శ్రీరస్తు

శ్రీగణేశాయనమః.

శ్రీమన్నిఖిలధర్మమర్మపారదృశ్వనా, మందానుజిఘృక్షుణా,
ధర్మోద్దిధీర్షుణా, శ్రీమతా, విద్వద్వరిష్ఠ కాశీనాథోపాధ్యాయేన
విరచితః ధర్మసింధుసారనామక.

ధర్మసింధుః

అయం గ్రంథః
మచిలీపట్టణవాస్తవ్య - చెల్లా నాగలింగశాస్త్రి పుత్రేణ

లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిణా

స్వకీయ

ఆర్యానంద ముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాప్య ప్రకటీకృతంచ విజయతేతరాం

ప్రథమముద్రణమ్

500 ప్రతులు

ఈశ్వరనామసంవత్సర - కార్తికశుక్ల * పంచమ్యామిందువాసరే -
ముద్రణసమాప్తః.

మూల్యం సార్థద్వయరూప్యమ్.

రు. 3—8—0.

పోస్టుకర్చులు ప్రత్యేకము.

1937 సం॥

ధర్మసింధోరనుక్రమణికా.

అత్రాదౌ ప్రథమపరిచ్ఛేదస్యానుక్రమణికా.

అథ ద్వితీయపరిచ్ఛేదస్యానుక్రమణికా.

అథతృతీయపరిచ్ఛేదపూర్వార్ధస్యానుక్రమణికా.

అథతృతీయపరిచ్ఛేదోత్తరార్ధ స్యానుక్రమణికా

ఆశౌచప్రకరణప్రారంభః.

విషయానుక్రమణిక సమాప్తమ్.

(ము - ఈ, మ - బ, ఆ - అ, చె - నా - కు - ల,- ము-అ-నూ)

శాంతిః.

శ్రీగురుభ్యోనమః హరిః ఓంప్రశుమకుర్వతద్వార్శ్యం యజ్ఞమాగ్నేయం ప్రశుమకుర్వతవైశ్వదేవం ప్రాతస్సవనమకుర్వత వరుణప్రఘాసాన్మాధ్యం దినగ్ంసవనగ్ంసాకమేధాన్పితృయజ్ఞం త్ర్యంబకాగ్ంస్తృతీయసవనమకుర్వతతమేషా మసురాయజ్ఞ మన్వాజిగాగ్ంస్తన్నాన్వవాయ న్తే బ్రువన్నధ్వర్తవ్యావాఇమేదేవా అభూవన్నితిదధ్వరస్యాధ్వరత్వం తతోదేవా అభవన్పరాసురాయ ఏవంవిద్వాన్సోమేన యజతేభవత్యాత్మనాపరాస్య భ్రాతృవ్యోభవతి ॥

అథ పదమాహ.

ప్రశుం॥ అకుర్వత॥ దార్శ్యం । యజ్ఞం । ఆగ్నేయం । ప్రశుం । అకుర్వత । వైశ్వదేవమితివైశ్వ—దేవం । ప్రాతస్సవనమితిప్రాతః— —సవనం । అకుర్వత । వరుణప్రఘాసానితివరుణ - ప్రఘాసాన్ । మాధ్యందినం । సవనం । సాకమేధానితిసాక - మేధాన్ । పితృయజ్ఞమితిపితృ - యజ్ఞం । త్ర్యంబకానితిత్రి - అంబకాన్ । తృతీయసవనమితి తృతీయ - సవనం । అకుర్వత । తం । ఏషాం । అసురాః । యజ్ఞమ్ । అన్వాజిగాగ్ంసన్నిత్యను - అవాజిగాగ్ంసన్ । తం । న । అన్వవాయన్నిత్యను - అవాయన్ । తే । అబ్రువన్ । అధ్వర్తవ్యాః । వై । ఇమే । దేవాః । అభూవన్ । ఇతి । తత్ । అధ్వరస్య । అధ్వరత్వమిత్యధ్వర - త్వం । తతః । దేవాః । అభవన్ । పరేతి । అసురాః । యః । ఏవం । విద్వాన్ । సోమేన । యజతే । భవతి । ఆత్మనా । పరేతి । అస్య । భ్రాతృవ్యః । భవతి ॥ పదంసమాప్తం.

అథ క్రమమాహ.

ప్రథమమకుర్వత । అకుర్వత దార్శ్యం । దార్శ్యం యజ్ఞమ్ । యజ్ఞమాగ్నేయం । ఆగ్నేయం ప్రథమం । ప్రథమమకుర్వత । అకుర్వత వైశ్వదేవం । వైశ్వదేవం ప్రాతస్సవనం ॥ వైశ్వదేవమితి వైశ్వ-దేవం । ప్రాతస్సవనమకుర్వత । ప్రాతస్సవనమితి ప్రాతః-సవనం । అకుర్వత వరుణప్రఘాసాన్ । వరుణప్రఘాసాన్మాధ్యందినం । వరుణప్రఘాసానితి వరుణ-ప్రఘాసాన్ । మాధ్యందినగ్ం సవనం । సవనగ్ం సాకమేధాన్ । సాకమేధాన్పితృయజ్ఞం । సాకమేధానితి సాక-మేధాన్ । పితృయజ్ఞం త్ర్యంబకాన్ । పితృయజ్ఞమితి పితృ-యజ్ఞమ్ । త్ర్యంబకాగ్ం స్తృతీయసవనం । త్ర్యంబకానితి త్రి-అంబకాన్ । తృతీయసవనమకుర్వత । తృతీయసవనమితి తృతీయ-సవనం । అకుర్వత తం । తమేషాం । ఏషామసురాః । అసురా యజ్ఞం । యజ్ఞమన్వవాజిగాగ్ంసన్ । అన్వవాజిగాగ్ం (సంతం) సంతం । అన్వవాజిగాగ్ంసన్నిత్యను-అవాజిగాగ్ంసన్ । తన్న । నాన్వవాయన్ । అన్వవాయం తే । అన్వవాయన్నిత్యను-అవాయన్ । తేఽబ్రువన్ । అబ్రువన్న-ధ్వర్తవ్యాః । అధ్వర్తవ్యా వై । వా ఇమే । ఇమే దేవాః । దేవా అభూవన్ । అభూవన్నితి । ఇతి తత్ । తద-ధ్వరస్య । అధ్వరస్యాధ్వరత్వం । అధ్వరత్వం త-తః । అధ్వరత్వమిత్యధ్వర-త్వం । తతో దేవాః । దేవా అభవన్ । అభవన్పరా । ప-రాసురాః । అసురా యః । య ఏవం । ఏవం విద్వాన్ । విద్వాన్త్సోమేన । సోమేన యజతే । యజతే భవతి । భవత్యాత్మనా । ఆత్మనా పరా । పరాస్య । అస్య భ్రాతృవ్యః । భ్రాతృవ్యో భవతి । భవతీతి భవతి ॥

క్రమం సమాప్తమ్.

శ్రీరస్తు.

ఓమ్ పరబ్రహ్మణే నమః

ధర్మసింధుసారః

ప్రథమపరిచ్ఛేదప్రారంభః.

శ్రీవిఠ్ఠలం కరుణార్ణవమాశుతోషం దీనేష్టపోషణఘనం హతిసింధుశోషం । శ్రీరుక్మిణీమతిముఖంపురుషంపరంతం వందె దురంతచరితం హృదిసంచరంతం ॥ ౧ ॥ వందే ప్రతిఘ్నంతమఘాని శంకరం ధత్తాం స మే మూర్ధ్ని దివానిశంకరం । శివాం చ విఘ్నేశమథో పితామహం సరస్వతీం మాం శుభదే పితామహం ॥ ౨ ॥ శ్రీలక్ష్మీంగరుడం సహస్రశిరసం ప్రద్యుమ్నమీశం కపిం శ్రీసూర్యం విధిభామవిఘ్నరుకవిచ్ఛాయామనంతాన్షణ్ముఖం । ఇంద్రాద్యాన్విబుధాన్ గురూంశ్చ జననీం తాతం త్వనంతాభిధం నత్వార్యాన్వితనోమి మాధవముఖాన్ ధర్మాబ్ధిసారం మితం ॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా పూర్వనిబంధాన్నిర్ణయసింధుక్రమేణ సిద్ధార్థాన్ । ప్రాయేణ మూలవచనాన్యుజ్ఝిత్వా లిఖామి బాలబోధాయ ॥ ౪ ॥ తత్ర కాలః షడ్విధః । వత్సరః । అయనం ఋతుర్మాసః పక్షో దివస ఇతి । వత్సరః పంచధా । చాంద్రః సౌరః సావనో నాక్షత్రో బార్హస్పత్య ఇతి । శుక్లప్రతిపదాదిదర్శాంతైశ్చైత్రాదిసంజ్ఞైర్ద్వాదశభిర్మాసైశ్చతుః పంచాశదధికశతత్రయదినైస్సతి మలమాసే త్రయోదశభిర్మాసైశ్చాంద్రో వత్సరః । చాంద్రస్య ప్రభవాదిభవః శుక్ల ఇత్యాదయష్షష్టిసంజ్ఞాః । మేషాదిషు ద్వాదశరాశిషు రవిభుక్తైః పంచషష్ట్యధిక శతత్రయదినైః సౌరో వత్సరః సంపద్యతే-షష్ట్యుత్తరశతత్రయదినైః సావనః । వత్స్యమాసైః ద్వాదశ

భిన్నాక్షత్రమాసైర్నాక్షత్రో వత్సరః । సచచతుర్వింశత్యధికశత
త్రయదినైఃస్యాత్ । మేషాద్యన్యతమరాశౌ బృహస్పతినాభుక్తో బా
ర్హస్పత్యః । సచ ఏకషష్ట్యధిక శతత్రయసంఖ్యాదినైర్భవతి ।
కర్మాదౌ సంకల్పే చాంద్రవత్సరఏవ స్మర్తవ్యోనాన్యః-అయనంద్వివిధం ।
దక్షిణముత్తరంచ । సూర్యస్య కర్కసంక్రాంతిమారభ్యషడ్రాశిభో
గేనదక్షిణాయనం । మకరసంక్రాంతిమారభ్యషడ్రాశిభోగేనోత్తరా
యణం । ఋతుర్ద్వివిధః । సౌరశ్చాంద్రశ్చ । మీనారంభోమేషా
రంభోవా । సూర్యస్య రాశిద్వయభోగాత్మకో వసంతాదిషట్సం
జ్ఞకః సౌరఋతుః । చైత్రమారభ్య మాసద్వయద్వయాత్మకోవసంతాది
షట్సంజ్ఞకశ్చాంద్రః । మలమాసేతుకించిదూనషష్టి సంఖ్యైర్దినై
శ్చాంద్రఋతుః । శ్రౌతస్మార్తాదౌచాంద్రఋతుస్మరణం ప్రశస్తం ।
మాసశ్చతుర్ధా । చాంద్రఃసౌరఃసావనోనాక్షత్రఇతి । శుక్లప్రతి
పదాదిరమాంతః కృష్ణప్రతిపదాదిః పూర్ణిమాంతోవాచాంద్రో
మాసః, తత్రాపిశుక్లాదిర్ముఖ్యఃకృష్ణాదిర్విన్ధ్యోత్తరఏవగ్రాహ్యః ।
అయమేవచైత్రాదిసంజ్ఞకః కర్మాదౌస్మర్తవ్యః । కేచిన్మీనరాశి
మారభ్య సౌరాణాం చైత్రాదిసంజ్ఞామాహుః । ౨అర్కసంక్రాంతి
మారభ్యోత్తర సంక్రాంత్యవధిస్సౌరోమాసః । త్రింశద్దినైస్సావనః ।
చంద్రస్యాశ్విన్యాదిసప్తవింశతి నక్షత్రభోగేన నాక్షత్రోమాసః ।
ప్రతిపదాదిపౌర్ణమాంతఃశుక్లపక్షః । ప్రతిపదాదిదర్శాంతఃకృష్ణ
పక్షః । దివసఃషష్టిఘటికాత్మకః ॥ ఇతి శ్రీధర్మసింధుసారే ప్రథ
మోద్దేశః ॥ ౧ ॥

॥ ౨ ॥ అథ సంక్రాంతి నిర్ణయ ఉచ్యతే.

మేషేసూర్యసంక్రాంతౌ ప్రాగూర్ధ్వంచ పంచదశఘటికాః
పుణ్యకాలః । దశదశేత్యేకే । వృషేపూర్వాఃషోడశ । మిథునేపరాః
షోడశ । కర్కేపూర్వాస్త్రింశత్ । సింహేపూర్వాఃషోడశ । కన్యా

యాంపరాఃషోడశ । తులాయాంప్రాగూర్ధ్వంచపంచదశపంచదశ ।
దశదశేత్యేకే । వృశ్చికేపూర్వాఃషోడశ । ధనుషిపరాఃషోడశ । మక
రేపరాశ్చత్వారింశత్ । కుంభేపూర్వాఃషోడశ । మీనేపరాఃషోడశ ।
ఘటికాద్వయాద్యల్పదినేశేషేమిథున కన్యామీనధనుష్వపిమకరేపి
పూర్వాఏవపుణ్యాః ప్రభాతేఘటికాద్వయాద్యల్పకాలే వృషసింహ
తులావృశ్చికకుంభేష్వపిపరాఏవపుణ్యాః । ప్రభాతే కర్కసంక్రాంతౌ
పూర్వదినేపుణ్యమిత్యేకే । రాత్రౌసంక్రమేమధ్యరాత్రాదర్వాక్
సంక్రాంతౌపూర్వదినోత్తరార్ధంపుణ్యం । మధ్యరాత్రాత్పరతః
సంక్రాంతౌపరదినస్యపూర్వార్ధంపుణ్యం । నిశీథమధ్యఏవసంక్రాంతౌ
దినద్వయేపి పూర్వదినోత్తరార్ధం పరదినపూర్వార్ధంచపుణ్యం ।
ఇదంమకరకర్కాతిరిక్తేసర్వత్రరాశిసంక్రమేజ్ఞేయం । అయనేతు, మక
రేరాత్రిసంక్రమేసర్వత్రపరదినమేవపుణ్యం । రాత్రౌకర్కసంక్రాంతౌ
పూర్వదినమేవపుణ్యం । సూర్యాస్తోత్తరంఘటికాత్రయంసంధ్యా ।
తత్రమకరసంక్రమేపూర్వదినంపుణ్యం । సూర్యోదయాత్ప్రాగ్ఘటికా
త్రయంప్రాతస్సంధ్యా । తత్రకర్కసంక్రాంతౌ పరదినంపుణ్యమితి
సంధ్యాకాలేవిశేషోజ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధః । అథదానం । మేషేమేష
దానం । వృషేగోదానం । మిథునేవస్త్రాన్నాదిదేయం । కర్కేఘృత
ధేనుః । ఛత్రంసువర్ణంచసింహే । కన్యాయాంగృహంవస్త్రంచ ।
తులాయాంతిలాగోరసాశ్చదేయాః । వృశ్చికేదీపః ॥ ధనుషివస్త్రం
యానంచ । మకరేకాష్ఠాన్యగ్నిశ్చ । కుంభేగోజలంతృణంచ । మీనే
భూమిర్మాలాశ్చదేయాః । ఏవమన్యాన్యపిదానానిద్రష్టవ్యాని । అయన
సంక్రాంతౌమేషతులాసంక్రాంతౌచ పూర్వంత్రిరాత్రమేకరాత్రంవో
పోష్యస్నానదానాదికార్యం । చరమోపోషణంసంక్రాంతిమత్యహో
రాత్రే పుణ్యకాలవత్యహోరాత్రే వాయథాపతేత్తథాకార్యం ।
అయముపవాసః పుత్రవద్గృహస్థభిన్నేన పాపక్షయకామేనకార్యః

కామ్యోనతునిత్యః, సర్వసంక్రాంతిషుపిండరహితంశ్రాద్ధంకార్యం । అయనద్వయేతునిత్యం । యథావత్తత్తత్సంక్రాంతిషుదానాదికంకర్తవ్యంతథైవతాభ్యః పూర్వమయనాంశప్రవృత్తౌతత్తత్సంక్రాంత్యుచితస్నానదానాదికంకర్తవ్యం । అయనాంశాజ్జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధాః తేచేదానీంద్వాదశాధికసప్తదశ శతసంఖ్యాకేశాలివాహనశకే ఏకవింశతిరయనాంశాఇత్యేకవింశతితమేదినేపూర్వమయనాంశ పర్వకాలఇతిపర్యవసన్నోర్థః । ఏవంన్యూనాధికశకేఊహ్యం । వృషసింహవృశ్చిక కుంభేషుసంక్రాంతిః విష్ణుపదసంజ్ఞా । మిథునకన్యాధనుర్మీనేషుసంక్రాంతిఃషడశీతిసంజ్ఞా । మేషతులయోర్విషువసంజ్ఞా । కర్కమకరయోరయనసంజ్ఞా । ఏతాసుచతుర్విధాసూత్తరోత్తరంపుణ్యాధిక్యం । మంగళకృత్యేషుసర్వసంక్రాంతిష్వవిశేషేణపూర్వతః పరతశ్చషోడశషోడశఘటికాస్త్యాజ్యాః । చంద్రాదిసంక్రాంతిషుతు పూర్వత్రపరత్రచమిళిత్వాక్రమేణద్వేనవద్వేచతురశీతిః షట్సార్ధశతంచ ఘటికాస్త్యాజ్యాః. రాత్రౌసంక్రమణే, గ్రహణవద్రాత్రావేవస్నానదానాదికం కర్తవ్యమితి కేచిత్ । రాత్రౌసంక్రమణేపి దివైవస్నానాదికం నతురాత్రావితితుసర్వసమ్మతం । బహుదేశాచారశ్చైవం । యస్యజన్మర్క్షేరవిసంక్రమస్తస్యధనక్షయాదిపీడా । తత్పరిహారార్థంపద్మపత్రాదియుక్తజలేనస్నానం । విషువాయనయోరహ్నిసంక్రమేపూర్వాపరరాత్రౌశేషదహ్నిచ అధ్యాపనాధ్యయనేచవర్జయేత్ । రాత్రిసంక్రమేపూర్వాపరదినయోస్తద్రాత్రౌచవర్జయేత్ । ఏవంపక్షిణీసంక్రాంతిద్వాదశప్రహరపర్యంతమనధ్యాయాదిక మితితాత్పర్యం । అన్యోపివిశేషాయనసంక్రాంతౌవక్ష్యతే ॥ ఇతి సంక్రాంత్యుద్దేశోద్వితీయః॥

॥ ౩ ॥ అథ మలమాసః.

సద్వివిధః- అధిమాసఃక్షయమాసశ్చ- సంక్రాంతిరహితోమాసోధిమాసః- సంక్రాంతిద్వయయుక్తోమాసః క్షయమాసః- పూర్వార్ధాధి

మాసాదుత్తరోధిమాసస్త్రింశత్తమ మాసమారభ్యాష్టసునవసువామాసేష్వన్యతమోభవతి- క్షయమాసస్తు ఏకచత్వారింశదధికశతసంఖ్యవర్షైరేకోనవింశతి సంఖ్యైర్వావర్షైర్భవతి- సత్వధికమాసవదల్పకాలేన-క్షయమాసః కార్తికమార్గశీర్షపౌషేష్వన్యతమోభవతినేతరః- యస్మిన్వర్షేక్షయమాసస్తస్మిన్వర్షేధికమాసద్వయం. క్షయమాసాత్పూర్వమేకోధిమాసః, క్షయమాసానంతరమేకోధిమాస ఇతి-అధికమాసోదాహరణంచైత్రామావాస్యాయాం మేషసంక్రాంతిః తతఃశుక్లప్రతిపదమారభ్యామావాస్యాపర్యంతం నసంక్రాంతిర్నాస్తి- తతః శుక్లప్రతిపదివృషభసంక్రాంతిరితి । పూర్వఃసంక్రాంతిరహితోమాసోధికవైశాఖసంజ్ఞః వృషభసంక్రాంతియుతస్తుశుద్ధవైశాఖసంజ్ఞః, అథక్షయమాసోదాహరణం । భాద్రపదకృష్ణామావాస్యాయాం కన్యాసంక్రాంతిః, తతఆశ్వినోధిమాసః శుద్ధాశ్వినప్రతిపదితులాసంక్రాంతిః । కార్తికశుక్లప్రతిపదివృశ్చికసంక్రాంతిః తతోమార్గశీర్షశుద్ధప్రతిపది ధనుస్సంక్రాంతిః తస్మిన్నేవమాసేమావాస్యాయాం మకరసంక్రాంతిరితి ధనుర్మకరసంక్రాంతిద్వయయుక్త ఏకోమాసః క్షయమాససంజ్ఞకః । సచమార్గశీర్షపౌషాఖ్యమాసద్వయాత్మక ఏకోమాసోజ్ఞేయః తస్యప్రతిపదాదితిథీనాంపూర్వార్ధేమార్గశీర్ష ఉత్తరార్ధేపౌష ఇత్యేవంసర్వతిథీనాం మాసద్వయాత్మకత్వాత్ । అతస్తిథిపూర్వార్ధేమృతస్య మార్గశీర్షే ప్రత్యబ్దశ్రాద్ధం ఉత్తరార్ధేమృతస్యతుపౌషే । ఏవంజననేవర్ధాపనాదివిధిరపి । తతఊర్ధ్వం మాఘమావాస్యాయాం కుంభసంక్రాంతిః । తతఃఫాల్గునోధిమాసః॥ శుద్ధఫాల్గునశుక్లప్రతిపదిమీనసంక్రాంతిః । ఏవంపూర్వాపరాధిమాసద్వయయుక్తః క్షయమాసోయస్మిన్వర్షే తత్త్రయోదశమాసాత్మకం కించిదూననవత్యధిక శతత్రయదినైర్వర్షం । తత్రక్షయమాసాత్పూర్వోధిమాసః సంసర్పసంజ్ఞః । సర్వకర్మార్హఃశుభకర్మ

ణీనత్యాజ్యః । అంహస్పతిసంజ్ఞః క్షయమాసస్తదుత్తరభావ్యధికమాసశ్చసర్వకర్మసువర్జ్యః । ఏవంత్రివత్సరాంతరస్థః కేవలోధికమాసోపివర్జ్యః ॥ ... ... *

॥ ౪ ॥ తత్ర వర్జ్యావర్జ్య నిర్ణయః.

అనన్యగతికంనిత్యం నైమిత్తికంకామ్యంచాధికమాసక్షయమాసయోః కర్తవ్యం । సగతికంనిత్యంనైమిత్తికంకామ్యంచవర్జ్యం । తథాహి । సంధ్యాగ్నిహోత్రాదినిత్యం, గ్రహణస్నానాదినైమిత్తికం, కారీర్యాదికం, రక్షోగృహీతజీవనార్థ రక్షోఘ్నేష్ట్యాదికంచకామ్యం మలమాసేపికార్యం । జ్యోతిష్టోమాదినిత్యం, జాతేష్ట్యాదినైమిత్తికం పుత్రకామేష్ట్యాదికామ్యంచ మలమాసోత్తరం శుద్ధమాస్యేవ కర్తవ్యం । ఆరబ్ధకామ్యస్య మలమాసేప్యనుష్ఠానం । నూతనారంభః సమాప్తిశ్చనకర్తవ్యా । తథా పూజాలోపాదినిమిత్తకపునర్మూర్తిప్రతిష్ఠాం, గర్భాధానాద్యన్నప్రాశనాంత సంస్కారాన్ప్రాప్తకాలాననన్యగతికాన్, జ్వరాదిరోగశాంతి మలభ్యయోగశ్రాద్ధ వ్రతాదికం । నైమిత్తికప్రాయశ్చిత్తం, నిత్యశ్రాద్ధమాసమాసికాదిశ్రాద్ధాని, దర్శశ్రాద్ధంచ మలమాసేపికుర్యాత్ । చైత్రాద్యమలమాసేమృతానాంకదా చిద్బహుకాలేన తస్మిన్నేవ చైత్రాద్యమలమాసేప్రాప్తే మలమాసఏవప్రతిసాంవత్సరికం శ్రాద్ధంకర్తవ్యం । చైత్రాదౌశుద్ధమాసే మృతానాంతుప్రత్యాబ్దికం శ్రాద్ధంమలమాసేనకర్తవ్యం । శుద్ధఏవచైత్రాదౌకార్యం ॥

మలమాసే ప్రథమాబ్దిక శ్రాద్ధాదివిచారః.

శుద్ధమాసేమృతానాంతుప్రథమాబ్దికం మలమాసేఏవకార్యం, నశుద్ధే, ద్వితీయాబ్దికంతుశుద్ధఏవ । ఏకాదశాహాంతకర్మ, సపిండీకరణంచమలేపికార్యం । ద్వితీయమాసికాదిశ్రాద్ధంతు మలేశుద్ధేచావృత్త్యా

ద్వివారంకర్తవ్యం । ఏవంచయత్ర ద్వాదశమాసికం అధికమాసేప్రాప్తం తస్యమలేశుద్ధేచద్వివారంకృత్వా ఊనాబ్దకాలేఊనాబ్దికంచకృత్వాచతుర్దశేమాసేప్రథమాబ్దికంకార్యం । యస్మిన్వర్షే క్షయమాసావ్యవహితోధిమాసః । యథాకార్తికోధిమాసస్తదుత్తరో మాసోవృశ్చికధనుః సంక్రాంతియుక్తత్వాత్ క్షయసంజ్ఞకః । తత్ర కార్తికమాససంస్థప్రత్యాబ్దికం పూర్వేధిమాసేఉత్తరేక్షయమాసేచ కార్యం । యత్రాపిక్షయాద్వ్యవహితపూర్వోధిమాసో యథాశ్వినోధిమాసోమార్గశీర్షః క్షయమాసస్తత్రాపి ఆశ్వినమాసగతం శ్రాద్ధంఅధికేశుద్ధేచ ఆశ్వినేకార్యం ద్వయోరపికర్మార్హత్వాదితిభాతి । వ్యవహితక్షయమాసగతంప్రత్యాబ్దికం క్షయమాసేఏవకార్యం । తథాచపూర్వోక్తే మార్గశీర్షక్షయోదాహరణే మార్గశీర్షగతం పౌషగతంచాబ్దికమేకస్మిన్నేవమాసేతిథిపూర్వార్ధోత్తరార్ధాదిభాగంవినైవ కార్యమితిఫలితం ॥ ... ... *

॥ ౫ ॥ అథ మలమాసే వర్జ్యాని.

ఉపాకర్మోత్సర్జనే, అష్టకాశ్రాద్ధాని అధికేవర్జ్యాని; గృహప్రవేశశ్చూడా మౌంజీబంధవివాహాః తీర్థాదియాత్రా వాస్తుకర్మదేవప్రతిష్ఠాకూపారామాద్యుత్సర్గౌ, నూతనవస్త్రాలంకారధారణంతులాపురుషాదిమహాదానాని, యజ్ఞకర్మాధానమపూర్వ తీర్థదేవదర్శనంసన్యాసః కామ్యవృషోత్సర్గః రాజాభిషేకోవ్రతాని, సగతికమన్నప్రాశనంసమావర్తనమతిక్రాంతనామకర్మాది సంస్కారాః, పవిత్రారోపణదమనార్పణే, శ్రవణాకర్మ, సర్పబల్యాదిపాకసంస్థాః, శయనపరివర్తనాద్యుత్సవః, శపథదివ్యాదికర్మైతానిమలమాసేవర్జ్యాని। నైమిత్తికానిరజోదర్శనశాంతివిచ్ఛిన్నాధానపునఃప్రతిష్ఠాదీని, యదినిమిత్తానంతరమేవక్రియంతే తదానమలమాసాదిదోషః, కాలాతిప

త్రైతుశుద్ధ ఏవకర్తవ్యాని । ఆగ్రయణందుర్భిక్షసంకటే మలమాసే
కార్యం, అన్యథాశుద్ధ ఏవ । యుగాదిమన్వాదిశ్రాద్ధానాం మాసద్వ
యేప్యావృత్తిః, క్షయమాసాత్పూర్వోధిమాసః సంసర్పసంజ్ఞకః పూర్వము
క్తః. తత్రచూడాకర్మవ్రతబంధవివాహాగ్న్యాధానయజ్ఞోత్సవమహా
లయరాజాభిషేకాఏవవర్జ్యాః, నాన్యానికర్మాణి । అపూర్వవ్రతా
రంభోవ్రతసమాప్తిశ్చమలమాసేనభవతి । సపూర్వమాఘస్నానాదేః
క్షయమాసేప్యారంభసమాప్తీ ఇతి । మకరసంక్రాంతియుక్తక్షయమా
సగత పౌర్ణమాస్యాం మాఘస్నానమారభ్య కుంభసంక్రాంతియుత
మాఘపౌర్ణమాస్యాం సమాపనీయం । ఏవంకార్తికేపూహ్యం ।
యత్రవైశాఖాదిరధిక స్తత్రవైశాఖస్నానాదిమాసవ్రతానాం చైత్ర
పౌర్ణమాస్యామారబ్ధానాం శుద్ధవైశాఖపౌర్ణమాస్యాంసమాప్తిరితి తే
షాం మాసద్వయమనుష్ఠానం । యన్మలమాసేవర్జ్యముక్తంతద్గురు
శుక్రాస్తబాల్యవార్ధకేష్వపిజ్ఞేయం । తత్రాస్తాత్ప్రాక్సప్తాహంవార్ధ
కం ఉదయానంతరంసప్తాహం బాల్యమితిమధ్యమఃపక్షః ॥

గురుశుక్రాస్తాదౌ సింహస్థగురౌచవర్జ్యాది.

పంచదశాహదశాహపంచాహత్ర్యహాదిపక్షా ఆపదనాపదాది
విషయతయా దేశకాల విశేషపరతయాచయోజ్యాః । అయంవర్జ్యా
వర్జ్యనిర్ణయః సింహస్థగురావపిజ్ఞేయః । తత్రవిశేషఉచ్యతే ।
కర్ణవేధచౌలమౌంజీబంధవివాహా దేవయాత్రావ్రతవాస్తు కర్మ
దేవ ప్రతిష్ఠాసన్యాసావిశేషతోవర్జ్యా ఇతి ॥ ... ... *

అథ సింహస్థాపవాదః.

మఘానక్షత్రగతే సింహాంశగతేచగురౌసర్వదేశేషు సర్వ
మాంగలికకర్మణాంనిషేధః । సింహాంశోత్తరంగోదాదక్షిణే భాగీరథ్యు
త్తరేసింహస్థదోషోనాస్తి । గంగాగోదామధ్యదేశేతుసర్వః సింహస్థే

వివాహవ్రతబంధయోర్దోషః అన్యకర్మాణిసింహాంశోత్తరంసర్వదే
శేషుకర్తవ్యాని । మేషస్థేసూర్యే సర్వదేశేషుసర్వమాంగలిక
కర్మణాం సర్వసింహస్థేనదోషః । క్వచిద్వృషస్థేర్కేపిదోషాభావ
ఉక్తః । అత్రసింహస్థేగురౌ గోదావరీస్నానం కన్యాగతేకృష్ణాస్నా
నం మహాపుణ్యం । గోదావర్యాంయాత్రికాణాం ముండనోపవాసా
వావశ్యకౌ । నతుతత్తీరవాసినాం । గర్భిణ్యామపిభార్యాయాం వివా
హాదిమంగళోత్తరమపి గోదావర్యాం ముండనేదోషోనాస్తి । గయా
గోదావరీయాత్రాయాం మలమాసగురుశుక్రాస్తాదిదోషోనాస్తి ।
మలమాసేవ్రతవిశేషోన్యత్రజ్ఞేయః ఇతి మలమాస గురుశుక్రాస్త
సింహస్థ గురువర్జ్యావర్జ్య నిర్ణయస్తృతీయోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౬ ॥ అథ తిథినిర్ణయే సామాన్యపరిభాషా.

తిథిర్ద్వివిధా, పూర్ణాసఖండాచ । సూర్యోదయ మారభ్య
షష్టినాడి నాడికావ్యాప్తాపూర్ణా । ఏతదన్యాసఖండా । సఖండాపి
ద్వివిధా, శుద్ధావిద్ధాచ । సూర్యోదయమారభ్యాస్తమయపర్యంతం
విద్యమానా శివరాత్ర్యాదౌనిశీథపర్యంతంవిద్యమానాచశుద్ధా । తద
న్యావిద్ధా । వేధోపిద్వివిధః । ప్రాతర్వేధఃసాయంవేధశ్చ । సూర్యోద
యోత్తరం షట్ఘటికాపరిమితతిథ్యంతరస్పర్శాత్మకః ప్రాతర్వేధః।
సూర్యాస్తాత్ప్రాక్ షట్ ఘటీపరిమితతిథ్యంతరస్పర్శాత్మకః। సాయం
వేధః । ఏకాదశీవ్రతవిషయేతువేధోవక్ష్యతే । క్వచిత్తిథివిశేషే వేధా
ధిక్యం । పంచమీద్వాదశనాడీభిఃషష్ఠీంవిద్ధాంకరోతి । దశమీపంచ
దశభిరేకాదశీవేధకృత్ । చతుర్దశీఅష్టాదశనాడీభిఃపంచదశీంవిధ్యతి ।
విద్ధాశ్చతిథయఃక్వచిత్కర్మణిగ్రాహ్యాః, కుత్రచిత్త్యాజ్యాశ్చభవంతి ।
తత్రసంపూర్ణాశుద్ధాచతిథిః ప్రాయేణనిర్ణయంనాపేక్షతే సందే
హాభావాత్ । నిషేధవిషయేసఖండాపిననిర్ణయమర్హా "నిషేధస్తుని

వృత్త్యాత్మకాలమాత్రమపేక్షతే" ఇతివచనే నాష్టమ్యాదిషు నారికేళాదిభక్షణనిషేధాదేస్తత్కాలమాత్రవ్యాప్తతిథ్యపేక్షణాత్ । విహితవ్రతాదివిషయే తు నిర్ణయ ఉచ్యతే । తత్ర కర్మణో యస్య యః కాలస్తత్కాలవ్యాపినీ తిథిర్గ్రాహ్యా యథా, వినాయకాదివ్రతే మధ్యాహ్నే పూజనాదివిధానాత్ మధ్యాహ్నాదివ్యాపినీ । దినద్వయే కర్మకాలే వ్యాప్తావవ్యాప్తౌ తదేకదేశవ్యాప్తౌ వా యుగ్మవాక్యాదినా పూర్వవిద్ధాయాః పరవిద్ధాయా వా తిథేర్గ్రాహ్యత్వం । యుగ్మవాక్యం తు "యుగ్మాగ్నియుగభూతానాం షణ్మున్యోర్వసురంధ్రయోః । రుద్రేణ ద్వాదశీయుక్తా చతుర్దశ్యా చ పూర్ణిమా । ప్రతిపద్యప్యమావాస్యా తిథ్యోర్యుగ్మం మహాఫలమితి ॥ ౧ ॥ యుగ్మం ద్వితీయా, అగ్నిస్తృతీయా । ద్వితీయా, తృతీయావిద్ధా గ్రాహ్యా । తృతీయా, ద్వితీయా విద్ధా గ్రాహ్యేత్యేవం ద్వితీయాతృతీయయోర్యుగ్మం చతుర్థీపంచమ్యోర్యుగ్మం షష్ఠీసప్తమ్యోర్యుగ్మం అష్టమీనవమ్యోర్యుగ్మం ఏకాదశీ ద్వాదశ్యోర్యుగ్మం చతుర్దశీ పౌర్ణమాస్యోర్యుగ్మం అమావాస్యాప్రతిపదోర్యుగ్మమిత్యర్థః "క్వచిచ్చ" చతుర్థీ గణనాథస్య మాతృవిద్ధా ప్రశస్యతే" ఇత్యాదివిశేషవాక్యైర్గ్రాహ్యత్వనిర్ణయః వచనవశేన గ్రాహ్యాయాస్తిథేః కర్మకాలే సత్త్వాభావే సాకల్యవచనైః సత్త్వం భావనీయం । తాని చ ॥ యాం తిథిం సమనుప్రాప్య ఉదయం యాతి భాస్కరః । సా తిథిస్సకలా జ్ఞేయా స్నానదానజపాదిషు ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదీని ॥ ఇతి సామాన్యనిర్ణయశ్చతుర్థోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౫ ॥ కర్మవిశేషే నిర్ణయః.

కర్మాణి ద్వివిధాని । దైవాని పిత్ర్యాణి చ । దైవాని షడ్విధాని । ఏకభక్తనక్తాయాచితోపవాసవ్రతదానాఖ్యాని ॥ ... *

ఏకభక్తాదీనాం స్వరూపాణి.

మధ్యాహ్నే ఏకవారమేకాన్నభోజనమేకభక్తం । రాత్రావేవ ప్రదోషకాలే భోజనం నక్తం । యాచనాం వినా తద్దినే లబ్ధస్యాన్నాదేర్భోజనమయాచితం । దినాంతరలబ్ధస్యాపి పాచకం, స్త్రీపుత్రాదికం ప్రతి యాచనమంతరేణ భోజనమయాచితమితి కేచిత్ । అహోరాత్రభోజనాభావ ఉపవాసః । పూజాద్యాత్మకః కర్మవిశేషో వ్రతం । స్వత్వనివృత్తిపూర్వకం పరస్వత్వాపాదనం దానం । తాని చైకభక్తాదీని క్వచిద్వ్రతాద్యంగతయా విహితాని । క్వచిదేకాదశ్యాద్యుపవాసప్రతినిధితయా విహితాని । క్వచిత్స్వతంత్రాణి ఇతి త్రివిధాని । తత్రాన్యాంగానాం ప్రతినిధిభూతానాం చ తత్తత్ప్రధానవశేన నిర్ణయః । స్వతంత్రాణాం నిర్ణయ ఉచ్యతే ॥ తత్ర దినం పంచధా విభజ్య ప్రథమభాగః ప్రాతః కాలో జ్ఞేయః । ద్వితీయః సంగవః । తృతీయో మధ్యాహ్నః । చతుర్థోఽపరాహ్ణః । పంచమస్సాయాహ్నః । సూర్యాస్తోత్తరం త్రిముహూర్తః ప్రదోషః । తత్రైకభక్తే మధ్యాహ్నవ్యాపినీ తిథిర్గ్రాహ్యా । తత్రాపి దినార్ధసమయేఽతీతే త్రింశద్ఘటికాత్మకమధ్యమదినమానేన షోడశాదిఘటీత్రయం ముఖ్యో భోజనకాలః ॥ ... *

—♦ ఏకభక్తనిర్ణయః. ♦—

తత ఊర్ధ్వం ఆసాయం గౌణకాలః । అత్ర పూర్వేద్యురేవ ముఖ్యకాలే వ్యాప్తిః । పరేద్యురేవ వ్యాప్తిః । ఉభయేద్యుర్వ్యాప్తిః । ఉభయత్రాపి వ్యాప్త్యభావః । ఉభయత్ర సామ్యేనైకదేశవ్యాప్తిర్వైషమ్యేణైకదేశవ్యాప్తిరితి షట్పక్షా భవంతి । తత్ర పూర్వేద్యురేవ ముఖ్యకాలే గ్రాహ్యతిథిసత్త్వే పూర్వైవ । పరత్రైవ సత్త్వే పరైవేత్యసందేహః । ఉభయత్రాపి పూర్ణవ్యాప్తౌ యుగ్మవాక్యాన్నిర్ణయః । ఉభయత్ర వ్యాప్త్యభావే పూర్వైవ గౌణకాలవ్యాప్తిసత్త్వాత్ । సామ్యే

నైకదేశవ్యాప్త్యా పూర్వా । వైషమ్యే త్వేకదేశవ్యాప్తౌ దినద్వయేపి కర్మపర్యాప్తతిథిలాభే యుగ్మవాక్యాన్నిర్ణయః । కర్మణః పర్యాప్తతిథ్యలాభే పూర్వైవేతి । ఇత్యేకభక్తమ్ ॥ ... ... *

అథ నక్తమ్.

తత్ర సూర్యాస్తోత్తరత్రిముహూర్తాత్మకప్రదోషవ్యాపినీ తిథిర్నక్తే గ్రాహ్యా । అన్యతరదినే తద్వ్యాప్తౌ తదేకదేశస్పర్శే వా సైవ గ్రాహ్యా । భోజనం త్వస్తోత్తరం ఘటికాత్రయసంధ్యాకాలం త్యక్త్వా భోజనం కార్యం సంధ్యాకాలే భోజననిద్రామైథునాధ్యయనవర్జనాత్ । యతిభిః పుత్రవిధురైర్విధవాభిశ్చ నక్తం సాయాహ్నవ్యాపిన్యాం దినాష్టమభాగే కార్యం రాత్రౌ తేషాం భోజననిషేధాత్ । ఏవం సౌరనక్తమపి సాయాహ్నవ్యాపిన్యాం దిన ఏవ కార్యం । దినద్వయే ప్రదోషవ్యాప్తౌ పరా, దినద్వయే ప్రదోషవ్యాప్త్యభావే పరత్రైవ, సాయాహ్నే దినాష్టమభాగే నక్తం కార్యం న తు రాత్రౌ । సామ్యే నైకదేశవ్యాప్తౌ తదాధిక్యవతీ పూర్వాపి గ్రాహ్యా, యది పూజాభోజనపర్యాప్తం తదాధిక్యం లభ్యతే, నో చేత్ సామ్యపక్షవదుత్తరైవ న త్వాధిక్యవశాత్పూర్వైవేతి । నక్తవ్రతభోజనం వైధత్వాద్ద్వివాసరసంక్రాంత్యాదావపి రాత్రావేవ కార్యం, రవివారాదౌ రాత్రిభోజననిషేధస్య రాగప్రాప్తభోజనపరత్వాత్ । ఏకాదశ్యాద్యుపవాసప్రత్యామ్నాయభూతం నక్తం తూపవాసనిర్ణీతదిన ఏవేతి । అయాచితస్య త్వహోరాత్రసాధ్యత్వాదుపవాసవన్నిర్ణయః । పిత్ర్యాణామపరాహ్ణాదివ్యాపిత్వేన నిర్ణయస్తత్తత్ప్రకరణే వక్ష్యతే । ఏకభక్తనక్తాయాచితోపవాసానాం పూర్వతిథావనుష్ఠితానాం పరేద్యుస్తిథ్యంతే పారణం । యామత్రయోర్ధ్వగామిన్యాం తథా ప్రాతః పారణమితి సర్వత్ర జ్ఞేయమితి మాధవః । ఇత్యేకభక్తాదినిర్ణయః పంచమోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౬ ॥ అథ వ్రతపరిభాషా.

తత్ర స్త్రీశూద్రాణాం ద్విరాత్రాధికోపవాసే నాధికారః । స్త్రీణామపి భర్త్రనుజ్ఞాం వినా వ్రతోపవాసాదౌ నాధికారః । ఉపవాసదినే శ్రాద్ధదినే చ కాష్ఠేన దంతధావనం న కార్యం । పర్ణాదినా ద్వాదశగండూషైర్వా కార్యం । జలపూర్ణం తామ్రపాత్రం గృహీత్వోదఙ్ముఖః ప్రాతరుపవాసాదివ్రతం సంకల్పయేత్ । అపూర్వవ్రతారంభో వ్రతోద్యాపనం చ మలమాసే గుర్వాద్యస్తే వైధృతివ్యతీపాతాదిదుర్యోగవిష్టౌ క్రూరవారే నిషిద్ధే దర్శాదితిథౌ న భవతి । ఏవం ఖండతిథావపి న భవతి ॥ ఉదయస్థా తిథిర్యా హి న భవేద్దినమధ్యభాక్ । సా ఖండా న వ్రతానాం స్యాదారంభశ్చ సమాపనే ॥ ౧ ॥ ఇతి సత్యవ్రతోక్తేః ॥ క్షమా సత్యం దయా దానం శౌచమింద్రియనిగ్రహః । దేవపూజా చ హవనం సంతోషస్తేయవర్జనం ॥ ౧ ॥ సర్వవ్రతేష్వయం ధర్మః । అత్ర హోమో వ్యాహృతిభిః కామ్యవ్రతవిశేషే జ్ఞేయః । యద్దేవతాయా ఉపోషణవ్రతం తద్దేవతాజపస్తద్ధ్యానం తత్కథాశ్రవణం తదర్చనం తన్నామకీర్తన శ్రవణాదికం కార్యం । ఉపవాసే అన్నావలోకనగంధాదికమభ్యంగం తాంబూలమనులేపనం చ త్యజేత్ । సభర్తృకస్త్రీణాం సౌభాగ్యవ్రతే అభ్యంగతాంబూలాది న వర్జ్యం "అష్టైతాన్యవ్రతఘ్నాని ఆపో మూలం ఫలం పయః । హవిర్బ్రాహ్మణకామ్యా చ గురోర్వచనమౌషధం" ప్రమాదాదినా వ్రతభంగే దినత్రయముపోష్య క్షౌరం కృత్వా పునర్వ్రతం కుర్యాత్ । అశక్తావుపవాసప్రతినిధిరేకబ్రాహ్మణభోజనం తావద్ధనాదిదానం వా సహస్రగాయత్రీజపో వా ద్వాదశ ప్రాణాయామా వా ప్రాయశ్చిత్తం । స్వీకృతం వ్రతం కర్తుమశక్తః ప్రతినిధినా కారయేత్ । పుత్రః పత్నీ భర్తా భ్రాతా పురోహితః । సఖా చేతి ప్రతినిధయః । పుత్రాదిః పిత్రాద్యుద్దేశేన వ్రతం కుర్వన్స్వయమపి వ్రతఫలం లభతే ॥

అసకృజ్జలపానాచ్చసకృత్తాంబూలచర్వణాత్ । ఉపవాసః ప్రణశ్యేత దివాస్వాపాచ్చమైథునాత్ ॥ ౧ ॥ స్మరణంకీర్తనంకేలిః ప్రేక్షణంగుహ్యభాషణం । సంకల్పోఽధ్యవసాయశ్చక్రియానిర్వృత్తిరేవచ "త్యష్టవిధంమైథునంప్రాణసంకటేష్వసకృజ్జలపానేదోషోనాస్తి । చరస్థంజలం గోభిన్నక్షీరంమసూరంజంబీరఫలం శుక్తిచూర్ణమిత్యామిషగణోవ్రతేవర్జ్యః । అశ్రుపాతక్రోధాదినాసద్యోవ్రతనాశః ॥ పరాన్నభోజనేచాపి యస్యాన్నంతస్యతత్ఫలం ॥ తిలముద్గభిన్నచణకాదికోశీధాన్యంమాషాదికంమూలకంరీత్యేవమాదిక్షారగణం, లవణ మధుమాంసాదికంచవర్జయేత్ ॥ ... ... *

హవిష్యాణి.

శ్యామాకాశ్చైవనీవారాగోధూమాశ్చవ్రతేహితాః ॥ వ్రీహిముద్గతిలకంగుకలాయాది ధాన్యంరక్తేతరమూలకంసూరణాదికందః । సైంధవసాముద్రలవణే, గవ్యదధిసర్పిర్దుగ్ధాని, పనసఫలమామ్రఫలం నారికేళం, హంతకీపిప్పలీజీరకంశుంఠీ తింత్రిణీకదళీలవలీధాత్రీఫలాని, గుడేతరేక్షువికారా ఇత్యేతాన్యతైలపక్వానిహవిష్యాణి । గవ్యంతక్రం మాహిషంఘృతమపిక్వచిత్ । అనుక్తవ్రతవిధిస్థలేమాషాదిపరిమితసువర్ణరజతాదిప్రతిమా, పూజా । ద్రవ్యానుక్తావాజ్యహోమః । దైవతానుక్తౌప్రజాపతిః । మంత్రానుక్తౌసమస్తవ్యాహృతిః । సంఖ్యానుక్తావష్టోత్తరశతమష్టావింశతిరష్టౌవా హోమసంఖ్యా ఉపవాసేకృతేబ్రాహ్మణభోజనంతత్సాంగతార్థం । ఉద్యాపనానుక్తౌగాం సువర్ణంవా దద్యాత్ । విప్రవచనాద్వ్రతసాంగతా । విప్రవచనంచదక్షిణాందత్త్వైవగ్రాహ్యంసర్వత్ర । గృహీతవ్రతత్యాగే చాండాలతుల్యత్వంవిధవాదిభిర్వర్జితాద్యాచిత్రరక్తాదివస్త్రం నధార్యంశ్వేతమేవధార్యం ॥ *

వ్రతాదౌసూతకాదిప్రాప్తౌనిర్ణయః.

సూతకాదౌస్త్రీణాంరజోదోషాద్యాంతరాయేచ గృహీతవ్రతాదౌశారీరనియమాన్స్వయంకుర్యాత్ । పూజాదికమన్యద్వారాకారయేత్ అపూర్వారంభస్తుసూతకాదౌనభవతి ॥ కామ్యేప్రతినిధిర్నాస్తినిత్యేనైమిత్తికేచసః । కామ్యేప్యుపక్రమాదూర్ధ్వంకేచిత్ప్రతినిధింవిదుః ॥ ౧ ॥ నస్యాత్ప్రతినిధిర్మంత్రస్వామిదేవాగ్నికర్మసు । నాపిప్రతినిధాతవ్యంనిషిద్ధంవస్తుకుత్రచిత్ ॥ ౧ ॥ వ్రతాదిసన్నిపాతేదానహోమాద్యవిరుద్ధంక్రమేణకార్యం । విరుద్ధేతునక్తభోజనోపవాసాదావేకం స్వయంకృత్వాన్యత్ పుత్రభార్యాదినాకారయేత్ ॥ ... *

ఉపవాసపారణైకభక్తాదీనామేకదినేప్రాప్తౌనిర్ణయః.

యత్రచతుర్దశ్యష్టమ్యాదౌదివాభోజన నిషేధోవ్రతాంతరపారణాచప్రాప్తాతత్రభోజనమేవకార్యం, పారణాయావిధిప్రాప్తత్వాత్ । నిషేధస్తురాగప్రాప్తభోజనపరః । ఏవంరవివారాద్యాసంకష్టచతుర్థ్యాదివ్రతేరాత్రిభోజనమేవకార్యం । యత్రాష్టమ్యాదౌదివాభోజననిషేధోరాత్రౌతురవివారాదిప్రయుక్తభోజననిషేధస్తత్రార్థాత్ప్రాప్త ఉపవాసః । యత్రతుపుత్రవద్గృహస్థస్యసంక్రాంత్యాదావుపవాసనిషిద్ధో భోజనస్యాష్టమ్యాది ప్రయుక్తనిషేధస్తత్రకించిద్భక్ష్యంప్రకల్ప్యోపవాసఏవకార్యః । చాంద్రాయణాదిమధ్యేఏకాదశ్యాదిప్రాప్తౌగ్రాససంఖ్యానియమేన భోజనమేవకార్యం । ఏవంకృచ్ఛ్రాదివ్రతేపి । ఏవమేకాదశ్యామేకాంతరోపవాసాదిప్రయుక్త పారణాయాంప్రాప్తాయాంజలపారణాంకృత్వోపవసేత్ । ఏవంద్వాదశ్యాంమాసోపవాసశ్రాద్ధప్రయుక్తపారణప్రతిబంధేజలపారణంకార్యం । ఏకాదశ్యాదౌసంక్రమేపుత్రవద్గృహస్థోపవాసనిషేధ ఏకాదశ్యుపవాసశ్చప్రాప్తస్తత్రకించిదాపోమూలంఫలంపయోవాభక్ష్యంప్రకల్ప్యం । ద్వయో

పరుపవాసయోర్నక్తయోరేకభక్తయోర్వైకస్మిన్దినే ప్రాప్తౌ, అముకోప
వాసమముకోపవాసం చోభయం తంత్రేణ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్యైవ సహైవ
వోపవాసపూజాహోమాదీనామనుష్ఠానం । యత్రోపవాసైకభక్తయో
రేకదినే ప్రాప్తిస్తత్ర తిథిద్వైధే గౌణకాలవ్యాప్తిమాశ్రిత్యైకం పూర్వ
తిథౌ, ద్వితీయం శేషతిథౌ కార్యం । అఖండతిథావేకం పుత్రాదినా కార
యేదిత్యుక్తం । ఏవం" కామ్యంనిత్యస్య బాధక "మిత్యాదివాక్యైః,
కామ్యనిత్యాదిబలాబలబాధాబాధసంభవాసంభవాదివిచార్యానుష్ఠాన
మూహ్యం । ఇతి సామాన్యవ్రతపరిభాషోద్దేశః షష్ఠః ॥ ... ॥౬॥

॥ ౭ ॥ అథ ప్రతిపదాది నిర్ణయః

తత్ర ప్రతిపన్నిర్ణయః, శుక్లప్రతిపత్, పూజావ్రతాదావప
రాహ్ణవ్యాప్తిసత్త్వే పూర్వవిద్ధా గ్రాహ్యా । సాయాహ్నవ్యాప్తిసత్త్వేపి
పూర్వైవేతి మాధవాచార్యాః । అన్యథా ద్వితీయాయుతా గ్రాహ్యా ।
కృష్ణప్రతిపత్సర్వాపి ద్వితీయాయుతైవ గ్రాహ్యా । ఉపవాసే తు పక్ష
ద్వయేపి ప్రతిపత్పూర్వవిద్ధైవ గ్రాహ్యా । అపరాహ్ణవ్యాపిన్యాం ప్రతిప
ది కరణీయస్యోపవాసాదేః సంకల్పం ప్రాతరేవ కుర్యాత్ । సంకల్పకాలే
ప్రతిపదాదితిథ్యభావేపి సంకల్పే ప్రతిపదాదితిథిరేవ వక్తవ్యా, న త్వ
మావాస్యాదిః । ఏవ "ముపోష్యా ద్వాదశీ శుద్ధే" త్యాదిస్థలే ఏకాదశీ
వ్రతప్రయుక్తసంకల్పపూజాదావేకాదశ్యేవ కీర్తనీయా । న తు ద్వాదశీ ।
సంధ్యాగ్నిహోత్రాది కర్మాంతరేషు తత్తత్కాలవ్యాపినీ ద్వాదశ్యాది
రేవేతి మమ ప్రతిభాతి । సంకల్పశ్చ సూర్యోదయాత్ప్రాగుషఃకాలే
సూర్యోదయోత్తరం ప్రాతఃకాలాఖ్యత్రిముహూర్తస్యాద్యముహూ
ర్తద్వయే ప్రశస్తః । తృతీయో ముహూర్తస్తు నిషిద్ధః ॥ ఇతి ప్రతి
పన్నిర్ణయః సప్తమోద్దేశః ॥ ... ... ॥ ౭ ॥

॥ ౧౦ ॥ అథ ద్వితీయానిర్ణయః.

ద్వితీయా, శుక్లపక్షే పరవిద్ధా గ్రాహ్యా । కృష్ణపక్షే తు ద్వేధావి
భక్తదినపూర్వభాగాత్మక పూర్వాహ్ణప్రవిష్టా చేత్పూర్వా గ్రాహ్యా ।
అన్యథా తు కృష్ణపక్షేపి ద్వితీయా పరవిద్ధైవ ॥ ఇతి ద్వితీయానిర్ణయో
ష్టమోద్దేశః॥

అథ తృతీయానిర్ణయః.

తృతీయా, రంభావ్రతే పూర్వవిద్ధా గ్రాహ్యా । రంభావ్యతిరిక్త
వ్రతేషు త్రిముహూర్త ద్వితీయావిద్ధాం పూర్వాం త్యక్త్వా పరదినే త్రి
ముహూర్తవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । పూర్వదినే త్రిముహూర్తన్యూనద్వితీ
యావేధే పరదినే త్రిముహూర్తవ్యాప్త్యభావే పూర్వా గ్రాహ్యా,
పూర్వదినే త్రిముహూర్త ద్వితీయావేధే పరదినే త్రిముహూర్తన్యూ
నాపి గ్రాహ్యా । గౌరీవ్రతే తు కలాకాష్ఠాదిపరిమితస్వల్పద్వితీయా యు
క్తాపి నిషిద్ధా । పరదినే కలాకాష్ఠాదిపరిమితాస్వల్పాపి తృతీయా పరిగ్రాహ్యా
యదా తు దినక్షయవశాత్పరదినే స్వల్పాపి చతుర్థీయుతా తృతీయా న ల
భ్యతే । పూర్వదినే చ ద్వితీయావిద్ధా తదా ద్వితీయావిద్ధైవ గ్రాహ్యా ।
యదా చ దినవృద్ధివశాత్పూర్వదినే షష్టిఘటికా తృతీయా । పరదినే చ ఘటి
కాది శేషవతీ తదా పూర్వాం శుద్ధాం షష్టిఘటికామపి త్యక్త్వా చతుర్థీయు
తైవ గౌరీవ్రతే గ్రాహ్యా ॥ ఇతి తృతీయానిర్ణయో నవమోద్దేశః॥

॥ ౧౧ ॥ అథ చతుర్థీనిర్ణయః

చతుర్థీ, గణేశవ్రతాతిరిక్తోపవాసకార్యే పంచమీయుతా
గ్రాహ్యా । గౌరీవినాయకవ్రతయోస్తు మధ్యాహ్నవ్యాపినీ గ్రాహ్యా ।
పరదిన ఏవ మధ్యాహ్నవ్యాపినీ చేత్పరైవ । దినద్వయే మధ్యాహ్న
వ్యాపిత్వే దినద్వయే మధ్యాహ్నవ్యాప్త్యభావే సామ్యేన వైషమ్యేణ
వైకదేశవ్యాప్తౌ చ పూర్వైవ । తృతీయాయోగప్రాశస్త్యాత్ । నాగ

వ్రతేతుపూర్వదినఏవ; మధ్యాహ్నవ్యాపినీచేత్పూర్వైవ । ఉభయదిన
మధ్యాహ్నవ్యాప్త్యాదిపక్షచతుష్టయే పంచమీయుతైవగ్రాహ్యా ।
సంకష్టచతుర్థీతుచంద్రోదయవ్యాపినీగ్రాహ్యా । పరదినేచంద్రోదయ
వ్యాప్తౌపరైవ । ఉభయదినేచంద్రోదయవ్యాపిత్వే తృతీయాయుతైవ
గ్రాహ్యా । దినద్వయే చంద్రోదయావ్యాప్త్యభావేపరైవ । ఇతిచతుర్థీ
నిర్ణయో దశమోద్దేశః ॥

॥ ౧౩ ॥ అథ పంచమీనిర్ణయః.

పంచమీ, శుక్లపక్షేకృష్ణపక్షేచకర్మమాత్రేపి చతుర్థీవిద్ధా
గ్రాహ్యా । స్కందోపవాసేతు షష్ఠీయుతాగ్రాహ్యా । నాగవ్రతేపం
చమీపరవిద్ధాగ్రాహ్యా । పరేహ్నిత్రిముహూర్తన్యూనా పంచమీ
పూర్వేద్యుస్త్రిముహూర్తన్యూనచతుర్థ్యావిద్ధా, తదాపూర్వైవ ।
త్రిముహూర్తాధిక చతుర్థీవేధేద్విముహూర్తాపిపరైవ । ఇతి పంచ
మీనిర్ణయఏకాదశోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౧౪ ॥ అథ షష్ఠీనిర్ణయః

షష్ఠీ, స్కందవ్రతేపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యా । అన్యవ్రతేషుపర
విద్ధైవపూర్వేద్యుః, షణ్ముహూర్తన్యూనపంచమ్యావేధవాపూర్వాపి ।
షష్ఠీసప్త । మ్యోరవివాసరయోగపద్మకయోగః । ఇతిషష్ఠీనిర్ణయో
ద్వాదశోద్దేశః ॥

॥ ౧౫ ॥ అథ సప్తమీనిర్ణయః.

సప్తమీ, కర్మమాత్రే షష్ఠీయుతైవగ్రాహ్యా । యదాపూ
ర్వేద్యురస్తమయపర్యంతాషష్ఠీతిదిషష్ఠీవిద్ధానలభ్యతే । పరేద్యుశ్చా
ష్టమీవిద్ధా, తదాచాగత్యాపరైవ । ఏవంతిథ్యంతరనిర్ణయేష్వ
ప్యూహ్యమ్ । ఇతిసప్తమీనిర్ణయస్త్రయోదశోద్దేశః ॥

॥ ౧౬ ॥ అథాష్టమీనిర్ణయః.

వ్రతమాత్రేష్టమీశుక్లపక్షేపరా, కృష్ణపక్షేపూర్వా । ఖిలీ
తశివశక్త్యోరుత్సవేకృష్ణాపిపరా । బుధాష్టమీశుక్లపక్షే ప్రాతఃకాల
మారభ్యాపరాహ్ణపర్యంతం, యద్దినేముహూర్తమాత్రోపి బుధవాసర
యోగః సాగ్రాహ్యా । సాయాహ్నకాలేచైత్రమాసె శ్రావణాది
మాస చతుష్టయేకృష్ణపక్షేచనగ్రాహ్యా । సర్వకృష్ణాష్టమీషుకాల
భైరవోద్దేశనకేచిదుపవసంతి, తత్రమార్గశీర్ష కృష్ణాష్టమ్యాం
భైరవజయంతీత్వాత్తద్వన్నిర్ణయో చిత్యనమధ్యాహ్న వ్యాపినీ
గ్రాహ్యా । దినద్వయెమధ్యాహ్నవ్యాప్తౌపూర్వైవ । ప్రదోషవ్యాపినీ
తికాస్తుభ । అతఉభయదినెప్రదోషవ్యాప్త్యాద్వివిధవాక్యావిరోధాయ
పరైవ । పూర్వత్రప్రదోషవ్యాప్తిరేవ, పరత్రమధ్యాహ్నేఏవ,
తదాబహుశిష్టాచారానురోధాత్ప్రదోషగాపూర్వైవ। యత్తు “అర్క
పర్వద్వయె రాత్రౌచతుర్దశ్యష్టమీదివే” తివచనాద్దివా భోజననిషే
ధమాత్రపరిపాలనం, సతుకించిద్వ్రితంతత్ర “నిషేధస్తునివృత్యా
త్మా కాలమాత్రమపేక్షత” ఇతివచనాద్భోజనకాలవ్యాపినీమష్టమీం
త్యక్త్వానవమ్యాంసప్తమ్యాంవాభోక్తవ్యం ఇతి భాతి, యుక్తమ
యుక్తం వాసద్భిర్విచారణీయం। ఇత్యష్టమీనిర్ణయశ్చతుర్దశోద్దేశః॥

॥ ౧౭ ॥ అథ నవమీనిర్ణయః.

నవమీ, సర్వత్రాష్టమీవిద్ధైవగ్రాహ్యా ॥ ఇతినవమీనిర్ణ
యఃపంచదశోద్దేశః॥ ... ... *

॥ ౧౮ ॥ అథ దశమీనిర్ణయః.

దశమీతూపవాసాదౌ నవమీయుతైవగ్రాహ్యా । పూర్వవిద్ధాయా
అలాభేఉత్తరవిద్ధాపిగ్రాహ్యా । ఇతిదశమీనిర్ణయష్షోడశోద్దేశః ॥

|| ౧౯ || అథైకాదశీ నిర్ణయః.

తత్రైకాదశ్యుపవాసో ద్వేధా । భోజననిషేధపరిపాలనాత్మకో, వ్రతాత్మకశ్చ ॥ ... ... *

ఏకాదశ్యధికారినిర్ణయమాహ.

ఆద్యే పుత్రవద్గృహస్థాదీనాం కృష్ణపక్షేపి అధికారః । వ్రతాత్మకోపవాసస్తు అపత్యయుక్తైర్గృహస్థైశ్చ కృష్ణపక్షే న కార్యః । కింతు సమంత్రకం వ్రతసంకల్పమకృత్వా యథాశక్తి నియమయుతం భోజనవర్జనమేవ కార్యం । ఏవం తిథిషూక్తైకాదశ్యామపి జ్ఞేయం । శయనీబోధినీమధ్యవర్తికృష్ణైకాదశీషు సాపత్యగృహస్థాదీనాం సర్వేషామధికారః । విష్ణుసాయుజ్యకామైరాయుః పుత్రకామైశ్చ కామ్యవ్రత పక్షద్వయేపి కార్యం । తత్ర న కోపి నిషేధః । వైష్ణవగృహిణాం కృష్ణైకాదశ్యపి నిత్యోపోష్యా । ఇదమేకాదశీవ్రతం శైవవైష్ణవసౌరాదీనాం సర్వేషాం నిత్యం, అకరణే ప్రత్యవాయశ్రవణాత్, సంతత్యాది ఫలశ్రవణాత్కామ్యం చ భవతి । కేచిన్ముహూర్తాదిమితదశమీసత్వే దశమ్యామేవ భోజనం కర్తవ్యం, సూర్యోదయాత్పూర్వమేవ ప్రవృత్తాయాం శుద్ధాధికాధికద్వాదశీకాయాం తు నైరంతర్యేణోపవాసద్వయం కార్యం ఇతి తిథిపాలనమపి వదంతి, తన్నయుక్తం । అష్టమవర్షాదూర్ధ్వమశీతితమవర్షపర్యంతం ఏకాదశీవ్రతాధికారః । శక్తస్యతు, అశీతేరూర్ధ్వమప్యధికారః ॥ సభర్తృకాణాం స్త్రీణాం భర్త్రనుజ్ఞాం పిత్రాద్యనుజ్ఞాం వా వినోపవాసవ్రతాద్యాచరణే వ్రతవైఫల్యం భర్త్రాయుఃక్షయో నరకశ్చ । అక్తానాంతు ॥ నక్తం హవిష్యాన్నమనోదనం వా ఫలం తిలాః క్షీరమథాంబు చాజ్యం । యత్పంచగవ్యం యదిచాపి వాయుః ప్రశస్తముత్తరముత్తరంచ ॥ ౧ ॥ ఇతి పక్షేషు శక్తితారతమ్యేనైకపక్షాశ్రయణం, నత్వేకాదశీత్యాగః ।

ప్రమాదాదినైకాదశ్యాముపోషణాద్యకరణే ద్వాదశ్యామపి వ్రతం కార్యం । ద్వాదశ్యామప్యకరణే యవమధ్యచాంద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తం । నాస్తిక్యాదకరణే పిపీలికామధ్యచాంద్రాయణం । అశక్తపతిపుత్రాద్యుద్దేశేన స్త్రీపుత్రభగినీభ్రాత్రాదిభిరేకాదశీ వ్రతాచరణే క్రతుశతజం పుణ్యమ్॥

|| ౨౦ || అథ వ్రతదిన నిర్ణయః.

తత్ర వ్రతాధికారిణో ద్వివిధాః వైష్ణవాః స్మార్తాశ్చ, తత్ర యద్యపి "యస్య దీక్షాస్తి వైష్ణవీ" త్యాదిలక్షణయుక్తా వైష్ణవా, స్తద్భిన్నాః స్మార్తా ఇతి మహానిబంధేషూక్తం । తథాపి స్వపారంపర్యప్రసిద్ధమేవ వైష్ణవత్వం, స్మార్తత్వంచ వృద్ధా మన్యంతే ఇతి సింధూక్తమేవ సర్వదేశే సర్వశిష్టపరిగృహీతం ప్రచరతి । వేధోపి ద్వివిధః । అరుణోదయే దశమీవేధః । సూర్యోదయే తద్వేధశ్చ సూర్యోదయాత్ప్రాక్చతుర్ఘటికాత్మకోరుణోదయః । సూర్యోదయస్తు స్పష్టః । తేన షట్పంచాశద్ఘటికానంతరం పలాదిమాత్రదశమీప్రవేశే అరుణోదయవేధో వైష్ణవవిషయః । షష్టిఘటికాత్మకసూర్యోదయోత్తరం పలాదిమాత్రదశమీసత్వే సూర్యోదయవేధః స్మార్తవిషయః । జ్యోతిర్విదాదివివాదేన వేధాదిసందేహే తు॥ బహువాక్యవిరోధేన బ్రాహ్మణేషు వివాదిషు ॥ ఏకాదశీం పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ ౧ ॥ తథా చ ఏకాదశీ ద్వివిధా, విద్ధా శుద్ధా చ । అరుణోదయవేధవతీ విద్ధా, తాం త్యక్త్వా వైష్ణవైర్ద్వాదశ్యేవోపోష్యా । అరుణోదయవేధరహితా శుద్ధా, సా చ చతుర్ధా । ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ ॥ ౧ ॥ ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ ॥ ౨ ॥ ఉభయాధిక్యవతీ ॥ 3 ॥ అనుభయాధిక్యవతీ చేతి ॥ ౪ ॥ అత్రాధిక్యం సూర్యోదయోత్తరం సత్వం ॥ ... ... *

భాగవతైకాదశ్యుదాహరణాని.

తత్రోదాహరణం దశమీనాడ్యః ॥ ౫౯ ॥ ఏకాదశీ ౬౦ । ౧ ద్వాదశ్యాః క్షయః ౫౮ ఇయమేకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ శుద్ధా వైష్ణవైః పరోపోష్యా స్మార్తగృహస్థైః పూర్వా । అథ దశమీ ౫౯ ఏకాదశీ ౫౮ ద్వాదశీ ౬౦ । ౧ ఇయం శుద్ధా, ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ । అత్ర వైష్ణవానాం ద్వాదశ్యాముపోషణం । స్మార్తానాం పూర్వా । అథ దశమీ ౫౯ ఏకాదశీ ౬౦ । ౧ ద్వాదశీ ౫ ఇయం శుద్ధా ఉభయాధిక్యవతీ । అత్ర సర్వైర్వైష్ణవైః స్మార్తైశ్చ పరైవోపోష్యా । అథ దశమీ ౫౯ ఏకాదశీ ౫౭ ద్వాదశీ ౫౮ ఇయమనుభయాధిక్యవతీ శుద్ధా వైష్ణవైః స్మార్తైశ్చ పూర్వైవోపోష్యా । ఇతి సంక్షేపతో వైష్ణవనిర్ణయః ॥

స్మార్తైకాదశ్యుదాహరణాని.

అథ స్మార్తనిర్ణయః। తత్ర సూర్యోదయవేధవతీ విద్ధా, తద్రహితా శుద్ధా చేతి । ద్వివిధాపి ప్రత్యేకం చతుర్ధా । ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ। ఉభయాధిక్యవతీ । ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ। అనుభయాధిక్యవతీత్యేవమష్టభేదా భవంతి । అత్రోదాహరణాని । దశమీ ౫౮ ఏకాదశీ ౬౦। ౧ ద్వాదశ్యాః క్షయః ౫౮ ఇయం శుద్ధా ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ। దశమీ ౪ ఏకాదశీ ౨ ద్వాదశ్యాః క్షయః ౫౮ ఇయం విద్ధా ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ । అత్రోభయత్రాపి స్మార్తానాం గృహిణాం పూర్వోపోష్యా । యతిభిర్నిష్కామగృహిభిర్వనస్థైర్విధవాభిర్వైష్ణవైశ్చ పరైవోపోష్యా । విష్ణుప్రీతికామైః స్మార్తైరుపవాసద్వయం కార్యమితి కేచిత్ । ఉభయాధిక్యవతీ శుద్ధా యథా। దశమీ ౫౮ ఏకాదశీ ౬౦ । ౧ ద్వాదశీ ౪ ఉభయాధిక్యవతీ విద్ధా యథా । దశమీ ౨ ఏకాదశీ ౩ ద్వాదశీ ౪ అత్ర ఉభయత్రాపి సర్వైః స్మార్తైర్వైష్ణవైశ్చావశిష్టాప

రైవైకాదశీ ఉపోష్యా ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ శుద్ధా యథా । దశమీ ౫౮ ఏకాదశీ ౫౭ ద్వాదశీ ౬౦। ౧ అత్ర శుద్ధత్వాత్స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసో న ద్వాదశ్యామితి మాధవమతం । హేమాద్రిమతే తు, సర్వైః పరా ద్వాదశ్యేవోపోష్యా । కేచిత్తు । ముముక్షుభిః స్మార్తైః పరోపోష్యేత్యాహుః । ద్వాదశీమాత్రాధికా విద్ధా యథా । దశమీ ౧ ఏకాదశీ క్షయగామినీ ౫౮ ద్వాదశ్యా వృద్ధిః ౬౦ । ౧ అత్రైకాదశ్యా విద్ధాత్వాత్తు ద్వాదశ్యామేవ స్మార్తానామప్యుపవాసః। ఏవం చోభయాధిక్యే ద్వాదశీమాత్రాధిక్యే చ స్మార్తానాం విద్ధాయాస్త్యాగో నాన్యత్ర । వైష్ణవానాం తు షడ్విధామప్యాధిక్యవతీం త్యక్త్వా ద్వాదశ్యుపోష్యా । అనుభయాధిక్యవతీ శుద్ధా యథా । దశమీ ౫౭ ఏకాదశీ ౫౮ ద్వాదశీ ౫౭ స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసో న ద్వాదశ్యాం । వైష్ణవానాం తు విద్ధత్వాత్ ద్వాదశ్యామేవోపవాసః అనుభయాధిక్యవతీ విద్ధా యథా । దశమీ ౨ ఏకాదశ్యాః క్షయః ౫౬ ద్వాదశీ ౫౯ అత్రాపి స్మార్తానామేకాదశ్యాముపవాసః । వైష్ణవానాం ద్వాదశ్యాముపవాసః అస్మిన్నుభయానాధిక్యవతీవిద్ధా చరమభేదే ప్రథమభేదద్వయే ఇవ యతిభిర్ముముక్షుభిర్విధవాభిః పరోపోష్యా । విష్ణుప్రీతికామైరుపవాసద్వయం కార్యమితి తుల్యయుక్త్యా ప్రతిభాతి ఇదానీం శిష్టాస్తు హేమాద్రిమతం నిష్కామత్వాదికం చానాదృత్య మాధవమతేనైవ సర్వస్మార్తనిర్ణయమవిశేషేణ వదంతి, న తు క్వచిదుపవాసద్వయం శుద్ధాధిక ద్వాదశికాయాం సర్వేషామేకం పరోపవాసం వా వదంతీతి సర్వత్ర దేశేషు ప్రాయో మాధవోక్తానుసార ఏవ ప్రచార ఇతి బోధ్యం॥ తేన వైష్ణవాష్టాదశభేదానాం స్మార్తాష్టాదశభేదానాం చ నిర్ణయః సర్వోఽపి గతార్థో భవతీతి విభావనీయం । విస్తరస్తు మహాగ్రంథేష్వనుసంధేయః । అత్రాష్టాదశభేదానాం పృథక్పృథగుదాహరణకథనే తన్నిర్ణయకథనే చ బాలానాం వ్యామోహమాత్రం స్యాదితి స నిర్ణయః పృథగేవ పట్టే లిఖిత్వా స్థాపితోఽనుసంధేయః॥

అత్రన్యూనత్వం సూర్యోదయాత్ప్రాక్ సమాప్తిమత్త్వమ్ సమత్వం సూర్యోదయ సమకాలికసమాప్తిమత్త్వమ్ షష్టిఘటికారూపమ్ ।

ఆధిక్యంసూర్యోదయోత్తరంసత్త్వమ్.

॥ ౨౧ ॥ అథ వైష్ణవానాం శుద్ధైకాదశీభేదాః.

(ధర్మాబ్ధిసనిర్ణయః.)	దశమీ.		ఏకాదశీ		ద్వాదశీ.	
	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.
శుద్ధన్యూనాన్యూనద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౮	౦	౫౭	౦
శుద్ధన్యూనాసమద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౫౯	౫౯	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౮	౦	౫౭	౦
శుద్ధన్యూనాఽధికద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౫౯	౫౯	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౭	౦	౬౦	౧
శుద్ధసమాన్యూనద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౬౦	౦	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౮	౦	౫౭	౦
శుద్ధసమాసమద్వాదశికా	౫౫	౫౦	౫౦	౦	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౮	౦	౫౭	౦
శుద్ధసమాధికద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౫౦	౦	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౫౭	౦	౬౦	౧
శుద్ధాధికాన్యూనద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౬౦	౧	౫౯	౫౭
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౬౦	౧	౫౭	క్షయః
శుద్ధాదికాసమద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౬౦	౧	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిస దాహరణమ్.	౫౫	౦	౬౦	౧	౫౭	క్షయః
శుద్ధాధికాధికద్వాదశికా	౫౫	౫౯	౬౦	౧	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౫	౦	౬౦	౧	౫	౦

ధర్మాబ్ధిసనిర్ణయః.

ఇయమనుభమాధిక్యవతీశుద్ధా వైష్ణవైః స్మార్తైశ్చైకాదశ్యేవోపోష్యా ।

ఇయమనుభయాధిక్యవతీశుద్ధా వైష్ణవైః స్మార్తైశ్చైకాదశ్యేవోపోష్యా ।

ఇయంశుద్ధా ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ అత్ర వైష్ణవానాం ద్వాదశ్యాముపోషణంస్మార్తానాంపూర్వా ।

ఇయమనుభయాధిక్యవతీశుద్ధా అత్ర వైష్ణవానాం స్మార్తానాంచైకాదశ్యాముపవాసః ।

ఇయమనుభయాధిక్యవతీశుద్ధా అత్ర వైష్ణవానాం స్మార్తానాంచైకాదశ్యామేవోపవాసః ।

ఇయంశుద్ధా ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీ అత్ర వైష్ణవానాం ద్వాదశ్యాముపోషణంస్మార్తానాంపూర్వా ।

ఇయమేకాదశీమాత్రాధిక్యవతీశుద్ధా వైష్ణవైఃపరోపోష్యాస్మార్తగృహస్థైఃపూర్వా ।

ఇయమప్యేకాదశీమాత్రాధిక్యవతీశుద్ధా వైష్ణవైఃపరోపోష్యాస్మార్తగృహస్థైఃపూర్వా ।

ఇయంశుద్ధా ఉభయాధిక్యవతీ అత్ర సర్వైర్వైష్ణవైఃస్మార్తైశ్చపరైవోపోష్యా ।

॥ ౨౨ ॥ అథ వైష్ణవానాం విద్ధైకాదశీభేదాః.

	దశమీ.		ఏకాదశీ		ద్వాదశీ.	
	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.
విద్ధన్యూనాన్యూనద్వాదశికా	౫౬	౧	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
విద్ధన్యూనాసమద్వాదశికా	౫౬	౧	౫౯	౫౯	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
విద్ధన్యూనాధికద్వాదశికా	౫౬	౧	౫౯	౫౯	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౫౯	౦	౬౦	౧
విద్ధసమాన్యూనద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౦	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
విద్ధసమాసమద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౦	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
విద్ధసమాధికద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౦	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౫౯	౦	౬౦	౧
విద్ధాధికాన్యూనద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౧	౫౯	౫౮
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౫౮	క్షయః
విద్ధాధికాసమద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౧	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౫౮	క్షయః
విద్ధాధికాధికద్వాదశికా	౫౬	౧	౬౦	౧	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిస్థముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౪	౦

ధర్మాబ్ధిస్థనిర్ణయః.

ఇయమనుభయాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోన ద్వాదశ్యాం వైష్ణవానాంతువిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః.

ఇయమప్యనుభయాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోన ద్వాదశ్యాం, వైష్ణవానాంతువిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః.

ఇయంద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోన ద్వాదశ్యామితి మాధవమతం హేమాద్రిమతేతుసర్వైః పరాద్వాదశ్యేవోపోష్యా కేచిత్తుముముక్షుభిఃస్మార్తైఃపరోపోష్యేత్యాహుః.

అనుభయాధిక్యవతీవిద్ధేయం అత్రస్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోన ద్వాదశ్యాం వైష్ణవానాంతు విద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః.

ఇయమనుభయాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తానామేకాదశ్యాముపవాసః వైష్ణవానాంతువిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః ॥

ఇయంద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తైరేకాదశ్యుపోష్యా నద్వాదశీతి మాధవమతం హేమాద్రిమతేతుసర్వైః పరాద్వాదశ్యేవోపోష్యా కేచిత్తుముముక్షుభిఃస్మార్తైఃపరోపోష్యేత్యాహుః॥

ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధా అత్రస్మార్తగృహిణాంపూర్వోపోష్యా యతిభిర్నిష్కామగృహిభిర్వనస్థైర్విధవాభిర్వైష్ణవైశ్చపరైవోపోష్యా విష్ణుప్రీతికామైః స్మార్తైరుపవాసద్వయం కార్యమితి కేచిత్ ॥

ఇయమప్యేకాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధా ఉపరిస్థోదాహరణవత్ ॥

ఉభయాధిక్యవతీవిద్ధేయం అత్రసర్వైఃస్మార్తైర్వైష్ణవైశ్చాపశిష్టా పరైవైకాదశ్యుపోష్యా ॥

॥ ౨౩ ॥ అథ స్మార్తానాం శుద్ధైకాదశీభేదాః.

	దశమీ.		ఏకాదశీ		ద్వాదశీ.	
	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.
శుద్ధన్యూనాన్యూనద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
శుద్ధన్యూనాసమద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
శుద్ధన్యూనాఽధికద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౫౯	౦	౬౦	౧
శుద్ధసమాన్యూనద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౦	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
శుద్ధసమాసమద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౦	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౭	౦	౫౮	౦	౫౯	౦
శుద్ధసమాధికద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౦	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౫౯	౦	౬౦	౧
శుద్ధాధికాన్యూనద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౧	౫౯	౫౮
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౫౮	క్షయః
శుద్ధాధికాసమద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౧	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౫౮	క్షయః
శుద్ధాధికాధికద్వాదశికా	౫౯	౫౯	౬౦	౧	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౫౮	౦	౬౦	౧	౪	౦

ధర్మాబ్ధిసనిర్ణయః.

ఇయమనుభయాధిక్యవతీశుద్ధా స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసో నద్వాదశ్యాం వైష్ణవానాంతువిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః ॥

ఇయముపరిలిఖితోదాహరణవత్ జ్ఞేయా ॥

ఇయంద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీశుద్ధా అతశ్శుద్ధత్వాత్ స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోనద్వాదశ్యామితిమాధవమతం హేమాద్రిమతేతుసర్వైః పరాద్వాదశ్యేవోపోష్యా కేచిత్తుముముక్షుభిః స్మార్తైః పరోపోష్యేత్యాహుః ॥

ఇయమనుభయాధిక్యవతీశుద్ధా అతస్స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోనద్వాదశ్యాం వైష్ణవానాంతువిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యాముపవాసః ॥

ఉపరిలిఖితోదాహరణవత్ జ్ఞేయమ్ ॥

ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీశుద్ధేయం అతశ్శుద్ధత్వాత్ స్మార్తానామేకాదశ్యామేవోపవాసోన ద్వాదశ్యామితిమాధవమతం హేమాద్రిమతేతుసర్వైః పరాద్వాదశ్యేవోపోష్యా కేచిత్తుముముక్షుభిః స్మార్తైః పరోపోష్యేత్యాహుః ॥

ఇయంశుద్ధాఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీ అతస్స్మార్తానాంగృహిణాం పూర్వోపోష్యా యతివైష్ణవాదిభిః పరోపోష్యా ॥

ఉపరిలిఖితోదాహరణవత్ ॥

ఇయముభయాధిక్యవతీశుద్ధా అతస్సర్వైః స్మార్తైర్వైష్ణవైశ్చావశిష్టాపరైవైకాదశ్యుపోష్యా ॥

॥ ౨౪॥ అథ స్మార్తానాం విద్ధైకాదశీభేదాః.

	దశమీ.		ఏకాదశీ		ద్వాదశీ.	
	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.	ఘ.	ప.
విద్ధన్యూనాన్యూనద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౮	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౨	౦	౫౬	క్షయః	౫౫	౦
విద్ధన్యూనాసమద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౮	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౨	౦	౫౬	క్షయః	౫౫	౦
విద్ధన్యూనాధికద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౮	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౧	౦	౫౮	క్షయః	౬౦	౧
విద్ధసమాన్యూనద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౨	౦	౫౬	క్షయః	౫౫	౦
విద్ధసమాసమద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౯	౬౦	౦
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౨	౦	౫౬	క్షయః	౫౫	౦
విద్ధసమాధికద్వాదశీకా	౬౦	౧	౫౯	౫౯	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౧	౦	౫౮	క్షయః	౬౦	౧
విద్ధాధికాన్యూనద్వాదశీకా	౬౦	౧	౬౦	౦	౫౯	౫౮
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౪	౦	౨	౦	౫౮	క్షయః
విద్ధాధికాసమద్వాదశీకా	౬౦	౧	౬౦	౧	౫౯	౫౯
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౪	౦	౨	౦	౫౮	క్షయః
విద్ధాధికాధికద్వాదశీకా	౬౦	౧	౬౦	౧	౬౦	౧
ధర్మాబ్ధిసముదాహరణమ్.	౨	౦	౩	౦	౪	౦

ధర్మాబ్ధిస నిర్ణయః.

అనుభయాధిక్యవతీవిద్ధేయం అత్ర స్మార్తానామేకాదశ్యాముపవాసః వైష్ణవానాం ద్వాదశ్యాముపవాసః ॥

ఉపరిష్టోదాహరణవత్ ॥

ఇయం ద్వాదశీమాత్రాధికా విద్ధైకాదశ్యా విద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యామేవ స్మార్తానామప్యుపవాసః ॥

ఇయమనుభయాధిక్యవతీవిద్ధా అత్ర స్మార్తానామేకాదశ్యాముపవాసః వైష్ణవానాంద్వాదశ్యాం ॥

ఉపరిష్టోదాహరణవత్ ॥

ద్వాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధేయం ఏకాదశ్యావిద్ధత్వాద్ద్వాదశ్యామేవ స్మార్తానామప్యుపవాసః ॥

ఏకాదశీమాత్రాధిక్యవతీవిద్ధా అత్ర స్మార్తానాంగృహిణాంపూర్వా యత్యాదిభిర్వైష్ణవైశ్చపరైవోపోష్యావిష్ణుప్రీతికామైరుపవాసద్వయం కార్యమితి కేచిత్ ॥

ఉపరిష్టాదాహరణవత్ ॥

ఉభయాధిక్యవతీవిద్ధేయం అత్ర సర్వైః స్మార్తైర్వైష్ణవైశ్చావశిష్టాపరైవోపోష్యా ॥

“ ॥ ౨౫ ॥ అథ సంక్షేపతో వ్రతదిననిర్ణయః.

జయంతీవ్రతవన్నిత్యం కామ్యం చైకాదశీవ్రతం ॥ అరుణోదయవేధోఽత్ర వేధః సూర్యోదయే తథా ॥ ౧ ॥ ఉక్తౌ ద్వాదశమీవేధౌ వైష్ణవస్మార్తయోః క్రమాత్ ॥ విద్ధా త్యాజ్యా వైష్ణవేన శుద్ధాప్యాధిక్యసంభవే ॥ ౨ ॥ ఏకాదశీద్వాదశీవాఽధికా చేత్త్యాజ్యతాం దినం ॥ పూర్వం గ్రాహ్యం తూత్తరం స్యాదితి వైష్ణవనిర్ణయః ॥ ౩ ॥ అస్యార్థః । జయంతీవ్రతవత్ అకరణే ప్రత్యవాయశ్రవణాన్నిత్యం సంపత్త్యాదిఫలశ్రవణాత్కామ్యం చైకాదశీవ్రతం తత్రైకాదశ్యాం ద్వాదశమీవేధౌ అరుణోదయే దశమీవేధః సూర్యోదయే దశమీవేధశ్చ క్రమాద్వైష్ణవస్మార్తయోః వైష్ణవానామరుణోదయే దశమీవేధః స్మార్తానాం సూర్యోదయే దశమీవేధ ఇత్యర్థః షట్పంచాశద్ఘటీమితే అరుణోదయః సూర్యోదయశ్చ స్పష్టః అత్ర స్వపారంపర్యప్రసిద్ధమేవ వైష్ణవత్వం స్మార్తత్వం చ వృద్ధా మన్యంతే ఇతి తదేవ గ్రాహ్యం ॥ వైష్ణవేన విద్ధైకాదశీ అరుణోదయే వేధవతీ ఏకాదశీ త్యాజ్యా ద్వాదశ్యుపోష్యా ఆధిక్యసంభవే ఏకాదశీద్వాదశ్యోరుభయోరాధిక్యే సూర్యోదయోత్తరం సత్త్వే శుద్ధాపి త్యాజ్యా పరైవైకాదశీ ఉపోష్యా తథా ఏకాదశ్యా ఏవాధిక్యే శుద్ధమపి పూర్వం దినం త్యాజ్యం పరం గ్రాహ్యం తత్రైవ ద్వాదశ్యా ఏవాధిక్యేపి పూర్వం దినం త్యాజ్యం పరదినం గ్రాహ్యమిత్యర్థః ఇతి వైష్ణవనిర్ణయః । అథ స్మార్తానాం నిర్ణయ ఉచ్యతే॥ ఏకాదశీద్వాదశీ చేత్యుభయం వర్ధతే యదా । తదా పూర్వం దినం త్యాజ్యం స్మార్తైర్గ్రాహ్యం పరం దినం ॥ ౧ ॥ ఏకాదశీమాత్రవృద్ధౌ గృహియత్యోర్వ్యవస్థితిః । ఉపోష్యా గృహిభిః పూర్వా యతిభిశ్చోత్తరా తిథిః ॥ ౨ ॥ ద్వాదశీమాత్రవృద్ధౌ తు శుద్ధావిద్ధేవ్యవస్థితే । శుద్ధా పూర్వోత్తరా విద్ధా స్మార్తనిర్ణయ ఈదృశః ॥ ౩ ॥

అస్యార్థః । ఏకాదశీద్వాదశ్యోర్యదా వృద్ధిః సూర్యోదయోత్తరం విద్యమానత్వం తదా పూర్వైకాదశీ శుద్ధాపి స్మార్తైస్త్యాజ్యా పరైవోపోష్యా । ఏకాదశ్యా ఏవ వృద్ధౌ తు గృహిభిః స్మార్తైః పూర్వోపోష్యా యత్యాదిభిరుత్తరా । ద్వాదశ్యా ఏవ వృద్ధౌ తు శుద్ధావిద్ధయోర్వ్యవస్థా ఏకాదశీ శుద్ధా చేత్సా ఉపోష్యా ఏకాదశీ విద్ధా చేద్ద్వాదశ్యేవోపోష్యా ఏవం చోభయాధిక్యే ద్వాదశీమాత్రాధిక్యే చ స్మార్తానాం విద్ధైకాదశీత్యాగో నాన్యత్రేత్యర్థః ఇతి స్మార్తనిర్ణయః ॥” ... *

॥ ౨౬ ॥ అథ వేధభేదాః.

అత్రార్ధరాత్రోత్తరం దశమీసత్త్వే కపాలవేధో, ద్విపంచాశద్ఘటికాదశమీసత్త్వే ఛాయావేధ, స్త్రిపంచాశద్ఘటీత్వే దశమ్యా గ్రస్తాఖ్యో వేధ, శ్చతుఃపంచాశత్త్వే సంపూర్ణాఖ్యః, పంచపంచాశత్త్వేతి వేధః, షట్పంచాశత్త్వే మహావేధః, సప్తపంచాశత్త్వే ప్రళయాఖ్యో, ష్టపంచాశత్త్వే మహాప్రళయ, ఏకోనషష్టిత్వే ఘోరాఖ్యః, షష్టిఘటీత్వే రాక్షసాఖ్య ఇతి, వేధభేదా నారదనోక్తా మధ్వాదిమతానుసారిభిః కైశ్చిదేవ కేచిదేవానుసృతాః । మాధవాచార్యాదిసర్వసంమతస్తు షట్పంచాశద్ఘటీవేధ ఏవేతి జ్ఞేయం । దశమీపంచదశఘటిభిరేకాదశీ దూషితేతి తూపవాసాతిరిక్తవ్రతే ॥ వ్రతాంగిసంకల్పార్చనాదౌ తత్రాపి తద్దోషేణ న సర్వథా త్యాగః । కింతు ప్రాతః కర్తవ్యం సంకల్పార్చనాది మధ్యాహ్నోత్తరం కార్యమితి ధ్యేయం. ... ... *

॥ ౨౭ ॥ అథ వ్రతప్రయోగః.

ఉపవాసాత్పూర్వదినే ప్రాతః కృతనిత్యక్రియః ॥ దశమీదినమారభ్య కరిష్యేఽహం వ్రతం తవ । త్రిదినం దేవదేవేశ నిర్విఘ్నం కురు కేశవ ॥ ౧ ॥ ఇతి సంకల్ప్య మధ్యాహ్నే ఏకభక్తం కుర్యాత్ । తత్ర నియమాః । కాంస్యం మాంసం మసూరం దివాస్వాపాతి భోజనాత్యంబుపాన

పునర్భోజనమైథునక్షౌద్రానృతభాషణ చణకకోద్రవశాకపరాన్న ద్యూతతైలతిలపిష్టతాంబూలవర్జనాదయః । ఏకభక్తానంతరం కాష్ఠే నదంతధావనం కుర్యాత్ । నిశిభుక్త్వాశయిత్వా ప్రాతరేకాదశ్యాం పర్ణాదినాదంతధావనం కార్యం నతు కాష్ఠేన । స్నానాదినిత్యక్రియాం తే పవిత్రపాణిరుదఙ్ముఖో వారిపూర్ణం తామ్రపాత్రమాదాయ సంకల్పం కుర్యాత్ ॥ ఏకాదశ్యాం నిరాహారో భూత్వాహమపరేహని । భోక్ష్యామి పుండరీకాక్ష శరణం మే భవాచ్యుత ॥ ౧ ॥ ఇత్యనేనమంత్రేణ పుష్పాంజలిం వా హరౌ దద్యాత్ । అశక్తస్య త్వేకాదశ్యాం జలాహార ఏకాదశ్యాం క్షీరభక్ష ఏకాదశ్యాం నక్తభోజీత్యాద్యూహేనశక్త్యనుసారేణ సంకల్పః । శైవానాం రుద్రగాయత్ర్యా సంకల్పః । సౌరాణాం నిత్యగాయత్ర్యా నామ్నా వా సంకల్పః । అయం సంకల్పః, సూర్యోదయోత్తరం దశమీసత్వే స్మార్తైరేకాదశ్యాం రాత్రౌ కార్యః । అర్ధరాత్రాదుపరి దశమ్యనువృత్తౌ వైష్ణవై రేవైకాదశ్యాం మధ్యాహ్నోత్తరం కార్యః । సంకల్పోత్తరమష్టాక్షరమంత్రేణ త్రిరభిమంత్రితం తజ్జలం పిబేత్ । తతః పుష్పమండపం కృత్వా తత్ర ॥ పుష్పైర్గంధై స్తథా ధూపై ర్దీపై ర్నైవేద్యకైః పరైః । స్తోత్రైర్నానావిధైర్దివ్యైర్గీతవాద్యైర్మనోహరైః ॥ ౧ ॥ దండవత్ప్రణిపాతైశ్చ జయశబ్దైస్తథోత్తమైః । హరిం సంపూజ్య విధివద్రాత్రౌ కుర్యాత్ప్రజాగరమ్ ॥౧॥ ఏకాదశ్యాం నియమాః, పాషండిసంభాషణస్పర్శ దర్శనవర్జనం బ్రహ్మచర్యసత్యభాషణదివాస్వాపవర్జనాదయః పరిభాషోక్తాశ్చజ్ఞేయాః॥ పాషండిదర్శనాద్యాతు సూర్యం పశ్యేత్తతః శుచిః । సంస్పర్శే తు బుధః స్నాయాచ్ఛుచిరాదిత్యదర్శనాత్ ॥ ౧ ॥ సంభాష్య తాన్ శుచిషదం చింతయేదచ్యుతం బుధః । ఇత్యాదిప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥ ... *

ఉపవాసదినే శ్రాద్ధాదిప్రాప్తౌ నిర్ణయః.

ఉపవాసదినే శ్రాద్ధప్రాప్తౌ శ్రాద్ధశేష సర్వాన్నే నైకం పాత్రం పరివిష్య తత్సర్వాన్నావఘ్రాణం కృత్వా పాత్రం గవాదిభ్యో దేయమ్ । కందమూలఫలాహారా ద్యనుకల్పేనోపవాసకర్త్రా తు స్వభక్ష్యస్యైవ ఫలాదేః పితృబ్రాహ్మణపాత్రేషు పరివేషణపూర్వకం తచ్ఛేషభక్షణం కార్యమ్ । ఏకాదశ్యాం యదా భూపమృతాహః స్యాత్కదాచన । తద్దినం తు పరిత్యజ్య ద్వాదశ్యామేవ కారయేత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనానియథాచారం వైష్ణవపరాణి వైష్ణవైః షోడశమహాలయకరణపక్షే ఏకాదశ్యధికరణకం ద్వాదశ్యధికరణకం చ మహాలయం తంత్రేణ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య మహాలయద్వయం ద్వాదశ్యాం కార్యం । కామ్యోపవాసే సూతకప్రాప్తౌ శారీరనియమాన్ స్వయం కృత్వా సూతకాంతే పూజాదానబ్రాహ్మణభోజనాదికం కార్యం । నిత్యోపవాసే సూతకాదిప్రాప్తౌ స్నాత్వా హరిం ప్రణమ్య నిరాహారాదికం స్వయం కృత్వా పూజాదికం బ్రాహ్మణద్వారా కార్యం । దానాదేర్లోపో న సూతకాంతేఽనుష్ఠానావశ్యకత్వమ్ । ఏవం రజస్వలాదిదోషేపి ద్వాదశ్యాం ప్రాతర్నిత్యపూజాం విధాయ భగవతే వ్రతమర్పయేత్ । అజ్ఞానతిమిరాంధస్య వ్రతేనానేన కేశవ । ప్రసీద సుముఖో నాథ జ్ఞానదృష్టిప్రదో భవ॥ ౧ ॥ ఇతి తత్ర మంత్రః దశమ్యాదిషూక్తానాం భంగే దివాస్వాపే బహుశో జలపానే మిథ్యాభాషణే వా తత్తన్నియమభంగానుద్దిశ్య నారాయణాష్టాక్షరమంత్రజపమష్టోత్తరశతసంఖ్యయా కుర్యాత్ । అల్పదోషే నామశతత్రయజపః । రజస్వలాచాండాల రజకసూతికాదిశబ్దస్య వ్రతమధ్యే శ్రవణేఽష్టోత్తరసహస్రగాయత్రీజపః తతో నైవేద్యతులసీమిశ్రితాన్నేన పారణం కార్యం । ఆమలకీఫలస్య పారణాయాం భక్షణేఽసంభాషణాదిదోషనాశః పారణం చ ద్వాదశ్యుల్లంఘనే మహాదోషాద్ద్వాదశీమధ్యే

ఏవ కార్యం । స్వల్పద్వాదశీసత్త్వే రాత్రిశేషే ఆమధ్యాహ్నం తాః క్రి
యాః సర్వా అపకృష్య కార్యాః । అగ్నిహోత్రహోమస్య నాపకర్ష
ఇతి కేచిత్ । ఏవం శ్రాద్ధస్యాపి నాపకర్షో రాత్రౌ శ్రాద్ధనిషేధాత్ అతి
సంకటే శ్రాద్ధప్రదోషాదిప్రసక్తే చ తీర్థజలేన పారణం కార్యమ్ ॥ ద్వాద
శీభూయస్త్వే ద్వాదశీ ప్రథమపాదం హరివాసర సంజ్ఞకముల్లంఘ్య పార
ణం కార్యం । కలామాత్రాయామపి ద్వాదశ్యా అభావే త్రయోదశ్యాం
పారణం ॥ ద్వాదశ్యా మధ్యాహ్నోర్ధ్వం సత్త్వే ప్రాతర్ముహూర్త
త్రయమధ్యే ఏవ పారణం । సమధ్యాహ్నే దా ఇతి బహవః । బహూనాం
కర్మకాలానాం బాధాపత్తేరపరాహ్ణ ఏవేతి కేచిత్ । ద్వాదశ్యాం సర్వ
మాసేషు శుక్లాయాం కృష్ణాయాం వా శ్రవణయోగే శక్తేనైకాదశీ ద్వా
దశ్యోర్ద్వయోరప్యుపవాసః కార్యః । అశక్తేనైకాదశ్యాం ఫలాహారా
ద్యనుకల్పం కృత్వా శ్రవణద్వాదశ్యాముపవాసః కార్యః ॥ విష్ణుశృంఖల
యోగసత్త్వే తు ఏకాదశ్యామేవ శ్రవణద్వాదశీప్రయుక్తమప్యుపవా
సం కృత్వా ద్వాదశ్యాం శ్రవణయోగరహితాయాం పారణం కార్యం ।
ద్వాదశ్యాః శ్రవణతోఽన్యూనత్వే శ్రవణయుక్తాయామపి ద్వాదశ్యు
ల్లంఘనే దోషాత్ విష్ణుశృంఖలయోగాదినిర్ణయో భాద్రపదమాసగత
శ్రవణద్వాదశీప్రకరణే వక్ష్యతే ॥ దివానిద్రాం పరాన్నం చ పునర్భో
జనమైథునే । క్షౌద్రం కాంస్యామిషం తైలం ద్వాదశ్యామష్ట వర్జయేత్
॥ ౧ ॥ ద్యూతక్రోధచణకకోద్రవమాషతిలపిష్టమసూరనేత్రాంజన
మిథ్యాభాషణలోభాయాసప్రలాపభారవహనాధ్యయనతాంబూలా
దీని వర్జయేత్ । ఏతే చ నియమాః కామ్యవ్రతే ఆవశ్యకాః । నిత్యవ్ర
తే తు శక్తిమాంస్తు పుమాన్కుర్యాన్నియమం సవిశేషణమ్ । విశేషనియ
మాశక్తో హ్యహోరాత్రం భుజివర్జితః ॥ ౧ ॥ నిగృహీతేంద్రియః శ్రద్ధా
సహితో విష్ణుతత్పరః । ఉపోష్యైకాదశీం పాపాత్ ముచ్యతే నాత్ర సం

శయః ॥ ౧ ॥ అన్యం భుజిష్యేతి యో బ్రూయాద్భుక్తే వా యః స నారకీ ।
ఏకాదశీవ్రతాద్విష్ణుసాయుజ్యం లభతే శ్రియం ॥ ౧ ॥ ఇత్యేకాదశీవ్రత
నిర్ణయః । కార్యాంతరేష్వేకాదశీద్వాదశీయుతైవ గ్రాహ్యా ఇత్యే
కాదశీనిర్ణయోద్దేశః సప్తదశః ॥

॥ ౧౮ ॥ అథ ద్వాదశీనిర్ణయః.

ద్వాదశీ త్వేకాదశీవిద్ధా గ్రాహ్యా । అథ అష్టౌ మహాద్వాదశ్యః శు
ద్ధాధికైకాదశీయుక్తా ద్వాదశీ ఉన్మీలనీసంజ్ఞా । ద్వాదశ్యేవ శుద్ధాధికా వర్ధ
తే సా వంజులీ సూర్యోదయే ఏకాదశీ తతః క్షయగామినీ ద్వాదశీ ద్వితీయ
సూర్యోదయే త్రయోదశీ ఏవమేకాహోరాత్రే తిథిత్రయస్పర్శసంజ్ఞా
ద్వాదశీ । దర్శస్య పౌర్ణమాస్యా వా యదా దినవృద్ధిస్తదా పక్షవర్ధి
నీసంజ్ఞా పుష్యర్క్షయుతా జయా । శ్రవణయుతా విజయా పునర్వసు
యుతా జయంతీ రోహిణీయుతా పాపనాశినీ । ఏతాః పాపక్షయముక్తికా
మ ఉపవసేత్ । శ్రవణయుతా తు ఏకాదశీవన్నిత్యా । ఏతాస్వష్టసు ఏకా
దశీద్వాదశ్యోరేకత్వే తంత్రేణోపవాసః । పార్థక్యే శక్తస్యోపవాసద్వ
యం । యస్త్వారబ్ధవ్రతద్వయ ఉపవాసద్వయాశక్తశ్చ తస్య ద్వాదశీస
ముపోషణాత్ వ్రతద్వయపుణ్యలాభః । తత్ర శ్రవణర్క్షయోగో ము
హూర్తమాత్రోఽపి గ్రాహ్యః పుష్యాదియోగః సూర్యోదయమార
భ్యాస్తమయ పర్యంతశ్చేదుపవాసః । పారణం తు తిథినక్షత్ర సంయో
గోపోషణే ఉభయాంతేఽన్యతరాంతే వేతి సర్వసామాన్యనిర్ణయః ।
ఇతి ద్వాదశీనిర్ణయోద్దేశోఽష్టాదశః ॥

॥ ౧౯ ॥ అథ త్రయోదశీనిర్ణయః.

త్రయోదశీ శుక్లా పూర్వా కృష్ణోత్తరా । శనివారాదియుక్తాం కాంచి
చ్ఛుక్లత్రయోదశీమారభ్య సంవత్సరపర్యంతం ప్రతిపక్షం త్రయోదశీషు
శనివారయుక్తాస్వేవ చతుర్వింశతి శుక్లత్రయోదశీషు వా కర్తవ్యం యు

త్ప్రదోషసమయే శివపూజానక్తభోజనాత్మకం ప్రదోషవ్రతం తత్ర సూర్యాస్తమయోత్తరత్రిముహూర్తాత్మక ప్రదోషవ్యాపినీ త్రయోదశీ గ్రాహ్యా దినద్వయే ప్రదోషవ్యాప్తౌ సామ్యేన తదేకదేశస్పర్శే వా ఉత్తరా వైషమ్యేణైకదేశస్పర్శే తదాధిక్యవతీ పూర్వాపి గ్రాహ్యా యది దేవపూజాభోజనపర్యాప్తం తదాధిక్యం లభ్యతే నో చేత్సామ్యపక్షవదుత్తరైవ ఉభయత్ర సర్వథా వ్యాప్త్యభావేఽపి పరైవ ఇతి త్రయోదశీనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౦ ॥ అథ చతుర్దశీనిర్ణయః.

చతుర్దశీ తు శుక్లా పరా కృష్ణా పూర్వా । యత్తు ప్రతిమాసం కృష్ణచతుర్దశ్యాం శివరాత్రివ్రతం కామ్యమనుష్ఠీయతే తత్ర మహాశివరాత్రివన్నిశీథవ్యాపిన్యేవ గ్రాహ్యా । ఉభయత్ర నిశీథవ్యాప్తౌ పరా । ప్రదోషవ్యాప్త్యాధిక్యాత్ । కైశ్చిత్ప్రదోషమాత్రవ్యాపినీ గృహ్యతే । తత్ర మూలం చింత్యమ్ । యత్తు చతుర్దశ్యాం దివాభోజననిషేధ ఏవ నిత్యత్వాత్ప్రవ్యతే తత్ర భోజనకాలవ్యాపినీం చతుర్దశీం త్యక్త్వా త్రయోదశ్యాం పంచదశ్యాం భోక్తవ్యం । శివరాత్రివ్రతిభిస్తు చతుర్దశ్యామేవ పారణా కర్తవ్యా న తత్ర చతుర్దశ్యష్టమ్యాదివేతి భోజననిషేధప్రాప్తిః విధిప్రాప్తే నిషేధాప్రవేశాత్ ఇతి చతుర్దశీనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౧ ॥ అథ పూర్ణిమామావాస్యయోర్నిర్ణయః.

పూర్ణిమామావాస్యే తు సావిత్రీవ్రతం వినా పరే గ్రాహ్యే యత్తు కైశ్చిచ్ఛ్రావణీహుతాశనీపూర్ణిమయోః । కులధర్మాదా పూర్వవిద్ధయోర్గ్రాహ్యత్వోక్తేః సర్వా పౌర్ణమాసీ కులధర్మాత్సా పూర్వా గృహ్యతే తత్ర మూలం మృగ్యం । అష్టాదశనాడికాతో న్యూన చతుర్దశీసత్త్వే తాదృశచతుర్దశీవేధస్య । భూతోఽష్టాదశనాడీభిరితి వచనాద్దూషకత్వప్రతీతేరస్తు వా తాదృశస్థలే కులధర్మే పూర్వత్ర గ్రాహ్యత్వం ।

అష్టాదశనాడికాధిక చతుర్దశీవేధే తు పూర్వవిద్ధా పౌర్ణమాసీ న గ్రాహ్యేతి మే ప్రతిభాతి । అమావాస్యా భౌమసోమవారయుతా స్నానదానాదౌ మహాపుణ్యా ఏవం భానుయుతా సప్తమీ భౌమయుతా చతుర్థీ । యత్తు సోమయుతామావాస్యాయామశ్వత్థపూజాద్యాత్మకం సోమవతీవ్రతమనుష్ఠీయతే తత్ర అపరాహ్ణపర్యంతం ముహూర్తమాత్రయోగేఽపి వ్రతం కార్యం ॥ దినాంత్యషట్ఘటికాత్మకసాయాహ్నయోగే రాత్రియోగే చ న కార్యమితి శిష్టాచారః । యతీనాం క్షౌరాదావుదయే త్రిముహూర్తవ్యాపినీ పౌర్ణమాసీ గ్రాహ్యా తృతీయముహూర్తస్పర్శాభావే చతుర్దశీయుతా ఇతి పంచదశీనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౨ ॥ అథేష్టికాలః.

పక్షాంతా ఉపవస్తవ్యాః పక్షాద్యా యష్టవ్యాః । ఉపవాసోఽన్వాధానాఖ్యం కర్మ పర్వణో యశ్చతుర్థాంశ ఆద్యః ప్రతిపదస్త్రయః । యాగకాలః స విజ్ఞేయః ప్రాతరుక్తో మనీషిభిః ॥ ౧ ॥ ప్రతిపత్తుర్యచరణే న యష్టవ్యమితి స్థితిః । తత్ర పర్వప్రతిపదోః పూర్ణత్వేన దేహాభావః । పర్వణ్యన్వాధానస్యోత్తరదినే యాగస్య యథోక్తకాలలాభాత్ । పర్వణః ఖండత్వే తు పర్వాపేక్షయా ప్రతిపదో హ్రాసవృద్ధిఘటికాగణయిత్వా తదర్ధం హ్రాసే పర్వణి వియోజ్య వృద్ధౌ సంయోజ్య సంధికాలం జ్ఞాత్వాన్వాధానాదికాలో నిర్ణేతవ్యః ॥

పర్వప్రతిపదోస్సంధినిర్ణయః.

యత్ర హ్రాసవృద్ధీ న స్తస్తత్ర యథాస్థితః స్పష్ట ఏవ సంధిః తత్ర తిథిశ్చతుర్విధః । పూర్వాహ్ణసంధిర్మధ్యాహ్నసంధిరపరాహ్ణసంధీ రాత్రిసంధిశ్చేతి । ద్వేధా విభక్తదినస్య పూర్వార్ధం పూర్వాహ్ణః అపరార్ధం అపరాహ్ణః । పూర్వాహ్ణాపరాహ్ణసంభూతో ఘటికా ద్వయాత్మకో ముహూర్తో మధ్యాహ్నః ఆవర్తనాపరపర్యాయ ఇతి కౌస్తుభే । ఉభయసంధిరేకపలా

త్మక ఏవ మధ్యాహ్నో నతు ఘటికాద్వయాత్మక ఇతి ప్రాయేణేదానీం శిష్టాచారః। తత్రోక్తరీత్యా హ్రాసవృద్ధ్యర్ధవియోజనసంయోజనేన నిర్ణీతః పర్వప్రతిపదోః సంధిర్యది పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే వా భవతి । తదా సంధిదినాత్పూర్వదినే న్వాధానం సంధిదినే యాగః । యద్యపరాహ్ణే రాత్రౌ వా సంధిస్తదా సంధిదినే న్వాధానం తత్పరదినే యాగః । అథోదాహరణం । పర్వ సప్తదశఘటీమితం । ప్రతిపదేకాదశఘటీమితా తత్ర షట్ఘటీమితః ప్రతిపత్ క్షయస్తదర్ధం ఘటీత్రయం పర్వణి వియోజితం । జాతః సంధిశ్చతుర్దశఘటీమితః । అయం త్రింశద్ఘటీమితే దినమానే పూర్వాహ్ణసంధిః । అష్టావింశతిఘటీమితే తు దినమానేఽయమేవ మధ్యాహ్నసంధిః । అత్ర సంధిదినే యాగః। పూర్వదినే న్వాధానం పర్వ ౧౪ ప్రతిపత్ ౧౯ అత్ర పంచఘటికా వృద్ధిః తదర్ధం సార్ధఘటీద్వయం పర్వణి సంయోజితం జాతః సంధిః సార్ధషోడశఘటీమితః। అయం అపరాహ్ణసంధిః । అత్ర సంధిదినే న్వాధానం పరేద్యుర్యాగః ॥ ... *

సంధేః ప్రకారాంతరం.

అథాత్ర బాలబోధనార్థం ప్రకారాంతరం సూర్యోదయోత్తరం విద్యమానాః పర్వనాడికాః ప్రతిపన్నాడికాశ్చైకీకృతాః సత్యో యది దినమానతో న్యూనాస్తదా పూర్వాహ్ణసంధిః యది దినమానసమాస్తదా మధ్యాహ్నసంధిః । యది దినమానాదధికాస్తదాపరాహ్ణసంధిరితి । ఇత్థం సూర్యోదయోత్తరమనువర్తమానపర్వప్రతిపదోః క్షయవృద్ధిభ్యామేవ సంధ్యవలోకనమిదానీం సర్వత్ర శిష్టాచారేషు ప్రసిద్ధం ॥

కౌస్తుభాదిమతమ్.

కౌస్తుభాదౌ తు చతుర్దశీదినస్థా ఉదయాత్పూర్వం । పర్వణో గతఘటికా ఉదయాదేష్య ఘటికాశ్చైకీకృత్యైవం ప్రతిపదః పూర్వదినస్థాశ్చ ఘటికా ఏకీకృత్య పర్వాపేక్షయా ప్రతిపదో వృద్ధిక్షయౌ తద్యథా చతు

ర్దశీ॥ ౨౨ ॥ పర్వ ॥౧౭॥ చతుర్దశీదినస్థాః పర్వనాడికాః ॥ ౩౮ ॥ ఉత్తరదినస్థాః ॥ ౧౭ ॥ ఏకీకృత్య జాతాః ॥౫౫॥ పర్వదినస్థాః ప్రతిపన్నాడ్యః ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తరదినస్థా ॥ ౧౧ ॥ ఏకీకృత్య జాతాః ॥ ౫౪ ॥ అత్రైకా ఘటీ ప్రతిపత్ క్షయస్తదర్ధమర్ధఘటీ పర్వణి వియోజితా జాతః । సంధిః సార్ధషోడశనాడ్యః । అయమపరాహ్ణసంధిః। ప్రథమమతే త్వత్ర పూర్వాహ్ణసంధిః స్థితః తథా చతుర్దశీ ॥ ౨౪ ॥ పర్వ ॥ ౧౭ ॥ పూర్వం గతనాడ్యః ॥ ౩౯ ॥ ఉభయయోగజాతాః ॥ ౫౬ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౧౧ ॥ గతైష్యయోగజాతాః ॥ ౫౪ ॥ అత్ర పూర్వోక్తరీత్యా క్షయోదాహరణ ఏవైకా ఘటీవృద్ధిస్తదర్ధసంయోజనే సార్ధసప్తదశనాడీమితోఽపరాహ్ణసంధిః । ఏవం చ పూర్వమతైతన్మతయోరత్యంతం విరోధః వృద్ధిక్షయాదిసర్వవైపరీత్యాత్। అత్ర మతే ఘటీద్వయాధికా వృద్ధిః క్షయో వా న సంభవతీతి । పరేహ్ని ఘటికాన్యూనాస్త్వథైవాభ్యధికాశ్చ యా ఇతి బహువచనమసంగతమితి దూషణం పురుషార్థచింతామణౌ ద్రష్టవ్యం ॥

యాగకాలవిశేషః.

అథ పౌర్ణమాస్యాం విశేషః సంగవకాలాదూర్ధ్వం త్రయోదశాదిఘటీమారభ్యార్ధాహ్నాత్పూర్వం।సంధౌ సద్యస్కాలా పౌర్ణమాసీ తస్యాం సంధిదిన ఏవాన్వాధానం యాగశ్చ సద్యోఽనుష్ఠేయః । ఇదం పౌర్ణమాస్యాం సద్యస్కాలత్వం వైకల్పికమితి కేచిత్। అమావాస్యాయాం సర్వత్ర ద్వ్యహకాలత్వైవన కదాచిదపి సద్యస్కాలతా । పౌర్ణమాస్యామమాయాం చాపరాహ్ణసంధౌ ప్రతిపంచతుర్థపాదే యాగో న దోషాయ। అమావాస్యాయామపరాహ్ణసంధావపి ప్రతిపది త్రిముహూర్తాధిక ద్వితీయా ప్రవేశే చంద్రదర్శనసంభవేన। చంద్రదర్శనే యాగనిషేధాదమావాస్యాయామేవేష్టిశ్చతుర్థ్యామన్వాధానం బోధాయనాదీనాం। అమావాస్యాయాం సప్తఘటీమితప్రతిపదభావే చంద్రదర్శనేపి ప్రతిపద్యేవ బా

ధాయనైరిష్టిః కార్యా। ఆశ్వలాయనాపస్తమ్బాదీనాంతు చంద్రదర్శననిషేధో నాస్తీతి ప్రతిపద్యేవేష్టిః। యత్రసంధిదినే ఇష్టిస్తత్ర సా ప్రతిపద్యేవ సమాపనీయా న తు పర్వణి। పర్వణి యాగసమాప్తౌ పునర్యాగః కర్తవ్యః॥

స్థాలీపాక కాలః.

ఏవమేవ స్మార్తే పార్వణస్థాలీపాకనిర్ణయః। కేచిత్తు స్మార్తస్థాలీపాకః ప్రతిపద్యేవ సమాపనీయ ఇతి నియమో నాస్తి। పూర్వాహ్ణ ఏవ స్థాలీపాకం సమాప్య సంధేరూర్ధ్వం ప్రతిపది బ్రాహ్మణభోజనమాత్రం కార్యం। జయన్తోపి సంధిసన్నికృష్టే ప్రాతః కాలే ఏవ స్థాలీపాకమాహేతి విశేషమాహుః। శ్రౌతేపి బ్రాహ్మణభోజనమాత్రం ప్రతిపది కార్యమన్యత్తంత్రం పూర్వాహ్ణ ఏవ సమాపనీయం। న ప్రతిపద ఏవేతి పురుషార్థచింతామణావుక్తం। కాత్యాయనానాం పౌర్ణమాస్యేష్టినిర్ణయః పూర్వోక్తః సర్వసాధారణ ఏవ న తత్ర కశ్చిద్విశేషః। ఇతి సింధ్వాదిబహుగ్రంథసంమతం। అన్యే తు పూర్వాహ్ణసంధౌ సంధిదినే అన్వాధానం పరేహ్ని యాగ ఇతి పౌర్ణమాసీవిషయే కాతీయానాం విశేషమాహుః॥ ... ... *

॥ ౩౩ ॥ అథామావాస్యాయాం కాతీయానాం విశేషః.

అమావిషయే త్రేధా విభక్తదినస్య ప్రథమో భాగః పూర్వాహ్ణః ద్వితీయో భాగో మధ్యాహ్నః। తృతీయో భాగోఽపరాహ్ణః। తత్ర రాత్రిసంధౌ ప్రతిపద్దినే చంద్రదర్శనే సత్యపి పరేషామివ కాతీయానామపి సంధిదినే పిండపితృయజ్ఞోన్వాధానం చ పరదినే చేష్టిరితి నిర్వివాదమ్। పూర్వాహ్ణే దినద్వితీయభాగాఖ్యమధ్యాహ్నే చ సంధౌ సంధిపూర్వదినే అన్వాధానపిండపితృయజ్ఞౌ సంధిదినే చేష్టిః। తదా చతుర్దశీదినే అమావాస్యాయా దినతృతీయభాగాఖ్యాపరాహ్ణే యది పూర్ణవ్యాప్తిస్తర్హి అమాయుక్తేఽపరాహ్ణే పిండపితృయజ్ఞ ఇతి న సందేహః। యది తృతీయభాగాఖ్యాపరాహ్ణాంత్యభాగే అపరాహ్ణైకదేశే అమావాస్యావ్యాప్తిస్తర్హ్యమావాస్య

యాం ప్రాప్తాయాం పిండపితృయజ్ఞో న చతుర్దశ్యామిత్యేకః పక్షః। చతుర్దశ్యంత్యభాగే పిండపితృయజ్ఞశ్చంద్రస్య పరమక్షీణత్వాదిత్యపరః పక్షః। అథాపరాహ్ణసంధౌ చత్వారః పక్షాః సంధిదిన ఏవ దిన తృతీయభాగాఖ్యాపరాహ్ణేఽమాయాః పూర్ణవ్యాప్తిరితి ప్రథమః పక్షః। యథా చతుర్దశీ ॥ ౨౯ ॥ అమా ॥ ౩౦ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౨౯ ॥ దినమానం చ త్రింశత్ ॥ ౩౦ ॥ అత్ర సంధిదినే అన్వాధానపితృయజ్ఞౌ పరదినే యాగః। సంధిపూర్వదిన ఏవోక్తాపరాహ్ణేఽమాయాః పూర్ణవ్యాప్తిరితి ద్వితీయః పక్షః ॥ యథా చతుర్దశీ ॥ ౨౦ ॥ అమా ॥ ౨౨ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౨౪ ॥ దినం ॥ ౩౦ ॥ అత్ర సంధిదినాత్పరదినే ముహూర్తత్రయాత్మకప్రాతః కాలే ప్రతిపత్పాదత్రయావచ్ఛిన్నయాగకాలలాభాత్సంధిదినే అన్వాధానపితృయాగౌ ప్రతిపది చేష్టిరితి కౌస్తుభమతమ్ ॥ త్రిముహూర్తా ద్వితీయా చేత్ప్రతిపచ్చాపరాహ్ణికీ। అన్వాధానం చతుర్దశ్యాం పరతః సోమదర్శనాత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి వచనాచ్చతుర్దశ్యాం పిండపితృయజ్ఞోపవాసౌ సంధిదినే చేష్టిరితి పరమతం ॥ అథాపరం ద్వితీయపక్షోదాహరణం ॥ చతుర్దశీ ॥ ౧౭ ॥ అమా ॥ ౧౭ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౧౯ ॥ దినం ॥ ౨౭ ॥ అత్ర ప్రతిపద్దినే ప్రాతః పాదత్రయావచ్ఛిన్న యాగకాలాభావాత్సంధిదిన ఏవ సర్వమతే కాత్యాయనానామిష్టిః। పూర్వదినే పిండపితృయజ్ఞోపవాసౌ। అథ దినద్వయే సామ్యేన వైషమ్యేణ వైకదేశవ్యాప్తిరితి తృతీయః పక్షః। యథా చతుర్దశీ ॥ ౨౫ ॥ అమా ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౨౪ ॥ దినమానం ॥ ౩౦ ॥ ఇయం సామ్యేనాపరాహ్ణవ్యాప్తిః అత్ర కౌస్తుభమతపరమతోక్తరీత్యా ద్వేధా నిర్ణయః। యథా వా చతుర్దశీ ॥ ౨౫ ॥ అమా ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిపత్ ౧౭ దినం ॥ ౨౭ ॥ ఇయమపి సామ్యేనైకదేశవ్యాప్తిః। అత్ర సర్వమతే సంధిదిన ఏవ కాతీయేష్టిః। పూర్వదినే చ పిండపితృయజ్ఞోపవాసౌ। అథ వైషమ్యేణైకదేశవ్యాప్తిః॥ చతుర్దశీ ॥ ౨౫ ॥ అమా ॥ ౨౩ ॥ ప్రతిపత్

౨౩ ॥ దినం ॥ ౩౦ ॥ అత్రాపిపూర్వోక్తమతద్వయేన ద్వైధానిర్ణయో
జ్ఞేయః । యథావాచతుర్దశీ ॥ ౨౫ ॥ అమా ॥ ౨౨ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౧౮ ॥
దినం ॥ ౩౦ ॥ ఇయమపి వైషమ్యేణైకదేశవ్యాప్తిః । అత్రాపిసర్వమ
తేసంధిదినే కాతీయేష్టిశ్చతుర్దశ్యాముపవాసపిండపితృయజ్ఞౌ యథావా
చతుర్దశీ ॥ ౨౫ ॥ అమా ॥ ౨౭ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౨౯ ॥ దినం ॥ ౩౦ ॥ అ
త్రసంధిదినేన్వాధానయాగౌ ప్రతిపదీష్టిః ॥ సంధిదిన ఏవైకదేశవ్యాప్తిరి
తిచతుర్థః పక్షః । యథాచతుర్దశీ ॥ ౩౧ ॥ అమా ॥ ౨౬ ॥ ప్రతిపత్ ॥ ౨౩ ॥
దినం ॥ ౩౦ ॥ యథావాచతుర్దశీ ॥ ౨౮ ॥ అమా ॥ ౨౨ ॥ ప్రతిపత్
౧౭ ॥ దినం ॥ ౨౭ ॥ అత్రోభయత్రాపిసంధిదిన ఏవపిండపితృయజ్ఞాన్వా
ధానేయాగస్తుపరేహ్ని ప్రతిపది । ఏవంచ కాత్యాయనమతేపిసర్వత్రో
దాహరణే । చంద్రదర్శననిషేధప్రతిపాలనంనసంభవతి । కింతుకు
త్రచిన్నిషేధాదరాత్పూర్వత్రయాగాదికం క్వచిత్తుచంద్రదర్శనవ
త్యేవదినే ఏవంపిండపితృయజ్ఞోపీతి ధ్యేయమ్ । దర్శశ్రాద్ధార్థమమా
వాస్యానిర్ణయః సర్వసాధారణోగ్రే పృథగేవవక్ష్యతే ॥

॥ ౩౪ ॥ అథ సామగానామిష్టినిర్ణయః.

అత్రపౌర్ణమాసీసర్వసాధారణాపూర్వోక్తైవ అమావాస్యా
యాంతురాత్రిసంధౌ ప్రతిపద్యేవ చంద్రదర్శనేపియాగః । అపరాహ్ణ
సంధౌతుప్రాతః । షట్ఘటికాత్మకప్రతిపదాద్యపాదత్రయరూపయా
దికాలలాభే ప్రతిపదిచంద్రదర్శనేపీష్టిః । సంధిదినేచోపవాసపితృయ
జ్ఞౌ ఉక్తయాగ కాలాలాభే సంధిదినే యాగః । పూర్వదినే చతుర్ద
శ్యాం పితృయజ్ఞోపవాసౌ । ఏవంచసామగైరపి చంద్రదర్శననిషేధః ।
కాత్యాయనవదేవయథా సంభవంపాలనీయః । ఇతి సామగనిర్ణయః
ఇతి యాగకాలనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౫ ॥ అథ పిండపితృయజ్ఞకాలః.

అథాశ్వలాయనానాం యస్మిన్నహోరాత్రే అమావాస్యాప్రతి
పదోః సంధిస్తద్దినాపరాహ్ణే పంచధావిభక్తదినచతుర్థభాగరూపే పిండ
పితృయజ్ఞః । సచాపరాహ్ణసంధావన్వాధానదినే భవతి మధ్యాహ్నే పూ
ర్వాహ్ణే వా సంధౌ యాగదినే యాగోత్తరమపరాహ్ణే భవతి । యదా
హోరాత్రిసంధౌ తిథిసంధిస్తదాన్వాధానదిన ఏవ పిండపితృయజ్ఞః । ఏవ
మాపస్తంబహిరణ్యకేశిమతానుసారిణామపిసంధిదిన ఏవపితృయజ్ఞః । స
చాపరాహ్ణే ధివృతసూర్యే వా కార్యః । అపరాహ్ణశ్చపంచధావిభక్తదిన
చతుర్థభాగోష్టధా విభక్తదినసప్తమభాగో వా । సాంఖ్యాయనకా
త్యాయనసామగానామన్వాధానదిన ఏవ పిండపితృయజ్ఞః పూర్వమేవో
క్తః । సచ త్రేధావిభక్తదినతృతీయభాగరూపేపరాహ్ణే కార్యః । గృ
హ్యాగ్నిమతాం బహ్వృచానాం దర్శశ్రాద్ధపిండపితృయజ్ఞయోరేకస్మిన్
దినే ప్రాప్తౌ ప్రతిషంగేణానుష్ఠానం । ప్రతిషంగో నామోభయోస్సహ
ప్రయోగః । ఖండపర్వణి తు పూర్వేద్యుః కేవలదర్శశ్రాద్ధముత్తరేహ్ని
కేవలః పిండపితృయజ్ఞః శ్రౌతాగ్నిమతాం తు కేవలః పిండపితృయజ్ఞ ఏవ ద
క్షిణాగ్నౌ కార్యో న ప్రతిషంగేణ; శ్రౌతాగ్నిమతాం సంపూర్ణే దర్శే
ఇత్థం క్రమః ఆదావన్వాధానం తతో వైశ్వదేవస్తతః పిండపితృయజ్ఞస్త
తో దర్శశ్రాద్ధమితి । అస్మిన్నేవకాలే జీవత్పితృకేణ సాగ్నికేన హో
మాంతే వా పితుః పిత్రాదిత్రయోద్దేశేన పిండసహితో వా పిండపితృ
యజ్ఞః కార్యః । యద్వా పిండపితృయజ్ఞో నైవారబ్ధవ్యః । ఇష్టిలోపే పాద
కృచ్ఛ్రం ప్రాయశ్చిత్తం । ఇష్టిద్వయలోపేఽర్ధకృచ్ఛ్రం । ఇష్టిత్రయ
లోపేఽగ్నినాశాత్పునరాధానం । పిండపితృయజ్ఞలోపే వైశ్వానరేష్టిః
ప్రాయశ్చిత్తం । ఇష్టిస్థానేసప్తహోతారం హోష్యామీతి సంకల్ప్యతత్
మంత్రేణ చతుర్గృహీతాజ్యేన పూర్ణాహుతిర్వా కార్యా । ఇతి
పిండపితృయజ్ఞోద్దేశః ॥

॥ ౩౬ ॥ అథ శ్రాద్ధామావాస్యానిర్ణీయతే.

పంచధావిభక్తదినచతుర్థభాగాఖ్యాపరాహ్ణవ్యాపిన్యమావాస్యా దర్శశ్రాద్ధే గ్రాహ్యా। పూర్వేద్యురేవ పరేద్యురేవ వాపరాహ్ణే కార్త్స్న్యేనైకదేశేన వా వ్యాపిత్వే సైవ గ్రాహ్యా। ఉభయదినేఽప్యపరాహ్ణే వైషమ్యేణైకదేశవ్యాపిత్వే యాధికవ్యాపినీ సా గ్రాహ్యా। దినద్వయే సామ్యేనైకదేశవ్యాప్తౌ తిథిక్షయే పూర్వా తిథివృద్ధౌ తిథిసామ్యే చ పరా। తత్ర సమవ్యాప్తౌ తిథివృద్ధిక్షయసామ్యోదాహరణాని। చతుర్దశీ ॥ ౧౯ ॥ అమా ॥ ౨౩ ॥ దినం ॥ ౩౦ ॥ అత్ర దినద్వయేఽపి సమా పంచఘటికైకదేశవ్యాప్తిశ్చతుర్దశ్యపేక్షయా చతుర్ఘటికాభిరమాయా వృద్ధిమత్త్వాదుత్తరా గ్రాహ్యా। తథా చతుర్దశీ ॥ ౨౩ ॥ అమా ॥ ౧౯ ॥ అత్రైకఘటికా సమా వ్యాప్తిర్ఘటికాచతుష్టయేన తిథిక్షయాత్పూర్వా గ్రాహ్యా। అథ చతుర్దశీ ॥ ౨౧ ॥ అమా ॥ ౨౧ ॥ అత్ర ఘటీత్రయేణ దినద్వయేంఽశతః సమవ్యాప్తిస్థితేస్తు వృద్ధిక్షయాభావేన సమత్వాత్పరా గ్రాహ్యా। దినద్వయే పూర్ణాపరాహ్ణవ్యాప్తౌ తిథివృద్ధిత్వాత్పరా గ్రాహ్యా। యదా దినద్వయేఽప్యపరాహ్ణస్పర్శాభావస్తదా గృహ్యాగ్నిమద్భిః శ్రౌతాగ్నిమద్భిశ్చ సినీవాలీసంజ్ఞికా చతుర్దశీమిశ్రా పూర్వా గ్రాహ్యా। నిరగ్నికైః స్త్రీశూద్రాదిభిశ్చ కుహూసంజ్ఞికా ప్రతిపన్మిశ్రా పరా గ్రాహ్యేతి మాధవాచార్యసంమతో దర్శనిర్ణయః ప్రాయః సర్వత్ర శిష్టైరాద్రియతే। పురుషార్థచింతామణౌ తు బహ్వృచైస్తైత్తిరీయైశ్చ సాగ్నికైరపరాహ్ణవ్యాప్త్యసత్త్వేఽపి ఇష్టిదినాత్పూర్వదిన ఏవ దర్శశ్రాద్ధం కార్యం ॥

అన్యమతమ్.

తథా చ దినద్వయే కార్త్స్న్యేనాపరాహ్ణవ్యాప్తౌ పరత్రైవ దర్శః ఏకదేశేనాపరాహ్ణవ్యాప్తౌ ప్రతిపద్వృద్ధ్యా ప్రతిపదీష్టావుత్తరత్రైవ దర్శః। ద్వితీయదిన ఏవాపరాహ్ణవ్యాప్తౌ తు యది ప్రతిపత్క్షయవశాద్దర్శదిన ఏవ ఇష్టిప్రాప్తిస్తదా బహ్వృచానాం సినీవాలీ తైత్తిరీయాణాం కుహూర్గ్రాహ్యా। సామగానాం వికల్పేన ద్వయం। యదా పూర్వదినేఽపరాహ్ణేఽధికా వ్యాప్తిః పరదినేఽల్పా తదా సామగానాం పూర్వా తైత్తిరీయాణాముత్తరా। ఉభయత్రాప్యపరాహ్ణస్పర్శాభావేఽపి సామగానాం పూర్వా తైత్తిరీయాణాం పరేత్యాద్యుక్తం। దర్శే దర్శశ్రాద్ధవర్షశ్రాద్ధయోర్దర్శమాసికయోర్దర్శశ్రాద్ధోదకుంభశ్రాద్ధయోశ్చ సంపాతే దేవతాభేదాచ్ఛ్రాద్ధద్వయం కార్యం। తత్రాద్యామాసికాబ్దికాదిశ్రాద్ధం కృత్వా పాకాంతరేణ దర్శశ్రాద్ధం కార్యం। వైశ్వదేవ ఆబ్దికాదిశ్రాద్ధశేషేణ పృథక్పాకేన వా దర్శశ్రాద్ధాత్ప్రాగ్భవతి। ఆహితాగ్నిస్తు వైశ్వదేవం పిండపితృయజ్ఞం చ కృత్వాబ్దికం కుర్యాత్। దర్శశ్రాద్ధమనుపనీతవిధురప్రవాసస్థైరపి కార్యం। అమాశ్రాద్ధాతిక్రమే న్యూషువాచమితి ఋచం శతవారం జపేత్ ॥ ఇతి దర్శనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౭ ॥ ఇష్ట్యాదిప్రారంభనిర్ణయః.

ఇష్టిస్థాలీపాకౌ పౌర్ణమాస్యామారబ్ధవ్యౌ న తు దర్శే। అథాన గృహప్రవేశనీయహోమానంతరమేవ పౌర్ణమాస్యాం యది దర్శపౌర్ణమాసారంభః క్రియతే తదా మలమాసపౌషమాసశుక్రాస్తాదిదోషో నాస్తి। తత్రాతిక్రమే తు శుద్ధమాసాదిప్రతీక్షేత్యేకే। సర్వథా శుద్ధకాల ఏవారంభ ఇత్యపరే। ఇతి ఇష్ట్యాదిప్రారంభనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౮ ॥ అథ వికృతికాలః.

తాస్త్రివిధాః। నిత్యా ఆగ్రయణచాతుర్మాస్యాద్యాః। నైమిత్తికో జాతేష్ట్యాదయః। కామ్యాః సౌర్యాదయః। ఏతాః పురుషార్థాః। ఏవం క్రత్వంగభూతా అపి ద్వివిధాః। నిత్యా నైమిత్తికాశ్చ। తత్ర వికృతిషు సద్యస్కాలతద్వ్యహయోర్వికల్పః। ఏవం పర్వణి శుక్లపక్ష

గతదేవనక్షత్రేషువా కర్తవ్యా ఇతివికల్పః । తత్రపర్వణికరణపక్షే అపరాహ్ణాదిసంధ్యాసంధిదినేసద్యస్కాలాం ద్వ్యహకాలాంవావికృతిం కృత్వాప్రకృతేరన్వాధానం । మధ్యాహ్నేపూర్వాహ్ణేవాసంధ్యాసంధిదినే ప్రకృతిం సమాప్యసద్యస్కాలైవవికృతిః కార్యా । కృత్తికాదీనివిశాఖాంతానిచతుర్దశనక్షత్రాణిదేవనక్షత్రాణీత్యుచ్యంతే । ఆగ్రయణవిశేషో ద్వితీయపరిచ్ఛేదేవక్ష్యతే । అన్వారమ్భణీయేష్టిశ్చతుర్దశ్యాంకార్యా । ఇతి వికృతిసామాన్యనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౩౯ ॥ అథ పశుయాగః.

పశుయాగస్తువర్షర్తౌ శ్రావణ్యాదిచతుర్ణాంపర్వణామన్యతమేపర్వణిదక్షిణాయనదినే ఉత్తరాయణదినేవాకార్యః । తత్రఖండపర్వణివికృతిసామాన్యోక్తపర్వనిర్ణయః । ఇతి పశుయాగోద్దేశః ॥

॥ ౪౦ ॥ అథచాతుర్మాస్యకాలః.

తత్ప్రయోగేచ త్వారఃపక్షాః । ఫాల్గున్యాంచైత్ర్యాంవాపౌర్ణమాస్యాంవైశ్వదేవపర్వకృత్వా చతుర్షుమాసేష్వాషాఢ్యాదిష్వేకైకంపర్వేత్యేవంయావజ్జీవమనుష్ఠానమితి । యావజ్జీవపక్షః ఉక్తరీత్యాసంవత్సరపర్యంతమనుష్ఠాయ సవనేష్ట్యాపశుయాగేనవాసోమయాగేన వాసమాపనంసాంవత్సరపక్షః । ప్రథమేఽహనివైశ్వదేవపర్వ । చతుర్థేవరుణప్రధాసపర్వ । అష్టమనవమయోః సాకమేధపర్వ । ద్వాదశేశునాసీరీయపర్వేతిద్వాదశాహపక్షః । పంచభిర్దినైః సమాప్తైయథాప్రయోగపక్షః । ద్వాదశాహయథాప్రయోగపక్షయోరుదగయనేశుక్లపక్షే దేవనక్షత్రేష్వారభ్యశుక్లపక్షఏవసమాప్తిరితిబహవః కృష్ణపక్షేవాసమాప్తిరితికేచిత్ । ద్వాదశాహపంచాహపక్షయోరపి సవనేష్ట్యాదినాసమాపనేకృతేసకృత్కరణం । తదభావేప్రతివత్సరమనుష్ఠానం । క్వచిద్వైకాహికప్రయోగపక్షోఽప్యుక్తః । సచచైత్ర్యాదిషుచత

సృషుపౌర్ణమాసీష్వేకస్యాంకస్యాంచిద్భవతి । క్వచిత్తుసప్తాహపక్షః । సయథాద్వ్యహేవైశ్వదేవపర్వ । తృతీయదినేవరుణప్రఘాసః । చతుర్థేగృహమేధీయా । పంచమేమహాహవిః । షష్ఠేపితృయజ్ఞాదిసాకమేధపర్వశేషః । సప్తమేశునాసీరీయపర్వేతి । అత్రశుక్లపక్షాదిః పంచాహపక్షోక్తఃకాలః । ఇతి చాతుర్మాస్యకాలనిర్ణయోద్దేశః ॥

॥ ౪౧ ॥ అథకామ్యనైమిత్తికాదీష్టినిర్ణయః.

కామ్యేష్టీనాంవికృతిసామాన్యనిర్ణయానుసారేణపర్వణ్యనుష్ఠానం । శుక్లపక్షస్థదేవనక్షత్రేవా । జాతేష్టిస్తుపత్న్యాఏకవింశతిరాత్రాత్మకకర్మానధికారాఖ్యజననాశౌచనివృత్తౌసత్యాంపర్వణికార్యా । గృహదాహేష్ట్యాదినైమిత్తికేష్టీనాం నిమిత్తానంతరమనుష్ఠానేపర్వాద్యపేక్షానాస్తి । తదసంభవేపర్వాపేక్షా । క్రత్వర్థానాంనిత్యానాం క్రతునాసహైవానుష్ఠానం । నతత్రపృథక్కాలాపేక్షా । హవిర్దోషాద్దేశాదినిమిత్తికక్రత్వర్థేష్టయస్తు । స్విష్టకృదుత్తరంసమిష్టయజుషః । ప్రాక్ నిమిత్తస్మరణే తదానీమేవతదీయ తంత్రోపజీవనేన నిర్వాపప్రభృతికార్యాః । తదనంతరంస్మరణేతత్ప్రయోగంసమాప్య పునరన్వాధానాదివిధినా కార్యాః । ఇతి కామ్యనైమిత్తికాదీష్టీనాం నిర్ణయోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౪౨ ॥ అథాధానకాలః.

ఆధానంతుపర్వణినక్షత్రేచోక్తం । తత్రసంకల్పప్రభృతి పూర్ణాహుతిపర్యంతప్రయోగపర్యాప్తంపర్వగ్రాహ్యం । తదసంభవేగార్హపత్యాధానాద్యాహవనీయాధానపర్యంతం విద్యమానం గ్రాహ్యం । ఏవంనక్షత్రస్యాపినిర్ణయః । దినద్వయేకర్మకాలవ్యాప్తపర్వసత్వేయత్రోక్తనక్షత్రయోగస్తద్గ్రాహ్యం । వసంతఋతుపర్వోక్తనక్షత్రేత్వేతత్రితయసన్నిపాతేప్రశస్తతమం । ఋత్వభావేమధ్య

మం । కేవలేపర్వణినక్షత్రేవాధమం। నక్షత్రాణితుకృత్తికా రోహిణీ విశాఖాపూర్వాఫల్గున్యుత్తరాఫల్గునీ మృగోత్తరాభాద్రపదేతిసప్తాశ్వలాయనసూత్రోక్తాని। కృత్తికారోహిణీత్ర్యుత్తరామృగపునర్వసుపుష్యపూర్వాఫల్గునీ పూర్వాషాఢాహస్తచిత్రావిశాఖానురాధా శ్రవణజ్యేష్ఠారేవతీతిసూత్రాంతరోక్తాని । సోమపూర్వాధానేతు "నర్తుం పృచ్ఛేన్ననక్షత్ర" మితివచనాత్సోమకాలానురోధేనైవాధానం నతత్రపృథక్కాలవిచారః । ఇత్యాధానకాలోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౪౩ ॥ అథ గ్రహణనిర్ణయః.

చంద్రసూర్యగ్రహణంయావచ్చాక్షుషదర్శనయోగ్యం తావత్పుణ్యకాలః । అతోగ్రస్తాస్తస్థలేఽస్తోత్తరంద్వీపాంతరేగ్రహణసత్త్వేపి దర్శనయోగ్యత్వాభావాన్నపుణ్యకాలః ఏవంగ్రస్తోదయేఉదయాత్పూర్వంనపుణ్యకాలః ॥ ... ... *

గ్రహణపర్వకాలః.

మేఘాదిప్రతిబంధేన చాక్షుషదర్శనాసంభవే శాస్త్రదినా స్పర్శమోక్షకాలాజ్ఞాత్వాస్నానదానాద్యాచరేత్ । రవివారేసూర్యగ్రహశ్చంద్రవారేచంద్రగ్రహశ్చూడామణిసంజ్ఞస్తత్రదానాదికమనంతఫలం । గ్రహస్పర్శకాలేస్నానం । మధ్యేహోమః సురార్చనం శ్రాద్ధంచ । ముచ్యమానేదానంముక్తేస్నానమితిక్రమః । తత్రస్నానజలేషుతారతమ్యం ॥ శీతముష్ణోదకాత్పుణ్యమపారక్యంపరోదకాత్ । భూమిష్ఠముద్ధృతాత్పుణ్యంతతః ప్రస్రవణోదకం ॥ ౧ ॥ తతోపిసారసంపుణ్యంతతఃపుణ్యంనదీజలం । తతస్తీర్థనదీగంగాపుణ్యాపుణ్యస్తతోంబుధిః ॥ ౨ ॥ ఇతి గ్రహణేస్నానంచసచైలంకార్యం ॥ ... *

స్నాననిర్ణయః.

సచైలత్వంముక్తిస్నానపరమితికేచిత్ । ముక్తిస్నానాభావేసూతకిత్వానపగమః । గ్రహణేస్నానమముత్రికంసువాసినీభిః స్త్రీభిరశిరః

స్నానంకార్యం । శిష్టస్త్రియస్తుగ్రహణేషుశిరఃస్నానంకుర్వంతి । జాతాశౌచేమృతాశౌచేచగ్రహణనిమిత్తం స్నానదానశ్రాద్ధాదికం కార్యమేవ । స్నానేనైమిత్తికేప్రాప్తేనారీయదిరజస్వలా । పాత్రాంతరితతోయేనస్నానంకృత్వావ్రతంచరేత్ ॥ ౧ ॥ నవస్త్రపీడనంకుర్యాన్నాన్యద్వాసశ్చధారయేత్ । త్రిరాత్రమేకరాత్రంవాసముపోష్యగ్రహణేస్నానదానాద్యనుష్ఠానేమహాఫలం । ఏకరాత్రపక్షేగ్రహణదినాత్పూర్వదినేఉపవాసఇతికేచిత్ । గ్రహణసంబద్ధాహోరాత్రఉపవాసఇత్యపరే । పుత్రవద్గృహిణోగ్రహణసంక్రాంత్యాదానోపవాసః । పుత్రవత్పదేనకన్యావానపిగ్రాహ్యఇతికేచిత్ । గ్రహణేదేవపితృతర్పణం కార్యమితికేచిత్ ॥ సర్వేషామేవవర్ణానాంసూతకంరాహుదర్శనే । తేనగ్రహణకాలేస్పృష్టవస్త్రాదేః క్షాలనాదినాశుద్ధిఃకార్యా । అత్రగోభూహిరణ్యధాన్యాదిదానంమహాఫలం । తపోవిద్యోభయయుక్తం ముఖ్యందానపాత్రం । సత్పాత్రేదానాత్పుణ్యాతిశయః ॥ సర్వంగంగాసమంతోయం సర్వేవ్యాససమాద్విజాః । సర్వంభూమిసమందానంగ్రహణేచంద్రసూర్యయోః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తిః పుణ్యసామాన్యాభిప్రాయా । అతఏవసమమబ్రాహ్మణేదానంద్విగుణంబ్రాహ్మణబ్రువే । శ్రోత్రియేశతసాహస్రం పాత్రేత్వానంత్యమశ్నుతే ॥ ౧ ॥ ఇతి తారతమ్యముక్తం । అబ్రాహ్మణేసంస్కారాదిరహితే జాతిమాత్రేబ్రాహ్మణేదానం యథోక్తఫలం ॥ ... ... *

దానపాత్రాదివిచారః.

గర్భాధానాదిసంస్కారయుతో వేదాధ్యయనాధ్యాపనరహితో బ్రాహ్మణబ్రువస్తత్రదానముక్తంద్విగుణఫలం । వేదాధ్యయనాదియుతే శ్రోత్రియేసహస్రఫలం । విద్యాసదాచరణాదియుతేపాత్రేఽనంతఫలమిత్యేతద్వాక్యార్థః । గ్రహణశ్రాద్ధమామేన హేమ్నావా కార్యం । సంపన్నశ్చేత్పక్వాన్నేనకుర్యాత్ । సూర్యగ్రహణేతీర్థ

యథాత్రింగశ్రాద్ధవత్ ఘృతప్రధానాన్నేన శ్రాద్ధం కార్యం । గ్రహణే శ్రాద్ధభోక్తుర్మహాదోషః గ్రహణే తులాదానాదికం సంపన్నేన కార్యం॥ చంద్రసూర్యగ్రహే తీర్థే మహాపర్వాదికే తథా । మంత్రదీక్షాం ప్రకుర్వాణో మాసతిథ్యాదీన్న శోధయేత్ ॥ ౧ ॥ మంత్రదీక్షాప్రకారస్తంత్రద్రష్టవ్యః । దీక్షాగ్రహణముపదేశస్యాప్యుపలక్షణమ్ ॥ ... *

మంత్రోపదేశాదివిచారః.

యుగేయుగే తు దీక్షాసీదుపదేశః కలౌ యుగే । చంద్రసూర్యగ్రహే తీర్థే సిద్ధక్షేత్రే శివాలయే ॥ ౧ ॥ మంత్రమాత్రప్రకథనముపదేశః స ఉచ్యతే । మంత్రగ్రహణే సూర్యగ్రహణమేవ ముఖ్యం । చంద్రగ్రహణే దారిద్ర్యాదిదోషోక్తేరితి కేచిత్ ॥ చంద్రసూర్యోపరాగే చ స్నాత్వా పూర్వముపోషితః । స్పర్శాదిమోక్షపర్యంతం జపేన్మంత్రం సమాహితః ॥ ౧ ॥ జపాద్దశాంశతో హోమస్తథా హోమాచ్చ తర్పణం । హోమాశక్తౌ జపం కుర్యాద్ధోమసంఖ్యాచతుర్గుణం ॥ ౧ ॥ మూలమంత్రముచ్చార్య తదంతే ద్వితీయాంతం మంత్రదేవతానామోచ్చార్య అముకాం దేవతామహం తర్పయామి నమ ఇతి యవాదియుక్తజలాంజలిభిస్తర్పణం హోమదశాంశేన కార్యం । ఏవం నమోఽంతం మూలమంత్రముక్త్వా అముకాం దేవతామహమభిషించామ్యనేనేత్యుచ్చార్య జలేన స్వమూర్ధ్ని అభిషించేదితి మార్జనం తర్పణదశాంశేన కార్యం । మార్జనదశాంశేన బ్రాహ్మణభోజనం । ఏవం జపహోమతర్పణమార్జనవిప్రభోజనాత్మకపంచప్రకారం పురశ్చరణం । తర్పణాద్యసంభవే తత్తత్సంఖ్యాచతుర్గుణో జప ఏవ కార్యః । అయం చ గ్రహణే పురశ్చరణప్రకారో గ్రస్తోదయే గ్రస్తాస్తే చ న సంభవతి । పురశ్చరణాంగోపవాసః పుత్రవద్గృహిణాపి కార్యః । పురశ్చరణకర్తుః స్నానదానాదినైమిత్తికకర్మలోపప్రత్యవాయప్రసంగాన్నైమిత్తికం స్నానదానాదికం భార్యాపుత్రాదిప్రతినిధిద్వారా కార్యం । అతః ప్రత్యేకమితికర్తవ్యతా।

స్పర్శకాలాత్పూర్వం స్నాత్వా అముకగోత్రోఽముకశర్మాహం రాహుగ్రస్తే దివాకరే నిశాకరే వా అముకదేవతాయా అముకమంత్రసిద్ధికామో గ్రాసాదిముక్తిపర్యంతమముకమంత్రస్య జపరూపం పురశ్చరణం కరిష్యే। ఇతి సంకల్పం చ కృత్వాఽఽసనబంధన్యాసాదికం చ స్పర్శాత్పూర్వమేవ విధాయ స్పర్శాదిమోక్షపర్యంతం మూలమంత్రజపం కుర్యాత్ ॥ ... ... *

పురశ్చరణవిధిః.

తతః పరదినే స్నానాదినిత్యకృత్యం విధాయ అముకమంత్రస్య కృతైతద్గ్రహణకాలికాముకసంఖ్యాకపురశ్చరణజపసాంగతార్థం తద్దశాంశహోమతద్దశాంశతర్పణతద్దశాంశమార్జనతద్దశాంశబ్రాహ్మణభోజనాని కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య హోమాదికం తత్తచ్చతుర్గుణద్విగుణాన్యతరజపం వా కుర్యాత్ । గ్రహణకాలే చ తత్తీరితః పుత్రాదిరముకశర్మణోఽముకగోత్రస్యాముకగ్రహణస్పర్శస్నానజనితశ్రేయఃప్రాప్త్యర్థం స్పర్శస్నానం కరిష్యే ఇత్యాదిసంకల్పపూర్వకం తదీయస్నానదానాదికం కుర్యాత్ । పురశ్చరణమకుర్వద్భిరపి గురూపదిష్టః స్వస్వేష్టదేవతామంత్రజపో గాయత్రీజపశ్చావశ్యం గ్రహణే కార్యోఽన్యథా మంత్రమాలిన్యం । గ్రహణకాలే శయనే కృతే రోగో మూత్రే దారిద్ర్యం పురీషే కృమిర్మైథునే గ్రామసూకరోఽభ్యంగే కుష్ఠీ భోజనే నరక ఇతి ॥ పూర్వపక్వమన్నం గ్రహణోత్తరం త్యాజ్యం ॥

గ్రహణే త్యాజ్యాని.

ఏవం గ్రహణకాలస్థితజలపానే పాదకృచ్ఛ్రాభిధానాజ్జలమపి త్యాజ్యం । కాంజికం తక్రం ఘృతతైలపాచితమన్నం క్షీరం చ పూర్వసిద్ధం గ్రహణోత్తరం గ్రాహ్యం । ఘృతే సంధితే గోరసే చ గ్రహణకాలే కుశాంతరాయం కుర్యాత్ । అథ వేధవిచారః । సూర్యగ్రహే గ్రహణప్రహరాదర్వాక్ యామచతుష్టయం వేధః । చంద్రగ్రహే తు ప్రహరత్ర

యం । తథా చ దినప్రథమప్రహరే సూర్యగ్రహే పూర్వరాత్రిప్రహరచతుష్టయే న భోక్తవ్యం ॥

గ్రహణవేధః.

ద్వితీయే యామే గ్రహణే రాత్రిద్వితీయయామాదా న భోక్తవ్యం। ఏవం రాత్రిప్రథమప్రహరే చంద్రగ్రహే దినద్వితీయయామాదా న భుంజీత రాత్రిద్వితీయయామే గ్రహణే దినతృతీయయామాదా న భుంజీత । బాలవృద్ధాతురవిషయే తు సార్ధప్రహరాత్మకో ముహూర్తత్రయాత్మకో వా వేధః । శక్తస్య వేధకాలే భోజనే త్రిదినముపోషణం ప్రాయశ్చిత్తం । గ్రహణకాలే భోజనే ప్రాజాపత్యం ప్రాయశ్చిత్తం । చంద్రస్య గ్రస్తోదయే తు యామచతుష్టయవేధాత్తత్పూర్వం దివా న భుంజీత । కేచిత్తు చంద్రపూర్ణమండలగ్రాసే యామచతుష్టయం వేధ ఏకదేశగ్రాసే యామత్రయమిత్యాహుః । గ్రస్తాస్తే తు ॥ గ్రస్తావేవాస్తమానంతరమిందూ ప్రాప్నుతో యది । పరేద్యురుదయే స్నాత్వా శుద్ధో భ్యవహరేన్నరః ॥ ౧ ॥ అత్ర స్నాత్వా శుద్ధ ఇత్యుక్త్యా శుద్ధమండలదర్శనకాలిక స్నానాత్పూర్వమశుద్ధిప్రతిపాదనాజ్జలాహరణ పాకాదికం శుద్ధబింబోదయకాలిక స్నానాత్పూర్వం న కార్యమితి భాతి ॥ *

గ్రస్తాస్తాదానిర్ణయః.

సూర్యగ్రస్తాస్తే పుత్రవద్గృహిణ ఉపవాసనిషేధాత్తేన షణ్ముహూర్తాత్మకం వేధం త్యక్త్వా గ్రహణాత్పూర్వం భోక్తవ్యమితి కేచిత్ । పుత్రవద్గృహిణామపి తత్రోపవాస ఏవ కార్య ఇతి మాధవమతమేవ తు శిష్టాచారానుసృతం యుక్తం । సూర్యగ్రస్తాస్తే చంద్రగ్రస్తోదయే చాపిం తాగ్నినా త్వాధానం విధాయ జలేన వ్రతం కార్యం న తు భోజనం । చంద్రగ్రస్తాస్తే ఉత్తరదినే సంధ్యాహోమాదాన దోషః । తత్రాల్పకాలేన శాస్త్రతో ముక్తినిశ్చయే ముక్త్యనంతరం స్నాత్వా హో

మాదికం కర్తవ్యం । చిరకాలేన ముక్తౌ హోమకాలాతిక్రమప్రసంగాద్గ్రస్తోదయ ఇవ గ్రహణమధ్య ఏవ సంధ్యాం హోమం చ కృత్వా శాస్త్రతో ముక్తికాలే స్నాత్వా బ్రహ్మయజ్ఞాది నిత్యకర్మ కర్తవ్యమితి భాతి । దర్శే గ్రహణనిమిత్తకశ్రాద్ధేనైవ దర్శశ్రాద్ధసంక్రాంతి శ్రాద్ధానాం ప్రసంగసిద్ధిర్భవతి । గ్రహణదినే పిత్రాదేర్వార్షికశ్రాద్ధప్రాప్తౌ సతి సంభవేన్నేన కార్యం । బ్రాహ్మణాద్యలాభేనాసంభవే తు ఆమేన హేమ్నా వా కార్యం । స్వజన్మరాశేస్తృతీయషష్ఠైకాదశదశమరాశిస్థితం గ్రహణం శుభప్రదం । ద్వితీయసప్తమనవమపంచమస్థానేషు మధ్యమం। జన్మచతుర్థాష్టమద్వాదశరాశిస్థితమనిష్టప్రదం । యస్య జన్మరాశౌ జన్మనక్షత్రే వా గ్రహణం తస్య విశేషతో నిష్టప్రదం తేన గర్గాద్యుక్తా శాంతిః కార్యా । అథవా బింబదానం కార్యం । తద్యథా । చంద్రగ్రహే రజతమయం చంద్రబింబం సువర్ణమయం నాగబింబం చ కృత్వా సూర్యగ్రహే సౌవర్ణం సూర్యబింబం నాగబింబం చ కృత్వా ఘృతపూర్ణే తామ్రపాత్రే కాంస్యపాత్రే వా నిధాయ తిలవస్త్రదక్షిణాసాహిత్యం సంపాద్య ॥ ... ... *

గ్రహణేబిమ్బదానవిధిః.

మమ జన్మరాశిజన్మనక్షత్రస్థితాముకగ్రహసూచితసర్వానిష్టప్రశాంతిపూర్వకం ఏకాదశస్థానస్థిత గ్రహణసూచిత శుభఫలావాప్తయే బింబదానం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య సూర్యం చంద్రం రాహుం చ ధ్యాత్వా నమస్కృత్య ॥ తమోమయ మహాభీమ సోమసూర్యవిమర్దన। హేమతారాప్రదానేన మమ శాంతిప్రదో భవ ॥ ౧ ॥ విధుంతుద నమస్తుభ్యం సింహికానందనాచ్యుత । దానేనానేన నాగస్య రక్ష మాం వేధజాద్భయాత్ ॥ ౨ ॥ ఇతి మంత్రముచ్చార్య ఇదం సౌవర్ణం రాహుబింబం నాగం సౌవర్ణం రవిబింబం రాజతం చంద్రబింబం వా ఘృతపూర్ణకాంస్యపాత్రనిహితం యథాశక్తి తిలవస్త్రదక్షిణాసహితం గ్రహణసూచితా

రిష్టవినాశార్థం శుభఫలప్రాప్త్యర్థం చ తుభ్యమహం సంప్రదదే ఇతి
దానవాక్యేన పూజితబ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ । ఏవం చతుర్థాద్యనిష్ట
స్థానేష్వపి దానం కార్యమితి భాతి । యస్య జన్మరాశ్యాది గ్రహణం తేన
రాహుగ్రస్తరవీందుబింబం నావలోకనీయం । ఇతరజనైరపి పటజలాదివ్యవ
ధానేనైవ గ్రస్తబింబం ద్రష్టవ్యం న సాక్షాత్ ॥ ... *

మంగలేషు వర్జ్యదినాది.

మంగలకార్యేషు పూర్ణగ్రాసే చంద్రగ్రహే ద్వాదశ్యాది తృతీ
యాంతం దివససప్తకం వర్జ్యం । సూర్యపూర్ణగ్రాసే ఏకాదశ్యాది చతు
ర్థ్యంత దినాని వర్జ్యాని । ఖండగ్రహణే తు చతుర్థ్యాది దినత్రి
యం వర్జ్యం । జ్యోతిర్నిబంధేషు గ్రాసపాద తారతమ్యేన । దినాధి
క్యోనత్వం తారతమ్యేన యోజితం । గ్రస్తాస్తే పూర్వం దినత్రియం
వర్జ్యం । గ్రస్తోదయే పరం దినత్రియం వర్జ్యం । గ్రహణనక్షత్రం
షణ్మాసం పూర్ణగ్రాసే వర్జ్యం । పాదాదిగ్రాసే సార్ధమాసాది
తారతమ్యేన యోజ్యం । పూర్వసంకల్పితస్య ద్రవ్యస్య గ్రహణోత్తరం
దానే తద్ద్విగుణం దేయం భవతి । ఇతి గ్రహణనిర్ణయోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౪౪ ॥ సముద్రస్నాననిర్ణయః.

సముద్రే పౌర్ణమాస్యమావాస్యాదిపర్వసు స్నాయాత్ । భృగు
భౌమదినే స్నానం వర్జయేత్ ॥ అశ్వత్థసాగరౌ సేవ్యౌ న స్పర్శస్తు క
దాచన । అశ్వత్థం మందవారే చ సాగరం పర్వణి స్పృశేత్ ॥ ౧ ॥ నకా
లనియమః సేతౌ సముద్రస్నానకర్మణి । సముద్రస్నానప్రయోగోఽన్య
త్ర జ్ఞేయః । ఇతి ధర్మసింధుసారే సముద్రస్నానోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౪౫ ॥ తిథివిశేషే నక్షత్రవిశేషే వారాదౌ చ నిషేధాః.

సప్తమ్యాం న స్పృశేత్తైలం నీలవస్త్రం న ధారయేత్ । న చాప్యా
మలకైః స్నానం న కుర్యాత్కలహం నరః ॥ ౧ ॥ సప్తమ్యాం నైవ కుర్వీ

త తామ్రపాత్రే భోజనం । నందాతిథిష్వభ్యంగో వర్జ్యః రిక్తాసు
క్షౌరం వర్జ్యం । జయాసు మాంసం శూద్రైర్వర్జ్యం పూర్ణాసు
స్త్రీ వర్జ్యా రవివారే అభ్యంగో భౌమవారే క్షౌరం బుధే యోషిచ్చ వర్జ్యా ।
చిత్రాహస్తశ్రవణేషు తైలం వర్జ్యం । విశాఖాప్రతిపత్సు క్షౌరం వర్జ్యం ।
మఘాకృత్తికోత్తరాసు స్త్రీ న సేవ్యా । తిలభక్షణం తిలతర్పణం చ
సప్తమ్యాం న । నారికేలమష్టమ్యాం అలాబు నవమ్యాం పటోలం దశమ్యాం
నిష్పావమేకాదశ్యాం మసూరం ద్వాదశ్యాం వార్తాకం త్రయోదశ్యాం
వర్జ్యం ॥ పూర్ణిమాదర్శసంక్రాంతి చతుర్దశ్యష్టమీషు చ ।
నరశ్చండాలయోనిః స్యాత్తైలస్త్రీమాంససేవనాత్ ॥ ౧ ॥ పూర్ణిమా
దర్శసంక్రాంతి ద్వాదశీషు శ్రాద్ధదినే చ వస్త్రం న పీడయేత్ । రాత్రౌ
మృదం గోమయముదకం చ నాహరేత్ । గోమూత్రం ప్రదోషకాలే
న గృహ్ణీయాత్ । అమాదిపర్వస్వవశ్యం శాంత్యర్థం తిలహోమః
స్యాత్ । ఆత్మరక్షణాయ దానాదికం చ కుర్యాత్ । పర్వసు నాధీయీత
శౌచాచమన బ్రహ్మచర్యాదిసేవీ స్యాత్ । ప్రతిపద్దర్శషష్ఠీనవమీతిథి
షు శ్రాద్ధదినే జన్మదినే వ్రతే చోపవాసే చ రవివారే మధ్యాహ్నస్నానసమ
యే చ కాష్ఠేన దంతధావనం వర్జ్యం ॥ అలాభే దంతకాష్ఠానాం నిషిద్ధేపిది
నే తథా । అపాం ద్వాదశగండూషైః పత్రైర్వా శోధయేన్ముఖం ॥ ౧ ॥
అత్ర సర్వత్ర నిషేధేషు తిథ్యాదికం తత్కాలవ్యాపి గ్రాహ్యం । ఇతి
ధర్మసింధుసారే తిథ్యాదౌ విధినిషేధసంగ్రహోద్దేశస్త్రయస్త్రిం
శత్తమః ॥ ... ... *

॥ ౪౬ ॥ మీమాంసేత్యాదిగ్రంథోపసంహారః.

మీమాంసాధర్మశాస్త్రజ్ఞాః సుధియోఽనలసా బుధాః । కృత
కార్యాః ప్రాక్ నిబంధైస్తదర్థం నాయముద్యమః ॥ ౧ ॥ యే పునర్మం
దమతయోఽలసా అజ్ఞాశ్చ నిర్ణయం । ధర్మే వదితుమిచ్ఛంతి రచిత

స్తదపేక్షయా ॥ ౨ ॥ నిబంధోఽయం ధర్మసింధుసారనామా సుబోధన। అమునా ప్రీయతాం శ్రీమద్విఠ్ఠలో భక్తవత్సలః ॥ ౩ ॥ సర్వత్ర మూల వచనానీహ జ్ఞేయాని తద్విచారశ్చ। కౌస్తుభనిర్ణయసింధుశ్రీమాధవ కృతనిబంధేభ్యః ॥ ౪ ॥ ప్రేమ్ణా సద్భిర్గ్రంథః సేవ్యః శబ్దార్థతః సదోషోఽపి। సంశోధ్య వాపి హరిణా సుదామమునిసక్తుమపృథుకముష్టిరివ ॥ ౫ ॥

ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే-

ధర్మసింధుసారే ప్రథమపరిచ్ఛేదః సమాప్తః.

శ్రీగణేశాయ నమః.

ధర్మసింధుసారే

ద్వితీయపరిచ్ఛేదప్రారంభః.

శ్రీపాండురంగం విబుధాంతరంగం నౌమీందిరాం మాధవమందిరాం చ। సతామనంతం హితమామనంతం గురుం గరిష్ఠం జననీం వరిష్ఠాం ॥ ౧ ॥ కాశీనాథాభిధేనాత్రానంతోపాధ్యాయసూనునా। సామాన్యం నిర్ణయం ప్రోచ్య విశేషేణ వినిర్ణయః ॥ ౨ ॥ సంగృహ్యతే ధర్మసింధుసారాఖ్యే కాలగోచరే। గ్రంథే ప్రస్ఫుటబోధాయ పునరుక్తిర్న దూషణమ్ ॥ ౩ ॥ ... ... *

॥ ౧ ॥ అథ చైత్రమాసకృత్యం.

ప్రథమపరిచ్ఛేదే మాసవిశేషానపేక్షం సామాన్యతస్తిథ్యాది నిర్ణయమభిధాయాస్మిన్ ద్వితీయపరిచ్ఛేదే చైత్రాదిమాసవిశేషోపాదానేన ప్రతి। పదాదితిథిషు విహితసంవత్సరకృత్యనిర్ణయసారం సంగ్రహీష్యామః। అత్ర శుక్లప్రతిపదాదిరమాంత ఏవ మాసః ప్రాధాన్యేన దాక్షిణాత్యైరాద్రియతే ఇతి తమేవాశ్రిత్య నిర్ణయ ఉచ్యతే। అత్ర కించిత్పూర్వపరిచ్ఛేదోక్తమపి పునర్విశేషోక్తిభిర్దృఢీక్రియతే ఇతి పునరుక్తిర్న దోషాయ। తత్ర మేషసంక్రాంతౌ పూర్వాః పరాశ్చ దశదశ నాడ్యః పుణ్యకాలః। రాత్రౌ త్వర్ధరాత్రాత్ప్రాక్ సంక్రమే పూర్వదినోత్తరార్ధం పుణ్యం। అర్ధరాత్రాత్పరతః సంక్రమే ఉత్తరదినస్య

పూర్వార్ధేపుణ్యం । అర్ధరాత్రేసంక్రమేదినద్వయేపుణ్యం । అథ
తిథినిర్ణయః ॥ ... ... *

వత్సరారంభనిర్ణయః.

తత్రచైత్రశుక్లప్రతిపదివత్సరారంభః తత్రోదయికీప్రతిపత్
గ్రాహ్యాదినద్వయే ఉదయవ్యాప్తావవ్యాప్తౌవాపూర్వాచైత్రస్యమల
మాసత్వేవత్సరారమ్భనిమిత్తకం తైలాభ్యంగసంకల్పాదౌ నూతనవ
త్సరనామకీర్తనాద్యారభ్యంచమలమాసప్రతిపద్యేవకుర్యాత్ । ప్రతి
గృహంధ్వజారోపణంనింబపత్రాశనం వత్సరాదిఫలశ్రవణం నవరా
త్రారంభోనవరాత్రోత్సవాదినిమిత్తాభ్యంగాదిశ్చ శుద్ధమాసప్రతిపది
కార్యః । వత్సరారంభనిమిత్తకోపితైలాభ్యంగః శుద్ధప్రతిపద్యేవేతి
మయూఖేఉక్తం । అస్యాంతైలాభ్యంగోనిత్యః అకరణేప్రత్యవాయో
క్తేః । అస్యామేవప్రతిపదిదేవీనవరాత్రారంభః । అత్రపరయుతా
ముహూర్తమాత్రాపిప్రతిపత్ గ్రాహ్యా । అత్రముహూర్తపరిమా
ణం । ముహూర్తమహ్నోరాత్రేశ్చప్రోచుఃపంచదశాంశమిత్యుక్తం
సర్వత్రజ్ఞేయం । పారణాదివిశేషనిర్ణయః శారదనవరాత్రవద్బోధ్యః
అత్రైవప్రపాదానం ॥ ... ... *

ప్రపోదకుమ్భదానం.

తత్రమంత్రః ॥ ప్రపేయంసర్వసామాన్యాభూతేభ్యఃప్రతిపా
దితా । అస్యాఃప్రదానాత్పితరస్తృప్యంతుహిపితామహాః ॥ ౧ ॥ అని
వార్యంతతోదేయం జలంమాసచతుష్టయం । ప్రపాందాతుమశక్తేన
ప్రత్యహముదకుంభోద్విజగృహేదేయః । తత్రమంత్రః । ఏషధర్మ
ఘటోదత్తో బ్రహ్మావిష్ణుశివాత్మకః । అస్యప్రదానాత్సకలామమసంతు
మనోరథాః ॥ ౧ ॥ ఇయమేవప్రతిపత్కల్పాదిరపి ॥ ... *

కల్పాదయః.

ఏవం వైశాఖశుక్లతృతీయా ఫాల్గునకృష్ణతృతీయా శుక్లా
చైత్రపంచమీమాఘేత్రయోదశీ కార్తికేసప్తమీ మార్గశీర్షే

నవమీఇత్యపి కల్పాదయోబోధ్యాః । అసుశ్రాద్ధాత్పితృతృప్తిః ।
చైత్రశుక్లప్రతిపన్మత్స్యజయంతీత్యేకే । చైత్రేదధిక్షీరఘృతమధు
వర్జనదంపతీపూజనాత్మకంగౌరీవ్రతంకార్యం । చైత్రశుక్లద్వితీయా
యాంనిశాముఖే బాలేందుపూజనాత్మకంచంద్రవ్రతం । అస్యామేవ
దమనకేనగౌరీశివపూజనం। చైత్రశుక్లతృతీయాయాంగౌరీంశివయుతాం
సంపూజ్యాన్దోలనవ్రతంమాసపర్యంతంకార్యం । అత్రతృతీయాముహూ
ర్తమాత్రాపిపరాగ్రాహ్యా । ద్వితీయాయుక్తానకార్యా । చతుర్థీ
యుతాయాంవైధృత్యాదియోగేపిసైవకార్యా । ద్వితీయాయోగనిషే
ధస్యబలవత్త్వాత్ । అస్యామేవతృతీయాయాం శ్రీరామచంద్రస్య
దోలోత్సవమారభ్య మాసపర్యంతం పూజాపూర్వకమాందోలనం
కార్యం ॥

మన్వాదయః.

ఏవందేవతాంతరాణామపి । ఇయమేవతృతీయామన్వాదిరపి ।
అత్రైవసర్వమన్వాదినిర్ణయఉచ్యతే । తత్రమన్వాదయశ్చైత్రేశుక్ల
తృతీయాపౌర్ణమాసీచ । జ్యేష్ఠేపౌర్ణిమా । ఆషాఢస్యశుక్లదశమీ
పౌర్ణమాసీచ । శ్రావణస్యకృష్ణాష్టమీ। భాద్రపదస్యశుక్లతృతీయా।
ఆశ్వినస్యశుక్లనవమీ । కార్తికస్యశుక్లద్వాదశీపౌర్ణమాసీచ ।
పౌషశుక్లైకాదశీ । మాఘేశుక్లసప్తమీ । ఫాల్గునస్యపౌర్ణమా
స్యమావాస్యాచేతిచతుర్దశజ్ఞేయాః । ఏతాస్తుమన్వాదయః శుక్లపక్ష
స్థాఃదైవేపిత్ర్యేకర్మణిపూర్వాహ్ణవ్యాపిన్యోగ్రాహ్యాః । పూర్వాహ్ణోఽ
త్రద్వేధావిభక్తదినపూర్వభాగస్తత్రైవశ్రాద్ధాదివిధానాత్ । దైవా
న్మనుష్యాద్వాపరాధాత్పూర్వాహ్ణే శ్రాద్ధాద్యనుష్ఠానాసంభవేఽప
రాహ్ణవ్యాపిన్యోగ్రాహ్యాః । దినపూర్వార్ధేఽపరాహ్ణేవాశ్రాద్ధా
ద్యనుష్ఠేయం । నతుదినోత్తరార్ధగతమధ్యాహ్నభాగే ఇతితాత్ప
ర్యం । కృష్ణపక్షస్థాస్తుదైవేపిత్ర్యేచకర్మణి పంచధావిభక్తదిన చతు
ర్థభాగాఖ్యాపరాహ్ణవ్యాపిన్యోగ్రాహ్యాః । మన్వాదిషుపిండరహితం

శ్రాద్ధంకార్యం । అత్రశ్రాద్ధేద్విసహస్రవర్షాణిపితౄణాంతృప్తిః । మన్వాదిశ్రాద్ధంచనిత్యం । ఏతదకరణే "త్వంభువఃప్రతిమానమితి" ఋఙ్మంత్రస్యశతవారంజపః ప్రాయశ్చిత్తంకార్యం ॥ ... *

ఏవంషణ్ణవతిశ్రాద్ధాన్యపినిత్యాని తానిచ అమా ॥ ౧౨ ॥ యుగ ॥ ౪ ॥ మను ॥ ౧౪ ॥ క్రాంతి ॥ ౧౨ ॥ ధృతి ॥ ౧౨ ॥ పాత ॥ ౧౨ ॥ మహాలయాః ॥ ౧౫ ॥ అష్టకా ॥ ౫ ॥ న్వష్టకా ॥ ౫ ॥ పూర్వేద్యుః ॥ ౫ ॥ శ్రాద్ధైర్నవతిశ్చషట్ । ఇతిజ్ఞేయాని ॥ ... *

అథ దశావతారజయంత్యః.

చైత్రశుక్లతృతీయాయామపరాహ్ణేమత్స్యోత్పత్తిః । వైశాఖపూర్ణిమాయాంసాయంకూర్మోత్పత్తిః । భాద్రపదశుక్లతృతీయాయామపరాహ్ణేవరాహోత్పత్తిః ॥ ... ... *

జయంత్యః.

వైశాఖశుక్ల చతుర్దశ్యాంసాయంనారసింహావతారః । భాద్రపదశుక్లద్వాదశ్యాంమధ్యాహ్నేవామనప్రాదుర్భావః । వైశాఖశుక్లతృతీయాయాంమధ్యాహ్నేపరశురామోద్భవః । ప్రదోషేఇతిబహవః । చైత్రశుక్లనవమ్యాంమధ్యాహ్నేదాశరథిరామవ్యక్తిః । శ్రావణకృష్ణాష్టమ్యాంనిశీథేశ్రీకృష్ణావిర్భావః । ఆశ్వినశుక్లదశమ్యాంసాయంబుద్ధోఽభూత్ । శ్రావణశుక్లషష్ఠ్యాంసాయంకల్కిర్జాతఇతి తత్తత్కాలవ్యాపిన్యోగ్రాహ్యాః । అత్రమత్స్యకూర్మవరాహబుద్ధ కల్కినామాషాఢాదిమాసాంతరాణి ఏకాదశ్యాదితిథ్యంతరాణిప్రాతరాదికాలాంతరాణిచ వచనాంతరానుసారేణోక్తానికల్పభేదేన వ్యవస్థాపనీయాని స్వస్వ పరిగృహీతపక్షానుసారేణతత్తదుపాసకైరుపోష్యాణి ॥ శ్రీరామకృష్ణనృసింహజయంత్యఏవ నిత్యాఃసర్వైరుపోష్యాః । చైత్రశుక్లచతుర్థ్యాంమధ్యాహ్నవ్యాపిన్యాంలడ్డుకాదిభిః శ్రీగణేశమర్చయిత్వా దమనకారోపణంకుర్యాత్ ॥

దమనకారోపణాది.

విఘ్ననాశంసర్వాన్కామాన్ప్రాప్నుయాత్ । చైత్రశుక్లపంచమ్యామనంతాదినాగాన్పూజయిత్వా క్షీరసర్పిర్నైవేద్యందద్యాత్ । అస్యామేవపంచమ్యాంలక్ష్మీపూజనం । అత్రైవచోచ్చైఃశ్రవాదిపూజనాత్మకంహయవ్రతముక్తం । అత్రసర్వత్రపంచమీసామాన్యనిర్ణయానుసారేణగ్రాహ్యా । ఏవమగ్రేఽపి యత్రవిశేషనిర్ణయోనోచ్యతే తత్రప్రథమపరిచ్ఛేదోక్తఏవనిర్ణయోఽనుసంధేయః । షష్ఠ్యాంస్కందస్యదమనకారోపణం । సప్తమ్యాంభాస్కరస్యదమనకపూజా । నవమ్యాందేవ్యాః । సర్వదేవానాంపౌర్ణమాస్యామిత్యన్యత్రవిస్తరః । చైత్రశుక్లాష్టమ్యాంభవాన్యాఉత్పత్తిః । తత్రనవమీయుతాగ్రాహ్యా । అత్రపునర్వసుయుతాష్టమ్యామష్టాశోకకలికాప్రాశనం । తత్రమంత్రః । త్వామశోకనరాభీష్టమధుమాససముద్భవ । పిబామిశోకసంతప్తోమామశోకంసదాకురు ॥ ౧ ॥ ఇతి అత్రైవయోగవిశేషేకృత్యం । పునర్వసుబుధోపేతా చైత్రేమాసిసితాష్టమీ । ప్రాతస్తువిధివత్స్నాత్వా వాజపేయఫలంలభేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి ॥

రామనవమీనిర్ణయః.

చైత్రశుక్లనవమీరామనవమీ । చైత్రశుక్లనవమ్యాంపునర్వసుయుతాయాంమధ్యాహ్నేకర్కటలగ్నే మేషస్థేసూర్యేఉచ్చస్థేగ్రహపంచకేశ్రీరామజన్మశ్రవణాత్ । అస్యాంమధ్యాహ్నవ్యాపిన్యాముపోషణంకార్యం । పూర్వేద్యురేవమధ్యాహ్నేసత్త్వేసైవగ్రాహ్యా । దినద్వయేమధ్యాహ్నవ్యాప్తావవ్యాప్తౌవాపరా । అష్టమీవిద్ధాయానిషేధాత్ । అతఃపూర్వేద్యుః సకలమధ్యాహ్నవ్యాపినీమపిత్యక్త్వా మధ్యాహ్నైకదేశవ్యాపిన్యపి పరైవగ్రాహ్యా । కేచిత్త్వష్టమీవిద్ధాం మధ్యాహ్నవ్యాపినీంపునర్వసుయుతామపిత్యక్త్వాపరేద్యుస్త్రిముహూ

త్రాపినవమీసర్వైరప్యుపోష్యా । యదితుదశమ్యాంహ్రాసవశేనపారణాదినే స్మార్తానామేకాదశీవ్రతప్రాప్తిస్తదాస్మార్తైరష్టమీవిద్ధోపోష్యా । వైష్ణవైర్ముహూర్తత్రయయుతాపరైవోపోష్యా । శుద్ధాయాంనవమ్యాఅలాభేముహూర్తత్రయన్యూనత్వేవాసర్వైరపిఅష్టమీవిద్ధైవోపోష్యేత్యాహుః.

అథ వ్రతప్రయోగః.

ఇదంవ్రతంనిత్యంకామ్యంచఅష్టమ్యామాచార్యంసంపూజ్య । శ్రీరామప్రతిమాదానంకరిష్యేహంద్విజోత్తమః । తత్రాచార్యోభవప్రీతః శ్రీరామోసిత్వమేవమే ॥ ౧ ॥ ఇతిప్రార్థ్య నవమ్యాంగభూతేనఏకభక్తేనరాఘవ । ఇక్ష్వాకువంశతిలకప్రీతోభవభవప్రియ ॥ ౧ ॥ ఇత్యేకభక్తంసంకల్ప్యసాచార్యోహవిష్యంభుంజీత । పూజామంటపంతత్రవేదించకృత్వా । నవమ్యాంప్రాతః । ఉపోష్యనవమీంత్వద్యయామేష్వష్టసురాఘవ । తేనప్రీతోభవత్వంమేసంసారాత్త్రాహిమాంహరే ॥ ౧ ॥ ఇత్యుపోషణంసంకల్ప్య ఇమాంస్వర్ణమయీం రామప్రతిమాంస్వాంప్రయత్నతః । శ్రీరామప్రీతయేదాస్యే రామభక్తాయధీమతే ॥ ౧ ॥ ఇతిప్రతిమాదానంసంకల్పయేత్ । శ్రీరామనవమీవ్రతాంగభూతాం షోడశోపచారైః శ్రీరామపూజాంకరిష్యేఇతి సంకల్ప్యవేదికాయాంసర్వతోభద్రేకలశంసంస్థాప్యతత్రపూర్ణపాత్రేసవస్త్రేఽగ్న్యుత్తారణాదివిధినాప్రతిమాయాంశ్రీరామంప్రతిష్ఠాప్యపురుషసూక్తేనషోడశోపచారైఃసంపూజ్యపూజాంతే । రామస్యజననీచాసిరామాత్మకమిదంజగత్ । అతస్త్వాంపూజయిష్యామిలోకమాతర్నమోస్తుతే ॥ ౧ ॥ ఇతికౌసల్యాంసంపూజ్య ఓం నమోదశరథాయఇతిదశరథం సంపూజ్యసర్వపూజాంసమాప్యమధ్యాహ్నేఫలపుష్పజలాదిపూర్ణేనశంఖేనార్ఘ్యందద్యాత్ । తత్రమంత్రః ॥ దశా

ననవధార్థాయధర్మసంస్థాపనాయచ । దానవానాంవినాశాయదైత్యానాంనిధనాయచ ॥ ౧ ॥ పరిత్రాణాయసాధూనాం జాతోరామః స్వయంహరిః । గృహాణార్ఘ్యంమయాదత్తం భ్రాతృభిఃసహితోఽనఘ ॥ ౨ ॥ ఇతి । రాత్రౌజాగరణంకృత్వాప్రాతర్నిత్యపూజాంవిధాయ మూలమంత్రేణపాయసాష్టోత్తరశతాహుతీర్హుత్వాపూజాంవిసృజ్యాచార్యాయప్రతిమాందద్యాత్ । ఇమాంస్వర్ణమయీంరామప్రతిమాంసమలంకృతాం । శుచివస్త్రయుగచ్ఛన్నాంరామోహంరాఘవాయతే ॥ ౧ ॥ శ్రీరామప్రీతయేదాస్యేతుష్టోభవతురాఘవ । ఇతిమంత్రైః । తవప్రసాదంస్వీకృత్యక్రియతేపారణామయా । వ్రతేనానేనసంతుష్టఃస్వామిన్భక్తింప్రయచ్ఛమే ॥ ౧ ॥ ఇతిప్రార్థ్య । నవమ్యంతేపారణాంకుర్యాత్ ఇదంవ్రతంమలమాసేనకార్యం । ఏవంజన్మాష్టమ్యాదివ్రతమపినకార్యం । అస్యామేవనవమ్యాందేవీనవరాత్రసమాప్తిఃకార్యా । ఏతన్నిర్ణయఆశ్వినవరాత్రనవమీవత్ । చైత్రశుక్లైకాదశ్యాం శ్రీకృష్ణస్యాందోలనోత్సవః । దోలారూఢంప్రపశ్యంతికృష్ణంకలిమలాపహం । అపరాధసహస్రైస్తుముక్తాస్తేభూనసేకృతే ॥ ౧ ॥ తావత్తిష్ఠంతిపాపానిజన్మకోటికృతాన్యపి । క్రీడంతేవిష్ణునాసార్ధం వైకుంఠేదేవపూజితాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదికస్తన్మహిమా ॥ ... *

విష్ణోర్దమనోత్సవః.

చైత్రశుక్లద్వాదశ్యాంవిష్ణోర్దమనోత్సవః । సచపారణాహే । పారణాహేనలభ్యేతద్వాదశీఘటికాపిచేత్ । తదాత్రయోదశీగ్రాహ్యా పవిత్రదమనార్పణే ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః శివస్యతుచతుర్దశ్యాంకార్యః ॥

అథ ప్రయోగః.

ఉపవాసదినేనిత్యపూజాం కృత్వాదమనకస్థానంగత్వాక్రమేణ తమాదాయచందనాదినాసంపూజ్య శ్రీకృష్ణపూజార్థంత్వాంనేష్యే

ఇతి ప్రార్థ్య ప్రణమేత్ । అన్యదేవతాసు యథా దైవతమూహః । తతో దమనకం గృహమానీయ పంచగవ్యేన శుద్ధోదకేన చ ప్రక్షాల్య దేవాగ్రే స్థాపయిత్వా తస్మిన్ దమనకే అశోక కాల వసంత కామాన్నామమాత్రేణ వా గంధాదిభిః పూజయేత్ । తత్ర నమోఽస్తు పుష్పబాణాయ జగదాహ్లాదకారిణే । మన్మథాయ జగన్నేత్రే రతిప్రీతిప్రియాయ తే ॥ ౧॥ ఇతి కామావాహనమంత్రః । కామభస్మసముద్భూత రతిబాష్పపరిప్లుత । ఋషిగంధర్వదేవాదివిమోహక నమోఽస్తు తే ॥ ౧ ॥ ఇతి దమనకముపస్థాయ । ఓం కామాయ నమ ఇతి మంత్రేణ సపరివారాయ కామరూపిణే దమనకాయ గంధాద్యుపచారాన్ దద్యాత్ । తతో రాత్రౌ దేవం సంపూజ్యాధివాసనం కుర్యాత్ । తదిత్థం దేవాగ్రే సర్వతోభద్రే సంపాద్య తత్ర కలశం సంస్థాప్య తత్ర ధౌతవస్త్రచ్ఛన్నం దమనకం వైణవపటలే స్థాపితం నిధాయ । పూజార్థం దేవదేవస్య విష్ణోర్లక్ష్మీపతేః ప్రభోః । దమన త్వమిహాగచ్ఛ సాన్నిధ్యం కురు తే నమః ॥ ౧ ॥ ఇతి దమనకదేవతామావాహ్య ప్రాగాద్యష్టదిక్షు । క్లీం కామదేవాయ నమో హ్రీం రత్యై నమః ॥ ౧ ॥ క్లీం భస్మశరీరాయ నమో హ్రీం రత్యై నమః ॥ ౨ ॥ క్లీం అనంగాయ నమో హ్రీం రత్యై ॥ ౩ ॥ క్లీం మన్మథాయ నమో హ్రీం రత్యై ॥ ౪ ॥ క్లీం వసంతసఖాయ నమో హ్రీం రత్యై నమః ॥ ౫ ॥ క్లీం స్మరాయ నమో హ్రీం రత్యై ॥ ౬ ॥ క్లీం ఇక్షుచాపాయ నమో హ్రీం రత్యై ॥ ౭ ॥ క్లీం పుష్పబాణాస్త్రాయ నమో హ్రీం రత్యై ॥ ౮ ॥ ఇతి పూజయేత్ । తత్పురుషాయ విద్మహే కామదేవాయ ధీమహి । తన్నోఽనంగః ప్రచోదయాత్ । ఇతి గాయత్ర్యా దమనకమష్టోత్తరశతమభిమంత్ర్య గంధాదిభిః సంపూజ్య । హ్రీం నమ ఇతి పుష్పాంజలిం దత్త్వా । నమోఽస్తు పుష్పబాణాయ ఇతి పూర్వోక్తావాహనమంత్రేణ నమేత్ । క్షీరోదధిమహానాగశయ్యావస్థితవిగ్రహ । ప్రాతస్త్వాం పూజయిష్యామి సన్నిధౌ భవ తే నమః ॥ ౧ ॥ ఇతి దేవం ప్రార్థ్య పుష్పాంజలిం దత్త్వా తస్యామేకాదశ్యాం రాత్రౌ

జాగరణం కుర్యాత్ । ప్రాతర్నిత్యపూజాం కృత్వా పునర్దేవం సంపూజ్య దూర్వాగంధాక్షతయుతాం దమనకమంజరీమాదాయ మూలమంత్రం పఠిత్వా । దేవదేవ జగన్నాథ వాంఛితార్థప్రదాయక । హృత్స్థాన్ పూరయ మే విష్ణో కామాన్ కామేశ్వరీప్రియ ॥ ౧ ॥ ఇదం దమనకం దేవ గృహాణ మదనుగ్రహాత్ । ఇమాం సాంవత్సరీం పూజాం భగవన్ పరిపూరయ ॥ ౨ ॥ పునర్మూలం జప్త్వా దేవే దమనకమర్పయేత్ । తతో యథాశోభం దత్త్వాంగదేవతాభ్యో దత్త్వా దేవం ప్రార్థయేత్ । మణివిద్రుమమాలాభిర్మందారకుసుమాదిభిః । ఇయం సాంవత్సరీ పూజా తవాస్తు గరుడధ్వజ ॥ ౧ ॥ వనమాలాం యథా దేవ కౌస్తుభం సతతం హృది । తద్వద్దామనకీం మాలాం పూజాం చ హృదయే వహ ॥ ౨ ॥ జానతాఽజానతా వాపి న కృతం యత్తవార్చనం । తత్సర్వం పూర్ణతాం యాతు త్వత్ప్రసాదాద్రమాపతే ॥ ౩ ॥ జితం తే పుండరీకాక్ష నమస్తే విశ్వభావన । హృషీకేశ నమస్తేఽస్తు మహాపురుష పూర్వజ ॥ ౪ ॥ మంత్రహీనం క్రియాహీనమిత్యాది చ సంప్రార్థ్య పంచోపచారైర్దేవం సంపూజ్య నీరాజ్య బ్రాహ్మణేభ్యో దమనకం దత్త్వా స్వయం శేషం సంధార్య సుహృద్యుతః । పారణం కుర్యాత్ మంత్రదీక్షారహితైర్నామ్నార్పణీయం । అస్య గౌణకాలః శ్రావణమాసావధిః । నేదం మలమాసే భవతి । శుక్రాస్తాదౌ కర్తవ్యం । ఇతి దమనకారోపణవిధిః । అస్యామేవ భారతే । అహోరాత్రేణ ద్వాదశ్యాం చైత్రే విష్ణురితి స్మరన్ । పౌండరీకమవాప్నోతి దేవలోకం చ గచ్ఛతి ॥ ౧ ॥ ఇతి చైత్రశుక్లత్రయోదశ్యామనంగపూజనం ప్రోక్తం । తత్ర త్రయోదశీ పూర్వవిద్ధా గ్రాహ్యా । అథ చతుర్దశ్యాం నృసింహస్య దోలోత్సవః । అత్రైవ శ్రీశివస్యైకవీరాయా భైరవస్య చ దమనకైః పూజనం । అత్ర చ చతుర్దశీ పూర్వవిద్ధాపరాహ్ణవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । అపరాహ్ణవ్యాప్త్యభావేఽపరాహ్ణస్పర్శిన్యపి పూర్వా గ్రాహ్యా । తదభావే పరా గ్రాహ్యా । చైత్రపౌర్ణమాసీ సామాన్యనిర్ణ

యాత్ప్రాగ్రాహ్యా ॥ పూర్వోక్తతత్తిథౌ దమనకపూజనాకరణేఽస్యామేవ సర్వదేవానాం దమనకపూజనం । చైత్ర్యాం చిత్రాయుతాయాం చిత్రవస్త్రదానం సౌభాగ్యదం । రవిగురుమంద వారయుతచైత్ర్యాం స్నానశ్రాద్ధాదిభిరశ్వమేధపుణ్యమ్ । చైత్రస్య శుక్లైకాదశ్యాం పౌర్ణమాస్యాం వా మేషసంక్రాంతిమారభ్య వా వైశాఖస్నానారంభః ॥ ... ... *

వైశాఖస్నానమ్.

తత్ర మంత్రః। వైశాఖం సకలం మాసం మేషసంక్రమణే రవేః। ప్రాతః సనియమః స్నాస్యే ప్రీయతాం మధుసూదనః ॥ ౧ ॥ మధుహంతుః ప్రసాదేన బ్రాహ్మణానామనుగ్రహాత్ । నిర్విఘ్నమస్తు మే పుణ్యం వైశాఖస్నానమన్వహం ॥ ౨ ॥ మాధవే మేషగే భానౌ మురారే మధుసూదన । ప్రాతః స్నానేన మే నాథ ఫలదో భవ పాపహన్ ॥ ౩ ॥ ఇతి అత్ర హవిష్యాశనబ్రహ్మచర్యాదయో నియమాః । ఏవం సంపూర్ణస్నానాశక్తౌ త్రయోదశ్యాదిదినత్రయమంతే స్నాయాత్ । ఇయం పౌర్ణమాసీ మన్వాదిః పూర్వముక్తా । చైత్రకృష్ణత్రయోదశీ శతతారనక్షత్రయుతా వారుణీసంజ్ఞకా స్నానాదినా గ్రహణాదిపర్వతుల్యఫలదా। శనివారయుక్తా మహావారుణీ శుభయోగ శనివారశతతారయుక్తా మహామహావారుణీ । వారుణీయోగే కృష్ణాదిః పౌర్ణమాస్యంతో మాసస్తేనామాంతమాసే ఫాల్గునకృష్ణత్రయోదశీ గ్రాహ్యేతి బోధ్యం । చైత్రకృష్ణచతుర్దశ్యాం శివసన్నిధౌ స్నానేన భౌమవారయుతాయాం గంగాయాం స్నానేన పిశాచత్వాభావః ఫలం । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే చైత్రమాసకృత్యనిర్ణయోద్దేశః సమాప్తః ॥

॥ ౨ ॥ అథ వైశాఖమాసః.

అత్ర వృషసంక్రమే పూర్వాః షోడశనాడికాః పుణ్యకాలః। రాత్రౌ చ ప్రాగుక్తం। అత్ర ప్రాతః స్నానం త్రైః పితృతర్పణం ధర్మఘటదానం చ

కార్యం । అత్ర బ్రాహ్మణానాం గంధమాల్యపానకకదలీఫలాదిభిర్వసంతపూజా కార్యా ॥ ... ... *

విష్ణుజలాధివాసాది.

వైశాఖజ్యేష్ఠయోర్వా యత్ర మాసే ఊష్మబాహుల్యం తత్ర ప్రాతర్నిత్యపూజాం కృత్వా గంధోదకపూర్ణే పాత్రే విష్ణుం సంస్థాప్య పంచోపచారైః సంపూజ్య తత్రైవ జలే సూర్యాస్తపర్యంతమధివాస్య రాత్రౌ స్వస్థానే స్థాపయిత్వా పంచోపచారైః పూజయేత్ తేన తీర్థోదకేన గృహద్వారాదియుతమాత్మానం పావయేత్ । ఏతచ్చ ద్వాదశ్యాం దివా న కార్యం రాత్రౌ కించిత్కాలం జలస్థం సంపూజయిత్వా స్వస్థానే స్థాపయేత్ । అత్ర మాసే కృష్ణగౌరాఖ్యతులసీభిర్విష్ణుం త్రికాలమర్చయేన్ముక్తిః ఫలం । ప్రాతః స్నాత్వా బహుతోయేనాశ్వత్థమూలం సించేత్ । ప్రదక్షిణాశ్చ కుర్యాత్ । అనేకకులతారణం ఫలం । ఏవం గవాం కండూయనేఽపి । అత్ర మాసే ఏకభుక్తం నక్తమయాచితం వా సర్వేప్సితఫలదం। అత్ర మాసే ప్రపాదానం దేవే గలంతికాబంధనం వ్యజనచ్ఛత్రోపానచ్చందనాదిదానం మహాఫలం । యదా వైశాఖో మలమాసో భవతి తదా కామ్యానాం తత్ర సమాప్తినిషేధాన్మాసద్వయం వైశాఖస్నానహవిష్యాశనాదినియమా అనుష్ఠేయాః । చాంద్రాయణాదికం తు మలేఽపి సమాపనీయం । వైశాఖశుక్లతృతీయాయాం గంగాస్నానం యవహోమో యవదానం యవాశనం చ సర్వపాపహం యః కరోతి తృతీయాయాం కృష్ణం చందనభూషితం । వైశాఖస్య సితే పక్షే స యాత్యచ్యుతమందిరం ॥ ౧ ॥ *

అక్షయ్యతృతీయా.

ఇయమక్షయ్యతృతీయాసంజ్ఞికా । అస్యాం యత్కించిజ్జపహోమపితృతర్పణదానాదిక్రియతే తత్సర్వమక్షయం । ఇయం రోహిణీబుధయోగే మహాపుణ్యా । అస్యాం జపహోమాది కృత్యే పవక్ష్యమాణ

యుగాదివన్నిర్ణయః । ఇయంకృతయుగస్యాదిః । అత్రయుగాదిశ్రా
ద్ధమపిండకమనుష్ఠేయం । శ్రాద్ధాసంభవే తిలతర్పణమప్యత్ర కార్యం।
అత్రశుక్లయుగాదికృత్యంపూర్వాహ్ణే కార్యం । తత్రాసంభవేపరా
హ్ణేఽపి కృష్ణయుగాదికార్యంత్వపరాహ్ణేఇత్యాదిమన్వాదిప్రకరణోక్తో
నిర్ణయః । ద్వేధావిభక్తదినపూర్వార్ధైకదేశవ్యాపినీదినద్వయేచే
త్త్రిముహూర్తాధికవ్యాప్తిసత్త్వేపరా । త్రిముహూర్తన్యూనత్వే
పూర్వా । మన్వాద్యాచయుగాద్యాచగ్రహణేచంద్రసూర్యయోః ।
వ్యతీపాతేవైధృతౌచతత్కాలవ్యాపినీక్రియా ॥౧॥ ఇతివచనేనసాకల్య
వ్యాప్తివాక్యానామపవాదాత్ శ్రాద్ధాదికంతృతీయాయామేవకర్త
వ్యం । పురుషార్థచింతామణౌతుసప్తమాష్టమనవమముహూర్తా
నాం గాంధర్వకుతుపరౌహిణసంజ్ఞకానాంయుగాదిశ్రాద్ధకాలత్వాత్।
శుక్లేమధ్యదినమానేత్రయోదశ్యాదిపంచదశ్యంత ఘటీత్రయవ్యా
పిన్యాంశ్రాద్ధం । కృష్ణేతుషోడశీమారభ్యఘటీత్రయే । ఉభయత్ర తా
దృశఘటీత్రయవ్యాప్తౌసత్యామసత్యాంవాశుక్లాపరా । యదాతుపరే
ద్యుస్త్రయోదశఘటీతః పూర్వంసమాప్తాపూర్వేద్యుస్త్రయోదశ్యా
దిఘటీత్రయే తద్దేశేవావిద్యతే తదాకర్మకాలశాస్త్రబాహు
ల్యాత్పూర్వైవగ్రాహ్యేత్యుక్తం । ఇదమేవయుక్తమితిభాతి । అత్ర
దేవతోద్దేశేనపితృద్దేశేనచోదకుంభదానముక్తమ్ ॥ ... *

ఉదకుంభదానమ్.

తత్రశ్రీపరమేశ్వరప్రీతిద్వారాఉదకుమ్భదానకల్పోక్తఫలావా
ప్త్యర్థం బ్రాహ్మణాయోదకుమ్భదానంకరిష్యే । ఇతిసంకల్ప్యసూత్ర
వేష్టితం గంధఫలయవాద్యుపేతంకలశంపంచోపచారైర్బ్రాహ్మణంచ
సంపూజ్య । ఏషధర్మఘటదత్తోబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకః । అస్యప్రదా
నాత్సకలామమసంతుమనోరథాః ॥౧॥ ఇతిమంత్రేణదద్యాత్ । పితృ
ద్దేశేతుపితౄణామక్షయ్యతృప్త్యర్థం ఉదకుమ్భదానంకరిష్యే ఇతి

సంకల్ప్యపూర్వవత్కుమ్భబ్రాహ్మణౌసంపూజ్యోదకుంభేగంధతిలఫలాది
నిక్షిప్య । ఏషధర్మఘటోదత్తోబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకః । అస్యప్రదా
నాత్తృప్యంతుపితరోఽపిపితామహాః ॥౧॥ గంధోదకతిలైర్మిశ్రంసాన్నం॥
కుమ్భంఫలాన్వితం । పితృభ్యఃసంప్రదాస్యామిఅక్షయ్యముపతిష్ఠతు ।
౨ ॥ ఇతిమంత్రేణదద్యాత్ । యుగాదౌసముద్రస్నానంమహాఫలం
వైశాఖస్యాధిమాసత్వేయుగాదిశ్రాద్ధంమాసద్వయేపికార్యం । యుగా
దిషూపవాసోమహాఫలః । యుగాదిమన్వాద్యారాత్రిభోజనే"అభిస్వవృ
ష్టిమితి"మంత్రజపః । యుగాదిశ్రాద్ధలోపే యుగాదిశ్రాద్ధలోపజన్య
ప్రత్యవాయపరిహారార్థం ఋగ్విధానోక్తంప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యేఇతి
సంకల్ప్య"నయస్యద్యావేతి"ఋచంశతవారంజపేత్ । అయంనిర్ణయః
సర్వయుగాద్యాజ్ఞేయః । ఇతి అక్షయ్యతృతీయానిర్ణయః। ఇయమేవ
తృతీయాపరశురామజయంతీ॥ ... ... *

పరశురామజయంతీ.

ఇయంరాత్రిప్రథమయామవ్యాపినీగ్రాహ్యా । పూర్వేద్యురేవ
ప్రథమయామవ్యాప్తౌపూర్వా । దినద్వయేరాత్రిప్రథమయామేసా
మ్యేనవైషమ్యేణవైకదేశవ్యాప్తౌపరా । అత్రప్రదోషేపరశురామం
సంపూజ్యార్ఘ్యందద్యాత్ । తత్రమంత్రః । జమదగ్నిసుతోవీరక్షత్రి
యాంతకరప్రభో । గృహాణార్ఘ్యంమయాదత్తంకృపయాపరమేశ్వర
॥౧॥ ఇతివైశాఖశుక్లసప్తమ్యాం గంగోత్పత్తిస్తస్యాంమధ్యాహ్న
వ్యాపిన్యాంగంగాపూజనంకార్యం । దినద్వయేతద్వ్యాప్తౌపూర్వా ।
వైశాఖమాసేద్వాదశ్యాంపూజయేన్మధుసూదనం । అగ్నిష్టోమమవా
ప్నోతిసోమలోకంచగచ్ఛతి ॥౧॥ ... ... *

నృసింహజయంతీప్రయోగః.

వైశాఖశుక్లచతుర్దశీనృసింహజయంతీ సాసూర్యాస్తమయకాల
వ్యాపినీగ్రాహ్యా । దినద్వయేతద్వ్యాప్తౌతదవ్యాప్తౌవాపరైవ। స్వాతీ

నక్షత్రశనివారాదియోగేసాతిప్రశస్తా । అథవ్రతప్రయోగః । త్రయో
దశ్యాంకృతైకభక్తశ్చతుర్దశ్యాం మధ్యాహ్నే తిలామలకైః స్నాత్వా
ఉపోష్యేహం నారసింహ భుక్తిముక్తిఫలప్రద । శరణం త్వాంప్రపన్నోఽ
స్మి భక్తిం మే నృహరే దిశ ॥ ఇతిమంత్రేణవ్రతంసంకల్ప్యాఽచార్యంవృత్వా
సాయంకాలేధాన్యస్థోదకుంభేపూర్ణపాత్రేసౌవర్ణప్రతిమాయాం షోడ
శోపచారైర్దేవం సంపూజ్యార్ఘ్యందద్యాత్ । తత్రమంత్రః । పరిత్రా
ణాయసాధూనాంజాతోవిష్ణోనృకేసరీ । గృహాణార్ఘ్యంమయాదత్తంస
లక్ష్మీర్నృహరిఃస్వయం ॥ ౧ ॥ రాత్రౌజాగరణంకృత్వాప్రాతర్దేవంసం
పూజ్యవిసృజ్యాచార్యాయధేనుయుతాంప్రతిమాందద్యాత్ । తత్ర
మంత్రః । నృసింహాచ్యుతగోవిందలక్ష్మీకాంతజగత్పతే । అనేనార్చా
ప్రదానేనసఫలాఃస్యుర్మనోరథాః ॥ ౧ ॥ అథప్రార్థనా । మద్వం
శేయేనరాజాతాయేజనిష్యంతిచాపరే । తాంస్త్వముద్ధరదేవేశదుఃస
హాద్భవసాగరాత్ ॥౧॥ పాతకార్ణవమగ్నస్యవ్యాధిదుఃఖాంబువారి
ధేః । నీచైశ్చపరిభూతస్యమహాదుఃఖాగతస్యమే ॥ ౨ ॥ కరావలంబనం
దేహి శేషశాయిన్జగత్పతే। శ్రీనృసింహరమాకాంతభక్తానాంభయనా
శన ॥ ౩ ॥ క్షీరాంబుధినివాసత్వంచక్రపాణేజనార్దన । వ్రతేనానే
నదేవేశభుక్తిముక్తిప్రదోభవ ॥ ౪ ॥ ఇతి, తతోబ్రాహ్మణైఃసహాతి
థ్యంతేపారణంకార్యం । యామత్రయోర్ధ్వగామిన్యాంచతుర్ద
శ్యాంతుపూర్వాహ్ణేఏవపారణం । పౌర్ణమాస్యాంశృతాన్నసహితో
దకుంభదానే గోదానఫలం।స్వర్ణతిలయుక్తద్వాదశోదకుంభదానే।
బ్రహ్మహత్యాపాపాన్ముక్తిః అత్రయథావిధికృష్ణాజినదానే పృథ్వీదాన
ఫలం । స్వర్ణమధుతిలసర్పిర్యుతకృష్ణాజినదానేసర్వపాపనాశః ॥ *

తిలాజినాదిదానమ్.

అత్రతిలస్నానంతిలహోమస్తిలపాత్రదానంతిలతైలేనదీపదానం
తిలైః పితృతర్పణంమధుయుక్తతిలదానంచమహాఫలం । తత్రతిలదా

నమంత్రః తిలాఃవై సోమదైవత్యాఃసురైఃసృష్టాస్తుగోసవే । స్వర్గప్ర
దాఃస్వతంత్రాశ్చతేమాంరక్షంతునిత్యశః ॥ ౧ ॥ వైశాఖశుక్లద్వాద
శ్యాంపౌర్ణమాస్యాంవావైశాఖస్నానోద్యాపనం । ఏకాదశ్యాంపౌర్ణ
మాస్యాంవోపోష్యకలశే సువర్ణప్రతిమాయాంసలక్ష్మీకంవిష్ణుంసంపూ
జ్యరాత్రౌజాగరణంకృత్వా ప్రాతర్గ్రహపూజనపూర్వకంపాయసేన
తిలాజ్యైర్వాయవైర్వాఅష్టోత్తరశతంహోమః । ప్రతద్విష్ణురితివా ।
ఇదంవిష్ణురితివా । మంత్రేణకార్యః సాంగతార్థంగోదానంపాదుకో
పానహచ్ఛత్రవ్యజనోదకుంభదానం శయ్యాదిదానంచకార్యం । అశ
క్తేనకృసరాద్యన్నైర్దశబ్రాహ్మణభోజనంకార్యం । ఏతత్పౌర్ణమాసీ
మారభ్యజ్యేష్ఠశుక్లైకాదశీపర్యంతంజలస్థవిష్ణుపూజోత్సవఃకార్యః। వైశా
ఖామావాస్యాభావుకాఖ్యదినంతత్సరంకరిసంజ్ఞకదినంచశుభేషువర్జ్యం ।
ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే
ధర్మసింధుసారే వైశాఖమాసకృత్యోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౩ ॥ అథజ్యేష్ఠకృత్యమ్.

మిథునసంక్రాంతౌపరాః షోడశనాడ్యః పుణ్యకాలః । రాత్రౌ
తుప్రాగుక్తం । జ్యేష్ఠమాసేపిష్టేనబ్రహ్మమూర్తింకృత్వావస్త్రాద్యైః
పూజయేత్సూర్యలోకప్రాప్తిః । అత్రమాసేజలధేనుదానముక్తం ।
జ్యేష్ఠశుక్లప్రతిపదికరవీరవ్రతముక్తం । జ్యేష్ఠశుక్లతృతీయాయాంరంభా
వ్రతంసాపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యా । యత్రపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యేత్యు
చ్యతే తత్రాస్తాత్పూర్వం ద్విముహూర్తాధికాయాగ్రాహ్యత్వంజ్ఞే
యంనన్యూనాయాః । తత్రాపియదిపరేద్యుఃసూర్యాస్తమయపర్యంతం
పూర్వవిద్ధాయాస్థితిః సత్వంతదాసత్యపిపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యత్వవచ
నేపూర్వవిద్ధాంత్యక్త్వాఅఖండత్వాచ్ఛుద్ధత్వాత్పరైవగ్రాహ్యా।యదా
తుగ్రాహ్యాయాః పూర్వవిద్ధాయాః పూర్వేద్యుర్ముహూర్తద్వయా

న్యూనత్వంపరేద్యుశ్చాస్తమయాత్ప్రాక్ సమాప్తత్వంతదాపిపరైవ గ్రాహ్యా । ఏవంసర్వత్రోహ్యం । రంభావ్రతేపంచాగ్నితపనపరా స్త్రీపుమాన్వాభవానీంస్వర్ణప్రతిమాయాంసంపూజ్యయథోక్తవిధిహోమాదికృత్వాసపత్నీకాయగృహంసోపస్కరందద్యాత్ । దాంపత్యాని భోజయేత్ । విశేషవిధిర్వ్రతగ్రంథేజ్ఞేయః । చతుర్థ్యాముమావతారస్తత్రోమాపూజనవ్రతం । అష్టమ్యాంశుక్లాదేవీపూజ్యా । నవమ్యాముపోష్యదేవీంపూజయేత్ । జ్యేష్ఠశుక్లదశమ్యాంగంగావతారః। ఇయందశహరాసంజ్ఞికా ॥ ... ... *

దశహరా.

అత్ర దశయోగాఉక్తాః । జ్యేష్ఠమాసి ॥ ౧ ॥ సితేపక్షే ॥ ౨ ॥ దశమ్యాం ॥ ౩ ॥ బుధ ॥ ౪ ॥ హస్తయోః ॥ ౫ ॥ వ్యతీపాతే ॥ ౬ ॥ గరానందె ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ కన్యాచంద్రే ॥ ౯ ॥ వృషేరవౌ ॥ ౧౦ ॥ ఇతి గరాఖ్యంకరణం బుధవారహస్తయోగ ఆనందాఖ్యోయోగః । అత్ర దశమీవ్యతీపాతయోర్ముఖ్యత్వం । తేనయస్మిందినేకతిపయయోగవతీదశమీపూర్వాహ్ణేలభ్యతే తత్రదశహరావ్రతంకార్యం।దినద్వయే పూర్వాహ్ణేతత్ప్రాప్తేయత్రబహూనాంయోగఃసాగ్రాహ్యా । జ్యేష్ఠే మలమాసేసతితత్రైవదశహరాకార్యానతుశుద్ధే । దశహరాసునోత్కర్షశ్చతుర్ష్వపియుగాదిష్వితి హేమాద్రిబుష్యశ్శృంగోక్తైః । అత్ర కాశీవాసిభిర్దశాశ్వమేధతీర్థేస్నాత్వాగంగాపూజరధికంకార్యం।ఇతరదేశస్థైః స్వసంనిహితనద్యాంస్నాత్వాగంగాపూజనాదికం కార్యం। అథవ్రతవిధిః ॥

వ్రతవిధిః.

దేశకాలౌసంకీర్త్యమమైతజ్జన్మాంతరసముద్భూతత్రివిధకాయిక చతుర్విధవాచిక త్రివిధమానసేతి స్కాందోక్తదశవిధపాపనిరాసత్ర

యస్త్రింశచ్ఛతపితృద్ధారబ్రహ్మలోకావాప్త్యాదిఫలప్రాప్త్యర్థం జ్యేష్ఠమాససితపక్షదశమీబుధవారహస్తతారకాగరకరణ వ్యతీపాతానంద యోగకన్యాస్థచంద్రవృషస్థసూర్యే దశయోగపర్వణ్యస్యాం మహానద్యాంస్నానంతీర్థపూజనంప్రతిమాయాం జాహ్నవీపూజాంతిలాదిదానంమూలమంత్రజపమాజ్యహోమంచయథాశక్తికరిష్యే । యథావిధి స్నానందశవారం కృత్వాజలేస్థితోదశహరం సకృద్వావక్ష్యమాణంస్తోత్రంపఠిత్వావాసఃపరిధానాదిపితృతర్పణాంతంనిత్యంవిధాయతీర్థే పూజాంవిధాయసర్పిర్మిశ్రాన్దశప్రసృతికృష్ణతిలాన్తీర్థేంజలినా ప్రక్షిప్య గుడమిశ్రాన్సక్తుపిండాన్దశప్రక్షిపేత్ । తతోగంగాతటేతామ్రేమృణ్మయేవాస్థాపితెకలశే సౌవర్ణాదిప్రతిమాయాం గంగామావాహయేత్ । తత్రమంత్రః । నమోభగవత్యైదశపాపహరాయైగంగాయై నారాయణ్యై రేవత్యైశివాయై దక్షాయై అమృతాయై విశ్వరూపిణ్యై నందిన్యై తేనమోనమః । అయంస్త్ర్యాదిసాధారణః । ద్విజమాత్రవిషయో వింశత్యక్షరోయథా । ఓం నమఃశివాయైనారాయణ్యైదశహరాయై గంగాయైస్వాహేతి । ఏవంగంగామావాహ్య । నారాయణం రుద్రంబ్రహ్మాణంసూర్యం భగీరథంహిమాచలంచనామమంత్రేణతత్రైవావాహ్య । ఉక్తమూలమంత్రముచ్చార్య శ్రీగంగాయై నారాయణ రుద్రబ్రహ్మసూర్యభగీరథహిమవత్సహితాయై ఆసనంసమర్పయామీత్యేవమాసనాద్యుపచారైః పూజయేత్ । దశవిధైఃపుష్పైఃసంపూజ్య దశాంగధూపందత్వాదశవిధనైవేద్యాంతే తాంబూలందక్షిణాందత్వాదశఫలాన్యర్పయేత్ । దశదీపాన్దత్వాపూజాంసమాపయేత్। దశవిప్రేభ్యఃప్రత్యేకం షోడశషోడశముష్టితిలాన్సదక్షిణాందద్యాత్। ఏవంయవానపి । తతోదశగాఏకాంవాగాందద్యాత్ । మత్స్యకచ్ఛపమండూకాన్సౌవర్ణాన్రాజతాన్పిష్టమయాన్వా సంపూజ్యతీర్థేక్షిపేత్ । ఏవందీపాన్ప్రవాహయేత్ । జపహోమచికీర్షాయాంపూ

రోక్తమూలమంత్రస్య పంచసహస్రసంఖ్యో జపో దశాంశేన హోమః । యథాశక్తి వా జపహోమౌ । తత్ర దశహరావ్రతాంగత్వేన హోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య స్థండిలే అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యాన్వాధానే చక్షుషీ ఆజ్యేనేత్యంతే శ్రీగంగామముక సంఖ్యయాజ్యేన నారాయణాదిషట్ దేవతా ఏకైకయాజ్యాహుత్యా శేషేణ స్విష్ట కృతమిత్యాది ప్రోక్షణ్యాదిషట్ పాత్రాణ్యాసాద్యాజ్యం సంస్కృత్య యథాన్వాధానం జుహుయాత్ । దశబ్రాహ్మణాన్ సువాసినీశ్చ భోజయేత్ ప్రతిపద్దినమారభ్య స్నానాది పూజాంతో విధిః కార్య ఇతి కేచిత్ । స్తోత్రం యథా స్కాందే । బ్రహ్మోవాచ ॥ ... ... *

గంగాస్తోత్రమ్.

శ్లో॥ నమః శివాయై గంగాయై శివదాయై నమో నమః । నమస్తే రుద్రరూపిణ్యై శాంకర్యై తే నమో నమః ॥ ౧ ॥ నమస్తే విశ్వరూపిణ్యై బ్రహ్మమూర్త్యై నమో నమః । సర్వదేవస్వరూపిణ్యై నమో భేషజమూర్తయే ॥ ౨ ॥ సర్వస్య సర్వవ్యాధీనాం భిషక్ శ్రేష్ఠ్యై నమోస్తు తే । స్థాణుజంగమసంభూతవిషహంత్ర్యై నమో నమః ॥ ౩ ॥ భోగోపభోగదాయిన్యై భోగవత్యై నమో నమః । మందాకిన్యై నమస్తేస్తు స్వర్గదాయై నమః సదా ॥ ౪ ॥ నమస్త్రైలోక్యభూషాయై జగద్ధాత్ర్యై నమో నమః । నమస్త్రిశుక్లసంస్థాయై తేజోవత్యై నమో నమః ॥ ౫ ॥ నందాయై లింగధారిణ్యై నారాయణ్యై నమో నమః । నమస్తే విశ్వముఖ్యాయై రేవత్యై తే నమో నమః ॥౬॥ బృహత్యై తే నమస్తేస్తు లోకధాత్ర్యై నమో నమః । నమస్తే విశ్వమిత్రాయై నందిన్యై తే నమో నమః ॥ ౭ ॥ పృథ్వ్యై శివామృతాయై చ సువృషాయై నమో నమః । శాంతాయై చ వరిష్ఠాయై వరదాయై నమో నమః ॥ ౮ ॥ ఉస్రాయై సుఖదోగ్ధ్ర్యై చ సంజీవిన్యై నమో నమః । బ్రహ్మిష్ఠాయై బ్రహ్మదాయై దురితఘ్న్యై నమో

నమః ॥ ౯ ॥ ప్రణతార్తిప్రభంజిన్యై జగన్మాత్రే నమోస్తు తే । సర్వాపత్ప్రతిపక్షాయై మంగలాయై నమో నమః ॥ ౧౦ ॥ శరణాగతదీనార్తపరిత్రాణపరాయణే । సర్వస్యార్తిహరే దేవి నారాయణి నమోస్తు తే ॥ ౧౧ ॥ నిర్లేపాయై దుర్గహంత్ర్యై దక్షాయై తే నమో నమః । పరాత్పరతరే తుభ్యం నమస్తే మోక్షదే సదా ॥ ౧౨ ॥ గంగే మమాగ్రతో భూయా గంగే మే దేవి పృష్ఠతః । గంగే మే పార్శ్వయోరేహి త్వయి గంగేస్తు మే స్థితిః ॥ ౧౩ ॥ ఆదౌ త్వమంతే మధ్యే చ సర్వం త్వం గాంగతే శివే । త్వమేవ మూలప్రకృతిస్త్వం హి నారాయణః పరః ॥౧౪॥ గంగే త్వం పరమాత్మా చ శివస్తుభ్యం నమః శివే । య ఇదం పఠతి స్తోత్రం భక్త్యా నిత్యం నరోపి యః ॥౧౫॥ శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః కాయవాక్చిత్తసంభవైః । దశధా సంస్థితైర్దోషైః సర్వైరేవ ప్రముచ్యతే ॥౧౬॥ సర్వాన్కామానవాప్నోతి ప్రేత్య బ్రహ్మణి లీయతే । జ్యేష్ఠే మాసి సితే పక్షే దశమీ హస్తసంయుతా ॥ ౧౭ ॥ తస్యాం దశమ్యామేతచ్చ స్తోత్రం గంగాజలే స్థితః । యః పఠేద్దశకృత్వస్తు దరిద్రో వాపి చాక్షమః ॥౧౮॥ సోపి తత్ఫలమాప్నోతి గంగాం సంపూజ్య యత్నతః । అదత్తానాముపాదానం హింసా చైవావిధానతః ॥ ౧౯ ॥ పరదారోపసేవా చ కాయికం త్రివిధం స్మృతం । పారుష్యమనృతం చైవ పైశున్యం చాపి సర్వశః ॥ ౨౦ ॥ అసంబద్ధప్రలాపశ్చ వాఙ్మయం స్యాచ్చతుర్విధం । పరద్రవ్యేష్వభిధ్యానం మనసానిష్టచింతనం । ౨౧ ॥ వితథాభినివేశశ్చ మానసం త్రివిధం స్మృతం । ఏతాని దశ పాపాని హర త్వం మమ జాహ్నవి ॥ ౨౨ ॥ దశపాపహరా యస్మాత్తస్మాద్దశహరా స్మృతా ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం పూర్వాన్ పితౄనథ పితామహాన్ ॥ ౨౩ ॥ ఉద్ధరత్యేవ సంసారాన్మంత్రేణానేన పూజితా । నమో భగవత్యై దశపాపహరాయై నారాయణ్యై రేవత్యై శివాయై దక్షాయై అమృతాయై విశ్వరూపిణ్యై నందిన్యై తే నమో నమః । సితమకరనిషణ్ణాం శుభ్రవర్ణాం త్రినేత్రాం కరధృతకలశోద్యత్సోత్ప

లానత్యభీష్టాం । విధిహరిహరరూపాం సేందుకోటీరజుష్టాం కలితసితదుకూలాం జాహ్నవీం తాం నమామి ॥ ౧ ॥ ఆదావాదిపితామహస్య నిగమవ్యాపారపాత్రే జలం పశ్చాత్పన్నగశాయినో భగవతః పాదోదకం పావనం । భూయః శంభుజటావిభూషణమణిర్జహ్నోర్మహర్షేరియం దేవీకల్మషనాశినీ భగవతీ భాగీరథీ దృశ్యతే ॥ ౨ ॥ గంగాగంగేతి యో బ్రూయాద్యోజనానాం శతైరపి । ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యో విష్ణులోకం స గచ్ఛతి ॥ ౩ ॥ ఇతి స్తోత్రేణ స్తుత్వా హోమాంతే ప్రీతిమోత్తరపూజాం కృత్వా విసృజ్యాచార్యాయ మూలమంత్రేణ దద్యాత్ । ఇతి దశహరావిధిః ॥ జ్యేష్ఠశుక్లైకాదశీ నిర్జలా । అస్యాం నిత్యాచమనాదివ్యతిరిక్తజలపానవర్జనేనోపవాసే కృతే ద్వాదశైకాదశ్యుపవాసఫలం । ద్వాదశ్యాం చ నిర్జలోపోషితే ఏకాదశీవ్రతాంగత్వేన సహిరణ్యసశర్కరోదకుంభదానం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । దేవదేవ హృషీకేశ సంసారార్ణవతారక । ఉదకుంభప్రదానేన యాస్యామి పరమాం గతిం । ఇతి మంత్రేణ శర్కరాయుతం సహిరణ్యముదకుంభం దద్యాత్ । జ్యేష్ఠమాసితద్వాదశ్యామహోరాత్రం త్రివిక్రమపూజనాద్గవామయనాఖ్యక్రతుఫలసిద్ధిః । జ్యేష్ఠపౌర్ణమాస్యాం తిలదానాదశ్వమేధఫలం । జ్యేష్ఠానక్షత్రయుతాయాం జ్యేష్ఠ్యాం ఛత్రోపానహదానాన్నరాధిపత్యప్రాప్తిః । జ్యేష్ఠపూర్ణిమాయాం బిల్వత్రిరాత్రివ్రతముక్తం । అత్ర పరవిద్ధా గ్రాహ్యా అస్యామేవ వటసావిత్రీవ్రతం । అత్ర వ్రతే త్రయోదశ్యాదిదినత్రయముపవాసః । అశక్తౌ తు త్రయోదశ్యాం నక్తం చతుర్దశ్యామయాచితం పౌర్ణమాస్యాముపోషణం । అత్ర పౌర్ణమాసీనిర్ణయానుసారేణ యథా త్రిరాత్రం భవేత్తథాత్ర త్రయోదశ్యాదిదినత్రయం గ్రాహ్యం ॥ *

వటసావిత్రీవ్రతమ్.

తత్ర పౌర్ణిమా సూర్యాస్తమయాత్పూర్వం త్రిముహూర్తాధికవ్యాపినీ చతుర్దశీవిద్ధా గ్రాహ్యా । త్రిముహూర్తన్యూనత్వే పరైవ ।

భూతోఽష్టాదశనాడీభిర్దూషయత్యుత్తరాం తిథిమితి వచనం సావిత్రీవ్రతాతిరిక్తే జ్ఞేయం । సావిత్రీవ్రతోపవాసేఽష్టాదశనాడీవిద్ధాయా అపి గ్రాహ్యత్వాత్ । యత్తు కేవలపూజనాత్మకముపవాసరహితం సావిత్రీవ్రతం సర్వత్ర స్త్రియోఽనుతిష్ఠంతి । తత్ర భూతోఽష్టాదశేతి వేధో వ్రతదానాదిపరో న తూపవాసపర ఇతి నిర్ణయసింధులిఖితమాధవాశయానుసారేణాష్టాదశనాడీచతుర్దశీసత్త్వే పరైవ పూజావ్రతే గ్రాహ్యా । ఉపవాసవ్రతే తు పూర్వేతి మమ ప్రతిభాతి । అత్ర పారణం పూర్ణిమాంతే కర్తవ్యం అత్ర రజస్వలాదిదోషే పూజాది బ్రాహ్మణద్వారా కార్యం । స్వయముపవాసాదికం కార్యమిత్యాదయః స్త్రీవ్రతే విశేషాః ప్రథమపరిచ్ఛేదే జ్ఞేయాః । అత్ర పూజోద్యాపనాదివిధిర్వ్రతగ్రంథే ప్రసిద్ధః । అత్ర జ్యేష్ఠపౌర్ణిమాయాం జ్యేష్ఠానక్షత్రే బృహస్పతిశ్చంద్రశ్చ రోహిణీనక్షత్రే తు సూర్యస్తదా మహాజ్యైష్ఠీతి యోగస్తత్ర స్నానదానాదికం కార్యం । అస్యాః పౌర్ణమాస్యా మన్వాదిత్వాదత్ర పిండరహితం శ్రాద్ధముక్తం । ఏతన్నిర్ణయశ్చైత్రే ఉక్తః । అత్ర మాసే విప్రేభ్యశ్చందనవ్యజనోదకుంభాదికం త్రివిక్రమప్రీతయే దేయం । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే జ్యేష్ఠమాసనిర్ణయోద్దేశః. ... ... *

॥ ౪ ॥ అథాషాఢే దక్షిణాయనసంజ్ఞకకర్కటసంక్రాంతిః.

కర్కటసంక్రాంతౌ పూర్వాస్త్రింశన్నాడ్యః పుణ్యకాలః తత్రాపి సంక్రాంతిసన్నిహితా నాడ్యః పుణ్యతమాః । రాత్రావర్ధరాత్రాత్ప్రాక్ పరతశ్చ సంక్రమేపి పూర్వదినే పుణ్యకాలః । తత్రాపి మధ్యాహ్నాత్పరతః పుణ్యతమత్వం । సూర్యోదయోత్తరం ఘటీద్వయాత్ప్రాక్ సంక్రమే పరత ఏవ పుణ్యం । జ్యోతిర్గ్రంథే తు సూర్యోదయాత్ ప్రాక్ ఘటీత్రయాత్మకసంధ్యాసమయేపి కర్కటసంక్రమే పరదిన ఏవ పుణ్యమి

త్యుక్తం । అత్రదానోపవాసాదిప్రథమపరిచ్ఛేద ఉక్తం । కర్కాటకస్యార్కే ధనుః కుంభస్థే రవౌ కేశకర్తనాదికం నిషిద్ధం । ఆషాఢమాసమేకభుక్తవ్రతే కృతే బహుధనధాన్యపుత్రప్రాప్తిః । అత్రమాసే ఉపానచ్ఛత్రలవణామలకాని వామనప్రీత్యై దేయాని । ఆషాఢశుక్లద్వితీయాయాం పుష్యనక్షత్రయుతాయాం కేవలాయాం వా శ్రీరామస్య రథోత్సవః । ఆషాఢశుక్లపక్షే దశమీ పౌర్ణమాసీ చ మన్వాదిః । తన్నిర్ణయస్తూక్తః । అథైకాదశ్యాం విష్ణుశయనోత్సవః ॥

విష్ణుశయనోత్సవః.

తతః సోపస్కరే మంచకే సుప్తాం శ్రీవిష్ణుప్రతిమాం శంఖాదిచతురాయుధాం లక్ష్మీసంవాహితచరణాం నానావిధోపచారైః సంపూజయేత్ । సుప్తే త్వయి జగన్నాథే జగత్సుప్తం భవేదిదం । విబుద్ధే త్వయి బుధ్యేత తత్సర్వం సచరాచరం ॥ ౧ ॥ ఇతి ప్రార్థ్య ఉపోష్య జాగరం కృత్వా ద్వాదశ్యాం పునః సంపూజ్య త్రయోదశ్యాం గీతనృత్యవాద్యాదికం నివేదయేత్ । ఏవమిదం త్రిదినసాధ్యం వ్రతం । తత్ర స్మార్తైర్వైష్ణవైశ్చ స్వస్వైకాదశీవ్రతదినే శయనీవ్రతమారబ్ధవ్యం । రాత్రౌ శయనోత్సవః । దివా ప్రబోధోత్సవః । ద్వాదశ్యాం పారణాహే శయనప్రబోధోత్సవావితి కేచిత్ । అత్ర దేశాచారాద్వ్యవస్థా । నేదం మలమాసే కార్యం । ఆషాఢశుద్ధద్వాదశ్యామనురాధాయోగరహితాయాం పారణం కార్యం । తత్రాపి అనూరాధాప్రథమపాదయోగ ఏవ వర్జ్యః । యదాతు ద్వాదశీ స్వల్పా వర్జ్యానక్షత్రభాగో ద్వాదశీమతిక్రమ్య విద్యతే తదా నిషేధమనాదృత్య ద్వాదశ్యామేవ పారణం కార్యమితి కౌస్తుభే ఉక్తం । సంగమకాలభాగం త్యక్త్వా ప్రాతర్మధ్యాహ్నభాగే వా భోక్తవ్యమితి పురుషార్థచింతామణౌ । ద్వాదశ్యాం పారణోత్తరం సాయం పూజాం కృత్వా చాతుర్మాస్యవ్రతసంకల్పం కుర్యాదితి కౌస్తుభే । ఏకాదశ్యామేవేతి నిర్ణయసింధుః ॥ ... ... *

చాతుర్మాస్యవ్రతారంభః.

చాతుర్మాస్యవ్రతప్రథమారంభో గురుశుక్రాస్తాదావాశౌచాదౌ వా న భవతి । ద్వితీయాద్యారంభస్తు అస్తాదావాశౌచాదౌ చ భవత్యేవ । చాతుర్మాస్యవ్రతం చ శైవాదిభిరపి కార్యం । వ్రతగ్రహణప్రకారస్తు । భగవతో జాతీపుష్పాదిభిర్మహాపూజాం కృత్వా । సుప్తే త్వయి జగన్నాథ జగత్సుప్తం భవేదిదం । విబుద్ధే త్వయి బుధ్యేత ప్రసన్నో మే భవాచ్యుత ॥ ౧ ॥ ఇతి ప్రార్థ్య అగ్రే కృతాంజలిః । చతుర్ణో వార్షికాన్మాసాం దేవస్యోత్థాపనావధి । శ్రావణే వర్జయే శాకం దధి భాద్రపదే తథా ॥ ౧ ॥ దుగ్ధమాశ్వయుజే మాసి కార్తికే ద్విదలం తథా । ఇమం కరిష్యే నియమం నిర్విఘ్నం కురు మేచ్యుత ॥ ౨ ॥ ఇదం వ్రతం మయా దేవ గృహీతం పురతస్తవ । నిర్విఘ్నం సిద్ధిమాయాతు ప్రసాదాత్తే రమాపతే ॥ ౩ ॥ గృహీతేస్మిన్వ్రతే దేవ పంచత్వం యది మే భవేత్ । తదా భవతు సంపూర్ణం ప్రసాదాత్తే జనార్దన ॥ ౪ ॥ ఇతి ప్రార్థ్య దేవాయ శంఖేనార్ఘ్యం నివేదయేత్ । ఏతాని వ్రతాని నిత్యాని । హవిష్యభక్షణాదివ్రతాంతరచికీర్షాయాం శ్రావణే వర్జయేత్ శాకమితి శ్లోకస్థానే హవిష్యాన్నం భక్షయిష్యే దేవాహం ప్రీతయే తవేత్యూహః కార్యః । శాకవ్రతే వ్రతాంతరే చ సముచ్చయేన కర్తవ్యే । తం శ్లోకం పఠిత్వా వ్రతాంతరమంత్రం వదేత్ । ఏవం గుడవర్జనాదిధారణాపారణాదివ్రతేషు ॥ వర్జయిష్యే గుడం దేవ మధురస్వరసిద్ధయే । వర్జయిష్యే తైలమహం సుందరాంగత్వసిద్ధయే ॥ ౧ ॥ యోగాభ్యాసీ భవిష్యామి ప్రాప్తుం బ్రహ్మపదం పరం । మౌనవ్రతీ భవిష్యామి స్వాజ్ఞాపాలనసిద్ధయే ॥ ౨ ॥ ఏకాంతరోపవాసీ చ ప్రాప్తుం బ్రహ్మపురం పరం । ఇత్యాదిరీత్యోహః కార్యః । నిషిద్ధమాత్రవర్జనేచ్ఛాయాం । వృంతాకాన్నిషిద్ధాని హరే సర్వాణి వర్జయే । ఇతి సంకల్ప్యః । తాని చ చాతుర్మాస్యే నిషిద్ధాని ॥

నిషిద్ధాని.

పారిణ్యంగచూర్ణంచమర్మస్థాదకంజంబీరంబీజపూరం యజ్ఞశేషభిన్నంవిష్ణ్వనివేదితాన్నం దగ్ధాన్నంమసూరంమాంసంచేత్యష్టవిధమామిషంవర్జయేత్ । నిష్పావరాజమాషధాన్యే । లవణశాకంవృంతాకంకలింగఫలంఅనేకబీజఫలంనిర్బీజం మూలకంరక్తమూలకంకూష్మాండం ఇక్షుదండం నూతనబదరీధాత్రీఫలానిచించాంమంచకాదిశయనమనృతకాలేభార్యాంపరాన్నంమధుపటోలం మాషకులిత్థసిత సర్షపాంశ్చవర్జయేత్ । వృంతాకబిల్వోదుమ్బరకలింగభిః స్వటాస్తువైష్ణవైస్సర్వమాసేషువర్జ్యాః । అన్యత్రతుగోచ్ఛాగీమహిష్యన్యదుగ్ధం పర్యుషితాన్నంద్విజేభ్యః క్రీతారసా భూమిజలవణం తామ్రపాత్రస్థంగవ్యంపల్వలజలంస్వార్థపక్వమన్నమిత్యామిషగణఉక్తః । చతుర్ష్వపిహిమాసేషుహవిష్యాశీనపాపభాక్ । హవిష్యాణితు ॥ *

హవిష్యాణి.

వ్రీహిముద్గయవతిలకంగుకలాయశ్యామాకగోధూమధాన్యాని రక్తభిన్నమూలకంసూరణాదికందః । సైంధవసముద్రలవణం గవ్యానిదధిసర్పిర్దుగ్ధానిపనసామ్రనారికేళఫలానిహరీతకీ పిప్పలీజీరకంశుంఠిచించాకదలీ లవలీధాత్రీ ఫలానిగుడేతరేక్షువికారఇత్యేతాని అతైలపక్వానిగవ్యంతక్రంమాహిషంఘృతంక్వచిత్ । అథకామ్యవ్రతాని॥

కామ్యవ్రతాని.

గుడవర్జనాన్మధురస్వరతా । తైలవర్జనాత్సుందరాంగతా । యోగాభ్యాసీబ్రహ్మపదమాప్నోతి । తాంబూలత్యాగాద్భోగీమధురకంఠశ్చ । ఘృతత్యాగీస్నిగ్ధతనుః । శాకత్యాగీపక్వాన్నభుక్ । పాదాభ్యంగత్యాగాద్వపుః సౌగంధ్యం । దధిదుగ్ధతక్రత్యాగాద్విష్ణులోకః । స్థాలీపచితాన్నత్యాగాద్దీర్ఘసంతతిః । భూమావదర్భశాయీవిష్ణు

దాసః । భూమిభోజనాన్నృపత్వం । మధుమాంసత్యాగాన్మునిః । ఏకాంతరోపవాసాద్బ్రహ్మలోకః । నఖకేశధారణాద్దినేదినేగంగాస్నానం । మౌనాదస్ఖలితాజ్ఞా । విష్ణువందనాత్ గోదానఫలం । విష్ణుపాదస్పర్శాత్కృతకృత్యతా హరేరాలయేసంమార్జనాదినానృపత్వం । శతప్రదక్షిణాకరణాద్విష్ణులోకః । ఏకభుక్తాశనాదగ్నిహోత్రఫలం । అయాచితేనవాపీకూపోత్సర్గాదిపూర్తఫలం । షష్ఠాహఃకాలభోజనాచ్చిరస్వర్గః । పర్ణేషుభోజనాత్కురుక్షేత్రవాసఫలం । శిలాభోజనాత్ప్రయాగస్నానఫలం । ఏవంమాసచతుష్టయసాధ్యానాం వ్రతానాంసంకల్పమేకాదశ్యాంద్వాదశ్యాం వాకృత్వాశ్రావణమాసవ్రతవిశేషసంకల్ప ఇహైవకార్యః । అహంశాకంవర్జయిష్యే శ్రావణేమాసిమాధవేతి ॥ ... . *

శాకాని.

అత్రశాకశబ్దేనలోకేప్రసిద్ధాః । ఫలమూలపుష్పపత్రాంకురకాండత్వగాదిరూపావర్జ్యానతువ్యంజనమాత్రం । శుంఠీహరిద్రాజీరకాదికమపివర్జ్యం । తత్రతత్కాలోద్భవానామాతపాదిశోషితకాలాంతరోద్భవానాంచసర్వశాకానాంవర్జనంకార్యం । అథైషాంచాతుర్మాస్యవ్రతానాం సమాప్తౌకార్తిక్యాందానానితత్రైవవక్ష్యంతే । శయనీబోధిన్యోస్తప్తముద్రాధారణముక్తంరామార్చనచంద్రికాయాం । అతస్తప్తముద్రాధారణేవిధాయకానిప్రశంసావచనాని। నిషేధకానినిందావచనానిచబహూనితరాణ్యుపలభ్యంతే । తేషాంశిష్టాచారాత్ వ్యవస్థా । యేషాంకులే పితృపితామహాదిభిస్తప్తముద్రాధారణాదిధర్మోఽనుష్ఠితస్తైస్తథైవానుష్ఠేయః । యేషాంతుకులేషునకేనాప్యనుష్ఠితస్తైర్నస్వమతివిలసితశ్రద్ధయాతద్ధర్మోఽనుష్ఠేయో దోషశ్రవణాదితితాత్పర్యం । ఆషాఢశుక్లద్వాదశ్యాంవామనపూజనేననర

మేధఫలం । పూర్వాషాఢాయుతాయాం పౌర్ణమాస్యామన్నపానాదిదానాదక్షయ్యాన్నాదిప్రాప్తిః । అస్యామేవపౌర్ణమాస్యాం ప్రదోషవ్యాపిన్యాంశ్రీశివస్యశయనోత్సవః । అస్యామేవకోకిలావ్రతం ॥

కోకిలావ్రతమ్.

తత్ర స్నానంకరిష్యేనియతా బ్రహ్మచర్యేస్థితాసతీ । భోక్ష్యామినక్తం భూశయ్యాంకరిష్యేప్రాణినాందయాం ॥౧॥ ఇతిమాసవ్రతం సంకల్ప్య । కోకిలారూపిణీంశివాంప్రత్యహంసంపూజ్యనక్తభోజనం । యస్మిన్వర్షేఽధికాషాఢస్తస్మిన్నేవవర్షే శుద్ధాషాఢవ్రతం కార్యమిత్యాచారఃసనిర్మూలః । ఆషాఢస్య శ్రావణస్యవాపౌర్ణమాస్యాంచతుర్దశ్యామష్టమ్యాంవాశివపవిత్రారోపణముక్తం । అస్యాం పౌర్ణమాస్యాం సంన్యాసినాం చాతుర్మాస్యావాససంకల్పాంగత్వేన క్షౌరవ్యాసపూజాదికంవిహితం । అత్రకర్మణ్యౌదయికీ త్రిముహూర్తా పౌర్ణమాసీగ్రాహ్యాచాతుర్మాసస్యమధ్యేతు వపనం వర్జయేద్యతిః । చాతుర్మాసంద్విమాసంవాసదైకత్రైవసంవసేత్ ॥ ౧ ॥ తత్రాదౌక్షౌరంవిధాయద్వాదశమృత్తికాస్నానాని ప్రాణాయామాదివిధించకృత్వా వ్యాసపూజాంకుర్యాత్ । అథసంక్షేపేణతద్విధిః॥

యతేశ్చాతుర్మాస్యవాసః.

దేశకాలౌసంకీర్త్య చాతుర్మాస్యవాససంకల్పంకర్తుంశ్రీకృష్ణవ్యాసభాష్యకారాణాం సపరివారాణాంపూజనంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య। మధ్యేశ్రీకృష్ణంతత్పూర్వతః ప్రాదక్షిణ్యేన వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానావాహ్య । శ్రీకృష్ణపంచకదక్షిణభాగేవ్యాసం తత్పూర్వతః ప్రాదక్షిణ్యేన సుమంతుజైమినివైశంపాయనపైలానితి వ్యాసపంచకమావాహ్య శ్రీకృష్ణాదివామేభాష్యకారం శ్రీశంకరంతత్పూర్వతఃప్రాదక్షిణ్యేన పద్మపాదవిశ్వరూపతోటకహస్తామలకాచా

ర్యానావాహ్య । శ్రీకృష్ణపంచకే। శ్రీకృష్ణపార్శ్వయోర్బ్రహ్మరుద్రౌ పూర్వాదిచతుర్దిక్షుసనకాదీన్ శ్రీకృష్ణపంచకాత్పురతః । గురుపరమగురుపరమేష్ఠిగురూన్ బ్రహ్మవసిష్ఠశక్తిపరాశరవ్యాసశుకగౌడపాదగోవిందపాదశంకరాచార్యాన్ బ్రహ్మనిష్ఠాంశ్చావాహ్యపంచకత్రయస్యాగ్నేయేగణేశం । ఈశాన్యేక్షేత్రపాలం । వాయవ్యేదుర్గాం నైరృత్యేసరస్వతీం । ప్రాగాద్యష్టదిక్షుఇంద్రాదిలోకపాలాంశ్చావాహ్య పూజయేత్ । తత్రనారాయణాష్టాక్షరేణ శ్రీకృష్ణపూజా అన్యేషాం ప్రణవాదినమోంతైస్స్వనామమంత్రైఃపూజాకార్యా । పూజాంతే అనతిప్రతిబంధేచతురోవార్షికాన్మాసానిహవసామిఇతి మనసాసంకల్ప్య । అహంతావన్నివత్స్యామిసర్వభూతహితాయవై । ప్రాయేణ ప్రావృషిప్రాణిసంకులంవర్త్మదృశ్యతే ॥౧ ॥ అతస్తేషామహింసార్థం పక్షాన్వైశ్రుతిసంశ్రయాన్ । స్థాస్యామశ్చతురోమాసానత్రైవాసతిబాధకే ॥ ౨ ॥ ఇతివాచికసంకల్పంకుర్యాత్ । తతోగృహస్థాఃప్రతిబ్రూయుః ॥ నివసంతుసుఖేనాత్రగమిష్యామఃకృతార్థతాం। యథాశక్తిచశుశ్రూషాంకరిష్యామోవయంముదా ॥ ౧ ॥ ఇతి, తతోవృద్ధానుక్రమేణయతీన్ గృహస్థాః యతయశ్చాన్యోన్యంనమస్కుర్యుః । ఏతద్విధిఃపౌర్ణమాస్యామసంభవే ద్వాదశ్యాంకార్యః । ఆషాఢకృష్ణద్వితీయాయామ శూన్యశయనవ్రతం । అత్రలక్ష్మీయుతం విష్ణుంపర్యంకేసంపూజ్య । పత్నీభర్తుర్వియోగంచ భర్తాభార్యాసముద్భవం । నాప్నువంతియథాదుఃఖందాంపత్యానితథాకురు ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిభిర్దాంపత్యాభంగప్రార్థనార్థైర్మంత్రైఃప్రార్థయేత్ ॥

దాంపత్యసుఖకరమ్.

తతశ్చంద్రాయార్ఘ్యందత్వానక్తభోజనంకార్యం । ఏవంమాసచతుష్టయేకృష్ణద్వితీయాసుసంపూజ్య సపత్నీకాయశయ్యాదానం కృ

త్వా తాం ప్రతిమాం చ సోపస్కరాం దద్యాత్ । అస్మిన్ వ్రతే అక్షయ్యం దాంపత్యసుఖం పుత్రధనాద్యవియోగో గార్హస్థ్యావియోగః సప్తజన్మని భవతి । అత్ర వ్రతే చంద్రోదయవ్యాపినీ తిథిర్గ్రాహ్యా । చంద్రోదయే పూజాద్యుక్తేః । దినద్వయే సత్త్వేఽసత్త్వే వా పరైవ । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే ఆషాఢమాసనిర్ణయోద్దేశః ॥ ... ... *

అథ శ్రావణమాసః.

సింహే పరాః షోడశ నాడ్యః పుణ్యకాలః । రాత్రౌ తూక్తమేవ । అత్ర మాసే ఏకభుక్తవ్రతం నక్తవ్రతం విష్ణుశివాద్యభిషేకశ్చోక్తః । సింహరాశిగతే సూర్యే యస్య గౌః ప్రసూయతే తేన వ్యాహృతిభిర్ఘృతాక్తాయుతసంఖ్యసర్షపహోమం కృత్వా సా గౌర్బ్రాహ్మణాయ దేయా । ఏవం నిశీథే గోః క్రందనేపి మృత్యుంజయమంత్రేణ హోమో మాఢరూపాశాంతిః కార్యా । ఏవం శ్రావణమాసే దివా శ్వానీ ప్రసవోపి నిషిద్ధః । మాఘే బుధే చ మహిషీ శ్రావణే వడవా దివా । సింహే గావః ప్రసూయంతే స్వామినో మృత్యుదాయకాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తైరత్రాపి శాంతిః శాంతిగ్రంథతో జ్ఞేయా । సోమవారవ్రతం కార్యం శ్రావణే వై యథావిధి । శక్తేనోపోషణం కార్యమథవా నిశి భోజనం ॥ ౧ ॥ ఏవం శ్రావణే భౌమవారే గౌరీపూజాప్యుక్తా । శ్రావణశుక్లచతుర్థీ మధ్యాహ్నవ్యాపినీ పూర్వయుతా గ్రాహ్యా । శ్రావణశుక్లపంచమీ నాగపంచమీ ఇయముదయే త్రిముహూర్తవ్యాపినీ పరవిద్ధా గ్రాహ్యా । పరేద్యుస్త్రిముహూర్తన్యూనా పంచమీ పూర్వేద్యుస్త్రిముహూర్తన్యూన చతుర్థీవిద్ధా తదా పూర్వైవ । త్రిముహూర్తాధికచతుర్థీవేధే ద్విముహూర్తాపి పరైవ । ముహూర్తమాత్రా తు న గ్రాహ్యేతి మమ ప్రతిభాతి । అస్యాం భిత్త్యాదిలిఖితా । మృణ్మయా వా । యథాచారం నాగాః పూజ్యాః

శ్రావణశుక్లద్వాదశ్యాం మాసం కృతస్య శాకవర్జనవ్రతస్య సాంగతార్థం బ్రాహ్మణాయ శాకదానం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య బ్రాహ్మణం సంపూజ్య । ఉపాయనమిదం దేవ వ్రతసంపూర్ణహేతవే । శాకం తు ద్విజవర్యాయ సహిరణ్యం దదామ్యహం ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిమంత్రేణ పక్వమామం వా శాకం దద్యాత్ । తతః దధి భాద్రపదే మాసే వర్జయిష్యే సదా హరే । ఇతి దధివ్రతం సంకల్పయేత్ । అత్ర దధిమాత్రం వర్జ్యం తక్రాదీనామనిషేధః । అథ పారణాహే ద్వాదశ్యాం విష్ణోః పవిత్రారోపణం । పారణాహే ద్వాదశ్యసత్త్వే త్రయోదశ్యాం పారణాహే । తత్రాసంభవే శ్రవణర్క్షే పూర్ణిమాయాం వా కార్యం । శివపవిత్రం చతుర్దశ్యామష్టమ్యాం వా పౌర్ణమాస్యాం వా కార్యం ॥ ... *

పవిత్రారోపణమ్.

ఏవం దేవీగణేశదుర్గాదీనాం చతుర్దశీచతుర్థీతృతీయా నవమ్యాదయో యథాకులాచారం తిథయః । తత్ర తిథ్యసంభవే సర్వదేవానాం శ్రావణపౌర్ణమాస్యాం కార్యం । తత్రాప్యసంభవే కార్తిక్యవధి గౌణకాలః । ఇదం నిత్యం । అకుర్వాణో వ్రజత్యధః । తస్య సాంవత్సరీ పూజా నిష్ఫలేత్యాద్యుక్తేః । గౌణకాలేప్యకరణే । తదాయుతం జపేన్మంత్రం స్తోత్రం వాపి సమాహితః । ఇత్యుక్తేరయుతసంఖ్యాకతద్దేవతామూలమంత్రజపః ప్రాయశ్చిత్తం । తత్ర పూర్వేద్యురధివాసనం, పరేహ్ని పవిత్రారోపణం । ద్వ్యహకాలాసంభవే సద్యోఽధివాసనపూర్వకం తత్కార్యం । అథ సంక్షేపతః ప్రయోగః । కార్పాససూత్రస్య నవసూత్రీం విధాయ అష్టోత్తరశతనవసూత్రైః దేవజానుపర్యంతం చతుర్వింశతిగ్రంథికముత్తమపవిత్రం । చతుఃపంచాశన్నవసూత్రైః ఊరులంబిద్వాదశగ్రంథికం మధ్యమం । సప్తవింశతినవసూత్రైః అష్టగ్రంథికం నాభిపర్యంతం కనిష్ఠం పవిత్రం చ కృత్వా । వింశత్యుత్తరశతేన సప్తత్యా వా నవసూత్రైః పాదలంబినీం వనమాలామష్టోత్త

రశశచతుర్వింశత్యన్యతరగ్రంథికాం కృత్వా ద్వాదశనవసూత్రాం ద్వా
దశగ్రంథికం గంధపవిత్రం సప్తవింశతినవసూత్రం గురుపవిత్రం త్రిసూ
త్రాణ్యంగదేవతాపవిత్రాణి కుర్యాత్ । శివపవిత్రాణి లింగవిస్తారా
నుసారేణ కుర్యాత్ । సర్వాణి పవిత్రాణి పంచగవ్యేన ప్రోక్ష్య ప్రణ
వేన ప్రక్షాల్య మూలేనాష్టోత్తరశతమభిమంత్ర్య గ్రంథీన్కుంకుమేన రం
జయిత్వా సర్వపవిత్రాణి వంశపాత్రే సంస్థాప్య వస్త్రేణాపిధాయ దేవపు
రతో న్యస్య । క్రియాలోపవిధానార్థం యత్త్వయా విహితం ప్రభో ।
మయైతత్క్రియతే దేవ తవ తుష్ట్యై పవిత్రకం ॥ ౧ ॥ న మే విఘ్నో భ
వేద్దేవ కురు నాథ దయాం మయి । సర్వథా సర్వదా విష్ణో మమ త్వం పరమా
గతిః ॥ ౨ ॥ ఇతి ప్రార్థ్యాధివాసనం కుర్యాత్ । తత్ర దేశకాలౌ సంకీ
ర్త్య సంవత్సరకృతపూజాఫలావాప్త్యర్థం అముకదేవతాప్రీత్యర్థం
అధివాసనవిధిపూర్వకం పవిత్రారోపణం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య దేవపురతః ।
సర్వతోభద్రే జలపూర్ణం కుంభం సంస్థాప్య । కుంభే వంశపాత్రం తత్ర
తాని పవిత్రాణి నిధాయ తేషు । సంవత్సరస్య యాగస్య పవిత్రీకరణాయ
భోః । విష్ణులోకాత్పవిత్రాద్య ఆగచ్ఛేహ నమోస్తు తే ॥ ౧ ॥ ఇతి మం
త్రేణ మూలమంత్రేణ చావాహ్య త్రిసూత్ర్యాం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా
న్నవసూత్ర్యాం । ఓంకారసోమవహ్నిబ్రహ్మనాగేశసూర్యశివవిశ్వే
దేవానుత్తమమధ్యమకనిష్ఠపవిత్రేషు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాన్సత్త్వరజస్త
మాంస్యావాహ్య వనమాలాయాం ప్రకృతిం చావాహ్య మూలమం
త్రేణ శ్రీపవిత్రాద్యావాహితదేవతాభ్యో నమ ఇత్యంతేన గంధాద్యుప
చారైః పూజయేత్ । తతః పూర్వసంపాదితం వితస్తిమాత్రం ద్వాదశ
గ్రంథికం గంధపవిత్రమాదాయ । విష్ణుతేజోద్భవం రమ్యం సర్వపాతక
నాశనం । సర్వకామప్రదం దేవ తవాంగే ధారయామ్యహం ॥ ౧ ॥ ఇతి
మంత్రేణ మూలసంపుటితేన దేవపాదయోః సమర్పయేత్ । దేవస్య కరే
బధ్నీయాదిత్యన్యే । తతో దేవం పంచోపచారైః సంపూజ్య ప్రార్థ

యేత్ । ఆమంత్రితోసి దేవేశ పురాణపురుషోత్తమ । ప్రాతస్త్వాం పూజ
యిష్యామి సాన్నిధ్యం కురు కేశవ ॥ ౧ ॥ క్షీరోదధిమహానాగశయ్యావస్థి
తవిగ్రహ । ప్రాతస్త్వాం పూజయిష్యామి సన్నిధౌ భవ తే నమః ॥ ౨ ॥
తతః సాష్టాంగం ప్రణమ్య పుష్పాంజలిం దద్యాత్ । ఇత్యధివాసనం । అత్ర
సర్వత్ర మూలమంత్రో గురూపదిష్టస్తాంత్రికో వైదికో వా దేవగాయత్రీ
రూపో వా గ్రాహ్యః । తతో రాత్రిం సత్కథాజాగరేణాతివాహ్య ప్రా
తః కాలే సద్యోధివాసనే గోదోహాంతరితే వా కాలే పవిత్రారోపణాంగ
భూతం దేవపూజనం పవిత్రపూజనం చ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య దేవం పవి
త్రాణి చ ఫలాద్యుపనైవేద్యాంతగంధాద్యుపచారైః సంపూజ్య గంధ
దూర్వాక్షతయుతం కనిష్ఠం పవిత్రమాదాయ । దేవదేవ నమస్తుభ్యం గృ
హాణేదం పవిత్రకం । పవిత్రీకరణార్థాయ వర్షపూజాఫలప్రదం ॥
౧ ॥ పవిత్రకం కురుష్వాద్య యన్మయా దుష్కృతం కృతం । శుద్ధో భవా
మ్యహం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్సురేశ్వర ॥ ౨ ॥ ఇతి మంత్రేణ మూలసం
పుటితేన దత్త్వా మధ్యమోత్తమపవిత్రే వనమాలాం చైవమేవైతన్మం
త్రావృత్త్యా దద్యాత్ । అంగదేవతాభ్యో నామ్నా సమర్ప్య మహానై
వేద్యం దత్త్వా నీరాజ్య ప్రార్థయేత్ । మణివిద్రుమమాలాభిర్మందా
రకుసుమాదిభిః । ఇయం సాంవత్సరీ పూజా తవాస్తు గరుడధ్వజ ॥ ౧ ॥
వనమాలాం యథా దేవ కౌస్తుభం సతతం హృది । తద్వత్పవిత్రతంతూం
స్త్వం పూజాం చ హృదయే వహ ॥ ౨ ॥ జానతాజానతా వాపి యత్కృతం
న తవార్చనం । కేనచిద్విఘ్నదోషేణ పరిపూర్ణం తదస్తు మే ॥ ౩ ॥
మంత్రహీనం క్రియాహీనం భక్తిహీనం సురేశ్వర । యత్పూజితం
మయా దేవ పరిపూర్ణం తదస్తు మే ॥ ౪ ॥ అపరాధసహస్రాణి క్రియంతే
హర్నిశం మయా । దాసోహమితి మాం త్వం క్షమస్వ పరమేశ్వర ॥ ౫ ॥
ఇతి అత్ర శివాదౌ గరుడధ్వజేత్యాదావృషవాహనేత్యూహః । వన
మాలామితి శ్లోకస్య తు లోపః । దేవ్యాం తు దేవదేవసురేశ్వరేత్యాదౌ

దేవిదేవిసురేశ్వరీత్యాదిస్త్రీప్రత్యయాంతపదోహః కార్యః । శేషంస
మానం । తతోగురుం సంపూజ్యపవిత్రం దత్త్వాన్యబ్రాహ్మణేభ్యః
సువాసినీభ్యశ్చాన్యానిదత్త్వాస్వయమపిసకుటుంబోధారయేత్ । తతో
బ్రాహ్మణైః సహభుక్త్వాత్రిరాత్రం బ్రహ్మచర్యాదినియమవాన్ దేవే
పవిత్రాణిధారయేత్ । దేవస్యస్నానాదికోపచారాన్పవిత్రాణి ఉత్తా
ర్యకారయేత్ । త్రిరాత్రాంతే దేవసంపూజ్యపవిత్రాణివిసర్జయేత్ ।
అత్రశివాదిపవిత్రారోపణేచతుర్దశీపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యా । ఏవం
పూర్ణిమాపిత్రిముహూర్తసాయాహ్నవ్యాప్తాపూర్వవిద్ధైవగ్రాహ్యా ।
అష్టమ్యాదితిథ్యంతరాణ్యపి పవిత్రారోపణే ప్రథమపరిచ్ఛేదోక్త
సామాన్యతిథినిర్ణయానుసారేణగ్రాహ్యాణి ॥ ఇతి పవిత్రారోపణ
విధిః ॥ ... ... *

అథోపాకర్మకాలః.

తత్రబహ్వృచానాంశ్రావణశుక్లపక్షే శ్రవణనక్షత్రంపంచమీ
హస్తఇతికాలత్రయం ।

బహ్వృచానాముపాకర్మ.

తత్రశ్రవణంముఖ్యకాలస్తదలాభేపంచమ్యాదిః । తథాచకా
లత్రయవివేచనేసంగ్రహకారికాయాం । పర్వణిశ్రవణేకార్యంగ్రహ
సంక్రాంత్యదూషితే । అధ్వర్యుభిర్బహ్వృచైశ్చకథంచిత్తదసంభవే ॥
౧ ॥ తత్రైవహస్తపంచమ్యంతయోః కేవలయోరపి । తత్రదినద్వయే
శ్రవణసత్త్వేయదిపూర్వసూర్యోదయమారభ్యప్రవృత్తంశ్రవణం ద్వితీ
యదినేసూర్యోదయోత్తరంత్రిముహూర్తంవర్తతే । తదాపరదిన
ఏవోపాకర్మ । ధనిష్ఠాయోగప్రశస్త్యాత్ । యదిత్రిముహూర్త
న్యూనంతదాపూర్వదినేఏవసంపూర్ణవ్యాప్తేః యదిపూర్వదినేసూర్యో
దయేనాస్తిపరదినేసూర్యోదయోత్తరం త్రిముహూర్తద్వయంవర్తతే

తదోత్తరదినేఏవఉత్తరాషాఢావేధనిషేధాత్ । యదిపరదినే ముహూ
ర్తద్వయన్యూనంపూర్వదినేచోత్తరాషాఢావిద్ధంతదాపంచమ్యాది
కాలోగ్రాహ్యః । పంచమీహస్తఇతికాలద్వయంతుఔదయికంము
హూర్తత్రయవ్యాపిముఖ్యం । తదలాభేపూర్వవిద్ధమపి ఏవంభాద్ర
పదశుక్లపక్షేపి శ్రవణపంచమీ హస్తకాలత్రయనిర్ణయోజ్ఞేయః ।
ఏతద్బహ్వృచైః పూర్వాహ్ణేకార్యం । అథయజుర్వేదనిర్ణయః ॥ *

యజుర్వేదోపాకర్మ.

తత్రబహ్వృచానాంశ్రావణవత్సర్వయజుర్వేదినాం శ్రావణ
పౌర్ణమాసీముఖ్యః కాలఃపౌర్ణమాస్యాః ఖండత్వేయదాపూర్ణి
మాపూర్వదినేముహూర్తాద్యనంతరం ప్రవృత్తాద్వితీయదినేషణ్ము
హూర్తవ్యాపినీ తదాసర్వయాజుషాణాముత్తరైవ । యదాశుద్ధాధి
కతయాదినద్వయేపి సూర్యోదయవ్యాపినీ తదాసర్వయాజుషాణాం
పూర్వైవ । పూర్వదినేముహూర్తాద్యనంతరం ప్రవృత్తాద్వితీయ
దినేముహూర్తద్వయత్రయాదివ్యాపినీ షణ్ముహూర్తన్యూనాతదాతై
త్తిరీయైరుత్తరాగ్రాహ్యా । తైత్తిరీయభిన్నయాజుషైః పూర్వాగ్రాహ్యా ।
యదాపూర్వదినే ముహూర్తాద్యనంతరం ప్రవృత్తాద్వితీయదినేము
హూర్తద్వయన్యూనాభవతి క్షయవశాన్నాస్త్యేవవా తదాసర్వయాజు
షాణాంపూర్వైవ । హిరణ్యకేశీతైత్తిరీయాణాంశ్రావణీ పౌర్ణమాసీ
ముఖ్యఃకాలస్తదభావేశ్రావణహస్తః । శ్రావణశుక్లపంచమీతుతత్ర
త్యాస్తైరనుక్తేనగ్రాహ్యా । ఏతదేవభాద్రపదేపికాలద్వయమితివిశే
షః । ఖండతిథిత్వేనిర్ణయఃపూర్వోక్తఏవ । హస్తనక్షత్రమపిఔదయి
కంసంగవస్పర్శిగ్రాహ్య మన్యథాపూర్వవిద్ధమేవ । ఆపస్తంబానాం
శ్రావణీ పౌర్ణమాసీముఖ్యాతదభావేభాద్రపదీతివిశేషః । బౌధా
యనానాంశ్రావణీపౌర్ణమాసీ ముఖ్యాదోషసంభావనయాతదభావే

ఆషాఢీతి విశేషః । ఏతేషామపి ఖండతిథిత్వే పూర్వోక్త ఏవ నిర్ణయః । అథ కాణ్వమాధ్యందినాదికాత్యాయనానాం శ్రవణయుతా శ్రావణపూర్ణిమా కేవలా వా । హస్తయుక్తా పంచమీ కేవలా వా ముఖ్యః కాలః । అతః కేవలశ్రవణే కేవలహస్తే చ త్రైసః కార్యం । శ్రావణమాసే విఘ్నదోషే భాద్రపదగతపూర్ణిమాపంచమ్యోః కార్యం । తిథేః ఖండత్వే షణ్ముహూర్తాధిక్యే ఉత్తరా షణ్ముహూర్తన్యూనత్వే పూర్వా గ్రాహ్యేత్యాదిః పూర్వోక్త ఏవ నిర్ణయః । అథ సామవేదినాం భాద్రపదశుక్లహస్తనక్షత్రం ముఖ్యః కాలః । సంక్రాంత్యాదిదోషేణ తత్రాసంభవే శ్రావణమాసే హస్తో గ్రాహ్య ఇతి నిర్ణయసింధుః ॥

సామవేదోపాకర్మ.

అన్యే తు భాద్రపదహస్తే దోషసంభవే శ్రావణపౌర్ణమాస్యాముపాకర్మ కృత్వా భాద్రపదస్య హస్తపర్యంతం న పఠనీయం తతః పరం పఠనీయమిత్యాహుః । హస్తస్య ఖండత్వే దినద్వయే పరాహ్ణపూర్ణవ్యాప్తౌ అపరాహ్ణైకదేశస్పర్శే వా పరదిన ఏవోపాకర్మ । పూర్వదిన ఏవాపరాహ్ణపూర్ణవ్యాప్తౌ పూర్వత్రైవ । సర్వత్ర సామగానామపరాహ్ణస్యైవోపాకర్మకాలత్వోక్తేః । పూర్వదిన ఏవాపరాహ్ణైకదేశస్పర్శే దినద్వయేప్యపరాహ్ణస్పర్శాభావే వా పరత్రైవ । యేషాం సామవేదినాం ప్రాతః సంగమాకర్మకాలత్వోక్తా తేషాం పూర్వత్రాపరాహ్ణవ్యాప్తిం త్యక్త్వా పరదినే సంగమోర్ధ్వం వర్తమానహస్తగ్రహణం । సింహస్థే సూర్యే ఉపాకర్మవిధానం తు యది శ్రావణే హస్తః పూర్ణిమా వా సింహస్థే సూర్యే భవతి తదా తత్రోపాకర్మణ । కర్కస్థే ఇతి సామగానాం శ్రావణమాసగతహస్తపర్వణోర్వ్యవస్థాపరం । అన్యశాఖినాం సింహస్థరవేర్విధిర్నిషేధో వా నాస్తి । అథర్వణవేదినాం తు శ్రావణ్యాం భాద్రపదగతాయాం వా పౌర్ణమాస్యాముపాకర్మ । తిథిఖండే ఉదయికసంగమకాలవ్యాపినీ తిథిర్గ్రాహ్యేతి । సర్వశాఖినాం శ్రావణభాద్రపదమాసగతస్వ

స్వగృహ్యోక్తకాలేషు గ్రహణసంక్రాంత్యాశౌచాదిదోషసంభావనాయాం సర్వథా కర్మలోపప్రాప్తౌ శాఖాంతరోక్తకాలానాం గ్రాహ్యత్వమావశ్యకం ॥ ... ... *

సర్వసాధారణనిర్ణయః.

తత్రాపస్తంబబోధాయనసామగాదీనాం శ్రావణభాద్రపదగతపంచమీపూర్ణిమాదేరవిశేషేణ గ్రాహ్యత్వప్రాప్తౌ నర్మదోత్తరదేశే సింహగతే సూర్యే పంచమ్యాదేర్గ్రహణం । నర్మదాదక్షిణభాగే కర్కటస్థే సూర్యే శ్రావణపంచమ్యాదేర్గ్రహణమితి వ్యవస్థేతి కౌస్తుభే ఉక్తం । తేన ఋగ్వేదినామపి సర్వథా కర్మలోపప్రసక్తౌ పూర్ణిమాపి సింహస్థకర్కటస్థాది వ్యవస్థయా గ్రాహ్యేతి మమ భాతి । సర్వశాఖిభిః శ్రావణమాసే ముఖ్యకాలే వర్జ్యాభావేన వ్రీహ్యాద్యోషధిప్రాదుర్భావాభావే అశౌచాద్యాం భాద్రపదశ్రవణాద్యాం కార్యం । ఓషధిప్రాదుర్భావాభావేపి శ్రావణమాసే కార్యమితి కర్కాదిమతం । సర్వశాఖినాం గృహ్యోక్తముఖ్యకాలత్వేన నిర్ణీతే దినే గ్రహణస్య సంక్రాంతేర్వా సత్త్వే సంక్రాంతిరహితాః పంచమ్యాదయో గ్రాహ్యాః । గ్రహణసంక్రాంతియోగశ్చోపాకర్మసంబంధిన్యహోరాత్రే భవిష్యన్మధ్యరాత్రాత్పూర్వమతీతమధ్యరాత్రాదూర్ధ్వం చేతి యామాష్టకే విద్యమానశ్రవణనక్షత్రపూర్ణిమాదితిథ్యస్పృష్టోప్యుపాకర్మదూషకః । కేచిత్తూక్తయామాష్టకాదన్యత్రాపి విద్యమానో గ్రాహ్యశ్రవణాదినక్షత్రపర్వాదితిథిస్పర్శే చేత్సోపి దూషక ఇత్యాహుః । నూతనోపనీతానాం ప్రథమోపాకర్మ గురుశుక్రాస్తాదౌ మలమాసే సింహస్థగురౌ చ న కార్యం । ద్వితీయాద్యుపాకర్మ తు అస్తాదావపి కార్యం । మలమాసే తు ద్వితీయాద్యపి న కార్యం । ప్రథమోపాకర్మ స్వస్తివాచననాందీశ్రాద్ధాది కృత్వా కార్యం । నూతనోపనీతానాం శ్రావణమాసగతపంచమీహస్తశ్రవణాదికాలేషు గురుశుక్రాస్తాదిప్రతిబంధేనోపాకర్మారంభాభావే భాద్రమాసగత

పంచమీ శ్రవణాదయోగ్రాహ్యాః । మౌంజీంయజ్ఞోపవీతంచనవందండంచధారయేత్ । అజినంకటిసూత్రంచనవంవస్త్రంతథైవచ ॥౧॥ ఇతి బ్రహ్మచారిణోవిశేషః ప్రతివర్షంజ్ఞేయః । ఉపాకర్మోత్సర్జనే బ్రహ్మచారిసమావృతగృహస్థవానప్రస్థైఃసర్వైఃకర్తవ్యే । ఉత్సర్జనకాలస్తు నేహప్రపంచ్యతే । ఉపాకర్మదినఏవేతివచనానుసారేణసర్వశిష్టానామిదానీముపాకర్మదినే ఏవోత్సర్జన కర్మానుష్ఠానాచారైస్తన్నిర్ణయస్యానుపయోగాత్ । ఏతేఉపాకర్మోత్సర్జనేయదిఅన్యైఃద్విజైఃసహకరోతితదాలౌకికాగ్నౌకుర్యాత్ । యద్యేకఃకరోతితదాస్వగృహ్యాగ్నౌకుర్యాత్ । కాత్యాయనైస్తుఔపాసనస్య అగ్నావేవహోతవ్యం నలౌకికాగ్నౌ । బహ్వృచాదిఃస్వయంచతురవత్తీబహుభిశ్చతురవత్తిభిరుపాకర్మాదికంకుర్వన్నేకస్యాపిజామదగ్న్యాదేః పంచావత్తినః సత్వే తదనురోధేనపంచావత్తమేవకుర్యాత్ । చతురవత్తినామపి పంచావత్తిత్వస్యవైకల్పికత్వోక్త్యా తేషామపికర్మవైగుణ్యాభావాత్ । అకరణే దోషశ్రవణాత్ప్రత్యబ్దమేతేకర్తవ్యే । క్వచిత్పుస్తకేనిర్ణయసింధావేతదకరణే ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రముపవాసోవాప్రాయశ్చిత్తం దృశ్యతేన సర్వత్ర । ఉపాకర్మోత్సర్జనయోరుభయోరపి ఋషిపూజనముక్తం । ఋష్యాదితర్పణంతూత్సర్జనఏవ । అత్రవివాహోత్తరంతిలతర్పణేనదోషః । అత్రసంకల్పేఅధీతానాంఛందసామాప్యాయనద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థముపాకర్మదినేఅద్యోత్సర్జనాఖ్యంకర్మకరిష్యఇతి । ఉపాకర్మణితుఅధీతానామధ్యేష్యమాణానాంచ ఛందసాంయాతయామతానిరాసేనాప్యాయనద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం ఇతివిశేషః । అవశిష్టఃసర్వోపిప్రయోగవిశేషఃస్వస్వగృహ్యానుసారేణజ్ఞేయః । అత్రనదీనాంరజోదోషోన । బ్రహ్మాదిదేవఋష్యాదీనాంజలే సాన్నిధ్యంతేన స్నానాత్సర్వదోషక్షయః । ఋషిపూజనస్థానస్థితజలస్పర్శనపానాభ్యాం సర్వకామావాప్తిః । ఇతి సర్వశాఖిసాధారణనిర్ణయః ॥ ... *

రక్షాబంధనాది.

అథరక్షాబంధనమస్యామేవ పూర్ణిమాయాం భద్రారహితాయాం త్రిముహూర్తాధికోదయవ్యాపిన్యామపరాహ్ణే ప్రదోషేవాకార్యం । ఉదయేత్రిముహూర్తన్యూనత్వేపూర్వేద్యుర్భద్రారహితేప్రదోషాదికాలేకార్యం । ఇదంగ్రహణసంక్రాంతిదినేపికర్తవ్యం । మంత్రస్తు । యేనబద్ధోబలీరాజాదానవేంద్రోమహాబలః । తేనత్వామభిబధ్నామిరక్షేమాచలమాచల ॥౧॥ ఇతి అత్రైవపూర్ణిమాయాంహయగ్రీవోత్పత్తిః । శ్రావణపూర్ణిమాకులధర్మదాత్రిముహూర్తసాయాహ్నవ్యాప్తాపూర్వవిద్ధైవగ్రాహ్యా । త్రిముహూర్తన్యూనత్వేపరా । అస్యామేవపౌర్ణమాస్యామాశ్వలాయనానాం శ్రవణాకర్మసర్పబలిశ్చరాత్రావుక్తః । తైత్తిరీయాణాంతుసర్పబలిరేవోక్తః । కాత్యాయనానాంసామగానాంచశ్రవణాకర్మసర్పబలీద్వావప్యుక్తౌ । శ్రవణాకర్మసర్పబల్యాశ్వయుజీప్రత్యవరోహణాదిపాక సంస్థానాం స్వస్వకాలేష్వకరణేప్రాజాపత్యంప్రాయశ్చిత్తంకార్యంనతుకాలాంతరే తదనుష్ఠానం । శ్రవణాకర్మాదిసంస్థాఃపత్న్యామృతుమత్యామపికార్యాః ప్రథమారంభస్తునభవతి । అత్రపౌర్ణమాసీఅస్తమయప్రభృతిప్రవృత్తకర్మపర్యాప్తకాలవ్యాపినీపూర్వైవచేత్పూర్వైవగ్రాహ్యా । దినద్వయేతత్సంబంధస్యసత్త్వేఅసత్త్వేవాపరైవ । ప్రయోగస్తుస్వస్వసూత్రేషుజ్ఞేయః । శ్రావణకృష్ణచతుర్థ్యాం ప్రారభ్యకృష్ణచతుర్థీషు యావజ్జీవమేకవింశతివర్షాణివాఏకవర్షంవా సంకష్టచతుర్థీవ్రతంకార్యం । అశక్తౌప్రతివర్షంశ్రావణచతుర్థ్యామేవకార్యం । అత్రచంద్రోదయవ్యాప్తాతిథిర్నిర్ణయఃప్రథమపరిచ్ఛేదేఉక్తః । సోద్యాపనవ్రతప్రయోగః కౌస్తుభాజ్జ్ఞేయః అథజన్మాష్టమీవ్రతం । తత్రాష్టమీద్వివిధా । శుద్ధావిద్ధాచ । దివారాత్రౌవాసప్తమీయోగరహితాయత్రదినేయావతీతత్రతావతీశుద్ధా । దివారాత్రౌవాసప్తమీయోగవతీయస్మిన్న

హోరాత్రేయావతీతత్ర తావతీవిద్ధా । సాపునర్ద్వివిధారోహిణీయు
తారోహిణీయోగరహితాచేతి ॥ ... ... *

జన్మాష్టమీనిర్ణయః.

తత్రరోహిణీయోగరహిత కేవలాష్టమీభేదాః । సప్తమీనా
డ్యః ॥ ౫౯ ॥ ఫలాని ॥ ౫౯ ॥ అష్టమీ ॥ ౫౮।౫ ॥ అస్యాంశుద్ధా
యాంసందేహోనాస్తి ద్వితీయకోట్యభావాత్ । సప్తమీ ॥ ౨ ॥ అష్టమీ
॥ ౫౫ ॥ అస్యాంవిద్ధాయామప్యసందేహః । దినాంతరేఅభావేనద్వితీ
యకోట్యభావాత్ । యదాదినద్వయే కేవలాష్టమీవర్తతేతదాచ
త్వారఃపక్షాః । పూర్వేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీపరేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీ
దినద్వయేపినిశీథవ్యాపినీ । దినద్వయేపినిశీథవ్యాప్త్యభావఇతి । రాత్ర్య
ర్ధంనిశీథపదార్థః । స్థూలదృష్ట్యాత్వష్టమోముహూర్తోనిశీథః ।
తత్రపూర్వేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీయథా । సప్తమీ ॥ ౪౦ ॥ అష్టమీ ॥
౪౨ ॥ అత్రసప్తమీయుతాపూర్వవిద్ధైవాష్టమ్యుపోష్యా । యథా
వాష్టమీ ॥ ౬౦।౪ ॥ ఇయంశుద్ధాధికాపిపూర్వైవ । పరేద్యురేవనిశీ
థేయథా । సప్తమీ ॥ ౪౭ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౬ ॥ అత్రపరైవాష్టమ్యు
పోష్యా । ఉభయత్రనిశీథేయథా । సప్తమీ ॥ ౪౨ ॥ అష్టమీ ॥
౪౬ ॥ అత్రాపిపరైవాష్టమీగ్రాహ్యా । దినద్వయేనిశీథవ్యాప్త్యభావో
యథా । సప్తమీ ॥ ౪౭ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౨ ॥ అత్రాపిపరైవాష్టమీ
గ్రాహ్యా । అత్రసర్వత్రసప్తమీయుక్తాయాంరాత్రిపూర్వార్ధావసా
నేకలయాప్యష్టమ్యాఃసత్త్వేపినిశీథవ్యాపిత్వం । నవమీయుక్తాయాం
రాత్ర్యుత్తరార్ధాదిభాగేసత్త్వేపిపూర్వత్రనిశీథవ్యాపిత్వం । సప్తమీ
దినేఉత్తరభాగేఏవసత్త్వేనవమీయుత దినేపూర్వభాగఏవ సత్త్వేచనిశీథ
వ్యాపిత్వపక్షేఏవమంతవ్యః । ఏవంవక్ష్యమాణరోహిణీయుక్తభేదేష్వపి
జ్ఞేయం ॥

రోహిణీయుక్తాష్టమీభేదాః.

రోహిణీయుతాష్టమ్యామపిపూర్వదినఏవనిశీథేఽష్టమీ రోహి
ణ్యోర్యోగః । పరదినఏవనిశీథేయోగః । దినద్వయేనిశీథేయోగఇతి
పక్షత్రయం । పూర్వేద్యురేవనిశీథేయోగోయథా । సప్తమీ ॥ ౪౦ ॥
తద్దినేకృత్తికా ॥ ౩౫ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౬ ॥ తద్దినేరోహిణీ ॥ ౩౬ ॥
అత్రపూర్వవిద్ధైవాష్టమ్యుపోష్యా । పరదినేఏవనిశీథయోగో యథా
సప్తమీ ॥ ౪౨ ॥ తద్దినేకృత్తికా ॥ ౫౦ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౭ ॥ రోహిణీ
౪౬ ॥ అత్రపరైవాష్టమీగ్రాహ్యా । దినద్వయేనిశీథేఽష్టమీరోహి
ణ్యోర్యోగోయథా । సప్తమీ ॥ ౪౨ ॥ కృత్తికా ॥ ౪౩ ॥ అష్టమీ ॥
౪౫ ॥ రోహిణీ ॥ ౪౮ ॥ అత్రపరైవాష్టమీగ్రాహ్యా । అథరోహిణీ
యుతాష్టమ్యామేవదినద్వయేపినిశీథేరోహిణీయోగాభావోబహుధా
సంభవతి । పరేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీఅష్టమీపరేద్యురేవనిశీథాదన్య
త్రరోహిణీయుక్తాచేత్యేకఃపక్షః । యథాసప్తమీ ॥ ౪౭ ॥ అష్టమీ ॥
౫౦ ॥ అష్టమీదినేకృత్తికా ॥ ౪౬ ॥ అత్రపక్షేపరైవాష్టమీగ్రాహ్యా
ఏతత్తుల్యయుక్త్యాపూర్వేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీపూర్వేద్యురేవనిశీథాద
న్యత్రరోహిణీయుతేతిపక్షేపిపూర్వైవగ్రాహ్యా । దినద్వయేపినిశీథా
దన్యత్రరోహిణీయుతా పరేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీతిద్వితీయఃపక్షః ।
సప్తమీ ॥ ౪౮ ॥ తద్దినేకృత్తికా ॥ ౩౦ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౮ ॥ రోహిణీ
౨౫ ॥ అత్రాపిపరైవగ్రాహ్యా । దినద్వయేనిశీథాదన్యత్రరోహిణీ
యుక్తాపూర్వేద్యురేవనిశీథవ్యాపినీతితృతీయోయథా సప్తమీ ॥ ౨౫ ॥
కృత్తికా ॥ ౪౮ ॥ అష్టమీ ॥ ౨౦ ॥ రోహిణీ ॥ ౪౩ ॥ అత్రాపిపరైవ
రోహిణీయోగసామ్యేపిపూర్వత్రసప్తమీవిద్ధత్వాత్ । యథావాష్ట
మీ ॥ ౬౦।౪ ॥ కృత్తికా ॥ ౫౦ ॥ అత్రపూర్వైవగ్రాహ్యా । అహో
రాత్రద్వయేరోహిణీయోగసామ్యేపి పూర్వస్యాఃశుద్ధత్వాత్ పూర్ణ
వ్యాప్తేశ్చ । దినద్వయేపినిశీథవ్యాపినీపరేద్యురేవనిశీథాదన్యత్ర రోహి

ణీయుతేతి చతుర్థః । యథా సప్తమీ ॥ ౪౩ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౯ ॥ కృత్తికా ౪౬ ॥ అత్రాపి పరైవాష్టమీ ॥ ఏవం దినద్వయేపి నిశీథవ్యాపినీ పూర్వత్రైవ నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయుతేతి పంచమో యథా । సప్తమీ ॥ ౪౧ । తద్దినే రోహిణీ ॥ ౪౩ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౭ ॥ అత్ర పూర్వైవాష్టమ్యుపోష్యా । దినద్వయేపి నిశీథవ్యాపినీ దినద్వయే నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయుతేతి షష్ఠో యథా సప్తమీ ॥ ౪౨ ॥ కృత్తికా ॥ ౪౮ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౮ ॥ రోహిణీ ॥ ౪౨ ॥ అత్రాపి పరైవ । దినద్వయేపి నిశీథావ్యాపినీ పూర్వేద్యురేవ నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయుతేతి సప్తమో యథా । సప్తమీ ॥ ౪౮ ॥ తద్దినే రోహిణీ ॥ ౫౮ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౨ ॥ అత్రాపి పరైవాష్టమీ గ్రాహ్యా । అత్రైవ పక్షే పరేద్యురేవ ఉభయత్రాపి వా నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయోగేపి పరైవేతి కైముత్యేన సిద్ధం ॥ పూర్వేద్యురేవ నిశీథవ్యాపినీ పరేద్యురేవ నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయుతేతి చరమః పక్షః । యథా సప్తమీ ॥ ౩౦ ॥ అష్టమీ ॥ ౨౫ ॥ తద్దినే కృత్తికా ॥ ౫ ॥ యథా వాష్టమీ ॥ ౬౦ । ౪ ॥ అష్టమీ శేషదినే కృత్తికా ॥ ౧ ॥ అత్రాప్యుదాహరణద్వయేపి పరైవాష్టమీ గ్రాహ్యా । స్వల్పస్యాపి రోహిణీయోగస్య ప్రాశస్త్యేన ముహూర్తమాత్రాపి యా అపి పరస్యా గ్రాహ్యతయా పూర్వత్ర విద్యమానాయా నిశీథవ్యాప్తేరనాదరాత్ । సర్వపక్షేషు యది పరదినే ముహూర్తన్యూనా వర్తతే తథా సా న గ్రాహ్యా । కింతు పూర్వైవేతి తు పురుషార్థచింతామణావుక్తం । పరేద్యురేవ నిశీథవ్యాపినీ పూర్వేద్యురేవ నిశీథాదన్యత్ర రోహిణీయుతా । యథా సప్తమీ ॥ ౪౮ ॥ రోహిణీ ॥ ౫౫ ॥ అష్టమీ ॥ ౪౮ ॥ అత్రాపి పరైవ విద్ధాయాం నిశీథోత్తరం రోహిణీయోగస్యాప్రయోజకత్వాత్ ॥

జన్మాష్టమీనిర్ణయసంగ్రహః.

అత్ర విస్తరేణోక్తానాం బహుపక్షాణాం సంక్షేపేణ నిర్ణయసంగ్రహః పురుషార్థచింతామణౌ । శుద్ధసమాయాం శుద్ధన్యూనాయాం వా

విద్ధసమాయాం విద్ధన్యూనాయాం వా కేవలాష్టమ్యాం సందేహ ఏవ నాస్తి । శుద్ధాధికాఽపి కేవలాష్టమీ పూర్వైవ । విద్ధాధికా తు పూర్వదిన ఏవ నిశీథవ్యాప్తౌ పూర్వా । దినద్వయే నిశీథవ్యాప్తావవ్యాప్తౌ వా పరైవేతి । అథ రోహిణీయోగే యది శుద్ధసమాయాం శుద్ధన్యూనాయాం వా ఈషదపి రోహిణీయోగస్తదా న సందేహః । శుద్ధాధికాయాం పూర్వదినే దినద్వయేపి వా రోహిణీయోగే పూర్వైవ । శుద్ధాధికాయాముత్తరదిన ఏవ రోహిణీయోగే ముహూర్తమాత్రవృత్తావపి పరైవ । విద్ధాధికాయాం పూర్వదిన ఏవ నిశీథాత్పూర్వం నిశీథే వా రోహిణీయోగే పూర్వా । దినద్వయేపి పరత్రైవ వా నిశీథే నిశీథం విహాయ వా రోహిణీయోగే పరైవేతి సంక్షేపేణ నిర్ణయసంగ్రహః । ఏవం కౌస్తుభాదినవీనగ్రంథానుసృతమాధవమతానుసారేణ జన్మాష్టమీ నిర్ణీతా ॥ ... ... *

మతభేదాః.

అత్ర కేచిత్కేవలాష్టమీ జన్మాష్టమీ సైవ రోహిణీయుతా జయంతీసంజ్ఞకేతి జయంత్యష్టమ్యోర్వ్రతైక్యమాహుః । అన్యే తు జన్మాష్టమీవ్రతం జయంతీవ్రతం చ భిన్నం రోహిణీయోగాభావే జయంతీవ్రతలోపాజ్జన్మాష్టమీవ్రతమేవ కార్యం । యస్మిన్ వర్షే జయంత్యాఖ్యో యోగో జన్మాష్టమీ తదాఽంతర్భూతా జయంత్యాం స్యాదితి జయంతీదినే నిశీథాఖ్యకర్మకాలేఽష్టమ్యాద్యభావేపి సాకల్యవచనాపాదితకర్మకాలవ్యాప్తిమాదాయ వ్రతద్వయమపి జయంతీదిన ఏవ తంత్రేణానుష్ఠేయం ॥ వ్రతద్వయస్యాప్యకరణే మహాదోషశ్రవణేన ఫలశ్రవణేన చ నిత్యకామ్యోభయరూపత్వాత్ ॥ నతు నిశీథవ్యాప్తాయాం పూర్వాష్టమ్యాం జన్మాష్టమీవ్రతం కృత్వా జయంతీదినే పారణమనుష్ఠేయం । నిత్యవ్రతలోపే ప్రత్యవాయాపాతాదిత్యాహుః । నిర్ణయసింధౌ తూక్తరీత్యా మాధవమతముపపాద్య హేమాద్రిమతేన జన్మాష్టమీవ్రతమేవ నిత్యం జయంతీవ్రతం తు నిత్యమపి కలియుగే లుప్తమితి కేచిన్నానుతిష్ఠంతి ఇత్యు

క్త్వాస్వమతేనయస్మిన్వర్షే పూర్వదినే ఏవనిశీథేష్టమీపరదినేఏవ
నిశీథాదన్యత్రజయంత్యాఖ్యయోగస్తత్రోపోషణద్వయంకార్యం ।
ప్రతిద్వయస్యాపినిత్యత్వేనాకరణేదోషాత్ । జయంత్యామష్టమ్యంత
భాగేవోక్తిస్తుమూర్ఖప్రతారణామాత్రమితిప్రతిపాదితం । మమతు
కౌస్తుభాదినవీనపరిగృహీతమాధవమతరీత్యా జయంత్యంతభాగేవేనా
ష్టమీవ్రతానుష్ఠానమేవయుక్తంప్రతిభాతి । అత్రవ్రతేబుధసోమవార
యోగః ప్రశస్త్యవిధాయకోనతురోహిణీవన్నిర్ణాయకః । అథద్వి
తీయదినేభోజనరూపం పారణంవ్రతాంగంవిహితం తత్కాలోనిర్ణీ
యతే, కేవలతిథ్యుపవాసేతిథ్యంతే నక్షత్రయుక్తతిథ్యుపవాసే ఉభ
యాంతేపారణంకార్యం । యదితిథినక్షత్రయోరేకతరాంతోదినేలభ్య
తేఉభయాంతస్తురాత్రౌతదాదివైవాన్యతరాంతేపారణం । యదాది
వానైకస్యాప్యంతస్తదానిశీథాదర్వాగన్యతరాంతే ఉభయాంతేవా
పారణం । యదాతునిశీథావ్యవహితపూర్వక్షణేఏకతరాంత ఉభ
యాంతోవాతదానిశీథేపిపారణంకార్యం ॥ ... *

పారణాకాలః.

భోజనాసంభవేపారణాసంపత్త్యర్థంఫలాద్యాహారోవిధేయః ।
కేచిత్తూక్తవిషయేనిశీథేపారణంనకార్యం కింతూపవాసాత్తృతీయేహ్ని
దివాకార్యమిత్యాహుస్తన్నయుక్తం । అశక్తస్త్వేకతరాంతాభావేపి
ఉత్సవాంతేప్రాతరేవదేవపూజావిసర్జనాదికృత్వాపారణం కుర్యాత్॥

వ్రతవిధిః.

అథసంక్షేపేణవ్రతవిధిః । ప్రాతఃకృతనిత్యక్రియః । ప్రాఙ్ముఖో
దేశాదిసంకీర్త్యతత్తత్కాలే సప్తమ్యాదినత్వేపివిధానభూతామష్ట
మీమేవసంకీర్త్యశ్రీకృష్ణప్రీత్యర్థం జన్మాష్టమీవ్రతంకరిష్యేజయంతీ
యోగసత్వేజన్మాష్టమీవ్రతం జయంతీవ్రతంచతంత్రేణకరిష్యేఇతి

సంకల్పయేత్ । తామ్రపాత్రేజలంగృహీత్వా । వాసుదేవంసముద్ది
శ్యసర్వపాపప్రశాంతయే । ఉపవాసంకరిష్యామికృష్ణాష్టమ్యాంనభస్య
హం ॥ ౧ ॥ అశక్తౌఫలానిభక్షయిష్యామీత్యాద్యూహః । ఆజన్మమర
ణంయావద్యన్మయాదుష్కృతంకృతం । తత్ప్రణాశయగోవిందప్రసీద
పురుషోత్తమ ॥ ౧ ॥ ఇతిపాత్రస్థంజలంక్షిపేత్ । తతఃసువర్ణరజతాది
మయ్యామృణ్మయ్యావాభిత్తిలిఖితానాప్రతిమావాయథా కులాచా
రంకార్యాః । తాయథాపర్యంకేప్రసుప్తదేవక్యాఃస్తనంపిబంతీం శ్రీకృష్ణ
ప్రతిమాం నిధాయ జయంతీంసత్వేత్వన్యదేవక్యాఉత్సంగేద్వితీయాం
శ్రీకృష్ణమూర్తింవిధాయపర్యంకస్థదేవకీచరణసంవాహనపరాంలక్ష్మీం
నిధాయభిత్త్యాదౌఖడ్గధరంవసుదేవం నందగోపీగోపాఁలిఖిత్వాప్రదే
శాంతరే మంచకేప్రసూతకన్యయాసహ యశోదప్రతిమాంపీశాంతరే
వసుదేవ దేవకీనందయశోదా శ్రీకృష్ణరామచండికాఇతి సప్తప్రతిమాః
స్థాపయేత్ । ఏతావత్ప్రతిమాకరణాశక్తౌ వసుదేవాదిచండికాంతాః
సప్తవా యథాచారంయథాశక్తివాకృత్వా అన్యాఃసర్వాయథాయ
థంధ్యాయేదితిభాతి । నిశీథాసన్నప్రాక్కాలేస్నాత్వా శ్రీకృష్ణప్రీత్య
ర్థం సపరివారశ్రీకృష్ణపూజాంకరిష్యఇతి సంకల్ప్యన్యాసార్ఘశంఖాదిపూ
జాంతంనిత్యవత్కృత్వా । పర్యంకస్థాంకిన్నరాద్యైర్యుతాంధ్యాయేత్తు
దేవకీం । శ్రీకృష్ణంబాలకంధ్యాయేత్పర్యంకే స్తనపాయినం ॥ ౧ ॥
శ్రీవత్సవక్షసంశాంతంనీలోత్పలదలచ్ఛవిం । సంవాహయంతీందేవక్యాః
పాదౌధ్యాయేచ్చతాంశ్రియం ॥ ౨ ॥ ఏవంధ్యాత్వాదేవక్యైనమః
ఇతిదేవకీమావాహ్యమూలమంత్రేణపురుషసూక్తఋచావా శ్రీకృష్ణా
యనమః । శ్రీకృష్ణమావాహయామీతిఆవాహ్య లక్ష్మీంచావాహ్య
దేవక్యైవసుదేవాయయశోదాయై నందాయకృష్ణాయరామాయచండి
కాయైతినామ్నావాహ్యలిఖితాదిదేవతాః సకలపరివారదేవతాభ్యో
నమఇత్యావాహ్యమూలమంత్రేణసూక్తఋచావా అత్రావాహితదే

వక్ష్యాదిపరివారదేవతాసహితశ్రీకృష్ణాయనమఇత్యాసనపాద్యార్ఘ్యా
చమనీయాభ్యంగస్నానానిదత్వాపంచామృతస్నానాం తేచందనేనాను
లేపయేత్ ।శుద్ధోదకాభిషేకాంతేవస్త్రయజ్ఞోపవీతధూపగంధపుష్పా
ణిదీపాంచ। విశ్వేశ్వరాయవిశ్వాయతథావిశ్వోద్భవాయచ। విశ్వస్యపత
యేతుభ్యంగోవిందాయనమోనమః ॥౧॥ యజ్ఞేశ్వరాయదేవాయతథా
యజ్ఞోద్భవాయచ।యజ్ఞానాంపతయేనాథగోవిందాయనమోనమః ॥౧॥
ఇతిమంత్రాభ్యాం మూలమంత్రాదిసముచ్చితాభ్యాందద్యాత్ । జగ
న్నాథనమస్తుభ్యంసంసారభయనాశన। జగదీశ్వరాయదేవాయ భూతా
నాంపతయేనమః॥౧॥ ఇతినైవేద్యం ॥ మూలమంత్రాదిః సర్వత్రయో
జ్యం । తాంబూలాదినమస్కారప్రదక్షిణాపుష్పాంజల్యంతం కార్యం ।
అథవోద్యాపనప్రకరణోక్తవిధినాపూజా । సాయథా । ఉక్తప్రకా
రేణధ్యానావాహనేకృత్వా । దేవబ్రహ్మాదయోయేనస్వరూపంనవిదు
స్తవ । అతస్త్వాంపూజయిష్యామిమాతురుత్సంగవాసినం ॥ ౧ ॥ పురు
షఏవేదమాసనం । అవతారసహస్రాణికరోషిమధుసూదన । నతేసం
ఖ్యావతారాణాంకశ్చిజ్జానాతితత్త్వతః ॥ ౨ ॥ ఏతావానస్యేతిపాద్యం।
జాతఃకంసవధార్థాయభూభారోత్తారణాయచ । దేవానాంచహితా
ర్థాయ ధర్మసంస్థాపనాయచ । కౌరవాణాంవినాశాయపాండవానాం
హితాయచ । గృహాణార్ఘ్యంమయాదత్తందేవక్యాసహితోహరే ॥
౩ ॥ త్రిపాదూ, అర్ఘ్యం । సురాసురనరేశాయక్షీరాబ్ధిశయనాయ
చ । కృష్ణాయవాసుదేవాయదదామ్యాచమనంశుభం॥ ౪॥ తస్మాత్
ఆచమనీయం । నారాయణనమస్తేస్తునరకార్ణవతారక । గంగోదకం
సమానీతంస్నానార్థం ప్రతిగృహ్యతాం ॥ ౫ ॥ యత్పురుషే, స్నా
నం । పయోదధిఘృతక్షౌద్రశర్కరాస్నానముత్తమం । తృప్త్యర్థం
దేవదేవేశగృహ్యతాందేవకీసుత ॥ ౬ ॥ ఇతిపంచామృతం । శుద్ధోదక
స్నానమాచమనం । క్షౌమంచపట్టసూత్రాఢ్యం మయానీతాంశుకం

శుభం । గృహ్యతాందేవదేవేశమయాదత్తంసురోత్తమ ॥ ౭ ॥ తం
యజ్ఞం, వస్త్రం । నమఃకృష్ణాయదేవాయశంఖచక్రధరాయచ । బ్రహ్మ
సూత్రంజగన్నాథగృహాణపరమేశ్వర ॥ ౮ ॥ తస్మాద్యజ్ఞా, యజ్ఞోప
వీతం । నానాగంధసమాయుక్తంచందనంచారుచర్చితం । కుంకుమా
క్తాక్షతైర్యుక్తంగృహ్యతాంపరమేశ్వర ॥ ౯ ॥ తస్మాద్యజ్ఞా, గంధం ।
పుష్పాణియానిదివ్యాని పారిజాతోద్భవానిచ । మాలతీకేసరాదీని
పూజార్థంప్రతిగృహ్యతాం ॥ ౧౦ ॥ తస్మాత్, పుష్పాణి అథాంగ
పూజా । శ్రీకృష్ణాయనమఃపాదౌపూజయామి । సంకర్షణాయనమః
గుల్ఫౌ । కాలాత్మనేన జానునీపూ । విశ్వకర్మణేన జంఘేపూ విశ్వ
నేత్రాయ కటీపూ । విశ్వకర్త్రేన, మేఢ్రంపూ । పద్మనాభాయ
నమః నాభింపూ । పరమాత్మనేన హృదయంపూ । శ్రీకంఠాయన
కంఠంపూ । సర్వాస్త్రధారిణేన బాహూపూ । వాచస్పతయేన ము
ఖంపూ । కేశవాయన లలాటంపూ । సర్వాత్మనేన శిరఃపూ । విశ్వ
రూపిణేనారాయణాయనమః సర్వాంగంపూజయామి । వనస్పతిరసో ॥
౧౧ ॥ యత్పురుషం ధూపం । త్వంజ్యోతిః సర్వదేవానాం తేజస్త్వం
తేజసాంపరం । ఆత్మజ్యోతిర్నమస్తుభ్యందీపోయం ప్రతిగృహ్యతాం ॥
౧౨ ॥ బ్రాహ్మణో, దీపం । నానాగంధసమాయుక్తంభక్ష్యభోజ్యం
చతుర్విధం । నైవేద్యార్థంమయాదత్తంగృహాణపరమేశ్వర ॥ ౧౩ ॥
చంద్రమామనసో నైవేద్యం । ఆచమనంకరోద్వర్తనం । తాంబూ
లంచసకర్పూరంపూగీఫలసమన్వితం । ముఖవాసకరంరమ్యం ప్రీతిదం
ప్రతిగృహ్యతాం ॥ ౧౪ ॥ సౌవర్ణంరాజతంతామ్రంనానారత్నసమ
న్వితం । కర్మసాద్గుణ్యసిద్ధ్యర్థందక్షిణాప్రతిగృహ్యతాం ॥ ౧౫ ॥
రంభాఫలంనారికేలంతథైవామ్రఫలానిచ । పూజితోసిసురశ్రేష్ఠగృహ్యా
తాంకంససూదన ॥ ౧౬ ॥ నాభ్యాఆసీ, నీరాజనం । యానికా ॥౧౭ ॥
సప్తాస్యా, ప్రదక్షిణాం । యజ్ఞేనేత్యాదివేదమంత్రైఃపుష్పాంజలిం సమ

స్కారాన్ ॥ ౧౮ ॥ అపరాధస, పూజాంనివేదయేత్ । సర్వోపచారపూజనసమాప్తౌ ద్వాదశాంగులవిస్తార్య రౌప్యమయంస్థండిలాదిలిఖితం వారోహిణీయుతంచంద్రం । సోమేశ్వరాయసోమాయ తథాసోమోద్భవాయచ । సోమస్యపతయేనిత్యంతుభ్యం సోమాయవై నమః ॥౧॥ ఇతిసంపూజ్యసపుష్పకుశచందనంతోయంశంఖేనాదాయ । క్షీరోదార్ణవ సంభూతఅత్రిగోత్రసముద్భవ । గృహాణార్ఘ్యంశశాంకేశ రోహిణీసహితోమమ ॥ ౧॥ జ్యోత్స్నాపతేనమస్తుభ్యంజ్యోతిషాం పతయేనమః । నమస్తేరోహిణీకాంతఅర్ఘ్యంనఃప్రతిగృహ్యతాం॥౨॥ ఇతిమంత్రాభ్యాంచంద్రాయార్ఘ్యందద్యాత్ । తతఃశ్రీకృష్ణాయార్ఘ్యందద్యాత్ । తత్రమంత్రః । జాతః కంసవధార్థాయభూభారోత్తారణాయచ । పాండవానాంహితార్థాయ ధర్మసంస్థాపనాయచ ॥౧॥ కౌరవాణాంవినాశాయదైత్యానాంనిధనాయచ । గృహాణార్ఘ్యంమయాదత్తందేవక్యాసహితోహరే ॥ ౨ ॥ ఇతి తతఃప్రార్థయేత్ ॥ త్రాహిమాంసర్వలోకేశహరేసంసారసాగరాత్ । త్రాహిమాంసర్వపాపఘ్నదుఃఖశోకార్ణవాత్ప్రభో ॥ ౧ ॥ సర్వలోకేశ్వరత్రాహిపతితంమాంభవార్ణవే । త్రాహిమాంసర్వదుఃఖఘ్నరోగశోకార్ణవాద్ధరే ॥౨॥ దుర్గతాంస్త్రాయసేవిష్ణోయేస్మరంతిసకృత్సకృత్ త్రాహిమాందేవదేవేశత్వత్తోనాన్యోస్తిరక్షితా ॥ ౩ ॥ యద్వాక్వచనకౌమారేయౌవనేయచ్చవార్ధకే । తత్పుణ్యంవృద్ధిమాయాతు పాపందహహలాయుధ ॥ ౪ ॥ ఇతి అథపూజానంతరకృత్యంఅగ్నిపురాణే । ఇత్యేవంపూజయిత్వాతుపురుషసూక్తైఃసవైష్ణవైః । స్తుత్వావాదిత్రనిర్ఘోషైర్గీతవాదిత్రమంగలైః ॥ ౧ ॥ సుకథాభిర్విచిత్రాభిస్తథాప్రేక్షణకైరపి । పూర్వేతిహాసైఃపౌరాణైఃక్షిపేత్తాంశర్వరీం నృప ॥ ౨ ॥ ఇతి అత్రకథాసువైచిత్ర్యం దేశభాషాకావ్యకృతంసూక్తానాం ప్రాగుక్తైః పురాణకథానామాంతేభిధానాత్ । ప్రేక్షణకాని

నృత్యాదీని । తథాచవైదికసూక్తకరణకస్తుతివిశిష్టః పౌరాణేతిహాసమిశ్రితోగీతనృత్యయుతదేశభాషాకావ్యప్రముఖకథాకరణకోజాగరో విప్రాదివర్ణత్రయస్య విధీయతే । శూద్రాదీన్ప్రతిప తాదృశజాగరస్యవిధాతుమయోగ్యత్వాత్ । వచనాంతరేణతుసూక్తాదిరహితగీతాదివిశిష్టోవర్ణచతుష్టయసాధారణోవిధీయతే । గోకులస్థజన్మలీలాదిశ్రవణోత్తరంవైష్ణవైః పరస్పరందధ్యాదిభిఃసేచనంకార్యం । దధిక్షీరఘృతాంబుభిః ఆసించంతోవిలింపంత ఇత్యాదిభాగవతవచనేనతథావిధికల్పనాత్ । అయముత్సవోధునామహారాష్ట్రదేశేగోపాలకాలేతి వ్యవహ్రియత ఇతిమేభాతి । ఏతత్సర్వం కౌస్తుభేశ్రీమదనంతదేవైః స్పష్టీకృతమస్తీతినమహ్యమసూయాకార్యా । ఏతాదృశకథాయుతోజాగరోన్యత్రరామనవమ్యేకాదశ్యాద్యుత్సవేష్వప్యూహ్యః పూజాజాగరాదివిశిష్టవ్రతోత్సవసామ్యాత్ । మహారాష్ట్రీయేషుతథాచారాచ్చ । భగవత్ప్రేమాదిభాగ్యశాలినస్తు పర్వణిస్యురుతాన్వహమితిన్యాయేనప్రత్యహమేవోక్తవిధికథోత్సవంకుర్వంతీతిభాతి । తతోనవమ్యాంబ్రాహ్మణభోజనదక్షిణాదిభిఃసంతోష్యోక్తపారణానిర్ణీతేకాలేభోజనంకుర్యాత్ । అస్యైవజయంతీవ్రతస్యసంవత్సరసాధ్యఃప్రయోగః । శ్రావణకృష్ణాష్టమిమారభ్యప్రతిమాసంకృష్ణాష్టమ్యాముక్తవిధినాపూజాదిరూపః పురాణాంతరేఉక్తః। అతోద్యాపనవిధిర్గ్రంథాంతరేజ్ఞేయః । ఇతిజన్మాష్టమీనిర్ణయః॥ ... *

దర్భాహరణమ్.

నభోమాసస్యదర్శేతుశుచిర్దర్భాన్సమాహరేత్ । అయాతయామాస్తేదర్భావినియోజ్యాఃపునఃపునః ॥ ౧ ॥ కేచిద్భాద్రామాయాందర్భగ్రహణమాహుః । కుశాఃకాశాయవాదూర్వాఉశీరాశ్చసకుందకాః । గోధూమావ్రీహయోమౌంజాదశదర్భాఃసబలజాః ॥ ౧ ॥ విరించినాసహోత్పన్నపరమేష్ఠినిసర్గజ । నుదసర్వాణిపాపానిదర్భ

స్వస్తికరో భవ ॥ ౨ ॥ ఏవం మంత్రం సముచ్చార్య తతః పూర్వోత్తరాముఖః । హుంఫట్కారేణ మంత్రేణ సకృచ్ఛిత్త్వా సముద్ధరేత్ ॥ ౩ ॥ చతుర్భిర్దర్భైః పర్వపవిత్రం । ఋతిర్యాదేశేకైకన్యూనం । సర్వేషాం వా భవేద్ద్వాభ్యాం పవిత్రం గ్రంథితం న వా ॥ ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే శ్రావణమాసనిర్ణయోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౩ ॥ అథ భాద్రపదమాసః.

తత్ర కన్యాసంక్రాంతౌ పరాః షోడశనాడ్యః పుణ్యకాలః । భాద్రపదమాసే ఏకాన్నాహారవ్రతాద్ధనారోగ్యాదిఫలం । అత్ర మాసే హృషీకేశప్రీత్యర్థం పాయసగుడౌదనలవణాదేర్దానం । భాద్రపద శుక్లతృతీయాయాం హరితాలికావ్రతం ॥ ... ... *

హరితాలికా.

తత్ర ముహూర్తమాత్రత్వేఽపి పరా గ్రాహ్యా । యదా శేషవశాత్పరదినే నాస్తి తదా ద్వితీయాయుతాపి గ్రాహ్యా । యదా శుద్ధాధికా తదా పూర్వదినే షష్టిఘటీమితామపి త్యక్త్వా పరదినే స్వల్పాపి చతుర్థీయుతైవ గ్రాహ్యా గణయోగప్రశస్త్యాత్ । అత్ర వ్రతే భవానీశివయోః పూజనముపవాసశ్చ స్త్రీణాం నిత్యః । తత్ర । మందారమాలాంకులితాలకాయై కపాలమాలాంకితశేఖరాయ । దివ్యాంబరాయై చ దిగంబరాయ నమః శివాయై చ నమః శివాయ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదయః పూజామంత్రా జ్ఞేయాః శుక్లచతుర్థ్యాం సిద్ధివినాయకవ్రతం ॥

గణేశచతుర్థీ.

సా మధ్యాహ్నవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । దినద్వయే సాకల్యేన మధ్యాహ్నవ్యాప్తావవ్యాప్తౌ వా పూర్వా । దినద్వయే సామ్యేన వైషమ్యేణ వైకదేశవ్యాప్తావపి పూర్వైవ । వైషమ్యేణ వ్యాప్త్యాధిక్యవ్యాపినీ చేత్పరే

తి కేచిత్ । పూర్వదినే సర్వథా మధ్యాహ్నస్పర్శో నాస్త్యేవ । పరదినే ఏవ మధ్యాహ్నస్పర్శినీ తదైవ పరా । పూర్వదినే ఏకదేశేన మధ్యాహ్నవ్యాపినీ పరదినే సంపూర్ణమధ్యాహ్నవ్యాపినీ తదాపి పరైవ । ఏవం మాసాంతరేఽపి నిర్ణయః । ఇయం రవిభౌమవారయోగే ప్రశస్తా । అత్ర చతుర్థ్యాం చంద్రదర్శనే మిథ్యాభిదూషణదోషస్తేన చతుర్థ్యాముదితస్య పంచమ్యాం దర్శనం వినాయకవ్రతదినేఽపి న దోషాయ పూర్వదినే సాయాహ్నమారభ్య ప్రవృత్తాయాం చతుర్థ్యాం వినాయకవ్రతాభావేఽపి పూర్వేద్యురేవ చంద్రదర్శనే దోష ఇతి సిధ్యతి । చతుర్థ్యాముదితస్య న దర్శనమితి పక్షే తు అవశిష్టపంచషణ్ముహూర్తమాత్రచతుర్థీదినేఽపి నిషేధాపత్తిః ఇదానీంలోకాస్తు ఏకతరపక్షాశ్రయేణ వినాయకవ్రతదినే ఏవ చంద్రం న పశ్యంతి న తూదయకాలే దర్శనకాలే వా చతుర్థీసత్త్వాసత్త్వే నియమేనాశ్రయంతి । దర్శనే జాతే తద్దోషశాంతయే సింహః ప్రసేనమవధీత్సింహో జాంబవతా హతః । సుకుమారక మారోదీస్తవ హ్యేష స్యమంతకః ॥ ౧ ॥ ఇతి శ్లోకజపః కార్యః । తత్ర మృణ్మయాదిమూర్తౌ ప్రాణప్రతిష్ఠాపూర్వకం వినాయకం షోడశోపచారైః సంపూజ్యైకమోదకేన నైవేద్యం దత్త్వా సగంధా ఏకవింశతిదూర్వా గృహీత్వా । గణాధిపాయోమాపుత్రాయాఘనాశనాయ వినాయకాయేశపుత్రాయ సర్వసిద్ధిప్రదాయైకదంతాయేభవక్త్రాయ మూషకవాహనాయ కుమారగురవే ఇతి దశనామభిర్దూర్వాయుగ్మం ద్వయం సమర్ప్యావశిష్టామేకాం దూర్వాముక్తదశనామభిః సమర్పయేత్ । దశమోదకాన్ విప్రాయ దత్త్వా దశ స్వయం భుంజీతేతి సంక్షేపః । భాద్రశుక్లపంచమీ ఋషిపంచమీ సా మధ్యాహ్నవ్యాపినీ గ్రాహ్యా దినద్వయే మధ్యాహ్నవ్యాప్తౌ తదవ్యాప్తౌ చ పూర్వైవ । అత్ర ఋషీన్పూజయిత్వా కర్షణరహితభూమిజన్యశాకాహారం కుర్యాత్ । శుక్లే భాద్రపదే షష్ఠ్యాం స్నానం భాస్కరపూజనం । ప్రాశనం పంచగవ్యస్య అశ్వమేధఫలాధికం ॥ ౧ ॥ ఇయం సూర్యషష్ఠీ సప్తమీయుతా గ్రాహ్యా ॥

దూర్వాష్టమీ.

అస్యామేవ స్వామికార్తికేయదర్శనాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాపనాశః । భాద్రపదశుక్లాష్టమీ దూర్వాష్టమీ । సా పూర్వా గ్రాహ్యా ఇయం జ్యేష్ఠామూలర్క్షయుతా త్యాజ్యా । అలాభే తద్యుక్తాపి గ్రాహ్యా । ఇదం దూర్వాపూజనవ్రతం కన్యార్కేఽగస్త్యోదయే చ వర్జ్యం । ఇదం స్త్రీణాం నిత్యం । అథ జ్యేష్ఠాదేవీపూజనవ్రతం కేవలాష్టమీప్రాధాన్యేన కేవలజ్యేష్ఠానక్షత్రప్రాధాన్యేన చోక్తం । తత్ర దాక్షిణాత్యాః కేవలజ్యేష్ఠానక్షత్ర ఏవ కుర్వంతి । తచ్చానురాధాయామావాహనం జ్యేష్ఠాయాం పూజనం మూలే విసర్జనమితి త్రిదినం జ్ఞేయం । ఆవాహనవిసర్జనదినయోః పూజనదినానురోధేన నిర్ణయః । తత్ర యదా పూర్వమధ్యాహ్నమారభ్య ప్రవృత్తా జ్యేష్ఠా ద్వితీయదినే మధ్యాహ్నే మధ్యాహ్నాత్పూర్వం వా సమాప్యతే తదా పూర్వదిన ఏవ పూజనం । యదా పూర్వదినే మధ్యాహ్నోత్తరం ప్రవృత్తా పరదినే మధ్యాహ్నే సమాప్తా తదాష్టమీయోగవశేన పూర్వా పరా వా గ్రాహ్యా । ఉభయత్రాష్టమీయోగే పూర్వైవ । యదా పూర్వత్ర మధ్యాహ్నమారభ్య మధ్యాహ్నోత్తరం వా ప్రవృత్తా పరదినే మధ్యాహ్నోత్తరమపరాహ్ణం స్పృశతి తదాష్టమీయోగాభావేఽపి పరైవ । భాద్రపదశుక్లైకాదశ్యాం ద్వాదశ్యాం వా పారణోత్తరం విష్ణుపరివర్తనోత్సవః ॥

విష్ణుపరివర్తనోత్సవః.

తత్ర "శ్రుతేశ్చ మధ్యే పరివర్తమేతి" ఇతి వచనాత్త్రిధా విభక్తశ్రవణమధ్యభాగయోగస్త్వేకాదశ్యాం సత్త్వే తత్రైవ ద్వాదశ్యాం సత్త్వే ద్వాదశ్యామేవోభయత్ర సత్త్వే యోగాభావే ద్వాదశ్యామేవేత్యాదివ్యవస్థా జ్ఞేయా । తత్ర సంధ్యాయాం విష్ణుం సంపూజ్య । వాసుదేవ జగన్నాథ ప్రాప్తేయం ద్వాదశీ తవ । పార్శ్వేన పరివర్తస్వ సుఖం స్వపి-

హి మాధవ ॥ ౧ ॥ ఇతి మంత్రేణ ప్రార్థయేత్ । అథ శ్రవణద్వాదశీవ్రతం ॥ ... ... *

శ్రవణద్వాదశీవ్రతమ్.

తత్ర యత్ర దినే ముహూర్తమాత్రాదిః స్వల్పోఽపి ద్వాదశ్యాః శ్రవణయోగస్తత్రోపోషణం । ఉత్తరాషాఢావిద్ధశ్రవణనిషేధవాక్యాని తు నిర్మూలాని । యదా పూర్వదిన ఏకాదశీవిద్ధా ద్వాదశీ । పరదినేఽనువర్తతే దినద్వయేఽపి చ శ్రవణయోగస్తదా పూర్వదిన ఏకాదశీద్వాదశీశ్రవణేతి త్రితయయోగరూపవిష్ణుశృంఖలయోగాత్పూర్వైవోపోష్యా । తతోఽద్య పారణం । ఏకాదశీ ॥ ౧౮ ॥ ఉత్తరాషాఢా ॥ ౬ ॥ ద్వాదశీ ॥ ౨౦ ॥ శ్రవణః ॥ ౧౨ ॥ యథా వా ఏకాదశీ ॥ ౧౮ ॥ ఉత్తరాషాఢా ॥ ౨౪ ॥ ద్వాదశీ ॥ ౨౦ ॥ శ్రవణం ॥ ౧౮ ॥ అత్ర ద్వితీయోదాహరణే ఏకాదశ్యాః శ్రవణయోగాభావేఽపి శ్రవణయుక్తద్వాదశీస్పర్శమాత్రేణ విష్ణుశృంఖలయోగః । ద్వివిధోఽప్యయం యోగో దివైవ గ్రాహ్యో న రాత్రావితి పురుషార్థచింతామణౌ । రాత్రావపి నిశీథోత్తరమపి యోగో గ్రాహ్య ఇతి నిర్ణయసింధుః । రాత్రేః ప్రథమప్రహరపర్యంతం తిథ్యోః శ్రవణయోగో గ్రాహ్యో న ద్వితీయప్రహరాదావిత్యపరే । అత్ర చరమపక్ష ఏవ యుక్తో భాతి । అత్ర విష్ణుశృంఖలయోగే వ్రతద్వయోపోషణం తంత్రేణైకాదశ్యామేవ కృత్వా ద్వాదశ్యాం వక్ష్యమాణపారణానిర్ణయానుసారేణ పారణం కార్యం । యథోక్తవిష్ణుశృంఖలయోగో నాస్తి తదా యది శుద్ధాధికా ద్వాదశీ దినద్వయేఽపి శ్రవణయోగః । పూర్వదినే చోదయే శ్రవణాభావస్తదోత్తరైవ గ్రాహ్యా । యదోభయదినే సూర్యోదయే ద్వాదశ్యాం శ్రవణయోగస్తదా పూర్వైవ । విద్ధాధికాయామపి పరత్రోదయే ఉదయోత్తరం వా శ్రవణయోగే పరైవేతి నిర్వివాదం । ఉభయత్ర శ్రవణయోగే ఉక్తవిధవిష్ణుశృంఖలయోగే పూర్వా అన్యథా పరైవేతి విజ్ఞేయం । ఏవం యత్రైకా-

దశీశ్రవణద్వాదశ్యోస్సంకరే తత్రైకోపవాస ప్రాప్తిస్తత్ర శక్తేనోపవాసద్వయం కార్యం । వ్రతద్వయస్యాపి నిత్యత్వాత్ । వ్రతద్వయస్యైకదైవతత్వాన్న పారణలోపదోషః । యస్తూపవాసద్వయాసమర్థ ఏకాదశీవ్రతసంకల్పాత్పూర్వం చ నిజసామర్థ్యం నిశ్చినోతి తేనైకాదశ్యాం ఫలాద్యాహారం కృత్వా ద్వాదశ్యాం నిరశనం కార్యం । న చైకాదశీవ్రతలోపః ఉపోష్య ద్వాదశీం పుణ్యాం విష్ణుఋక్షేణ సంయుతాం । ఏకాదశ్యుద్భవం పుణ్యం నరః ప్రాప్నోత్యసంశయం ॥ ౧ ॥ ఇతి నారదోక్తేః । శ్రవణేన యుతా చేత్స్యాద్ద్వాదశీ సా హి వైష్ణవైః । స్మార్తైశ్చోపోషణీయా స్యాత్త్యజేదేకాదశీం తదా ॥ ౧ ॥ ఇతి మాధవోక్తేశ్చ । అత్రైకాదశీత్యాగపదేన ఫలాహారో బోధ్యః తేన తు భోజనం । యస్తూపవాసద్వయశక్తిభ్రమేణ కృతైకాదశీవ్రతసంకల్పః సంకల్పోత్తరం చ ద్వితీయోపవాససామర్థ్యమనుభవతి తదా తేనైకాదశ్యాముపోష్య ద్వాదశ్యాం విష్ణుపూజనం కృత్వా పారణం కార్యం । అత్ర వ్రతాంగపూజనం కృత్వోపవాససామర్థ్యం ఉపవాసప్రతినిధిరూపం విష్ణుపూజనం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పునః పూజనం కుర్యాత్ । అత్ర ద్వాదశ్యాం శ్రవణయోగాభావే ఏకాదశ్యాం శ్రవణయోగే తత్రైవ శ్రవణద్వాదశీవ్రతం కార్యం । విద్ధైకాదశ్యాం శ్రవణయోగే తు యేషాం తత్రైకాదశీవ్రతప్రాప్తిస్తేషాం తత్రైవోపవాసద్వయసిద్ధిః । అన్యేషాం గృహీతశ్రవణద్వాదశీవ్రతానాముపవాసద్వయం । తత్రాశక్తానాం తు పూర్వేహ్ని ఫలాహారః పరేహ్ని నిరశనమితి భాతి । అథ పారణా । ఉభయాంతే పారణం ముఖ్యః పక్షః । అన్యతరాంతే గౌణః పక్షః ॥

పారణా.

తత్ర విష్ణుశృంఖలాభావే తయోర్ద్వాదశ్యాముభయాంతే పారణం । విష్ణుశృంఖలయోగే తు పూర్వదినే తంత్రేణ కృతోపవాసద్వయస్య పర

దినే శ్రవణస్పర్శాత్ ద్వాదశ్యాధిక్యే శ్రవణమతిక్రమ్య ద్వాదశ్యాం పారణం । యది చ ద్వాదశ్యపేక్షయా శ్రవణాధిక్యం పారణాదినే భవతి తదాప్యేకాదశీవ్రతపారణాయాం ద్వాదశ్యుల్లంఘనే దోషోక్తేర్ద్వాదశ్యామేవ పారణం న త్వన్యతరాంతాపేక్షా । తత్రాసతి సంభవే శ్రవణమధ్యభాగం వింశత్యాదిఘటికాత్మకం త్యక్త్వా పారణం । యథైకాదశీ ॥ ౩౦ ॥ ఉత్తరాషాఢా ॥ ౨౯ ॥ ద్వాదశీ ॥ ౨౫ ॥ శ్రవణం ॥ ౨౯ ॥ అత్ర పూర్వేద్యుస్తంత్రేణోపవాసద్వయం కృత్వా పరేహ్ని శ్రవణమధ్యభాగమవశిష్టం నవఘటికాత్మకం త్యక్త్వా ద్వాదశ్యాం చరమే వింశతిఘటికారూపే శ్రవణభాగే పారణం । ఏవముక్తోదాహరణే ఏవైకాదశ్యాః దశనాడికాత్వే ద్వాదశ్యాః అష్టనాడికాత్వే ద్వాదశీశ్రవణయోః పంచదశచత్వారింశన్నాడీత్వే వా శ్రవణమధ్యభాగత్యాగే ద్వాదశ్యుల్లంఘనాపత్తౌ సంగమకాలం త్యక్త్వా ముహూర్తత్రయపర్యంతం సప్తముహూర్తాదౌ వా ఋక్షమధ్యభాగే ఏవ భోక్తవ్యం । అయం మధ్యభాగత్యాగో భాద్రగతశ్రవణద్వాదశీవ్రత ఏవ । న తు మాఘఫాల్గునమాసకృష్ణపక్షగతశ్రవణద్వాదశీవ్రతపారణాయాం । మాసాంతరగతశ్రవణభాగే విష్ణుపరివర్తనాభావాత్ । యే తు భాద్రే శ్రవణమధ్యవర్జనమాత్రేణ నిషేధచారితార్థ్యం మన్యమానా విష్ణుశృంఖలయోగాభావేపి శ్రవణమధ్యమాత్రం త్యక్త్వా భుంజంతే తే నిత్యశ్రవణద్వాదశీవ్రతమాహాత్మ్యానభిజ్ఞా భ్రాంతా ఏవ । అయం సర్వోపి నిర్ణయో మాసాంతరగతశ్రవణద్వాదశీవ్రతేప్యూహ్యః । శ్రవణద్వాదశీవ్రతే నదీసంగమే స్నాత్వా కలశే స్వర్ణమయం జనార్దననామానం విష్ణుం సంపూజ్య । వస్త్రయజ్ఞోపవీతోపానచ్ఛత్రాదిసమర్ప్యోపోష్య । పారణదినే దధ్యోదనయుతం వస్త్రవేష్టితం జలపూర్ణఘటం ఛత్రాదియుతాం పూజితాం సపరివారాం ప్రతిమాం చ దద్యాత్ । తత్ర మంత్రః । నమో నమస్తే గోవింద బుధశ్రవణసంజ్ఞక । అఘౌఘసంక్షయం కృత్వా సర్వసౌఖ్యప్రదో భవ ॥ ౧ ॥ ఇతి అథ వామనజయంతీ॥ ... *

వామనజయంతీ.

భాద్రశుక్లద్వాదశ్యాం శ్రవణయుతాయాం మధ్యాహ్నే వామనోత్పత్తిః । అతో మధ్యాహ్నవ్యాపినీ ద్వాదశీ మధ్యాహ్నే తతో న్యత్ర కాలే వా శ్రవణయుతా గ్రాహ్యా । ఉభయదినే శ్రవణయోగే పూర్వైవ । సర్వథా ద్వాదశ్యాః శ్రవణయోగాభావే ఏకాదశ్యామేవ శ్రవణసత్త్వే మధ్యాహ్నవ్యాపినీమపి ద్వాదశీం విహాయైకాదశ్యామేవ వ్రతం కార్యం । శుద్ధైకాదశ్యాం శ్రవణాభావే దశమీవిద్ధైకాదశ్యామపి శ్రవణయుతాయాం వ్రతం । పూర్వదిన ఏవ మధ్యాహ్నవ్యాపినీ ద్వాదశీ పరదినే మధ్యాహ్నాదన్యత్ర కాలే శ్రవణయుతా తదా పూర్వైవ । తిథిద్వయేపి శ్రవణయోగాభావే ద్వాదశ్యామేవ మధ్యాహ్నవ్యాపిన్యాం వ్రతం । దినద్వయే మధ్యాహ్నవ్యాప్తౌ తదవ్యాప్తౌ చైకాదశీయుక్తైవ గ్రాహ్యా । పారణా తు పూర్వోక్తరీత్యోభయాంతే ఽన్యతరాంతే వా కార్యా । అత్ర మధ్యాహ్నే నదీసంగమే స్నాత్వా సౌవర్ణం వామనం సంపూజ్యార్ఘ్యం సౌవర్ణపాత్రేణ దద్యాత్ । తత్ర పూజామంత్రః । దేవేశ్వరాయ దేవాయ దేవసంభూతికారిణే । ప్రభవే సర్వదేవానాం వామనాయ నమో నమః ॥ ౧ ॥ అథార్ఘ్యమంత్రః । నమస్తే పద్మనాభాయ నమస్తే జలశాయినే । తుభ్యమర్ఘ్యం ప్రయచ్ఛామి బాలవామనరూపిణే ॥ ౧ ॥ నమః శార్ఙ్గధనుర్బాణపాణయే వామనాయ చ । యజ్ఞభుక్ ఫలదాత్రే చ వామనాయ నమో నమః ॥ ౨ ॥ తతః పరదినే సపరివారం వామనం ద్విజాయ దద్యాత్ । వామనః ప్రతిగృహ్ణాతి వామనోహం దదామి తే । వామనం సర్వతోభద్రం ద్విజాయ ప్రతిపాదయే ॥ ౧ ॥ ఇతి దానమంత్రః ॥ అస్యామేవ ద్వాదశ్యాం రాత్రౌ దేవపూజాం కృత్వా తత్రాసంభవే దివైవ వా దధివ్రతం నివేద్య దధిదానం కృత్వా దుగ్ధవ్రతసంకల్పం కుర్యాత్ ॥ ... *

పయోవ్రతమ్.

అత్ర పయోవ్రతే పయోవికారస్య పాయసాదేః దుగ్ధపచితాన్నస్య చ వర్జనం । దధ్యాదేః పయోవికారస్యాపి న వర్జనం । ఏవం దధివ్రతే తక్రాదేర్న వర్జనం । యత్ర ప్రసూతాయా గోర్దశదినేషు సంధిన్యాదేశ్చ క్షీరనిషేధస్తత్ర క్షీరవికారస్య దధితక్రాదేః సర్వస్యైవ వర్జనం । అథ భాద్రపదశుక్లచతుర్దశ్యామనంతవ్రతం ॥ ... *

అనంతవ్రతమ్.

తత్రోదయే త్రిముహూర్తవ్యాపినీ చతుర్దశీ గ్రాహ్యేతి ముఖ్యః పక్షః తదభావే ద్విముహూర్తా గ్రాహ్యేత్యనుకల్పః । ద్విముహూర్తన్యూనా తు పూర్వైవ గ్రాహ్యా । దినద్వయే సూర్యోదయవ్యాపిత్వే సంపూర్ణత్వాత్పూర్వైవ । అత్ర పూర్వాహ్ణో ముఖ్యః కర్మకాలః । తదభావే మధ్యాహ్నోపి । అత్ర వ్రతే సువర్ణప్రతిమాయాం చతుర్దశగ్రంథియుతదోరకే చానంతపూజనాదివిధిస్తదుద్యాపనవిధిశ్చ కౌస్తుభాద్జ్ఞేయః । పూజితదోరకనాశే తు గురుం వృత్వా తదనుజ్ఞయా యథాశక్తి కృచ్ఛ్రాది ప్రాయశ్చిత్తం విధాయాష్టోత్తరశతమాజ్యేన ద్వాదశాక్షర వాసుదేవమంత్రేణ హుత్వా కేశవాదిచతుర్వింశతినామభిః సకృత్సకృద్ధుత్వా హోమశేషం సమాప్య నూతనదోరకే పూర్వవత్పూజనాది చరేత్ । సూర్యస్య వృషసంక్రమోత్తరం సప్తమదినేఽగస్త్యోఽస్తం ప్రయాతి । సింహసంక్రాంత్యుత్తరమేకవింశతితమే దినే ఉదయమేతి । తత్ర కన్యాసంక్రాంతేః పూర్వం సప్తదినమధ్యేఽగస్త్యపూజనం తదర్ఘ్యాదికం కార్యం । భాద్రపదపౌర్ణమాస్యాం ప్రపితామహాత్ పరాన్ పిత్రాదీన్ త్రీన్ సపత్నీకాన్ వసురుద్రాదిరూపాన్ మాతామహాదిత్రయం చ సపత్నీకముద్దిశ్య శ్రాద్ధం కార్యం ॥

ప్రోష్ఠపదీశ్రాద్ధం.

ఇదం పార్వణత్వాదపరాహ్ణే పురూరవార్ద్రవదేవయుక్తం సపిండకం కార్యం । కేచిత్తు ప్రపితామహస్య పిత్రాదిత్రయ మాత్రముద్ది

శ్యనాందీశ్రాద్ధధర్మేణ సత్యవసుదేవయుక్తం శ్రాద్ధం కార్యం । నాన్ని ముమాతామహాద్యుద్దేశ ఇత్యాహుః । ఇదం ప్రోష్ఠపదీశ్రాద్ధం సకృన్మహాలయపక్షే సకలకృష్ణపక్షవ్యాపి మహాలయపక్షే చావశ్యకం । పంచమ్యాదిమహాలయపక్షేషు కృతాకృతం ॥

॥ ౭ ॥ అథ మహాలయః.

తత్రోక్తేన భాద్రపదాపరపక్షే ప్రతిపదమారభ్య దర్శాంతం తిథివృద్ధౌ షోడశ మహాలయాః కర్తవ్యాః । వృద్ధిక్షయాభావే పంచదశైవ మహాలయాః । తిథిక్షయే చతుర్దశైవ । అశక్తేన తు పంచమ్యాదిషు షష్ఠ్యాదిష్వష్టమ్యాదిషు దశమ్యాదిష్వేకాదశ్యాదిషు దర్శాంతతిథిషు కార్యాః ॥

మహాలయకాలః.

అత్రాప్యశక్తేనానిషిద్ధే కస్మింశ్చిదేకస్మిన్ దినే సకృన్మహాలయః కర్తవ్యః । ప్రతిపదాదిదర్శాంతపక్షే చతుర్దశీం వర్జ్యా పంచమ్యాదిదర్శాంతాదిపంచపక్షేషు చతుర్దశీం వర్జయిత్వాన్యతిథిషు మహాలయాః । సకృన్మహాలయేపి చతుర్దశీ వర్జనీయా। సకృన్మహాలయే ప్రతిపదా షష్ఠీ ఏకాదశీ చతుర్దశీ శుక్రవారో జన్మనక్షత్రం జన్మనక్షత్రాద్దశమమేకోనవింశం నక్షత్రం చ రోహిణీ మఘా రేవతీ చేతి వర్జ్యాని । క్వచిత్ త్రయోదశీ సప్తమీ రవివారో భౌమవారోపి వర్జ్య ఉక్తః । పితృమృతతిథౌ సకృన్మహాలయకరణే నందాదినిషేధో నాస్తి । అశక్తః పితృపక్షే తు కరోత్యేకదినే యతః । నిషిద్ధేపి దినే కుర్యాత్పిండదానం యథావిధి ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనాత్ । మృతతిథౌ శ్రాద్ధాసంభవే నిషిద్ధతిథ్యాదిదినం వర్జయిత్వా మహాలయః । తత్రాపి ద్వాదశ్యమావాస్యాష్టమీ భరణీవ్యతీపాతేషు మృతతిథ్యభావేపి సకృన్మహాలయే కోపి తిథ్యాదినిషేధో నాస్తి । సన్యాసినాం మహాలయస్తు అపరాహ్ణవ్యాపి

న్యాం ద్వాదశ్యామేవ సపిండకః కార్యో నాన్యతిథౌ । చతుర్దశ్యాం మృతస్యాపి మహాలయశ్చతుర్దశ్యాం న భవతి । "శ్రాద్ధం శస్త్రహతస్యైవ చతుర్దశ్యాం ప్రకీర్తితం" ఇతి నియమేన సర్వతోబలిష్ఠేన ప్రతివార్షికశ్రాద్ధాతిరిక్తశ్రాద్ధస్య చతుర్దశ్యాం నిషేధాత్ । ఏవం పౌర్ణమాసీమృతస్యాపి మహాలయః పౌర్ణమాస్యాం న కార్యః । అపరపక్షత్వాభావేన తస్యాం మహాలయాప్రాప్తేః । తేన చతుర్దశీమృతస్య పౌర్ణమాసీమృతస్య మహాలయో ద్వాదశ్యమావాస్యాదితిథిషు కార్యః । అత్ర కన్యార్కః ప్రశస్త్యసంపాదకో న తు నిమిత్తం । ఆద్యామధ్యేవసానే వా యత్ర కన్యాం వ్రజేద్రవిః । స పక్షః సకలః పూజ్యః శ్రాద్ధషోడశకం ప్రతి ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిస్మృతేః । అమావాస్యాపర్యంతతిథావసంభవే ఆశ్వినశుక్లపంచమీపర్యంతం యస్మిన్కస్మింశ్చిత్తిథౌ మహాలయః । తత్రాసంభవే యావద్వృశ్చికదర్శనం వ్యతీపాతద్వాదశ్యాదిపర్వణి కార్యః । మృతాహే మహాలయే చ శ్రాద్ధం పక్వాన్నేనైవ కార్యం న త్వామాన్నాదినా । మహాలయే గయాశ్రాద్ధే మాతాపిత్రోర్మృతేఽహని । కృతోద్వాహోపి కుర్వీత పిండదానం యథావిధి ॥ ౧ ॥ పక్షశ్రాద్ధే పిత్రాదిపార్వణత్రయపత్న్యాద్యేకోద్దిష్ట పితృగణసహిత సర్వపిత్రుద్దేశేన సపత్నీకపిత్రాదిత్రయ సపత్నీకమాతామహాదిత్రయేతి షట్దైవతమాత్రోద్దేశేన వా షట్దైవత్యైకోద్దిష్టగణోద్దేశేన వా ప్రత్యహం మహాలయ ఇతి పక్షత్రయం॥

మహాలయే దేవతాః.

ఏవం పంచమ్యాదిపక్షేష్వపి । సకృన్మహాలయే తు సర్వపిత్రుద్దేశేనైవ । తత్ర దేవతాసంకల్పః । పితృపితామహప్రపితామహానాం మాతృతత్సపత్నీపితామహీతత్సపత్నీప్రపితామహీతత్సపత్నీనాం । యద్వాఽస్మత్సాపత్నమాతురితి పృథగుద్దేశః । మాతామహమాతృ

పితామహీమాతృప్రపితామహీనాం సపత్నీకానాం యథానామగోత్రాణాం వస్వాదిరూపాణాం పార్వణవిధినా పత్న్యాః పుత్రస్య కన్యకాయాః పితృవ్యస్య మాతులస్య భ్రాతుః పితృష్వసుర్మాతృష్వసురాత్మభగిన్యాః । పితృవ్యపుత్రస్య జామాతుర్భాగినేయస్య శ్వశురస్య శ్వశ్ర్వాః ఆచార్యస్యోపాధ్యాయస్య గురోః । సఖ్యుః శిష్యస్యైవ తేషాం యథానామగోత్రరూపాణాం పురుషవిషయే సపత్నీకానాం స్త్రీవిషయే సభర్తృకాణాం పత్న్యాదీనామేకోద్దిష్టవిధినా మహాలయాపరపక్షశ్రాద్ధమథవా సకృన్మహాలయాపరపక్షశ్రాద్ధం సదైవతం సద్యః కరిష్యే ఇతి । ఏతేషాం మధ్యే యే కేచిజ్జీవంతి తాన్విహాయ ఇతరేషాముద్దేశః । మాతామహాదిషు పత్న్యాం జీవనే న సపత్నీకత్వం స్త్రీషు చ భర్త్రాదేరనుచ్చారః । మహాలయే గయాశ్రాద్ధే వృద్ధౌ చాన్వష్టకాసు చ । నవదైవతమత్రిష్టం శేషం షాట్పౌరుషం విదుః ॥ ౧ ॥ అన్వష్టకాసు వృద్ధౌ చ ప్రతిసంవత్సరే తథా । మహాలయే గయాయాం చ సపిండీకరణాత్పురా ॥ ౨ ॥ మాతుః శ్రాద్ధం పృథక్కార్యమన్యత్ర పతినా సహ । ఇత్యాదిస్మృత్యనుసారాత్పార్వణత్రయమేవోక్తం । కేచిత్తు మాతామహ్యాదిత్రయం పృథగుచ్చార్య ద్వాదశదైవతాకం పార్వణచతుష్టయమాహుః । ఏతా ఏవ దేవతా గయాయాం తీర్థశ్రాద్ధే నిత్యతర్పణే చ జ్ఞేయాః । మహాలయే ధూరిలోచనసంజ్ఞకా విశ్వేదేవాః ॥ ... *

విప్రనిమంత్రణాది.

అత్ర సతి సంభవే దేవార్థం ద్వౌ విప్రౌ పార్వణత్రయార్థం ప్రతిపార్వణం త్రీన్ త్రీనిత్యేవం నవ పత్న్యాద్యేకోద్దిష్టగణే ప్రతిదైవతమేకైకమేవం విప్రాన్నిమంత్రయేత్ । అశక్తౌ దేవార్థమేకం ప్రతిపార్వణమేకమితి పార్వణత్రయే త్రీన్ సర్వైకోద్దిష్టగణార్థమేకమితి నిమంత్రయేత్ । దేవార్థం విప్రద్వయపక్షే ప్రతిపార్వణే త్రయ ఏవ కార్యాః । న తు దేవార్థం ద్వౌ ప్రతిపార్వణమేక ఇతి వా ప్రతిపార్వణం త్రీన్ దేవార్థ

మేక ఇతి వా వైషమ్యం కార్యం । ఏవం సర్వత్ర అమావాస్యాదిశ్రాద్ధేష్వపి జ్ఞేయం । అత్యశక్తౌ పార్వణద్వయార్థమేకోపి కార్యః । మహాలయే అంతే మహావిష్ణ్వర్థం విప్రో వశ్యం నిమంత్రయితవ్య ఇత్యపి శేషః । కౌస్తుభే । జీవన్మాతృకః సాపత్న్యమాతురేకోద్దిష్టం కుర్యాన్న పార్వణం । అనేకాః సాపత్న్యమాతరో యస్య తేన సర్వమాత్రుద్దేశేనైక ఏవ విప్రః । పిండశ్చ కార్యోర్ఘ్యపాత్రం పృథక్ । స్వజనన్యా సహానేకమాతృత్వే స్వజనన్యా సహ సర్వమాత్రర్థమేకో విప్రః । పిండోర్ఘ్యశ్చేతి పార్వణమేవ న పృథక్ సాపత్న్యమాతుర్ఏకోద్దిష్టమితి వా సర్వసాపత్న్యమాతౄణాం పృథగ్వైకోద్దిష్టమితి వా[illegible]షః । మహాలయే పార్వణార్థే అగ్నౌకరణమేకోద్దిష్టగణార్థం త్వగ్నౌకరణం కృతాకృతం । కరణపక్షే ఏకోద్దిష్టగణార్థమగ్నౌకరణాన్నం పృథక్ పాత్రే గ్రాహ్యం । మహాలయే సర్వపార్వణార్థమేకోద్దిష్టార్థం చ సకృదాచ్ఛిన్నం బర్హిరేకమేవ । దర్భాగ్రా తు ప్రతిపార్వణం బర్హిర్భిన్నమేవ । అవశిష్టః శ్రాద్ధప్రయోగోనేకమాతృత్వేభ్యంజనాదిమంత్రోహశ్చ శ్రాద్ధసాగరే స్వస్వశాఖోక్తప్రయోగగ్రంథేషు చ జ్ఞేయః । సకృన్మహాలయే శ్రాద్ధాంగతిలతర్పణం పరేహన్యేవ సర్వపిత్రుద్దేశేన ప్రాతః సంధ్యాయాః పూర్వమేవ ప్రాతః సంధ్యోత్తరం వా బ్రహ్మయజ్ఞాంగతర్పణాద్భిన్నమేవ కార్యం । ప్రతిపదాదిపంచమ్యాదిపక్షేషు విప్రవిసర్జనాంతే ఏవ శ్రాద్ధపూజితపిత్రుద్దేశేన తర్పణం కార్యం । పత్న్యాం రజస్వలాయాం సకృన్మహాలయో న కార్యః । కాలాంతరాణాం సత్త్వాత్ । అమాయాం రజోదోషే ఆశ్వినశుక్లపంచమీపర్యంతం గౌణకాలే మహాలయః । ప్రతిపదాదిష్వన్యేషు పక్షేషు ప్రారంభదినే పాకాత్పూర్వం పత్నీ రజస్వలా చేదుత్తరపక్షస్వీకారః । పాకారంభోత్తరం చేత్తాం గృహాంతరే ఉపరుధ్య మహాలయః కర్తవ్యః ఏవం విధవాకర్తృకశ్రాద్ధేపి జ్ఞేయం ॥ *

విధవాకర్తృకమహాలయః.

అత్రాపుత్రావిధవా । మమభర్తృతత్పితృపితామహానాం భర్తుర్మాతృపితామహీప్రపితామహీనాం మమపితృపితామహప్రపితామహానాం మమమాతృపితామహీప్రపితామహీనాం మమమాతామహమాతృపితామహమాతృప్రపితామహానాం మమమాతామహీమాతృపితామహీమాతృప్రపితామహీనాం తృప్త్యర్థం సకృన్మహాలయాపరపక్షశ్రాద్ధం కరిష్యఇతిస్వయం సంకల్ప్య బ్రాహ్మణద్వారా అగ్నౌకరణాదిసహితం సర్వమవికృతం ప్రయోగం కారయేత్ బ్రాహ్మణస్త్వముకనామ్న్యాయజమానాయాభర్తృతత్పితృపితామహేత్యాద్యుచ్చార్యప్రయోగం కుర్యాత్ । అశక్తౌభర్త్రాదిత్రయం స్వపిత్రాదిత్రయంస్వమాత్రాదిత్రయం స్వమాతామహాదిత్రయం సపత్నీకమితిపార్వణచతుష్టయోద్దేశేనమహాలయః । అత్యశక్తౌ స్వభర్త్రాదిత్రయంస్వపిత్రాదిత్రయంచేతిపార్వణద్వయమేవకార్యం॥

జీవత్పితృకాదేః సంకల్పవిధిః.

మహాలయఃపితరిసన్న్యస్తేపతితేత్యాదియుతేవాజీవత్పితృకేణాపి పుత్రేణపితుః పిత్రాదిసర్వపిత్రుద్దేశేన పిండదానరహితః సంకల్పవిధినా కార్యః । వృద్ధాతీర్థేచసన్న్యస్తే తాతేచపతితేసతి । యేభ్యఏవ పితాదద్యాత్తేభ్యోదద్యాత్స్వయంసుతః ॥ ౧ ॥ ముండనంపిండదానంచ ప్రేతకర్మచసర్వశః । నజీవత్పితృకఃకుర్యాద్గుర్విణీపతిరేవచ ॥ ౨ ॥ ఇత్యాదివచనాత్ । పిండదానాదివిస్తరంకర్తుమశక్తేనాపిసంకల్పవిధిః కార్యః । సాంకల్పికవిధావర్ఘ్యదానంసమంత్రకావాహనమగ్నౌకరణం పిండదానంవికిరదానం స్వధాంవాచయిష్యే ఓంస్వధోచ్యతామిత్యాదిస్వధావాచనప్రయోగంచవర్జయేత్ । అనేకబ్రాహ్మణాలాభేదేవస్థానేసాలగ్రామాదిదేవమూర్తింసంస్థాప్యశ్రాద్ధంకార్యం ।

సర్వథావిప్రాలాభేదర్భవటువిధినాశ్రాద్ధం।పిత్రోర్మరణేప్రథమాబ్దేమహాలయః కృతాకృతః. మహాలయోమలమాసేనకార్యః । అపరపక్షేప్రతివార్షికప్రాప్తౌమృతతిథౌ వార్షికం కృత్వాతిథ్యంతరే సకృన్మహాలయఃకార్యః ॥ ... ... *

ప్రతివార్షికాదిప్రాప్తౌ.

ప్రతిపదాదిదర్శాంతాదిపక్షేషుమృతతిథౌ వార్షికంకృత్వా పాకాంతరేణమహాలయః । అమాయాంప్రతివార్షిక సకృన్మహాలయప్రాప్తౌ పూర్వంవార్షికంతతోమహాలయః తతోదర్శశ్రాద్ధమితిత్రయంపాకభేదేన । మహాలయమాత్రప్రాప్తావపిపూర్వంమహాలయః తతోదర్శః । మృతతిథౌసకృన్మహాలయపక్షేతత్తత్తిథేర్గ్రాహ్యత్వనిర్ణయోఽపరాహ్ణవ్యాప్త్యాదర్శవదితిభాతి ॥ ... *

భరణీశ్రాద్ధం

అత్రాపరపక్షేభరణీశ్రాద్ధాద్గయాశ్రాద్ధఫలప్రాప్తిః । భరణీశ్రాద్ధమపిండకంషట్దైవతంసాంకల్పవిధినాకార్యం । దేవాధూరిలోచనౌపురూరవార్ద్రవౌవా । భరణీశ్రాద్ధంకామ్యం గయాశ్రాద్ధఫలకామేనప్రతివర్షంకార్యం । కేచిత్పిత్రాదిమరణోత్తరంప్రథమవర్షఏవకుర్వంతిద్వితీయాదివర్షేనకుర్వంతితత్రమూలంచింత్యం । మమతు । నదైవ నాపివాపిత్ర్యం యావత్పూర్ణోనవత్సరః । ఇత్యాదివచనేనసర్వస్యాపిదర్శాదిశ్రాద్ధస్యప్రథమాబ్దేనిషేధాద్వర్షాంతే ఏవపితృత్వప్రాప్తేశ్చద్వితీయాదివర్షే ఏవకర్తుం యుక్తమితిభాతి । యత్తుపితృభిన్నోఽపి యోయోమ్రియతేతస్యతస్య ప్రథమాబ్దేభరణీశ్రాద్ధంక్రియతేతత్రాపిమూలంనపశ్యామః । గయాశ్రాద్ధఫలార్థమాచార మనుసృత్యక్రియతేచేన్మృతాద్యేకమేవపార్వణముద్దిశ్యసదైవంకార్యం । అత్రసపిండత్వాచారోఽపిచింత్యః । అత్రాపరపక్షేసప్తమ్యాదిదినత్రయేమాఘ్యా

వర్షశ్రాద్ధంకర్తుంపూర్వేద్యుఃశ్రాద్ధంకరిష్యే । మాఘ్యావర్షశ్రాద్ధం కరిష్యేఽన్వష్టక్యశ్రాద్ధంకరిష్యే ఇతి క్రమేణసంకల్పంకృత్వా సర్వో ప్యష్టకావిధిరాశ్వలాయనైః కార్యః । ఇదమాశ్వలాయనానామష్టకా వికృతిరూపమేకాష్టకాకరణపక్షేపి కార్యం । ఇతరశాఖినాత్వష్టకారూ పమేవేతి పంచాష్టకాకరణపక్షేష్టకాశ్రాద్ధంకరిష్యఇతి సంకల్ప్యకార్య మేకాష్టకాపక్షేతునకార్యం ॥ ... ... *

అన్వష్టక్యాదిశ్రాద్ధం.

నవమ్యామన్వష్టక్యశ్రాద్ధం నవదైవతం సర్వశాఖిభిరష్టమ్యా మష్టకా శ్రాద్ధాకరణేపి గృహ్యాగ్నౌ యథోక్తవిధినా కార్యం । అస్యా మన్వష్టక్యస్యముఖ్యత్వాత్ । గృహ్యాగ్నిరహితైస్తుయేషాం పూర్వం మాతామృతాపశ్చాత్పితామృతస్తైర్మృతమాతాపితృకైః పాణిహో మాదివిధినానవదైవత్యంకార్యం । జీవత్పితృకేణమృతమాతృకేణాను పనీతేనాపిమాత్రాది త్రితయమాత్రోద్దేశేనైకపార్వణకంపురూర వార్ద్రవదేవసహితం సపిండకంశ్రాద్ధంకార్యం । స్వమాతరిజీవం త్యాం మృతసాపత్న్య మాత్రాది ప్రయోగోద్దేశేనకార్యం । స్వమాతృ సాపత్న్యమాత్రోర్మృతౌద్వివచనప్రయోగేణసాపత్న్య మాత్రనేక త్వేచ మాతౄసహబహువచనప్రయోగేణఏకస్మిన్విప్రఏకఏవతయో ర్ద్వయోఃపిండశ్చైకఏవదేయః । పితామహీప్రపితామహ్యోర్ద్వౌ విప్రౌపిండౌచేత్యేవంపార్వణమావశ్యకం । కేచిన్మాతృబహుత్వే విప్రపిండాదిభేదమాహుః । స్వమాతృసాపత్న్యమాతృజీవనేతు గృహ్యా గ్నిరహితేన మృతపితృకేణాపికార్యం । అన్వష్టక్యేమాతృయజనస్య ముఖ్యత్వాదత ఏవాత్రకైశ్చిన్మాతృపార్వణస్యైవప్రాధమ్యముక్త మితిభాతి । పూర్వంపితృమృతౌపశ్చాన్మాతృమృతావపిగృహ్యాగ్నిమ తామస్యాం నవమ్యామన్వష్టక్యమావశ్యకంనిత్యత్వాత్ । అన్యే షాంపశ్చాన్మాతృమృతౌనావశ్యకం । కేచిన్నవమ్యాంపూర్వమృత

మాతృశ్రాద్ధం"మృతేభర్తరిలుప్యత"ఇతివచనప్రామాణ్యా న్మాతృ త్యపితృమరణోత్తరంనకుర్వంతి । భర్తురగ్రేసహదాహేన వామృ తానాంమాతామహీభగినీదుహితృ మాతృష్వసృపితృష్వస్రాదీనామ పుత్రాణాం పితృమాత్రాదికులోత్పన్నానాం సర్వాసామేవసౌభాగ్య వతీనామస్యాంనవమ్యాంశ్రాద్ధంకార్యం । భర్తురగ్రేమృతానాం తత్తద్భర్తృమరణోత్తరంచనకార్యం ॥ ... *

అవిధవానవమీ.

అతఏవాస్యాఅవిధవానవమీత్వప్రసిద్ధిః । అతఃపత్న్యాఅపిన వమీశ్రాద్ధంకార్యం । అస్యావిధవా నవమీశ్రాద్ధస్యమహాలయవ ద్యావద్వృశ్చికదర్శనంగౌణకాలః । ఏవందౌహిత్రప్రతిపచ్ఛ్రాద్ధ స్యాపీతి కాలతత్త్వవివేచనే । అత్రావిధవానవమీశ్రాద్ధే సువాసి నీనాంప్రతిసాంవత్సరిక శ్రాద్ధాదావపిసువాసినీభోజనమపికార్యం।భర్తు రగ్రేమృతానారీసహదాహేనవామృతా । తస్యాఃస్థానేనియుంజీతవి ప్రైఃసహసువాసినీం ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిమార్కండేయవచనాత్। అస్యాం నవమ్యాంపిండదానం జీవత్పితృకేణాపి గర్భిణీపతినాచాపికార్యం । నవమీ శ్రాద్ధాసంభవే । మమాన్వష్టక్యాకరణజనిత ప్రత్యవాయ పరిహారార్థం శతవార"మేభిర్ద్యుభిఃసుమనా" ఇతిమంత్రజపంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్యతజ్జపంకుర్యాత్। అన్వష్టక్యే సామవేదిభిః పితృపార్వణమే వకార్యం । మాతృమాతామహపార్వణేనకార్యేఇతిసింధుః । అత్ర ద్వాదశ్యాంసన్యాసినాంమహాలయః । సచాపరాహ్ణవ్యాపిన్యామిత్యు క్తం । తత్రవైష్ణవాఅపరాహ్ణవ్యాపిన్యా ద్వాదశ్యా ఏకాదశీవ్రతదినే సత్వేస్వల్పాయామపిద్వాదశ్యాం శుద్ధత్రయోదశ్యాం వైకాదశీపార ణాదినేఏవసన్యాసిదైవత్యం శ్రాద్ధంకుర్వంతి । మమత్వీదృశవిషయే వైష్ణవైఃసన్యాసి మహాలయోదర్శే కార్యఇతిభాతి । అత్రత్రయో

దశ్యాం మఘాయుతాయాం కేవలాయాంవా శ్రాద్ధంనిత్యం। కేవలమఘాయామపిశ్రాద్ధం కార్యం ॥

మఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధమ్.

అత్రశ్రాద్ధవిధౌబహుగ్రంథేషుబహవఃపక్షాః । అపుత్రేణపుత్రిణా వాగృహిణాసపత్నీకపితృపార్వణమాతామహ పార్వణాభ్యాంపితృవ్యభ్రాతృమాతులపితృష్వసృమాతృష్వసృభగినీశ్వశురాది పార్వణైశ్చసహితం అపిండకంసాంకల్పవిధినాశ్రాద్ధంకార్యం । అథవాపిత్రాదిపార్వణద్వయం మహాలయవత్పితృవ్యాద్యేకోద్దిష్టగణాంశ్చోద్దిశ్య సాంకల్పవిధినాశ్రాద్ధంకార్యం । యద్వాద్వాదశదైవత్ షట్ దైవతంశ్రాద్ధమపిండకంకార్యం । అథవానిష్కామేనపుత్రిణాశ్రాద్ధ విధినాశ్రాద్ధం నానుష్ఠేయంకింతుపిత్రాదిపార్వణద్వయం కేవలంపితృవ్యాదిసహితం వోద్దిశ్య తేషాంతృప్త్యర్థం బ్రాహ్మణభోజనంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య పితృరూపిణే బ్రాహ్మణాయగంధం సమర్పయామీత్యేవం పంచోపచారాన్సమర్ప్య బ్రహ్మార్పణమిత్యాదిపఠిత్వానేన బ్రాహ్మణభోజనేన పిత్రాదిరూపీశ్వరఃప్రీయతామిత్యన్నముత్సృజ్యపాయసాదిమధురాన్నేనవిప్రాన్ భోజయిత్వాదక్షిణాభిఃసంతోష్య స్వయంభుంజీతేత్యేతావదేవకర్తవ్యం।అపుత్రిణఃసకామస్య చపిండదానరహితశ్రాద్ధవిధినాశ్రాద్ధంనదోషాయ । క్వచిదపుత్రిణఃపిండదానముప్యుక్తం । ఏవముక్తపక్షేష్వన్యతమపక్షేణ మఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధమవశ్యానుష్ఠేయం । అకరణేదోషోక్తేర్నిత్యత్వాత్ । హస్తనక్షత్రస్థేసూర్యేమఘాయుతాత్రయోదశీగజచ్ఛాయాసంజ్ఞితా । అస్యాంశ్రాద్ధేనఫలభూయస్త్వం । అత్రమహాలయస్యయుగాదేశ్చప్రాప్తౌ మఘాత్రయోదశీమహాలయయుగాదిశ్రాద్ధాన్వితం తంత్రేణకరిష్యఇతిసంకల్ప్యతంత్రేణకుర్యాత్ నతుదర్శేనిత్యశ్రాద్ధస్యేవకస్యచిత్ప్రసంగసిద్ధిః। అత్రైవంభాతి। అష్ట

నామైక్యంప్రధానమాత్రభేదస్తంత్రం । తేనవిశ్వేదేవపాకాద్యంగానామైక్యంవిప్రార్ఘ్యపిండాదేర్భేదఏవ। ప్రసంగసిద్ధిస్తుప్రధానమపినభిద్యతఇతి । త్రయోదశీశ్రాద్ధే పరపక్షత్వాద్ధూరిలోచనా విశ్వేదేవాఃశ్రాద్ధసాగరేఉక్తాః । అవిభక్తైరపిభ్రాతృభిర్మఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధం పృథక్కార్యమితిసింధుకౌస్తుభాదౌ । విభక్తైరపిసహైవేతి శ్రాద్ధసాగరే । అథాత్రచతుర్దశ్యాం పిత్రాదిత్రయమధ్యేఏకస్యాపిశస్త్రవిషాగ్నిజలాదిశృంగివ్యాఘ్రసర్పాదినిమిత్తేన దుర్మరణేన మృతస్యైకోద్దిష్టవిధినాశ్రాద్ధంకార్యం ॥ ... ... *

చతుర్దశ్యాంశస్త్రాదిహతశ్రాద్ధం.

పిత్రాదిద్వయోఃశస్త్రాదిహతత్వేద్వ్యేకోద్దిష్టేకార్యే । పిత్రాదీనాంత్రయాణాంశస్త్రాదిహతత్వేపార్వణమేవకార్యం । కేచిదేకోద్దిష్టత్రయంకార్యమిత్యాహుః । సహగమనేప్రయోగాద్దాచ విధిప్రాప్తేఽగ్నిజలాదిమరణేచతుర్దశీశ్రాద్ధంనకార్యం । యుద్ధప్రాయోపవేశేన మోక్షార్థత్వే పీదంకార్యం । అత్రశస్త్రాదిహతపితృవ్యభ్రాత్రాదేరప్యపుత్రస్యైకోద్దిష్టంకార్యం । ఇదంధూరిలోచనసంజ్ఞక దేవసహితంకార్యం । అత్రసంబంధగోత్రనామాద్యుచ్చార్య ముకనిమిత్తేన మృతస్యచతుర్దశీనిమిత్తమేకోద్దిష్టంశ్రాద్ధంసదైవం సపిండంకరిష్యేఇతి సంకల్ప్య । ప్రత్యేకోద్దిష్టమేకార్ఘ్యైకపవిత్రైకపిండయుతం శ్రాద్ధం కార్యం । పిత్రాదేర్భ్రాత్రాదేశ్చశస్త్రహతత్వేపృథక్ప్రకారాదినా మహాలయవత్సహితంత్రేణవైకోద్దిష్టద్వయాది । ఏవంచతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టం కృత్వాపిత్రాదిసర్వపితృగణోద్దేశేనసకృన్మహాలయస్తిథ్యంతరేఽవశ్యంకార్యః । అస్యాంచతుర్దశ్యాంయదిశస్త్రాదిమృతయోర్మాతాపిత్రోర్మృతాహస్తదాచతుర్దశీనిమిత్తమేకోద్దిష్టం కృత్వాపునస్తదైవమృతాదిత్రయోద్దేశేన సాంవత్సరికంపార్వణ విధినాకార్యమితి

శ్రాద్ధసాగరే । కౌస్తుభే తు సాంవత్సరికపార్వణేనైవ చతుర్దశీశ్రాద్ధ సిద్ధిర్న పృథక్కార్యమిత్యుక్తం । దినాంతరే చ సకృన్మహాలయః కార్యః । అత్ర చతుర్దశీశ్రాద్ధస్య కథంచిద్విఘ్నే తు అత్రైవ పక్షే ఽగ్రిమపక్షే వా దినాంతరే తత్పార్వణవిధినైవ కార్యం న త్వేకోద్దిష్టం । అత్రైకోద్దిష్టే పరాహ్ణవ్యాపిన్యేవ చతుర్దశీ గ్రాహ్యా న త్వితరైకోద్దిష్టతిథివన్మధ్యాహ్నవ్యాపినీతి కౌస్తుభే । హస్తనక్షత్రే సూర్యే సతి చాంద్రహస్తనక్షత్రయుతామావాస్యా గజచ్ఛాయా తస్యాం శ్రాద్ధదానాది కార్యం ॥

దౌహిత్రశ్రాద్ధం.

ఇత్యమాయాం గజచ్ఛాయాయా ఆశ్వినశుక్లప్రతిపది దౌహిత్రేణానుపనీతేనాపి సపత్నీకమాతామహస్య పార్వణం మాతులే సత్యపి అవశ్యం కార్యం । మాతామహీసత్త్వే కేవలమాతామహపార్వణం ॥ ఇదం జీవత్పితృకేణైవ కార్యం । ఇదం సపిండకమపిండకం వా । అత్ర పురూరవార్ద్రవసంజ్ఞకా విశ్వేదేవాః । ధూరిలోచనా ఇతి కేచిత్ । ఇయం ప్రతిపదపరాహ్ణవ్యాపినీ గ్రాహ్యేతి బహవః । సంగవవ్యాపినీతి కేచిత్ । అస్య శ్రాద్ధస్య యావద్వృశ్చికదర్శనం గౌణకాల ఇతి కాలతత్త్వవివేచనే । ఇతి మహాలయాదినిర్ణయోద్దేశః ॥ ... ... *

॥ ౮ ॥ అథ కపిలాషష్ఠీనిర్ణయః.

భాద్రపదకృష్ణపక్షే భౌమవారవ్యతీపాతరోహిణీయుతా షష్ఠీ కపిలాషష్ఠీ । అత్ర హస్తే సూర్యే ఫలాతిశయః । అయం యోగో దివైవ గ్రాహ్యో న రాత్రౌ । సూర్యపర్వత్వాదితి భాతి । అస్యాం హుతం చ దత్తం చ సర్వం కోటిగుణం భవేత్ । అత్ర శ్రాద్ధం కార్యమితి విశేషవచనం నోపలభ్యతే । తథాపి అలభ్యయోగే శ్రాద్ధవిధానాద్దర్శవత్ షట్దైవతం శ్రాద్ధం కార్యం । అథాత్ర సంక్షేపతో వ్రతవిధిః ॥ ... *

వ్రతవిధిః.

సూర్యోద్దేశేనోపవాసం సంకల్ప్య దేవదారూశీరకుంకుమైలామనఃశిలాపద్మకాష్ఠతండులాన్మధుగవ్యాభ్యాం పేషయిత్వా క్షీరా

లోడితేన కల్కేనాంగం విలిప్య స్నాయాత్ । తత్ర మంత్రః । ఆపస్త్వమసి దేవేశ జ్యోతిషాం పతిరేవ చ । పాపం నాశయ మే దేవ వాఙ్మనఃకాయకర్మజం ॥ ౧ ॥ తతః పంచగవ్యేన స్నాత్వా పంచపల్లవైర్మార్జయిత్వా మృత్తికాస్నానం కుర్యాత్ । తర్పణాదినిత్యవిధిం కృత్వా వరుణం పూజయిత్వా సర్వతోభద్రమధ్యే కలశోపరి తండులాష్టదళపద్మం లిఖిత్వా తస్యాష్టసు పత్రేషు పూర్వాద్యారభ్య తపనం స్వర్ణరేతసం రవిమాదిత్యం దివాకరం ప్రభాకరం సూర్యమిత్యావాహ్య మధ్యే సౌవర్ణరథే సూర్యమగ్రే ఽరుణం చావాహ్య కరవీరార్కాదిపుష్పైః ధూపాదిభిః సంపూజయేత్ । దిక్పాలాది దేవతాః । సంపూజ్య ద్వాదశార్ఘ్యాన్ సూర్యాయ దద్యాత్ । సవిస్తరః పూజావిధిర్ద్వాదశార్ఘ్యమంత్రాశ్చ కౌస్తుభే జ్ఞేయాః సూర్యాగ్రే । ప్రభాకర నమస్తుభ్యం సంసారాన్మాం సముద్ధర । భుక్తిముక్తిప్రదో యస్మాత్తస్మాచ్ఛాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥ ౧ ॥ నమో నమస్తే వరద ఋక్సామయజుషాం పతే నమోస్తు విశ్వరూపాయ విశ్వధాత్రే నమోస్తు తే ॥ ౨ ॥ ఇతి ప్రార్థ్య ఉదుత్యమిత్యాది సౌరసూక్తాని జపిత్వా రాత్రౌ జాగరణం కృత్వా ప్రాతరాకృష్ణేనేతి మంత్రేణార్కసమిచ్చర్వాజ్యతిలైః ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతం హుత్వా ఘంటాదిసర్వాలంకారయుతాం కపిలాం గాం మంత్రైః సంపూజ్య విప్రాయ దద్యాత్ । గోపూజామంత్రాః కౌస్తుభే । దానమంత్రస్తు । నమస్తే కపిలే దేవ సర్వపాపప్రణాశిని । సంసారార్ణవమగ్నం మాం గోమాతస్త్రాతుమర్హసి ॥ ౧ ॥ వస్త్రయుగ్ఛన్నాం సఘంటామిత్యాది విశేషణాన్యుక్త్వా ఇమాం గాం తుభ్యమహం సంప్రదదే ఇతి దత్వా సువర్ణదక్షిణాం దద్యాత్ తతస్తస్మై విప్రాయ రథం సూర్యప్రతిమాం చ దద్యాత్ । తత్ర మంత్రః । దివ్యమూర్తిర్జగచ్చక్షుర్ద్వాదశాత్మా దివాకరః । కపిలాసహితో దేవో మమ ముక్తిం ప్రయచ్ఛతు ॥ ౧ ॥ యథా త్వం కపిలే పుణ్యా సర్వలోకస్య పావనీ । ప్రదత్తా సహ సూర్యేణ మమ ముక్తిప్రదా భవ ॥ ౨ ॥

ఇత్యాది । తతః కపిలాప్రార్థనాదివిస్తరః కౌస్తుభే । అథవోపోషణజాగరహోమాదివిధిముక్త్వా షష్ఠ్యామేవస్నానరథాదిపూజన కపిలాదానాదికార్యం । ఇతి సంక్షేపతః కపిలాషష్ఠీవ్రతవిధిః । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే భాద్రపదమాసకృత్యనిర్ణయోద్దేశః ॥ ... *

॥ ౯ ॥ అథాశ్వినమాసః.

తులామేషసంక్రాంతిర్విషువసంజ్ఞా । తస్యాః పూర్వాః పరాశ్చ పంచదశనాడ్యః పుణ్యకాలః । విశేషః ప్రాగుక్త ఏవ । ఆశ్వినశుక్లప్రతిపది దేవీనవరాత్రారంభః । నవరాత్రశబ్దః అశ్వినశుక్లప్రతిపదమారభ్య మహానవమీపర్యంతం క్రియమాణకర్మనామధేయం । తత్ర కర్మణి పూజైవ ప్రధానం । ఉపవాసాదికం స్తోత్రజపాదికంచాంగం । తథాచ యథాకులాచారముపవాసైకభక్తనక్తాయాచితాన్యతమద్వ్రతయుక్తం యథాకులాచారం సప్తశతీలక్ష్మీహృదయాదిస్తోత్రజపసహితం ప్రతిపదాదినవమ్యంతనవతిథ్యధికరణకపూజాఖ్యం కర్మ నవరాత్రశబ్దవాచ్యం । పూజాప్రాధాన్యోక్తేరేవ క్వచిత్కులే జపోపవాసాదినియమస్య వ్యతిరేక ఉపలభ్యతే । పూజాయాస్తు న క్వాపి కులే నవరాత్రకర్మణ్యభావో దృశ్యతే । యత్కులే నవరాత్రమేవ నానుష్ఠీయతే తత్ర నవరాత్రపూజాదేరప్యభావ ఆస్తాం నామ ॥ ... *

నవరాత్రారంభః.

స చ నవరాత్రారంభః సూర్యోదయోత్తరం త్రిముహూర్తవ్యాపిన్యాం ప్రతిపది కార్యః । తదభావే ద్విముహూర్తవ్యాపిన్యామపి । క్వచిన్ముహూర్తమాత్రవ్యాపిన్యామప్యుక్తః । సర్వథా దర్శయుక్తప్రతిపది న కార్య ఇతి బహుగ్రంథసమ్మతం । ముహూర్తన్యూనవ్యాప్తౌ సూర్యోదయాస్పర్శే వా దర్శయుతాపి గ్రాహ్యా । ప్రథమదినే

షష్టిఘటికా ప్రతిద్వితీయదినే ముహూర్తద్వయాదిపరిమితా వర్ధతే తథా పూర్ణత్వాత్పూర్వైవగ్రాహ్యా । ద్వితీయావేధనిషేధోపి ఏతత్పక్షద్వయ ఏవ యోజ్యః । పురుషార్థచింతామణౌ తు పూర్వదినే ముహూర్తచతుష్టయోత్తరం ముహూర్తపంచకోత్తరం వా ప్రవృత్తా ద్వితీయదినే ముహూర్తద్వయాదిపరిమితా ప్రతిపత్ తదాపరస్యాః క్షయగామితయా నిషిద్ధత్వాదమాయుక్తాపి పూర్వైవ గ్రాహ్యేత్యుక్తం । తత్ర సూర్యోదయోత్తరం దశఘటీమధ్యే తత్రాసంభవే మధ్యాహ్నేఽభిజిన్ముహూర్తే ప్రారంభః కార్యో న త్వపరాహ్ణే । ఏవం చ ప్రతిపద ఆద్యషోడశనాడీనిషేధశ్చిత్రావైధృతియోగనిషేధశ్చోక్తకాలానురోధేన సతి సంభవే పాలనీయో న తు నిషేధానురోధేన పూర్వాహ్ణః ప్రారంభకాలః । ప్రతిపత్తిథిర్వ్యతిక్రమణీయః । అత్ర కర్మణి బ్రాహ్మణాదిచాతుర్వర్ణ్యస్య మ్లేచ్ఛాదేశ్చాధికారః ॥

పూజాద్యధికారః.

తత్ర విప్రైర్జపహోమాన్నబలినైవేద్యైః సాత్త్వికీ పూజా కార్యా । నైవేద్యైశ్చ నిరామిషైః । మద్యం దత్త్వా బ్రాహ్మణస్తు బ్రాహ్మణ్యాదేవ హీయతే । “మద్యం పేయమదేయామి”త్యాదినిషేధాన్మాంసమద్యాదియుత రాజపూజాయాం బ్రాహ్మణస్యానధికారః । మద్యపానే మరణాంతప్రాయశ్చిత్తోక్తేః । స్పర్శే తదంగచ్ఛేదోక్తేశ్చాల్పప్రాయశ్చిత్తేన దోషాపగమేన పతిత్వాపాతాత్ । ఇత్థమేవ సర్వే ప్రాచీనా నవీనాశ్చ నిబంధకారా నిర్బంధేన లిఖంతి । నవీనతరా భాస్కరరాయప్రభృతయోపి సప్తశతీటీకాద్యాప్రాచీనగ్రంథాననుసృత్యైవమేవ పరిష్కుర్వంతి । సభాయాం చైతన్మతమేవ శ్లాఘ్యం తేఽఆచరణం త్వన్యథా కుర్వంతి తత్కిం స్వయం దుర్దైవవశేన బ్రాహ్మణభ్రష్టో భూవమన్యేప్యేవం మా భూవన్నితి భూతదయయా వా స్వపతిత్యగోపనాయ వాన్యేషాం కలియుగస్థవిప్రాణామధికారాభావాలోచనయా వేతి న వయం తత్త్వం జానీమః । క్షత్రియవైశ్యయోర్మాంసాదియుత జపహోమసహిత రాజసపూజాయామప్యధికారః । స చ కేవలం కామ్య ఏవ న తు నిత్యః । నిష్కామక్షత్రియాదేః సాత్త్వికపూజాకరణే మోక్షాదిఫలాప్తి

శయః । ఏవంశూద్రాదేరపి । శూద్రాదేర్మంత్రహీనాజపాదిరహితా మాంసాదిద్రవ్యకా తామసపూజాపివిహితా । శూద్రేణ సప్తశత్యాది జపహోమసహితా సాత్వికీపూజా బ్రాహ్మణద్వారా కార్యాః । స్త్రీశూద్రాదేః స్వతః పౌరాణమంత్రపాఠేపినాధికారః అతఏవ "శూద్రః సుఖమవాప్నుయాది"త్యత్ర భాష్యే స్త్రీశూద్రయోః శ్రవణాదేవఫలం నతుపాఠాదిత్యుక్తం । ఏతేన స్త్రీశూద్రయోర్గీతావిష్ణుసహస్రనామపాఠో దోషాయైవేతి జ్ఞేయం । క్వచిత్పౌరాణమంత్రయుక్తపూజాయాం స్త్రీశూద్రయోః స్వతోప్యధికారఉక్తః । జపహోమాదా విప్రద్వారైవ । మ్లేచ్ఛాదీనాంతు బ్రాహ్మణద్వారాపి జపహోమేనమంత్రికపూజాయాంచనాధికారః । కింతు తైస్తత్తదుపచారాణాం దేవీముద్దిశ్య మనసోత్సర్గమాత్రంకర్తవ్యం । అథనవరాత్రేఽనుకల్పాః ॥

అనుకల్పాః.

తృతీయాదినవమ్యంతం సప్తరాత్రంవాకర్తవ్యం । పంచమ్యాదిపంచరాత్రంవా సప్తమ్యాదిత్రిరాత్రంవా అష్టమ్యాదిద్విరాత్రంవా । ఏకాహపక్షే కేవలాష్టమ్యాం కేవలనవమ్యాంవా । ఏకాహపక్షే కేవలాష్టమ్యాం కేవలనవమ్యాంవా, తేషాంపక్షాణాంస్వస్వకులాచారానుసారేణ ॥ ప్రతిబంధాదినా పూర్వపూర్వపక్షాసంభవానుసారేణవావ్యవస్థా । తత్రతృతీయాపంచమ్యోర్నిర్ణయః ప్రతిపదాదివత్ ।సప్తమ్యాదేస్తునిర్ణయోవక్ష్యతే । నవరాత్రాదిపక్షే క్షయవృద్ధివశేనదినాధిక్యన్యూనత్వే పూజాద్యావృత్తిః కార్యా । కేచిత్తు దినక్షయేష్టావేవపూజాశ్చండీపాఠాంశ్చకుర్వంతి । ఇదందేవీపూజనాత్మకం నవరాత్రకర్మనిత్యంఅకరణేదోషశ్రవణాత్ । ఫలశ్రవణాత్కామ్యంచ ॥ ... ... *

నవరాత్రేకర్తవ్యాని.

అత్రనవరాత్రేఘటస్థాపనం ప్రాతర్మధ్యాహ్నేప్రదోషకాలేచేతిత్రికాలంద్వికాలమేకకాలంవాస్వస్వకులదేవతాపూజనంసప్తశత్యాదిజపోఽఖండదీపః ఆచారప్రాప్తమాలాబంధనంఉపవాసనక్తై

కభక్తాదినియమః సువాసినీభోజనం కుమారీభోజనపూజనాదిరంతే సప్తశత్యాదిస్తోత్రమంత్రహోమా ఇత్యేతాని విహితాని । ఏతేషాంమధ్యేక్వచిత్కులే ఘటస్థాపనాదీనిద్విత్రాదీన్యేవానుష్ఠేయంతేన సర్వాణి । క్వచిత్ ఘటస్థాపనాదిరహితానికాని చిత్క్వచిత్సర్వాణ్యేవేత్యేషాంసముచ్చయవికల్పౌకులాచారానుసారేణవ్యవస్థితౌజ్ఞేయౌ । కులపరంపరాప్రాప్త దధికంశక్తిసత్వేపినానుష్ఠేయమితిశిష్టాచారః । ఫలకామనయాప్రార్థితముపవాసాదికంకులాచారాభావేపికుర్వంతి॥ ఇదంకలశస్థాపనంరాత్రౌనకార్యం ॥

ప్రయోగః.

తత్రకలశస్థాపనార్థం శుద్ధమృదావేదికాంకృత్వాపంచపల్లవదూర్వాఫలతాంబూలాదికుంకుమధూపాదిసంభారాన్సంపాదయేత్ । అథసంక్షేపతోనవరాత్రారంభప్రయోగః । ప్రతిపదిప్రాతః కృతాభ్యంగస్నానఃకుంకుమ చందనాదికృతపుండ్రోధృతపవిత్రః సపత్నీకో దశఘటికామధ్యేఽభిజిన్ముహూర్తేవాదేశకాలౌ సంకీర్త్యమమసకుటుంబస్యాముకదేవతాప్రీతిద్వారాసర్వాపచ్ఛాంతి పూర్వకదీర్ఘాయుర్ధనపుత్రాదివృద్ధిశత్రుజయకీర్తిలాభప్రముఖ చతుర్విధపురుషార్థసిద్ధ్యర్థమద్యప్రభృతిమహానవమీపర్యంతంప్రత్యహంత్రికాలమేకకాలంవాముకదేవతా పూజాముపవాసనక్తైకభక్తాన్యతమనియమసహితామఖండదీపప్రజ్వాలనంకుమారీపూజనం చండీసప్తశతీపాఠం సువాసిన్యాదిభోజనమిత్యాదియావత్కులాచారప్రాప్తమనూద్య ఏవమాదిరూపం శారదనవరాత్రోత్సవాఖ్యం కర్మకరిష్యే । దేవతాపూజాంగత్వేనఘటస్థాపనంచకరిష్యే తత్రాదౌనిర్విఘ్నతాసిద్ధ్యర్థంగణపతిపూజనంపుణ్యాహవాచనంచండీసప్తశతీజపాద్యర్థంబ్రాహ్మణవరణంచకరిష్యే । ఏతానికృత్వాఘటస్థాపనసత్వే"మహీద్యౌరి"తిభూమింస్పృష్ట్వాతస్యాంభువిఅంకురారోపణార్థంశుద్ధమృదంప్రక్షిప్య"ఓషధయఃసమి"తితస్యాంమృదియవాదీన్ప్రక్షిప్య"ఆకలశేష్వి"తికుంభంనిధాయ "ఇమంమేగంగే"ఇతిజలేనాపూర్య "గంధద్వారామి"తిగంధం "యాఓషధీరి"తిసర్వౌషధీః । కాండాత్కాండాది"తిదూర్వాః"

అశ్వత్థేవ "ఇతిపంచపల్లవాః" స్యోనాపృథివీ "తిమృదః" యాః ఫలినీరి "తిఫలం" సహిరత్నానీ "తిహిరణ్యరూప" ఇతిరత్నహిరణ్యే ప్రక్షిప్య యువాసువాసా ఇతిసూత్రేణావేష్ట్య "పూర్ణాదర్వి" తిపూర్ణపాత్రంనిధాయ "తత్త్వాయామి" తివరుణంసంపూజ్య తత్కలశోపరికులదేవతాప్రతిమాం సంస్థాప్యపూజయేత్ । స్వస్థానేఏవనివాసంస్థాప్యపూజయేత్ । అద్యథా । జయంతీమంగలాకాలీభద్రకాలీకపాలినీః దుర్గాక్షమాశివాధాత్రీస్వాహాస్వధానమోస్తుతే ॥ ౧ ॥ ఆగచ్ఛవరదాదేవిదైత్యదర్పనిషూదిని ॥ పూజాంగృహాణసుముఖి నమస్తేశంకరప్రియే ॥ ౨ ॥ అనేనపురుషసూక్తస్త్రీసూక్తప్రథమఋగ్భ్యాంచా వాహ్యజయంతీమంగలాకాలీతిమంత్రేణసూక్తఋగ్భిశ్చాసనాది షోడశోపచారైః సంపూజయేత్ । సర్వమంగలమాంగల్యే ఇత్యాదిభిః సంప్రార్థ్య ప్రత్యహంబలిదానపక్షే మాసభక్తేన కూష్మాండేనవాబలిందద్యాత్ ।అంతే ఏవవాబలిదానంనవాబలిదానం । తతః । అఖండదీపకందేవ్యాః ప్రీతయేనవరాత్రికం । ఉజ్జ్వాలయే అహోరాత్రమేకచిత్తోధృతవ్రతః ॥౧॥ ఇత్యఖండైకదీపంప్రతిష్ఠాపయేత్ । అథచండీపాఠప్రకారః ॥ ... *

చండీపాఠవిధిః.

యజమానేనవృతోహంచండీసప్తశతీపాఠంనారాయణహృదయం లక్ష్మీహృదయపాఠం వాకరిష్యే ఇత్యాదిసంకల్ప్య ఆసనాదివిధాయ ఆధారేఅన్యహస్తలిఖితం పుస్తకంస్థాపయిత్వా 'నారాయణంనమస్కృత్యే" ఇతివచనాత్ ॥ ... ... *

ఓంనారాయణాయనమః । నరాయనరోత్తమాయనమః । నూతన దేవ్యైసరస్వత్యైనమః । వ్యాసాయనమః । ఇతినమస్కృత్యప్రణవముచ్చార్యసర్వపాఠాంతే ప్రణవంపఠేత్ । పుస్తకవాచనేనియమాః । హస్తే పుస్తకంనధారయేత్ । స్వయంబ్రాహ్మణభిన్నేనచలిఖితంవిఫలం । అధ్యాయంప్రావ్యవిరమేన్నతుమధ్యే కదాచన । కృతేవిరామేమధ్యే యతుఅధ్యాయాదిపఠేత్పునః ॥౧॥ గ్రంథార్థంబుధ్యమానః స్పష్టాక్షరంనాతిశీఘ్రంనాతిమందంరసభావస్వరయుతంవాచయేత్ । త్రివర్గ

ఫలకామేన చండీపాఠః సదైవ కర్తవ్యః । తస్మాన్మమైతన్మాహాత్మ్యం పఠితవ్యంసమాహితైః । శ్రోతవ్యంచసదాభక్త్యేత్యాదివచనాత్ । నైమిత్తికపాఠోప్యుక్తః। శాంతికర్మణిసర్వత్రతథాదుఃస్వప్నదర్శనే। గ్రహపీడాసుచోగ్రాసుమాహాత్మ్యంశృణుయాన్మమ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాది తథా ॥ అరణ్యేప్రాంతరేవాపి దావాగ్నిపరివారితః। దస్యుభిర్వావృతః శూన్యేపిగృహీతోవాపిశత్రుభిః ॥౧॥ ఇత్యాదిసంకటాన్యుద్దిశ్య। సర్వమపి బాధాసుచోగ్రాసు వేదనాభ్యర్దితోపివా । స్మరన్మమైతన్మాహాత్మ్యం నరోముచ్యేతసంకటాత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తం । ఉపసర్గోపశాంత్యర్థం త్రియః పాఠాః కార్యాః । గ్రహపీడాశాంతయే పంచ । మహాభయే సప్త శాంత్యర్థంవాజపేయఫలార్థంచనవ । రాజవశ్యార్థమేకాదశ । వైరనశార్థం ద్వాదశ । స్త్రీపుంసవశ్యతార్థంచతుర్దశ । సౌఖ్యాయలక్ష్మ్యర్థంచపంచదశ । పుత్రపౌత్రధనధాన్యార్థం షోడశ । రాజభయనాశాయ సప్తదశ । ఉచ్చాటనాయాష్టాదశ । వనభయేవింశతిః। బంధవిమోచనాయపంచవింశతిః । దుశ్చికిత్స్యరోగకులోచ్ఛేదాయనాశవైరివృద్ధి త్రివిధోత్పాతాదిమహాసంకటనాశే రాజ్యవృద్ధిశ్చశతావృత్తిభిః సహస్రావర్తనైః శతాశ్వమేధఫలంసర్వమనోరథావాప్తిమోక్షశ్చేతి వారాహీతంత్రఉక్తంచ । సర్వత్రకామ్యపాఠే ఆదౌసంకల్పపూర్వకం పూజనమంతేబలిదానంచకార్యం । అత్రాచారాద్వేదపారాయణమపికార్యం । తద్విధిర్బోధాయనోక్తఃకౌస్తుభేజ్ఞేయః ॥అథ కుమారీపూజా ఏకవర్షాతుయాకన్యాపూజార్థంతాంవివర్జయేత్ ॥

కుమారీపూజా.

ద్వివర్షకన్యామారభ్యదశవర్షావధికుమారీణాంక్రమేణచ। కుమారికాత్రిమూర్తిఃకల్యాణీరోహిణీకాలీ చండికాశాంభవీదుర్గా భద్రేతినామాని । ఆసాంకుమారీణాం ప్రత్యేకంపూజామంత్రాః ఫలవిశేషాఃలక్షణానిచాన్యత్రజ్ఞేయాని ॥ "బ్రాహ్మణేనబ్రాహ్మణీ" త్యేవంసవర్ణాప్రశస్తావిజాతీయాపిక్వచిత్కామనావిశేషేణోక్తా! ఏకైకవృద్ధ్యాప్రత్యహమేకావాకుమారీపూజ్యా।నమంత్రాక్షరమయీంలక్ష్మీం

మాతృణాంరూపధారిణీం। అభినవకుమార్యాత్మికాం సాక్షాత్కన్యామావాహయామ్యహం "నిత్యం" ॥౧॥ జగత్పూజ్యే జగద్వంద్యే సర్వశక్తిస్వరూపిణి। పూజాంగృహాణ కౌమారి జగన్మాతర్నమోస్తుతే ॥౧॥ ఇతిమంత్రేణ పాదక్షాలనపూర్వకం వస్త్రకుంకుమగంధధూపదీపభోజనైః పూజయేదితిసంక్షేపః । కుమారీపూజావద్దేవీపూజాచండీపాఠశ్చైకోత్తరవృద్ధ్యాపివిహితః । భవానీసహస్రనామపాఠోపిక్వచిదుక్తః । అయంశారదనవరాత్రోత్సవో మలమాసేనిషిద్ధః । శుక్రాస్తాదౌతుభవతి ప్రథమారంభస్తునకార్యః ॥ ... ... *

అశౌచాదౌవిధిః.

శావాశౌచజననాశౌచయోస్తుసర్వోపి ఘటస్థాపనాదివిధిర్బ్రాహ్మణద్వారాకార్యః । కేచిదారంభోత్తరంమధ్యే ఆశౌచపాతేస్వయమేవారబ్ధంపూజాదికంకార్యమిత్యాహుః । శిష్టాస్త్వాశౌచేపూజాదేవతాస్పర్శాదేర్లోకవిద్విష్టత్వాదన్యేనైవకారయంతి । అపరేతృతీయాః పంచమ్యాద్యనుక్తేననవరాత్రవిధీనాం సత్వాత్ప్రతిపద్యాశౌచేతృతీయాద్యనుకల్పాశ్రయణం కుర్వంతిసర్వథాలోపప్రసక్తావేవ బ్రాహ్మణద్వారాకుర్వంతి। ఉపవాసాదిశారీర నియమఃస్వయంకార్యః। ఏవంరజస్వలాపిఉపవాసాదికం స్వయంకృత్వాపూజాదికమన్యేన కారయేత్ । అత్రసభర్తృకస్త్రీణాం ఉపవాసేగంధతాంబూలాదిగ్రహణం నదోషాయేత్యాహుః । అథపంచమ్యాముపాంగలలితావ్రతం ॥

ఉపాంగలలితావ్రతమ్.

అత్రపంచమీఅపరాహ్ణవ్యాపినీగ్రాహ్యా । అపరాహ్ణస్యైవతత్పూజాకాలత్వోపపత్తేః । దినద్వయేకాత్స్న్యేనాపరాహ్ణవ్యాప్తౌసామ్యేనవైషమ్యేణవాపరాహ్ణైకదేశవ్యాప్తౌచపూర్వైవ యుగ్మవాక్యాత్ । పరత్రైవాపరాహ్ణవ్యాప్తౌపరైవ। కేచిత్తురాత్రివ్యాపినీంగృహ్ణంతి। పూజాదికంచరాత్రావేవకుర్వంతి తత్రమూలంచింత్యం। అత్రపూజాదివిధిర్గ్రంథాంతరేప్రసిద్ధఇతినలిఖ్యతే । ఆశ్వినశుక్లపక్షే మూలనక్షత్రేపుస్తకేషుసరస్వతీమావాహ్య పూజయేత్ । మూ

లేషుస్థాపనందేవ్యాః పూర్వాషాఢాసుపూజనం । ఉత్తరాసుబలిందద్యాచ్ఛ్రవణేనవిసర్జయేత్ ॥ ... ...

సరస్వత్యావాహనాది.

॥ ౧ ॥ ఇతివచనాత్ । "అత్రపూజయేత్ప్రత్యహమి"తిరుద్రయామలవచనాత్ । మూలేఆవాహనంతదంగభూతం పూజనంచకరిష్యే ఇత్యాదిసంకల్ప్యావాహనపూజనేకార్యే। పూర్వాషాఢాసు పూజనం కరిష్యఇతి సంకల్ప్యావాహనరహితపూజైవకేవలం । ఉత్తరాషాఢాసు బలిదానంతదంగభూతాంపూజాంచకరిష్యేఇత్యేవంతేకార్యే । శ్రవణేవిసర్జనంకర్తుంతదంగభూతానాం పూజాంకరిష్యఇతి సంకల్ప్యసంపూజ్యవిసర్జయేదితిక్రమః। తత్రమూలస్యప్రథమేపాదేసూర్యాస్తాత్ప్రాక్ త్రిముహూర్తవ్యాపినీ సరస్వత్యావాహనం । త్రిముహూర్తన్యూనత్వేరాత్రౌవాప్రథమపాదసత్వే తస్యవిశేషవచనం వినాగ్రాహ్యత్వాభావాద్ద్వితీయాదిపాదేపరదినఏవావాహనం । ఏవంపూర్వాషాఢాదినక్షత్రం పూజాదౌదినవ్యాప్త్యైవగ్రాహ్యం । విసర్జనంతుశ్రవణప్రథమపాదేరాత్రిభాగగతేపికార్యం విశేషవచనాత్ । తచ్చరాత్రేః ప్రథమప్రహరపర్యంతమేవేతిభాతి । అథసప్తమ్యాదిదినత్రయేపత్రికాపూజనంవిహితం తత్రసప్తమ్యాదితిథిత్రయం సూర్యోదయే ముహూర్తమాత్రమపిగ్రాహ్యం । తత్రాధివాసనాదిప్రయోగవిస్తారః కౌస్తుభాద్జ్ఞేయః । యత్తుసప్తమీప్రభృతిత్రిరాత్రంనవరాత్రకర్మకుర్వంతి తత్రసప్తమీసూర్యోదయోత్తరం ముహూర్తాధికవ్యాపినీగ్రాహ్యా । ముహూర్తన్యూనత్వేపూర్వా ॥ ... *

మహాష్టమ్యాది.

అథమహాష్టమీఘటికామాత్రాప్యౌదయికీ నవమీయుతాగ్రాహ్యా । సప్తమీస్వల్పయుతాసర్వథాత్యాజ్యా । యదాతుపూర్వత్రసప్తమీయుతా పరత్రోదయేనాస్తిఘటికాన్యూనావావర్తతేతదా పూర్వాసప్తమీవిద్ధాపిగ్రాహ్యా। ఇదంభౌమవారేఽతిప్రశస్తా। యదాచ పూర్వదినేషష్టిఘటికాష్టమీపరదినేముహూర్తాదివ్యాపినీ తదానవ

మీయుతామప్యుత్తరాంత్యక్త్వాసంపూర్ణత్వాత్పూర్వైవగ్రాహ్యా ఇతి।
ఏవంనవమ్యాఃక్షయవశేనదశమీదినే సూర్యోదయోత్తరమనువృత్త్య
భావేఽష్టమీంనవమీయుతామౌదయకీమపిత్యక్త్వా సప్తమీయుతై
వాష్టమీగ్రాహ్యా । అష్టమ్యాంపుత్రివతోపవాసోనకార్యః । కులా
చారప్రాప్తౌ కించిద్భక్ష్యంపరికల్ప్యకార్యః । మహానవమీతుబలిదాన
వ్యతిరిక్తవిషయే పూజోపోషణాదావష్టమీవిద్ధాగ్రాహ్యా । సాచయది
అష్టమీదినేసాయం త్రిముహూర్తాస్యాత్తదైవగ్రాహ్యా । త్రిముహూ
ర్తన్యూనత్వేపరైవగ్రాహ్యేయం।నవమీప్రయుక్తమహాబలిదానేతు
దశమీవిద్ధా । యదాశుద్ధాధికానవమీ తదాబలిదానమపిపూర్ణ
త్వాత్పూర్వత్రైవకార్యం । అష్టమీనవమ్యోః సంధౌపూజోక్తాసా
ష్టమీనవమ్యోః పృథక్త్వే దివారాత్రౌవాష్టమ్యంత్య నాడీనవమ్యా
ద్యనాడ్యోఃకార్యా । యదితుఅష్టమీనవమ్యోర్మధ్యాహ్నేఽప
రాహ్ణేవాయోగస్తదాష్టమీనవమీపూజయోరప్యేకదినేఏవ ప్రాప్తే
రష్టమీనవమీపూజాంతత్సంధిపూజాంచ తంత్రేణకరిష్యేఇతి సంక
ల్ప్యతంత్రేణపూజాకార్యా।యధిశుద్ధాధికాష్టమీతదాపూర్వేద్యురష్ట
మీపూజాపరేద్యుః సంధిపూజానవమీపూజయోస్తంత్రం ॥ *

నవమ్యాంహోమాది.

అత్రనవరాత్రేస్వయంపూజాదికంకర్తుమశక్తావన్యేన కారయేత్।
షోడశోపచార పూజావిస్తారంకర్తుమశక్తౌ గంధాదిపంచోపచారపూ
జాంకుర్యాత్ ।నవమ్యాంపూజాం విధాయహోమఃకార్యః । కేచిదష్ట
మ్యామేవహోమఇత్యాహుః।అన్యేతుఅష్టమ్యాముపక్రమ్యనవమ్యాం
హోమః సమాపనీయః । సచారుణోదయమారభ్య సాయంకాలపర్యం
తమష్టమీనవమ్యోః సంధౌసంభవతీతి।నిశాయాంతత్సంధౌతు రాత్రౌ
హోమాదేరయోగ్యత్వాన్నవమ్యామేవహోమోపక్రమసమాప్తీకా
ర్యేఇత్యాహుః । అత్రయథాకులాచారంవ్యవస్థా । సచహోమోనవా
ర్ణమంత్రేణకార్యః।అథవా"జయంతీమంగలాకాలీ"తిశ్లోకేనవా । అథ

వానమోదేవ్యైమహాదేవ్యై ఇతిశ్లోకేన । అథవాసప్తశతీశ్లోకైః । అథ
వాసప్తశతీస్తోత్రస్య సప్తశతమంత్రైః కవచార్గలాకీలకరహస్యత్రయ
శ్లోకసహితైర్హోమః । సప్తశతమంత్రవిభాగోఽన్యత్రజ్ఞేయః। అత్రాపి
వికల్పేషుయథాకులాచారంవ్యవస్థా। హోమద్రవ్యంచసర్పిర్మిశ్రితం
శుక్లతిలమిశ్రంచపాయసం । కేవలతిలైర్వాహోమః । క్వచిత్కింశుక
పుష్పదూర్వాసర్షపలాజపూగయవశ్రీఫలరక్తచందనఖండ నానా
విధఫలానామపిపాయసే మిశ్రణంకార్యమిత్యుక్తం । హోమశ్చజప
దశాంశేన కార్యః । కులాచార ప్రాప్తౌచేన్నృసింహ భైరవాది
దైవత్య మంత్రహోమోపి కార్యః । అత్ర సవిస్తరః సగ్రహమఖో
హోమ ప్రయోగః కౌస్తుభేజ్ఞేయః । అథ బలిదానం । బ్రాహ్మణేన
మాషాదిమిశ్రాన్నేన కూష్మాండేనవా కార్యం। యద్వాఘృతమయం
యవపిష్టాది మయంవా సింహ వ్యాఘ్రనరమేషాదికం కృత్వా ఖడ్గేన
ఘాతయేత్ । బ్రాహ్మణేన పశుమాంస మద్యాది బలిదానే బ్రా
హ్మణ్య భ్రష్టతా । సకామే క్షత్రియాదినా సింహ వ్యాఘ్ర నర
మహిష చ్ఛాగ సూకర మృగపక్షి మత్స్యస్వ కులగోత్రాదిప్రాణి స్వ
గాత్రరుధిరాదిమయోబలిర్దేయః । కృష్ణసారమృగః క్షత్రియాదిభి
రపినదేయః । అత్ర బలిదాన మంత్రాది ప్రకారః సింధౌ జ్ఞేయః ।
అత్ర శత చండీ సహస్ర చండీ ప్రయోగః కౌస్తుభాదౌ జ్ఞేయః ।
ద్వివిధాశౌచేపి నవమ్యాం హోమం ఘంటాది దేవతోత్థాపనంచ
బ్రాహ్మణద్వారా కారయిత్వా స్వయం పారణం కృత్వాశౌచాంతే
బ్రాహ్మణ భోజనం దక్షిణాది దానంచ కార్యం । ఏవం రజస్వలాపి
పారణకాలే పారణం కృత్వా శుద్ధాదానాదికం కుర్యాత్ । విధవా
యాస్తురజోదోషే భోజననిషేధాత్పారణాపి శుద్ధ్యుత్తరమేవ । ఏవం
వ్రతాంతరేప్యూహ్యం । ప్రతిపదాదియావదష్టమీ లోహాభిసారికం
కర్మరాజ్ఞాంవిహితం॥

శస్త్రాశ్వాదిపూజా.

తతఃఛత్రచామరాది రాజచిహ్నానాం గజాశ్వాదీనాంచాపాది
శస్త్రాణాం దుందుభ్యాదీనాంచ పూజహోమాదికం కార్యం। యేహ

యాన్పాలయంతి తే రాజభిన్నా అపి స్వాతీయుతా మాశ్వినప్రతిపదం ద్వితీయాం వారభ్య నవమీ పర్యంతం వాజి నీరాజనాఖ్యం కర్మ కుర్యుః । తత్రోచ్చైశ్శ్రవః పూజా రైవత పూజాచ ప్రతిమాయాం కార్యా । ప్రత్యహమశ్వపూజా నీరాజనంచ కార్యం । కర్మద్వయేపి తత్పూజా మంత్రా హోమాదిమంత్రాః నవిస్తరభయోగళ్యకౌస్తుభే। ఇదానీమశ్వవంతః ప్రాకృతజనాస్తు విజయాదశమ్యామశ్వాంస్తోయే ఉవగాహ్య పుష్పమాలాభిర్విభూష్యాశ్వశాలాయాం ప్రవేశయంతి తత్ర। గంధర్వకులజాతస్త్వం మాభూయాఃకులదూషకః । బ్రహ్మణః సత్యవాక్యేన సోమస్యవరుణస్యచ॥ ౧॥ ప్రభావాచ్చహుతాశస్యవర్ధయత్వంతురంగమాన్ । రిపూన్విజిత్యసమరేసహభర్త్రాసుఖీభవ॥ ౨॥ ఇతిమంత్రేణ కేవలాశ్వపూజాపి కర్తుముచితా। అథపారణావిసర్జనయోఃకాలః॥

పారణావిసర్జనయోఃకాలః.

తత్ర విసర్జనం దశమ్యాం కార్యం । దినద్వయేదశమీసత్వే పూర్వ దశమ్యాం శ్రవణాంత్య పాదయోగే తత్రైవ విసర్జనం । తత్రతద్యోగాభావేతు పరదశమ్యామేవ । పరత్రదశమ్యభావే పూర్వ దశమ్యాం నక్షత్రయోగే సత్యసతివా కార్యం । నక్షత్ర యోగానురోధేన క్రియమాణం విసర్జనమపరాహ్ణేపి భవతి అన్యథా ప్రాతరేవ । తత్ర మృదాది ప్రతిమాయా విసర్జన పూర్వకం జలాదౌ త్యాగః । పరం పరయా పూజితాయా ధాతుప్రతి మాయాస్తు । ఘటాదిస్థానా "దుత్తిష్ఠే" త్యాది మంత్రైరుత్థాపనమాత్రం కార్యం। నతు విసర్జనం । యద్దినే విసర్జనం తత్రైవ నియమ త్యాగస్యౌచిత్యాత్ । విసర్జనోత్తరంతద్దినే ఏవపారణంకార్యం। అన్యేతుసత్యపి దశమ్యాంవిసర్జనవిధౌ నవమ్యామేవపారణంకార్యం నవమ్యాంపారణంకుర్యాత్ దశమ్యా మభిషేకంచ కృత్వామూర్తిం విసర్జయేది త్యాదివచనాదిత్యాహుః। అత్రైవంవ్యవస్థా।ప్రథమదినేస్వల్పాష్టమ్యా

యుక్తా నవమీ ద్వితీయదినే పారణపర్యాప్త నవమ్యాయుక్తా దశమీ తత్పరదినే శ్రవణ యుక్తా విసర్జ నార్హాదశమీ । తత్రాష్టమీ నవమ్యుపవాసయోః ప్రథమదినే సిద్ధత్వాదవశిష్ట నవమ్యాం పారణ మవశిష్ట దశమ్యాం విసర్జనం । యదాతు అవశిష్టనవమీదినే ఏవ దశమీ శ్రవణయుక్తా విసర్జనార్హా తదా విసర్జనోత్తరం పారణం। యదాపూర్వదినే షష్టిదండాష్టమీ పరదినేష్టమీ శేషయుతానవమీ తత్పరదినే నవమీ శేషయుతాదశమీ తదానవమ్యాయుక్తదశమ్యామేవ విసర్జనోత్తరంపారణా । అథనవమీ షష్టిదండా । ద్వితీయదినే నవమీ శేషయుక్తాదశమీ తత్రాపి నవమ్యాయుక్త దశమ్యామేవ విసర్జనపారణే। యదాతు। అష్టమీ నవమీ దశమ్యస్తిస్రోపితిథయః సూర్యోదయమారభ్యాస్తమయపర్యంత మఖండాస్తత్తత్కృత్యపర్యాప్తాస్తదా దాక్షిణాత్యానాం నవమ్యా మేవపారణాచారాన్నవమ్యామేవపారణవిసర్జనే యేషాందశమ్యామేవాచారస్తేషాం తదుభయం దశమ్యామేవ॥

విజయాదశమీ.

అథ విజయా దశమీ సాపరదినే ఏవాపరాహ్ణవ్యాప్తౌపరా । దినద్వయే పరాహ్ణవ్యాప్తౌ దినద్వయేపి శ్రవణయోగే సత్యసతివా పూర్వా । ఏవం దినద్వయేఽపరాహ్ణవ్యాప్త్యభావేపి । శ్రవణయోగ సత్త్వాసత్త్వయోః పూర్వైవ । దినద్వయేపరాహ్ణవ్యాప్తవ్యాప్త్యోరేకతరదినే శ్రవణయోగే యద్దినే శ్రవణయోగఃసైవగ్రాహ్యా । ఏవమపరాహ్ణైకదేశవ్యాప్తావూహ్యాం యదాపూర్వదినే ఏవాపరాహ్ణవ్యాప్తా పరదినేచ శ్రవణయోగాభావః తదాపి పూర్వైవ । యదాతుపూర్వదినే ఏవా పరాహ్ణవ్యాపినీ పరదినేచ । ముహూర్తత్రయాదివ్యాపినీ అపరాహ్ణాత్పూర్వమేవ సమాప్తా పరత్రైవ శ్రవణయోగపతిత దాపరైవ । అపరాహ్ణే దశమ్యభావేపి। శ్లో॥ యాంతిథిం సమను ప్రాప్య ఉదయం యాతిభాస్కర ఇత్యాది సాకల్యవచనైః । శ్రవణయుక్తాయా గ్రాహ్యాయా ఔదయిక స్వల్ప దశమ్యాః కర్మకాలే సత్వాప్తా

దనాత్ । సింధౌతు ఇదం పరదినే పరాహ్ణకాలే శ్రవణసత్త్వే ఏవ శ్రవణస్యాప్య పరాహ్ణాత్పూర్వమేవ సమాప్తౌతు పూర్వేద్యురిత్యుక్తం। యుక్తం చైతత్ । యదాపరదినేవా పరాహ్ణవ్యాప్తిః పూర్వదినే ఏవాపరాహ్ణే త్వరత్రిసాయాహ్నేదా శ్రవణయోగస్తదాతు పరైవ గ్రాహ్యేతిమమప్రతిభాతి॥

అపరాజితాశమీపూజనాది.

అథాపరాజితా పూజనం సీమోల్లంఘనం శమీ పూజనం దేశాంతర యాత్రార్థినాం ప్రస్థానంచ విహితం । తత్పూజా ప్రకారస్తు అపరాహ్ణే గ్రామా దీశాన్యాం దిశిగత్వా శుచిదేశే భువముప లిప్య చందనాదినాష్టదలమాలిఖ్య మమ సకుటుంబస్య క్షేమసిద్ధ్యర్థం। అపరాజితా పూజనం కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య । మధ్యే అపరాజితాయై నమ ఇత్యపరాజితా మావాహ్య తద్దక్షిణే క్రియాశక్త్యై నమ ఇతిజయాం వామతః ఉమాయైనమ ఇతివిజయాంచావాహ్య అపరాజితాయైనమః జయాయై నమః విజయాయై నమః ఇతినామమంత్రైః షోడశోపచార పూజాం కృత్వా ప్రార్థయేత్ । ఇమాం పూజాం మయాదేవి యథా శక్తి నివేదితాం । రక్షార్థంతు సమాదాయ వ్రజస్వస్థానముత్తమం॥౧॥ ఇతి అథ రాజ్ఞః సంకల్పే యాత్రాయాం విజయ సిద్ధ్యర్థమితి విశేషః । పూజానమస్కారాంతే । హారేణతు విచిత్రేణ భాస్వత్కనక మేఖలా । అపరాజితా భద్రరతాకరోతు విజయంమమ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిమంత్రైర్విజయంప్రార్థ్య పూర్వవద్విసృజేదేతి సంక్షేపః । తతః సర్వేజనాః గ్రామాద్బహిరీశాన దిగవస్థితాం శమీం గత్వా పూజయేయుః । సీమోల్లంఘనంతు శమీపూజనాత్పూర్వం పశ్చాద్వా కార్యం । రాజాతు అశ్వమారుహ్య సహపురోహితః సామాత్యః శమీమూలం గత్వా వాహనాదవరుహ్య స్వస్తివాచనపూర్వకంశమీం సంపూజ్య కార్యోద్దేశానమాత్యైః సహసంవదన్ప్రదక్షిణం కుర్యాత్ । పూజా ప్రకారస్తు । మమ దుష్కృతా మంగలాది నిరాసార్థం క్షేమార్థం

యాత్రాయాం విజయార్థంచ శమీపూజాం కరిష్యే । శమ్యలాభే అశ్మంతక వృక్షపూజాం కరిష్యే ఇతిసంకల్పః । రాజాతుశమీమూలే దిక్పాలపూజాం వాస్తుదేవతాపూజాంచ కుర్యాత్ । అమంగలానాం శమనీం శమనీం దుష్కృతస్యచ। దుఃఖప్రణాశినీం ధన్యాం ప్రపద్యేహం శమీంశుభాం॥ ౧॥ ఇతిపూజామంత్రైః పూజాంతే । శమీశమయతే పాపం శమీ లోహిత కంటకా । ధరిత్ర్యర్జున బాణానాం రామస్యప్రియవాదినీ॥ ౧॥ కరిణ్యమాణ యాత్రాయాం యథాకాలం సుఖంమయా । తత్రనిర్విఘ్నకర్త్రీత్వంభవ శ్రీరామపూజితే ॥ ౨॥ ఇతిప్రార్థయేత్ । అశ్మంతకపూజనే। అశ్మంతకమహావృక్షమహాదోషనివారణ । ఇష్టానాందర్శనందేహి శత్రూణాంచ వినాశనం॥ ౧ ॥ ఇతి ప్రార్థయేత్। రాజాశత్రోర్మూర్తింకృత్వా శస్త్రేణవిధ్యేత్। ప్రాకృతాః శమీశాఖాశ్ఛిత్వా ఆనయంతి తన్నిమూలం। గృహీత్వా సాక్షతామార్ద్రాం శమీమూలగతాంమృదం । గీతవాదిత్రనిర్ఘోషైరానయేత్స్వగృహంప్రతి॥ ౧॥ తతోభూషణవస్త్రాది ధారయేత్స్వజనైః సహ । నీరాజ్యమానః పుణ్యాభిర్యువతీభిః సుమంగలం॥ ౨॥ ఇతి అత్ర దేశాంతరంజిగమిషుభి ర్విజయముహూర్తే చంద్రాద్యానుకూల్యాభావేపి ప్రయాణంకార్యం॥

విజయముహూర్తః.

తత్ర విజయముహూర్తోద్వివిధః । ఈషత్సంధ్యామతిక్రమ్య కించిదుద్భిన్నతారకః । విజయోనామ కాలోయం సర్వకార్యార్థ సాధకః ॥ ౧ ॥ ఇత్యేకః । ఏకాదశో ముహూర్తోపి విజయః పరికీర్తితః । తస్మింత్సర్వైర్విధాతవ్యా యాత్రా విజయ కాంక్షిభిః ॥ ౧ ॥ ఇత్యపరః ఉక్తద్వయాన్యతర ముహూర్తే దశమీ యుక్తే ప్రస్థానం కార్యం న త్వేకాదశీ యుక్తే ఆశ్వయుక్ శుక్ల దశమీ విజయాఖ్యాఖిలే శుభా । ప్రయాణేతు విశేషేణ కింపునః శ్రవణాన్వితా ॥ ౧ ॥ ఇతి జ్యోతిర్గ్రంథోక్తేరన్యాన్యపి కర్మాణి మాస విశేష నిరపేక్షాణ్యత్ర చంద్రాద్యానుకూల్యా భావేప్యనుష్ఠేయాని ॥

మాసవిశేషే. విహితానితు చూడాకర్మ విష్ణ్వాదిదేవతా ప్రతిష్ఠాదీనిన కుర్యాత్ । రాజ్ఞాం పట్టాభిషేకే నవమీ విద్ధాదశమీ శ్రవణయుతా పిన గ్రాహ్యా కింత్వౌదయిక్యేవ గ్రాహ్యా । ఆశ్వినస్య శుక్లాందశమీ మేకాదశీం పూర్ణమాసీం వారభ్య ముహూర్తావశిష్టాయాం రాత్రౌ తీర్థాదౌ గత్వా ప్రత్యహం మాసపర్యంతం కార్తిక స్నానం కార్యం॥

కార్తికస్నానమ్.

తత్ప్రకారః । విష్ణుంస్మృత్వా దేశకాలౌ సంకీర్త్య । నమః కమలనాభాయ నమస్తే జలశాయినే । నమస్తేస్తు హృషీకేశ గృహాణార్ఘ్యం నమోస్తుతే॥ ౧ ॥ ఇత్యర్ఘ్యందత్త్వా । కార్తికేఽహం కరిష్యామి ప్రాతఃస్నానం జనార్దన । ప్రీత్యర్థం తవదేవేశ దామోదరమయాసహ॥ ౧ ॥ ధ్యాత్వాహంత్వాంచ దేవేశ జలేస్మిన్ స్నాతుముద్యతః । తవప్రసాదాత్పాప మిదం దామోదర వినశ్యతు ॥ ౨ ॥ ఇతి మంత్రాభ్యాం స్నాత్వా పునరర్ఘ్యం ద్విర్దద్యాత్ । తత్ర మంత్రౌ । నిత్యేనైమిత్తికే కృష్ణకార్తికే పాపనాశనే । గృహాణార్ఘ్యం మయాదత్తం రాధయాసహితోహరే॥ ౧ ॥ వ్రతినః కార్తికే మాసి స్నాతస్యవిధివన్మమ । గృహాణార్ఘ్యం మయాదత్తం రాధయాసహితోహరే ॥ ౨ ॥ కురుక్షేత్రగంగాపుష్కరాదితీర్థ విశేషేణ ఫలవిశేషః । అథాన్యోపివిశేషః । కార్తికంసకలంమాసం నిత్యస్నాయీజితేంద్రియః । జపన్హవిష్యభుగ్దాంతః సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥౧॥ స్మృత్వాభాగీరథీంవిష్ణుంశివంసూర్యంజలేవిశేత్ । నాభిమాత్రేజలేతిష్ఠన్ప్రతీస్యాయాద్యథావిధి ॥ ౨ ॥ ఇదం కార్తికస్నానం ప్రాతఃస్నానం ప్రాతఃసంధ్యాంచకృత్వాకార్యం । తాభ్యాంవినేతరకర్మానధికారాత్ । యద్యపిప్రాతః సంధ్యాయాః సూర్యోదయేసమాప్తిస్తథాప్యత్రవచనబలాదుదయాత్పూర్వం సంధ్యాంసమాప్యకార్తికస్నానం కార్యమితి నిర్ణయసింధావుక్తం । నైవంగ్రంథాంతరుదృశ్యతే ఏవంమాసస్నానాశక్తౌత్ర్యహంస్నాయాత్ ।

కార్తికవ్రతాని.

అన్యేషామపి కార్తికమాసవ్రతానామత్రైవారమ్భః । తాని యథాతులసీదల లక్షేణ కార్తికే యోర్చయేద్ధరిం । పత్రే పత్రే మునిశ్రేష్ఠమౌక్తికం లభతేఫలం॥ ౧॥ తులసీమంజరీభిర్హరిహరార్చనేముక్తిఫలం । రోపణపాలనస్పర్శైః పాపక్షయః । తులసీఛాయాయాం శ్రాద్ధాత్పితృతృప్తిః । తులసీశోభితగృహే తీర్థరూపేయమకింకరా నాయాంతిఇత్యాది తులసీమాహాత్మ్యం । ఏవంధాత్రీమాహాత్మ్యమపి । కార్తికే ధాత్రివృక్షాధశ్చిత్రాన్నైః సంపూజయేద్ధరిం । బ్రాహ్మణాన్ భోజయేద్భక్త్యా స్వయంభుంజీతబంధుభిః ॥ ౧ ॥ ధాత్రీఛాయాసు శ్రాద్ధం ధాత్రీపత్రైః ఫలైశ్చ హరిపూజనంచ మహాఫలం । దేవర్షీ సర్వయజ్ఞ తీర్థానాం ధాత్రీవృక్షేనివాసోక్తేః । అత్రైవ హరిజాగర విధిః । జాగరం కార్తికేమాసి యఃకుర్యాదరుణోదయే । దామోదరాగ్రే సేనానీ గోసహస్ర ఫలం లభేత్ ॥ ౧ ॥ శివవిష్ణుగృహాభావే సర్వదేవాలయేష్వపి । కుర్యాదశ్వత్థ మూలేషు తులసీనాం వనేష్వపి ॥ ౨ ॥ విష్ణు నామ ప్రబంధాని యోగాయే ద్విష్ణుసన్నిధౌ । గోసహస్ర ప్రదానస్య ఫలమాప్నోతి మానవః ॥ ౩ ॥ వాద్యకృత్పురుషశ్చాపి వాజపేయ ఫలం లభేత్ । సర్వ తీర్థావగాహోత్థం నర్తకః ఫలమాప్నుయాత్ ॥ ౪॥ సర్వమేతల్లభత్పుణ్యం తేషాంతు ద్రవ్యదః పుమాన్ । అర్చనా ద్దర్శనాద్వాపి తత్షడంశమవాప్నుయాత్ ॥ ౫ ॥ ఇతి కౌస్తుభే । సర్వాభావే బ్రాహ్మణానాం విష్ణు భక్తానాం వాశ్వత్థ వటయోర్వా సేవనం కుర్యాదితి తత్రైవ । సరోరుహాణి తులసీ మాలతీ ముని పుష్పకం । కార్తికే విహితాన్యేవం దీపదానంచ పంచమం ॥ ౧ ॥ కార్తికే మాసోపవాసోవానప్రస్థయతి విధవాభిః కార్యః । గృహస్థైర్నకార్యః । కృచ్ఛ్రంవాప్యతికృచ్ఛ్రంవా ప్రాజాపత్య మథాపివా । ఏకరాత్రం వ్రతం కుర్యాత్త్రిరాత్ర వ్రతమేవవా ॥ ౧ ॥ శాకాహారం పయోహారం ఫలాహారమ

థాపివా । చరేద్యవాన్నాహారం వా సంప్రాప్తే కార్తికే వ్రతీ॥ ౨॥ అథ కార్తికే వర్జ్యాని॥

కార్తికే వర్జ్యాని.

పలాండు లశున హింగు ఛత్రాక గృంజన మూలకా లాబు శిగ్రు వృంతాక కూష్మాండ బృహతీఫల కలింగ కపిత్థ తైల లవణ శాక ద్విపాచితాన్న పర్యుషితాన్న దగ్ధాన్నాని మాషముద్గమసూర చణక కులిత్థ నిష్పావాఢక్యాది ద్విదలానిచ వర్జయేత్ । సప్తమ్యాం ధాత్రీఫలం తిలాంశ్చాష్టమ్యాం । నారికేళం రవివారే ధాత్రీఫలం సర్వదా వర్జ్యం। కాంస్యపాత్రభోజనవర్జనవ్రతే కాంస్యపాత్రం ఘృతపూర్ణం దద్యాత్ ।మధుత్యాగే ఘృతపాయసశర్కరాదానం సమాప్తౌ కార్యం। తైలత్యాగే తిలదానం । కార్తికే మౌనభోజీ సతిలాం ఘంటాం దద్యాత్ । స్వర్ణయుతాని మాషయుతాని త్రింశత్కూష్మాండాన్యతో మాసే దద్యాత్। కార్తికే కాంస్యభోజీ క్రిమిభుక్ । ఫలవర్జనే ఫలం రసత్యాగే రసో ధాన్యత్యాగే ధాన్యాది దేయాని । సర్వత్ర గోదానం వా । ఏకతః సర్వదానాని దీపదానం తథైకతః। కార్తికే దీపదానస్య కలాం నార్హంతి షోడశీం॥౧॥ ఏతావద్వ్రతాసంభవే చాతుర్మాస్యవ్రతాసంభవే వా కార్తికే కించిద్వ్రతమవశ్యం కార్యం। అవ్రతః కార్తికో యేషాం గతో మూఢధియామిహ । తేషాం పుణ్యస్య లేశోఽపి న భవేత్సూకరాత్మనాం। ఇత్యుక్తేః యా శాలగ్రామాది దేవతాగ్రే స్వస్తికమండలాదికం రంగవల్ల్యాదినా కరోతి సా స్వర్గాదిఫలం భుక్త్వా సప్తజన్మసు వైధవ్యం నాప్నోతి। కార్తికే పురాణేతిహాసశ్రవణారంభసమాప్తీ విహితే॥

పురాణాదిశ్రవణమ్.

తత్ప్రకారః। బ్రాహ్మణవాచకం కుర్యాన్నాన్యవర్ణజమాదరాత్। శ్రావయేచ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః॥ ౧। విస్పష్టమద్రుతం శాంతం స్పష్టాక్షరపదం తథా । కలాస్వరసమాయుక్తం రసభావసమన్వితం॥౨॥ బ్రాహ్మణాదిషు సర్వేషు గ్రంథార్థం చార్పయేన్నృప।

య ఏవం వాచయేద్రాజన్ స విప్రో వ్యాస ఉచ్యతే ॥ 3 ॥ సమాప్తేషు పురాణేషు శక్త్యా తం తర్పయేన్నృప । వాచకః పూజితో యేన ప్రసన్నాస్తస్య దేవతాః॥ ౪ ॥ శ్రాద్ధే యస్య ద్విజో భుంక్తే వాచకః శ్రద్ధయాన్వితః। భవంతి పితరస్తస్య తృప్తా వర్షశతం నృప ॥ ౫ ॥ ఇతి కార్తికస్నానకాలేఽఖిలాపాష్టకం కాశీఖండోక్తం పుత్రకామేన పఠితవ్యం । అత్రైవ దుగ్ధవ్రతం సమర్ప్య దుగ్ధదానం కృత్వా ద్విదళవ్రతం సంకల్పయేత్ । అత్రోత్పత్తౌ యేషాం దలద్వయం దృశ్యతే తే వర్జనీయా ఇత్యేకే అన్యే త్వేవం లక్షణాయాం వచనాభావాత్ స్వరూపతో యేషాం ద్విదలం దృశ్యతే తే వర్జ్యా న తు అన్యే నాపి పత్రపుష్పాదిక మిత్యాహుః॥

ఆకాశదీపః.

ఏవమన్యాన్యపి తాంబూలకేశకర్తనాది వర్జనరూపాణి వ్రతాని జ్ఞేయాని । అత్రాకాశదీప ఉక్తః సూర్యాస్తే గృహాదదూరే పురుషప్రమాణం యజ్ఞీయకాష్ఠం భూమౌ నిఖన్య తస్య మూర్ధ్ని అష్టదలాద్యాకృతి నిర్మితే దీపయంత్రే మధ్యే ముఖ్యదీపం సమంతతో ష్టావితి సంస్థాప్య నివేదయేత్ । దామోదరాయ నభసి తులాయాం దోలయా సహ । ప్రదీపం తే ప్రయచ్ఛామి నమోఽనంతాయ వేధసే॥ ౧। ఇతి మంత్రః । ఏవం మాసమాకాశదీపదానాన్మహాశ్రీప్రాప్తిః । ఆశ్వినపౌర్ణమాస్యాం కోజాగరవ్రతం । సాపూర్వరాత్రైవ నిశీథవ్యాప్తౌ పూర్వా ఉత్తరదినే ఏవం దినద్వయేపి వా నిశీథవ్యాప్తౌ దినద్వయే నిశీథాస్పర్శే వా ఉత్తరైవ। కేచిత్పూర్వదినే నిశీథవ్యాప్తిరేవ పరదినే ప్రదోషవ్యాప్తిరేవ తదా పరేత్యాహుః॥

కోజాగరీ.

అత్ర లక్ష్మీంద్రయోః పూజనం జాగరణమక్షక్రీడా చ విహితా । తత్ర పద్మాసనస్థాం లక్ష్మీం ధ్యాత్వా తత్పుంజే ఓం లక్ష్మ్యై నమ ఇత్యావాహనాది షోడశోపచారైః సంపూజ్య। నమస్తే సర్వదేవానాం వరదాసి హరిప్రియే । యా గతిస్త్వత్ప్రపన్నానాం సా మే భూయాత్త్వదర్చ

నాత్ ॥ ౧॥ ఇతి పుష్పాంజలిం దత్త్వా నమేత్ । చతుర్దంతసమారూఢో వజ్రపాణిః పురందరః । శచీపతిశ్చ ధ్యాతవ్యో నానాభరణ భూషితః ॥ ౧ ॥ ఇతి ధ్యాత్వాఽక్షతపుంజాదావింద్రాయ నమ ఇతి సంపూజ్య । విచిత్రైరావతస్థాయ భాస్వత్కులిశపాణయే । పౌలోమ్యాలింగితాంగాయ సహస్రాక్షాయ తే నమః ॥ ౧ ॥ ఇతి పుష్పాంజలిం దత్త్వా నమేత్ । నారికేలోదకం పీత్వా అక్షక్రీడాం సమారభేత్ । నిశీథే వరదా లక్ష్మీః కో జాగర్తీతి భాషిణీ ॥ ౧ ॥ తస్మై విత్తం ప్రయచ్ఛామి అక్షైః క్రీడాం కరోతి యః। నారికేలాన్పృథుకాంశ్చ దేవేభ్యః పితృభ్యః సమర్ప్య బంధుభిః సహ స్వయం భక్షయేత్ । అస్యామేవాశ్వయుజీ కర్మాశ్వలాయనైః కార్యం । తచ్చ పర్వద్వైధే పూర్వాహ్ణసంధౌ శేషపర్వణి ప్రకృతీష్టిం కృత్వా కార్యం । అపరాహ్ణ సంధౌ వికృతి మిమాం కృత్వా ప్రకృతేరన్వాధానం । తత్ప్రయోగోఽన్యత్ర జ్ఞేయః । అథాగ్రయణ కాలః । ఆశ్వినకార్తికయోః పౌర్ణమాస్య మమావాస్యాయాం వా శుక్లపక్షగత కృత్తికాది విశాఖాంత నక్షత్రేషు శుక్లపక్షస్థ రేవత్యాం వా వ్రీహ్యాగ్రయణం । ఏవం శ్రావణ భాద్రపదయోరుక్తేషు పర్వసు నక్షత్రేషు శ్యామాకాగ్రయణం । చైత్రవైశాఖయోః పర్వాదిషు యవాగ్రయణం॥

ఆగ్రయణమ్.

తత్ర పౌర్ణమాసీపర్వణి సంగవాత్పూర్వ సంధౌ పూర్వదినే ఆగ్రయణం కృత్వా ప్రకృత్యన్వాధానం । మధ్యాహ్నాత్పరతః సంధౌ సంధిదినే ఆగ్రయణం కృత్వా ప్రకృత్యన్వాధానం । మధ్యాహ్నే సంగవాదూర్ధ్వం మధ్యాహ్నాత్పూర్వత్ర వా సంధౌ సంధిదినే ఆగ్రయణేష్టిం కృత్వా ప్రకృతీష్టిః । సద్యః పరదినే వా కార్యా । దర్శే తు పూర్వాహ్ణేఽపరాహ్ణే వా సంధౌ యథాకాలం దర్శేష్టిం కృత్వా ప్రతిపన్ముఖ్యే ఆగ్రయణేష్టిః కార్యా । ఏవం నక్షత్రాగ్రయణపక్షేపి పౌర్ణమాసేష్టేః ప్రాక్ దర్శేష్టేః పరం యథా భవేత్తథా ఆగ్రయణం కార్యం । తథా చ దీపికా "దర్శేష్ట్యాః పరముక్తమాగ్రయణం ప్రాక్పౌర్ణమా

స్యాశ్చ తదితి"। యద్యపి "అథో పూర్వాహ్ణ పర్వక్షయే" ఇత్యుపక్రమాత్పూర్వాహ్ణసంధావేవాయం క్రమ ఇతి హేమాద్రి సిద్ధాంతానుసారి దీపికామతం । తథాపి సర్వాపక్షే సంధావిత్థమేవ క్రమ ఇతి కౌస్తుభ సిద్ధాంతానుసార్యత్రత్య సిద్ధాంతో జ్ఞేయః । అత్ర పక్షే అథో పదం చార్థే యోజ్యం । పూర్వాహ్ణే పర్వక్షయే చేత్యర్థః । ఇత్థం చ కృష్ణ పక్షే న భవతీతి సిద్ధం । ఏతద్దీపికాకార మతమమావాస్యా పర్వణ్యాగ్రయణ విధానస్య ఖండదర్శపరత్వే యద్వ్యాఖ్యానయుక్తమితి గృహ్యాగ్నిసాగరోక్తిర్న సమీచీనా ప్రతిభాతి । వికృత్యంతరాణాం ఖండపర్వణి ప్రకృత్యుత్తరం ప్రతిపద్యనుష్ఠానేపి పర్వానుగ్రహసంమతివదఖండ దర్శేపి ప్రతిపది క్రియమాణాగ్రయణస్య దర్శపర్వానుగ్రహ సంమతి సంభవాత్ । ఖండదర్శే దర్శపర్వవిధాన సార్థక్య సంభవాచ్చేతి దిక్ । శ్రావణాదౌ శ్యామాకాగ్రయణం న కృతం చేచ్ఛరది వ్రీహ్యాగ్రయణేన సమానతంత్రం కార్యం । తత్ర తస్మిన్కాలే వ్రీహ్యాగ్రయణం శ్యామాకాగ్రయణం చ తంత్రేణ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యైంద్రాగ్న విశ్వేదేవార్థమష్టౌ వ్రీహిముష్టీన్నిరూప్య శూర్పాంతరే శ్యామాకాన్సోమాయ నామ్నా నిరూప్య పునః ప్రథమశూర్పే ద్యావాపృథివ్యర్థం వ్రీహినిర్వాపః । ఏవం హోమేపి విశ్వేదేవహోమాత్పరం సౌమ్య శ్యామాకచరుం హుత్వా ద్యావాపృథివీహోమః । ఆశ్వినపౌర్ణమాస్యామపరాహ్ణాది సంధావాగ్రయణే క్రియమాణే ఆశ్వయుజీకర్మణాపి సమానతంత్రతా కార్యా । తథా చ జీర్ణవ్రీహిచరు నవవ్రీహిచరు నవశ్యామాకచరుశ్చేతి స్థాలీత్రయే చరుత్రయం పూర్వాహ్ణాదిసంధౌ తు సంధిదినే ప్రకృతియాగోత్తరమాశ్వయుజీ పూర్వదినే సంధిదినే వా ప్రకృతియాగాత్పూర్వమాగ్రయణ ఇతి కాలైక్యాభావాన్నైకతంత్రతా। శ్యామాకచర్వసంభవే శ్యామాకతృణైః ప్రస్తరం కృత్వా స్రువాదుత్తరత ఆస్తీర్య । తతః స్రుచో నిధానం తావతైవ శ్యామాకాగ్రయణ సిద్ధిరితి వృత్తికృన్నారాయణః । యవాగ్రయణం తు కృతాకృతం। వ్రీహ్యాగ్రయణస్య వసంతపర్యంతం గౌణకాలః । యవాగ్రయణస్య వర్షర్తుపర్యంతం ।

అనాపది గౌణకాలే కుర్వన్ కాలాతిపత్తిప్రాయశ్చిత్తపూర్వమాగ్రయణం కుర్యాత్। ఆపది గౌణకాలే కుర్వన్ ప్రాయశ్చిత్తం న కుర్యాత్। గౌణకాలేప్యతిక్రాంతే వైశ్వానరేష్టిం ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వాతిక్రాంతాగ్రయణం కుర్యాత్। స్మార్తే తు। వైశ్వానరదేవతాకః స్థాలీపాకో గ్రాహ్యః యుపవాహితాగ్నేః పురోడాశాస్త ఏవౌపాసనాగ్నిమతశ్చరవ ఇత్యుక్తేః। ప్రథమాగ్రయణస్య శరదత్యయేవిభ్రష్టేష్టిం తద్దేవతాకస్థాలీపాకం వా కృత్వాఽఽగామి ముఖ్యకాలే ప్రథమాగ్రయణం కార్యం గౌణకాలే ప్రథమాగ్రయణం న భవతి। అనారబ్ధానాం దర్శపూర్ణమాసాగ్రయణాదీనాం ప్రాయశ్చిత్తవికల్పా ద్విభ్రష్టేష్టిరపి వికల్పితా జ్ఞేయా। ఆగ్రయణమకృత్వా కిమపి నవోత్పన్నం న భక్షణీయం। అకృతాగ్రయణోఽశ్నీయాన్నవాన్నం యది వై నరః। వైశ్వానరాయ కర్తవ్యశ్చరుః పూర్ణాహుతిస్తథా॥౧॥ "యద్వాసమింద్రరామె" ఇతి శతవారం జపేన్మనుం॥

ఆగ్రయణానుకల్పః.

అథాగ్రయణానుకల్పః। పృథగాగ్రయణప్రయోగాశక్తౌ ప్రకృతీష్టిసమానతంత్రాగ్రయణప్రయోగః। తత్ర పౌర్ణమాసేష్ట్యా సమానతంత్రత్వే ఆదావాగ్రయణప్రధానం పశ్చాత్ప్రాకృతప్రధానం దర్శేష్ట్యైకతంత్రత్వే పూర్వం దర్శేష్టిప్రధానయాగః। పశ్చాదాగ్రయణప్రధానయాగః। అన్యత్పూర్వోత్తరాంగజాతమాగ్రయణం వికృతిసంబంధ్యేవ కార్యం। "విరోధే వైకృతం తంత్రమి"తి సిద్ధాంతాత్। ఏతదసంభవే నవశ్యామాకవ్రీహియవైః పురోడాశం కృత్వా దర్శపూర్ణమాసౌ కుర్యాత్। యద్వా నవవ్రీహ్యాదిభిరగ్నిహోత్రహోమం కుర్యాత్। అథవా। నవాన్నాన్యగ్నిహోత్ర్యా గవా ఖాదయిత్వా తస్యాః పయసాగ్నిహోత్రం జుహుయాత్।* యద్వా నవాన్నేన బ్రాహ్మణాన్భోజయేదితి సంక్షేపః। ఇదం మలమాసేన కార్యం। గుర్వాద్యస్తేపి న కార్యమితి కేచిత్। జీర్ణధాన్యాలాభే తు మలమాసాదౌ కార్యం। అస్యామేవ పౌర్ణమాస్యాం

జ్యేష్ఠాపత్యనీరాజనాదికం పరవిద్ధాయాం కార్యం। ఆశ్వినకృష్ణచతుర్థీ కరకచతుర్థీ సా చంద్రోదయవ్యాపినీ గ్రాహ్యా। దినద్వయే తద్వ్యాప్త్యాదౌ సంకష్టచతుర్థీవన్నిర్ణయః। కృష్ణాష్టమ్యాం రాధాకుండే స్నానం మధురామండలవాసిభిః కార్యం। సారుణోదయవ్యాపినీ తదభావే సూర్యోదయవ్యాపినీ గ్రాహ్యా॥

గోవత్సద్వాదశీ.

ఆశ్విన కృష్ణద్వాదశీ గోవత్సద్వాదశీ సా ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా। దినద్వయే తద్వ్యాప్తౌ పరా సాయంకాలాఖ్యగౌణకాలే సత్వాత్। ఉభయత్ర తద్వ్యాప్తౌ పూర్వేతి బహవః। పరేతి కేచిత్। అత్ర వత్సతుల్యవర్ణాం సవత్సాం పయస్వినీం గాం సంపూజ్య గోః పాదే తామ్రపాత్రేణార్ఘ్యం దద్యాత్। తత్రమంత్రః। క్షీరోదార్ణవసంభూతే సురాసురనమస్కృతే। సర్వదేవమయే మాతర్గృహాణార్ఘ్యం నమోస్తు తే॥౧॥ తతో మాషాదివటకాన్ గోగ్రాసార్థం దత్వా ప్రార్థయేత్। సర్వదేవమయే దేవి సర్వదేవైరలంకృతే। మాతర్మమాభిలషితం సఫలం కురు నందిని॥౧॥ తద్దినే తైలపక్వం స్థాలీపక్వం గోక్షీరం గోఘృతం గోదధి తక్రం చ వర్జయేత్। నక్తం మాషాన్నభోజనం భూశయ్యా బ్రహ్మచర్యం చ కార్యం। ఇమామేవ ద్వాదశీమారభ్య పంచసు దినేషు పూర్వరాత్రే నీరాజనవిధిర్నారదేనోక్తః। నీరాజయేయుర్దేవాంశ్చ విప్రాన్గాశ్చ తురంగమాన్। జ్యేష్ఠాన్ శ్రేష్ఠాన్ జఘన్యాంశ్చ మాతృముఖ్యాశ్చ యోషితః॥౧॥ ఇతి త్రయోదశ్యామపమృత్యునాశార్థం యమాయ నిశాముఖే బహిర్దీపో దేయః। ఇమామేవ త్రయోదశీమారభ్య గోత్రిరాత్రవ్రతముక్తం। తత్ప్రయోగః కౌస్తుభే। ఆశ్వినకృష్ణచతుర్దశ్యాం చంద్రోదయవ్యాపిన్యాం నరకభీరుభిస్తిలతైలేనాభ్యంగస్నానం కార్యం॥

నరకచతుర్దశీ.

అత్ర రాత్ర్యంత్యయామమారభ్యాఽరుణోదయావధితశ్చంద్రో

దయావధిస్తతః సూర్యోదయావధి రితి కాలత్రయే పూర్వోఽజఘన్య ఉత్తరోత్తరః శ్రేష్ఠః । అతశ్చంద్రోదయోత్తరో ముఖ్యః కాలః ప్రాతః కాలో గౌణః । తత్ర పూర్వదిన ఏవ చంద్రోదయ వ్యాప్తౌ పూర్వా । పరత్రైవ తద్వ్యాప్తౌ పరా । అస్మిన్పక్షే తద్దినేఽస్తమయాది కాలే విహిత ముల్కాదాన దీప దానాదికం తత్కాలే చతుర్దశ్య భావేపి కార్యం । దినద్వయే చంద్రోదయ వ్యాప్తౌ పూర్వా । దినద్వయే చంద్రోదయా వ్యాప్తౌ పక్షత్రయం సంభవతి । పూర్వత్ర చంద్రోదయోత్తర ముషఃకాలం సూర్యోదయంచ వ్యాప్య ప్రవృత్తా చతుర్దశీ పరత్ర చంద్రోదయాత్పూర్వం సమాప్తా । యథా త్రయోదశీ ఘట్యః ॥ ౫౮ ॥ పలాని ॥ ౫౦ ॥ చతుర్దశీ ॥ ౫౭ ॥ అస్మిన్ప్రథమపక్షే ఉషఃకాలైక దేశే చతుర్దశీ యుక్తేఽభ్యంగస్నానం కార్యం । అథ పూర్వత్ర సూర్యోదయమాత్రం వ్యాప్య ప్రవృత్తా పరత్ర చంద్రోదయాత్పూర్వం సమాప్తా । అథవా సూర్యోదయా స్పర్శేన క్షయ ఏవ చతుర్దశ్యాః । యథా త్రయోదశీ ॥ ౫౯ ॥ పలాని ॥ ౫౯ ॥ చతుర్దశీ ॥ ౫౮ ॥ యథావా । త్రయోదశీ ॥ ౬ ॥ తద్దినే చతుర్దశీ ॥ ౫౪ ॥ అత్ర పక్షద్వయే పరత్ర చంద్రోదయేఽభ్యంగ స్నానం । చతుర్థయామాది జఘన్యకాలే చతుర్దశీ వ్యాప్తి సత్వాత్ । ఏతత్పక్షద్వయే కేచిదరుణోదయాత్పూర్వమపి చతుర్దశీమధ్యే ఏవ స్నానం కార్యమితి వదంతి । అపరేత్వరుణోదయోత్తరం చంద్రోదయాదికాలేఽమావాస్యాదియుక్తేపి స్నానమితి వదంతి । యత్తు చతుర్దశీక్షయే పూర్వత్ర త్రయోదశ్యాం చంద్రోదయే స్నానమిత్యాహు స్తదయుక్తం । అత్రాభ్యంగస్నానే విశేషః । సీతాలోష్టసమాయుక్త సకంటకదలాన్విత । హర పాపమపామార్గ భ్రామ్యమాణః పునః పునః ॥ ౧ ॥ ఇతి మంత్రేణ లాంగలోద్ధృత లోష్ఠయుతాపామార్గతుంబీ చక్రమర్దన శాఖానాం స్నానమధ్యే త్రివారంభ్రమణం కార్యం । అభ్యంగస్నానోత్తరం తిలకాది కృత్వా కార్తికస్నానం కార్యం । ఉక్తకాలేషు స్నానాసంభవే

సూర్యోదయోత్తరం గౌణకాలేపి యత్యాదిభిరప్యవశ్య మభ్యంగ స్నానం కార్యం । కార్తికస్నానోత్తరం యమతర్పణం కార్యం ॥

యమతర్పణం.

తద్యథా । యమాయనమః । యమం తర్పయామీత్యుక్త్వా తిలమిశ్రాన్ త్రీనంజలీన్సవ్యేనాపసవ్యేనవా దేవతీర్థేన పితృతీర్థేనవా । దక్షిణాముఖో దద్యాత్ । ఏవమగ్రేపి ధర్మరాజాయ । మృత్యవే । అంతకాయ । వైవస్వతాయ । కాలాయ । సర్వభూతక్షయాయ । ఔదుంబరాయ । దధ్నాయ । నీలాయ । పరమేష్ఠినే । వృకోదరాయ । చిత్రాయ । చిత్రగుప్తాయ । జీవత్పితృకస్తు యజ్ఞోపవీతీ దేవతీర్థేన సవ్యేన కుర్యాత్ । తతః ప్రదోషసమయే దీపాన్ దద్యాన్మనోహరాన్ । దేవాలయేమఠేవాపి ప్రాకారోద్యానవీథిషు ॥ ౧ ॥ గోవాజిహస్తిశాలాయామేవం ఘస్రత్రయేపిచ । తులాసంస్థే సహస్రాంశౌ ప్రదోషే భూతదర్శయోః ॥ ౨ ॥ ఉల్కాహస్తా నరాః కుర్యుః పితౄణాం మార్గదర్శనం । తత్ర దానమంత్రః । అగ్నిదగ్ధాశ్చయే జీవా యేప్యదగ్ధాః కులేమమ । ఉజ్జ్వల జ్యోతిషా వర్త్మ ప్రపశ్యంతు పరమాం గతిం ॥ ౧ ॥ యమలోకం పరిత్యజ్య ఆగతాయే మహాలయే । ఉజ్జ్వలజ్యోతిషా వర్త్మ ప్రపశ్యంతు వ్రజంతు తే ॥ ౨ ॥ అస్యాం నక్తభోజనం మహాఫలం । అథాశ్వినామావాస్యాయాం ప్రాతరభ్యంగః ప్రదోషే దీపదాన లక్ష్మీపూజనాది విహితం । తత్ర సూర్యోదయం వ్యాప్యాస్తోత్తరం ఘటికాధిక రాత్రివ్యాపినీ దర్శే సతి న సందేహః । అత్ర ప్రాతరభ్యంగ దేవపూజాదికం కృత్వాఽపరాహ్ణే పార్వణశ్రాద్ధం కృత్వా ప్రదోషసమయే దీపదానోల్కా ప్రదర్శన లక్ష్మీపూజనాని కృత్వా భోజనం కార్యం ॥

లక్ష్మీపూజనాది.

అత్ర దర్శే బాలవృద్ధాదిభిన్నైర్దివా నభోక్తవ్యం । రాత్రౌ భోక్తవ్యమితి విశేషో వాచనికః । తథాచ పరదినే ఏవ దినద్వయే వా ప్రదోషవ్యాప్తౌ పరా । పూర్వత్రైవ ప్రదోషవ్యాప్తౌ లక్ష్మీపూజాదౌ పూర్వా ।

అభ్యంగస్నానాదావరా । ఏవముభయత్ర ప్రదోషవ్యాప్త్యభావేపి ।
పురుషార్థ చింతామణౌతు పూర్వత్రైవ వ్యాప్తిరితి పక్షేపరత్రయా
మత్రయాధికవ్యాపి దర్శే దర్శాపేక్షయా ప్రతిపద్వృద్ధిసత్త్వే లక్ష్మీ
పూజాదికమపి పరత్రేవేత్యుక్తం । ఏతన్మతే ఉభయత్ర ప్రదోషావ్యాప్తి
పక్షేపి పరత్ర దర్శస్య సార్ధయామత్రయాధిక వ్యాపిత్వాత్పరైవ
యుక్తేతిభాతి । చతుర్దశ్యాది దినత్రయేపి దీపావలి సంజ్ఞకే యత్ర
యత్ర హి స్వాతీనక్షత్రయోగ స్తస్య తస్య ప్రాశస్త్యాతిశయః । అస్యా
మేవ నిశీథోత్తరం నగరస్త్రీభిః స్వగృహాంగణాద లక్ష్మీ నిస్సరణం ।
ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయ సూను కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే
ధర్మసింధుసారే ద్వితీయ పరిచ్ఛేదే ఆశ్వినమాస కృత్యాకృత్యనిర్ణ
యోద్దేశః సమాప్తః॥

౧౦ అథ కార్తికమాసః.

వృశ్చిక సంక్రాంతౌ పూర్వాః షోడశనాడ్యః పుణ్యాః శేషం
ప్రాగ్వత్ । అథ కార్తికశుక్లప్రతిపత్కృత్యం। అత్రాభ్యంగ ఆవశ్యకః।
ఏవంచ చతుర్దశ్యాది దినత్రయేభ్యంగాద్యుత్సవస్యాకరణే నరకాది
దోషశ్రవణాత్కరణే లక్ష్మీప్రాప్త్య లక్ష్మీపరిహారాది ఫలశ్రవణాచ్చ
నిత్యకామ్యోభయరూపత్వం। అస్యాం ప్రతిపది బలిపూజాదీపోత్సవో
గోక్రీడనం గోవర్ధన పూజా మార్గపాలీః బంధనం వష్టికాకర్షణం
నవవస్త్రాదిధారణాద్యుత్సవోద్యూతం నారీకర్తృకనీరాజనం మంగల
మాలికేచేత్యేవమాదీనికృత్యాని॥

ప్రతిపన్నిర్ణయః.

తత్రయదిఉదయంవ్యాప్యాదశముహూర్తాప్రతిపత్తథా। చంద్ర
దర్శనాభావాచ్చంద్రదర్శనప్రయుక్తద్వితీయావేధనిషేధాప్రవృత్తేః
సర్వకార్యాణిపరప్రతిపద్యేవభవంతి। ఇష్టినిర్ణయప్రకరణేత్రిముహూర్త
ద్వితీయాప్రవేశమాత్రేణచంద్రదర్శనముక్తంతత్సూక్ష్మదర్శనాభిప్రా
యం। అత్రతుస్థూలదర్శనమేవనిషేధప్రయోజకంతచ్చషణ్ముహూర్త
ద్వితీయాప్రవేశఏవేతినవిరోధ ఇతిభాతియదినవముహూర్తాసౌసంతితదా

బలిపూజా గోక్రీడా గోవర్ధన పూజా మార్గపాలీబంధన వష్టికాక
ర్షణాని పూర్వవిద్ధప్రతిపది కార్యాణి । అభ్యంగ నవవస్త్రాదిధారణ
ద్యూతనారీకర్తృక నీరాజనమంగలమాలికాదీని ఔదయిక ముహూ
ర్తవ్యాపిన్యామపికార్యాణి । బలిపూజాదేః కేనచి న్నిమిత్తేన పూర్వ
విద్ధాయామనుష్ఠానంకార్యంనతు కర్మణాత్యాస్తిథ్యంతర పరిగ్రహోవా
యథా బౌధాయనీయాద్యైః స్వస్వసూత్రోక్తానుష్ఠానాసంభవే ఆప
స్తంబీయాది సూత్రోక్తానుష్ఠానంకార్యం। నతుకర్మలోపః శాఖాంతర
పరిగ్రహోవా తద్వదితిమాధవీయేస్పష్టం॥

బలిపూజాదీపోత్సవాది.

తత్ర రాజా పంచవర్ణరంగైర్బలిం ద్విభుజ మాలిఖ్య అన్య
జనాః శుక్లతండులైర్విరచ్యపూజయేయుః । తత్రమంత్రః । బలిరాజ
నమస్తుభ్యం విరోచనసుతప్రభో। భవిష్యేంద్రసురారాతే పూజేయం
ప్రతిగృహ్యతాం॥ ౧ ॥ బలిముద్దిశ్య యత్కించిద్దాన కరణేఽక్షయ్యం
విష్ణుప్రీతికరంతత్ । యోయాదృశేనభావేన తిష్ఠత్యస్యాంమునీశ్వర ।
హర్షదైన్యాదిరూపేణ తస్యవర్షం ప్రయాతిహి॥ ౧॥ అస్యాంద్యూ
తంప్రకర్తవ్యం ప్రభాతేసర్వమానవైః । తస్మిన్ద్యూతేజయోయస్య
తస్యసంవత్సరంజయః ॥ ౨॥ విశేషవచ్చభోక్తవ్యం ప్రశస్తైర్బ్రాహ్మ
ణైఃసహ। బలిరాజ్యేదీపదానాత్సదాలక్ష్మీః స్థిరాభవేత్ ॥ 3॥ దీప్తైర్నీ
రాజనాదత్ర సైషాదీపాలీస్మృతా । బలిరాజ్యం సమాసాద్యయైర్న
దీపావలీకృతా ॥ ౪॥ తేషాంగృహేకథందీపాః ప్రజ్వలిష్యంతి కేశవ ।
ఇత్యాది । అత్రలక్ష్మీపూజా కుబేరపూజాచోక్తా । లక్ష్మీర్యాలోక
పాలానాం ధేనురూపేణ సంస్థితా । ఘృతంవహతి యజ్ఞార్థే మమ
పాపం వ్యపోహతు ॥ ౧ ॥ అగ్రతః సంతుమేగావో గావోమే సంతు
పృష్ఠతః । గావోమే హృదయేసంతు గవాంమధ్యే వసామ్యహం॥ ౨॥
ఇతి మంత్రాభ్యాం గవాం నవత్సానాం బలీ వర్దానాంచ పూజనం
విభూషణంచకృత్వాదోహనభారవహనాదికంవర్జయేత్। అథ గోవర్ధన

నపూజా। ముఖ్యగోవర్ధనసాన్నిధ్యే తస్యైవపూజా। తదసాన్నిధ్యే గోమయేనాన్నకూటేనవా గోవర్ధనంకృత్వా తత్సహిత గోపాలపూజాకార్యా॥

గోవర్ధనపూజా.

తత్ర శ్రీకృష్ణప్రీత్యర్థం గోవర్ధనపూజన గోపాల పూజనాత్మకం మహోత్సవంకరిష్య ఇతిసంకల్ప్య। బలిరాజ్ఞోద్వారపాలో భవానద్య భవప్రభో। నిజవాక్యార్థనాథాయ సగోవర్ధనగోపతే ॥ ౧ ॥ ఇతి మంత్రేణ గోవర్ధనం గోపాలమావాహ్యస్థాపయేత్। తతః। గోపాల మూర్తేవిశ్వేశ శక్రోత్సవవిభేదక। గోవర్ధనకృత చ్ఛత్రపూజాంమే హరగోపతే॥ ౧॥ గోవర్ధనధరాధార గోకులత్రాణకారక। విష్ణుబాహు కృతచ్ఛాయ గవాంకోటిప్రదోభవ॥ ౨॥ ఇతి మంత్రాభ్యాం శ్రీగోపాల గోవర్ధనౌ షోడశోపచారైః పూజయేత్। తత్రయథావైభవంమహానైవేద్యోదేయః। తతఃతదంగత్వేన ప్రత్యక్షధేనౌమృద్ధేనౌవాగోపూజాంపూర్వోక్తమంత్రాభ్యాంకృత్వా "ఆగావోఅగ్మన్నుప్రతేవదంత్వే"తి ఋగ్భ్యాంగృహసిద్ధచరుహోమఃకార్యః। బ్రాహ్మణేభ్యోన్న గవాదిదానం గోభ్యస్తృణదానంగిరయే బలిదానంచ। తతోగోవిప్ర హోమాగ్నిగిరి ప్రదక్షిణాసహచరీభిర్గోభిర్యుతైఃకార్యా। అథాపరాహ్ణేమార్గపాలీబంధనం॥

మార్గపాలీబంధనాది.

తత్ర పూర్వస్యాందిశికుశకాశమయ రజ్జువిశేషం యథాచారం కృతోచ్చస్తంభేవృక్షేచబధ్వా। మార్గపాలినమస్తేస్తు సర్వలోక సుఖప్రదే। విధేయైఃపుత్రదారాద్యైః పునరేహివ్రతస్యమే॥ ౧॥ ఇతి నమస్కృత్యప్రార్థ్యతదధోమార్గేణ గోగజాదిసహితాఃవిప్రరాజాదయఃసర్వేగచ్ఛేయుః। ఏవంకాశాదిమయీంపట్టికాందృఢాంకృత్వా ఏకతోరాజపుత్రాఅన్యత్రహీనజాతయో జయజ్ఞానార్థంకర్షయేయుః। అత్రహీనజాతిజయేరాజజయః। ప్రాతర్ద్యూతం కార్యమిత్యుక్తం। ఏవంనారీభిర్నీరాజనమపిప్రాతరేవకార్యం। రాత్రౌగీతవాద్యాద్యుత్సవః

కార్యః। నవైర్వస్త్రైశ్చసం పూజ్యాద్విజసంబంధిబాంధవాఇతి। అథ ద్వితీయా। యమోయమునయాపూర్వంభోజితః స్వగృహేస్వయం॥

యమద్వితీయా.

అతోయమద్వితీయా సాప్రోక్తాలోకేయుధిష్ఠిర॥ ౧ ॥ అస్యాం నిజగృహేనభోక్తవ్యం యత్నేనభగినీహస్తాద్భోక్తవ్యం। తేనధనధాన్య సుఖలాభః। వస్త్రాలంకరణైః సర్వాభగిన్యఃపూజ్యాః। స్వభగిన్యభావే మిత్రాదిభగిన్యః పూజ్యాః। భగిన్యాఅపిభ్రాతృపూజనే అవైధవ్యం భ్రాతుశ్చిరజీవనంతదకరణే సప్తజన్మసుభ్రాతృనాశః। ఇయంపూర్వేద్యురేవాపరాహ్ణవ్యాప్తౌపూర్వా। ఉభయత్రవ్యాప్త్యవ్యాప్త్యాదిపక్షాంతరేషుపరైవ। అస్యాంయమునాస్నాన మపరాహ్ణే చిత్రగుప్త యమ దూతసహిత యమపూజనం యమాయార్ఘ్యదానంచ విహితం। కార్తికశుక్లషష్ఠ్యాం భౌమయుతాయాం వహ్నింసమభ్యర్చ్య తత్ప్రీత్యర్థంవిప్రభోజనంకార్యం। కార్తికశుక్లాష్టమీ గోపాష్టమీ। అత్రగో పూజన గోప్రదక్షిణగవానుగమనైరిష్ట కామావాప్తిః। కార్తికశుక్ల నవమ్యాం మధురాప్రదక్షిణోక్తా। ఇయంయుగాదిరపి। అస్యాంపూర్వాహ్ణవ్యాపిన్యామపిండకంశ్రాద్ధముక్తం॥

భీష్మపంచకవ్రతమ్.

అత్రవిశేషా వైశాఖప్రకరణేఉక్తః। ఏకాదశ్యాది దినపంచకే భీష్మపంచక వ్రతముక్తం। తచ్ఛుద్ధైకాదశ్యామారభ్య చతుర్దశ్యా విద్ధాయాంపౌర్ణమాస్యాంసమాపనీయం। యదిశుద్ధైకాదశ్యామారమ్భే క్షయవశేన పౌర్ణమాస్యాం పంచ దినాత్మక వ్రతసమాప్తిర్న ఘటతే తదావిద్ధైకాదశ్యామప్యారమ్భః। శుద్ధైకాదశ్యామారమ్భేపి దినవృద్ధివశేన పరవిద్ధపౌర్ణమాస్యాం సమాపనేయదిషట్ దినాపత్తిస్త దాచతుర్దశీ విద్ధపూర్ణిమాయామపి సమాప్తిఃకార్యా। వ్రతప్రయోగః కౌస్తుభాద్జ్ఞేయః। కార్తికమాసే ఏకాదశ్యాదిపర్వణి చంద్ర

తారాదిబలాన్వితే శివవిష్ణుమంత్రగ్రహణాదిరూపాదీక్షాకర్తవ్యా । కార్తికేతుకృతా దీక్షా నృణాంజన్మవిమోచనీతి నారదోక్తేః॥

తులసీకాష్ఠమాలాధారణమ్.

తథాత్ర తులసీకాష్ఠమాలాధారణ ముక్తం । స్కాందద్వారకామాహాత్మ్యేవిష్ణుధర్మేచ । నివేద్య కేశవే మాలాం తులసీకాష్ఠసంభవాం । వహతేయో నరోభక్త్యా తస్యనైవాస్తి పాతకం ॥ ౧ ॥ తులసీకాష్ఠసంభూతే మాలేకృష్ణజనప్రియే । బిభర్మిత్వామహంకంఠే కురుమాం కృష్ణవల్లభం॥ ౧ ॥ ఏవంసంప్రార్థ్య విధివన్మాలాం కృష్ణగలేర్పితాం । ధారయేత్కార్తికేయోవై సగచ్ఛేద్వైష్ణవంపదం॥ 3 ॥ ఇతి నిర్ణయసింధౌస్పష్టం । యత్తుతత్రైవమాలాధారణప్రకరణాంతే సర్వపుస్తకేష్వ దృశ్యమానమపి అత్రమూలం చింత్యమితి వాక్యం । క్వచిన్నిర్ణయసింధు పుస్తకేదృశ్యతే । తస్యమాలాధారణ విధివాక్యానాం నాప్రామాణికత్వే తాత్పర్యం । స్వయమేవ స్కందపురాణస్థ విష్ణుధర్మస్థత్వేనోక్తానాం స్వయమేవా ప్రామాణికత్వోక్త్యా వ్యాఘాతప్రసంగాత్ । తులసీకాష్ఠఘటితై రుద్రాక్షాకారకారితైః । నిర్మితాం మాలికాంకంఠే నిధాయార్చనమారభేత్ ॥ ౧ ॥ తులసీకాష్ఠమాలాయాభూషితః కర్మఆచరేత్ । పితౄణాం దేవతానాంచ కృతంకోటిగుణంభవేత్ ॥ ౧॥ ఇతిపద్మపురాణేపాతాలఖండే నవన ప్తతితమాధ్యాయే ప్రత్యక్షోపలభ్యమానవచనవిరోధాచ్చ । కింత్వాషాఢమాసప్రకరణేఆషాఢశుద్ధద్వాదశ్యామనూరాధాయోగరహితాయాం పారణం కార్యమిత్యుక్త్వా తత్ర ప్రమాణత్వే నాభాకాసితపక్షేషుమైత్రాద్యపాదేస్వపితీహ విష్ణురిత్యాదీనిభవిష్యస్యవిష్ణుధర్మస్థానివాక్యాని లిఖిత్వాయథాంతేఇదంనిర్మూలమిత్యుక్తంఏవంప్రకరణాంతరేపి। తస్య చమాధవాది మూలగ్రంథేషునోపలభ్యతే ఇత్యేవతత్పరిభాషా తాత్పర్యం । నత్వప్రామాణికత్వే । తథాత్వేభాద్రకార్తికయోస్తద్వాక్యానుసారేణపారణనిర్ణయలేఖ నాసాంగత్యప్రసంగాత్ । కౌస్తుభాదిసర్వ

నవీనగ్రంథేషు తద్వాక్యానుసారేణైవ నిర్ణయస్యా సంగత్యాపాతాచ్చ । సర్వశిష్టానాం తదనుసారేణైవ పారణాచరణస్యాప్య ప్రమాణత్వాపత్తేశ్చ । తద్వదత్రాపిజ్ఞేయం । ఏతేనమాధవాదిష్వనుపలంభాదేవాప్రామాణ్యాపత్తిరితి నిరస్తం । బహూనాంమాధవాద్యలిఖితానాం వాక్యానామాచారాణాంచాప్రామాణ్యాపత్తేః । యత్రతుయాని యత్తు ఇత్యేవమాదిరూపేణ యత్పాదోపక్రమ మనూద్యతానినిర్మూలానీత్యేవమాది రీత్యా దూష్యంతే యథాశ్రవణ ద్వాదశీప్రకరణే శ్రవణస్యోత్తరాషాఢా వేధనిషేధక వాక్యాని తత్రతేషామప్రమాణత్వే ఏవసర్వథా తాత్పర్యమితి సూక్ష్మబుద్ధయో విదాం కుర్వంతు । నను మాధవాదిగ్రంథేష్వనుపలంభాన్న నిర్మూలత్వముచ్యతే కింతు కాష్ఠమాలాధారణ నిషేధవాక్యానాంబాధకానాముపలంభాదితిచేత్ । కింతాని వాక్యాని సామాన్యతః కాష్ఠమాలాధారణ నిషేధకాని దృశ్యంతే । విశేషతస్తులసీకాష్ఠమాలా నిషేధకానివా । ఆద్యేసామాన్యతః కాష్ఠమాలా నిషేధక వాక్యానాం విశేషరూపైస్తులసీధాత్రీకాష్ఠమాలాధారణ విధివాక్యైర్బాధఃస్పష్టః । ద్వితీయే షోడశీగ్రహణాగ్రహణవ ద్విహిత ప్రతిషిద్ధత్వేన వికల్ప మవగచ్ఛ । నచవికల్పో వైష్ణవావైష్ణవ విషయతయా వ్యవస్థితోభవిష్యతి । మూలవాక్యేషు విష్ణ్వాదిపద శ్రవణాదితిచ నిర్మూలత్వసంభవః । అతఏవైతద్వాక్యానాం మాధవాద్యనుల్లేఖస్యాకరోహారి వాసరలక్షణవాక్యపురుషార్థచింతామణౌవైష్ణవానామేవావశ్య కత్వాదేతదనుపన్యాసేపిమాధవాదీనాం నన్యూనతేత్యుక్తయారీత్యోహితుంశక్యః। ఏవంధాత్రీకాష్ఠమాలాధారణవిధిఃజ్ఞేయః । రామార్చనచంద్రికాదౌ తులసీకాష్ఠమాలయాజపవిధివాక్యాని । తులసీకాష్ఠఘటితైర్మణిభిర్జపమాలికేత్యాదీనిస్పష్టాని । ఏవంగ్రంథాంతరేషుబహూనివాక్యాన్యుపలభ్యంతే । తథాచప్రయోగపారిజాతాహ్నికేపూజాప్రకరణేఉక్తం। ఆదౌదేవపూజాసాధనమగ్రోదకగంధపుష్పాక్షతాదికంసంభృత్య పాదౌపాణీప్రక్షాల్య యథాశక్తి

ధృత దుకూలాది శుద్ధవస్త్ర భూషణ భూషితో ముక్తాఫల ప్రవాల పద్మాక్ష తులసీ మణినిర్మితమాలాః కంఠేధృత్వా ఇతి సర్వదేశీయ వైష్ణవేషు తులసీ కాష్ఠమాలా ధారణ జపా చారశ్చైవ లభ్యతే। తన్మాది ధారణ ద్వేషి వైష్ణవ స్పర్ధయా శైవాగమా గ్రాహిభిః కేవలం ద్విష్యత ఇత్యలం బహు నేతి దిక్ అథ ధాత్రీ మూలే దేవ పూజావిధిః॥

ధాత్రీమూలేదేవపూజావిధిః.

సర్వపాపక్షయద్వారా శ్రీదామోదర ప్రీత్యర్థం ధాత్రీమూలే శ్రీ దామోదర పూజాం కరిష్యే। పురుషసూక్తేన షోడశోపచారైః సంపూజ్య గంధపుష్ప ఫలయుతమర్ఘ్యందద్యాత్। అర్ఘ్యం గృహాణ భగవన్ సర్వకామప్రదోభవ। అక్షయాసంతతిర్మేస్తు దామోదర నమోస్తుతే॥ ౧॥ తతోపరాధ సహస్రాణీతి ప్రార్థ్య ధాత్రీం కుంకుమగంధాదినాభ్యర్చ్య పుష్పైః పూజయేత్। ధాత్ర్యై నమః। శాంత్యైన। మేధాయై। ప్రకృత్యై। విష్ణుపత్న్యై। మహాలక్ష్మ్యై। రమాయై। కమలాయై। ఇందిరాయై। లోకమాత్రే। కల్యాణ్యై। కమనీయాయై। సావిత్ర్యై। జగద్ధాత్ర్యై। గాయత్ర్యై। సుధృత్యై। అవ్యక్తాయై। విశ్వరూపాయై। సురూపాయై। అబ్ధిభవాయై। తతో ధాత్రీ మూలే సవ్యేనతర్పణం కార్యం। పితాపితామహాశ్చాన్యే అపుత్రాయేచ గోత్రిణః। తేపిబంతు మయాదత్తం ధాత్రీమూలేఽక్షయం పయః॥ ౧॥ ఆబ్రహ్మస్తంబ పర్యంతం దామోదర నివాసాయైధాత్రీదేవ్యై నమోస్తుతే। సూత్రేణానేననధ్నామి సర్వదేవ నివాసినీం॥ ౧॥ ఇతిసూత్రేణవేష్టయేత్। ధాత్ర్యైనమఇతి చతుర్దిక్షుబలీన్ దత్వాష్టదీపాన్దద్యాత్। అష్టకృత్వః ప్రదక్షిణీకృత్యనమేత్। ధాత్రీ దేవినమస్తుభ్యం సర్వపాపక్షయంకరి। పుత్రాన్ దేహిమహాప్రాజ్ఞేయశోదేహిబలంచమే॥౧॥ ప్రజ్ఞాంమేధాంచసౌభాగ్యంవిష్ణుభక్తించశాశ్వతీం। నీరోగంకురుమాంనిత్యంనిష్పాపంకురుసర్వదా॥ ౧॥ తతోఘృతపూర్ణంస హేమకాంస్యపాత్రందద్యాదితిసంక్షేపః। కార్తికశుక్లద్వాదశ్యాం రేవ

తీయోగరహితాయాంపారణం। అపరిహార్యయోగేచతుర్థపాదోవర్జ్య ఇత్యాదివిశేషః శ్రవణనిర్ణయప్రకరణోక్తో ద్రష్టవ్యః। అథప్రబోధోత్సవ తులసీవివాహః॥

ప్రబోధోత్సవతులసీవివాహః.

తత్ర ప్రబోధోత్సవః కార్తిక శుక్లైకాదశ్యాం క్వచిదుక్తః। రామార్చన చంద్రికాదౌ ద్వాదశ్యాముక్తః। ఉత్థాపనమంత్రే ద్వాదశీగ్రహణాత్ ద్వాదశ్యామేవయుక్తః। తత్రాపిద్వాదశ్యాం రేవత్యంత్యపాదయోగో రాత్రిప్రథమభాగే ప్రశస్తః। తదభావే తత్రైవరాత్రౌ రేవతీనక్షత్రమాత్రయోగోపి। తదభావే రాత్రిప్రథమభాగే కేవలద్వాదశ్యపి। ఏవం కేవలరేవత్యపి। ద్వాదశీరేవత్యోరుభయోరపి రాత్రావభావేదివైవద్వాదశీమధ్యే కార్యఇతికౌస్తుభేస్థితం। తథాపిపారణాహే పూర్వరాత్రౌ ఇతి వచనాత్పారణాహే రాత్రిపూర్వభాగే ద్వాదశ్యభావేపి త్రయోదశ్యామేవ పారణాహే ప్రబోధోత్సవ ఇతిదేశాచారః ఏవం తులసీవివాహస్య నవమ్యాది దినత్రయే ఏకాదశ్యాది పూర్ణిమాంతే యత్రక్వాపిదినే। కార్తికశుక్లాంతర్గత వివాహనక్షత్రేషు వావిధానాదనేకకాలత్వం తథాపిపారణాహే ప్రబోధోత్సవకర్మణా సహతంత్రేణైవ సర్వత్రానుష్ఠీయతే ఇతిసోపిపారణాహే పూర్వరాత్రే కార్యః। ప్రబోధోత్సవాత్పృథక్ చికీర్షాయాం కాలాంతరేవా కార్యః తత్ర పుణ్యాహవాచన నాందీశ్రాద్ధ వివాహ హోమాద్యంగ సహితస్తులసీ వివాహ ప్రయోగః కౌస్తుభాదౌజ్ఞేయః। సంక్షేపస్తు ప్రబోధోత్సవేనైక తంత్రతయా శిష్టాచారమనుసృత్యలిఖ్యతే। దేశ కాలౌసంకీర్త్య శ్రీదామోదర ప్రీత్యర్థం ప్రబోధోత్సవం సంక్షేపతస్తులసీ వివాహవిధించ తంత్రేణకరిష్యే। తదంగతయాపురుషసూక్తేన విధినా షోడశోపచారైస్తంత్రేణ శ్రీమహావిష్ణుపూజాం తులసీపూజాంచకరిష్యే। న్యాసాదివిధాయ శ్రీవిష్ణుంతులసీంచ ధ్యాత్వా సహస్రశీర్షేతి శ్రీమహావిష్ణుం తులసీంచావాహ్య। పురుష ఏవేత్యాదిభిః

శ్రీమహావిష్ణవే దామోదరాయ శ్రీదేవ్యై తులస్యై చ నమ ఆసన
మిత్యాదిస్నానాంతే । మంగలవాద్యైః సుగంధితైల హరిద్రాభ్యాం
నాగవల్లీదల గృహీతాభ్యాం ఉష్ణోదకేనచ మంగల స్నానం విష్ణవే
తులస్యైచ సువాసినీభిః కారయిత్వా స్వయంవాదత్వా పంచామృత
స్నానం సమర్ప్య శుద్ధోదకే నాభిషిచ్య వస్త్రయజ్ఞోపవీత చందనం
దత్వాతులస్యై హరిద్రాకుంకుమ కంఠసూత్రమంగలాలంకారాన్ దత్వా
మంత్ర పుష్పాంత పూజాం సమాప్య ఘంటాది వాద్య ఘోషేణ
దేవం ప్రబోధయేత్ । తత్రమంత్రః । ఇదంవిష్ణు । యోజాగారేతితు
ఆచారప్రాప్తః । బ్రహ్మేంద్ర రుద్రాగ్ని కుబేర సూర్యసోమాదిభి
ర్వందితవందనీయ । బుధ్యస్వ దేవేశ జగన్నివాస మంత్రప్రభావేన
సుఖేనదేవ ॥ ౧ ॥ ఇయంచ ద్వాదశీదేవ ప్రబోధార్థంతునిర్మితా ।
త్వయైవ సర్వలోకానాం హితార్థం శేషశాయినా ॥ ౨ ॥ ఉత్తిష్ఠో
త్తిష్ఠగోవింద త్యజనిద్రాం జగత్పతే । త్వయిసుప్తే జగత్సుప్త ముత్థితే
చోత్థితం జగత్ ॥ 3 ॥ ఏవముత్థాప్య చరణంపవిత్రం ॥ ౧ ॥ గతామేఘా
వియచ్చైవ నిర్మలం నిర్మలాదిశః । శారదానిచపుష్పాణి గృహాణ
మమకేశవ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాది మంత్రాభ్యాం పుష్పాంజలిం దద్యాత్ ।
అథాచారాత్తులసీ సంముఖాం శ్రీకృష్ణ ప్రతిమాంకృత్వా మధ్యేంతః
పటంధృత్వా మంగలాష్టకపద్యాని పఠిత్వా అంతః పటంవిసృజ్యాక్ష
తాప్రక్షేపంకృత్వా దామోదరహస్తే తులసీదానం కుర్యాత్ । దేవీం
కనకసంపన్నాం కనకాభరణైర్యుతాం । దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం
బ్రహ్మలోక జిగీషయా ॥ ౧ ॥ మయాసంవర్ధితాం యథాశక్త్యలంకృ
తామిమాం తులసీందేవీం దామోదరాయ శ్రీధరాయ వరాయతుభ్య
మహం సంప్రదదే దేవపురతః సాక్షతజలంక్షిపేత్ । శ్రీమహావిష్ణుః ప్రియ
తామిత్యుక్త్వా ఇమాం దేవీం ప్రతిగృహ్ణాతు భవాన్ ఇతివదేత్ । తతోదేవ
హస్తస్పర్శంతులస్యాకృత్వా । క ఇదంకస్మా అదాత్ కామః కామాయా
దాత్ కామోదాతా కామః ప్రతిగ్రహీతా కామం సముద్రమావిశ కామే
నత్వాప్రతిగృహ్ణామి కామైతత్తే వృష్టిరసి ద్యౌస్త్వా దదాతు పృథివీ ప్రతిగృ

హ్ణాతు ఇతిమంత్రమన్యేనవాచయేత్ । యజమానః । త్వందేవిమేగ్ర
తోభూయాస్తులసీదేవి పార్శ్వతః । దేవిత్వం పృష్ఠతోభూయా స్త్వద్దా
నాన్మోక్షమాప్నుయాం ॥ ౧ ॥ దానస్యప్రతిష్ఠా సిద్ధ్యర్థమిమాందక్షి
ణాం సంప్రదదే దేవపురతో దక్షిణామర్పయేత్ । తతః । స్వస్తి
నోమిమీతాం । శంన ఇత్యాది స్వస్వశాఖోక్తాని శాంతిసూక్తాని విష్ణు
సూక్తానిచ పఠేయుః । తులసీయుతాయవిష్ణవే మహానీరాజనంకృత్వా
మంత్రపుష్పం దత్వా సపత్నీకః సగోత్రజః సామాత్యో యజమాన
శ్ఛత్రసః ప్రదక్షిణాః కుర్వీత । బ్రాహ్మణేభ్యో దక్షిణాందత్వా యథా
శక్తి బ్రాహ్మణ భోజనం సంకల్ప్య కర్మేశ్వరార్పణం కుర్యాత్ ।
ఏవందేవం ప్రబోధ్య కార్తికే యద్యద్ద్రవ్యస్య వర్జనంకృతంతత్తద్ద్ర
వ్యముక్తరీత్యా ద్రవ్యాంతరంచ బ్రాహ్మణేభ్యోదత్వా వ్రతసంపూర్ణ
తాంప్రార్థయేత్ । ఇదంవ్రతంమయాదేవ కృతంప్రీత్యైతవప్రభో ।
న్యూనంసంపూర్ణతాంయాతు త్వత్ప్రసాదాజ్జనార్దన ॥ ౧ ॥ ఇతి తతో
వ్రతంభగవదర్పణంకుర్యాత్ । చాతుర్మాస్యవ్రతసమాప్తిరప్యత్రైవేతి
కేచిత్ కార్తికమాస వ్రతోద్యాపనం చాతుర్మాస్య వ్రతోద్యాప
నంచ చతుర్దశ్యాం పూర్ణిమాయాం వేత్యపరే ॥

వైకుంఠచతుర్దశీ ॥

అథ వైకుంఠ చతుర్దశీ । పూర్వేద్యురుపవాసం కృత్వారు
ణోదయ వ్యాపిన్యాం చతుర్దశ్యాం శివం సంపూజ్య । ప్రాతః
పారణం కార్యం । తథాచ చతుర్దశీ యుక్తారుణోదయవతి అహో
రాత్రే ఉపవాసః ఫలితః । ఉభయత్రారుణోదయ వ్యాప్తౌపరత్రా
రుణోదయే పూజా పూర్వత్రోప వాసః । ఉభయత్ర వ్యాప్తౌ
చతుర్దశీయుక్తాహో రాత్రే ఏవారుణోదయే పూజా పూర్వత్రోప
వాసశ్చ । కేచిత్తు విష్ణుపూజాయామియం నిశీథ వ్యాపినీ గ్రాహ్యా ।
దినద్వయే తద్వ్యాప్తౌ నిశీథ ప్రదోషోభయ వ్యాపినీ గ్రాహ్యేత్యాహుః ।
అస్యామేవచతుర్దశ్యాంపరవిద్ధాయాం కార్తికమాసవ్రతోద్యాపనాం
గత్వేనోపవాసం కృత్వాధివాసనంవిధాయ రాత్రౌ జాగరణంకుర్యాద్గీత

వాద్యాదిమంగళైః। నరాణాం జాగరే విష్ణోర్గీతం నృత్యం చ కుర్వతాం॥ ౧॥ గోసహస్రం చ దదతాం ఫలం సమముదాహృతం। ఇత్యాదివాక్యైర్విహితంగీతనృత్యవాద్య విష్ణుచరితపఠన స్వేచ్ఛాలాపలీలానుకారైః హరిజాగరం కృత్వా పరవిద్ధ పౌర్ణమాస్యాం సపత్నీకాచార్యం వృత్వా "అతో దేవే" తిద్వాభ్యాం తిలపాయసం హుత్వా గోదానం కార్యమితి మాసవ్రతోద్యాపనం। కార్తికశుక్లద్వాదశీ పౌర్ణమాసీ చ మన్వాది సా పౌర్వాహ్ణికీ గ్రాహ్యా అన్యత్పూర్వముక్తం। అస్యాం చాతుర్మాస్యవ్రతసమాప్తిః॥

చాతుర్మాస్యవ్రతదానాని.

తత్ర చాతుర్మాస్యవ్రతానాం సమాప్తౌ దానాని। నక్తవ్రతే వస్త్రయుగ్మం। ఏకాంతరోపవాసే గౌః। భూశయనే శయ్యా। షష్ఠకాలభోజనే గౌః। వ్రీహిగోధూమాదిధాన్యత్యాగే సౌవర్ణవ్రీహిగోధూమాదిదానం। కృచ్ఛ్రవ్రతే గోయుగ్మం। శాకాహారే గౌః। పయోమాత్రభక్షణే పయోవర్జనే చ గౌః మధుదధిఘృతవర్జనే వస్త్రం గౌశ్చ। బ్రహ్మచర్యే స్వర్ణం। తాంబూలవర్జనే వస్త్రయుగ్మం। మౌనే ఘంటా ఘృతకుంభో వస్త్రద్వయం చ। రంగవల్లీకరణే గౌః సువర్ణపద్మం చ। దీపదానవ్రతే దీపికా వస్త్రద్వయం చ। భూమిభోజనే కాంస్యపాత్రం గౌశ్చ। గోగ్రాసే గోవృషౌ। ప్రదక్షిణాశతే వస్త్రం। అభ్యంగవర్జనే తైలపూర్ణఘటః। నఖకేశధారణే మధుసర్పిర్హేమదానం। యత్ర విశేషతో దానం నోక్తం తత్ర స్వర్ణం గౌశ్చ। గుడవర్జనే గుడపూర్ణం ససువర్ణం తామ్రపాత్రం। ఏవం లవణవర్జనే లవణపూర్ణం తామ్రపాత్రమితి క్వచిత్। అస్యామేవ లక్షప్రదక్షిణాలక్షనమస్కారాణామాషాఢ్యాదావారబ్ధానాముద్యాపనం కార్యం।

లక్షపూజాఫలాది.

ఏవం తులసీలక్షపూజాం కార్తికే మాఘే వారభ్య ప్రత్యహం సహస్రతులసీసమర్పణేన లక్షం సమాప్య మాఘ్యాం వైశాఖ్యాం వోద్యాపనం కార్యం ఏవం పుష్పాది లక్షపూజా అపి। తత్ర బిల్వపత్ర

లక్షేణ లక్ష్మీప్రాప్తిః ఫలం దూర్వాలక్షేణారిష్టశాంతిః। చంపకలక్షేణాయుష్యం। అతసీలక్షేణ విద్యా। తులసీలక్షేణ విష్ణుప్రసాదః। గోధూమతండులాది ప్రశస్త ధాన్యలక్షేణ దుఃఖనాశః। ఏవం సర్వపుష్పైః సర్వకామావాప్తిః। ఏవం లక్షవర్తివ్రతమపి మాసత్రయం కృత్వా కార్తికే మాఘే వైశాఖే వా ఉత్తరోత్తరప్రశస్తే సమాపనీయం। ఏవం ధారణపారణవ్రతోద్యాపనమపి పౌర్ణమాస్యామేవ। కార్తికమాసవ్రతానాం మాసోపవాసాదీనాం ద్వాదశ్యామేవ సమాపనం। తత్రాసంభవే పౌర్ణమాస్యాం। ఏవం గోపద్మవ్రత మాషాఢశుక్లైకాదశ్యాదావారభ్య ప్రత్యహం త్రయస్త్రింశద్గోపద్మాని విలిఖ్య గంధపుష్పైః ప్రపూజ్య తావత్సంఖ్యాకాఘ్ర్య నమస్కారప్రదక్షిణాః కృత్వా కార్తికద్వాదశ్యాం త్రయస్త్రింశదపూపవాయనం దద్యాదేవం వత్సరపంచకమనుష్ఠాయోద్యాపనం కుర్యాత్। లక్షప్రదక్షిణాది గోపద్మపర్యంతోద్యాపనానామితి కర్తవ్యతాః కౌస్తుభే ద్రష్టవ్యాః। కార్తికపౌర్ణమాస్యాః కృత్తికానక్షత్రయోగే మహాపుణ్యత్వం। రోహిణీయోగే మహాకార్తికీత్వం। కార్తిక్యాం కృత్తికాయోగే యః। కార్తికేయదర్శనం కరోతి స సప్తసు జన్మసు ధనాఢ్యో వేదపారగో విప్రో భవేత్। విశాఖాస్థే సూర్యే సతి యద్దినే చంద్రనక్షత్రం కృత్తికా తత్ర పద్మకయోగః। అయం పుష్కరతీర్థేఽతిప్రశస్తః। అస్యామేవ త్రిపురాఖ్య దీపదానముక్తం। కార్తికే పౌర్ణమాస్యాం కామ్యవృషోత్సర్గోఽతిప్రశస్తః। ఏవం గజాశ్వరథ ఘృతధేన్వాది మహాదానమపి ప్రశస్తం। వృషోత్సర్గస్యాశ్వినీ పౌర్ణమాసీ గ్రహణద్వయమయనద్వయం విషువద్వయం చేతి కాలాంతరాణి। అన్యత్ర మాఘీ చైత్రీ వైశాఖీ ఫాల్గున్యాషాఢీ చేతి పౌర్ణమాస్యో రేవతీనక్షత్రం వైధృతివ్యతీపాతౌ యుగాదిమన్వాది సూర్యసంక్రాంతి పితృక్షయాహాష్టకా అపి కాలా ఉక్తాః। అత్ర వృషోత్సర్గప్రయోగోఽతివిస్తృతో నానాశాఖాభేదభిన్నః కౌస్తుభే ద్రష్టవ్యః॥

కాలాష్టమీ.

కార్తిక కృష్ణాష్టమీ కాలాష్టమీ । ఇయం పూర్ణిమాంత మానపక్షే మార్గశీర్షే కృష్ణాష్టమీత్యుచ్యతే । సేయం మధ్యాహ్నవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । దినద్వయే మధ్యాహ్నవ్యాప్తౌ పూర్వైవేతి సింధౌ స్థితం । ప్రదోషవ్యాపినీతి కౌస్తుభే । ఉభయదినే ప్రదోషవ్యాప్తౌ తదేక దేశస్పర్శే వా పరైవ । యదా పూర్వత్ర ప్రదోషవ్యాప్తిరేవ పరత్ర మధ్యాహ్న వ్యాప్తిరేవ తదా బహు శిష్టాచారానురోధాత్ ప్రదోష వ్యాప్త్యైవ నిర్ణయో న మధ్యాహ్న వ్యాప్త్యేతి భాతి । అత్ర కాలభైరవ పూజాం కృత్వా త్రయోఽర్ఘ్యా దేయాః । ఉపవాసో జాగరశ్చ కార్యః । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే కార్తికమాస కృత్యనిర్ణయోద్దేశః సమాప్తః.

౧౧ అథ మార్గశీర్షమాసః.

ధనుః సంక్రాంతౌ పరాః షోడశ నాడ్యః పుణ్యాః । అన్యత్రాప్యుక్తం మార్గశీర్ష శుక్లపంచమ్యాం నాగపూజా దక్షిణాత్యానాం ప్రసిద్ధా । ఇయం షష్ఠీయుతా గ్రాహ్యేత్యాది విశేషః ప్రథమపరిచ్ఛేదే ఉక్తః। మార్గశీర్షశుక్లషష్ఠీ చంపాషష్ఠీ మహారాష్ట్రేషు ప్రసిద్ధా। అత్ర తిథిద్వైధే యస్మిన్ దినే రవివార భౌమవార శతతారకా వైధృతీనాం మధ్యే అధికైర్యోగః సా పూర్వా పరా వా ముహూర్తత్రయ వ్యాపినీ గ్రాహ్యా । దినద్వయేపి యోగాభావే పరైవ త్రిముహూర్తా గ్రాహ్యా। ఇయమేవ స్కందషష్ఠీ । సా పూర్వా గ్రాహ్యా అథ సప్తమ్యాం సూర్యవ్రతం తద్విధిః కౌస్తుభే । మృగయుతాయాం పౌర్ణమాస్యాం లవణ దానే సుందరరూపతా । మార్గశీర్ష పౌర్ణమాస్యాం దత్తాత్రేయోత్పత్తిః । ఇయం ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । మార్గ శీర్ష శుక్ల చతుర్దశ్యాం పౌర్ణమాస్యాం వా ప్రదోషే ఆశ్వలాయనైః ప్రత్యవరోహణం కార్యం । తత్ర కర్మకాలవ్యాపినీ తిథిః। తత్ప్రయోగః ప్రయోగరత్న కౌస్తుభాదౌ జ్ఞేయః॥

అష్టకాదిశ్రాద్ధాని.

మార్గశీర్షాది మాస చతుష్టయస్య కృష్ణాష్టమీష్వష్టకా శ్రాద్ధాని । తత్పూర్వ సప్తమీషు పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధాని । తదుత్తర నవమీషు చాన్వష్టక్య శ్రాద్ధాని కర్తవ్యాని । ఏవం భాద్ర కృష్ణ పక్షేపి అష్టకాది శ్రాద్ధాని కార్యాణీతి పంచాష్టకాపక్ష ఆశ్వలాయన భిన్న శాఖినాం । ఆశ్వలాయనానాం తు మార్గాది చతురష్టకాపక్ష ఏవ। భాద్రపద కృష్ణాష్టమ్యాం తు మాఘ్యావర్ష శ్రాద్ధం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య సర్వమష్టకా శ్రాద్ధవత్కార్యం । సప్తమ్యాం తు మాఘ్యావర్ష శ్రాద్ధం కర్తుం పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధం కరిష్య ఇతి సంకల్పః । నవమ్యామన్వష్టకా శ్రాద్ధం కరిష్య ఇతి సంకల్ప ఇతి విశేషః । ఏవం భాద్ర కృష్ణాష్టమీ శ్రాద్ధస్య మాఘ్యావర్ష సంజ్ఞకత్వా దాశ్వలాయనానాం చతురష్టకాపక్షః। అన్యశాఖినాం పౌషాది త్ర్యష్టకాపక్షోపి। ఏవం సర్వా అష్టకాః కర్తుమశక్తేన ఏకైవాష్టకా కార్యా। సా చ మాఘ పౌర్ణమాస్యనంతర కృష్ణపక్షస్య సప్తమ్యా మష్టమ్యాం నవమ్యామితి దినత్రయే కార్యా దినత్రయే శ్రాద్ధత్రయం కర్తుమశక్తేన మాఘ కృష్ణాష్టమీ శ్రాద్ధమేవ కార్యం । తత్రాష్టకా శ్రాద్ధే ఽపరాహ్ణవ్యాపిన్యష్టమీ గ్రాహ్యా। దినద్వయే వ్యాప్త్యవ్యాప్త్యా దౌ దర్శవన్నిర్ణయః। అష్టమ్యనురోధేన పూర్వ పరదినయోః పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధాన్వష్టక్య శ్రాద్ధే కార్యే నతు సప్తమ్యాదేరపరాహ్ణ వ్యాప్తిరపేక్షణీయా । ఏక దినే వ్యశక్తస్య ప్రత్యామ్నాయాః । అనడుహో యవసమాహరేత్ అగ్నినా వా కక్షం దహేదపి వాఽనూచానేభ్య ఉదకుంభమాహరేదపి వా శ్రాద్ధ మంత్రానధీయీతేతి । క్వచిదుపవాసోప్యుక్తః । ఏవం శ్రవణా కర్మాది పాక సంస్థా లోపే ప్రతి పాక యజ్ఞం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రం ప్రాయశ్చిత్తముక్తం। మలమాసేష్టకా శ్రాద్ధాని న కార్యాణీతి నారాయణవృత్తిః। అష్టకాదిశ్రాద్ధత్రయ ప్రయోగః కౌస్తుభ ప్రయోగ రత్నాదౌ। అత్రాష్టమీ శ్రాద్ధే కామకాలసంజ్ఞకౌ విశ్వేదేవౌ। సప్తమీ నవమ్యోస్తు పురూరవార్ద్రవావితి। ఆహితాగ్నేః పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధం

గహోమాష్టకాంగ హోమో౽న్వష్టకాగ్నౌ కరణహోమాదినత్రిమే హావిః శ్రవణంచదక్షిణాగ్నౌభవతీతివిశేషః। శేషమనాహితాగ్నివత్। అష్టకాలోపేప్రాజాపత్యముపవాసో వా ప్రాయశ్చిత్తం। అన్వష్టక్యలోపే తద్దినేశతవారమేభిర్ద్యుభిఃసుమనాఇతిమంత్రజపః॥

రవివారేషుసౌరవ్రతం.

మార్గశీర్షాదిరవివారేషు కామ్యంసౌరవ్రతముక్తం। తత్ర భక్ష్యాణి। మార్గేతులసీపత్రత్రయం। పౌషేత్రిపలంఘృతం। మాఘే తినాంముష్టిత్రయం। ఫాల్గునేత్రిపలందధి। చైత్రేత్రిపలందుగ్ధం। వైశాఖేగోమయం జ్యేష్ఠేతోయాంజలిత్రయం। ఆషాఢేమరీచత్రయం। శ్రావణేత్రిపలాఃసక్తవః। భాద్రేగోమూత్రం। ఆశ్వినే శర్కరా। కార్తికేసద్ధవిరితి। ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూనుకాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే మార్గశీర్షమాస కృత్యనిర్ణయోద్దేశఃసమాప్తః॥

౧౨ అథపౌషమాసః.

దివామకరసంక్రమే సంక్రాంత్యనంతరం చత్వారింశన్నాడ్యః పుణ్యాః ఘటికాద్యల్ప దినశేషేమకర సంక్రాంతౌ సంక్రాంత్యాసన్న పూర్వకాలేదివైవ స్నానశ్రాద్ధదానభోజనానికార్యాణి। రాత్రౌశ్రాద్ధదానాదేర్నిషేధాత్ స్వల్పదినభాగే స్నాన శ్రాద్ధస్య భోజనాదేః కర్తుమశక్యత్వాద్రాత్రౌ భోజన నిషేధాత్పుత్రవద్గృహిణ ఉపవాస నిషేధాచ్చ॥

మకరసంక్రాంతినిర్ణయః

తస్మాదీదృశే విషయేపర పుణ్యకాలత్వం బాధిత్వామకర సంక్రాంతేః పూర్వభాగఏవపుణ్యత్వంజ్ఞేయం। రాత్రౌ పూర్వభాగపర భాగనిశీథేవా మకరసంక్రమె ఉత్తరదినంపుణ్యం। తత్రాప్యుత్తరదిన పూర్వార్ధం పుణ్యతరం। తత్రాపిసూర్యోదయోత్తరం పంచనాడ్యః పుణ్యతమాః। ఏవం రాత్రిసంక్రాంతివిషయే౽న్యత్రాపియత్రపూర్వ దినోత్తరార్ధస్య పుణ్యత్వం తత్ర దినాంతే పంచనాడీనాం పుణ్యత

మత్వం। యత్రోత్తర దినపూర్వార్ధస్య పుణ్యత్వం తత్రోదయోత్తరం పంచనాడీనాం పుణ్యతమత్వం। ఏవం దివాసంక్రమేపి సంక్రాంతి సన్నిహిత నాడీనాం మకరాది షూత్తరాసాం కర్కాదిషు పూర్వాసాం పుణ్యతమత్వంజ్ఞేయం। యాయాసన్నిహితానాడ్యస్తాస్తాః పుణ్యతమాః స్మృతాఇత్యుక్తేః। ముహూర్తచింతామణ్యాదౌతు సూర్యాస్తాదూర్ధ్వం ఘటీత్రయం సంధ్యాకాలస్తత్ర మకరసంక్రమే పరదినే పుణ్యత్వంబాధిత్వా పూర్వదినేపుణ్యత్వముక్తం। నేదంసర్వత్ర ధర్మశాస్త్రగ్రంథేషుదృశ్యతే। శుక్లపక్షేతు సప్తమ్యాం సంక్రాంతి గ్రహణాధికా॥

అత్రకృత్యం.

అత్రకృత్యం। రవిసంక్రమణే ప్రాప్తేన స్నాయాద్యస్తుమానవః। సప్తజన్మనిరోగీస్యాన్నిర్ధనశ్చైవజాయతే॥ ౧ ॥ ఇతివచనాన్మనుష్యమాత్రస్య స్నానంనిత్యం। ఏవంశ్రాద్ధమప్యధికారిణోనిత్యం। తచ్చాపిండకం। సంక్రాంతౌయానిదత్తాని హవ్యకవ్యానిదాతృభిః। తానినిత్యందదాత్యర్కః పునర్జన్మనిజన్మని॥ ౨ ॥ అయనసంక్రాంతౌ త్రిదినముపవాసః। యద్వాసంక్రాంతిమత్యహోరాత్రే పుణ్యకాలవత్యహోరాత్రేచోపవాసం కృత్వోక్త పుణ్యకాలే స్నాన దానాది కార్యం। అయముపవాసః సాపత్యగృహస్థేననకార్యః। ధేనుంతిలమయీం రాజన్దద్యాచ్చైవోత్తరాయణే। తిలతైలేనదీపాశ్చ దేయాః శివగృహేశుభాః॥ ౧ ॥ సతిలైస్తండులైశ్చైవ పూజయేద్విధివచ్ఛివం। తస్యాం కృష్ణతిలైః స్నానం కార్యంచోద్వర్తనంతిలైః ॥ ౨ ॥ తిలాదేయాశ్చ హోతవ్యా భక్ష్యాశ్చైవోత్తరాయణే। శుక్లతిలైర్దేవాది తర్పణం కృష్ణతిలైః పితృతర్పణంచ కార్యం। అత్రశంభోర్ఘృతాభిషేకోమహాఫలః। అతఃసువర్ణయుత తిలతామ్ర పాత్రం దేయంతత్ప్రయోగోవక్ష్యతే। అత్రైవం శివపూజావ్రతం। పూర్వదిన ఉపోష్య సంక్రాంతి దినే తిలోద్వర్తన తిలస్నాన తిలతర్పణాని కృత్వా శివం గవ్యేనాజ్యేన మర్దయిత్వా శుద్ధోదకేన ప్రక్షాల్య

వస్త్రాద్యుపచారైః పూజయిత్వా । సువర్ణహీరక నీల పద్మరాగ
మౌక్తికమితి పంచరత్నానికర్షార్ధం సువర్ణంవాసమర్ప్యతిలదీపైః
ససువర్ణైః సాజ్యైస్తిలైః సంపూజ్య ఘృతకంబలం దత్త్వావితానచా
మరే సమర్ప్య విప్రేభ్యః ససువర్ణ తిలాన్దత్త్వా తిలాన్హుత్వా
విప్రాన్సతీంశ్చ సంభోజ్య దక్షిణాం దత్త్వా సతిలం పంచగవ్యంపీత్వా
పారణంకుర్యాదితి । అత్రవస్త్రదానం మహాఫలం । తిలపూర్వమన
డ్వాహం దత్త్వా రోగైః ప్రముచ్యతే । అత్రక్షీరేణభాస్కరం స్నాప
యేత్సూర్య లోకప్రాప్తిః । దివావిషువాయన సంక్రాంతౌ తస్మి
న్దినే పూర్వరాత్రౌ ఆగామిరాత్రౌచానధ్యాయః। రాత్రౌతత్సంక్రమే
తస్యాం రాత్రౌ పూర్వదివసే ఆగామిదివసేచేతి పక్షిణీ అనధ్యాయః ।
అత్రరాత్రౌ సంక్రమేగ్రహణవద్రాత్రావేవస్నానదానాదీతిపక్షః కైశ్చి
ల్లిఖితోన సర్వశిష్ట సంమతః । అయనదినం తత్పరం కరిసంజ్ఞకంచదినం
శుభేషు వర్జ్యమిత్యుక్తమ్। తత్రార్ధరాత్రాదర్వాగయనసంక్రాంతౌ
తద్దినం తత్పరదినంచవర్జ్యం । నిశీథాత్పరత్రనిశీథేవాసంక్రాంతౌపరం
తత్పరంచ వర్జ్యమితిభాతి । ఏవంగ్రహణేప్యూహ్యం। పౌషశుక్లాష్ట
మ్యాం బుధవాసరయుతాయాం స్నానజప హోమతర్పణ విప్రభోజ
నానికార్యాణి। అస్యాంభరణీయోగే మహాపుణ్యత్వమిత్యేకే । రోహి
ణ్యాద్రాయోగే ఇతిపరే । పౌషశుక్లైకాదశీ మన్వాదిః నిర్ణయః
ప్రాగుక్తః। అథమాఘస్నానమ్॥

మాఘస్నానమ్.

తత్రపౌషస్యశుక్లైకాదశ్యాంపౌర్ణమాస్యామమావాస్యాయాం
వామాఘస్నానారమ్భః। మాఘేద్వాదశీపూర్ణిమాంతాసమాపనం। య
ద్వామకరసంక్రమణప్రభృతికుమ్భసంక్రమణపర్యంతం స్నానంకార్యం।
అథస్నానకాలః। అరుణోదయమారభ్యప్రాతఃకాలావధిః। ఉత్తమంతు
సనక్షత్రంలుప్తతారంచమధ్యమం । సవితర్యుదితేభూపతతోహీనంప్రకీ
ర్తితం॥౧॥ మాఘమాసేరటన్త్యాపః కించిదభ్యుదితేరవౌ। బ్రహ్మఘ్నం

వాసురాపంవాకంపతంతంపునీమహే॥ ౨ ॥ అత్రాధికారిణః । బ్రహ్మ
చారీగృహస్థోవా వానప్రస్థోఽథభిక్షుకః । బాలవృద్ధయువానశ్చ నర
నారీనపుంసకాః॥ ౧ ॥ ఇతి అథ జలతారతమ్యేనఫలం । తప్తేనవారిణా
స్నానం యద్గృహేక్రియతేనరైః। షడబ్దఫలదంతద్ధిమకరస్థేదివాకరే॥౧॥
వాప్యాదౌద్వాదశాబ్దఫలం। తటాకేచతద్ద్విగుణం।నద్యాంతచ్చచతుర్గు
ణంమహానద్యాంశతగుణం। మహానదీసంగమేతచ్చతుర్గుణం।గంగాయాం
సహస్రగుణం । గంగాయమునాసంగమే ఏతచ్ఛతగుణమితి । యత్రకు
త్రాపిస్నానే ప్రయాగస్మరణంకార్యం ఇదంసముద్రేప్యతి ప్రశస్తం ।
అథస్నానవిధిః॥

స్నానవిధిః.

మాఘమాసమిమంపూర్ణం స్నాస్యేహందేవమాధవ । తీర్థ
స్యాస్యజలేనిత్య మితిసంకల్ప్యచేతసి॥ ౧ ॥ ఇత్యేకతీర్థంపరిగృహ్య ।
దుఃఖదారిద్ర్యనాశాయ శ్రీవిష్ణోస్తోషణాయచ । ప్రాతఃస్నానంకరోమ్య
ద్య మాఘేపాపవినాశనం॥ ౧ ॥ మకరస్థేరవౌమాఘే గోవిందాచ్యుత
మాధవ । స్నానేనానేనమేదేవ యథోక్తఫలదోభవ॥ ౨ ॥ ఇమౌమం
త్రౌసముచ్చార్య స్నాయాన్మౌనసమన్వితః । ప్రత్యహంసూర్యాయార్ఘ్య
మంత్రః। సవితేప్రసవితేచపరంధామజలేమమ। త్వత్తేజసాపరిభ్రష్టం
పాపంయాతుసహస్రధా॥ ౧॥ ఇతి పితృతర్పణాదినిత్యంవిధాయ మాధ
వంపూజయేత్॥

తన్నియమాః.

భూమౌశయీతహోతవ్య మాజ్యంతిలసమన్వితం । హవిష్యం
బ్రహ్మచర్యంచ మాఘమాసేమహాఫలం॥ ౧ ॥ అత్రేంధనకంబలవస్త్రో
పానత్తైలఘృత తూల పూర్ణపటీ సువర్ణాన్నదానాని మహాఫలాని।
నవహ్నింసేవయేత్స్నాతో హ్యస్నాతోపివరాననే । హోమార్థంసేవ
యేద్వహ్నిం శీతార్థేనకదాచన॥ ౧॥ అహన్యహనిదాతవ్యాస్తిలాః
శర్కరయాన్వితాః। త్రిభాగాస్తిలానాం చతుర్థఃశర్కరాయాః।

అత్రాభ్యంగో వర్జ్యః। మాఘేమాస్యుషసిస్నానం కృత్వా దాంపత్యమర్చయేత్। మాఘేయత్నేన సంత్యాజ్యం మూలకం మదిరోపమం॥ ౧॥ పితౄణాం దేవతానాం చ మూలకం నైవ దాపయేత్। యదా మాఘో మలమాసో భవతి తదా కామ్యానాం తత్ర సమాప్తి నిషేధాన్మాసద్వయం స్నానం తన్నియమాశ్చ కర్తవ్యాః। మాసోపవాసచాంద్రాయణాదికం తు మలమాస ఏవ సమాపయేదిత్యుక్తం। ఇదం మాఘస్నానం నిత్యకామ్యోభయరూపం। మాసపర్యంతస్నానే ప్యశక్తస్త్ర్యహమేకాహం వా స్నాయాత్। తత్రాద్యం దినత్రయమితి కేచిత్। త్రయోదశ్యాది దినత్రయమితి బహుసంమతం। పౌషపూర్ణిమానంతరాసు అష్టమీసప్తమీనవమీష్వష్టకాదిశ్రాద్ధాని ప్రాగుక్తాని॥ పౌషామావాస్యాయామర్ధోదయయోగః। అమార్కపాతశ్రవణైర్యుక్తా చేత్పౌషమాఘయోః॥

అర్ధోదయయోగః.

అర్ధోదయః సవిజ్ఞేయః కోటిసూర్యగ్రహైస్సమః॥ ౧ ॥ కించిన్న్యూనం మహోదయ ఇతి చతుర్థపాదం కేచిత్పఠంతి ॥ పౌషమాఘయోర్మధ్యవర్తిన్యిత్యర్థ ఇత్యేకే। అమాంతమాసే పౌషస్య పూర్ణిమాంతమాసే మాఘస్య చేత్యర్థ ఇత్యపరే। సర్వథా పౌషపౌర్ణమాస్యుత్తరామావాస్యేత్యర్థః। దివైవ యోగశ్శస్తోయం న తు రాత్రౌ కదాచన। అర్ధోదయే తు సంప్రాప్తే సర్వం గంగాసమం జలం ॥ ౧ ॥ శుద్ధాత్మానో ద్విజాః సర్వే భవేయుర్బ్రహ్మసన్నిభాః। యత్కించిద్దీయతే దానం తద్దానం మేరుసన్నిభం॥ ౨॥ అత్ర దానప్రయోగః॥

కాంస్యపాత్రదానమ్.

దేశకాలౌ సంకీర్త్య సముద్రమేఖలాయాః పృథ్వ్యాః సమ్యగ్దానఫలకామోహమర్ధోదయవిహితామత్రదానం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్యోపలిప్తదేశే ధౌతతండులైరష్టదలం కృత్వా తత్ర చతుఃషష్టిపలం చత్వారింశత్పలం వా పంచవింశతి పలం వా కాంస్యపాత్రం కృత్వాగ్న్యుత్తారణం స్థాపయేత్। తత్రాష్టగుంజాత్మకో మాషః। చత్వారింశన్మాషాః కర్షః।

పలం కర్ష చతుష్టయం। అమరసింహాస్తు తేతు। అశీతిగుంజాత్మకః కర్షః। పలం కర్ష చతుష్టయం। కాంస్యపాత్రే పాయసం నిక్షిప్య పాయసేష్టదలం కృత్వా తత్కర్ణికాయాం కర్ష తదర్ధ తదర్ధాన్యతమపరిమాణ హేమలింగం నిధాయ కాంస్యపాత్రే బ్రహ్మాణం పాయసే విష్ణుం లింగే శివం యథాధికారం వైదికైర్మంత్రైర్నామభిర్వావాహనాద్యుపచారైః సంపూజయేత్ । తతో విప్రం వస్త్రాదిభిః పూజయేత్ । సువర్ణపాయసామత్రం యస్మాదేతత్ త్రయీమయం। అవయోస్తారకం యస్మాత్తద్గృహాణ ద్విజోత్తమ ॥ ౧ ॥ అముకగోత్రాయాముకశర్మణే తుభ్యం ఇదం సువర్ణలింగపాయసయుక్తమమత్రం సముద్రమేఖలాపృథ్వీదానఫలకామోహం సంప్రదదే న మమేతి విప్రహస్తే జలం దద్యాత్। విప్రః "దేవస్య త్వే"తి ప్రతిగృహ్ణీయాత్ । దాతా దానస్య సంపూర్ణతార్థమిమాం దక్షిణాం సంప్రదద ఇతి యథాశక్తి హిరణ్యం దద్యాత్। హేమాద్ర్యాద్యుక్తః ప్రకారాంతరేణార్ధోదయవ్రతప్రయోగో బ్రహ్మాదియుతతిలపాత్రత్రయశయ్యాత్రయగోత్రయదానహోమాదిసహితః కౌస్తుభే ద్రష్టవ్యః। ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే పౌషమాసకృత్యనిర్ణయోద్దేశః సమాప్తః॥

౧౩ అథమాఘమాసః.

కుంభసంక్రాంతౌ పూర్వం షోడశనాడ్యః పుణ్యాః॥ మాఘే వేణీస్నానమహిమా ॥ సితాసితే తు యత్స్నానం మాఘమాసే యుధిష్ఠిర। న తేషాం పునరావృత్తిః కల్పకోటిశతైరపి॥ ౧ ॥ కురుక్షేత్రసమా గంగా యత్రకుత్రావగాహితా। తస్మాద్దశగుణా వింధ్యే కాశ్యాం శతగుణా తతః॥ ౨॥ కాశ్యాః శతగుణా ప్రోక్తా గంగాయమునయాన్వితా। సహస్రగుణితా సాపి మాఘే పశ్చిమవాహినీ॥ ౩॥ అథ మాఘే తిలపాత్రదానం ప్రశస్తం॥

తిలపాత్రదానమ్.

తత్ప్రయోగః తామ్రపాత్రే తిలాన్ కృత్వా పలషోడశనిర్మితే।

సహిరణ్యం స్వశక్త్యా వా విప్రాయ ప్రతిపాదయేత్ ॥ ౧ ॥ వాఙ్మనఃకాయజ త్రివిధ పాపనాశపూర్వకం బ్రహ్మలోకావాప్తి కామస్తిలపాత్రదానం కరిష్యే। ఉక్తపరిమాణె తామ్రపాత్రే ప్రస్థతిలాన్కర్ష సువర్ణయుతాన్యథాశక్తి సువర్ణయుతాన్వా కృత్వా విప్రంసంపూజ్య। దేవదేవజగన్నాథ వాంఛితార్థఫలప్రద। తిలపాత్రం ప్రదాస్యామి తవాంగసంస్థితో హ్యహం॥ ౧ ॥ ఇతిమంత్రేణ దద్యాత్। ధాన్యమానేతుకుడవో ముష్టీనాంస్యాచ్చతుష్టయే। చత్వారఃకుడవాః ప్రస్థశ్చతుఃప్రస్థమథాఢకం ॥ ౧ ॥ అష్టాఢకాభవేద్ద్రోణో ద్విద్రోణఃశూర్ప ఉచ్యతే। సార్ధశూర్పోభవేత్ఖారీత్యుక్తరీత్యా। పలంసువర్ణాశ్చత్వారః కుడవంప్రస్థమాఢకం। ద్రోణంచ ఖారికాచేతి పూర్వపూర్వాచ్చతుర్గుణం ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తరీత్యావా ప్రస్థమాన స్వరూపం జ్ఞేయం। యద్వాహిరణ్యరహితాన్ తిలాంస్తామ్రపాత్రేనిధాయ। తిలాః పుణ్యాఃపవిత్రాశ్చ సర్వపాపహరాఃస్మృతాః। శుక్లాశ్చైవతథాకృష్ణా విష్ణుగాత్ర సముద్భవాః ॥ ౧ ॥ యానికానిచ పాపాని బ్రహ్మహత్యా సమానిచ। తిలపాత్ర ప్రదానేన తానినశ్యంతుమేసదా ॥ ౧ ॥ ఇదం తిలపాత్రం యథాశక్తి దక్షిణా సహితం యమదైవతం బ్రహ్మలోక ప్రాప్తికామస్తుభ్యమహంసంప్రదద ఇతిదద్యాత్। అథహిరణ్యతులసీపత్రదానమంత్రః॥

తులసీపత్రసాలగ్రామదానమ్.

సువర్ణతులసీదానాద్బ్రహ్మణః కార్యసంభవాత్ ॥ పాపంప్రశమమాయాతు సర్వేసంతుమనోరథాః ॥ ౧ ॥ అథసాలగ్రామదానమంత్రః। సాలగ్రామశిలాపుణ్యా భుక్తిముక్తిప్రదాయినీ। సాలగ్రామప్రదానేన మమసంతుమనోరథాః॥ ౧ ॥ చక్రాంకితసమాయుక్తా సాలగ్రామశిలా శుభాదానేనైవభవేత్తస్యా ఉభయోఃవాంఛితంఫలం॥ ౧॥ అథప్రయాగే వేణీదానమ్॥

వేణీదానమ్.

తత్రసర్వేషాంవపనవిధిః। ఊర్ధ్వమబ్దాద్ద్విమాసోనాద్యదా తీర్థం వ్రజేన్నరః। తదాతద్వపనం శస్త్రం ప్రాయశ్చిత్త మృతే ద్విజ॥ ౧ ॥ ప్రయాగేతు యోజనత్రయాదాగతస్య దశమాసాదర్వాగపి। ప్రథమయాత్రాయాంతు జీవత్పితృకగుర్విణీపతి కృతచూడబాలానామపిన భర్తృకస్త్రీణామపివపనమితివిశేషః। కేచిత్తుసభర్తృకస్త్రీణాం సర్వాన్ కేశాన్సముద్ధృత్యచ్ఛేదయేదంగులద్వయ మిత్యాహుః। తత్ప్రయోగః। వేణీభూత కేశాకృత మాంగలికవేషా స్త్రీ భర్తారం నత్వాతదాజ్ఞయా సర్వవపనంద్వ్యంగుల కేశచ్ఛేదంవాకృత్వా స్నాత్వా త్రివేణీపూజాం కుర్యాత్। భర్తావాకారయేత్। పూజాంతే పత్నీచ్ఛిన్న వేణీయుక్తం వైణవపాత్రమంజలౌ ధృత్వా తస్యాం హైమవేణీం మౌక్తికాదికంచనిధాయ। వేణ్యాంవేణీప్రదానేన మమపాపంవ్యపోహతు। జన్మాంతరేష్వపిసదాసౌభాగ్యం మమవర్ధతాం॥ ౧॥ ఇతి త్రివేణ్యాంక్షిపేత్। విప్రాఃసుమంగలీరియంవధూరితి పఠేయుః। తతోవిప్రాన్ సువాసినీశ్చ వస్త్రాదినాతోషయేత్। అథ త్రివేణ్యాందేహత్యాగవిధిః॥

త్రివేణ్యాందేహత్యాగః.

“ యేవైతన్వంవిసృజంతిధీరాస్తే జనాసోఽమృతత్వంభజంతే ” ఇతి శ్రుతిర్మాఘమాసవిషయా। తనుంత్యజతివైమాఘేతస్యముక్తిర్న సంశయ ఇతి బ్రాహ్మోక్తేః అస్యమాసేతనుత్యాగాత్స్వర్గప్రాప్తిః। తత్రయథాశక్తి సర్వప్రాయశ్చిత్తంకృత్వా శ్రాద్ధాధికార్యభావేస్వీయ జీవచ్ఛ్రాద్ధంసపిండనాంతంకృత్వా గోదానాదికృత్వాకృతోపవాసః। పారణాహేఫలోల్లేఖపూర్వకంసంకల్ప్య విష్ణుంధ్యాత్వా వేణీం ప్రవిశేదితి। జీవచ్ఛ్రాద్ధప్రయోగః కౌస్తుభేద్రష్టవ్యః॥

అథ తిలస్నానాది.

మాఘంప్రకృత్య। తిలస్నాయీ తిలోద్వర్తీ తిలహోమీ

తిలోదకీ తిలభుక్ తిలదాతా చ షట్ తిలాః పాపనాశనాః॥ ౧॥ ఇత్యుక్తే వాక్యే తిలస్నాయిపదేన తిలయుక్తోదకేన స్నానం తిలహోమపదేన నాయుతలక్ష తిలహోమాద్యాత్మకస్య గ్రహమఖస్యాపి సంగ్రహః। తిలోదకీతి తిలయుక్తోదకేన దేవపూజాతర్పణ సంధ్యాదికం స్నానం చ కార్యమిత్యర్థః। స చ హోమస్త్రిధా। ప్రథమోయుతహోమః స్యాల్లక్షహోమస్తతః పరః। కోటిహోమస్తృతీయస్తు సర్వకామఫలప్రదః॥ ౧ ॥ ఇతి లక్షహోమాది ప్రయోగః కుండమండప నిర్మాణాదిసహితః కౌస్తుభమయూఖాదౌ జ్ఞేయః। మాఘశుక్లచతుర్థ్యాం ఢుండిరాజోద్దేశేన నక్తవ్రతం తత్పూజా తిలలడ్డుకాది నైవేద్యం తిలభక్షణం చోక్తం। అత్ర ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా। అస్యామేవ ప్రదోషవ్యాపిన్యాం కుందపుష్పైః శివం సంపూజ్యోపవాసం నక్తభోజనం వా కుర్యాత్ ॥ శ్రియం ప్రాప్నుయాత్। అత్ర వినాయకవ్రతస్య తు భాద్రశుక్ల చతుర్థీవన్నిర్ణయః। మాఘశుక్లపంచమీ వసంతపంచమీ తస్యాం వసంతోత్సవారంభః। అస్యాం రతికామయోః పూజోక్తా। ఇయం పరత్రైవ పూర్వాహ్ణవ్యాప్తౌ పరా అన్యథా పూర్వైవ। మాఘశుక్లసప్తమీ రథసప్తమీ। సారుణోదయవ్యాపినీ గ్రాహ్యా। దినద్వయేరుణోదయవ్యాప్తౌ పూర్వా। యదా ఘటికాది మాత్రా షష్ఠీ సప్తమీ చతుర్యామవశాదరుణోదయాత్పూర్వం సమాప్యతే తదా షష్ఠీయుక్తా గ్రాహ్యా॥

రథసప్తమీ.

తత్ర షష్ఠ్యాం సప్తమీంక్షయఘటీః ప్రవేశ్యారుణోదయే స్నానం కార్యం అత్ర వ్రతే షష్ఠ్యామేక భక్తం కృత్వా సప్తమ్యామరుణోదయే స్నానం కార్యం। తత్ర మంత్రః। యదాజన్మకృతం పాపం మయా జన్మసు జన్మసు। తన్మే రోగం చ శోకం చ మాకరీ హంతు సప్తమీ॥ ౧ ॥ ఏతజ్జన్మకృతం పాపం యచ్చ జన్మాంతరార్జితం। మనోవాక్కాయజం యచ్చ జ్ఞాతాజ్ఞాతే చ యే పునః॥ ౨॥ ఇతి సప్తవిధం పాపం స్నానాన్మే సప్తసప్తికే। సప్తవ్యాధి సమాయుక్తం హర మాకరి సప్తమి॥ ౩ ॥ అథార్ఘ్య మంత్రః। సప్తసప్తిమహాప్రీత సప్తలోక

ప్రదీపన। సప్తమీ సహితో దేవ గృహాణార్ఘ్యం దివాకర ॥ ౧ ॥ ఇతి ఇయం చ మన్వాదిరపి। శుక్లపక్షమన్వాదిత్వాత్పూర్వాహ్ణికీ గ్రాహ్యేత్యుక్తం॥

భీష్మాష్టమీ.

మాఘ శుక్లాష్టమీ భీష్మాష్టమీ। అస్యాం భీష్మోద్దేశేన యే శ్రాద్ధం కుర్వంతి తే సంతతిమంతో భవంతి। తత్ర శ్రాద్ధం కామ్యం తర్పణం తు నిత్యం। తర్పణే కృతే సంవత్సరోపాత్తదురితనాశః। "అకృతే పుణ్యనాశ" ఇత్యుక్తేః। తత్ర తర్పణమంత్రః॥ వైయాఘ్రపాదగోత్రాయ సాంకృతి ప్రవరాయ చ। గంగాపుత్రాయ భీష్మాయ ఆజన్మబ్రహ్మచారిణే॥ ౧ ॥ అపుత్రాయ జలం దద్మి నమో భీష్మాయ వర్మణే। భీష్మః శాంతనవో వీర సత్యవాదీ జితేంద్రియః॥ ౨॥ ఆభిరద్భిరవాప్నోతు పుత్రపౌత్రోచితాం క్రియాం। ఇతి। ఏవమపసవ్యేన తర్పణం కృత్వా సవ్యేనార్ఘ్యం దద్యాత్। వసూనామవతారాయ శంతనోరాత్మజాయ చ। అర్ఘ్యం దదామి భీష్మాయ ఆబాల్యబ్రహ్మచారిణే॥ ౧ ॥ ఇతి అత్ర జీవత్పితృకస్యానాధికార ఇతి కౌస్తుభః। జీవత్పితృకస్యాప్యధికార ఇతి బహవః। అత్ర మధ్యాహ్నవ్యాపినీ అష్టమీ గ్రాహ్యా। శ్రాద్ధాదేరేకోద్దిష్టత్వాదితి మాఘశుక్లద్వాదశ్యాం తిలోత్పత్తిరతోఽస్యాముపోష్య తిలస్నానం తిలైర్విష్ణుపూజనం తిలనైవేద్యం తిలతైలేన దీపదానం తిలహోమస్తిలదానం చ తిలభక్షణం చ కార్యం। మాఘీపూర్ణిమా పరా అత్ర కృత్యం॥

మాఘపూర్ణిమాకృత్యమ్.

ఏవం మాఘావసానే తు దేయం భోజ్యమవారితం। భోజయేద్ద్విజదాంపత్యం భూషయేద్వస్త్రభూషణైః॥ ౧ ॥ కంబలాజినరక్త వస్త్రాణి తూలగర్భచోలకాని ఉపానహ ప్రచ్ఛాదనపటాశ్చైతాని మాధవః ప్రీయతామిత్యుక్త్వా దేయాని। అథ కృతస్య మాఘస్నానస్య సాంగతార్థముద్యాపనం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య। సవిత్రే ప్రసవిత్రే చ పరంధామ

జలేమమ। త్వత్తేజసాపరిభ్రష్టం పాపంయాతుసహస్రధా॥ ౧॥ దివాకర జగన్నాథ ప్రభాకరనమోస్తుతే। పరిపూర్ణంకరిష్యేహం మాఘస్నానంతవాజ్ఞయా॥ ౨॥ ఇతిమంత్రాభ్యామపిసంకల్పఃకార్యః। ఏవంచతుర్దశ్యాం సంకల్పోపవాసాధివాసన మాధవపూజనాని కృత్వా పూర్ణిమాయాం తిలచూర్ణాజ్యైరష్టోత్తరశతహోమంకృత్వా తిలశర్కరాగర్భత్రింశన్మోదకాత్మకంవాయనందేయం॥ తత్రమంత్రౌ। సవితః ప్రసవ స్త్వంహిపరంధామజలేమమ। త్వత్తేజసాపరిభ్రష్టం పాపంయాతుసహస్రధా॥ ౧॥ దివాకరజగన్నాథ ప్రభాకరనమోస్తుతే। పరిపూర్ణం కురుష్వేహ మాఘస్నానముపఃపతే॥ ౨॥ ఇతి తతోదమ్పత్యోఃసూక్ష్మవాససీ సప్తధాన్యానిచ దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యో దామ్పత్యాయచ షడ్రసభోజనందేయం। తత్రమంత్రః। సూర్యోమేప్రీయతాందేవో విష్ణుమూర్తిర్నిరంజనః। ఇతి। ఏవంమాఘప్లవీ యాతిభిత్త్వా దేవం దివాకరం। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభిముఖేహతః॥ ౧॥ ఇతిమాఘకృష్ణాష్టమ్యాం చతురష్టకాకరణాశక్త ఏకాష్టకాం పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధాన్వష్టక్య శ్రాద్ధసహితాంకుర్యాత్। దినత్రయేకర్తుమశక్తోష్టమ్యామేవైకాష్టకాంకుర్యాత్। అథశివరాత్రిః॥

శివరాత్రిః

సానిశీథవ్యాపినీగ్రాహ్యా। నిశీథస్తురాత్రేరష్టమోముహూర్త ఇత్యుక్తం। తత్రపరదిన ఏవార్ధరాత్రౌపరా। పూర్వత్రైవతద్వ్యాప్తౌ పూర్వా। దినద్వయేప్యర్ధరాత్రవ్యాప్త్యభావేపిపరైవ। దినద్వయే కార్త్స్న్యేనైకదేశేన వార్ధరాత్రివ్యాప్తౌపూర్వేతి హేమాద్ర్యాశయానుసారీకౌస్తుభః। పరైవేతిమాధవ నిర్ణయసింధు పురుషార్థచింతామణ్యాదయోబహవః। పరేద్యుర్నిశీథైకదేశవ్యాప్తౌపూర్వేద్యుః సంపూర్ణతద్వ్యాప్తౌపూర్వైవ। పూర్వదినేనిశీథైక దేశవ్యాప్తౌపరదినేసంపూర్ణతద్వ్యాప్తౌపరైవ। ఇదంవ్రతంరవివారభౌమవారయోగే శివయోగయోగేచాతిప్రశస్తం। అథపారణనిర్ణయః॥

పారణా.

యామత్రయాదర్వాక్ చతుర్దశీసమాప్తౌ చతుర్దశ్యంతే పారణం। యామత్రయోర్ధ్వగామిన్యాం చతుర్దశ్యాం ప్రాతశ్చతుర్దశీమధ్యే ఏవపారణమితి మాధవాదయః॥ నిర్ణయసింధౌతు యామత్రయాదర్వాక్ చతుర్దశీ సమాప్తావపి చతుర్దశీమధ్యే ఏవ పారణం నతు కదాచిదపి చతుర్దశ్యంతే। ఉపోషణంచతుర్దశ్యాం చతుర్దశ్యాంచపారణం। కృతైఃసుకృతలక్షైస్తులభ్యతే యదివానవా॥ ౧॥ సిక్త్వాసిక్త్వాఫలంతస్య శక్తోవక్తుంనపార్వతి। ఇత్యాదినా చతుర్దశీమధ్యే పారణే పుణ్యాతిశయోక్తే రిత్యుక్తం। అత్రైవం వ్యవస్థాబోధ్యా। యదానిత్య కృత్యపూర్వక పారణపర్యాప్తా చతుర్దశీనాస్తితదావా యేషాం చతుర్దశీశేషదినే దర్శాది శ్రాద్ధప్రసక్తిస్తైర్వా తిథ్యంతేపారణం। ద్వాదశ్యామివాత్రనిత్యకృత్యాపకర్షక వాక్యాభావాత్। తిథ్యంత పారణ విధాయక వాక్యసత్త్వేన సంకటవిషయక జలపారణవిధివాక్యానామత్రాప్రవృత్తేశ్చ। కర్మపర్యాప్త చతుర్దశీసత్త్వే శ్రాద్ధప్రసక్త్యభావేచ తిథిమధ్య ఏవపారణమితి। అథవ్రతప్రయోగః.

అథ వ్రతప్రయోగః.

త్రయోదశ్యాంకృతైకభక్తశ్చతుర్దశ్యాం కృతనిత్యక్రియః ప్రాతర్మంత్రేణ సంకల్పంకుర్యాత్। శివరాత్రివ్రతంహ్యేతత్ కరిష్యేహంమహాఫలం। నిర్విఘ్నమస్తుమేచాత్ర త్వత్ప్రసాదాజ్జగత్పతే॥ ౧॥ చతుర్దశ్యాం నిరాహారో భూత్వా శంభోపరేఽహని। భోక్ష్యేహం భుక్తిముక్త్యర్థం శరణంమేభవేశ్వర॥ ౨॥ ఇతి ద్విజస్తు। రాత్రిం ప్రపద్యే జననీమిత్యాద్యావపిపఠిత్వాజలముత్సృజేత్। తతఃసాయాహ్నే కృష్ణతిలైః స్నానంకృత్వా ధృతభస్మత్రిపుండ్ర రుద్రాక్షోనిశాముఖే శివాయతనంగత్వా క్షాలితపాదః స్వాచాంత ఉదఙ్ముఖో దేశకాలా సంకీర్త్య శివరాత్రౌ ప్రథమయామపూజాంకరిష్యే ఇతి యామచతు

ష్టయేపూజా చతుష్టయ చికీర్షాయాం సంకల్పః । సకృత్పూజాచికీర్షాయాం శ్రీ శివ ప్రీత్యర్థం శివరాత్రౌ శ్రీ శివపూజాం కరిష్య ఇతి సంకల్పః । తత్రాదౌ సామాన్యతః పూజావిధిరుచ్యతే । యామభేదేన విశేషస్తువక్ష్యతే । అస్యశ్రీ శివపంచాక్షరమంత్రస్య వామదేవ ఋషిః । అనుష్టుప్ ఛందః । శ్రీసదాశివదేవతా । న్యాసేపూజనే జపేచ వినియోగః । వామ దేవ ఋషయే నమః శిరసి । అనుష్టుప్ ఛందసేనమోముఖే । శ్రీసదాశివ దేవతాయైనమోహృది । ఓంనంతత్పురుషాయనమఃహృదే । ఓం మం అఘోరాయనమఃపాదయోః । ఓం శిం సద్యోజాతాయనమఃగుహ్యే । ఓం వాం వామదేవాయమూర్ధ్నే । ఓం యం ఈశానాయముఖే । ఓం ఓం హృదయాయనమః । ఓం నం శిరసేస్వాహా । ఓం మం శిఖాయైవషట్ । ఓం శిం కవచాయహుం । ఓం వాం నేత్రత్రయాయవౌషట్ । ఓం యం అస్త్రాయ ఫట్ । కుంభపూజాం విధాయ । ధ్యాయేన్నిత్యం మహేశం రజతగిరి నిభం చారు చంద్రావతంసం రత్నాకల్పోజ్జ్వలాంగం పరశుమృగవరాభీతిహస్తం ప్రసన్నం । పద్మాసీనంసమన్తాత్ స్తుతమమరగణైర్వ్యాఘ్రకృత్తింవసానం విశ్వాద్యం విశ్వవంద్యం నిఖిలభయహరం పంచవక్త్రంత్రినేత్రం ॥ ౧ ॥ ఇతిధ్యాత్వా ప్రాణప్రతిష్ఠాంకృత్వా । స్థాప్యలింగంస్పృశేత్ । ఓంభూః పురుషం సాంబసదాశివ మావాహయామి। ఓం భువః పురుషంసాంబ+మి ॥ ఓం స్వఃపురుషంసాంబ। ఓం భూర్భువఃస్వఃపురుషంసాంబ। ఇత్యావాహయేత్ । స్వామిన్సర్వజగన్నాథ యావత్పూజావసానకం । తావత్త్వంప్రీతిభావేన లింగేస్మిన్సన్నిధింకురు। ౧ ॥ ఇతిపుష్పాంజలిందద్యాత్ । స్థావరలింగే పూర్వసంస్కృతచరలింగేచ ప్రాణప్రతిష్ఠాద్యావాహనాంతం కార్యం । ఓం సద్యోజాతం ప్రపద్యామి సద్యోజాతాయవై నమోనమః । ఓం నమః శివాయ శ్రీసాంబసదాశివాయనమః । ఆసనం సమర్పయామి । స్త్రీశూద్రశ్చేత్ ఓంనమఃశివాయేతి పంచాక్షరీస్థానే శ్రీశివాయనమ ఇతి నమోంతమంత్రేణపూజయేత్ । ఓంభవేభవేనాతి భవేభవస్వమాం

ఓం నమఃశివాయ శ్రీసాంబసదాశివాయనమః పాద్యంసమర్పయామి॥ ఓం భవోద్భవాయ నమః ఓం నమఃశివాయసాంబసదా। అర్ఘ్యం। ఓం వాసుదేవాయనమః ఓం నమఃశివాయ శ్రీసాంబ । ఆచమనం । ఓం జ్యేష్ఠాయనమః ఓం నమఃశివాయ । స్నానం । తతోమూలమంత్రేణ ఆప్యాయస్వేత్యాదిభిశ్చ పంచామృతైఃసంస్నాప్య ఆపోహిష్ఠేతి తిసృభిః శుద్ధోదకేన ప్రక్షాల్య ఏకాదశావృత్త్యైకావృత్త్యావా రుద్రేణ పురుష సూక్తేనచ చందన కుంకుమ కర్పూరవాసిత జలేనాభిషేకం కృత్వా । ఓం నమఃశివాయేతి స్నానాంతే ఆచమనందత్వా సాక్షత జలేనతర్పణం కార్యం । ఓం భవందేవంతర్పయామి ॥ ౧ ॥ శర్వం దేవం తర్పయామి॥ ౨॥ ఈశానందేవం తర్పయామి॥ ౩॥ పశుపతిం దేవం తర్పయామి ॥ ౪ ॥ ఉగ్రందేవంత ॥ ౫ ॥ రుద్రందేవంత॥ ౬ ॥ భీమందేవంత॥ ౭ ॥ మహాంతందేవంత॥ ౮ ॥ భవస్యదేవస్యపత్నీంతర్పయామి । శర్వస్య దేవస్యపత్నీం తర్పయామి ॥ ఈశానస్య దేవస్యపత్నీంత । పశుపతేర్దేవస్యప । ఉగ్రస్యదేవస్యప। రుద్రస్యదేవస్యప। భీమస్య దేవస్యప । మహతో దేవస్యప ॥ ౮ ॥ ఓం జ్యేష్ఠాయనమః ఓం నమః శివాయ శ్రీ సాంబ । వస్త్రం । మూలేనాచమనం । ఓం రుద్రాయనమః ఓం నమః శివాయ । యజ్ఞోపవీతం । మూలేనాచమనం । ఓం కాలాయనమః । ఓం నమఃశివాయ సాంబసదాశివాయ నమః । చందనం । ఓం కలవికరణాయనమః। ఓం నమఃశివాయసాంబసదాశివాయనమః । అక్షతాః । ఓం బలవికరణాయనమః । ఓంనమః శివాయ శ్రీసాంబసదాశివాయనమః । పుష్పాణి । సహస్రమష్టోత్తరశతంవా సహస్రాదినామభిర్మూలమంత్రేణవా బిల్వపత్రాణిదద్యాత్। ఓం బలాయ నమః ఓం నమః శివాయ శ్రీసాంబ సదాశివా నమః । ధూపం । ఓం బలప్రమథనాయ నమః ఓం నమః శివాయసా । దీపం । ఓం సర్వభూతదమనాయ నమః ఓం నమఃశివాయ । నైవేద్యం । మూలేనాచమనంఫలంచ । ఓం మనోన్మనాయనమః । ఓం నమఃశివాయ । తాంబూలం । మూలేనవైదికైర్మంత్రైశ్చనీరాజనం।

ఈశానఃసర్వవిద్యానా మీశ్వరః సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతి బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశివోమేఅస్తు సదాశివోం। ఓం నమఃశివాయ। మంత్రపుష్పం భవాయదేవాయనమః శర్వాయ దేవాయేత్యాద్యష్టౌ భవస్య దేవస్య పత్న్యై । ఇత్యాద్యష్టౌచ నమస్కారాన్కృత్వా। శివాయ । రుద్రాయ పశుపతయే । నీలకంఠాయ । మహేశ్వరాయ। హరికేశాయ । విరూపాక్షాయ । పినాకినే । త్రిపురాంతకాయ । శంభవే । శూలినే । మహాదేవాయనమ ఇతి ద్వాదశనామభిర్ద్వాదశ పుష్పాంజలీర్దత్వా మూలేన ప్రదక్షిణ నమస్కారాన్ కృత్వా మూలమంత్రమష్టోత్తరశతం జప్త్వాక్షమాపయిత్వాఽనేన పూజనేన। సాంబసదాశివః ప్రీయతామితినివేదయేత్। అథ చతుర్షుయామేషు పూజాచతుష్టయేవిశేషః॥

చతుర్యామేషుపూజాచతుష్టయమ్.

తత్ర ప్రథమయామే మూలమంత్రాంతే శ్రీ శివాయాసనం సమర్పయామీతి శివనామ్నా సర్వోపచార సమర్పణం । ద్వితీయ యామే శివరాత్రౌ ద్వితీయయామ పూజాం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య శ్రీశంకరాయాసనమితి శంకరనామ్నా। తతోమహానిశిపూజాంకరిష్య ఇతిసంకల్ప్య పూర్వవత్పూజా । తత స్తృతీయయామ పూజాం కరిష్య ఇత్యుక్త్వా శ్రీమహేశ్వరాయాసనమిత్యాది । ఏవమేవచతుర్థయామే శ్రీరుద్రాయేతి రుద్రనామ్నా । ప్రతియామం తైలాభ్యంగ పంచామృతోష్ణోదక శుద్ధోదక గంధోదకాభిషేకాః కార్యాః । యజ్ఞోపవీతాంతే గోరోచన కస్తూరీకుంకుమ కర్పూరాగరుచందనమిశ్రితానులేపేన లింగంలేపయేత్ । పంచవింశతిపలమితః సార్వోనులేప ఇతిఅనులేపపరిమాణం। యథాశక్తివా । ధుత్తూరకరవీరకుసుమైర్బిల్వపత్రైశ్చపూజన మతిప్రశస్తం। పుష్పాభావే శాలి తండులగోధూమయవైః పూజా । నైవేద్యోత్తరం తాంబూల ముఖవాసావుక్తౌ । నాగవల్లీపత్రక్రముకఫలశుక్త్యాదిచూర్ణైస్త్రితయం తాంబూలసంజ్ఞకం । ఏతదేవనారికేలకర్పూరైలాకంకోలైఃసహితం ముఖవాససంజ్ఞం। ఏతేషామ

వ్రతమద్యాలాభత స్తద్ద్రవ్యంస్మరేద్బుధః । సర్వపూజాంతేప్రార్థనానిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం యత్కృతంతుమయాశివ । తత్సర్వం పరమేశానమయాతుభ్యంసమర్పితం॥ ౧ ॥ ఇతి శివరాత్రి వ్రతం దేవ పూజాజపపరాయణః । కరోమి విధివద్దత్తం గృహాణార్ఘ్యం నమోస్తుతే॥ ౧॥ ఇత్యర్ఘ్యః । ఏవం యామచతుష్టయేఘ్యర్ఘ్యభేదకౌస్తుభే। తతః ప్రభాతేస్నాత్వా పునః శివం సంపూజ్య పూర్వోక్తద్వాదశనామభిర్ద్వాదశ బ్రాహ్మణానశక్తావేకంవా సంపూజ్య తిలపక్వాన్నపూర్ణాన్ ద్వాదశకుంభానేకంవా దత్త్వావ్రతమర్పయేత్ । యన్మయాద్యకృతంపుణ్యం తద్రుద్రస్యనివేదితం । త్వత్ప్రసాదాన్మహాదేవ వ్రతమద్యసమర్పితం॥ ౧ ॥ ప్రసన్నోభవమే శ్రీమన్సద్గతిఃప్రతిపాద్యతాం । త్వదాలోకనమాత్రేణ పవిత్రోస్మి నసంశయః ॥ ౨ ॥ ఇతి తతోబ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా పూర్వనిర్ణీతే కాలే స్వజనైఃసహ పారణంకుర్యాత్ । తత్రమంత్రః । సంసారక్లేశదగ్ధస్య వ్రతేనానేన శంకర । ప్రసీదసుముఖోనాథ జ్ఞానదృష్టిప్రదోభవ॥౧॥ ఇతి శివరాత్రి వ్రతవిధిః

అథ పార్థివలింగపూజా.

అథ మృన్మయలింగే శివ పూజా చికీర్షాయాం తద్విధిః । ఓం హరాయనమ ఇతి మృదమాహృత్య శోధితాయాం తస్యాం జలప్రక్షేపేణ సంపీడ్య తేనపిండేన । ఓం మహేశ్వరాయనమ ఇతి లింగం కుర్యాత్ । తచ్చలింగమశీతిగుంజాత్మక కర్షాదధిక పరిమాణ మంగుష్ఠమాత్రం తతోధికంవా కార్యం నన్యూనం । మృన్మయలింగ పంచసూత్ర సంపాదనాభావేపి నదోషః । అతఏవ । న ప్రకృత్యాస్తులారూఢం వృద్ధిమేతినహీయతే । బాణలింగమితిప్రోక్తం శేషం నార్మదముచ్యతే॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తలక్షణా ద్బాణలింగాదతి దుర్లభాద్దుఃసంపాద్యపంచసూత్రసంపాదనా త్స్వర్ణాది లింగాచ్చ మృన్మయ లింగం శ్రేష్ఠం । ద్వాపరేపారదం శ్రేష్ఠం పార్థివంతు కలౌయుగే । ఇతి వచనాచ్చ । తతః । ఓం శూలపాణయేనమః। శివఇహప్రతిష్ఠితోభవే

తిసబిల్వపత్రే పూజాపీఠే ప్రతిష్ఠాప్య । "ధ్యాయేన్నిత్యంమహేశమి"తి ధ్యాత్వా । ఓం పినాకధృతే నమః శ్రీసాంబసదాశివ ఇహాగచ్ఛ ఇహ ప్రతిష్ఠేహసన్నిహితో భవేత్యావాహయేత్ । ఇహద్విజానాం సర్వత్ర మూలమంత్రోపి జ్ఞేయః । తతః । ఓం నమఃశివాయేతి మూలమంత్రేణ పాద్యమర్ఘ్య మాచమనందత్వా పశుపతయేనమ ఇతి మూలేనచ స్నానం వస్త్ర ముపవీతం గంధం పుష్పం ధూప దీప నైవేద్య ఫల తాంబూల నీరాజన మంత్రపుష్పాంజలీ ర్దత్వా । శర్వాయక్షితి మూర్తయేనమ ఇతి ప్రాచ్యాం పూజయేత్ । భవాయజలమూర్త యే నమః ఈశాన్యాం । రుద్రాయాగ్ని మూర్తయె ఉదీచ్యాం । ఉగ్రాయవాయుమూర్తయెనమః వాయవ్యాం । భీమాయాకాశమూ। ప్రతీచ్యాం । పశుపతయే యజమానమూర్తయెనమ ఇతినైఋత్యాం। మహాదేవాయ సోమమూర్తయె నమ ఇతి దక్షిణస్యాం ఈశానాయ సూర్యమూర్తయెనమ ఇత్యాగ్నేయ్యాం । తతఃస్తుత్వా నమస్కృత్య మహాదేవాయనమ ఇతివిసర్జయెదితిసంక్షేపః । విస్తరస్తుపురుషార్థ చింతామణౌ జ్ఞేయః । శివరాత్రిశ్చే త్పూర్వోక్తపూజావిధిః పార్థివ లింగేపికార్యః। పార్థివలింగోద్యాపనవిధిః। కౌస్తుభాద్జ్ఞేయః। లింగ విశేషేణఫలవిశేషః॥

లింగవిశేషఫలమ్.

ఆయుష్యంహీరజేలింగే మౌక్తికే రోగనాశః వైడూర్యే శత్రు నాశః । పద్మరాగేలక్ష్మీః పుష్యరాగజేసుఖం । ఇంద్రనీలేయశః । మారకతేపుష్టిః । స్ఫాటికేసర్వకామాః । రాజతేరాజ్యం పితృముక్తిః। హైమేసత్యలోకః । తామ్రేపుష్టిరాయుశ్చపైత్తలేతుష్టిః । కాంస్యే కీర్తిః। లోహేశత్రునాశః । సీసజేఆయుష్యం । మతాంతరే। సౌవర్ణే బ్రహ్మస్వపరిహారఃస్థిరలక్ష్మీశ్చ । ఏవంగంధమయెసౌభాగ్యం । హస్తి దంతజె సేనాపత్యం । వ్రీహ్యాదిధాన్యపిష్టజె పుష్టిసుఖరోగనాశాది । మాషజెస్త్రీః । నావనీతె సుఖం । గోమయజె రోగనాశః । గౌడే న్నాది । వంశాంకురజే వంశవృద్ధిరిత్యన్యత్రవిస్తరః । ఏవం లింగ

సంఖ్యావిశేషాత్ఫలవిశేషః కౌస్తుభేఽశివనిర్మాల్యగ్రహణాగ్రహణ విచారః । స్తృతీయపరిచ్ఛేదేజ్ఞేయః। మాసశివరాత్రినిర్ణయః ప్రథమ పరిచ్ఛేదే ఉక్తః । శివరాత్రివ్రతోద్యాపనం కౌస్తుభాద్జ్ఞేయం । మాసశివరాత్రివ్రతోద్యాపనమపి కౌస్తుభేస్పష్టం । మాఘామావా స్యాయా మపరాహ్ణ వ్యాపిన్యాం యుగాదిత్వాద పిండకం శ్రాద్ధం కార్యం । తచ్చదర్శ శ్రాద్ధేన సహతంత్రం కార్యం । మాఘామా వాస్యాయాం శతతారకా యోగే పరమః పుణ్యకాలస్తత్ర శ్రాద్ధా త్పరమా పితృతృప్తిః । ధనిష్ఠాయోగేతు తిలాన్నేన శ్రాద్ధం కార్యం। తేనవర్షాయుతకాలం పితృతృప్తిః। ఇతిశ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే మాఘమాస కృత్య నిర్ణయోద్దేశః॥

౧౪ అథ ఫాల్గునమాసః.

మీనసంక్రాంతౌపరాః షోడశనాడ్యఃపుణ్యాః । రాత్రౌతుప్రా గుక్తం। ఫాల్గునే,గోవ్రీహివస్త్రదానం గోవిందప్రీతయేకార్యం । అథ ఫాల్గునశుక్ల ప్రతిపదమారభ్య ద్వాదశదినపర్యంతం పయోవ్రతం శ్రీ భాగవతేఉక్తం। తత్రప్రయోగోమూలానుసారేణోహ్యః ఫాల్గునీపౌర్ణ మాసిమన్వాదిఃసాపౌర్వాహ్ణికీ। ఇయమేవహోలికా॥

హోలికానిర్ణయః.

సాప్రదోషవ్యాపినీ భద్రారహితాగ్రాహ్యా। దినద్వయేప్రదోష వ్యాప్తౌపరదినె ప్రదోషైకదేశవ్యాప్తావాపరైవ । పూర్వదినే భద్రా దోషాత్। పరదినెప్రదోషస్పర్శాభావె పూర్వదినే ప్రదోషే భద్రా సత్వేయది పూర్ణిమా పరదినే సార్ధత్రియామా తతోధికావాతత్పర దినేచ ప్రతిపద్వృద్ధిగామినీ తదాపరదినే ప్రతిపదిప్రదోషవ్యాపిన్యాం హోలికా ఉక్తైషయెయది ప్రతిపద్హ్రాసస్తదా పూర్వదినే భద్రా పుచ్ఛేవా భద్రాముఖమాత్రం త్యక్త్వా భద్రాయామేవవా హోలికా దీపనం। పరదినేప్రదోషస్పర్శాభావె పూర్వదినే యది నిశీథాత్ప్రాక్

భద్రాసమాప్తిస్తదా భద్రావసానోత్తరమేవ హోలికాదీపనం । నిశీథోత్తరం భద్రా సమాప్తౌ భద్రాముఖం త్యక్త్వా భద్రాయామేవ । ప్రదోషే భద్రాముఖవ్యాప్తౌ భద్రోత్తరం ప్రదోషోత్తరంవా । దినద్వయేపి పూర్ణిమాయాః ప్రదోషస్పర్శాభావే పూర్వదినఏవ భద్రాపుచ్ఛే తదలాభే భద్రాయామేవప్రదోషోత్తరమేవవాహోలికా। రాత్రౌ పూర్వార్ధభద్రాయాగ్రాహ్యత్వోక్తేః। నతుపూర్వప్రదోషాదౌచతుర్దశ్యాంనవాపరత్రయామ్నదా । దివాహోలికా దీపనంతు సర్వగ్రంథవిరుద్ధం ఇదం హోలికా పూజనం శ్రవణాకర్మాదివద్భుక్త్వాకుర్వంతి । యుక్తంచైతత్ । కేచిద్ధోలికాపూజనంకృత్వాభుంజతే తేషాంభోజనస్య పూజనస్య వాననియమేనశాస్త్రవిహితకాలలాభః । ఇదంచంద్రగ్రహణసత్వే వేధమధ్యేకార్యం । గ్రస్తోదయేపరదినే ప్రదోషే పూర్ణిమాసత్వే గ్రహణమధ్యఏవకార్యం । అన్యథా పూర్వదినే । అథ భద్రాముఖపుచ్ఛలక్షణం।

భద్రాముఖపుచ్ఛలక్షణమ్.

పూర్ణిమాయాం భద్రాయాస్తృతీయపాదాంతే ఘటీత్రయం పుచ్ఛం చతుర్థపాదాద్యఘటీపంచకంముఖం । తథాచమధ్యమమానేనషష్టిఘటీమితాయాం పూర్ణిమాయాం పూర్ణిమాప్రవృత్త్యుత్తరంసార్ధైకోనవింశతి ఘటీకోత్తరం ఘటీత్రయంపుచ్ఛం। సార్ధద్వావింశతిఘటీకోత్తరం ఘటీపంచకంముఖం। తిథేశ్చతుఃషష్టిఘటీమితత్వే పూర్ణిమాయాఏకవింశతి ఘటీకోత్తరంపుచ్ఛం । చతుర్వింశతిఘటీకోత్తరంముఖం। ఏవంతిథేన్యూనాంతరేప్యూహ్యం। పూజావిధిః । దేశకాలౌసంకీర్త్య సకుటుంబస్య మమఢుంఢారాక్షసీప్రీత్యర్థం తత్పీడాపరిహారార్థంహోలికాపూజనమహంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య । శుష్కాణాం కాష్ఠానాం గోమయపిండానాంచ రాశింకృత్వా వహ్నినాదీప్యతత్ర ।

హోలికాపూజా.

అస్మాభిర్భయసంత్రస్తైఃకృతాత్వంహోలికేయతః । అతస్త్వాం పూజయిష్యామిభూతేభూతిప్రదాభవ॥౧॥ ఇతిపూజామంత్రేణ శ్రీహోలి

కాయైనమోహోలికామావాహయామీత్యావాహ్య । హోలికాయైనమ ఇతిమంత్రేణాసనపాద్యాది షోడశోపచారాన్దత్త్వా । తమగ్నింత్రిః పరిక్రమ్య గాయంతుచహసంతుచ। జల్పంతుస్వేచ్ఛయాలోకానిఃశంకాయస్యయన్మతం॥ ౧॥ జ్యోతిర్నిబంధే । పంచమీప్రముఖాస్తాసు తిథయోనంతపుణ్యదాః । దశస్యుః శోభనాస్తాసు కాష్ఠస్తేయంవిధీయతే॥ ౧॥ చాండాలసూతికాగేహచ్ఛిశుహారితవహ్నినా। ప్రాప్తాయాం పూర్ణిమాయాంతు కుర్యాత్తత్కాష్ఠదీపనం॥ ౨॥ గ్రామాద్బహిశ్చ మధ్యేవా తూర్యనాద సమన్వితః । స్నాత్వారాజా శుచిర్భూత్వా స్వస్తివాచనతత్పరః॥ ౩॥ దత్త్వాదానానిభూరీణి దీపయేద్ధోలకాచితిం। తతోభ్యుక్ష్యచితింసర్వాం సాజ్యేనపయసాసుధీః ॥ ౪ ॥ నారికేలానిదేయాని బీజపూరఫలానిచ । గీతవాద్యైస్తథానృత్యై రాత్రిఃసానీయతేజనైః ॥ ౫ ॥ తమగ్నింత్రిఃపరిక్రమ్య శబ్దైర్లింగభగాంకితైః । తేనశబ్దేనసాపాపా రాక్షసీతృప్తిమాప్నుయాత్ ॥ ౬ ॥ ఏవంరాత్రౌహోలికోత్సవంకృత్వా ప్రాతఃప్రతిపదియఃశ్వపచంస్పృష్ట్వా స్నానంకుర్యాత్। నతస్యదుష్కృతంకించిన్నాధయోవ్యాధయోపిచ । కృత్వాచావశ్యకార్యాణి సంతర్ప్యపితృదేవతాః । ౧ । వందయేద్ధోలికాభూతిం సర్వదుష్టోపశాంతయే । వందనేమంత్రః । వందితాసిసురేంద్రేణ బ్రహ్మణాశంకరేణచ । అతస్త్వంపాహినోదేవి భూతేభూతిప్రదాభవ । ౧ । ఇతి హోలికాదినం కరిసంజ్ఞకతదుత్తరదినంచ శుభేవర్జ్యం । హోలికాగ్రహణభావుకాయనం ప్రేతదాహదివసోత్రపంచమః । తత్పరంచకరిసంజ్ఞకందినం వర్జితంసకలకర్మసూథయం॥ ౧ । ఇత్యుక్తేః గ్రహణాయనప్రేతదాహేషు నిశీథవిభాగేన పూర్వదినకరిదినయో నిర్ణయోజ్ఞేయః । నరోదోలాగతందృష్ట్వా గోవిందంపురుషోత్తమం। ఫాల్గున్యాం సంయతోభూత్వా గోవిందస్యపురంవ్రజేత్॥ ౧ । ఫాల్గునకృష్ణప్రతిపది వసంతారంభోత్సవః । సాచౌదయికీగ్రాహ్యా। దినద్వయేసత్వేపూర్వా। అత్రతైలాభ్యంగఉక్తః॥

వసంతారమ్భచూతపుష్పాశనాది.

అత్ర ప్రతిపది చూతపుష్ప ప్రాశనముక్తం । తత్ప్రకారః । గోమయోపలిప్తే గృహాంగణే శుక్లవస్త్రాసన ఉపవిష్టః ప్రాఙ్ముఖః సువాసిన్యాకృతచందన తిలకనీరాజనః సచందనమామ్రకుసుమం ప్రాశ్నీయాత్ । తత్రమంత్రః॥ చూతమగ్ర్యం వసంతస్య మాకందకుసుమం తవ । సచందనం పిబామ్యద్య సర్వకామార్థసిద్ధయే॥ ౧ ॥ ఇతి కృష్ణద్వితీయాయాం దేశగ్రామాధిపతిర్వితతవితానాదిశోభితే దేశేరమ్యాసనేఉపవిశ్య పౌరజానపదాన్ లోకాన్ సిందూరాదిక్షోదైః చందనాదిభిః పట్టవాసైశ్చవికీర్య తేభ్యస్తాంబూలాదిదత్త్వా నృత్యగీత వినోదైర్మహోత్సవఃకుర్యాత్ । ఇదానీంప్రాకృతజనాస్తు కృష్ణపంచమీపర్యంతమేతముత్సవంకుర్వంతి । ఇతి హోలికోత్సవః ॥ ఫాల్గునామావాస్యా మన్వాదిః సాపరాహ్ణవ్యాపినీగ్రాహ్యా । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయ సూను కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే ఫాల్గునమాస కృత్యనిర్ణయోద్దేశస్సమాప్తః॥

౧౫ అథపరిచ్ఛేదద్వయశేషాఖ్యంప్రకీర్ణప్రకరణముచ్యతే.

ద్వాదశస్వపిమాసేషుశ్రాద్ధే వ్యతీపాతాదియోగస్య భరణ్యాది నక్షత్రస్యచాపరాహ్ణవ్యాప్త్యాదర్శవన్నిర్ణయోజ్ఞేయః। ఉపవాసాదా ప్రచుదారాధావాన్నోక్తః। అథచాంద్రసాంవత్సరభేదాః॥

చాంద్రవత్సరభేదాః.

ప్రభవోవిభవఃశుక్ల ప్రమోదోథప్రజాపతిః । అంగిరాః శ్రీముఖోభావో యువాధాతాతథైవచ॥ ౧॥ ఈశ్వరోబహుధాన్యశ్చప్రమాథీవిక్రమోవృషః। చిత్రభానుఃసుభానుశ్చ తారణఃపార్థివోవ్యయః॥ ౨॥ సర్వజిత్సర్వధారీచ విరోధీవికృతిఃఖరః । నందనోవిజయశ్చైవ జయో మన్మథదుర్ముఖౌ ॥ ౩ ॥ హేమలంబోవిలంబోథ వికారీశార్వరీప్లవః । శుభకృచ్ఛోభకృత్క్రోధీ విశ్వావసుపరాభవౌ ॥ ౪ ॥ ప్లవంగఃకీలకః సౌమ్యః సాధారణవిరోధకృత్ । పరిధావీప్రమాదీచ ఆనందోరాక్షసో

నలః॥ ౫॥ పింగలఃకాలయుక్తశ్చ సిద్ధార్థీరౌద్రదుర్మతీ । దుందుభీ రుధిరోద్గారీ రక్తాక్షీక్రోధనఃక్షయః॥ ౬ ॥ ఇతి రవేఃరాశిసంక్రమవన్నక్షత్రసంక్రమేపి షోడశనాడ్యః పూర్వత్రపరత్రచపుణ్యకాలః । అథ చంద్రాదీనాంసంక్రాంతౌ పుణ్యకాలః॥

చంద్రాదిసంక్రాంతిపర్వకాలః.

చంద్రస్య సంక్రాంతౌ ప్రాక్పరత్రచ త్రయోదశ పలాధికా ఏకాఘటీపుణ్యకాలః। భౌమస్యైకపలాధికాశ్చతస్రోనాడ్యః । బుధస్య చతుర్దశపలాధికాస్తిస్రః । గురోఃసప్తత్రింశత్పలాధికాశ్చతస్రః । శుక్రస్యైకపలాధికాశ్చతస్రః । శనేఃసప్తపలాధికాఃషోడశ । ఏతాః సర్వాఃప్రాక్పరత్రచబోద్ధవ్యాః। రాత్రౌగ్రహాంతరాణాంసంక్రమేరాత్రావేవపుణ్యకాలః । సూర్యసంక్రాంతివద్దివాపుణ్యత్వవిధాయకాభావాత్। చంద్రాదిసంక్రాంతిషుస్నానంకామ్యనతునిత్యం॥

నవగ్రహస్నానాని.

ఆదిత్యాదిసూచితపీడానిరాసార్థంస్నానాని । మంజిష్ఠాగజమద కుంకుమ రక్తచందనాని జలపూర్ణే తామ్రపాత్రే ప్రక్షిప్య స్నానం సూర్యపీడాహరం। ఉశీరశిరీషకుంకుమ రక్తచందనయుత శంఖతోయేన స్నానం చంద్రదోషహరం । ఖదిర దేవదారు తిలామలకయుత రౌప్య పాత్రజలేనస్నానంభౌమే । గజమదయుతసంగమజలేనమృత్పాత్రస్థేన స్నానంబుధే । ఔదుంబర బిల్వవటామలకానాం ఫలైర్యుత సౌవర్ణ పాత్రజలేనస్నానం గురౌ। గోరోచన గజమదశతపుష్పా శతావరీయుత రాజతపాత్రజలేనస్నానంశుక్రే। తిలమాషప్రియంగు గంధపుష్పయుత లోహపాత్రస్థ జలేనస్నానంశనౌ। గుగ్గులుహింగు హరితాలమనఃశిలా యుత మహిష శృంగపాత్రజలేనస్నానంరాహౌ । వరాహోత్ఖాతపర్వతాగ్రమృచ్ఛాగ క్షీరయుతఖడ్గపాత్రజలేనస్నానంకేతౌ । అథగ్రహప్రీత్యర్థందానాని॥

గ్రహదానాని.

మాణిక్య గోధూమ ధేను రక్త వస్త్ర గుడ హేమ తామ్ర రక్త చందన కమలాని రవేః ప్రీత్యర్థం దానాని వంశపాత్రస్థతండుల కర్పూర మౌక్తిక శ్వేతవస్త్ర ఘృతపూర్ణ కుంభ వృషభాశ్చంద్రస్య। ప్రవాల గోధూమ మసూరికా రక్త వృష గుడ సువర్ణ రక్తవస్త్ర తామ్రాణి భౌమస్య। నీలవస్త్ర సువర్ణ కాంస్య ముద్గ గారుత్మత దాసీ హస్తిదంత పుష్పాణి బుధస్య। పుష్యరాగమణి హరిద్రా శర్కరా శ్వపీతధాన్య పీతవస్త్ర లవణ సువర్ణాని సురగురోః। చిత్రవస్త్ర శ్వేతాశ్వ ధేను వజ్రమణి సువర్ణ రజత గంధ తండులాః శుక్రస్య। ఇంద్రనీల మాష తైల తిల కులిత్థ మహిషీ లోహ కృష్ణధేనవః శనేః। గోమేధాశ్వ నీలవస్త్ర కంబల తైల తిల లోహాని రాహోః। వైడూర్య తైల తిల కంబల కస్తూరీ ఛాగ వస్త్రాణి కేతోర్దానాని। శనిపీడాపరిహారార్థం శనివారే తైలాభ్యంగస్తైలదానం చ॥ అథ శనివ్రతమ్॥

శనివ్రతమ్.

లోహమయం శనిం తైలకుంభే లోహే మృన్మయే వా నిక్షిప్య కృష్ణవస్త్రాభ్యాం కంబలేన వాయుతం కృష్ణైః సుగంధపుష్పైః కృసరాన్నైః తిలోదనైః పూజయిత్వా కృష్ణాయ ద్విజాయ తదభావేఽన్యస్మై స శనిర్దేయః। తత్ర శన్నో దేవీరితి మంత్రః। శూద్రాదేస్తు। యః పునర్నష్టరాజ్యాయ నలాయ పరితోషితః। స్వప్నే దదౌ నిజం రాజ్యం స మే సౌరిః ప్రసీదతు। ౧ । నమోఽర్కపుత్రాయ శనైశ్చరాయ నీహారవర్ణాంజన మేచకాయ। శ్రుత్వా రహస్యం భవ కామదస్త్వం ఫలప్రదో మే భవ సూర్యపుత్ర। ౨ । ఇత్యాదయః। ఏవం వ్రతం ప్రతిశనివారం సంవత్సరం కార్యం। కోణస్థః పింగలో బభ్రుః కృష్ణో రౌద్రోఽంతకో యమః। సౌరిః శనైశ్చరో మందః పిప్పలాదేన సంస్తుతః। ఇతి దశనామాని వా నిత్యం పఠనీయాని। అథ శనిస్తోత్రమ్॥

శనిస్తోత్రం.

పిప్పలాద ఉవాచ। నమస్తే కోణసంస్థాయ పింగలాయ నమోఽస్తు తే। నమస్తే బభ్రురూపాయ కృష్ణాయ చ నమోఽస్తు తే। ౧। నమస్తే రౌద్రదేహాయ నమస్తే చాంతకాయ చ। నమస్తే యమసంజ్ఞాయ నమస్తే సౌరయే విభో। ౨। నమస్తే మందసంజ్ఞాయ శనైశ్చర నమోఽస్తు తే। ప్రసాదం కురు దేవేశ దీనస్య ప్రణతస్య చ। ౩। అనేన స్తోత్రేణ ప్రత్యహం ప్రాతః శనిస్తవనేన సార్ధసప్తవార్షికశనిపీడానాశః। రవివారే సూర్యపూజోపవాస సూర్యమంత్రజపైః సర్వరోగనాశః। హ్రీం హ్రీం సహ సూర్యాయేతి షడక్షరః సూర్యమంత్రః। ఇతి శ్రీమత్కాశ్యుపాధ్యాయ సూరిసూను యజ్ఞేశ్వరోపాధ్యాయానుజానంతోపాధ్యాయ సూరిసుత కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే ప్రకీర్ణనిర్ణయః॥

౧౬. గ్రంథప్రయోజనసమూలత్వాదికం.

ఉక్త ఆద్యపరిచ్ఛేదే సామాన్యేన వినిర్ణయః। ద్వితీయేఽస్మిన్ పరిచ్ఛేదే విశేషేణ వినిర్ణయః। మీమాంసా ధర్మశాస్త్రజ్ఞాః సుధియో కుశలా నరాః। కృతకార్యాః ప్రాచీనిబంధైస్తదర్థం నాయముద్యమః। ౨। యే పునర్మందమతయోఽలసా అజ్ఞాశ్చ నిర్ణయం। ధర్మే వేదితుమిచ్ఛంతి రచితస్తదపేక్షయా। ౩। నిబంధోఽయం ధర్మసింధుసార నామా సుబోధనః। అమునా ప్రీయతాం శ్రీమద్విఠ్ఠలో భక్తవత్సలః। ౪। సర్వత్ర మూలవచనానీహ జ్ఞేయాని తద్విచారశ్చ। కౌస్తుభ నిర్ణయసింధు శ్రీమాధవకృతనిబంధేభ్యః। ౫। ప్రోజ్ఝాసద్భిర్గ్రంథః సేవ్యః శబ్దార్థతః సదోషోఽపి। సంశోధ్య వాసి హరిణా సుదామమునినతుష పృథుక ముష్టిరివ। ౬। ఇతి శ్రీమత్కాశ్యుపాధ్యాయ సూరిసూను యజ్ఞేశ్వరోపాధ్యాయానుజానంతోపాధ్యాయ సూరిసుత కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే ప్రకీర్ణనిర్ణయోద్దేశః సమాప్తః॥

ఇతి ద్వితీయపరిచ్ఛేదః సమాప్తః.

శ్రీగణేశాయనమః.

ధర్మసింధుసారే

తృతీయపరిచ్ఛేదప్రారంభః.

శ్రీపాండురంగమకలంకకలానిధానకాంతాననం । యదబుధానమనం। ముధాన । శ్రీవత్సకౌస్తుభరమోల్లసితోరసంతం । వందేపదాబ్జభృతనందరుదారసంతం॥ ౧॥ భీమాప్రియం సుకరుణార్ణవమాశుతోషం । దీనేష్టపోషమఘసంహతిసింధుశోషం । శ్రీరుక్మిణీమతిముషం పురుషంవరంతం । వందేదురంతచరితం హృది సంచరంతం॥ ౨॥ వందే ప్రతిఘ్నంతమఘాని శంకరంధత్తాం సమేమూర్ధ్ని దివాని శంకరం । శివాంచవిఘ్నేశమథో పితామహం సరస్వతీమాపథజేఽపితామహం॥ ౩ ॥ శ్రీలక్ష్మీం గరుడం సహస్రశిరసం ప్రద్యుమ్నమీశం కపిం శ్రీసూర్యం విధుభౌమవిట్ గురుకవిచ్ఛాయాసుతాన్షణ్ముఖం । ఇంద్రాద్యాన్విబుధాన్ గురూంశ్చజననీం తాతంత్వనంతాభిధం । నత్వావ్యాన్వితనోమి మాధవముఖాన్ ధర్మాబ్ధిసారంమితం॥ ౪ ॥ దృష్ట్వాపూర్వనిబంధాన్ ప్రాచ్యాంశ్చ నవాంశ్చ తేషుసిద్ధార్థాన్ । ప్రాయేణ మూలవచనాన్యుద్ధృత్య లిఖామిబాలబోధాయ॥ ౫ ॥ ఉక్త్వా ధర్మాబ్ధిసారేస్మిన్నిర్ణయం కాలగోచరం । పరిచ్ఛేదే ప్రథమజే ద్వితీయేచ యథాక్రమం॥ ౬ ॥ అథ గర్భాదిసంస్కారాన్ధర్మాన్గృహ్యాది సంమతాన్ । వక్ష్యేసంక్షేపతః సంతోఽనుగృహ్ణంతు దయాలవః ॥ ౭ ॥ కాశీనాథాభిధేనాత్రానంతోపాధ్యాయసూనునా । నిర్ణీయతేయదత్తు శోధనీయం మనీషిభిః॥ ౮॥

౧॥ తత్రాదౌగర్భాధానసంస్కారఉచ్యతే.

తదుపయోగితయా ప్రథమరజోదర్శనే దుష్టమాసాది నిర్ణీయతే ।

దుష్టమాసాదయః.

తత్రచైత్రజ్యేష్ఠాషాఢ భాద్రపదకార్తికపౌషమాసాదుష్టాః । ప్రతిపద్రిక్తాష్టమీ షష్ఠీద్వాదశీపంచదశ్యోఽనిష్టఫలాస్తిథయః। తథా। రవిభౌమమందవారేషు భరణీకృత్తికాఽఽర్ద్రాశ్లేషామఘాపూర్వాత్రయ విశాఖాజ్యేష్ఠానక్షత్రేషు విష్కంభ గండాతి గండశూలవ్యాఘాత వజ్రపరిఘ పూర్వార్ధ వ్యతీపాత వైధృతి యోగేషు విష్ట్యాం గ్రహణే రాత్రౌసంధ్యాపరాహ్ణకాలేషునిద్రాయాం జీర్ణరక్తనీలచిత్రవస్త్రేషునగ్నత్వే పరగృహ పరగ్రామేషు అల్పాధికనీలాదిరక్తత్వేచానిష్టఫలం। సంమార్జనీకాష్ఠతృణాగ్నిశూర్పాన్హస్తేదధానాకులటాస్యాత్ । వస్త్రేవిషమారక్తబిందవః పుత్రఫలాఃసమాఃకన్యాఫలాః । అథ ప్రథమర్తౌ॥

ప్రథమర్తౌవిశేషః

అక్షతైరాసనంకృత్వా తత్రతాముపవేశ్య పతిపుత్రవత్యః । స్త్రియోహరిద్రా కుంకుమ గంధపుష్పస్రక్ తాంబూలాదితస్యైదత్త్వా దీపైర్నీరాజ్యనదీపాలంకృతే గృహేతాంవాసయేయుః। సువాసినీభ్యో గంధాదికం లవణముద్గాదిచ దద్యాత్ । అథ సర్వర్తుసాధారణ నియమాః॥

సర్వర్తుసాధారణాని.

త్రిరాత్రమస్పృశ్యాభూత్వా అభ్యంగాంజనస్నాన దివాస్వాపాగ్నిస్పర్శ దంతధావన మాంసాశన సూర్యాద్యవలోకన భూమౌరేఖాకరణంచ వర్జయేదధఃశయీత । అంజలినాతామ్రలోహపాత్రేణవాజలంనపిబేత్ యాఖర్వపాత్రేణపిబతి తస్యాః ఖర్వఃపుత్రః । నఖనికృంతనేకునఖపుత్రః। పర్ణేపానేఉన్మత్తఇతి । ద్వితీయాదిష్వృతుషు ప్రవాసగంధమాల్యాదిధారణ తాంబూల గోరసభక్షణ పీఠాద్యారోహణంవర్జయేత్। మృన్మయేఆయసేభూమావాభుంజీత । గ్రహణాది నిమిత్తకస్నానప్రాప్తౌనోదక మజ్జనరూపం స్నానం కింతుపాత్రాంతరిత జలేనస్నాత్వా। నవస్త్రపీడనంకుర్యాన్నాన్యద్వాసశ్చధారయేత్।

రజస్వలాయాః అశుచిస్పర్శాదినిర్ణయః.

ఏవంమృతాశౌచాది నిమిత్తస్నానప్రాప్తావపి । సగోత్రయో ర్యోనిసంబంధినోర్వా బ్రాహ్మణ్యో రజస్వలయోః పరస్పరంస్పర్శే ఉక్తరీత్యా తద్దివసస్నానమాత్రేణశుద్ధిః। బుద్ధ్యాస్పర్శే ఏకరాత్రముపవాసః । గోత్రాది సంబంధాభావే అబుద్ధ్యాస్పర్శే తస్మిన్దినే స్నాత్వానభుంజీత । మత్యాస్పర్శేతు అశుద్ధైర్నభుంజీత । భోజనేతు శుద్ధ్యనంతరం తావద్దినసంఖ్యయోపవసేత్ । ఉపవాసాశక్తౌతుతత్ప్రత్యామ్నాయ బ్రాహ్మణభోజనాదికుర్యాత్ । సర్వత్రశుద్ధ్యుత్తరం పంచగవ్యాశనంజ్ఞేయం । శూద్రీబ్రాహ్మణ్యోర్రజస్వలయోః స్పర్శే అశుద్ధైర భోజనం శుద్ధౌ కృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తం బ్రాహ్మణ్యాః శూద్ర్యాస్తు పాదకృచ్ఛ్రమాత్రం। రజస్వలాయాః సూతికాయావాచాండాలస్పర్శే అశుద్ధైర్నభోజనమతికృచ్ఛ్రంచ । అమత్యాస్పర్శే ప్రాజాపత్యం । దండాదిపరంపరయా చాండాలాదిస్పర్శే స్నానమాత్రం। భుంజానాయాఃస్పర్శే ప్రాజాపత్యం ద్వాదశబ్రాహ్మణ భోజనంచ । మితాక్షరాయాంతు । పతితాన్త్యజచాండాలైః కామతఃస్పర్శేఅశుద్ధైరభుక్త్వా శుద్ధ్యుత్తరం ప్రథమేహ్ని స్పర్శేత్ర్యహముపవాసః । ద్వితీయేద్వ్యహం । తృతీయేఏకాహః । అకామతస్తు అశుద్ధైరభోజనమాత్రం । ఏవంగ్రామకుక్కుటసూకరశ్వవాయసరజకాదిస్పర్శేపి । అశక్తౌతు స్నాత్వాయావన్నక్షత్రదర్శనమభోజనం। భుంజానాయాఃశ్వచాండాలాదిస్పర్శే అశుద్ధైరభోజనంషడ్ రాత్రంగోమూత్ర యావకాహారః । అశక్తౌతుసువర్ణదానంవిప్రభోజనంవా। ఉచ్ఛిష్టయోరజస్వలయోఃస్పర్శేఉచ్ఛిష్టచాండాలేనస్పర్శేవాకృచ్ఛ్రేణశుద్ధిః । ఉచ్ఛిష్టద్విజస్పర్శే రజస్వలాయాఃత్ర్యహమూర్ధ్వోచ్ఛిష్టే । అధరోచ్ఛిష్టే ఏకాహముపవాసః। ఇత్యుక్తం । ఉచ్ఛిష్టశూద్రస్పర్శేఅధికంకల్ప్యం । పుష్పిణ్యాః సూతికాద్యశుద్ధనరస్పర్శేఅశుద్ధైరభోజనం। భోజనేతుకృచ్ఛ్రం। పంచనఖద్విశఫైకశఫపశుస్పర్శేఅండజస్పర్శేచాశుద్ధైరభోజనం। రజస్వలా

యాః శ్వజంబుకగర్దభ దంశేఅశుద్ధైరభోజనం । శుద్ధౌపంచరాత్రముపవాసః। నాభేరూర్ధ్వందంశేదశరాత్రంమూర్ధ్నిదంశేవింశతిరాత్రం। భుంజానారజస్వలారజస్వలాంపశ్యతిచేదాశుద్ధైరభోజనం । చండాలంపశ్యతిచేదుపవాసత్రయమపి। కామతశ్చాండాలంపశ్యతిచేత్ప్రాజాపత్యం రజస్వలాయాఃశవసూతికాభ్యాంస్పర్శేశుద్ధ్యంతేత్రిరాత్రముపవాసః । అశుద్ధైరభోజనంచ । భోజనేతుకృచ్ఛ్రం। సర్వత్రబ్రహ్మకూర్చవిధినా పంచగవ్యాశనముక్తమేవ । అశౌచిభిఃస్పర్శేస్నానాత్ప్రాగజోదర్శనేచతుర్థదినపర్యంతమభోజనం । అశక్తౌతుసద్యఃస్నాత్వాభుంజీత । ఏవంబంధుమరణశ్రవణేస్నానాత్ప్రాగజోదర్శనేపి। తథారజోదర్శనోత్తరంబంధుమరణ శ్రవణేపిశక్తాయాః అశుద్ధైరభోజనమశక్తాయాః సద్యఃస్నానేనభోజనం। సర్వత్రాస్పృశ్యస్పర్శేఅశక్తాయాఃస్నానేకృతేభోజనం। శుద్ధ్యంతేఽనశనప్రత్యామ్నాయఇతి కేచిత్ । రజస్వలాయాః ప్రథమదిననిర్ణయస్తురాత్రేః పూర్వభాగద్వయేపూర్వందినం ప్రథమం ॥

రజస్వలాయాఅశుచిత్వదిననిర్ణయః.

తృతీయేభాగేరజోదర్శనే ఉత్తరదినంప్రథమం। యద్వార్ధరాత్రాత్పూర్వంపూర్వదినంప్రథమం । అర్ధరాత్రాదూర్ధ్వం ఉత్తరదినం ప్రథమం । ఏవంజననమరణాచేపిజ్ఞేయం । యస్యాఃప్రాయేణమాసేరజోదర్శనంతస్యాః సప్తదశదినపర్యంతం పునారజోదర్శనేస్నానాచ్ఛుద్ధిః। అష్టాదశాహేఏకరాత్రమశుచిత్వం। ఏకోనవింశేద్విరాత్రం।వింశతిప్రభృతిత్రిరాత్రం। యస్యాఃప్రాయఃపక్షేపక్షేరజోదర్శనంతస్యాః దశదినపర్యంతంస్నానాచ్ఛుద్ధిః। ఏకాదశాహేరజోదృష్టౌఏకాహః। ద్వాదశేద్విరాత్రం। ఊర్ధ్వంత్రిరాత్రం। రోగేణయద్రజః స్త్రీణామన్వహంప్రవర్తతేతత్రనాస్పృశ్యత్వం। కింతురజోనివృత్తిపర్యంతంపాకదైవపిత్ర్యకర్మానధికారమాత్రం । రోగజేవర్తమానేపిమాసజంరజోనిర్ణేత్యే

పతత్రసావధానాసతీ త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ । యత్తు గర్భిణ్యాః స్రావే సవాత్ రోగజం రజోదర్శనం తత్ర త్రిదినమేవాఽఽశౌచం । ప్రసూతికాయాః కించిదూనమాసాత్పూర్వం రజోనివృత్తౌ స్నానమాత్రం । పూర్ణమాసే త్రిరాత్రం । ఉచ్ఛిష్టా స్త్రీ యది రజస్వలా భవతి తదాఽశుద్ధ్యం తే త్రిరాత్రమధరోచ్ఛిష్టే త్వేకాహముపవాసః । అవిజ్ఞాతరజోదోషా యది గృహే వ్యవహరతి తదా తయా స్పృష్టం గోరసమృద్భాండాదికం చ న త్యాజ్యం । సూతికవద్జ్ఞానకాలమారభ్యైవ దోషాత్ । అశుచిత్వం తు జ్ఞానదినమారభ్య త్రిదినమితి కేచిత్ । అన్యే తు ద్వితీయాదిదినే రజసి జ్ఞాతే సూతకవచ్ఛుద్ధిదినైరేవ శుద్ధిరిత్యాహుః ॥

రజస్వలాశుద్ధిః.

ఏవం త్రిదినం స్థిత్వా చతుర్థేహని షష్టివారం మృత్తికాశౌచేన మలం ప్రక్షాల్య దంతధావనపూర్వకం సంగవకాలే స్నాయాత్ । సూర్యోదయాత్ప్రాక్స్నానం త్వనాచారః । చతుర్థేఽహని రజోనివృత్తౌ భర్తృశుశ్రూషణాదౌ శుద్ధిః । పంచమేహని దైవపిత్ర్యకర్మణి శుద్ధిః । కానిచిద్దినాని రజో యద్యనువర్తేత తదా తన్నివృత్తిపర్యంతం దైవపిత్ర్యయోరశుద్ధిః । రోగేణ త్వనువృత్తౌ ప్రాగుక్తం కేచిత్తు చతుర్థదివసే దర్శేష్ట్యాదిశ్రౌతకర్మాణి కర్తవ్యానీత్యాహుః । అపరే తు ఇతరదినాపేక్షయా చతుర్థదివసస్యైవానుకూలత్వాత్తత్రైవ గర్భాధానం దుష్టరజోదర్శనశాంతిశ్చ కర్తవ్యా । మహాసంకల్పశ్రీసూక్తహోమపూర్వకాభిషేకేణోపనయనాదికమపి చతుర్థేహని కర్తవ్యమిత్యాహుః । అయం చతుర్థేహన్యధికారనిర్ణయః సర్వథా రజోనివృత్తావేవ జ్ఞాతవ్యః । యది జ్వరాదిభిరాతురా చతుర్థేహని స్నాతుం న శక్తా తదాఽఽతురామన్యా నారీ నరో వా దశవారం స్పృష్ట్వా స్పృష్ట్వా స్నాయాదాచామేచ్చ ప్రతిస్నానమాతురస్య వస్త్రమన్యదన్యత్పరిధాపనీయం । అంతే స్పృష్టానాం సర్వవస్త్రాణాం త్యాగః । ఆర్ద్రవస్త్రాదివ్యవధానేన శుద్ధవస్త్రగ్రహణాం తేబ్రాహ్మణ

భోజనాత్పుణ్యాహవాచనాచ్చ శుద్ధిః । సర్వేషామప్యాతురాణామేవం శుద్ధిర్విధీయతే । ఏవం శుద్ధ్యంతే శుభేదినే దుష్టరజోదర్శనప్రయుక్తాం శౌనకోక్తాం భువనేశ్వరీశాంతిం గ్రంథాంతరోక్తాం వా శాంతిం విధాయ గర్భాధానం కార్యం ॥

గర్భాధాననిర్ణయః.

సూర్యగ్రహే రజోదర్శనే హైమం సూర్యబింబం తన్నక్షత్రరూపం చ సీసేన రాహుం చ కృత్వా సంపూజ్యార్కసమిద్భిః సూర్యం । నక్షత్రేశం ప్లక్షైః రాహుం దూర్వాభిర్హుత్వా ఆజ్యచరుతిలైశ్చ జుహుయాత్ । చంద్రగ్రహే రాజతం చంద్రబింబం పాలాశ్యశ్చ సమిధ ఇతి విశేషః । గ్రహణవ్యతీపాతాదిబహుతరదోషైః రజోదర్శనే తు ద్వితీయాదిరజోదర్శనే శాంతిపూర్వకం గర్భాధానం కార్యం । గర్భాధానే గురుశుక్రాస్తాధికమాసాదిదోషో నాస్తి । యది తు ప్రథమరజోదర్శనే శాంతిం కృత్వా ద్వితీయాదిరజోదర్శనే శుక్రాస్తాదిదోషప్రసక్తిస్తదా నిమిత్తానంతరమేవ యత్ర నైమిత్తికానుష్ఠానం తత్రాస్తాదిదోషాభావో ముఖ్యకాలాతిక్రమే తు అస్తాదిదోషోఽస్త్యేవేతి సామాన్యనిర్ణయానుసారేణ ఋతుశాంతిరస్తాదావకార్యా తదనురోధేన గర్భాధానం చ న కార్యమితి భాతి । శాంతిశ్చ సగ్రహమఖైవ కార్యా ॥

భువనేశ్వరీశాంతిః.

శాంతౌ భువనేశ్వరీ ప్రధానదేవతా । ఇంద్రేంద్రాణ్యౌ పార్శ్వదేవతే ఏవం కలశత్రయేపి ప్రతిమాత్రయస్థాపనం । గ్రహాణామర్కాదిసమిధశ్చరురాజ్యం చ ద్రవ్యం । ప్రధానదేవతాయా దూర్వాస్తిలమిశ్రగోధూమాః పాయసమాజ్యం చేతి హవిశ్చతుష్టయం । ఏవం పార్శ్వదేవతయోరపి । పాయసస్య స్థండిలాగ్నౌ శ్రపణమేవ కార్యం । న తు గృహసిద్ధస్య గ్రహణం । గ్రహహోమార్థం గృహసిద్ధచరుః । పాత్రాసాదనకాలే పాయసశ్రపణార్థమేకా స్థాలీ గృహసిద్ధాన్నసంస్కారార్థమపరేతి స్థాలీద్వయం

అనేకకర్తృకాజ్యహోమపక్షే సకృదనేకస్రువాసాదనం । ఆజ్యేనసహహవిస్త్రయస్యగృహసిద్ధాన్నస్యచపర్యగ్నికరణం । స్రువాదిసంమార్గాంతే గృహసిద్ధాన్నమాసాదితచరుస్థాల్యామాదాయాగ్నావధిశ్రిత్యాభిఘారణాదిబర్హిరాసాదనాంతంకుర్యాత్ । తతః పాయసాభిఘారణాద్యాసాదనాంతం । అన్వాధానే హవిస్త్యాగే చ ప్రధానదేవతాయా భువనేశ్వరీ పదేన సవిభక్తిపదేన వోచ్చారః । గాయత్ర్యా హోమోక్తేః । ఆజ్యభాగాంతే యజమానో న్వాధానానుసారేణ ప్రతిదైవతమష్టావింశత్యాహుతిపర్యాప్తమర్కాదిజాతీయసమిచ్చర్వాజ్యాత్మకం హవిస్త్రయం సూర్యాయ సోమాయ భౌమాయ బుధాయ బృహస్పతయే శుక్రాయ శనయే రాహవే కేతవే న మమ । అష్టాష్టసంఖ్యాపర్యాప్తం హవిస్త్రయం తత్తదధిదేవతా ప్రత్యధిదేవతాభ్యో న మమ । చతుశ్చతుఃసంఖ్యాపర్యాప్తం తద్ధవిస్త్రయం వినాయకాదిభ్యః క్రతుసంరక్షణక్రతుసాద్గుణ్యదేవతాభ్యో న మమ । అష్టోత్తరశతసంఖ్యాకాహుతిపర్యాప్తం దూర్వాతిల గోధూమపాయసాజ్యేతి హవిశ్చతుష్టయం భువనేశ్వర్యై న మమ । యద్వా । సవిత్రే న మమ । ఏవమష్టావింశతిసంఖ్యాపర్యాప్తం తచ్చతుష్టయమింద్రేంద్రాణీభ్యాం న మమేతి త్యాగం కుర్యాత్ ॥ బహుతరదోషేఽష్టోత్తరసహస్రసంఖ్యాకో హోమో భువనేశ్వర్యా ఇంద్రేంద్రాణ్యోరష్టోత్తరశతసంఖ్యాకః । ఇంద్రేంద్రాణ్యోర్హోమః కృతాకృతః । హోమాంతే గ్రహాదిబలయః భువనేశ్వర్యాదిబలమోఽభిషేకశ్చేతి సంక్షేపః । సమంత్రకః సవిస్తరః ప్రయోగః స్వస్వశాఖీయానుచారేణ జ్ఞేయః । సంకల్పః స్వస్తివాక్ప్రవరణం భూతనిఃసృతిః । పంచగవ్యైర్భూమిశుద్ధిర్ముఖ్యదైవతపూజనం ॥ ౧ ॥ అగ్నిప్రతిష్ఠా సూర్యాదిగ్రహస్థాపనపూజనం । దేవతాన్వాహితిః పాత్రాసాదనం హవిషాం కృతిః ॥ ౨ ॥ యథాక్రమం త్యాగహోమౌ వితిపార్శ్వాంగకః క్రమః । పూజా స్విష్టం నవాహుత్యా బలిః పూర్ణాహుతిస్తథా ॥ ౩ ॥ పూర్ణపాత్రవిమోకాద్య గ్న్యర్చనాం తేభిషేచనం । మానస్తోకేతి

భూతిశ్చ దేవపూజావిసర్జనే ॥ ౪ ॥ శ్రేయోగ్రహో దక్షిణాదిదానం కర్మేశ్వరార్పణం । క్రమోయముత్తరాంగానాం ప్రాహుః స్మార్తేష్వితిస్థితిః ॥ ౫ ॥ ఏవం మదనరత్నోక్తా బౌధాయనోక్తా చ శాంతిః కౌస్తుభే ద్రష్టవ్యా । ప్రాగ్రజోదర్శనాత్పత్నీగమనే బ్రహ్మహత్యాదోష ఉక్తః కించిత్ప్రాయశ్చిత్తం విధేయమితి భాతి । ఋతౌ తు గమనమావశ్యకం । అన్యథా భ్రూణహత్యాదోషః ॥

పత్నీగమనవిచారః.

అయం చ మనసికామే సతి ద్వేషాదినా స్త్రియమనుపగచ్ఛతో జ్ఞేయః । విరక్తస్య న కోపి దోష ఇతి శ్రీభాగవతే "లోకే వ్యవాయే" తి పద్యటీకాయాం చ స్పష్టం । ఋతుకాలస్తు రజోదర్శనమారభ్య షోడశదినపర్యంతం జ్ఞేయః । తత్ర ప్రథమదినచతుష్టయైకాదశత్రయోదశదినేషు గమనం వర్జ్యం అవశిష్టదశదినేషు పుత్రార్థినా సమదినే కన్యార్థినా విషమదినే గమనం కార్యం । తత్రాప్యుత్తరోత్తరరాత్రీణాం ప్రాశస్త్యం । ఏకస్యాం రాత్రౌ సకృదేవ గమనం కార్యం । సకృద్గమనం చ యుగ్మాసు సర్వాసు ఆవశ్యకమితి కేచిత్ । అన్యకాలే ప్రతిబంధాదినా గమనాసంభవే శ్రాద్ధైకాదశ్యాదిదినేపి ఋతుగమనం కార్యమితి కేచిత్ । స్త్రీణాం వరమనుస్మరన్ పత్నీచ్ఛయా ఋతావపి గచ్ఛన్న దోషభాక్ కింతు బ్రహ్మచర్యహానిమాత్రం । ఋతౌ గచ్ఛతి యో భార్యామనృతౌ నైవ గచ్ఛతి । యావజ్జీవం బ్రహ్మచారీ మునిభిః పరికీర్తితః ॥ ౧ ॥ అష్టమీచతుర్దశీపౌర్ణిమాఽమావాస్యా సూర్యసంక్రాంతి వైధృతివ్యతీపాతపరిఘపూర్వదలవిష్టి సంధ్యాసు మాతాపిత్రోర్మృతదినే శ్రాద్ధతత్పూర్వదినే జన్మనక్షత్రే దివా చ స్త్రీగమనం వర్జ్యం । అథ గర్భాధానకాలః ॥

గర్భాధానకాలః.

చతుర్థీషష్ఠీ చతుర్దశ్యష్టమీ పంచదశీరహితాః తిథయః ప్రశస్తాః । చంద్రబుధగురుశుక్రవారాః శుభాః । మూలమఘారేవతీజ్యేష్ఠానక్షత్రా

ణివర్జ్యాని । భరణీకృత్తికార్ద్రాశ్లేషాపూర్వాత్రయవిశాఖామధ్యమాని। శేషాణిశుభాని। సర్వకార్యేషుగోచరేచంద్రబలమావశ్యకంతద్యథా । చంద్రోన్నమధనం సౌఖ్యం రోగం కార్యక్షతిం శ్రియం । స్త్రియంమృత్యుంనృపభయంసుఖమాయంవ్యయంక్రమాత్ ॥ ౧ ॥ స్థానేషుద్వాదశస్వేతజ్జన్మరాశేః ప్రయచ్ఛతి । శుక్లపక్షే శశీశ్రేష్ఠోద్విపంచనవమోప్యపి ॥ ౧ ॥ అనేకభార్యస్యఋతుయౌగపద్యే వివాహక్రమేణఋతుప్రాప్తిక్రమేణవాగర్భాధానం । ఋతావప్యగమనదోషాభావాదః । వ్యాధితో బంధనస్థో వా ప్రవాసేష్వథ పర్వసు । వృద్ధాం వంధ్యామసద్వృత్తాంమృతాపత్యామపుష్పిణీం ॥ ౧ ॥ కన్యాసూంబహుపుత్రాంచ అగచ్ఛన్నైవ దోషభాక్ । తత్రప్రథమర్తుగమనం గర్భాధానహోమంగృహ్యాగ్నౌకృత్వాకార్యం । ద్వితీయాదిక ఋతుగమనేచనహోమాదికం । యేషాం సూత్రేహోమో నోక్తస్తైర్హోమ వర్జ్యం మంత్రపాఠాదిరూపో గర్భాధానసంస్కారః ప్రథమగమనే కార్యః । ఆహితాగ్నేరర్ధాధానినోఽనాహితాగ్నేశ్చౌపాసనాగ్నిసిద్ధిసత్త్వేతత్రైవహోమః। ఔపాసనాగ్నివిచ్ఛేదే ద్వాదశదినపర్యంతమయాశ్చేత్వాజ్యాహుత్యా తతఊర్ధ్వంప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంపునః సంధానవిధినాగ్నిముత్పాద్యతత్రకార్యః ॥

హోమార్థంగృహ్యాగ్న్యుత్పాదనం.

తత్రప్రత్యబ్దంప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తం । తత్రేత్థంసంకల్పః మమగృహ్యాగ్నివిచ్ఛేదదినాదారభ్యైతావంతంకాలంగృహ్యాగ్నివిచ్ఛేదజనితదోషపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం గృహ్యాగ్నివిచ్ఛేదదినాదారభ్యైతావదబ్దపర్యంతంప్రత్యబ్దమేకైకకృచ్ఛ్రాన్యథాశక్తితత్ప్రత్యామ్నాయగోనిష్క్రయీభూతరజతనిష్కనిష్కార్ధనిష్కపాదనిష్కపాదార్ధాన్యతమద్రవ్యదానేనాహమాచరిష్యే । తథాఏతావద్దినేషుగృహ్యాగ్నివిచ్ఛేదేసలుప్తసాయంప్రాతరౌపాసనహోమద్రవ్యంలుప్తదర్శపౌర్ణమాసస్థాలీపాకాది కర్మపర్యాప్తవ్రీహ్యాజ్యద్రవ్యంచతన్నిష్క్ర

యంవాదాతుమహముత్సృజే । కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయాంతరచికీర్షాయాంతథోహః కార్యః । అశీతిగుంజాత్మకోనిష్కపాదః । అయంచతుర్గుణితోనిష్కః । ఏవంసంకల్ప్యవిచ్ఛిన్నస్యగృహ్యాగ్నేఃపునఃసంధానంకరిష్యఇతిసంకల్పపూర్వకంస్వస్వసూత్రానుసారేణగృహ్యాగ్నింసంసాధయేత్ సర్వాధానినాపిఏవమేవపునఃసంధానేనగృహ్యాగ్నిముత్పాద్యగర్భాధానపుంసవనాదిహోమః కార్యః । తత్రకృచ్ఛ్రసంకల్పోహోమాదిద్రవ్యదానసంకల్పశ్చనకార్యః । గర్భాధానహోమంకర్తుంగృహ్యాపునఃసంధానంకరిష్యఇత్యేవసంకల్పః । గర్భాధానాంతేఽగ్నిత్యాగః । అర్ధాధానినామపిపక్షద్వయం । గృహ్యాగ్నౌసాయంప్రాతర్హోమస్థాలీపాకాః కార్యాఇత్యేకః । గృహ్యాగ్నిః కేవలంసంరక్ష్యోనతుతత్రహోమాదికార్యమిత్యపరః । ఆద్యపక్షేపూర్వోక్తహోమాదిద్రవ్యదానంకార్యం। హోమాద్యకరణపక్షేప్రాయశ్చిత్తమాత్రంకార్యంనతుద్రవ్యదానం । ద్విభార్యస్యాగ్నిద్వయసంసర్గాత్పూర్వముభయాగ్న్యనుగతౌఉభయవిచ్ఛేదదినాదబ్దగణనయాపృథక్పృథక్కృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తంపృథక్పృథక్ హోమద్రవ్యదానంస్థాలీపాకద్రవ్యదానంచ కృత్వాపునఃసంధానద్వయేనాగ్నిద్వయముత్పాద్యాగ్నిద్వయసంసర్గం విధాయ తత్రగర్భాధానహోమః । అగ్నిద్వయసంసర్గాత్పూర్వంఏకాగ్న్యనుగతౌ తన్మాత్రప్రాయశ్చిత్తం । తద్ధోమద్రవ్యమాత్రదానంచకార్యం। నతుస్థాలీపాకద్రవ్యదానం । భార్యాంతరస్యాఽసన్నిధానేయస్యాం గర్భాధానంతదగ్నివిచ్ఛేదప్రాయశ్చిత్తాదినాగృహ్యముత్పాద్యతత్రహోమః । సర్వత్రపునః సంధానస్థాలీపాకానారంభే స్థాలీపాకాదిద్రవ్యదానంకృతా కృతంఏవంయథాయథం గృహ్యసిద్ధింకృత్వా ॥

గర్భాధానసంకల్పాది.

మమాస్యాంభార్యాయాం సంస్కారాతిశయద్వారాఽస్యాంజనిష్యమాణసర్వగర్భాణాంబీజగర్భసముద్భవైనోనిబర్హణద్వారాశ్రీపరమేశ్వ

రప్రీత్యర్థం గర్భాధానాఖ్యం కర్మ కరిష్యే । తదంగత్వేన స్వస్తివాచనేత్యాదిసంకల్ప్య । పుణ్యాహవాచనమాతృకాపూజననాందీశ్రాద్ధాదికృత్వా యథాగృహ్యం గర్భాధాన సంస్కారః కార్యః । అత్ర గర్భాధానకర్మణో బ్రహ్మదేవతా కత్వాత్పుణ్యాహ వాచనాంతే కర్మాంగదేవతా బ్రహ్మా ప్రీయతామితి వదేత్ । ఔపాసనాంగే స్వస్తివాచనే । అగ్నిసూర్యప్రజాపతయః ప్రీయంతాం । స్థాలీపాకారంభే అగ్నిః ప్రీయతామితి । ఏవమన్యత్ర గ్రంథాంతరాదూహ్యం । అథ నాందీశ్రాద్ధవిచారః ॥

అథనాందీశ్రాద్ధవిచారః.

గార్భ్యాదిమాతృకాపూజనంనాందీశ్రాద్ధాంగం । యత్రనాందీశ్రాద్ధంన క్రియతే తత్రమాతృకాపూజనమపినకార్యం । తత్రపూర్వంమాతృపార్వణంతతః పితృపార్వణంతతః సపత్నీకమాతామహ పార్వణమితిపార్వణత్రయాత్మకంనాందీశ్రాద్ధం। మాతృజీవనేసపత్న మాతృమరణేపినమాతృపార్వణం । ఏవంమాతామహ్యా జీవనే మాతామహీసపత్న్యామరణేపినమాతామహాదేఃసపత్నీకత్వం । ఏవందర్శాదావపిమాతృజీవనే సపత్నమాతృమరణేపినసపత్నీకత్వంపిత్రాదేః । అత్రస్వధాశబ్దస్థానేస్వాహాశబ్దః । సవ్యేనైవసర్వాఃక్రియాఃప్రతిపార్వణంద్వైవేచయుగ్మాబ్రాహ్మణాః కుశస్థానేదూర్వాః వివాహాదిమంగలకర్మాంగేవృద్ధిశ్రాద్ధే । యజ్ఞాదికర్మాంగేతుఅమూలాదర్భాగ్రాహ్యాః । దూర్వాదర్భాశ్చయుగ్మాఏవ। ఉదఙ్ముఖఃకర్తా। ప్రాఙ్ముఖావిప్రాః। ప్రాఙ్ముఖోవాకర్తా। ఉదఙ్ముఖావిప్రాః । పూర్వాహ్ణఃకాలః । ప్రదక్షిణంకర్మ । ఆధానాంగంత్వపరాహ్ణేకార్యం। పుత్రజన్మనిమిత్తకంరాత్రావపి । ఏవంచ విశ్వేదేవార్థ విప్రసహితాఅష్టౌవిప్రాఅత్యశక్తౌచత్వారోవా । వృద్ధిశ్రాద్ధేవిశ్వేదేవాఃసత్యవసుసంజ్ఞకాః । సోమయాగగర్భాధానపుంసవనసీమంతోన్నయనాధానాదికర్మాంగభూతవృద్ధిశ్రాద్ధేక్రతుదక్షసంజ్ఞకాః। గర్భాధానాదిసంస్కారేషువాపీ దేవప్రతిష్ఠాదిపూర్తకర్మసుఅపూర్వాధానాదిషుసంన్యాసస్వీకారేకా

మ్యావృషోత్సర్గే గృహప్రవేశే తీర్థయాత్రాయాం శ్రవణాకర్మసర్పబల్యాశ్వయుజ్యాగ్రయణాదిపాకసంస్థానాం ప్రథమారంభే నాందీశ్రాద్ధమావశ్యకం । పునరాధానే సోమయాగాదిభిన్నే అసకృత్క్రియమాణేకర్మణి అష్టకాది శ్రాద్ధకర్మసుచ నాందీశ్రాద్ధం నకార్యం । గర్భాధాన పుంసవన సీమంతచౌలమౌంజీవివాహాతిరిక్త సంస్కారేషు శ్రవణాకర్మాదిషుచ నాందీశ్రాద్ధంవైకల్పికం । జాతకర్మాంగంపుత్రజన్మనిమిత్తకంచ నాందీశ్రాద్ధంపృథగేవ । జన్మకాలే ఏవజాతకర్మణి క్రియమాణే పుత్రజన్మ నిమిత్తకం జాతకర్మాంగంచ వృద్ధి శ్రాద్ధం తంత్రేణకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య సకృదేవకార్యం । నామకర్మణాసహ జాతకర్మ చికీర్షాయాం పుత్రజన్మనిమిత్తం జన్మకాలే ఏవ హేమ్నా కృత్వా కర్మాంగం నామకర్మకాలేకార్యం । తదాతదకరణే నామకర్మకాలే ఏవపుత్రజన్మ నిమిత్తకం జాతకర్మనామ కర్మాంగంచ నాందీశ్రాద్ధం తంత్రేణ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యైకమేవకార్యం । ఏవం చౌలాదికర్మణాసహ జాతకర్మాదిషు క్రియమాణేషు పుత్రజన్మనిమిత్తకం చౌలాంత సంస్కారాంగంచ నాందీశ్రాద్ధం తంత్రేణ కరిష్య ఇతిసంకల్పః తథాచసహైవక్రియమాణేషు చౌలాదిష్వన్యేషుచ కర్మసునాందీశ్రాద్ధస్య సకృదేవానుష్ఠానంనతు ప్రతికర్మపృథగనుష్ఠానం । ఏవంయమలయోర్యుగపదేకసంస్కారకరణేపిజ్ఞేయం । ఋక్శాఖిభిఃకాత్యాయనైశ్చ పితృపితామహ ప్రపితామహా ఇతి పితృపూర్వకఉచ్చారఃకార్యః । అన్యశాఖిభిస్తు ప్రపితామహ పితామహ పితరో నాందీముఖా ఇతి ప్రపితామహ పూర్వకఉచ్చారః । మాతృపార్వణేనాందీముఖశబ్దేఙీష్వికల్పాన్నాందీముఖ్య ఇతి నాందీముఖా ఇతి వక్షద్వయముచ్చారే । అనాదిసంజ్ఞాత్వేననఖముఖాత్సంజ్ఞాయామితి నిషేధానవతారాదితి పురుషార్థచింతామణికారః । అథవృద్ధిశ్రాద్ధకర్తుర్జీవత్పితృకత్వేనిర్ణయః

పిత్రాద్యాజీవనేవృద్ధిశ్రాద్ధనిర్ణయః.

" జీవేత్తుయదివర్గాద్యస్తంవర్గంతుపరిత్యజేది "తి న్యాయేనజీవ

పితృకః స్వాపత్యసంస్కారేషు మాతృమాతామహ పార్వణయుతం నాందీశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । మాతరిజీవత్యాం మాతామహ పార్వణక మేవ । మాతామహేజీవతి మాతృపార్వణక మేవ । కేవలమాతృపార్వణే విశ్వేదేవానకార్యాః । వర్గత్రయాద్యేషు మాతృపితృమాతామహేషు జీవత్సునాందీశ్రాద్ధలోపఏవసుతసంస్కారేషూచితః । ద్వితీయవివాహాధానపుత్రేష్టి సోమయాగాదిషుస్వ సంస్కారకర్మసు యేభ్య ఏవపితాదద్యాత్తేభ్యోదద్యాత్ । తథామృతమాతృమాతామహకోపిజీవత్పితృకః స్వసంస్కారేమాతృపితుఃపితామహీప్రపితామహ్యాః పితుఃపితృపితామహ ప్రపితామహాః । పితుర్మాతా మహమాతృపితా మహమాతృప్రపితామహాః । ఇత్యేవ పార్వణత్రయముద్దిశ్య శ్రాద్ధం కుర్యాత్ । నతుస్వమాతృమాత మహ పార్వణోద్దేశః । పితరిపితామహేచజీవతి స్వసంస్కారే పితామహస్య మాతృపితామహీప్రపితామహ్య ఇత్యాద్యుద్దేశః । ఏవం ప్రపితామహేపియోజ్యం । పితుర్మాత్రాది జీవనేతత్పార్వణలోపఏవ । తథాచయేభ్యఏవపితాదద్యాదితి పక్షస్య వర్గాద్య జీవనేతత్పార్వణలోప ఇతి ద్వారలోప పక్షస్యచ స్వసంస్కారస్వాపత్య సంస్కార భేదేన వ్యవస్థాసిద్ధాంతి తిజ్ఞేయం । కేచిత్తు పక్షద్వయస్యైచ్ఛికో వికల్పో నతు వ్యవస్థిత ఇత్యాహుః । ఏవం మృత పితృకస్య జీవన్మాతృ మాతామహస్య పితృ పార్వణేనైవ నాందీశ్రాద్ధ సిద్ధిర్జ్ఞేయా । సమావర్తనస్యమాణవక కర్తృకత్వేపి తదంగభూత నాందీశ్రాద్ధే పితు స్తదభావే జ్యేష్ఠభ్రాత్రాదేరధికార ఇతి కేచిత్ । తత్ర పితా పుత్ర సమావర్తనే స్వపితృభ్యో నాందీశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । పితా జీవత్పితృకశ్చేత్సుత సంస్కారత్వాత్ ద్వారలోపపక్షోయుక్త ఇతి భాతి । మాణవక పితుః ప్రవాసాదినా అసన్నిధానే భ్రాత్రాదిర్మాణవకస్య పితుర్మాతృపితామహీప్రపితామహ్య ఇత్యాద్యుచ్చార్యశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । మృతపితృక మాణవకసమావర్తనే పితృవ్యభ్రాత్రాది రస్యమాణవకస్య మాతృపితామహీత్యాద్యుచ్చారయేత్ । భ్రాత్రాదేరభావే స్వయమేవస్వపితృభ్యోదద్యాత్ ।

ఏవం జీవత్పితృకోపిపితురసన్నిధానే భ్రాత్రాదేరభావేపితుః పితృభ్యః స్వయమేవనాందీముఖంకుర్యాత్ । ఉపనయనేన కర్మాధికారస్యజాతత్వాత్ । ఏవంవివాహేపిద్రష్టవ్యం । మృతపితృకస్య చౌలోపనయనాదికంపితృవ్యమాతులాదిఃకుర్వన్ అస్యసంస్కారస్య పితామహేత్యాద్యుచ్చార్య శ్రాద్ధంకుర్యాత్ । జీవతఃపితురసన్నిధానేన కుర్వన్మాతులాదిరస్యసంస్కార్యస్య పితుర్జనకాదీనుద్దిశ్య కుర్యాన్నతుసంస్కార్యస్య మృతానపిమాత్రాదీనితిసంక్షేపః।నాందీశ్రాద్ధేపిండదానంకులధర్మానుసారేణవైకల్పికం॥

వృద్ధిశ్రాద్ధేకర్తవ్యనిర్ణయః.

పిండేషుదధిమధుబదర ద్రాక్షామలకమిశ్రణం । దక్షిణాయాం ద్రాక్షామలకాని । ప్రథమాంతేనసంకల్పః । సర్వత్రోచ్చారేసంబంధ నామగోత్రం వర్జయేత్ । మాలతీమల్లికాకేతకీకమలానాం మాలా దేయానతు రక్తపుష్పాణాం । కుంకుమచందనాద్యలంకృతాః సర్వే నాందీశ్రాద్ధారంభే పాకాంతరేణవైశ్వదేవః । సాగ్నికానగ్నికైః సర్వశాఖిభిఃకార్యః । ద్వయోర్ద్వయోర్విప్రయోర్యుగపన్నిమంత్రణం । భవద్భ్యాంక్షణః క్రియతామోంతథాప్రాప్నుతాం భవంతౌ ప్రాప్నువావేత్యుక్తిః "శంనోదేవీ" త్యనుమంత్ర్యయవానేవక్షిపేత్ । యవోసిసోమదేవత్యోగోసవేదేవనిర్మితః । ప్రత్నవద్భిఃప్రత్నః పుష్ట్యానాందీముఖాన్పితౄనిమాంల్లోకాన్ ప్రీణయాహినః స్వాహానమ ఇతి పిత్ర్యమంత్రః । ద్విర్ద్విర్గంధాది దానం । పాణిహోమోగ్నయేకవ్యవాహనాయ స్వాహా సోమాయ పితృమతేస్వాహేతి । అత్రశ్రాద్ధేనాపసవ్యం నతిలాః నచపితృతీర్థేన దానం । పావమానీఃశంవతీః శకునిసూక్తం స్వస్తి సూక్తంచ శ్రావయేత్ । మధువాతా ఇతి తృచస్థానే ఉపాస్మైగాయేతి పంచర్చః । అక్షన్నమీమదంతేతిచ । తృప్తిప్రశ్నస్థానేసంపన్నమితి । దైవేరుచితమితిప్రశ్నః। పూర్వాగ్రేషు కుశేషుదూర్వాసువాఏకస్యద్వౌద్వౌపిండౌ । అక్షయ్యస్థానేనాందీముఖాః । పితరఃప్రీయంతాం । స్వధావాచనస్థానేనాందీముఖాన్ పితౄన్

వాచయిష్యే ఇత్యాది । నస్వధాంప్రయుంజీత । త్వమూషువాజినేతి విప్రవిసర్జనం । కేచిన్నాందీశ్రాద్ధాంతే వైశ్వదేవం బహ్వృచానామిత్యాహుః నాత్ర శ్రాద్ధాంగతర్పణం । అత్రాహితాగ్నినాపిండదానం కార్యం । పితుర్మాతాదివర్గత్రయోద్దేశేన శ్రాద్ధే పితుర్మాతా పితామహీచైవతథైవప్రపితామహీత్యాదిశ్లోకపాఠః । ద్వారలోపపక్షేయత్పార్వణలోపస్తత్పార్వణవిషయకశ్లోకైకదేశలోపః । కేవలమాతృపార్వణే దేవాః కార్యాః । ఏతాభవంతుసుప్రీతా ఇత్యూహః కార్యః । సాంకల్పవిధినాసంక్షిప్త నాందీశ్రాద్ధప్రయోగః । ప్రయోగరత్నాదౌద్రష్టవ్యః । ఇతినాందీశ్రాద్ధవిచారః॥

అథ గర్భాధానేకర్తవ్యమ్.

ఏవం స్వస్తివాచనం క్రతుదక్షసంజ్ఞక విశ్వేదేవయుతంచనాందీశ్రాద్ధం గర్భాధానాంగంకృత్వా యథాశాఖంగర్భాధానసంస్కారః కార్యః । ఆశ్వలాయనైః గృహ్యాగ్నౌ ప్రాజాపత్యంచరుం హుత్వా విష్ణుం షడ్వారం సకృత్ప్రజాపతించాజ్యేన హుత్వా జపోపస్థానసంస్తరణాదికంకార్యం । విష్ణుర్యోనిం జపేత్సూక్తం యోనింస్పృష్ట్వాత్రిభిర్వ్రతీ । గర్భాధానంతతః కుర్యాత్సుపుత్రోజాయతేధ్రువం ॥ ౧ ॥ ఏవంనేజమేషేత్యాది జపోపి సర్వథాహోమాసంభవే అశ్వగంధారసం ఉదీష్వాత ఇతిమంత్రేణ దక్షిణనాసాయామాసిచ్యోపగమనం కార్యం । ఏవం గర్భాధాన సంస్కారమ కృత్వా స్త్రీగర్భోత్పత్తౌ తత్ప్రాయశ్చిత్తం గోదానంకృత్వా పుంసవనం కార్యం । అథ మైథునాంతే । ఋతౌతుగర్భశంకిత్వాత్స్నానంమైథునినఃస్మృతం । అనృతౌతు యదాగచ్ఛేచ్ఛౌచంమూత్రపురీషవత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తరీత్యాశౌచం కృత్వాచామేత్ । ఆచమనంవినామూత్రపురీషోత్సర్గేతు । తైలాభ్యక్తస్త్వనాచాంతఃశ్మశ్రుకర్మణిమైథునే । మూత్రోచ్చారం యదాకుర్యాదహోరాత్రేణశుధ్యతి ౧ ॥ ఇత్యేకాహోపవాసః । స్త్రీణాంతునస్నానం । శయనాదుత్థితానారీశుచిఃస్యాదశుచిఃపుమాన్ । ఇత్యుక్తేః । ఇతి గర్భాధానాద్యుపయోగినిర్ణయస్సమాప్తః.

॥ ౨ ॥ అథనారాయణబలిః.

ఏవంకృతేగర్భాధానే యదిగర్భోత్పత్త్యభావోమృతాపత్యతావా తదాప్రతిబంధక ప్రేతోపద్రవనివృత్త్యర్థం నారాయణబలి ర్నాగబలిశ్చకార్యః । తత్రనారాయణబలిః శుక్లైకాదశ్యాం పంచమ్యాంశ్రవణే వా । కాలాంతరానుపలబ్ధేః । తత్ప్రయోగః పరిశిష్టస్మృత్యర్థసారానుసారీకాస్తుభే । శుక్లైకాదశ్యాంనదీతీరే దేవాలయాదౌ తిథ్యాదికీర్తనాంతేమదీయకులాభివృద్ధిప్రతిబంధకప్రేతస్య ప్రేతత్వనివృత్త్యర్థం నారాయణబలింకరిష్యే । విధినాస్థాపితకుంభద్వయే హేమాద్రిప్రతిమయోర్విష్ణుంవైవస్వతం యమంచావాహ్యపురుషసూక్తేన । యమాయసోమమితిచషోడశోపచారైః సంపూజయేత్ । అత్రకేచిత్కుంభపంచకే బ్రహ్మవిష్ణుశివయమప్రేతార్చాపూజయంతి । తత్పూర్వభాగేరేఖాయాం దక్షిణాగ్రకుశేషు శుంధంతాంవిష్ణురూపీప్రేతఇతి దశస్థానేషుదక్షిణసంస్థముపోనినీయ । మధుఘృతతిలయుతాన్ దశపిండాన్కాశ్యప గోత్రదేవదత్త ప్రేతవిష్ణుదైవతఅయంతేపిండఇతి దక్షిణాముఖః । ప్రాచీనావీతీవామం జాన్వాచ్యపితృతీర్థేనదద్యాత్ । గంధాదిభిరభ్యర్చ్య ప్రవాహణాంతం కృత్వావిసృజేత్ । తస్యామేవరాత్రౌశ్వః కరిష్యమాణశ్రాద్ధేక్షణఃక్రియతామితిఏకంత్రీన్పంచవావిప్రాన్నిమంత్ర్యోపోషితో జాగరంకుర్యాత్ । శ్వోభూతేమధ్యాహ్నే విష్ణుంసంపూజ్యవిష్ణురూపంప్రేతంవిష్ణుబ్రహ్మశివయమప్రేతానుద్దిశ్యైకోద్దిష్టవిధినా పాదక్షాలనాదితృప్తిప్రశ్నాంతంకృత్వా । రేఖాకరణాద్యవనేజనాంతంతూష్ణీంకృత్వావిష్ణవేబ్రహ్మణేశివాయసపరివారాయయమాయేతిచతురః పిండాన్నామమంత్రైర్దత్వావిష్ణురూపంప్రేతంధ్యాయన్ కాశ్యపగోత్ర దేవదత్తవిష్ణురూపప్రేత అయంతేపిండఇతిపంచమంపిండందత్వాఅర్చనాదిప్రవాహణాంతేఆచాంతాన్ దక్షిణాదిభిఃసంతోష్య తేష్వేకస్మైగుణవతేప్రేతబుద్ధ్యావస్త్రాభరణాదిదత్వావిప్రాన్వదేత్ । భవంతఃప్రేతాయతిలోదకాంజలిదానంకుర్వం

త్వితి తేచపవిత్రపాణయః కుశతిలతులసీయుతతిలాంజలిం ప్రేతాయకా
శ్యపగోత్రాయ విష్ణురూపిణే అయంతిలాంజలిరితిదద్యుః । విప్రాన్వాచ
యేత్ । అనేననారాయణబలికర్మణా భగవాన్ విష్ణురిమందేవదత్తం
ప్రేతం శుద్ధమపాపమర్హంకరోత్వితి విసృజ్యస్నాత్వాభుంజీతేతి । సిం
ధాతుకుంభపంచకవిష్ణుబ్రహ్మశివయమప్రేతేతి పంచకంపూజయేత్ ।
స్వర్ణరూప్యతామ్రలోహమయాశ్చత్వారః । ప్రేతోదర్భమయః । అగ్నిం
ప్రతిష్ఠాప్యశ్రపితచరుం నారాయణాయ పురుషసూక్తేన షోడశాహుతి
భిర్హుత్వాదశపిండాంతే పురుషసూక్తాభిమంత్రితశంఖోదకేనప్రేతం
ప్రత్యృచంతర్పయేత్ । విష్ణ్వాదిచతుర్భ్యోబలిందద్యాత్ । శ్వోభూతే
ఏకోద్దిష్టవిధినాశ్రాద్ధపంచకం కరిష్యఇతి సంకల్ప్యవిప్రపంచకేపాద్యాది
పిండదానాంతేతర్పణాదీతి విశేషఉక్తః । శేషంపూర్వవత్ ॥

॥ ౩ ॥ అథ నాగబలిః.

సచదర్శేపౌర్ణమాస్యాం పంచమ్యామాశ్లేషాయుత నవమ్యాంవా
కార్యః । తత్రపర్షదంప్రదక్షిణీకృత్యనత్వాతదగ్రేగోవృషనిష్క్రయం
నిధాయసభార్యస్యమమేహ జన్మనిజన్మాంతరేవా జాతసర్పవధదోషపరి
హారార్థంప్రాయశ్చిత్తముపదిశంతు భవంతః । సర్వేధర్మవివేక్తారఇత్యా
ది । విప్రైశ్చతుర్దశకృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తేనఅముక ప్రత్యామ్నాయద్వా
రాపూర్వోత్తరాంగసహితేనాచరితేనతవ శుద్ధిర్భవిష్యతీత్యుపదిష్టోదేశ
కాలౌసంకీర్త్య పర్షదుపదిష్టం చతుర్దశ కృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్త మముక
ప్రత్యామ్నాయేనాహమాచరిష్యేఇతి సంకల్ప్యవపనాదివిధినాతదాచ
రేత్ । వపనాసంభవేద్విగుణః కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయః । సర్పవధదో
షపరిహారార్థమిమంలోహదండం సదక్షిణంతుభ్యమహం సంప్రదదఇతి
దత్వాగుర్వనుజ్ఞాంలబ్ధ్వాగోధూమవ్రీహితిలాన్యతమపిష్టేన సర్పాకృతిం
కృత్వాశూర్పే నిధాయసర్పం ప్రార్థయేత్ । ఏహిపూర్వమృతః సర్ప
అస్మిన్పిష్టేసమావిశ । సంస్కారార్థమహంభక్త్యాప్రార్థయామిసమాహి

తః ॥ ౧ ॥ ఆవాహనాదిషోడశోపచారైఃసంపూజ్యనత్వాభోసర్పఇమంబ
లింగృహాణమమాభ్యుదయంకురు ఇతిబలిందత్వా పాదప్రక్షాల్యాచా
మేత్ । దేశకాలౌసంకీర్త్యసభార్యస్యమమేహజన్మనిజన్మాంతరేవా
జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వాజాతసర్ప వధోత్థదోష పరిహారార్థంసర్పసంస్కారక
ర్మకరిష్యఇతిసంకల్ప్యస్థండిలేఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యధ్యాత్వాఅస్మిన్సర్ప సం
స్కారహోమకర్మణి దేవతా పరిగ్రహార్థమన్వాధానంకరిష్యే । చక్షు
షీఆజ్యేనేత్యంతేఽగ్నౌఅగ్నింవాయుం సూర్యంఆజ్యేనసర్పముఖేప్రజాప
తిమాజ్యేనఆజ్యశేషేణసర్పం సద్యోయక్ష్యఇతి సమిధావాధాయఅగ్నే
రాగ్నేయదిశిప్రోక్షితభూమౌచితింకృత్వా అగ్నించితించపరిసమూహ్య
గయాగ్రదర్భైః పరిస్తీర్యపరిషిచ్యషట్ పాత్రాసాదనాది చక్షుషీహు
త్వాసర్పంచిత్యామారోప్యజలంశ్రోత్రంచస్పృష్ట్వా అగ్నౌభూస్వాహా
అగ్నయ । ఇదమిత్యాదివ్యాహృతిత్రయేణాజ్యాహుతీర్హుత్వా । సమస్త
వ్యాహృతిభిశ్చతుర్థింసర్పముఖేజుహుయాత్ । ఆజ్యశేషంస్రువేణైవసర్ప
దేహేనిషించేత్ । నాత్రస్విష్టకృతాదిశేషం । చమసజలైః సమస్తవ్యా
హృత్యాసర్పంపాణినాప్రోక్ష్య । అగ్నేరక్షాణోవసిష్ఠోగ్నిర్గాయత్రీ । స
ర్పాయాగ్నిదానేవి । అగ్నేరక్షాణోఅంహసఋక్ । అథోపస్థానం నమో
అస్తుసర్పేభ్యోయేకేచపృథివీమను । యేఅంతరిక్షేయే దివితేభ్యః సర్పే
భ్యోనమః । యేరోరోచనేదివోయేవాసూర్యస్యరశ్మిభిః । యేషామప్సు
సదస్కృతంతేభ్యః । యాఇషవోయాతుధానానాంయేవావనస్పతీరను ।
యేవావటేషుశేరతేతేభ్యః । త్రాహిత్రాహిమహాభోగిన్ సర్పోపద్రవ
దుఃఖతః । సంతతిం దేహిమే పుణ్యాంనిర్దుష్టాందీర్ఘజీవినీం ॥ ౧ ॥ ప్ర
పన్నంపాహిమాం భక్త్యాపాపతోదీన వత్సల । జ్ఞానతోజ్ఞానతోవాపికృ
తఃసర్పవధోమయా ॥ ౨ ॥ జన్మాంతరేతథైతస్మిన్మత్పూర్వైరథవావిభో
తత్పాపంనాశయక్షిప్రమపరాధంక్షమస్వమే ॥ ౩ ॥ ఇతిసంప్రార్థ్యనా
గంద్రిస్నాత్వాగత్యతతఃపునః । వ్యాహృతిభిఃక్షీరాజ్యేనాగ్నింసంప్రో

ఘ్యహుతేనశ్రుజలేనాగ్నింసించేత్ । యజ్ఞోపవీతినాసర్వంసర్పసంస్కా-
రకర్మతు । నాస్థిపంచయనంకుర్యాత్స్నాత్వాచమృద్గృహంవ్రజేత్ ।౧॥
సభార్యస్యకర్తుస్త్రిరాత్రమాశౌచంబ్రహ్మచర్యంచకార్యం। చతుర్థేఽ-
హనిసచైలంస్నాత్వా ఘృతపాయసభక్ష్యైరష్టౌవిప్రాన్ భోజయేత్ । త
ద్యథా। సర్పస్వరూపిణే బ్రాహ్మణాయఇదం తేపాద్యం । అనంతస్వరూపి
ణే । శేషస్వరూపి । కపిలస్వ । నాగస్వ । కాలికస్వ । శంఖపాలస్వ ।
భూధరస్వ । ఇత్యష్టసుదత్త్వా।స్వపాదాప్రక్షాల్యాచమ్య।సర్పస్వరూపిణో
బ్రా। ఇదమాసనంఆస్యతాం । ఏవమనంతాదిషు । తతః । సర్పస్థానె
ష్ణః క్రియతామిత్యాదిభింతథాప్రాప్నోతుభవాన్ప్రాప్నవాని । భోన
ర్సరూపఇదంతేగంధం। ఏవమనంతాదిషు । ఏవంపుష్పధూపదీపవస్త్రా
దిదత్త్వా।అన్నంపరివిష్యప్రోక్ష్య। సర్పాయఇదమన్నంపరివిష్టంపరివేక్ష్య
మాణంచదత్తందాస్యమానంచాతృప్తేరమృతరూపేణ స్వాహాసంపద్యం
తాంనమమ । ఏవమనంతాదిభ్యోపి । ఆచాంతేషుభో సర్పఅయం తేబలి
రిత్యాదినామమంత్రైర్బలి దానం । తేషుపిండేషు వస్త్రాదిపూజాచకా
ర్యా । ఇదమపిసర్వంసవ్యేనైవ । విప్రేభ్యస్తాం బూలదక్షిణాదిదత్త్వా
ఆచార్యంసంపూజ్య । కలశేసువర్ణనాగమావాహనాది షోడశోపచా
రైఃసంపూజ్యప్రార్థయేత్ । బ్రహ్మలోకేచయేసర్పాః శేషనాగపురోగ
మాః । నమోస్తుతేభ్యఃసుప్రీతాఃప్రసన్నాః సంతుమేసదా ।౧। విష్ణులో
కేచయేసర్పావాసుకిప్రముఖాశ్చయే । నమోస్తు ॥ ౨ ॥ రుద్రలోకేచయే
సర్పాస్తక్షకప్రముఖాస్తథా । నమోస్తు ॥ 3 ॥ ఖాండవస్యతథాదా
హేస్వర్గంయేచసమాశ్రితాః। నమోస్తు ॥ ౪ ॥ సర్పసత్రేచయె సర్పా
ఆస్తికేనచరక్షితాః। నమోస్తు॥ ౫ ॥ మలయెచైవయేసర్పాః । కర్కో
టప్రముఖాశ్చయే । నమోస్తు ॥ ౬ ॥ ధర్మలోకేచ యేసర్పావైతర
ణ్యాంసమాశ్రితాః। నమోస్తు ॥౭॥ యేసర్పాఃపార్వతీయేషుదరీసంధిషు
సంస్థితాః। నమోస్తు ॥ ౮ ॥ గ్రామేవాయదివారణ్యేయేసర్పాఃప్రచరం

తిహి। నమో॥ ౯॥ పృథివ్యాంచైవయేసర్పా యేసర్పాబిలసంస్థితాః ।
నమో॥ ౧౦॥ రసాతలేచయేసర్పా అనంతాద్యామహాబలాః । నమో॥
౧౧॥ ఏవంస్తుత్వా దేశకాలౌ సంకీర్త్య కృతసర్పసంస్కారకర్మణః
సాంగతార్థమిమంహైమనాగం సకలశం సవస్త్రందక్షిణం తుభ్యమ
హంసంప్రదదేనమమ । అనేనస్వర్ణనాగదానేనానంతాదయోనాగ
దేవతాఃప్రీయంతాం। ఆచార్యాయగోదానందద్యాత్ ।యస్యస్మృత్వా
చ।మయాకృతంసర్పసంస్కారాఖ్యకర్మతద్భవతాంవిప్రాణాంవచనా
త్పరమేశ్వరప్రసాదాత్సర్వం పరిపూర్ణమస్తు । తథాస్త్వితితేబ్రూ
యుః। బ్రాహ్మణాంస్తోషయేత్ । సాంగతార్థంబ్రాహ్మణాన్ భోజ
యేత్। కృత్వాసర్పస్యసంస్కారమనేనవిధినానరః । వీరోగోజాయతే
క్షిప్రం సంతతింలభతేశుభామ్॥ ౧॥

౪॥ అథ హారివంశశ్రవణవిధిః.

ఏవమపిపుత్రోత్పత్త్యసిద్ధౌ కర్మవిపాక గ్రంథోక్త హారివంశ
శ్రవణాదివిధానంకుర్యాత్ । తచ్చషడబ్దంచతురబ్దంత్ర్యబ్దంసార్ధాబ్ద
మబ్దంవాప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాకార్యమ్।

కృచ్ఛ్రాదీనాంస్వరూపాణి.

తత్రత్రింశత్కృచ్ఛ్రాత్మకోఽబ్దః। కృచ్ఛ్రస్తుద్వాదశదినసాధ్యః।
తథాహి । ప్రథమదినే మధ్యాహ్నేహవిష్యస్యైవ భక్తస్య షడ్వింశతి
గ్రాసాభోక్తవ్యాః । ద్వితీయేఽహనినక్తంద్వావింశతిగ్రాసాః । తృ
తీయేఽయాచితస్యచతుర్వింశతిగ్రాసాః । చతుర్థేనిరశనం। అయం
పాదకృచ్ఛ్రః । కథంచిత్ త్రిగుణీకృతోయం ప్రాజాపత్యఃకృచ్ఛ్రః ।
ఏకభక్తనక్తాయాచితద్వయోపవాసద్వయైరర్ధకృచ్ఛ్రః । యద్వా ।
త్ర్యహమయాచితంత్ర్యహముపవాసఇత్యర్ధకృచ్ఛ్రః । ఏకభక్తాయా
చితోపవాసైఃకథంచిత్ త్రిగుణైఃపాదోనకృచ్ఛ్రః । ఏషునవదినేషు
భోజనప్రాప్తిస్తత్ర గ్రాసనియమంత్యక్త్వా పాణిపూరాన్నభోజనే అతి

కృచ్ఛ్రః । ఏకగ్రాసపర్యాప్తస్య ప్రాణధారణపర్యాప్తస్య వా దుగ్ధస్య
ఏకవింశతిదినేషు భక్షణే కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రః । ఏకదినే సకుశోదకమిశ్ర
పంచగవ్యాశనం ఏకఉపవాస ఇతి ద్విరాత్రికః సాంతపనకృచ్ఛ్రః ।
పంచగవ్య కుశోదకా నాము మిశ్రాణామేకైకస్యైకదినేఽశనమేక ఉప
వాస ఇతి సప్తాహసాధ్యో మహాసాంతపనః। త్ర్యహంమిశ్రితపంచగవ్యా
శనేఽతిసాంతపనం । తప్తానాం దుగ్ధఘృతజలానామేకైకస్య త్రిదినే పాన
ముపవాసత్రయం చేతి తప్తకృచ్ఛ్రః । శీతానాం పానే శీతకృచ్ఛ్రః ।
యద్వా । తప్తానాం ఘృతాదీనామేకైకదినేఽశనం చతుర్థదినే ఉప
వాస ఇతి దినచతుష్టయసాధ్యస్తప్తకృచ్ఛ్రః । ద్వాదశాహోపవాసేన
పరాకకృచ్ఛ్రః । శుక్లపక్షే ప్రతిపదాదితిథిషు మయూరాండసమా
న్యైకైక గ్రాసాన్వర్ధయన్పూర్ణిమాయాం పంచదశ గ్రాసాః
క్షయే చతుర్దశ వృద్ధౌ షోడశ సంపద్యంతే । కృష్ణపక్షే ఏకైక
గ్రాసహ్రాసే నామాయాముపవాస ఇతి మాససాధ్యం యవమధ్యం
యవమధ్యసంజ్ఞం చాంద్రాయణం । కృష్ణపక్షే ప్రతిపది చతుర్దశ
గ్రాసాన్ భుక్త్వా ఏకైకగ్రాసహ్రాసేన దర్శే అనశనం శుక్లే ఏకైక
గ్రాసవృద్ధిరితి కృష్ణాది శుక్లాంతం పిపీలికా మధ్య చాంద్రాయణం ।
కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదేః త్రికాలస్నాన గ్రాసాభిమంత్రణాది విధి
యుతః ప్రయోగః ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణే జ్ఞేయః। అతి కృచ్ఛ్రాది లక్ష
ణం ప్రసంగాదత్రోక్తం । అబ్దగణనాతు ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రైరేవ। అథ
ప్రత్యామ్నాయాః॥

కృచ్ఛ్రాదిప్రత్యామ్నాయాః.

తత్ర ప్రాజాపత్యప్రత్యామ్నాయాః। దశసహస్రగాయత్రీజపః।
గాయత్ర్యా త్రిసహస్రం తిలహోమః । క్వచిత్సహస్రం వ్యాహృత్యా తిల
హోమ ఉక్తః । శతద్వయం ప్రాణాయామాః । ద్వాదశ బ్రాహ్మణభోజ
నం। యావత్క్లేశశోషణం విరమ్య తీర్థే ద్వాదశ స్నానాని । వేదసంహి
తాపారాయణం। యోజనయాత్రా। ద్వాదశసహస్రం నమస్కారాః।

ద్వాత్రింశదుత్తరశతం ప్రాణాయామాన్కృత్వా। అహోరాత్రముపో
షితః ప్రాఙ్ముఖస్తిష్ఠేత్। గోమూత్రేణ యావకభక్షణమేకాహః కృచ్ఛ్రం।
కశ్చిత్ రుద్రైకాదశిజపః కృచ్ఛ్రమాహ। పావకేష్టిః। పావమానేష్టిః।
షడుపవాసాః ప్రాజాపత్యప్రత్యామ్నాయాః । ఏకవిప్రభోజనముపవా
సస్య। అత్యశక్తౌ సహస్రగాయత్రీజపో ద్వాదశ ప్రాణాయామా వేతి స్మృ
త్యర్థసారే। ప్రాజాపత్యే త్వశక్తస్తు ధేనుం దద్యాత్పయస్వినీం । ధేనో
రభావే నిష్కం స్యాత్ తదర్ధం పాదమేవ వా॥౧॥ అశీతిగుంజాత్మకః కర్షః।
చత్వారః కర్షా నిష్కం। నిష్కనిష్కార్ధనిష్కపాదాన్యతమప్రమా
ణం హేమరూప్యం వా ధేనుమూల్యం దేయం । అత్యశక్తేన నిష్కపాదా
ర్ధరజతం తత్సమం ధాన్యాది వా దేయం । అతికృచ్ఛ్రే గోద్వయం । సాం
తపనే గోద్వయం । పరాకే తప్తకృచ్ఛ్రే చ గోత్రయం । కృచ్ఛ్రాతికృ
చ్ఛ్రే గోచతుష్టయం గోత్రయం వా। చాంద్రాయణే అష్టౌ పంచ చతస్ర
స్తిస్రో వా గావః । మాసంపయోవ్రతే యావకవ్రతే మాసోపవాసే చ
పంచగావః। మాసం గోమూత్రయావకవ్రతే షట్ గావః। అథ ప్రాయ
శ్చిత్తప్రయోగః॥

ప్రాయశ్చిత్తప్రయోగః.

సచేలం స్నాత్వా శక్తౌ క్లిన్నవాసాః పర్షద్గత్వా గోవృషప్రత్యా
మ్నాయం నిష్కాది ప్రమాణం బ్రహ్మదండం నిధాయ సాష్టాంగం
ప్రణమ్య పర్షదం ప్రదక్షిణీకుర్యాత్ । సర్వే ధర్మవివేక్తారో గోప్తారః
సకలా ద్విజాః । మమ దేహస్య సంశుద్ధిం కుర్వంతు ద్విజసత్తమాః ॥ ౧ ॥
మయా కృతం మహాఘోరం జ్ఞాతమజ్ఞాతకిల్బిషం । ప్రసాదః క్రియతాం
మహ్యం శుభానుజ్ఞాం ప్రయచ్ఛథ॥ ౨॥ పూజ్యైః కృతపవిత్రోహం భవే
యం ద్విజసత్తమాః । మామనుగృహ్ణంతు భవంత ఇతి వదేత్ । విప్రైః
కిం తే కార్యం మిథ్యా మా వాదీః సత్యమేవ వదేతి పృష్టః స్వపాపం ఖ్యాప
యేత్ । మయా మమ పత్న్యా వా ఇహ జన్మని జన్మాంతరే వా అనపత్య
త్వమృతాపత్యత్వాదినిదాన భూతబాలఘాతవిప్రరత్నాపహారాదిఘోర

తంకృతం తస్యనాశాయ కరిష్యమాణే హరివంశ శ్రవణాదౌ కర్మవిపాకోక్త విధానేఽధికారార్థం దీర్ఘాయుష్మత్పుత్రాదిసంతతి ప్రాప్తయే ప్రాయశ్చిత్తముపదిశంతు భవంత ఇతి ప్రార్థయేత్ । తేచ పాపినా పూజితానువాదకాగ్రే షడబ్దత్ర్యబ్దసార్ధాబ్దాన్యతమ ప్రాయశ్చిత్తేన పూర్వోత్తరాంగసహితే నాచరితేన తవ శుద్ధిర్భవిష్యతి తేన త్వం కృతార్థో భవిష్యసీతి వదేయుః । అనువాదకః పాపినం వదేత్ । తతః కర్తా ఓమిత్యంగీకృత్య పర్షదం విసృజ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య । సభార్యస్య మమైతజ్జన్మజన్మాంతరార్జితానపత్యత్వ మృతాపత్యత్వాదినిదాన భూతబాలఘాత విప్రరత్నాపహారాదిజన్య దురిత సమూలనాశ కర్మవిపాకోక్త విధానాధికారసిద్ధిద్వారా దీర్ఘాయుష్మద్బహుపుత్రాదిసంతతి ప్రాప్తయే షడబ్దం త్ర్యబ్దం సార్ధాబ్దం వా ప్రాయశ్చిత్తం పూర్వోత్తరాంగ సహిత మమకప్రత్యామ్నాయే నాహ మాచరిష్య ఇతి సంకల్ప్య । దినాంతే కేశరోమనఖాది వాపయిత్వా స్నాత్వా । ఆయుర్బలంయశో వర్చః ప్రజాః పశు వసూనిచ । బ్రహ్మప్రజ్ఞాంచ మేధాంచ త్వంనో దేహివనస్పతే ॥ ౧ ॥ ఇతి విహితకాష్ఠేన దంతధావనం కుర్యాత్ । తతో దశస్నానాని తత్ర భస్మస్నానం ఈశానాయనమఃశిరసి । తత్పురుషాయనమోముఖే । అఘోరాయనమోహృదయే । వామదేవాయ నమోగుహ్యే । సద్యోజాతాయనమఃపాదయోః ప్రణవేనసర్వాంగేషు భస్మవిలిమ్పేత్ । ఈశానాదిపదోపేతైర్మంత్రైర్వా భస్మలేపః । అథగోమయస్నానం । గోమయమాదాయ । ప్రణవేనదిక్షు దక్షిణ భాగం । తీర్థేచోత్తరభాగంప్రక్షిప్య । శేషంమానస్తోకేత్యభిమంత్ర్య గంధద్వారామితి సర్వాంగమాలిప్య । హిరణ్యశృంగమితిద్వాభ్యాం ప్రార్థ్య । యాః ప్రవత ఇతి తీర్థమభిమృశ్య స్నాత్వా ద్విరాచామేత్ । అథమృత్తికాస్నానం । అశ్వక్రాంతే రథక్రాంతే విష్ణుక్రాంతే వసుంధరే । శిరసాధారయిష్యామి రక్షస్వమాంపదేపదే ॥ ౧ ॥ ఇతి మృత్తికామభిమంత్ర్య । ఉద్ధృతాసివరాహేణ కృష్ణేనశతబాహునా । మృత్తికేహనమేపాపం యన్మయాదుష్కృతంకృతం ॥ ౧ ॥ ఇతి తామాదా

య । నమోమిత్రస్యేతి సూర్యాయ ప్రదర్శ్య గంధద్వారామితి మంత్రేణ స్యోనాపృథివీతి మంత్రేణ వా ఇదంవిష్ణురితి వా శిరః ప్రభృత్యంగానివిలిమ్పేత్ । ద్విరాచామేత్ । అథవారిస్నానం । ఆపో అస్మానిత్యృక్త్వా భాస్కరాభిముఖః స్థితః । ఇదంవిష్ణుర్జపిత్వా చ ప్రతిస్రోతో నిమజ్జతి ॥ ౧ ॥ తతః పంచగవ్యకుశోదకైః సమంత్రకైః పృథక్ పృథక్ స్నాత్వా స్నానాంగ తర్పణాదికుర్యాత్ । విష్ణుశ్రాద్ధం పూర్వాంగగోప్రదానం చ కృత్వా అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పంచగవ్యహోమం వ్యాహృతిభిరష్టోత్తరశతమష్టావింశతిం వాఽఽజ్యహోమం చ కృత్వా ప్రతిం గృహ్య ఇతి విప్రాన్ప్రార్థ్య ఆహుతశేషం పంచగవ్యం ప్రణవేన పిబేత్ । ముఖ్యప్రాయశ్చిత్తకృచ్ఛ్రాచరణం కల్పానుసారేణానుష్ఠాయ వ్యాహృత్యాజ్య హోమవిష్ణుశ్రాద్ధగోదానాని పూర్వవత్కుర్యాత్ । ఆజ్యహోమే పంచగవ్యహోమే చ ఇధ్మాధానాది స్థాలీపాకేతికర్తవ్యతాం కేచిన్నేచ్ఛంతి వ్యాహృత్యాజ్యహోమే పాపాపహామహావిష్ణుర్దేవతేతి కేచిత్ । పంచగవ్యవిధిస్తు తామ్రే పాలాశే వా పాత్రే తామ్ర్యా గోమూత్రమష్టమాషప్రమాణం గాయత్ర్యాదాయ । గంధద్వారామితి శ్వేతగోశకృత్ షోడశమాషమాదాయ । ఆప్యాయస్వేతి పీతగోక్షీరం ద్వాదశమాషం దధిక్రావ్ణ ఇతి నీలగోదధి దశమాషం తేజోసి శుక్రమసీతి కృష్ణగోఘృతమష్టమాషమాదాయ తత్ర దేవస్య త్వేతి కుశోదకం చతుర్మాషం ప్రక్షిప్య ప్రణవేనాలోడయేత్ । అత్రమాషః పంచగుంజాత్మకః । తత్ప్రపత్రైః సాగ్రైః కుశైర్జుహుయాత్ । ఇరావతీతి పృథ్వీం ఇదంవిష్ణురితివిష్ణుం । మానస్తోకేతిరుద్రం । శన్నోదేవీత్యపః । బ్రహ్మజజ్ఞానమితి బ్రహ్మాణం వా । అగ్నింసోమంచ నామ్నా । గాయత్ర్యా సూర్యం । ప్రజాపతేన త్వేతి సమస్తవ్యాహృతిభిర్వా ప్రజాపతిం । ప్రణవేనప్రజాపతిం । అగ్నింస్విష్టకృతంచ నామ్నైత్యేతాః పంచగవ్యేనాగ్నింవాయుంసూర్యం ప్రజాపతిం చేతి వా మహావిష్ణుం వాజ్యేనాష్టావింశతిసంఖ్యాహుతిభిరిత్యన్వాధానం । స్త్రీశూద్రాణాంహోమోనకార్యః । కేచిద్బ్రాహ్మణద్వా

రాహోమః కార్య ఇత్యాహుః । స్త్రీశూద్రాణాం పంచగవ్యప్రాశనే వికల్పా ఇతి మహార్ణవః । స్త్రీశూద్రా విప్రైః పంచగవ్యం కారయిత్వా తూష్ణీం పిబత ఇతి స్మృత్యర్థసారః। అయం ప్రాయశ్చిత్తవిధిః కృచ్ఛ్రన్యూనప్రాయశ్చిత్తేషు న కార్యః। కృచ్ఛ్రప్రభృతిషు సర్వత్ర ప్రాయశ్చిత్తేష్వనుష్ఠేయః। ఏవం కృచ్ఛ్రాద్యనుష్ఠాయ సూర్యారుణసంవాదమహార్ణవాదికర్మవిపాకగ్రంథోక్తం హరివంశాదిశ్రవణాదికర్మ కుర్యాత్ ॥

హరివంశశ్రవణప్రయోగః.

తత్ర శుభేదినే దేశకాలౌ సంకీర్త్య అనేకజన్మార్జితానపత్యత్వమృతాపత్యత్వాదినిదానభూత బాలఘాతనిక్షేపాహరణవిప్రరత్నాపహరణాదిజన్యదురితసమూలనాశద్వారా దీర్ఘాయుష్మద్బహు పుత్రాదిసంతతిప్రాప్తికామో హరివంశం శ్రోష్యామీత్యేకస్య కర్తృత్వే । దంపత్యోః కర్తృత్వే శ్రోష్యావ ఇతి సంకల్ప్య గణేశపూజనస్వస్తివాచననాందీశ్రాద్ధాని వినాయకశాంతిం చ కృత్వా హరివంశశ్రవణార్థం శ్రావయితారం త్వాం వృణే ఇతి । విప్రం వృత్వా వస్త్రాలంకారైః పూజయేత్ । వాచకం ప్రత్యహం పాయసాది నా భోజయేత్ । దంపతీ ప్రతిదినం త్రాయంతామిత్యాదివైదికైః సురాస్త్వామితి పౌరాణైశ్చ మంత్రైః సుస్నాతావలంకృతౌ తదేకచిత్తౌ శృణ్వంతౌ తైలతాంబూలక్షౌరమైథునఖట్వాశయనాని యావత్సమాప్తి వర్జయంతౌ హవిష్యం భుంజీయాతాం । అంతే వాచకాయ గాం సువర్ణత్రయమేకం వా సువర్ణం దక్షిణాం దత్వా ప్రత్యవరోహమంత్రేణ సహస్రం తిలాజ్యం హుత్వా శతం విప్రాన్ చతుర్వింశతి మిథునాని వా పాయసేన భోజయేదితి హరివంశశ్రవణప్రయోగః ॥

॥ ౫ ॥ అథ విధానాంతరాణి.

సౌవర్ణం బాలకం కృత్వా దద్యాద్దోలాసమన్వితం । అథవా వృషభం దద్యాద్విప్రోద్వాహనమేవ వా ॥ ౧ ॥ మహారుద్రజపో వాపి లక్షపద్మైః శివార్చనం । స్వర్ణధేనుః ప్రదాతవ్యా సవత్సా వా యథావిధి ॥ ౨ ॥ ఘృ

తకుంభప్రదానం వా సంక్షేపాదిదమీరితం । అథవా ప్రత్యహం పార్థివలింగపూజాం కృత్వా అభిలాషాష్టకజపం సంవత్సరం కుర్యాత్ । అభిలాషాష్టకస్తోత్రం కాశీఖండే జ్ఞేయం । ఏవమపి ఫలాప్రాప్తౌ దత్తపుత్రో గ్రాహ్యః ॥

౬ అథ దత్తకే గ్రాహ్యాగ్రాహ్యవిచారః.

బ్రాహ్మణానాం సోదరభ్రాతృపుత్రో ముఖ్యత్వాత్ప్రథమం గ్రాహ్యః । తదభావే సగోత్రసపిండో యః కశ్చిత్ సాపత్న్యభ్రాతృపుత్రో వా । తదభావే త్వసగోత్రసపిండో మాతులకులజపితృష్వస్రాదికులజః । తదభావే త్వసపిండః సమానగోత్రః । తదభావే త్వసపిండః పృథక్గోత్రోఽపి । అసగోత్రసపిండేషు భాగినేయదౌహిత్రౌ వర్జ్యౌ । ఏవం విరుద్ధసంబంధాపత్త్యా పుత్రబుద్ధ్యానర్హో మాతులోఽపి న గ్రాహ్యః । అత ఏవ సగోత్రసపిండేషు భ్రాతా పితృవ్యో వా న గ్రాహ్యః । విప్రాదీనాం వర్ణానాం సమానవర్ణ ఏవ । తత్రాపి దేశభేదప్రయుక్తఘూర్జరత్వాంధ్రత్వాదినా సమానజాతీయ ఏవ। సర్వోఽపి సభ్రాతృక ఏవ గ్రాహ్యః । తత్రాపి జ్యేష్ఠపుత్రో న గ్రాహ్యో న దేయః । శూద్రస్య దౌహిత్రభాగినేయావపి గ్రాహ్యౌ । అత్ర మూలం । భ్రాతృణామేకజాతానామేకశ్చేత్పుత్రవాన్భవేత్ । సర్వే తే తేన పుత్రేణ పుత్రిణో మనురబ్రవీత్ ॥౧॥ అనేన వచనేన నాపుత్రస్య లోకోఽస్తి జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవాన్ జాయత ఇత్యాదిశాస్త్రబోధితస్యాప్రజత్వప్రయుక్తదోషస్య నివృత్తిర్విధినా అస్వీకృతేనాపి భ్రాతృపుత్రేణ పితృవ్యస్య భవతీతి బోధ్యతే । అతః పుత్రసదృశత్వాత్ గ్రాహ్యేషు ముఖ్య ఇతి జ్ఞాప్యతే । ముఖ్యాభావే తత్సదృశః ప్రతినిధిరితి న్యాయాత్ । న చాస్మాదేవ వాక్యాద్విధివత్ప్రతిగ్రహం వినైవ తస్య పుత్రత్వమితి శంక్యం । తథా సతి ఔరసదత్తకాదిద్వాదశవిధపుత్రవదేతస్య పత్నీతః పూర్వమేవ ధనహారిత్వాపిండదత్వాచిత్యేన । పత్నీదుహితరశ్చైవ పితరౌ భ్రాతరస్తథా తత్సుతా గోత్రజా బంధురితి తత్క్రమవాక్యే భ్రాత్రనంతరం భ్రాతృసుతనివేశానుపపత్తేః తస్మాత్పత్నీతః పూర్వం మదీయపిండదానధనగ్రహణాధికా

రీకశ్చిద్భవతీతి కామనాయాం విధివత్స్వీకృత ఏవ తథాధికారీ భవతి నాన్య
థా తాదృశకామనాయా అభావే తు పితృఋణాపాకరణాదిపారలౌకిక
మాత్రార్థం దత్తపుత్రో న గ్రాహ్యః । భ్రాతృపుత్రేణైవ తత్సిద్ధేరిత్యేవం
వచనతాత్పర్యం । క్వచిద్దేశే వైదికవిధిం వినాపి దాతృప్రతిగ్రహీతృసంమతిరాజ
పురుషాద్యనుమత్యాదిలౌకికవ్యాపారమాత్రేణోపనయనాదిసంస్కారక
రణమాత్రేణ చ సగోత్రసపిండే పుత్రత్వసిద్ధివ్యవహారో దృశ్యతే తత్ర మూ
లం నోపలభ్యతే సర్వాసామేకపత్నీనామేకా చేత్పుత్రిణీ భవేత్ । సర్వాస్తా
స్తేన పుత్రేణ పుత్రిణ్యో మనురబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి వచనం తు సాపత్నపుత్రస్యా
గృహీతస్యాపి పుత్రత్వపిండదానాద్యధికారిత్వవిధాయకం । తేనైకసప
త్న్యాః సపుత్రత్వే అన్యసపత్న్యా పుత్రో న గ్రాహ్యః । దౌహిత్రో భాగినే
యశ్చ శూద్రాణాం విహితః సుతః । బ్రాహ్మణాదిత్రయే నాస్తి భాగినే
యః సుతః క్వచిత్ ॥ ౧ ॥ న త్వేవైకం పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వేతి
న జ్యేష్ఠం పుత్రం దద్యాదితి చ । అత ఔరసానేకపుత్రేణ పుత్రదానం
కార్యమితి విధీయతే । తేన పూర్వం దత్తకో గృహీతస్తత ఔరసో జాత
స్తాదృశానేకపుత్రేణ దత్తక ఏకల ఔరసో వా న దేయః । సధవయా స్త్రి
యా పత్యనుజ్ఞయా పుత్రో గ్రహీతవ్యో దాతవ్యశ్చ । భర్త్రనుజ్ఞా
భావే తు న గ్రాహ్యో న దేయః । ఏవం । విధవయాపి స్త్రియాత్వయాపు
త్రః స్వీకార్య ఇతి ఉక్త్వా భర్తరి మృతే గ్రాహ్యః । స్పష్టమీదృశానుజ్ఞా
భావే భర్తృజీవనదశాయాం తన్మరణోత్తరమాప్తముఖాద్వా పుత్ర
స్వీకారవిషయకభర్తృప్రాయం జ్ఞాతవత్యాపి గ్రాహ్య ఇతి సర్వసంమతం ।
ఏతదుభయవిధభర్త్రనుజ్ఞాభావేపి తత్తచ్ఛాస్త్రైర్నిత్యకామ్యవ్రతా
దిధర్మాచరణ ఇవ పుత్రప్రతిగ్రహేపి నాపుత్రస్య లోకోస్తీత్యాది సా
మాన్యశాస్త్రైర్విధవాయా అధికారః । న స్త్రీ పుత్రం దద్యాత్ప్రతి
గృహ్ణీయాద్వాన్యత్ర భర్త్రనుజ్ఞానాదితి వసిష్ఠవాక్యం తు భర్త్రనుజ్ఞా
రహితాం ప్రతి పుత్రప్రతిగ్రహాభ్యనుజ్ఞాపరం న తు పుత్రప్రతిగ్రహనిషే
ధపరం । శాస్త్రప్రాప్తనిషేధాయోగాత్ । అతస్తాదృశస్త్రియాః పు

త్ప్రతిగ్రహప్రతిబంధేన వృత్తిలోపపిండవిచ్ఛేదాది కుర్వన్నరకభా
గ్భవతి । యో బ్రాహ్మణస్య వృత్త్యై తు ప్రతికూలం సమాచరేత్ ।
విడ్భుజాం తు క్రిమీణాం స్యాదితి శాస్త్రాదితి కౌస్తుభే విస్తరః । స్త్రీభిః
పుత్రస్వీకారే వ్రతాదివద్విప్రద్వారా హోమాదికం కార్యం । ఏవం
శూద్రేణాపి । విప్రః శూద్రదక్షిణామాదాయ వైదికమంత్రైస్తదీయ
హోమాదికరోతి । తత్ర శూద్రః పుణ్యఫలభాగ్భవతి । కింతు విప్రస్యైవ
ప్రత్యవాయః । పుత్రం ప్రతిగృహ్య గ్రహీత్రా జాతకర్మాద్యాచూ
డాద్యా వా సంస్కారాః కార్యా ఇతి ముఖ్యః పక్షః । అసంభవే సగోత్ర
సపిండేషు కృతోపనయనోపి వివాహితోపి వా దత్తకో భవతి । అసంజాత
పుత్ర ఏవ వివాహితో గ్రాహ్య ఇతి మే భాతి । అసపిండసగోత్రేషు కృతో
పనయన ఏవేత్యతిభాతి । భిన్నగోత్రస్తు అకృతోపనయన ఏవ గ్రాహ్యః
కేచిత్తు కృతోపనయనోపి భిన్నగోత్రో గ్రాహ్య ఇత్యాహుః । ఇతి గ్రా
హ్యాగ్రాహ్యవివేకః ॥

౭ ॥ అథ ఋగ్వేదినాం పుత్రప్రతిగ్రహప్రయోగః ॥

పూర్వేద్యుః కృతోపవాసః పవిత్రపాణిః ప్రాణానాయమ్య
దేశకాలౌ సంకీర్త్య మమాప్రజత్వప్రయుక్తపైతృకఋణాపాకరణ
పున్నామనరకత్రాణద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం శౌనకోక్త
విధినా పుత్రప్రతిగ్రహం కరిష్యే । తదంగత్వేన స్వస్తివాచనపూ
ర్వకాచార్యవరణం విష్ణుపూజనమన్నదానం చ కరిష్యే । ఆచార్య మధు
పర్కాంతే విష్ణుం సంపూజ్య బ్రాహ్మణాది భోజనం కల్పయేత్ ।
ఆచార్యః యజమానానుజ్ఞయా పుత్రప్రతిగ్రహాంగత్వేన విహితం
హోమం కరిష్యే । ఇతి సంకల్ప్య అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య । చక్షుషీ ఆజ్యేనే
త్యంతే సకృదగ్నిం సూర్యాసావిత్రీం షడ్వారం చరుణా అగ్నిం వాయుం
సూర్యం ప్రజాపతిం చాజ్యేన శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది అన్వాధాయ
అష్టావింశతిముష్టీస్తూష్ణీం నిరూప్య తథైవ ప్రోక్ష్యాజ్యోత్పవనాంతం
కుర్యాత్ । దాతారం గత్వా తస్మై పుత్రం దేహీతి యాచయేత్ । దా
తా దేశకాలౌ సంకీర్త్య । శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం పుత్రదానం కరిష్యే

ఇతిసంకల్ప్య గణపతి పూజనాంతే ప్రతిగ్రహీతారం యథాశక్తి సంపూజ్య । యేయజ్ఞేనేతి పంచానాంనాభానేదిష్ఠోమానవోవిశ్వేదేవాస్త్రిష్టుప్ । పంచమ్యనుష్టుప్ । పుత్రదానే వినియోగః। యేయజ్ఞేనేతి ఋక్పంచకాంతే ఇమంపుత్రంతవపైతృకఋణాపాకరణ పున్నామనరకత్రాణ సిద్ధ్యర్థం ఆత్మనః శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం తుభ్యమహం సంప్రదదేనమమ । ప్రతిగృహ్ణాతు పుత్రంభవాన్ । ఇతిప్రతిగ్రహీతృహస్తేజలంక్షిపేత్ । గ్రహీతా దేవస్యత్వేతి హస్తద్వయేన ప్రతిగృహ్యస్వాఙ్కే ఉపవేశ్య అంగాదంగాత్సంభవసీతి మంత్రేణ మూర్ధనిజిఘ్రేత్ । వస్త్రకుండలాద్యలంకృతం గీతవాద్యైః స్వస్తిమంత్రైశ్చ స్వగృహమానీయ పాద్యప్రక్షాల్యాచమ్యాచార్య దక్షిణతః స్వయం దక్షిణేభార్యోత్సంగేపుత్రఇత్యుపవిశేత్ । ఆచార్యోబర్హిరాసాదనాద్యాజ్యభాగాంతేచరుమవదాయ। యస్త్వాహృదేతిద్వయోర్వామదేవోవసుశ్రుతోగ్నిస్త్రిష్టుప్ । పుత్రప్రతిగ్రహాంగహోమే వినియోగః । యస్త్వాహృదేతిఋగ్ద్వయేనైకమేవావదానంజుహుయాత్ । యజమానోగ్నయఇదంనమమ । తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్సూర్యాసావిత్రీ సూర్యాసావిత్ర్యనుష్టుప్ । సూర్యసావిత్ర్యాఇదం । సోమోదదదితిపంచానాం సూర్యాసావిత్రీసూర్యాసావిత్ర్యనుష్టుభా। జగతీత్రిష్టుబనుష్టుప్। పంచస్వపిసూర్యాసావిత్ర్యాఇదం । ఏవంసప్తచర్వాహుతీర్హుత్వాజ్యంవ్యస్తసమస్త వ్యాహృతిభిర్హుత్వా స్విష్టకృదాది సమాప్యాచార్యాయధేనుందత్వావిప్రాన్భోజయేత్ ॥

౮। అథ యజుర్వేదినాంబోధాయనోక్తరీత్యాప్రయోగః.

తత్రరాజ్ఞఃశిష్టానాంబంధూనాంచానుమతింలబ్ధ్వాసంకల్పాది ఆచార్యపూజాంతంప్రాగ్వత్కుర్యాత్ । బ్రాహ్మణభోజనసంకల్పాంతేఆచార్యోదేవయజనోల్లేఖనాదిఆప్రణీతాభ్యఃకుర్యాత్। గ్రహీతాతుఃసమీపం గత్వాపుత్రంమేదేహీతిస్వయమేవభిక్షేత్। దాతాదదామీత్యాహ। తతోదాతుఃసంకల్పాదిపుత్రదానాంతంపూర్వవత్ । గ్రహీతాథమాం

యత్వాగృహ్ణామిసంతత్యైత్వాగృహ్ణామీతిపరిగృహ్యైనం పుత్రంవస్త్రకుండలాంగులీయకైరలంకుర్యాత్ । ఆచార్యఃకుశమయంబర్హిఃపాలాశమయమిధ్మంచసంపాద్యపరిధానప్రభృతిఅగ్నిముఖంకృత్వాచరుంశ్రపణాసాదనాంతేపూర్వాంగహోమంకృత్వా। యస్త్వాహృదాకీరిణేతిపురోనువాక్యాముక్త్వా । యస్మైత్వంసుకృతేఇతియాజ్యయాహుత్వావ్యస్తసమస్తవ్యాహృతీర్హుత్వాస్విష్టకృదాదికుర్యాత్ । ఆచార్యాయదక్షిణావస్త్రకుండలాంగులీయకందద్యాదితి ॥

॥౯॥ దత్తకస్యగోత్రసాపిండ్యాదినిర్ణయః.

పరగోత్రోత్పన్నదత్తకస్యోపనయనమాత్రేపాలకగోత్రేణకృతే ఉపనయనోత్తరం ప్రతిగ్రహేవాదత్తకేనాభివాదనశ్రాద్ధాదికర్మసుగోత్రద్వయోచ్చారః కార్యః । చూడాదిసంస్కారేపాలకేనకృతేపాలకస్యైకగోత్రమేవ । వివాహేతు సర్వదత్తకేనజనకపాలకయోరుభయోరపి పితృగోత్రప్రవరసంబంధినీకన్యావర్జనీయా నాత్రసప్తపురుషంపాంచపురుషమిత్యేవంపురుషనియమఉపలభ్యతే । సాపిండ్యంతుజనకగోత్రేణోపనయనేజనకపితృమాత్రోఃకులేసప్తపురుషంపాంచపురుషం। గ్రహీతృమాతృపితృకులేత్రిపురుషం । గ్రహీతృగోత్రేణోపనయనమాత్రేకృతే। ఉభయత్రపాంచ పురుషంపితృకులే । మాతృకులేతుత్రిపురుషం । జాతకర్మాద్యుపనయనాంతసంస్కారేగ్రహీత్రాకృతేగ్రహీతృకులేసప్తపురుషం । మాతృతఃపాంచపురుషం । అతోన్యూనంజనకకులేకల్ప్యం । కేచిత్తుదత్తకప్రవేశేకులద్వయేపిసర్వథాన్యూనమేవ సాపిండ్యమిత్యాహుః।ఏవందత్తకసంతతేరపిసాపిండ్యంజ్ఞేయం। దత్తకస్యమరణేపూర్వాపరపిత్రోస్త్రిరాత్రం । సపిండానామేకాహమాశౌచం। ఉపనీతదత్తకమరణేపాలకసపిండానాందశాహాదీతి నీలకంఠీయేదత్తకనిర్ణయే । ఏవం దత్తకేనాపిపూర్వాపరపిత్రోర్మృతౌత్రిరాత్రం । పూర్వాపరసపిండానాంమరణేఏకాహం।పిత్రోరౌర్ధ్వదైహికకరణేతు కర్మాంగందశాహ

మేవ। దత్తకస్యపుత్రపౌత్రాదేర్జన్మమరణయోః। సపిండానామేకాహః। సగోత్రసపిండేదత్తీకృతేతు సర్వేషాందశరాత్రమేవ। పత్నీదుహిత్రాదిసత్త్వేపి దత్తక ఏవపితృధనభాగీభవతి। దత్తకగ్రహణోత్తరమౌరసేజాతేదత్తకశ్చతుర్థాంశభాగీ। నసమభాగీ। కేచిత్తుప్రతిగ్రహీత్రా జాతాద్యుపనయనాంతసంస్కారే విధానేచకృతే। ఔరససమానాంశభాగిత్వం।సంస్కారమాత్రకరణే విధానాభావేవివాహమాత్రలాభోనాన్యధనలాభః కతిపయసంస్కారకరణే చతుర్థాంశలాభ ఇత్యాహుః। దత్తకసత్త్వేప్యౌరసస్యైవపితృః పిండదానేధికారః। జనకస్యపిండదాభావేదత్తకఏవజనకపాలకయోరుభయోరపిశ్రాద్ధంకుర్యాత్ ధనంచోభయోర్గృహ్ణీయాదితినీలకంఠీయే। ఏవందత్తకన్యాయాఅపిస్వీకారఉక్తవిధినాకార్యః। తత్రకరగోత్రోత్పన్నాయాగ్రహణేవివాహేగోత్రద్వయవర్జనంప్రాగ్వత్। పుత్రపత్న్యైరభావేదత్తకన్యైవపితృధనభాగినీ। ఇతి దత్తోపయోగిసర్వనిర్ణయః॥

॥ ౧౦ ॥ అథ కన్యానామేవోత్పత్తౌపుత్రార్థంపుత్రకామేష్టిః.

ఋతుకాలాత్ప్రాక్షష్ఠీదినేసభార్యఃకృతాభ్యంగః। ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌసంకీర్త్య పుత్రకామఃపుత్రకామేష్టింకరిష్యఇతిసంకల్ప్య।స్వస్తివాచనాదినాందీశ్రాద్ధాంతేఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య। చక్షుషీఆజ్యేనాత్రప్రధానం। అగ్నింపంచవారంవరుణం పంచవారం విష్ణుంపృథ్వీంవిష్ణుంసోమం సూర్యాసావిత్రీంపాయసేనశేషేణస్విష్టకృతమిత్యాది।నిర్వాపకాలేతూష్ణీంషష్టిముష్టీన్నిరూప్యతథైవప్రోక్ష్య। శ్వేతవత్సశ్వేతగోక్షీరేణచరుం పక్త్వాజ్యభాగాంతేఆతేగర్భఇతి అగ్నిరైతుఇతిసూక్తద్వయస్యహిరణ్యగర్భఋషిః। క్రమేణాగ్నివరుణౌదేవతే। అనుష్టుప్ జగత్యౌఛందసీ। పాయసచరుహోమేవినిః। ఓం ఆతేగర్భోయోనిమైతుపుమాన్బాణఇవేషుధిం। ఆవీరోజాయతాంపుత్రస్తేదశమాస్యఃస్వాహా। అగ్నయఇదం॥ ౧॥ కరోమితేప్రాజాపత్యమాగర్భోయోనిమైతుతే। అనూనఃపుత్రో

జాయతామశ్లోణోపిశాచధీతఃస్వాహా। అగ్నయ ॥ ౨ ॥ పుమాంస్తేపుత్రోనారీతంపుమాననుజాయతాం। తానిభద్రాణిబీజాన్యృషభాజనయంతునౌస్వాహా। అగ్న ॥ 3 ॥ యానిభద్రాణిబీజాన్యృషభాజనయంతినః। తైస్త్వంపుత్రాన్విందస్వసాప్రసూర్ధేనుకాభవస్వాహా। అగ్న ॥ ౪ ॥ కామఃసమృధ్యతాంమహ్యమపరాజితమేవమే। యంకామంకామయేదేవతంమేవాయోసమర్ధయస్వాహా। అగ్న ॥ ౫ ॥ అగ్నిరైతుప్రథమోదేవతానాంసోస్యైప్రజాంముంచతుమృత్యుపాశాత్। తదయంరాజావరుణోనుమన్యతాం యథేయంస్త్రీపౌత్రమఘన్నరోదాత్స్వాహా॥ వరుణాయేదం ॥ ౧ ॥ ఇమామగ్నిస్త్రాయతాంగార్హపత్యఃప్రజామస్యైనయతుదీర్ఘమాయుః। అశూన్యోపస్థా జీవతామస్తుమాతాపౌత్రమానందమభిప్రబుధ్యతామియంస్వాహా। వరు ॥ ౨॥ మాతేగృహేనిశిఘోష ఉత్థాదన్యత్రత్వద్రుదత్యః సంవిశంతు। మాత్వంవికేశ్యురఆవధిష్ఠాజీవపత్నీపతిలోకేవిరాజపశ్యంతీ ప్రజాంసుమనస్యమానా స్వాహా। వరు ॥ 3 ॥ అప్రజస్త్వంపౌత్రమృత్యుంపాప్మానముతవాఘం।శీర్ష్ణఃస్రజమివోన్ముచ్యద్విషద్భ్యఃప్రతిముంచామిపాశంస్వాహా॥వరుణా ॥ ౪ ॥ దేవకృతంబ్రాహ్మణంకల్పమానం తేనహన్మియోనిషదఃపిశాచాన్। క్రవ్యాదోమృత్యూనధరాన్పాతయామి దీర్ఘమాయుస్తవజీవంతుపుత్రాఃస్వాహా। వరు ॥ ౫ ॥ నేజమేషేతితిసృణాంవిష్ణుస్త్వష్టాగర్భకర్తావిష్ణుపృథ్వీవిష్ణవోనుష్టుప్। నేజమేష। విష్ణవ ॥ ౧ ॥ యథేయంపృథివీ। పృథివ్యాఇ ॥ ౨ ॥ విష్ణోః శ్రేష్ఠేన। విష్ణవ ॥ 3 ॥ సోమోధేనుంరాహూగణోగౌతమఃసోమస్త్రిష్టుప్। సోమోధేనుం। సోమాయేదం ॥ ౧ ॥ తాంపూషన్సూర్యాసావిత్రీసూర్యాసావిత్రీత్రిష్టుప్।పాయసచరుహోమేవి। తాంపూషఞ్ఛివ। సూర్యాసావిత్ర్యాఇదం ॥ ౧ ॥ ఇతిపంచదశాహుతీర్హుత్వాస్విష్టకృద్ధోమంకృత్వా। దంపతీ। అపశ్యంత్వేతిద్వయోఃప్రజావాన్ప్రాజాపత్యః ప్రజాపతిస్త్రిష్టుప్। హుతశేషచరుప్రాశనేవిని

యోగః । అపశ్యం త్వేతిద్వాభ్యాంప్రాశ్య । పిశంగభృష్టిమిత్యస్యదైవోదాసిః పారుచ్ఛేపఇందోః గాయత్రీ । నాభ్యాలంభనేవి । పిశంగభృష్టి ఇతిదంపతీనాభ్యాలంభనంకుర్యాతాం। యజమానః ప్రాయశ్చిత్తాదిహోమశేషంసమాప్యవిప్రేభ్యోగాంసువర్ణాదిదక్షిణాంచదత్వారాత్రౌదంపతీదర్భాస్తరణేశయీయాతాం । ఇతి పుత్రకామేష్టిప్రయోగః ॥

॥ ౧౧ ॥ అథ పుంసవనాదిసంస్కారాః.

తత్రపుంసవనంవ్యక్తేగర్భేద్వితీయేచతుర్థేవాషష్ఠేఽష్టమేవామాసి సీమంతేనసహవాకార్యం। శుక్లపంచమీమారభ్యకృష్ణపంచమీపర్యంతేచతుర్థీం నవమీంచతుర్దశీంపంచదశీంవర్జితేతిథౌ సూర్యభౌమగురువారేషుప్రశస్తం। క్వచిచ్చంద్రబుధశుక్రవారాఉక్తాః। నక్షత్రాణితుపున్నామకానిప్రశస్తాని । తానిచ పుష్యశ్రవణహస్త పునర్వసు మృగాభిజిత్ మూలానురాధాఽశ్వినీత్యేతాని । అత్రపుష్యోముఖ్యః । తదభావేశ్రవణస్తదభావేహస్తాదీని। అయమేవానవలోభనస్యాపికాలః । పుంసవనేనసహకరణీయత్వవిధానాత్ । పుంసవనానవలోభనే ప్రతిగర్భంకార్యే । గర్భసంస్కారత్వాత్ । గర్భాధానసీమంతోన్నయనేతుస్త్రీసంస్కారత్వాత్ప్రతిగర్భంనావర్తేతే। కింతుప్రథమగర్భేఏవకార్యే । ప్రథమగర్భేలోపేతు ప్రతిగర్భంతయోర్లోపప్రాయశ్చిత్తమావశ్యకం । నచప్రథమాపత్త్యేతయోః ప్రాయశ్చిత్తేన ద్వితీయాదిగర్భాణాంసంస్కారసిద్ధిర్భవతి। ప్రాయశ్చిత్తేనహిప్రత్యవాయపరిహారమాత్రం।నత్వపూర్వాఖ్యాతిశయోత్పాదనం । తత్తుసంస్కారవిధినైవేతియుక్తం।ప్రతిగర్భంప్రాయశ్చిత్తం । పుంసవనానవలోభనయోస్తుప్రథమగర్భేఽనుష్ఠానేపిప్రతిగర్భంతయోర్లోపేప్రాయశ్చిత్తం । తచ్చపాదకృచ్ఛ్రంప్రతిసంస్కారంకార్యం । బుద్ధికృతలోపేద్విగుణం । పుంసవనేపతిః కర్తాతదభావేదేవరాదిః । అథ సీమంతకాలః ॥

సీమంతోన్నయనకాలః.

తచ్చతుర్థేఽష్టమేషష్ఠేపంచమేమాసివాహితం । నవమేమాసివాకుర్యాద్యావద్గర్భవిమోచనం ।౧। స్త్రీయద్యకృతసీమంతాప్రసూయేతకదాచన । గృహీతపుత్రావిధివత్సాంతంసంస్కారమర్హతి ॥ ౨ ॥ పక్షతిథివారనక్షత్రాణిపుంసవనోక్తాన్యేవప్రశస్తాని । క్వచిద్దశమీపర్యంతంకృష్ణోపిగ్రాహ్యః । షష్ఠ్యష్టమీద్వాదశ్యోరిక్తాఃపంచదశీచవర్జ్యాః । తాసుసంకటేచతుర్థీ చతుర్దశీపౌర్ణమాస్యోగ్రాహ్యాః। క్రమేణాష్టచతుర్దశదశనాడికాఆద్యాస్త్యక్త్వాషష్ఠ్యష్టమీద్వాదశ్యోపిగ్రాహ్యాః। పున్నక్షత్రాణామలాభేరోహిణీరేవత్యుత్తరాత్రయాణిగ్రాహ్యాణి। ఉక్తనక్షత్రాణాంప్రథమాంత్యపాదౌత్యక్త్వామధ్యమపాదద్వయంగ్రాహ్యమిత్యుక్తం । ఇదంకర్మసకృదేవకార్యమిత్యుక్తం । కాత్యాయనానాంతుగర్భసంస్కారత్వాత్ప్రతిగర్భమావర్తనీయం । సీమంతోన్నయనేపతిరేవకర్తా । గర్భాధానలోపేతత్ప్రాయశ్చిత్తార్థం విప్రాయగాందత్వాపుంసవనాదికార్యం ॥

పుంసవనాదిప్రయోగనిర్ణయః.

తత్రాశ్వలాయనానాం దేశకాల సంకీర్తనాంతే । మమాస్యాంభార్యాయాముత్పత్స్యమానగర్భస్య గార్భికబైజిక దోషపరిహారపుంరూపతాసిద్ధిజ్ఞానోదయప్రతిరోధపరిహారద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థంపుంసవనమనవలోభనం మమాస్యాంభార్యాయాం గర్భాభివృద్ధి పరిపంథి పిశితరుధిరప్రియాలక్ష్మీభూతరాక్షసీగణదూరనిరసనక్షేమసకలసౌభాగ్యనిదానమహాలక్ష్మీసమావేశనద్వారా ప్రతిగర్భంబీజగర్భసముద్భవైనోనిబర్హణద్వారాచశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం స్త్రీసంస్కారరూపంసీమంతోన్నయనాఖ్యంకర్మచతంత్రేణకరిష్యఇతిసంకల్పః సీమంతేనసహత్రియాణాంకరణేజ్ఞేయః । నాందీశ్రాద్ధే క్రతుదక్షసంజ్ఞకావిశ్వేదేవాః । పుంసవనస్యపృథక్త్వేపవమానసంజ్ఞకమాపావనాగ్నింప్రతిష్ఠాపయేత్ ।

త్రియాణాంసహత్వేమంగలసామానంప్రతిష్ఠాపయేత్ ।గృహ్యాగ్నివిచ్ఛేదేసర్వాధానినశ్చేద్గుష్యోత్పత్తిఃపూర్వవత్ । పుంసవనేప్రజాపతించరుణా । సీమంతేధాతారంద్విః రాకాంద్విః విష్ణుంత్రిః ప్రజాపతింసకృదాజ్యేనజుహుయాత్ । అవశిష్టఃప్రయోగోఽన్యత్రజ్ఞేయః । శాఖాంతరేషు చతత్తద్గ్రంథేభ్యోజ్ఞేయః । అత్రప్రతిసంస్కారం దశదశత్రీంస్త్రీన్వా బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్ । శక్తేనశతంశతం । సీమంతాంగభోజనేప్రాయశ్చిత్తంపారిజాతే । బ్రహ్మౌదనేచసోమేచసీమంతోన్నయనేతథా । జాతశ్రాద్ధేతథా భుక్త్వాభోక్తా చాంద్రాయణంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్వావరా ఇవేతిమంత్రస్యశతవారంజపః । ఏతచ్చఆధానాంగబ్రహ్మౌదనాంగభోజనఇవసీమంతాంగభోజనేజ్ఞేయం । నతుతద్దినేతద్గృహేభోక్తృమాత్రస్యేతిపారిజాతోక్తమయుక్తం ॥

॥ ౧౨ ॥ అథ గర్భిణీధర్మాః.

గర్భిణీకుంజరాశ్వాదిశైలహర్మ్యాదిరోహణం । వ్యాయామం శీఘ్రగమనంశకటారోహణంత్యజేత్ ॥౧॥ నభస్మాదావుపవిశేన్నసలోలూఖలాదిషు । త్యజేజ్జలావగాహంచశూన్యంసద్మతరోస్తలం ॥ ౨ ॥ కలహంగాత్రభంగంచతీక్ష్ణాత్యుష్ణాదిభక్షణం । సంధ్యాయాం మతిశీతామ్లంగుర్వాహారంపరిత్యజేత్ ॥ ౩ ॥ వ్యవాయశోకాసృఙ్మోక్షందివాస్వాపంనిశిస్థితిం । భస్మాంగారనఖైర్భూమిలేఖనంశయనంసదా ॥ ౪ ॥ త్యజేదమంగలంవాక్యంనచహాస్యాధికాభవేత్ ।నముక్తకేశానోద్విగ్నాకుక్కుటాసనగానచ ॥ ౫ ॥ గర్భరక్షాసదా కార్యానిత్యంశౌచనిషేవణాత్ । ప్రశస్తమంత్రలిఖనాచ్ఛస్తమాల్యానులేపనాత్ ॥౬॥ విశుద్ధగేహవసనాద్దానైఃశ్వశ్వాదిపూజనైః । హరిద్రాకుంకుమంచైవ సిందూరంకజ్జలంతథా ॥ ౭ ॥ కేశసంస్కారతాంబూలం మాంగల్యాభరణంశుభం । చతుర్థేమాసిషష్ఠేవాప్యష్టమేగర్భిణీవధూః ॥ ౮ ॥ యాత్రాంవివర్జయేన్నిత్యమాషాఢేతువిశేషతః ॥

॥ ౧౩ ॥ అథ పతిధర్మాః.

గర్భిణీవాంఛితంద్రవ్యంతస్యైదద్యాద్యథోచితం । సూతేచిరాయుషంపుత్రమన్యథాదోషమర్హతి ॥ ౧ ॥ సింధుస్నానంద్రుమచ్ఛేదంవపనంప్రేతవాహనం । విదేశగమనంచైవనకుర్యాద్గర్భిణీపతిః ॥ ౨ ॥ వపనంమైథునంతీర్థంశ్రాద్ధభోజనమేవచ। వర్జయేత్సప్తమాన్మాసాన్నావఆరోహణం తథా ॥ ౩ ॥ యుద్ధాదివాస్తుకరణం నఖకేశనికర్తనం । చౌలంశవానుగమనం వివాహంచవివర్జయేత్ ॥ ౪ ॥ ముండనంపిండదానంచప్రేతకర్మచసర్వశః । నజీవత్పితృకః కుర్యాద్గర్భిణీపతిరేవచ ॥ ౫ ॥ అత్రకర్తనమపినిషిధ్యతే । వపనస్యనిషేధేపి కర్తనంతువిధీయత ఇతివాక్యంతుజీవత్పితృకాదీనాంయోవపననిషేధస్తత్రకర్తనవిధిపరం । ఏతదపవాదః । క్షౌరంనైమిత్తికంకుర్యాన్నిషేధేనత్యపిధ్రువం । పిత్రోః ప్రేతవిధానంచ గర్భిణీపతిరాచరేత్ ॥ ౧ ॥ అన్వష్టక్యాష్టకయోర్గర్భిణీపతిః పిండదానంకుర్యాత్ । కేచిత్పిత్రోః ప్రతిసాంవత్సరికేపిండదానంకుర్వంతి । దర్శమహాలయాదిషునైవకార్యమ్ ॥

॥ ౧౪ ॥ అథ గర్భస్రావహారం.

కాంచనయజ్ఞోపవీతదానంమహార్ణవే । ఇదంస్త్రీకర్తృకం । శుభదినేస్త్రీఆచమ్యదేశకాలౌసంకీర్త్యమమగర్భస్రావనిదానసకలదోషపరిహారద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థంవాయుపురాణోక్తంసువర్ణయజ్ఞోపవీతదానవిధింకరిష్యేఇతిసంకల్ప్య।పలేనతదర్ధేనతదర్ధేనయథాశక్తివాహేమంయజ్ఞోపవీతంగ్రంథిప్రదేశేమౌక్తికయుతంకృత్వా తథైవవజ్రమణియుతంరాజతముత్తరీయంచకృత్వోభయం పంచగవ్యేన గాయత్ర్యాప్రక్షాల్య తామ్రపాత్రేద్రోణమితందధినిక్షిప్య । తన్మధ్యేద్రోణమితమాజ్యంనిక్షిప్యాజ్యోపరితదుభయం సంస్థాప్యభర్తా బ్రాహ్మణోవాగాయత్రీమంత్రేణగంధాదిభిఃపూజయేత్ ।అష్టగుంజాత్మకోమాషఃదశమాషాఃసువర్ణం । పలకుడవప్రస్థాఢకద్రోణాఃసువర్ణాదిపూర్వపూర్వచతు

గుణాద్దధ్యాజ్యయోర్ద్రోణ పరిమాణాభావేశక్త్యనుసారిప్రమాణం బ్రాహ్మణద్వారా । ఆజ్యమధు మిశ్రైస్తిలైరష్టోత్తరశతం గాయత్ర్యా వ్యాహృతిభిర్వాహోమంకారయేత్ । త్యాగంభర్తావాస్త్రీవాకుర్యాత్ । హోమకర్తారం విప్రంవస్త్రాద్యైః సంపూజ్యప్రాఙ్ముఖాయతస్మై ఉదఙ్ముఖాస్త్రీదానంకుర్యాత్ తద్యథా।ఉపవీతంపరిమితంబ్రహ్మణావిధృతంపురా।భవనాకాస్యదానేనగర్భంసంధారయేహ్యహం ॥ ౧ ॥ ఇతిమంత్రేణవిప్రస్యనామగోత్రేఉచ్చార్యతామ్రపాత్రస్థదధ్యాజ్యసంస్థంసుపూజితంసోత్తరీయకమిదం యజ్ఞోపవీతం గర్భస్రావనిదాన దోషపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థంతుభ్యమహంసంప్రదదేనమమ । ప్రతిగృహ్యతాం । విప్రఃప్రతిగృహ్ణామీత్యాది । యథాశక్తిదక్షిణాందత్త్వాన్యేభ్యోపి యథాశక్తిదక్షిణాందత్త్వా ప్రతిగ్రహీతురనువ్రజ్య నమస్కారక్షమాపనాది కృత్వావిప్రభోజనం సంకల్ప్యకర్మేశ్వరాయార్పయేత్ । ఏతచ్చ "స్రివద్గర్భాభవేత్సాతుబాలకంహంతియావిషైరి"త్యుక్తైర్బాలహాత్యాప్రాయశ్చిత్తం కృత్వాకార్యం । అన్యత్రతుస్వర్ణధేను దానహరివంశశ్రవణాదీన్యుక్త్వాఘృత పూర్ణ తామ్రకలశ దానాది విధానాన్యుక్తాని ॥

॥ ౧౫ ॥ అథ సూతికాగృహప్రవేశః.

గృహాన్నైరృత్యాంసూతికాగృహంకృత్వా।తత్రాశ్వినీరోహిణీమృగపునర్వసుపుష్యత్ర్యుత్తరాహస్తచిత్రాస్వాత్యనురాధాధనిష్ఠాశతతారకాసు త్రైషురిక్తాదివర్జ్యతిథౌచంద్రానుకూల్యేశుభలగ్నేసూతికాప్రవేశః । గోవిప్రదేశపూజనంకృత్వా మంత్రవాద్యఘోషేణసాపత్యస్త్రీభిఃసహకార్యః । అసంభవేసద్యోవా ॥

॥ ౧౬ ॥ అథ సుఖప్రసవకరమ్.

ప్రసవప్రతిబంధేఋగ్విధానే । ప్రమందినే ఇత్యృచంవిజిహీష్వేతి సూక్తంవాజపేత్ । ఏతాభ్యామభిమంత్రితజలంవాపాయయేత్ । తేన సుఖప్రసవః । శీఘ్రప్రసవమంత్రస్తు । హిమవత్యుత్తరేపార్శ్వేసురథా

నామయక్షిణీ । తస్యాఃస్మరణమాత్రేణవిశల్యాగర్భిణీభవేత్ ॥ ౧ ॥ ఓం శ్రీం ఓంస్వాహేతి మంత్రేణదూర్వాంకురేణతిలతైలంశతం సహస్రం వాఽభిమంత్ర్య కించిత్పాయయేత్ । కించిన్మాత్రస్య గర్భేలేపశ్చ । సమ్యగ్లపే శీఘ్రంసుఖప్రసవః । అస్థిమాత్రావశిష్టగోమస్తకస్యసూతికాగృహోపరినిధానేసుఖప్రసవః । వంశనింబయోస్త్వక్ తులసీమూలం కపిత్థపత్రం కరవీరబీజంచసమభాగం మహిషీదుగ్ధేనపేషయిత్వాతేన సతైలేనయోనిలేపేసద్యఃప్రసవః ॥

॥ ౧౭ ॥ అథ జాతకర్మ.

మూలజ్యేష్ఠావ్యతీపాతాదావనుత్పన్నస్యజాతమాత్రస్యపితాముఖం కులదేవతావృద్ధప్రణామ పూర్వకమవలోక్య నద్యాదావుదఙ్ముఖఃస్నాయాత్ । తదసంభవేగృహేఆనితాభిః శీతాభిః స్వర్ణయుతాభిరద్భిఃస్నాయాత్ । ఏతచ్చరాత్రావపినద్యాదౌకార్యం । అశక్తౌరాత్రావగ్నిసన్నిధౌ స్వర్ణయుత శీతోదకైః మూలాదిషుజననేతు ముఖమదృష్ట్వైవ స్నానం । దేశాంతరగతేజనకేపుత్రజన్మశ్రవణోత్తరంస్నానం । సర్వత్రస్నానాత్ప్రాగస్పృశ్యత్వం । ఏవంకన్యోత్పత్తావపి స్నానం తత్ప్రాగస్పృశ్యత్వంచజ్ఞేయం । అన్యసపిండాశౌచమధ్యేజననేపిపితుస్తాత్కాలికీ స్నానదానాదౌజాతకర్మణిచశుద్ధిః । కేచిన్మృతాశౌచే పుత్రజననే జాతకర్మాశౌచాంతేకార్యమిత్యాహుః । నాలచ్ఛేదనాత్పూర్వంసంపూర్ణసంధ్యావందనాదికర్మణినాశౌచం । ప్రథమదినే పంచమషష్ఠదశమదినేచ దాన ప్రతిగ్రహయోర్నదోషః । స్తుతమన్నంనగ్రాహ్యం । జ్యోతిష్టోమాదిదీక్షావతాస్వయమన్యేనవా జాతకర్మనకార్యం । కింతుఅవభృథస్నానాంతేదీక్షాంవిసృజ్యస్వయంకార్యం । శ్రేష్ఠఃకనిష్ఠేనపుంసవనాదికం నకారయేత్ । జాతకర్మతుకారయేత్ । అతిక్రాంతంతుస్వయమేవకుర్యాత్ । మహారోగార్తోజాతకర్మస్వయంనకుర్యాత్ । అచ్ఛిన్ననాభికర్తవ్యంశ్రాద్ధంవైపుత్రజన్మని । పుత్రపదేనకన్యాపిగృహ్యతే, తథా

చసంస్కారాంగభిన్నం కన్యాపుత్రయోర్జన్మనిమిత్తకం నాందీశ్రాద్ధం విధీయతే । ఏతచ్ఛరాత్రావపి కార్యం । తచ్చ హేమ్నైవ కార్యం నత్వన్నాదినా । తథాచ స్నాతోలంకృతః పితా అకృతనాలచ్ఛేదమపీతస్తన్యమన్యైరస్పృష్టం ప్రక్షాలితం కుమారం మాతురుత్సంగే కారయిత్వాచమనాది దేశకాలాదికీర్తనాంతే । అస్య కుమారస్య గర్భాంబుపానజనితదోషనిబర్హణాయుర్మేధాభివృద్ధి బీజగర్భ సముద్భవైనోనిబర్హణద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం జాతకర్మ కరిష్యే । తదాదౌ స్వస్తిపుణ్యాహవాచనం మాతృకాపూజనం చ కరిష్యే। హిరణ్యేన పుత్రజన్మనిమిత్తకం జాతకర్మాంగం చ నాందీశ్రాద్ధం తంత్రేణ కరిష్యే । ఇతి సంకల్ప్య యథాగృహ్యం కుర్యాత్ । తతో దద్యాత్సువర్ణం చ భూమిం గాం తురగం రథం । ఛత్రం ఛాగం చ మాల్యం చ శయనం చాసనం గృహం॥ ౧ ॥ తిలపూర్ణాని పాత్రాణి సహిరణ్యాని చైవహి। భక్షయిత్వా తు పక్వాన్నం ద్విజశ్చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ ౧ ॥ సూతకే తు సకుల్యానాం నదోష ఇతి మనురబ్రవీత్ ।అథారిక్తపాణిర్జ్యోతిర్విదం సంపూజ్య తస్మాజ్జన్మలగ్నగత శుభాశుభగ్రహనిర్ణయం జ్ఞాత్వా ప్రతికూలగ్రహానుకూల్యార్థం తత్తద్గ్రహప్రీత్యర్థం దానాని కుర్యాత్ । గ్రహమంత్రజపాది శాంతిసూక్తజపాదికర్మణి । విప్రాన్ వా నియోజయేత్ । తతో నాలచ్ఛేదం కారయిత్వా హిరణ్యోదకేన మాతుర్దక్షిణస్తనం ప్రక్షాల్య మాతా కుమారం పాయయేత్ ।తత్ర ఇమాం కుమార ఇత్యాదిమంత్రం విప్రాదిః పఠేత్ ।జాతకర్మాద్యన్నప్రాశనాంతసంస్కారేషు ।ఆశ్వలాయనానాం హోమః కృతాకృతః హోమపక్షే నాందీశ్రాద్ధాంతే జాతకర్మాంగహోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అన్వాధానాద్యాజ్యభాగాంతే । అగ్నిమింద్రం ప్రజాపతిం విశ్వాన్ దేవాన్ బ్రహ్మాణమాజ్యేన జుహుయాత్ । మధుసర్పిః ప్రాశనాదిమూర్ధావఘ్రాణాంతే స్విష్టకృదాది కుర్యాదితి క్రమః । అన్యేషాం యథాగృహ్యం హోమాది జ్ఞేయం । కుమార్యా అపి జాతకర్మాదిసం

స్కారాశ్చైలాంతాః సర్వే అమంత్రకం కార్యాః । వివాహస్తు సమంత్రకః అతః కన్యాయా జాతకర్మాదిసంస్కారలోపే తత్తత్కాలే వివాహకాలే వా ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా వివాహః కార్యః । అత్ర సర్వత్ర జాతకర్మాదౌ ముఖ్యకాలాతిక్రమే గుర్వాద్యస్తరహితే శుభనక్షత్రాదౌ జాతకర్మాదికం కార్యం తత్ర జాతకర్మణి సన్నక్షత్రాణి । రోహిణీ త్ర్యుత్తరాశ్వినీ హస్త పుష్యానురాధా రేవతీ మృగచిత్రా శ్రవణాదిత్రయస్వాతీపునర్వసవః । రిక్తాపర్వరహితాస్తిథయః । భౌమశనిభిన్నవారాః । భద్రావైధృత్యాదిశూన్యే సుకేంద్రలగ్నే శుభమ్ ॥

౧౮॥ అథ పంచమషష్ఠదినయోర్జన్మదానాంపూజనం.

రాత్రౌ ప్రథమయామే పిత్రాదిః స్నాత్వాచమ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య। అస్య శిశోః సమాతృకస్యాయురారోగ్యప్రాప్తి సకలానిష్టశాంతి ద్వారా శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం । విఘ్నేశస్య । జన్మదానాం । జీవంత్యపర నామ్న్యాః షష్ఠీదేవ్యాః । శస్త్రగర్భభగవత్యాశ్చ । పూజనం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య తండులపుంజేషు విఘ్నేశం జన్మదాశ్చ నామమంత్రేణావాహ్య ఆయాహి వరదే దేవి మహాషష్ఠీతి విశ్రుతే । శక్తిభిః సహ బాలమ్మే రక్ష జాగరవాసరే॥ ౧॥ ఇతి షష్ఠీదేవీమావాహ్య। నామ్నా భగవతీమావాహ్య । నామభిః । శక్తిస్త్వం సర్వదేవానాం లోకానాం హితకారిణీ । మాతర్బాలమిమం రక్ష మహాషష్ఠి నమోస్తుతే॥౧॥ ఇతి మంత్రేణ చ । షోడశోపచారైః సంపూజ్య ప్రార్థయేత్ । లంబోదర మహాభాగ సర్వోపద్రవనాశన । త్వత్ప్రసాదాద్విఘ్నేశ చిరం జీవతు బాలకః॥ ౧॥ జననీ సర్వభూతానాం బాలానాం చ విశేషతః । నారాయణీ స్వరూపేణ బాలం మే రక్ష సర్వదా ॥ ౧ ॥ ప్రేతభూతపిశాచేభ్యో శాకినీడాకినీషు చ । మాతేవ రక్ష బాలం మే శ్వాపదే పన్నగేషు చ ॥ ౩ ॥ గౌరీపుత్రో యథా స్కందః శిశుత్వే రక్షితః పురా। తథా మమాప్యయం బాలః షష్ఠికే రక్ష్యతాం నమః ॥ ౪ ॥ ఇతి విప్రేభ్యస్తాంబూల దక్షిణాది దద్యాత్ । రాత్రౌ జాగరణం కుర్యాత్ పంచమషష్ఠదినయోర్దాన

ప్రతిగ్రహయోర్న దోషః । దశమదినే బలిదానం స్వీయేభ్యోన్నదానం చ కార్యం॥

॥౧౯॥ అథాశౌచే కర్తవ్యనిర్ణయః

శ్లో॥ సూతకే మృతకే కుర్యాత్ ప్రాణాయామమమంత్రకం । తథా మార్జనమంత్రాంశ్చ మనసోచ్చార్య మార్జయేత్ ॥ ౧ ॥ గాయత్రీం సమ్యగుచ్చార్య సూర్యాయార్ఘ్యం నివేదయేత్ । ఉపస్థానం నైవ కార్యం మార్జనం తు కృతాకృతం ॥ ౨ ॥ సూర్యం ధ్యాయన్నమస్కుర్యాత్ । గాయత్రీజపో న కార్యః । అర్ఘ్యాంతా మానసీ సంధ్యేత్యుక్తేః । కేచిన్మనసా దశ గాయత్రీజపః కార్య ఇత్యాహుః । వైశ్వదేవబ్రహ్మయజ్ఞాదయః పంచమహాయజ్ఞా న కార్యాః । వేదాభ్యాసో న కార్యః । ఔపాసనహోమపిండపితృయజ్ఞావన్యగోత్రేణ కారయేత్ । కేచిచ్ఛ్రౌతకర్మణి సద్యః శుద్ధ్యుక్తేరగ్నిహోత్రహోమః స్నాత్వాచమ్య స్వయం కార్య ఇత్యాహుః । అపరే తు సర్వస్యాప్యాశౌచాపవాదస్యానన్యగతికత్వాత్సతి బ్రాహ్మణే బ్రాహ్మణద్వారైవ కార్యః । బ్రాహ్మణాభావే స్వయం కార్య ఇత్యాహుః । స్థాలీపాకో న కార్యః । ఆశౌచాంతే కార్యః । సర్వథా లోపప్రసక్తౌ స్థాలీపాకోపి బ్రాహ్మణద్వారా కార్యః । అన్వాధానోత్తరం సూతకప్రాప్తౌ బ్రాహ్మణద్వారా శ్రౌతేష్టిస్థాలీపాకౌ । హోమాదౌ త్యాగః స్నాత్వా స్వయం కార్యః । దర్శాదిశ్రాద్ధస్య లోప ఏవ । ప్రతిసాంవత్సరికం శ్రాద్ధమాశౌచాంతే ఏకాదశాహే కార్యం । తత్రాసంభవే దర్శే వ్యతీపాతాదిపర్వణి । ఏవం పత్న్యామృతుమత్యామపి పిండయజ్ఞదర్శశ్రాద్ధే కార్యే। అన్వాధానోత్తరం రజోదోషే ఇష్టిస్థాలీపాకౌ కార్యౌ । అన్యథా కాలాంతరే । దానప్రతిగ్రహాధ్యయనాని వర్జ్యాని। ఆశౌచే న్యస్యాన్నం నాశ్నీయాత్ । పితృయజ్ఞస్థాలీపాకశ్రవణాకర్మాదిసంస్థానాం ప్రథమారంభో బ్రాహ్మణద్వారాప్యాశౌచయోర్న భవతి ప్రథమారంభోత్తరం శ్రవణాకర్మాదికం విప్రద్వారాఽఽశౌచేపి పత్న్యార్తవేపి కార్యం ఆగ్రయణం తు భవతి అగ్నిసమారోపప్రత్య

వరోహౌ ఆశౌచే న భవతః। తేన సమారోపోత్తరమాశౌచే తైత్తిరీయాణాం త్రిదినం హోమలోపే బహ్వృచాదీనాం ద్వాదశదినం హోమలోపేగ్ని నాశాదాశౌచాంతే శ్రౌతస్మార్తయోః పునరాధానమేవ । సమారోపప్రత్యవరోహయోరన్యకర్తృకత్వాభావాత్ । అగ్న్యనుగమే ప్రాయశ్చిత్తపూర్వక పునరుత్పత్తిరన్యద్వారా భవతి। భోజనకాలే ఆశౌచప్రాప్తౌ ముఖస్థం గ్రాసం త్యక్త్వా స్నాయాత్ । తద్గ్రాసభక్షణే ఏకోపవాసః । సర్వాన్నభక్షణే త్రిరాత్రోపవాసః । సూతకే మృతకే చైవ న దోషో రాహుదర్శనే । ఇత్యుక్తేర్గ్రహణే స్నాత్వా శ్రాద్ధదానజపాదికమాశౌచేపి కార్యం । ఏవం సంక్రాంతిస్నానదానాదికమపి । సంకటే నాందీశ్రాద్ధోత్తరం మౌంజీవివాహయోర్నాశౌచం । సంకటే మధుపర్కోత్తరమృత్విజాం నాశౌచం । యజమానస్య దీక్షణీయోత్తరం ప్రాగవభృథాన్నాశౌచం । అవభృథమాశౌచోత్తరం కార్యం । వ్రతేషు నాశౌచమిత్యుక్తేరనంతవ్రతాదికమన్యైః కారయేత్ । ప్రారబ్ధాన్నసత్రస్యాన్నదానాదిషు నాశౌచం । పూర్వసంకల్పితాన్నేషు న దోషః పరికీర్తితః । ఉదకదుగ్ధదధిఘృతలవణ ఫలమూలభర్జితాద్యన్నానాం సూతకిగృహస్థితానాం స్వయం గ్రహణే దోషాభావః। సూతకిహస్తాత్తు న గ్రాహ్యం। కేచిత్తండులాదికమపక్వమన్నం గ్రాహ్యమాహుః। ఇతి సంక్షేపేణ నిర్ణయో విశేషస్తు వక్ష్యతే।

౨౦॥ అథ సూతికాశుద్ధిః.

దశాహాంతే సూతికాయా అస్పృశ్యత్వనివృత్తిర్నామకర్మ జాతకర్మాదిప్రాప్తకర్మాధికారశ్చ । జాతేష్టివివాహోపనయనాదికర్మసు తు పుత్రప్రసూనాం వింశతిరాత్రాంతేఽధికారః । కన్యాప్రసూనాం మాసాంతేఽధికారః

౨౧॥ అథ జన్మని దుష్టకాలాస్తచ్ఛాంతయశ్చ నిర్ణీయంతే.

తత్రాదౌ గోప్రసవః యత్ర జన్మకాలే పితుర్మాతుః సుతస్య చారిష్టముక్తం॥

గోప్రసవశాంతిః.

తత్ర గోప్రసవశాంతిస్తత్తన్నక్షత్రాదిశాంతిశ్చ కార్యా । ధనా

ద్యరిష్టేషు న కార్యా। మూలాశ్లేషాజ్యేష్ఠామఘానక్షత్రేషు జననే చతుర్థపాదాదిషు పిత్రాద్యరిష్టాభావేపి గోప్రసవః। అశ్వినీరేవతీపుష్యచిత్రాసు నక్షత్రశాన్త్యభావే గోప్రసవశాంతిరేవ కార్యా। తత్రాస్య శిశోః అముకదుష్టకాలోత్పత్తిసూచితారిష్టనివృత్త్యర్థం గోముఖప్రసవశాంతిం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య గణేశపూజనమాత్రం కృత్వా అంగాదంగాదితిమంత్రేణ శిశుమూర్ధావఘ్రాణాంతే ప్రయోగమధ్య ఏవ పుణ్యాహవాచనమితి కౌస్తుభమయూఖౌ। పుణ్యాహవాచనం శాఖోక్తం కృత్వా మూర్ధావఘ్రాణాంతే అస్య గోముఖప్రసవస్య పుణ్యాహం భవంతో బ్రువంత్విత్యేకవాక్యమేవ విప్రాన్వదేత్। ఋత్విజశ్చ ప్రతిబ్రూయుర్నతు శాఖోక్తమితి కమలాకరః। నాందీశ్రాద్ధం న కార్యం। అగ్నిప్రతిష్ఠాంతే కస్మింశ్చిత్పీఠే నవగ్రహాన్ అధిదేవతాదిరహితాన్ ప్రతిష్ఠాప్యాన్వాధానం కుర్యాత్। ఆజ్యభాగాంతే। ఆపః ఆపోహిష్ఠేతి తృచేన అప్సు మే సోమ ఇతి గాయత్ర్యా ఋచా చ మిలితదధిమధ్వాజ్యేన ప్రత్యృచమష్టాష్టసంఖ్యాహుతిర్విష్ణుం తద్విష్ణోరిత్యృచా మిలితదధిమధ్వాజ్యేనాష్టాహుతిభిః। యక్ష్మగ్రహణం అక్షీభ్యామితి సూక్తేన ప్రత్యృచమష్టాష్టమిలితదధిమధ్వాజ్యాహుతిభిర్నవగ్రహాన్ దధిమధ్వాజ్యేనాష్టాష్టసంఖ్యాహుతిభిః శేషేణేత్యాదిమయూఖాదయః। కమలాకరస్తు దధిమధ్వాజ్యేనాపశ్చతుర్వారం విష్ణుం సకృత్ యక్ష్మగ్రహణమక్షీభ్యామితి సూక్తేన ప్రత్యృచమష్టాష్టసంఖ్యాహుతిభిర్నవగ్రహానేకైకయాహుత్యా శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాహ। ఆజ్యభాగహోమాంతే ఏకస్మిన్కుంభే విష్ణువరుణౌ ప్రతిమయోః సంపూజ్యౌ। ప్రతిమాసు విష్ణువరుణయక్ష్మగ్రహణాః పూజ్యా ఇతి మయూఖే। తతో యథాన్వాధానం హోమ ఇతి సంక్షేపః। అవశిష్టః ప్రయోగః శాంతిగ్రంథేషు। ఏవమగ్రేపి దేవతాద్యాహుతిసంఖ్యానిమిత్తఫలమాత్రం లిఖ్యతే। విస్తరోన్యతో జ్ఞేయః॥

౨౨॥ అథ కృష్ణచతుర్దశీజననశాంతిః.

కృష్ణపక్షే చతుర్దశ్యాం ప్రసూతేః షడ్విధం ఫలం। చతుర్దశీం చ

షడ్భాగం కుర్యాదాద్యే శుభం స్మృతం ॥౧॥ ద్వితీయే పితరం హంతి తృతీయే మాతరం తథా। చతుర్థే మాతులం హంతి పంచమే వంశనాశనం ॥ ౨ ॥ షష్ఠే తు ధనహానిః స్యాదాత్మనో వంశనాశనం। తత్ర చతుర్దశ్యాః షడంశానాం మధ్యే ద్వితీయతృతీయషష్ఠాంశేషు జననే గోముఖప్రసవపూర్వకం చతుర్దశీశాంతిః। అన్యభాగే కేవలచతుర్దశీశాంతిః। అస్య శిశోః కృష్ణచతుర్దశ్యామముకాంశజననసూచితసర్వారిష్టనిరాసద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థమిత్యాదిసంకల్పః। ఆగ్నేయాదిచతుర్దిక్షు చత్వారః కుంభమధ్యే శతచ్ఛిద్రకుంభే ప్రతిమాయాం రుద్రావాహనం। మయూఖే తు పీఠే రుద్రప్రతిమాం సంపూజ్య తత్ర ప్రాచ్యాముదీచ్యాం వా శతచ్ఛిద్రాదిపంచకలశస్థాపనపూజనం। అన్వాధానే గ్రహానష్టాష్టసంఖ్యసమిదాజ్యచరుభిరధిదేవతాదీన్ ఏకైకసంఖ్యసమిచ్చర్వాజ్యాహుతిభిః। రుద్రం అశ్వత్థప్లక్షపలాశఖదిరసమిద్భిశ్చర్వాహుతిభిరాజ్యాహుతిభిర్మాషైస్తిలైః సర్షపైశ్చ ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతాష్టావింశత్యన్యతరసంఖ్యయా। త్ర్యంబకమితి మంత్రేణ। అగ్నిం వాయుం సూర్యం ప్రజాపతిం చ తిలాహుతిభిరముకసంఖ్యాభిః సకృద్వా వ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిః। యద్వా ప్రజాపతిమేవ సమస్తవ్యాహృతిభిస్తిలైః శేషేణేత్యాది॥

॥ ౨౩ ॥ అథ సినీవాలీకుహూజననశాంతిః.

తత్రామావాస్యాయాః ప్రథమో యామః సినీవాలీ। అంత్యోపాస్త్యయామః కుహూః। మధ్యవర్తిపంచయామా దర్శ ఇతి కేచిత్। అపరే తు చతుర్దశీమాత్రయుతేఽహోరాత్రే వర్తమానా అమావాస్యా సినీవాలీ। ప్రతిపన్మాత్రయుతేఽహోరాత్రే వర్తమానా కుహూః। తేనామావాస్యాత్రయస్పర్శిత్వలక్షణదినవృద్ధ్యభావే సూర్యోదయస్పర్శిత్వాభావలక్షణక్షయాభావే చ దర్శో నాస్త్యేవ। ఉదయాత్పూర్వాహోరాత్రే వర్తమానాయాః సినీవాలీత్వాత్। ఉదయోత్తరం వర్తమానాయాః కుహూత్వాత్। దినక్షయే సర్వాప్యమా దర్శసంజ్ఞా। న

తత్రసినీవాలీకుహూభాగా । కేవలచతుర్దశీకేవలప్రతిపద్యుక్తత్వాభావాత్ । ఏవందినవృద్ధౌత్రిదినస్పర్శేమధ్యదినస్థా షష్టినాడీమితామావాస్యాదర్శసంజ్ఞా । చతుర్దశ్యాదియోగాభావాత్ ।పూర్వోత్తరదినస్థాభాగాసినీవాలీకుహూసంజ్ఞావిత్యాహుః । ఇదంమయూఖేస్పష్టం । సినీవాల్యాంప్రసూతాస్యాద్యస్యభార్యాపశుస్తథా । గజాశ్వామహిషీచైవశక్రస్యాపిశ్రియంహరేత్ ॥౧॥ గోవక్షిమృగదాసీనాంప్రసూతిరపివిత్తహృత్ । కుహూప్రసూతిరత్యర్థంసర్వదోషకరీస్మృతా ॥ ౨॥ యస్య ప్రసూతిరేతేషాం తస్యాయుర్ధననాశనం శాంత్యభావేఽహితత్త్యాగమాత్రజాతోవనాశయః ॥ ౩ ॥ అత్యాగేనాశయేత్కించిత్స్వయంవానాశమాప్నుయాత్ । సినీవాలీజననసూచితెత్యాదిఃకుహూజననసూచితారిష్టనాశేత్యాదిశ్చసంకల్పః । కుహూజననే గోప్రసవ్రూపీతి కేచిత్ । అత్రోభయత్రాపి చతుర్దశీశాంతివచ్ఛతచ్ఛిద్రకలశసహితాఃపంచకలశాః । మధ్యేరుద్రఃప్రధానదేవతాఇంద్రఃపితరశ్చపార్శ్వదేవతే । ఇతిప్రతిమాత్రయం।ఇంద్రస్యపితౄణాంచప్రధానరుద్రన్యూనసంఖ్యయాప్రధానోక్తసర్వద్రవ్యైర్హోమః। అవశిష్టాన్వాధానదేవతోహశ్చ తుర్దశీశాంతివత్ । ప్రధానదేవతాపూజోత్తరం గోవస్త్రస్వర్ణదానాని కృత్వా। గోభూతిలహిరణ్యాజ్యవాసోధాన్యగుడానిచ । రౌప్యంలవణమిత్యేతద్దశదానానిదాపయేత్ ॥ ౧ ॥ క్షీరాజ్యగుడదానంచకృత్వాహోమంసమారభేత్ । ఏతానిదానానిఋత్విగ్భ్యోదేయాని । తేనాంతెప్పథక్దక్షిణాదానంనకార్యం । అతఏవాత్రగవాదేర్దక్షిణారూపత్వాత్సదక్షిణందానంనభవతి । అన్యత్రతదశదానాదీనాంసదక్షిణందానంకార్యం అత్రతెషాంమానం । భువ్రమాణంగోచర్మ।సప్తహస్తోదండః । త్రింశద్దండావర్తనం । దశవర్తనానిగోచర్మ । తిలానాంద్రోణః । సువర్ణరజతయోర్దశమాషతదర్ధతదర్ధాన్యతమం।ఆజ్యస్యచత్వారింశత్పలాని । వాసస్త్రిహస్తత్వం । ధాన్యస్యపంచద్రోణాః । ఏవంగుడలవణ

యోః । ఏతావత్ప్రమాణాశక్తానిత్యనైమిత్తికె యథాశక్తిదేయాని । యథాశక్తిహిరణ్యంవాతత్ప్రతినిధిత్వేన హిరణ్యగర్భేతిమంత్రేణదేయం । నైమిత్తికాదేరకరణే ప్రత్యవాయాత్ । అభ్యుదయాది ఫలార్థంతుదశదానానిశక్తింవినానకార్యాణీతిభాతి । హోమాంతెబలిదానాభిషేకాది । ఇతి సినీవాలీకుహూశాంతిః ॥

॥ ౨౮ ॥ అథ దర్శశాంతిః.

అథాతోదర్శజాతానాం మాతా పిత్రోర్దరిద్రతా । తద్దోషపరిహారార్థం శాన్తింవక్ష్యామితేసదా ॥ ౧ ॥ అస్య । దర్శజనన సూచితారిష్టనిరాసార్థంశాన్తింకరిష్యేఇతి సంకల్పః । స్థండిలాత్పూర్వదెశే కలశంప్రతిష్ఠాప్యకలశాగ్నేయ్యోర్మధ్యేనవర్ణతోభద్రపీఠెబ్రహ్మాదిమండలదేవతాఆవాహ్యతన్మధ్యే స్వర్ణప్రతిమాయాం“యేచేహే”తి మంత్రేణపితౄనావాహయేత్ ।తద్దక్షిణె రజతప్రతిమాయా“మాప్యాయస్వే”తిసోమముత్తరతస్తామ్రప్రతిమాయాం “సవితాపశ్చాతాది”తిసూర్యంచావాహ్యసంపూజ్యాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యసర్వతోభద్రైశాన్యాంగ్రహస్థాపనాది। అన్వాధానేఆదిత్యాదిగ్రహాః।అముకసంఖ్యాభిఃసమిచ్చర్వాజ్యాహుతిభిః । పితౄన్ అష్టావింశతిసంఖ్యాకాభిః సమిచ్చరుభ్యాం । సోమంసూర్యంచ ప్రత్యేకమష్టోత్తర శతసంఖ్యసమిచ్చర్వాహుతిభిః । శేషేణస్విష్టకృతమిత్యాది । అత్రస్విష్టకృతఃపూర్వంమాతాపితృశిశూనాంకలశోదకేనాభిషేకస్తతః స్విష్టకృద్బలిదానాదీతివిశేషః । ఇతిదర్శశాన్తిః ॥

॥ ౨౯ ॥ అథ నక్షత్రశాన్తిః.

తత్రమూలనక్షత్రఫలం । పితామ్రియేతమూలాద్యేపాదెపుత్రజనిమూలనక్షత్రఫలాది.

ర్యది । ద్వితీయేజననీనాశోధననాశస్తృతీయకె ॥ ౨ ॥ చతుర్థెకులనాశోతఃశాన్తిః కార్యాప్రయత్నతః । క్వచిచ్చతుర్థచరణః శుభఉక్తొమునిభిః ॥ ౩ ॥ ఏవంచదుహితుర్జ్ఞేయంమూలజాతఫలంబుధైః । కేచిత్తు ।

దశన్యాహన్తిమూలర్క్షే పితరం మాతరం తథా । మూలజాశ్వశురం హన్తి శ్వశ్రూమాశ్లేషజాసుతా ॥ ౧ ॥ జ్యేష్ఠాయాం తు పతిజ్యేష్ఠం విశాఖోత్థా తు దేవరం । శాన్తిర్వాపి పుష్కలా స్యాచ్చేత్తర్హి దోషో న విద్యతే ॥ ౨ ॥ ఇత్యాహుః । అభుక్తమూలసంభవం పరిత్యజేత్తు బాలకం । సమాష్టకం పితాథవా న తన్ముఖం విలోకయేత్ । జ్యేష్ఠాంతే ఘటికా చైకా మూలాదౌ ఘటికాద్వయం । అభుక్తమూలమథవా సంధినాడీచతుష్టయం ॥ ౧ ॥ వృషాలిసింహేషు ఘటేచ మూలం దివిస్థితం యుగ్మతులాంగనాంత్యే । పాతాలగం మేషధనుఃకులీరనక్రేషు మర్త్యేష్వితి సంస్మరన్తి ॥ ౨ ॥ ఏతల్లగ్నఫలం । స్వర్గే మూలే భవేద్రాజ్యం పాతాలే చ ధనాగమః । మృత్యులోకే యదా మూలం తదా శూన్యం సమాదిశేత్ ॥ ౧ ॥ నవమాసం సార్పదోషో మూలదోషోఽష్టవర్షకం । జైష్ఠో మాసాస్పంచ దశ తావద్దర్శనవర్జనం ॥ ౨ ॥ వ్యతీపాతేంగహానిః స్యాత్పరిఘే మృత్యుమాదిశేత్ । వైధృతౌ పితృహానిః స్యాన్నష్టేందావంధతాం వ్రజేత్ ॥ ౩ ॥ మూలే సమూలనాశః స్యాత్కులనాశో ధృతౌ భవేత్ । వికృతాంగశ్చ హీనశ్చ సంధ్యాయో ఘభయోరపి ॥ ౪ ॥ తద్వత్సదంతజాతస్తు పాదజాతస్తథైవ చ । తస్మాచ్ఛాన్తిం ప్రకుర్వీత గ్రహణాంకూరచేతసాం ॥ ౫ ॥ వ్యతీపాతాద్యగ్రహముఖసహితా తత్తచ్ఛాంతిరవశ్యం కార్యా । ఇతరశాంతిషు గ్రహముఖో నావశ్యక ఇత్యర్థః । ముఖ్యకాలం ప్రవక్ష్యామి శాన్తిహోమస్య యత్నతః । జాతస్య ద్వాదశాహే తు జన్మర్క్షే వా శుభే దినే ॥ ౧ ॥ జననాద్ద్వాదశాహే శాన్తికరణే శాంత్యుక్తనక్షత్రాహుతివహ్ని చక్రావలోకనాదికం నావశ్యకం । కాలాంతరే ఆవశ్యకం ॥

సర్వశాంతిషు శుభదినమ్.

ఏవమన్యశాంతిష్వపి జ్ఞేయం । తద్యథా । శుక్లాదితస్తిథిః సైకావారయుక్తాబ్ధిశేషితా । ఖేగుణేభువి వాసోఽగ్నేర్ద్వ్యేకే యోనాస్త్యదధో దివి ॥ ౧ ॥ భూమావగ్నిః శుభః హోమాహుతిః సూర్యభతస్త్రిభం త్రిభం గణ్యం ము

హుస్త్రత చ చంద్రభావధి । సూర్యజ్ఞశుక్రార్కజచంద్రభూమిజాజీవాస్తమః కేతురసత్యసన్ముఖే ॥ ౧ ॥ సంస్కారనిత్యకర్మసు నిమిత్తావ్యవహితనైమిత్తికేషు రోగాతురే చ వహ్నిచక్రాదికం నాపేక్షితం । అగ్నేఃస్థాపనవేలాయాం పూర్ణాహుత్యామథాపి వా । ఆహుతిర్వహ్నివాసశ్చ విలోక్యశాన్తికర్మణి ॥ ౧ ॥ త్ర్యుత్తరారోహిణీశ్రవణధనిష్ఠాశతతారకాపునర్వసుస్వాతీమఘాశ్వినీహస్తపుష్యానూరాధారేవతీనక్షత్రేషు గురుశుక్రాస్తమలమాసరహితే శుభవారతిథ్యాదౌ శాన్తిః కార్యా । నిమిత్తావ్యవహితనైమిత్తికరోగశాంతౌ చ అస్తాదివిచారణా నాస్తి । ఇతి ప్రసంగాత్సర్వశాంత్యుపయోగిశుభదిననిర్ణయః । అభుక్తమూలోత్పత్తౌ వర్షాష్టకం శిశుత్యాగః ॥

మూలశాంతిప్రయోగః.

తతః శాన్తిః । తదన్యమూలోత్పత్తౌ ద్వాదశాహే అవ్యవహితాగామిమూలయుతే శుభదినే వాన్యస్మిన్ శుభదినే వా గోప్రసవశాన్తిం కృత్వాస్య శిశోర్మూలప్రథమచరణోత్పత్తిసూచితారిష్టనిరాసార్థం సగ్రహమఖాం శాన్తిం కరిష్య ఇతి సంకల్పయేత్ । ద్వితీయాదిపాదోత్పత్తౌ సంకల్పే తథోహః । బ్రహ్మసదస్యౌ కృత్వా । ఋత్విజోష్టౌ చత్వారో వా । మధ్యకలశే స్వర్ణప్రతిమాయాం రుద్రావాహనాది । తస్య చతుర్దిక్షు కుంభచతుష్టయేఽక్షతపుంజేషు వరుణపూజా । యద్వా మధ్యకుంభే ప్రతిమాయాం రుద్రస్తదుత్తరకుంభే వరుణః పూజ్య ఇతి కుంభద్వయం । రుద్రకుంభోత్తరతః కుంభే ప్రతిమాసు నిఋతిమింద్రమపశ్చావాహ్య పద్మస్య చతుర్వింశతిదలేషు ఉత్తరాషాఢాద్యనూరాధాంతచతుర్వింశతినక్షత్రాణాం విశ్వేదేవాదిచతుర్వింశతిదేవతాస్తండులపుంజాదిష్వావాహ్య దిక్షు లోకపాలాంశ్చావాహ్య పూజయేత్ । అగ్నిగ్రహస్థాపనాద్యంతేఽన్వాధానే కాలాదిగ్రహాన్సమిచ్చర్వాజ్యాహుతిభిః । నిఋతిం ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్యాభిః పూర్ణతిలమిశ్రపాయససమిదాజ్యచర్వాహుతిభిః । యద్వా

పాయసేనాష్టోత్తరశతసంఖ్యయా సమిదాజ్యచరుభిరష్టావింశతిసంఖ్యయా ఇంద్రమపశ్చప్రతిద్రవ్యమష్టావింశతిసంఖ్యపాయససమిదాజ్యచర్వాహుతిభిర్విశ్వేదేవాదిచతుర్వింశతిదేవతా అష్టాష్టపాయసాహుతిభిః "రక్షోహణమగ్నింకృణుష్వపాజ" ఇతిపంచదశఋగ్భిః ప్రత్యృచమష్టాష్టసంఖ్యకృసరాహుతిభిః ॥ ౧౨౦ ॥ సవితారందుర్గాంత్ర్యంబకంకవీన్దుర్గాం వాస్తోష్పతింఅగ్నింక్షేత్రపాలంమిత్రావరుణావగ్నిం చాష్టాష్టకృసరాహుతిభిః। శ్రియం।హిరణ్యవర్ణామితిపంచదశఋగ్భిః ప్రత్యృచమష్టాష్టసమిదాజ్యచర్వాహుతిభిః। సోమంత్రయోదశపాయసాహుతిభిః రుద్రంస్వరాజంచతుర్గృహీతాజ్యేనాగ్నింవాయుంసూర్యంప్రజాపతించాజ్యేనశేషేణస్విష్టకృతమిత్యాది । కవీనిత్యత్రఋత్విక్స్తుతి మిత్యుద్దేశోమయూఖాదౌ। శూర్పత్రయేనిర్వాపః। తత్రప్రథమేశూర్పేపాయసార్థం తూష్ణీంద్వాదశముష్టీన్నిఋతిమింద్రమపశ్చోద్దిశ్యనిరూప్య। ద్వితీయేచర్వర్థంతద్దేవత్రయముద్దిశ్యద్వాదశముష్టీన్ । పునఃప్రథమేషణ్ణవతిముష్టీన్ పాయసార్థంతృతీయేశూర్పేకృసరార్థంచతుశ్చత్వారింశన్ముష్టీన్ ద్వితీయేపునశ్చతురోముష్టీన్ప్రథమేపునఃసోమార్థంచతుర్ముష్టీన్నిరూప్యతతఃశూర్పత్రయే ఆహుతిపర్యాప్తతండులాన్గృహీత్వానిర్వాపసంఖ్యయాప్రోక్ష్య పాత్రత్రయేహవిస్త్రయంశ్రపయేత్ । తిలమిశ్రతండులపాకేనకృసరోభవతి । గ్రహార్థంగృహసిద్ధాన్నంగ్రాహ్యం। సర్వగ్రంథేషునిఋత్యాద్యర్థంనిర్వాపాదిక్రమేణశ్రపణమేవోక్తం। అతోగృహసిద్ధాన్నఏవతిలదుగ్ధమిశ్రణేన కృసరాదిసంపాదనం ప్రమాదాలస్యాదికృతకర్మభ్రంశఏవ । తతోహోమకాలేయజమానస్త్యాగం కుర్యాత్ । తత్రఏతావత్సంఖ్యాహుతిపర్యాప్తంసమిదాజ్యచరుద్రవ్యమాదిత్యాదినవగ్రహేభ్యోనమమ । ఏవమధిదేవతాదిభ్యః। తతోష్టోత్తర శతసంఖ్యాహుతిపర్యాప్తంఘృతమిశ్రపాయసం అష్టోత్తరశతాహుతీనాంవాపర్యాప్తంసమిదాజ్యచర్వాత్మకద్రవ్యత్రయమిదం నిఋతయేనమమ । అష్టా

వింశత్యాహుతిపర్యాప్తం పాయససమిచ్చర్వాజ్యమింద్రాయనమమ । ఏవమద్భ్యః। అష్టాష్టాహుతిపర్యాప్తం పాయసం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః ॥౧॥ విష్ణవే ॥ ౨ ॥ వసుభ్యః ॥ ౩ ॥ వరుణాయ ॥ ౪ ॥ అజైకపదే ॥ ౫ ॥ అహయేబుధ్న్యాయ ॥ ౬ ॥ పూష్ణే ॥ ౭ ॥ అశ్విభ్యాం ॥ ౮ ॥ యమాయ ॥ ౯ ॥ అగ్నయే ॥ ౧౦ ॥ ప్రజాపతయే ॥ ౧౧ ॥ సోమాయ ॥ ౧౨ ॥ రుద్రాయ ॥ ౧౩ ॥ అదిత్యై ॥ ౧౪ ॥ బృహస్పతయే ॥ ౧౫ ॥ సర్పేభ్యః ॥ ౧౬ ॥ పితృభ్యః ॥ ౧౭ ॥ భగాయ ॥౧౮॥ అర్యమ్ణే ॥ ౧౯ ॥ సవిత్రే ॥ ౨౦ ॥ త్వష్ట్రే ॥ ౨౧ ॥ వాయవే ॥౨౨॥ ఇంద్రాగ్నిభ్యాం ॥ ౨౩ ॥ మిత్రాయ ॥ ౨౪ ॥ నమమ ॥ వింశత్యధికశతాహుతిపర్యాప్తం కృసరం రక్షోఘ్నేఽగ్నయేనమమ । అష్టాష్టాహుతిపర్యాప్తం కృసరం సవిత్రే దుర్గాయై త్ర్యంబకాయ కవిభ్యో దుర్గాయైవాస్తోష్పతయేఽగ్నయే క్షేత్రపాలాయ మిత్రావరుణాభ్యామగ్నయేచనమమ । ప్రతిద్రవ్యం వింశత్యధికశతాహుతి పర్యాప్తాని సమిచ్చర్వాజ్యానిశ్రియైనమమ । త్రయోదశాహుతిపర్యాప్తం పాయసంసోమాయ చతుర్గృహీతాజ్యంరుద్రాయస్వరాజే । ఏకైకాహుతిపర్యాప్తమాజ్యం అగ్నయే వాయవే సూర్యాయ ప్రజాపతయేచ నమమ । ఏవంసవిస్తరం తత్తద్ద్రవ్యసంఖ్యా దేవతోచ్చారేణత్యాగః సర్వత్రజ్ఞేయః । కేచిత్తుఇదముపకల్పిత మన్వాధానోక్త ద్రవ్యజాతమన్వాధానోక్తాహుతి సంఖ్యా పర్యాప్త మన్వాధానోక్తాభ్యో యక్ష్యమాణాభ్యో దేవతాభ్యోనమమేతి సంక్షేపేణ త్యాగంకుర్వంతి । తతో గ్రహమంత్రైర్నిఋత్యాదిమంత్రైశ్చ యథాయథం హోమాంతే గ్రహపూజా స్విష్టకృన్నవాహుతి బలిదానపూర్ణాహుతి పూర్ణపాత్రవిమోకాది వహ్నిపూజాంతే యజమానాద్యభిషేకేకృతే ధృతశుక్లవస్త్రగంధోయజమానోమానస్తోకేతి విభూతింధృత్వా ముఖ్యదేవతాపూజన విసర్జనశ్రేయో గ్రహణదక్షిణాదానానికుర్యాత్ । శతంతదర్ధందశవా బ్రాహ్మణాన్భోజయేదితిసంక్షేపః ॥

॥ ౨౬ ॥ అథాశ్రేషాశాన్తిః.

తత్రాశ్లేషాఫలం। ఆశ్లేషాయాః క్రమేణ పంచసప్తద్విత్రిచతు రష్టైకాదశషట్ నవతంచేతిదశధావిభక్తనాడీషు। క్రమేణ। రాజ్యం పితృనాశో మాతృనాశః కామభోగః పితృభక్తిర్బలం హింసకత్వం త్యాగో భోగో ధనమితిఫలాని। అథపాదవిభాగేనఫలం। తత్రాద్యపాదః శుభః। ద్వితీయెపాదే ధనస్యనాశః। తృతీయే మాతుః। చతుర్థే పితుః। ఆశ్రేషాంత్యపాదత్రయజాతా కన్యాశ్వశ్రూంహంతి। ఏవం వరోపి అంత్యపాదత్రయజః స్వశ్వశ్రూంహంతి। ఆశ్రేషాసర్వపాదేషు శాంతిఃకార్యాప్రయత్నతః జాతస్యద్వాదశాహే తుశాంతికర్మసమాచ రేత్ ॥ ౧ ॥ అసంభవేతుజన్మర్క్షే అన్యస్మిన్వాశుభేదినే। ఉక్త కాలే గోముఖప్రసవంకృత్వా అస్యశిశో రాశ్రేషాజననసూచితసర్వా రిష్టపరిహారేత్యాది సంకల్పం కృత్వా మూలశాంతివత్కుంభద్వయే రుద్రవరుణౌ ద్వౌసంపూజ్య చతుర్వింశతిదలపద్మస్థకుంభేప్రతిమాయా మాశ్రేషాధిపతీన్ సర్పానావాహ్యతద్దక్షిణే పుష్యదేవతాం। బృహస్పతి ముత్తరతోమఘాదేవతాం పితౄంశ్చావాహ్యదళేషు పూర్వదలమార భ్యప్రాదక్షిణ్యేన పూర్వాధిపతి భగాది పునర్వసుదేవతాదితిపర్యంత చతుర్వింశతి దేవతావాహనాది కుర్యాత్। కౌస్తుభేతు తైత్తిరీయక మంత్రైః పుష్యమఘాపూర్వాదినక్షత్రాణామే వావాహనముక్తంనతు నక్షత్రదేవతానాం। తతోలోకపాలానావాహ్యావాహిత సర్వదేవతాః సంపూజ్యాగ్నింగ్రహాంశ్చప్రతిష్ఠాప్యాన్వాదధ్యాత్। ఆదిత్యాదిగ్రహా న్యుద్దేశాంతే। ప్రధానదేవతాఃసర్పాన్ ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్య మష్టావింశతిసంఖ్యంవా ఘృతమిశ్రపాయససమిదాజ్యచర్వాహుతిభిః। బృహస్పతిం పితౄంశ్చాష్టావింశతి సంఖ్య మష్ట సంఖ్యంవా తైరేవ ద్రవ్యైర్భగాది చతుర్వింశతి దేవతాః అష్టాష్ట పాయసాహుతిభిః రక్షోహణమిత్యాది శేషదేవతానిర్దేశో మూలశాంతివత్। తద్వదేవ

పాయసకృసరచరూణాం శ్రపణంహవిస్త్యాగశ్చకార్యః। కౌస్తుభోక్తప్ర ధానదేవతామంత్రైస్తత్తద్ధోమః। శేషంమూలశాంతివత్ ॥

॥ ౨౭ ॥ అథ జ్యేష్ఠానక్షత్రఫలమ్.

జ్యేష్ఠాయాదశభాగేషుఆద్యేమాతామహీమృతిః। మాతామహం ద్వితీయేచతృతీయేహంతిమాతులం ॥ ౧ ॥ తుర్యేజాతో మాతరంచహ న్త్యాత్మానంతుపంచమే। గోత్రజాన్షష్ఠభాగేచసప్తమేతూభయంకులం ॥ ౨ ॥ అష్టమేస్వాగ్రజంహన్తినవమేశ్వశురం తథా। దశమాంశకజాతస్తు సర్వంహన్తిశిశుర్ధ్రువం ॥ ౩ ॥ జ్యేష్ఠర్క్షేతుపుమాన్ జాతోజ్యేష్ఠభ్రా తుర్వినాశకః। జ్యేష్ఠర్క్షేకన్యకాజాతాహన్తిశీఘ్రంధవాగ్రజం ॥ ౪ ॥ పాదత్రయేజాతనరోజ్యేష్ఠోప్యత్ర ప్రజాయతే। జ్యేష్ఠాన్త్యపాదజాతస్తు పితుఃస్వస్యచనాశకః ॥ ౫ ॥ ద్వాదశాహేశాన్త్యుక్తశుభదినేవాగోప్రసవ శాన్తింకృత్వాఽస్యశిశోర్జ్యేష్ఠర్క్షజననసూచితసర్వారిష్ట పరిహారద్వా రేత్యాదిసంకల్ప్యమధ్యకలశేసువర్ణ ప్రతిమాయాంశచీసహితమైరావ తారూఢమింద్రంలోకపాలాంశ్చావాహ్య రక్తవస్త్రద్వయశష్కులీనై వేద్యసహితషోడశోపచారైఃపూజయేత్ ॥

జ్యేష్ఠాశాంతిః.

తస్యచతుర్దిక్షుకుంభచతుష్టయంతత్పూర్వమధ్యభాగేశతచ్ఛిద్రం చనిధాయపూర్ణపాత్రేయుతేషుఫలాదౌవరుణావాహనపూజనాది। అ న్వాధానేగ్రహాన్వాధానాంతెఇంద్రంపలాశసమిదాజ్యచరుద్రవ్యైఃప్రతి ద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్యయా। ఇంద్రాయేంద్రోమరుత్వతఇతి మంత్రే ణప్రజాపతిమష్టోత్తరశతతిలాహుతిభిః సమస్తవ్యాహృతిమంత్రేణ శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది అష్టోత్తరశతంబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్। ఇతి జ్యేష్ఠా శాంతిసంక్షేపః ॥

చిత్రాదిషూత్పన్నే పూజాదానాదికం.

చిత్రాద్యర్ధే పుష్యమధ్యేద్విపాదే పూర్వాషాఢాధిష్ణ్యపాదేతృతీ

షే । జాతఃపుత్రశ్చోత్తరాద్యేవిధత్తేపితోర్భ్రాతుః స్వస్యచాపిప్రణాశం ॥ ౧ ॥ ఉత్తరాఫల్గున్యాద్యపాదే ఇత్యర్థః । అత్రేత్థం భాతి । చిత్రాపూర్వార్ధేజాతస్యగోప్రసవంకృత్వా నక్షత్రాధిపతి ప్రతిమాంసంపూజ్యఅజాదానంకార్యం । ఏవంపుష్యద్వితీయతృతీయపాదయోర్జననేగోప్రసవనక్షత్రాధిపపూజాగోదానానికార్యాణి। ఉత్తరాఫల్గునీప్రథమపాదేజననే । నక్షత్రాధిపపూజాంతిలపాత్రదానంచకుర్యాత్ । ఏవంపూర్వాషాఢాతృతీయపాదేజననేనక్షత్రేశపూజాకాంచనదానం। మఘాప్రథమపాదజననేమూలవత్ఫలం । తత్రగోప్రసవనక్షత్రేశపూజనగ్రహమఖాఃకార్యాః। మఘాయాఆద్యఘటీద్వయజననేనక్షత్రగండాంతశాంతిరపి । రేవత్యంత్యఘటీద్వయేశ్విన్యాద్యద్వయేజననేనక్షత్రగండాంతశాంతిగోప్రసవగ్రహమఖాఃకార్యాః । రేవత్యశ్విన్యోరితరభాగేషుమఘాంతిమపాదత్రయేచదోషవిశేషానుక్తేర్నశాంత్యాదికం । ఏవంవిశాఖాచతుర్థపాదజననేశాలకదేవరనాశాదిదుష్టఫలోక్తేర్గ్రహమఖఃకార్యః । యత్రకాలేదుష్టఫలమాత్రముక్తం శాంతిర్నోక్తాతత్రగ్రహమఖ ఇతి కమలాకరోక్తేః । ఏవమితరత్రాప్యూహ్యం । ఇతి నక్షత్రశాంతయః ॥

॥ ౨౮ ॥ అథ వ్యతీపాతవైధృతిసంక్రాంతిశాంతిః.

కుమారజన్మకాలేతువ్యతీపాతశ్చవైధృతిః । సంక్రమశ్చరవేస్తత్రజాతోదారిద్ర్యకారకః ॥ ౧ ॥ అశ్రియంమృత్యుమాప్నోతినాత్రకార్యావిచారణా । స్త్రీణాంచశోకదుఃఖంచసర్వనాశకరోభవేత్ ॥ ౨ ॥ గోముఖప్రసవంకుర్యాచ్ఛాంతించనవగ్రహం । ఉక్తకాలేసంకల్పాదికంకృత్వాపంచద్రోణపరిమితవ్రీహిరాశింకృత్వా తదుపరిసార్ధద్రోణద్వయమితతండులరాశింతదుపరిసపాదద్రోణపరిమితతిలరాశించకృత్వాతిలరాశౌవిధినాస్థాపితకుంభేసౌవర్ణప్రతిమాయాంసూర్యమావాహ్యతద్దక్షిణోత్తరయోరగ్నిరుద్రావావాహ్యతిస్రోదేవతాః వ్యతీపాతశాంతౌసంక్రాంతిశాంతింతంత్రేణసంకల్ప్యైకైవశాంతిఃకార్యా । అత్రపూజాహో

మాదేఃప్రసంగసిద్ధిః ద్విగుణోవాప్రధానహోమఇతిభాతి । గ్రహపీఠదేవతాన్వాధానాంతేసూర్యం"ఉత్సూర్యోబృహద్"ఇతిమంత్రేణసమిదాజ్యచర్వాహుతిభిః । ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్యాభిఃఅగ్నింరుద్రంచతైరేవద్రవ్యైః ప్రత్యేకమష్టావింశతి సంఖ్యాహుతిభి"రగ్నిందూతమి"తిత్ర్యంబకమితి మంత్రాభ్యాంమృత్యుంజయమష్టోత్తరశతతిలాహుతిభిః । శేషేణేత్యాది । అభిషేకాంతేగోవస్త్రస్వర్ణాదిదత్త్వాశతం బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్ । ఇతివ్యతీపాతసంక్రాంతిశాంతిః ॥

॥ ౨౯ ॥ అథ వైధృతిశాంతౌవిశేషః.

పూర్వవత్ వ్రీహితండులతిలరాశౌస్థాపితకుంభేమధ్యే"త్ర్యంబకమి"తిమంత్రేణరుద్రందక్షిణతః "ఉత్సూర్య"ఇతిసూర్యముత్తరతశ్చాప్యాయస్వేతిసోమమావాహ్యపూజయేత్ ।అన్వాధానేరుద్రంసమిచ్చర్వాజ్యైః ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తర శతసంఖ్యాహుతిభిః సూర్యసోమౌప్రత్యేకమష్టావింశతి సంఖ్యైస్తైరేవద్రవ్యైః మృత్యుంజయ మష్టోత్తరసహస్రశతాన్యతరసంఖ్యతిలాహుతిభిః శేషేణేత్యాది । అన్యత్పూర్వవత్ । సంక్రాంతిదినేవైధృతిసత్త్వే దేవతాభేదాచ్ఛాంతిద్వయంపృథక్కార్యం । ఇతి వైధృతిశాంతిః ॥

॥ 30 ॥ అథైకనక్షత్రజననశాంతిః.

ఏకస్మిన్నేవనక్షత్రేభ్రాత్రోర్వా పితృపుత్రయోః । ప్రసూతిశ్చేత్తయోర్మృత్యుర్భవేదేకస్యనిశ్చితః ॥ ౧ ॥ పితృనక్షత్రేమాతృనక్షత్రేవాకన్యాయాః పుత్రస్యవోత్పత్తౌగోముఖప్రసవంకృత్వాశాంతిఃకార్యా। సోదరభ్రాతృభగిన్యోర్నక్షత్రేభ్రాతుర్భగిన్యావోత్పత్తౌప్రసవమకృత్వైవశాంతిమాత్రంకార్యం । సంకల్పే । పిత్రైకనక్షత్రోత్పత్తిసూచితసర్వారిష్టేత్యాద్యూహః । కలశేరక్తవస్త్రేయస్మిన్నక్షత్రేజన్మతన్నక్షత్రప్రతిమాంతన్నక్షత్రదేవతాప్రతిమాంవా। అగ్నిర్నఃపాతుకృత్తికాఇత్యాదితైత్తిరీయమంత్రైఃపూజయేత్ । అన్వాధానేఇదంనక్షత్రమము

కాం నక్షత్రదేవతాం వా సమిచ్చర్వాజ్యైః ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్యం శేషేణేత్యాది । అంతే యయోరేకనక్షత్రే జన్మ తయోరభిషేకః । అత్ర గ్రహమఖో నావశ్యకః । క్వచిత్సంపూజిత హరిహర ప్రతిమాదానమప్యుక్తం ॥

॥ ౩౧ ॥ అథ గ్రహణశాన్తిః.

గ్రహణే చంద్రసూర్యస్య ప్రసూతిర్యది జాయతే। ఇత్థం సంజాయతే యస్తు తస్య మృత్యుర్న సంశయః ॥ ౧ ॥ వ్యాధిః పీడా చ దారిద్ర్యం శోకశ్చ కలహో భవేత్ । అత్ర గోముఖప్రసవః కార్య ఇతి భాతి । గ్రహమఖః కృతాకృతః । సంకల్పే సూర్యగ్రహణకాలికప్రసూతిసూచితేత్యాద్యూహః గ్రహణకాలిక నక్షత్రస్య నక్షత్రదేవతాయా వా హేమప్రతిమాం । సూర్యగ్రహే సూర్యస్య హేమప్రతిమాం । చంద్రగ్రహే రాజతం చంద్రబింబం కృత్వోభయత్ర సీసేన రాహోర్నాగాకృతిం కృత్వా గోమయోపలిప్తే శుచిదేశే శ్వేతవస్త్రోపరి దేవతాత్రయపూజనం । నాత్ర కలశస్థాపనాది తత్ర మధ్యే "ఆకృష్ణేనే"తి సూర్యం। దక్షిణతః "స్వర్భానోరధ" ఇతి రాహుం। ఉత్తరతో నక్షత్రదేవతాం పూజయేత్ । చంద్రగ్రహే తు "ఆప్యాయస్వే"తి మధ్యే చంద్రః పూజ్యః । పార్శ్వయో రాహునక్షత్రదేవతే పూర్వవత్ । అన్వాధానే సూర్యగ్రహే సూర్యం అర్కసమిదాజ్యచరుతిలైః ప్రత్యేకమష్టోత్తర శతసంఖ్యయా రాహుం దూర్వాజ్యచరుతిలైస్తావత్సంఖ్యైర్నక్షత్రదేవతాం జలవృక్ష సమిదాజ్యచరుతిలైస్తావత్సంఖ్యయా శేషేణేత్యాది । చంద్రగ్రహే చ । చంద్రం పాలాశసమిదాజ్యచరుతిలైః । శేషం పూర్వవత్ । అంతే గ్రహకలశోదకేన పంచగవ్యపంచత్వక్పంచపల్లవాది యుతలౌకికోదకేన చ లౌకికేనైవ వాభిషేకః । వేధకాలే జన్మని నైవ శాన్తిః కింతు దుష్టకాలత్వాద్రుద్రాభిషేకః కార్య ఇతి భాతి ॥

॥ ౩౨ ॥ అథ నక్షత్రగండాంతశాంతిః.

రేవత్యాశ్లేషాజ్యేష్ఠా నక్షత్రాణామంత్యఘటీ ద్వయమశ్వినీమఘామూలానామాద్యఘటీద్వయమితి ఘటికాచతుష్టయమితం త్రివిధం నక్షత్ర

గండాంతం। అశ్వినీమఘామూలానాం పూర్వార్ధే బాధ్యతే పితా । పూషాహిశక్రపశ్చార్ధే జననీ బాధ్యతే శిశోః ॥ ౧ । సర్వేషాం గండజాతానాం పరిత్యాగో విధీయతే । వర్జయేద్దర్శనం యావత్తస్య షాణ్మాసికం భవేత్ ॥ ౨॥ శాంతిర్వా పుష్కలా కార్యా సోమమంత్రేణ భక్తిమాన్। అస్య శిశోః రేవత్యశ్వినీసంధ్యాత్మకగండాంతజననసూచితారిష్టనిరాసార్థం నక్షత్రగండాంతశాంతిం కరిష్య ఇత్యాదిసంకల్పః। గోముఖప్రసవం కృత్వా షోడశపల మష్టపలం వా చతుఃపలం వా కాంస్యపాత్రం విధాయ తస్మిన్నాప్యాయసం పయో వా నిక్షిప్య తత్ర నవనీతపూర్ణం శంఖం నిధాయ తస్మిన్రాజతం చంద్రబింబం సంస్థాప్య సోమోహమితి ధ్యానపూర్వకం చంద్రమాప్యాయస్వేతి పూజయేత్ । పూజాంతే ఆప్యాయస్వేతి మంత్రస్య సహస్రం జపః। గ్రహమఖహోమః కార్యః। నాత్ర ప్రధానదేవతా హోమః । గ్రంథాంతరే తు తామ్రకలశే రాజతప్రతిమాయాం బృహస్పతిమంత్రేణ వాగీశ్వరం సంపూజ్య తదుత్తరే కుంభచతుష్టయే పంచపల్లవాదికం కుంకుమచందనకుష్ఠగోరోచనాని క్షిప్త్వా। వరుణం పూజయేదిత్యుక్తం । ఆచార్యాయ సశంఖసమౌక్తికచంద్రదానం । గ్రంథాంతరపక్షే తామ్రపాత్రసహిత వాగీశ్వరదానం । ఆయుర్వృద్ధ్యర్థం సహస్రాక్షేణేతి మంత్రజపః । దశావరబ్రాహ్మణభోజనం చేతి ॥

॥ ౩౩ ॥ అథ తిథిగండాంత లగ్నగండాంత శాంతిః.

పంచమీషష్ఠ్యోర్దశమ్యేకాదశ్యోః పంచదశీప్రతిపదోః సంధిభూతం ఘటీద్వయం తిథిగండాంతం । కర్కసింహయోర్వృశ్చికధనుషోర్మీనమేషయోశ్చ లగ్నయోః సంధిభూతైకా ఘటికా లగ్నగండాంతం । తత్ర తిథిగండాంతే పూర్వార్ధే జన్మని తత్కాలం స్నాత్వా వృషభదానం తన్మూల్యదానం వా కృత్వా సూతకాంతే శాంతిః కార్యా। ఉత్తరార్ధే జన్మని శాంతిమాత్రం । లగ్నగండాంత పూర్వార్ధజన్మని కాంచనదానం। ఉత్తరార్ధే శాంతిమాత్రం। కుంభే హేమప్రతిమాయాం వరుణం సంపూజ్య వరుణోద్దేశేన ప్రతిద్రవ్య మష్టోత్తరశతసంఖ్యయా

సమిచ్చర్వాజ్య తిలయవానాం హోమః కార్యః । యవవ్రీహి మాష తిలముద్గానాం దక్షిణాత్వేనదానమితి ॥

॥ ౩౪ ॥ అథ దినక్షయాదిశాంతిః.

దినక్షయేచ భద్రాయాం ప్రసూతిర్యది జాయతే। యమఘంటే దగ్ధయోగే మృత్యుయోగేచ దారుణే ॥ ౧ ॥ దుష్టయోగతిథీనాంచ నిషిద్ధాంశేషుచేత్తదా । అతిదోషకరీ ప్రోక్తా తస్మిన్నాప్యయుతే సతి ॥ ౨॥ యమఘంటాదయో జ్యోతిర్గ్రంథప్రసిద్ధాః । దుర్యోగతిథీనాం నిషిద్ధభాగాస్తు విష్కంభవజ్రయోస్త్రిసః షట్ చగండాతిగండయోః । పరిఘార్ధం పంచశూలే వ్యాఘాతేఽంకఘటీస్త్యజేత్ ॥ ౨ ॥ చతుఃషడష్టనిధ్యర్కభూత తిథ్యాద్యనాడికాః । అష్టా ॥ ౮ ॥ ఝ ॥ ౯ ॥ మను ॥ ౧౪ ॥ తత్త్వా ॥ ౨౫ ॥ శా ॥ ౧౦ ॥ బాణ ॥ ౫ ॥ సంఖ్యావివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తాజ్ఞేయాః । దినక్షయాదిదోషేష్వేకైకదోషదూషితకాలేజననే శివేరుద్రైకాదశిన్యభిషేకః కార్యః । ద్విత్రాదిదోషసముచ్చయే గ్రహయజ్ఞాశ్వత్థప్రదక్షిణాదిసముచ్చయః। దీపంశివాలయే భక్త్యాఘృతేనపరిదాపయేత్ । గాణపత్యంపురుషసూక్తం సౌరంమృత్యుంజయంశుభం ॥ ౧ ॥ శాంతిజాప్యంరుద్రజాప్యంకృత్వా మృత్యుంజయీభవేత్ । ఇతివాక్యాద్బహుదోషే ఉక్తజపాదిసముచ్చయోపి ॥

॥ ౩౫ ॥ అథ విషఘటీశాంతిః.

తత్రకౌస్తుభేతిథివారనక్షత్రాణాం విషనాడ్యఉక్తాస్తథాపిజ్యోతిర్గ్రంథేషునక్షత్రవిషఘటీనామేవ మహాదోషత్వేనోక్తేర్నక్షత్రవిషఘటీష్వేవజననే ఉక్తశాంతిఃకార్యా । తిథ్యాదివిషఘటీనామల్పదోషత్వాద్రుద్రాభిషేకాదికంకార్యం । విషఘటీలక్షణం కౌస్తుభాద్జ్ఞేయం । విషనాడీషుసంజాతః పితృమాతృధనాత్మనాం। నాశకృద్విషశస్త్రాస్త్రైః స్వైరైలగ్నోంఽశకేపిచ ॥ ౧ ॥ ఏతద్విషనాడీషు శిశుజననసూచితారి

ష్టేత్యాదిసంకల్పః । ఏకకుంభే ప్రతిమాచతుష్టయే రుద్రయమాగ్నిమృత్యుదేవతాః కద్రుద్రాయ "యమాయసోమ" మగ్నిర్మూర్ధా "పరం మృత్యో" రితిమంత్రైః సంపూజయేత్ । గ్రహాన్వాధానాంతే రుద్రయమాగ్నిమృత్యూన్సమిచ్చరుఘృతతిలాహుతిభిః ప్రతిదైవతం ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతసంఖ్యాభిః శేషేణేత్యాది । గృహసిద్ధాన్నస్యహోమః ॥

॥ ౩౬ ॥ అథ యమలజననశాంతిః.

తత్ర శ్రౌతాగ్నిమతః సోగ్నయేమరుత్వతే త్రయోదశకపాలం పురోడాశం నిర్వపేదితి ఋగ్వేదబ్రాహ్మణోక్తేష్టిః । యద్వా । ఆశ్వలాయనసూత్రోక్తః కేవలమారుతయాగః। గృహ్యాగ్నిమతఆశ్వలాయనస్య గృహ్యాగ్నౌ మారుతశ్చరుః । అథయస్య వధూర్గర్భాజ్జనయేచ్చేద్యమౌతతః। సమరుద్భ్యశ్చరుం కుర్యాత్పూర్ణాహుతిమథాపివా॥౧॥ ఇతికారికోక్తేః । గృహ్యాగ్నిశూన్యబహ్వృచః కాత్యాయనోక్తశాంతిం లౌకికాగ్నౌకుర్యాత్ । మమభార్యా యమలజననసూచిత సర్వారిష్టపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం మారుతేష్ట్యాయక్ష్య ఇతిసంకల్పః శ్రౌతాగ్నిమతః । స్మార్తాగ్నిమతస్తుమారుతస్థాలీపాకేనయక్ష్యే। ఇతిసంకల్పః । నిరగ్నిస్తుగ్రహమఖాం కాత్యాయనోక్తాం శాంతిం కరిష్యే ఇతిసంకల్పః । స్వస్తివాచనాది ఆచార్యవరణాంతంకుర్యాత్ । అష్టదిక్షు అష్టకలశాన్ విధినాసంస్థాప్య । ఉదకపూరణాది సర్వౌషధిప్రక్షేపాంతేవరుణంపూజయేత్ । అష్టకలశోదకైర్దంపత్యోరభిషేకః । ఆపోహిష్ఠేతితిసృభిః । కయానఇతిద్వేఆనఃస్తుత ఇతిపంచేతిసప్తభిరైంద్రీభిఃమూషుణవరుణ ఇతిపంచభిరిదమాప ఇత్యేకయా అపనఇత్యష్టాభిరాగ్నేయీభిరృగ్భిఃకార్యః। అభిషిక్తౌదంపతీధృత శ్వేతవస్త్రచందనౌ ఉదఙ్ముఖౌతిష్ఠేతాం । ప్రాఙ్ముఖ ఆచార్యోఽగ్నిగ్రహస్థాపనాంతే అపస్తిసృభిరాజ్యాహుతిభిరింద్రం సప్తభిర్వరుణం పంచభిరపఏకయాగ్నిమష్టాభిరాజ్యాహుతిభిః పూర్వత్రాభిషేకార్థముక్తైశ్చతుర్వింశతిమంత్రైరగ్నింసోమం పవమానం పావకం మారుతం మరుతః యమం

అంతకం మృత్యుంచైకైకయా చర్వాహుత్యానామమంత్రైః । శేషే
ణేత్యాదిఅన్వాదధ్యాత్ । షట్త్రింశద్వారం తూష్ణీంనిర్వాపప్రోక్షణే ।
అంతే గృహకలశోదకాదినాభిషేకః । దాసీమహిషీవడవాగోహస్తినీ
నాం యమలజననే పీయంశాంతిఃకార్యా ॥

ఉత్పాతాదిశాంతిః.

ఇయం శాంతిర్గ్రహోత్పాతేషు ఉలూకకపోతగృధ్రశ్యేనానాం గృహప్రవేశే స్తంభప్రరోహే వల్మీకప్రరోహే మధుజననేఆసనశయనభంగే పల్లీపతనేసరటారోహణే । ఛత్రధ్వజవినాశేషు అన్యేషూత్పాతేషుచ కార్యేతిచకాత్యాయనమతం । సాచసాగ్నికైః కాత్యాయనైః స్వగృహ్యాగ్నౌకార్యా । నిరగ్నికైస్తేరన్యైశ్చలౌకికాగ్నౌ। ఇతియమలజననాదిశాంతిః ॥

॥ ౩౭ ॥ అథ త్రికప్రసవశాంతిః.

సుతత్రయే సుతాచేత్స్యాత్తత్రయేవాసుతోయది । మాతాపిత్రోః కులస్యాపితదానిష్టంమహద్భవేత్ ॥ ౧ ॥ జ్యేష్ఠనాశోవిత్తహానిర్దుఃఖంవాసుమహద్భవేత్ । గోప్రసవంకృత్వా । మమసుతత్రయజన్మానంతరం కన్యాజననసూచితసర్వారిష్టేతివా। కన్యాత్రయజన్మానంతరం పుత్రజననసూచితేతివా నిమిత్తానుసారేణ సంకల్పః । స్థండిల పూర్వభాగే గ్రహస్థాపనాంతే తదుత్తరతః కలశపంచకే స్వర్ణప్రతిమాసు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశేంద్రరుద్రానావాహ్యపూజయేత్ । తత్రమంత్రాః। బ్రహ్మజజ్ఞానం । ఇదంవిష్ణు । త్ర్యంబకం । యతఇంద్ర । కద్రుద్రాయేతి । గ్రహపీఠదేవతాన్వాధానాంతే । బ్రహ్మాణంవిష్ణుం । మహేశంఇంద్రం రుద్రంచప్రత్యేకం సమిదాజ్యచరుతిలైః ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తర సహస్రాష్టోత్తర త్రిశతాష్టోత్తర శతాన్యతమ సంఖ్యాహుతిభిః । శేషేణేత్యాది ॥

॥ ౩౮ ॥ అథ దంతజననశాంతిః.

ఉపరిప్రథమంయస్య జాయంతేథశిశోర్ద్విజాః । దంతైర్వాసహ

యస్యస్యాజ్జన్మభార్గవసత్తమ ॥ ౧ ॥ ద్వితీయేచతృతీయేచ చతుర్థే పంచమేతథా । యదాదంతాశ్చజాయంతే మాసేచైవమహద్భయం ॥ ౨ ॥ మాతరంపితరంవాథ ఖాదేదాత్మానమేవచ । బాలానామష్టమే మాసి షష్ఠేమాసితతఃపునః ॥ ౩ ॥ దంతాయస్యచజాయంతే మాతా వామ్రియతేపితా । బాలకఃపీడ్యతేవాత్ర స్వయమేవనసంశయః ॥ ౪ ॥ కేచిత్తుఅష్టమేమాసి దంతజన్మశుభమాహుః । తత్రాన్యశిశోఃప్రథమమూర్ధ్వే దంతజననసూచిత సర్వారిష్టేత్యాది సదంతజననసూచితేత్యాదివా । ద్వితీయ మాసే దంతజననసూచితేత్యా దివాసంకల్పః । యథానిమిత్తంయోజయేత్ । స్థండిలోత్తరభాగే నౌకాయాం స్వర్ణపీఠేవాస్వస్తికయుతేబాలముపవేశ్య సర్వౌషధ్యాదియుక్తజలైః స్నాపయిత్వా స్థండిలపూర్వతః కలశేవ్రీహిమాసుధాతారం వహ్నింసోమం వాయుంపర్వతాన్ కేశవంచేతిషట్ దేవతాఃసంపూజ్య । గ్రహాన్వాధానాంతే । ధాతారంసకృచ్చరుణావహ్న్యాదిపంచదేవతా ఏకైకయాజ్యాహుత్యాశేషేణేత్యాదిఅన్వాదధ్యాత్ । ధాత్రేత్వాజుష్టంనిర్వపామీత్యాదినిర్వాపప్రోక్షణే । నామ్నాచరుహోమః । స్రువేణవహ్న్యాదిభ్యః పంచాజ్యాహుతయోపినామ్నైవహోమాంతే దక్షిణాందత్వా సప్తాహం యథాశక్తిబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ అష్టమదినేకాంచనాది దత్వా కర్మేశ్వరార్పణం కుర్యాత్ । షష్ఠాష్టమమాసయోర్దంతజననేతు ఏకస్యాబృహస్పతిదేవతాయాఃపూజనం । దధిమధుఘృతాక్తానామశ్వత్థసమిధామష్టోత్తరశతం బృహస్పతిమంత్రేణహోమః । ఆజ్యేన స్విష్టకృదాది ఇతిదంతజననశాంతిః ॥

॥ ౩౯ ॥ అథ ప్రసవవైకృతశాంతిః.

యత్రగర్భే విపర్యాసో మానుషాణాంగవామపి । అద్భుతాని ప్రసూయంతే తత్రదేశస్యవిద్రవః ॥ ౧ ॥ మానుషామానుషాణాంచ గోజాశ్వమృగపక్షిణాం । జాయంతే జాతిభేదాశ్చ సదంతావికృతాస్తథా ॥ ౨ ॥ బహుశీర్షాఅశీర్షావా బహుకర్ణాఅకర్ణకాః । ఏకశృంగా

ద్విత్రిశృంగా స్తథైవ త్రిచతుర్భుజాః ॥ ౩ ॥ దీర్ఘకర్ణామహాకర్ణా గజకర్ణాశ్చమానవాః । రాజశ్రేష్ఠకులేనాశో ధనస్య చకులస్య చ ॥ ౪ ॥ అష్టోత్తరసహస్రాణి చరుం వై జుహుయాద్ఘృతం । సమిధాంతుపలాశానాం తర్పయేత్పూర్వవద్ద్విజాన్ ॥ ౫ ॥ అశిరాజాయ తేజంతు స్తథా ద్విత్రిశిరా స్తథా । అత్రి మార్యాద్భుతే సూర్యం పూజయేజ్జుహుయాదపి ॥ ౬ ॥ దధ్యాజ్యమధుసంయుక్తాః సమిధ స్త్వర్కసంభవాః। మృగీ జనయతే సర్పాన్ మండూకాంశ్చైవమానుషాన్ ॥ ౭ ॥ అత్రాద్భుతే గీష్పతయె పూజాం హోమం చకారయేత్ । ఔదుంబరస్య సమిధో దధిసర్పిఃసమన్వితాః ॥ ౮ ॥ స్త్రీగర్భపాతోయమలం ప్రసూయంతే ధవా స్త్రియః । నదంతాశ్చైవ జాయంతే జాతమాత్రా హసంతి చ ॥౯॥ బుధాద్భుతే బుధాయాత్రి పూజాహోమా సమాచరేత్ । సంక్షేపేణ యథాప్రజ్ఞ మిత్థంజననశాంతయః ॥ ౧౦ ॥ ఉక్తాజపాభిషేకార్థ సూక్తాదిబహువిస్తృతాః । ప్రయోగాః కౌస్తుభాదౌచ ప్రసిద్ధాబహుళః పరాః ॥ ౧౧ ॥ అనేన ప్రీయతాం దేవో భగవాన్ విఠ్ఠలః ప్రభుః ॥

॥ ౪౦ ॥ అథ నామకరణమ్.

తత్రజన్మదినే జాతకర్మానంతరం తత్కాలః । క్వచిత్ ఏకాదశాహే ద్వాదశాహేవా విప్రస్యనామకర్మ ॥

నామకరణకాలః.

దశమదినే ఆశౌచసత్త్వేపి వచనాన్నామకర్మకార్యమితి కేచిత్। క్షత్రియాణాం త్రయోదశే షోడశేవాదినే వైశ్యానాం షోడశేవింశతితమేవాదినే ద్వావింశేమాసాంతేవా శూద్రాణాం మాసాంతే శతతమేదినేవత్సరాంతేవేతి విప్రాదీనాంగౌణకాలః । ముఖ్యకాలేకుర్వన్ విప్రాదిః పుణ్యతిథినక్షత్రచంద్రానుకూల్యాది గుణాదరం నకుర్యాత్। ఉక్తముఖ్యకాలాతిక్రమే శుభనక్షత్రాదికమావశ్యకం । వైధృతివ్యతీపాత సంక్రాంతి గ్రహణదినామావాస్యా భద్రాసు ప్రాప్తకాలేపి నామకర్మాదిశుభకర్మ నకార్యం । అత్ర మలమాస గురుశుక్రాస్తాది

దోషోనాస్తీత్యుక్తం। అపరాహ్ణేరాత్రౌచ నామకర్మవర్జ్యం । అథోక్తకాలాతిక్రమేఽపేక్షితశుభతిథ్యాది । చతుర్థీషష్ఠ్యష్టమీనవమీద్వాదశీచతుర్దశీ పంచదశీరహితాస్తిథయఃప్రశస్తాః । చంద్ర బుధ గురు శుక్రావాసరాః । అశ్వినీ త్ర్యుత్తరా రోహిణీ మృగ పునర్వసు పుష్య హస్త స్వాత్యనురాధా శ్రవణ ధనిష్ఠా శతతారకా రేవతీనక్షత్రాణి । వృషభ సింహ వృశ్చికలగ్నాని ప్రశస్తాని ॥

నామచతుష్టయ నిర్ణయః.

తానినామానిచతుర్విధాని। దేవతానామమాసనామ నక్షత్రనామ వ్యావహారికనామేతి । తత్రాముకదేవతాభక్తఇత్యాకారకం దేవతానామప్రథమం। చైత్రాదిమాసనామాని వైకుంఠోథజనార్దనః। ఉపేంద్రోయజ్ఞపురుషో వాసుదేవ స్తథాహరిః ॥ ౧ ॥ యోగీశఃపుండరీకాక్షః కృష్ణోనంతోఽచ్యుత స్తథా । చక్రీతిద్వాదశైతాని క్రమాదాహుర్మనీషిణః ॥ ౨ ॥ ఇత్యనుసారేణమాసనామద్వితీయకం । మాసాశ్చాత్రచాంద్రాః । తేచశుక్లాదికృష్ణాంతా ఏవ । యస్మిన్నక్షత్రే జన్మతన్నక్షత్ర వాచకశబ్దాత్ తత్రజాత ఇత్యధికారవిహిత తద్ధిత ప్రత్యయేకృతే నిష్పన్నం నాక్షత్రనామతృతీయం । తద్యథా । అశ్వయుక్ । ఆపభరణః । కార్తికః । రౌహిణః । మార్గశీర్షః । ఆర్ద్రకః । పునర్వసుః। పుష్యః । ఆశ్రేషః । మాఘః । పూర్వాఫల్గునః । ఉత్తరాఫల్గునః । హస్తః । చైత్రః । స్వాతిః । విశాఖః । అనురాధః । జ్యైష్ఠః । మూలకః। పూర్వాషాఢః ఉత్తరాషాఢః । అభిజితః । శ్రావణః । శ్రవిష్ఠః । శతభిషక్ । పూర్వాప్రోష్ఠపాదః । ఉత్తరాప్రోష్ఠపాదః । రైవతః । ఇతి । కేచిత్తు । చూచేచోలాశ్వినీప్రోక్తేత్యాది జ్యోతిర్గ్రంథోక్తావకహడా చక్రానుసారేణాశ్విన్యాదే శ్చతుష్చరణేషు । చూడామణిశ్చేదీశశ్చేతేశోలక్ష్మణఇత్యాదికాని నాక్షత్రనామానికుర్వంతి। తన్న శ్రౌతగ్రంథాది బహుసమ్మతం । శాంఖాయనాస్తు కృత్తికోత్పన్నస్యాగ్నిశర్మేతి నక్షత్రదేవతాసంబద్ధం నాక్షత్రంనామకుర్వంతి । ఏవం

కాలీయాఅపి। నాక్షత్రనామ్నైవాభివాదనీయం గుప్తంచామౌంజీబంధ
నాత్। మాతాపితరావేవజానీయాతాం। వ్యావహారికంనామ చతు
ర్థం। తచ్చకవర్గాదిషు తృతీయచతుర్థపంచమవర్ణా హకారాన్య
తమవర్ణాద్యావయవికం యరలవాన్యతమమధ్యవర్ణయుతం ఋగ్వర్ణ
రహితం విసర్గాంతం పిత్రాది పురుషత్రయాన్యతమవాచకం శత్రువా
చకభిన్నం తద్ధితప్రత్యయరహితం కృత్ప్రత్యయాంతంయుగ్మాక్షరం పుం
సామయుగ్మాక్షరం స్త్రీణాంకార్యం। యథాదేవఇతిహరిరితి। ఉక్త
సర్వలక్షణాభావే సమాక్షరం పుంసామయుగ్మాక్షరం స్త్రీణామిత్యేక
లక్షణయుతమేవ। యథారుద్రఇతిరాజేత్యాది। అక్షరమత్రస్వరః।
వ్యంజనేషునసంఖ్యానియమః। అత్రవిశేషః॥ ద్వ్యక్షరంప్రతిష్ఠాకామ
శ్చతురక్షరంబ్రహ్మవర్చసకామః। అంత్యలకారరేఫం వర్జయేదితి ఆప
స్తంబహిరణ్యకేశిసూత్రేతు ప్రాతిపదికాదిధాత్వంతం యథాహిరణ్య
దాఇతి। ఉపసర్గయుతంవాసుశ్రీరిత్యాదీతివిశేషఉక్తః। తచ్చ వ్యావ
హారికంనామ శర్మపదాంతం దేవపదాంతంవాబ్రాహ్మణస్య। వర్మేతి
రాజేతివాపదయుతంక్షత్రియస్య। గుప్తదత్తాన్యతరాంతంవైశ్యస్య।
దాసాంతంశూద్రస్యకార్యం। వ్యావహారికంనామ ప్రాసాదాదీనామపి
కార్యం। దేవాలయగజాశ్వానాం వృక్షాణాంవాపికూపయోః। సర్వా
పణానాంపణ్యానాం చిహ్నానాం యోషితాంనృణాం ॥ ౧ ॥ కావ్యా
దీనాంకవీనాంచ పశ్వాదీనాం విశేషతః। రాజప్రాసాద యజ్ఞానాం
నామకర్మయథోదితం ॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్తేః। అథప్రయోగవిశేషః॥

అథ ప్రయోగః.

గర్భాధానాదిసంస్కారలోపే ప్రత్యేకంపాదకృచ్ఛ్రం బుద్ధిపూ
ర్వమకరణేప్రత్యేకమర్ధకృచ్ఛ్రం ప్రాయశ్చిత్తంజాతకర్మణఃకాలాతిపత్తి
నిమిత్తకాజ్యహోమపూర్వకంకార్యం। తద్యథా। జాతకర్మణః। కాలాతి
పత్తినిమిత్తకదోషపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం ప్రాయశ్చిత్త

హోమంకరిష్యఇతిసంకల్ప్యాగ్నిస్థాపనధ్యానాధానాదిపాకయజ్ఞతంత్రసహి
తంవహ్నిస్థాపనాజ్యసంస్కారపాత్రసంస్కారమాత్రసహితంవాభూర్భు
వఃస్వఃస్వాహేతిసమస్త వ్యాహృత్యాజ్యహోమంకుర్యాత్। హోమం
సమాప్య గర్భాధానపుంసవనానవలోభన సీమంతోన్నయనలోపజనిత
దోషపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం ఏతావతఃపాదకృచ్ఛ్రా
న్బుద్ధి పూర్వకలోపేర్ధ కృచ్ఛ్రాన్ తత్ప్రత్యామ్నాయ గోనిష్క్ర
యీభూతయథాశక్తిరజత ద్రవ్యదానేనాహమాచరిష్యఇతి సంకల్ప్య।
ద్రవ్యందద్యాత్। జాతకర్మనామ్నోః సహచికీర్షాయాంపూర్వోక్త
జాతకర్మసంకల్పవాక్యముచ్చార్య। అస్య। కుమారస్యాయురభివృద్ధివ్యవ
హారసిద్ధిబీజగర్భ సముద్భవైనోనిబర్హణద్వారా। శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్య
ర్థంనామకర్మచతంత్రేణకరిష్యఇతిసంకల్ప్యస్వస్తివాచనాదికుర్యాత్।
తత్రజాతకర్మ నామకర్మణోః పుణ్యాహంభవంతో బ్రువంత్విత్యుక్త్వా
అస్యకుమారస్యజాతకర్మణేఏతన్నామ్నే అస్మైచస్వస్తిభవంతోబ్రువం
త్వితిస్వస్తివర్యాయేవదేత్। తదనుసారేణైవవిప్రప్రతివచనం। కేవలనా
మచికీర్షాయాం। నామకర్మణః పుణ్యాహమిత్యుక్త్వాస్వస్తిపర్యాయే
అముకనామ్నేఅస్మైస్వస్తిభవంతోబ్రువంత్వితివదేత్। విప్రాశ్చాము
కనామ్నేఅస్మైస్వస్తీతిప్రతిబ్రూయుః। లేఖనాదానామత్రయంశర్మాది
పదరహితంకృత్వావ్యావహారికంనామశర్మాద్యంతంకుర్యాత్।అభివాద
నే। నాక్షత్రనామాపిశర్మాద్యంతంసవర్ణలోచ్చారణీయం। అవశిష్టః
ప్రయోగఃప్రయోగగ్రంథేషు। అథస్త్రీణాంనామకర్మ। సంకల్పేఅస్యాః
కుమార్యాఇతివిశేషః। స్వస్తివాచనేఏతన్నామ్న్యైఅస్యైస్వస్తీత్యాది।
భక్త్యాబంతందేవతానామ। మాసనామసుచక్రిణీవైకుంఠీవాసుదేవీ
తి త్రీణిజేబంతాని। హరిరిత్యవికృతం। అవశిష్టానిఅష్టావాబంతాని। రోహిణీ
కృత్తికేత్యేవంయథాయథంనాక్షత్రనామేతిమాతృదత్తమతె। ఆశ్వలా
యనైర్నాక్షత్రనామస్త్రీణాంనకార్యం। వ్యావహారికంయజ్ఞదాశర్మేణ

తిపుంవత్ । పూజాదికం వైదికమంత్రరహితంపుంవత్కార్యం । పితు
రసన్నిధౌ స్త్రీపుంసయోర్నామ పితామహాదిః కుర్యాత్ । ఇతినామ
కరణం ॥

॥ ౮౧ ॥ అథాందోలారోహణదుగ్ధపానజలపూజనాని.

ఆందోలాశయనేపుంసోద్వాదశోదివసఃశుభః । త్రయోదశస్తుకన్యా
యానక్షత్రవిచారణా ॥ ౧ ॥ అన్యస్మిందివసేచేత్స్యాచ్ఛుభకాలంవిచా
రయేత్ । ఉత్తరాత్రయరోహిణీహస్తాశ్వినీపుష్యరేవత్యనూరాధామృగ
చిత్రాపునర్వసుశ్రవణస్వాతినక్షత్రేషుశుభవారేరిక్తాతిరిక్తతిథౌచంద్ర
తారాబలేకులయోషిద్భిరాందోలాశయనంకార్యం । ఏకత్రింశేదినేద్వి
తీయజన్మర్క్షేవాదోలారోహోక్తనక్షత్రేవా పూర్వాహ్ణమధ్యాహ్న
యోఃకులదేవతావిప్రయోః పూజాంవిధాయశంఖేనగోదుగ్ధంపాయయే
త్ ఇతిదుగ్ధపానం । సూత్యామాసోత్తరం బుధసోమగురువారేషురిక్తా
న్యతిథౌశ్రవణపుష్యపునర్వసు మృగహస్తమూలానురాధా నక్షత్రేషు
జలస్థానంగత్వా జలపూజాకార్యా । అత్రగురుశుక్రాస్త చైత్రపౌష
మాసావర్జ్యాః । ఇతి జలపూజనం ॥

॥ ౮౨ ॥ సూర్యావలోకననిష్క్రమణభూమ్యుపవేశనాన్నప్రాశనాని.

తృతీయే మాసిసూర్యావలోకనంచతుర్థే మాసి అన్నప్రాశనకాలే
వానిష్క్రమణం। తత్రకాలః।శుక్లపక్షఃశుభఃప్రోక్తఃకృష్ణశ్చాంత్యత్రికం
వినా । రిక్తాషష్ఠ్యష్టమీదర్శద్వాదశీచవివర్జితా ॥ ౧ ॥ గురుశుక్రబుధ
వారాః । అశ్వినిరోహిణీమృగపుష్యోత్తరాత్రయహస్తధనిష్ఠాశ్రవణరే
వతీపునర్వస్వనురాధా నక్షత్రాణిచశస్తాని । ఇదంనిష్క్రమణం నిత్యం
కామ్యం।సూర్యావలోకననిష్క్రమణయోర్నాందీశ్రాద్ధంకృతాకృతం।
అథ భూమ్యుపవేశనకాలః । పంచమమాసేనిష్క్రమోక్తతిథ్యాదౌభౌ
మబలేసతిభూమ్యుపవేశనంకార్యం। అథాన్నప్రాశనకాలః । షష్ఠేఽష్ట
మేదశమేద్వాదశేవామాసేపూర్ణేవత్సరేవాపుంసోన్నప్రాశనం।పంచ
మసప్తమనవమమాసేషుస్త్రీణాం।ద్వితీయాచతృతీయాచపంచమీసప్త

మీతథా త్రయోదశీచదశమీప్రాశనేతిథయఃశుభాః ॥ ౧ ॥ బుధశుక్రగు
రువారాఃశుభాః । రవిచంద్రవారౌ క్వచిత్ । అశ్వినీరోహిణీమృగపున
ర్వసుపుష్యోత్తరాత్రయహస్తచిత్రాస్వాత్యనురాధా శ్రవణధనిష్ఠాశత
తారకారేవత్యఃశుభాః । జన్మనక్షత్రమశుభమితి కేచిత్ । భద్రావైధృ
తివ్యతీపాతగండాతిగండవజ్రశూలపరిఘావర్జ్యాః । విష్ణుశివచంద్రార్క
దిక్పాలభూమిదిశాబ్రాహ్మణాన్ సంపూజ్యమాతురుత్సంగగతస్యశిశోః ।
కాంచనేకాంస్యేవాపాత్రేస్థితందధిమధుఘృతమిశ్రంపాయసం సువర్ణ
యుతహస్తేనసమంత్రం ప్రాశయేత్ । సూర్యావలోకనాదీన్యన్నప్రాశ
నాంతానిఅన్నప్రాశనకాలేశిష్టాః సహైవానుతిష్ఠంతి । ఏతేషాంసహప్ర
యోగసంకల్పాదికంకౌస్తుభాదౌజ్ఞాతవ్యం । అథాన్నప్రాశనాంతేకర్త
వ్యం । అగ్రతోఽథపరిన్యస్యశిల్పవస్తూనిసర్వశః । శస్త్రాణిచైవవస్త్రా
ణితతః పశ్యేత్తులక్షణం ॥ ౧ ॥ ప్రథమంయత్స్పృశేద్బాలః । పుస్తకా
దిస్వయంతదా । జీవికాతస్యబాలస్యతేనైవతుభవిష్యతి ॥ ౨ ॥ అన్నప్రా
శనాంతసంస్కారేషుమలమాసగురుశుక్రాస్తాదిదోషోనాస్తిఇత్యుక్తం ।
చచ్ఛుద్ధకాలేష్వసంభవేజ్ఞేయం । తేనషష్ఠాదిమాసే అస్తాదిదోషసత్వే
ఽష్టమాదిమాసేకార్యం । ఇతిసూర్యావలోకన నిష్క్రమణ భూమ్యుప
వేశనాన్నప్రాశనాని ॥

॥ ౮౩ ॥ అథ కర్ణవేధః.

దశమేద్వాదశేవాహ్నిషోడశేకర్ణవేధనం మాసేషష్ఠేసప్తమేవా
అష్టమేదశమేపివా ॥ ౧ ॥ ద్వాదశేవాతతోఽబ్దేచప్రథమేవాతృతీయకే।
నకర్తవ్యంసమేవర్షేస్త్రీపుంసః శ్రుతివేధనం ॥ ౨ ॥ తృతీయాదివత్స
రేమాసాః । కార్తికపౌషమాసేవాచైత్రేవాఫాల్గునేపివా । శుక్లపక్షః
శుభఃప్రోక్తోజన్మమాసోనిషేధితః ॥ ౧ ॥ భద్రాయాంవిష్ణుశయనేకర్ణ
వేధంవివర్జయేత్ । తేనకార్తికమాసవిధిఃశుక్లద్వాదశ్యుత్తరంజ్ఞేయః ।
కేచిన్మీనస్థసూర్యేచైత్రం ధనుస్థేపౌషం మాసంవర్జయంతి ద్వితీయాదశ

మీ షష్ఠీ సప్తమీ చ త్రయోదశీ । ద్వాదశీ పంచమీ శస్తా తృతీయా కర్ణవేధనే ॥ ౧ ॥ చంద్రబుధగురుశుక్రవారాః పుష్యపునర్వసు మృగోత్తరాత్రయ హస్తచిత్రాశ్వినీశ్రవణరేవతీధనిష్ఠాః శుభాః । విష్ణురుద్రబ్రహ్మసూర్యచంద్ర దిక్పాలనాసత్యసరస్వతీగోబ్రాహ్మణ గురుపూజాం కృత్వాలక్తకరసాంకితం కర్ణం పుంసః పూర్వం దక్షిణం విధ్యేత్ పశ్చాద్వామం । స్త్రీణాం పూర్వం వామం । సౌవర్ణ రాజపుత్రస్య రాజతీ విప్రవైశ్యయోః । శూద్రస్య చాయసీ సూచీ బాలకాష్టాంగులా మతా ॥ ౧ ॥ కర్ణరంధ్రే రవేశ్ఛాయా ప్రవిశేద్వర్ధయేత్తథా । అన్యథా దర్శనే తస్య పూర్వపుణ్యవినాశనం । ఇతి కర్ణవేధః ॥

॥ ౪౪ ॥ అథ బాలస్యదృష్టిదోషాదారక్షావిధిః.

వాసుదేవో జగన్నాథః పూతనాతర్జనో హరిః । రక్షతు త్వరితో బాలం ముంచ ముంచ కుమారకం ॥ ౧ ॥ కృష్ణ రక్ష శిశుం శంఖమధుకైటభమర్దన । ప్రాతః సంగవమధ్యాహ్నసాయాహ్నేషు చ సంధ్యయోః ॥ ౨ ॥ మహానిశి సదా రక్ష కంసారిష్టనిషూదన । యద్ఘోరజః పిశాచాంశ్చ గ్రహాన్మాతృగ్రహానపి ॥ ౩ ॥ బాలగ్రహాన్ విశేషేణ ఛింధి ఛింధి మహాభయాన్ । త్రాహి త్రాహి హరే నిత్యం త్వద్రక్షాభూషితం శిశుం ॥ ౪ ॥ ఇతి భస్మాభిమంత్ర్య వభూషయేత్తేన భస్మనా । శిరోలలాటాద్యంగేషు రక్షాం కుర్యాద్యథావిధి ॥ ౫ ॥ ఇతి ప్రయోగసాగరే । రక్ష రక్ష మహాదేవ నీలగ్రీవ జటాధర । గ్రహైస్తు సహితో రక్ష ముంచ ముంచ కుమారకం ॥ ౧ ॥ అముం మంత్రం భూర్జపత్రే విలిఖ్య తత్పత్రం భుజే బధ్నీయాత్ । బాలరోదనపరిహారార్థం యంత్రముక్తం మయూఖే । షడస్రమధ్యే హ్రీంకారస్తన్మధ్యే శిశోర్నామ విలిఖ్య షట్కోణేషు । ఓం లులు వస్వాహేతి మంత్రషడక్షరాణి విలిఖ్య తద్బహిర్నేమివద్వృత్తద్వయం విలిఖ్య తద్బహిరధోముఖైరర్ధచంద్రైరావేష్ట్య పంచోపచారైః సంపూజ్య బాలహస్తే బధ్నీయాదితి । బాలగ్రహశాంత్యాదికం బాలగ్రహస్తవశ్చ శాంతికమలాకరశాంతిమయూఖయోర్ద్రష్టవ్యమ్ ॥

॥ ౪౫ ॥ అథ వర్ధాపనవిధిః.

సచవర్షపర్యంతం ప్రతిమాసం జన్మతిథౌ కార్యః । వర్షోత్తరం ప్రత్యబ్దం జన్మతిథౌ కార్యః । తిథిద్వైధే యత్ర జన్మర్క్షయోగః సా గ్రాహ్యా । దినద్వయే జన్మనక్షత్రయోగసత్వాసత్వయోరౌదయికీ ద్విముహూర్తాధికా గ్రాహ్యా । ద్విముహూర్తన్యూనత్వే పూర్వా । జన్మమాసస్య అధిమాసత్వే శుద్ధమాసే ప్రత్యాబ్దిక వర్ధాపనవిధిర్నత్వధికే । అథ సంక్షేపతః ప్రయోగః ॥ ... ... *

సంక్షిప్త ప్రయోగః.

ఆయురభివృద్ధ్యర్థం వర్షవృద్ధికర్మ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య తిలోద్వర్తనపూర్వకం తిలోదకేన స్నాత్వా కృతతిలకాదివిధిర్గురుం సంపూజ్యాక్షతపుంజేషు దేవతాః పూజయేత్ । తత్రాదౌ కులదేవతాయై నమ ఇతి కులదేవతామావాహ్య జన్మనక్షత్రం పితరౌ ప్రజాపతిం భానుం విఘ్నేశం మార్కండేయం వ్యాసం జామదగ్న్యరామం అశ్వత్థామానం కృపం బలిం ప్రహ్లాదం హనుమంతం విభీషణం షష్ఠీం చ నామ్నావాహ్య పూజయేత్ । షష్ఠ్యై దధిభక్తనైవేద్యం పూజాంతే ప్రార్థనా । చిరంజీవీ యథా త్వం భో భవిష్యామి తథా మునే । రూపవాన్విత్తవాంశ్చైవ శ్రియాయుక్తశ్చ సర్వదా ॥ ౧ ॥ మార్కండేయ నమస్తేస్తు సప్తకల్పాంతజీవన । ఆయురారోగ్యసిద్ధ్యర్థం ప్రసీద భగవన్ మునే ॥ ౨ ॥ చిరంజీవీ యథా త్వంతు మునీనాం ప్రవరో ద్విజ । కురుష్వ మునిశార్దూల తథా మాం చిరజీవినం ॥ ౩ ॥ మార్కండేయ మహాభాగ సప్తకల్పాంతజీవన । ఆయురారోగ్యసిద్ధ్యర్థమస్మాకం వరదో భవ ॥ ౪ ॥ అథ షష్ఠీప్రార్థనా । జయ దేవి జగన్మాత జగదానందకారిణి । ప్రసీద మమ కల్యాణి నమస్తే షష్ఠిదేవతే ॥ ౧ ॥ త్రైలోక్యే యాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ । బ్రహ్మవిష్ణుశివైః సార్ధం రక్షాం కుర్వంతు తాని మే ॥ ౨ ॥ తతస్తిలగుడమిశ్రం

యః పిబేత్ । తత్ర మంత్రః । సతిలం గుడసంమిశ్రమం జల్యర్ధమితం పయః । మార్కండేయాద్వరం లబ్ధ్వా పిబామ్యాయుర్వివృద్ధయే ॥ ౧ ॥ క్వచిత్పూజితషోడశదేవతాభ్యో నామ్నా ప్రత్యేకమష్టావింశతిసంఖ్యతిలహోమ ఉక్తః । తతో విప్రభోజనం తద్దినే నియమాః । ఖండనం నఖకేశానాం మైథునాధ్వగమౌ తథా । ఆమిషం కలహం హింసాం వర్షవృద్ధౌ వివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ మృతే జన్మని సంక్రాంతౌ శ్రాద్ధే జన్మదినే తథా । అస్పృశ్యస్పర్శనే చైవ న స్నాయాదుష్ణవారిణా ॥ ౨ ॥

॥ ౪౬ ॥ అథచౌలమ్.

జన్మతో గర్భతో వాబ్దే ప్రథమేఽథ ద్వితీయకే । తృతీయే పంచమే వాపి చౌలకర్మ ప్రశస్యతే ॥ ౧ ॥ యద్వా సహోపనీత్యా త్రికులాచారాద్వ్యవస్థితిః । మాఘఫాల్గునవైశాఖజ్యేష్ఠేమాసి శుభం స్మృతమ్ ॥ ౨ ॥ జన్మమాసేఽధిమాసే న జ్యేష్ఠే జ్యేష్ఠస్య నో భవేత్ । శుక్లపక్షః శుభః ప్రోక్తః కృష్ణశ్చాంత్యత్రికం వినా ॥ ౨ ॥ ద్వితీయా థ తృతీయా చ పంచమీ సప్తమీ శుభా । దశమ్యేకాదశీ వాపి త్రయోదశ్యపి శస్యతే ॥ ౩ ॥ రవిభౌమార్కిశనయో వారా విప్రాదివర్ణతః ॥ గురుశుక్రబుధాః శుక్లే సోమః సర్వశుభావహః ॥ ౪ ॥ అశ్వినీమృగపునర్వసుపుష్యహస్తచిత్రా స్వాతీజ్యేష్ఠాశ్రవణధనిష్ఠాశతతారకారేవత్యః శుభాః । క్షౌరప్రయాణక్షేమజ్యేజన్మర్క్షం వర్జయేత్సదా । ఆయుః క్షయోఽనురాధాగ్నితుర్యకృత్తరారోహిణీమఘే ॥ ౧ ॥ సింహస్థే గురౌ చౌలాదిశుభకర్మ న కార్యం । సూనోర్మాతరి గర్భిణ్యాం చూడాకర్మ న కారయేత్ । పంచమాబ్దాత్ప్రాగూర్ధ్వం తు గర్భిణ్యామపి కారయేత్ ॥ ౧ ॥ సహోపనీత్యా కుర్యాచ్చేత్తదా దోషో న విద్యతే । పృథక్ చూడాకర్మ పృథగుపనయనం చ మాతరి గర్భిణ్యాం న కార్యం । ఉభయోః సహానుష్ఠానే తు న దోషః । గర్భిణ్యామపి పంచమమాసపర్యంతం న దోషః । పంచమమాసాదధః కుర్యాదత ఊర్ధ్వం న కారయేదిత్యుక్తేః । జ్వరితస్య చౌలాదిమంగలం న కార్యం ।

వివాహవ్రతచూడాసు మాతా యది రజస్వలా । తస్యాః శుద్ధేః పరం కార్యం మంగలం మనురబ్రవీత్ । నాందీశ్రాద్ధోత్తరం రజస్వలాయాం శాంతిం కృత్వా కార్యం । కేచిత్తు ముహూర్తాంతరాభావే ప్రారంభాత్ప్రాగపి రజోదోషే శ్రీపూజనాదివిధినా శాంతిం కృత్వా కార్యమిత్యాహుః । మాతులపితృవ్యాదికర్తరి తత్పత్న్యాం రజస్వలాయామపి మంగలం నేతి సింధుః । త్రిపురుషాత్మకకులే మధ్యే మౌంజీవివాహరూపమంగలోత్తరం ముండనాఖ్యం చూడాకర్మాది న కార్యం । సంకటే తు అబ్దభేదే కార్యం । చతుఃపురుషపర్యంతం కులే సపిండీకరణమాసికశ్రాద్ధాంతప్రేతకర్మసమాప్తేః ప్రాక్ చూడాకర్మాదికమభ్యుదయికం కర్మ న కార్యం । ఏకమాతృజయోరేకవత్సరేఽపత్యయోర్ద్వయోః । న సంస్కారః సమానః స్యాన్మాతృభేదే విధీయతే ॥ ౧ ॥ ప్రారంభోత్తరం సూతకప్రాప్తౌ కూష్మాండీభిర్ఘృతం హుత్వా గాం దత్త్వా చూడోపనయనోద్వాహాదికమాచరేత్ । అత్ర విశేషో వివాహప్రకరణే వక్ష్యతే । మధ్యే ముఖ్యా ఏకా శిఖా అన్యాశ్చ పార్శ్వాదిభాగేష్వితి యథాకులాచారం ప్రవరసంఖ్యయా శిఖాశ్చూడాసమయే కార్యాః । ఉపనయనకాలే మధ్యశిఖేతరశిఖానాం వపనం కృత్వా మధ్యభాగే ఏవోపనయనోత్తరం శిఖా ధార్యా । చౌలకర్మణి జాతకర్మణి చ భోజనే సాంతపనకృచ్ఛ్రం ప్రాయశ్చిత్తం । అన్యేషు సంస్కారేషు ఉపవాసేన శుద్ధిః । చూడాంతాః సర్వే సంస్కారాః । స్త్రీణామమంత్రకాః కార్యాః । హోమస్తు సమంత్రకః "హోమోప్యమంత్రకః కార్యో న వా కార్య" ఇతి వృత్తికృదాదిమతం । ఏవం శూద్రస్యాప్యమంత్రకం చౌలం । ఇదానీం శిష్టేషు స్త్రీణాం చూడాదిసంస్కారకరణం న దృశ్యతే । వివాహకాలే చూడాదిలోపప్రాయశ్చిత్తమాత్రం కుర్వంతి । చౌలోత్తరం మాసత్రయపర్యంతం సపిండైః పిండదానం తిలతర్పణం చ న కార్యం । మహాలయే గయాయాం పిత్రోః ప్రత్యబ్దశ్రాద్ధే చ పిండదానాది కార్యం ॥ ... ...

॥ ౪౭ ॥ అథ విద్యారంభః.

పంచమే వర్షే అక్షరలేఖనారంభ ఉత్తరాయణే కార్యః । అత్ర కుంభస్థః సూర్యో వర్జ్యః । శుక్లపక్షః శుభః ప్రోక్తః కృష్ణశ్చాంత్యత్రికం వినా । ద్వితీయా తృతీయా పంచమీ దశమ్యేకాదశీ ద్వాదశీ త్రయోదశ్యః శ్రేష్ఠాః । అశ్వినీమృగార్ద్రాపునర్వసుపుష్యహస్తచిత్రాస్వాత్యనురాధాశ్రవణధనిష్ఠాశతతారకారేవత్యః । భౌమశనిభిన్నవారాశ్శుభాః । విఘ్నేశం లక్ష్మీనారాయణౌ సరస్వతీం స్వవేదం సూత్రకారం చ పూజయిత్వా గురుం బ్రాహ్మణాన్ ధాత్రీం చ సంపూజ్య నత్వా సర్వాంస్త్రిః ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణవపూర్వకమక్షరమారభేత్ । తతో గురుం నత్వా దేవతా విసర్జయేత్ । తతస్త్రిభువనమాతః సర్వవాఙ్మయరూపేణాగచ్ఛాగచ్ఛేతి సరస్వత్యా ఆవాహనమంత్రః । ప్రణవేన షోడశోపచారార్పణం ॥ ... ... *

॥ ౪౮ ॥ అథానుపనీతధర్మాః.

ప్రాగుపనయనాత్కామచారకామవాదకామభక్షాః । తేన మూత్రపురీషోత్సర్గాదావాచమనాద్యాచారో నాస్తి । లఘుపాతకహేతులశునపర్యుషితోచ్ఛిష్టాది భక్షణే దోషాభావః । ఏవమపేయపానేఽనృతావాచ్యభాషణేపి । మహాదోషహేతుమాంసాంత్యజరజస్వలాదిస్పృష్టాన్నభక్షణే మద్యాదిపానే చ దోషాస్త్యేవ । రజస్వలాదిసంస్పర్శే స్నానమేవ కుమారకే । శిశోరభ్యుక్షణం ప్రోక్తం బాలస్యాచమనం స్మృతం । తత్ర ప్రాగన్నప్రాశనాచ్ఛిశుసంజ్ఞా । తత ఊర్ధ్వం ప్రాక్చౌలాత్ త్రివర్షాద్వా బాలసంజ్ఞా । తత ఆమౌంజీబంధనాత్ కుమారసంజ్ఞా । అత్రాచమనమితి త్రిరుదకపానమేవ । న తు ఓష్ఠమార్జనాదికల్ప ఇతి జ్ఞేయం "న చానుపనీతో వేదముచ్చారయేత్" పిత్రోరంత్యక్రియాయాం త్వనుపనీతేనాపి మంత్రోచ్చారః కార్యః । స చ ద్వి

త్రివర్షయోః కృతచూడస్యైవ త్రివర్షోర్ధ్వం త్వకృతచూడస్యాపి । ఏతచ్చారసపుత్రవిషయం । పిత్రోరనుపనీతోపి విదధ్యాదౌరసః సుతః । ఔర్ధ్వదైహికమన్యే తు సంస్కృతాః శ్రాద్ధకారకాః ॥౧॥ ఇతి స్కాందాత్ । బాలానామపథ్యం పిత్రాదిభిర్నివారణీయం । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన బాలానగ్రే తు భోజయేత్ । బాలానాం క్రీడనదానే స్వర్గే సుఖం । తేషాం భోజ్యప్రదానే గోదానఫలమ్ ॥ ... ...

॥ ౪౯ ॥ అథోపనయనమ్.

ఉపనయనం నామ ఆచార్యసమీపనయనాంగకో గాయత్ర్యుపదేశప్రధానకః కర్మవిశేషః । ఉపనయనపదస్య యోగరూఢత్వాత్ । తత్రాధికారిణః ॥ ... ... *

ఉపనయనేధికారిణః.

పితైవోపనయేత్పుత్రం తదభావే పితుః పితా । తదభావే పితుర్భ్రాతా తదభావే తు సోదరః ॥౧॥ తదభావే సగోత్రసపిండాః । తదభావే మాతులాదయోఽసగోత్రసపిండాః । తదభావేఽసపిండసగోత్రజాః । ఏతే చ కుమారాపేక్షయా వయోజ్యేష్ఠా వివక్షితాః । కనిష్ఠకర్తృకోపనయనస్య నిషిద్ధత్వాత్ సర్వాభావే శ్రోత్రియః । జన్మనా బ్రాహ్మణో జ్ఞేయః సంస్కారైర్ద్విజ ఉచ్యతే । విద్వత్త్వాచ్చాపి విప్రత్వం త్రిభిః శ్రోత్రియ ఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ కృచ్ఛ్రత్రయం చోపనేతా త్రీన్ కృచ్ఛ్రాంశ్చ వటుశ్చరేత్ । గాయత్ర్యా ద్వాదశాధికసహస్రజపశ్చోపనయనేఽధికారసిద్ధ్యర్థం కార్యం । కేచిద్ద్వాదశసహస్రీం జపంతి । అథోపనయనకాలః ॥ ... ... *

ఉపనయనకాలః.

గర్భతో జన్మతో వా పంచమేష్టమే వా వర్షే బ్రాహ్మణస్యోపనయనం । ఏకాదశే ద్వాదశే వా క్షత్రియస్య । ద్వాదశే షోడశే వా వై

శ్యస్య । షష్ఠే తు ధర్మకామస్య విద్యాకామస్య సప్తమే । అష్టమే సర్వకా
మస్య నవమే కాంతిమిచ్ఛతః ॥ ౧ ॥ కేచిత్తు విప్రస్యాష్టమం ముఖ్యమన్యంతే ।
ఆషోడశాదా ద్వావింశాదా చతుర్వింశాచ్చ వత్సరాత్ బ్రాహ్మణాదే
ర్గౌణకాలః । అత్ర గర్భాదిః సంఖ్యా । తథా చ జన్మతః పంచదశవర్ష
పర్యంతం విప్రస్యావిశేషతః ప్రాయశ్చిత్తం । షోడశవర్షే సశిఖవప
నమేకవింశతిరాత్రం యావకాశనమంతే సప్తబ్రాహ్మణభోజనమితి ప్రా
యశ్చిత్తం । సప్తదశాదివర్షేషు కృచ్ఛ్రత్రయాదిప్రాయశ్చిత్తపూ
ర్వకముపనయనం బోధ్యం । క్షత్రియయోరుత్తరాయణే మౌంజీ
బంధః । వైశ్యస్య దక్షిణాయనేపి । వసంతే బ్రాహ్మణముపనయీత
గ్రీష్మే రాజన్యం శరది వైశ్యం । మాఘాదిశుక్రాంతకపంచమాసాః
సాధారణా వా సకలద్విజానామితి గర్గోక్తేర్వసంతాలాభే శిశిరగ్రీష్మా
వపి గ్రాహ్యౌ । వసంతవిధినోత్తరాయణాదివిధేః సంకోచాయోగాత్
ఏవం మాఘాదిమాసపంచకనియమాత్ పౌషాషాఢయోః॥ సత్యప్యుత్త
రాయణే ఉపనయనం న కార్యం । తత్రాపి మీనార్కమారభ్య యావన్మి
థునప్రవేశం ప్రశస్తః కాలః । మీనమేషయోస్తు ప్రశస్తతరః । మకర
కుంభస్థేర్కే మధ్యమం మీనమేషస్థే ఉత్తమం వృషభమిథునస్థేఽధమ
ముపనయనమిత్యభిధానాత్ । మీనార్కవిశిష్టశ్చైత్రోఽనిష్టబృహ
స్పత్యాదిబహువిధదోషాపవాదకతయా ప్రశస్తతమః । జీవభార్గవ
యోరస్తే సింహస్థే దేవతాగురౌ । చంద్రసూర్యే దుర్బలేపి గోచరే
నిష్టదే గురౌ ॥ ౧ ॥ మేఖలాబంధనం కార్యం చైత్రే మీనగతే రవావిత్య
ర్థకస్మృతేః । అతో గురుశుక్రాస్తదోషాపవాదోతిమహాసంకటవిష
యత్వాన్న కథనీయః । మీనార్కే చైత్రే జన్మమాసనక్షత్రదోషో నాస్తి ।
జన్మమాసజన్మనక్షత్రజన్మతిథిజన్మలగ్నజన్మరాశిజన్మలగ్నేషు విప్రా
ణాముపనయనం దోషాయ । క్షత్రియవైశ్యయోః ప్రథమగర్భదోషేణ ।
జ్యేష్ఠాపత్యస్య జ్యేష్ఠమాసే మంగలం న । శుక్లపక్షః శుభః ప్రోక్తః కృష్ణ

శ్చాంత్యత్రికం వినేతి గురూక్తేః కృష్ణపక్షే దశమీపర్యంతం సంకటే కా
ర్యం । శిష్టాస్తు సంకటేపి కృష్ణపక్షే పంచమీపర్యంతమేవ కుర్వంతి । అథ
తిథివిచారః ॥ ... ... *

తిథివిచారః.

ద్వితీయా తృతీయా పంచమీ షష్ఠీ దశమ్యేకాదశీ ద్వాదశ్యః ప్రశ
స్తాః । క్వచిత్సప్తమీ త్రయోదశీ కృష్ణప్రతిపద్వ్యపి పునరుపనయనమా
కాద్యుపనయనవిషయః । తిథావుపపదాఖ్యాయామనధ్యాయేఽలగ్రే
హే । అపరాహ్ణే చోపనీతః పునః సంస్కారమర్హతి ॥ ౧ ॥ సితా జ్యే
ష్ఠే ద్వితీయా చ ఆశ్వినే దశమీ సితా । చతుర్థీ ద్వాదశీ మాఘే వ ఏతాః
సోపపదాః స్మృతాః ॥ ౨ ॥ అనధ్యాయాః పౌర్ణమాసీ చతుర్థీ అష్ట
మీ అమా । ప్రతిపత్ సూర్యసంక్రాంతిర్మన్వాద్యాశ్చ యుగాదయః ॥
౩॥ కృష్ణపక్షే ద్వితీయా చ కార్తికాషాఢఫాల్గునే విషువాయనసంక్రాం
త్యోః పక్షిణీ అనధ్యాయ ఇతి పూర్వపరిచ్ఛేదే ఉక్తం । సోపపదానామ
నధ్యాయతిథీనాం చ దినద్వయే సూర్యోదయోత్తరం సూర్యాస్తాత్పూర్వం
చ త్రిముహూర్తే సత్త్వే దినద్వయమనధ్యాయః । శిష్టాస్తు ప్రతిపచ్ఛేష
ఘటికాదిమాత్రేపి వ్రతబంధేఽనధ్యాయం వదంతి । విషువాయనేతర
సంక్రాంతిమన్వాదియుగాదిషు తు ప్రథమద్వితీయపరిచ్ఛేదోక్తరీత్యా ।
యత్ర దినే సంక్రాంతిపుణ్యకాలో యుగమన్వాదిశ్రాద్ధకాలశ్చ తద్దినేఽ
నధ్యాయః । న తు తేషామస్తాదాముహూర్తత్రయే సత్త్వమనధ్యాయ
హేతుః । త్రయోదశ్యాది చత్వారి సప్తమ్యాదిదినత్రయం । చతుర్థీ
చైకతః ప్రోక్తా అష్టావేతే గలగ్రహాః ॥ ౧ ॥ అత్ర చతుర్థీ నవమీ చ
వ్రతకాలే త్యాజ్యేతి భాతి కేచిచ్చతుర్థీశేషయుతపంచమ్యాం వ్రత
బంధం న కుర్వంతి తత్ర మూలం మృగ్యం । నవమీశేషయుతదశమ్యాం
మౌంజీ న కార్యేతి మయూఖే । అపరాహ్ణస్త్రిధా విభక్తదినతృతీయాం
శో వ్రతబంధే వర్జ్యః । దినమధ్యమభాగో మధ్యమః । ప్రథమ

భాగో ముఖ్యః । మన్వాదియుగాదయో ద్వితీయపరిచ్ఛేదే దర్శి
తాః। తత్రోపనయనే చైత్రశుక్లతృతీయాయా మన్వాదేర్వైశాఖశుక్ల
తృతీయాయా యుగాదేశ్చ ప్రసక్తిః । అన్యేషాం యుగాదిమన్వాది తిథీ
నాం ప్రసక్తిర్నాస్తి అనయోరపవాదః సింధుకౌస్తుభాదౌ స్మర్యతే ।
యాశ్చైత్రవైశాఖసితా తృతీయా మాఘస్య సప్తమ్యథ ఫాల్గునస్య । కృష్ణే
ద్వితీయోపనయే ప్రశస్తా ప్రోక్తా భరద్వాజమునీంద్రముఖ్యైః ॥ ౧ ॥ ఇతి
అత్ర మాఘసప్తమ్యా మన్వాదేరపవాదః పునరుపనయనాదివిషయః ।
ఫాల్గునకృష్ణద్వితీయాయాశ్చ తు మార్గస్య ద్వితీయాత్వేనానధ్యాయ
త్వం ప్రాప్తం తస్యాపవాదోయం । యత్తు । అనధ్యాయస్య పూర్వేద్యు
రనధ్యాయాత్పరేహని । వ్రతారంభం విసర్గం చ విద్యారంభం చ వర్జ
యేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి స్మృత్యంతరం । తద్ద్వితీయావిధ్యనుపపత్త్యా గలగ్రహత్వే
న ప్రాప్తసప్తమీనవమీత్రయోదశీనిషేధానువాదకమితి భాతి । అప్రా
ప్తనిషేధకత్వే మన్వాదియుగాదిసంక్రాంత్యాది ప్రయుక్తానధ్యాయే
భ్యోపి పూర్వాపరదినయోర్నిషేధాపత్త్యా చైత్రశుక్లద్వితీయాదేరపి
నిషిద్ధత్వాపాతాత్ । నచేష్టాపత్తిః । శిష్టాచారగ్రంథేషు చానుపలం
భాత్ । ముహూర్తమార్తండోక్త్యా మాఘే శుక్లద్వితీయా కృష్ణద్వితీ
యా వైశాఖకృష్ణద్వితీయా చేత్యనధ్యాయత్రయముపనయనవేధికం ప్రా
ప్నోతి । ఏతదపరే నాద్రియంతే। బహుగ్రంథేషు మూలానుపలంభాత్ ।
మౌంజీప్రకరణే ముహూర్తచింతామణ్యాదిగ్రంథేషు క్వాప్యనుక్తేశ్చ।
అతో మార్తండోక్తానామతిరిక్తానధ్యాయానాముపనిషత్ప్రాతాదివిష
యత్వం న తు మౌంజీవిషయత్వమితి యుక్తం భాతి । తత్ర తృతీయాషష్ఠీ
ద్వాదశీషు ప్రదోషసత్త్వే మౌంజీ న కార్యా । రాత్రిప్రథమయామే
చతుర్థీ సార్ధయామే సప్తమీ యామద్వయే త్రయోదశీ చేత్తదా ప్ర
దోషః । దినద్వయే ప్రథమయామాదిషు చతుర్థ్యాదివ్యాప్తౌ పూర్వ
దినే ప్రదోషో నోత్తరదినే ఇతి కౌస్తుభే । ప్రదోషదినే మందవారే కృష్ణప

శాంత్యతిరిక్తే చోపనయనే పునరుపనయనమితి మయూఖః । ఏతే నిత్యా
నధ్యాయాః । అథ నైమిత్తికాః ॥ ... ... *

నైమిత్తికానధ్యాయాః.

వివాహప్రతిష్ఠోద్యాపనాదిప్రాసమాప్తేః "సగోత్రాణామనధ్యా
య" ఇతి స్మృత్యర్థసారోక్తేః స్త్రీపురుషసపిండేషు బ్రహ్మయజ్ఞాది వర్జ
నాత్ మౌంజీవివాహాదినిమిత్తకమండపప్రతిష్ఠాద్యుత్సవసమాప్తి పర్యం
తముపనయనం కార్యమితి భాతి । వివాహాదిమంగళకరణే దోషాన । శోభ
నదినే చానధ్యాయ ఇత్యుక్తే గర్భాధానాదిశుభకార్య దినే ఏకకులే ఏక
గృహే వా వ్రతబంధో న కార్య ఇతి భాతి । భూకంపే భూవిదారణే వజ్రపా
తే ఉల్కాపాతే ధూమకేతూత్పాతే గ్రహణే చ దశాహం సప్తాహం వా వ్రత
బంధాదిమంగలం న కార్యం । కేచిత్సంకటే త్రిదినమనధ్యాయమా
హుః । అకాలవృష్టౌ త్రిరాత్రం పక్షిణీ వానధ్యాయః ।
పౌషాదిచైత్రాంతమకాలవృష్టిః । కేచిదార్ద్రాదిజ్యేష్ఠాంతసూర్య
నక్షత్రాదన్యత్రాకాలవృష్టిరిత్యాహుః । యస్మిన్దేశే యో వర్షా
కాలస్తతోన్యత్రాకాలవృష్టిరితి సిద్ధాంతః । అతివృష్టౌ నరకావృష్టౌ రుధి
రవృష్టౌ చ త్ర్యహం । ప్రాతః సంధ్యాగర్జనే త్వహోరాత్రం । గురు
శిష్యఋత్విక్ మరణే త్ర్యహం । పశుమండూకనకులశ్వాహిమార్జాల
మూషకైరంతరాగమనే హోరాత్రం । ఆరణ్యమార్జాలాదిగమనే
త్రిరాత్రం । సృగాలవానరైర్ద్వాదశరాత్రం । శ్రవణద్వాదశీయమ
ద్వితీయామహాభరణ్యాదయోప్యన్యేప్యనధ్యాయా నిత్యా నైమిత్తికా
శ్చ బహవో గ్రంథేషూక్తాస్తేషాముపనయనే ప్రసక్త్యభావాదత్ర నోక్తాః।
వ్రతబంధనాందీశ్రాద్ధోత్తరం పూర్వోక్తప్రాగర్జితాదినైమిత్తి
కానధ్యాయప్రాప్తౌ జ్యోతిర్నిబంధే । నాందీశ్రాద్ధం కృతం చేత్స్యాద
నధ్యాయస్త్వకాలికః।తదోపనయనం కార్యం వేదారంభం న కారయేత్ ॥
౧ ॥ ఇతి వేదారంభం న కారయేదితి నిషేధో యాజుషాదివిషయః । బ
హ్వృచానాముపాకర్మణ్యేవ వేదారంభోక్త్యా మౌంజీదినే వేదారంభా
ప్రసక్తేః । తదోపనయనం కార్యమితి బహ్వృచాదిసర్వసాధారణః ।
యాజుషాదిభిస్త్వాంజుష్ట్రత్రమపి అనధ్యాయప్రాప్తౌ వేదారంభో వర్జ్యః ॥

నాన్దీశ్రాద్ధాత్ప్రాక్ నైమిత్తికానధ్యాయే ముహూర్తాన్తరే కార్యం। మౌఞ్జ్యుత్తరమనుప్రవచనీయాత్ప్రాక్ గర్జనేవష్యతే । ఇతి అనధ్యాయాదినిర్ణయః ॥ ... ... *

వేదాధిపగురుచన్ద్రాదిబలవిచారః.

ఇత్థంతిథింతత్ప్రసంగప్రాప్తమనధ్యాయాదికంచవిచార్యవారాదిచిన్త్యతే గురుశుక్రబుధవారాః శ్రేష్ఠాః । సూర్యవారోమధ్యమః చంద్రవారోఽధమః । భౌమమందవారానిషిద్ధాః ॥ సామవేదినాంక్షత్రియాణాంచభౌమవారఃప్రశస్తః । శాఖాధిపతివారశ్చశాఖాధిపబలంతథా । శాఖాధిపతిలగ్నంచదుర్లభంత్రితయంవ్రతే ॥౧॥ గురుశుక్రౌభౌమబుధావృగ్వేదాద్యధిపాఃస్మృతాః । పతీసితేజ్యౌవిప్రాణాంనృపాణాంకుజభాస్కరౌ ॥ వైశ్యానాంశశభృత్సౌమ్యావితివర్ణాదిపాఃస్మృతాః। పితుఃసూర్యబలంశ్రేష్ఠంశాఖావర్ణేశయోర్వటోః ॥ ౩ ॥ పితుర్వటోశ్చసర్వేషాంబలంవాక్పతిచంద్రయోః । వటుతత్పిత్రోరుభయోర్గురుచంద్రబలాలాభేవటోరుభయబలమావశ్యకం । తత్రచంద్రబలంగర్భాధానప్రసంగఉక్తం । ద్విపంచసప్తనవైకాదశస్థోగురుఃశుభఫలప్రదః । జన్మతృతీయషష్ఠదశమస్థానేషుపూజాహోమాత్మకశాంత్యాశుభః । చతుర్థాష్టమద్వాదశస్థానేషుదుష్టఫలః । కర్కటధనుర్మీనరాశిషుచతుర్థాదిస్థానేష్వపినదోషః । అతిసంకటేచతుర్థద్వాదశస్థోఽపిద్విగుణపూజాహోమాదినాశుభః । అష్టమస్త్రిగుణపూజాదినాశుభః । కేచిదనిష్టోవామవేధేనశుభఇత్యాహుస్తన్నేతిరాజమార్తండః । అష్టమవర్షాదిముఖ్యకాలేగురుబలాభావేపిమీనగతరవియుతచైత్రేవాశాంత్యావాప్రతిబంధఃకార్యోనతుముఖ్యకాలాతిక్రమః । నిత్యకాలస్యబలీయస్త్వాత్ । అథ నక్షత్రాణి ॥ ... ... *

నక్షత్రవిచారః.

పూర్వాత్రయహస్తచిత్రాస్వాతీమూలాశ్లేషార్ద్రాశ్రవణేషు ఋగ్వేదినాంమౌంజీశస్తా । రోహిణీమృగపుష్యపునర్వసుత్ర్యుత్తరాహస్తానురాధాచిత్రారేవతీషుయాజుషాణాం । అశ్వినీపుష్యోత్తరాత్రి

యార్ద్రాహస్తధనిష్ఠాశ్రవణేషుసామగానాం । అశ్వినీమృగానురాధాహస్తధనిష్ఠాపునర్వసురేవతీష్వథర్వవేదినాం । ఏషాంనక్షత్రాణామసంభవే భరణీకృత్తికామఘావిశాఖాజ్యేష్ఠాశతతారకా వర్జయిత్వాసర్వాణిసర్వేషాంగ్రాహ్యాణి । రాజమార్తండేపునర్వసునిషేధోనిర్మూల ఇతిబహవః । కేచిదృక్సామవేదవిషయఃపునర్వసునిషేధ ఇత్యాహుః । వ్యతీపాతవైధృతిపరిఘార్ధేషువిష్కంభాదీనాంనిషిద్ధనాడీషు భద్రాయాంగ్రహణేచమౌంజీవర్జ్యా।అథలగ్నగ్రహబలం॥

లగ్నశుద్ధిః.

వ్రతేగ్రాహ్యేద్వాదశాష్టమషట్ వర్జ్యాఃశుభఖేచరాః । ఖలాస్త్రియారిగాశ్చంద్రఃశుక్లగోఽకర్కగస్తనౌ॥ ౧॥ క్వచిత్సూర్యస్తనౌశ్రేష్ఠోఽష్టమేవర్జ్యాఃఖలోగ్రహాః । లగ్నేశశశుక్రచంద్రాశ్చషష్ఠేవర్జ్యాఃసితోఽస్త్యగః ॥ ౨ ॥ లగ్నేచంద్రఖలాశ్చైవేందుర్వర్జ్యోద్వాదశాష్టమే । పంచేష్టగ్రహహీనంచలగ్నంసర్వత్రవర్జయేత్ ॥ ౩ ॥ తులామిథునకన్యాఖ్యా ధనుర్వృషఝషాహ్వయాః । నవమాంశాఃశుభాఃప్రోక్తాఃకర్కాంశంవర్జయేద్వ్రతే ॥ ౪ ॥ షడ్వర్గశుద్ధ్యాదికమిష్టకాలసాధనాదివిచారశ్చజ్యోతిర్గ్రంథేభ్యోజ్ఞాతవ్యః ॥ *

ఉపనయనకర్తుఃపత్నీరజసివిచారః.

మాతరిరజస్వలాయాంమాతులజ్యేష్ఠభ్రాత్రాదీనాం పిత్రసాన్నిధ్యాత్కర్తౄణాం పత్న్యాంరజస్వలాయాంచ మౌంజీవివాహాదినకార్యం।నాందీశ్రాద్ధోత్తరంమాతృరజసిభ్రాత్రాదికర్త్రంతరసత్త్వేపి సన్నిహితముహూర్తాంతరాలాభేశాంతిం కృత్వాకార్యం । అన్యథాముహూర్తాంతరఏవ । నాందీశ్రాద్ధోత్తరంమాతులాదికర్తౄణాంపత్నీరజోదోషేఆరబ్ధత్వాచ్ఛాంతింవినైవకార్యం । మౌంజీవివాహోత్తరంమండపోద్వాసనాత్ప్రాక్ మాతృరజోదోషేపిశాంతిః కార్యామంగలస్యాసమాప్తత్వాదితిముహూర్తచింతామణిటీకాయాం । ప్రారంభాత్ప్రాగపిరజోదోషేముహూర్తాంతరాలాభేశాంతింకృత్వాఽతిసంకటేప్రతిబంధాదికంకార్యమితికౌస్తుభే । శాంతిప్రకారశ్చ మమామ

కమంగలేసంస్కార్యజననీరజోదోషజనితా శుభఫలనిరాసార్థం శుభఫలావాప్త్యర్థం శ్రీపూజనాదిశాంతిం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య మాషసువర్ణనిర్మితాం లక్ష్మీం శ్రీసూక్తేన షోడశోపచారైః సంపూజ్య స్వగృహ్యోక్తవిధినా శ్రీసూక్తేన ప్రత్యృచం పాయసం హుత్వా కలశోదకేనాభిషిచ్య విష్ణుం స్మృత్వా కర్మేశ్వరార్పణం కుర్యాదితి । ప్రారంభోత్తరం సూతకప్రాప్తౌ ఏకోదరయోః సమానసంస్కారే ప్రతికర్మసమాప్తౌ చ చౌలప్రకరణ ఉక్తం । విశేషస్తు వక్ష్యతే । అథ పదార్థసంపాదనం ॥ *

పదార్థసంపాదనమ్.

కౌపీనంపరిధానంచ కార్పాసజమహతం సంపాద్యం । ఈషద్ధౌతం నవం శ్వేతం సదశం వస్త్రమహతసంజ్ఞం । పరిధానార్థమజినం వా । తచ్చ త్ర్యంగులం చతురంగులం వా బహిర్లోమాఖండం త్రిఖండం వాష్టాచత్వారింశదంగులం ధార్యం । త్రిఖండపక్షే చతుర్వింశత్యంగులాష్టాంగులషోడశాంగులాః క్రమేణ త్రయః ఖండాః । కార్పాసం యజ్ఞోపవీతం । తన్నిర్మాణప్రకారః । బ్రాహ్మణేన బ్రాహ్మణస్త్రియా విధవాదిభిశ్చ నిర్మితం సూత్రం గ్రాహ్యమ్ ॥ ... ... *

యజ్ఞోపవీతనిర్ణయః.

సంహతచతురంగులిమూలేషు షణ్ణవత్యా సూత్రమావేష్ట్య తత్ త్రిగుణీకృతోర్ధ్వవృత్తం వలితం కృత్వా పునరధోవృత్తరీత్యా త్రిగుణీకృతం తత్సూత్రం నవతంతుకం సంపద్యతే । తత్ త్రిరావేష్ట్య దృఢగ్రంథి కుర్యాత్ । స్తనాదూర్ధ్వమధో నాభేర్న ధార్యం తత్కథంచన । విచ్ఛిన్నం వాప్యధోయాతం భుక్త్వా నిర్మితముత్సృజేత్ ॥ ౧ ॥ "సిద్ధేమన్త్రైః ప్రయోక్తవ్యా" ఇతి న్యాయేన సిద్ధం యజ్ఞోపవీతం త్రిగుణీకరణాదిమంత్రైరభిమంత్ర్య యజ్ఞోపవీతం పరమమితి మంత్రేణ ధారయేత్ । తద్యథా గాయత్ర్యా త్రిగుణీకృత్యాపోహిష్ఠేతి తిసృభిః ప్రక్షాల్య పునర్గాయత్ర్యా త్రిగుణీకృత్య గ్రంథౌ విష్ణుబ్రహ్మరుద్రాన్న్యసేత్ । కేచిన్నవతంతుషు నవ దేవతాన్యాసమాహుః । తతో గాయత్ర్యా దశవారమభిమంత్రితాభిరద్భిర్యజ్ఞోపవీతం ప్రక్షాల్యోదుత్యమితి తృచేన సూర్యాయ ప్రదర్శ్య

యజ్ఞోపవీతమితి మంత్రేణ ప్రథమం దక్షిణం బాహుముద్ధృత్య పశ్చాత్కంఠే ధారయేదితి । ఉపవీతం బ్రహ్మసూత్రం ప్రోద్ధృతే దక్షిణే కరే । ప్రాచీనావీతమన్యస్మిన్నివీతం కంఠలంబితం ॥ ౧ ॥ చితికాష్ఠచితిధూమచండాలరజస్వలాశవసూతికాస్పర్శే స్నాత్వా యజ్ఞోపవీతత్యాగః । కంఠలంబితత్వాద్వ్యక్తత్వామలమూత్రోత్సర్గే చ తత్త్యాగః । మాసచతుష్టయోత్తరం చ యజ్ఞోపవీతత్యాగః । కేచిజ్జననశావాశౌచయోరంతేపి తత్త్యాగమాహుః । సముద్రం గచ్ఛ స్వాహేతి మంత్రేణ సప్రణవవ్యాహృతిభిర్వా జీర్ణయజ్ఞోపవీతత్యాగః ॥ ... ... *

యజ్ఞోపవీతాభావే ప్రాయశ్చిత్తాది.

యజ్ఞోపవీతం ప్రమాదాద్గతం చేత్తూష్ణీం లౌకికం ధృత్వా । మనో జ్యోతిరితి । అగ్నే వ్రతపతే వ్రతం చరిష్యామి తచ్ఛకేయం తన్మే రాధ్యతాం । వాయో వ్రతపతే । ఆదిత్య వ్రతపతే ఇత్యాదిమంత్రచతుష్టయేన చతస్ర ఆజ్యాహుతీర్హుత్వా విధివన్నూతనం ధారయేత్ । అథవా యజ్ఞోపవీతనాశజన్యదోషనిరాసార్థం ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । ఆచార్యవరణాగ్నిప్రతిష్ఠాదిఆజ్యభాగాంతే సవితారం గాయత్ర్యేతి త్రైరాజ్యన చాష్టోత్తరం శతం సహస్రం వా జుహుయాత్ । నూతనం ధృత్వాతిక్రాంతం సంధ్యాద్యాచరేత్ ఇతి । యజ్ఞోపవీతహీనః క్షణం తిష్ఠేచ్చేచ్ఛతగాయత్రీజపః । యజ్ఞోపవీతం వినా భోజనే విణ్మూత్రకరణే వా గాయత్ర్యష్టసహస్రజపః । వామస్కంధాత్కూర్పరే మణిబంధాంతే వా పతితే యథాస్థానం ధృత్వా త్రిః షట్ వా యథాక్రమం ప్రాణాయామాన్ కృత్వా నవం ధారయేత్ । కోపాదినా స్వయం యజ్ఞోపవీతత్యాగే పూర్వవల్లౌకికం ధృత్వా ప్రాయశ్చిత్తం తేన నవం ధారయేత్ । బ్రహ్మచారిణ ఏకం యజ్ఞోపవీతం । స్నాతకస్య ద్వే । ఉత్తరీయాభావే తృతీయకం । జీవత్పితృకేణ జీవజ్జ్యేష్ఠభ్రాతృకేణ చోత్తరీయం తత్స్థానే తృతీయం యజ్ఞోపవీతం వా న ధార్యం । ఆయుష్కామస్య త్ర్యధికాని బహూని యజ్ఞోపవీతాని । అభ్యంగే చోదధిస్నానే మాతాపిత్రోర్మృతేఽహని । తైత్తిరీయాః కంఠాత్కణ్వాశ్చరకా వాజసనేయినః ॥ ౧ ॥ కంఠాదు

త్తార్యసూత్రం తు కుర్యుర్వై క్షౌలనం ద్విజాః । అన్యయాజుష్మైర్బహ్వృచైః సామగైశ్చ కంఠాదుత్తారణే తత్త్యక్త్వా నవం ధార్యం । అథ మేఖలా ॥ *

మేఖలాదండాదిసంపాదనమ్.

మౌంజీ త్రివృత్సమా శ్లక్ష్ణా కార్యా విప్రస్య మేఖలా । త్రివృత్తా గ్రంథినైకేన త్రిభిః పంచభిరేవ చ ॥ ౧ ॥ ముంజాభావే తు కర్తవ్యా కుశాశ్మంతకబల్బజైః । బ్రాహ్మణస్యథ వైల్వదండః పాలాశః కేశసమ్మితః ॥ ౨ ॥ సర్వేషాం యజ్ఞియో వా స్యాదూర్ధ్వనాసాగ్రసంమితః । వటుహస్తేన చతుర్హస్తా హస్తోచ్ఛ్రితా చతురస్రా సోపానాంకితా ప్రాగుదక్ప్రవణా కదలీస్తంభాద్యలంకృతా వేదిః సంపాద్యా । అథోపనయనాంతర్గతపదార్థేషు విశేష ఉచ్యతే । వాసఃపరిధానోత్తరం లౌకిక మాచమనం యజ్ఞోపవీతధారణోత్తరం తు యథావిధి । ఆచమనవిధిర్వక్ష్యతే ॥ *

ఉపనయనపదార్థేషు విశేషాః.

ఏవమాజ్యపాత్రాదు త్తరభాగే వటుమాచమయ్య ప్రణీతా పశ్చిమదేశరూపతీర్థేన ప్రవేశ్యాచార్యాగ్న్యోర్మధ్యే నీత్వాచార్యదక్షిణత ఉపవేశయేత్ । తతో బహిరాస్తరణాది సంస్రవసంమార్గాంతే యజ్ఞోపవీతదానాద్యాచమనాంతం । తతః శిష్యాంజలావాజ్యావక్షారణాదిసమిదాధానాంతం గాయత్ర్యుపదేశాంగం వటోః శుచిత్వసిద్ధయే । అగ్నయే సమిధమితి మంత్రమేకం శ్రుత్వా ప్రయోక్తవ్యః । తతః పరిదానాభివాదనాంతే విచారప్రాప్తం గాయత్రీపూజనం కృత్వాఽగ్నేరుత్తరదేశే గాయత్ర్యుపదేశః కార్యః । అవక్షారణమప్యుత్తరదేశే ఉక్తం । ప్రాఙ్ముఖ ఆచార్యః ప్రత్యఙ్ముఖాయోపవిష్టాయ వటవే గాయత్రీముపదిశేత్ । అథోపసంగ్రహణప్రకారః । ఉపసంగ్రహణం నామాముకప్రవరాన్వితాముకగోత్రోఽముకశర్మాహం భో అభివాదయ ఇత్యుక్త్వా దక్షిణోత్తరకర్ణౌ వామదక్షిణపాణిభ్యాం స్పృష్ట్వా దక్షిణహస్తేన గురోర్దక్షిణపాదం వామేన వామం స్పృష్ట్వా శిరోఽవనమనమితి । ఏవం గురుషు మాతాపిత్రాదిషు చ అభివాదనపూర్వకం పాదస్పర్శాత్మకముపసంగ్రహణం । వృద్ధతరేషు త్వభివాదనమాత్రం । వృద్ధేషు నను

స్కారః । అశుచింవమంతమభ్యక్తం స్నానం కుర్వంతం జపాదిరతం పుష్పజలభైక్షాదిభారవాహం చ నమేత్ । శేన్నమనే ఉపవాసః । శూద్రస్త్రీ నౌతిస్త్రీరాత్రం । అంత్యజే కృచ్ఛ్రం । దేవతాగురుయతిసమనాకరణే ఉపవాసః । అథ ప్రత్యభివాదనం । తత్రాంత్యస్వరః ప్లుతః కార్యః । తద్యథా । ఆయుష్మాన్భవ సౌమ్య దేవదత్తా ౩ ॥ ఏకారైకారాంతే నామ్ని । హరా ॥ ౩ ॥ ఇ ॥ శంభా ॥ ౩ ॥ ఉ ॥ ఇతి సంధ్యక్షరవిశ్లేషేణ పూర్వభాగాకారః ప్లుత ఇతి । అనుప్రవచనీయార్థభిక్షాయాం భిక్షాం భవాందదాతు భిక్షాం భవతీ దదాత్వితి వా భవచ్ఛబ్దమధ్యకభిక్షావాక్యప్రయోగః అన్యభిక్షాయామాదావంతే వా భవచ్ఛబ్ద ఇతి ॥ ... *

వినాయకశాంతివిచారః.

అథోపనయనవివాహాదౌ నిర్విఘ్నఫలప్రాప్త్యర్థముపసర్గనిరాసాయ వా సపిండమరణాదినిమిత్తక । ప్రతికూలనివృత్త్యర్థం వా వినాయకశాంతిః కార్యా । తత్ర కాలః । శుక్లపక్షచతుర్థీ గురువారః పుష్యశ్రవణోత్తరారోహిణీహస్తాశ్వినీమృగనక్షత్రాణి శస్తాని । ఉపనయనాదౌ తు ప్రధానకాలానురోధేన యథాసంభవకాలో గ్రాహ్యః । తత్రాముకకర్మణో నిర్విఘ్నఫలసిద్ధ్యర్థమితి వా ఉపసర్గనివృత్త్యర్థమితి వాఽముకసపిండమరణనిమిత్తకాశుచిత్వప్రాతికూల్యనిరాసార్థమితి వా సంకల్ప ఊహ్యః అవశిష్టప్రయోగోఽన్యత్ర జ్ఞేయః ॥ ... *

గృహయజ్ఞవిచారః.

వివాహోపనయనాదిష్వాభ్యుదయికకర్మస్వాదౌ గృహయజ్ఞం కుర్యాత్ శ్రాద్ధాతిరిక్తేష్వనాభ్యుదయికేష్వపి శాంత్యాది కర్మసు గృహానుకూల్యకామో గ్రహయజ్ఞం కుర్యాత్ । అరిష్టనిరాసార్థముక్తేషు శాంతిస్థానేష్వప్రధానోఽపి గ్రహమఖ ఉక్తః । ప్రధానకర్మణః పూర్వమవ్యవహితే వా కాలే కుర్యాత్ । వ్యవహితపక్షే సప్తదినాధికవ్యవధానం న కార్యం । ప్రతిగృహం దశావరప్రధానాహుతిసంఖ్యయా మేక ఏవ ఋత్విక్ । దశాధికపంచాశత్పర్యంతసంఖ్యాయాం చత్వార ఋత్విజః ।

తతః ఊర్ధ్వం శతావరహోమే ౽ష్టావృత్విజో నవమ ఆచార్యః । తత్రా
చార్యకర్మకృత్వా ఆదిత్యాయ జుహుయాత్ । అష్టభ్యః సోమాదిభ్యో ౽
ష్టావృత్విజో జుహుయుః ఋత్విక్చతుష్టయపక్షే ద్వాభ్యాం గ్రహాభ్యాం
ఏకైకో జుహుయాత్ । ఆచార్యో ౽ర్కాయ । తామ్రాదిమయీష్వప్రతి
మాసు సర్వాసు సౌవర్ణీషు వా ఫలేష్వక్షతపుంజేషు వా ఆదిత్యాదిపూజ
నం । హోమసంఖ్యానుసారేణ కుండస్య స్థండిలస్య వా గ్రహవేదేశ్చ హస్తా
దిమానం । తత్ర ప్రధానాంగాహుతీనాం పంచాదశవర సంఖ్యాత్వే ౽రత్ని
మితం కుండం । శతావరత్వే ౽రత్నిమితం । సహస్రావరత్వే హస్తమితం ।
అయుతాదిహోమే హస్తద్వయం । లక్షహోమే చతుర్హస్తం । తత్ర ।
కృతముష్టిః కరో ౽రత్నిః ముక్తకనిష్ఠికః కరః అరత్నిః । చతుర్విశత్యంగు
లో హస్తః । యద్వా చతుస్త్రింశదంగులాని హస్తద్వయం । అష్టచత్వా
రింశదంగులాని హస్తచతుష్టయం । కుండే మేఖలాయోనినాభ్యాది
మానం గ్రంథాంతరేభ్యో జ్ఞేయం । ఇదం కుండాదిమానం సర్వత్ర జ్ఞేయం ।
సమిచ్చర్వాజ్యం ద్రవ్యం । అర్కః పలాశః ఖదిరశ్చాపామార్గో ౽థ పిప్పలః ।
ఔదుంబరః శమీదూర్వాంకుశో ౽ర్కాదేః క్రమాత్సమిత్ ॥ ౧ ॥ కే
చిత్తిలానపి ఆహుః । అర్కాదిప్రధానహోమసంఖ్యాదశాంశేనాధి దేవ
తాప్రత్యధిదేవతానాం । హోమః । అధిదేవతాద్యర్ధసంఖ్యయా క్ర
తుసంరక్షకక్రతుసాద్గుణ్యదేవతానాం । శాంత్యంగభూతే గ్రహయజ్ఞే
బలిదానం కుర్వంతి అన్యత్ర గ్రహమఖే బలిదానం న కుర్వంతి । ప్రధా
నభూతాయామేకాహుతేరేకవిప్రభోజనం శ్రేష్ఠం । శతాహుతేరేకవి
ప్రభోజనం మధ్యమం । సహస్రాహుతేరేకవిప్రభోజనం జఘన్యం । సువి
స్తరప్రయోగాదికమన్యత్ర । ఇతి గ్రహయజ్ఞః ॥ ... *

బృహస్పతిశాంతివిచారః.

కుమారస్యోపనయనకాలే కన్యాయా వివాహే వా బృహస్పత్యా
నుకూల్యాభావే శౌనకాద్యుక్తా శాంతిః కార్యా । అస్య కుమారస్యోపన
యనే ౽స్యాః కన్యకాయా వివాహే వా బృహస్పత్యానుకూల్యసిద్ధిద్వారా

శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం బృహస్పతిశాంతిం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యాచా
ర్యం వృణుయాత్ । స్థండిలే ఈశాన్యాం యథావిధి స్థాపితే శ్వేతకలశే పం
చగవ్యకుశోదకవిష్ణుక్రాంతాశతావరీప్రముఖౌషధిప్రక్షేపపూర్ణపా
త్రనిధానాం తేహారితాక్షతనిర్మితదీర్ఘచతురస్రపీఠే హైమీం గురుప్రతి
మాం ప్రతిష్ఠాప్య స్థండిలే ౽గ్నిస్థాపనాది । అన్వాధానే బృహస్పతిమశ్వత్థస
మిదాజ్యసర్పిర్మిశ్రపాయసైః । సాజ్యేనమిశ్రితయవవ్రీహితిలేన
చ । ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశతాహుతిభిః శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది ।
ఆజ్యభాగాంతే ప్రతిమాయాం షోడశోపచారైర్గురుపూజా । తత్ర పీత
వస్త్రయుగ్మపీతయజ్ఞోపవీతపీతచందనపీతాక్షత పీతపుష్పఘృతదీపద
ధ్యోదననైవేద్యార్పణాంతే మాణిక్యం సువర్ణం వా దక్షిణాం దత్త్వా
గ్రహమఖోక్తరీత్యా కుంభానుమంత్రణాంతే బృహస్పతిమంత్రేణ దధి
మధ్వక్తసమిదాజ్య గృహసిద్ధపాయసమిశ్రితయవాద్యైర్యథాన్వాధా
నం హోమః । హోమశేషం సమాప్య గన్ధాదిభిర్బృహస్పతిం సంపూజ్య పీ
తగన్ధాక్షతపుష్పయుతతామ్రపాత్రస్థజలేనార్ఘ్యం దద్యాత్ । తత్ర
మంత్రః । గంభీరదృఢరూపాంగ దేవేజ్య సుమతే ప్రభో । నమస్తే వాక్పతే
శాంత గృహాణార్ఘ్యం నమో ౽స్తు తే ॥ ౧ ॥ ప్రార్థయేత్ । భక్త్యా యత్తే
సురాచార్య హోమపూజాదిసత్కృతం । తత్త్వం గృహాణ శాంత్యర్థం
బృహస్పతే నమో నమః ॥ ౧ ॥ జీవో బృహస్పతిః సూరిరాచార్యో గురు
రంగిరాః । వాచస్పతిర్దేవమంత్రీ శుభం కుర్యాత్సదా మమ ॥ ౨ ॥ ఇతి
విసర్జనప్రతిమాదానాంతే కుమారాదియుతయజమానాభిషేకః । తత్ర
మంత్రాః । ఆపో హి ష్ఠేతి తిసృః ॥ ౩ ॥ తత్త్వా యామి ॥ ౩ ॥ స్వాది
ష్ఠయా ॥ ౩ ॥ సముద్రజ్యేష్ఠాః ॥ ౪ ॥ ఇదమాపః ప్రవహత ॥ ౧ ॥ తామ
గ్నివర్ణాం ॥ ౧ ॥ యా ఓషధీః ॥ ౧ ॥ అశ్వావతీర్గోమతీర్నః ॥ ౧ ॥ య
ద్దేవా దేవహేడనమిత్యాద్యాః కూశ్మాండమంత్రాః పునర్మనః పునరా
యురిత్యంతాస్తైత్తిరీయశాఖాయాం ప్రసిద్ధాః । కౌస్తుభాదౌ లిఖితా

తైరభిషిచ్య విప్రాన్ భోజయేదితి । ఇతిబృహస్పతిశాంతిః । అథోపనయ నాద్యాసంకల్పాః ॥ ... ... *

ఉపనయనాద్యాసంకల్పాః.

తత్రోపనయనాత్పూర్వేద్యురాచార్యోమమోప నేతృత్వయోగ్య తాసిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛ్రత్రయం తత్ప్రత్యామ్నాయగోనిష్క్రయీభూతయ థాశక్తి రజతద్రవ్యదానేనాహమాచరిష్యే । తథా ద్వాదశాధికసహస్ర గాయత్రీజపముపనేతృత్వయోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం కరిష్యే ఇతి సంకల్పయేత్ । యదిపూర్వసంస్కారా అతీతాస్తదా అస్యకుమారస్యపుంసవనాదీనామ థవాజాతకర్మాదీనాం చౌలాంతానాం సంస్కారాణాం కాలాతిపత్తిజనిత ప్రత్యవాయపరిహారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం । ప్రతిసంస్కార మేకైకాం । భూర్భువస్స్వస్స్వాహేతిసమస్త వ్యాహృత్యాజ్యాహుతిం హోష్యామి ఇతి సంకల్ప్యాగ్నిస్థాపనేధ్మాధానాదిపాకయజ్ఞతంత్రసహితా వహ్నిస్థాపనాజ్యసంస్కారపాత్ర సంమార్గణమాత్రసహితా వాతీతసం స్కారసమసంఖ్యసమస్తవ్యాహృత్యాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్ । తతో స్యకుమారస్యపుంసవనానవలోకనసీమంతోన్నయనజాతకర్మ నామక ర్మసూర్యావలోకననిష్క్రమణోపవేశనాన్నప్రాశనచౌలసంస్కారా ణాంలోపనిమిత్తప్రత్యవాయపరిహారార్థం ప్రతిసంస్కారం పాదకృచ్ఛ్రం ప్రాయశ్చిత్తం చౌలస్యార్ధకృచ్ఛ్రం బుద్ధిపూర్వక లోపే ప్రతిసంస్కారమ ర్ధకృచ్ఛ్రం చూడాయాః కృచ్ఛ్రం । తత్ప్రత్యామ్నాయగోనిష్క్రయీ భూతయథాశక్తి రజతద్రవ్యదానేనాహమాచరిష్యే । చౌలస్యోపనీత్యా సహకరణవ్యకులధర్మప్రాప్తత్వే కాలాతిపత్తిహోమం చౌలలోప ప్రాయ శ్చిత్తం చ న కార్యం । కేచిత్సంస్కారలోపప్రాయశ్చిత్తం వటునా కారయం తి । తతో వటుర్మమ కామచార కామవాద కామభక్షణాదిదోషపరిహార ద్వారోపనేయత్వయోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛ్రత్రయ ప్రాయశ్చిత్తంత త్ప్రత్యామ్నాయగోనిష్క్రయీ భూతయథాశక్తిరజతదానద్వారాఆ

చరిష్యే ఇతి సంకల్పయేత్ । నిష్కం నిష్కార్ధం నిష్కపాదం నిష్కపాదార్ధం వా రజతం గోమూల్యం దేయం న తు న్యూనం । అష్టగుంజమాషకేత్యాచ త్వారింశన్మాషో నిష్క ఇత్యుక్తం । తతః ॥ ప్రాయశ్చిత్తే కృతే పశ్చాదతీతమ పి కర్మ వై । కార్యమిత్యేక ఆచార్యా నేత్యన్యే తు విపశ్చితః ॥ ౧ ॥ ఇతి వచ నాజ్జాతకర్మాదిసంస్కారాః కార్యా న కార్యా ఇతి పక్షద్వయం । తత్ర ప్రాయశ్చిత్తేన ప్రత్యవాయపరిహారేపి సంస్కార జన్యాపూర్వోత్పత్త్య ర్థం సంస్కారానుష్ఠానపక్షే సంకల్పః । పత్న్యాః కుమారేణ చ సహోపవి శ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్యాస్యకుమారస్య గర్భాంబుపానజనితదోషనిబ ర్హణాయు ర్మేధాభివృద్ధిబీజగర్భసముద్భవైనోనిబర్హణద్వారా శ్రీ పరమేశ్వరప్రీత్యర్థం అతిక్రాంతం జాతకర్మ తథా బీజగర్భసముద్భవై నో నిబర్హణాయురభివృద్ధివ్యవహారసిద్ధిద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం నామకర్మ । ఆయురభివృద్ధిద్వారా శ్రీపర । సూర్యావలోకనం । ఆయుః శ్రీవృద్ధిబీజగర్భసముద్భవైనోనిబర్హణద్వారా శ్రీపర । నిష్క్రమ ణం । ఆయురభివృద్ధిద్వారా । ఉపవేశనం । మాతృగర్భమలప్రాశన శుద్ధ్యన్నాద్యబ్రహ్మవర్చస తేజ ఇంద్రియాయురభివృద్ధిబీజగర్భసముద్భ వైనోనిబర్హణ ద్వారా శ్రీప । అన్నప్రాశనం చాద్య కరిష్యే । బీజగర్భ సముద్భవైనోనిబర్హణబలాయుర్వర్చోభివృద్ధిద్వారా శ్రీప ...ర్థం । చూడాకర్మ । ద్విజత్వసిద్ధ్యా వేదాధ్యయనాధికారార్థం ఉపనయనం చశ్వః కరిష్యే । జాతాదిసర్వసంస్కారాంగత్వేన పుణ్యాహవాచనం మాతృకాపూజనం నాందీశ్రాద్ధం కరిష్యే । ఉపనయనాంగత్వేన మం డపదేవతాస్థాపనం కులదేవతాస్థాపనం చ కరిష్యే । ఇతి స్వస్వగృహ్య గ్రంథానుసారేణ సంకల్ప్య నాంది శ్రాద్ధాంతం తంత్రేణ కృత్వా మండప దేవతాస్థాపనాదికం వటుపితృభ్యాం సహ భుక్త్వా కృతవస్త్రదానాంతం కృ త్వాన్నప్రాశనాంతాః సంస్కారా యథాగృహ్యం పూర్వదినే కార్యాః । చౌలోపనయనే పరదినే కార్యే । సర్వేషాం సద్యః కరణే పూర్వోక్త సర్వ

సంకల్పవాక్యం తేఉపనయనంచాద్యకరిష్యే ఇతిసంకల్పః । సంస్కా-
రాణామకరణపక్షే చూడాకర్మోపనయనే సంకల్పోభయాంగత్వేన
పుణ్యాహవాచనంనాందీశ్రాద్ధంఉపనయనాంగత్వేన మండపదేవతా
స్థాపనంకులదేవతాస్థాపనంచకరిష్యఇతిసంకల్పః । నాందీశ్రాద్ధాంతే
పూర్వపూజితమాతృకాసహితమండపదేవతాస్థాపనం । తతఃపూర్వో
క్తరీత్యా వేదినిర్మాణం । ఇతిపూర్వదినకృత్యం ॥ ... *

ఉపనయనదినేకృత్యమ్.

తతఃపరదినేతికాలింతంచౌలంకృత్వా పూర్వంజాతచౌలంత్వభ్యంగ
స్నానేనస్నాపయిత్వామాతాసహభోజయేత్ । తదాబ్రహ్మచారి
భ్యోభోజనందేయమిత్యాచారః । తతోదేశకాలౌసంకీర్త్యాస్యకు
మారస్యద్విజత్వసిద్ధిద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం గాయత్ర్యుప దే
శంకర్తుంతత్ర్పాచ్యాంగభూతంవాపనాదికరిష్య ఇతిసంకల్ప్యవాపనా
దికుర్యాత్ । ముఖ్యశిఖాన్యశిఖానాంచౌలేధృతానామత్రవాపనం ।
తతఃస్నాతమహతవస్త్రంబద్ధశిఖంకృతమంగలతిలకంవటుంకుర్యుః। మా
హూర్తికంసంపూజ్యతదుక్తేసుముహూర్తేఆచార్యోవేద్యాం ప్రాఙ్
ముఖఉపవిష్టోంతఃపటమపసార్యవటుముఖమీక్షేత । కృతనమస్కా-
రాంతేస్వాంకేకుర్వీత । తతోవిప్రాయథాచారంమంత్రైరుభయోఃశిర
స్యక్షతాన్ క్షిపేయుః । ఏవంయథాగృహ్యముపనయనప్రయోగంజ్ఞా
త్వానుష్ఠేయం । సర్వత్రవటునాగాయత్ర్యాదిమన్త్రాన్వాచయన్ సం
ధికృతంవర్ణవికారంనాన్యథాకుర్యాత్ । ప్రయోగశేషంసమాప్య
ద్వేశతేశతంయథాశక్తివాబ్రాహ్మణభోజనం సంకల్ప్యవిప్రేభ్యోభూయ
సీందక్షిణాందద్యాత్ । తతోబ్రహ్మచారీనూతనభిక్షాభాజనేమాత
రంమాతృష్వస్రాదికాంవాభిక్షాంభవతీదదాత్వితిఅనుప్రవచనీయార్థం
తండులాన్యాచేత । పితరంభిక్షాంభవాన్దదాత్వితియాచేత । భైక్ష్య
మాచార్యాయనివేద్యమధ్యాహ్నసంధ్యాముపాస్య గురుసన్నిధావహః
శేషంనయేత్ । తద్దినేమధ్యాహ్నసంధ్యావికల్పితేత్యన్యే । బ్రహ్మ

యజ్ఞస్తుద్వితీయదిన మారభ్యగాయత్ర్యాకార్యః । అనుప్రవచనీయ
హోమారంభాత్పూర్వంగర్జితవృష్ట్యాదిసంభావనాయాం దిన్త్రైపచరు
శ్రవణాంతం కృత్వాఽస్తమింతేజుహుయాత్ । ప్రాకాభావేగర్జితాది
నిమిత్తేతుశాంతింకృత్వాపాకఃకార్యః । అథశాంతిప్రయోగః ॥ ... *

గర్జితాదిశాంతిః.

బ్రహ్మౌదనపాకాత్పూర్వంగర్జితేసమూచితస్య బ్రహ్మచారికర్తృక
కాధ్యయనవిఘ్నస్యనిరాసద్వారాశ్రీపర । శాంతింకరిష్యఇతి। సంకల్ప్య
స్వస్తివాచనాచార్యవరణేకృతేఆచార్యోగ్నిప్రతిష్ఠాప్యచతుర్థీఆజ్యే
త్వంతేసవితారమష్టోత్తరశతసంఖ్యాజ్యపాయసాహుతిభిర్గాయత్రీమం
త్రేణశేషేణస్విష్టకృతమిత్యాదిప్రాయశ్చిత్తహోమాంతేగాయత్ర్యా
సవితారమాజ్యశేషేణాన్వాధాయ గృహ్యసిద్ధపాయసహోమాంతేబృహ
స్పతిసూక్తజపః । అంతేఆచార్యాయధేనుందత్త్వాశతంయథాశక్తివావి
ప్రాన్ భోజయిష్యే । ఇతిసంకల్పయేత్ ॥ ... ... *

అగ్నినాశేనిర్ణయః.

మేధాజననాత్పూర్వకాలికాగ్నికార్యంయావత్ ఉపనయనాగ్నినా
శే।ఉపనయనాహుతిభిఃకటిసూత్రధారణాదిమాణవకసంస్కారావసర
ణాగ్నికార్యగాయత్ర్యుపదేశరహితాభిః । పూర్వోక్తరతంత్రసహితా
భిరగ్నిముత్పాద్యతత్రానుప్రవచనీయపూర్వభావ్యగ్నికార్యంకృత్వాఽ
నుప్రవచనీయహోమం కృత్వామేధాజననాత్రాప్యుక్తనాన్యగ్నికార్యాణి
కృత్వామేధాజననంకార్యమితికౌస్తుభఉపపాదితం । నష్టస్యోపనయనా
గ్నేఃపునరుత్పత్తిహోమేవినియోగఇతి । విశేషఇతిచోక్తం । మమతు
ఉపనయనాహుతిభిరగ్నిముత్పాద్యతత్రమేధాజననపూర్వభావ్యగ్నికా
ర్యాణికృత్వామేధాజననంకార్యం । అనుప్రవచనపూర్వభావ్యగ్నికా
ర్యమనుప్రవచనీయహోమశ్చనకార్యఇతిభాతి । గాయత్ర్యుపదేశాను
ప్రవచనీయ మేధాజననానాంత్రయాణాంసముప్రధానభావేనాధ్యయనాం

గత్వాదగ్నిత్రితయాంగత్వాత్ కౌస్తుభో క్తరీత్యాగాయత్ర్యుపదేశత త్పూర్వాగ్నికార్యాణావృత్త్యభావవదనుప్రవచనీయ తత్పూర్వాగ్నికార్యయోరావృత్త్యభావోచిత్యాత్ ।నహ్యగ్నిష్టోమాంగపశుత్రయస్యాంగేయూపేపశుద్వయానుష్ఠానానంతరంనష్టే తృతీయపశ్వర్థంయూపోత్పాదనేద్వితీయపశ్వనుష్ఠానముపావర్తతే । అత్రసదసత్వద్విభిర్విచార్యానుష్ఠేయం । సాయంసంధ్యాగ్నికార్యేకృతేనుప్రవచనీయహోమం బ్రహ్మచారీకుర్యాత్ । వటోరశక్తౌచరుశ్రవణాంతమన్యఃకుర్యాత్ । హోమమాత్రంవటుఃకుర్యాత్ । హుతచరుశేషేణత్ర్యవరబ్రాహ్మణభోజనం । అథవటువ్రతం । క్షారాదివర్జమక్ష్నీయాద్బ్రహ్మచారీదినత్రయం । శయీతాధశ్చతుర్థేహ్ని మేధాజననమాచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్వాద్వాదశరాత్రంస్యాదబ్దవ్రతమథాపివా । మేధాజననవిధిరన్యత్ర । అథమండపదేవతోత్థాపనం । తచ్చస్థాపనదినాత్సమ దివసేపంచ సప్తమదినయోశ్చశుభం । షష్ఠదినేవిషమదినేచాశుభం । అథమండపోద్వాసనపర్యంతంనిషేధాః ॥ ... ... *

మండపోద్వాసనపర్యంతంనిషిద్ధాని.

నాందీశ్రాద్ధేకృతేపశ్చాద్యావన్మాతృవిసర్జనం।దర్శశ్రాద్ధంక్షయశ్రాద్ధంస్నానంశీతోదకేనచ ॥ ౧ ॥ అపసవ్యంస్వధాకారంనిత్యశ్రాద్ధంతథైవచ । బ్రహ్మయజ్ఞంచాధ్యయనంనదీసీమాతిలంఘనం ॥ ౨ ॥ ఉపవాసవ్రతంచైవశ్రాద్ధభోజనమేవచ।నైవకుర్యుఃసపిండాశ్చమండపోద్వాసనావధి ॥ ౩ ॥ అత్రస్వధాకారగ్రహణంతత్సహచరితవైశ్వదేవనిషేధార్థం । అత్రసపిండాస్త్రిపురుషపర్యంతాఇతిపురుషార్థచింతామణౌ । అభ్యంగేసూతకేచైవవివాహేపుత్రజన్మని । మాంగల్యేషుచసర్వేషునధార్యంగోపిచందనం ॥ ౧ ॥ ఏతేషుభస్మధారణమపినకుర్వంతి । జననాశౌచేభస్మగోపీచందనేనిషిద్ధే । మృతకేభస్మధార్యం । షండాంధబధిరమూకపంగుకుబ్జ వామనాదయఃసంస్కార్యాః । మత్తోన్మత్తౌనసంస్కా-

ర్యావిత్యేకే । పాతిత్యంతునాస్తి । కర్మానధికారాత్ । తదపత్యంసంస్కార్యమ్ ॥ ... ... *

వికలాంగోపనయనాదివిచారః.

బ్రాహ్మణ్యాంబ్రాహ్మణాదుత్పన్నోబ్రాహ్మణఏవేతిశ్రుతేః । అన్యేతుమత్తోన్మత్తావపిసంస్కార్యావిత్యాహుః । అత్రహోమమాచార్యః కరోతి । ఉపనయనంచాచార్యసమీపనయనమగ్నిసమీపనయనం వాగాయత్రీవాచనంవావికలాంగవిషయేపరిధానం । ఏతత్త్రయాన్యతమమాత్రంవికలాంగేసంపాద్యం । అన్యదంగంయథాసంభవంకార్యం। మూకబధిరాదేఃసావిత్రీవాచనాసంభవేస్పృష్ట్వాసావిత్రీజపఃకార్యః । సంస్కారమంత్రావాసఃపరిధానమంత్రాశ్చాచార్యేణవాచ్యాః । కేచిత్తూష్ణీంవాసఃపరిధానాదికమిత్యాహుః । ఏవంవివాహేపి । కన్యాస్వీకరణాదన్యత్సర్వం విప్రేణకారయేదిత్యాదివచనాత్ । ఇతి వికలాంగోపనయనాదివిచారః ॥

కుండగోలకకనిష్ఠసంస్కారనిషేధః.

అమృతేజారజఃకుండోమృతేభర్తరిగోలకః । ఏతయోఃకుండగోలకయోఃసంస్కార్యత్వవచనంతుయుగాంతరవిషయం । తస్యక్షేత్రజపుత్రవిషయత్వాత్ । కలియుగేదత్తౌరసాతిరిక్తపుత్రాణాంనిషేధాత్ । జ్యేష్ఠేత్వకృతసంస్కారేగర్భాధానాదికర్మభిః । కనిష్ఠోనైవసంస్కార్యఇతిశాతాతపోబ్రవీత్ ॥౧॥ ఇదంచౌలోపనయనాంతసంస్కారవిషయం । వివాహవిషయేతువికలాంగేషునాయంనియమః । కన్యాస్వపిజ్యేష్ఠావివాహానంతరమేవకనిష్ఠాయావివాహః । జ్యేష్ఠపుత్రవివాహాభావేఽపికనిష్ఠాకన్యాసంస్కార్యా । జ్యేష్ఠస్యోపనయనాభావేకనిష్ఠావివాహ్యా॥ *

॥ ౫౦ ॥ అథపునరుపనయనమ్.

తచ్చత్రివిధం । ప్రత్యవాయనిమిత్తకంప్రాయశ్చిత్తభూతంపునరుపనయనమాద్యం । తచ్చజాతకర్మాదిసహితంతద్రహితంప్రాయశ్చిత్తాంతరసహితంకేవలంచేత్యనేకవిధం । కృతస్యోపనయనస్యోక్తకాలా

ద్యంగవైగుణ్యేనవైకల్యాపత్తావపరం । వేదాంతరాధ్యయనార్థంతృతీయం । తత్రప్రథమంయథా । అమృత్యుశౌచభాంతరాణాశ్యకోగనాశార్థంపైష్ట్యాసురాయాః పానే ॥

ప్రాయశ్చిత్తభూతంపునరుపనయనమ్.

త్రిమాసంకృచ్ఛ్రాచరణంపునరుపనయనంచ । మత్యాపైష్ట్యాన్యసురాయాఃశౌచనార్థంపానేకృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రౌపునరుపనయనంచ । పైష్టీపానేద్వాదశాబ్దం । అజ్ఞానాద్వారుణీ । గౌడీమాధ్వీసురావీతా చేత్పునరుపనయనంతప్తకృచ్ఛ్రంచ । అజ్ఞానాద్రేతోవిణ్మూత్రాణామశనేసురాసంస్పృష్టాన్నజలాదిభక్షణేచ ॥ పునఃసంస్కారస్తప్తకృచ్ఛ్రంచ । జ్ఞాత్వావిణ్మూత్రాద్యశనేచాంద్రాయణంపునఃసంస్కారః । లశునపలాండుగృంజనవిడ్వరాహగ్రామకుక్కుటనరగోమాంసభక్షణేద్విజాతీనాంతప్తత్ప్రాయశ్చిత్తాంతేపునరుపనయనం । అవిఖరోష్ట్రీమానుషీక్షీరపానేహస్తినీవడవాక్షీరపానేచతప్తకృచ్ఛ్రంపునఃసంస్కారశ్చ । రాసభోష్ట్రాద్యారోహణేకృచ్ఛ్రఃపునఃసంస్కారశ్చ । ఇదంహేమాద్రిమతమితిసిద్ధాంక్వచిత్ । మితాక్షరాస్మృత్యర్థసారాదిమతేరాసభోష్ట్రారోహేఉపవాసత్రయాదిమాత్రంనతుపునఃసంస్కారః । కౌస్తుభాశయోప్యేవం । వృషభారోహణేఅమత్యాకృచ్ఛ్రంకృచ్ఛ్రత్రయాది । కేచిద్వృషారోహేపునఃసంస్కారంకుర్వంతితత్రమూలంమృగ్యం । ఏవమజబస్తమహిషారోహేపి । మాంసభక్షికపక్షివిడ్భక్షణేపునరుపనయనమాత్రం । కేచిన్మానుషమలభక్షణేపిపునఃసంస్కారమాత్రమాహుః । ప్రేతశయ్యాప్రతిగ్రహేపునఃసంస్కారమర్హతి । జీవతోమృతవార్తాంశ్రుత్వాంత్యకర్మకరణే । తంఘృతకుంభేనిమజ్జ్యోద్ధృత్యస్నాపయిత్వాజాతకర్మాద్యుపనయనాంతసంస్కారాన్ కృత్వాత్రిరాత్రవ్రతాంతేపూర్వభార్యయాతస్యాంమృతాయామన్యభార్యయానావివాహఃకార్యః । అహితాగ్నిశ్చేత్పునరాధానాయుష్మదిష్ట్యాది । తీర్థయాత్రాంవినాకలింగాంగవంగాం

ధ్రసింధుసౌవీరప్రత్యంతవాసిదేశగమనే । పునఃసంస్కారః । చాండాలాన్నభక్షణేచాంద్రాయణం । బుద్ధిపూర్వంభక్షణేకృచ్ఛ్రాబ్దం । ఉభయత్రపునఃసంస్కారః । అజినంమేఖలాదండోభైక్ష్యచర్యావ్రతానిచ నివర్తంతేద్విజాతీనాంపునఃసంస్కారకర్మణి ॥ ౧ ॥ వపనంమేఖలేతిస్మృత్యంతరేపాఠః । బ్రహ్మచారిణోమధుమాంసాశనే పునరుపనయనంప్రాజాపత్యంత్రిరాత్రోపవాసోవా । మత్యాభక్షణేపరాకః । అభ్యాసేద్విగుణంపునఃసంస్కారశ్చ । పితృమాతృగురుభ్యోభిన్నస్యప్రేతస్యాంత్యకర్మకరణేబ్రహ్మచారిణఃపునరుపనయనం । హస్తమథితదధిభక్షణేబహిర్వేదిపురోడాశాశనేఅభ్యాసేకృచ్ఛ్రఃపునఃసంస్కారశ్చ । యఃసంన్యాసంగృహీత్వాతతోనివృత్త్యగార్హస్థ్యంచికీర్షతిసషణ్మాసంకృచ్ఛ్రాన్ కృత్వాజాతకర్మాదిసంస్కారైఃసంస్కృతఃశుద్ధోగార్హస్థ్యంకుర్యాత్ । ఏవమనశనమరణార్థంసంకల్ప్యనివృత్తోపికుర్యాత్ । కర్మనాశాజలస్పర్శాత్కరతోయావిలంఘనాత్ । గండకీబాహుతరణాత్పునఃసంస్కారమర్హతి ॥ ౧ ॥ అథద్వితీయంపునరుపనయనం । ప్రదోషేనిశ్యనధ్యాయేమందేకృష్ణేగలగ్రహే । అపరాహ్ణేచోపనీతఃపునసంస్కారమర్హతి ॥ ౧ ॥ ... ... *

ముహూర్తాదివైగుణ్యేపునరుపనయనమ్.

అత్రప్రదోషదినంకృష్ణఃకృష్ణపక్షఏకదశ్యాదిరంత్యత్రికరూపః । అపరాహ్ణశ్చదినతృతీయభాగరూపఇత్యుక్తం । అనధ్యాయాఅపినిత్యాఏవపౌర్ణమాప్రతిపదాదయఃపునరుపనయననిమిత్తం । నతునైమిత్తికాఅకాలవృష్ట్యాదినిమిత్తకత్రిగాత్రాదయః । నైమిత్తికేషుప్రాతర్గర్జితనిమిత్తానధ్యాయఏవపునఃసంస్కారనిమిత్తం । అత్రవిస్తరఃకౌస్తుభే । అంసాభిమర్శనపూర్వకంవటోఃసమీపమానయనంప్రధానకర్మ । తస్యవిస్మరణేపునరుపనయనం । ఏవంగాయత్ర్యుపదేశవిస్మరణేపి । తృతీయః

పునరుపనయననిమిత్తప్రకారః । ఏవం వేదమధీత్య వేదాంతరాధ్యయనచికీర్షాయాం ప్రతివేదం పునరుపనయనమిత్యేకే ॥ ... *

అన్యవేదార్థం పునరుపనయనమ్.

అన్యవేదినామృగ్వేదాధ్యయనార్థముపనయనమిత్యపరే । అన్యేతు ఏకేనైవోపనయనేన వేదత్రయాధ్యయనాధికారః । అథర్వవేదాధ్యయనార్థం ద్వితీయముపనయనమిత్యాహుః । తేన ఋగాదివేదత్రయాధ్యాయినో ముండకమాండూక్యాద్యాథర్వణోపనిషదో వినా పునఃసంస్కారం పఠంతి తే చింత్యాః । యుగపదనేకవేదారంభేనోపనయనావృత్త్యపేక్షేతి సకృదుపనీత్యా యుగపత్సకలవేదారంభః సిద్ధ్యతీతి పరే । తత్రైకవేదాధ్యయనానంతరం యద్వేదాధ్యయనచికీర్షా తద్వేదైతికర్తవ్యతాకం పునరుపనయనం । తత్ర వపనం బ్రహ్మాదనం మేధాజననం దీక్షా చ కృతాకృతా । పరిధానాంతా క్రియా భవతి । అనధ్యాయాదికే ద్వితీయే పునరుపనయననిమిత్తే సర్వమవికృతం యథోక్తకాలేఉపనయనం । అథ ప్రాయశ్చిత్తార్థం వ్రతబంధవిశేషః ॥ ... ...

ప్రాయశ్చిత్తార్థం వ్రతబంధవిశేషః.

తత్ర నిమిత్తానంతరమేవ కరణే ఉదగయనపుణ్యనక్షత్రాద్యుక్తకాలో నాపేక్ష్యతే । అన్యథా తు యథోక్తకాలాపేక్షా । తత్ర కర్తాపి తాతతదభావే పితృవ్యాదిః సపిండః । తదభావేన్యః కశ్చిత్ । యత్ర పునరుపనయనం ప్రాయశ్చిత్తత్వేనోక్తం తత్ర పరిషదుపదిష్టవిధినా తదేవ కార్యం । యత్ర తు ప్రాయశ్చిత్తాంతరసహితం తత్రోక్తవిధినా ప్రాయశ్చిత్తం సంస్కార్యేణ కారయిత్వాచార్యేణ తస్యోపనయనం కార్యం । యత్ర జాతకర్మాదిసంస్కారసహితముపనయనం విహితం తత్ర జాతాదిచౌలాంతసంస్కారాన్ కృత్వా కార్యం । పునరుపనయనే గాయత్రీస్థానే తత్సవితుర్వృణీమహ ఇత్యస్యా ఉపదేశాదాచార్యేణాస్యైవ ఋచో ద్వాదశోత్తరసహస్రజపః । కృచ్ఛ్రత్రయం చోపనేతృత్వాధికారార్థం కార్యం । తత్రాశక్తౌ

ధ్వర్దైహికస్య పునఃసంస్కారద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం జాతకర్మాద్యుపనయనాంతసంస్కారాన్ కరిష్యే । ఏవం నిమిత్తాంతరేపి సంకల్ప ఊహ్యః । సర్వసంస్కారోద్దేశేన తంత్రేణ నాందీశ్రాద్ధాది శ్మశ్రువపనానంతరం చౌలకేశవపనం । మనుష్యాదిక్షీరపానాదినిమిత్తాంతరే తు సంస్కార్యోక్తదోషపరిహారార్థం పరిషదుపదిష్టముక్తప్రాయశ్చిత్తం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య తత్కుర్యాత్ । ఆచార్యస్తు అస్యోక్తదోషపరిహారార్థం పునఃసంస్కారసిద్ధిద్వారా శ్రీ । పునరుపనయనం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యోపనయనమాత్రం కుర్యాత్ । యతోత్రోపనయనమాత్రోక్తిస్తత్ర సంస్కార్యస్య న సంకల్పః । కింత్వాచార్యస్యైవ । పునరుపనయనం గ్రామాద్బహిః ప్రాచ్యాముదీచ్యాం వా గత్వా కార్యం । నాందీశ్రాద్ధాంతే మండపదేవతాస్థాపనం । కృతమంగలస్నానం సంస్కార్యం భోజయిత్వా వపనపక్షే వపనస్నానే కారయిత్వా అస్య ప్రాయశ్చిత్తార్థం పునరుపనయనహోమే దేవతాపరిగ్రహార్థమన్వాధానం కరిష్యే । అస్మిన్నన్వాహితేగ్నావిత్యాదినిత్యవత్ । బ్రహ్మచారిణః పునరుపనయనే నవం త్రికం వాసోధారణం నిత్యం । అన్యస్య వైకల్పికం । బ్రహ్మసూత్రధారణాదిసూర్యేక్షణాంతం నిత్యవత్ । తతో యువా సువాసా ఇత్యేతన్మంత్రికం ప్రదక్షిణమావర్తనాది వాసోబద్ధాంజలిగ్రహణాంతే ప్రణవవ్యాహృతీనాం ఋష్యాదిస్మృత్వా । తత్సవితుర్వృణీమహ ఇత్యస్యాః శ్యావాశ్వఃసవితానుష్టుప్ । పునరుపనయనేఉపదేశే వినియోగః । పాదశోర్ధర్చశః సర్వామితి త్రిర్వాచయేత్ । బ్రహ్మచారిణో మేఖలాదానాది నిత్యవత్ బ్రహ్మచర్యోపదేశాంతం । అన్యస్య మేఖలాజినదండధారణం పాక్షికం । బ్రహ్మచర్యోపదేశో దివామాస్వాప్సీరిత్యంతః । వేదమధీష్వేత్యాదికం న । తతః స్విష్టకృదాది । మేధాజననపక్షే తత్పర్యంతాగ్నిధారణం । భిక్షాపూర్వకానుప్రవచనీయః । గాయత్ర్యాః స్థానే తత్సవితుర్వృణీమహ ఇతి హోమః । త్రిరాత్రవ్రతాంతే యస్మిన్నాశ్రమే పునరుపనయనం తదాశ్రమధర్మాన్కుర్యాత్ । యస్తు పునరుపనయ

నాం తే పునర్వివాహః కృతేఽధ్వర్యే దైహికాదేః హోత్రియ తే తత్ర మేఖలా
దిధారణపూర్వకం కతిచిద్దినాని బ్రహ్మచర్యం కృత్వోచితకాలే సమా
ప్య । పూర్వభార్యయాన్యయా వా వివాహం కుర్యాత్ । ఇతి ఋగ్వేది
నాం పునస్సంస్కారః అథ యజుర్వేదినామ్. ... ... *

యజుర్వేదినాం పునరుపనయనమ్.

తత్ర బౌధాయనో బ్రహ్మచారిణః పితృజ్యేష్ఠాభ్యామన్యోచ్ఛిష్ట
భక్షణే స్త్రియా సహ భోజనే మధుమాంస శ్రాద్ధసూతకాన్న గణాన్న గణి
కాన్నాశనే పునరుపనయనమిత్యాదిశ్యోక్త్వా అగ్నిముఖం కృత్వాజ్యోక్తసా
లాశసమిధమాదాయ వాచయతి పునస్త్వాదిత్యా కామాః స్వాహేతి య
స్త ఆత్మనో మిందాభూదగ్నిః । పునరగ్నిశ్చక్షురదాదితి ద్వాభ్యాం హు
త్వా చరుం పక్త్వా జుహోతి । సప్త తే అగ్నే । ఘృతేన స్వాహేతి । తతో
యేన దేవాః పవిత్రేణేతి తిసృభిరుపహోమః తతః స్విష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధ
మా ధేనువరప్రదానాత్ । అథాపరమాపరిధానాత్కృత్వా పాలాశీం
సమిధమాదాయ ప్రాయశ్చిత్తం జుహోతి వ్యాహృతీర్జుహో
తి । అథాపరో బ్రాహ్మణవచనాత్ సావిత్ర్యా శతకృత్వోఽభిమంత్రితం
ఘృతం ప్రాశ్య కృతప్రాయశ్చిత్తో భవతీత్యాదికమవదత్ । అతోఽత్రోక్త
పక్షాణాం శక్త్యాశక్తిభేదేన వ్యవస్థా ఇదం కౌస్తుభే ద్రష్టవ్యం । ఏవం శాఖాం
తరేష్వపి వపన మేఖలాజినదండ భైక్ష్యచర్యావ్రతాదిక వైకల్పికం వ్య
వస్థయానుష్ఠాయ స్వస్వశాఖోక్తోపనయనం కార్యమ్ ॥

॥ ౫౧ ॥ అథ బ్రహ్మచారిధర్మాః.

తత్ర సంధ్యాత్రయమగ్నిపరిచరణం భైక్షంచ నిత్యం । తత్రాగ్ని
కార్యం ప్రాతః సాయంచ । సాయమేవ సకృద్వా । తత్ర పలాశఖదిరా
శ్వత్థశమీనాం సమిధః శ్రేష్ఠాస్తదలాభేఽర్కవేతసాం । భవచ్ఛబ్దపూర్వికా
భిక్షా విప్రాణాం । సాచ విప్రగృహేష్వేవ । ఆపది శూద్రగృహేషు ।
ఆమాన్నం గృహ్ణీయాత్ హవ్యైః శ్రాద్ధభిన్నకవ్యైశ్చాభ్యర్థితో భుంజీ

త । అన్యబ్రహ్మయజ్ఞోపి నిత్యః । నిత్యోపాకరణాత్పూర్వమంగాయత్ర్యా
కార్యః । గురూచ్ఛిష్టం మధ్వాదికం నిషిద్ధమపి తదన్యాపరిహార్యరోగనివృ
త్త్యర్థం భక్షణీయం । నిషిద్ధాన్యత్ గురూచ్ఛిష్టం త్వౌషధమపి భక్ష్యం
ఏవం జ్యేష్ఠభ్రాతుః పితుశ్చోచ్ఛిష్టేషు జ్ఞేయం । దివాస్వాపో నేత్రే కజ్జలము
పానచ్ఛత్రం మంచాదౌ శయనంచ వర్జ్యం । తాంబూలాభ్యంజనంచైవ
కాంస్యపాత్రే చ భోజనం । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచ విధవా చ వివర్జయేత్ ॥
౧ ॥ మధుసూతకాన్నశ్రాద్ధాన్నాదేర్నిషేధాః పునస్సంస్కారప్రకర
ణోక్తా అనుసంధేయాః । మేఖలామజినం దండముపవీతంచ నిత్యశః । కౌపీ
నం కటిసూత్రంచ బ్రహ్మచారీ విధారయేత్ ॥ ౧ ॥ మేఖలోపవీతాదౌ త్రుటి
తే జలే ప్రాస్యాన్యద్ధారయేత్ । యజ్ఞోపవీతనాశే మనోజ్యోతిరిత్యనేన
వ్రాతపతిభిశ్చేతి చతస్ర ఆజ్యాహుతీర్జుహుయాదిత్యుక్తం । అస్య గురు
పరిచర్యాప్రకారోఽన్యత్ర జ్ఞేయః । అథ బ్రహ్మచారివ్రతలోపే ॥ *

బ్రహ్మచారివ్రతలోపే.

సంధ్యాగ్నికార్యలోపేఽష్టసహస్రగాయత్రీజపః । క్వచిత్సకృల్లోపే
మానస్తోకేతి మంత్రస్య శతం జప ఉక్తః । భిక్షాలోపేఽష్టశతం । అభ్యాసే
ద్విగుణం పునస్సంస్కారశ్చ । మధుమాంసాద్యశనే ఉక్తం । స్త్రీసంగే గ
ర్దభపశుః । ఏకానేకవ్రతలోపసాధారణమృగ్విధానే । తం వో ధియా
జపేన్మంత్రం లక్షం చైవ శివాలయే । బ్రహ్మచారీ స్వధర్మేషు న్యూనం చే
త్పూర్ణమేతి తత్ ॥ ౧ ॥ ఉపాకర్మ కృత్వా ప్రాగుక్తవిద్యారంభకాలేఽ
క్షరారంభోక్తవిష్ణ్వాదిపూజాప్రకారేణ వేదారంభః కార్యః । ద్విజస్త్రీ
ణాం యుగాంతరే మౌంజీబంధో వేదాధ్యయనం చాసీత్ కలియుగే తు నై
తద్ద్వయం । అతః స్త్రీణాం వేదోచ్చారాదౌ దోషః ॥ ... *

॥ ౫౨ ॥ అథానధ్యాయాః.

తే చ నిత్యా నైమిత్తికాశ్చ ప్రాయేణ మౌంజీప్రకరణే ఉక్తాః । తతో
న్యేపి ఉభయవిధానధ్యాయా బహవో నిబంధేషూక్తాస్తేఽత్ర న ప్రపంచ్యం

తే। కలికాలేఽస్మింస్తావదనధ్యాయపాలనస్య దుర్మేధసామశక్యత్వాత్ తథా చ హేమాద్రిస్మృతిః । చతుర్దశ్యష్టమీపర్వప్రతిపత్స్వేవ సర్వదా। దుర్మేధసామనధ్యాయాస్త్వంతరాగమనేషు చ॥ ౧॥ ఇతి అతః కలాప్రతిపద్ద్వయమష్టమీద్వయం చతుర్దశీద్వయం పూర్ణిమాదర్శోఽయనసంక్రాంతిరిత్యేతావత ఏవానధ్యాయాన్ స్వీకృత్వా వేదశాస్త్రాదికమధ్యేతవ్యం । పుంసాం ప్రాయోఽల్పప్రజ్ఞత్వాత్ । శిష్టాచారోఽప్యేవమేవ । పూర్వదినే సాయం పరత్ర ప్రాతః తచ్ఛ్రుతి త్రిముహూర్తానధ్యాయతిథిసత్త్వే ఉదయేఽస్తమయే వాపీత్యనేన దినద్వయేఽనధ్యాయప్రాప్తౌ వచనాంతరం। కేచిదాహుః త్వచిద్దేశే యావత్తద్దిననాడికాః । తావదేవ త్వనధ్యాయో న తన్మిశ్రే దినాంతరే॥ ౧॥ ఇతి. ఇదమప్యల్పప్రజ్ఞవిషయం చతుర్థీసప్తమ్యాదౌ ప్రదోషనిర్ణయ ఉక్తః । ప్రదోషేషు న స్మరేన్న చ కీర్తయేదిత్యుక్తేరితరానధ్యాయతో దోషాధిక్యం । అనధ్యాయస్తు నాంగేషు నేతిహాసపురాణయోః । న ధర్మశాస్త్రేష్వన్యేషు పర్వణ్యేతాని వర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ నిత్యే జపే చ కామ్యే చ క్రతౌ పారాయణేఽపి చ । నానధ్యాయోఽస్తి వేదానాం గ్రహణే గ్రాహణే స్మృతః ॥ ౨ ॥ *

॥ ౫౩ ॥ అథాధ్యయనధర్మాః.

వేదారంభే వసానే గురోః పాదోపసంగ్రహణం । ఆదౌ ప్రణవముచ్చార్య వేదమధీత్యాంతే ప్రణవముచ్చార్య భూమిం స్పృష్ట్వా విరమేత్ । రాత్రేః ప్రథమయామే చరమయామే చ వేదాధ్యయనం। యామద్వయం శయానస్తు బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే । గురుం పితరం మాతరం చ మన్యేత కదాపి న ద్రుహ్యేత। అధ్యాపితా యే గురుం నాద్రియంతే శిష్యా వాచా మనసా కర్మణా వా। యథైవ తేన గురోర్భోజనీయాస్తథైవ తాన్న భునక్తి శ్రుతం తత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యధ్యయనధర్మాః ॥ ... *

॥ ౫౪ ॥ అథ వ్రతాని.

తాని మహానామ్నీవ్రతమహావ్రతోపనిషద్వ్రతగోదానవ్రతాఖ్యాని చత్వారి క్రమేణ జన్మతస్త్రయోదశాదిషు వర్షేషూత్తరాయణే చా

లోక్తతిథినక్షత్రవారాదిషు కార్యాణి । అత్ర విస్తృతప్రయోగాః కౌస్తుభాదావన్యగృహ్యేషు చ ద్రష్టవ్యాః । ఏతేషాం లోపే ప్రత్యేకమేకైకకృచ్ఛ్రం చరిత్వా గాయత్ర్యష్టశతాహుతీర్జుహుయాత్। త్రీన్ షడ్ద్వాదశ వా కృచ్ఛ్రాన్ కుర్యాత్ ఇత్యన్యత్ర ॥ ... ... *

॥ ౫౫ ॥ అథ సమావర్తనమ్.

గురవే క్షేత్రాదిష్వన్యతమం దత్త్వా తదనుజ్ఞయా స్నాయాత్ । స్నానం నామ సమావర్తనం । తాని చ క్షేత్రం హేమ గౌరశ్వశ్ఛత్రోపానహౌ ధాన్యం వస్త్రాణి ప్రియం శాకం చేత్యేతాని । ఏషు యద్గురోః ప్రియం తద్దేయం । దానం వినైవ గురుప్రీతౌ తదనుజ్ఞయైవ స్నాయాత్ ॥ ... *

సమావర్తనవిచారః.

క్షేత్రాదినాపి న విద్యానిష్క్రయః । ఏకమప్యక్షరం యస్తు గురుః శిష్యే నివేదయేత్ । పృథివ్యాం నాస్తి తద్ద్రవ్యం యద్దత్త్వా త్వనృణీ భవేత్ ॥ ౧॥ ఇత్యుక్తేః । స చ స్నాతకస్త్రివిధః । విద్యాస్నాతకో వ్రతస్నాతక ఉభయస్నాతక ఇతి । తత్రైకం ద్వౌ త్రీన్ చతురో వా వేదాన్వేదైకదేశం వాధీత్య తదర్థం చ జ్ఞాత్వా ద్వాదశవర్షాదిబ్రహ్మచర్యకాలావధేః ప్రాగేవ స్నాతి స విద్యాస్నాతకః । ఉపనయనప్రభృతి సావిత్రీవ్రతవేదవ్రతాన్యనుష్ఠాయ వేదసమాప్తేః పూర్వమేవ స్నాతో వ్రతస్నాతకః । ద్వాదశవర్షాదిబ్రహ్మచర్యం సమాప్య వేదం సమాప్య స్నాతో విద్యావ్రతోభయస్నాతకః । తత్రోపనయనోత్తరం మేధాజననపర్యంతం త్రిరాత్రద్వాదశరాత్రాదివ్రతముపనయనవ్రతం । మేధాజననోత్తరముపాకర్మాంతం బ్రహ్మచారిధర్మానుష్ఠానం సావిత్రీవ్రతం । తదుత్తరం వేదాధ్యయనార్థం ద్వాదశవర్షాదికాలావచ్ఛిన్నం వ్రతం వేదవ్రతం । స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇతి విధేరర్థజ్ఞానపర్యంతత్వాద్వేదార్థజ్ఞానం వినా వేదాధ్యయనసమాప్తేర్న సమావర్తనేఽధికారో నేతి పూర్వమీమాంసకాః । వేదగ్ర

హోమమేవవిధిఫలంపూర్వకాండార్థజ్ఞానంకర్మానుష్ఠానాత్మకం । ఉ
త్తరకాండార్థజ్ఞానం కామ్యశ్రోతవ్యవిధిప్రాప్తమిత్యుత్తరమీమాం
సకాః । తత్రసంహితాబ్రాహ్మణంచమిలిత్వైకోవేదః । ఆరణ్యకాం
డంబ్రాహ్మణాంతర్గతమేవ । సంపూర్ణైకవేదాధ్యయనేఽశక్తోవైది
కదేశంపఠేత్ । అత్యశక్తేనతసంహితాయాఃప్రథమసూక్తేకతిపయసూ
క్తానాంప్రథమాఋచఃసర్వసూక్తానాంప్రథమాఋచోవాధ్యేతవ్యాః।
ఏవంవైదికదేశాధ్యయనోత్తరంసమావృత్తోవివాహితోవాబ్రహ్మచర్యో
క్తనియమమేవవేదాధ్యయనంకుర్యాత్ । తత్రఋతౌభార్యాగమనంకా
ర్యం । బ్రహ్మచర్యవ్రతలోపప్రాయశ్చిత్తంకృచ్ఛ్రత్రయంకృత్వామ
హావ్యాహృతిహోమంచకృత్వాసమావర్తనంకార్యం । ఏతచ్చసంధ్యా
గ్నికార్యభిక్షాలోపశూద్రాదిస్పర్శకటిసూత్రమేఖలాజినత్యాగదివా
స్వాపాంజనపర్యుషితభోజనాదివ్రతభంగేషు అల్పకాలమల్పవ్రతభం
గేజ్ఞేయం । బహుధర్మలోపేతు । తంవోధిమానవస్యాశవిష్ఠమితి
మంత్రస్యలక్షజపఃశివాలయేఇత్యుక్తం । ఏవంచమహానామ్న్యాదివ్రత
లోపస్యబ్రహ్మచర్యవ్రతలోపస్యచప్రాయశ్చిత్తోత్తరం సమావర్తనా
ధికారః । అథ సమావర్తనకాలః ॥ ... ... *

సమావర్తనకాలః.

తతోపనయనోక్తకాలేసమావర్తనమితిబహవోజ్యోతిర్గ్రంథాః। తే
నానధ్యాయేప్రదోషదినేభౌమశనివారయోః పౌషాషాఢయోర్దక్షి
ణాయనేచనభవతి । మార్గశీర్షేవివాహప్రసక్తాదక్షిణాయనేఽపిభ
వతి । అన్యథాఅనాశ్రమీనతిష్ఠేతదినమేకమపిద్విజః। ఇతినిషేధాతిక్ర
మాపత్తేః। అన్యేతుమాంజ్యుక్తకాలోపాదానేమూలాభావాత్ రిక్తాత్ర
యపూర్ణిమామావాస్యాష్టమీప్రతిపచ్ఛిన్నతిథిషుశుక్లాంత్యత్రికభిన్న
కృష్ణేచగురుశుక్రాస్తాదిదినక్షయభద్రావ్యతీపాతాదిదోషశూన్యేశుభ
వారేసమావర్తనంకార్యంనాత్రప్రదోషస్యోపపదాదితిథివర్జనమావ
శ్యకమిత్యాహుః।పుష్యపునర్వసుమృగరేవతీహస్తానురాధోత్తరాత్రయ

రోహిణీశ్రవణవిశాఖాచిత్రాఃశ్రేష్ఠాః । ఏతదలాభేమాంగల్యర్క్షాణి।క్వ
చిద్భౌమశనివారాసింధాపుక్తా।అథమణికుండలవస్త్రయుగచ్ఛత్రోపాన
వద్వ్యగదండస్రగున్మర్దనానులేపాంజనోష్ణీషాణిఆత్మనేఆచార్యాయచ
సంపాద్యాఽలాభఆచార్యాయైవవాసంపాదయేత్ ॥ ... *

ప్రాయశ్చిత్తప్రయోగః.

దేశకాలౌసంకీర్త్యమమబ్రహ్మచర్యనియమలోపజనితసంభావితదో
షపరిహారేణసమావర్తనాధికారసంపాదనద్వారాశ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థ
మాజ్యహోమపూర్వకంకృచ్ఛ్రత్రయం మహానామ్న్యాదివ్రతచతుష్ట
యలోపజనితప్రత్యవాయపరిహారార్థం ప్రతిసంస్కారమేకైకంకృచ్ఛ్రం
చ।గాయత్ర్యాజ్యహోమపూర్వకంతంత్రేణాహమాచరిష్యఇతిసంకల్ప్యా
గ్నిప్రతిష్ఠాదిచక్షుషీ ఆజ్యేనాత్రప్రధానం । అగ్నింవాయుంసూర్యంప్ర
జాపతించచతసృభిరాజ్యాహుతిభిః । అగ్నింపృథివీంమహాంతమేకయా
జ్యాహుత్యా। వాయుమంతరిక్షంమహాంతమేకయా । ఆదిత్యందివంమ
హాంతమేకయా।చంద్రమసంనక్షత్రాణిదిశోమహాంతమేకయా । అ
గ్నింద్విః । విభావసుంశతక్రతుంఅగ్నింఅగ్నింఅగ్నింవాయుంసూర్యంప్ర
జాపతించేత్యష్టావేకైకయాజ్యాహుత్యా । శేషేణేత్యాది । ఆజ్యభా
గాంతేవ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిర్హుత్వా । భూరగ్నయేచపృథివ్యైచ
మహతేచస్వాహా। అగ్నయేపృథివ్యైమహతఇదమిత్యాది యథాన్వా
ధానంత్యాగః। భువోవాయవేచాంతరిక్షాయచమహతేచస్వాహా । సు
వరాదిత్యాయచదివేచమహతేచస్వాహా । భూర్భువఃసువశ్చంద్రమసే
చనక్షత్రేభ్యశ్చమహతే।చంద్రమసేనక్షత్రేభ్యోదిగ్భ్యోమహతఇతి ।
పాహినోఅగ్నఏనసేస్వాహా। పాహినోవిశ్వవేదసేస్వాహా । యజ్ఞంపాహి
విభావసోస్వాహా । సర్వంపాహిశతక్రతోస్వాహా। పునరూర్జానివర్త
స్వపునరగ్నఇషాయుషా। పునర్నఃపాహ్యంహసఃస్వాహా। సహరయ్యాని
వర్తస్వాగ్నేపిన్వస్వధారయా। విశ్వప్స్నియావిశ్వతస్పరిస్వాహా । పున

వ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిచతుష్టయం। తతః వ్రతచతుష్టయార్థం గాయత్ర్యాజ్యహోమః । కృచ్ఛ్రత్రయం గోనిష్క్రయం దత్త్వా హోమశేషం సమాపయేత్ । మహానామ్న్యాదిషు ప్రత్యేకమష్టోత్తరశతమష్టావింశతిమష్టౌ వా గాయత్ర్యాజ్యాహుతీర్హుత్వా ఏకైకం కృచ్ఛ్రం చరేత్ । ఇతి ప్రాయశ్చిత్తప్రయోగః ॥ ... ... *

సమావర్తనసంకల్పాది.

అథ సమావర్తనసంకల్పాది మమ గృహస్థాశ్రమార్హతాసిద్ధిద్వారా శ్రీపర । సమావర్తనం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య నాందీశ్రాద్ధాంతం వటుః కుర్యాత్ । బ్రహ్మచారీ జీవత్పితృకశ్చేత్పితృమాతృప్రాముఖ్యోద్దేశః । బ్రహ్మచార్యశక్తశ్చేత్పిత్రాదిస్తత్ప్రతినిధిత్వేన నాందీశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । సమావర్తన ఉపనయనాదావపి పిత్రాదిరేవ నాందీశ్రాద్ధకర్తేతి మతాంతరేణ ప్రాగుక్తం। అవశిష్టప్రయోగః స్వస్వగృహ్యానుసారేణ । దశ త్రీన్వాపి ప్రాగ్భోజయేత్ । దాస్యంతి మధుపర్కం యే తత్రైతాం రజనీం వసేత్ । తతో వ్రతాని సంకల్పయేత్ । తాని చ స్వసూత్రోక్తాని స్మృత్యుక్తాని చేతి ద్వివిధాని । సర్వాణ్యపి పురుషార్థాన్యేవ న తు సమావర్తనాంగాని ॥

స్నాతకవ్రతాని.

తత్రాశక్తః సూత్రోక్తాన్యేవ వ్రతాని కుర్యాత్ । శక్తస్తు స్మృత్యుక్తాన్యపి । తాని యథా । నిమిత్తం వినా న నక్తం స్నాస్యామి । న నగ్నః స్నాస్యామి । న నగ్నః శయిష్యే । న నగ్నాం స్త్రియమీక్షిష్యే అన్యత్ర మైథునాత్ । వర్షతి న ధావిష్యే । న వృక్షమారోహిష్యే । న కూపమవరోహిష్యే । న బాహుభ్యాం నదీం తరిష్యామి । న ప్రాణసంశయమభ్యాపత్స్యే । ఇతి సూత్రోక్తాని । అథ స్మృత్యుక్తాని । నిత్యం యజ్ఞోపవీతద్వయం ధారయిష్యే । సోదకకమండలుం ఛత్రముష్ణీషం పాదుకే ఉపానహౌ సువర్ణకుండలే దర్భముష్టిం చ ధారయిష్యే । కర్తనేన హ్రస్వీకృతకేశశ్మశ్రునఖః స్యాం । నిమిత్తం వినా ముండనం న కరిష్య ఇత్యర్థః । న సమావృత్తా ముండేరన్నితి నిషే

ధాత్ । నిత్యమధ్యయనరతః స్యాం । స్వశరీరాదుద్ధృతం స్వనిర్మాల్యం పుష్పచందనాది పునర్న ధారయిష్యే । శుక్లాంబరధరః స్యాం । సుగంధిః ప్రియదర్శనః స్యాం । విభవే సతి జీర్ణవాసా మలవద్వాసాశ్చ న స్యాం । రక్తం వాసః శరీరపీడావహం వా వస్త్రం న ధారయిష్యే । గురుం వినాన్యైర్ధృతం వస్త్రమలంకారం స్రజం చ న ధారయిష్యే । అశక్తస్త్వన్యధృతమపి వస్త్రాది ప్రక్షాల్య ధారయేత్ । అన్యధృతోపవీతముపానహౌ చ న ధారయేత్ । కంథాం న ధారయిష్యే । న స్వరూపముదకే నిరీక్షిష్యే । న భార్యయా సాకమేకపాత్రే ఏకకాలే వాశ్నీయాం । ఏతద్వివాహాభిన్నవిషయం । శూద్రాయ ధర్మజ్ఞానం నీతిజ్ఞానం వ్రతకల్పం చ నోపదిశామి । ఏతత్సాక్షాదుపదేశపరం । కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రత ఇతి బ్రాహ్మణద్వారకోపదేశే దోషాభావాత్ । గృహమేధి శూద్రాయ స్వోచ్ఛిష్టం న దాస్యే । శూద్రాయ హోమశేషం న దాస్యే । ఉద్ధృతోదకేన తిష్ఠన్నాచమనం కరిష్యే । జానుమాత్రే తదధికే వా జలే తిష్ఠదాచమనే దోషాభావాత్ । అశుచినా ఏకహస్తేన వాఽఽనీతజలైర్నాచమిష్యే । పాదేన పాదధావనం న కరిష్యే । అనాకల్యాం స్త్రియం న గమిష్యామి । న ప్రావృతమస్తకోఽహని పర్యటిష్యామి । రాత్రౌ మలమూత్రోత్సర్గం చ ప్రావృతశిరాః స్యాం । సోపానత్కోఽశనాభివాదననమస్కారాన్న కరిష్యే । పాదేనాసనం నాపకర్షిష్యామి । ఏవమన్యాన్యపి స్మృత్యుక్తాని జ్ఞేయాని । ఏతేషు వ్రతేషు యాని కర్తుం శక్నుయాత్తాన్యేవ సంకల్పయేత్ । అత్ర సంకల్పితవ్రతోల్లంఘనే మత్యా కృతే త్ర్యహమభోజనం । అమత్యా కృతే ఏకరాత్రమభోజనం ప్రాయశ్చిత్తం । అశక్తౌ త్రీనేకం వా విప్రం భోజయేత్ । ఇతి స్నాతకవ్రతాని ॥ ... *

సమావర్తనానుకల్పః.

ఆతురదశాయాం యథోక్తసమావర్తనాసంభవే సంక్షేపతస్తత్కార్యం । తత్ప్రయోగః । సంకల్ప్య బ్రహ్మచారిలింగాని మేఖలాదీని త్యక్త్వా వపనం కృత్వా తీర్థే స్నాత్వా వాసః పరిధానాచమనతిలకధారణాని కృ

త్వాఽగ్నిప్రతిష్ఠాప్యత్ర ప్రజాపతింమనసాధ్యాయం సతూష్ణీంసమిధ
మాదధ్యాత్ । అన్యదపి అవిరోధితూష్ణీమేవకర్తవ్యమితి । ఇతిసమా
వర్తనానుకల్పః॥ ... ... *

బ్రహ్మచారిణఆశౌచనిర్ణయః.

బ్రహ్మచర్యదశాయాందశాహాశౌచహేతుసపిండమరణేసమావర్త
నోత్తరముదకదానపూర్వకంత్రిరాత్రమతిక్రాంతాశౌచంకార్యం।అను
పనీతసపిండేమాతులాదాచమృతేఽతిక్రాంతాశౌచంన । ఏవంజననా
శౌచేప్యతిక్రాంతాశౌచంన। తత్రస్వదశాహాశౌచాపాదకసపిండమృతౌ
సమావర్తనోత్తరంత్రిరాత్రమధ్యేవివాహోనకార్యః । కస్యచిన్మరణా
భావేతుసవివాహేదోషః । ఇత్థంవ్రతాంతకర్మాణ్యనంతోపాధ్యాయ
సూనునా । నిర్ణీయశ్రీవిఠ్ఠలాంఘ్రౌ వ్రీవార్ణగ్విలాసఃసమర్పితః ॥ ౧॥ *

॥ ౫౬ ॥ అథవివాహః.

అథశ్రీభగవత్పాదాపుండరీకవరప్రదా । శ్రీగురూన్నత్వానత్వావి
వాహంవక్తుముద్యతః ॥౧॥ ఉద్వహేత్తుద్విజోభార్యాంసవర్ణాంలక్షణై
ర్యుతాం । అవ్యంగాంగీంసౌమ్యనామ్నీంమృద్వంగీంచమనోహరాం ॥
౨॥ భావిశుభాశుభజ్ఞానహేతులక్షణవిచారోఽష్టౌమృత్పిండాన్కృత్వే
త్యాదిరూపఆశ్వలాయనసూత్రేఉక్తః। జ్యోతిఃశాస్త్రోక్తరాశినక్షత్రా
దిఘటితవిచారోపిశుభాదిజ్ఞానహేతుః । సచసంక్షేపేణోచ్యతే । తత్ర
మేషాదిరాశిస్వామినః । భౌమఃశుక్రోబుధశ్చంద్రఃసూర్యఃసౌమ్యోభృ
గుఃకుజః । గురుఃశనైశ్చరోమందఃసురేజ్యోరాశిపాస్స్మృతాః ॥౧॥ అథ
గ్రహాణాంశత్రుమిత్రాది ॥ ... ... *

రాశినక్షత్రాదిఘటితవిచారః.

రవేర్గురుభౌమచంద్రామిత్రాణి।శనిశుక్రౌశత్రూ । బుధఃసమః
ఇందోఃసూర్యబుధౌమిత్రే । భౌమగురుశుక్రశనయఃసమాః। అన్యశ్శత్రు
ర్న । కుజస్యబుధోరిపుః। సూర్యగురుచంద్రామిత్రాణి । శనిశుక్రౌస

మౌ । బుధస్యార్కశుక్రౌమిత్రే । చంద్రోఽరిః । శనిభౌమగురవఃసమాః
గురోస్సూర్యభౌమచంద్రామిత్రాణి । శుక్రబుధౌశత్రూ । శనిఃసమః
శుక్రస్యశనిబుధౌమిత్రే । సూర్యచంద్రావరీ । భౌమగురూసమౌ। శ
నేఃశుక్రబుధౌమిత్రే । కుజసూర్యచంద్రాఅరయః । గురుఃసమః । అత్ర
గుణవిచారః । రాశ్యోరేకాధిపత్వేరాశిపత్యోర్మిత్రత్వేచపంచగు
ణాః । రాశిపయోఃసమత్వశత్రుత్వేఽర్ధగుణః । సమత్వమిత్రత్వేచ
త్వారః । శత్రుత్వమిత్రత్వేఏకః । ద్వయోఃసమత్వేత్రయః।ద్వయోః
శత్రుత్వేగుణాభావః । అథగణాః । పూర్వాత్రయోత్తరాత్రయభరణీ
రోహిణ్యార్ద్రామనుష్యగణః । హస్తరేవతీపునర్వసుపుష్యస్వాతీమృగ
శ్రవణాశ్విన్యనురాధాదేవగణః । కృత్తికాశ్లేషామఘాచిత్రావిశాఖా
జ్యేష్ఠామూలధనిష్ఠాశతతారకారాక్షసగణః । గణైక్యేశుభం । దేవమ
నుష్యయోర్మధ్యమం । దేవరక్షసోర్వైరం । రాక్షసమనుష్యయో
ర్మరణం । అతోమనుష్యరాక్షసయోర్వివాహోనకార్యః । అత్రగు
ణాః । గణైక్యేషడ్గుణాః । వరోదేవోన్యగణాకన్యాత్రాపిషట్ । వైప
రీత్యేపంచ । వరోరాక్షసకన్యాదేవగణాఅత్రైకః । వైపరీత్యేగుణా
భావః । మనుష్యరాక్షసత్వేపి గుణాభావః । అథరాశికూటం ।
ద్విర్ద్వాదశకేనిర్ధనత్వం । నవపంచమత్వేనిఃపుత్రతా । షట్
కాష్టకేమరణంవిపత్తిర్వా । ఉభయసప్తమేతృతీయైకాదశేచతుర్థ
దశమేచశుభం । నక్షత్రైక్యేచరణభేదేశుభం । అత్రరాశ్యైక్యేతి
శుభం । రాశిభేదేపికూటదోషోన । నక్షత్రభేదేరాశ్యైక్యేచ
శుభం । అత్రనాడీగణాదిదోషోన । చరణైకంషట్కాష్టకంచ వర్జ్యం
ద్విర్ద్వాదశకేనవపంచమేమధ్యమం । శేషేశుభం । అత్రగుణాః ।
సత్కూటేసప్త । దుఃకూటేగ్రహమైత్రీసత్వేచత్వారః । అన్యథాఏ
కః । చరణైక్యేగుణాభావః, అథనాడీ । అశ్విన్యార్ద్రాపునర్వసూత్తరా
ఫల్గునీహస్తజ్యేష్ఠామూలశతతారాపూర్వాభాద్రపదేతిప్రథమనాడీ ।
భరణీమృగపుష్యపూర్వాఫల్గునీచిత్రానురాధాపూర్వాషాఢాధనిష్ఠోత్త

పదేతిమధ్యమనాడీ। కృత్తికారోహిణ్యాశ్లేషామఘాస్వాతీవిశాఖోత్తరాషాఢాశ్రవణరేవతీతిచరమనాడీ। అత్ర నాడ్యైక్యే మృత్యుః। నాడీభేదేష్టౌ గుణాః। నాడ్యైక్యం సర్వథా వర్జ్యం। శూద్రాదీనాం త్వేకనాడీద్వయం సంకటే శుభం। అత్ర వర్ణవశ్యభకూటయోనికూటానామల్పగుణత్వాత్ వివాహావిఘటకత్వాభావాచ్చ స్వరూపం నోక్తం। అత్ర సర్వగుణమేలనేన వింశతిగుణసంభవే మధ్యమం। వింశత్యధికగుణత్వే అతిశుభం। వింశత్యూనత్వే త్వశుభం। ఇతి నక్షత్రాదిఘటితవిచారః। అనన్యపూర్వికాం కాంతామసపిండాం యవీయసీం। అరోగిణీం భ్రాతృమతీమసమానార్షగోత్రజాం ॥ ౧ ॥ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యాద్యుక్తకన్యావిశేషణేషు కాంతత్వనీరోగత్వభ్రాతృమత్త్వభిన్నవిశేషణానామభావే ఇహ పరత్ర పాతిత్యాత్తాని ప్రపంచ్యంతే ॥ ... ... *

కన్యాయా అనన్యపూర్వికాత్వం.

తత్రాన్యపూర్వికాః పురుషాంతరపూర్వికాః। మనోదత్తా వాచా దత్తాగ్నిం పరిగతా సప్తమం పదం నీతా భుక్తా గృహీతగర్భా ప్రసూతేతి సప్తవిధపునర్భువాస్తద్భిన్నామనన్యపూర్వికాం। సప్తపదీవిధేః పూర్వమాద్యానాం తిసృణాం సంకటే అన్యేన వివాహో భవతి। సప్తపదీవిధౌ జాతే బలాద్వివాహితాపి నాన్యత్ర దేయా। అసపిండాం। సమానః ఏకః పిండః పిండదానక్రియా మూలపురుషశరీరం వా యస్యాః సా సపిండా తద్భిన్నాం ॥

వివాహోపయోగిసాపిండ్యనిర్ణయః.

తత్ర లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాః పిండభాగినః। పిండదః సప్తమస్తేషాం సాపిండ్యం సాప్తపౌరుషం ॥ ౧ ॥ ఇతి మాత్స్యోక్తేరేకస్యాం పిండదానక్రియాయాం దాతృత్వపిండభాక్త్వలేపభాక్త్వాన్యతమసంబంధేన ప్రవేశో నిర్వాప్యసాపిండ్యమితి కేషాంచిన్మతం। అత్ర స్త్రీణామపి పతిభిః సహకర్తృత్వాత్సాపిండ్యసిద్ధిః। మూలపురుషైకశరీరావయవాన్వయేనావయవసాపిండ్యమిత్యపరం మతం। యద్యపి భ్రాతృపత్నీనాం పరస్పరం

నైతత్సంభవతి తథాప్యేకాధారత్వేనైకశరీరాన్వయః। ఏకమూలపురుషావయవానాం పుత్రద్వారా తాస్వాధానాదితి జ్ఞేయం। ఉభయత్రాపి గయాదావమిత్రాదేరపి పిండభాక్త్వాదేకశరీరాన్వయస్య సప్తమాత్పరేషు పరశ్శతేష్వపి సత్త్వాచ్చాతిప్రసంగప్రాప్తేః। వధ్వావరస్య వా తాతకూటస్థాద్యదిసప్తమః। పంచమీ చేత్తయోర్మాతా తత్సాపిండ్యం నివర్తతే ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనైర్నిర్ణయాత్। మాతృత్వపితృత్వాదిసంబంధేన త్వేవ పంచమసప్తమపర్యంతమేవేత్యుభయనియమస్వీకారాత్। తథా చ పితృద్వారకసాపిండ్యవిచారే సప్తమాదూర్ధ్వం సాపిండ్యనివృత్తిః। మాతృద్వారకసాపిండ్యవిచారే తు పంచమాదూర్ధ్వం తన్నివృత్తిరితి నిర్ణయః ॥ *

అథోదాహరణాని.

విష్ణుర్మూలభూతః

శాంతిః	౨	గౌరీ	౨
సుధీః	౩	హరః	౩
బుధః	౪	మైత్రః	౪
చైత్రః	౫	శివః	౫
గణః	౬	భూపః	౬
మృడః	౭	అచ్యుతః	౭
రతిః	౮	కామః	౮

అత్ర రతికామయోరష్టమయోర్ద్వివాహః పితృద్వారకత్వాత్.

విష్ణుర్మూలభూతః

దత్తః	౨	చైత్రః	౨
సోమః	౩	మైత్రః	౩
సుధీః	౪	బుధః	౪
శ్యామా	౫	నర్మదా	౫
శివః	౬	కామః	౬
రమా	౭	కవిః	౭

అత్ర రమాకవ్యోర్న వివాహః మండూకప్లుత్యా సాపిండ్యానువృత్తేః

విష్ణుర్మూలభూతః			
దత్తః	౨	చైత్రః	౨
సోమః	౩	మైత్రః	౩
సుధీః	౪	బుధః	౪
శ్యామా	౫	రతిః	౫
శివః	౬	గౌరీ	౬

అత్ర గౌరీశివయోః షష్ఠయోర్వివాహః మాతృద్వారకత్వాత్.

విష్ణుర్మూలభూతః			
దత్తః	౨	చైత్రః	౨
సోమః	౩	మైత్రః	౩
సుధీః	౪	బుధః	౪
శ్యామా	౫	శివః	౫
కాంతిః	౬	హారః	౬

అత్ర కాంతిహారయోర్నవివాహః ఏకతోనివృత్తావపి అన్యతోఽనువృత్తేః.

విష్ణోర్మూలాత్కాంతిగౌర్యౌ జాతౌ తాభ్యాం సుధీహారౌ । బుధమైత్రౌ చైత్రశివౌ గణభూపౌ మృడాచ్యుతౌ ॥౧॥ తజ్జాతయోరష్టమయోర్వివాహో రతికామయోః । విష్ణోర్మూలాద్దత్తచైత్రౌ సోమమైత్రౌ సుధీబుధౌ ॥౨॥ తాభ్యాం శ్యామారతీ తజ్జశివగౌర్యోః కరగ్రహః । విష్ణోర్మూలాద్దత్తచైత్రౌ సోమమైత్రౌ సుధీబుధౌ ॥౩॥ తాభ్యాం శ్యామానరేంద్రౌ చ శివకామారమాకవీ । మండూకప్లుతిసాపిండ్యం రమాకవ్యోర్వివాహహృత్ ॥౪॥ విష్ణోర్మూలాద్దత్తచైత్రౌ సోమమైత్రౌ సుధీబుధౌ । శ్యామాశివౌ కాంతిహారౌ హారకాంతీ న దంపతీ ॥౫॥ నివృత్తమప్యేకతస్తదన్యతస్త్వనువర్తతే । దిఙ్మాత్రేణోదాహృతాత్ర సేయం సాపిండ్యపద్ధతిః ॥౬॥ కూటస్థాత్పంచమ్యోః కన్యయోః సంతతౌ మాతృద్వారకత్వాత్సాపిండ్యనివృత్తిః । పంచమ్యోః కన్యయోర్యౌ పుత్రౌ తయోః సంతతౌ పితృద్వారకత్వాత్సాపిండ్యమనువర్తత ఇతీదం మండూకప్లుతిసాపిండ్యం । పంచమ్యాః కన్యాయాః పుత్రస్య షష్ఠస్య కూటస్థాత్ పంచమాదిః సపిండో భవతి తథాపి ద్వితీయసంతతిపక్షే పంచమషష్ఠాదేః పితృద్వారకత్వాదినా సాపిండ్యసత్త్వాదేకతో నివృత్తావప్యన్యతోఽనువృత్త్యా పంచమషష్ఠాదినాపం

చమ్యాః కన్యాయాః సంతతిర్న వివాహ్యా । ఏవం కూటస్థమారభ్య షష్ఠమాదేః కూటస్థమారభ్య ద్వితీయాదేశ్చైకతో నివృత్తిపరతోఽనువృత్త్యోః సత్త్వమూహ్యం । ఏవమాశౌచవిషయకసాపిండ్యేఽపి ఏకతోఽనువృత్త్యాదికం యథాసంభవం సర్వమూహ్యం । ఏవం పితృద్వారకసాపిండ్యం సప్తమాదూర్ధ్వం నివర్తతే మాతృద్వారకం తు పంచమాదూర్ధ్వమితి ముఖ్యకల్పే వర్జనీయానాం కన్యానాం సంఖ్యా చేత్థం సంపద్యతే । పితృకులే షోడశాధికద్విసాహస్రీ ॥౨౦౧౬॥ మాతృకులే పంచోత్తరశతం ॥౧౦౫॥ కులద్వయే మేలనే నైకవింశత్యుత్తరశతాధికసహస్రద్వయసంఖ్యా ॥౨౧౨౧॥ కన్యావర్జ్యాః సంపద్యంతే । అత్ర గణనాప్రకారస్తత్రమూలశ్లోకాస్తద్వ్యాఖ్యా చ కౌస్తుభే స్పష్టాః । బాలానాం దుర్బోధత్వాన్నేహోచ్యతే । తథా చ ముఖ్యకల్పే కులద్వయే ఏతావత్యః వర్జనీయా ఏవ । సత్యనుకల్పానుసరణేన సప్తమత్వం చ మాదర్యాగ్నివాహః కార్యః పంచమే సప్తమే చైవ యేషాం వైవాహికీ క్రియా । క్రియాపరా అపి హి తే పతితాః శూద్రతాంగతాః ॥౧॥ సప్తమాత్పంచమాద్ధీమాన్స్యాః కన్యాముద్వహేద్ద్విజః । గురుతల్పీ స విజ్ఞేయః సగోత్రాం చైవముద్వహన్ ॥౨॥ ఇత్యాదిస్మృతిభ్యః । యాని తు । చతుర్థీముద్వహేత్కన్యాం చతుర్థః పంచమో వరః । తృతీయాం వా చతుర్థీం వా పక్షయోరుభయోరపి ॥౧॥ ఇత్యాదివచనాని ॥ ... ... *

సాపిండ్యసంకోచవిచారః.

తేషు కానిచిన్నిర్మూలాని కానిచిద్దత్తకసాపత్న్యాదిసంబంధవిషయతయా విప్రాణాం క్షత్రియాదిషు సాపిండ్యవిషయతయా వా నేయానీతి నిర్ణయసింధుమతం । కౌస్తుభే తు । ఉద్వహేత్సప్తమాదూర్ధ్వం తదభావేతు సప్తమీం । పంచమీం తదభావే తు పితృపక్షేప్యయం విధిః ॥౧॥ సప్తమీం చ తథా షష్ఠీం పంచమీం చ తథైవ చ । ఏవముద్వాహయేత్కన్యాం న దోషః శాకటాయనః ॥౨॥ తృతీయాం వా చతుర్థీం వా పక్షయోరుభయోరపి ।

వివాహయేన్మనుః ప్రాహ పారాశర్యో యమోఽంగిరాః ॥ ౩ ॥ యస్తు దే
శానురూప్యేణ కులమార్గేణ చోద్వహేత్ । నిత్యం సవ్యవహార్యః స్యాద్వ
ద్యాచ్చైత్తత్రప్రతీయతే ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదివచనానాం చతుర్వింశతిమతషట్
త్రింశన్మతాదిషూపలభ్యమానత్వాత్ సాపిండ్యసంకోచేన వివాహస్య బ
హుదేశేషు దర్శనాత్ సచ్చ యేషాం కులే దేశే చానుకల్పత్వేన సాపిండ్యసం
కోచః పరంపరయా సమాగతస్తేషాం సాపిండ్యసంకోచేన వివాహో న దో
షాయ । స్వకులదేశవిరుద్ధసాపిండ్యసంకోచేన వివాహే దోషో భవత్యేవ ।
జనపదధర్మాన్ గ్రామధర్మాంశ్చ తాన్ వివాహే ప్రతీయాత్ । యేనాస్య పిత
రో యాతా యేన యాతాః పితామహాః । తేన యాయాత్సతాం మార్గం
తేన గచ్ఛన్న దుష్యతి ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివాక్యైః స్వకులదేశాచారావిరుద్ధ
స్యైవ శాస్త్రస్య వివాహేనుసర్తవ్యత్వాత్ । ఏవం మాతులకన్యాపరిణ
యనేపి "తృప్తాం జహుర్మాతులస్యేవ యోషా భాగస్తే పైతృష్వసేయీ వప
మివే" తి మంత్రలింగైః మాతులస్యసుతాం మూఢ్వా మాతృగోత్రాం తథైవ
వచ । సమానప్రవరాం చైవ త్యక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాది
స్మృతీనాం బాధాత్ యేషాం కులే మాతులకన్యాపరిణయః పరంపరాప్రా
ప్తస్తైః స కార్యః । గోత్రాన్మాతుః సపిండాచ్చ వివాహో గోవధస్తథా ఇతి
మాతులకన్యావివాహస్య కలివర్జ్యత్వవచనమపి యేషాం కులే దేశే మా
తులకన్యావివాహో నాస్తి తత్పరం । మాతులకన్యాపరిణయనస్యానేకశ్రు
తిస్మృతిసిద్ధత్వాత్ । అత ఏవ మాతులకన్యోద్వాహినాం శ్రాద్ధే నిమం
త్రణనిషేధోపి స్వకులాచారాదివిరోధేన తదుద్వాహిపరః । ఉక్తవిధ
సాపిండ్యసంకోచే వివాహం కుర్వతాం శిష్టైః శ్రాద్ధాదౌ భోజనాద్య
చారాదిత్యాది బహూపపాదితం । పరంతు సాపిండ్యసంకోచస్వీకారేపి కతి
థీ కన్యా కతిథేన పురుషేణ వివాహ్యా కతిథేన న వివాహ్యేతి వ్యవస్థా నోపపా
దితా సాపిండ్యదీపికాకారాదయోర్వాచీనాస్తు । చతుర్థముద్వహేత్క
న్యాం చతుర్థః పంచమోఽపరం పారాశరమతే షష్ఠీం పంచమో నతు పంచ

మీం ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనానాం సమూలత్వం నిశ్చిత్య అశక్తైః సంకటే
సమాశ్రయణీయస్య సాపిండ్యసంకోచస్య వ్యవస్థామాహుః ॥ ... *

సాపిండ్యసంకోచవ్యవస్థా .

తథాహి చతుర్థీ కన్యా పితృపక్షే మాతృపక్షే చ చతుర్థేన పంచమే
న వా పుంసా వివాహ్యా । ద్వితీయ తృతీయ షష్ఠాద్యైశ్చతుర్థీ నోద్వాహ్యా ।
పరాశరమతే పంచమః షష్ఠీముద్వహేత్ । ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థాదిః ష
ష్ఠీం నోద్వహేత్ । పంచమః పంచమీం నోద్వహేత్ । మాతృతః పితృతశ్చా
పి షష్ఠః షష్ఠీం సముద్వహేత్ । ఇతి వచనాంతరాత్ షష్ఠేనాపి షష్ఠీ వివా
హ్యా । పంచమషష్ఠభిన్నైః షష్ఠీ వివాహ్యేతి పర్యవసన్నం । తథాపి పితృప
క్షే సప్తమీ మాతృపక్షే పంచమీ తృతీయాద్యైః సవర్ణైః పరిణేయా । పితృప
క్షాచ్చ సప్తమీం మాతృపక్షాత్తు పంచమీమితి వ్యాసవచనాత్ । ఉద్వహే
త్సప్తమాదూర్ధ్వం తదభావే తు సప్తమీం । పంచమీం తదభావే తు పితృ
పక్షేప్యయం విధిః । ఇతి చతుర్వింశతిమతోక్తేశ్చ పితృపక్షేపి పంచమీ తృతీ
యాద్యైః పరిణేయా । తత్రాపి మాతృపక్షే పితృపక్షేపి పంచమేన పంచమీ
నోద్వాహ్యా పంచమో న తు పంచమీమితి సర్వత్ర నిషేధాత్ । తృతీయాం
వా చతుర్థీం వా పక్షయోరుభయోరపీతి వచనాత్తు తృతీయా వివాహ్యా ప్రా
ప్నోతి తత్ర వ్యవస్థోచ్యతే । మాతృపక్షే తావత్తృతీయా మాతులకన్యా
మాతృష్వసృకన్యా వా సంభవతి । పితృపక్షే తు తృతీయా పితృవ్యకన్యా
పితృష్వసృకన్యా వా । తత్ర పితృవ్యకన్యా సగోత్రత్వాత్త్యాజ్యా । పైతృ
ష్వసేయీం భగినీం స్వస్రీయాం మాతురేవ చ ॥ ౧ ॥ ఏతాస్తిస్రస్తు భార్యా
ర్థే నోపయచ్ఛేత బుద్ధిమాన్ ॥ ౧ ॥ ఇతి మనూక్తేః । పితృష్వసృమాతృ
ష్వసృకన్యే అపి త్యాజ్యే పితృష్వసృకన్యాం మాతుర్భగినీం మాతృష్వసా
రం మాతుః స్వస్రీయాం మాతృష్వసృకన్యామేతాస్తిస్రో నోద్వహేదితి
తదర్థాత్ । మాతులకన్యైవ తృతీయా పూర్వోక్తరీత్యా కులపరంప
రాగతత్వే పరిణేయా । ఏవం చ తృతీయాపి తృతీయేనైవ మాతులకన్యైవ

పరిణేయా న చతుర్థ్యాదినా కేనాపి । కేచిత్సంకటే పితృష్వసృకన్యా పరిణయనమాహుః । తత్తద్దేశకులాచారాద్వ్యవస్థా జ్ఞాతవ్యా ॥ *

సాపిండ్యసంకోచసంగ్రహః.

అత్రాయం సాపిండ్యదీపికాదిసిద్ధార్థసంగ్రహః । తృతీయా మాతులకన్యైవోద్వాహ్యా । చతుర్థీ చతుర్థపంచమాభ్యామేవ । పంచమీ పంచభిస్తృతీయాద్యైః సప్తమాంతైః । షష్ఠీ పంచమషష్ఠాభ్యామేవ । సప్తమీ తృతీయాద్యైః సప్తమాంతైరితి । అయం సాపిండ్యసంకోచేన వివాహః సంకటేష్వశక్తేన కార్యః । కన్యాంతరలాభశక్తౌ న కార్యః । గురుతల్పాదిదోషస్మృతేః । సాపిండ్యసంకోచవాక్యానామశక్తవిషయత్వస్యాస్పష్టత్వాత్ । ప్రభుః ప్రథమకల్పస్య యోऽనుకల్పేషు వర్తతే । స నాప్నోతి ఫలం చేహేతి శక్తైరనుకల్పస్వీకారే దోషోక్తేః । దత్తకసాపిండ్యం దత్తకనిర్ణయే ప్రాగేవోక్తం । అథ సాపత్నమాతృకులే సాపిండ్యపరిహారం సుమంతురాహ ॥ ... ... *

సాపత్నమాతృసాపిండ్యవిచారః.

పితృపత్న్యః సర్వా మాతరః । తద్భ్రాతరో మాతులాః । తద్భగిన్యో మాతృష్వసారః । తద్దుహితరశ్చ భగిన్యః । తదపత్యాని భాగినేయాని । అన్యథా సంకరకారిణః స్యురితి । అత్ర లక్షణయా సాపత్నమాతృకులే చ త్రిపురుషసాపిండ్యం వివాహనిషేధాయ విధీయత ఇతి కేచిత్ । అపరే తు వివాహమాత్రవిషయత్వే మానాభావాదాశౌచాదివిషయకత్వస్యాపి సంభవాత् । యావద్వచనికం ప్రమాణమితి న్యాయేన పరిగణితేష్వేవ సాపిండ్యమితి వదంతి । తథా చ సుమంతువాక్యే వాక్యభేదాశ్రయణేనైవం వాక్యార్థాః పర్యవస్యంతి । పితృపత్న్యః సర్వా మాతర ఇతి ప్రథమవాక్యే సాపత్నమాతరి ముఖ్యమాతృవత్ సంమాననం తద్వధే మాతృవధప్రాయశ్చిత్తం తద్గమనే మాతృగమనప్రాయశ్చిత్తాదికం చాతిదిశ్యతే । నాత్రాతిక్రాంతవిషయే దశాహాశౌచాతిదేశః । త్రిరాత్రవిధినా బాధాత్ ।

తద్భ్రాతరో మాతులా ఇత్యత్ర మాతులత్వప్రయుక్తమాశౌచాదికం మాతులస్య స్వభగినీసపత్న్యాః కన్యోద్వాహనిషేధశ్చ । అత్ర మాతులత్వాతిదేశేऽపి న తత్పుత్రాదిషు మాతులపుత్రత్వాద్యతిదేశః । తేన బంధుత్రయత్వప్రయుక్తమాశౌచం న । మాతులకన్యాదావివాహవిధినిషేధావపి న । ఏవం మాతులకన్యాదావపి తు భగినీత్వాతిదేశాభావేన తత్పుత్రం ప్రత్యపి పితృష్వసృత్వాద్యతిదేశో న భవతి । తద్భగిన్యో మాతృష్వసార ఇత్యత్రాశౌచం వివాహనిషేధశ్చ । మాతృష్వసృపుత్రే బంధుత్రయత్వం చ న । సాపత్నమాతృష్వసృకన్యావివాహనిషేధస్తు విరుద్ధసంబంధత్వాదేవ వక్ష్యతే । తదపత్యాని భగిన్య ఇత్యత్రాశౌచం సంమాననాదికం చ । నాత్ర వివాహప్రసక్తిః సగోత్రత్వాత్ । అత్ర సాపత్నమాతులసాపత్న్యభ్రాతృసాపత్నమాతృష్వసృసాపత్నభగినీనాం స్వమాతులసోదరభ్రాత్రాద్యనంతరం తర్పణం మహాలయాదావుద్దేశోऽప్యేతద్వచనాదావశ్యక ఇతి భాతి । తదపత్యాని భాగినేయానీత్యత్రాశౌచం వివాహనిషేధశ్చ భాగినేయీత్వాతిదేశేऽపి తత్కన్యాసు భాగినేయీకన్యాత్వాద్యతిదేశో న యావదుక్తం ప్రమాణమితి న్యాయాదితి దిక్ । క్వచిత్సాపిండ్యాభావేऽపి వచనాదవివాహః ॥ ... ... *

విరుద్ధసంబంధనిషేధః.

అవిరుద్ధసంబంధాముపయచ్ఛేత । దంపత్యోర్మిథః పితృమాతృసామ్యే విరుద్ధసంబంధః । యథా భార్యాస్వసుర్దుహితా పితృవ్యపత్నీస్వసా చేతి పరిశిష్టోక్తేః । బౌధాయనః । మాతుః సపత్న్యా భగినీం తత్సుతాం చ వివర్జయేత్ । పితృవ్యపత్నీభగినీం తత్సుతాం చ వివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ కేచిజ్జ్యేష్ఠభ్రాతా పితుః సమ ఇత్యుక్తేర్జ్యేష్ఠభ్రాతృపత్న్యా భగినీ మాతృష్వసృతుల్యత్వాన్న వివాహ్యేత్యాహుః । యవీయసీం । స్వాపేక్షయా వయసా వపుషా చ న్యూనాముద్వహేత్ । అసమానార్షగోత్రజాం । ఆర్షం ప్రవరః స్వసమానే ఆర్షగోత్రే యస్య తజ్జా న భవతి యా తాం । అసమానగోత్రామసమానప్రవరాం చోద్వహేదిత్యర్థః ॥ ... *

॥ ౫౭ ॥ అథ సంక్షేపతో గోత్రప్రవరనిర్ణయః.

తత్ర గోత్రలక్షణం। విశ్వామిత్రో జమదగ్నిర్భరద్వాజోఽథ గౌతమః। అత్రిర్వసిష్ఠః కశ్యప ఇత్యేతే సప్తఋషయః ॥ ౧॥ సప్తానామృషీణామగస్త్యాష్టమానాం యదపత్యం తద్గోత్రమిత్యుచ్యతే। యద్యపి కేవలభార్గవేష్వార్ష్టిషేణాదిషు కేవలాంగిరసేషు హారితాదిషు చ నైతల్లక్షణం భృగ్వంగిరసోరష్టఋషిష్వనంతర్గతత్వాత్ । తథాప్యత్ర ప్రవరైక్యాదేవావివాహః । యద్యపి గోత్రాణ్యనంతాని। గోత్రాణాం తు సహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ। ఇత్యుక్తేస్తథాపి ఊనపంచాశదేవ గోత్రభేదాః । వ్యావర్తకప్రవరభేదానాం తావతామేవ దర్శనాత్ । ప్రవరలక్షణం తు గోత్రవంశప్రవర్తకఋషీణాం వ్యావర్తకా ఋషివిశేషాః ప్రవరా ఇత్యేవం సంక్షేపతో జ్ఞేయం । సమానగోత్రత్వం సమానప్రవరత్వం చ పృథక్ పృథక్ వివాహప్రతిబంధకం । తత్ర ప్రవరసామ్యం ద్వివిధం । ఏకప్రవరసామ్యం ద్విత్రిప్రవరసామ్యం చ । తత్ర భృగ్వంగిరోగణేతరేష్వేకప్రవరసామ్యమపి వివాహప్రతిబంధకం । కేవలభృగుగణేషు కేవలాంగిరోగణేషు చైకప్రవరసామ్యం న వివాహబాధకం । కింతు త్రిప్రవరేషు ద్విప్రవరసామ్యమేవ । పంచప్రవరేషు త్రిప్రవరసామ్యమేవ చ వివాహబాధకం। పంచానాం త్రిషు సామాన్యాదవివాహస్త్రిషు ద్వయోః । భృగ్వంగిరోగణేష్వేవం శేషేష్వేకోఽపి వారయేత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనాత్ । జామదగ్న్యభృగుగణేషు గౌతమాంగిరసేషు భారద్వాజాంగిరసేషు చైకప్రవరసామ్యేపి క్వచిత్ ప్రవరసామ్యాభావేపి చ సగోత్రత్వాదేవావివాహః। గోత్రాణాం ప్రవరాణాం చ గణాః ప్రోచ్యంతేఽధునా। సంక్షేపాత్సుఖబోధాయ భగవత్ప్రీతయేపి చ ॥ ౧ ॥ సప్త భృగవః । సప్తదశాంగిరసః । చత్వారోఽత్రయః । దశ విశ్వామిత్రాః । త్రయః కశ్యపాః। చత్వారో వసిష్ఠాః। చత్వారోఽగస్తయః। ఇత్యేకోనపంచాశద్గణాస్తథాపి సర్వగ్రంథమతసంగ్రహేణాధికాస్తత్ర తత్ర వక్ష్యంతే॥ ... ... *

భృగుగణాః.

తత్ర సప్త భృగుగణాః । వత్సాః। బిదాః । ఏతే జామదగ్న్యాః । ఆర్ష్టిషేణాః । యస్కాః । మిత్రయువః । వైన్యాః శునకాః । ఏతే చ పంచ కేవలభృగవః । ఏవం సప్త । తత్ర । వత్సాః । మార్కండేయా ఇత్యాదయః సతద్వ్యయాధికా వత్సగోత్రభేదాః । ఏతేషాం పంచ ప్రవరాః । భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వజామదగ్న్యేతి । భార్గవౌర్వజామదగ్న్యేతి త్రయో వా । భార్గవచ్యావనాప్నవానేతి త్రయో వా । బిదాః। శైలాః। అవటా ఇత్యాదయో వింశత్యధికా బిదాః। తేషాం పంచ ప్రవరాః। భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వబైదేతి। భార్గవౌర్వజామదగ్న్యేతి వా । ఆర్ష్టిషేణాః । నైఋతయః । యామ్యాయనాః । ఇత్యాదయో వింశత్యధికా ఆర్ష్టిషేణాః। ఏషాం భార్గవచ్యావనాప్నవానార్ష్టిషేణానూపేతి పంచ । భార్గవార్ష్టిషేణానూపేతి త్రయో వా। ఏతేషాం త్రయాణాం వత్సబిదార్ష్టిషేణానాం పరస్పరమవివాహః । ద్విత్రిప్రవరసామ్యాత్ । ఆద్యయోర్జామదగ్న్యత్వేన సగోత్రత్వాచ్చ।యద్యపి త్రిప్రవరార్ష్టిషేణాం వత్సబిదైః సహ న ద్విప్రవరసామ్యం ,నాపి సగోత్రత్వం । జామదగ్న్యత్వాభావాత్ । తథాపి పంచప్రవరపక్షగతమస్తి త్రిప్రవరసామ్యం వివాహబాధకం । ఏవమగ్రేపి జ్ఞేయం । వాత్స్యానాం భార్గవచ్యావనాప్నవానేతి త్రయః।వత్సపురోధసోర్భార్గవచ్యావనాప్నవానవత్సపౌరోధసేతి పంచ। బైజమథితయోర్భార్గవచ్యావనాప్నవానబైజమథితేతి పంచ । ఏతే త్రయః క్వచిత్ ।ఏతేషాం పరస్పరం పూర్వోక్తైశ్చ త్రిభిర్న వివాహః । త్రిప్రవరసామ్యాత్ । యస్కాః । వహానాః మూకాః । ఇత్యాదయస్త్రిపంచాశదధికా యస్కాః।ఏషాం భార్గవవైతహవ్యసావేతసేతి త్రయః । మిత్రయువః । రాష్ట్యాయనాః। సాపిండినః।ఇత్యాదయస్త్రింశదధికా మిత్రయువః । తేషాం భార్గవవాధ్ర్యశ్వదైవోదాసేతి త్రయః । భార్గవచ్యావనదైవోదాసేతి వా । వాధ్ర్యశ్వేత్యే

కోవా । వైన్యాః । పార్థాః । బాష్కలాః। శ్వేతా ఇత్యేతే వైన్యాః। ఏషాం భార్గవవైన్యపార్థేతి త్రయః । శునకాః। గార్త్సమదాః। యజ్ఞపతయః । ఇత్యాదయ సప్తదశాధికాః శునకాః। ఏషాం శౌనకేత్యేకః। గార్త్సమదేతి వా । భార్గవగార్త్సమదేతి ద్వౌ వా । భార్గవశౌనహోత్రగార్త్సమదేతి త్రయో వా । యస్కాదీనాం చతుర్ణాం స్వస్వగణం హిత్వా పరస్పరం పూర్వైర్జామదగ్న్యవత్సాదిభిశ్చ సహ వివాహో భవతి । ఏకప్రవరసామ్యేపి స్యాత్ త్రిప్రవరసామ్యాభావాత్ । భృగుగణేషు ఏకప్రవరసామ్యస్య దూషకత్వాభావాత్ । జామదగ్న్యత్వేనాసగోత్రత్వాత్ । మిత్రయువాం సాక్షికద్విప్రవరసామ్యాత్ త్రిప్రవరైర్వత్సాదిభిః సహ న వివాహ ఇతి కేచిత్ । తత్ప్రవరపక్షగ్రాహిణాం న వివాహః । పక్షాంతరగ్రాహిణాం మిత్రయువానాం వివాహ ఏవేత్యన్యే । క్వచిదధికం గణద్వయముక్తం। వేదవిశ్వజ్యోతిషాం భార్గవవేదవైశ్వజ్యోతిషేతి త్రయః । శాఠరమాఠరాణాం భార్గవశాఠరమాఠరేతి త్రయః । అనయోః పరస్పరం । పూర్వైశ్చ సహ వివాహః । ఇతి భృగుగణాః । అథాంగిరసః॥

... ... *

గౌతమాంగిరసః.

తే త్రివిధాః। గౌతమాః । భరద్వాజాః । కేవలాశ్చేతి। తత్ర గౌతమాంగిరసో దశ । ఆయాస్యాః ॥ ౧ ॥ శారద్వతాః ॥ ౨ ॥ కౌమండాః ॥ ౩ ॥ దీర్ఘతమసః ॥ ౪ ॥ కారేణుపాలయః ॥ ౫ ॥ వామదేవాః ॥ ౬ ॥ ఔశనసాః ॥ ౭ ॥ రాహూగణాః ॥ ౮ ॥ సోమరాజకాః ॥ ౯ ॥ బృహదుక్థాశ్చేతి ॥ ౧౦ ॥ తత్ర । ఆయాస్యాః । శ్రోణివేధాః । మూఢరథా ఇత్యాదయోష్టాదశాధికా ఆయాస్యాః। తేషామాంగిరసాయాస్యగౌతమేతి త్రయః శారద్వతాః । అభిజితః రౌహిణ్యా ఇత్యాదయః సప్తత్యధికాః శారద్వతాస్తేషామాంగిరసగౌతమశారద్వతేతి త్రయః । కౌమండా మాముంథరేషణాః । మాసురాక్షా ఇత్యాదయో దశాధికాః కౌమండా

స్తేషామాంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతగౌతమకౌమండేతి పంచ । ఆంగిరసౌతథ్యగౌతమౌశిజకాక్షీవతేతి వా । ఆంగిరసాయాస్యౌశిజగౌతమకాక్షీవతేతి వా । ఆంగిరసౌశిజకాక్షీవతేతి త్రయో వా । ఆంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతేతి వా । ఔతథ్యగౌతమకౌమండేతి వా । అథ దీర్ఘతమసో గౌతమాస్తేషామాంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతగౌతమదైర్ఘతమసేతి పంచ। ఆంగిరసౌతథ్యదైర్ఘతమసేతి త్రయో వా । కారేణుపాలయః। వాస్తవ్యాః । శ్వైతీయా ఇత్యాదయః సప్తాధికాః కారేణుపాలయస్తేషామాంగిరసగౌతమకారేణుపాలేతి త్రయః। వామదేవానామాంగిరసవామదేవ్యగౌతమేతి త్రయః । ఆంగిరసవామదేవ్యబార్హదుక్థేతి వా । ఔశనసాః । దిశ్యాః । ప్రస్తాః। ఇత్యాదికా నవాధికా ఔశనసాస్తేషామాంగిరసగౌతమౌశనసేతి త్రయః। సరాహూగణగౌతమేతి త్రయః । సోమరాజకానామాంగిరససౌమరాజ్యరహూగణానామాంగిరసగౌతమేతి త్రయః। బృహదుక్థానామాంగిరసబార్హదుక్థగౌతమేతి త్రయః ॥ ౧౦ ॥ క్వచిద్గణద్వయమధికం । ఉతథ్యానామాంగిరసౌతథ్యగౌతమేతి రాఘువానామాంగిరసరాఘువగౌతమేతి । గౌతమానాం సర్వేషామవివాహః । సగోత్రత్వాత్ప్రాయేణ ద్విత్రిప్రవరసామ్యాచ్చ । అథ భరద్వాజాః ॥ ... ... *

భారద్వాజాంగిరసః.

తే చత్వారః । భరద్వాజాః । గర్గాః । ఋక్షాః । కపయశ్చేతి । భరద్వాజాః । క్షామ్యాయణాః । దేవాశ్వ ఇత్యాదయః। షష్ట్యుత్తరశతాధికా భరద్వాజాస్తేషామాంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజేతి త్రయః గర్గాః। సాంభరాయణాః । సఖీనయః ఇత్యాదయః । పంచాశదధికా గర్గాస్తేషామాంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజశైన్యగార్గ్యేతి పంచ । ఆంగిరసశైన్యగార్గ్యేతి త్రయో వా । అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా । భారద్వాజగార్గ్యశైన్యేతి వా । గర్గభేదానామాంగిరసతైత్తిరికాపిభువేతి। ఋక్షాః । రౌక్షాయణాః । కపిలాః । ఇత్యాదయో నవాధికా ఋక్షా

స్తేషామాంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజవాందనమాతవచసేతిపంచ । ఆంగిరసవాందనమాతవచసేతిత్రయో వా । కపయఃస్వస్తితరయఃదండినఃఇత్యాదయః । పంచవింశత్యధికాఃకపయస్తేషామాంగిరసామహయ్యోరుక్షయ్యేతిత్రయః।ఆంగిరసామహీయవోరుక్షయసేత్యాశ్వలాయనసారః । ఆత్మభువామాంగిరసభారద్వాజబార్హస్పత్యవశాత్మభువేతిపంచఅయంగణఃక్వచిత్ । భరద్వాజానాంసర్వేషాంపరస్పరమవివాహః ।సగోత్రత్వాత్ । ప్రాయేణద్విత్రిప్రవరసామ్యాచ్చ । ఋక్షాంతర్గతానాంకపిలానాంవిశ్వామిత్రైరప్యవివాహః । ఇతిభారద్వాజాంగిరసః । అథ కేవలాంగిరసః ॥ ... ... *

కేవలాంగిరసః.

తేచషట్ । హరితాః । కుత్సాః । కణ్వాః । రథీతరాః । విష్ణువృద్ధాః ముద్గలాశ్చేతి । హరితాః । సౌభగాః । నైయ్యగవాఇత్యాదయోద్వాత్రింశదధికాహరితాస్తేషామాంగిరసాంబరీషయౌవనాశ్వేతి । ఆద్యోమాంధాతా వా । కుత్సానామాంగిరసమాంధాత్రికౌత్సేతిత్రయః । కణ్వాః । ఔపమర్కటాః । బాష్కలాయనాః । ఇత్యాదయఏకవింశత్యధికాఃకణ్వాస్తేషామాంగిరసాజమీఢకణ్వేతిత్రయః । ఆంగిరసఘౌరకాణ్వేతివా । రథీతరాఃహస్తిదాఃనైతిరక్షయః । ఇత్యాదయశ్చతుర్దశాధికారథీతరాస్తేషామాంగిరసవైరూపరథీతరేతిత్రయః । ఆంగిరసవైరూపపార్షదశ్వేతివా । అష్టాదంష్ట్రవైరూపపార్షదశ్వేతివా । అంత్యయోర్వ్యత్యయోవా । విష్ణువృద్ధాః । శఠాః । మరణాఇత్యాదయఃపంచవింశత్యధికావిష్ణువృద్ధాస్తేషామాంగిరసపౌరుకుత్స్యత్రాసదస్యవేతిత్రయః । ముద్గలాః । సాత్యముగ్రియఃహిరణ్యస్తంబయః । ఇత్యాదికాఅష్టాదశాధికాస్తేషామాంగిరసభార్మ్యశ్వమౌద్గల్యేతిత్రయః । ఆద్యస్థానేతార్క్ష్యోవా । ఆంగిరసతార్క్ష్యమౌద్గల్యేతివా । ఏషాంషణ్ణాంకేవలాంగిరసానాంస్వస్వగణంహిత్వా పరస్పరంపూర్వైశ్చసర్వైర్వివాహోఽభ

వతి। అంగిరసోఽగస్త్యాష్టమసప్తర్షిభిన్నత్వేనతదపత్యానాంసగోత్రత్వాభావాత్ । ద్విత్రిప్రవరసామ్యాభావాచ్చ । హరితకుత్సయోస్తునవివాహః । పాక్షికద్విప్రవరసామ్యాత్ । అథ అత్రయః॥ ... *

అత్రయః.

తేచత్వారః । అత్రయః । గవిష్ఠిరాః । వాద్భుతకాః । ముద్గలాశ్చేతి । అత్రయో భూరయఃఛాందయఇత్యాదయశ్చతుర్నవత్యధికాఅత్రయస్తేషామాత్రేయార్చనానసశ్యావాశ్వేతిత్రయః ॥ ౧॥ గవిష్ఠిరాః। దక్షయః।భలందనాఇత్యాదయశ్చతుర్వింశత్యధికాగవిష్ఠిరాస్తేషామాత్రేయార్చనానసగావిష్ఠిరేతిత్రయః । ఆత్రేయగావిష్ఠిరపౌర్వాతిథేతివా॥ ౨॥ వాద్భుతకానామాత్రేయార్చనానసవాద్భుతకేతిత్రయః॥౩। ముద్గలాః।శాలిసంధయః। అర్ణవాః । ఇత్యాదయోదశావరాముద్గలాస్తేషామాత్రేయార్చనానసపౌర్వాతిథేతిత్రయః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్ అతిథయోవామరథ్యాః సుమంగలాబీజవాపాధనంజయాశ్చేతి పంచగణాఅధికాః । అత్రిద్వ్యచతుర్ణామాత్రేయార్చనానసాతిథేతిత్రయః।ఆత్రేయార్చనానసగావిష్ఠిరేతివా । సుమంగలానామత్రిసుమంగలశ్యావాశ్వేతివా । ధనంజయానామాత్రేయార్చనానసధానంజయేతి । వాలేయాః । కౌంద్రేయాః । శౌభ్రేయాః। వామరథ్యాఃఇత్యాదయఃఅత్రేఃపుత్రికాపుత్రాస్తేషామాత్రేయవామరథ్యపౌత్రికేతిత్రయః । అత్రీణాంసర్వేషామవివాహః । సగోత్రత్వాత్సప్రవరత్వాచ్చ। అత్రేఃపుత్రికాపుత్రాణాంవామరథ్యాదీనాంచవసిష్ఠవిశ్వామిత్రాభ్యామప్యవివాహః। ఇత్యత్రయః । అథవిశ్వామిత్రాః ॥ ... ... *

విశ్వామిత్రాః.

తేదశ । కుశికాః। లోహితాః। రౌక్షకాః। కామకాయనాః।అజాః। కతాః । ధనంజయాః। అఘమర్షణాః। పూరణాః। ఇంద్రకౌశికాశ్చేతి కుశికాః। పర్ణజంఘాః । వారక్యాఇత్యాదయఃసప్తత్యధికాఃకుశికాస్తే

షాంవై శ్వామిత్ర దేవరాతౌదలేతిత్రయః ॥౧॥ లోహితాః కుండక్యాశ్చా
ర్వణాయనా ఇత్యాదయః పంచాధికా లోహితాః। రోహితా ఇతి కేచిత్
తేషాంవై శ్వామిత్రాష్టకలౌహితేతిత్రయః । అంత్యయోర్వ్యత్యయో
వా । వైశ్వామిత్ర మాధుచ్ఛందసాష్టకేతివా। విశ్వామిత్రాష్టకేతి ద్వ్యా
వా ॥౨॥ రౌక్షకాణాంవై శ్వామిత్ర గాధినరైవణేతిత్రయః। వైశ్వామిత్ర
రౌక్షకరైవణేతివా। ఏతే రేవణా వా ॥౩॥ కామకాయనాః। దేవశ్రవసః దేవ
తరసా ఇత్యాదయః పంచావరాః కామకాయనాః । శ్రౌమతా వా । తే
షాంవై శ్వామిత్ర దేవశ్రవస దైవతరసేతిత్రయః॥౪॥ అజానాంవై శ్వామిత్ర
మాధుచ్ఛందసాజేతిత్రయః ॥ ౫ ॥ కతాః । ఔదుంబరయః । శైశిర
యః ఇత్యాదయో వింశత్యధికాః కతాస్తేషాంవై శ్వామిత్ర కాత్యాత్కీలే
తిత్రయః ॥ ౩ ॥ ధనంజయాః । పార్థివాః । బంధులాః ఇత్యాదయః స
ప్తావరా ధనంజయాస్తేషాం వైశ్వామిత్ర మాధుచ్ఛందస ధానంజయ్యేతి
త్రయః। వైశ్వామిత్ర మాధుచ్ఛందసాఘమర్షణేతివా॥౭॥ అఘమర్ష
ణానాంవై శ్వామిత్రాఘమర్షణకౌశికేతిత్రయః ॥ ౮ ॥ పూరణానాం
వైశ్వామిత్ర పూరణేతి ద్వ్యా। వైశ్వామిత్ర దేవరాత పారణేతివా ॥౯॥ ఇం
ద్రకౌశికానాంవై శ్వామిత్రైంద్రకౌశికేతి ద్వ్యా ॥౧౦॥ క్వచిదన్యేప్యేకా
దశోక్తాః । ఆశ్మరథ్యాః ॥౧॥ సాహులాః ॥ ౨ ॥ గాధినాః ॥ ౩ ॥ వైణ
వాః ॥౪॥ హిరణ్యరేతసః ॥ ౫ ॥ సువర్ణరేతసః ॥ ౬ ॥ కపోతరేతసః॥
౭ ॥ శాలంగాయనాః ॥౮॥ ఘృతకౌశికాః ॥ ౯ ॥ కథకాః ॥౧౦॥ రౌ
హిణా ఇతి ॥ ౧౧ ॥ ఆశ్మరథ్యానాంవై శ్వామిత్రాశ్మరథ్యవాధులేతిత్ర
యః ॥౧॥ సాహులానాంవై శ్వామిత్ర సాహులమాహులేతిత్రయః॥౨॥
గాధినానాంవై శ్వామిత్ర గాధినరైవణేతిత్రయః ॥౩॥ వైణవేతి క్వచిత్పా
ఠః । ఏతే ఏవ రేణవ ఇతి ఉత వేణవ ఇతి చోచ్యంతే ॥ ౩ ॥ వైణవానాంవై
శ్వామిత్ర గాధిన వైణవేతి॥౪॥ హిరణ్యరేతసాంవై శ్వామిత్ర హైరణ్యరే
తసేతి ద్వ్యా॥౫॥ సువర్ణరేతసాంవై శ్వామిత్ర సౌవర్ణరేతసేతి ద్వ్యా॥౬॥

కపోతరేతసాంవైశ్వామిత్ర కాపోతరేతసేతి ద్వ్యా॥౭॥ శాలంగాయనానాం
వైశ్వామిత్ర శాలంగాయనకౌశికేతిత్రయః । ఏతే ఏవ కౌశికా ఇతి జహ్ను
వ ఇతి చోచ్యంతే॥౮॥ ఘృతకౌశికానాంవైశ్వామిత్ర ఘృతకౌశికేతి ద్వ్యా॥
౯॥ కథకానాంవైశ్వామిత్ర కాథకేతి ॥ ౧౦ ॥ రౌహిణానాంవైశ్వామిత్ర
మాధుచ్ఛందస రౌహిణేతిత్రయః॥౧౧॥ వైశ్వామిత్రగణానాం సర్వేషాం
పరస్పరమవివాహః । సగోత్రత్వాత్సప్రవరత్వాచ్చ। కుశికానాం దేవరా
తప్రవరసామ్యేన దేవరాతాద్భేదానిర్ణయాద్వక్ష్యమాణ దేవరాతవ
దేవజామదగ్న్యైరప్యవివాహ ఇతి భాతి । ధనంజయానాం విశ్వామిత్రైర
త్రిభిశ్చావివాహః । కతానాం భరద్వాజైర్విశ్వామిత్రైశ్చావివాహః ।
ద్విగోత్రత్వాత్ । ఇతి విశ్వామిత్రాః । అథ కశ్యపాః ॥ ... *

కశ్యపాః.

తేత్రయః । నిధ్రువాః । రేభాః । శండిలాశ్చేతి । తత్ర । నిధ్రువాః
కశ్యపాః । అష్టాంగిరసః । ఇత్యాదయశ్చత్వారింశదధికశతావరా నిధ్రు
వాస్తేషాం కాశ్యపావత్సారనైధ్రువేతి త్రయః । నిర్ణయసింధౌతు నిధ్రు
వగణోత్తరం కశ్యపగణముక్త్వా కశ్యపానాం కాశ్యపావత్సారాసితేతి హి
ప్రవరత్రయముక్తం । అత్ర శిష్టాచారోపి దృశ్యతే ॥౧॥ రేభాణాం కాశ్య
పావత్సారరైభ్యేతిత్రయః ॥ ౨ ॥ శండిలాః । కోహలాః । ఉదమేధా ఇ
త్యాదయః । షష్ట్యవరాః । శండిలాస్తేషాం కాశ్యపావత్సారశాండిల్యే
తిత్రయః । అంత్యస్థానే దేవలో వా అసితో వా । కాశ్యపాసితదైవలేతి వా
అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా । దేవలాసితేతి ద్వ్యా వా । ఏషాం కశ్యపానాం
పరస్పరమవివాహః । సగోత్రత్వాత్సప్రవరత్వాచ్చ । అథ వశిష్ఠాః ॥ *

వసిష్ఠాః.

తేచత్వారః । వసిష్ఠాః ॥ ౧ ॥ కుండినాః ॥ ౨ ॥ ఉపమన్యవః ॥ ౩ ॥ ప
రాశరాశ్చ॥౪॥ వసిష్ఠా వైతాలకవయః। రకయ ఇత్యాదయః షష్ట్యధికాః వసి
ష్ఠాస్తేషాం వాసిష్ఠైంద్రప్రమదాభరద్వస్వేతి త్రయః । వాసిష్ఠేత్యేకో వా॥

౧॥ కుండినాః లోహితాయనాః । గుగ్గులయః । ఇత్యాదయః పంచవింశత్యవరాః కుండినాస్తేషాం వాసిష్ఠమైత్రావరుణకౌండిన్యేతి త్రయః ॥ ౨ ॥ ఉపమన్యవః । ఔదలయః । మాండలేఖయ ఇత్యాదయః సప్తత్యవరాః ఉపమన్యవస్తేషాం వాసిష్ఠైంద్రప్రమదాభరద్వస్వితి త్రయః। ఆభరద్వసవేతి పాఠాంతరం । వాసిష్ఠాభరద్వస్వింద్రప్రమదేతి వా । ఆద్యయోర్వ్యత్యయో వా॥౩॥ పరాశరాః । కాండూశయాః వాజయ ఇత్యాదయః సప్తచత్వారింశదవరాః పరాశరాస్తేషాం వాసిష్ఠశాక్త్యపారాశర్యేతి త్రయః ॥ ౪ ॥ ఏషాం వసిష్ఠానాం పరస్పరమవివాహః । ఇతి వసిష్ఠాః । అథాగస్త్యాః ॥

అగస్త్యాః.

తేదశ । ఇధ్మవాహాః ॥౧॥ సాంభవాహాః ॥ ౨ ॥ సోమవాహాః ॥౩॥ యజ్ఞవాహాః ॥ ౪ ॥ దర్భవాహాః ॥ ౫ ॥ సారవాహాః ॥ ౬ ॥ అగస్త్యాః ॥౭॥ పూర్ణమాసాః ॥౮॥ హిమోదకాః ॥ ౯ ॥ పాణికాశ్చేతి । ౧౦॥ ఇధ్మవాహాః । విశాలాద్యాః। స్థాలాయనాః ఇత్యాదయః పంచాశదధికా ఇధ్మవాహాస్తేషామాగస్త్యదార్ఢ్యచ్యుతైధ్మవాహేతి త్రయః। అగస్త్యేత్యేకో వా ॥౧॥ సాంభవాహానామాగస్త్యదార్ఢ్యచ్యుతసాంభవాహేతి త్రయః ॥౨॥ సోమవాహానాం సోమవాహాంత్యః । ఆద్యౌ పూర్వోక్తావేవ ॥ ౩ ॥ ఏవం యజ్ఞవాహానాం యజ్ఞవాహాంత్యః ॥ ౪ ॥ దర్భవాహానాం దర్భవాహాంత్యః ॥౫॥ సారవాహానాం సారవాహాంత్యః ॥౬॥ అగస్తీనామాగస్త్యమాహేంద్రమాయోభవేతి ॥౭॥ పూర్ణమాసానామాగస్త్యపౌర్ణమాసపారణేతి త్రయః॥ ౮ ॥ హిమోదకానామాగస్త్యహైమవర్చిహైమోదకేతి త్రయః ॥౯ ॥ పాణికానామాగస్త్యపైనాయకపాణికేతి త్రయః ॥ ౧౦ ॥ అగస్తీనాం సర్వేషామవివాహః । సగోత్రత్వాత్సప్రవరత్వాచ్చ । ఇత్యగస్తయః । అథ ద్విగోత్రాః॥

ద్విగోత్రాః.

తత్ర భరద్వాజాచ్ఛుంగాద్వైశ్వామిత్రస్య శైశిరేః క్షేత్రే జాతః శౌం

గశైశిరినామ ఋషిః। తస్య గోత్రలక్షణాక్రాంతత్వాద్గోత్రత్వం। తద్గోత్రాణామాంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజశౌంగశైశిరేతి పంచ । ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజకాత్యాత్కీలేతి వా। ఆంగిరసకాత్యాత్కీలేతి త్రయో వా । ఆద్యో భారద్వాజో వా। ఏషాం సర్వభరద్వాజైః సర్వైర్విశ్వామిత్రైశ్చావివాహః ॥౧॥ సంకృతయః। పూతిమాషాః। తండయ ఇత్యాదయోऽష్టావింశత్యవరాః। సంకృతయస్తేషామాంగిరసగౌరివీతిసాంకృత్యేతి త్రయః । శాక్త్యగౌరివీతిసాంకృత్యేతి వా। అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా। ఏషాం స్వగణస్థైః పూతిమాషాదిభిః సర్వవసిష్ఠగణైశ్చాపర్వసిష్ఠసంజ్ఞకవక్ష్యమాణలౌగాక్షిభిశ్చావివాహః। కేవలాంగిరోగణైస్తు వివాహో భవత్యేవ। ఆంగిరసత్వేऽపి సగోత్రత్వాభావాత్। ద్విత్రిప్రవరసామ్యాభావాచ్చ। కేచిద్భారద్వాజాంగిరసత్వమాశ్రిత్య భారద్వాజశౌంగశైశిరైః సహావివాహమాహుః । తన్న। భారద్వాజత్వే దృఢప్రమాణాభావాత్ । ప్రయోగపారిజాతే కాశ్యపైః సహైషామవివాహ ఇత్యుక్తం తత్ర హేతుశ్చింత్య ఇతి కౌస్తుభే॥౨॥ లౌగాక్షయః। దార్భాయణాః। ఇత్యాదయః షట్త్రింశదధికా లౌగాక్షయస్తేషాం కాశ్యపావత్సారవాసిష్ఠేతి త్రయః । కాశ్యపావత్సారాసితేతి వా । ఏతే అహర్వసిష్ఠాః నక్తం కశ్యపాః । దినకర్మణి వాసిష్ఠత్వప్రయుక్తకార్యభాజః । రాత్రికర్మణి కాశ్యపత్వప్రయుక్తకార్యభాజ ఇత్యర్థః। ఏతేషాం సర్వైః కాశ్యపైః సర్వైశ్చ వసిష్ఠైః సంకృతిభిశ్చావివాహః ॥౩॥ అథస్మృత్యర్థసారాద్యుక్తా ద్విగోత్రాః। దేవరాతానాం వైశ్వామిత్రదేవరాతౌదలేతి త్రయః । ఏతేషాం సర్వైర్జామదగ్న్యైర్విశ్వామిత్రైశ్చావివాహః ॥౧॥ ధనంజయానాం వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసధానంజయ్యేతి త్రయః॥ ఏషాం సర్వైర్విశ్వామిత్రైరత్రిభిశ్చావివాహః । అయం విశ్వామిత్రగణే ప్రాగుక్తః ॥౨॥ జాతూకర్ణ్యానాం వాసిష్ఠాత్రేయజాతూకర్ణ్యేతి। ఏషాం వసిష్ఠైరత్రిభిశ్చావివాహః । అయం వసిష్ఠగణే సింధావుక్తః ॥౩॥ పూర్వమత్రిగణే ఉక్తానాం

వామరథ్యాదీనామత్రిపుత్రికాపుత్రాణాంచవసిష్ఠాత్రిభ్యామవివాహః ।
అత్రివిశ్వామిత్రాభ్యామితి కేచిత్ ॥౪॥ పూర్వాంభరద్వాజగణస్థఋక్షా
స్తద్గణత్వేనోక్తానాం కపిలానామాంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజవాం
దనమాతవచసేతి పంచప్రవరాణాం విశ్వామిత్రభరద్వాజాభ్యామవివా
హః ॥౫॥ పూర్వంవిశ్వామిత్రేషూక్తానాంకతానాం వైశ్వామిత్రకా
త్యాత్కీలేతి త్రిప్రవరాణాంవిశ్వామిత్రభరద్వాజాభ్యామవివాహః ॥౬॥
అనేనైవన్యాయేనవరగోత్రోత్పన్నదత్తకాదీనామిదానీం తనానామపి
ద్విగోత్రత్వాత్ జనకప్రతిగ్రహీతృపిత్రోర్ద్వయోరపిసగోత్రైః
సహ అవివాహో జ్ఞేయః । నాత్రపురుషసంఖ్యా ॥ ... *

ఆచార్యగోత్రస్యవిషయః.

తేనశతపురుషోత్తరమపిద్విగోత్రత్వంనాప్నైతి। క్షత్రియవైశ్యౌతుపు
రోహితగోత్రప్రవరావితిసర్వసిద్ధాంతః । అథస్వగోత్రాజ్ఞానేఉపనయ
నేయఆచార్యస్తద్గోత్రప్రవరైరేవకర్మాణివివాహాంచేతి । ఆచార్య
గోత్రాజ్ఞానేతు । దత్త్వాత్మానంతుకస్మైచిత్తద్గోత్రప్రవరోభవేత్ ॥*

॥ ౫౭ ॥ గోత్రప్రవరకోష్టకం.

సర్వేషాంసుఖబోధాయాస్మిన్నేవగ్రంథే । ప్రోక్తానాంగోత్రసహిత
ప్రవరాణాం కోష్టకంప్రదర్శ్యతే ॥ తత్ర । ఏకకోష్టకస్థితానాంపరస్ప
రంవివాహోనిషిద్ధః సగోత్రత్వసప్రవరత్వాభ్యాం । క్వచిదేకైకస్మాదపి
భిన్నకోష్టకస్థితానాంవివాహోభవతి । క్వచిదన్యకోష్టకస్థితానామపి వి
వాహోనిషిద్ధః । తత్సూచనాటిప్పణ్యాంయథామత్యుక్తా। అత్రప్రదర్శి
తానాంవత్సాదీనామంతర్గతాగణాబహవః సంతి । తేషాంప్రదర్శి
తాతిరిక్తాః ప్రవరానభవంతీతి బోధ్యమ్ ॥ ... *

భృగుగణాః.

గోత్రాణి.	ప్రవరాః
ఏతేజామదగ్న్యాః వత్సాః	... ఏషాం భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వజామదగ్న్యేతి। భార్గవౌర్వజామదగ్న్యేతివా । భార్గవచ్యావనాప్నవానేతివా ॥
బిదాః	... ఏషాం భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వబైదేతి। భార్గవౌర్వజామదగ్న్యేతివా ॥
ఆర్ష్టిషేణాః	... ఏషాం భార్గవచ్యావనాప్నవానార్ష్టిషేణానూపేతి । భార్గవార్ష్టిషేణానూపేతివా ॥
వాత్స్యాః క్వచిత్	...ఏషాం భార్గవచ్యావనాప్నవానేతి। త్రయః
వత్సపురోధసౌ క్వచిత్	...అనయోః భార్గవచ్యావనాప్నవానవాత్స్యపౌరోధసేతి । పంచ ॥
బైజమథితౌ క్వచిత్	...అనయోః భార్గవచ్యావనాప్నవానబైజమథితేతిపంచ ॥

యస్కాః	... ఏషాం భార్గవవైతహవ్యసావేతసేతి త్రయః ।
౨ మిత్రయువః	... ఏషాం భార్గవవాధ్ర్యశ్వదైవోదాసేతి త్రయః । భార్గవచ్యావనదైవోదాసేతి వా । వాధ్ర్యశ్వేత్యేకో వా ॥
వైన్యాః	... ఏషాం భార్గవవైన్యపార్థేతి త్రయః ॥
శునకాః	... ఏషాం శౌనకేత్యేకః । గార్త్సమదేతి వా । భార్గవగార్త్సమదేతి ద్వౌ వా । భార్గవశౌనహోత్రగార్త్సమదేతి త్రయో వా ॥
వేదవిశ్వజ్యోతిషః *	ఏషాం భార్గవవేదవైశ్వజ్యోతిషేతి త్రయః ॥
శాఠరమాఠరాః *	ఏషాం భార్గవశాఠరమాఠరేతి త్రయః ॥

అథ గౌతమాంగిరసః.

అయాస్యాః	... ఏషాం ఆంగిరసాయాస్యగౌతమేతి త్రయః ॥
శారద్వతాః	... ఏషాం ఆంగిరసగౌతమశారద్వతేతి త్రయః ॥
కౌమండాః	... ఏషాం ఆంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతగౌతమకౌమండేతి । ఆంగిరసౌతథ్యగౌతమౌశిజకాక్షీవతేతి వా । ఆంగిరసాయాస్యౌశిజగౌతమకాక్షీవతేతి వా । ఆంగిరసౌశిజకాక్షీవతేతి వా । ఆంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతేతి వా । ఔతథ్యగౌతమకౌమండేతి వా ॥
దీర్ఘతమసః	... ఏషాంఆంగిరసౌతథ్యకాక్షీవతగౌతమదైర్ఘతమసేతి పంచ । ఆంగిరసౌతథ్యదైర్ఘతమసేతి త్రయో వా
కరేణుపాలయః.	ఏషాం ఆంగిరసగౌతమకారేణుపాలేతి త్రయః ॥

౨॥ ఏతేషాం పాక్షికద్విప్రవరసామ్యాత్ । త్రిప్రవరైర్వత్స్యాదిభిః సహానవివాహ ఇతి కేచిత్ । తత్ర ప్రవరపక్షగ్రాహిణామవివాహః । పక్షాంతరగ్రాహిణాం । మిత్రయువాం వివాహ ఏవేత్యన్యే ॥

వాసుదేవాః	... ఏషాంఆంగిరసవామదేవ్యగౌతమేతి త్రయః । ఆంగిరసవామదేవ్యబార్హదుక్థేతి వా ॥
ఔశనసాః	... ఏషాం ఆంగిరసగౌతమౌశనసేతి త్రయః ॥
రహూగణాః	... ఏషాం ఆంగిరసరాహూగణ్యగౌతమేతి త్రయః ॥
సోమరాజకాః	... ఏషాం ఆంగిరససౌమరాజ్యగౌతమేతి త్రయః ॥
బృహదుక్థాః	... ఏషాం ఆంగిరసబార్హదుక్థగౌతమేతి త్రయః ॥
ఉతథ్యాః*	... ఏషాం ఆంగిరసౌతథ్యగౌతమేతి ॥
రాఘువాః	... ఏషాం ఆంగిరసరాఘువగౌతమేతి ॥

అథ భారద్వాజాంగిరసః.

భరద్వాజాః	... ఏషాం ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజేతి త్రయః ।
౧ గర్గాః	... ఏషాంఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజశైన్యగార్గ్యేతి । ఆంగిరసశైన్యగార్గ్యేతి వా । అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా । భారద్వాజగార్గ్యశైన్యేతి వా ।
౨ ఋక్షాః	... ఏషాం ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజవాందనమాతవచసేతి । ఆంగిరసవాందనమాతవచసేతి వా
కపయః	... ఏషాం ఆంగిరసామహయ్యారుక్షయ్యేతి । ఆంగిరసామహీయవౌరుక్షయసేత్యాశ్వలాయనపాఠః ॥
ఆత్మభువః*	... ఏషాంఆంగిరసభారద్వాజబార్హస్పత్యవరాత్మభువేతి పంచ ॥

*క్వచిత్.

౧ గర్గభేదానాం ఆంగిరసతైత్తిరికాపిభువేతి ॥ ౨॥ ఋక్షాంతర్గతానాం కపిలానాం విశ్వామిత్రైరప్యవివాహః ॥

అథ కేవలాంగిరసః.

౧ హరితాః ... ఏషాం ఆంగిరసాంబరీషయౌవనాశ్వేతి । ఆద్యో మాంధాతా వా ॥

౧ కుత్సాః ... ఏషాం ఆంగిరసమాంధాత్రకౌత్సేతి త్రయః ॥

కణ్వాః ... ఏషాం ఆంగిరసాజమీఢకాణ్వేతి త్రయః । ఆంగిరసఘౌరకాణ్వేతి వా ॥

రథీతరాః ... ఏషాం ఆంగిరసవైరూపరథీతరేతి త్రయః । ఆంగిరసవైరూపపార్షదశ్వేతి వా । అష్టాదంష్ట్రవైరూపపార్షదశ్వేతి వా । అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా ॥

విష్ణువృద్ధాః ... ఏషాం ఆంగిరసపౌరుకుత్స్యత్రాసదస్యవేతి త్రయః ॥

ముద్గలాః ... ఏషాం ఆంగిరసభార్మ్యశ్వమౌద్గల్యేతి త్రయః । ఆద్యస్తార్క్ష్యో వా । ఆంగిరసతార్క్ష్యమౌద్గల్యేతి వా

అథ అత్రయః.

అత్రయః ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసశ్యావాశ్వేతి త్రయః ॥

గవిష్ఠిరాః ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసగావిష్ఠిరేతి త్రయః । ఆత్రేయగావిష్ఠిరపౌర్వాతిథేతి వా ॥

వాద్భుతకాః ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసవాద్భుతకేతి త్రయః ॥

ముద్గలాః ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసపౌర్వాతిథేతి త్రయః ॥

అతిథయః* ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసాతిథేతి త్రయః । ఆత్రేయార్చనానసగావిష్ఠిరేతి వా ॥

* క్వచిత్.

౧ హరితకుత్సయోస్తు న వివాహః । పాక్షికద్విప్రవరసామ్యాత్ । ఆశ్వలాయనసూత్రే తు । హరితగోత్రప్రవరా ఏవ కుత్సస్యాపీత్యుక్తం ॥

౨ వామరథ్యాః* ఏషాం ఉపర్యుక్తాః ప్రవరాః ॥

సుమంగలాః* ... ఏషాం ఉపర్యుక్తాః । అత్రిసుమంగలశ్యావాశ్వేతి వా

బీజవాపాః* ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసాతిథేతి త్రయః । ఆత్రేయార్చనానసగావిష్ఠిరేతి వా ॥

ధనంజయాః* ... ఏషాం ఆత్రేయార్చనానసధానంజయేతి ॥

౨ వాలేయాదీనాం. అత్రేః పుత్రికాపుత్రాణాం । ఆత్రేయవామరథ్యపౌత్రికేతి త్రయః ॥

అథ విశ్వామిత్రాః.

౧ కుశికాః ... ఏషాం వైశ్వామిత్రదేవరాతౌదలేతి త్రయః ॥

౨ లోహితాః ... ఏషాం వైశ్వామిత్రాష్టకలౌహితేతి త్రయః । అంత్యయోర్వ్యత్యయో వా । వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసాష్టకేతి వా । విశ్వామిత్రాష్టకేతి ద్వ్యా వా ॥

౩ రౌక్షకాః ... ఏషాం వైశ్వామిత్రగాథినరైవణేతి త్రయః । వైశ్వామిత్రరౌక్షకరైవణేతి వా ॥

౪ కామకాయనాః. ఏషాం వైశ్వామిత్రదేవశ్రవసదైవతరసేతి త్రయః ॥

అజాః ... ఏషాం వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసాజేతి త్రయః ॥

౫ కతాః ... ఏషాం వైశ్వామిత్రకాత్యాత్కీలేతి త్రయః ॥

* క్వచిత్.

౨ ఏతదాదీనాం వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాభ్యామప్యవివాహః ॥౧॥ కుశికానాం దేవరాతప్రవరసామ్యేన దేవరాతాఖ్యదానిర్ణయాద్వక్ష్యమాణదేవరాతవద్దేవజామదగ్న్యైరప్యవివాహ ఇతి భాతి ॥౨॥ రోహితా ఇతి క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ ఏతే రేవణా వా ॥ ౪ ॥ శౌమతా వా ॥ ౫ ॥ కతానాం భరద్వాజైర్విశ్వామిత్రైశ్చ వివాహః । ద్విగోత్రత్వాత్ ॥

౬ ధనంజయాః. ఏషాం వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసధానంజయేతిత్రయః। వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసాఘమర్షణేతివా

అఘమర్షణాః. ఏషాం వైశ్వామిత్రాఘమర్షణకౌశికేతిత్రయః ॥

పూరణాః ... ఏషాంవైశ్వామిత్రపూరణేతిద్వా। వైశ్వామిత్రదేవరాతపౌరణేతివా ॥

ఇంద్రకౌశికాః... ఏషాంవైశ్వామిత్రైంద్రకౌశికేతిద్వా ॥

ఆశ్మరథ్యాః* ... ఏషాంవైశ్వామిత్రాశ్మరథ్యవాధులేతిత్రయః ॥

సాహులాః* ... ఏషాం వైశ్వామిత్రసాహులమాహులేతిత్రయః॥

గాధినాః* ... ఏషాంవైశ్వామిత్రగాధినరైణవేతిత్రయః। వేణునేతిక్వచిత్పాఠః ।ఏతేఏవరేణవఇతిఉత వేణవ ఇతి చోచ్యంతే ॥

వైణవాః* ... ఏషాం వైశ్వామిత్రగాధినవైణవేతి ॥

హిరణ్యరేతసః*...ఏషాం వైశ్వామిత్రహైరణ్యరేతసేతిద్వా ॥

సువర్ణరేతసః.* ఏషాం వైశ్వామిత్రసౌవర్ణరేతసేతిద్వా ॥

కపోతరేతసః* .. ఏషాం వైశ్వామిత్రకాపోతరేతసేతిద్వా ॥

శాలంకాయనాః.* ఏషావైశ్వామిత్రశాలంకాయనకౌశికేతిత్రయః।ఏతేఏవకౌశికాఇతిజహ్నవ ఇతి చోచ్యంతే ॥

ఘృతకౌశికాః.* ఏషాం వైశ్వామిత్రఘృతకౌశికేతిద్వా ॥

కథకాః* ... ఏషాంవైశ్వామిత్రకాథకేతి ॥

రోహిణాః*...ఏషాం వైశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసరౌహిణేతిత్రయః

అథకశ్యపాః.

౧ కశ్యపాః ... కాశ్యపావత్సారాసితేతిత్రయః ॥

౬ ధనంజయానాంవిశ్వామిత్రైరత్రిభిశ్చావివాహః। ద్విగోత్రత్వాత్॥ ౧ కౌస్తుభాదౌ కశ్యపగణోనిధ్రువగణఏవపఠితః । ఆశ్వలాయనసూత్రేనిర్ణయసింధౌచ । పృథగుక్తస్తదనుసారేణాత్రాప్యుక్తాః ॥

నిధ్రువాః ... ఏషాం కాశ్యపావత్సారనైధ్రువేతిత్రయః ॥

రేభాః ... ఏషాం కాశ్యపావత్సారరైభ్యేతి ॥

శండిలాః ... ఏషాం కాశ్యపావత్సారశాండిల్యేతిత్రయః।అంత్యస్థానేదేవలోవా। అసితోవా। కాశ్యపాసితదేవలేతివా । అంత్యయోర్వ్యత్యయోవా। దేవలాసితేతిద్వావా ॥

అథ వసిష్ఠాః.

వసిష్ఠాః ... ఏషాం వాసిష్ఠేంద్రప్రమదాభరద్వస్వితిత్రయః । వాసిష్ఠేత్యేకోవా ॥

కుండినాః ... ఏషాం వాసిష్ఠమైత్రావరుణకౌండిన్యేతిత్రయః ॥

ఉపమన్యవః ... ఏషాం వాసిష్ఠేంద్రప్రమదాభరద్వస్వితిత్రయః। అభరద్వసవ్యేతిపాఠాంతరం। వాసిష్ఠాభరద్వస్వింద్రప్రమదేతివా । ఆద్యయోర్వ్యత్యయోవా ।

పరాశరాః ... ఏషాం వాసిష్ఠశాక్త్యపారాశర్యేతిత్రయః ॥

అథాగస్త్యాః

ఇధ్మవాహాః ... ఏషాంఆగస్త్యదార్ఢ్యచ్యుతేధ్మవాహేతిత్రయః । ఆగస్త్యేత్యేకోవా ॥

సాంభవాహాః...ఏషాంఆగస్త్యదార్ఢ్యచ్యుతసాంభవాహేతిత్రయః

సోమవాహాః... ఏషాంసోమవాహోంత్యః । ఆద్యాపూర్వోక్తావేవ॥

యజ్ఞవాహాః ... ఏషాం యజ్ఞవాహోంత్యః ॥

దర్భవాహాః... ఏషాం దర్భవాహోంత్యః ॥

సారవాహాః ... ఏషాం సారవాహోంత్యః ॥

అగస్త్యాః ... ఏషాం ఆగస్త్యమాహేంద్రమాయోభవేతి ॥

పూర్ణమాసాః...ఏషాం ఆగస్త్యపౌర్ణమాసపారణేతిత్రయః ॥

హిమోదకాః ...ఏషాంఆగస్త్యహైమవర్చిహైమోదకేతిత్రయః॥
పాణికాః ...ఏషాం ఆగస్త్యపైనాయకపాణికేతిత్రయః ॥

అథ ద్విగోత్రాః.

౧ శౌంగశైశిరయః. ఏషాంఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజశౌంగశైశిరేతిపంచ। ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజకాత్యాత్కీలేతివా। ఆంగిరసకాత్యాత్కీలేతివా। ఆద్యోభారద్వాజోవా ॥

౨ సంకృతయః ... ఏషాం ఆంగిరసగౌరివీతిసాంకృత్యేతిత్రయః। శాక్త్యగౌరివీతిసాంకృత్యేతివా। అంత్యయోర్వ్యత్యయోవా ॥

౩ లౌగాక్షయః...ఏషాం కాశ్యపావత్సారరాసిష్ఠేతిత్రయః। కాశ్యపావత్సారాసితేతివా ॥

అథస్మృత్యర్థసారాద్యుక్తాద్విగోత్రాః.

౪ దేవరాతాః... ఏషాం వైశ్వామిత్రదేవరాతౌదలేతిత్రయః॥

౫ ధనంజయాః ఏషాంవిశ్వామిత్రమాధుచ్ఛందసధానంజయేతిత్రయః॥

౬ జాతూకర్ణ్యాః. ఏషాం వాసిష్ఠాత్రేయజాతూకర్ణ్యేతి॥

౭ వామరథ్యాదయఃపూర్వముక్తాః ॥

౮ కపిలాః ... పూర్వోక్తఋష్యంతర్గతాః। ఏషాంఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజవాందనమాతవచసేతి ॥

౯ కతాః ... విశ్వామిత్రాంతర్గతాః। ఏషాం వైశ్వామిత్రకాత్యాత్కీలేతిత్రయః ॥

ఇతి గోత్రప్రవరకోష్టకమ్.

౧ ఏషాంసర్వభరద్వాజైః। సర్వైర్విశ్వామిత్రైశ్చావివాహః। ఆశ్వలాయనసూత్రేచ। తేషాముభయతఃప్రవృణీతైకమితరతోద్వావితరతః। ద్వావేకతరతస్త్రీనితరతః సహచతుర్ణాం ప్రవరోస్తి। సప్రంచానామతిప్రవరణమిత్యుక్తం। తత్రశౌంగోభారద్వాజః। తస్యప్రవరత్రయం। శైశిరిః కతాంతర్గతః। తస్యప్రవరద్వయంచ। మిలిత్వాపంచప్రవరాభవంతి।తదనురోధేనైవ।ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజకాత్యాత్కీలేతీత్యుక్తం।చతుఃప్రవరనిషేధాత్। ఉభయతోద్వయోర్ద్వయోర్గ్రహణంనభవతి। ఏవమేవపంచాధికప్రవరనిషేధాత్।ఉభయతస్త్రయాణాంగ్రహణంనభవతీతిఉదాహరణమేతదితితద్వ్యాత్తౌ ॥

౨ ఏషాంస్వగణస్థైః పూతిమాషాదిభిః। సర్వవసిష్ఠగణైశ్చాహర్వసిష్ఠసంజ్ఞకలౌగాక్షిగణైశ్చావివాహః। కేవలాంగిరోగణైస్తువివాహోభవత్యేవ। భారద్వాజశౌంగశైశిరైఃసహానిషేధస్తత్ప్రతిషేధశ్చ। కాశ్యపైఃసహానిషేధస్తద్ధేతుచింతనంచాస్మిన్నేవగ్రంథేఽభిహితం॥

౩ ఏతే అహర్వసిష్ఠాః। నక్తంకశ్యపాః।ఏతేషాం సర్వైఃకశ్యపైః సర్వైశ్చవసిష్ఠైఃసంకృతిభిశ్చావివాహః ॥

౪ ఏతేషాంసర్వైర్జామదగ్న్యైర్విశ్వామిత్రైశ్చావివాహః ॥

౫ ఏషాంసర్వైర్విశ్వామిత్రైరత్రిభిశ్చావివాహః। అయంవిశ్వామిత్రగణేపాప్యుక్తః। క్వచిదత్రిగణేప్యుక్తః ॥

౬ ఏషాంవసిష్ఠైరత్రిభిశ్చావివాహః।అయంవసిష్ఠగణేసింధావుక్తః ॥

౭ వసిష్ఠాత్రిభ్యామవివాహః। అత్రివిశ్వామిత్రాభ్యామితి కేచిత్ ॥

౮ విశ్వామిత్రభారద్వాజాభ్యామవివాహః ॥

౯ విశ్వామిత్రభరద్వాజాభ్యామవివాహః ॥

॥ ౫౯ ॥ అథ మాతృగోత్రవర్జననిర్ణయః.

తత్ర మాతృగోత్రపదేన మాతామహగోత్రమేవ వర్జ్యం। తచ్చ గాంధర్వాదివివాహోఢాపుత్రాణాం సర్వేషాం వర్జ్యం । బ్రాహ్మవివాహోఢాపుత్రాణాం తు న సర్వేషాం మాతామహగోత్రం న వర్జనం । కింతు మాధ్యందినానామేవ । మాతృగోత్రం మాధ్యందినీయానామితి సత్యాషాఢవచనాత్ । తథైవ సర్వత్ర శిష్టాచారాచ్చ ॥ ... ... *

॥ ౬౦ ॥ అథ సగోత్రాదివివాహే ప్రాయశ్చిత్తమ్.

తత్రాజ్ఞానతః సగోత్రసప్రవరవివాహే కన్యాం త్యక్త్వా చాంద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తం కార్యం । జ్ఞానతో ద్విగుణం। ఏవం కన్యా, యావత్తదర్థం ప్రవం సపిండాయా వివాహేపి త్యాగశ్చ బ్రాహ్మణ్యాః సంభోగధర్మకార్యయోరేవ "మాతృవత్ పరిపాలయేది"త్యన్నాదినా పాలనోక్తేః । యస్తు సగోత్రాదికాం వివాహోఢ్యోపగచ్ఛతి తస్యాజ్ఞానే వివాహప్రయుక్తం చాంద్రాయణం సగోత్రాగమనప్రయుక్తం చాంద్రాయణద్వయమాధికం। జ్ఞానతస్తు అధికం కల్ప్యమితి కేచిత్ । అన్యే తు "గురుతల్పవ్రతం చాచ్ఛద్యే"దితి గురుతల్పసామ్యోక్తేః షడబ్దం ప్రాయశ్చిత్తం । అజ్ఞానతస్త్ర్యబ్దం చాంద్రాయణత్రయం వేత్యాహుః। అజ్ఞానతః సగోత్రాదిషూత్పన్నానాం జనకప్రాయశ్చిత్తోత్తరం కాశ్యపగోత్రేణ వ్యవహారః కార్యో న తు త్యాగః। జ్ఞానతస్తు సగోత్రాద్యుత్పన్నానాం చాండాలత్వమేవ। ఆరూఢపతితాపత్యం బ్రాహ్మణ్యాం యశ్చ శూద్రజః । సగోత్రోఢాసుతశ్చైవ చాండాలాస్త్రయ ఈరితాః॥ ౧ ॥ ఇతి యమస్మృతేః ॥ ... ... *

॥ ౬౧ ॥ అథాన్యేపి వివాహే నిషేధాః.

ప్రత్యుద్వాహో నైవ కార్యో నైకస్మై దుహితృద్వయం। న చైకజన్యయోః పుంసోరేకజన్యే తు కన్యకే ॥ ౧ ॥ అత్రాపవాదః। సోదరయోః। సోదరకన్యకే వత్సరాదికాలవ్యవధానే మహానద్యాదివ్యవధానే వా దేయే । పూర్వకన్యాయా దత్తాయాః, మృతౌ తస్యైవ వరస్య ద్వితీయా కన్యా దేయా ।

ప్రత్యుద్వాహో దారిద్ర్యాదిసంకటే కార్యః। సోదరాణాం తుల్యసంస్కారో వర్షమధ్యే నిషిద్ధః। గృహనిర్మాణవివాహౌ వర్షాంతర్న కార్యౌ గృహప్రవేశస్య నిషేధాభావాద్గృహప్రవేశోత్తరం వివాహః కార్యః । సోదరయోః పుత్రయోః కన్యాపుత్రయోర్వా కన్యయోర్వా వివాహౌ షణ్మాసాభ్యంతరే విశేషతో నిషిద్ధౌ। పురుషత్రయాత్మకకులే వివాహాన్మౌంజీబంధః షణ్మాసే నిషిద్ధః । షణ్మాసే శుభకార్యత్రయం న కార్యం। అత్ర శుభకార్యపదేన మౌంజీవివాహావేవ। తేన గర్భాధాననామకర్మాదిసంస్కారాణాం న త్రిత్వనిషేధః । నవా గర్భాధానాదినా చతుష్ట్వాదిసంపాదనం। నాగ్నికార్యత్రయం భవేదిత్యనేనైకవాక్యతాలాఘవాదితి భాతి । భిన్నోదరాణామగ్నికార్యత్రయం న దోషాయేతి కశ్చిత్। కేచి"న్న కుర్యాన్మంగలత్రయమి"త్యస్యాభిన్నార్థత్వం స్వీకృత్య యత్కించిచ్ఛుభకార్యాణాం త్రిత్వం న శుభమిత్యాహుః। పురుషోద్వాహాత్ స్త్ర్యుద్వాహః షణ్మాసాభ్యంతరే నిషిద్ధః। జ్యేష్ఠమంగలాల్లఘుమంగలం న కార్యం। బహిర్మండపే విహితం । జ్యేష్ఠమంగలం తద్భిన్నం లఘు । గర్భాధానాదికస్య ప్రాప్తకాలస్య న నిషేధః। ఏవం శాంత్యాదేరపి నైమిత్తికస్య ప్రాప్తకాలస్య న నిషేధః। అతిపన్నస్యాత్యయం నిషేధః। ఏవం వ్రతోద్యాపనాదీనాం వాస్తుప్రవేశాదీనాం చ లఘుత్వాద్దేవవివాహాద్యుత్తరం నిషేధః । ఇదం నిషేధచతుష్టయం త్రిపురుషాత్మకకులే షణ్మాసాభ్యంతర ఏవ । ఏవం ముండనద్వయనిషేధం ప్రతిబంధాచ్చౌలనిషేధం చ కేచిదాహుః ॥ ... *

॥ ౬౨ ॥ అథైషామపవాదాః .

సోదరాణామపి సమానసంస్కారా వివాహాశ్చ సంకటే అబ్దభేదాత్కార్యాః। చతుర్దినవ్యవధానాదేకదినవ్యవధానాద్వా కార్యాః । అతిసంకటే ఏకదినే కర్తృభేదేన మండపభేదేన వా కార్యాః। ద్వాభ్యాం కర్తృభ్యాం ఏకస్మిన్నపి లగ్నే ఏకస్మిన్నపి గృహే భిన్నోదరయోర్వివాహః కార్యః । ఏవం పూర్వోక్తనిషేధచతుష్టయేపి వర్షభేదే దోషాభావః। యమలయో

రేక కాలేఏకమండపే వా సమానసంస్కారాణాం న దోషః। ఏవం మాతృభే
దేఽపి షణ్మాసాభ్యంతరే సమానసంస్కారే దోషో న। మాతృభేదే ఏకజాత
కన్యయోరేకదినే ఏకమండపేఽపి వేదిభేదేన వివాహో న దోషాయేతి కేచిత్
పురుషత్రయాత్మకకులే మంగలకార్యోత్తరం షణ్మాసాభ్యంతరే ముం
డనయుక్తం కర్మ న కార్యం ॥ ... ... *

మండనముండననిర్ణయః.

అత్ర సర్వత్ర పురుషత్రయగణనాప్రకారః ప్రతికూలవిచారే స్పష్టీకరి
ష్యతే। ముండనకర్మ తు చౌలం నాగసంస్కారాదికమాధానాదికమభ్యు
దయార్థమైచ్ఛికసర్వప్రాయశ్చిత్తాదికం క్షౌరప్రాపకతీర్థయాత్రాది
కం చోహ్యం। వ్రతబంధస్తు కాత్యాయనమతే మంగలరూపత్వాద్వివా
హాద్యుత్తరం కార్యం। అన్యేషాం మతే ముండనరూపత్వాన్న కార్యః। పి
త్రోరంత్యక్రియాదిప్రాప్తముండనమాకస్మికప్రాప్తప్రాయశ్చిత్తముండ
నమాసన్నమరణేన సర్వప్రాయశ్చిత్తీయముండనం చ కర్తవ్యమేవ। నిత్య
త్వాద్దర్శపూర్ణమాసచాతుర్మాస్యాదిముండనేఽపి న దోషః। న చ ముం
డనం చౌలమిత్యుక్తం "వ్రతోద్వాహౌ తు మంగలమితి" । వచసా మండన
ముండనయోః పరిగణనాదాధానాదీనాం న దోష ఇతి వాచ్యం। వాక్యస్యో
దాహరణార్థత్వాత్। అన్యథా "వ్రతోద్వాహౌ న్న చౌలకమి"త్యేవ వక్త
వ్యే "మండనాన్న తు ముండన"మితి సామాన్యే న వచనరచనానర్థక్యా
పాతాత్। తస్మాద్గర్భాధానాదిలఘుమంగలాదుద్వాహాదిజ్యేష్ఠమంగలా
చ్చాధానాదిముండనమపి వర్జ్యమితి భాతి। ఏవం సతి కులే బహుకర్మసుపరో
ధః స్యాదితి చేత్। వివాహవ్రతచూడోత్తరమంగలేషు పిండదానాదావమా
సాద్యల్పకాలప్రతిబంధవత్ పిత్రాదః స్వమృతేల్పకాల ప్రతికూలనిర్ణ
యవచ్చ లఘుమంగలోత్తరం మాసాద్యల్పకాల ముండననిషేధకల్పనం
యుక్తిబలాదాశ్రియణీయమితి భాతి॥ అత్ర విషయే ప్రాచీననిబంధేషు విశే

షో న దృశ్యతే తథాపి ధాష్ట్యేన మయోక్తో విశేషో యుక్తశ్చేద్గ్రాహ్యః
ఇతి మండన ముండననిర్ణయః ॥ ... ... *

॥ ౬౩ ॥ అథ ప్రతికూలవిచారః.

వివాహనిశ్చయోత్తరం వరస్య కన్యాయా వా సగోత్రత్రిపురుషాత్మకకు
లే కస్యచిన్మరణే ప్రతికూలదోషః। వివాహనిశ్చయశ్చ వైదికో లౌకికో వా
గ్రాహ్యః। తత్ర వైదికో వాగ్దానాఖ్యవిధినా కృతో ముఖ్యః। లౌకికో లగ్న
తిథినిశ్చయాదిర్వరవధ్వోః శుల్కభాషాబంధపూగీఫలదానాదిశ్చ। సగో
త్రత్రిపురుషేత్యుక్త్యా మాతామహకులాదివ్యావృత్తిః। తథా చ వరస్త
త్పూర్వపత్నీ వరమాతాపితరౌ వరపితామహపితామహ్యావనూఢా పితృ
ష్వసా చేతి పూర్వత్రిపురుషీ। వరస్తస్య భ్రాతా తత్పత్నీ పుత్రావనూఢకన్యాస
హితో వరస్యానూఢా భగినీ వరస్య స్నుషా పుత్రౌ అనూఢా కన్యా చ పౌత్ర
స్తద్భార్యా చానూఢా పౌత్రీ చేతి పరత్రిపురుషీ। పితృవ్యతత్పత్న్యౌ పితృ
వ్యపుత్రతత్పత్న్యౌ అనూఢా పితృవ్యకన్యా చేతి సంతానభేదే త్రిపురుషీ చే
తి సగోత్రత్రిపురుషీపురుషపరిగణనా। ఏతేషామన్యతమమరణే ప్రతికూల
మితి పర్యవసితోఽర్థః। అత్ర భ్రాతృపుత్రపౌత్రాదిశ్చానుపనీతోఽపి త్రివర్షా
ధికవయాః గ్రాహ్యః। ఏవమనూఢభగిన్యాదేరపి త్రివర్షాధికత్వం యుక్తం
భాతి। ఏవం వధూకులేఽప్యూహ్యం। ఏవమేవ మండనముండనాదావపి
త్రిపురుషగణనోహ్యా। అత్ర విశేషః। పితా మాతా పితామహః। పితా
మహీ పితృవ్యః పూర్ణపత్నీ పూర్వత్రియాః పుత్రో భ్రాతా నూఢా భగినీ
చైషాం మరణే విశేషతః ప్రతికూలదోషాన్నైవ కర్తవ్యో వివాహః। ఏ
తదన్య త్రిపురుష సపిండమరణే శాంత్యాదినా దోషం పరిహృత్య వివాహః
కార్యః। సంకటే తు పిత్రాదిమరణేఽపి కాలప్రతీక్షా శాంతిభ్యాం దోషం ని
హృత్య వివాహః కార్యః। తత్ర వ్యవస్థా। నిశ్చయోత్తరం మాతాపిత్రో
ర్ద్వయోరపి మరణే కాలప్రతీక్షా శాంతిభ్యామపి దోష శాంత్యభావాన్న
కార్యో వివాహః। మాతాపిత్రోరేకైకమరణే తు శాంత్యాదినా వివాహః।

తత్రపితురబ్దమిహాశౌచంతదర్ధమ్మాతురేవచ। మాసత్రయంతుభార్యా
యాస్తదర్ధంభ్రాతృపుత్రయోః॥౧॥ అన్యేషాంతుసపిండానామాశౌచం
మాససంమితం। తదంతేశాంతికంకృత్వాతతోలగ్నంవిధీయతే ॥ ౨ ॥
ప్రతికూలేనకర్తవ్యంలగ్నంయావదృతుత్రయం। ప్రతికూలేసపిండస్య
మాసమేకంవివర్జయేత్ ॥౩॥ ఇత్యాదివాక్యైస్త్రేధావ్యవస్థోచ్యతే।
అత్రాశౌచపదేనప్రతికూలకృతంవివాహానధికారమాత్రంకాలప్రతీక్షా
ర్థముచ్యతే। అతఃపితృమరణేవర్షోత్తరంవినాయకశాన్తింకృత్వాసంకటేవి
వాహఃకార్యః।అతిసంకటేషణ్మాసోత్తరంవినాయకశాన్తిం శ్రీపూజనాదిశా
న్తించకృత్వావివాహః।తతోప్యతిసంకటేమాసోత్తరంశాంతిద్వయాంతే
వివాహఇతిసంకటతారతమ్యేనపక్షత్రయం। మాతుర్మరణేషణ్మాసాంతే
వినాయకశాంత్యావివాహః। అతిసంకటేమాసాంతేశాంతిద్వయంకృ
త్వోద్వాహః। యత్తుప్రమీతౌపితరౌయస్యదేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్।
నదైవంనాపివాపిత్ర్యంయావత్పూర్ణోనవత్సరః ॥౧॥ ఇతిపిత్రోర్మృతౌ
వర్షపర్యంతంసర్వశుభకర్మనిషేధవచనంతత్ప్రాఙ్నిశ్చయాత్పిత్రో
ర్మృతౌసంకటాభావేవాజ్ఞేయం। భార్యామరణేమాసత్రయాంతేమా
సాంతేవాశ్రీపూజనాదిశాంతిః। భ్రాతృమరణేసార్ధమాసాంతేమాసా
న్తేవావినాయకశాంతిః। పుత్రమృతౌసార్ధమాసంమాసంవాప్రతీక్ష్య
శ్రీపూజనాదిశాంతిః। పితృవ్యమరణేమాసాంతేవినాయకశాంతిః॥ పితా
మహ్యాఅనూఢభగిన్యాశ్చమరణేమాసాంతేశ్రీపూజనాదిశాంతిః। ఏతద
న్యత్రిపురుషసపిండమరణేమాసాంతేశ్రీపూజనాదిశాంతిః। తతోవివాహః
గుణవత్తరమాతుఃమృతౌషణ్మాసేనమనఃఖేదానపగమేవర్షప్రతీక్షా।ఏ
వంగుణవత్తరభార్యాయాఃషణ్మాసపర్యంతప్రతీక్షా। జ్యోతిఃప్రకాశేతు।
అతిసంకటవశేనమాత్రాదిమరణేమాసాధికప్రతీక్షాయాఅసంభవేమా
సమధ్యేపిదశాహోత్తరంకించిత్కాలంప్రతీక్ష్యోక్తవ్యవస్థయావినాయక
శాంతింశ్రీపూజనాదిశాంతించకృత్వాగాందత్వాపునర్వాగ్దానాది చరేది

త్యుక్తం।సర్వోప్యయమపవాదః సంకటేషుతారతమ్యేనబుద్ధిరూహ్యాజ్ఞైః।
అల్పసంకటవిషయేమహాసంకటవిషయకవిధికథనేవక్తుఃకర్తుశ్చదోషఏ
వ।దుర్భిక్షరాష్ట్రభంగాదిభయేపిత్రోర్మరణాశౌచంకాయాంచనప్రతికూ
లం। దీర్ఘరోగిదూరదేశస్థవిరక్తానాంకన్యాయాః ప్రౌఢత్వేచప్రతి
కూలదోషోనేత్యపవాదః। శ్రీపూజనాదిశాంతిశ్చశ్రియేజాతఇతిశ్రియం
ఇదంవిష్ణురితివిష్ణుంగౌరీర్మిమాయేతి గౌరీంత్ర్యంబకమితిరుద్రంపరంమృ
త్యోరితియమంచసంపూజ్యాష్టోత్తరశతతిలాజ్యంజుహుయాత్। భూఃస్వా
హా॥ మృత్యుర్నశ్యతాంస్వాహా సుఖం వర్ధతాంస్వాహేతితతోహో
మంసమాప్యగోద్వయందక్షిణాభవేదితి కౌస్తుభేద్రష్టవ్యా। ఇతిప్రతి
కూలవిచారః ॥ ... ... *

॥ ౬౪ ॥ అథాంత్యకర్మాభావప్రతిబంధనిర్ణయః.

ప్రేతకర్మాణ్యనిర్వర్త్యచరేన్నాభ్యుదయక్రియాం। ఆచతుర్థంతతః
పుంసిపంచమేశుభదంభవేత్ ॥౧॥ అత్రప్రేతకర్మపదేనసపిండీకరణా
త్పూర్వభావికర్మాణిసపిండీకరణంచసపిండీకరణోత్తరం పార్వణవిధినోక్తా
నిమాసికానిచోచ్యంతే। సపిండీకరణాదర్వాగపకృష్యకృతాన్యపి।పున
రప్యపకృష్యంతేవృద్ధ్యుత్తరనిషేధనాత్ ॥౧॥ ఇత్యనుమాసికానామప్య
పకర్షోక్తేః। అభ్యుదయపదేననాందీశ్రాద్ధయుక్తంకర్మమాత్రంగ్రా
హ్యం। కైశ్చిద్వివాహోద్యేవగ్రాహ్యమిత్యుక్తం।ఆచతుర్థమితినాందీశ్రా
ద్ధకర్తారంపురుషమారభ్యజనకచతుః పురుషీజన్యచతుః పురుషీసంతాన
భేదేచచతుఃపురుషీసగోత్రాగృహ్యతే। తథాచనాందీశ్రాద్ధకర్తుఃపి
తృపితామహప్రపితామహాఃపత్నీసహితాః। కర్తుర్భార్యాపుత్రపౌత్ర
ప్రపౌత్రాస్తద్భార్యాశ్చభ్రాతాతత్పుత్రపౌత్రాస్తద్భార్యాఃపితృవ్యత
త్పుత్రపౌత్రాస్తద్భార్యాశ్చప్రపితామహస్యపుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాస్తద్భా
ర్యాశ్చ తేషాంమృతానామనుమాసికాంతకర్మాకరణేమంగలంనకార్య
మిత్యర్థః।నాందీశ్రాద్ధకర్తాఽత్రముఖ్య ఏవగ్రాహ్యోనతుమాతులాది

గాణః । మృతపితృకస్యోపనయనాదౌ సంస్కార్యమారభ్యైవ చతుఃపురుషీగణనా । మాతామహాదేర్భిన్నగోత్రత్వేపి నాందీశ్రాద్ధదేవతాత్వాత్ ప్రేతకర్మాభావే మంగలం న భవతి । మాతామహ్యాదేః స్వాతంత్ర్యేణ దేవతాత్వాభావాత్ దశాహాంత్యకర్మాభావేపి మంగలప్రతిబంధో నాస్తి ఇత్యంత్యకర్మాభావనిమిత్తకమంగలప్రతిబంధనిర్ణయః ॥ ... *

॥ ౯౭ ॥ అథ చతుర్థీకర్మమధ్యే దర్శాదినిర్ణయః.

మౌంజీవివాహయోర్నాందీశ్రాద్ధమారభ్య మండపోద్వాసనపర్యంతం మధ్యే దర్శదినం యథా న పతేత్తథా కార్యం । దర్శాన్యతిథౌ తు క్షయాహాదిశ్రాద్ధదినం యది జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా పతతి తదా త్రిపురుషసపిండైర్వివాహాదిమంగలసమాప్త్యుత్తరం శ్రాద్ధం కార్యం । ఏవం చ దర్శాన్యశ్రాద్ధస్యైవ స్వరూపతో వివాహమధ్యే నిషేధః । న తు దర్శవచ్ఛ్రాద్ధరహితస్యాపి శ్రాద్ధతిథిమాత్రస్య । "వృత్తే వాహే పరతస్తు కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమి" త్యాద్యుక్తేః । ఏతేన సంక్రాంతిమన్వాద్యష్టకాదిదినానాం శ్రాద్ధదినత్వాద్దర్శవన్మధ్యే పాతో నిషిద్ధ ఇతి శంకా నిరస్తా । తేన షణ్ణవతిశ్రాద్ధకర్తృభిః సపిండైర్మధ్యే పతితమన్వాదేః ప్రాయశ్చిత్తాదినా సంపత్తిః సంపాద్యా । ఇతి చతుర్థీకర్మమధ్యే దర్శాదినిర్ణయః ॥ ... ... *

॥ ౯౮ ॥ అథ వివాహాదౌ రజోదోషసూతకనిర్ణయః.

ప్రారంభాత్ప్రాగారభ్యోత్తరం వా మాతుః పితృవ్యాదేః కర్త్రంతరస్య పత్న్యా వా రజోదోషే యద్వక్తవ్యం తద్వ్రతబంధప్రకరణే విస్తరేణోక్తం తత ఏవ జ్ఞేయం । రజోదోషజననాశౌచాదిసంభావనాయాం నాందీశ్రాద్ధస్యాపకృష్యానుష్ఠానే దినావధిః ॥ ఏకవింశత్యహర్యజ్ఞే వివాహే దశవాసరాః । త్రిషట్ చౌలోపనయనే నాందీశ్రాద్ధం విధీయతే ॥ ౧ ॥ దశదినాద్యతిక్రమే పునర్నాందీశ్రాద్ధమిత్యర్థాత్సిద్ధం । నాందీశ్రాద్ధోత్తరం సూతకమృతకయోః ప్రాప్తౌ న వివాహాదిప్రతిబంధః । వివాహవ్రతయజ్ఞేషు శ్రాద్ధే హోమేఽర్చనే జపే । ఆరబ్ధే సూతకం న స్యాదనారబ్ధే తు సూతకం ॥ ౧ ॥

ప్రారంభో వరణం యజ్ఞే సంకల్పో వ్రతసత్రయోః । నాందీముఖం వివాహాదౌ శ్రాద్ధే పాకపరిక్రియా ॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్తేః । ఇదం సన్నిహితముహూర్తాంతరాభావాదిసంకటే ఏవ జ్ఞేయం సంకటాభావే తు నాందీశ్రాద్ధే జాతేపి సూతకాంతే ముహూర్తాంతరే ఏవ మంగలం । సర్వోప్యాశౌచాపవాదోఽనన్యగతికత్వే ఆర్తౌ చ జ్ఞేయ ఇతి సింధూక్తేః । తేన వ్రతే సంకల్పోత్తరమాశౌచేపి విప్రద్వారైవ పూజాది । యజ్ఞాదౌ మధుపర్కవిధినా వరణోత్తరమపి ఋత్విగంతరాలాభాదికేఽనన్యగతౌ సంకటే ఏవ చ మధుపర్కవిధినా వృతస్యాశౌచాభావః । ఏవం జపహోమదానపూజాద్యం । శ్రాద్ధే పాకపరిక్రియా । పాకప్రోక్షణం । ఏతదప్యార్తిసత్త్వే । మహాసంకటే ప్రారంభాత్ప్రాగపి సూతకప్రాప్తౌ కూశ్మాండమంత్రైర్ఘృతహోమం కృత్వా పయస్వినీం గాం దత్త్వా పంచగవ్యం ప్రాశ్య శుద్ధశ్చూడోపనయనోద్వాహప్రతిష్ఠాదికమాచరేత్ । ఉపకల్పితబహుసంభారస్య సన్నిహితలగ్నాంతరాభావేన నాశాద్యాపత్తావప్యేవం శుద్ధిః । ఇదం జననాశౌచమాత్రవిషయమితి మార్తండాదౌ । కూశ్మాండహోమాదినా శుద్ధిపూర్వకం సూతకమృతకయోర్మధ్యే ఆరబ్ధే వివాహాదౌ విప్రాణాం పూర్వసంకల్పితాన్నభోజనే దోషో న । పాకపరివేషణాదికమపి సూతకిభిః కార్యం హోమాదివిధినా శుద్ధిసంపాదనాదితి కౌస్తుభే స్థితం । నైతద్యుక్తం । లోకవిద్విష్టత్వాదతః పరం గోత్రైరేవాన్నదానం యుక్తం భాతి । నాందీశ్రాద్ధోత్తరం సూతకమృతకయోః ప్రాప్తౌ పూర్వమన్నసంకల్పాభావేపి వివాహోత్తరకాలసంకల్పితాన్నభోజనం విప్రైః కార్యం । అత్రాపి పరైరన్నం ప్రదాతవ్యం భోక్తవ్యం చ ద్విజోత్తమైరితి సర్వసంమతం । పరైరసగోత్రైరితి సింధుమయూఖాదౌ వ్యాఖ్యానాత్ । పూర్వసంకల్పితాన్నస్యాపి భోజనసమయే సూతకప్రాప్తౌ భోక్తృభిర్భుక్తశేషం త్యక్త్వా పరగృహోదకైరాచాంతత్వాదివిధేయం । పాకశేషః సూతకిభిర్భోక్తవ్యః । భుంజానేషు చ విప్రేషు త్వంతరా మృతసూతకే । అన్యగేహోదకాచాంతా ఇతి స్మృతేః । నాందీశ్రాద్ధో-

త్తరం భోజనాదన్యకాలే సూతకప్రాప్తౌ సూతకిగృహే భోక్తవ్యం। భుంజానేషు సూతకప్రాప్తౌ భోక్తృభిః పాత్రస్థమప్యన్నం త్యాజ్యమితి వాచనిక ఏవ విశేషః। నహి వచనస్యాతిభార ఇతి న్యాయాత్। మమ తు భుంజానేష్వితి వాక్యమారబ్ధానారబ్ధసర్వకర్మసు। అసంకల్పితాన్నవిషయమితి భాతి। ఇతి వివాహాదౌ రజోదోషసూతకప్రాప్తినిర్ణయః॥ ...

॥ ౧౭ ॥ అథ కన్యారజోదోషనిర్ణయః.

వివాహాత్పూర్వం కన్యాయా రజోదర్శనే మాతృపితృభ్రాతౄణాం నరకపాతః। కన్యాయాః వృషలీత్వం తద్భర్తుర్వృషలీపతిత్వం। అత్ర శుద్ధిప్రకారః। కన్యాదాతా ఋతుసంఖ్యయా గోదానాని ఏకం వా గోదానం యథాశక్తి బ్రాహ్మణభోజనం వా కృత్వా కన్యాదానే యోగ్యో భవేత్। కన్యా తూపవాసత్రయం గవ్యపయఃపానం కృత్వా విప్రకుమార్యై సరత్నభూషణం దత్వోద్వాహయోగ్యా భవతి। వరశ్చ కూశ్మాండహోమపూర్వకం తాముద్వహన్న దోషీ స్యాదితి। వివాహహోమకాలే రజోదోషే తాం స్నాపయిత్వా యుంజానేతి తైత్తిరీయమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తం హుత్వా హోమతంత్రం సమాపయేత్। యదా తు దాత్రభావాద్రజోదర్శనం తదా కన్యా వర్షత్రయం ప్రతీక్ష్య స్వయం వరం వృణుయాత్। నాత్ర వరస్యాపి దోషః। ఇతి కన్యారజోదోషనిర్ణయః॥ ... *

॥ ౧౮ ॥ అథ క్షయపక్షాదివిచారః.

పక్షమధ్యే తిథిద్వయస్య క్షయేణ యత్ర త్రయోదశదినాత్మకః పక్షః స క్షయపక్షః। తదా బహుప్రజాసంహారో రాజసంహారో వా। క్షయపక్షే చౌలోపనయనోద్వాహాదివాస్తుకర్మాది శుభం న కార్యం। క్షయమాసాధిమాసగురుశుక్రాస్తాదౌ వివాహనిషేధః ప్రథమపరిచ్ఛేదే। ఏవం సింహస్థగురునిషేధనిర్ణయోపి ప్రథమపరిచ్ఛేదే ద్రష్టవ్యః। క్షయసంవత్సరోపి నిషిద్ధః। శీఘ్రగత్యా పూర్వరాశిశేషమతిక్రమ్య రాశ్యంతరసంచారోతిచారస్తం ప్రాప్తో గురుః పునః పూర్వరాశిం వక్రగత్యా యది నాయాతి తదా

స క్షయసంవత్సరః సర్వకర్మసు వర్జ్యః। తత్ర మేషవృషభవృశ్చికకుంభమీనరాశిషు న దోషః। కేచిద్గోదాదక్షిణదేశే నోప్యతిచారాదిగురుదోష ఇత్యాహుః। ఇతి క్షయపక్షాదివిచారః॥ ... ...

॥ ౧౯ ॥ అథ వధూవరయోర్గురురవిబలమ్.

ముఖ్యం గురుబలం వధ్వా వరస్యేష్టం రవేర్బలం। ద్విపంచసప్తనవైకాదశస్థో గురుః కన్యాయాః శుభః। జన్మతృతీయషష్ఠదశమస్థానేషు పూజాహోమాత్మకశాంత్యా శుభః। చతుర్థాష్టమద్వాదశస్థానేషు దుష్టఫలః। కర్కధనుర్మీనగశ్చతుర్థాదిస్థానేపి న దుష్టః। సంకటే చతుర్థద్వాదశస్థో ద్విర్వారమష్టమస్త్రిర్వారం హోమాదిరూపపూజయార్చితః శుభః। వరరాశేస్త్రిషడ్దశైకాదశస్థానే రవిః శుభః। అన్యత్ర గ్రహమఖోక్తపూజయా శుభః। గురుపూజాప్రకార ఉపనయనప్రకరణ ఉక్తః॥ ... ... *

॥ ౨౦ ॥ కన్యావివాహకాలః.

జన్మతో గర్భతో వా పంచమవర్షప్రభృతి అష్టమవర్షపర్యంతం కన్యావివాహే ఉచితః కాలః। షడ్వర్షోత్తరం వర్షద్వయం ప్రశస్తతరః। షడబ్దమధ్యే నోద్వాహ్యా కన్యా వర్షద్వయం యతః। సోమో భుంక్తే తతస్తద్వద్గంధర్వశ్చ తతోనలః ॥౧॥ ఇత్యుక్తేః। నవమదశమయోర్మధ్యమః। ఏకాదశవర్షేఽధమః। ద్వాదశాదౌ ప్రాయశ్చిత్తావహః॥ *

॥ ౨౧ ॥ అథ వివాహభేదాః.

బ్రాహ్మో దైవ ఆర్షః ప్రాజాపత్య ఆసురో గాంధర్వో రాక్షసః పైశాచ ఇత్యష్టౌ వివాహాః। యోగ్యవరమాహూయాలంకృత్య కన్యాదానవిధినా తస్మై దానం బ్రాహ్మో వివాహః ॥ ౧ ॥ యజ్ఞే ఋత్విక్కర్మ కుర్వతే అలంకృత్య కన్యార్పణం దైవః ॥ ౨ ॥ వరాదేకం గోమిథునం ద్వే వా గృహీత్వా తస్మై కన్యార్పణమార్షః। ఇదం గోమిథునగ్రహణం న నిందితం। తస్య కుమారీపూజనార్థత్వేన కన్యావిక్రయాభావాత్ ॥౩॥ త్వమేతయా సహ గృహధర్మ ఆచరణీయ ఏతస్యా జీవనపర్యంతం వివాహాంతరం చ తు

ర్థాశ్రిమోవాన కార్యఇత్యాభాష్యకన్యాదానంప్రాజాపత్యః ॥౪॥ జ్ఞాతిభ్యోయథేచ్ఛంధనందత్త్వావివాహఆసురః ॥౫॥ వరవధ్వోరిచ్ఛయాన్యోన్యసంయోగోగాంధర్వః ॥౬॥ యుద్ధాదినాబలాద్ధరణంరాక్షసః ॥౭॥ చౌర్యేణకన్యాహరణంపైశాచః ॥౮॥ పూర్వచతుష్కంపూర్వఃపూర్వః శ్రేష్ఠః। ఉత్తరేషూత్తరఉత్తరోనింద్యః।తత్రవిప్రస్య బ్రాహ్మాదివాప్రశస్తా। క్షత్రియస్యగాంధర్వరాక్షసౌ। ఆసురోవైశ్యస్య।ఆర్షప్రాజాపత్యపైశాచాఃసర్వేషాం। సంకటేరాక్షసభిన్నాఃసప్తవిప్రస్య।బ్రాహ్మాదైవేతరేషట్ క్షత్రియస్య।వైశ్యశూద్రయోర్బ్రాహ్మదైవరాక్షసభిన్నాఃపంచ।సర్వేష్వపివివాహేషుతత్తచ్ఛాస్త్రోక్తైః కన్యాపరిగ్రహోత్తరంస్వస్వగృహ్యోక్తరీత్యావివాహహోమాదివిధిరావశ్యకః। దానవిధినాదానంసర్వత్రనభవతి। పైశాచాదానప్తపదీవిధేఃపూర్వమన్యస్మైకన్యాదేయా। బ్రాహ్మాదిష్వపికన్యాదానోత్తరమపిసప్తపదీవిధేపూర్వంవరస్యదుష్టత్వాదిదోషజ్ఞానేపరస్మృతౌవాకన్యాఽన్యస్మైదేయా।బ్రాహ్మవివాహోఢాయాంజాతఃపుత్రోదశ పూర్వాన్దశవరాన్పిత్రూంస్తారయతే।దైవోఢాపుత్రఃసప్తసప్త।ప్రాజాపత్యోఢాపుత్రఃషట్ షట్।ఆర్షోఢాపుత్రస్త్రీంస్త్రీన్ । ఆశ్వలాయనసూత్రేతుబ్రాహ్మాదిషుద్వాదశాష్టౌసప్తచపూర్వాన్పరాంశ్చపుత్రస్తారయతఇత్యుక్తం। అన్యేషుదుర్వివాహేషుబ్రహ్మధర్మద్విషఃసుతాః। వాగ్దానోత్తరంవరస్యదేశాంతరగమనేవర్షత్రయంప్రతీక్ష్యాన్యస్మైదేయా। కన్యాయాఃశుల్కంప్రదాయగమనేవర్షంప్రతీక్ష్యా యత్తుబలాద్వివాహేసగోత్రత్వక్లీబత్వాదివరదోషేవాకన్యాసప్తపదీవిధ్యుత్తరమప్యన్యస్మైదేయేతితత్కలియుగేనిషిద్ధం। వాగ్దానోత్తరంపాతిత్యాదిదోషాభావేపికన్యామదాతుర్దండఉక్తః। ఏవం కన్యాయాఅపస్మారదోషమనుక్త్వాదాతాపిదండ్యః। అథరోగ్యద్వాహేషుద్విజైర్భోజనాదాకృతేఅనుతేపికరాత్రముపవాసోగాంధర్వేత్రిరా

త్రం రాక్షసపైశాచయోశ్చాంద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తం। ఇతివివాహభేదాః ॥ ... ... *

॥ ౭౨ ॥ అథ పరివేత్రాదివిచారః.

దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే। సకనిష్ఠః పరివేత్తా జ్యేష్ఠఃపరివిత్తిః।ఏవంజ్యేష్ఠాయామనూఢాయాంకనిష్ఠకన్యోద్వాహే జ్యేష్ఠాకన్యాదిధిషుః। కనిష్ఠాగ్రేదిధిషుః। అత్రప్రాయశ్చిత్తం। అజ్ఞానతఃపిత్రాదిదత్తోద్వాహేభ్రాత్రోఃపరివేత్తృపరివిత్తిసంజ్ఞయోః కృచ్ఛ్రద్వయంకన్యయోః కృచ్ఛ్రందాతురతికృచ్ఛ్రంయాజకస్యచాంద్రాయణం।జ్ఞానతఃపిత్రాద్యదత్తోద్వాహేసర్వేషాంసంవత్సరంకృచ్ఛ్రాచరణం। కామతఃపిత్రాదిదత్తోద్వాహేత్రైమాసికం। అజ్ఞానేనాదత్తోద్వాహేచాంద్రాయణాది। దిధిష్వాదిపతేరతికృచ్ఛ్రకృచ్ఛ్రౌ। అత్రాపవాదః। సాపత్నదత్తకవాజ్యేష్ఠేకనిష్ఠస్యదారాగ్నిహోత్రగ్రహణేదోషోన। సోదరేపిక్లీబమూకబధిరవామనభగ్నపాదత్వాదిదోషయుతేదేశాంతరస్థే వేశ్యాసక్తేపతితేమహారోగిణ్యతివృద్ధేకృషిసక్తేధనవృద్ధిరాజసేవాదివ్యాపారాసక్తేచౌర్యాసక్తే ఉన్మత్తేవివాహాగ్నిహోత్రేచ్ఛానివృత్తేచజ్యేష్ఠేకనిష్ఠస్యదారాగ్నిహోత్రగ్రహణేదోషోన। దేశాంతరగతంజ్యేష్ఠమష్టౌద్వాదశవావర్షాణికనిష్ఠఃప్రతీక్షేత్। ఏవం కన్యాయాఅపిజ్యేష్ఠాయాభిన్నమాతృజత్వేకనిష్ఠాయావివాహే దోషోన।ఏవంమూకత్వాదిదోషయుతాయాంజ్యేష్ఠాయామూహ్యం।ఇతిపరివేత్రాదినిర్ణయః ॥ ... ... *

॥ ౭౩ ॥ అథ కన్యాదాతృక్రమః.

పితాపితామహోభ్రాతాపితృకులస్థఃపితృవ్యాదిర్మాతృకులస్థోమాతామహమాతులాదిః సర్వాభావేజననీత్యేవంపూర్వాభావేపరఃపరః।భ్రాతృణాముపనీతానామేవాధికారః।అనుపనీతభ్రాతుర్మాత్రాదేశ్చసత్త్వేమాత్రాదేరేవాధికారోనత్వనుపనీతభ్రాతుఃసర్వాభావేకన్యాస్వ

యంవరంవృణుయాత్ ।కన్యాస్వయంవరేమాతుర్దాతృత్వేచ తాభ్యా
మేవనాందీశ్రాద్ధంకార్యం । తత్రమాతాకన్యావాస్వయంప్రధానసంక
ల్పమాత్రంకృత్వాన్యద్బ్రాహ్మణద్వారాకారయేత్ । వరస్తుసంస్కృత
భ్రాత్రాద్యభావేస్వయమేవనాందీశ్రాద్ధంకుర్యాన్న మాతా। ఉపనయ
నేనకర్మాధికారస్యజాతత్వాత్। ద్వితీయాదివివాహే వరఃస్వయమేవనాం
దీశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । పరకీయకన్యాదానేపి శేషః । ఆత్మీకృత్యసువర్ణే
నపరకీయాంతుకన్యకాం । ధర్మేణవిధినాదానమసగోత్రేపియుజ్యతే॥
౧ ॥ ఇతిదాతృనిర్ణయేవరవధ్వోరపినాందీకర్తృత్వనిర్ణయః ॥ *

॥ ౭౮ ॥ అథ వధూవరయోర్మూలజత్వాదిగుణదోషాః

మూలనక్షత్రాద్యపాదత్రయజాతౌవధూవరౌ స్వస్వశ్వశురంనా
శయతః।ఆశ్లేషాంత్యపాదత్రయజాతౌశ్వశ్రూం। జ్యేష్ఠాంత్యపాదజాతా
వన్యోన్యజ్యేష్ఠభ్రాతరం। విశాఖాంత్యపాదజాతావన్యోన్యకనిష్ఠభ్రాత
రం।మఘాప్రథమపాదేమూలవత్ఫలం కేచిదాహుః కేచిదుపనయనస్యద్వి
తీయజన్మరూపత్వాత్తేనచద్వితీయజన్మనాపూర్వజన్మసంభవ మూలా
దిదోషస్య నిరస్తత్వాద్వరస్యశ్వశురఘాతిత్వాదిదోషోనేత్యపవాదంసం
కటేవదంతిశ్వశురాద్యభావేవధ్వాఅపినదోషః । నక్షత్రవృక్షనదీనా
మ్నాంనాంత్యపర్వతనామికాం। నపక్ష్యహిప్రేష్యనామ్నీంనవిభీషణా
మికాముద్వహేదితి।వరాయపుంస్త్వంపరీక్ష్యకన్యాదేయా।యస్యాప్సుప్ల
వతేబీజంహ్రాదిమూత్రంచఫేనిలమిత్యాదిపుంస్త్వపరీక్షా। కులంచశీలం
చవపుర్వయశ్చవిద్యాంచవిత్తంచసనాథతాంచ। ఏతాన్గుణాన్సప్తపరీ
క్ష్యదేయాకన్యాబుధైః శేషమచింతనీయం ॥ ౧ ॥ ఇతివధూవరయో
ర్మూలజాతత్వాదిగుణదోషనిర్ణయః॥ ... ... *

॥ ౭౯ ॥ అథ వివాహేమాసాదినిర్ణయః.

మాఘఫాల్గునవైశాఖజ్యేష్ఠమాసాఃశుభప్రదాః । మార్గశీర్షో
మధ్యమఃస్యాత్క్వచిదాషాఢకార్తికౌ। అత్రమిథునేఽర్కేఆషాఢోప్య

ల్పికేకార్తికశ్చదేశాచారానురోధేనగ్రాహ్యానసర్వదేశే।ఏవంమక
రస్థపౌషోమేషస్థచైత్రోపి । జ్యేష్ఠయోర్వధూవరయోర్జ్యేష్ఠేమాసివి
వాహోనశుభః । మాసాంతరేమధ్యమః । నజ్యేష్ఠయోర్వివాహఃస్యా
జ్జ్యేష్ఠేమాసివిశేషతః । ద్వౌజ్యేష్ఠౌమధ్యమౌప్రోక్తావేకజ్యేష్ఠ్యంసు
ఖావహం ॥౧॥ జ్యేష్ఠత్రయంనకుర్వీతవివాహేసర్వసంమతం । ఇత్యు
క్తేః । తథాచజ్యేష్ఠమాసోజ్యేష్ఠగర్భస్యమంగలేమధ్యమః। జన్మమా
సజన్మనక్షత్రాదికంజ్యేష్ఠాపత్యస్యనిషిద్ధం।సావర్ణకాలమేకేవివాహమితి
త్వాసురాద్యధర్మవివాహవిషయం । మయూఖేఆర్ద్రాదిదశనక్షత్రే
షుసూర్యాద్యధిష్ఠితేషువివాహమాంజ్యాదికంవసిష్ఠాదిభిర్నిషిద్ధమిత్యుక్తం
నైతత్కౌస్తుభసింధ్వాదిగ్రంథమాత్రేణంశాద్విజ్యోతిర్గ్రంథేఽపీతిబహ
వఃశిష్టాఃఆర్ద్రాదిప్రవేశదోషంనమన్యంతే । అమావాస్యానిషిద్ధా। రి
క్తాష్టమీషష్ఠ్యోల్పఫలాః । అన్యాస్తిథయోబహుఫలాః। శుక్లపక్షఃశ్రే
ష్ఠః । కృష్ణత్రయోదశీపర్యంతోమధ్యమః।సోమబుధగురుశుక్రవారాః
శుభాః । అన్యేమధ్యమాః।రోహిణీమృగమఘాస్తిస్రఉత్తరాహస్తస్వా
తీమూలానురాధారేవత్యఃసర్వసంమతనక్షత్రాణి । హరదత్తమతేచి
త్రాశ్రవణధనిష్ఠాశ్విన్యఇత్యధికానిచత్వారి।తత్రాపిఖలగ్రహయుతంన
క్షత్రంవర్జ్యం। చంద్రతారాబలంకన్యావరయోరుభయోరపి । అన్య
తరస్యచంద్రబలాభావేరజతాదిదానంకార్యం । మేషకన్యాఘటఃసిం
హోనక్రోయుగ్మంధనుర్వృషః।మీనఃసింహోధనుఃకుంభోఽజాదీనాం
ఘాతచంద్రమాః ॥౧॥ యాత్రాయాంయుద్ధకార్యేషుఘాతచంద్రంవి
వర్జయేత్ । వివాహేసర్వమాంగల్యేచౌలాదావ్రతబంధనే। ౨॥ఘా
తచంద్రోనైవచింత్యోయజ్ఞసీమంతజాతయోః । మృత్యుయోగపారి
ఘార్ధభద్రాయాంపాతవైధృతౌ ॥౩॥ విష్కంభాదేర్దుష్టభాగతిథి
వృద్ధిక్షయేపిచ । యామార్ధకులికాద్యాశ్చగండాంతేరవిసంక్రమే ॥౪॥
కేతూద్గమేభూమికంపేవివాహాద్యంవివర్జయేత్ ।గ్రహణపాదాదిగ్రా

సేతి చతుఃషడష్టదివసాః ప్రాగూర్ధ్వం తావద్వర్జ్యాః । భూకంపేఉల్కాపాతే
చ త్రిదినం వర్జ్యం పాతే చైకం దినం వర్జ్యం । యావత్కేతూద్గమస్తావదశు
భః సమయో భవేత్ । అస్యాపవాదః । భూకంపాదేర్నదోషోఽస్తి వృద్ధి
శ్రాద్ధే కృతే సతి । దివా వివాహః ప్రశస్తః । రాత్రావపి కన్యాదానం హే
మాద్ర్యాదిమతే ప్రశస్తం భవతి ॥ ... ... *

॥ ౭౬ ॥ అథ ముహూర్తవిచారః.

తత్ర లగ్నే గ్రహఫలం । త్రి ॥౩॥ షష్ఠా ॥ ౬ ॥ ష్ట ॥౮॥ స్వర్క్షత్రి
౩ ॥జల॥ ౪ ॥ ధన ॥ ౨ ॥ గోఽబ్జః క్షితిసుత త్రి ॥ ౩ ॥ షష్ఠ ॥ ౬ ॥
స్థో । జ్ఞేజ్యౌ వ్యయనిధన ॥౧౨॥ ॥౮॥ వర్జ్యం భృగుసుతః ॥ ద్వితీయాబ్ధి
ష్వంగాభ్రితనుషు ॥ ౨ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౯ ॥ ॥ ౧౦ ॥ ॥ ౧ ॥ రిపు ॥౬॥ త్రి
౩ ॥ష్ట॥ ౮ ॥ సుశనిస్తమః కేతుశ్ఛాయే ॥ ౧౧ ॥ భవతి సుఖహేతుశ్చసక
లః ॥౧॥ అథ లగ్నే వర్జ్యగ్రహాః ॥ ... ... *

లగ్నే వర్జ్యగ్రహాః.

రవిర్లగ్నే ॥౧॥ చంద్రస్తనురిపుమృతి ॥౧॥ ॥౬॥ ॥౮॥ స్థః క్షితిసు
తోఽష్టలగ్నాభ్రే ॥౮॥ ౧ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞేజ్యౌ నిధన ॥౮॥ ఉశనాస్త్రి ॥
౩ ॥ష్ట॥ ౮ ॥ రిపు ॥ ౬ ॥ షు ॥ శనిః శేషాలగ్నే ॥ ౧ ॥ తనుపతిరథా
ర్య ॥౬॥ ష్టమ ॥౮॥ గృహే వివాహే న్యూః సర్వే మదనసదనే ॥౭॥ నైవ
శుభదాః ॥ ౧ ॥ శేషాగ్రహాః కేతూ॥ అన్యే ద్వాదశగం ॥ ౧౨ ॥ చం
ద్రం దృక్కేశనవమాంశపౌ ॥ షష్ఠాష్ట ॥౬॥౮॥ గౌ బుధం చాభ్రే ॥౧౦॥
వర్జ్యా నాహుర్మనీషిణః ॥౨॥ మేషాన్నక్రాత్తులాత్కర్కాత్ త్రిగ
ణ్యా నవమాంశకాః ॥ శస్తా వృషనృయుక్కర్కకన్యాతులధనుర్ఝషాః॥
౧ ॥ అథైకవింశమహాదోషాః ॥ దుష్పంచాంగ్యష్టమోఽసృక్ సవిధఖలత
నుఃషణ్మృతిఃసితోఽరా సంక్రాంతిర్గండదోషః సఖలభదినజౌ చక్రి
చక్రాంతిః పాతౌ ॥ ... ...

ఏకవింశతిమహాదోషాః.

రంధ్రేలగ్నం కువర్గోఽస్తగఖలఉదయాస్తాశుచిః క్రూరవేధః కర్త
ర్యేకార్గలాంఘ్రిగ్రహణభకులవో మృత్యుయోగోఽత్పాతభే చ ॥ ౧ ॥ అథ
సంకటే గోధూలం ॥ ... ... *

సంకటే గోధూలాది.

గోధూలం పదజాతకేషు భకరంపం చాజ్జశుద్ధౌర వెరథార్కస్తాత్పరపూ
ర్వతోఽర్ధఘటికంత త్రిందుమష్టారిగం । సోగ్రాంగం కుజమష్టమంగు
రుయమాహః పాతమర్కక్రిమం జహ్యాద్విప్రముఖా సంకటఇదం సద్వావ
నాద్యే క్వచిత్ ॥ ౧ ॥ యథోక్తచంద్రతారాద్యభావేదానాని । చంద్రే
చ శంఖం లవణం చ తారే ఉతారా విరుద్ధే స్వథ తండులాంశ్చ । ధాన్యం చ దద్యా
త్కరణే చ వారే యోగవిరుద్ధే కనకం చ దేయం ॥ ౧ ॥ షడ్వర్గశుద్ధ్యా
దివిచారః । కాలసాధనాదిప్రకారః కులిదికాస్వరూపాణి చ జ్యోతిర్గ్రం
థభ్యో జ్ఞాతవ్యాని । విస్తరభయాన్నేహోచ్యంతే । ఇతి ముహూర్తవి
చారసంక్షేపః ॥ ... ... *

॥ ౭౭ ॥ అథ వివాహాంగమండపాదివిచారః.

మండపనిర్మాణాద్యంగజాతమంగినో వివాహాదెరుక్తనక్షత్రాద్రాకా
ర్యం । కండనదలనయవారకమండపమృద్వేదివర్ణకాద్యఖిలం । తత్సం
బంధిగతాగతమృత్క్షే వైవాహికేకురాత్ ॥౧॥ ఇత్యుక్తేః । యవారకం
"చికసా" ఇతి భాషాయాం। ఏవం హరిద్రాదిష్వంగేషు చంద్రబలం నాపే
క్ష్యం। వివాహాంగం వివాహాత్ప్రాక్ తృతీయషష్ఠనవమదినేషు న కార్యం। త
త్ర మండపః షోడశద్వాదశదశాష్టాన్యతమసంఖ్యహస్తశ్చతుర్ద్వారః కా
ర్యః । మండపే చతుర్వరకరాం పంచవఘ్నాకరాం వా వేదిం చతురస్రాం సో
పానయుతాం ప్రాక్ ప్రవణాం రంభాస్తంభాదిభిః సర్వతః సుశోభితాం గృహ
నిర్గమాద్వామభాగే కుర్యాత్ ॥ ... ... *

॥ ౭౮ ॥ అథ కన్యాయా జన్మకాలీనగ్రహాదియోగసూచితవైధవ్య
పరిహారోపాయః.

తత్ర మూర్తిదానం ॥ ... ... *

మూర్తిదానం.

కన్యా దేశకాలౌ సంకీర్త్య వైధవ్యహరం శ్రీవిష్ణుప్రతిమాదానం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పలతదర్ధతదర్ధాన్యతమప్రమాణహేమ నిర్మితాం విష్ణుప్రతిమాం చతుర్భుజాం సాయుధాం వృతేనాచార్యేణాగ్న్యుత్తారణాదిపూర్వకం షోడశోపచారైః పూజయేత్। వస్త్రైర్వర్ణకాలే పీతవస్త్రైః పుష్పార్పణకాలే కుముదోత్పలమాలాం చ దద్యాత్। పూజాంతే కన్యా దేవం ప్రణమ్య మంత్రైర్దద్యాత్। యన్మయా ప్రాచిజన్మని ఘ్నంత్యా పతిసమాగమం। విషోపవిషశస్త్రైర్ద్వా హతో వాపి విరక్తయా ॥ ౧ ॥ ప్రాప్యమాణం మహాఘోరం యశః సౌఖ్యధనాపహం। వైధవ్యాద్యతిదుఃఖౌఘం తన్నాశయ సుఖాప్తయే ॥ ౨ ॥ బహుసౌభాగ్యవృద్ధ్యా చ మహావిష్ణోరిమాం తనుం। సౌవర్ణీం నిర్మితాం శక్త్యా తుభ్యం సంప్రదదే ద్విజ ॥ ౩ ॥ ఇతి తతో యథాశక్తి హేమదక్షిణాం దత్వా। అనఘా ద్యాహమస్మీతి త్రిర్వదేత్। ఏవమస్త్వితి విప్రోపి త్రిః। తతో విప్రభోజనం ॥ ... *

॥ ౭౯ ॥ అథ వైధవ్యహరః కుంభవివాహః.

వివాహకర్తా పిత్రాదిః కన్యావైధవ్యహరం కుంభవివాహం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య నాందీశ్రాద్ధాంతం కృత్వా మహీద్యౌరిత్యాదినా కుంభస్థాపనాంతే తత్ర వరుణప్రతిమాయాం వరుణం సంపూజ్య తత్ర కలశమధ్యే విష్ణుప్రతిమాయాం విష్ణుం షోడశోపచారైః సంపూజ్య ప్రార్థయేత్। వరుణాంగస్వరూపాయ జీవనానాం సమాశ్రయ। పతిం జీవయ కన్యాయాశ్చిరం పుత్రసుఖం కురు ॥ ౧ ॥ దేహి విష్ణో వరం దేవ కన్యాం పాలయ దుఃఖతః। ఇతి। తతో విష్ణురూపిణే కుంభాయేమాం కన్యాం శ్రీరూపిణీం సమర్పయామీతి సమర్ప్య పరిత్వేత్యాదిమంత్రైరధస్తాదుపరి చ కుంభం కన్యాం చ మంత్రావృ

త్త్యా పరివేష్ట్య తతః కుంభం నిస్సార్య జలాశయే ప్రభజ్య శుద్ధజలేన సముద్రజ్యేష్ఠేత్యాదిమంత్రైః పంచపల్లవైః కన్యామభిషిచ్య విప్రాన్ భోజయేదితి। ఇతి కుంభవివాహః ॥ ... ...

॥ ౮౦ ॥ అథ వరస్య మృతభార్యాత్వపరిహారోపాయః.

తత్ర పరివేత్తృత్వపాపాన్మృతభార్యాత్వం తత్పాపపరిహారాయ ప్రాజాపత్యత్రయం చాంద్రాయణత్రయం కృత్వా అసకృన్మృతభార్యాత్వయోగే తదుభయత్రయమావృత్త్యా కృత్వా మృతభార్యాత్వనిరాసద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం అయుతసంఖ్య చర్వాజ్యహోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యాగ్నిస్థాపనాంతే అన్వాధానం। దుర్గాగ్నివిష్ణూన్ అష్టాధికాయుత సంఖ్యాభిశ్చర్వాజ్యాహుతిభిః శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది। ప్రతిదైవతం తూష్ణీం నిరూప్య ప్రోక్ష్య చ త్యాగకాలే అష్టోత్తరాయుతసంఖ్యాహుతిపర్యాప్తం చర్వాజ్యద్రవ్యం యథామంత్రలింగం దుర్గాయై అగ్నయే విష్ణవే చ న మమేతి త్యజేత్। జాతవేదస ఇత్యనువాకస్య ఉపనిషద ఋషయః। దుర్గాగ్నివిష్ణవో దేవతాః। త్రిష్టుప్ ఛందః। చర్వాజ్యహోమే వినియోగః। అనువాకానువృత్త్యా ప్రత్యృచం హోమః। తత్ర ప్రథమం చతురధికపంచసహస్రసంఖ్యశ్చరుహోమస్తతశ్చతురధికపంచసహస్రాజ్యహోమః। ఇత్యేవమయుతహోమః। హోమశేషం సమాప్య దశ విప్రాన్ భోజయేదితి అథ వా కస్యచిద్బ్రాహ్మణస్య వివాహం కుర్యాత్ ॥ ... ...

॥ ౮౧ ॥ అథ మృతపుత్రత్వదోషే.

బ్రాహ్మణోద్వాహనం హరివంశశ్రవణం మహారుద్రజపశ్చేతి త్రీణి వ్రతాని సమస్తాని వా శక్త్యపేక్షయా కుర్యాత్। రుద్రజపే దశాంశేనాజ్యాక్తైః దూర్వాహోమః। హరివంశశ్రవణవిధిరన్యేపి విధయో విస్తరేణ ప్రాగుక్తాః।

॥ ౮౨ ॥ అథ కన్యాదానప్రశంసా తద్గృహే భోజననిషేధాది చ.

యథాశక్తి భూషణాలంకృతకన్యాప్రదాతాऽశ్వమేధయాజీభయేషు పాణిదాతా చేతి త్రయః సముపుణ్యాః। శ్రుత్వా కన్యాప్రదాతారం పితర

స్వపితామహాః। విముక్తాః సర్వపాపేభ్యో బ్రహ్మలోకం వ్రజంతి తే ॥౧॥ ఇతి కన్యాదానప్రశంసా। విష్ణుం జామాతరం మత్వా తస్య కోపం న కారయేత్। అప్రజాయాంతు కన్యాయాం నాశ్నీయాత్తస్య వై గృహే ॥౧॥ ఇతి కన్యాగృహే పితృభోజననిషేధః। వివాహమధ్యే స్త్రియా సహభోజనేపి న దోషః। అన్యదా పత్న్యా సహభోజనే చాంద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తం॥

॥౮౩॥ అథ వాగ్దానాదివిచారః.

వివాహనక్షత్రాదియుతే సుదినే వరస్య పిత్రాదిః కన్యాగృహం గత్వా కన్యాపూజనం కరిష్యే। తదంగత్వేన గణపతిపూజనం వరుణపూజనం కరిష్య ఇతి సంకల్పయేత్। కన్యాపితా తు కరిష్యమాణకన్యాదానాంగభూతం వాగ్దానం కరిష్యే తదంగ గణపతిపూజనం వరుణపూజనం చ కరిష్యే ఇతి సంకల్పయేత్। అవశిష్టప్రయోగోన్యత్ర జ్ఞేయః॥

వివాహసంకల్పాది.

అథ వివాహాదినే తత్పూర్వదినే వా వధ్వా హరిద్రాతైలాదినా మంగలస్నానం కారయిత్వా తచ్ఛేషహరిద్రాదినా వరస్య మంగలస్నానం కారణీయమిత్యాచారః। ఏవం వరస్య పిత్రాదిః పత్న్యా సంస్కార్యేణ చ సహ కృతాభ్యంగస్నానో౽హతవాసాః ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య స్వదక్షిణే పత్నీం తద్దక్షిణే సంస్కార్యముపవేశ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య మమాస్య పుత్రస్య దైవపిత్ర్యఋణాపాకరణహేతుధర్మప్రజోత్పాదనసిద్ధిద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం వివాహాఖ్యం సంస్కారకర్మ కరిష్యే। తదంగత్వేన స్వస్తివాచనం మాతృకాపూజనం నాందీశ్రాద్ధం నందిన్యాదిమండపదేవతాస్థాపనం చ కరిష్యే। తదాదౌ నిర్విఘ్నతాసిద్ధ్యర్థం గణపతిపూజాం కరిష్య ఇతి పుత్రవివాహే సంకల్పః। కన్యావివాహే తు జాతకర్మాదిలోపే। మమాస్యాః కన్యాయాః జాతకర్మనామకరణసూర్యావలోకననిష్క్రమణోపవేశనాన్నప్రాశనచౌలసంస్కారాణాం బుద్ధిపూర్వకలోపజన్యప్రత్యవాయపరిహారార్థం ప్రతిసంస్కారమర్ధకృచ్ఛ్రం చూడాయాః కృచ్ఛ్రంత

త్రప్రత్యామ్నాయగోనిష్క్రయీభూతయథాశక్తిరజతదానేనాహమాచరిష్యే। గర్భాధానసీమంతయోర్లోపే పితయోరపూర్వ్యాహః। తతో మమాస్యాః కన్యాయా భర్త్రా సహ ధర్మప్రజోత్పాదనద్రవ్యపరిగ్రహధర్మాచరణేష్వధికారసిద్ధిద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం వివాహాఖ్యం సంస్కారం కరిష్య ఇతి విశేషః। శేషం పూర్వవత్। భ్రాతా మమ భ్రాతురితి భగిన్యా ఇతి వా పితృవ్యాదికర్తృకే మమ భ్రాతృసుతస్య భ్రాతృకన్యాయా ఇతి వా సంకల్పోహం కుర్యాత్। వరవధ్వోః స్వయం కర్తృత్వే మమ దైవపిత్ర్యఋణేత్యాది మమ భర్త్రా సహేత్యాది చ సంకల్పః। కేచిత్స్వస్తివాచనకాలే కన్యాదానకాలే వా ప్రధాన వివాహసంస్కార సంకల్పం న కుర్వంతి స ప్రమాద ఇతి బహవః। అన్యే తు కన్యాదానవివాహహోమాదిసంకల్ప ఏవ ప్రధానసంకల్పస్తదతిరిక్తవివాహపదార్థాభావాదిత్యాహుః। మాతృకాపూజాం త్రిమృతపితృమాతృమాతామహో వరవధ్వోః పితా స్వపిత్రాద్యుద్దేశేన పార్వణత్రయయుతం నాందీశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యసందిగ్ధం ॥ ... ... *

నాందీశ్రాద్ధదేవతావిచారః.

మాతర్యజీవంత్యాం తత్పార్వణలోపః। మాతామహమాత్రజీవనే తత్పార్వణమాత్రలోపః। తథా చోభయత్ర పార్వణద్వయేనైవ నాందీశ్రాద్ధసిద్ధిః। మాతృమాతామహయోర్జీవనే పితృపార్వణేనైవ తత్సిద్ధిః। పితృప్రపితామహమృతౌ పితామహజీవనే చ పితృప్రపితామహతత్పిత్రాననుద్దిశ్య పితృపార్వణం। తథా చ పితృప్రపితామహతత్పితరో నాందీముఖా ఇదం వః పాద్యమిత్యాదిప్రయోగః। ప్రపితామహమాత్రజీవనే పితృపితామహతత్పితామహా ఇత్యుద్దేశః। పితృమృతౌ పితామహప్రపితామహజీవనే పితుః పితామహస్య పితామహప్రపితామహౌ చ నాందీముఖా ఇత్యుచ్చారః। ఏవం మాతృపార్వణేపి పితామహీమాత్రజీవనే మాతుః పితుః పితామహీ ప్రపితామహ్యౌ చ నాందీముఖా ఇత్యుచ్చారః। ప్రపితామహీమాత్రజీవనే మాతృపితామహ్యౌ పితుః ప్రపితామహీ చ నాందీముఖా ఇత్యుచ్చారః।

పితామహీప్రపితామహ్యోర్జీవనేమాతుః పితామహస్యపితామహీ
ప్రపితామహ్యోశ్చేత్యుచ్చారః। ముఖ్యమాతృజీవనేసపత్నమాతృమరణే
పినమాతృపార్వణం। ఏవంముఖ్యపితామహీజీవనేపితామహ్యాఃసపత్నీ
మృతావపితయోఃసహనమాతృపార్వణంకింతుపూర్వోక్తఏవోచ్చారఏవం
ప్రపితామహీసపత్నీవిషయేపి। ఏవంముఖ్యమాతామహీజీవనేతత్సప
త్న్యాదిమరణేపినమాతామహ్యాదీనాంసపత్నీకత్వేనోచ్చారః కింతుకేవ
లానామేవదర్శాద్యాః మాతృజీవనేసపత్నమాతుర్మృతౌ కేవలానామేవ
పిత్రాదీనాముద్దేశఇతిసిద్ధాంతాత్ అథమాతామహస్మృతౌమాతుఃపితా
మహజీవనేమాతామహతత్పితామహప్రపితామహాఇత్యుచ్చారః। మా
తుఃప్రపితామహమాత్రజీవనేమాతామహమాతృపితామహౌమాతా
మహస్యప్రపితామహశ్చనాందీముఖాఇత్యుచ్చారః। ద్వయోర్జీవనే
మాతామహమాతుః పితామహస్యపితామహప్రపితామహౌచనాందీ
ముఖాఇత్యుచ్చారః॥ ... ... *

జీవత్పితృకాదిదేవతావిచారః.

అథజీవత్పితృకోమృతమాతృమాతామహశ్చవివాహోపనయనజాత
కర్మాదిషుపుత్రసంస్కారేషుమాతృమాతామహపార్వణద్వయమేవకు
ర్యాత్। మాతర్యపిజీవంత్యాంమాతామహపార్వణమేవ। మాతామ
హజీవనేమాతృమరణేజీవత్పితృకఃసుతసంస్కారేమాతృపార్వణవదేవర
హితంకుర్యాత్। త్రిష్వపిజీవత్సుసుతసంస్కారేపితుఃపిత్రాదీనుద్దిశ్యపా
ర్వణత్రయంకుర్యాత్। త్రిష్వపిజీవత్సుసుతసంస్కారేనాందీశ్రాద్ధలో
పఏవేతిపక్షాంతరంగ్రంథారంభేఉక్తం। ద్వితీయవివాహసమావర్తనా
ధానాదిషుస్వసంస్కారేషునాందీశ్రాద్ధంకుర్వన్జీవత్పితృకః పితుఃపిత్రా
దీనుద్దిశ్యపార్వణత్రయంకుర్యాత్। పితుర్మాతృపితామహీప్రపితామహ్యః
పితుఃపితృపితామహప్రపితామహాఃపితుర్మాతామహమాతుఃపితామహ
మాతుఃప్రపితామహానాందీముఖాఇత్యత్రోచ్చారః। అత్రపితుర్మాత్రా

దిజీవనేతత్పార్వణలోపః। మృతపితృకస్తుస్వపిత్రాదీనుద్దిశ్యేతితత్త్వసంది
గ్ధం। పితృపితామహయోర్జీవనేపితామహస్యమాత్రాదిపార్వణత్రి
యోద్దేశః। త్రయాణాంజీవనేపిశ్రృపార్వణలోపః। తత్రసుతసంస్కారే
ఇవస్వసంస్కారేమాతృమాతామహయోః పార్వణాభ్యామేవనాందీ
శ్రాద్ధసిద్ధిః। పిత్రాదిత్రయజీవనేమాతృమాతామహయోశ్చజీవనేప్ర
పితామహస్యపిత్రాదిపార్వణత్రయోద్దేశేననాందీశ్రాద్ధం। ఏవంప్రథమ
వివాహేపికర్త్రంతరాభావాత్ వరఏవనాందీశ్రాద్ధంకుర్వన్ మృతపి
తృకఃస్వపిత్రాదీనుద్దిశ్యజీవత్పితృకస్తుపితుఃపిత్రాదీనుద్దిశ్యకుర్యాత్।జీవ
త్పితృపితామహస్తుపితామహస్యపిత్రాదిపార్వణత్రయోద్దేశేన। ప్రపి
తామహస్యాపిజీవనేప్రపితామహస్యపిత్రాదిపార్వణత్రయోద్దేశేనవా
పితృపార్వణలోపేనవానాందీశ్రాద్ధం। అత్రసర్వత్రపితుఃపితామహా
దేర్వాపిత్రాదిపార్వణోద్దేశపక్షేస్వమాతృమాతామహయోర్మరణే
పినస్వమాతృమాతామహయోఃపార్వణంకింతుపిత్రాదేర్మాతృమాతా
మహయోరేవేతిజ్ఞేయం। ఇతిజీవత్పితృకనాందీశ్రాద్ధప్రయోగః॥ *

పితృవ్యకర్తృకనాందీశ్రాద్ధం.

యదాతుకన్యావివాహంపుత్రస్యోపనయనంప్రథమవివాహంచపితృ
వ్యమాతులాదిఃకరోతితదాసంస్కార్యస్యమృతపితృకత్వే అస్యసంస్కా
ర్యస్యపితృపితామహప్రపితామహాఇత్యాదిప్రయోగంకుర్యాత్। సోద
రభ్రాతునోచ్చారేపివిశేషః। భ్రాతుఃపిత్రాదీనాంసంస్కార్యపిత్రాదీ
నాంచైక్యాత్। సాపత్నభ్రాతాతుసంస్కార్యస్యమాతృపితామహీప్రపి
తామహ్యఇత్యాద్యుచ్చారయేత్। సంస్కార్యమాతృజీవనేతత్పార్వణ
లోపః। సంస్కార్యస్యజీవత్పితృకత్వేమాతులాదిఃకర్తాసంస్కార్యపితుః
మాతృపితామహీప్రపితామహ్యః। సంస్కార్యపితుఃపితృపితామహప్రపి
తామహాఇత్యాద్యుచ్చార్యతత్పితుఃపిత్రాదిపార్వణత్రయంకుర్యాత్।
సంస్కార్యస్యపితృపితామహయోర్జీవనేమాతులాదిః సంస్కార్యస్య

పితుర్మాత్రాదీన్ మాతామహాదీంశ్చోద్దిశ్య పార్వణద్వయం కుర్యాత్ । పితుర్వర్గద్వయాద్యజీవనే ఏకైకవర్గపార్వణం । పితుర్వర్గత్రయాద్యజీవనే మాతులాదిః పితామహస్య మాతాపిత్రాది పార్వణత్రయోద్దేశం కుర్యాత్ । పితామహస్య మాతాపిత్రాదిజీవనే తత్పార్వణలోపః పూర్వవత్ । పితృవ్యే జీవతి పితృకసంస్కారకర్తరి నోచ్చారే విశేషః । సంస్కార్యపితుః పిత్రాదీనాం పితృవ్యస్య పిత్రాదీనాం చైక్యాత్ । పితామహస్య సంస్కర్తృత్వే సంస్కార్యపితృమరణే సంస్కార్యస్య పితుః మమ పితృపితామహౌ చ నాందీముఖాః సంస్కార్యస్య మాత్రాదయో మాతామహాదయశ్చేత్యాద్యుచ్చారః । సంస్కార్యపితృజీవనేపి తామహః కర్తా స్వమాతృపితృమాతామహపార్వణాని మమేతి పదరహితాని తత్సహితాని వోచ్చారయేత్ । ఏవం ప్రపితామహే కర్తర్యపి యోజ్యం । దాతుమశక్నువతా కన్యాదానాధికారిణా త్వం కన్యాదానం కుర్వితి ప్రార్థితో యః పరకీయకన్యాం దాతుమిచ్ఛతి । యశ్చానువర్ణనాత్మీయాం కృత్వా అనాథాం జ్ఞాత్వా వాఽన్యకన్యాం దాతుమిచ్ఛతి సోపి సంస్కార్యాయాః కన్యాయాః పిత్రాదీనుచ్చారయేత్ । తస్యాః పితృజీవనే తదీయమాతాపిత్రాదీన్ । తస్యా వర్గత్రయాద్యజీవనే పితుః పిత్రాదీనితి యథాసంభవమూహ్యం । ఇతి పితృవ్యకర్తృకనాందీశ్రాద్ధప్రయోగః । దత్తకన్యాయా వివాహం కుర్వన్ ప్రతిగ్రహీతా పితా స్వపిత్రాదీనుద్దిశ్యైవ కుర్యాత్ । దత్తకస్తు పుత్రో యద్యధికార్యంతరాభావాల్లబ్ధజనకపితృధనస్తదా జనకపిత్రాదీన్ ప్రతిగ్రహీతృపిత్రాదీంశ్చ పితరః పితామహాః ప్రపితామహాశ్చ నాందీముఖా ఇత్యేవముచ్చార్య శ్రాద్ధం కుర్యాత్ । ఏవం మాతృపార్వణే మాతామహపార్వణే చ ద్వివచనప్రయోగ ఊహ్యః । యది తు జనకధనగ్రహణేధికార్యంతరసత్త్వాదలబ్ధజనకధనస్తదా ప్రతిగ్రహీతృపిత్రాదీనేవోద్దిశ్య కుర్యాత్ న పితృద్వయోద్దేశేన ॥ ... ... ⋮ *

పార్వణక్రమాదికమ్.

అత్ర సర్వత్ర సంభ్రమేణ క్వచిత్ క్వచిన్మాతృపార్వణపితృపార్వణయోః క్రమవైపరీత్యం పాతేఽపి స క్రమో న వివక్షితః । సర్వత్ర నాందీశ్రాద్ధేషు పూర్వం మాతృపార్వణం తతః పితుః పార్వణం తతో మాతామహస్యేతి క్రమస్య నిశ్చితత్వాత్ । బహ్వృచకాత్యాయనైర్మాతృపితామహీప్రపితామహ్య ఇత్యాదినానులోమ్యేన పార్వణత్రయేప్యుచ్చారః । తైత్తిరీయాదిభిస్తు ప్రపితామహాపితామహాపితర ఇత్యేవమాదినా వ్యుత్క్రమేణోచ్చారః కార్యః । ఏకసంస్కార్యస్యానేకసంస్కారాణాం సహానుష్ఠానే నాందీశ్రాద్ధం సకృదేవ । ఏవం యమలయోర్వరయోః పుత్రయోః కన్యయోర్వా వివాహోపనయనాదిసంస్కారాణాం సహైవానుష్ఠానేపి నాందీశ్రాద్ధం సకృదేవ । యమలయోః సంస్కారాణామేకమండప ఏకకాల ఏకేన కర్త్రా సహాకరణే దోషో నేత్యుక్తం । నాందీశ్రాద్ధే అన్నాభావే ఆమమామాభావే హిరణ్యం దద్యాత్ । హిరణ్యాభావే యుగ్మబ్రాహ్మణభోజనపర్యాప్తాన్ననిష్క్రయీభూతం యథాశక్తి కించిద్ద్రవ్యం స్వాహా న మమేతి వదేత్ । అస్యాః సర్గోపి విశేషో గర్భాధానప్రకరణే విస్తరేణోక్తస్తత ఏవానుసంధేయః । ఇతి నాందీశ్రాద్ధం । తతో మండపదేవతాస్థాపనం గ్రహయజ్ఞశ్చ స్వస్తివాచనాత్పూర్వం నాందీశ్రాద్ధోత్తరం వా కార్యః । అథ కన్యాదాతా వరగృహం గతః ॥ ... ... *

సీమాంతపూజనం-గౌరీహరపూజా చ.

కరిష్యమాణకన్యావివాహాంగత్వేన వరస్య సీమాంతపూజాం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య గణేశవరుణౌ సంపూజ్య వరం పాదప్రక్షాలనవస్త్రగంధపుష్పనీరాజనైః సంపూజ్య యథాచారం దుగ్ధాదిప్రాశయేత్ । తతో వరో మంగలఘోషైర్వాహనారూఢో వధూగృహం గచ్ఛేత్ । వరపితా వధూం వస్త్రాదినా పూజయేదితి యథాచారం । లగ్నదినే కన్యాపితా కన్యావాఽన్యోన్యాలింగిత గౌరీహరయోః ప్రతిమాం సువర్ణరౌప్యాదినిర్మితాం

కాత్యాయనీమహాలక్ష్మీశచీభిఃసహపూజయేత్ । తత్రకోణచతుష్టయ
స్థాపితకలశశ్రేణీనాంమధ్యేఉపలయుతదృషదివస్త్రేవాతండులపూర్ణేగౌ
రీహరంమంత్రేణపూజయేత్ । తత్ర॥ సింహాసనస్థాందేవేశీంసర్వాలంకా
రసంయుతాం । పీతాంబరధరందేవంచంద్రార్ధకృతశేఖరం ॥ ౧ ॥ క
రేణాధఃసుధాపూర్ణంకలశందక్షిణేనతు । వరదంచాభయంవామేనా
శ్లిష్యచతనుంప్రియాం ॥ ౨॥ ఇతిధ్యానమంత్రః । గౌరీహరమహేశానస
ర్వమంగలదాయక । పూజాంగృహాణదేవేశసర్వదామంగలంకురు ॥ ౧॥
ఇతి పూజామంత్రః । కన్యాదేహప్రమాణేనసప్తవింశతితంతుభిః । క
ర్తయావర్తికయాదీపంప్రజ్వాల్యసువాసినీబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్ । ఇతి
గౌరీహరపూజా ॥ ... ... *

మధుపర్కవిచారః.

పంచవింశతిదర్భాణాంవేణ్యగ్రగ్రంథిసంయుతోలంబాగ్రోవిష్టరః
సంపాద్యః । వరస్యయాభవేచ్ఛాఖాతచ్ఛాఖాగృహ్యచోదితః । మధుప
ర్కఃప్రదాతవ్యోహ్యన్యశాఖేపిదాతరి ॥ ౧ ॥ దధిమధుమిశ్రంమధుప
ర్కః । తత్రదధ్యలాభేపయోజలంవా । మధ్వలాభేసర్పిర్గుడోవాప్రతి
నిధిః । గృహాగతంస్నాతకంవరంమధుపర్కేణార్హయిష్యఇతిసంకల్పఃవ
రస్యద్వితీయోద్వాహేతుస్నాతకమితిపదలోపః । తతోయథాగృహ్యం
మధుపర్కప్రయోగోజ్ఞాతవ్యః । ఏవంగురుఃశ్రేష్ఠవిప్రఃరాజాచేతిగృ
హాగతాయజ్ఞేవృతాఋత్విజశ్చమధుపర్కేణపూజనీయాః । ఋత్విగాదీ
నామపిఅర్చ్యశాఖయైవమధుపర్కోనతుదాతృశాఖయా । జయంతస్తు
సర్వత్రయజమానశాఖయైవమధుపర్కఇత్యాహ । అత్రగంధపుష్పధూ
పదీపపూజాంతేఉపహారోమాషవికారసహితోభోజనార్థందేయః । ఏ
వంమధుపర్కేతత్పూర్వందత్తంవా కృతభోజనాయైవవరాయోపోషితోదా
తాకన్యాందద్యాత్ । అథలగ్నఘటీస్థాపనం ॥ ... ... *

ఘటీస్థాపనమ్.

దశపలమితతామ్రఘటితంషడంగులోన్నతం ద్వాదశాంగులవిస్తృ
తంఘటీయంత్రంకుర్యాదితిసింధుః । ద్వాదశార్ధపలోన్మానంచతుర్భి
శ్చతురంగులైః । స్వర్ణమాషైఃకృతచ్ఛిద్రంయావత్ప్రస్థజలప్లుతం ॥౧॥
ఇతితుశ్రీభాగవతేతృతీయస్కంధేఉక్తం । అస్యార్థః అశీతిగుంజాత్మకః
కర్షః । అస్యైవసువర్ణసంజ్ఞా । కర్షచతుష్టయంపలం । తథా
చషట్పలతామ్రవిరచితంపాత్రం వింశతిగుంజోన్మితసువర్ణనిర్మిత
చతురంగులదీర్ఘశలాకయామూలేకృతచ్ఛిద్రంకుర్యాత్ । తేనఛిద్రే
ణయావత్ప్రస్థపరిమితంజలంప్రవిశతి తేనచప్రస్థజలపూరణేనతత్పాత్రం
జలేమగ్నంభవతితత్పాత్రంఘటీకాలప్రమాణం । తత్రప్రస్థమానంతుషో
డశపలాత్మకం । పలంసువర్ణాశ్చత్వారఃకుడవఃప్రస్థమాఢకం । ద్రోణం
చఖారికాచేతిపూర్వపూర్వచతుర్గుణమిత్యుక్తేః । గ్రంథాంతరేచతు
ర్మాషైఃకుడవశ్చత్వారఃకుడవాఃప్రస్థఇతి । కేచిత్షష్టిసంఖ్యాకగురువర్ణో
చ్చారేపలసంజ్ఞఃకాలఃషష్టిపలకాలానాడికేత్యాహుః । ఏవంప్రమాణీకృ
తంఘటీయంత్రంసూర్యమండలస్థార్ధోదయేధ్వాస్తేవాజలపూర్ణేతా
మ్రపాత్రేధృత్వాతత్రైవాక్షిపేత్ । తతోమంత్రః । ముఖ్యంత్వమసియం
త్రాణాంబ్రహ్మణానిర్మితంపురా । భవభావాయదంపత్యోఃకాలసాధన
కారణం ॥౧॥ అనేనమంత్రేణగణేశవరుణపూజనపూర్వకంఘటీయంత్రం
స్థాపయేత్ । ఏవంస్థాపితాఘటీ ఆగ్నేయయామ్యనైరృతవాయవ్య
దిగ్గతానశుభా । మధ్యస్థితాన్యదిగ్గతానశుభా । ఏవమాగ్నేయాదిపంచ
దిక్షుపూర్ణానశుభా । ఇతిఘటీవిచారః॥ ... ... *

అంతఃపటాదికమ్.

అథజ్యోతిర్విదాదిష్టశుభకాలేహస్తాంతరాలేతండులరాశీపూర్వాప
రౌకృత్వాపూర్వరాశౌప్రత్యఙ్ముఖంవరమపరస్మిన్ప్రాఙ్ముఖీంకన్యామవస్థా
ప్యతయోర్మధ్యేకుంకుమాదికృతస్వస్తికాంకితంగీతమంత్ర పటముదగ్దశం

ధారయేయుః। కన్యావరయోః పిత్రాదిర్జ్యోతిర్విదం సంపూజ్య తద్దత్తా
క్షతాః ఫలయుతాః కన్యావరయోరంజలౌ దద్యాత్। కన్యావరౌ సాక్ష
తహస్తౌ స్వస్తికాలోకనపరౌ అముకదేవతాయై నమః ఇతి స్వస్వకులదేవ
తాం ధ్యాయంతౌ తిష్ఠేత। జ్యోతిర్విదా సంకల్పవద్యాష్టకపాఠాంతే సోక్త
కాలే తదేవలగ్నమితి పఠిత్వా సుముహూర్తమస్తు। ఓం ప్రతిష్ఠేత్యుక్తే
అంతఃపటముత్తరతో ఽపసారయేయుః। తతః కన్యావరౌ పరస్పరశిరసోరక్ష
తప్రక్షేపం పరస్పరేక్షణం చ కుర్యాతాం। వరో వధ్వా భ్రూమధ్యే దర్భా
గ్రేణ। ఓం భూర్భువః స్వరితి పరిమృజ్య దర్భం నిరస్యాపః స్పృశేత్। వై
దికైః పఠ్యమాన బ్రాహ్మణఖండవాక్యాంతే కన్యాపూర్వకం తాభ్యామక్ష
తారోపణం ప్రతివాక్యం కార్యం॥ ... ... *

కన్యాదానప్రయోగః.

తతః ప్రాఙ్ముఖం వరం ప్రత్యఙ్ముఖీం కన్యాం కృత్వా దాతా దక్షిణేనప
త్నీక ఉపవిశ్య వరదత్తాలంకారాదిరహితాం మహాతవస్త్రస్వదేహాలంకార
మాతయుతాం కనకయుక్తాంజలిం వరపూజావశిష్టగంధలిప్తహస్తపాదాం
కన్యామేవం దద్యాత్। కుశహస్తో దేశకాలౌ సంకీర్త్య అముకప్రవరాము
కగోత్రోఽముకశర్మాహం మమ సమస్తపితౄణాం నిరతిశయానందబ్రహ్మలో
కావాప్త్యాదికన్యాదానకల్పోక్తఫలావాప్తయే అనేనవరేణాస్యాం కన్యా
యాముత్పాదయిష్యమాణసంతత్యా ద్వాదశావరాన్ ద్వాదశపరాన్
పురుషాంశ్చ పవిత్రీకర్తుమాత్మనశ్చ శ్రీలక్ష్మీనారాయణప్రీతయే బ్రాహ్మ
వివాహవిధినా కన్యాదానం కరిష్య ఇతి కుశాక్షతజలేన సంకల్ప్యోత్థాయ క
న్యాం సంప్రగృహ్య కన్యాం కనకసంపన్నాం కనకాభరణైర్యుతాం। దాస్యా
మి విష్ణవే తుభ్యం బ్రహ్మలోకజిగీషయా॥౧॥ విశ్వంభరః సర్వభూతాః సాక్షి
ణ్యః సర్వదేవతాః। ఇమాం కన్యాం ప్రదాస్యామి పితౄణాం తారణాయ చ॥
౨॥ ఇత్యుక్త్వా కాంస్యపాత్రస్థకన్యాంజలేరుపరి వరాంజలిం నిధాయ దక్షిణ
స్థితపత్న్యా సంతతం క్రియమాణాం శుద్ధోదకధారాం సహిరణ్యే వరహ

స్తే నిక్షిపేత్। కన్యాం తారయతు। పుణ్యం వర్ధయతు। శాంతిః పుష్టిస్తుష్టి
శ్చాస్తు। పుణ్యాహం భవంతో బ్రువంతు ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయాంతే। అ
ముకప్రవరాముకగోత్రోఽముకశర్మాహం మమ సమస్తేత్యాది ప్రీతయే ఇ
త్యంతముక్త్వా। అముకప్రవరోపేతాముకగోత్రాయాముకశర్మణః।
ప్రపౌత్రాయాముకశర్మణః పౌత్రాయాముకశర్మణః పుత్రాయా
ముకశర్మణే శ్రీధరరూపిణే వరాయ అముకప్రవరాముకగోత్రామముక
శర్మణః ప్రపౌత్రీం అముకశర్మణః పౌత్రీం అముకశర్మణః మమ పుత్రీం
అముకనామ్నీం కన్యాం శ్రీరూపిణీం ప్రజాపతిదైవత్యాం ప్రజోత్పాదనా
ర్థం తుభ్యమహం సంప్రదదే ఇతి సహిరణ్యహస్తే సాక్షతజలం క్షిపేత్। ప్ర
జాపతిః ప్రీయతాం। కన్యాం ప్రతిగృహ్ణాతు భవానితి వదేత్। ఏవం త్రివా
రం కన్యాం తారయత్విత్యాదినా కన్యాదానం కార్యం। వరః ఓం స్వస్తి ఇత్యు
క్త్వా కన్యాదక్షిణాంసం స్పృష్ట్వా। క ఇదం కస్మా అదాత్। పృథివీ ప్రతిగృహ్ణాత్వి
తి త్రిరుక్త్వా ధర్మప్రజాసిద్ధ్యర్థం ప్రతిగృహ్ణామీతి వదేత్। దాతా గౌరీం క
న్యామిమాం విప్ర యథాశక్తి విభూషితాం। గోత్రాయ శర్మణే తుభ్యం ద
త్తాం విప్ర సమాశ్రయః॥౧॥ కన్యే మమాగ్రతో భూయాః కన్యే మే దేవి పా
ర్శ్వయోః। కన్యే మే పృష్ఠతో భూయాస్త్వద్దానాన్మోక్షమాప్నుయాం
॥౨॥ మమ వంశకులే జాతా పాలితా వత్సరాష్టకం। తుభ్యం విప్ర మయా దత్తా
పుత్రపౌత్రప్రవర్ధినీ॥౩॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ నాతిచరితవ్యా త్వయే
యం। వరో నాతిచరామీతి। దాతా ఉపవిశ్య కన్యాదానప్రతిష్ఠాసిద్ధ్యర్థం
ఇదం సువర్ణమగ్నిదైవత్యం దక్షిణాత్వేన సంప్రదదే। ఓం స్వస్తీతి వరః। త
తో భోజనపాత్రజలపాత్రాదిదానాని। పితామహో దాతా చేత్పౌత్రీ
మిత్యతః పూర్వం మమేతి వదేత్। పుత్రీమిత్యతః పూర్వం న వదేత్। భ్రాత్రా
దిః పురుషత్రయకీర్తనమేవ కుర్యాత్। క్వాపి మమేతి న వదేత్। ప్రపితామ
హః ప్రపౌత్రీమిత్యత్ర మమేతి వదేత్। మాతులాదిరన్యో వా దాతా స్వగో
త్రం స్వపితృశేషణత్వేనోక్త్వా అముకశర్మణః సమస్తపితౄణామితి కన్యాపితృ

నామషష్ఠ్యంతముక్త్వా కన్యావిశేషణత్వేన శర్మగోత్రాదివదేత్ । మమవంశకులే జాతేత్యత్ర మమేతిస్థానే కన్యాపితృనామ వదేత్ । దత్తకకన్యాదానే మమవంశకులే జాతేతి ఊహః । అథ కన్యాదానాంగత్వేన గవాదిదానే మంత్రాః ॥

గవాదిదానమంత్రాః.

యజ్ఞసాధనభూతాయా విశ్వస్యాఘౌఘనాశినీ । విశ్వరూపధరో దేవః ప్రీయతామనయా గవా ॥ ౧ ॥ ఇతి గోః ॥ హిరణ్యగర్భసంభూతం సౌవర్ణం చాంగులీయకం । సర్వప్రదం ప్రయచ్ఛామి ప్రీణాతు కమలాపతిః ॥ ౧ ॥ ఇత్యంగులీయస్య । క్షీరోదమథనే పూర్వముద్ధృతం కుండలద్వయం । శ్రీరూపసహసముద్భూతం దద్రే శ్రీః ప్రీయతామితి ॥ ౧ ॥ కుండలయోః । కాంచనం హస్తవలయం రూపకాంతిసుఖప్రదం । విభూషణం ప్రదాస్యామి విభూషయతు మే సదా ॥ ౧ ॥ ఇతి వలయయోః । పరాపవాదపైశున్యాదభక్ష్యస్య చ భక్షణాత్ । ఉత్పన్నపాపం దానేన తామ్రపాత్రస్య నశ్యతు ॥ ౧ ॥ ఇతి తామ్రజలపాత్రస్య । యాని పాపాని కామ్యాని కామోత్థాని కృతాని చ । కాంస్యపాత్రప్రదానేన తాని నశ్యంతు మే సదా ॥ ౧ ॥ ఇతి భోజనార్థకాంస్యపాత్రస్య । అగమ్యాగమనం చైవ పరదారాభిమర్శనం । రౌప్యపాత్రప్రదానేన తాని నశ్యంతు మే సదా ॥ ౧ ॥ ఇతి జలార్థస్య భోజనార్థస్య చ రౌప్యపాత్రస్య । పూరితం పూగపూగేన నాగవల్లీదలాన్వితం । పూర్ణేన చూర్ణపాత్రేణ కర్పూరపిష్టకేన చ । సపూగఖండనం దివ్యం గంధర్వాప్సరసాం ప్రియం ॥ ౧ ॥ దదే దేవ నిరాతంకం త్వత్ప్రసాదాత్కురుష్వ మాం । ఇతి తాంబూలస్య । ఏవం దాసీమహిషీగజాశ్వభూమిస్వర్ణపాత్రపుస్తకశయ్యాగృహరజతవృషభానాం దానమంత్రాః శాస్త్రే ద్రష్టవ్యాః । అంతఃపటధారణాదికన్యాదానాంతం కేచిదగ్నిప్రతిష్ఠాపనోత్తరం కుర్వంతి ॥ ... ... *

కంకణబంధనాదికమ్.

కేచిత్పూర్వాంగహోమోత్తరం కేచిదాజ్యసంస్కారోత్తరమిత్యనే

కేషాంచిత్తత్ర స్వస్వగృహ్యానుసారేణాచారానుసారేణ చ వ్యవస్థా । తతో వధూవరాభిషేకః । తతః కంకణబంధనం । అథాక్షతారోపణం । వధూవరాభ్యాం అన్యోన్యస్య తిలకకరణం । మాలాబంధనం । అష్టపుత్రీకంచుకీమాంగల్యతంత్వాదిదానం । గణేశపూజా । లడ్డుకబంధనం ఉత్తరీయవస్త్రాంతగ్రంథియోజనం । లక్ష్మ్యాదిపూజాది । ఇతి కన్యాదానానుక్రమః ప్రాయో బహ్వృచానామన్యేషాం చ యథాగృహ్యం జ్ఞేయః ॥ ... *

॥ ౧౭౮ ॥ అథ వివాహహోమః.

వధూవరౌ పూర్వోక్తలక్షణాం వేదిం మంత్రఘోషేణారుహ్య వరః స్వాసనే ఉపవిశ్య వధూం దక్షిణత ఉపవేశ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య । ప్రతిగృహీతాయామస్యాం వధ్వాం భార్యాత్వసిద్ధయే వివాహహోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య యథాగృహ్యం వివాహహోమం కుర్యాత్ । ఏతదాదివివాహాగ్నిం రక్షేత్ । రక్షితోఽగ్నిశ్చతుర్థీకర్మపర్యంతం గృహప్రవేశనీయహోమాత్పూర్వమనుగతశ్చేద్వివాహహోమః పునః కార్యః । గృహప్రవేశనీయోత్తరం గతౌ హోమద్వయమపి పునః కార్యం । కేచిత్తు ద్వాదశరాత్రపర్యంతం వృత్త్యుక్తాయాశ్చేత్యాజ్యాహుతేః సార్వత్రికత్వమాశ్రిత్యాత్రాపి అయాశ్చేత్యాహుతిమేవాహుః ॥ ... ... *

॥ ౧౭౯ ॥ అథ గృహప్రవేశనీయహోమః.

స చ వధ్వా సహ స్వగృహం గతస్య విహితస్తథాపి శిష్టాః శ్వశురగృహ ఏవ కుర్వంతి । తత్రార్ధరాత్రోత్తరం వివాహహోమే పరేద్యుః ప్రాతస్తిథ్యాదిసంకీర్త్య మమాగ్నేః గృహ్యాగ్నిత్వసిద్ధిద్వారా శ్రీపరమేశ్వం గృహప్రవేశనీయాఖ్యం హోమం కరిష్య ఇతి సంకల్పః కార్యః । అర్ధరాత్రాత్పూర్వం వివాహహోమే తద్దివ హోమోత్తరం పునస్తిథ్యాదిసంకీర్త్య సంకల్పపూర్వకం రాత్రావపి గృహప్రవేశనీయహోమకరణే దోషో న । యత్తు వివాహహోమగృహప్రవేశనీయహోమయోరేకతంత్రేణానుష్ఠానం కుర్వంతి తన్న యుక్తం ॥ ... ... *

ఔపాసనహోమః.

వివాహాగ్నేరేవ గృహప్రవేశనీయహోమోత్తరం గృహ్యత్వసిద్ధిరాశ్వలాయనతైత్తిరీయాదీనాం భవతి । తైత్తిరీయకాత్యాయనాదీనాం పునరాధానే ప్రకారాంతరమస్తి। యది రాత్రౌ షట్ఘటీమధ్యేఽగ్న్యుత్పత్తిస్తదా గృహప్రవేశనీయాభావేపి వ్యతీపాతాద్యసంభవేపి తదైవౌపాసనహోమారంభః । తదుత్తరం చేత్పరదినే సాయమౌపాసనారంభః । సచేత్థం। సాయంసంధ్యాముపాస్య వివాహాగ్నిం ప్రజ్వాల్య ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్యాస్మిన్వివాహాగ్నౌ యథోక్తకాలే శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం యావజ్జీవముపాసనం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పునర్దేశకాలౌ సంకీర్త్య శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం సాయంప్రాతరౌపాసనహోమౌ కరిష్యే। తత్రేదానీం సాయమౌపాసనహోమం కరిష్యే। ప్రాతస్తు పూర్వసంకల్పిత ప్రాతరౌపాసనహోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య హోమః కార్యః । అథ త్రిరాత్రం వధూవరౌ బ్రహ్మచారిణావలంకుర్వాణావధఃశాయినావక్షారలవణాశినౌ తిష్ఠేతాం ॥ ... ... *

॥ ౮౬ ॥ అథ చతుర్థదివసే ఐరిణీదానం.

తచ్చ వధూపితృభ్యాముపోషితాభ్యాముపోషితాయై వరమాత్రే కార్యం । వరమాతూ రజోదోషే తస్యాః శుద్ధిప్రతీక్షాకరణాసంభవే మనసా పాత్రముద్దిశ్యైతిరీత్యా తాం మనసోద్దిశ్యైరిణీదానం। వధూవరమాతౄర్వివాహోత్తరం దేవతోత్థాపనాత్ప్రాక్ రజోదోషే పూర్వోక్తాం శాంతిం కృత్వా శుద్ధ్యంతే సంకటే శుద్ధేః ప్రాగపి దేవతోత్థాపనం కార్యం ॥ *

రజోదోషాశౌచాదిప్రాప్తౌ నిర్ణయః.

మాతులాదేః కర్త్రంతరస్య పత్న్యా రజసి మాంజీప్రకరణే ఉక్తం । ఏవం వివాహోత్తరమాశౌచపాతే చతుర్థీకర్మపర్యంతం ప్రాప్తకర్మకరణే దాతుర్వరస్య కన్యాయాశ్చ నాశౌచం। ఆశౌచాంతే దేవతోత్థాపనం। అసంభవే ఆశౌచమధ్య ఏవ దేవతోత్థాపనం కృత్వా ఆశౌచ కార్యం ।

వివాహాత్పూర్వమాశౌచరజోదోషయోస్తు ప్రాగుక్తం । చతుర్థీకర్మణి హోమః కౌస్తుభే ఉక్తః । ఏవం కేచిత్ ఋక్శాఖినో న కుర్వంతి । మండపోద్వాసనదిననిర్ణయో మండపోద్వాసనపర్యంతం కర్తవ్యాకర్తవ్యనిర్ణయశ్చోపనయనప్రకరణోక్తస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః ॥ ... *

॥ ౮౭ ॥ అథ మండపోద్వాసనోత్తరం కార్యాకార్యవిచారః.

నస్నాయాదుత్సవేఽతీతే మంగలం వినివర్త్య చ। అనువ్రజ్య సుహృద్బంధూనర్చయిత్వేష్టదేవతాం ॥ ౧ ॥ స్నానం సచైలం తిలమిశ్రకర్మ ప్రేతానుయానం కలశప్రదానం । అపూర్వతీర్థామరదర్శనం చ వివర్జయేన్మంగలతోఽబ్దమేకం ॥ ౨ ॥ మాసషట్కం వివాహాదౌ వ్రతప్రారంభణేపి చ । జీర్ణభాండాదిన త్యాజ్యం గృహసంమార్జనం తథా ॥ ౩ ॥ ఊర్ధ్వం వివాహాత్పుత్రస్య తథా చ వ్రతబంధనాత్ । ఆత్మనో ముండనం చైవ వర్జం గయార్థమేవ చ ॥ ౪ ॥ మాసమన్యత్ర సంస్కారే త్రిమాసం చౌలకర్మణి । పిండదానం మృదా స్నానం న కుర్యాత్తిలతర్పణం ॥ ౫ ॥ అయం వివాహవ్రతబంధచౌలోత్తరం వర్షషణ్మాసత్రిమాసేషు అన్యవృద్ధిశ్రాద్ధయుతమంగలోత్తరం చ మాసమేవం పిండదానతిలతర్పణనిషేధః త్రిపురుషసపిండానామేవ । ఏవం ముండననిషేధోపి । ప్రతోద్వాహాత్తు మంగలమితిపక్షే మాంజ్యుత్తరం ముండననిషేధః। వ్రతబంధస్య ముండనరూపత్వపక్షే తు న నిషేధః। ఆత్మనో ముండనమితి కర్త్రాంగతయా ప్రాప్తం రాగప్రాప్తం చ ముండనం నిషిధ్యతే । అథాపవాదః । గంగాయాం భాస్కరక్షేత్రే మాతాపిత్రోర్మృతేఽహని । ఆధానే సోమయాగాదావదశాదాక్షౌరమిష్యతే ॥ ౧ ॥ మహాలయే గయాశ్రాద్ధే పిత్రోః ప్రత్యాబ్దికే తథా। సాపిండ్యాంతం ప్రేతకర్మ శ్రాద్ధషోడశకేష్వపి॥ ౨ ॥ కృతోద్వాహాదికః కుర్యాత్ పిండదానం చ తర్పణం । కేచిద్భ్రాతృపితృవ్యాదేరాబ్దికేష్వేవమాచరేత్ ॥ ౩ ॥ ఏవం పిండపితృయజ్ఞే అష్టకాన్వష్టకాపూర్వే

ద్యుః శ్రాద్ధేషు సపిండదాననిషేధః । దర్శశ్రాద్ధం త్వపిండకమేవ । తేన హ్వాృచానాం వ్యతిషంగో న । ఇతిమండపోద్వాసనోత్తరం కార్యనిర్ణయః ॥

॥ ౮౮ ॥ అథ వధూప్రవేశః.

వివాహాత్షోడశదినాంతః సమదినేషు పంచమసప్తమనవమదినేషు చ రాత్రౌ స్థిరలగ్నే నూతనభిన్నగృహే వధూప్రవేశః శుభః । ప్రథమదినేపి క్వచిత్ । షష్ఠదిననిషేధః ప్రయోగరత్నోక్తో నిర్మూలః । షోడశదినమధ్యే పూర్వోక్తదినేషు ప్రవేశోక్తనక్షత్రతిథివారగోచరస్థచంద్రబలాద్యభావేపి గురుశుక్రాస్తాదావపి న దోషః । వ్యతీపాతేక్షయతిథౌ గ్రహణే వైధృతౌ తథా । అమాసంక్రాంతివిష్ట్యాదౌ ప్రాప్తకాలేపి నాచరేత్ ॥౧॥ ప్రథమనవవధూప్రవేశే వివాహార్థగమనే చ ప్రతిశుక్రదోషో నాస్తి । ద్విరాగమనేఏవ సంముఖశుక్రదోషః । షోడశదినోత్తరం మాసపర్యంతవిషమదినేషు మాసోత్తరం విషమమాసేషు వర్షోత్తరం విషమవర్షేషు వధూప్రవేశః శుభః । సమేష్వేతేషు వైధవ్యాదిదోషః । పంచమవర్షోత్తరం సమవిచారో నాస్తి । షోడశదినోత్తరం వధూప్రవేశే నక్షత్రాణి । అశ్వినీరోహిణీమృగపుష్యమఘోత్తరాత్రయహస్తచిత్రాస్వాత్యనురాధామూలశ్రవణధనిష్ఠారేవత్యః శుభాః । మాసోత్తరం మార్గశీర్షమాఘఫాల్గునవైశాఖజ్యేష్ఠమాసాః శుభాః । చతుర్థీనవమీచతుర్దశీపంచదశీభిన్నతిథయో । రవిభౌమేతరవారాశ్చ శుభాః । ఇతి నవవధూప్రవేశః ॥

॥ ౮౯ ॥ అథ ద్విరాగమనమ్.

తత్ర మాఘఫాల్గునవైశాఖాః శుక్లపక్షశ్చ శుభాః । అశ్వినీరోహిణీపునర్వసుపుష్యోత్తరాత్రయానురాధాజ్యేష్ఠాహస్తస్వాతీచిత్రాశ్రవణశతతారకానక్షత్రేషు చంద్రబుధగురుశుక్రవారే గురుశుక్రాస్తాదిరహితే స్థిరలగ్నాదిశుభకాలే ద్వితీయవధూప్రవేశః శుభః । ద్విరాగమనేఽధిమాసవిష్ణుశయనమాసాః సమవత్సరాః ప్రతిశుక్రాదిదోషాశ్చ న వర్జ్యాః । ద్విరాగమోపి యది వివాహమారభ్య షోడశదినమధ్యే క్రియతే తదా ప్రతిశుక్రాది

దోషోఽస్తాదిదోషశ్చ నాస్తి । ద్విరాగమే షోడశవాసరాంతరే కాదశాహే సమవాసరేషు । న చాత్ర ఋక్షం న తిథిర్న యోగో న వారశుద్ధ్యాదివిచారణీయం ॥ ౧ ॥ కేవలాంగిరసకేవలభృగుభరద్వాజవసిష్ఠకశ్యపాత్రివత్సగోత్రాణాం ప్రతిశుక్రదోషోన । రేవత్యశ్వినీభరణీకృత్తికాద్యచరణేషు చంద్రే సతి శుక్రస్యాంధత్వాత్ప్రతిశుక్రదోషోన । దుర్భిక్షే దేశవిప్లవే వివాహే తీర్థగమనే ఏకనగరగ్రామయోశ్చ ప్రతిశుక్రదోషోన । ఇతి ద్విరాగమః ॥ ... ... *

॥ ౯౦ ॥ అథ వధ్వాః ప్రథమాబ్దనివాసః.

ఉద్వాహాత్ప్రథమే శుచౌ యది వసేద్భర్తుర్గృహే కన్యకా హన్యాత్తజ్జననీం క్షయే నిజతనుం జ్యేష్ఠే పతిజ్యేష్ఠకం । పౌషే చ శ్వశురం పతిం చ మలినే చైత్రే స్వపిత్రాలయే । తిష్ఠంతీ పితరం నిహంతి న భయం తేషామభావే భవేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి వధ్వాః ప్రథమాబ్దనివాసవిచారః ॥ ... *

॥ ౯౧ ॥ అథ పునర్వివాహః.

దుష్టలగ్నే యథోక్తగ్రహతారాద్యభావేఽన్యత్రాపి దుష్టయోగాద్యశుభకాలే కూష్మాండీఘృతహోమాదియథోక్తవిధిం వినా సూతకాదౌ చ వివాహే జాతే తయోరేవ దంపత్యోః సుముహూర్తేషు పునర్వివాహః కర్తవ్యః । సురాపీ వ్యాధితా ధూర్తా వంధ్యార్థఘ్న్యప్రియంవదా । స్త్రీప్రసూశ్చాధివేత్తవ్యా పురుషద్వేషిణీ తథా ॥ ౧ ॥ అధివేదనం భార్యాంతరకరణం । అప్రజాం దశమే వర్షే స్త్రీప్రజాం ద్వాదశే త్యజేత్ । మృతప్రజాం పంచదశే సద్యస్త్వప్రియవాదినీం ॥౧॥ అత్రాప్రియవాదో వ్యభిచారః । ప్రతికూలభాషణరూపస్యప్రియఃకలాసార్వత్రికత్వాత్ । ఆజ్ఞాసంపాదినీం దక్షాం వీరసూం ప్రియవాదినీం । పత్నీం త్యక్త్వా భోగార్థమన్యోద్వాహీ పూర్వభార్యాయై స్వధనస్య తృతీయాంశం దద్యాత్ । నిర్ధనశ్చేత్తాం పోషయేత్ । మనుః ॥ అధివిన్నా తు యా నారీ నిర్గచ్ఛేద్రోషితా గృహాత్ । సా సద్యః సన్నిరోద్ధవ్యా త్యాజ్యా వా కులసన్నిధౌ ॥ ౧ ॥ అగ్నిశు

శ్రౌపాదిధర్మాచరణం జ్యేష్ఠయా సహ కార్యం। సతు కనిష్ఠయా ఇదం జ్యేష్ఠాయా ఆజ్ఞాసంపాదినీ త్వే యదితు రోషాదిశీలేన సమనంతరోక్తమనువాక్యా జ్యేష్ఠా కులసన్నిధౌ త్యాగార్హా గృహాంతరే నిరోధార్హా వా తర్హి కనిష్ఠయాపి సహ ధర్మం చరేదన్యథా ధర్మభ్రంశాపాతాత్। తథా వీరసుతాయాః స్యాదాజ్ఞాసంపాదినీ చ యా। దక్షా ప్రియంవదా శుద్ధా తాం తత్ర వినియోజయేత్ ॥౧॥ ఇతి మాధవీయే స్మృతేశ్చ। ద్వితీయవివాహహోమః పూర్వవివాహసంబంధిగృహ్యాగ్నావేవ కార్యః। తదసంభవే లౌకికాగ్నౌ కార్యః లౌకికాగ్నికరణపక్షే ద్వితీయవివాహహోమాదినోత్పన్నాగ్నేర్గృహ్యాగ్నిత్వాద్ద్వయోర్గృహ్యాగ్న్యోః సంసర్గః కార్యః। అథాగ్నిద్వయసంసర్గప్రయోగః ॥ ... ...

అగ్నిద్వయసంసర్గప్రయోగః.

దేశకాలౌ సంకీర్త్య మమ ద్వాభ్యాం భార్యాభ్యాం సహ నిష్పన్నగృహ్యాగ్న్యోః శ్రౌతస్మార్తాభ్యాం సహాధికారసిద్ధిద్వారా ప్రీత్యర్థం। సంసర్గం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య స్వస్తివాచనం కృత్వా ఉదగపవర్గస్థండిలే కృత్వా దక్షిణే స్థండిలే జ్యేష్ఠాయా గృహ్యాగ్నిముత్తరే కనిష్ఠాయా గృహ్యాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రథమాగ్నౌ జ్యేష్ఠపత్న్యాన్వారబ్ధోఽన్వాధానం కుర్యాత్ అగ్నిద్వయసంసర్గార్థం ప్రథమాగ్నిహోమకర్మణి దేవతాపరిగ్రహార్థమన్వాధానం కరిష్యే। చక్షుషీ ఆజ్యేనేత్యంతే అగ్నిం నవభిరాజ్యాహుతిభిః శేషేణేత్యాది అగ్నిమీళే ఇతి నవానాం మధుచ్ఛందోఽగ్నిర్గాయత్రీ। అగ్నిద్వయసంసర్గార్థం ప్రథమాగ్నౌ ప్రధానాజ్యహోమే వినియోగః। అగ్నిమీళే ఇత్యాదినవభిరృగ్భిః ప్రత్యృచం స్రువేణ నవాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్। అగ్నయ ఇదమితి సర్వత్ర త్యాగః। హోమశేషం సమాప్య। అయం తే యోనిరితి మంత్రేణ జ్యేష్ఠాగ్నిం సమిధి సమారోప్య ప్రత్యవరోహేతి మంత్రేణ తం ద్వితీయాగ్నౌ ప్రత్యవరోహ్య ధ్యాత్వా పత్నీద్వయారబ్ధోఽన్వాధానం కుర్యాత్। అగ్నిద్వయసంసర్గార్థం ప్రథమసంసృష్టద్వితీయా

గ్నౌ విహితహోమే దేవతాపరిగ్రహార్థమన్వాధానం కరిష్యే। ఆజ్యభాగాంతే అగ్నిం ప్రధానం షడ్వారమాజ్యేన శేషేణేత్యాది। ప్రోక్షణేంకుశాః దర్వీ స్రువౌ ప్రణీతాజ్యపాత్రే ఇధ్మాబర్హిషీ త్యష్టౌ పాత్రాణి। స్రుచి చతుర్గృహీతమాజ్యం గృహీత్వా పత్నీద్వయాన్వారబ్ధో జుహుయాత్। అగ్నావగ్నిరిత్యస్య హిరణ్యగర్భోఽగ్నిస్త్రిష్టుప్। అగ్నిద్వయసంసర్గార్థసంసృష్టాగ్నౌ ప్రధానాజ్యహోమే వినియోగః। అగ్నావగ్నిశ్చరతి ప్రవిష్ట ఋషీణాం పుత్రో అధిరాజ ఏషః। తస్మై జుహోమి హవిషా ఘృతేన మా దేవానాం మోముహద్భాగధేయం స్వాహా। అగ్నయ ఇదం। ఏవమగ్రిపి। ఆజస్య స్రుచి చతుర్గ్రహణం వినియోగస్త్యాగశ్చ। అగ్నినాగ్నిర్మేధాతిథిః కాణ్వోఽగ్నిర్గాయత్రీ। అగ్నినాగ్నిః సమిధ్యతే। అస్తీదమితి తిసృణాం విశ్వామిత్రోఽగ్నిరనుష్టుప్ అంత్యే త్రిష్టుభౌ। అస్తీదమధి। అరణ్యోః। ఉత్తానాయాం। పాహి నో అగ్న ఇత్యస్య భర్గః ప్రగాథోఽగ్నిర్బృహతీ। పాహి నో।భిర్వసో స్వాహా। హోమశేషం సమాప్యాహితాగ్నయే గోయుగ్మం దత్త్వా విప్రాన్ భోజయేత్। ఇత్యగ్నిద్వయసంసర్గప్రయోగః। పత్న్యోరేకా యది మృతా దగ్ధ్వా తేనైవ తాం పునః। దధీతాన్యయా సార్ధమాధానవిధినా గృహీ ॥౨॥ ... ... *

॥ ౬౨ ॥ ద్వితీయాదివివాహకాలః.

ప్రమదామృతివాసరాదిశః పునరుద్వాహవిధిర్వరస్య చ। విషమే పరివత్సరే శుభో యుగలే చాపి మృతిప్రదో భవేత్ ॥౧॥ సంకటే మహారుద్రాభిషేకం మృత్యుంజయమంత్రజపం వా కృత్వా వివాహః కార్య ఇతి భాతి। తృతీయా మానుషీ కన్యా నోద్వాహ్యా మ్రియతే హి సా। విధవా వా భవేత్తస్మాత్తృతీయేఽర్కం సముద్వహేత్ ॥౧॥ అథార్కవివాహః ॥ *

అర్కవివాహః.

రవిశన్యోర్వారే హస్తర్క్షే వాన్యత్ర శుభదినే వా పుష్పఫలయుతమర్కం గత్వా అర్కకన్యాదాతారమాచార్యం కృత్వా రక్తగంధాదిభూషి

తో దేశకాలౌ స్మృత్వా మమ తృతీయమానుషీవివాహజన్యదోషపరిహా
రార్థం తృతీయమర్కవివాహం కరిష్యే । ఆచార్యం వృత్వా నాందీశ్రా
ద్ధాంతం కుర్యాత్ । దాతా మధుపర్కయజ్ఞోపవీతవస్త్రగంధమాల్యా
దిభిర్వరం పూజయేత్ । అర్కస్య పురతః స్థిత్వా । త్రిలోకవాసిన్ సప్తాశ్వ
ఛాయయా సహితో రవే । తృతీయోద్వాహజం దోషం నివారయ సుఖం
కురు ॥౧॥ ఇతి ప్రార్థ్య ఛాయాయుతం రవిమర్కం ధ్యాత్వా లింగైరభి
షిచ్య వస్త్రాదిభిరాకృష్ణేనేతి మంత్రేణ సంపూజ్య శ్వేతవస్త్రేణ సూత్రే
ణ చావేష్ట్య గుడౌదనం నివేద్య తాంబూలం దద్యాత్ । మమ ప్రీతికరా యే
యం మయా సృష్టా పురాతనీ । అర్కజా బ్రహ్మణా సృష్టా సాస్మాన్ సంప
రిరక్షతు ॥౧॥ ఇత్యర్కం ప్రదక్షిణీకృత్య । నమస్తే మంగలే దేవి నమః సవి
తురాత్మజే । త్రాహి మాం కృపయా దేవి పత్నీత్వం మ ఇహాగతా ॥౧॥ అ
ర్క త్వం బ్రహ్మణా సృష్టః సర్వప్రాణిహితాయ చ । వృక్షాణామధిభూత
స్త్వం దేవానాం ప్రీతివర్ధన ॥౨॥ తృతీయోద్వాహజం పాపం మృత్యుం
చాశు వినాశయ । ఇతి చ ప్రదక్షిణీకుర్యాత్ । అంతఃపటధారణాదికన్యా
దానపర్యంతం విధిం కృత్వా । కన్యాదాతా ఽదిత్యస్య ప్రపౌత్రీం సవితుః పౌ
త్రీమర్కస్య పుత్రీం కాశ్యపగోత్రామర్కకన్యామముకగోత్రాయ వరా
య తుభ్యం సంప్రదదే । అర్కకన్యామిమాం విప్ర యథాశక్తివిభూషితాం ।
గోత్రాయ శర్మణే తుభ్యం దత్తాం విప్ర సమాశ్రయ ॥౧॥ దక్షిణాం దత్త్వా
గాయత్ర్యా వేష్టితసూత్రేణ బృహత్సామేతి మంత్రేణ అర్కవరయోః
కంకణం బద్ధ్వా అర్కస్య చతుర్దిక్షు కుంభేషు విష్ణుం నామమంత్రేణ షోడశో
పచారైః సంపూజ్య అర్కస్యోత్తరే ఽర్కపత్న్యాన్వారబ్ధో వరః । అస్యాః
సమ్యక్ భార్యాత్వసిద్ధ్యర్థం పాణిగ్రహహోమం కరిష్యే । ఆఘారదేవతే ఆ
జ్యేనేత్యంతే బృహస్పతిం అగ్నిం అగ్నిం వాయుం సూర్యం ప్రజాపతిం
చాజ్యద్రవ్యేణ శేషేణ స్విష్టకృతం । ఆఘారాంతం కృత్వా । సంగోభిరిత్యస్య
స్యాంగిరసో బృహస్పతిస్త్రిష్టుప్ । ఆజ్యహోమే వినియోగః । సంగోభిరా

ఙ్గిరసో । బృహస్పతయ ఇదం । యస్మైత్వేతి వామదేవో౽గ్నిస్త్రిష్టుప్ ।
యస్మై త్వా కామకామాయ వయం సమ్రాడ్ యజామహే । తమస్మభ్యం
కామం దత్త్వాథేదం త్వం ఘృతం పిబ స్వాహా । అగ్నయ ఇదం తతో వ్యస్తసమ
స్తవ్యాహృతిభిర్హుత్వా హోమశేషం సమాప్య । మయా కృతమిదం క
ర్మ స్థావరేషు జరాయుణా । అర్కాపత్యాని నో దేహి తత్సర్వం క్షంతుమ
ర్హసి ॥౧॥ ఇతి ప్రార్థ్య శాంతిసూక్తం పఠిత్వా తేనైవ యుగ్మమాచార్యా
య దత్త్వా స్వధృతవస్త్రాణి గురవే దత్త్వా ఽన్యాని ధారయేత్ । దశ త్రయో
వా విప్రా భోజ్యాః । ఇత్యర్కవివాహః ॥ ... ... *

॥ ౯౩ ॥ అథాహ్నికమ్.

శ్రీమన్నాథాంఘ్రికమలం దీనానాథదయార్ణవం । స్మారం స్మారం కామ
పూరమాహ్నికాచరణం బ్రువే ॥౨॥ ప్రథమోక్తో బహ్వృచానాం ప్రకార
స్తు యాజుషైః । గ్రాహ్యో యత్ర స్వసూత్రోక్తో విశేషః స్యాన్న బాధకః ।
౨। బ్రాహ్మే ముహూర్తే ఉత్థాయ శ్రీవిష్ణుం స్మృత్వా గజేంద్రమోక్షా
దిపఠిత్వా ఇష్టదేవతాదిస్మరేత్ । సముద్రవసనే దేవి పర్వతస్తనమండితే ।
విష్ణుపత్ని నమస్తుభ్యం పాదస్పర్శం క్షమస్వ మే ॥౧॥ ఇతి భూమిం ప్రార్థ్య
గవాదిమంగలాని పశ్యేత్ ॥ ... ... *

॥ ౯౪ ॥ అథ మూత్రపురీషోత్సర్గాదివిధిః.

తృణాద్యంతర్హితభూమౌ శిరః ప్రావృత్య యజ్ఞోపవీతం నివీతం పృష్ఠ
తః కర్ణే వా కృత్వా భూమిం పిధానం కృత్వా దివా సంధ్యయోరుదఙ్ముఖో
రాత్రౌ దక్షిణాముఖో మౌనీ అనుపానత్క ఆసీనో మూత్రపురీషోత్సర్గం
కుర్యాత్ యజ్ఞోపవీతస్య నివీతత్వం వినైవ కర్ణే ధారణమనాచారః । మా
ర్గజలదేవాలయనదీతీరారామేషూత్సర్గో నిషిద్ధః । హస్తాద్ద్వాదశసం
త్యజ్య మూత్రం కుర్యాజ్జలాశయాత్ । అవకాశే షోడశ వా పురీషే తు చతు
ర్గుణం । ౨। ప్రత్యర్కాదిమేహనే స్వశక్త్యర్శనే చ సూర్యం గాం వా ప
శ్యేత్ । తతో గృహీతశిశ్న ఉత్థాయ శౌచం కుర్యాత్ । మూత్రోత్సర్గే

శుద్ధమృదం సకృత్ లింగే త్రివారం వామకరే ద్వివారముభయోర్దత్త్వా తావద్వారం జలేన క్షాలయేత్। మూత్రాత్తు ద్విగుణం శుక్రే మైథునే త్రిగుణం స్మృతం। పురీషే తు ఏకా లింగే గుదే తిస్రస్తథా వామకరే దశ। ఉభయోః కరయోః సప్త సప్త తిస్రో వాపి పాదయోః॥౧॥ ద్విగుణం బ్రహ్మచర్యస్య యతీనాంచ చతుర్గుణం। ఏవం మృద్భిర్జలైః శౌచం తదర్ధం నిశి కీర్తితం।౨। తదర్ధం మార్గే తు రోగిశూద్రస్త్రీబాలానాం తదర్ధతః। ఉక్తసంఖ్యయా గంధలేపక్షయాభావే యావతా తత్క్షయస్తావచ్ఛౌచం। మృదామలకమాత్రా। జలాలాభేన శౌచవిలంబేన చైలం స్నానం। యథోక్తశౌచాకరణే తు। గాయత్రీమష్టశతం జప్త్వా ప్రాణాయామత్రయం చరేత్। అథ మూత్రే చత్వారో గండూషాః పురీషే ద్వాదశాష్టౌ వా భోజనాంతే షోడశ కార్యాః॥ ... ... *

॥ ౯౫ ॥ అథాచమనవిధిః.

అప్రావృతశిరః కంఠ ఉపవిష్ట ఉపవీతీ ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వా అఙ్గుష్ఠమూలేన ముక్తాఙ్గుష్ఠ హస్తేనానుష్ణం ఫేనాదిరహితం జలం హృద్గం తం త్రిః పిబేత్। కేశవాద్యైస్త్రిభిః పీత్వైకేన దక్షకరం మృజేత్। ద్వాభ్యామోష్ఠౌ చ సంమృజ్య ఏకేనోన్మార్జయేత్తతః॥౧॥ జలమేకేన సంమంత్ర్యైకేన వామకరం మృజేత్। ఏకేన దక్షిణం పాదం వామమేకేన చైవహి।౨। సంప్రోక్ష్యైకేన మూర్ధానమూర్ధ్వోష్ఠం నాసికాద్వయం। నేత్రయుగ్మం శ్రోత్రయుగ్మం దక్షిణోపక్రమం క్రమాత్॥౩॥ నాభిం హృదయమూర్ధానౌ దక్షవామభుజౌ స్పృశేత్। కేచిత్ కేశవాద్యైస్త్రిభిః పీత్వా ద్వాభ్యాం ప్రక్షాలయేత్కరౌ। గండోష్ఠౌ మార్జయేద్ద్విర్ద్విరేకైకం పాణిపాదయోః॥౧॥ యద్వౌష్ఠం మార్జ్యోన్మృజేద్ద్విర్ద్విరేకైకం పాణిపాదయోః। శేషం ప్రాగ్వదిత్యాహుః। తతోఽధోష్ఠస్యాంగుల్యగ్రైః స్పర్శః। అఙ్గుష్ఠతర్జనీభ్యాం నాసికయోః। అఙ్గుష్ఠానామికాభ్యాం నేత్రయోః। అఙ్గుష్ఠకనిష్ఠికాభ్యాం కర్ణయోర్నాభేశ్చ। తలే

హృదయస్య। పాణినా మూర్ధ్నః అఙ్గుల్యగ్రైర్భుజయోః। ఏతావదాచమనవిధావశక్తస్త్రిః పీత్వా కరం ప్రక్షాల్య దక్షిణకర్ణం స్పృశేత్। కాంశ్యాయససీసత్రపుపిత్తలపాత్రైర్నాచామేత్। శ్రౌతాచమనం తు దేవ్యాస్త్రయః పాదా ఆపోహిష్ఠేతి నవపాదాః సప్తవ్యాహృతయో దేవీపాదత్రయం ద్వేధావిభక్తం దేవీశిరశ్చేతి చతుర్వింశతిస్థానాని॥ *

॥ ౯౬ ॥ అథాచమననిమిత్తాని.

కర్మ కుర్వన్నధోవాయునిస్సరణేఽశ్రుపాతే క్రోధే మార్జారస్పర్శే క్షుతే వస్త్రపరిధానే రజకాద్యంత్యజదర్శనే ఆచామేత్। స్నాత్వా పీత్వా భుక్త్వా సుప్త్వా చాచామేత్। విణ్మూత్రరేతఃశౌచాంతే ఆచామేత్। సర్వత్రాచమనాసంభవే దక్షిణకర్ణస్పర్శః। దంతలగ్నాన్నం మృదూపాయేన నిర్హరేత్। రక్తనిర్గమే దోషోక్తేః। దంతలగ్నం చ దంతవత్। తస్యాన్నస్య కాలాంతరే నిర్గమే ఆచమనం। వామహస్తస్థితే దర్భే దక్షిణేన నచాచామేత్। కరద్వయస్థితే దర్భే ఆచామేత్సోమపో భవేత్॥౧॥ నచోచ్ఛిష్టం పవిత్రం తద్భుక్తేపి తేఽపి చ సంత్యజేత్। విణ్మూత్రోత్సర్గే చ త్యజేత్॥ ... ... *

॥ ౯౭ ॥ అథ దంతధావనమ్.

కంటకిక్షీరవృక్షాపామార్గాదికాష్ఠైః కార్యం। కాష్ఠాలాభే శ్రాద్ధోపవాసాదినిషిద్ధదినే చ పర్ణాదినా ప్రదేశినీవర్జ్యాంగుల్యా వా ద్వాదశగండూషైర్వా దంతాన్ శోధయేత్॥ ... ...

॥ ౯౮ ॥ అథ సంక్షేపతః స్నానవిధిః.

నద్యాం గత్వా శిఖాం బధ్వా జానూర్ధ్వజలే తిష్ఠన్నన్యథా తూపవిశ్యాచమ్య మమ కాయికవాచికమానసికదోషనిరసనపూర్వకం సర్వకర్మసుశుద్ధిసిద్ధ్యర్థం ప్రాతఃస్నానం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య జలం నత్వా ప్రాఙ్ముఖః ప్రవాహాభిముఖో వా త్రిరవగాహ్యాంగాని నిమృజ్య స్నాత్వా ద్విరా

చమ్యాపోహిష్ఠేతిమార్జనంకృత్వా ఇమంమేగంగ ఇతిత్రిర్జలమాలోడ్యాఘమర్షణంత్రిరావృత్తేన ॥ ... ... *

నిత్యస్నానమ్.

ఋతంచేతిసూక్తేన । కాత్యాయనైర్ద్రుపదేతిఋచాజలనిమగ్నతయాకృత్వాప్లుత్యాచమ్యజలతర్పణంకుర్యాన్నవా । తదిత్థం। ఉపవీతీ బ్రహ్మాదయోయే దేవాస్తాందేవాంస్త।భూర్దేవానిత్యాది । నివీతీకృష్ణద్వైపాయనాదయోయేఋషయస్తానిత్యాది । ప్రాచీనావీతీసోమఃపితృమాన్యమోంగిరస్వానగ్నిష్వాత్తాదయోయేపితరస్తానిత్యాది । ఏకనద్యాంస్నానేఽన్యాంనదీంనస్మరేత్ । అత్రతైత్తిరీయాదిభిస్తర్పణేఋష్యాదీనాం నామాంతరాణ్యుక్తానితానిసంక్షేపవిధౌతస్య తర్పణస్యాప్రాకృతత్వాన్నోక్తాని।అథగృహేఉష్ణోదకేనస్నానంసతుశీతోదకేన । తద్విధిశ్చపాత్రేశీతోదకంప్రక్షిప్యతదుపరిఉష్ణోదకేనాపూర్య । శంనోదేవీ । ఆపఃపునంతు । ద్రుపదాదివ । ఋతంచ । ఆపోహిష్ఠేతిపంచభిరృగ్భిరభిమంత్ర్యఇమంమేఇత్యాదినాతీర్థానిస్మరన్స్నాయాత్ । గృహేస్నానేసంకల్పఆచమనమఘమర్షణంతర్పణంచన। అంతేఆచమనంమార్జనంచకార్యం । ఏవంస్నాత్వావస్త్రేణపాణినావాజలాపనయనమకృత్వాశుక్లంశుభ్రంకార్పాసవస్త్రం పరిధాయస్నానార్ద్రవస్త్రమూర్ధ్వతఉత్తారయేత్। వికచ్ఛోఽనుత్తరీయశ్చనగ్నశ్చావస్త్రఏవచ। శ్రౌతస్మార్తంనైవకుర్యాత్। ద్విగుణవస్త్రోదగ్ధవస్త్రస్స్యూతగ్రంథితవస్త్రః కాషాయవస్త్రోదయోదిగంబరశ్చనగ్నాః।నిష్పీడితంవస్త్రంనస్కంధేక్షిపేత్ చతుర్గుణీకృత్యవస్త్రం గృహేఽధోదశంనద్యామూర్ధ్వదశంస్థలేనిష్పీడయేత్ । నతుత్రిగుణం । ఉత్తరీయంజీవత్పితృకజీవజ్జ్యేష్ఠభ్రాతృకైర్నధార్యం । ప్రావారవస్త్రంతుసర్వైర్ధార్యం । ఇతిప్రాతర్నిత్యస్నానమ్ ॥ ... ... *

నైమిత్తికంకామ్యంచస్నానమ్.

చండాలసూతికిసూతికోదక్యాచితికాష్ఠశవచండాలఛాయాదిస్పర్శే

స్నానం। చాండాలాదిస్పర్శనమారభ్యతత్స్పృష్టస్పృష్టేషుతృతీయపర్యంతంసచైలంస్నానం । చతుర్థస్యాచమనమాత్రం।తదూర్ధ్వం ప్రోక్షణం।ద్వితీయాదేర్దండతృణాద్యంతరితస్పర్శే త్వాచమనమేవ। వస్త్రాంతరితఃసాక్షాత్స్పర్శఏవేతితత్రచతుర్థస్యైవాచమనం । నైమిత్తికస్నానంరాత్రావపి। మృతేజన్మనిసంక్రాంతౌశ్రాద్ధేజన్మదినేతథా। అస్పృశ్యస్పర్శనేచైవనస్నాయాదుష్ణవారిణా ॥ ౧ ॥ నైమిత్తికేజలతర్పణాదివిధిర్న । నిత్యస్నానమకృత్వాభుక్తౌఉపవాసః ।గ్రహసంక్రాంత్యాదినైమిత్తికస్నానమకృత్వాభోజనేపానేఅష్టసహస్రజపః। శూద్రాదిస్పర్శనిమిత్తేఉపవాసః। శ్వకాకచండాలాదిస్పర్శేస్నానమకృత్వా భుక్తౌపానేచత్రిరాత్రం। రజకాదిస్పర్శేతదర్ధం । ఇతినైమిత్తికస్నానమ్ । దర్శవ్యతీపాతరథసప్తమ్యాదౌస్నానంకార్తికస్నానాదికంచకామ్యం । ఇతి జలావగాహాదిరూపవారుణస్నానాని । అథ గౌణస్నానాని ॥ ... ... *

గౌణస్నానాని.

ఆపోహిష్ఠాదిభిర్మంత్రైఃప్రోక్షణంమంత్రస్నానం ॥ గాయత్ర్యాదశకృత్వోజలమభిమంత్ర్యతేనసర్వాంగప్రోక్షణంగాయత్రం। భస్మస్నానమాగ్నేయం। ఆర్ద్రవస్త్రేణాంగమార్జనంకాపిలం । విష్ణుపాదోదకవిప్రపాదోదకప్రోక్షణవిష్ణుధ్యానాదిభిశ్చస్నానాంతరాణి।గౌణస్నానైర్జపసంధ్యాదౌశుద్ధిర్నతుశ్రాద్ధదేవార్చనాదౌ। బ్రహ్మయజ్ఞవికల్పః॥

॥ ౯౯ ॥ అథ తిలకవిధిః.

ప్రాతఃపుండ్రంమృదాకుర్యాద్ధుత్వాచైవతుభస్మనా।మృదశ్చగోపీచందనతులసీమూలసింధుతీరజాహ్నవీతీరవల్మీకాదిస్థాః । లలాటోదరహృదయకంఠేదక్షిణపార్శ్వే బాహుకర్ణదేశేవామపార్శ్వే బాహుకర్ణదేశేపృష్ఠేకకుదిచేతిద్వాదశస్థానేషుశుక్లేకేశవాదినామభిః। కృష్ణపక్షే

సంకర్షణాదినామభిః శిరసి వాసుదేవేతి మృదా తిలకో విధేయః । అథ భస్మత్రిపుండ్రః ॥ ... ... *

భస్మత్రిపుండ్రః.

శ్రాద్ధే యజ్ఞే జపే హోమే వైశ్వదేవే సురార్చనే । భస్మత్రిపుండ్రైః పూతాత్మా మృత్యుం జయతి మానవః ॥౧॥ భస్మ గృహీత్వా అగ్నిరితి భస్మ వాయురితి భస్మ జలమితి భస్మ స్థలమితి భస్మ వ్యోమేతి భస్మ సర్వం హవా ఇదం భస్మ మన ఏతాని చక్షూంషి భస్మానీతి మంత్రేణాభిమంత్ర్య జలమిశ్రితేన మధ్యమాంగులిత్రయగృహీతేన లలాటహృదయనాభిగలాంసబాహుసంధిపృష్ఠశిరఃస్థానేషు శివమంత్రేణ నారాయణాష్టాక్షరేణ వా గాయత్ర్యా వా ప్రణవేన వా త్రిపుండ్రాన్ కుర్యాత్ ॥ ... *

॥ ౧౦౦ ॥ అథ సంధ్యాకాలః.

ఉత్తమా తారకోపేతా మధ్యమా లుప్తతారకా । అధమా సూర్యసహితా ప్రాతఃసంధ్యా త్రిధా మతా ॥౧॥ ఉత్తమా సూర్యసహితా మధ్యమా లుప్తభాస్కరా । అధమా తారకోపేతా సాయంసంధ్యా త్రిధా మతా ॥౨॥ అధ్యర్ధయామాదాసాయం సంధ్యా మాధ్యాహ్నికీష్యతే । సర్వేషాం సంధ్యాత్రయం నద్యాదౌ బహిరేవ ప్రశస్తం । సాగ్నికస్య తు ప్రాదుష్కరణాద్యనురోధేన సాయంప్రాతఃసంధ్యే గృహే కర్తవ్యే ॥ *

॥ ౧౦౧ ॥ అథ సంక్షేపతః సంధ్యాప్రయోగో బహ్వృచానామ్.

దర్భద్వయకృతే పవిత్రే గ్రంథియుతే గ్రంథిరహితే వా హస్తయోర్ధృత్వా ద్విరాచమ్య ప్రాణాయామం కుర్యాత్ । ప్రణవస్య పరబ్రహ్మ ఋషిః పరమాత్మా దేవతా దైవీ గాయత్రీ ఛందః । సప్తానాం వ్యాహృతీనాం విశ్వామిత్రజమదగ్నిభరద్వాజగౌతమాత్రివసిష్ఠకశ్యపా ఋషయః । అగ్నివాయ్వాదిత్యబృహస్పతివరుణేంద్రవిశ్వేదేవా దేవతాః । గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్బృహతీపఙ్క్తిత్రిష్టుప్జగత్యశ్ఛందాంసి గాయత్ర్యా విశ్వామిత్ర ఋషిః సవితా దేవతా గాయత్రీ ఛందః । గాయత్రీశిరసః ప్రజాపతిఋషిః

బ్రహ్మాగ్నివాయ్వాదిత్యా దేవతాః యజుశ్ఛందః । ప్రాణాయామే వినియోగః । సర్వాంగులీభిస్తర్జనీమధ్యమాభిన్నాభిర్వా నాసాం ధృత్వా దక్షిణేన వాయుమాకృష్య నిరోధయేత్ । ఓం భూః । ఓం భువః । ఓం స్వః । ఓం మహః । ఓం జనః । ఓం తప । ఓం సత్యం । ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం...యాత్ । ఓం ఆపో జ్యోతీరసోఽమృతం బ్రహ్మ భూర్భువః సువరోం । ఇతి సప్రణవసప్తవ్యాహృతిగాయత్రీశిరస్త్రిః పఠిత్వా వామనాసయా వాయుం విసృజేదితి ప్రాణాయామః సర్వశాఖాసాధారణః । మమోపాత్తదురితక్షయద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం ప్రాతఃసంధ్యాముపాసిష్యే । ఆపో హి ష్ఠేతి తృచస్యాంబరీషః సింధుద్వీప ఆపో గాయత్రీ మార్జనే వినియోగః । ఆపో హి ష్ఠేతి నవభిః పాదైః సప్రణవైః కుశోదకేన మూర్ధ్ని నవకృత్వో మార్జయేత్ । యస్య క్షయాయేత్యధో మార్జయేత్ । నద్యాదౌ తీర్థస్థం తామ్రమృణ్మయాదిభూమిష్ఠపాత్రస్థం వా వామకరస్థం వా జలం దర్భాదినాదాయ మార్జనం సర్వత్ర వతుధారాచ్యుతజలేన । అథ మంత్రాచమనం । సూర్యశ్చేతి మంత్రస్య యాజ్ఞవల్క్య ఉపనిషదృషిః సూర్యమామన్యుమన్యుపతయో రాత్రిశ్చ దేవతాః । ప్రకృతిశ్ఛందః ఆచమనే వినియోగః । సూర్యశ్చ మా మన్యుశ్చ మన్యుపతయశ్చ మన్యుకృతేభ్యః । పాపేభ్యో రక్షంతాం । యద్రాత్ర్యా పాపమకార్షం । మనసా వాచా హస్తాభ్యాం । పద్భ్యాముదరేణ శిశ్నా । రాత్రిస్తదవలుంపతు । యత్కించ దురితం మయి । ఇదమహం మామమృతయోనౌ । సూర్యే జ్యోతిషి జుహోమి స్వాహా । ఇతి జలం పిబేత్ । ఆచమ్య । ఆపో హి ష్ఠేతి నవర్చస్యాంబరీషః సింధుద్వీప ఆపో గాయత్రీ । పంచమీ వర్ధమానా । సప్తమీ ప్రతిష్ఠా । అంత్యే ద్వే అనుష్టుభౌ మార్జనే వినియోగః । ప్రణవేన వ్యాహృతిభిర్గాయత్ర్యా ప్రణవాంతయా । ఆపో హి ష్ఠేతి సూక్తేన । మార్జనం చ చతుర్థకం ॥ ౨ ॥ ఋగంతేఽర్ధర్చాంతే వా పాదాంతే వాపి మార్జయేత్ । గాయత్రీశిరసా చాంతే మార్జయిత్వాఘమర్షణం ॥౩॥ ఋతం చేతి తృచస్య మా

ఋచ్ఛందసోఘమర్షణోభావవృత్తమనుష్టుప్ । అఘమర్షణేవిని ద
క్షిణహస్తేజలంకృత్వాఋతంచేతిఋుక్ త్రయంద్రుపదేతిఋుచంవాజ
ప్త్వాదక్షిణనాసయాపాపపురుషంనిరస్యతజ్జలంనావలోక్యవామభాగేక్షి
తౌక్షిపేత్ । ఆచమ్య । గాయత్ర్యావిశ్వామిత్రఃసవితాగాయత్రీ। శ్రీ
సూర్యాయార్ఘ్యదానేవి। ప్రణవవ్యాహృతిపూర్వయాగాయత్ర్యా
తిష్ఠన్సూర్యోన్ముఖఃజలాంజలింత్రిఃక్షిపేత్। కాలాతిక్రమేప్రాయశ్చిత్తా
ర్థంచతుర్థం। అసావాదిత్యోబ్రహ్మేతిప్రదక్షిణంభ్రమన్జలంసించేత్
అర్ఘ్యాంజలౌతర్జన్యంగుష్ఠయోగోనకార్యః। ఇదమర్ఘ్యదానంప్ర
ధానమిత్యేకేఅంగమితిపరే।అథగాయత్రీజపః। ప్రాణాయామంకృత్వా।
గాయత్ర్యావిశ్వామిత్రఃసవితాగాయత్రీజపేవి। తత్సవితుర్హృదయా
యనమః।వరేణ్యంశిరసేస్వాహా। భర్గోదేవస్యశిఖాయైవషట్। ధీమ
హికవచాయహుం। ధియోయోనోనేత్రత్రయాయవౌషట్। ప్రచో
దయాత్ అస్త్రాయఫట్। ఇతిషడంగన్యాసఃకార్యః। నవాకారోన్యా
సవిధేరవైదికత్వాదితిగృహ్యపరిశిష్టేస్పష్టం। ఏతేనాక్షరన్యాసపాదన్యా
సాదీనాంముద్రాదివిధేః శాపమోచనాదివిధేశ్చతాంత్రికత్వేనావైదిక
త్వాదనావశ్యకత్వంవేదితవ్యం। మంత్రదేవతాంధ్యాయేత్। కేచిద్గా
యత్ర్యాదిధ్యానంవదంతి। ఆగచ్ఛవరదేదేవిజపేమేసన్నిధౌభవ। గా
యంతంత్రాయసేయస్మాద్గాయత్రీత్వంతతఃస్మృతా ॥౧॥ ఇతితామా
వాహ్య। యోదేవఃసవితాస్మాకంధియోధర్మాదిగోచరే। ప్రేరయే
త్తస్యతద్భర్గస్తద్వరేణ్యముపాస్మహే। ఇతిమంత్రార్థంచింతయన్
మౌనీప్రాతఃసూర్యాభిముఖస్తిష్ఠన్నామండలదర్శనాత్ప్రణవవ్యాహృ
తికాయాఃగాయత్ర్యాఅష్టశతమష్టావింశతిందశకంవాజపేత్। సాయం
వాయవ్యాభిముఖఆనక్షత్రదర్శనాదితివిశేషః। అనధ్యాయేఽష్టావింశ
తింప్రదోషేదశైవజపేదితికారికాయాం। రుద్రాక్షవిద్రుమాదిమా
లాభిరంగులీసర్వాభిర్వాజపః। అష్టశతంచతుఃపంచాశత్ సప్తవింశతి

ర్వామాలామణయః। ఉత్తరన్యాసంకృత్వోపస్థానం। జాతవేదసే। త
చ్ఛంయోః। నమోబ్రహ్మణఇతిమంత్రైఃసాయంప్రాతశ్చోపతిష్ఠేదితివరి
శిష్టమతం। స్మృత్యంతరేమిత్రస్యచర్షణీత్యాదిమిత్రదేవతాకైఃప్రా
తః। ఇమంమేవరుణేత్యాదిభిర్వారుణపదోపేతైః సాయంసూర్యోపస్థాన
ముక్తం। ప్రాచ్యైదిశేనమఇంద్రాయనమఃఆగ్నేయ్యైదిశే।అగ్నయేన
మఃఇత్యాదినాదశదిగ్వందనాంతే।సంధ్యాయైనమః।గాయత్ర్యైనమః।
సావిత్ర్యైనమః। సరస్వత్యై। సర్వాభ్యోదేవతాభ్యోనమఇతినత్వా।
ఉత్తమేశిఖరేజాతేభూమ్యాంపర్వతమూర్ధని। బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞా
తాగచ్ఛదేవియథాసుఖం ॥౧॥ ఇతివిసృజ్య। భద్రంనోఅపివాతయమ
నఃఇతిత్రిరుక్త్వాప్రదక్షిణంభ్రమన్ ఆసత్యలోకాదాశేషాదాలోకాలో
కపర్వతాత్। యేసంతిబ్రాహ్మణాదేవాస్తేభ్యోనిత్యంనమోనమః ॥౧॥
ఇతిభూమ్యుపసంగ్రహంసమస్కృత్యద్విరాచామేదితి॥ ... *

॥ ౧౦౨ ॥ అథ తైత్తిరీయాణాంసంకల్పాంతంపూర్వవత్.

గాయత్రీంధ్యాత్వా। ఆయాతువరదాదేవీఅక్షరంబ్రహ్మసంమితం।
గాయత్రీంఛందసాంమాతరిదంబ్రహ్మజుషస్వమే ॥౧॥ సర్వవర్ణేమహా
దేవిసంధ్యావిద్యేసరస్వతి। అజరేఅమరేదేవిసర్వదేవినమోస్తుతే ॥౨॥
ఓజోసిసహోసిబలమసిభ్రాజోసిదేవానాంధామనామాసివిశ్వమసివిశ్వా
యుఃసర్వమసిసర్వాయురభిభూరోం గాయత్రీమావాహయామి। సావి
త్రీమావాహయామి। సరస్వతీమావాహయామి।ఛందఋషీనావాహ।
శ్రియం।హ్రియమావాహయామి। ఇత్యావాహ్యమార్జనంపూర్వ
వత్।ఆపోవాఇదగ్ంసర్వంవిశ్వాభూతాన్యాపఃప్రాణావాఆపఃపశవఆపో
న్నమాపోమృతమాపస్సమ్రాడాపోవిరాడాపస్స్వరాడాపశ్ఛందాగ్ంస్యా
పోజ్యోతీగ్ంష్యాపోయజూగ్ంష్యాపఃసత్యమాపఃసర్వాదేవతాఆపోభూ
ర్భువఃసువరాపఓమితిజలమభిమంత్ర్యసూర్యశ్చేతిపూర్వవన్మంత్రా
చమనం। దధిక్రావ్ణోఅకారిషమితిఋచముక్త్వాఆపోహిష్ఠేతితిసృభిఃహిర

ణ్యవర్ణా ఇతి పవమానః సువర్జన ఇత్యనువాకేన చ ఋగంతే మార్జనాం
తేఘమర్షణం కృత్వా న కృత్వా వార్ఘ్యదానాదిగాయత్రీజపాంతమా
వాహనమంత్రవర్జ్యం పూర్వవత్ । న్యాసవిధిరవైదికత్వముక్తమేవ జ
పాంతే ఉపస్థానం। మిత్రస్య చర్షణీ। మిత్రో జనాన్ । ప్రసమిత్ర । య
చ్చిద్ధి తే । యత్కించేదం । కితవాసో యద్రి । ఇతి షడ్భిరుపస్థాయ ।
ప్రాచ్యై దిశే యాశ్చ దేవతా ఏతస్యాం ప్రతివసంత్యేతాభ్యశ్చ నమో నమ
ఇత్యాదినా అథ రాంతాః షట్ నత్వా అవాంతరాయై దిశే యాశ్చ దేవతా
ఇతి చ నత్వా నమో గంగాయమునయోర్మధ్యే ఇత్యాదినా మునిదేవా
న్నత్వా సహస్రవంతు దిశో ఇతి మంత్రం పఠిత్వా గోత్రాద్యుచ్చార్య పూర్వ
వదూర్ధ్వభూమ్యుపసంగ్రహణం నత్వా పూర్వవత్సంధ్యాం విసృజేదితి ॥

॥ ౧౦౩ ॥ అథ కాత్యాయనానాం సంధ్యాప్రయోగః.

ఆచమ్య భూః పునాతు భువః పునాతు స్వః పునాతు భూర్భువః స్వః పునా
త్విత్యాదినా పావనం కృత్వా అపవిత్రో వేతి విష్ణుం స్మృత్వా ఆసనాదివిధిం
కృత్వా ద్విరాచమ్య ప్రాణానాయమ్య పూర్వవత్సంకల్ప్య। గాయత్రీం త్ర్య
క్షరాం బాలాం సాక్షసూత్రకమండలుం । రక్తవస్త్రాం చతుర్వక్త్రాం హం
సవాహనసంస్థితాం ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మాణీం బ్రహ్మదైవత్యాం బ్రహ్మలోకనివాసి
నీం । ఆవాహయామ్యహం దేవీమాయాంతీం సూర్యమండలాత్ ॥ ౨ ॥ ఆ
గచ్ఛ వరదే దేవి త్ర్యక్షరే బ్రహ్మవాదిని । గాయత్రీ ఛందసాం మాతర్బ్ర
హ్మయోనే నమోస్తు తే ॥ ౩ ॥ ఇత్యావాహ్య పూర్వవత్ ఆపోహిష్ఠేతి తృచే
న మార్జయేత్। సూర్యశ్చేతి మంత్రస్య నారాయణ ఋషిః సూర్యో దేవ
తా అనుష్టుప్ ఛందః ఆచమనే వినియోగః । సూర్యశ్చేతి జలం ప్రాశ్యాచ
మ్య । ఆపోహిష్ఠేతి నవర్చ్ మార్జనం కుర్యాదితి కేచిదాహుః । బహ
వస్తు సంకల్పాద్యంతే సూర్యశ్చేతి మంత్రాచమనం కృత్వా ఽఽపోహిష్ఠేతి
సృభిః ప్రతిపాదం మార్జనాం తేఽఘమర్షణాం కార్యం న తు మార్జన
ద్వయమిత్యాహుః। సుమిత్ర్యా న ఆప ఇతి ద్వయోః ప్రజాపతిఋ

షిః ఆపో దేవతా యజుశ్ఛందః ఆదానప్రక్షేపే వి । సుమిత్ర్యా న ఆప ఓషధ
యః సంతు ఇతి జలమాదాయ దుర్మిత్రాస్తస్మై సంతు యోస్మాన్ ద్వేష్టి
యం చ వయం ద్విష్మ ఇతి వామభువి క్షిపేత్ । తత ఋతం చేతి తృచేన ద్రుపదే
తి తిసృభిర్ఋగ్భిశ్చావాఘమర్షణం పూర్వవత్ । సాయం ప్రాతస్త్రిరర్ఘ్య
దానం పుష్పయుతజలేన పూర్వవత్ । మధ్యాహ్నే సకృత్ । గాయత్ర్యా
పరిత ఉక్షణం। అథోపస్థానం। ఉద్వయముదుత్యమితి ద్వయోః ప్రస్కణ్వః
సూర్యోనుష్టుప్ గాయత్ర్యౌ । చిత్రం దేవానామాంగిరసః కుత్సః సూర్య
స్త్రిష్టుప్ । తచ్చక్షుర్దధ్యఙ్ఙాథర్వణః సూర్యః పురఉష్ణిక్ । ఉపస్థానే ।
ఉద్వయం తమస ॥౧॥ ఉదుత్యం జా ॥ ౧ ॥ చిత్రం దే ॥ ౧ ॥ తచ్చక్షుర్దే
వహితం । ఇతి ఊర్ధ్వబాహుః। సూర్యముదీక్షమాణో యథాశాఖం ప
ఠేత్ । ప్రాణాయామాదివిధాయ న్యాసముద్రాతర్పణాదివిధిః కృతాకృ
తః । తేజోసీతి పరమేష్ఠీ ప్రజాపతి రాజ్యం యజుః ఆవాహనే। తేజోసి శుక్ర
మస్యమృతమసి ధామనామాసి ప్రియం దేవానామనాధృష్టం దేవయజనమ
సి। పరోరజస ఇతి విమలః పరమాత్మానుష్టుప్। గాయత్ర్యుపస్థా। గాయత్ర్య
స్యేకపదీ ద్విపదీ త్రిపదీ చతుష్పద్యపదసి న హి పద్యసే నమస్తే తురీయాయ
దర్శతాయ పదాయ పరోరజసే సావదోం । తతో గాయత్రీజపాంతం పూ
ర్వవత్। తతః శక్తస్సవిత్రాదిత్యనువాకేన పురుషసూక్తేన వా శివసంకల్పేన
వా మండలబ్రాహ్మణేన వోపస్థానం కార్యం । అత్ర ఋక్శాఖోక్తవత్ ది
గ్వందనం కేచిత్కుర్వంతి। తత ఉత్తమే శిఖరే। దేవా గాతువిదో గాతుమి
తి మంత్రాభ్యాం విసర్జనం । భూమ్యుపసంగ్రహణం నమస్కారాది పూర్వ
వత్ । ఇతి కాత్యాయనసంధ్యా ॥ ... ... *

సంధ్యాఫలం తల్లోపప్రాయశ్చిత్తాది చ.

సంధ్యాముపాసతే యే తే నిష్పాపా బ్రహ్మలోకగాః। అన్యకర్మఫలం
నాస్తి సంధ్యాహీనేఽశుచిత్వతః । జీవమానో భవేచ్ఛూద్రో మృతః శ్వా
జాయతే ధ్రువం సంధ్యాత్రయే కాలాతిక్రమే ప్రాయశ్చిత్తార్థమేకమర్ఘ్య

మధికం దత్వా రాత్రౌ ప్రహరపర్యంతం దినోక్తకర్మాణి కుర్యాత్ । బ్రహ్మయజ్ఞం సౌరం చ వర్జయేత్ । సర్వథా సంధ్యాలోపే ప్రతిసంధ్యమేకోపవాసోయుతమష్టోత్తరసహస్రం వా గాయత్రీజపః । అత్యశక్తౌ ప్రతిసంధ్యాలోపం శతగాయత్రీజపః । ద్వ్యహం త్ర్యహం లోపే తదావృత్తిః । తతః పరం కృచ్ఛ్రాదికల్ప్యం ॥ ... ... *

॥ ౧౦౪ ॥ అథౌపాసనహోమః.

స్వయం హోమో ముఖ్యః । అశక్తౌ పత్నీ పుత్రః కుమారీ భ్రాతా శిష్యో భాగినేయో జామాతా ఋత్విగ్వా । పుత్రాదిర్దంపత్యోః సంనిధానే ఏకతరసంనిధానే వా జుహుయాత్ ॥ ... ... *

హోమాధికారికాలాదినిర్ణయః.

త్యాగం యజమానః పత్నీ వా కుర్యాత్ । తస్యా అసంనిధౌ తదాజ్ఞయా ఋత్విగాదిరపి । పత్న్యా ఋతుప్రసవోన్మాదాదిదోషే తు తదాజ్ఞాం వినాపి ఋత్విగాదిస్త్యాగం కుర్యాత్ । స్వయం హోమే ఫలం యత్స్యాదన్యహోమే తదర్ధకం । పర్వణి తు స్వయమేవ జుహుయాత్ । తత్ర ప్రాతః సూర్యోదయాత్ ప్రాక్ సాయం సూర్యాస్తాత్ ప్రాక్ అగ్నిం గృహ్యాగ్నేర్వా ప్రాదుష్కరణం కృత్వా సూర్యోదయాస్తోత్తరం హోమః కార్యః । ప్రాదుష్కరణకాలాతిక్రమే । ఓం భూర్భువః స్వః స్వాహేతి మంత్రేణ స్రువాజ్యాహుతిరూపం సర్వప్రాయశ్చిత్తమాజ్యసంస్కారపూర్వకం కృత్వా హోమః । సూర్యోదయోత్తరం దశఘటికాపర్యంతం ప్రాతర్హోమకాలో ముఖ్యః । తత ఆ సాయం గౌణః । సాయం నవనాడికాపర్యంతం ముఖ్యః తత ఆ ప్రాతర్గౌణః । ముఖ్యకాలాతిక్రమే కాలాతిక్రమనిమిత్తప్రాయశ్చిత్తపూర్వకమముకహోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యాజ్యం సంస్కృత్య స్రుచి చతుర్గృహీతం గృహీత్వా సాయం కాలే దోషావస్తర్నమః స్వాహేతి హుత్వా ప్రాతస్తు ప్రాతర్వస్తర్నమః స్వాహేతి హుత్వా హోమ్యం సంస్కృత్య నిత్యహోమః । శ్రౌతహోమం కృత్వా స్మార్తహోమః । కేచిత్ స్మార్తహోమం

పూర్వమాహుః । అథాధానే పునరాధానే సాయముపక్రమో హోమః । సాయం ప్రాతర్హోమయోర్ద్రవ్యైక్యం కర్త్రైక్యం చ । ప్రాతర్యజమానః కర్తా చేత్ కర్తృభేదో న దోషాయ । అథాశ్వలాయనస్మార్తహోమః *

ఆశ్వలాయనస్మార్తహోమః.

ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం సాయమౌపాసనహోమం ప్రాతరౌపాసనహోమం వాముకద్రవ్యేణ కరిష్యే చత్వారి శృంగేతి ధ్యాత్వా సోదకహస్తేన త్రిః పరిసమూహ్య పరిస్తీర్య త్రిః పర్యుక్ష్య । హోమద్రవ్యం సమిద్యుతముత్తరతః స్థితం దర్భేణావజ్వాల్య ప్రోక్ష్య త్రిః పర్యగ్నికృత్వాఽగ్నేః పశ్చిమతో దర్భేషు నిధాయ విశ్వాని న ఇత్యభ్యర్చ్య ప్రజాపతిం మనసా ధ్యాయన్ సమిధమగ్నౌ ప్రక్షిప్య । తథైవ త్యక్త్వా సమిధి దీప్తాయాం శతతండులైరగ్నయే స్వాహేతి సాయం ప్రథమాహుతిః సూర్యాయ స్వాహేతి ప్రాతః ప్రథమాహుతిః । శతాధికతండులైః ప్రజాపతయ ఇతి మనసోచ్చార్య హోమత్యాగాభ్యాం ద్వితీయాహుతిరుభయకాలే । పరిస్తరణం విసృజ్య పరిసమూహనపర్యుక్షణే కృత్వోపస్థానం । అగ్న ఆయూంషీతి తిసృణాం । శతం వైఖానసా అగ్నిః పవమానో గాయత్రీ అగ్న్యుపస్థానే వినియోగః । అగ్నే త్వన్న ఇతి చతసృణాం గౌపాయనా బంధుః సుబంధుః శ్రుతబంధుర్విప్రబంధుశ్చాగ్నిర్ద్విపదా విరాట్ అగ్న్యుపస్థానే వి. । ప్రజాపతే హిరణ్యగర్భః ప్రజాపతిస్త్రిష్టుప్ । ప్రజాపత్యుపస్థానే వినియోగః । తంతుం తన్వం దేవా అగ్నిర్జగతీ యద్వా । దేవాః ప్రజాపతిర్జగతీ । ఉపస్థానే వినియోగః । హిరణ్యగర్భో హిరణ్యగర్భః ప్రజాపతిస్త్రిష్టుప్ । ప్రజాపత్యుప । ఇతి వాయవ్యదేశే తిష్ఠన్నుపస్థాయ ఉపవిశ్య మానస్తోక ఇత్యాదినా విభూతిధారణం క్వచిదుక్తం । విష్ణుం స్మృత్వా అనేన హోమకర్మణా పరమేశ్వరః ప్రీయతామితి త్యజేత్ । ప్రాతస్తు సూర్యో నో దివః సూర్యశ్చక్షుః సూర్యో గాయత్రీ । సూర్యోప । ఉదుత్యం

కాణ్వఃప్రస్కణ్వఃసూర్యోగాయత్రీ।సూర్యోప।చిత్రందేవానామాంగీర
సఃకుత్సఃసూర్యస్త్రిష్టుప్। సూర్యోప।నమోమిత్రస్యసౌర్యోభితపాఃసూ
ర్యోజగతీసూర్యో।ఇతిచతుర్భిః పూర్వోక్తైస్త్రిభిః ప్రాజాపత్యైశ్చోప
స్థానం। కేచిత్త్రితస్తంతుంతన్వన్నితినపఠంతి।పత్నీకుమారీకర్తృక
హోమేధ్యానోపస్థానాదామన్త్రవర్జ్యాః। అథహిరణ్యకేశీయానాం॥

హిరణ్యకేశీయస్మార్తహోమః.

పూర్వోక్తసంకల్పాద్యంతే। యథాహతద్వ్యసవఇతిపరిసముహ్యపరి
స్తీర్య। అదితేనుపమన్యస్వేతిదక్షిణతః। ప్రాచీనంపర్యుక్ష్యేత్।అనుమ
తేనుమన్యస్వేతిపశ్చాదుదీచీనాం।సరస్వతేనుమన్యస్వేతిఉత్తరతః ప్రాచీ
నం। దేవసవితఃప్రసువేతిసర్వతః। తూష్ణీంసమిధమాధాయహోమా
దిప్రాగ్వత్। ఆది తేన్వమగ్స్థాః। అనుమతేన్వ।సరస్వతేన్వ।దేవసవి
తఃప్రాసావీరితిపూర్వవత్పరిషేచనం। ఉదుత్యంచిత్రందేవానామితిప్రా
తరుపస్థానం। అగ్నిర్మూర్ధాదివ ఇతి త్వామగ్నే పుష్కరాదధీతిద్వా
భ్యాంసాయముపస్థానం। ఆపస్తంబానామ్॥ ... ... *

ఆపస్తంబానామ్.

సాయమగ్నయేస్వాహాఽగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేతిద్వేఆహుతీ।
ప్రాతస్తుసూర్యాయస్వాహాఽగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేతివిశేషః। శేషం
హిరణ్యకేశీయవత్। అథ కాత్యాయనానాం॥ ... *

కాత్యాయనానామ్.

సాయమస్తమితేహోమః।ప్రాతఃసూర్యేఽనుదితేహోమః। తత్ర
ప్రాతరుపస్థానాంతాంసంధ్యాంకృత్వాహోమాంతేగాయత్రీజపాదిసం
ధ్యాసమాపనం।తత్రపూర్వవత్సంకల్పాంతేఉపయమనాత్కుశానాదా
యసవ్యేకృత్వాదక్షిణకరేణత్రిఃసమిధోఽగ్నావాధాయమణికోదకేనప
ర్యుక్ష్యాగ్నిమర్చయిత్వాఽగ్నయేస్వాహాప్రజాపతయేస్వాహేతిసాయం
దధ్నాతండులైర్వాహుత్వాప్రాతస్తథైవసూర్యాయప్రజాపతయేచజు

హుయాత్। సమాస్త్వేత్యనువాకేనసాయముపస్థానం ప్రాతస్తువిభ్రాడి
త్యనువాకేన। అత్రదధిహోమాదౌ సంస్రావప్రాశనమాహుః। హోమ
లోపేష్టోత్తరసహస్రగాయత్రీజపఃముఖ్యకాలాతిక్రమేఅనాదిష్టహోమః।
అథహోమద్రవ్యాణి॥

హోమద్రవ్యాణి.

వ్రీహిశ్యామాకయవానాంతండులాఃపయోదధిసర్పిర్యవవ్రీహిగో
ధూమప్రియంగవః। స్వరూపేణాపిహోమ్యాః। తిలాస్తుస్వరూపేణైవ।
తండులాదయఃశతసంఖ్యాహస్తేనహోతవ్యాః।దధ్యాదిద్రవద్రవ్యంస్రు
వేణ సర్వతోత్రితరాహుతిఃపూర్వతోభూయసీ। సమిధశ్చార్కపలాశ
ఖదిరాపామార్గపిప్పలోదుంబరశమీదూర్వాదర్భమయాదశ ద్వాద
శాంగులాసత్వచవటప్లక్షబిల్వాదిజాహోమాద్రాహోమాహుత్యోః
సంసర్గే।యత్రవేత్థేతిమంత్రేణాగ్నయేసమిద్ధోమః।నిత్యహోమేత్వతి
క్రాంతేఆజ్యంసంస్కృత్యచతుర్గృహీత్వామనోజ్యోతిర్జుషతామితి
జుహుయాత్। ద్వాదశదినపర్యంతం హోమలోపే ఇదమేవప్రాయ
శ్చిత్తమ్॥ ... ...

హోమలోపేప్రాయశ్చిత్తమ్.

తతఃపరమగ్నినాశః। ఏవంహోమలోపప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాతిక్రాం
తహోమార్థంద్రవ్యంసపిండీకృత్యసాయంప్రాతఃక్రమేణద్వేద్వే ఆహు
తీదినగణనయాజుహుయాత్ అగ్నిసూర్యప్రజాపతీనుపతిష్ఠేన్నవాజుహు
యాత్ప్రాయశ్చిత్తేసచారితార్థ్యాత్।సూతకాదినాహోమలోపేప్యేవం
హిరణ్యకేశీసూత్రానుప్యేవం।ఆపస్తంబాదీనాం త్రిరాత్రాత్పరమగ్నినా
శోభవతీతిసూతకేపిస్వయంహోమఃకార్యః। సమారోపోత్తరంసూతక
పాతేప్రత్యవరోహసంభవేనత్రిరాత్రంహోమలోపేపునరాధానం। అథ
సమస్యహోమః॥ ... ...

సమస్యహోమః.

సాయంప్రాతర్హోమౌసమస్యకరిష్యే । పూర్వవత్సాయంకాలహోమాంతంకృత్వాపర్యుక్ష్యపునర్ద్రవ్యం సంస్కృత్యసమిధంప్రక్షిప్యసూర్యప్రజాప్రత్యాహుతీదత్త్వా విష్పాంతమిత్యుపతిష్ఠేత్ హవిష్పాంతమితిపంచర్చస్యవామదేవఃసూర్యవైశ్వానరౌత్రిష్టుప్। నిత్యవత్ప్రజాపత్యుపస్థానం । అథపక్షహోమః ॥

పక్షహోమః.

ప్రతిపది।అద్యసాయమారభ్యచతుర్దశీసాయమవధికాన్ పక్షహోమాన్ తంత్రేణకరిష్యే। సాయంతండులాన్ పాత్రద్వయేవృద్ధిక్షయానుసారేణ। చతుర్దశాదివారంగృహీత్వాహోమకాలేఽగ్నయేస్వాహేతిసర్వాన్ పూర్వపాత్రస్థానేకదైవహుత్వాద్వితీయపాత్రస్థాన్ప్రజాపతయేత్యేవజుహుయాత్ ।ఏవంద్వితీయాయాంప్రాతరద్యావధిపర్వప్రాతరవధికాన్ పక్షహోమాన్ తంత్రేణకరిష్యఇత్యాదిసాయంవత్। విశేషస్తుప్రథమపాత్రస్థాన్సూర్యాయస్వాహేతిజుహుయాత్। ద్వితీయపాత్రస్థాన్ప్రజాపతయేహుత్వోభయత్రసమిధోపస్థానాదిసకృత్। పక్షమధ్యేఆపత్ప్రాప్తౌ । తత్సాయంకాలాచ్చతుర్దశీసాయంపర్యంతాన్ శేషహోమాన్ సాయంపక్షహోమముద్ధృత్వా పర్వప్రాతర్హోమాంతాన్ ప్రాగ్జుహుయాత్ ।సర్వథాపర్వసాయంహోమఃప్రతిపత్ప్రాతర్హోమశ్చపృథగేవ । ఇతిపక్షహోమశేషహోమౌ। పక్షమధ్యఆపన్నివృత్తావపకృష్టాహోమాఃపునఃకార్యాః । సంతతపక్షహోమత్రయేఽగ్నినాశాత్తృతీయేపక్షేప్రతిదినంహోమః।సర్వథాపన్నివృత్త్యభావేయావజ్జీవంపక్షహోమాః అథసమారోపః ॥ ... ...

సమారోపః.

అయంతేయోనిరిత్యస్యవిశ్వామిత్రోఽగ్నిరనుష్టుప్ । అగ్నిసమారో

పవి। అనేనమంత్రేణహోమోత్తరమరణీమశ్వత్థసమిధంవాప్రతాప్యాగ్నిసమారోహంతత్రభావయేత్। హోమాదికాలేఅరణీంనిర్మథ్యప్రత్యవరోహేతిమంత్రేణస్థండిలేఽగ్నింప్రతిష్ఠాపయేత్ । సమిత్సమారోపేశ్రోత్రియాగారాదగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యప్రత్యవరోహేతిమంత్రేణతాంసమిధమగ్నావాదధ్యాత్। సూత్రాంతరేఆజుహ్వానఉద్బుధ్యస్వేతిమంత్రేభ్యః।ప్రత్యవరోహణం।ప్రత్యహంసమారోపాదిద్వాదశదినమేవ।పర్వణిసాయంహోమకాలపర్యంతంప్రత్యవరోహణాభావేఽగ్నినాశఇతికేచిత్ । సమారోపప్రత్యవరోహౌయజమానకర్తృకావేవ తేనసమారోపోత్తరంపర్వణ్యాశౌచప్రాప్తౌప్రత్యవరోహాసంభవాదగ్నినాశః । ఇదమాపస్తంబాదిపరం। ఆశ్వలాయనానాంతుద్వాదశరాత్రమధ్యేపర్వణిప్రత్యవరోహాభావేపినాగ్నినాశః । కింతుద్వాదశరాత్రోత్తరంహోమలోపఏవేత్యపరే। రాజకార్యాంత్యాదిసంకటేఋత్విగ్ద్వారాపిసమారోపాది। కేచిదృత్విగాద్యభావేనాన్యగతికత్వే। ఆశౌచపాతాత్పూర్వంపర్వహోమసహితానపిహోమానపకృష్యకృత్వాన కృత్వావాసమారోపంకృత్వాసూతకాంతేప్రత్యవరోహః కార్యోనాత్రపర్వోల్లంఘనదోష ఇత్యాహుః।సమారోపోత్తరందంపత్యోఃప్రవాసేసీమానద్యోరుల్లంఘనకాలే।ఉభాభ్యామన్యతరేణవాసమిదాద్యన్వారంభఃకార్యః।అన్యథాఽగ్నినాశః।యజమానస్యైవప్రవాసేకృత్యం ॥ ... ... *

యజమానస్యైవప్రవాసేకృత్యం.

అభయంవోఽభయంమేస్త్వితిఅగ్నిముపస్థాయప్రవాసంగచ్ఛేత్ । తతఆగత్యగృహామాబిభీతోపవఃస్వస్త్యవోఽస్మాసుచప్రజాయధ్వంమాచవోగోపతీరిషదితిమంత్రేణస్వగృహంనిరీక్ష్యగృహానహంసుమనసఃప్రపద్యేవీరఘ్నోవీరవతఃసువీరాన్। ఇరాంవహంతోఘృతముక్షమాణాస్తేష్వహంసుమనాఃసంవిశామీతిగృహంప్రవిశ్యశివంశగ్ంశంయోఃశంయోరితిపునస్త్రిరనువీక్ష్యనిత్యహోమాంతేఅభయంవోఽభయంమేస్త్విత్య

గ్నిముపతిష్ఠేత్। జ్యేష్ఠపుత్రశిరః పాణిభ్యాంపరిగృహ్యాఅంగాదంగాత్సం భవసీతిమంత్రంజపిత్వామూర్ధానంత్రిర్జిఘ్రేత్। ఏవమితరపుత్రాణామ ప్రత్తకన్యానాంతూష్ణీంజిఘ్రేత్ । ప్రవాసాదాగతంప్రతిజ్ఞాతమపిఅప్రియంతద్దినేనవదేయుః।ప్రోషితేపత్యౌ।పత్నీస్మార్తహోమాన్స్వయంకృత్వాదర్శపూర్ణమాసస్థాలీపాకపిండపితృయజ్ఞాన్విప్రేణకారయేత్ । అనుగతప్రాయశ్చిత్తాదిపత్న్యైరజస్వలాయామపిఋత్విక్కుర్యాత్। పునఃసంధానంతుప్రత్యాప్రోషితేనభవేత్ । నైమిత్తికాజాతేష్టిగృహదాహేఽపోపినభవన్తిప్రాయశ్చిత్తేష్టిః పూర్ణాహుతిః।అథోపాసనాగ్న్యనుగమనే ॥ ... ... *

ఉపాసనాగ్న్యనుగమనే.

గృహ్యాగ్నేరనుగమనప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యేఇతిసంకల్ప్యఆయతనస్థం భస్మదూరీకృత్యోపలేపాదికృత్వాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యాజ్యం సంస్కృత్యఅయాశ్చేతిమంత్రేణైకామాజ్యాహుతిం సర్వప్రాయశ్చిత్తంచహుత్వా దంపత్యోరన్యతరేణాపరహోమకాలపర్యంతముపోషితేనస్థాతవ్యం। ఏవంద్వాదశరాత్రపర్యంతం । కేచిదుపవాసమయాశ్చేతిహోమంవాకుర్యాత్ నద్వయమిత్యాహుః।ఏతద్వృత్తికారమతం। కేచిత్తుయద్యగ్న్యనుగమనేహోమకాలద్వయాతిక్రమస్తదానష్టాగ్నిసంధానం। తత్రత్రిరాత్రమగ్నినాశేప్రాణాయామశతం।తతఆవింశతిరాత్రమేకదినోపవాసః।౦ తతఃఆమాసద్వయంత్రిరాత్రోపవాసః। తతఊర్ధ్వంసంవత్సరపర్యంతం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం । తతఃప్రతివర్షంకృచ్ఛ్రావృత్తిః । ఏవంప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాఆధానోక్తసంభారాన్నిధాయనష్టస్యగృహ్యాగ్నేఃప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యేఇతిసంకల్ప్యయాశ్చేత్యాజ్యేనస్రువాహుతిపత్న్యాఃప్రవాసాదిపూర్వవత్।లాజహోమాదికంవా । ఏవంద్వాదశరాత్రపర్యంతమగ్న్యుత్పత్తిరిత్యాహుః । ద్వాదశదినోత్తరంవిచ్ఛేదప్రాయశ్చిత్తంహోమాదిద్రవ్యదానంచకృత్వా వివాహహోమాదివిధినాయథాస్వస్వగృ

హ్యాంపునః సంధానం । అథాన్వాహితాగ్నేః ప్రాక్ యాగాదనుగతౌ అయాశ్చేతిపూర్వవదగ్నిముత్పాద్యపునరన్వాధానంకృత్వా భూర్భువః స్వరిత్యుపస్థాయసర్వప్రాయశ్చిత్తంహుత్వాస్థాలీపాకంకుర్యాత్। అన్వాధానోత్తరంప్రయాణే ప్రాప్తేతుభ్యంతాఅంగిరస్తమ ఇత్యాజ్యాహుతిమగ్నయేహుత్వా సర్వప్రాయశ్చిత్తం హుత్వాగ్నింసమారోప్యగచ్ఛేత్ । సమారూఢేనమిన్నాశే పునరాధేయమిష్యతే ।

పునరాధేయప్రాయశ్చిత్తాదివిచారః.

ఉపలేపాదికంకృత్వానష్టాగ్ని ప్రాయశ్చిత్తంపునరాధేయంసంకల్ప్య ఆధానోక్తసంభారాన్నిధాయ అగ్నింప్రతిష్ఠాప్యఅయాశ్చేతిస్రువాజ్యాహుతిం సర్వప్రాయశ్చిత్తంచ జుహుయాదితిపునరాధేయం । స్వాగ్నిభ్రమేణాన్యాగ్నౌస్వయం యజనేస్వాగ్నావన్య యజనేవాపథికృత్స్థాలీపాకంకరిష్యఇతి సంకల్ప్యచరుః కార్యోఽథవాపథి కృత్స్థానే పూర్ణాహుతిం హోష్యామీతి సంకల్ప్యస్రుచి ద్వాదశవారంచతుర్వారంవాజ్యం గృహీత్వాఅగ్నయే పథికృతేస్వాహేతి జుహుయాత్ । వివాహోత్తరమాధానోత్తరంవా పౌర్ణమాస్యాం స్థాలీపాకారంభః । ప్రతిపదియాగోఽతిక్రాంతశ్చేదాగామిపర్వపూర్వతిథిషు చతుర్థీనవమీచతుర్దశీద్వితీయాపంచమ్యష్టమీర్విశేషోయకార్యః।నాత్రకాలాతిక్రమప్రాయశ్చిత్తం। అన్వాధానోత్తరంప్రతిపదిష్ట్యకరణే తృతీయాదితిథిషుసర్వప్రాయశ్చిత్తంహుత్వాపునరన్వాధాయయాగః।ద్వితీయపర్వప్రాప్తావతితేష్టిఃపథికృచ్చరుపూర్వకంపర్వణికార్యా । తత్రాప్యతిక్రమేద్వితీయప్రతిపదిలుప్తేష్టిఃపాదకృచ్ఛ్రంకృత్వాప్రాప్తకాలయాగః।ద్వితీయయాగస్యాపిఆగామితిథిషులోపేతత్పర్వణిపాద కృచ్ఛ్రపథికృత్పూర్వకం ద్వితీయయాగః।తత్రాప్యతిక్రమేతృతీయప్రతిపదిఅర్ధకృచ్ఛ్రకయాగద్వయస్యకృత్వాప్రాప్తయాగః। తృతీయయాగస్యోక్తతిథావర్ధకృచ్ఛ్రపథికృత్పూర్వకంచతుర్థపర్వణినాఽకరణేఅగ్నినాశాత్పునరాధేయం । అత్రపు

నరాధేయస్వరూపం సంభారనిధాన పూర్వకమయాశ్చేతి స్రువాజ్యాహు
తిరిత్యన్వారూఢసమిన్నాశస్థలే ఉక్తమేవ। పునరాధానం తు వివాహహో
మాదిరూపం పునరాధేయాద్భిన్నం। ఆయతనాద్బహిః శమ్యాపరాసా
త్ప్రాక్ వహ్నిపాతే ఇదం త ఏకమిత్యృచాతమాయతనే ప్రక్షిప్య సర్వప్రా
యశ్చిత్తం జుహుయాత్। పర్వణి వ్రతలోపే ఽగ్నయే వ్రతపతయే చరుః పూ
ర్ణాహుతిర్వా। పర్వణి దంపత్యోరన్యతరాశ్రుపాతే ఽగ్నయే వ్రతభృతే చ
రుః పూర్ణాహుతిర్వా। పవిత్రనాశే ఽగ్నయే పవిత్రవతే చరుః పూర్ణా
హుతిర్వా। అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణే అత్రాహోరాత్రిచంద్రా
యాజ్యం హుత్వా నవోనవ ఇత్యుపస్థాయేధ్మాధానాదియాగః। సూర్యో
పరాగే ఉద్వయమితి సూర్యాయాజ్యం హుత్వా చిత్రం దేవానామిత్యుప
స్థానం। అన్వాధానోత్తరం స్వప్నే రేతోవిసర్గే ఇమం మే వరుణ తత్త్వాయా
మీతి వరుణాయ ద్వే ఆజ్యాహుతీ రవిపూజా పునర్మామైత్వితి సూక్తమంత్ర
యోర్జపశ్చ। బుద్ధ్యా రేతోవిసర్గే ఽగ్నిర్వ్రతపతిశ్చరుః। అన్యథా స్వప్నే రేతో
విసర్గే సూర్యనమస్కారత్రయం। ఇధ్మాధానోత్తరం హవిర్దోషే దు
ష్టస్థానే ఆజ్యం పరితో నిధిం కృత్వా యాగం సమాప్య దుష్టం జలే త్యక్త్వాధానా
దిస్తద్దైవతాకః పునర్యాగః। ఇధ్మాధానాత్పూర్వం హవిర్దోషే తద్దేవతా
కం హవిః పునరుత్పాద్య యాగః। స్విష్టకృదర్థహవిర్దోషే ఆజ్యేన స్వి
ష్టకృతం కుర్యాత్। అంగహవిర్దోషే తదాజ్యం పునరుత్పాదయేత్।
హవిర్దోషాస్తు। ప్రచ్యుతనఖకేశైః కీటైరక్తాస్థివిణ్మూత్ర శ్లేష్మాద్యై
ర్భక్షితనైశ్చ। మార్జారనకులకాకైర్ముఖ జలబిందు ఘర్మనాసికా
మలాశ్రుకర్ణమలైః। సూతికారజస్వలాచాండాలాదిదృష్టిభిశ్చ సంసర్గాః।
దేవతాహవిర్మంత్రాదివిపర్యాసే యద్వో దేవా ఇతి మరుద్భ్య ఆజ్యహో
మః। కృత్స్నహవిర్దాహే తద్ధవిరుత్పాద్య సర్వయాగో న తు పునర్యాగః।
పూర్వాదిచతుర్దిక్షు చరూత్సేకే ఽగ్నయే యమాయ వరుణాయ సోమా
యేతి క్రమేణ హుత్వా సర్వత ఉత్సేకే చతుర్భ్యో ఽపి హుత్వా కోణేషూత్సేకే

వ్యాహృతీర్హుత్వా చరుమాప్యాయస్వ సం తే పయాంసీతి మంత్రాభ్యా
మాజ్యేనాప్యాయయేత్। అగ్నావింద్రాహుతీ చ ద్వే ఇతి కేచిత్। స్వగృహ్యా
గ్నేరన్యగృహ్యాగ్నినా సంసర్గే ఉభౌ యజమానౌ యాగపత్తమగ్నిం సమా
రోప్యోభౌ ప్రత్యవరోహణం కృత్వా ఽగ్నయే వివిచయే చరుం కుర్యాతాం।
శవాగ్నినా సంసర్గే ఽగ్నయే శుచయే చరుః। పచనాగ్నినా సంసర్గే సంవ
ర్గాయాగ్నయే చరుః। సర్వత్ర సంసర్గే సమారోప ప్రత్యవరోహణోత్త
రం చరుః। స్వయమగ్నిప్రజ్వలనే ఉద్దీప్యస్వ జాతవేదో। మా నో హింసీర్జా
తవేదో గామశ్వం పురుషం జగత్। అబిభ్రదగ్న ఆగహి శ్రియా మా పరిపా
తయేతి ద్వాభ్యాం ద్వే సమిధావగ్నయే జుహుయాత్। సర్వత్ర విధ్యపరా
ధే సాంగతార్థం సర్వప్రాయశ్చిత్తం। గృహదాహే ఽగ్నయే క్షామవతే
చరుః। ఏవమన్యాన్యపి ప్రాయశ్చిత్తాని బహ్వృచబ్రాహ్మణాదిషూక్తాని జ్ఞే
యాని। యత్ర తు ప్రాయశ్చిత్తవిశేషో నోక్తస్తత్ర సర్వప్రాయశ్చిత్తం।
భూర్భువఃస్వరిత్యనేనాజ్యాహుతేః సర్వప్రాయశ్చిత్తసంజ్ఞా॥

॥ ౧౦౫ ॥ అథాగ్న్యుపఘాతనిమిత్తాని.

శ్వసూకరరాసభకాకసృగాలమర్కటశూద్రాంత్యజపతితకుణపసూ
తికారజస్వలాభిః పురీషమూత్రరేతోశ్రుపూయశ్లేష్మశోణితాస్థిమాంసా
దిభిరన్యైర్వా జుగుప్సితైరారోపితారణిస్పర్శే ఽగ్నేః స్పర్శే వా ఽగ్నినా
శః। తత్రారణిగతే వహ్నౌ నష్టే పునరాధేయమగ్నేః స్పర్శే పునరాధా
నం యద్వా పునస్త్వాదిత్యా రుద్రా వసవః సమింధతాం పునర్బ్రహ్మాణో వ
సునీథ యజ్ఞైః। ఘృతేన త్వం తన్వం వర్ధయస్వ సత్యాః సంతు యజమా
నస్య కామాః స్వాహా। ఆదిత్యరుద్రవసుబ్రహ్మభ్య ఇదం న మమేతి సమిద్ధో
మః స్రువేణాహుతిర్వా। అగ్నౌ జలోపఘాతేప్యేవమేవ। స్వస్య జీవినో
మృతశబ్దశ్రవణే ఽగ్నయే సురభిమతే చరుః పూర్ణాహుతిర్వా। ప్రధానాహు
తీనాం స్విష్టకృతా సంసర్గే సర్వప్రాయశ్చిత్తం। పిండపితృయజ్ఞే అతిప్రణీత
నాశే తత్రాహోమపక్షే సర్వప్రాయశ్చిత్తం। హోమపక్షే పునః ప్రణయ

నమపి।ఆపస్తంబానాం ప్రాయశ్చిత్తం త్రైణయనమేవనిత్యం। పిండపితృ
యజ్ఞలోపే వైశ్వానరశ్చరుః। సప్తహోత్రాఖ్యమహాహవిర్హోత్రేత్యా
దిమంత్రైః పూర్ణాహుతిర్వా। శ్రవణాకర్మసర్పబల్యాశ్వయుజ్యాగ్రి
యణప్రత్యవరోహణకర్మణామన్యతమలోపే ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం। అకృ
తాగ్రయణస్యనవాన్న భక్షణేఽగ్నయే వైశ్వానరాయచరుః। అష్టకా
లోపే ఉపవాసః। పూర్వేద్యుఃశ్రాద్ధలోపేఽప్యుపవాసః। ఉపవాసప్ర
త్యామ్నాయ ఏకవిప్రభోజనం వా।అన్వష్టక్యాలోపే ఏభిర్ద్యుభిః సుమనా
ఏభిరిందుభిరితి ఋచః శతంజపః సర్వత్రచతుస్థానే పూర్ణాహుతిః। దర్శ
పూర్ణమాసానారంభే। ఆలస్యాదినాపూర్ణాహుతికరణే తుయాగప
ర్యాప్తంవ్రీహ్యాజ్యం దేయమితిగృహ్యాగ్నిసాగరే। నిషిద్ధతిథ్యాదాస్వభా
ర్యాగమనేఽయాజ్య యాజనేఽలశునాదిగణికాన్నాద్యభోజ్యభోజనే నిషి
ద్ధప్రతిగ్రహేపునర్మామైత్వింద్రియం। ఇమేయేధిష్ణ్యాస ఇతిద్వాభ్యామా
జ్యహోమః సమిద్ధోమో వాజపోవా। గృహోపరికపోతోపవేశనే దేవాః
కపోతఇతిపంచర్చసూక్తజపః ప్రత్యృచమాజ్యహోమోవాపాకయజ్ఞ
తన్త్రేణ।దుఃస్వప్నదర్శనేయోమేరాజన్యుజ్యోవేతిఋచాసూర్యోపస్థా
నం। ఆతురత్వనాశాయయక్ష్మరోగనాశాయవాముంచామిత్వేతిసూక్త
స్య ప్రత్యృచంచరుహోమః। యక్ష్మనాశాయేదంనమమేతిపంచసుత్యాగః
మష్టిస్విష్టకృదితి। ప్రోక్షణీప్రణీతాస్థజలానాంబిందుపాతేస్రావేవాఆపో
హిష్ఠేతిత్ర్యృచేనపునఃపూరణం। తతంమేఅపస్తదుతాయతైఇత్యృచాజ్యా
హుతిః। ఇధ్మాధానలోపేతస్యాజ్యభాగోత్తరంస్మరణేవిపర్యాసప్రాయ
శ్చిత్తంకృత్వేధ్మాధానంచకృత్వాప్రధానయాగః ప్రధానయాగోత్తరం
స్మరణేగ్నిసమింధనరూపద్వారస్యాభావాల్లోప ఏవేతిప్రాయశ్చిత్తేనైవ
సిద్ధిః। అన్యాంగేష్వప్యేవమూహ్యం॥

॥ ౧౦౬ ॥ అథాగ్నినాశకాని.

దంపత్యోరన్యతరోఽగ్నిసమీపేఉదయాస్తమయకాలేవసేత్। ఉభా

దంపతీగృహసీమాం గ్రామసీమాం వా నదీం వోల్లంఘ్య హోమకాలే బహి
ర్వసేతాం।తదాపునరాధానం।అగ్నీనామజస్రహరణే శమ్యాప్రాసాత్ప్రా
గుచ్ఛ్వాసేఽగ్నినాశః।కర్మార్థం హరణేఽగ్నీనాం నానుచ్ఛ్వాసాదిచో
ద్యతే। ఆత్మసమారోపణపక్షేఽప్యుపమజ్జనే మైథునే శూద్రాదిస్పర్శనేఽ
గ్నినాశః। పత్న్యనేకత్వేపి ఏకస్యామపిహోమకాలేగృహసీమ్నో బహి
ర్గతాయామగ్నినాశః। జ్యేష్ఠాయామగ్నిసమీపస్థాయాం కనిష్ఠయాస
హయజమానప్రవాసేనదోషాయ। దంపతీ ఉభావపిగ్రామగృహయోః
సీమ్నో బహిర్గత్వా హోమకాలాత్పూర్వ మాగతౌ చేన్నదోషః।
యజమానేఽగ్నిసమీపస్థేపిహోమకాలేపత్న్యా గ్రామాంతరస్థితౌపున
రాధానమాహుః। ప్రవాసేఽన్యతరేణసహమూఢాగ్నేరన్వారంభాన
త్త్వేనదీసీమ్నోరుల్లంఘనేపునరాధానం। అగ్నింవిహాయయజమానస్య
శతయోజనగమనే వర్షపర్యంతం స్వయం హోమాభావేవాగ్నినాశః।
తత్రపునరాధానంపవిత్రేష్టిర్వా ।వినాగ్నిభిర్యదాపత్నీ నదీమంబుధిగామి
నీం। అతిక్రమేత్తదాగ్నీనాంవినాశః స్యాదితిశ్రుతిః॥ ౧ ॥ అగ్నిసమీపేప
త్యాపత్న్యంతరేవాపత్న్యా నదీలంఘనేదోషోన। పతిప్రవాసేపత్న్యా
అగ్నిభిఃసహసీమోల్లంఘనేఽగ్నినాశః। ఏవంపత్యురపిపత్నీప్రవాసే। జ
లేనహేతునాగ్నిరుపశాంతశ్చేత్పునరాధేయం। తదేవ పునరాధేయమ
గ్నావనుగతేసతి। అసమాధాయ చేత్స్వామీసీమాముల్లంఘ్యగచ్ఛతి॥
౧॥ సమారోపణంవినాశమ్యాపరాసాదూర్ధ్వమగ్నీనాంహరణేనాశః।
రజోదోషేసముత్పన్నే హుతేకేమృతకేపివా।ప్రవసన్నగ్నిమాన్విప్రః పున
రాధానమర్హతి ॥౧॥ బహ్వీనామపిచైకస్యాముదక్యాయాంనతువ్రజేత్।
ఏకాదశేచతుర్థేహ్నిగంతుమిచ్ఛేన్నమిత్రతః ॥ ౨ ॥ నచాగ్నిహోమ
వేలాయాం ప్రవసేన్నచపర్వణి । హోమద్వయాత్యయేదర్శపూర్ణ
మాసాత్యయేపునరాధేయమాపస్తంబాదివిషయం। వచనాగ్న్యపచేద
న్నంహుతేకేమృతకేపివా।అపక్త్వాతువసేద్రాత్రింపునరాధానమర్హతి॥

౧॥ ఇదంకాత్యాయనాదిపరం। పత్నీప్రవాసేపునరాధానముక్తం।తదేకభార్యస్య। బహుభార్యస్యతు జ్యేష్ఠాప్రవాసఏవపునరాధానమితికేచిత్। ఏతేషునిమిత్తేషుస్థితానగ్నీనుత్సృజ్యాన్యేషామాధానం। ఆరాదుపకారకాంగలోపేకర్మసమాప్తేఃప్రాక్ ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వాతదంగంకుర్యాత్। కర్మసమాప్తౌప్రాయశ్చిత్తమేవనాంగావృత్తిః। సన్నిపత్యోపకారకాంగస్యద్రవ్య సంస్కారరూపస్య లోపేప్రధానాత్ప్రాక్ తత్కార్యం। ప్రధానోత్తరంప్రాయశ్చిత్తమేవనావృత్తిః। మృతాయామపత్న్యై దాహాయార్ధాగ్నిందత్త్వావశిష్టాగ్నౌ సాయంప్రాతర్హోమస్థాలీపాకాగ్రయణానికుర్యాత్। కౌస్తుభేతుఅర్ధాగ్నిదానాదిక ముక్త్వావిధురస్యాపూర్వాధాన ప్రకారస్తస్యవిచ్ఛేదేపునరాధానప్రకారశ్చోక్తః। తత్రాధానప్రకారోవశిష్టాగ్నేఃప్రాక్ హోమాన్నాశపరః।యద్వాశ్రౌతాగ్నిషుభార్యాయైఅర్ధాగ్నిదానంకృత్వాఉత్సర్గేష్ట్యాపూర్వాగ్నీన్పరిత్యజ్యపునరాధానంకృత్వాగ్నిహోత్రంకార్యమిత్యుక్తం। తద్వదత్రాపిఉత్సర్గేష్ట్యాపూర్వాగ్నిత్యాగోత్తరమపూర్వాధానం కౌస్తుభఉక్తమితిభాతి। అరణిస్రువాదిపాత్రాణాంలక్షణవృక్షాదివిచారోఽన్యత్రజ్ఞేయః। ఏతేషాంవిధీనాంసంకల్పాదివిస్తరయుక్తాః ప్రయోగాగృహ్యాగ్నిసాగరే। ప్రాయశ్చిత్తాదివిషయఃసర్వసూత్రేషుసమానాఏవ। క్వచిత్కించిత్స్వసూత్రోక్తావిశేషాఊహ్యాః। వివాహహోమోగృహప్రవేశనీయహోమేనసమానతంత్రోఽనుష్ఠీయమానో బహ్వృచానాం పునరాధానం। అన్యేషాంవివాహహోమాద్భిన్నమేవేతివిశేషః॥

॥ ౧౦౭ ॥ అథకాత్యాయనోపయోగికించిదుచ్యతే.

పరాగ్నిపక్వంనాశ్నీయాద్గుడగోరసమంతరా। ఆహితాగ్నేరయంధర్మోయాజ్ఞికానాంతుసంమతః ॥ ౧ ॥ ఇక్షుక్షీరవికారాశ్చభ్రాష్ట్రభృష్టయవాఅపి। పరాగ్నిపక్వంనజ్ఞేయంప్రవాసేచాగ్నిహోత్రిణః ॥౨॥ యదన్నం వారిహీనంచ పక్వం కేవలపావకే। తదన్నంఫలవద్గ్రాహ్యమన్న

దోషోనవిద్యతే ॥౩॥ ప్రాతర్హోమంతునిర్వర్త్యసముద్ధృత్యహుతాశనాత్। శేషంమహానసేకృత్వాతత్రపాకంసమాచరేత్ ॥ ౪ ॥ పూర్వేణయోజయిత్వాతంతస్మిన్హోమోవిధీయతే। అతోఽస్మిన్ వైశ్వదేవాదికర్మకుర్యాదతంద్రితః ॥౫॥ బహ్వృచకారికాయాం। నిత్యా పాకాయశాలాగ్నేరేకదేశస్యకార్యతః। పాకార్థముల్ముకంహుత్వాతత్రపక్త్వామహానసే ॥ ౧ ॥ వైశ్వదేవోఽగ్న్యగారేస్యాత్పాకార్థోఽగ్నిశ్చలౌకికః। భూరిపాకోభవేద్యత్రశ్రాద్ధాదావుత్సవేషుచ ॥ ౨ ॥ కృతేచవైశ్వదేవేఽథలౌకికోఽన్నపకార్యతః। దీపకోధూపకశ్చైవతాపార్థంయశ్చనీయతే ॥ ౩ ॥ సర్వేతేలౌకికాజ్ఞేయాస్త్వర్ణమాత్రాపవర్గతః। బహుధావిహృతోఽప్యగ్నిరావసథ్యాత్కథంచన ॥ ౪ ॥ యావద్దేశోఽపితిష్ఠేతతావదన్యోనమథ్యతే। వైశ్వదేవాత్తథాహోమాత్ప్రాక్ జ్ఞేయం నైవమంథనం ॥ ౫ ॥ పచనాగ్నావపక్వావా పునరాధానమర్హతి। ఆరోపితారణీచోభేకావాయదినశ్యతి ॥ ౬ ॥ తదాగ్న్యాధేయమిచ్ఛంతిపునరాధేయమేవవా।అథారారోపితారణ్యోఃక్షయేగ్రాహ్యేనవేపునః ॥౭॥ తదలాభేయదోద్వసేత్। అత్రస్యాత్పునరాహుతిః। శూద్రోదక్యాంత్యజైశ్చపతితామేధ్యరాసభైః ॥ ౮ ॥ అనారూఢారణిస్పర్శేతేవిహాయాన్యయోగ్రహః ॥ ఆరూఢారణిస్పర్శేపునరాధేయముక్తం। భవతంనః సమేత్యప్సుమజ్జయేద్ధూపితారణీ ॥ ౯ ॥ ఏకారణ్యానదుష్టాచేత్తామేవాప్సునిమజ్జయేత్। తత్రాన్యారణిలాభాత్ప్రాగుద్వాసేపునరాహితిః ॥ ౧౦॥ ఉద్వాతేతఅగ్నౌనష్టే। నష్టాయామరణౌయావదగ్నిస్తిష్ఠతివేశ్మని। తావద్ధోమాదికంకృత్వా తన్నాశేపునరాహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ అత్రైకారణినాశేఽన్యామేకాంమంత్రేణోపాదాయోభాభ్యాంమంథనమితికేచిత్। అవశిష్టాం తామేవఛిత్త్వోభాభ్యాం మంథనమిత్యపరే। ఏకస్యాఃదోషేప్యరణిద్వయంత్యక్త్వానూతనద్వయోపాదానమితి నారాయణవృత్త్యాశయః। అయమరణివిచారః శ్రౌతస్మార్తసాధారణఃసర్వశాఖాసాధారణశ్చ।

అగ్నిసమారోపేకాలీమైర్వైశ్వదేవః పాకశ్చలౌకికేఽగ్నౌ కార్యఇత్యాహుః । యస్యవేదశ్చవేదీచవిచ్ఛిద్యేతే త్రిపూరుషం । సవైదుర్బ్రాహ్మణోజ్ఞేయః సర్వకర్మసుగర్హితః ॥ ౧ ॥ అగ్నిహోత్రం ప్రకుర్వీతజ్ఞానవాంచ్ఛ్రద్ధయాన్వితః । అగ్నిహోత్రాత్పరోధర్మోనభూతోనభవిష్యతి ॥ ౨ ॥ శ్రౌతేకర్మణినోశక్తౌజ్ఞానద్రవ్యాద్యభావతః । స్మార్తంకుర్యాద్యథాశక్త్యాఽత్రాప్యాచారం లభేత్సదా ॥ ౩ ॥ కృతదారోనతిష్ఠేతక్షణమప్యగ్నినావినా । తిష్ఠేతచేద్ద్విజోవ్రాత్యస్తథాచపతితోభవేత్ ॥ ౪ ॥ నగృహ్ణీయాద్వివాహాగ్నింగృహస్థఇతి మన్యతే । అన్నంతస్య నభోక్తవ్యం వృథాపాకోహిసస్మృతః ॥ ౫ ॥ యోదద్యాత్కాంచనంమేరుం పృథివీం చససాగరాం । తత్సాయంప్రాతర్హోమస్యతుల్యం భవతివానవా ॥ ౬ ॥ ఇతి హోమప్రకరణమ్ ॥

॥ ౧౦౮ ॥ అథ నిత్యదానమ్.

ఏకస్మిన్నప్యతిక్రాంతే దినేదానవివర్జితే । దస్యుభిర్ముషితస్యేవ యుక్తమాక్రందితుంభృశం ॥ ౧ ॥ తస్మాద్విభవానుసారేణధనధాన్యాదిదేయమసంభవే పూగీఫలాదికమపిప్రత్యహందేయం । తతోగోబ్రాహ్మణాది మంగల దర్శనం । ఇత్యష్టధావిభక్త దినస్య ప్రథమభాగకృత్యమ్ ॥

॥ ౧౦౯ ॥ ద్వితీయభాగవేదశాస్త్రాభ్యాసః.

తతోధ్యాపయేద్వేదాన్ జపేచ్చైవవిచారయేత్ । అవేక్షేతచశాస్త్రాణిధర్మాదీనిద్విజోత్తమః ॥ ౧ ॥ దేవార్చన మపిప్రాతర్హోమోత్తరం వాచతుర్థభాగేబ్రహ్మయజ్ఞోత్తరంవాకార్యం । విధాయదేవతాపూజాం ప్రాతర్హోమాదనంతరం । కుర్వీతదేవతాపూజాంజపయజ్ఞాదనంతరం ఇత్యాదిద్వివిధస్మృతేః ॥

దేవతార్చనమ్.

దేవార్చనం ప్రకర్తవ్యం త్రికాలేపియథాక్రమం । అశక్తౌవిస్తరాత్ప్రాతర్మధ్యాహ్నే గంధమాదితః ॥ ౧ ॥ సాయంనీరాజనంకుర్యాం

త్రికాలేతులసీదళం । యథాసంధ్యాతథాపూజాత్రికాలేమోక్షదాస్మృతా ॥ ౨ ॥ ఇతికమలాకరః । తత్రవిష్ణుశివబ్రహ్మసూర్యశక్తివినాయకాదిష్వభిమతాం దేవతామర్చయేత్ । తత్రాపికలౌహరిహరయోఃపూజాప్రశస్తా । నవిష్ణ్వారాధనాత్పుణ్యంవిద్యతేకర్మవైదికం । తస్మాదనాదిమధ్యాంతంనిత్యమారాధయేద్ధరిం ॥ ౧ ॥ అథవాదేవమీశానంభగవంతం సనాతనం । ప్రణవేనాథవారుద్రగాయత్ర్యాత్ర్యంబకేనవా ॥ ౨ ॥ తథోన్నమఃశివాయేతిమంత్రేణానేనవాయజేత్ । తత్రాపిప్రతిమాస్థండిలాదిభ్యః సాలిగ్రామేబాణలింగేచప్రశస్తా । ఆవాహనాదికంవినాసదాదేవతాసన్నిధానాత్ । శ్రీమద్భాగవతే । ఉద్వాసావాహనేనస్తఃస్థిరాయాముద్ధవార్చనే । అస్థిరాయాంవికల్పః స్యాత్ స్థండిలేతుభవేద్ద్వయం ॥ ౧ ॥ తత్రసంక్షేపతఃపూజాప్రయోగఉచ్యతే । విశేషవిచారస్తుమూర్తిప్రతిష్ఠాప్రసంగేవక్ష్యతే । తతోదయాత్పూర్వంనిర్మాల్యమపసార్యయథాకాలేపూజారంభః । యేభ్యోమాతా । ఏవాపిత్రే । ఇతిపఠన్ ఘంటానాదం కృత్వాఽఽచమ్యప్రాణానాయమ్యదేశకాలాదిసంకీర్తనాంతే శ్రీమహావిష్ణుపూజాంకరిష్యేఇతి । పంచాయతనపక్షే । శ్రీరుద్రవినాయకసూర్యశక్తిపరివృతశ్రీమహావిష్ణుపూజాంకరిష్యఇతిసంకల్ప్యాసనాదివిధాయ । సహస్రశీర్షేతి షోడశర్చస్యసూక్తస్య నారాయణః పురుషోనుష్టుప్ । అంత్యాత్రిష్టుప్ న్యాసేపూజాయాంచ వినియోగః । తతఃప్రథమామృచంవామేకరే ద్వితీయాం దక్షిణేన్యసేత్ । తృతీయాం వామేపాదే చతుర్థీందక్షిణే పంచమీంవామేజానునిషష్ఠీం దక్షిణే సప్తమీంవామకటౌ అష్టమీం దక్షిణే నవమీం నాభౌదశమీం హృద్యేకాదశీం కంఠే ద్వాదశీంవామబాహౌ త్రయోదశీందక్షిణే చతుర్దశీం ముఖే పంచదశీమక్ష్ణోః షోడశీంమూర్ధ్ని । ఏవందేహేచదేవేచన్యాసంకుర్యాద్విధానతః । అంత్యాభిః పంచభి ర్ఋగ్భిర్హృదయాద్యంగపంచకే ॥ ౧ ॥ కలశంశంఖఘంటేచ పాద్యార్ఘ్యాచమనీయకం । సంపూజ్యప్రోక్ష్యచాత్మానం పూజాసంభారమేవచ ॥ ౨ ॥ ధ్యాయేదభి

మతాంవిష్ణుమూర్తింసంపూజయేత్తతః । ప్రథమయాపురుషసూక్తస్య
ఋచావాహనం । సాలగ్రామాదౌ ఆవాహనాభావాన్మంత్రపుష్పం ।
ఋగంతే శ్రీమహావిష్ణవే శ్రీకృష్ణాయేత్యేవమభిమతమూర్తించతుర్థ్యు
ద్దిశ్యసర్వోపచారార్పణం।పంచాయతనేతుశ్రీవిష్ణుశివవినాయకసూర్య
శక్తిభ్యశ్చేత్యేవంయథోపాస్యముచ్చారః । నైవేద్యాదౌ పార్థక్యా
భావేయథాంశతఇతివదేత్ । ద్వితీయయాసనందద్యాత్ । తృతీయయా
పాద్యం । చతుర్థ్యార్ఘ్యం । పంచమ్యాచమనం । షష్ఠ్యాస్నానం ।
సంభవేపంచామృతస్నానాన్యాప్యాయస్వేత్యాదిమంత్రైః । చందనోశీ
రకర్పూరకుంకుమాగరువాసితజలైః సువర్ణఘర్మానువాక మహాపురుష
విద్యాపురుషసూక్తరాజనసామభిరభిషేకః । సప్తమ్యా వస్త్రం । అష్ట
మ్యాయజ్ఞోపవీతం । నవమ్యా గంధం । దశమ్యాపుష్పాణి । ఏకాద
శ్యాధూపం । ద్వాదశ్యాదీపం । స్నానేధూపేచదీపేచఘంటానా
దమాచరేత్ । త్రయోదశ్యానైవేద్యం । సంభవేతాంబూలఫలదక్షి
ణానీరాజనంచ । చతుర్దశ్యానమనం । పంచదశ్యాప్రదక్షిణా । షో
డశ్యావిసర్జనం పుష్పాంజలిర్వా । స్నానేవస్త్రేచ నైవేద్యేదద్యాదాచ
మనంతథా । దత్వాషోడశభిర్ఋగ్భిః షోడశాన్నస్యచాహుతీః ॥ ౧ ॥
సూక్తేనప్రత్యృచంపుష్పందత్వా సూక్తేన సంస్తుయాత్ । తతః పౌ
రాణైః ప్రాకృతైశ్చస్తుత్వా శిరోమత్పాదయోః కృత్వాబాహుభ్యాం
చపరస్పరం । ప్రపన్నంపాహిమామీశభీతంమృత్యుగ్రహార్ణవాత్ ॥
౧ ॥ ఇతి వదన్నమేత్ । నిర్మాల్యం దేవదత్తం భావయిత్వాశిరసిధార
యేత్ । విష్ణుమూర్ధ్నిస్థితం పుష్పంశిరసానవహేన్నరః । శంఖోదకం
శిరసిధృత్వా దేవతీర్థ పూజాంతే వైశ్వదేవాంతేవాశిరసిధార్యంపేయం
చత్రత్రక్రమః । విప్రపాదోదకంపీత్వా విష్ణుపాదోదకంపిబేత్ సాలగ్రా
మశిలాతోయమపీత్వాయస్తుమస్తకే ॥౧॥ ప్రక్షేపణంచగురుతే బ్రహ్మ
హాసనిగద్యతే । పాతాంతరేణవైగ్రాహ్యంనకరేణకథాచన ॥ ౨ ॥ ఇతి
కమలాకరః । క్షాలనేనైకస్యైవ వస్త్రస్య ప్రతిదినేదానే దోషోన ।

ఏవంస్వర్ణాదిభూషణానామపి । సువర్ణమయయజ్ఞోపవీతేప్యేవమా
చారః । ఏవంపూజాయాఃఫలంస్కాందే । కామాసక్తోఽథవాక్రుద్ధః॥

పూజాఫలాదికమ్.

సాలగ్రామశిలార్చనాత్ । భక్త్యావాయదివాఽభక్త్యాకలౌముక్తి
మవాప్నుయాత్ ॥౧॥ కథాంయః కురుతేవిష్ణోఃసాలగ్రామశిలాగ్రతః ।
వైవస్వతభయంనాస్తి తథాచకలికాలజం ॥౨॥ ప్రాయశ్చిత్తంహిపాపా
నాంకలౌపాదోదకంహరేః । ధృతేశిరసిపీతేచసర్వాస్తుష్యంతిదేవతాః॥
౩ ॥ బోధాయనోక్తోహరిహరయోఃపూజావిధిఃపరాశరమాధవీయే । మ
యాతుశివపూజావిధిఃశివరాత్రిప్రకరణేద్వితీయపరిచ్ఛేదేఉక్తఇతి నేహో
చ్యతే । కౌర్మే । యోమోహాదథవాలస్యాదకృత్వాదేవతార్చనం।
భుక్తేసయాతినరకంసూకరేష్వభిజాయతే ॥ ౧ ॥ ఏవం దేవంసంపూజ్య
మాతాపితృప్రముఖాన్గురూన్ పూజయేత్ । యస్యదేవేపరాభక్తి
ర్యథాదేవేతథాగురౌ । ఇతి శ్రుతేరితిమాధవః ॥

॥ ౧౧౦ ॥ తృతీయభాగే పోష్యవర్గార్థం ధనార్జనం

యజనాధ్యయనదానయాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహాః షట్ విప్రక
ర్మాణి । షణ్ణాంతు కర్మణామస్యత్రీణికర్మాణిజీవికా । యాజనాధ్యా
పనేచైవ విశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః ॥ ౧ ॥ శ్రీభాగవతే । ప్రతిగ్రహం
మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదం । అన్యాభ్యామేవ జీవేతశిలైర్వా
దోషదృక్తయోః ॥ ౧ ॥ ఇతి తథా వార్తావిచిత్రాశాలీనయాయావర
శిలోంఛనం । విచిత్రావార్తాకృష్యాదిః । శాలీనమయాచితం । యా
యావరం ప్రత్యహం ధాన్యయాచ్ఞా । కణశోపాదానం కణోపాదా
నంచ శిలోంఛనం । అతోత్తరోత్తరాప్రశస్తా । శిలోంఛనంకలౌ
నిషిద్ధం । కుసూలకుంభీధాన్యోవాత్ర్యాహికోశ్వస్తనోపివా । కుటుంబ
పోషణే ద్వాదశాహపర్యాప్తధాన్యః కుసూలధాన్యః । షడహపర్యా
ప్తధాన్యః కుంభీధాన్యః । నకుర్యాత్కృషి వాణిజ్యం సేవావృత్తిం
తథైవచ । బ్రాహ్మణ్యాద్ధీయతే తేనతస్మాత్తాని వివర్జయేత్ ।

౧ ॥ ఇత్యుక్తేర్వార్తా వృత్తిరాపద్విషయా పుత్రిమాంసం వరం భోక్తుం నతు రాజప్రతిగ్రహః । ఇతి వాక్యమధర్మవర్తి రాజప్రతిగ్రహవిషయం। వృద్ధౌచ మాతాపితరౌ సాధ్వీభార్యా శిశుః సుతశ్ఛాయాజ్యయాజన శూద్రప్రతిగ్రహాది నాపిపోషణీయా ఇత్యప్యాపది । శాకపయోదధి పుష్పజలకుశభూమయః కులటాషండ పతితభిన్నాత్ నీచాదప్యయాచితప్రాప్తా గ్రాహ్యాః । బ్రహ్మచారీయతిశ్చైవవిద్యార్థీగురుపోషకః । అధ్వగః క్షీణవృత్తిశ్చషట్ పక్వాన్నస్యభిక్షుకాః ॥ ౧ ॥ శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషావృత్తిః । ఆపదికృష్యాదిః ॥

॥ ౧౧౧ ॥ చతుర్థభాగే మధ్యాహ్నస్నానమ్.

ప్రాతర్గోమయస్నానం । మధ్యాహ్నే మృత్తికాస్నానం । అనయోర్విధిః ప్రాయశ్చిత్తే ఉక్తః । శేషవిధిః ప్రాతఃస్నానవత్ । బ్రహ్మయజ్ఞాంగతర్పణాత్ప్రాక్ వస్త్రం న నిష్పీడ్యమితి విశేషః । తతో ధృతపుండ్రో మధ్యాహ్నసంధ్యాం కుర్యాత్ । అధ్యర్ధయామాదాసాయంసంధ్యామాధ్యాహ్నికీష్యతే ॥

మధ్యాహ్నసంధ్యా.

తత్ర విశేషః। సూర్యశ్చేతిస్థానే ఆపః పునంత్వితిమంత్రాచమనం। ఆపః పునంత్విత్యస్య నారాయణయాజ్ఞవల్క్య ఆపః పృథివీ బ్రహ్మణస్పతిరష్టీ। మంత్రాచమనే వినియోగః । ఓం ఆపః పునంతు పృథివీం పృథివీ పూతా పునాతు మాం। పునంతు బ్రహ్మణస్పతిర్బ్రహ్మపూతా పునాతు మాం । యదుచ్ఛిష్టమభోజ్యం యద్వా దుశ్చరితం మమ । సర్వం పునంతు మామాపోఽసతాం చ ప్రతిగ్రహగ్ం స్వాహా । ఇతి పిబేత్ । అఘమర్షణాంతే తిష్ఠ హంసః శుచిషదిత్యస్య గౌతమః సూర్యో జగతీ సూర్యార్ఘ్యదానే వినియోగః । ఓం హంసః శుచిష । ఏకార్ఘ్యం । అర్ఘ్యాంతే ఉపస్థానం । ఊర్ధ్వబాహుః । ఉదుత్యమితి త్రయోదశర్చస్య ప్రస్కణ్వః సూర్యో గాయత్రీ అంత్యాశ్చతస్రోఽనుష్టుభః । సూర్యోపస్థానే । కేచిచ్చిత్రం దేవానా

మితిషడ్భిరప్యుపతిష్ఠంతే । శేషముపస్థానవర్జ్యం ప్రాతఃసంధ్యావత్ । రాత్రౌ మధ్యాహ్నసంధ్యాయాం ఆకృష్ణేనేత్యర్ఘ్యదానం గాయత్ర్యా ప్రాయశ్చిత్తార్థం ద్వితీయం దత్వా హవిష్పాంతమితి పంచర్చోపస్థానం అథ తైత్తిరీయాణాం । ఆపః పునంత్విత్యపః పీత్వా । దధిక్రావ్ణ్ణ ఇతి పూర్వవత్కృత్వా సూర్యాయైకమర్ఘ్యం గాయత్ర్యా దత్వోర్ధ్వబాహుస్తిష్ఠన్నుపతిష్ఠేత్ ఉద్వయం ॥ ౧ ॥ ఉదుత్యం జాతవేదసం ॥ ౧ ॥ చిత్రం దేవానాం ॥ ౧ ॥ తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాత్ ॥ ౧ ॥ య ఉదగాన్మహతో ॥ ౧ ॥ తతో జపాది ఉపస్థానవర్జ్యం ప్రాగ్వత్ । అథ కాతీయానాం । ఆపః పునంత్వితి ప్రాగ్వత్ । గాయత్ర్యా ఏకార్ఘ్యం । ఉద్వయమిత్యాదిచతుర్భిరుపస్థానం । జపాంతే శక్తస్య పూర్వోక్తైర్విభ్రాడిత్యనువాకాదిభిరుపస్థానం । శేషం ప్రాగ్వత్ ॥

॥ ౧౧౨ ॥ అథ బ్రహ్మయజ్ఞః.

స చ ప్రాతర్హోమోత్తరం వా మధ్యాహ్నసంధ్యోత్తరం వా వైశ్వదేవాంతే వా సకృద్దేవకార్యః । భట్టోజిదీక్షితీయే తు ప్రాతరాహుతేరనంతరకాలః శాఖాంతరవిషయః ॥

ఆశ్వలాయనబ్రహ్మయజ్ఞః.

ఆశ్వలాయనైస్తు మధ్యాహ్నసంధ్యోత్తరమేవానుష్ఠేయ ఇత్యుక్తం। శుష్కం వాసస్తదభావే ఆర్ద్రం త్రిర్విధూనవ్వాసః పరిధాయ ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం బ్రహ్మయజ్ఞం కరిష్యే। తదంగతయా దేవర్ష్యాచార్యతర్పణం కరిష్యే । మృతపితృకైః పితృతర్పణం చ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య దర్భేషు దర్భపాణిః ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య వామజంఘోపరిమూలదేశే దక్షిణపాదం నిధాయాథవా వామపాదాంగుష్ఠోపరి దక్షిణ పాదాంగుష్ఠం నిధాయైవముపస్థం కృత్వా దక్షిణజానుస్థే వామే కరే ఉత్తానే ప్రాగగ్రాంగులౌ ప్రాగగ్రే ద్వే పవిత్రే ధృత్వా దక్షిణకరేణ తథైవ సంపుటీకృత్య ద్యావాపృథివ్యోః సంధిమీక్షమాణో నిమీలితాక్షో వా । ఓంకారవ్యాహృ

తీః సకృదుచ్చార్య గాయత్రీం పచ్ఛోఽర్ధర్చశః సర్వామనవానామితి త్రిర్జపే
త్ । తతోఽగ్నిమీళ ఇతి సూక్తం పఠిత్వా సంహితా బ్రాహ్మణషడంగాని
ఏకం సమాప్య పరమితి అధ్యాయం సూక్తమృచం వా యథాశక్తి క్రమశః
పఠేత్ । మంత్రబ్రాహ్మణాదీని భాగశః సర్వాణి యథాశక్తి ప్రతిదినం
పఠేదితి కేచిత్ । ఏవం చతుర్వేదాధ్యాయీ క్రమశశ్చతుర్వేదాన్ భాగశః
సర్వానేవ వా ఋగ్వేదపూర్వకాన్ పఠేత్ । ఏకైకశాఖాధ్యాయీ తు
స్వశాఖామేవ । శాఖాధ్యయనాభావే । సూక్తమృచం వా పఠిత్వైవం
యజుః సామచోపనిషదశ్చేతిహాస పురాణాదీంశ్చ పఠేత్ । పురుష
సూక్తముక్త్వా । నమో బ్రహ్మణే నమో అస్త్వగ్నయ ఇతి ఋచం త్రిః
పఠేత్ । నాత్ర ఋష్యాదిస్మరణం విద్యుదసీత్యాదేరాద్యంతే పాఠస్తై
త్తిరీయవిషయః । ఉపవిశ్య పాఠాశక్తస్తిష్ఠన్ వ్రజన్ శయానో వా పఠే
దిత్యాశ్వలాయనః । అనధ్యాయే ష్వల్పం పఠేత్ । అథ తర్పణం ।
తత్ర సవ్యేన దేవతీర్థేన దర్భాగ్రైర్దేవ తర్పణం । తద్యథా । సాక్షత
జలైర్దేవర్షి తర్పణం । సతిలజలైరాచార్యపితృతర్పణం । ప్రజాపతిస్తృ
ప్యతు ॥౧॥ బ్రహ్మా తృప్యతు ॥ ౨ ॥ వేదాస్తృప్యంతు ॥ ౩ ॥ దేవాస్తృ
ప్యంతు ॥ ౪ ॥ ఋషయస్తృప్యంతు ॥ ౫ ॥ సర్వాణిచ్ఛందాంసి తృప్యం
తు ॥౬॥ ఓంకారస్తృప్య ॥ ౭ ॥ వషట్కారస్తృప్య ॥ ౮ ॥ వ్యాహృత
యస్తృప్యం ॥ ౯ ॥ సావిత్రీ తృప్యంతు ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞాస్తృప్యంతు ॥౧౧॥
ద్యావాపృథివీ తృప్యతాం ॥౧౨॥ అంతరిక్షం తృప్యంతు ॥౧౩॥ అహోరా
త్రాణి తృప్యంతు ॥౧౪॥ సాంఖ్యాస్తృప్యంతు ॥ ౧౫ ॥ సిద్ధాస్తృప్యం ॥
౧౬ ॥ సముద్రాస్తృప్యం ॥ ౧౭ ॥ నద్యస్తృప్యం ॥ ౧౮ ॥ గిరయస్తృ
ప్యం ॥ ౧౯ ॥ క్షేత్రౌషధివనస్పతి గంధర్వాప్సరసస్తృప్యం ॥ ౨౦ ॥ నా
గాస్తృప్యం ॥౨౧॥ వయాంసి తృప్యం ॥౨౨॥ గావస్తృప్యం ॥ ౨౩ ॥
సాధ్యాస్తృప్యం ॥౨౪॥ విప్రాస్తృప్యం ॥౨౫॥ యక్షాస్తృప్యం ॥౨౬॥
రక్షాంసి తృప్యం ॥ ౨౭ ॥ భూతాని తృప్యం ॥ ౨౮ ॥ ఏవమంతాని తృప్యం
తు ॥ ౨౯ ॥ అథ ఋషయః నివీతీ । కనిష్ఠికామూలేన దర్భమధ్యైః ।

శతర్చినస్తృప్యం । మాధ్యమాస్తృప్యం । గృత్సమదస్తృప్య । విశ్వా
మిత్రస్తృప్య । అత్రిస్తృప్య । వామదేవస్తృప్య । భరద్వాజస్తృప్య ।
వసిష్ఠస్తృప్య । ప్రగాథాస్తృప్యం । పావమాన్యస్తృప్యం । క్షుద్రసూ
క్తాస్తృప్యం । మహాసూక్తాస్తృప్యం ॥౨॥ ఏకత్వద్విత్వబహుత్వేషు తృ
ప్యతు తృప్యతాం తృప్యంతు ఇతి యథాయథం వదేత్ । అథ ప్రాచీనా
వీతీ । పితృతీర్థేన ద్విగుణీకృత దర్భమూలాగ్రైః । సుమంతు జైమిని
వైశంపాయన పైల సూత్ర భాష్య భారత మహాభారత ధర్మాచార్యాస్తృ
ప్యంతు ॥౧॥ జానంతి బాహవి గార్గ్య గౌతమ శాకల్య బాభ్రవ్య మాం
డవ్య మాండూకేయాస్తృప్యంతు ॥ ౨ ॥ గర్గీ వాచక్నవీ తృప్య ॥ ౩ ॥
వడవా ప్రాతీథేయీ తృప్య ॥౪॥ సులభా మైత్రేయీ తృప్య ॥ ౫ ॥ కహో
ళం తర్పయామి ॥౬॥ కౌషీతకంత ॥౭॥ మహాకౌషీతకంత ॥౮॥ పైగ్యంత॥
౯॥ మహాపైగ్యంత ॥౧౦॥ సుయజ్ఞంతర్పయా ॥౧౧॥ సాంఖ్యాయనంత॥
౧౨॥ ఐతరేయంత ॥౧౩॥ మహైతరేయంత ॥౧౪॥ శాకలంత ॥ ౧౫ ॥
బాష్కలంత ॥౧౬॥ సుజాతవక్త్రంత ॥౧౭॥ ఔదవాహింత ॥౧౮॥ మ
హౌదవాహింత ॥౧౯॥ సౌజామింత ॥౨౦॥ శౌనకంత ॥ ౨౧ ॥ ఆశ్వలా
యనంత ॥౨౨॥ యేచాన్యే ఆచార్యాస్తే సర్వే తృప్యంతు ॥౨౩॥ తతో
మృతపితృకః పితృత్రయీం మాతృత్రయీం సపత్నీకమాతామహత్ర
యీం పత్న్యాద్యేకోద్దిష్టగణాంశ్చ మహాలయ ప్రకరణోక్తాన్మృతాం
స్తర్పయేత్ సంబంధం ప్రథమం బ్రూయాన్నామ గోత్రమనంతరం ।
పశ్చాద్రూపం విజానీయాత్క్రమ ఏష సనాతనః ॥ ౧ ॥ ఏకైకమంజలిం
దేవేభ్యో ద్వౌ ద్వౌ ఋషిభ్యస్త్రీంస్త్రీన్పితృభ్య ఇతి సంఖ్యావిశేషః ।
ఆశ్వలాయనానాం వైకల్పికః । తత్సూత్రే సంఖ్యాఽనుక్తేః యేషాం
సూత్రే సంఖ్యోక్తిస్తేషాం నిత్య ఇతి మాధవః । మాతృత్రయీభిన్నస్త్రీ
భ్య ఏకాంజలిః ॥

తర్పణాదివిచారః.

ఏతావద్విస్తృత తర్పణాశక్తౌ । ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతం దేవర్షిపితృ

మానవాః । తృప్యంతుపితరః సర్వేమాతృమాతామహాదయః ॥ ౧ ॥ అతీతకులకోటీనాంసప్తద్వీపనివాసినాం। ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాదిదమస్తుతిలోదకం ॥ ౨ ॥ ఇతిత్రిస్త్రిర్దద్యాత్ । తతో యేకేచాస్మత్కులేజాతాఅపుత్రాగోత్రిణోమృతాః । తేగృహ్ణంతుమయాదత్తం వస్త్రనిష్పీడనోదకం ॥౧॥ ఇతిపరిధానవస్త్రంభూమౌనిష్పీడ్యదద్యాత్ । అత్రబహ్వృచానాంప్రాచీనావీతీ । అన్యేషాంనివీతీ । ఇదంగృహేనిషిద్ధం । బ్రహ్మయజ్ఞోగ్రామాద్బహిరుదకసమీపేవిహితః । గ్రామేమనసాధీయీత । సవ్యాన్వారబ్ధదక్షిణేనవా అంజలినావాతర్పణం । తర్పణందర్భాచ్ఛన్నేస్థలేకార్యంనతుజలే । పాత్రాద్వాజలమాదాయశుభే పాత్రాంతరేక్షిపేత్ । జలపూర్ణేథవాగర్తేనస్థలేతువిబర్హిషి ॥ ౧ ॥ హేమరౌప్య తామ్రకాంస్యమయే పాత్రేనమృన్మయే । యత్రశుచిస్థలం తత్రతర్పణం స్యాన్నదీజలే ॥ ౨ ॥ అనామికాధృతం హేమతర్జన్యాం రౌప్యమేవచ । కనిష్ఠికాధృతంఖంగంతేనపూతోభవేన్నరః ॥౩॥ అంగుల్యగ్రేతీర్థం దైవంస్వల్పాంగుల్యోర్మూలేకాయం । మధ్యేఽంగుష్ఠాంగుల్యోః పిత్ర్యంమూలేత్వంగుష్ఠస్యబ్రాహ్మం ॥ ౧ ॥ ఉద్ధృతజలేనపితృతర్పణేతిలాన్సంమిశ్రయేజ్జలే అనుద్ధృతజలేనతర్పణే వామహస్తేతిలాగ్రాహ్యాః । తిలతర్పణం గృహేనిషిద్ధం । రవిభృగువారే సప్తమీనందాసుకృత్తికా మఘాభరణీషుమన్వాదౌ యుగాదౌచ । పిండదానంమృదాస్నానంనకుర్యాత్తిల తర్పణం । పిత్రోః శ్రాద్ధదినే నిత్యతర్పణేతిలానిషిద్ధాః । పర్వదినేనిషిద్ధతిథివారాదిష్వపితిల తర్పణం । వికిరేపిండదానేచతర్పణే స్నానకర్మణి । ఆచాంతః సన్ పవిత్రకుర్వీతదర్భసంత్యాజనంబుధః ॥ ౧ ॥ దర్భత్యాగమంత్రస్తు । యేషాం పితానచభ్రాతాన పుత్రోనాన్యగోత్రిణః । తేసర్వేతృప్తిమాయాంతుమయోత్సృష్టైఃకుశైస్తథా ॥ ౧ ॥ ఇతి అథహిరణ్యకేశీయానాం సంకల్పాది త్రిగాయత్రీజపాంతం ప్రాగ్వత్ ॥

హిరణ్యకేశీయబ్రహ్మయజ్ఞః.

తతఇషేత్వోర్జేత్వేతిఅధ్యాయమనువాకంవా యథాశక్తిపఠిత్వా ఋచంసామషడంగేతిహాస పురాణాదీనిపఠిత్వా నమోబ్రహ్మణఇత్యేతయాత్రిః పరిదధాతి । అథతర్పణం । తచ్చతైత్తిరీయాణాంబ్రహ్మయజ్ఞాంగంనభవతి । తేనబ్రహ్మయజ్ఞోత్తరం వ్యవహితకాలేపి బ్రహ్మయజ్ఞాత్ప్రాగపిభవతి । ఏవంకాణ్వమాధ్యందినానామపి । అతో దేవర్ష్యాచార్యపితృతృప్తిద్వారాశ్రీపరమేశ్వర । దేవర్ష్యాచార్యపితృతర్పణంకరిష్యేఇతిపృథగేవసంకల్పః । పూర్వవదేకైకాంజలినాదేవతర్పణం । బ్రహ్మాణంతర్పయామి । ప్రజాపతింతర్ప । బృహస్పతిం।అగ్నిం। వాయుం। సూర్యం । చంద్రమసం । నక్షత్రాణి । ఇంద్రగ్ంరాజానం । యమగ్ంరాజానం ।వరుణగ్ంరాజానం । సోమగ్ంరాజానం । వైశ్రవణగ్ంరాజానం । వసూన్ । రుద్రాన్ । ఆదిత్యాన్ । విశ్వాన్దేవాన్। సాధ్యాన్ । ఋభూన్ । భృగూన్ । మరుతః । అథర్వణః। అంగిరసస్తర్పయామీతి । నివీతి । ఉదఙ్ముఖః । విశ్వామిత్రం । జమదగ్నిం । భరద్వాజం । గౌతమం । అత్రిం । వసిష్ఠం । కశ్యపం । అరుంధతీం । అగస్త్యం । కృష్ణద్వైపాయనం । జాతూకర్ణ్యం । తరుక్షం । తృణబిందుం । వర్మిణం । వరూథినం । వాజినం । వాజిశ్రవసంతర్పయామి । సత్యశ్రవసంత । సుతశ్రవసం । సోమశుష్మాయణం। సత్వవంతం । బృహదుక్థం।వామదేవం। వాజిరత్నం । హర్యజ్వాయనం । ఉదమయం । గౌతమం । ఋణంజయం । ఋతంజయం । కృతంజయం । ధనంజయం । బభ్రుం । త్ర్యరుణం । త్రివర్షం । త్రిధాతుం । శిబిం । పరాశరం । విష్ణుంత। రుద్రం। స్కందం । కాశీశ్వరం । జ్వరంత । ధర్మం । అర్థం । కామం । క్రోధం । వసిష్ఠం । ఇంద్రం । త్వష్టారంత । కర్తారం । ధర్తారం । ధాతారం । మృత్యుం । సవితారంత । సావిత్రీంతర్ప । ఋగ్వేదంత । యజుర్వేదం । సామవేదం । అథర్వవేదం । ఇతిహాసపురాణంత ॥౬౨॥ ఇతిద్వాదశ

పంజలీ । ప్రాచీనావీతీదక్షిణాముఖః । వైశంపాయనం । పైలింగుం । తిత్తిరం త । ఉఖం త । ఆత్రేయంపదకారం । కౌండిన్యంవృత్తికారం । సూత్రకారాన్ । సత్యాషాఢం త । ప్రవచనకర్తౄన్ । ఆచార్యాన్ । ఋషీన్ । వానప్రస్థాన్ । ఊర్ధ్వరేతసః । ఏకపత్నీస్తర్పయామీతి త్రీంస్త్రీనంజలీనితి విశేషః । శేషం పితృతర్పణాదిసర్వం ప్రాగుక్తమేవ । అథాపస్తంబాదీనాం బ్రహ్మదయోయదేవాః ॥

ఆపస్తంబాదిబ్రహ్మయజ్ఞః.

సర్వాన్ దేవాంస్త । సర్వాన్ దేవగణాంస్త । సర్వాః దేవపత్నీః । సర్వాన్ దేవపుత్రాన్ । సర్వాన్ దేవపౌత్రాంస్త । భూర్దేవాన్ । భువర్దేవాన్ । సువర్దేవాన్ । భూర్భువఃసువర్దేవాన్ । కృష్ణద్వైపాయనాదయో యేఋషయః తానృషీన్ । సర్వానృషీన్ । సర్వానృషిగణాన్ । సర్వాన్ ఋషిపత్నీః । సర్వానృషిపుత్రాన్ । సర్వానృషిపౌత్రాన్ ॥౬॥ భూర్ఋషీన్ ॥ ౪ ॥ ఏవంసోమః పితృమాన్యమోంగిరస్వానగ్నిష్వాత్తాః । తాన్పిత్రానిత్యాదయోదశ పితృపర్యాయాఊహ్యాః । ఏవమన్యేషామప్యూహ్యం । అథ కాత్యాయనానాం ॥

కాత్యాయనబ్రహ్మయజ్ఞః.

ప్రాఙ్ముఖఆచమ్యపవిత్రేధృత్వా ప్రాణానాయమ్య శ్రీపరమేశ్వర-ర్థం బ్రహ్మయజ్ఞేనయక్ష్యే । దర్భాసంజలౌధృత్వాదక్షిణజానౌధృత్వా సూత్రాంతరాద్గాయత్రీం త్రిరుచ్చార్యఇషే త్వేత్యాదిఆరభ్యసంహితాం బ్రాహ్మణం చపూర్వోక్తరీత్యాపఠేత్ । అంతేఉపనిషదితిహాసపురాణాదిపఠిత్వాఅంతే ఓంస్వస్తీతివదేత్ । సూత్రాంతరోక్తత్వాత్ నమోబ్రహ్మణఇతిత్రిః పఠంతికేచిత్ । అథతర్పణం । ఏతచ్చప్రాతఃసంధ్యోత్తరంవామధ్యాహ్నే బ్రహ్మయజ్ఞోత్తరంవాసకృదేవకార్యం । బ్రహ్మయజ్ఞస్యవైకల్పికంకాలత్రయముక్తం । తతోదేవర్షిపితృతర్పణంకరిష్యఇతిసంకల్ప్య యదాపూర్వోక్తధర్మేణ దేవతర్పణం । భూర్మహాతామహాదిపాతేవాదభూనా స్తర్ప్య

విశ్వేదేవాసఆగతేతిద్వేనానావాహ్య విశ్వేదేవాఃశృణుతేమమితిజపిత్వా తిర్యగ్రాగ్రాన్దర్భాన్ధృత్వాదేవతీర్థేన । ఓంబ్రహ్మాతృప్యతాం । విష్ణుస్తృప్యతు । రుద్ర । ప్రజాపతి । దేవాస్తృ । ఛందాంసి । వేదా । ఋషయ । పురాణాచార్యా । గంధర్వా । ఇతరాచార్యా । సంవత్సరః సావయవ । దేవ్యస్తృప్యంతాం । అప్సరసః । దేవానుగా । నాగా । సాగరా । పర్వతా । సరిత । మనుష్యా । యక్షా । రక్షాంసి । పిశాచా । సుపర్ణా । భూతాని । పశవ । వనస్పతయ । ఓషధయ । భూతగ్రామశ్చతుర్విధస్తృప్యతామితిసర్వత్రసప్రణవం ప్రథమాంతంనామోచ్చార్యతర్పయేత్ ॥౨౯॥ సత్యఋషయఇతిమంత్రేణర్షీనావాహ్యనివీతీ ద్విద్విః । సనకస్తృప్యతు । సనందన । సనాతన । కపిల । ఆసురి । వోఢుస్తృ । పంచశిఖ ॥ ౭ ॥ అపసవ్యం । ఉశంతస్త్వేతిపితౄనావాహ్య । ఆయంతునఃపితర ఇతిజపిత్వాపితృతీర్థేనత్రిస్త్రిః । కవ్యవాహానలస్తృప్యతాం । సోమ । యమ । అర్యమా । అగ్నిష్వాత్తాఃపితరస్తృప్యంతాం । సోమపాఃపితరః ॥ బర్హిషదః । యమాయనమస్తర్పయామి । ధర్మరాజాయ । మృత్యవే । అంతకాయ । వైవస్వతాయ । కాలాయ । సర్వభూతక్షయాయ । ఔదుంబరాయ । దధ్నాయ । నీలాయ । పరమేష్ఠినే । వృకోదరాయ । చిత్రాయ । చిత్రగుప్తాయ ॥ ౧౪ ॥ యమతర్పణం వైకల్పికం । సూత్రేపకెఇత్యుక్తేః । జీవత్పితృకస్యామణిబంధపర్యంతమపసవ్యంసర్వత్ర । తతోమృతపితృకఃపిత్రాదిత్రయీం మాత్రాదిత్రయీంచ తర్పయిత్వా । ఉదీరతామితినవభిఋగ్భిస్తర్పణం జలస్థానే అంజలినాధారాంనిషించేత్ ఉదీరతాం ॥ ౧ ॥ అంగిరసోనః పితరో ॥ ౨ ॥ ఆయంతునః ॥ ౩ ॥ ఊర్జంవహంతీరమృతం ॥ ౪ ॥ పితృభ్యః స్వధానమః ॥ ౫ ॥ యేచేహ ॥ ౬ ॥ మధువాతా ఇతి తిస్రఇతి ॥ ౯ ॥ ప్రత్యృచంప్రత్యేకం కుర్యాత్ తృప్యధ్వమితిచత్రిః సించేత్ । తతోనమోవః పితరః ఇత్యష్టౌయజూంషిపఠిత్వా మాతామహాదీనేకోద్దిష్టగణాంశ్చతర్పయేత్ । దేవాగాతువిద ఇతివిస

ర్జయేత్ । స్నానవస్త్రనిష్పీడనోదకదానాదిప్రాగ్వత్ । ప్రాతర్హోమోత్తరం దేవతార్చనం నకృతంచేచ్చతుర్థభాగే । బ్రహ్మయజ్ఞోత్తరం కార్యం ॥

॥ ౧౧౩ ॥ అథ పంచమభాగకృత్యమ్.

వైశ్వదేవః ప్రకర్తవ్యః పంచసూనాపనుత్తయే । కండనీ పేషణీచుల్లీజలకుంభోథమార్జనీ ॥ ౧ ॥ ఇతి పంచహింసాస్థానానిపంచసూనాః వైశ్వదేవస్య ప్రాతరేవ ప్రారంభోనత్వగ్నిహోత్రాదివత్సాయం॥

వైశ్వదేవపంచమహాయజ్ఞాదివిచారః.

తేన ప్రాతఃసాయంవైశ్వదేవేత్యాదిరేవసంకల్పః। పంచమహాయజ్ఞా అహరహఃకర్తవ్యాః। తేచ బ్రహ్మయజ్ఞదేవయజ్ఞభూతయజ్ఞపితృయజ్ఞమనుష్యయజ్ఞాఖ్యాః। తత్రబ్రహ్మయజ్ఞఉక్తః। బహ్వృచాదీనాం వైశ్వదేవో దేవయజ్ఞాదియజ్ఞత్రయరూపః । మనుష్యయజ్ఞస్తు మనుష్యేభ్యోన్నదానం । గృహపక్వహవిష్యాన్నైస్తైలక్షారాదివర్జితైః । జుహుయాత్సర్పిషాభ్యక్తైర్గృహ్యేఽగ్నౌలౌకికేఽపివా॥౧॥యస్మిన్నగ్నౌపచేదన్నం తస్మిన్హోమోవిధీయతే। వైశ్వదేవాంతర్గతపితృయజ్ఞేనైవనిత్యశ్రాద్ధసిద్ధేర్ననిత్యశ్రాద్ధార్థంవిప్రభోజనం । అనేనైవదర్శశ్రాద్ధస్యాపిసిద్ధ్యాదర్శశ్రాద్ధమప్యశక్తైః సంవత్సరమధ్యే సకృదేవకార్యమితి భట్టోజీయే । సూతకేపంచమహాయజ్ఞానాం లోపఇత్యుక్తం । సచాయం వైశ్వదేవ ఆత్మసంస్కారార్థోన్న సంస్కారార్థశ్చ తెనా విభక్తానాం పాకైక్యే పృథగ్వైశ్వదేవోన । విభక్తానాంతుపాకైక్యేపిహవిష్యాంతరేణ పృథగేవ । అవిభక్తానాం పాకభేదేపృథక్ వైశ్వదేవః కృతాకృత ఇతిభట్టోజీయే । పాకాసంభవే ఏకాదశ్యాదౌ తండులైర్వాపయో దధిఘృతఫలోదకాదిభిర్వాకార్యః । హస్తేనాన్నాదిభిః కుర్యాదద్భిరంజలినా జలే । కోద్రవంచణకం మాషంమసూరంచ కులిత్థకం ॥ ౧ ॥ క్షారం లవణం సర్వంవైశ్వదేవేవివర్జయేత్ । ప్రవసతాగృహే పుత్ర ర్త్విగాదిద్వారా వైశ్వదేవః కారయితవ్యః । గృహేకర్త్రంతరా

భావే ప్రవాసేస్వయం కార్యః । వైశ్వదేవోబహ్వృచైస్తైత్తిరీయైశ్చ దివారాత్రౌచేతిద్వివారం కార్యః । అశక్తైస్త్వేకకాలేఏవద్విరావృత్త్యా సహవాకార్యః । బహ్వృచతైత్తిరీయయోర్లౌకికాగ్నౌ పాకోవైశ్వదేవశ్చేతి ప్రాయేణాచారః । అథప్రాతఃసాయం వైశ్వదేవస్యసహకరణపక్షే తంత్రప్రయోగః । తత్రవైష్ణవైర్భగవతే షోడశోపచారేషు దీపాంతానుపచారాన్సమర్ప్య సర్వాన్నాత్పురుషాహార పర్యాప్తం నైవేద్యం సమర్ప్య శేషాన్నేనవైశ్వదేవఃకార్యః । వైష్ణవభిన్నైస్తువైశ్వదేవాంతేతచ్ఛేషేణనైవేద్యః కార్యః । విష్ణోర్నివేదితాన్నేనయష్టవ్యం దేవతాంతరం । పితృభ్యశ్చాపితద్దేయంతదానంత్యాయకల్పతే ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదివచనానాంవైష్ణవవిషయకత్వస్యనిబంధకారైరుక్తత్వాత్। అత్రవైష్ణవా నారాయణాష్టాక్షరాది వైష్ణవమంత్రదీక్షోపదేశజపపరా ముఖ్యాః । ఉపదేశః కలౌయుగ ఇతిస్మృత్యోపదేశ మాత్రస్యాపిదీక్షాసమఫలత్వాత్ । గౌణాశ్చపారంపర్యాగతారుణోదయ విద్ధైకాదశ్యనుపవాస శుక్లకృష్ణైకాదశ్యుపవాసాదియత్కించిద్ధర్మ మాత్రపరామంత్రోపదేశాది రహితాః । నను । పాంచరాత్రాద్యాగమోక్త దీక్షాం ప్రాప్తోహివైష్ణవః । ఇత్యుక్తేః కించిద్ధర్మ మాత్రానుష్ఠానేన కథం వైష్ణవత్వమితిచేత్ । గాయత్ర్యధ్య యనాదిక్షత్రియ వైశ్యసాధారణ ధర్మవతాంయాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహరూపాసాధారణ ధర్మశూన్యానాం పిత్రాదిపరంపరయా వైశ్యాది వృత్తిపరాణామప్యవ్యభిచరితైక గోత్రత్వాది యత్కించిద్ బ్రాహ్మణధర్మమాత్రేణ యథా బ్రాహ్మణత్వం తదుచితసూతకాద్యాచారశ్చతథాకలియుగే కించిద్ధర్మేణాపి వైష్ణవత్వంతదుచితాచారశ్చయుజ్యతే క్షత్రియాణాంహిపురోహితభేదేనగోత్రభేదస్తేనయదుపవంశేషు పరస్పరం వివాహోనైవం బ్రాహ్మణేష్వితిస్పష్టం । ఏవంశ్రాద్ధేపినైవేద్యం సమర్ప్యపితృభ్యోన్ననివేదనంజ్ఞేయం ॥

ఆశ్వలాయనానాం వైశ్వదేవః.

మమాత్మాన్న సంస్కారపంచసూనాజనితదోష పరిహార ద్వారా శ్రీపర । ప్రాతర్వైశ్వదేవం సాయం వైశ్వదేవంచ సహతంత్రేణ కరిష్యే । కుండేస్థండిలాదౌవాపచనాగ్నిం వ్యాహృతిభిః పావకనామానం ప్రతిష్ఠాప్యచత్వారిశృంగేతి ధ్యాత్వాపరిసముహ్య పర్యుక్ష్య విశ్వానినఇత్యర్చనాది విధాయఘృతాక్తమన్నమగ్నావధిశ్రిత్యప్రోక్ష్యోద్వాస్యాగ్నేః పశ్చాన్నిధాయత్రిధావిభజ్య ప్రథమభాగం దేవేభ్యోజుహుయాత్ । తద్యథా । హృదిసవ్యంకరం నిధాయోత్తానహస్తేన । సూర్యాయస్వాహాసూర్యాయేదంనమమ । ప్రజాపతయే । సోమాయ వనస్పతయే । అగ్నీషోమాభ్యాం । ఇంద్రాగ్నిభ్యాం।ద్యావాపృథివీభ్యాం। ధన్వంతరయే । ఇంద్రాయ । విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః । బ్రహ్మణే । ఇతి దశప్రాతర్వైశ్వదేవాహుతయః । అథసాయంవైశ్వదేవీయాః । అగ్నయేస్వాహేతిహుత్వా ప్రజాపతయఇత్యాది పునర్నవజుహుయాత్ । ఏవంవింశత్యాహుతీర్హుత్వా ప్రాయశ్చిత్తార్థం వ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిర్హుత్వానహుత్వావా పరిసమూహనపర్యుక్షణే కుర్యాత్ । ఓంచమఇత్యుపతిష్ఠేత్ । ఇతిదేవయజ్ఞః । అథ బలిహరణాఖ్యోభూతయజ్ఞః । ద్వితీయభాగాద్గృహీత్వా శుద్ధభూమౌ । సూర్యాయస్వాహా సూర్యాయేదంనమమేత్యేవం దశాహుతీః ప్రాక్సంస్థానిరంతరాహుత్యామధ్యేంతరాలంత్యక్త్వా । అద్భ్యఃస్వాహా । ఓషధివనస్పతిభ్యః । గృహాయ । గృహదేవతాభ్యః । వాస్తుదేవ । ఇతిప్రాక్ సంస్థాహుత్వా అద్భ్యఆహుతేఃపశ్చాత్ । ఇంద్రాయ । తదుత్తరేఇంద్రపురుషేభ్యః। అంతరాలస్యదక్షిణె । యమాయ । తదుత్తరే । యమపురుషేభ్యః । బ్రహ్మణఆహుతేఃప్రాక్ । వరుణాయ । తదుత్తరె। వరుణపురుషేభ్యః । అంతరాలస్యోత్తరే। సోమాయ । తదుత్తరె । సోమపురుషేభ్యః। అంతరాలే। బ్రహ్మణె। బ్రహ్మపురుషేభ్య। విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః।సర్వేభ్యోభూతేభ్యః। దివాచారిభ్యః। సోమపురుషోత్తరే। రక్షోభ్యః । ఏవమే

వసూర్యస్థానే ప్రథమమగ్నయేహుత్వా ప్రజాపతయఇత్యాదిపూర్వవత్ సాయంవైశ్వదేవసంబంధిద్వితీయబలిహరణంకుర్యాత్ । తత్రదివాచారిభ్యఇత్యస్యస్థానేన క్తంచారిభ్యః స్వాహేతిజుహుయాదితివిశేషః।ఇతిభూతయజ్ఞః । ప్రాచీనావీతీ । తృతీయభాగాదాదాయస్వధాపితృభ్యఇతియమబలేర్దక్షిణతోదత్త్వాపితృభ్య ఇదంనమమేతిత్యక్త్వాద్వితీయబలేర్దక్షిణతః । ద్వితీయపితృయజ్ఞమేవంకుర్యాత్ । ఇతిపితృయజ్ఞః । అపరేచ క్రాకారంబలిమాహుః । బలావనుద్ధృతేనాద్యాన్నోద్ధరేచ్చేత్స్వయంబలిం । తతోగృహాంగణేభూమావపఆసిచ్య । ఐంద్రవారుణవాయవ్యాయామ్యాంనైరృతికాశ్చయే । తేకాకాఃప్రతిగృహ్ణంతుభూమ్యాంపిండంమయోజ్ఝితం ॥౧॥ ఇతిపితృయజ్ఞశేషేణదత్త్వా । వైవస్వతకులేజాతౌద్వౌశ్యామశబలౌశునౌ । తాభ్యాంపిండోమయాదత్తోరక్షేతాంపథిమాంసదా ॥౧॥ యేభూతాఃప్రచరంతి । ఇతిద్వయంభూతయజ్ఞశేషేణదద్యాత్ । యేభూతాఇతిమంత్రేతంత్రేణ వైశ్వదేవప్రయోగేదివానక్తంబలిమితిసారః । అహ్నిరాత్రౌచపృథక్ప్రయోగేదివాబలిమిచ్ఛంతోనక్తం బలిమిచ్ఛంతఇతివిభాగేనసారః । ప్రక్షాలితపాణిపాదఆచమ్య గృహం ప్రవిశ్యశాంతాపృథివీత్యాదిజపిత్వా విష్ణుంస్మృత్వాకర్మార్పయేత్ । అథమనుష్యయజ్ఞః । అతిథిభోజనపర్యాప్తంవా షోడశగ్రాసమితంవా గ్రాసచతుష్టయంవాగ్రాసమితంవాన్నం సనకాదిమనుష్యేభ్యోహంత ఇదంనమమేతిదద్యాత్ । బహుషుభిక్షుకేష్వాగతేష్వశక్తైనత్రిభ్యోగ్రాసత్రయందేయం । అథతైత్తిరీయాణాం ॥

తైత్తిరీయవైశ్వదేవాదయః.

శ్రాద్ధదినేభిన్నపాకేనాదౌవైశ్వదేవః దేవయజ్ఞాదిచతుష్టయంచభవతి । అపరేఆదౌవైశ్వదేవోంతేపంచమహాయజ్ఞాఇత్యాహుః । యాజుషాః సామగాః పూర్వంమధ్యేకుర్వంత్యధర్మణాః । బహ్వృచాఃశ్రాద్ధశేషేణతత్రాహ్యదాతుసాగ్నికాః ॥ ౧ ॥ స్వగర్ణ పుష్ట్యర్థమాత్మసం

స్వీకారార్థంప్రాతః సాయంవైశ్వదేవౌతంత్రేణ కరిష్యే । ఔపాసనాగ్నింపచనాగ్నింవా ప్రతిష్ఠాపితమౌపాసనహోమవత్పరి సమూహ్యపరిషిచ్యాన్నమగ్నావధిశ్రిత్య ప్రోక్ష్యోద్వాస్యాభిఘార్యాగ్నింసంపూజ్యాన్నంత్రేధా విభజ్యహస్తేన జుహుయాత్ । అగ్నయేస్వాహా । విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః । ధ్రువాయభూమాయ । ధ్రువక్షితయే । అచ్యుతక్షితయే । అగ్నయేస్విష్టకృతే । పరిసమూహ్యపర్యుక్ష్య । అగ్నేః పశ్చాదేకత్రైవదేశేవ్యజనాకారశ్చతాత్రికారోవాబలిః । తత్రదేవతాః । ధర్మాయస్వాహాధర్మాయేదం । అధర్మాయ । అద్భ్యః । ఓషధివనస్పతిభ్యః । రక్షోదేవజనేభ్యః । గృహ్యాభ్యః । అవసానేభ్యః । అవసానపతిభ్యః । సర్వభూతేభ్యః । కామాయ । అంతరిక్షాయ ॥ యదేజతిజగతియచ్చచేష్టతినామ్నోభాగోయన్నామ్నేస్వాహా । నామ్నఇదం । కేచిద్వాయవ ఇదమితిత్యాగమాహుః । పృథివ్యైస్వాహా । అంతరిక్షాయ । దివే । సూర్యాయ । చంద్రమసే । నక్షత్రేభ్యః । ఇంద్రాయ । బృహస్పతయే । ప్రజాపతయే । బ్రహ్మణే । సర్వాన్‌సకృత్పరిషిచ్య । పృథక్పృథక్ పరిషేచనపక్షే । ద్వావేకంద్వేచచత్వారి ప్రత్యేకం త్రీణిచైవహి । పృథివ్యాదిదశస్వేకమత ఊర్ధ్వం పృథక్ క్రమాదితిజ్ఞేయం । ప్రాచీనావీతీ । తద్దక్షిణతః స్వధాపితృభ్యఃస్వాహా । తదుత్తరతఉపవీతీ । నమోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా । పితృరుద్రబలీపృథక్పరిషించేత్ ।

ఇతివైశ్వదేవః । అథ దేవయజ్ఞాదిచతుష్టయం । దేవయజ్ఞేనయక్ష్యే ఇతి సంకల్ప్యాగ్నిం పరిషిచ్యదేవేభ్యః స్వాహేత్యగ్నౌహుత్వోత్తరపరిషేకః । ప్రాచీనావీతీ । పితృయజ్ఞేనయక్ష్యే । దక్షిణతోభూమౌపితృభ్యః స్వధాస్తు ఇతి దత్త్వాత్యక్త్వా పరిషిచ్య । యజ్ఞోపవీతీఅపః స్పృష్ట్వా । భూతయజ్ఞేనయక్ష్యే । భూతేభ్యోనమఇతి భూమౌదత్త్వా పరిషిచ్య । నివీతీ । మనుష్య యజ్ఞేనయక్ష్యే । ఉక్తప్రమాణమన్నం మనుష్యేభ్యోహంతేతి దద్యాత్ । సర్వయజ్ఞేషు ఆద్యంతయోః క్రమేణవిద్యదసివృష్టిరసీతి మంత్రయోః పాఠః ప్రాయశైషాం బలి శిష్టమన్నం

యేభూతాః ప్రచరంతీతిగృహ్యం గణగత్వాకాకేభ్యఉత్క్షిపేత్ । తతోయథాచారంశ్వవాయసాదిబలిః । అథ కాలీయానాం ॥

కాలీయవైశ్వదేవాదిః.

తత్రసాగ్నికానామేకపాకనైవశ్రాద్ధదినేఆద్యావైశ్వదేవః । అన్యేషాముంతే । ఆవసథ్యోల్ముకంమహానసేకృత్వాతత్రపాకంవిధాయమహానసస్థాంగారాన్‌గృహ్యాగ్నౌనిధాయపాకాదన్నం ఘృతాక్తమాదాయపూర్వవదాత్మార్థం వైశ్వదేవాఖ్యం కర్మకరిష్య ఇతిసంకల్పః । అథవాదేవభూతపితృమనుష్యాన్‌వైశ్వదేవాన్నేనయక్ష్యేగృహ్యాగ్నింమణికోదకేనపర్యుక్ష్యహస్తేనాగ్నౌజుహుయాత్ । బ్రహ్మణేస్వాహాఇదంబ్రహ్మణేనమమ । ఏవమగ్రేపి । ప్రజాపతయే । గృహ్యాభ్యః । కశ్యపాయ అనుమతయే । ఇతిదేవయజ్ఞః । తతోమణికసమీపేబలిత్రయముదక్‌సంస్థం । పర్జన్యాయనమఃస్వాహా ఇదంపర్జన్యాయనమమ । అద్భ్యోన । పృథివ్యైన । అథద్వారశాఖయోఃప్రాక్ సంస్థంబలిద్వయం । ధాత్రే । విధాత్రే । ఉదకేనచతురశ్రంకృత్వాతత్రపూర్వేవాయవే । దక్షిణేవాయవే । పశ్చిమేవాయవే । ఉత్తరేవాయవే । ప్రాగాదిషువాయుబలేః ప్రాగుదగ్వా । ప్రాచ్యైదిశే । దక్షిణస్యైది । ప్రతీచ్యైది । మధ్యేప్రాక్ సంస్థం । బ్రహ్మణే । అంతరిక్షాయ । సూర్యాయ । ఏషాముత్తరే । విశ్వేభ్యోదేవేభ్యో । విశ్వేభ్యోభూతేభ్యో । అనయోరుత్తరేఉషసే । భూతానాంచపతయే । ఇతిభూతయజ్ఞః । ప్రాచీనావీతీబ్రహ్మాదిబలిత్రయస్య దక్షిణేపితృతీర్థేన । పితృభ్యఃస్వధానమఇదంపితృభ్యోనమమేతిదద్యాత్ ఇతిపితృయజ్ఞః । పాత్రంప్రక్షాల్యనవ్యేన బ్రహ్మాదిబలితోవాయవ్యాం యక్ష్మైతత్తేనిర్ణేజనమితితజ్జలంనినయేత్ । పూర్వవన్మనుష్యయజ్ఞః । నిరగ్నికస్తులౌకికాగ్నిమాహృత్యపృష్టోదివీతిప్రతిష్ఠాప్యతత్సవితుః । తాగ్నవితుః । విశ్వానిదేవ । ఇతిత్రిభిఃసావిత్రైఃప్రజ్వాల్యతత్రనిత్యోపాసనహోమంకృత్వాపాకంపచేద్వైశ్వదేవంచ కుర్యాదితిగదాధరః । అత్రాప్యశ

ర్త్రా బహ్వృచాద్యుక్తరీత్యా పచనాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ధ్యాత్వా సంపూజ్య తత్రోక్తరీత్యా వైశ్వదేవః తత్ర అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహేతి పంచాహుతీనాముత్తరం హోమః సర్వత్ర నిరగ్నేరితి విశేషః । శేషం ప్రాగ్వత్ । కాత్యాయనానాం దివైవైకో వైశ్వదేవో న ద్వితీయో రాత్రౌ । సామగాథర్వణైరపి స్వగృహ్యోక్తరీత్యా పంచమహాయజ్ఞాః కార్యాః । స్వగృహ్యానుపలంభే బహ్వృచోక్తరీత్యోపనయనాదిసంస్కారాః పంచమహాయజ్ఞాదయశ్చ కార్యాః । శాఖాంతర మతం సమ్యగనాలోచ్య స్వధార్ష్ట్యతః । శాఖాంతరాహ్నికం ప్రోక్తం జ్ఞాత్వా శోధ్యం స్వశాఖిభిః ॥ ౧ ॥ ఇక్షూనపః ఫలం మూలం తాంబూలం పయ ఔషధం । భక్షయిత్వాఽపి కర్తవ్యాః స్నానదానాదికాః క్రియాః ॥ ౨ ॥ పంచమహాయజ్ఞేష్వన్యతమస్య లోపే ఉపవాసః । ధనికస్యాతురస్య చ ప్రతియజ్ఞం కృచ్ఛ్రార్ధం । అన్యే త్వేకాహం లోపే మనస్వత్యా ఆహుతిః ద్వ్యహం త్ర్యహం లోపే తిసృభిస్తంతుమతీభిర్హోమో వారుణీనాం చతసృణాం జపో ద్వాదశాహం లోపే తంతుమతీ స్థాలీపాకో వారుణీభిరాజ్యహోమశ్చేత్యాహుః ॥

॥ ౧౧౪ ॥ అథ సర్వసాధారణో భోజనాదివిధిః.

హైమే రాజతే పాత్రే ఆమ్రాదిపత్రే వా భోజనం శస్తం । ఏక ఏవ తు భుంజీత కాంస్యపాత్రే నాన్యోచ్ఛిష్టే । తాంబూలాభ్యంజనం చైవ కాంస్యపాత్రే చ భోజనం । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ విధవా చ వివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ పలాశపర్ణేషు యత్యాదేః ప్రశస్తం । గృహిణస్తు చాంద్రాయణం । ఇదం వల్లీపలాశవిషయమితి స్మృత్యర్థసారే । కదలీకుటజమధుజంబూపనసామ్రచంపకోదుంబరపత్రాణి శస్తాని । అర్కాశ్వత్థవటాదిపత్రాణి నిషిద్ధాని చతురశ్రమండలే ప్రక్షాలితపాత్రం నిధాయ పంచయజ్ఞావశిష్టం ఘృతాదియుతం పరివిష్టమన్నమస్మాకం నిత్యమస్త్వేతదితి వదన్నత్వా గ్రంథిరహితపవిత్రయుతదక్షిణపాణిః । పాదాభ్యాం పాదేన వా భువం స్పృశన్ వ్యాహృతిభిర్గాయత్ర్యా చాభిమంత్ర్య సత్యం త్వర్తేన పరిషించామి ఇతి దివా ।

ఋతం త్వా సత్యేన పరిషించామీతి రాత్రౌ పరిషిచ్య నమస్కృత్య । అంతశ్చరసి భూతేషు గుహాయాం విశ్వతోముఖః । త్వం యజ్ఞస్త్వం వషట్కారస్త్వం విష్ణుః పురుషః పరః ॥ ౧ ॥ పాత్రాద్దక్షిణే భూమౌ । భూపతయే నమః । భువనపతయే నమః । భూతానాం పతయే । ఇతి త్రీన్బలీన్దద్యాత్ । యద్వా చిత్రాయ । చిత్రగుప్తాయ । యమాయ । యమధర్మాయ । సర్వేభ్యో భూతేభ్యః । ఇతి వా । వ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిర్వా చత్వారః । ధర్మరాజాయ చిత్రగుప్తాయేతి ద్వౌ వా । భూపత్యాదిత్రయయుతా ఏతా ఇతి పంచ వా దేయాః । హస్తపాదముఖార్ద్రః । ఆపోశనార్థం జలమాదాయ అన్నం బ్రహ్మ రసో విష్ణుః । అహం వైశ్వానరో భూత్వేత్యర్థం ధ్యాత్వా వామకరేణ పాత్రం ధృత్వా అమృతోపస్తరణమసీత్యపః ప్రాశ్య మౌనీ । ఓం ప్రాణాయ స్వాహా । ఓం అపానాయ స్వాహా । ఓం వ్యానాయ । ఓం ఉదానాయ । ఓం సమానాయ । ఇతి సఘృతాః సక్షీరా వా పంచాహుతీః సర్వాంగులిభిః సర్వం గ్రాసం గ్రసన్ ముఖే జుహుయాత్ । బ్రహ్మణే స్వాహేతి షష్ఠీం క్వచిత్ । ప్రాణాహుతిపర్యంతం పాత్రాలంభో మౌనం చ నియతమగ్రే ఐచ్ఛికం ద్వయం । భోజనం ప్రాఙ్ముఖం వా శస్తం । దక్షిణాముఖం యశః ఫలం కామ్యం । ఉదఙ్ముఖమధమం । విదిఙ్ముఖం నిషిద్ధం । కృత్స్నం గ్రాసం గ్రసన్ ద్వాత్రింశదాదినియతగ్రాసమనియతగ్రాసం వా భుక్త్వా అమృతాపిధానమసీతి గండూషార్ధం పీత్వాఽర్ధం భూమావానీయ పవిత్రం త్యక్త్వా ముఖహస్తోచ్ఛిష్టం సమ్యక్ ప్రక్షాలయేత్ । తర్జన్యా ముఖం న శోధయేత్ । కించిద్గండూషోత్తరం హస్తప్రక్షాలనం షోడశగండూషాంతే ద్విరాచామేత్ । భోజనగృహే చ నాచామేత్ । అనాచాంతో మూత్రపురీషే న కుర్యాత్ । ఉత్తరాపోశనమకృత్వోత్థానే స్నాత్వా శుద్ధిః । హస్తౌ సంమృజ్య ప్రస్రావ్యాంగుష్ఠేన నేత్రయోర్నిషించ్యేష్టదేవతాం స్మరేత్ । నాంజలినా పిబేత్ । పాలాశం దగ్ధమయో బద్ధం చ పీఠం వర్జయేత్ । న శిశుభిః సహ భుంజీత । భార్యయా సహ వివాహవర్జం న భుంజీత । బాలవృద్ధైర్భో

న్నముదక్త్వానభుంజీత । నప్రౌఢపాదోనాసనారూఢపాదోనప్రసారితపా
దోనవిదిక్తుండో నదుష్టైకపంక్తౌ నశూన్యాగ్నిపాకగృహే నదేవాల
యేభుంజీత । నసంధ్యయోర్నమహానిశాయాం నయజ్ఞోపవీతహీనో
నవామహస్తేన నశూద్రశేషంభుంజీత। ఆదౌమధురంమధ్యేలవణామ్లమం
తేతిక్తాది । పూర్వంద్రవంమధ్యేకఠినమంతేద్రవం। అష్టౌగ్రాసాయతేః।
షోడశద్వాత్రింశద్వాగృహిణో । వనస్థస్యషోడశ । యథేష్టంబ్రహ్మ
చారిణః । సర్వంసశేషమశ్నీయాన్నిఃశేషంఘృతపాయసం । క్షీరం
దధిమధుభుంజీత । దివారాత్రౌచేతి ద్వివారమేవనాంతరా భోజనం ।
అర్కపర్వద్వయేరాత్రౌ చతుర్దశ్యష్టమీదివా । ఏకాదశ్యామహో
రాత్రం భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యస్తుపాణితలేభుంక్తే
యశ్చఫూత్కారసంయుతం। ప్రసృతాంగులిభిర్యశ్చ తస్యగోమాంసవచ్చ
తత్ ॥ ౧ ॥ నాజీర్ణేభోజనంకుర్యాత్ కుర్యాన్నాతిబుభుక్షితః । నార్ద్ర
వాసానార్ద్రశిరా నపాదారోపితేకరే ॥ ౨ ॥ గ్రాసశేషంచనాశ్నీయా
త్పీతశేషంపిబేన్నచ । శాకమూలఫలాదీని దంతచ్ఛేదైర్నభక్షయేత్
॥ ౩ ॥ నోచ్ఛిష్టోఘృతమాదద్యాన్నపదాభాజనంస్పృశేత్ । పిబతో
యత్పతేత్తోయం భాజనేముఖనిఃసృతం ॥౪॥ అభోజ్యంతత్ । పీతావ
శిష్ట। తోయపానేచాంద్రాయణం। హస్తనఖస్పృష్టజలపానేవామహస్తో
ద్ధృతజలపానేచసురాపానసమం । ఏకపఙ్క్త్యుపవిష్టానాంవిప్రాణాం భుం
జానానామేకస్మిన్నప్యుత్థితే ఆచాంతేవాన్యైర్నభోజ్యం। అత్రోత్థితస్య
భోక్తుశ్చదోషః। గురోర్నదోషః । లవణంవ్యంజనంచైవ ఘృతంతైలం
తథైవచ। లేహ్యంపేయంచవివిధం హస్తదత్తంనభక్షయేత్ ॥౧॥ తామ్రే
గవ్యం। కాంస్యేనారికేలేక్షురసా। సగుడందధిసగుడమార్ద్రకంచమద్య
సమం। సైంధవసాముద్రభిన్నప్రత్యక్షలవణభక్షణం మృద్భక్షణంచ గో
మాంససమం।ఉదక్యామపిచాండాలంశ్వానంకుక్కుటమేవచ।భుంజానో
యదిపశ్యేత్తుతదన్నంతుపరిత్యజేత్ ॥౧॥ భుంజానస్యగుదస్రావేఉపవాసః।

పంచగవ్యంచ । అపోశనోత్తరంప్రాణాహుతేః ప్రాక్తత్త్యాగేస్నానం
షట్ ప్రాణాయామాః। భుంజానస్యాశౌచప్రాప్తౌగ్రాసంత్యక్త్వాస్నానం।
గ్రాసాశనేఉపవాసః। సర్వాశనేత్రిరాత్రం। విష్ఠాదిస్పర్శేస్నానంప్రాణా
యామత్రయంచ। చాండాలపతితోదక్యావాక్యంశ్రుత్వా భోజనేఏకోప
వాసః।స్నాత్వాశతగాయత్రీజపోవా। కలహాగరట్టోలూఖలముసలానాం
యావచ్ఛబ్దస్తావదభోజనం । అప్యేకపఙ్క్త్యానాశ్నీయాద్బ్రాహ్మణైఃస్వ
జనైరపి । కోపిజానాతికిం కస్య ప్రచ్ఛన్నంపాతకంభవేత్ ॥౧॥ తతోఽగ్ని
నాభస్మనాచ స్తంభేనసలిలేనచ। ద్వారేణైవచమార్గేణ పఙ్క్తిభేదంచరే
ద్బుధః ॥౨॥ కేశపిపీలికామక్షికాభిఃసహ పక్వమన్నంత్యజేదేవ। పాకో
త్తరంకేశపిపీలికాదికీటకమక్షికాసంస్పృష్టేగవాఘ్రాతేవాన్నే। సలిలం
భస్మమృద్వాపి ప్రక్షేప్తవ్యంవిశుద్ధయే। ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః। శూద్రాన్నం
శూద్రదత్తబ్రాహ్మణాన్నంరాత్రిపర్యుషితంరజస్వలాచాండాలపతితాది
దృష్టంకాకాదిపక్ష్యుచ్ఛిష్టమభోజ్యం । స్నేహపక్వంమండకాదికపర్యు
షితంగ్రాహ్యం। అవత్సాయాగోరనిర్దశానాం గోమహిష్యజానాంగర్భి
ణ్యాఏకకాలాంతరితదోహాయా యవలసూస్రవత్సనోర్యరజవర్జ ద్విస్తని
నాముష్ట్రీవడవయోరారణ్యకమృగాదేరవేశ్చక్షీరాణివర్జ్యాని।శిగ్రుం
హింగువర్జ్యం రక్తంవృక్షనిర్యాసం పురీషస్థానోత్పన్న తండులీయకా
దికం దేవాద్యుద్దేశంవినాకృతం సంయావపాయసాపూపశష్కులీకృసరం
వర్జయేత్। శణకుసుంభాలాబువార్తాకకోవిదారవటాదిఫలాని మాతు
లుంగంచవర్జ్యం । పలాండులశునగృంజనభక్షణే చాంద్రాయణం ।
భుంజానేషుపరస్పరస్పర్శే । పాత్రస్థాన్నభక్షణే స్నాత్వాష్టోత్తరశత
గాయత్రీజపః। అధికభోజనేసహస్రం । భుంజానస్యాశుచినావిప్రేణస్ప
ర్శేన్నత్యాగః । భుక్తోచ్ఛిష్టస్పర్శే సవర్ణేస్నానంజపోవా । అసవర్ణేతూ
పవాసః । భుక్తోచ్ఛిష్టస్యశ్వశూద్రాదిస్పర్శే ఉపోష్యపంచగవ్యం। రజ
కాదిస్పర్శేత్రిరాత్రం। పరివేషణంకుర్వన్నుచ్ఛిష్టస్పర్శే పయోదధిఘృత

ద్రవ్యమత్యజన్నాచాంతః శుచిః । భక్ష్యాద్యన్నస్య త్యాగ ఏవ । వస్త్రే వికల్పః । పరివేషణాదికాలే రజోదృష్టౌ తత్స్పృష్టాన్నత్యాగః । భోజనాంతే ఉచ్ఛిష్టశేషాన్నం । రౌరవే పూయనిలయే పద్మార్బుదనివాసినాం । ప్రాణినాం సర్వభూతానామక్షయ్యముపతిష్ఠతు ॥ ౧ ॥ ఇతి దద్యాత్ । ఆచాంతోప్యశుచిస్తావద్యావత్పాత్రమనుద్ధృతం । ఉద్ధృతేప్యశుచిస్తావద్యావన్నోన్మృజ్యతే మహీ ॥ ౨ ॥ పర్ణస్యాగ్రంచ మూలంచ సిరాంశ్చైవ విశేషతః । చూర్ణపర్ణం వర్జయిత్వా తాంబూలం ఖాదయేద్బుధః ॥ ౩ ॥ అనిధాయ ముఖే పర్ణం పూగం వై భక్షయేన్నచ । ఇతి పంచమభాగకృత్యం ॥

॥ ౧౧౫ ॥ అథ షష్ఠభాగాదికృత్యవిచారః.

ఇతిహాసపురాణాద్యైః షష్ఠసప్తమకౌ నయేత్ ॥

సాయంసంధ్యాదికృత్యం.

అష్టమే లోకయాత్రా తు బహిః సంధ్యా తతః పునః ॥ ౧ ॥ సాయంసంధ్యా ప్రాతస్సంధ్యావత్ । అగ్నిశ్చ మా మన్యుశ్చ । యదహ్నా పాపమకార్షం । అహస్తదవలుంపతు సత్యే జ్యోతిషి జుహోమి స్వాహేతి మంత్రాచమనే విశేషః పశ్చిమాభిముఖస్తిష్ఠన్ అర్ఘ్యం దద్యాత్ । ఊర్ధ్వజానురుపవిశ్య ప్రత్యఙ్ముఖ ఏవ గాయత్రీం జపేత్ । సాయంహోమస్తూక్త ఏవ । సాయం వైశ్వదేవే పునః పాకః । అతిథిం సంపూజ్య ఘటీత్రయానంతరం సార్ధయామాత్ప్రాక్ భుక్త్వా శయీత । భోజనకాలే దీపనాశే పాత్రమాలభ్య సూర్యం స్మృత్వా పునర్దీపం దృష్ట్వా పాత్రస్థం భుంజీత నాన్యత్ । శ్రాద్ధతత్పూర్వదినే పాతధృతి సంక్రాంత్యాదిషు న నిశి భోజనం । చతుర్థప్రథమాయామౌ విద్యాభ్యాసైర్నయేన్నిశి । ప్రహరద్వయశాయీ తు బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౧ ॥ ప్రాక్ప్రత్యగ్దక్షిణస్యాం శిరః కృత్వా శయీత న కదాచిదుదక్శిరాః । రాత్రిసూక్తం జప్త్వా సుఖశాయినః స్మృత్వా విష్ణుం నత్వా స్వప్యాత్ । అగస్తిర్మాధవశ్చైవ ముచుకుందో మహామునిః । కపిలో మునిరాస్తీకః పంచైతే సుఖశాయినః ॥ ౧ ॥ న సంధ్యాయాం నా

న్యేన గోగృహే న దేవవిప్రగురూణాముపరి నోచ్ఛిష్టో న దివా న నగ్నః శయీత । నిద్రాకాలే తాంబూలం ముఖాత్ స్త్రియం శయనాత్ ఫాలాత్తిలకం శిరసః పుష్పం త్యజేత్ । గర్భాధానప్రకరణోక్తకాలే సార్ధయామోత్తరం దీపే సత్యసతి వా నివీతం యజ్ఞోపవీతం కంఠాదౌ కృత్వా పత్నీం గచ్ఛేత్ । అష్టమ్యాంచ చతుర్దశ్యాం దివా పర్వణి మైథునం । కృత్వా సచైలం స్నాత్వా తు వారుణీభిశ్చ మార్జయేత్ ॥ ౧ ॥ పునర్మామైత్వితి జపశ్చోక్త ఏవ । ఏవం స్నానభోజనాదికే బహువిధవిధినిషేధాకులే ఆహ్నికకర్మణి న్యూనాధికదోషవిధినిషేధాతిక్రమదోషపరిహారార్థం ప్రాయశ్చిత్తాజ్ఞానతత్సాంగత్వార్థం । ప్రాయశ్చిత్తసాంగత్వార్థంచ శ్రీవిష్ణునామోచ్చారణాదికం కార్యం । ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణి తపః కర్మాత్మకాని చ । యాని తేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం పరం ॥ ౧ ॥ యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపోయజ్ఞక్రియాదిషు । న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతి సద్యో వందే తమచ్యుతం ॥ ౨ ॥ నామ్నోస్తి యావతీ శక్తిః పాపనిర్హరణే హరేః । తావత్కర్తుం న శక్నోతి పాతకం పాతకీ జనః ॥ ౩ ॥ లౌకికం వైదికం కర్మేశ్వరేఽర్పణీయం । యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ । యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్వ మదర్పణం ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః ॥ యుగపత్సర్వకర్మార్పణే మంత్రః । కామతోకామతో వాపి యత్కరోమి శుభాశుభం । తత్సర్వం త్వయి సంన్యస్తం త్వత్ప్రయుక్తః కరోమ్యహం ॥ ౧ ॥ అపారమాహ్నికం కర్మ గహనం బహుభేదయుక్ । నిశ్శేషమక్షమో వక్తుం యథామత్యేవ దల్లఘు ॥ ౧ ॥ అనంతోపాధ్యాయజనిః కాశీనాథాభిధః సుధీః । తుష్యతాం తేన భగవాన్ శ్రీనాథో విఠ్ఠలః ప్రభుః ॥ ఇత్యనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే తృతీయపరిచ్ఛేదే ఆహ్నికాచారప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥

॥ ౧౧౬ ॥ అథ కామ్యనైమిత్తిక విచారః.

అవశ్యం ప్రత్యహం కృత్యముక్త్వాత్ర చేత్థమేవ ఉచ్యతే। కామ్యం నైమిత్తికం చాపి ప్రాయః సింధుక్రమాదథ ॥ ౧ ॥ అథాధానవిచారః ॥

ఆధానవిచారః.

తత్రాధాననక్షత్రాది కాలవిచారః ప్రథమపరిచ్ఛేదే ఉక్తః। ఆవసథ్యాధానం తు దారకాలే దాయవిభాగకాలే వా అగ్నిర్వైవాహికో యేన నగృహీతః ప్రమాదినా। పితర్యుపరతే తేన గృహీతవ్యం ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ గృహ్యాగ్నిహీనస్యాన్నమభోజ్యం। పితరి జ్యేష్ఠభ్రాతరి వా సాగ్నికే కనిష్ఠాదేరవిభక్తస్య నిరగ్నికత్వదోషో నైవం జ్ఞానాధ్యయనాదినిష్ఠస్యాపి న దోషః గృహస్థస్యాప్యధ్యయనోక్తేః స్మార్తాధానమపి జ్యేష్ఠే భ్రాతరి అకృతాధానే సతి న కార్యమితి నిర్ణయసింధ్వాదావగ్రోక్తిః। అత్రైవం నిర్ణయో భాతి। యత్ర జ్యేష్ఠేన దాయాదపక్షమవలంబ్య వివాహకాలే యావజ్జీవమౌపాసనం కరిష్యే ఇత్యేవం సంకల్పపూర్వకం వివాహాగ్నిర్న గృహీతస్తద్విషయోఽయం కనిష్ఠస్య నిషేధః। యేన జ్యేష్ఠేన వివాహకాలే తథా సంకల్పపూర్వకమగ్నిః పరిగృహీతః స పశ్చాత్పరిచరణాభావే నావిద్యమానాగ్నికోఽపి ఉచ్ఛిన్నాగ్నిరేవ సతి కృతాధాన ఇతి। తత్ర కనిష్ఠస్యాధానే దోషో నేతి। అతోఽధికారిణోఽపి భ్రాతురనుజ్ఞయా కనిష్ఠస్యాధానం భవతి। వివాహస్తు అనుజ్ఞయాపి న। ఏవం పితురనుజ్ఞయాప్యాధానం। సంన్యస్తేభిన్నహస్తాదౌ యద్వాషండాది దూషణే। జనకే సోదరే జ్యేష్ఠే కుర్యాదేవేతరః క్రియాం ॥ ౧ ॥ ఇత్యాది విశేషః వివాహప్రకరణే పరివేత్తృప్రసంగే ఉక్తః ॥

॥ ౧౧౭ ॥ అథ శూద్రసంస్కార విచారః.

గర్భాధానపుంసవనానవలోభనసీమంతోన్నయన జాతకర్మనామకర్మనిష్క్రమణాన్నప్రాశన చౌలోపనయనమహానామ్న్యాదివ్రతచతుష్టయ సమావర్తనవివాహా ఇతి షోడశసంస్కారా ద్విజానాం। జాతకర్మనామకర్మ నిష్క్రమణాన్నప్రాశన చూడావివాహా ఇతి షట్ ద్విజ

స్త్రీణాం। తత్ర వివాహః సమంత్రకోఽన్యే మంత్రరహితాః। గర్భాధానసీమంతౌ స్త్రీపురుషసాధారణౌ। చూడాంతా నవ వివాహశ్చేతి దశామంత్రకాః శూద్రాణామితి బహుసమ్మతం। శూద్రకమలాకరే శూద్రాణాం పంచమహాయజ్ఞా అప్యుక్తాః। కేచిదవైదికమంత్రేణోపనయనమప్యాహుః। బ్రాహ్మే తు। వివాహమాత్రం సంస్కారం శూద్రోఽపి లభతాం సదా। ఇత్యుక్తం। అత్ర సదసచ్ఛూద్రగోచరత్వేన దేశాచారపరంపరా ప్రాప్తప్రకారేణ వా వ్యవస్థా। అన్యద్విజసేవావృత్తిః। ఆపది వాణిజ్యశిల్పాది। శూద్రేణ లవణాదివిక్రయం। మద్యం మాంసం చ న। కపిలాక్షీరపానేన బ్రాహ్మణీగమనేన చ। వేదాక్షరవిచారేణ శూద్రశ్చండాలతాం వ్రజేత్ ॥ ౧ ॥ శూద్రో వర్ణశ్చతుర్థోఽపి వర్ణత్వాద్ధర్మమర్హతి। వేదమంత్రస్వధాస్వాహా వషట్కారాదిభిర్వినా ॥ ౨ ॥ స్త్రీశూద్రధర్మేషు వ్రతాదిషు సర్వత్ర విప్రేణ మంత్రః పఠనీయః సోఽపి పౌరాణ ఏవ। భారతపురాణయోః శ్రవణే స్త్రీశూద్రయోరధికారో న త్వధ్యయనే। శ్రావయేచ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః। శూద్రస్య పంచయజ్ఞశ్రాద్ధాదికర్మాణి కాతీయసూత్రానుసారేణేతి మయూఖే। ఆగమోక్తా విష్ణుశివాదిమంత్రా నమోంతాః ప్రణవరహితాః। పురాణాదినా శ్రవణ నిదిధ్యాసనాది కృత్వా బ్రహ్మజ్ఞానమపి స్త్రీశూద్రైః సంపాద్యం ఉపనిషచ్ఛ్రవణే తు నాధికార ఇతి "శూద్రస్య తదనాదరశ్రవణా" దిత్యధికరణే। శూద్రస్య సర్వశ్రాద్ధాన్యామేనైవ। కేచిత్సర్వప్రజానాం కాశ్యపత్వాత్సర్వశూద్రాణాం కాశ్యపగోత్రం తచ్చ శ్రాద్ధ ఏవ కీర్తనీయం నాన్యత్రేత్యాహుః। ఏవం శాంతికాదావధికారో విప్రద్వారైవ। యది విప్రః। శూద్రదక్షిణామాదాయ వైదికమంత్రైస్తదీయ హోమాభిషేకాది కరోతి తదా తత్ర శూద్రస్తు పుణ్యఫలభాక్। విప్రస్తు మహాప్రత్యవాయీతి మాధవః। అహింసా సత్యాస్తేయ శౌచేంద్రియనిగ్రహ దాన శమదమక్షమాదయః శూద్రాది సర్వసాధారణధర్మాః పరపదప్రాపకాః। స్వస్తివాచనాది శూద్రకర్మణాం ప్రయోగాస్తు శూద్రకమలాకరే జ్ఞేయాః ॥

॥ ౧౧౮ ॥ అథ వాపీకూపాద్యుత్సర్గాది.

గృహగ్రామయో రాగ్నేయ దక్షిణ నైరృత్య వాయవ్యేషు మధ్యేచ దుష్టఫలః కూపః । శేషదిక్షు శుభః । వాపీకూపతటాకా ద్యుత్సర్గ ఉత్తరాయణే మాఘాదిమాసషట్కస్య శుక్లపక్షేషు ప్రశస్తః । జలక్షయసంభావనాయాం కార్తికమార్గశీర్షయోరపి । నకాలనియమ స్తత్రసలిలం తత్రకారణం । ఇత్యుక్తేః । చతుర్షు విష్ణుశయనమాసేషు శుక్రాస్తాదౌచవర్జ్యం । అశ్వినీరోహిణీ మృగపుష్య మఘాత్ర్యుత్తరా మూలశ్రవణాదిత్రయ హస్తజ్యేష్ఠానురాధా రేవతీషు ద్వితీయా తృతీయా పంచమీ సప్తమీ దశమ్యేకాదశీ త్రయోదశీతిథిషు బుధ గురు శుక్రసోమవారేషు జలోత్సర్గః శుభః ఉత్సర్గాభావే జలం నగ్రాహ్యం । వాపీకూపతటాకాదౌ యజ్జలంస్యాదసంస్కృతం । నస్పృష్టవ్యం నపేయంచ పీత్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ ౧ ॥ ఉత్సర్గప్రయోగో ఽన్యతో జ్ఞేయః ॥

॥ ౧౧౯ ॥ అథ వృక్షాదిరోపణం.

అశ్వినీ రోహిణీ మృగ పుష్య మఘోత్తరాత్రయ హస్తచిత్రా విశాఖానురాధా మూల శతతారకా రేవతీషు సత్తిథివారేషు వృక్షలతారోపః శస్తః । ఆశ్లేషాయాం సోమవారః సోమోలగ్నే బలాన్వితః । యోగేఽస్మిన్రోపయేదిక్షు కదలీక్రముకాదికాన్ ॥ ౧ ॥ నారికేలాన్వపేద్భూమావశ్విన్యాంలగ్నగేరవౌ । నాగవల్లీంగురౌలగ్నే చంద్రే స్వాంశస్థితేసతి ॥ ౨ ॥

॥ ౧౨౦ ॥ అథ మూర్తిప్రతిష్ఠా.

ప్రతిష్ఠాసర్వదేవానాం వైశాఖజ్యేష్ఠఫాల్గునే । చైత్రేతుస్యాద్వికల్పేన మాఘేవిష్ణ్వన్యమూర్తిషు ॥ ౧ ॥ సౌమ్యాయనే శుభా ప్రోక్తా నిందితాదక్షిణాయనే । మాతృభైరవవారాహ నరసింహత్రివిక్రమాః ॥ ౨ ॥ దక్షిణేప్యయనేస్థాప్యా దేవ్యశ్చేత్యూచిరేపరే । విష్ణోఃశస్తాశ్చైత్ర

మాసాశ్వినశ్రావణకాఅపి ॥ 3 ॥ మాఘఫాల్గునవైశాఖ జ్యేష్ఠాషాఢసహాఃసుచ । శ్రావణేచనభస్యేచ లింగస్థాపనముత్తమం ॥ ౪ ॥ దేవ్యా మాఘేఽశ్వినేమాసేప్యుత్తమా సర్వకామదా । అశ్వినీరోహిణ్యుత్తరాత్రయ మృగ పునర్వసు పుష్య హస్త చిత్రా స్వాత్యనురాధా శ్రవణత్రయ రేవతీషు శనిభౌమాన్యవాసరే దర్శరిక్తాన్యతిథౌ సర్వదేవప్రతిష్ఠా శుభా । శ్రవణేకృత్తికాదివిశాఖాంతేషుచ ద్వాదశ్యాంచవిష్ణోః ప్రశస్తా । చతుర్థీగణేశస్యోక్తా । నవమీమూలభంచ దేవ్యాః । తథాస్వస్వనక్షత్రాణి సర్వేషాం । యథార్ద్రాశివస్య । హస్తః సూర్యస్యేత్యాది । హన్త్యర్థహీనా కర్తారం మంత్రహీనాతు ఋత్విజం । స్త్రియం లక్షణహీనాతు నప్రతిష్ఠాసమోరిపుః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మాతుబ్రాహ్మణైఃస్థాప్యో గాయత్రీసహితఃప్రభుః । సర్వవర్ణైస్తథావిష్ణుః ప్రతిష్ఠాప్యః సుఖార్థిభిః ॥ ౨ ॥ మాతృభైరవాద్యాఃసర్వైః శివలింగంయతినాపి । పురాణప్రసిద్ధజీర్ణలింగం స్త్రీశూద్రైరపిపూజ్యం । నూతనస్థాపితంలింగం స్త్రీశూద్రోవాపినస్పృశేత్ । శివాదిప్రతిష్ఠాయాం స్త్రీశూద్రాదేర్నాధికారః । శూద్రోవాఽనుపనీతోవా స్త్రియోవాపతితోపివా । కేశవంవాశివంవాపి స్పృష్ట్వానరకమశ్నుతే ॥ ౧ ॥ స్థిరప్రతిమాఃప్రాఙ్ముఖీ రుదఙ్ముఖోయజేత । చలప్రతిమాసు ప్రాఙ్ముఖః । సౌవర్ణీ రాజతీతామ్రీ మృణ్మయీప్రతిమాభవేత్ । పాషాణధాతుయుక్తావా కాంస్యపిత్తలయోరపి ॥ ౧ ॥ అంగుష్ఠపర్వమానాత్సా వితస్తింయావదేవతు । గృహేషు ప్రతిమాకార్యా నాధికాశస్యతే బుధైః ॥ ౨ ॥ మృద్దారులాక్షాగోమేధ మధూచ్ఛిష్టేనచ క్వచిత్ । శ్రీమద్భాగవతే । శైలీదారుమయీలౌహీ లేప్యాలేఖ్యాచసైకతీ । మనోమయీ మణిమయీ ప్రతిమాఽష్టవిధాస్మృతా ॥ ౧ ॥ లౌహీసౌవర్ణీ । దారుమధూకవృక్షస్యైవ । సప్తాంగులాధికా ద్వాదశాంగులపర్యంతాగృహే ప్రతిమేతి దేవీపురాణే । అర్చకస్యతపోయోగా దర్చనస్యాతిశాయనాత్ । ఆభిరూప్యాచ్చబింబానాం దేవఃసాన్నిధ్యమృచ్ఛతి ॥ ౧ ॥ ప్రతిమాపట్ట

యంత్రాణాం నిత్యంస్నానంనకారయేత్। కారయేత్పర్వదివసే యదా
చమలధారణం ॥ ౨ ॥ పార్థివలింగపూజాదివిచారో ద్వితీయపరిచ్ఛేదే
ఉక్తః । అథ పంచసూత్రీనిర్ణయః ॥

పంచసూత్రీనిర్ణయః.

లింగోచ్ఛ్రితాలింగవిస్తారో లింగస్థౌల్యంపీఠవిస్తారః ప్రనాలికా
మానంచేతి పంచసూత్రాణి । తత్రలింగమస్తకవిస్తారం లింగోచ్ఛ్రితా
తుల్యంకృత్వా తద్ద్విగుణసూత్రవేష్టనాహం లింగస్థౌల్యం కృత్వా
లింగాత్సర్వతో లింగసమవిస్తారం పీఠంవర్తులంకుర్యాత్ । పీఠోచ్ఛ్రితా
లింగోచ్ఛ్రిద్విగుణా । పీఠాద్బహిఃపీఠోత్తరభాగే లింగసమదీర్ఘామూలే
దైర్ఘ్యసమవిస్తారా అగ్రేతదర్ధవిస్తారాప్రనాలికా। లింగోచ్ఛ్రితత్రిగుణా
పీఠోచ్ఛ్రితేతి కేచిత్ । అథ పీఠమధ్యభాగేలింగాత్ ద్విగుణస్థూలంపీఠో
చ్ఛ్రితా తృతీయాంశేన కంఠంకుర్యాత్ । కంఠస్యోర్ధ్వాధోభాగయోః
సమవప్రద్వయంకృత్వా పీఠోపరి లింగవిస్తార షష్ఠాంశేన మేఖలాం
కృత్వా తదంతఃసంలగ్నం తత్సమంఖాతంకుర్యాత్ । ప్రనాలికాయా
మపివిస్తార తృతీయాంశేన ఖాతః పీఠవన్మేఖలాచకార్యేతి ॥

లింగ సాలగ్రామాది పూజావిచారః.

గృహే లింగద్వయంనార్చ్యం సాలగ్రామద్వయం తథా । ద్వే
చక్రేద్వారకాయాస్తు నార్చ్యేసూర్యద్వయంతథా ॥౧॥ శక్తిత్రయం
త్రివిఘ్నేశం ద్వౌశంఖౌనార్చయేత్సుధీః । అన్యత్రతు। చక్రాంకమిథు
నంపూజ్యం నైకంచక్రాంకమర్చయేత్। ఇత్యుక్తంతేనవికల్పః। నార్చ
యేచ్చతథామత్స్య కూర్మాదిదశకంగృహే । అగ్నిదగ్ధాశ్చభగ్నాశ్చ
నపూజ్యాఃప్రతిమాగృహే ॥ ౧ ॥ భగ్నావాస్ఫుటితావాపి సాలగ్రామ
శిలాశుభా । సాలగ్రామాఃసమాఃపూజ్యాః సమేషుద్వితయంనహి ॥౨॥
విషమానైవపూజ్యంతే విషమేష్వేకఏవహి । ససువర్ణసాలగ్రామ
దానే పృథ్వీదానఫలం । శతసాలగ్రామపూజనేఽనంతఫలం । అవిభక్తా

నామపిభ్రాతౄణాం దేవతార్చనమగ్నిహోత్రంసంధ్యాబ్రహ్మయజ్ఞశ్చ
పృథగేవ । స్త్రీశూద్రోవాస్పర్శసహితం సాలగ్రామచక్రాంకితబాణ
లింగానినార్చయేత్ । శూద్రోవాఽనుపనీతోవా సధవావిధవాంగనా।
దూరాదేవాస్పృశేత్పూజాం ప్రకుర్యాచ్ఛివకృష్ణయోః ॥ ౧ ॥ సాల
గ్రామబాణయోరేవ స్పర్శననిషేధోనతుప్రతిమాదౌ । సర్వవర్ణైస్తు
సంపూజ్యాః ప్రతిమాఃసర్వదేవతాః। లింగాన్యపితుపూజ్యాని మణిభిః
కల్పితానిచ ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః। సాలగ్రామశిలాక్రీతా మధ్యమాయా
చితాఽధమా । ఉక్తలక్షణసంపన్నా పారంపర్యక్రమాగతా ॥ ౧ ॥
ఉత్తమాసాతువిజ్ఞేయా గురుదత్తాతుతత్సమా। తత్రాప్యామలకీతుల్యా
పూజ్యాసూక్ష్మైవయా భవేత్ ॥ ౨ ॥ యథాయథా శిలాసూక్ష్మా
తథాస్యాత్తుమహాత్ఫలం । యవమాత్రంతుగర్తఃస్యా ద్యవార్ధంలింగ
ముచ్యతే ॥ ౩ ॥ శివనాభిరితిఖ్యాత స్త్రిషులోకేషుదుర్లభః । సాల
గ్రామశిలాయాస్తు ప్రతిష్ఠానైవవిద్యతే ॥ ౪ ॥ మహాపూజాంతుకృ
త్వాదౌ పూజయేత్తాంతతోబుధః । బాణలింగానిరాజేంద్ర ఖ్యాతాని
భువనత్రయే ॥ ౫ ॥ నప్రతిష్ఠానసంస్కార స్తేషామావాహనంతథా ।
వాసుదేవసంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధా విప్రాద్యైఃక్రమేణపూజ్యాః ।
తల్లక్షణంతు । పంచచక్రోవాసుదేవః । షడ్భిశ్చక్రైః ప్రద్యుమ్నః ।
సప్తభిఃసంకర్షణః । ఏకాదశభిరనిరుద్ధఇతి । ప్రణవోచ్చారణాచ్చైవ
సాలగ్రామశిలార్చనాత్ । బ్రాహ్మణీగమనాచ్చైవ శూద్రశ్చాండాల
తాంవ్రజేత్ ॥ ౧ ॥ దీక్షాయుక్తైస్తథాశూద్రై ర్మద్యపానవివర్జితైః ।
కర్తవ్యంబ్రాహ్మణద్వారా సాలగ్రామశిలార్చనం ॥ ౨ ॥ విష్ణుప్రీతి
కరంనిత్యం తులసీకాష్ఠచందనం । కార్తికే కేతకీపుష్పం యేనదత్తం
హరేఃకలౌ ॥ ౩ ॥ దీపదానంచదేవర్షే తారితంతేనవైకులం । సాల
గ్రామసంబంధితో యావచ్చక్రాంగశిలా తోయస్యాపిపాన విధానా
త్సాపి సాలగ్రామసన్నిధౌ పూజ్యా । అగ్రాహ్యంశివనిర్మాల్యం పత్రం
పుష్పం ఫలంజలం । సాలగ్రామస్య సంస్పర్శా త్సర్వంయాతి పవిత్ర

తాం ॥ ౧ ॥ మధ్యమానామికామధ్యే పుష్పం సంగృహ్య పూజయేత్ । అంగుష్ఠతర్జన్యగ్రాభ్యాం నిర్మాల్యమపనోదయేత్ ॥ ౨ ॥ వినా భస్మత్రిపుండ్రేణ వినా రుద్రాక్షమాలయా । పూజితోఽపి మహాదేవో న స్యాత్తస్య ఫలప్రదః ॥ ౩ ॥ వినా మంత్రం న బిభృయాద్రుద్రాక్షాన్ భువి మానవః । పంచామృతం పంచగవ్యం స్నానకాలే ప్రయోజయేత్ ॥ ౪ ॥ రుద్రాక్షస్య ప్రతిష్ఠాయాం మంత్రం పంచాక్షరం తథా । త్ర్యంబకాదికమంత్రం చ తథా తత్ర ప్రయోజయేత్ ॥ ౫ ॥ అష్టోత్తరశతం కుర్యాచ్చతుఃపంచాశదేవ తు । సప్తవింశతిమాలా వా మాలాహీనా న యుజ్యతే ॥ ౬ ॥ సప్తవింశతిరుద్రాక్షమాలయా దేహసంస్థయా । యః కరోతి నరః పుణ్యం సర్వం కోటిగుణం భవేత్ ॥ ౭ ॥ అథ రుద్రాక్షతులస్యాది సర్వజపమాలానాం సంస్కారః ॥

జపమాలా సంస్కారః.

కుశోదకసహితైః పంచగవ్యైర్మాలాం ప్రక్షాల్య । ఓం హ్రీం అం ఆం ఇం ఈం ఉం ఊం ఋం ౠం ఌం ౡం ఏం ఐం ఓం ఔం అం అః । కం ఖం గం ఘం ఙం చం ఛం జం ఝం ఞం । టం ఠం డం ఢం ణం । తం థం దం ధం నం । పం ఫం బం భం మం । యం రం లం వం । శం షం సం హం ళం క్షం । ఇత్యేతాని పంచాశన్మాతృకాక్షరాణి । అశ్వత్థపత్రస్థాపితమాలాయాం విన్యస్య ॥ ఓం సద్యోజాతం । వామదేవాయ । అఘోరేభ్యో । తత్పురుషాయ । ఈశానః సర్వవిద్యానాం । ఇతి పంచమంత్రాన్ జపిత్వా । సద్యోజాతేతి మంత్రేణ మాలాం పంచగవ్యేన ప్రోక్ష్య శీతజలేన ప్రక్షాల్య వామదేవేతి చందనేనాఘృష్యాఘోరేతి మాలాం ధూపయిత్వా తత్పురుషేతి చందనకస్తూర్యాదినా లేపయిత్వేశాన ఇతి మంత్రేణ ప్రతిమణిం శతవారం దశవారం వాభిమంత్ర్య అఘోర ఇతి మంత్రేణ మేరుం శతవారమభిమంత్రయేత్ ॥

రుద్రాక్షధారణం.

తత ఏతైరేవ పంచభిర్మంత్రైర్మాలాం పంచోపచారైః పూజయేదితి బోపదేవః । రుద్రాక్షాన్ కంఠదేశే దశనపరిమితాన్ మస్తకే వింశతిర్ద్వే ।

షట్ షట్ కర్ణప్రదేశే కరయుగలకృతే ద్వాదశ ద్వాదశైవ । బాహ్వోరిందోః కలాభిర్నయనయుగకృతే ఏకమేకం శిఖాయాం । వక్షస్యష్టాధికం యః కలయతి శతకం స స్వయం నీలకంఠః ॥ ౧ ॥ రుద్రాక్షదానాద్రుద్రపదప్రాప్తిః । పంచవింశత్పలం లింగేష్వభ్యంగం కారయేదథ ॥

శివవిష్ణు స్నానవిచారః.

స్నాపయేత్తిలతైలైశ్చ కరయంత్రోద్భవైః శివం ॥ ౧ ॥ స్నానం పలశతం జ్ఞేయమభ్యంగః పంచవింశతిః ॥ ౧ ॥ పలానాం ద్విసహస్రేణ మహాస్నానం జలేన తత్ । పయోదధిఘృతక్షౌద్రశర్కరాద్యైస్తతః క్రమాత్ ॥ ౨ ॥ శివస్య సర్పిషా స్నానం ప్రోక్తం పలశతేన వై । తావతా మధునా చైవ దధ్నా చ పయసాపి చ ॥ ౩ ॥ పలసార్ధసహస్రేణ రసేనైవేక్షవేణ చ । భక్త్యా చోష్ణోదకైః శీతోదకైః సంస్నాపయేచ్ఛివం ॥ ౪ ॥ శ్రీవిష్ణుం క్షీరదధ్యాద్యైః క్రమాద్దశగుణోత్తరైః । స్నాపయేత్కేచిదూచుశ్చ క్షీరాద్యైః పంచభిః సమైః ॥ ౫ ॥ అథ శ్రీవిష్ణ్వాదిపంచాయతనాని ॥

విష్ణ్వాదిపంచాయతనాని

విష్ణుర్మధ్యే శివేభాస్య సూర్యార్యా ఈశదిక్క్రమాత్ । శంభౌ మధ్యే విష్ణుసూర్యగజాస్యార్యాస్తథా క్రమాత్ ॥ ౧ ॥ రవౌ మధ్యగతే రుద్రగణేశాచ్యుతశక్తయః । మధ్యే దేవీ విష్ణుశివగణేశరవయః క్రమాత్ ॥ ౨ ॥ మధ్యే గణపతిర్విష్ణుశివసూర్యాంబికాస్తథా । ఈశానదిక్క్రమేణైవ పంచాయతనపంచకం ॥ ౩ ॥ అథ కేశవాదిచతుర్వింశతిమూర్తినిర్ణాయక బోపదేవశ్లోకః సింధౌ వ్యాఖ్యాతః । తస్యాయం సంగ్రహః ॥

కేశవాది చతుర్వింశతిమూర్తి లక్షణాని.

కేశవాదేశ్చతుర్బాహోర్దక్షిణోర్ధ్వకరక్రమాత్ । శంఖచక్రగదాపద్మాయుధైః కేశవ ఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ నారాయణః పద్మగదాచక్రశంఖాయుధైః క్రమాత్ । మాధవశ్చక్రశంఖాభ్యాం పద్మేన గదయా భవేత్ ॥ ౨ ॥ గోవిందో గదయా పద్మశంఖచక్రైః క్రమాద్భవేత్ । విష్ణుః

పద్మేన శంఖేన చక్రేణ గదయా క్రమాత్ ॥ ౩ ॥ శంఖపద్మగదాచక్రై
ర్మధుసూదన ఈరితః। త్రివిక్రమో గదాచక్ర శంఖపద్మైరనుక్రమాత్
॥౪॥ వామనః శంఖచక్రాభ్యాం పద్మేన గదయాపి చ। చక్రేణ గదయా
శంఖ పద్మాభ్యాం శ్రీధరః స్మృతః ॥ ౫ ॥ హృషీకేశః స్మృతశ్చక్ర పద్మ
శంఖగదాయుధైః। పద్మనాభః పద్మచక్ర గదాశంఖైః క్రమాత్స్మృతః
॥౬॥ దామోదరః శంఖగదా చక్రపద్మైరుదీర్యతే। సంకర్షణః శంఖ
పద్మ చక్రాయుధగదాయుధైః ॥ ౭ ॥ వాసుదేవశ్చక్రగదా పద్మశం
ఖాఖ్యలక్షణైః। ప్రద్యుమ్నః స్యాచ్ఛంఖగదా పద్మచక్రైః క్రమా
ద్ధృతైః ॥ ౮ ॥ అనిరుద్ధో గదాశంఖ పద్మచక్రైరనుక్రమాత్। పద్మ
శంఖగదాచక్రా యుధైః స్యాత్పురుషోత్తమః ॥ ౯ ॥ అధోక్షజో గదా
శంఖ చక్రపద్మైః కరస్థితైః। నరసింహః పద్మగదా శంఖచక్రాయుధై
ర్భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ అచ్యుతః పద్మచక్రాభ్యాం శంఖేనగదయా క్రమాత్।
జనార్దనశ్చక్రశంఖ గదాపద్మాఢ్యబాహుభిః ॥ ౧౧ ॥ ఉపేంద్రో గద
యాచక్ర పద్మశంఖాన్వితైః కరైః। చక్రపద్మగదాశంఖైః కరస్థైః స్యాత్
క్రమాద్ధరిః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీకృష్ణాఖ్యో గదాపద్మ చక్రశంఖైర్మతో విభుః।
ఇతి ప్రోక్తాః కేశవాది చతుర్వింశతిమూర్తయః ॥ ౧౩ ॥

॥ ౧౨౧ ॥ అథ సింధ్వనుసారేణ దేవప్రతిష్ఠాప్రయోగః

యజమానో ద్వాదశాదిహస్తం మండపం కృత్వా ఆగ్నేయే పూర్వ
తో వా హస్తమాత్రం కుండం స్థండిలం వా కృత్వా మధ్యే వేదీం తదుపరి సర్వ
తోభద్రం గ్రహార్థం చికీర్షాయాం పూర్వతః ఈశాన్యాం వా గ్రహవేదీం ప్రా
సాదసంస్కారే మండపసంస్కారే వా చికీర్షితే నైరృతే వాస్తుపీఠం కృత్వా
అస్యాం మూర్తౌ లింగే వా దేవతాసాన్నిధ్యార్థం దీర్ఘాయుర్లక్ష్మీ సర్వ
కామసమృద్ధ్యక్షయ్యసుఖకామో ఽముక దేవమూర్తిప్రతిష్ఠాం కరిష్యే
ఇతి సంకల్ప్య। స్వస్తివాచనాది నాందీశ్రాద్ధాంతే ఆచార్యం వృత్వాష్టౌ
చతురో వా ఋత్విజో వృత్వా పూజయేత్। ఆచార్యో యదత్రేతి సర్షపా
న్వికీర్యాపో హిష్ఠేతి కుశోదకైర్భూమిం ప్రోక్ష్య। దేవా ఆయాంతు యాతు

ధానా అపయాంతు విష్ణో దేవయజనం రక్షస్వేతి భూమౌ ప్రాదేశం కృత్వా
మండపప్రతిష్ఠాం కృత్వా నకృత్వా వా మూర్తిం పంచగవ్య హిరణ్య
యవదూర్వాశ్వత్థపలాశపర్ణా న్యుదకుంభే ప్రక్షిప్య తాభిరద్భి రాపో
హిష్ఠేతి తిసృభిః। హిరణ్యవర్ణాః శుచయః పావకా యాసు జాతః కశ్య
పో యాస్వింద్రః। అగ్నిం యా గర్భం దధిరే విరూపాస్తాన ఆపః శగ్ స్యోనా
భవంతు ॥ ౧ ॥ యాసాగ్ రాజా వరుణో యాతి మధ్యే సత్యానృతే అవ
పశ్యన్ జనానాం। మధుశ్చ్యుతః శుచయో యాః పావకాస్తా ॥ ౨ ॥
యాసాం దేవా దివి కృణ్వంతి భక్షం యా అంతరిక్షే బహుధా భవంతి।
యాః పృథివీం పయసోందంతి శుక్రాస్తాన ॥ ౩ ॥ శివేన మా చక్షుషా పశ్య
తాపశ్శివయా తనువోపస్పృశత త్వచం మే। సర్వాగ్ అగ్నీగ్ రప్సుష
దో హువే వో మయి వర్చో బలమోజో నిధత్త ॥ ౪ ॥ పవమానః సువ
ర్జనః। పవిత్రేణ విచర్షణిః। యః పోతా స పునాతు మా। పునంతు మా
దేవజనాః। పునంతు మనవో ధియా। పునంతు విశ్వ ఆయవః। జాతవేదః
పవిత్రవత్। పవిత్రేణ పునాహి మా। శుక్రేణ దేవదీద్యత్। అగ్నే
క్రత్వా క్రతూగ్ రను ॥ ౧ ॥ యత్తే పవిత్రమర్చిషి అగ్నే వితతమంతరా।
బ్రహ్మ తేన పునీమహే। ఉభాభ్యాం దేవ సవితః। పవిత్రేణ సవేన చ।
ఇదం బ్రహ్మ పునీమహే। వైశ్వదేవీ పునతీ దేవ్యాగాత్। యస్యై బహ్వీ
స్తనువో వీతపృష్ఠాః। తయా మదంతః సధమాద్యేషు। వయగ్ స్యామ
పతయో రయీణాం ॥ ౨ ॥ వైశ్వానరో రశ్మిభిర్మా పునాతు। వాతః
ప్రాణేనేషిరో మయోభూః। ద్యావాపృథివీ పయసా పయోభిః। ఋతా
వరీ యజ్ఞియే మా పునీతాం। బృహద్భిః సవితస్తృభిః। వర్షిష్ఠైర్దేవ
మన్మభిః। అగ్నే దక్షైః పునాహి మా। యేన దేవా అపునత। యేనాపో
దివ్యం కశః। తేన దివ్యేన బ్రహ్మణా ॥ ౩ ॥ ఇదం బ్రహ్మ పునీమహే।
యః పావమానీరధ్యేతి। ఋషిభిః సంభృతగ్ రసం। సర్వగ్ స పూతమ
శ్నాతి స్వదితం మాతరిశ్వనా। పావమానీర్యో అధ్యేతి। ఋషిభిః సంభృ
తగ్ రసం। తస్మై సరస్వతీ దుహే క్షీరగ్ సర్పిర్మధూదకం। పావమానీః

స్వస్త్యయనీః ॥ ౪ ॥ సుదుఘాహిపయస్వతీః । ఋషిభిస్సంభృతోరసః। బ్రాహ్మణేష్వమృతగ్ంహితం । పావమానీర్దిశంతునః । ఇమంలోకమథో అముం । కామాన్సమర్ధయంతునః । దేవీర్దేవైస్సమాభృతాః । పావమానీస్స్వస్త్యయనీః । సుదుఘాహిఘృతశ్చుతః । ఋషిభిస్సంభృతోరసః ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణేష్వమృతగ్ంహితం । యేనదేవాః పవిత్రేణ । ఆత్మానంపునతేసదా । తేనసహస్రధారేణ పావమాన్యఃపునంతుమా। ప్రాజాపత్యంపవిత్రం । శతోద్యామగ్ంహిరణ్మయం । తేనబ్రహ్మవిదో వయం । పూతంబ్రహ్మపునీమహే । ఇంద్రస్సునీతీసహమాపునాతు । సోమస్స్వస్త్యా వరుణస్సమీచ్యా । యమోరాజా ప్రమృణాభిః పునాతుమా। జాతవేదామోర్జయంత్యాపునాతు ॥ ౬ ॥ ఇత్యనువాకేనచాభిషిచ్య వ్యాహృతిభిరిదంవిష్ణురితిచ ఫలయుపదూర్వాస్సమర్ప్య । రక్షోహణమితిదేవహస్తేకంకణం బధ్వావాససాచ్ఛాద్య అవతేహేళ ఉదుత్తమమితిజలేఽధివాసయేత్ ।

చలప్రతిష్ఠాయామ్.

అథ చలప్రతిష్ఠాయామగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ధ్యాత్వాగ్రహాదిపక్షే గ్రహాన్ వాస్తుదేవతాశ్చ ప్రతిష్ఠాప్యాన్వాదధ్యాత్ చక్షుషీఆజ్యేనేత్యంతే గ్రహాదిహోమపక్షే గ్రహానధిదేవతాదీంశ్చ సమిచ్చర్వాజ్యైర వాస్తుపీఠదేవతాశ్చాన్వాధానే ఉద్దిశ్యఇంద్రపృథివీం శర్వంఅగ్నింఅగ్నిమూర్తిం పశుపతిం యమం యజమానమూర్తిం ఉగ్రం నిరృతిం సూర్యమూర్తిం రుద్రం వరుణం జలమూర్తిం భవంవాయుం వాయుమూర్తిం ఈశానం కుబేరం సోమమూర్తిం మహాదేవం ఈశానం ఆకాశం భీమం ఏతాః లోకపాలమూర్తి మూర్తిపతిదేవతాః పలాశోదుంబరాశ్వత్థ శమ్యపామార్గ సమిద్భి రాజ్యాహుతిభి స్తిలాహుతిభిశ్చ ప్రతిదైవతం ప్రతిద్రవ్యమష్టాష్టసంఖ్యాకాభిః స్థాప్యదేవతామముకాం పలాశోదుంబరాశ్వత్థ శమ్యపామార్గసమి త్తిలచర్వాజ్యైః ప్రతిద్రవ్యమష్టోత్తరశత మష్టావింశతి సంఖ్యయావా అగ్నిర్యజుర్భిరి త్యనువాకేన విశ్వాన్ దేవాం స్తిలాజ్యాభ్యాం దశదశాహుతిభిః । ఏవం । ద్వితీయే

పర్యాయే ఏతాఏవ దేవతా స్తత్తత్సంఖ్యాకై స్తైరేవ ద్రవ్యైః శేవం తృతీయేపర్యాయే ఏతాఏవదేవతా స్తత్తత్సంఖ్యాకై స్తైరేవ ద్రవ్యైర్బ్రహ్మాదిమండలదేవతా స్తిలాజ్యాహుతిభిః ప్రతిదైవతందశ దశసంఖ్యాకాభిః శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది । శూర్పే ప్రధానదేవతార్థం తూష్ణీంచతురోముష్టీన్నిరూప్య హోమపర్యాప్తంగృహీత్వా తత్రైవ ప్రోక్ష్య గోక్షీరేనీవారచరుం శ్రపయేదాజ్యభాగాంతే యజమానః ఇదముపకల్పిత మన్వాధానోక్తద్రవ్యజాత మన్వాధానోక్తాహుతిసంఖ్యాపర్యాప్త మన్వాధానోక్తాభ్యో యక్ష్యమాణాభ్యో దేవతాభ్యోస్తు నమమేతి త్యాగంకుర్యాత్ । గృహసిద్ధాన్నాదనాగ్రహాది హోమం విధాయ లోకపాలమూర్తి మూర్తిపతిభ్యః సమిత్పంచకం తిలాశ్చేచ జుహుయాత్ । ప్రతిద్రవ్యహోమాంతేదేవం పాదనాభిశిరస్సుస్పృశేత్ । ఆజ్యహోమేచోత్తరతః సజలకుంభేసంపాతాన్నయేత్ । తేషాంమంత్రాః । ఇంద్రాయేంద్రోఇతీంద్రస్య । స్యోనేతిపృథివీమూర్తేః । అఘోరేభ్యఇతితత్పతేఃశర్వస్య । అగ్నఆయాహీత్యగ్నేః । అగ్నిందూతమిత్యగ్నిమూర్తేఃనమః । శర్వాయచపశుపతయేచేతిపశుపతేః । యమాయసోమమితియమస్య । అసిహివీరేతియజమానమూర్తేః । స్తుహిశ్రుతమితితత్పతేరుగ్రస్య । అసున్వంతమితినిరృతేః। ఆకృష్ణేనేతిసూర్యమూర్తేః । మారుదో అగ్నావితితత్పతెరుద్రస్య । ఇమంమే । వరుణస్య । శన్నోదేవీ । జలమూర్తేః । నమోభవాయచేతిభవస్య। ఆనోనియుద్భిః । వాయోః । వాతఆవాతు । వాయుమూర్తేః । తమీశానంఈశానస్య । ఆప్యాయస్వ । కుబేరస్య । వయంసోమ । సోమమూర్తేః । తత్పురుషాయ । మహాదేవస్య । అభిత్వాదే । ఈశానస్య । ఆదిత్ప్రత్నస్య । ఆకాశస్య । నమఉగ్రాయచేతి భీమస్య । తతఃస్థాప్యదేవమంత్రేణ సమిత్పంచకపాయస చరుతిలాజ్యహోమః । ప్రతిద్రవ్యహోమాంతేదేవే పాదనాభిశిరస్పర్శః । దేవమంత్రశ్చతాంత్రికోమూలమంత్రో దేవగాయత్రీవా వైదికోవా గ్రాహ్యః । అగ్నిర్యజుర్భిః ।

సవితాస్తోమైః । ఇంద్రఉక్థామదైః । మిత్రావరుణావాశిషా । అంగిరసో ధిష్ణ్యైరగ్నిభిః । మరుతః సదోహవిర్ధానాభ్యాం । ఆపఃప్రోక్షణీభిః । ఓషధయోబర్హిషా । అదితిర్వేద్యా । సోమోదీక్షయాత్వష్టేధ్మేన । విష్ణుర్యజ్ఞేన । వసవఆజ్యేన । ఆదిత్యాదక్షిణాభిః । విశ్వేదేవాఊర్జా । పూషాస్వగాకారేణ । బృహస్పతిఃపురోధయా । ప్రజాపతిరుద్గీథేన। అంతరిక్షంపవిత్రేణ । వాయుఃపాత్రైః । అహగ్ శ్రద్ధయాస్వాహేత్యనువాకేన తిలాజ్యయోర్ద్వశదశాహుతయః । తతోదేవస్యపాదాన్స్పృశేత్ । సంపాతజలేనదేవమభిషించేత్ । ఏవమేవ ద్వితీయపర్యాయేణహుత్వా దేవస్యనాభింస్పృశేత్ । ఏవం తృతీయపర్యాయేణహుత్వా శిరః స్పృశేత్ । ప్రతిపర్యాయంసంపాతాభిషేకః । ఏకపర్యాయే ఆహుతిసంఖ్యా । పలాశసమిధః ॥౧౯౨॥ ఉదుంబర ॥౧౯౨॥ అశ్వత్థ ॥౧౯౨॥ శమీ ॥౧౯౨॥ అపామార్గ ॥౧౯౨॥ ఆజ్యం ॥౧౯౨॥ తిలాః ॥౧౯౨॥ స్థాప్యదేవస్యాష్టావింశతిపక్షే సమిత్పంచకం ॥౧౪౦॥ చర్వాజ్యతిలాః ॥౮౪॥ అనువాక ॥౨౦॥ మిలితాః ॥౧౫౮౮॥ పర్యాయత్రయే ॥౪౭౬౪॥ ఏవంహుత్వార్చాంశోధయేత్ । దేవంనత్వా । స్వాగతందేవదేవేశ విశ్వరూపనమోస్తుతే । శుద్ధేపిత్వదధిష్ఠానే శుద్ధింకుర్మఃసహస్వతాం ॥౧॥ ఇతిప్రార్థ్య ఉత్తిష్ఠబ్రహ్మణస్పత ఇతిసత్వర్గుత్థాప్యాగ్న్యుత్తారణంకుర్యాత్ । అగ్నిఃసప్తిమితిసూక్తమగ్నిపదహీనంపఠిత్వా తత్సహితంపునఃపఠేత్ । ఏవమష్టశతమష్టావింశతివారంవావర్తజలంపాతయేత్ । తతోర్చాం ద్వాదశవారంమృదాజలేనచప్రక్షాల్యమంత్రైః పంచగవ్యంకృత్వా । పయఃపృథివ్యాం పయఓషధీషు పయోదివ్యంతరిక్షేపయోధాః । పయస్వతీఃప్రదిశః సంతుమహ్యం ॥౧॥ ఆప్యాయస్వేతి పంచమంత్రైః పంచామృతేనసంస్నాప్య । లింగంచేన్నమస్తేరుద్రఇత్యష్టాభిః సంస్నాప్యఘృతాభ్యంగముద్వర్తనముష్ణోదకేనక్షాలనంచకృత్వా గంధందత్వా సంపాతోదకైరభిషిచ్య సపల్లవైశ్చతుర్భిః కుంభైః క్రమేణాపోహిష్ఠా ।

మయోభువః । తస్మా । ఆకలశేషుఇతిసంస్నాప్య సముద్రజ్యేష్ఠేతి చతసృభిరాకలశేష్వితిచ మిలితచతుః కుంభైసంస్నాప్య । ఔదుంబరాదిపీఠే ఉర్చాముపవేశ్య పరితోఽష్టదిక్షు సజలకుంభేషు గంధపుష్పదూర్వాః క్షిప్త్వాద్యకుంభేనసప్తమృదః । ద్వితీయే పుష్కరపర్ణశమీవికంకతాశ్మంతకత్వచఃపల్లవాంశ్చ । తృతీయే సప్తధాన్యాని । చతుర్థే పంచరత్నాని । పంచమే ఫలపుష్పాణి । షష్ఠే కుశదూర్వాలోచనాః । సప్తమే సంపాతోదకం । అష్టమే సర్వౌషధీః క్షిప్త్వా । క్రమేణాపోహిష్ఠేతితిసృభిః । హిరణ్యవర్ణాః శుచయఇతిచతుర్భిః । పవమానానువాకేనచాభిషిచ్య ఏకకుంభే శమీపలాశవటఖదిరబిల్వాశ్వత్థవికంకతపనసామ్రశిరీషోదుంబరాణాం పల్లవాన్ కషాయాంశ్చ క్షిప్త్వాశ్వత్థేవేత్యభిషిచ్య పంచరత్నోదకేన హిరణ్యవర్ణాః శుచయఇతిసంస్నాప్యవాససీదత్వోపరివితానం బధ్నంతికేచిత్ । యజ్ఞోపవీత గంధ పుష్పధూపదీపాన్దత్వా । హిరణ్యగర్భః ॥౧॥ యఆత్మదా ॥౨॥ యఃప్రాణతో ॥౩॥ యస్యేమే ॥౪॥ యేనద్యౌః ॥౫॥ యంక్రందసీ ॥౬॥ ఆపోహయత్ ॥౭॥ యశ్చిదాపో ॥౮॥ ఇత్యష్టాభిర్దీపాన్దత్వా సువర్ణశలాకయా తైజసపాత్రస్థం మధుఘృతంచ గృహీత్వా చిత్రందేవానాం । తేజోసి । శుక్రమస్యమృతమసి ధామనామాసి ప్రియం దేవానామనాధృష్టం దేవయజనమితి మంత్రాభ్యాం । ఓంనమోభగవతేతుభ్యం శివాయహరయేనమః హిరణ్యరేతసే విశ్వరూపాయతేనమ ఇతిచదక్షిణసవ్యదేవనేత్రే మంత్రావృత్త్యాలిఖేత్ । అంజంతిత్వేత్యంజనేనాజ్య త్వా । దేవస్యత్వాసవితుఃప్రసవే । ఇంద్రస్యేంద్రియేణానజ్మీతి మధ్వాజ్యశర్కరాభిరజ్య త్వా । అంజనేనపునరంజయేత్ । తతఆదర్శభక్ష్యాదిదర్శయేత్ । అత్రకర్తాచార్యాయగామృత్విగ్భ్యశ్చదక్షిణాందద్యాత్ । ఆచార్యఃపత్న్యా చమాదా ప్రణవంవదన్పురుషసూక్తేనస్తుత్వా వంశపాత్రస్థపంచవర్ణోదనేనదేవం నీరాజయిత్వా రుద్రాయ చతుష్పథాదౌదద్యాత్ । మంత్రస్తు । ఓంనమో

సవితాస్తోమైః । ఇంద్రఉక్థామదైః। మిత్రావరుణావాశిషా । అంగిరసో ధిష్ణియైరగ్నిభిః । మరుతః సదోహవిర్ధానాభ్యాం । ఆపఃప్రోక్షణీభిః । ఓషధయోబర్హిషా । అదితిర్వేద్యా । సోమోదీక్షయాత్వష్టేధ్మేన । విష్ణుర్యజ్ఞేన । వసవఆజ్యేన । ఆదిత్యాదక్షిణాభిః । విశ్వేదేవాఊర్జా । పూషాస్వగాకారేణ । బృహస్పతిఃపురోధయా । ప్రజాపతిరుద్గీథేన।అంతరిక్షంపవిత్రేణ । వాయుఃపాత్రైః । అహగ్ంశ్రద్ధయాస్వాహేత్యనువాకేన తిలాజ్యయోర్దశదశాహుతయః । తతోదేవస్యపాదాన్స్పృశేత్ । సంపాతజలేనదేవమభిషించేత్ । ఏవమేవ ద్వితీయపర్యాయేణహుత్వా దేవస్యనాభిం స్పృశేత్ । ఏవం తృతీయపర్యాయేణహుత్వా శిరః స్పృశేత్ । ప్రతిపర్యాయంసంపాతాభిషేకః । ఏకపర్యాయే ఆహుతిసంఖ్యా । పలాశసమిధః ॥౨౮॥ ఉదుంబర ॥౨౮॥ అశ్వత్థ ॥౨౮॥ శమీ ॥౨౮॥ అపామార్గ ॥౨౮॥ ఆజ్యం ॥౨౮॥ తిలాః ॥౨౮॥ స్థాప్యదేవస్యాష్టావింశతిపక్షే సమిత్పంచకం ॥౧౪౦॥ చర్వాజ్యతిలాః ॥౮౪॥ అనువాక ॥౨౦॥ మిలితాః ॥౨౪౪॥ పర్యాయత్రయె ॥౭౩౨॥ ఏవంహుత్వార్చాంశోధయేత్ । దేవంనత్వా । స్వాగతందేవదేవేశ విశ్వరూపనమోస్తుతే । శుద్ధేపిత్వదధిష్ఠానే శుద్ధింకుర్మఃసహస్వతాం ॥౧॥ ఇతిప్రార్థ్య ఉత్తిష్ఠబ్రహ్మణస్పత ఇతిసర్విగుత్థాప్యాగ్న్యుత్తారణంకుర్యాత్ । అగ్నిఃసప్తిమితిసూక్తమగ్నిపదహీనంపఠిత్వా తత్సహితంపునఃపఠేత్ । ఏవమష్టశతమష్టావింశతివారం వావర్తజలంపాతయేత్ । తతోర్చాం ద్వాదశవారంమృదాజలేనచ ప్రక్షాల్యమంత్రైః పంచగవ్యంకృత్వా । పయఃపృథివ్యాం పయఓషధీషు పయోదివ్యంతరిక్షేపయోధాః । పయస్వతీఃప్రదిశః సంతుమహ్యాం ॥౧॥ ఆప్యాయస్వసమేతుత ఇత్యాద్యైః । ఆపూరాజానమితిచ సంస్నాప్య ఆప్యాయస్వేతి పంచమంత్రైః పంచామృతేనసంస్నాప్య। లింగంచేన్నమస్తేరుద్రఇత్యష్టాభిః సంస్నాప్య ఘృతాభ్యంగముద్వర్తన ముష్ణోదకేనక్షాలనంచకృత్వా గంధందత్వా సంపాతోదకైరభిషిచ్య సపల్లవైశ్చతుర్భిః కుంభైః క్రమేణాపోహిష్ఠా ।

యోవః । తస్మా। ఆశలశేషుఇతిసంస్నాప్య సముద్రజ్యేష్ఠేతి చతసృభిరాశలశేష్వితిచ మిలితచతుః కుంభైసంస్నాప్య । ఔదుంబరాదిపీఠే ఽర్చాముపవేశ్య పరితోఽష్టదిక్షు సజలకుంభేషు గంధపుష్పదూర్వాః క్షిప్త్వాద్యకుంభేన ప్తమృదః । ద్వితీయే పుష్కరపర్ణశమీవికంకతాశ్మంతకత్వచఃపల్లవాంశ్చ । తృతీయే సప్తధాన్యాని । చతుర్థే పంచరత్నాని । పంచమే ఫలపుష్పాణి । షష్ఠే కుశదూర్వాలోచనాః । సప్తమే సంపాతోదకం । అష్టమే సర్వౌషధీః క్షిప్త్వా । క్రమేణాపోహిష్ఠేతితిసృభిః । హిరణ్యవర్ణాః శుచయఇతిచతుర్భిః । పవమానానువాకేనచాభిషిచ్య ఏకకుంభే శమీపలాశ వటఖదిర బిల్వాశ్వత్థవికంకతపనసామ్రశిరీషోదుంబరాణాం పల్లవాన్ కషాయాంశ్చ క్షిప్త్వాశ్వత్థేవ ఇత్యభిషిచ్య పంచరత్నోదకేన హిరణ్యవర్ణాః శుచయఇతిసంస్నాప్య వాససీదత్వోపరివితానం బధ్నంతికేచిత్ । యజ్ఞోపవీత గంధ పుష్పధూపదీపాన్దత్వా । హిరణ్యగర్భః ॥౧॥ యఆత్మదా ॥౨॥ యః ప్రాణతో ॥౩॥ యస్యేమే ॥౪॥ యేనద్యౌః ॥౫॥ యంక్రందసీ ॥౬॥ ఆపోహయత్ ॥౭॥ యశ్చిదాపో ॥౮॥ ఇత్యష్టాపీఠదీపాన్దత్వా సువర్ణశలాకయా తైజసపాత్రస్థం మధుఘృతంచ గృహీత్వా చిత్రందేవానాం । తేజోసి । శుక్రమస్యమృతమసి ధామనామాసి ప్రియం దేవానామనాధృష్టం దేవయజనమితి మంత్రాభ్యాం । ఓం నమోభగవతేతుభ్యం శివాయహరయేనమః హిరణ్యరేతసే విశ్వరూపాయతేనమ ఇతిచదక్షిణసవ్యే దేవనేత్రే మంత్రావృత్త్యాలిఖేత్ । అంజంతిత్వేత్యంజనేనాజ్య త్వా । దేవస్యత్వాసవితుఃప్రసవే । ఇంద్రస్యేంద్రియేణానజ్మీతి మధ్వాజ్య శర్కరాభిరజ్య త్వా । అంజనేనపునరంజయేత్ । తతఆదర్శధష్ట్యాదిదర్శయేత్ । అత్రకర్త్రాచార్యాయగామృత్విగ్భ్యోదక్షిణాందద్యాత్ । ఆచార్యఃపఠిత్వా చమూదా ప్రణవం పదన్పురుషసూక్తేనస్తుత్వా వంశపాత్రస్థ పంచవర్ణోదనేనదేవం నీరాజయిత్వా రుద్రాయ చతుష్పథాదాదద్యాత్। మంత్రస్తు । ఓంనమో

రుద్రాయ సర్వభూతాధిపతయే దీప్తశూలధరాయో మాదయితాయ విశ్వాధిపతయే రుద్రాయవైనమోనమః । శివమగహీతంకర్మాస్తు స్వాహేతి । అశ్వత్థపర్ణే భూతేభ్యోనమఇతి । అథాచార్యః । సర్వతోభద్రే దేవతాఆవాహయేత్ । మధ్యేబ్రహ్మాణం । పూర్వాదిదిక్షు ఇంద్రాదిలోకపాలాన్ । ఈశానేంద్రాద్యంతరాలేషువసూన్ ॥౧॥ రుద్రాన్ ॥౨॥ ఆదిత్యాన్ ॥౩॥ అశ్వినౌ ॥౪॥ విశ్వాన్దేవాన్ ॥౫॥ పితౄన్ ॥౬॥ నాగాన్ ॥౭॥ స్కందవృషౌ ॥౮॥ బ్రహ్మేశానాద్యంతరాలేషు । దక్షం ॥౧॥ విష్ణుం ॥౨॥ దుర్గాం ॥౩॥ స్వధాకారం ॥౪॥ మృత్యురోగాన్ ॥౫॥ సముద్రాన్సరితః ॥౬॥ మరుతః ॥౭॥ గణపతిం ॥౮॥ మధ్యేపృథివీంమేరుంస్థాప్య దేవంచావాహ్య । ప్రాగాదిషు వజ్రంశక్తిం దండంఖడ్గంపాశంఅంకుశంగదాంశూలం । తద్బాహ్యేగౌతమంభరద్వాజంవిశ్వామిత్రం కశ్యపంజమదగ్నిం వసిష్ఠమత్రిం అరుంధతీంచ । తద్బాహ్యేనవగ్రహాన్ । తద్బాహ్యేఐంద్రీం కౌమారీం బ్రాహ్మీంవారాహీం చాముండాంవైష్ణవీం మాహేశ్వరీంవైనాయకీం ఏతానామభిరావాహ్య సంపూజ్య । ప్రతిమాయాందేవం తన్మంత్రేణావాహ్యమండలమధ్యేప్రతిమాంసుప్రతిష్ఠితోభవేతినివేశ్యసంపూజ్యవహ్నిమండలదేవతానాంనామభిస్తిలాజ్యేన దశదశాహుతీర్హుత్వా పుష్పాంజలింసమర్ప్య నమోమహాదితిదేవంనత్వా । మండలాదుత్తరతః స్వస్తికేమంచకం తదుపరి శయ్యాంకృత్వా ఉత్తిష్ఠేతిదేవముత్థాప్యమంగలఘోషైః । శయ్యాయాం దేవముపవేశ్య । పురుషసూక్తోత్తర నారాయణాభ్యాంస్తుత్వా దేవేన్యాసంకుర్యాత్ । తథాహి । పురుషాత్మనేనమః । ప్రాణాత్మనే । ప్రకృతితత్వాయ । బుద్ధితత్వాయ । అహంకారతత్వాయ । మనస్తత్వాయ । ఇతిసర్వాంగేషు । ప్రకృతితత్వాయ । బుద్ధితత్వాయ । హృది । శబ్దతత్వాయ । శిరసి । స్పర్శతత్వాయ త్వచి । రూపతత్వాయ । హృది । ఏవంహృద్యేవరసగంధశ్రోత్రత్వక్చక్షుజిహ్వాఘ్రాణ వాక్పాణిపాదపా

యావత్పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశసత్వ రజస్తమోదేహతత్వానివిన్యసేత్ । తతఃపురుషసూక్తాద్యంఋగ్ద్వయంకరయోః । తదుత్తరద్వయం జానునోః । తదుత్తరద్వయంకట్యోః । తతస్త్రిశోనాభిహృత్కంఠేషుతతో ద్వయంబాహ్వోః । తతోద్వయంనాసయోః । తతోద్వయమక్ష్ణోః । అంత్యాంశిరసి । తతఃసుఖశాయీభవేతిశయ్యాయాందేవంస్నాపయిత్వా । మండలశయ్యయోరంతరానగంతవ్యమితిప్రైషందత్వా స్విష్టకృదాది హోమశేషంసమాప్యమండల దేవతాభ్యోనామభిశ్చరుణాబలీన్దద్యాత్ నీవారచరుశేషేణదిగ్బలిం । తదోధామంతఇతి పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్ । ఇత్యధివాసనం । అథస్థిరార్చాయాంక్రమోవిశేషశ్చ ।

స్థిరార్చాయాంక్రమోవిశేషశ్చ.

సంకల్పాదిజలాధివాసాంతంకృత్వాదేవంనత్వాస్వాగతందేవదేవేశేత్యాదిప్రార్థనోత్థాపనాగ్న్యుత్తారణాదినేత్రోన్మీలనాంతం పూర్వవత్ తత్రస్థిరేశివలింగేస్వర్ణసూచ్యాగంధేన । ఓంనమో భగవతేరుద్రాయ హిరణ్యరేతసేపరాయపరమాత్మనేవిశ్వరూపాయోమాప్రియాయనమ ఇత్యక్త్వాఅంజనాదినాంజయేదితినేత్రోన్మీలనేలింగేవిశేషః । తతఃసూక్తస్తుత్యాదిమండల దేవతాస్థాపనాంతం । తతోమండలేమూర్తిన్నివేశ్య స్తతఃశయ్యాయాందేవతా రోహణంతతఃస్తుతిః పూర్వోక్తన్యాసాః । తతః శయ్యాయాందేవశయనం । తతోగ్నిస్థాపనాది । పూర్వోక్తాన్యథానేవిష్ణునారాయణంషోడశాజ్యాహుతిభిః । శివశ్చేత్ । యాతఇషుఃద్రాపేసహస్రాణీత్యనువాకస్థఋగ్భిరుద్రమాజ్యేనేతి ప్రధానోత్తరమూహ ఇతివిశేషః । లోకపాలమూర్తిమూర్తిపతిహోమాంతంపూర్వవత్ । స్థాప్యదేవతాహోమేనైవారశ్చరుర్నాస్తి సప్తైవహవీంషి । తతశ్చ విష్ణోః స్థిరార్చాయాం పూర్వోక్తసమిత్తిలాజ్యహోమోత్తరంపురుష సూక్తేన ప్రత్యృచమాజ్యం హుత్వా ఇదంవిష్ణురితిపాదాస్స్పృష్ట్వాపునస్తావహుత్వాఅతోదేవేతిశిరఃస్పృష్ట్వాపునస్తావహుత్వాపురుషసూక్తేనసర్వాం

గంస్పృశేత్ । స్థిరలింగంచేత్సమిదాజ్యతిలహోమాంతే । యాతఇషుఇత్యనువాకాంతేనద్రాపే ఇతిసహస్రాణీత్యనువాకాభ్యాంచ ప్రత్యృచమాజ్యంహుత్వాసర్వోవైరుద్రఇతిమూలంస్పృశేత్ । పునస్తావపహుత్వాకద్రుద్రాయేతిమధ్యం । పునస్తావపహుత్వానమోహిరణ్యబాహవఇత్యగ్రంస్పృశేత్ । పునస్తావపహుత్వాసర్వరుద్రేణసర్వాంగంస్పృశేత్ । ఇత్యధివాసనవిశేషః । పరేద్యుఃపీఠికాంస్నాపయిత్వామహీమూష్వితివ్యాహృత్యఅదితిర్ద్యౌరితిస్తుత్వాహ్రీంనమఇతిసంపూజ్య తేనైవపూర్ణాహుతింహుత్వాఉత్తిష్ఠబ్రహ్మణఇతిదేవముత్థాప్య పుష్పాంజలిందత్వా పురుషసూక్తేనస్తుత్వాఉదుత్యమిత్యుత్థాప్యకనిక్రదదితిసూక్తేనవిష్ణుః । సద్యోజాతమితిపంచానువాకైర్లింగంగృహంప్రవేశ్య పీఠికాయామింద్రాదినామభిరష్టరత్నానిక్షిప్త్వాసప్తధాన్యరాప్యమనఃశిలాఃక్షిప్త్వా । పాయసేనసంలిప్యప్రణవేనాంగన్యాసంకృత్వా సువర్ణశలాకామంతరితాంకృత్వా సులగ్నేప్రతితిష్ఠపరమేశ్వరేతిఉక్త్వాఽలోదేవేతి విష్ణుంరుద్రేణలింగంచస్థాపయేత్ । తతశ్చరుహోమ ప్రాణప్రతిష్ఠాది । ఇతి స్థిరార్చాయామధివాసనేపరేద్యుఃకృత్యేచవిశేషోఽన్యత్సర్వముక్తవక్ష్యమాణచలార్చావదేవ । అథచలప్రతిష్ఠాయామధివాసనాంతే పరేద్యుశ్శేకాహపక్షే సద్యోవాఉత్తిష్ఠ బ్రహ్మణఇతి దేవముత్థాప్యపురుషసూక్తోత్తరనారాయణాభ్యాంస్నాయాత్ ॥

॥ ౧౨౧ ॥ అథప్రాయఃస్థిరచలార్చయోఃసాధారణప్రయోగః.

ప్రతిష్ఠాంగంపరేద్యుర్హోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్యచక్షుషీఆజ్యేనేత్యంతేస్థాప్య దేవంతన్మంత్రేణ ఘృతపక్వవ్రీహిచరుణాదశాహుతిభిరగ్నింసోమంధన్వంతరింకుహూమనుమతింప్రజాపతింపరమేష్ఠినంబ్రహ్మాణమగ్నింసోమంఅగ్నిమన్నాదంఅగ్నిమన్నపతింప్రజాపతింవిశ్వాన్దేవాన్సర్వాన్దేవానగ్నింస్విష్టకృతంపూజాంగహోమే విష్ణుశ్చేత్సంకర్షణాదిద్వాదశదేవతాఃశార్ఙ్గిణంశ్రియంసరస్వతీంవిష్ణుంకృసరేణైకైకయాహుత్యావిష్ణుంషడ్వారంకృసరేణ । శివశ్చేద్భవంశర్వంఈశానంపశుపతింరుద్ర

ముగ్రంభీమంమహాంతంకృసరేణైకైకయా । భవస్యదేవస్యపత్నీమిత్యాద్యష్టౌగుడౌదనేనైకైకయా । భవస్యదేవస్యసుతమిత్యాది ॥ ౮ ॥ హరిద్రోదనేనప్రైకైవ । రుద్రంసప్తదశవారంశివంశంకరంసహమానంశితికంఠంకపర్దినంతామ్రమరుణమపగురమాణం హిరణ్యబాహుంసస్పింజరంబభ్లుశంహిరణ్యమేతాఃకృసరేణైకైకయా । శేషేణస్విష్టకృతమిత్యాది । కూపేతూష్ణీంస్థాప్యదేవతాయై చతుర్ముష్టీనగ్న్యాదిషోడశదేవతాభ్యో నామ్నా చతుశ్చతుర్ముష్టీన్నిరూప్యతథైవప్రోక్ష్యసఘృతజలేశ్రపయిత్వానుప్రచ్యావదానధర్మేణస్థాప్యదేవమంత్రేణదశాహుతీర్హుత్వానామభిర్జుహుయాత్ । అగ్నయేస్వాహా ॥ ౧ ॥ సోమాయ ॥ ౨ ॥ ధన్వంతరయే ॥ ౩ ॥ కుహ్వై ॥ ౪ ॥ అనుమత్యై ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతయే ॥ ౬ ॥ పరమేష్ఠినే ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మణే ॥ ౮ ॥ అగ్నయే ॥ ౯ ॥ సోమాయ ॥ ౧౦ ॥ అగ్నయేఽన్నాదాయ ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయేఽన్నపతయే ॥ ౧౨ ॥ ప్రజాపతయే ॥ ౧౩ ॥ విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ సర్వేభ్యోదేవేభ్యః ॥ ౧౫ ॥ భూర్భువఃస్వరగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ॥ ౧౬ ॥ ఇతి సప్తతేఅగ్నేసమిధః సప్తజిహ్వాఃసప్తఋషయఃసప్తధామప్రియాణి । సప్తహోత్రాస్సప్తధాత్వాయజంతిసప్తయోనీరాపృణస్వాఘృతేన । పునస్త్వాదిత్యారుద్రావసవఃసమింధతాంపునర్బ్రహ్మాణోవసునీథయజ్ఞైః । ఘృతేనత్వంతన్వోవర్ధయస్వసత్యాస్సంతుయజమానస్యకామాః । ఇతిమంత్రాభ్యాంపూర్ణాహుతింకృత్వాచార్యోయాఓషధీరితిపుష్పఫలసర్వౌషధీసమవ్యాసంపాతోదకం తామ్రపాత్రేఆదాయదేవమంత్రేణ శతవారమభిమంత్ర్యతేనదేవశిరసిసించేత్ । తతఉత్తిష్ఠబ్రహ్మణఇతిదేవముత్థాప్యవిశ్వతశ్చక్షురిత్యుపతిష్ఠేత్ । ఏతేఉత్థాపనోపస్థానేచలార్చాయామేవ । దేవంధ్యాత్వాజపేత్ । బ్రహ్మణేనమః । విష్ణవేనమః । రుద్రాయ । ఇంద్రాదీనష్టౌ ॥ ౮ ॥ వసుభ్యః । రుద్రేభ్యః । ఆదిత్యేభ్యః । అశ్విభ్యాం । మరుద్భ్యః । కుబేరాయ । గంగాదిమహానదీభ్యః । అగ్నీషోమాభ్యాం । ఇం

ద్రాగ్నిభ్యాం । ద్యావాపృథివీభ్యాం । ధన్వంతరయే । సర్వేశాయ । వి
శ్వేభ్యో దేవేభ్యో । బ్రహ్మణ ఇతి।తతః సంపాతోదకేన యజమానాభిషేకః
దేవం ధ్యాత్వా ప్రతితిష్ఠ పరమేశ్వరేతి పుష్పాంజలిం దత్వా సచ్చిదానందం
బ్రహ్మైవభక్తానుగ్రహాయ గృహీతవిగ్రహం స్వాయుధాద్యం నిజవాహ
నాద్యుపేతం।నిజభృత్యమతే ఽవస్థితం సర్వలోకసాక్షిణమణీయాంసం
పరమేష్ఠ్యసిపరమాం శ్రియం గమయేతి మంత్రేణ పుష్పాంజలావాగతం వి
భావ్యార్చాయాం విన్యస్య ప్రతిష్ఠాం కుర్యాత్ । యథా।అస్య శ్రీప్రాణప్రతి
ష్ఠామంత్రస్య బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా ఋషయః।ఋగ్యజుః సామాని ఛందాంసి।
క్రియామయవపుః ప్రాణాఖ్యా దేవతా ఆం బీజం క్రోం శక్తిః । ప్రాణప్రతి
ష్ఠాయాం వినియోగః । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రఋషిభ్యో నమః । శిరసి ఋగ్యజుః
సామచ్ఛందోభ్యో । ముఖే । ప్రాణాఖ్యదేవతాయై । హృది । ఆం బీజా
య । గుహ్యే । క్రోం శక్త్యై । పాదయోః । ఓం కం ఖం గం ఘం ఙం అం
పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాత్మనే ఆం హృదయాయ। ఓం చం ఛం జం ఝం
ఞం ఇం శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాత్మనే ఈం శిరసే స్వాహా। ఓం టం ఠం డం
ఢం ణం ఉం శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణాత్మనే ఊం శిఖాయై వషట్ । ఓం
తం థం దం ధం నం ఏం వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాత్మనే ఐం కవచాయ హుం।
ఓం పం ఫం బం భం మం ఓం వచనాదానవిహారణోత్సర్గానందాత్మనే ఔం
నేత్రత్రయాయ వౌషట్ । ఓం యం రం లం వం శం షం సం హం క్షం అం మనో
బుద్ధ్యహంకారచిత్తాత్మనే అః అస్త్రాయ ఫట్ । ఏవమాత్మని దేవే చ కృత్వా
దేవం స్పృష్ట్వా జపేత్ । ఓం ఆం హ్రీం క్రోం యం రం లం వం శం షం సం హం
సః । దేవస్య ప్రాణా ఇహ ప్రాణాః । ఓం ఆం హ్రీం । హంసః । దేవస్య
జీవ ఇహ స్థితః । ఓం ఆం హ్రీం । హంసః । దేవస్య సర్వేంద్రియాణి। ఓం
ఆం హ్రీం। హంసః । దేవస్య వాఙ్మనశ్చక్షుః శ్రోత్రఘ్రాణప్రాణా ఇహాగ
త్యాస్వస్తయే సుఖేన సుచిరం తిష్ఠంతు స్వాహా అర్చాహృద్యంగుష్ఠం దత్వా జ
పేత్ ।అస్యై ప్రాణాః ప్రతిష్ఠంతు అస్యై ప్రాణాః క్షరంతు చ । అస్యై దేవ

త్వమర్చాయై మామహేతి చ కశ్చన ॥ ౧ ॥ ప్రణవేన సంరుధ్య సజీవం ధ్యా
త్వా ధ్రువా ద్యౌరితి ఋచం జప్త్వా కర్ణే గాయత్రీం దేవమంత్రం చ జప్త్వా
పురుషసూక్తేనోపస్థాయ పాదనాభిశిరః స్పృష్ట్వా। ఇహైవైధీతి త్రిర్జపేత్ ।
తతః కర్తా । స్వాగతం దేవదేవేశ మద్భాగ్యాత్త్వమిహాగతః । ప్రాకృతం
త్వమదృష్ట్వా మాం బాలవత్పరిపాలయ । ౧ । ధర్మార్థకామసిద్ధ్యర్థం స్థి
రో భవ శివాయ నః । సాన్నిధ్యం తు సదా దేవ స్వార్చాయాం పరికల్పయ ।
౨ । యావచ్చంద్రావనీ సూర్యాస్తిష్ఠంత్యప్రతిఘాతినః । తావత్త్వయా
త్ర దేవేశ స్థేయం భక్తానుకంపయా ॥౩॥ భగవన్ దేవదేవేశ త్వం పితా సర్వ
దేహినాం । యేన రూపేణ భగవం స్త్వయా వ్యాప్తం చరాచరం ॥౪॥ తేన
రూపేణ దేవేశ స్వార్చాయాం సన్నిధో భవ । ఇతి నమేత్ । అథాచార్యః
కర్తా వా లింగమర్చాం వా । భూః పురుషమావాహయామి । భువః పురు
షమా । స్వః పురుష । భూర్భువః స్వః పురుష।ఇత్యావాహ్య। ప్రణవేనా
సనం దత్వా దూర్వా శ్యామాక విష్ణుక్రాంతా పద్మమిశ్రం పాద్యం। ఓం ఇ
మా ఆపః శివతమాః పూతాః పూతతమా మేధ్యా మేధ్యతమా అమృతా అ
మృతరసాః పాద్యాస్తా జుషతాం ప్రతిగృహ్యతాం ప్రతిగృహ్ణాతు భగవాన్
మహావిష్ణుర్విష్ణవే నమ ఇతి పాద్యం । భగవాన్ మహాదేవో రుద్రాయ
నమ ఇతి లింగే। ఏవం దేవతాంతరేష్వూహ్యం । ఇమా ఆపః శివ । ఆచమ
నీయాస్తా జుషతాం ప్రతిగృహ్య । ఇమా ఆ । అర్ఘ్యాస్తా ఇత్యర్ఘ్యం ।
పంచామృతస్నానం । దేవం మంత్రైః సంస్నాప్య ఇదం విష్ణురితి విష్ణావమో
అస్తు నీలగ్రీవాయేతి లింగే। కంకణం విసృజ్య వస్త్రం యజ్ఞోపవీతం చ దత్వా
ఇమే గంధాః శుభా దివ్యాః సర్వగంధైరలంకృతాః। పూతా బ్రహ్మపవిత్రే
ణ పూతాః సూర్యస్య రశ్మిభిః ॥౧॥ పూతా ఇత్యాది పూర్వవదితి గంధం ।
ఇమే మాల్యాః శుభా దివ్యాః సర్వమాల్యైరలంకృతాః। పూతా ఇత్యాది
ఇతి మాలాః । ఇమే పుష్పా ఇతి పుష్పాణి । వనస్పతిరసోద్భూతో ధూ
పోయం ప్రతిగృహ్యతాం । ప్రతిగృహ్ణాతు భగవానిత్యాది।జ్యోతిః శుక్రం

చ తేజశ్చ దేవానాంసతతంప్రియం। భాస్కరఃసర్వభూతానాందీపో। తాం
ప్రతిగృహ్ణాతుభగవానితిదీపందత్త్వావిష్ణోః సంకర్షణాదిద్వాదశనామభిః
పుష్పాణిసమర్ప్య తైరేవతర్పణంకృత్వాపాయసగుడౌదనచిత్రౌదనాని
పవిత్రంతేవితతమితినివేద్య సంకర్షణాదినామభిర్ద్వాదశగృహసిద్ధాన్న
కృసరాహుతీర్హుత్వా। కృసరేణైవశార్ఙ్గిణే। శ్రియై। సరస్వత్యై।
విష్ణవే। ఇతిహుత్వా। విష్ణోర్నుకం। తదస్యప్రియమ। ప్రతద్విష్ణు।
పరోమాత్రయా। విచక్రమే। త్రిర్దేవఃపృథివీం। ఇతిమంత్రైఃషట్
జుహుయాత్। లింగేతుదీపాంతంకృత్వాభవాయదేవాయ। శర్వాయ
దేవాయ। ఈశానాయదేవాయ। పశుపతయేదేవా। రుద్రాయదేవా
ఉగ్రాయదెవాయ। భీమాయదెవాయ। మహతేదెవాయనమఇతిపు
ష్పాణిదత్త్వాతైరేవతర్పణంకృత్వాపవిత్రంఇతి పాయసంగుడౌదనంచని
వేద్య భవాయస్వాహేత్యాద్యష్టభిఃకృసరంజుహుయాత్। తిలమిశ్రౌ
దనః కృసరః। భవస్యదెవస్య పత్న్యైస్వాహేత్యాద్యష్టభిర్గుడౌదనం
హుత్వా భవస్య దెవస్యసుతాయ స్వాహేత్యాద్యష్టభిర్హరిద్రౌదనం
హుత్వా। త్ర్యంబకం। మానోమహాంతం। మానస్తోకే। ఆరాత్తే।
వికిరిద్ర సహస్రాణి సహస్రశః। ఇతి ద్వాదశఋచః ఏతైః కృసరం
హుత్వా। శివాయ। శంకరాయ। సహమానాయ। శితికంఠాయ।
కపర్దినే। తామ్రాయ। అరుణాయ। అపగురమాణాయ। హిరణ్య
బాహవే। సస్పింజరాయ। బభ్లుశాయ। హిరణ్యాయేతి ద్వాదశనా
మభిర్జుహుయాత్। స్విష్టకృదాది హోమశేషం సమాప్య పూ
ర్వోక్త సర్వహవిర్భిర్విష్ణవేలింగాయవా బలిం దద్యాత్। మంత్రస్తు।
త్వామేకమాద్యం పురుషం పురాతనం నారాయణం విశ్వసృజం య
జామహే। త్వమేవయజ్ఞోవిహితో విధేయస్త్వమాత్మనాత్మన్ప్రతి
గృహ్ణీష్వహవ్యం॥౧॥ లింగేతునారాయణపదేరుద్రం శివమితివదేత్।
అశ్వత్థపర్ణేభూర్భువః స్వరోమితిహుతశేషం నిధాయప్రదక్షిణీకృత్య।
విశ్వభుజేసర్వభుజేఆత్మనేపరమాత్మనేనమఇతినత్వాచార్యాయద్వాదశ

తిసృభిరేకాంవాగాందత్త్వా ఋత్విగ్భ్యోదక్షిణాందత్త్వా శతంద్వాదశవా
విప్రాన్భోజయేదితి। ప్రాసాదే నూతనే జలాశయోక్త ప్రతిష్ఠావిధిః
కార్యః తత్రగోరుత్తారణపాత్రీప్రక్షేపాదినకుర్యాత్। వారుణహోమ
స్థానే వాస్తుహోమః। ఇతిస్థిరార్చాచలార్చయోః ప్రతిష్ఠాప్రయోగః॥

॥౧౨౩॥ అథాల్పసంక్షిప్త ఏకాధ్వరవిధానేన చలప్రతిష్ఠాప్రయోగః.

సంకల్పాది నాందీశ్రాద్ధాంతం ప్రాగ్వత్। ఏక మాచార్యం
వృణుయాత్। ఆచార్యోఽముకదెవప్రతిష్ఠాకర్మకరిష్యే ఇత్యాదిసర్షప
వికిరణాంతం। సర్వతోభద్రమండలే ప్రాగ్వన్నామభిర్బ్రహ్మాదిమండల
దెవతా ఆవాహ్య సంపూజ్యయథాగృహ్య మగ్నింప్రతిష్ఠాప్యాన్వా
దధ్యాత్। ఆజ్యభాగాంతే స్థాప్యదెవతాం సహస్రమష్టోత్తరశతంవా
సమిదాజ్యచరుతిలద్రవ్యైర్బ్రహ్మాదిమండలదెవతాః ప్రత్యేకందశదశ
తిలాజ్యాహుతిభిః శేషేణేత్యాదితూష్ణీం నిర్వాపప్రోక్షణే। ఆజ్యభా
గాంతే। తటాకనదీతీరగోష్ఠచత్వరపర్వత గజాశ్వహ్రదవల్మీకసంగమేతి
దశమృద్భిరష్టవారం దెవంసంస్నాప్య పంచగవ్యైః క్రమేణస్నాపయి
త్వా దూర్వాసిద్ధార్థపల్లవపుష్పైస్తై రష్టకలశై రాపోహిష్ఠాదిమంత్రైరభి
షిచ్యాగ్న్యుత్తారణంకుర్యాత్। సర్వతోభద్రపీఠే దెవముపవేశ్యనా
మ్నా వస్త్రగంధధూపాదిదత్త్వా అష్టదిక్షుపల్లవాదియుతోదకుంభానష్టౌ
దీపాంశ్చసంస్థాప్య ప్రాగ్వన్నేత్రోన్మీలనం। చిత్రాన్నేనబలిందత్త్వా
పురుషసూక్తేనస్తుత్వోక్త ద్రవ్యచతుష్టయంస్థాప్య దెవమంత్రేణహు
త్వా ఏకైకద్రవ్యహోమాంతే దెవంస్పృశేత్। ఆజ్యహోమే కుంభే
సంపాతాన్ క్షిపేత్। మండలదెవతాభ్యోహుత్వా హోమశేషంసమా
ప్యపూర్ణాహుతింకుర్యాత్। తతఃపూర్వోక్తరీత్యా సూక్తన్యాసావా
హన ప్రాణప్రతిష్ఠాంతంకృత్వా ఇహైవైధీతిత్ర్యృచం పురుషసూక్తంచ
జప్త్వా మూలమంత్రాదినావాహనాది పంచామృతస్నానాంతే సంపా
తోదకైరిమాఆపః శివతమాఇత్యాదినాభిషేకః। వస్త్రాదినైవేద్యాం
తంప్రాగ్వత్। తాంబూలఫలదక్షిణా నీరాజన నమస్కారప్రదక్షిణాది

విధాయ । పుష్పాంజలిందత్త్వా సాచార్యఃకర్తా దేవంనత్వాక్షమాప్య
చార్యదక్షిణాం దత్త్వా ఉక్తకుంభోదకై ర్యజమానాభిషేకః । విష్ణుంస్మృ
త్వా కర్మేశ్వరేఽర్పయేదితిసంక్షేపః ॥

॥ ౧౨౪ ॥ అథ పునఃప్రతిష్ఠా.

మద్యచాండాలస్పృష్టా వహ్నిదగ్ధా విప్రరక్తదూషితా శవ
పాపిస్పృష్టాచ ప్రతిమాపునఃసంస్కార్యాః । ఖండితే స్ఫుటితే స్థాన
భ్రంశే పూజనాభావే ఽశ్వగర్దభాదిస్పర్శే పతితరజస్వలాచోరైః స్ప
ర్శేచపునఃప్రతిష్ఠా ఖండితాంభగ్నాంవిధినోద్ధృత్యాన్యాంస్థాపయేత్। అర్చా
యాభంగచౌర్యాదౌతద్దినేఉపవాసః । తామ్రాదిధాతుమూర్తీనాం
చోరచాండాలాదిస్పర్శే తామ్రాదిధాతూక్తశుద్ధింకృత్వాపునఃప్రతిష్ఠా।
పూర్వంప్రతిష్ఠితస్యా బుద్ధిపూర్వక మేకరాత్ర మేకమాసం ద్విమాసం
వార్చనాదివిచ్ఛేదే శూద్రరజస్వలా ద్యుపస్పర్శనేవా జలాధివాసం
కృత్వా కలశేనస్నాపయేత్ తతఃపంచగవ్యేన స్నాపయిత్వా ఉక్త
సహస్ర మష్టశత మష్టావింశతిసంఖ్యంవా కలశైః శుద్ధోదకేన పురుష
సూక్తేనస్నపయేత్ । గంధపుష్పాదినా పూజయిత్వా గుడౌదనంనివే
దయేదితిశుద్ధిః । బుద్ధిపూర్వంపూజనవిచ్ఛేదే శూద్రస్పర్శాదౌచ పునః
ప్రతిష్ఠయైవశుద్ధిః । అన్యేతు । ఏకాహపూజావిహతౌ కుర్యాద్ద్విగుణ
మర్చనం । ద్విరాత్రేతుమహాపూజాం సంప్రోక్షణమతఃపరం ॥ ౧ ॥
మాసాదూర్ధ్వం పూజావిహతౌ పునఃప్రతిష్ఠా ప్రోక్షణవిధిర్వా కార్య
ఇత్యాహుః । పునఃప్రతిష్ఠాది మలమాసశుక్రాస్తాదావపికార్యం। దేవా
లయవాపీకూపతటాకభేదనే ఆరామసేతుసభాభంగే ఇదంవిష్ణుర్మాన
స్తోకేవిష్ణుః కర్మాణిపాదోఽస్యేతిచతస్ర ఆజ్యాహుతీర్హుత్వా బ్రాహ్మ
ణాన్భోజయేదితి ॥

॥ ౧౨౫ ॥ అథ ప్రోక్షణవిధిః.

దేవముద్వాస్య పంచవారంమృజ్జలైః ప్రక్షాల్య పంచగవ్యైః
స్నాపయిత్వా కుశోదకైర్విశోద్యమూలేనాష్టోత్తరశతవారం ప్రోక్ష్య

మూలేనమూర్ధాదిపీఠాంతంసంస్పృశ్య । తత్త్వన్యాస లిపిన్యాస మంత్ర
న్యాసపూర్వకం ప్రాణప్రతిష్ఠాంకృత్వా మహాపూజాంకుర్యాత్। పూజా
హీనాదిషు హ్యేవం సంప్రోక్షణవిధిః స్మృతః ॥

॥ ౧౨౬ ॥ అథ జీర్ణోద్ధారః.

నచలింగాదౌభగ్నదగ్ధవాకార్యః । అయంచానాదిసిద్ధప్రతిష్ఠిత
లింగాదౌ భంగాదిదోషేపి నకార్యః । తత్రతుమహాభిషేకః కార్యః ।
కర్తాఽముక దేవస్య జీర్ణోద్ధారంకరిష్యే । ఇత్యుక్త్వా నాందీశ్రాద్ధాం
తంకృత్వాచార్యంవృత్వా పీఠే మండలదేవతాఆవాహ్య లింగే । ఓం
వ్యాపకేశ్వరహృదయాయనమః । ఓంవ్యాపకేశ్వరశిరసేస్వాహేత్యాది
షడంగంకృత్వా దేవతాంతరే మూలమంత్రేణ షడంగంకృత్వాఽర్చ
యేత్ । అఘోరేతిమంత్రమష్టోత్తరశతం జప్త్వాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యఅఘో
రేణఘృతాక్తసర్షపైః సహస్రం హుత్వేంద్రాదిభ్యో నామ్నా బలిం
దత్త్వాజీర్ణదేవం ప్రణవేనసంపూజ్యసాజ్యతిలై ర్మండలదేవతా హో
మంకృత్వా ప్రార్థయేత్ । జీర్ణభగ్నమిదంచైవ సర్వదోషావహం
నృణాం । అస్యోద్ధారేకృతేశాంతిః శాస్త్రేస్మిన్ కథితాత్వయా ॥ ౧ ॥
జీర్ణోద్ధారవిధానంచ నృపరాష్ట్రహితావహం । తదధితిష్ఠతాందేవ ప్ర
హరామితవాజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ క్షీరాజ్యమధుదూర్వాసమిద్భిర్దేవమంత్రే
ణాష్టోత్తరశతంహుత్వా తిలైఃసహస్రంహుత్వా పాయసేనశతంహుత్వా
లింగంప్రార్థయేత్ । యాయా త్వంసమ్మితంస్థానం సంత్యజ్యైవశివా
జ్ఞయా ॥ ౧ ॥ అత్రస్థానేచయావిద్యా సర్వవిద్యేశ్వరైర్యుతా । శివేన
సహసంతిష్ఠతిమంత్రిత జలేనాభిషిచ్యవిసర్జయేత్ । అస్త్రమంత్రితేన
ఖనిత్రేణ ఖాత్వా లింగమాదాయ హుమదేవ మంత్రేణ నద్యాదా
క్షిపేత్ । మూర్తింప్రణవేనక్షిపేత్ । దారుజంమధునాభ్యజ్యాఘో
రేణదహేత్ । హేమాదిమయంయోగ్యంకృత్వా తత్రైవస్థాపయేత్।
తతఃశాంత్యర్థమఘోరేణ ఘృతక్షీరమధ్వక్తైస్తిలైః సహస్రంహుత్వా
ప్రార్థయేత్ । భగవన్ భూతభవ్యేశ లోకనాథజగత్పతే । జీర్ణలింగ

సముద్ధారః కృత స్తవాజ్ఞయామయా ॥ ౧ ॥ అగ్నినాదారుజం దగ్ధం క్షిప్తం శైలాదికంజలే । ప్రాయశ్చిత్తాయ దేవేశ అఘోరాస్త్రేణతర్పితం ॥ ౨ ॥ జ్ఞానతోఽజ్ఞానతోవాపి యథోక్తంనకృతంయది । తత్సర్వం పూర్ణమేవాస్తు త్వత్ప్రసాదాన్మహేశ్వర ॥ ౩ ॥ అథ యజమానః ప్రార్థయేత్ । గోవిప్రశిల్పిభూపానా మాచార్యస్యచయజ్వనః। శాంతిర్భవతుదేవేశ అచ్ఛిద్రంజాయతామిదం ॥ ౧ ॥ మూర్త్యాతువిశేషః । త్వత్ప్రసాదేననిర్విఘ్నం దేహంనిర్మాపయత్యసౌ। వాసంకురుసురశ్రేష్ఠ తావత్వంచాల్పకేగృహే ॥ ౧ ॥ వసక్లేశంసహిత్వేహ మూర్తింనైతవ పూర్వవత్ । యావత్కారయతేభక్తః కురుతస్యచవాంఛితం ॥ ౨ ॥ తతోనవాంమూర్తింలింగంవా కృతోక్తవిధినా ప్రతిష్ఠాకాలానపేక్ష యామాసాదర్వాక్ స్థాపయేత్ । ఇతిజీర్ణోద్ధారః ॥

॥ ౧౨౭ ॥ ప్రతిమాశివలింగప్రాసాదకలశాదిభంగే.

స్వామినోమరణంభవేత్ । తత్రశాంతిఃకుండంకృత్వా విధానేన తతోహోమం సమాచరేత్ । చరుంచయమదైవత్యం సాధయిత్వా విధానతః ॥౧॥ దధిక్షౌద్రఘృతాక్తానా మశ్వత్థసమిధాంతతః । జుహుయాదష్టశతంప్రాజ్ఞ ఇమారుద్రేతిమంత్రవిత్ ॥౨॥ మాషైర్ముద్గైస్తిలై శ్చైవ ఘృతేనమధునాపిచ । ఏభిఃపంచసహస్రాణి శక్తిబీజేనహోమయేత్ ॥ ౩ ॥ శక్తిబీజం । హ్రీంబీజం । భూమిం ధేనుమనడ్వాహం స్వర్ణధాన్యంసదక్షిణం । దత్త్వాథపంచగవ్యేన స్నాయాద్దేవాలయే ద్విజః ॥ ౪ ॥ బలిందద్యాద్య మాయాథ కృసరైః పాయసై స్తథా । ఈశానాయబలిందత్వా కృతకృత్యోభవేన్నరః ॥ ౫ ॥ అత్రమూలం కమలాకరే ।

॥ ౧౨౮ ॥ అథ పుష్పాది విచారః.

అపర్యుషితనిచ్ఛిద్రైః ప్రోక్షితైర్జంతువర్జితైః । ఆత్మారామోద్భవైర్వాపి పుష్పైస్సంపూజయేత్సురాన్ ॥౧॥ త్యజేత్కీటావపన్నాని శీర్ణపర్యుషితానిచ। స్వయంపతితపుష్పాణి మలాన్యుపహతానిచ ॥౨॥

ముకులైర్నార్చయేద్దేవమపక్వైః కృమియుక్ ఫలైః । పుష్పాభావేపత్రపూజాపత్రాలాభేఫలైరపి ॥౩॥ నివేదయేత్ఫలాలాభేతృణగుల్మౌషధీరపి। సమిత్పుష్పకుశాదీని బ్రాహ్మణఃస్వయమాహరేత్ ॥౪॥ శూద్రానీతైఃక్రయక్రీతైః కర్మకుర్వన్పతత్యధః । లక్షపుష్పార్చనంక్రయక్రీతైరపి । కేచిత్ । ధర్మార్జితధనక్రీతైర్యఃకుర్యాత్కేశవార్చనం । పర్యుషితదోషో స్తిమాలాకారగృహేషుచ ॥౧॥ ఇత్యాద్యుక్తేర్మాలాకారానీతైఃక్రయక్రీతైరపిపుష్పపత్రైఃపూజయంతి । నిత్యపూజార్థంపరోపవనాదేరపిపుష్పాదిగ్రహేచౌర్యదోషోన । పూజార్థంపుష్పాదివహతా చేత । సమిత్పుష్పకుశాదీనివహంతంనాభివాదయేత్ । తద్ధారీచైవనాన్యేహినిర్మాల్యంతద్భవేత్తయోః ॥౧॥ దేవ్రాపరిధృతంవామహస్తేఽధోవస్త్రేచధృతంజలేంతఃక్షాలితంచపుష్పంనిర్మాల్యం । వర్జ్యంపర్యుషితంపుష్పంవర్జ్యంపర్యుషితంజలం నవర్జ్యంతులసీపత్రంనవర్జ్యంతీర్థజంజలం ॥ ౧ ॥ వర్జ్యంపర్యుషితంపద్మం తులసీబిల్వపత్రకం ॥ ౨ ॥ కుందంచదమనంచైవా గస్త్య కలికాతథా । బిల్వాదేరపర్యుషితత్వదినసంఖ్యా । బిల్వః ॥౩౦॥ అపామార్గః ॥ ౩ ॥ జాతీ ॥ ౧ ॥ తులసీ ॥౬॥ శమీ ॥౬॥ శతావరీ ॥౧౧॥ కేతకీ ॥౪॥ భృంగరాజః ॥౭॥ దూర్వా ॥ ౮ ॥ మందార ॥ ౧ ॥ పద్మం ॥ ౧ ॥ నాగకేసరః ॥౨ ॥ దర్భాః ॥ ౩౦ ॥ అగస్త్యః ॥ ౩ ॥ తిలః ॥ ౧ ॥ మల్లికా ॥ ౪ ॥ చంపకః ॥ ౭ ॥ కరవీరం ॥ ౮ ॥ ఏతేషామేతద్దినోత్తరం పర్యుషితత్వం । తులసీ గ్రహణకాలః । వైధృతౌచ వ్యతీపాతేభౌమభార్గవభానుషు। పర్వద్వయేచసంక్రాంతౌద్వాదశ్యాంసూతకద్వయే॥ ౧॥ తులసీంయేవిచిన్వంతి తేఛిందంతిహరేః శిరః । నైవచ్ఛింద్యాద్రవౌ దూర్వాం తులసీంనిశిసంధ్యయోః ॥ ౨ ॥ ధాత్రీపత్రంకార్తికేచపుణ్యార్థీమతిమాన్నరః। ద్వాదశ్యాంచదివాస్వాపస్తులస్యావచయ స్తథా॥౩॥ విష్ణో శ్చైవదివాస్నానంవర్జనీయంసదాబుధైః। అత్రదివానిషేధాద్రా

త్రిస్నానాదిషోడశోపచారైః పూజా కార్యా । దివా తు గంధాదిపుష్పాంజల్యంతా ఏవోపచారా ఇతి కమలాకరాహ్నికే । విష్ణోర్ద్వాదశ్యాం నిర్మాల్యాపనయనమపి న కార్యమితి తంత్రాంతరే స్మర్యతే । ఏతదపవాదః పురుషార్థచింతామణౌ నారదీయే । పంచామృతేన సంస్నాప్య ఏకాదశ్యాం జనార్దనం । ద్వాదశ్యాం పయసా స్నాప్య హరిసాయుజ్యమశ్నుతే ॥ ౧ ॥ ఇతి । దేవార్థే తులసీచ్ఛేదో హోమార్థే సమిధాం తథా । ఇందుక్షయే న దుష్యేత గవార్థే తు తృణస్య చ ॥ ౧ ॥ తులసీగ్రహణమంత్రః । తులస్యమృతజన్మాసి సదా త్వం కేశవప్రియే । కేశవార్థే విచిన్వామి వరదా భవ శోభనే ॥ ౧ ॥ జాతిమల్లికాకరవీరాశోకోత్పలచంపకవకులబిల్వశమీకుశా ఏతాని సర్వదేవతానాం విహితాని । అథ విహితప్రతిషిద్ధత్వాద్వైకల్పికాని । పాటలా శమీపత్రం చ దుర్గాయాః । కుందపలాశవకులదూర్వాః శివస్య । కుముదతగరే సూర్యస్య । తులసీభృంగరాజతమాలపత్రాణి శివదుర్గయోః । అగస్తిమాధవీలతాలోధ్రపుష్పం విష్ణుశివయోః । దుత్తూరమందారా విష్ణుసూర్యయోః । ఇతి వికల్పితాని । అథ విష్ణోః ప్రియాణి । మాలతీ జాతీ కేతకీ మల్లికాశోకచంపకపున్నాగవకులోత్పలకుందకరవీరపాటలాతగరపుష్పాణి । అన్యాని చ సురభీణి విష్ణోః ప్రియాణి । అపామార్గభృంగరాజఖదిరశమీదూర్వాకుశదమనకబిల్వతులసీపత్రాణ్యుత్తరోత్తరాధికప్రియాణి । తులసీ సర్వాధికా । జాతిపుష్పసహస్రేణ మాలార్పణే కల్పకోటిసహస్రం విష్ణుపురే వాసః । ఆమ్రమంజర్యా పూజనే గోకోటిదానఫలం । అథ శివస్య । చతుర్ణాం పుష్పజాతీనాం గంధమాఘ్రాతి శంకరః । అర్కస్య కరవీరస్య బిల్వస్య చంపకస్య చ ॥ ౧ ॥ దశసువర్ణదానఫలం శ్వేతార్కపుష్పం । తతః సహస్రగుణం బకపుష్పం । ఏవం దుత్తూరశమీపుష్పద్రోణపుష్పనీలోత్పలానాముత్తరోత్తరాణాం సహస్రగుణత్వం । మణిముక్తాప్రవాలైస్తు రత్నైరప్యర్చనం కృతం । న గృహ్ణామి వినా దేవి బిల్వపత్రైర్వరాననే ॥ ౧ ॥ సర్వకామప్రదం బిల్వం దారిద్ర్యస్య వినాశనం ।

నీలోత్పలసహస్రేణ మాలార్పణే కల్పకోటిసహస్రం శివపురే వాసః । దుత్తూరైర్బృహతీపుష్పైశ్చ పూజనే గోలక్షఫలం । పాటలామందారాపామార్గజాతీచంపకాశోకతగరనాగకేసరపున్నాగజపామల్లిసహకారకుసుంభపుష్పాణి శివప్రియాణి । దుత్తూరాణి కదంబాని రాత్రౌ దేయాని శంకరే । మదనరత్నే । కేతకాని కదంబానీతి పాఠః । అభావే పుష్పపత్రాణామన్నాద్యైనాపి పూజయేత్ । శాలితండులగోధూమయవైర్వాపి సమాచరేత్ ॥ ౧ ॥ అథ నిషిద్ధాని । బంధూకకుందాతిముక్తకేతకీకపిత్థబకులశిరీషనింబాని । పుష్పపత్రాదికం స్వాభిముఖముత్తానమర్పయేత్ । పత్రం పుష్పం ఫలం చైవ యథోత్పన్నం తథార్పయేత్ । ఇతి వచనాత్ । బిల్వపత్రం తు స్వాభిముఖాగ్రం న్యుబ్జమర్పయేత్ । పక్వామ్రఫలస్య శివార్పణే వర్షాయుతం శివపురే వాసః । సవ్యం వ్రజేత్తతోఽసవ్యం ప్రణాలీం నైవ లంఘయేదిత్యాదిః స్థిరలింగే ప్రదక్షిణాప్రకారః । చరే తు సవ్యే నైవ । దేవ్యా అపి బకులకుందాదిసహితాన్యేతాన్యేవ ప్రియాణి । ధాన్యానాం సర్వపత్రైశ్చ పుష్పైర్దేవీం ప్రపూజయేత్ । దూర్వాకుంద్రైః సింధువారైర్బంధూకాగస్తిసంభవైః ॥ ౧ ॥ బిల్వపత్రైః పూజనే రాజసూయఫలం । కరవీరస్రజాగ్నిష్టోమస్య । బకులస్రజా వాజపేయస్య । ద్రోణస్రజా రాజసూయస్యేతి । ఏవం సూర్యవిఘ్నేశాదేరపి ప్రియాణి విష్ణువత్ జ్ఞేయాని ॥

॥ ౧౯ ॥ అథ శివనిర్మాల్యగ్రహణవిచారః.

అగ్రాహ్యం శివనైవేద్యం పత్రం పుష్పం ఫలం జలం । సాలగ్రామశిలాసంగాత్సర్వం యాతి పవిత్రతాం ॥ ౧ ॥ శైవసౌరనైవేద్యభక్షణే చాంద్రాయణం । అభ్యాసే ద్విగుణం । మత్యాభ్యాసే సాంతపనం । అన్యనిర్మాల్యేప్యనాపద్యేవం । ఇదం చ జ్యోతిర్లింగస్వయంభూలింగసిద్ధప్రతిష్ఠాపితలింగాతిరిక్తస్థావరలింగవిషయం । జ్యోతిర్లింగాదౌ తు పూజకేన దత్తం ఫలతీర్థాదికం భక్త్యా శుద్ధ్యర్థం గ్రాహ్యం న లోభేన । పంచాయతనస్థితలింగేషు చరేషు ప్రతిమాసు చాన్నాదేరపి స్వయం గ్రహణేపి న దోషః । జ్యో

తిర్లింగాద్యన్యస్థిరలింగేషు తీర్థోదకచందనమాత్రైః శ్రద్ధావద్భిః శివో పాసకైరేవ గ్రాహ్యం । జ్యోతిర్లింగాదౌ పూజకదత్తమన్నమపిభక్ష్య మితికేచిత్ ॥

॥ ౧౩౦ ॥ అథ సాధారణముహూర్తవిచారః.

త్ర్యుత్తరారోహిణీధ్రువం । మఘాభరణీపూర్వాత్రయముగ్రక్రూరం । శ్రవణత్రయపునర్వసుస్వాత్యశ్చరం । అశ్వినీహస్తపుష్యం క్షిప్రం । అను రాధారేవతీమృగచిత్రంమృదు । కృత్తికావిశాఖేమిశ్రం । మూలాశ్లేషా జ్యేష్ఠార్ద్రాస్తీక్ష్ణం । ఇతినక్షత్రసంజ్ఞా । యత్రనోక్తాతిథిస్తత్రగ్రాహ్యా రిక్తామమాంవినా । వారోపియత్రనప్రోక్తస్తత్రకార్కికుజాన్వినా ॥ ౧ ॥ చరమృదుక్షిప్రధ్రువమూలవిశాఖామఘాసుసకుజేశుభవారేభూష ణానాం హితం ॥

ధాన్యవిచారః.

సూర్యభుక్తనక్షత్రాత్త్రిష్వష్టసుఅశుభంశుభ మశుభంశుభమి తిహలచక్రం । అత్రైవనక్షత్రే శనిభౌమభిన్నవారేబీజవాపః । సస్యారో పణంచ । ధాన్యచ్ఛేదశ్చ । క్షీరవృక్షజన్యఃఖలమధ్యేస్తంభః । ధాన్యా నాంమర్దనంజ్యేష్ఠామూలమఘాశ్రవణరేవతిరోహిణ్యనూరాధాఫల్గునీ ద్వయేశుభం । ధాన్యసంగ్రహః । క్షిప్రధ్రువచరమృదుమూలేషుజ్ఞగు రుశుక్రేషుచరభిన్నలగ్నేశుభః । ఓంధనదాయసర్వలోకహితాయదేహి మేధాన్యంస్వాహేతిమంత్రం లిఖిత్వాధాన్యాగారేక్షిపేత్ । తేనధాన్య వృద్ధిః । బుధమందదినేనైవధనధాన్యవ్యయః శుభః । అద్యాన్నవాన్నం సద్వారేమృదుక్షిప్రచరేదివా ॥ ౧ ॥ అథ వస్త్రాది ॥

వస్త్రాదివిచారః.

వస్త్రభూషణవిధిర్ధ్రువాశ్వినీహస్తపంచకపునర్వసుద్వయే । పౌష్ణ వాసవభయోశ్చసత్తిథౌమందభౌమశశివాసరాన్వినా ॥ ౧ ॥ అనుక్తేపిష్ట దంవస్త్రంవిప్రాజ్ఞోత్సవలబ్ధిషు । ధ్రువపుష్యాదితౌయోషిద్ధత్తేయావస్త్ర

భూషణే ॥ ౧ ॥ నప్రాప్నోతిపతిప్రీతిం స్నాతివారుణభేచయా । పాదు కాసనశయ్యాదేర్భోగఃసత్తిథివాసరే ॥ ౨ ॥ ధ్రువక్షిప్రమృదుశ్రోత్ర భరణీషుపునర్వసౌ । ఛిన్నవ్యవస్త్రంమధ్యాంశే దగ్ధస్ఫుటితపంకితం ॥ ౩ ॥ తత్త్యజేచ్ఛాంతికంకుర్యాత్త్యజేదేవాంత్యభాగయోః । విజ్ఞేయమేత చ్ఛయ్యాయాం మాస్తృతౌపాదుకాస్వపి ॥ ౪ ॥ సూచీకర్మానురాధాశ్వి చిత్రామృగపునర్వసౌ । వస్త్రంక్షాల్యం ధారణోక్తే కాలేబుధదినం వినా ॥ ౫ ॥ భోజనంభాజనేకాంస్య స్వర్ణకాంస్యాదినిర్మితే । కుర్యా దమృతయోగేషు చరక్షిప్రమృదుధ్రువైః ॥ ౬ ॥ స్వర్ణాద్భూషణానాం ఘటనం చరక్షిప్రమృదుధ్రువైః । శుభవారేరత్నవతాం మిశ్రభేపి రవౌకుజే ॥ ౭ ॥ ఇతి వస్త్రాదివిచారః ॥

శస్త్రాది విచారః.

శస్త్రాణాంఘటనంక్రూర మిశ్రాశ్విమృగతీక్ష్ణభే । శస్త్రంధార్యం ధ్రువక్షిప్ర మృదుజ్యేష్ఠావిశాఖకే ॥ ౧ ॥ సేవాకార్యాక్షిప్రమైత్ర ధ్రువేజ్ఞేజ్యార్కభార్గవే । మందేపిచేత్సేవకత్వం స్వామిభాన్నద్వితీ యకం ॥ ౨ ॥ హస్తపట్టధ్రువశ్రోత్రరేవతీపుష్యభేశుభం । పున ర్వసౌచశిబికా గజాశ్వాదిషురోహణం ॥ ౩ ॥ రాజ్ఞాంవిలోకనంక్షిప్ర శ్రుతిద్వయమృదుధ్రువైః । నృత్యారంభఃపుష్యమృగ ధ్రువజ్యేష్ఠాధనిష్ఠ యోః ॥ ౪ ॥ అనురాధాశతభిషగ్ఘస్తేస్యాచ్ఛుభవాసరే । విపణిః స్యాత్మృదుక్షిప్ర ధ్రువైరిక్తాకుజాన్వినా ॥ ౫ ॥ క్రయఃకార్యోశ్వినీ స్వాతీశ్రవశ్చిత్రాశతాంత్యభే । విక్రయోభరణీపూర్వాత్రయాశ్లేషా సుమిశ్రభే ॥ ౬ ॥ సేతుబంధోధ్రువేస్వాత్యాం జీవార్కశనివాసరే । నానావకుక్రియాహస్త పుష్యార్ద్రామృగమిత్రభే ॥ ౭ ॥ పునర్వసౌ ధనిష్ఠాశ్వి పూర్వాజ్యేష్ఠాశతాంత్యభే । త్యక్త్వార్కభౌమేందు శనీ శ్రుతిచిత్రాధ్రువాణిచ ॥ ౮ ॥ అమారిక్తాష్టమీశ్చాపి గతిక్రయముఖాః శుభాః । ద్రవ్యంలఘుచరైర్యోజ్యం వృద్ధ్యర్థంచరలగ్నకే ॥ ౯ ॥ ఋణం భౌమేనగృహ్ణీయాన్న వృద్ధియోగేఽర్కసంక్రమే । ధనిష్ఠాపంచకేహస్తే

త్రిపుష్కరద్విపుష్కరే ॥ ౧౦ ॥ భౌమాదిషు ఋణచ్ఛేదం కుర్యాచ్చ ధనసంగ్రహం । బుధే ధనం న ప్రదేయం సంగ్రహస్తు బుధే శుభః ॥ ౧౧ ॥ శన్యర్కారైస్త్రిపాదర్క్షే భద్రాతిథ్యాత్రిపుష్కరః । మృగచిత్రాధనిష్ఠాసు తత్తిథ్యహ్నాద్విపుష్కరః ॥ ౧౨ ॥

నష్టద్రవ్యవిచారః.

శుభాశుభేషు త్రిగుణం ద్విగుణం చ ఫలం క్రమాత్ । మిశ్రిత్రా శేషు తీక్ష్ణేషు స్వాత్యాం ద్రవ్యం న లభ్యతే ॥ ౧౩ ॥ దత్తం ప్రయుక్తం నిక్షిప్తం నష్టం చేత్యాహ నారదః । అంధం మందం చ చిబిటం సులోచనమితి క్రమాత్ ॥ ౧౪ ॥ గణనీయం రోహిణీభాదంధే నష్టం లభేద్ధ్రువం ॥ ౧౫ ॥ మందే యత్నాల్లభేత్త్వేవ చిబిటస్వర్క్ష మోక్షహి । అన్వేష్యం పూర్వలోంధేషు మందసంజ్ఞేషు దక్షిణే ॥ ౧౬ ॥ ప్రతీచ్యాం చిబిటాఖ్యేషు సులోచన ఉదగ్దిశి । రాజాభిషేకః శ్రవణే ధ్రువర్క్షే జ్యేష్ఠామృదుక్షిప్రోదగ్రే వా స్యాత్ । త్యక్త్వారరిక్తాధిక చైత్రరాత్రీశ్చంద్రేజ్యశుక్రాభ్యుదయే శుభాయ ॥ ౧ ॥ జలాశయానాం ఖననం మఘాపుష్యధ్రువే మృగే । పూర్వాషాఢానురాధాంత్య ధనిష్ఠాశతహస్తభే ॥ ౧ ॥ జలరాశిగతే చంద్రే లగ్నస్థే చ బుధే గురౌ ॥

క్షౌరవిచారః.

క్షౌరం చౌలోక్తనక్షత్ర వారాదిషు శుభం జగుః ॥ ౨ ॥ పంచమే పంచమే రాజ్ఞాం దినేఽన్యేషాం యదృచ్ఛయా । శ్మశ్రుకర్మ భవేన్నైవ నవమే దివసే క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ క్షౌరం భూతేరతం దర్శే వర్జయేచ్చిరజీవిషుః ॥ క్షౌరం న కుర్యురభ్యక్త భుక్తస్నాతవిభూషితాః ॥ ౪ ॥ ప్రయాణసమరారంభే న రాత్రౌ న చ సంధ్యయోః । శ్రాద్ధాహే ప్రతిపద్రిక్తా వ్రతాహ్నే చ న వై ధృతౌ ॥ ౫ ॥ ప్రశస్తం జన్మనక్షత్రం సర్వకర్మసు కీర్తితం । క్షౌరప్రయాణభైషజ్య వివాదేషు న శోభనం ॥ ౬ ॥ షష్ఠ్యమాపూర్ణిమాపాత చతుర్దశ్యష్టమీ తథా । ఆసు సన్నిహితం పాపం తైలేషు స్త్రీభగే క్షురే ॥ ౭ ॥ రాజకార్యనియుక్తానాం నరాణాం భూపజీవినాం । శ్మశ్రు

లోమనఖచ్ఛేదే నాస్తి కాలవిశోధనం ॥ ౮ ॥ క్షౌరం నైమిత్తికం కార్యం నిషేధే సత్యపి ధ్రువం । యజ్ఞే మృతౌ బంధమోక్షే నృపవిప్రాజ్ఞయాపి చ ॥ ౯ ॥ ప్రాగ్వయస్యైః సపిత్రైకై ర్న కార్యం ముండనం సదా । ముండనస్య నిషేధేపి కర్తనం తు విధీయతే ॥ ౧౦ ॥ ఉదఙ్ముఖః ప్రాఙ్ముఖో వా వపనం కారయేత్సుధీః । కేశశ్మశ్రులోమనఖాన్యుదక్సంస్థాని వాపయేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఆనర్తోహిచ్ఛత్రః పాటలీపుత్రో దితిర్దితిః శ్రీశః । క్షౌరస్మరణాదేషాం దోషా నశ్యంతి నిఃశేషాః ॥ ౧౨ ॥

॥ ౧౩౧ ॥ అథ రోగోత్పత్తౌ నక్షత్రఫలం.

అశ్విన్యాం రోగోత్పత్తౌ ఏకాహం నవదినాని వా పంచవింశతిదినాని వా పీడా ॥ ౧ ॥ భరణ్యామేకాదశైకవింశతిర్వా మాసం వా మృత్యుర్వా ॥ ౨ ॥ కృత్తికాయాం దశ నవ వైకవింశతిర్వా ॥ ౩ ॥ రోహిణ్యాం దశ వా నవ వా సప్త వా త్రీణి వాహాని ॥ ౪ ॥ మృగే పంచ నవ వా త్రింశద్వా ॥ ౫ ॥ ఆర్ద్రాయాం మృత్యుర్వా దశాహం వా మాసం వా ॥ ౬ ॥ పునర్వసౌ సప్త నవ వా మృత్యుర్వా ॥ ౭ ॥ పుష్యే సప్త వా మృత్యుర్వా ॥ ౮ ॥ ఆశ్లేషాయాం మృత్యుర్వింశతి స్త్రింశద్వా నవ వా దినాని పీడా ॥ ౯ ॥ మఘాయాం మృత్యుర్వా సార్ధమాసం వా వింశతిదినాని వా పీడా ॥ ౧౦ ॥ పూర్వాఫల్గున్యాం మృత్యుర్వాబ్దం మాసం వా పీడా పంచదశ వా షష్ఠీర్వా దినాని ॥ ౧౧ ॥ ఉత్తరాయాం సప్తవింశతిః పంచదశ సప్త వా దినాని ॥ ౧౨ ॥ హస్తే మృత్యు రష్ట వా నవ వా సప్త వా పంచదశ వాహాని ॥ ౧౩ ॥ చిత్రాయాం పక్షమష్ట వా దశ వా ఏకాదశ వాహాని ॥ ౧౪ ॥ స్వాత్యాం మృత్యుర్వైకద్విత్రిచతుః పంచమాసైర్వా దశదినైర్వా రోగనాశః ॥ ౧౫ ॥ విశాఖాయాం మాసం వా పక్షం వా అష్టదినం వింశతిదినం వా పీడా ॥ ౧౬ ॥ అనురాధాయాం దశరాత్రమష్టావింశతిరాత్రం వా ॥ ౧౭ ॥ జ్యేష్ఠాయాం మృత్యుర్వా పక్షం వా మాసం వైకవింశతిరాత్రం వా పీడా ॥ ౧౮ ॥ మూలే మృత్యుః పక్షం నవరాత్రం వింశతిరాత్రం వా పీడా ॥ ౧౯ ॥ పూర్వాషాఢాయాం మృత్యుర్వా ద్విత్రిషడాదిమాసైర్వింశతిదినైః పక్షేణ వా రోగనాశః ॥ ౨౦ ॥ ఉత్తరా

షాఢాయాం సార్ధమాసంవింశతిరాత్రంవామాసంవా ॥ ౨౧ ॥ శ్రవణే పంచవింశతిర్దశవా ఏకాదశవా షష్టిర్వాహాని ॥ ౨౨ ॥ ధనిష్ఠాయాం దశరాత్రం పక్షం మాసం త్రియోదశరాత్రంవా ॥ ౨౩ ॥ శతతారకాయాం ద్వాదశైకాదశవా ॥ ౨౪ ॥ పూర్వాభాద్రాయాం మృత్యుర్వా ద్విత్ర్యాదిమాసంవా దశరాత్రంవా ॥ ౨౫ ॥ ఉత్తరాభాద్రాయాం సార్ధమాసం పక్షం సప్తాహం దశాహంవా ॥ ౨౬ ॥ రేవత్యాం జ్వరాద్యుత్పత్తౌ దశాహమష్టావింశతిరాత్రంవాపీడా॥౨౭॥ జన్మనక్షత్రే జన్మరాశౌ అష్టమచంద్రే రోగోత్పత్తౌమృత్యుః ॥౨౮॥ అర్కాదివారే క్రమేణ మఘాద్వాదశ్యౌ విశాఖైకాదశ్యౌ పంచమ్యార్ద్రే తృతీయోత్తరాషాఢే శతతారాషష్ఠ్యౌ అష్టమ్యశ్విన్యౌ పూర్వాషాఢానవమ్యౌ చేతిత్రయాణాంయోగేమృత్యుః । ఏవమర్కాదౌ అనురాధాభరణ్యౌ ఆర్ద్రోత్తరాషాఢేమఘాశతతారే విశాఖాశ్విన్యౌ జ్యేష్ఠామృగౌ శ్రవణాశ్లేషే పూర్వాభాద్రపదాహస్తాచేత్ మృత్యుయోగః । అతోరిక్తాస్తిథివారనక్షత్రశాంతయో విస్తృతాఃకార్యాః । యేషు నక్షత్రేషు మరణముక్తం తత్రశాంతిరావశ్యకీ । అన్యత్రకృతాకృతా ॥

॥ ౧౩౧ ॥ అథ సర్వనక్షత్ర సాధారణః శాంతిప్రయోగః.

దేశకాలౌ సంకీర్త్య మమోత్పన్నవ్యాధేర్జీవచ్ఛరీరావిరోధేన సమూలనాశార్థమముకనక్షత్రశాంతిం కరిష్యఇతిసంకల్ప్యగణేశపూజాది ఆచార్యంవృత్వాకుంభోపరిపూర్ణపాత్రేద్వాదశదలే నక్షత్రదేవతాప్రతిమాం సౌవర్ణీంసంపూజ్య ద్వాదశదలేషు సంకర్షణాది ద్వాదశమూర్తీర్ద్వాదశాదిత్యాన్వాసంపూజ్య దూర్వాసమిత్తిలక్షీరాజ్యైర్గాయత్ర్యా తత్తద్దేవతామంత్రైరష్టోత్తరశతంహుత్వా మరణాదిపీడాధిక్యోక్తౌ సహస్రం హుత్వా దధ్యోదనబలిందత్త్వాచార్యాయగాం ప్రతిమాంచదద్యాదితి సంక్షేపః। శాంతిమయూఖాదౌనక్షత్రభేదేన హవిర్మంత్రబలిధూపాదిభేదస్తిథివారదేవతా మంత్రాదిభేద ఇత్యాదివిస్తరో ద్రష్టవ్యః । కర్మవిపాకే। జాతవేదసఇత్యృచోఽయుతంలక్షంవా జపోరుద్రేణమకానునా

క్తైః సహస్రకలశస్నానంవావిష్ణోః సహస్రావృత్తపురుషసూక్తేనసహస్రఘటస్నానంవా జ్వరనాశకం । యద్వాశ్రీభాగవతస్థజ్వరస్తోత్రజపః ॥

॥ ౧౩౩ ॥ అథ సర్వరోగనాశకాని.

రోగానుసారేణలఘురుద్రమహారుద్రాతిరుద్రాణాంజపోభిషేకోవా। విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రస్య శతంసహస్రమయుతంవా జపః । సౌరజపః సూర్యనమస్కారార్ఘ్యదానానిముంచామిత్వేతి సూక్తజపోఽచ్యుతానంత గోవిందేతినామత్రయజపోమృత్యుంజయజపశ్చరోగానుసారేణేతి సర్వరోగహరాణి । జ్యేష్ఠామూలశ్రుతిస్వాతీమృదుక్షిప్రపునర్వసౌ। గురుశుక్రేందువారేషుశస్తం భేషజభక్షణం ॥ ౧ ॥ రిక్తాయాంచరలగ్నే మిశ్రక్షిప్రేంద్రమూలపూర్వాసు । చిత్రా భరణీశ్రవణత్రయభౌరవిశుజ బుధార్కజేస్నాయాత్ ॥ ౨ ॥ వైధృతౌచవ్యతీపాతేభద్రాయాంసంక్రమే తథా । రోగముక్తస్నానమతః చంద్రతారాబలంనవా ॥ ౩ ॥

॥ ౧౩౪ ॥ అథాభ్యంగః.

భద్రాసంక్రమపాతవైధృతిసితేజ్యార్కారషష్ఠ్యాదిషుశ్రాద్ధాహేప్రతిపద్ద్వయేపరిహరేద్ధేతుంవినాభ్యంజనం । మాంగల్యంనిజయోత్సవేబ్దవదనందీపావలీహేతవేభ్యంగ స్యాద్ధబుధాంబుపర్క్షపితృభాభ్యంగాత్పతిఘ్న్యంగనా ॥ ౧ ॥ అథాపవాదః । సార్షపంగంధతైలంచయత్తైలం పుష్పవాసితం । ద్రవ్యాంతరయుతంతైలం పక్వతైలంనదుష్యతి ॥ ౧ ॥ కించిద్గోఘృతయుక్తంవా విప్రపాదరజోన్వితం । నిత్యాభ్యంగేచనోదుష్టం తైలంనింద్యేహ్నిసర్వదా ॥ ౨ ॥ రవౌపుష్పంగురౌ దూర్వాం భౌమవారేచ మృత్తికాం । భార్గవే గోమయం క్షిప్త్వా తైలస్నానం సుఖావహం ॥ ౩ ॥

॥ ౧౩౫ ॥ గృహారంభః.

వైశాఖేఫాల్గునేపౌషేశ్రావణేమార్గశీర్షకే । గృహారంభప్రవేశౌస్తః స్తంభోచ్ఛ్రయశ్చశస్యతే ॥ ౧ ॥ జ్యేష్ఠకార్తికమాఘాంశ్చశుభదాన్ప్రాహనారదః। తృణగేహం సర్వమాసేపౌషేముఖ్యగృహం

సహి ॥ ౨ ॥ హస్తత్రయధ్రువమృదుధనిష్ఠాద్వయపుష్యభే । రిక్తారకకుజార్కే త్యక్త్వా గృహం కుర్యాద్విశేదపి ॥ ౩ ॥ శిలాన్యాసం చ ఖాతం చ ధ్రువైశ్చ క్రూరమిశ్రభైః ।ఆశ్లేషామూలపుష్యార్కమృగాంత్యధ్రువభైరపి॥ ౪ ॥ కేంద్రాష్టమే పాపహీనే వేశ్మకృత్యం స్థిరోదయే । ధనిష్ఠా పంచకే వర్జ్యః స్తంభోచ్ఛ్రాయః సదా బుధైః ॥ ౫ ॥ నేష్టాని సప్తసూర్యర్క్షాదిష్టాన్యేకాదశాష్టమాత్ । దశశిష్టాని నేష్టాని చక్రేస్య వ్యర్థమవాస్తుని ॥ ౬ ॥ యద్వాత్తుర్యాత్పంచదశాత్ త్రయోవింశతిసంఖ్యాకాత్ । వేదాబ్ధిపంచ నేష్టాని గృహారంభప్రవేశయోః ॥ ౭ ॥ స్నానపాకస్యాపవస్త్రభుజీనాం పశుకోశయోః । దేవానాం చ గృహాణ్ కుర్యాత్పూర్వాదౌ ముఖ్యవేశ్మనః ॥ ౮ ॥ ఉదగ్దిశం ధ్రువముఖాం జ్ఞాత్వా ప్రాచీం ప్రసాధయేత్ । కోణాద్యభ్రమకూపద్వాఃపంకస్తంభద్రుమామరైః ॥ ౯ ॥ విద్ధాదృష్టాద్వార్ణదోషో గృహోచ్ఛ్రద్విగుణాంతరే । సూత్రం భిత్తిశిలాన్యాసం స్తంభస్యారోపణం తథా ॥ ౧౦ ॥ ఆగ్నేయీం దిశమారభ్య కుర్యాదిత్యాహ కశ్యపః । అన్యవేశ్మస్థితం దారు నాన్యవేశ్మని యోజయేత్ ॥ ౧౧ ॥ నూతనే నూతనం కార్యం జీర్ణే జీర్ణం ప్రశస్యతే । ద్వాత్రింశాధికహస్తే చ తృణాగారే చతుర్మఖే ॥ ౧౨ ॥ న తత్ర చింతయేద్ధీమాన్ గుణానాయవ్యయాదికాన్ ।

॥ ౧౩౬ ॥ అథ గృహప్రవేశః.

వాస్తుపూజావిధిః కార్యః పూర్వమేవ ప్రవేశతః । మైత్రధ్రువక్షిప్రచరమూలభైర్ధనపుత్రకృత్ ॥ ౧ ॥ వాస్తుశాంతిప్రయోగోన్యలో జ్ఞేయః । వాస్తుశాంతిర్న వై ప్రోక్తా ప్రవేశస్తు నిశి క్వచిత్ । గృహప్రవేశః ప్రారంభోదితమాసాదికైః శుభః ॥ ౧ ॥ క్వచిన్మాఘోర్జశుక్రేషు కైశ్చిదుక్తో మృదుధ్రువైః । శేషైః క్షిప్రైశ్చరైర్మధ్యో నింద్యస్తీక్ష్ణోగ్రమిశ్రభైః ॥ ౨ ॥ త్రిషడాయేఖలైః సద్భిః షడష్టవ్యయవర్జితైః । శుద్ధేంబురంధ్రే చ తనౌ విజనుర్లగ్నభాష్టమే ॥ ౩ ॥ బుధాణి పంచ సూర్యర్క్షాన్నేష్టాన్యష్టచతుర్ద

శాత్ । శేషభాని శుభాన్యేవం ప్రవేశే ఘటచక్రకం ॥ ౪ ॥ ఇతి వాస్తుప్రకరణం ॥

॥ ౧౩౭ ॥ అథ ధనాద్యర్థగమనం.

శ్రుతిద్వయాశ్విపుష్యాంత్యానురాధామృగహస్తభే । పునర్వసౌ గోచరేష్టప్రదవారే వ్రజేన్నరః ॥ ౧ ॥ అభిజిత్సంగమే శ్రేష్ఠం దక్షిణాశాం వినాక్షణః । మఘాచిత్రాత్రయాశ్లేషాభరణ్యాద్రాః సకృత్తికాః ॥ ౨ ॥ పూర్వాభాద్రా చ నేష్టాః స్యుః ప్రయాణే జన్మభం తథా । త్యజేద్రిక్తాం పర్వషష్ఠ్యష్టమీద్వాదశికాస్తిథీః ॥ ౩ ॥ కృత్తికాభరణీపూర్వామఘానాం ఘటికాః క్రమాత్ । ఏకవింశతిసప్తాథషోడశైకాదశ త్యజేత్ ॥ ౪ ॥ జ్యేష్ఠాశ్లేషావిశాఖాసు స్వాత్యాం చాపి చతుర్దశ । భృగోర్మతే తేసంశకేఽపి సర్వాం స్వాతీం మఘాం త్యజేత్ ॥ ౫ ॥ భరణ్యాః పూర్వమర్ధం చ చిత్రాశ్లేషాంతకోత్తరం । వారశూలః సోమశనీ ప్రాచ్యామిజ్యస్తు దక్షిణే ॥ ౬ ॥ రవిశుక్రౌ ప్రతీచ్యాం స్యాదుదీచ్యాం బుధమంగలౌ । పూర్వాదిదిక్షు మేషాద్యాః క్రమాత్ త్రిచతురాశయః ॥ ౭ ॥ సుముఖో దక్షిణోఽబ్జః స్యాత్పృష్ఠే వామేఽతినిందితః । దిశి యత్రోదేతి శుక్రస్తాం దిశం న వ్రజేన్నరః ॥ ౮ ॥ న వ్రజేత్సంముఖే జ్ఞేపి శుభం పృష్ఠేపి వామతః । రేవతీమేషగే చంద్రే శుక్రాంధ్యాత్సంముఖం వ్రజేత్ ॥ ౯ ॥ ప్రయాణే శుభాః కేంద్రే ॥ ౧ ॥ ౪ ॥ ౭ ॥ ౧౦ ॥ కోణేషు ॥ ౯ ॥ ౫ ॥ శస్తాః ఖలాస్త్రియషట్ఖేష్వ ॥ ౩ ॥ ౧౧ ॥ ౬ ॥ నిష్టః శనిః ఖే ॥ ౧౦ ॥ కవిః సప్తమే ॥ ౭ ॥ గ్లౌః షడష్టాంత్యలగ్నే ॥ ౬ ॥ ౮ ॥ ౧౨ ॥ ౧ ॥ విలగ్నేశ్వరోప్యస్తషష్ఠాష్టమాంత్యే ॥ ౭ ॥ ౬ ॥ ౮ ॥ ౧౨ ॥ ౧ ॥ కేంద్రే వక్రీ వక్రివర్గో లగ్నే వారశ్చ వక్రిణః । కుంభః కుంభనవాంశశ్చ లగ్నే త్యాజ్యః ప్రయత్నమీనలగ్నే తదంశే వా యాతుర్మార్గోఽతిదుఃఖదః । శత్రులగ్నభతః షష్ఠం తత్పతిర్వా మృతిప్రదః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ శత్రుక్షేత్రే తదంశే వా తద్దృష్టే గమనం న సత్ । లగ్నే స్తంగతరాశిశ్చ జన్మరాశిశ్చ నో శుభః ॥ ౪ ॥ శుభవర్గోత్తమే లగ్నే వర్గోత్తమయుతే జయః । శుక్లాదితిథివారర్క్షయోగోఽన్యైరష్టభిస్త్రిభిః ॥ ౫ ॥ తిథిసప్తష్టవశిష్టైశ్చ త్సర్వాంగః సార్వకాలికః ।

త్రిషు క్రమాద్భవేచ్ఛూన్యం దుఃఖదారిద్ర్యమృత్యుదం ॥ ౬ ॥ యద్యే
కస్మిన్నేవ దినే పురాద్గచ్ఛేత్పురాంతరం । ప్రావేశికీ కాలశుద్ధిస్తదా జ్ఞేయా
నయాత్రికీ ॥ ౭ ॥ ప్రవేశాన్నిర్గమో నేష్టః ప్రవేశో నిర్గమాదపి । జిష్ణోః
శదాపి నవమే ధిష్ణ్యే వా రేతి ఘాతథా ॥ ౮ ॥ యామ్యాదిగ్గమనం శయ్యా
వితానం ఛాదనం గృహే । నకుంభమీనగే చంద్రే తృణకాష్ఠస్య సంగ్రహః ॥
౯ ॥ తర్జితాగ్నిసుహృద్విప్రభార్యాదిస్తృప్తిమాన్ప్రవ్రజేత్ । స్వకీయాం
పరకీయాం వా స్త్రియం పురుషమేవ వా ॥ ౧౦ ॥ తాడయిత్వా తు యో గ
చ్ఛేద్బ్రాహ్మణానవమాన్య చ । వ్యాధితః క్షుధితో వాఽపి తదంతం తస్య జీ
వితం ॥ ౧౧ ॥ క్రోధం క్షౌరం తథా వాంతిం తైలాభ్యంగాశ్రుమోచనం ।
మద్యం మాంసం గుడం తైలం సితాన్యతిలకం తథా ॥ ౧౨ ॥ శ్వేతభిన్నం చ
వసనం ప్రయాణే పరివర్జయేత్ । క్షౌరం పంచదినం దుగ్ధం త్రిదినం సప్త
రాత్రికం । మైథునం చాపరం తైలం మధ్వాజ్యం తద్దినే త్యజేత్ । స్త్రా
ర్జవం బీజదానాంతం తథా కుశకునాం త్యజేత్ ॥ ౧౪ ॥ సుముహూర్తే
స్వయం గమనాసంభవే ప్రస్థానం కార్యం । ప్రస్థానం నామాభీష్టవస్తుచాల
వం । యజ్ఞోపవీతకం శస్త్రం మధు చ స్థాపయేత్ఫలం । విప్రాదిః క్రమతః
సర్వైః స్వర్ణధాన్యాంబరాదికం ॥ ౧ ॥ రాజా దశాహం పంచాహమన్యోప
ప్రస్థితో వసేత్ । స్వయం గమనాద్వస్తుస్థాపనాఖ్యప్రస్థానేఽర్ధఫలం ।
ప్రస్థానదేశావధిః । గేహాద్గేహాంతరం గర్గః సీమ్నః సీమాంతరం భృగుః ।
బాణక్షేపం భరద్వాజో వసిష్ఠో నగరాద్బహిః ॥ ౧ ॥ ప్రస్థానేపి కృతే నేయా
న్మహాదోషాన్వితే దినే । ప్రస్థానదినేపి క్రోధాదికం వర్జయేత్ । శకునా
పశకునప్రపంచోఽన్యత్ర । ఇతి యాత్రాప్రకరణమ్ ॥

॥ ౧౩౮ ॥ అథ గోచరప్రకరణమ్.

జన్మరాశేః క్రూరచంద్రాస్త్రిషట్దశమగాః శుభాః । సప్తాద్యగశ్చాపి
చంద్రః శుక్లే ద్వినవపంచసు ॥ ౧ ॥ బుధో వ్యంత్యసమే ॥ ౨ ॥ ౪ ॥ ౬ ॥ ౮ ॥ ౧౦ ॥
జీవో ద్విపంచనవసప్తసు । జనాదిపంచసు తథా నవాష్టద్వాదశే భృగుః ॥ ౨ ॥

ఏకాదశే సర్వఖేటాః శుభాః స్యురితి సంగ్రహః । జన్మసంపద్విపత్క్షేమం
ప్రత్యరిః సాధికా వధః । మైత్రాతిమైత్రాః స్యుస్తారాస్త్రిరావృత్త్యా స్వ
జన్మభాత్ ॥ ౧ ॥ క్రమతః సూర్యాదిబలం నృపదర్శనసర్వకార్యయుద్ధేషు ।
శాస్త్రకరగ్రహయాత్రా దీక్షాసూహ్యం విశేషేణ ॥ ౨ ॥ అనిష్టసూ
ర్యాదీనాం దానాని ద్వితీయపరిచ్ఛేదాంతే ॥

॥ ౧౩౯ ॥ అథ పల్లీసరటఫలం.

దక్షాంగోదరనాభిహృత్సు పతితా పల్లీ వరాంగే హనుం ముక్త్వా
నుః శుభదా స్త్రియాః ఫలమిదం వామేతరవ్యత్యయాత్ । ఇత్యాహుః
సరటప్రరోహణఫలం పాతేఽన్యథైకే వృథా పల్ల్యారోహణకేఽపి వస్త్ర
సహితం స్నాత్వాచలేచ్ఛాంతికం ॥ ౧ ॥

॥ ౧౪౦ ॥ అథ పల్లీసరటశాంతిః.

తయోః స్పర్శమాత్రే స్నానం కృత్వా పంచగవ్యం ప్రాస్యాజ్యమవ
లోక్యాశుభనాశార్థం శుభసిద్ధ్యర్థం వా శాంతిః కార్యా । పల్ల్యాః సరటస్య
వా హేమ్నా ప్రతిమాం కృత్వా రక్తవస్త్రేణ సంవేష్ట్య సంపూజ్య కలశే
రుద్రం సంపూజ్య మృత్యుంజయమంత్రేణ ఖాదిరసమిద్భిరష్టోత్తరశతం
తిలైర్వ్యాహృతిభిరష్టోత్తరసహస్రం శతం వా హుత్వా స్విష్టకృదాద్యభి
షేకాంతే స్వర్ణవస్త్రతిలదానం । అథ కపోతప్రవేశ మధువల్మీకో
త్పత్తిపింగలాస్వరకాకవైకృతగ్రామ్యారణ్యాదిమృగపక్షివికారే శాంతిః.

కపోతప్రవేశాది శాంతిః.

దేవాః కపోత ఇతి పంచర్చం సూక్తం సహస్రం శతం వా జపిత్వా ।
యత ఇంద్ర భయామహే స్వస్తిదా విశ స్త్ర్యంబకమితి మంత్రైర్హుత్వా
వ్యాహృతిభిరష్టోత్తరశతం తిలహోమం కుర్యాత్ । అథవా పంచవిప్రైః
క్రమేణ దేవాః కపోత ఇతి సూక్తం సుదేవో అసీత్యృచం కనిక్రదదితి శా
కుంతసూక్తం నమో బ్రహ్మణే నమో ఇతి మంత్రం చ సహస్రాదిసంఖ్య
యా జప్త్వోపనిషదశ్చ పఠిత్వా వ్యాహృతిభిస్తిలహోమం కుర్యాత్ ॥

॥ ౧౪౧ ॥ అథ కాకస్పర్శమైథునదర్శనాదిశాంతిః

సంకల్పాగ్నిప్రతిష్ఠాపనాంతే కుంభేసౌవర్ణమింద్రలోకపాలాం
శ్చసంపూజ్యాగ్నౌ చరుంశ్రపయిత్వా పలాశసమిచ్చర్వాజ్య వ్రీహిభిః
ప్రత్యేకమష్టోత్తరసహస్రం శతంవా । యత ఇంద్రేతిమంత్రేణహుత్వా
లోకపాలేభ్యస్తైరేవద్రవ్యై ర్దశకృత్వోహుత్వా । లోకపాలబలిం
కుంభాగ్రే వాయసేభ్యో బలిమైంద్రావారుణేతి మంత్రేణదత్వా యజ
మానోభిషేకాంతే శతందశవా విప్రాన్భోజయేత్ । ఘరట్టోలూఖల
ముసలదృషదాసనమంచకాదేరకస్మాత్స్ఫోటనే ఘృతాక్తమధుయు
తాశ్వత్థసమిధః ప్రజాపతయేహుత్వా గాయత్ర్యాష్టోత్తర సహస్రేణాభి
మంత్రయేత్ ॥

॥ ౧౪౨ ॥ నానావిధదివ్యభౌమాంతరిక్షోత్పాతేషు శాంతిః.

సంకల్పాదికృత్వా కుంభేఇంద్రరుద్రౌ సంపూజ్య యతఇంద్ర
స్వస్తిదావిశస్పతిః అఘోరేభ్యోథేతిమంత్రైః సమిదాజ్య చరువ్రీహి
తిలాన్ప్రతి ద్రవ్యమష్టోత్తరశతంహుత్వావ్యాహృతిభిః కోటిహోమం
లక్షహోమమయుతహోమం తత్పాదహోమంవా తిలైర్విత్తానుసారేణ
నిమిత్తానుసారేణచ సప్తరాత్రం త్రిరాత్రమేకరాత్రంవా కృత్వా
సూర్యగణేశక్షేత్రపాల దుర్గామంత్రాణాంజపంకృత్వా పాయసాదినా
బ్రాహ్మణభోజనంకార్యం। యద్వా చండీసప్తశతీజపః । అథవారుద్రై
ర్జపోభిషేకోవా । అశ్వత్థప్రదక్షిణా శివపూజా గోవిప్రపూజాదివేతినా
నోత్పాత సామాన్యశాంతయః ॥

॥౧౪౩॥ అథ గాయత్రీపురశ్చరణ ప్రయోగః.

దేశకాలౌసంకీర్త్యకరిష్యమాణ గాయత్రీపురశ్చరణేధికారసిద్ధ్య
ర్థం కృచ్ఛ్రత్రయమముక ప్రత్యామ్నాయేనాహమాచరిష్యే ఇతి సం
కల్ప్యహోమాది ప్రత్యామ్నాయవిధినా కృచ్ఛ్రాణ్యనుష్ఠాయాముక
శర్మణో మమగాయత్రీపురశ్చరణేఽనేన కృచ్ఛ్రత్రయానుష్ఠానేనాధి
కారసిద్ధిరస్త్వితి విప్రాన్వదేత్ విప్రాఅధికారసిద్ధిరస్త్వితిబ్రూయుః ।

తతఃకరిష్యమాణ పురశ్చరణాంగత్వేనవిహితం గాయత్రీజపాదికరిష్యే
ఇతిసంకల్ప్య స్వయంవిప్రద్వారావాకుర్యాత్ । తద్యథా । సప్రణవ
వ్యాహృతిక గాయత్ర్యాఅయుతంజప్త్వా ఆపోహిష్ఠేతిసూక్తం ఏతో
న్వింద్రమితితృచః । ఋతంచేతిసూక్తంస్వస్తిన ఇత్యాద్యాఃస్వస్తిమతీః
స్వాదిష్ఠయేత్యాద్యాః పావమానీశ్చసర్వాః ప్రత్యేకందశవారంస్వయ
మన్యద్వారావాజపిత్వా। తత్సవితురిత్యస్యాచార్యమృషింవిశ్వామిత్రం
తర్పయామి । గాయత్రీఛందస్త । సవితారందేవతాం । ఇతితర్పణం
కృత్వా రుద్రంసమస్కృత్య కద్రుద్రాయేత్యాదీనిరుద్రసూక్తానిజపేత్
తతోదినాంతరే దేశకాలౌసంకీర్త్య మమ సకలపాపక్షయద్వారా శ్రీ
పరమేశ్వరప్రీత్యర్థం చతుర్వింశతిలక్షాత్మక గాయత్రీపురశ్చరణంస్వయం
విప్రద్వారావాకరిష్యే । తదంగత్వేన స్వస్తివాచనం మాతృకాపూజ
నం నాందీశ్రాద్ధం । విప్రద్వారా జపే జపకర్తృవరణంచకరిష్య ఇతి
సంకల్పః । సంకల్పస్యాపిఋత్విక్ కర్తృకత్వేముకశర్మణో యజమా
నస్య సకలపాపక్షయేత్యాది యజమానానుజ్ఞయాకరిష్యే ఏవంపూర్వ
త్రాపిసంకల్పఊహ్యః । నాందీశ్రాద్ధాంతే సవితాప్రీయతామితి । గా
యత్రీపురశ్చరణె జపకర్తారంత్వావృణె ఇతివిప్రమేకైకంవృణుయాత్ ।
వస్త్రాదిభిఃపూజయేత్ । అథనిత్యకర్మ । ఏకైకోవిప్రః । స్వయంవా
కుశాద్యాసనోపవిష్టః పవిత్రపాణిరాచమ్య ప్రాణానాయమ్యదేవతాః
ప్రార్థయేత్। సూర్యఃసోమోయమఃకాలః సంధ్యేభూతాన్యహఃక్షపా।
పవమానోదిక్పతిర్భూ రాకాశంఖేచరామరాః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మశాసన
మాస్థాయ కల్పధ్వమిహసన్నిధిం ॥ ౧ ॥ ఇతి తతోదేశకాలౌసంకీర్త్య
ప్రత్యాహికజపంసంకల్ప్య । గురవేనమః । గణపతయె । దుర్గాయై ।
మాతృభ్యో। ఇతినత్వా త్రిఃప్రాణానాయమ్య। తత్సవితురితిగాయత్ర్యా
విశ్వామిత్రఋషిః సవితాదేవతాగాయత్రీఛందః । జపేవి । విశ్వా
మిత్రఋషయే నమఃశిరసి । గాయత్రీఛందసే నమోముఖె । సవితృ
దేవతాయైనమోహృది । ఇతిన్యస్య। తత్సవితురంగుష్ఠాభ్యాం। వరేణ్యాం

తర్జనీ । భర్గోదేవస్యమధ్యమా । ధీమహ్యనామికా । ధియోయోనః కనిష్ఠికాభ్యాం । ప్రచోదయాత్ కరతలకరపృష్ఠాభ్యాం । నమఇతి కరన్యాసంకృత్వైవ హృదయాది షడంగన్యాసంకుర్యాత్ । పూర్వోక్తరీత్యాసంస్కృతాం జపమాలాంపాత్రే నిధాయసంప్రోక్ష్య। ఓం మహామాయే మహామాలే సర్వశక్తిస్వరూపిణి। చతుర్వర్గస్త్వయిన్యస్తస్తస్మాన్మేసిద్ధిదాభవ ॥ ౧ ॥ ఇతిప్రార్థ్య । ఓం అవిఘ్నంకురుమాలేత్వమితితామాదాయ మంత్రదేవతాం సవితారం ధ్యాయన్ మంత్రార్థం స్మరన్మధ్యందినావధిజపేత్ । అతిత్వరాయాం సార్ధప్రహరావధి । జపాంతేపునఃప్రణవముక్త్వా । త్వంమాలే సర్వదేవానాం ప్రీతిదాశుభదాభవ। శివంకురుష్వమేభద్రే యశోవీర్యంచసర్వదా ॥౧॥ ఇతిమాలాం శిరసినిధాయ త్రిఃప్రాణానాయమ్యన్యాసత్రయం కృత్వా జపమీశ్వరార్పణంకుర్యాత్ । ప్రత్యహం సమానసంఖ్య ఏవజపోనతున్యూనాధికం । ఏవం పురశ్చరణజపసమాప్తౌ హోమః । పురశ్చరణసాంగతాసిద్ధ్యర్థం హోమవిధింకరిష్యఇతి । సంకల్ప్యాగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పీఠే సూర్యాది నవగ్రహపూజనాది కలశస్థాపనాంతే అన్వాదధ్యాత్ చక్షుషీ ఆజ్యేనేత్యంతే గ్రహపీఠదేవతాన్వాధాన మర్కాదిసమిచ్చర్వాజ్యాహుతిభిః కృత్వా ప్రధానదేవతాం సవితారం చతుర్వింశతిసహస్రతిలాహుతిభి స్త్రిసహస్రసంఖ్యాకాభిః పాయసాహుతిభిర్ఘృతమిశ్రతిలాహుతిభిః దూర్వాహుతిభిః క్షీరద్రుమసమిదాహుతిభిశ్చ । శేషేణస్విష్టకృతమిత్యాది చరుపాయసతిలైః సహాజ్యస్య పర్యగ్నికరణాది। ఆజ్యభాగాంతే ఇదంహవనీయద్రవ్యమన్వాధానోక్తదేవతాభ్యః అస్తునమమేతి యజమానస్త్యాగంకుర్యాత్। హోమేసప్రణవవ్యాహృతిరహితాస్వాహాంతా గాయత్రీదూర్వాత్రయస్యైకాహుతిః । దూర్వాసమిధాందధిమధ్వాజ్యాంజనం । స్విష్టకృదాదిబలిదానాంతే సముద్రజ్యేష్ఠా ఇత్యాదిభిర్యజమానాభిషేకః ప్రతిలక్షంసువర్ణనిష్కత్రయంతదర్ధం వాశక్త్యావాదక్షిణాహోమాంతే జలేదేవంసవితారంసంపూజ్యహోమ

సంఖ్యాదశాంశేన ॥౨౪౦౦॥ గాయత్ర్యంతేసవితారంతర్పయామీత్యుక్త్వాతర్పణంకార్యం । తర్పణదశాంశేన ॥౨౪౦॥ గాయత్ర్యంతే ఆత్మానమభిషించామినమఇతి । స్వమూర్ధన్యభిషేకః । హోమతర్పణాభిషేకాణాంమధ్యేయదేవనసంభవతితత్స్థానేతద్ద్విగుణోజపః కార్యః । అభిషేకసంఖ్యాదశాంశేనాధికంవా విప్రభోజనం । పురశ్చరణంపూర్ణమస్త్వితివిప్రాన్వాచయిత్వేశ్వరార్పణంకార్యం । ప్రత్యహంయజ్జాగ్రతఇతిశివసంకల్పమంత్రస్యత్రిఃపాఠః । కర్తాబ్రాహ్మణైఃసహహవిష్యాశీసత్యవాగధఃశాయీఅపరిగృహీతభూప్రదేశానతిచారీచభవేత్। ఇత్యనంతదేవీయానుసారేణచతుర్వింశతిలక్షపురశ్చరణప్రయోగః । ఋగ్విధానేతుమధ్యాహ్నేమితభుక్ మాసీత్రిః స్నానార్చనతత్పరః । లక్షత్రయంజపేద్ధీమానితిత్రిలక్షంపురశ్చరణముక్తం । జపశతాంశత్రిసహస్రంహోమః కలౌచతుర్గుణంప్రోక్తమితిపక్షే ద్వాదశలక్షజపః । ద్వాదశ సహస్రహోమఇత్యాద్యూహ్యం । విష్ణుశయనమాసేషు పురశ్చరణంనకార్యం । తీర్థాదౌశీఘ్రంసిద్ధిః । బిల్వవృక్షాశ్రయేణజపే ఏకాహాత్సిద్ధిరితిసర్వమంత్రప్రక్రియా । ఇతి గాయత్రీపురశ్చరణం ॥

॥ ౧౪౪ ॥ అథ పూర్తకమలాకరేఽశ్వత్థోపనయనమ్.

తచ్చవర్షైఃక్రమేణవృక్షస్థాపనాదష్టమే ఏకాదశే ద్వాదశేవవర్షే ఉపనయనోక్తముహూర్తే పూర్వాహ్ణేకార్యం । శూద్రస్థాపితాశ్వత్థే పౌరాణికమంత్రైరారామప్రతిష్ఠామాత్రం కార్యంనోపనయనం । అథప్రయోగః । కర్తాదేశకాలౌ సంకీర్త్య సర్వపాపక్షయకులకోటిసముద్ధరణ పూర్వకవిష్ణుసాయుజ్యప్రాప్తి కామోఽశ్వత్థోపనయనం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య నాందీశ్రాద్ధాంతే ఆచార్యం వృణుయాత్ । ఆచార్యః పంచామృతైః శుద్ధోదకైః సర్వౌషధిజలైశ్చాశ్వత్థ మభిషించ్య । పిష్టాతకేనాలంకృత్యతత్పూర్వే స్థండిలేఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యాన్వాధానే । అగ్నింవాయుం సూర్యంత్రిరగ్నిం పవమానం ప్రజాపతిం ద్విరోషధీర్వనస్పతిం పిప్పలం ప్రజాపతించ పాలాశసమిచ్చర్వాజ్యైః

ప్రత్యేకమేకైకయాహుత్వా శేషేణేత్యాది । అష్టచత్వారింశన్ముష్టీనాంతూష్ణీంనిర్వాపప్రోక్షణే । శ్రపణాద్యాజ్యభాగాంతే యువంవస్త్రాణీత్యశ్వత్థం వస్త్రద్వయుగ్మేనావేష్ట్య యజ్ఞోపవీతమితియజ్ఞోపవీతం దత్త్వా ప్రావేపామేతిమేఖలాంత్రిరావేష్ట్య అజినందండంచతూష్ణీందత్త్వాఽశ్వత్థేవ ఇత్యృచాగంధపుష్పైః సంపూజ్య దేవస్యత్వేతి మంత్రాంతేహస్తం గృహ్ణామ్యశ్వత్థేతిస్పృష్ట్వాస ప్రణవవ్యాహృతికాం గాయత్రీం త్రిర్జపిత్వా । అశ్వత్థేవోనిషదనసూక్తేన వ్యాహృతిభిశ్చాశ్వత్థంస్థాపయామీతిస్వర్ణశలాకయాస్పృష్ట్వాఽజ్యపలాశసమిచ్చరుభిః ప్రత్యేకంద్వాదశమంత్రైర్ద్వాదశాహుతీర్జుహుయాత్ ।మంత్రాస్తు । భూఃస్వాహా ।
అగ్నయఇదం । భువఃస్వా । వాయవ । స్వఃస్వా । సూర్యాయ । అగ్న ఆయూంషి । అగ్నిర్ఋషిః । అగ్నేపవస్వేతిత్రిభిరగ్నయేపవమానాయేదం । ప్రజాపతేనత్వ । ప్రజాపతయ । ఓషధయఃసంవదంతే । అశ్వత్థేవో । ఓషధీభ్యఇదం । వనస్పతేశత । వనస్పతయఇ । ద్యావసుపర్ణా । పిప్పలాయేదం । సమస్తవ్యాహృతిభిః ప్రజాపతయఇదం । స్విష్టకృదాదిహోమశేషం సమాప్యాశ్వత్థేవ ఇతి గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యఫలతాంబూలాద్యైః సంపూజ్యాశ్వత్థం స్పృష్ట్వాచార్యాయగామన్యేభ్యోదక్షిణాం దత్త్వా శ్వేతవస్త్రాదికమాచార్యాయ దత్త్వాఽష్టవిప్రాన్భోజయేదితి ।

॥౧౭౫॥ అపుత్రేణపుంసాస్త్రియావాపటప్లక్షామ్రాదేఃపుత్రత్వేన ప్రతిగ్రహఃకార్యః.

దేశకాలౌసంకీర్త్య మహాపాతకయుక్తకులత్రయసముద్ధరణప్రజాపతిపురగమననిరయస్థపిత్రుద్ధారమధుధారాతృప్తిసిద్ధ్యర్థంసపుత్రత్వసిద్ధ్యర్థమముకవృక్షంప్రతిగ్రహీష్యే ఇతిసంకల్ప్యోపవాసంకృత్వా రాత్రావష్టవిప్రానాహూయచంద్రంసంపూజ్య జాగరంభోజనంవాకృత్వాప్రాతర్వృక్షంసంపూజ్యతచ్ఛాయాయాంవిప్రాన్సంభోజ్యపుణ్యాహంవాచ-

యిత్వాప్రార్థయేత్ । అపుత్రోఽహంభగవంతోత్రపుత్రప్రతికృతింతరుం ప్రగ్రహీష్యామిమహానుజ్ఞాంకర్తుమర్హథసత్తమాః ।౧। తామ్రపాత్రే పంచసౌవర్ణఫలాని బీజపంచరత్నయుతాన్యధివాస్య లోకపాలబలీన్ దద్యాత్ । పరేద్యుస్తిలాజ్యచరుభిరష్టశతంవనస్పతిమంత్రేణ హుత్వా జాతకర్మాదివివాహాంతసంస్కారాన్కృత్వాఽభిషిక్తఃకర్తాపుష్పాంజలిమాదాయప్రార్థయేత్ । యేశాఖినఃశిఖరిణాంశిరసాంవిభూషాయేనందనాదిషువనేషుకృతప్రతిష్ఠాః। యేకామదాఃసురనరోరగకిన్నరాణాం తే మేనతస్యదురితార్తిహరాభవంతు ॥౧॥ ఏతేద్విజావిధివదత్రహుతోహుతాశఃపశ్యత్యసౌచహిమదీధితిరంతరస్థః । త్వంవృక్షపుత్రపరికల్ప్యమయావృతోఽసికార్యంసదైవభవతామమపుత్రకార్యం ॥౨॥ అంగాదంగాదితిస్పృష్ట్వావిప్రేభ్యోదక్షిణాందత్త్వావిసృజేత్ । ఇతి వటాదితరుపుత్రవిధిః ॥

॥౧౭౬॥ అథ సకలకర్మసాధారణపరిభాషా.

సర్వేషుపాకయజ్ఞేషుభవేద్బ్రహ్మాకృతాకృతః। పాత్రాసాదనమిధ్మాత్తఆజ్యాదిశ్రపణాదిచ ॥౧॥ స్రువాదిమార్జనంచేధ్మరజ్జుప్రహరణం తథా। పూర్ణపాత్రంభవేన్నిత్యమాజ్యస్యోత్పవనేతథా ॥౨॥ వ్రీహీణామవఘాతశ్చతండులేషుకృతాకృతః । ద్రవీభూతఘృతస్యాపివిలాపనవిధిస్తథా ॥౩॥ ప్రతిపదోక్తాజ్యహోమేపరిస్తరణం వికల్పితం । అనాదిష్టాజ్యహోమేతునిత్యం । ఆజ్యభాగసహితతద్రహితకర్మణోస్తంత్రప్రయోగేఆజ్యభాగానుష్ఠానమేవయుక్తం । సర్వత్రాజ్యభాగహోమావికల్పనాత్ । అనేకపాకయజ్ఞానామేకకాలానుష్ఠానేసమానతంత్రతా । తేన స్విష్టకృదాద్యేకమేవ । యత్రద్రవ్యంనోక్తంతత్రాజ్యంగ్రాహ్యం । మంత్రాంతేకర్మకర్తవ్యంమంత్రస్యకరణత్వతః । కర్మావృత్తౌతుమంత్రస్యాప్యావృత్తిర్గ్రాహ్యాకర్మణి ॥౧॥ సమంత్రకహోమేతూష్ణీం నిర్వాపఃనామ్నాహోమేనామ్నైవనిర్వాపాది । యత్రమంత్రేణనామ్నావాహో-

మోనోక్తస్తత్రినామ్నైవహోమః । సమంత్రకహోమే సహైవానేక
దైవత్యచరుపాకేపినవిభాగో నాభిమర్శశ్చ । అనుక్తాదక్షిణః కరః ।
దిశామనుక్తౌ ప్రాచ్యుదీచీశాన్యః।తిష్ఠన్నాసీనఇత్యాద్యనుక్తావాసీనస్తైవ।
అనాదేశేస్వయంకర్తా అవిజ్ఞాతస్వమంత్రితః సౌత్రఏకశ్రుతిర్భవేత్ ।
హోమేషుమంత్రంస్వాహాంతంప్రణవాద్యంచకారయేత్ ॥౨॥ విప్రాదీ
నాంద్విదర్భంస్యాత్పవిత్రంగ్రథితంనవా । ఆహుతిపరిమాణం । కర్షప్ర
మాణమాజ్యాదిలాజాముష్టిమితామతాః । అన్నంగ్రాససమంగ్రాహ్యం
కందానామష్టమాంశకః ॥౧॥ తిలసక్తుకణాదీనాంముద్రాపరిమాణతః ।
తామ్రపాత్రేణపిహితేతామ్రపాత్రాదికేశుభే ॥౨॥ అగ్నిప్రణయనం
కార్యంమృన్మయేరాజతాదికే । ఉత్తమఃశ్రోత్రియాగారాన్మధ్యమఃస్వ
గృహాదితః ॥3॥ నాప్రోక్షితమింధనమగ్నావాదధ్యాత్ । సదోపవీతినా
భావ్యంసదాబద్ధశిఖేనచ । సదేతికర్మాంగతాపురుషార్థతాచ । తేన
కర్మకాలేశిఖాబంధాద్యభావేప్రాయశ్చిత్తద్వయమన్యదైకమేవ । దశ
విధాదర్భాఉక్తాః వటప్లక్షబిల్వవైకంకతచందనదేవదారు సరలవృక్షజా
అపిక్వచిత్ సమిధః । ప్రభుఃప్రథమకల్పస్యయోఽనుకల్పేనవర్తతే ।
ననాప్నోతిఫలంతస్యపరత్రేతిశ్రుతిః స్మృతిః ॥ ౧ ॥ బహ్వల్పంవాస్వగృ
హ్యోక్తంయస్యయత్కర్మచోదితం । తస్యతావతిశాస్త్రార్థేకృతేసర్వం
కృతంభవేత్ ॥౨॥ అథకర్మవిశేషేఽగ్నినామాని । అగ్నిస్తుమరుతోనా
మగర్భాధానేవిధీయతే । పవమానఃపుంసవనేసీమంతే మంగలాభిధః ॥
౧ ॥ ప్రబలోజాతసంస్కారేపార్థివోనామకర్మణి । అన్నాశనేశుచిః
ప్రోక్తఃసభ్యఃస్యాచ్చౌలకర్మణి ॥౨॥ వ్రతాదేశేసముద్భవః । గోదా
నాదౌసూర్యః । వివాహేయోజకః । ఆవసథ్యోద్విజనామాప్రాయశ్చి
త్తేవిటః । పాకయజ్ఞేషుపావకః । పిత్ర్యేకవ్యవాహనః । దైవేహవ్యవా
హనః । శాంతికేవరదః ప్రోక్తః పౌష్టికేబలవర్ధనః । మృతదాహేక్ర
వ్యాదః । జ్ఞాత్వైవమగ్నినామానిగృహ్యకర్మసమారభేత్ । పలాశేన

జుహూఃకార్యా ఖదిరేణస్రువఃస్రుచః । తదభావేయథాలాభ యజ్ఞియ
వృక్షజాః। తదభావేపలాశమధ్యపర్ణైఃకార్యా పిప్పలపర్ణైఃకార్యోహోమః।
ఏవంచమసాదయోఽపి ఖదిరాదియజ్ఞియవృక్షజాః । కామ్యే ప్రతినిధి
ర్నాస్తి నిత్యేనైమిత్తికేహినః । కామ్యేప్యుపక్రమాదూర్ధ్వ మన్యే
ప్రతినిధింవిదుః ॥ ౧ ॥ నస్యాత్ప్రతినిధిర్మంత్రే కర్మదేవాగ్నికర్తృషు ।
నదేశారణికాలేషు త్రిషుప్రతినిధిర్మతః ॥ ౨ ॥ నాపి ప్రతినిధాతవ్యం
నిషిద్ధంవస్తుకుత్రచిత్ । స్వకాలాదుత్తరోగౌణః కాలఃసర్వస్యకర్మణః
॥ 3 ॥ తర్పణేహ్యాసనేశ్రాద్ధే భుక్త్వామూత్రపురీషయోః । షట్సునిర్మా
ల్యకాదర్భా దర్వ్యాద్యాఅభిచారకే ॥ ౪ ॥ మంత్రోఽపియశ్చశూద్రా
ర్థే బ్రాహ్మణఃపితృభోజనే ॥

॥ ౧౪౭ ॥ అథ కర్మాంగదేవతాః.

వివాహస్యాగ్నిర్దేవతా । తేనవివాహాంగభూత స్వస్తివాచనా
ద్యంతే కర్మాంగదేవతాగ్నిః ప్రీయతామితివదేత్ । ఔపాసనేఽగ్ని
సూర్యప్రజాపతయః । స్థాలీపాకేఽగ్నిః । గర్భాధానేబ్రహ్మా । పుంస
వనేప్రజాపతిః । సీమంతేధాతా । జాతకర్మణిమృత్యుః నామకర్మ
నిష్క్రమణాన్నప్రాశనేషుసవితా । చౌలేకేశినః । ఉపనయనేఇంద్ర
శ్రద్ధామేధాః । అంతేసుశ్రవాః। పునరుపనయనేఽగ్నిః । సమావర్తన
స్యేంద్రః । ఉపాకర్మణివ్రతేషుచసవితా । వాస్తుహోమే వాస్తోష్పతి
రంతేప్రజాపతిః । ఆగ్రయణే ఆగ్రయణదేవతాః । సర్వబలేఃసర్పాః ।
తటాకాదినాంవరుణః । గ్రహయజ్ఞే ఆదిత్యాదినవగ్రహాః। కూష్మాండ
హోమే చాంద్రాయణే‧అగ్న్యాధానేచాగ్న్యాదయః । అగ్నిష్టోమ
స్యాగ్నిః । అన్యే స్విష్టకర్మసుప్రజాపతిరితి ॥

॥ ౧౪౮ ॥ అథ కలియుగే కార్యాకార్యవివేకః.

శ్లో॥ గీతాగంగాతథావిష్ణుఃకపిలాశ్వత్థసేవనం।ఏకాదశీవ్రతంచైవ
సప్తమంసకలౌయుగే ॥ ౧ ॥ విష్ణుంశివంవాభజతాం గురోఃపిత్రోశ్చ

సేవినాం । గోవైష్ణవమహాశ్చైవ తులసీసేవినామపి ॥ ౨ ॥ నస్యాత్కలికృతో దోషః కాశ్యాంనివసతామపి । కలౌగురూణాంభజన మీశభక్త్యధికంస్మృతం ॥ ౩ ॥ జపాదౌయత్రతయాసంఖ్యా కలౌసాస్యాచ్చతుర్గుణా । కలౌదానంమహాశ్రేష్ఠం శివవిష్ణోశ్చకీర్తనం ॥ ౪ ॥ కృతేయద్దశభిర్వర్షైస్త్రేతాయాం హాయనేనతు । ద్వాపరే తత్తుమాసేన అహోరాత్రేణతత్కలౌ ॥ ౫ ॥ ప్రథమస్కంధే । కుశలాన్యాశుసిద్ధ్యంతి నేతరాణికృతాన్యపి । కలౌ పుణ్యకర్మణాం సంకల్పేఽపిసిద్ధిః । పాపానాంత్వాచరణాదేవేత్యుక్తం । స్మృత్యంతరవిరోధేతు కలౌపారాశరస్మృతిః । ధ్యాయన్కృతేయజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాంద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతితదాప్నోతి కలౌసంకీర్త్యకేశవం ॥ ౧ ॥ ఇతిహేమాద్రౌ వ్యాసవచనం । అత్రకృతయుగాద్యధికరణకధ్యానాదిఫలార్థే కల్యధికరణకంకీర్తనం విధీయతఇతివాక్యార్థః కౌస్తుభకర్తృపితామహైర్భక్తినిర్ణయే విస్తరేణనిరూపితః । హేమాద్రౌ । కలింసభాజయంత్యార్యాగుణజ్ఞాఃసారభాగినః । యత్రసంకీర్తనేనైవ సర్వఃస్వార్థోఽభిలభ్యతే ॥ ౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతవచనముదాహృత్యసంకీర్తనేన, హరిసంకీర్తనేనేత్యర్థ ఇతిహేమాద్రావేవ వ్యాఖ్యాతం । కృష్ణవర్ణంత్విషాకృష్ణం సాంగోపాంగాస్త్రపార్షదం । యజ్ఞైఃసంకీర్తనప్రాయైర్యజంతిహిసుమేధసః ॥ ౧ ॥ యజ్ఞాదిస్వస్వాచార మాచరద్భిరపికాలేషు సంకీర్తననిష్ఠైర్భావ్యమిత్యాశయ ఇతికౌస్తుభే । అనేనచతుర్వర్గఫలం నారాయణాశ్రయణమాత్రేణభవతీతిసిద్ధం । యావైసాధనసంపత్తిః పురుషార్థచతుష్టయే । తయావినాతదాప్నోతి నరోనారాయణాశ్రయః ॥ ౧ ॥ ఇతిభారతోక్తేః । శ్రీభాగవతేఽపి । ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం యఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయఆత్మనః । ఏకంహ్యేవహరేస్తత్ర కారణంపాదసేవనం ॥ ౧ ॥ ఇతి । అత్రఏకపదావధారణాదిపదైరన్యసాధనానపేక్షత్వం భక్తియోగస్యోచ్యతే । జ్ఞానయోగాదేశ్చ హరిపాదసేవనసాపేక్షత్వం ధ్వన్యతే । తథాచ స్పష్టమేకాదశే । తస్మాద్భక్తియుక్తస్య యోగినోవైమదా-

త్మనః । నజ్ఞానంనచవైరాగ్యం ప్రాయఃశ్రేయోభవేదిహ ॥ ౧ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చయత్ । యోగేనదానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ॥ ౨ ॥ సర్వంమద్భక్తియోగేన మద్భక్తోలభతేంజసా । స్వర్గాపవర్గంమద్ధామ కథంచిద్యదివాంఛతి ॥ ౩ ॥ ఇతి శ్రేయఃస్రుతిం భక్తిముదస్యతే విభోక్లిశ్యంతియే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామసౌకేశవ ఏవశిష్యతేనాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినాం ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిపరస్సహస్రవచనాని । జ్ఞానయోగస్యభగవదారాధనం తత్ప్రసాదంచవినైవ సిద్ధిరితిక్వాపికేనేప్యనుక్తేశ్చ "సర్వాపేక్షాచ" యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి వ్యధికరణే జ్ఞానోత్పత్తౌ యజ్ఞాదిసర్వసాధనాపేక్షోక్తేశ్చ । కించ భక్తియోగే దురాచారిణోఽపి దృఢవైరాగ్యరహితస్యాప్యధికారోఽగమ్యతే । అపిచేత్సుదురాచారో భజతేమామనన్యభాక్ । సాధురేవసమంతవ్యః సమ్యగ్వ్యవసితోహిసః ॥ ౧ ॥ క్షిప్రంభవతిధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతింనిగచ్ఛతి । కౌంతేయప్రతిజానీహి నమేభక్తఃప్రణశ్యతి ॥ ౨ ॥ ననిర్విణ్ణోనాతిసక్తో భక్తియోగోఽస్యసిద్ధిదః । ఇత్యాదివచనేభ్యః । నైవం దురాచారిణోఽపి దృఢవైరాగ్యాది సాధనచతుష్టయ సంపత్త్యభావేఽపి వేదాంతశ్రవణాద్యనుష్ఠితౌ జ్ఞానోత్పత్తిర్భవతీతి క్వాప్యుపలభ్యతే । నచ యథోక్తాధికారసంపత్తిం వినానుష్ఠితంసాధనం కిమపిఫలాయకల్పతే । తస్మాత్సర్వదాసర్వైఃకలౌ శ్రీహరిపాదసేవనాది భక్తియోగాశ్రయణమేవ కర్తవ్యమితిసిద్ధమ్ ॥

॥ ౧౪౫ ॥ అథ కలౌనిషిద్ధాని.

సముద్రయాత్రాస్వీకారః కమండలువిధారణం । ద్విజానామసవర్ణాసుకన్యాసూపయమస్తథా ॥ ౧ ॥ దేవరాద్వైఃసుతోత్పత్తిర్మధుపర్కేపశోర్వధః । మాంసదానంతథాశ్రాద్ధే వానప్రస్థాశ్రమస్తథా ॥ ౨ ॥ దత్తాక్షతాయాఃకన్యాయాః పునర్దానంపరస్యచ । దీర్ఘకాలం బ్రహ్మచర్యం నరమేధాశ్వమేధకౌ ॥ ౩ ॥ మహాప్రస్థానగమనం గోమేధశ్చతథామఖః । ఇమాంధర్మాన్కలియుగే వర్జ్యానాహుర్మనీషిణః ॥ ౪ ॥

మద్యంవర్జ్యంమహాపాపే మరణాంతవిశోధనం సౌత్రామణ్యాదియజ్ఞేపి సురాపాత్రగ్రహస్తథా ॥ ౫ ॥ మద్యభక్షాదివామాద్యాగమస్యతు సమానతా । మీమాంసాద్వితయేసర్వ శిష్టైశ్చతదనాదరాత్ ॥ ౬ ॥

ఔరసోదత్తకశ్చైతౌ పుత్రౌకలియుగేస్మృతౌ । అన్యేక్షేత్రజాదయో దశవిధాః పుత్రాః క్రీతాద్యావర్జయేత్కలౌ ॥ ౭ ॥ కౌస్తుభే । స్వయందత్తస్తృతీయేపి కలౌవిహితఇతినవై కలౌనిషిద్ధాఇత్యుక్తం । కలియుగే బ్రహ్మహంత్రాదేరేవా వ్యవహార్యత్వాదిరూపంపాతిత్యం । తత్సంసర్గిణస్తు నరకహేతుదోషసత్త్వేపిపాతిత్యంనాస్తి । సంసర్గదోషః పాపేష్వితికలివర్జ్యేషువచనాత్ । కృతేసంభాష్యపతతి త్రేతాయాంస్పర్శనేనతు । ద్వాపరేత్వన్నమాదాయ కలౌపతతికర్మణా ॥ ౧ ॥ ఇతివచనాచ్చ । బ్రహ్మహననాదికర్మణైవపాతిత్యం నసంసర్గమాత్రేణేతి తదర్థాత్ । ఇదంచలోకేష్వబహిష్కృతానాం ప్రచ్ఛన్నాభక్ష్యభక్షణాపేయపానాగమ్యాగమనాది పాతకవతాంతజ్జ్ఞానవతాతిశిష్టేనాపి సంభాషణాదిసంసర్గో నరకహేతురపి పరిహర్తుంశక్యతే । లోకవిద్వేషాపాతాత్ । లోకబహిష్కృతపాపినాం సంసర్గస్తుపాతిత్యహేతురేవ । తథైవశిష్టాచారాదితిమేభాతి । అతఏవత్యజేద్దేశం కృతయుగే త్రేతాయాంగ్రామముత్సృజేత్ । ద్వాపరేకులమేకంతు కర్తారంతు కలౌయుగే ॥ ౧ ॥ ఇతివాక్యేకర్తృత్యాగోవిధీయతే త్యాగోహిసంసర్గపరిహారఏవ । కించానేనవాక్యేన యత్రకులాదౌ బ్రహ్మహత్యాదిపాతకీ నిష్పద్యతే తత్కులాదికంద్వాపరాదావేవ బహిష్కార్యంనతు కలౌ కులాదేర్బహిష్కారః । కింతుకర్తురేవ కలౌబహిష్కారఇతి ప్రతిపాద్యతే।నచైతద్వాక్యవిరోధివాక్యాంతరంపతితసగోత్రసపిండాదీనాంకర్మార్హత్వాత్ సంవ్యవహార్యత్వప్రతిపాదకక్వాపిగ్రంథేఉపలభ్యతే। యత్తు నిర్ణయసింధౌఘటస్ఫోటప్రకరణోగృహేషుస్వైరమాపద్యేరన్ ఇతివసిష్ఠవచనసామర్థ్యాత్ పాత్రనినయనాత్ప్రాక్ పతితజ్ఞాతీనాంధర్మకార్యేష్వధికారోనాస్తీత్యపరార్కవ్యాఖ్యానముపన్యస్తంతన్న సర్వపతితవిషయం।

కింతుఘటస్ఫోటార్హ ప్రాయశ్చిత్తానిచ్ఛుః పతితవిషయం । అన్యథా పాత్రనినయనాత్ప్రాగితివదేత్ । ప్రాయశ్చిత్తాత్ప్రాగిత్యేవవదేత్ । కర్తారంతుకలౌయుగే ఇత్యాదిప్రత్యక్షవచనేనవిరోధేతథావ్యాప్తిమూలకస్య సర్వపతితవిషయకకులబహిష్కారవర్ణనస్య పురుషవ్యాఖ్యానరూపస్యాప్రామాణ్యాపాతాచ్చేతిభాతిఇతిసంక్షేపః। నచైవంఘటస్ఫోటవిధివ్యర్థఇతివాచ్యం । తస్యపారలౌకికదోషపరిహారార్థత్వాత్ । లోకబహిష్కృతపాతకివిషయే సంభాషణాదిసంసర్గస్య పాతిత్యహేతుత్వాభావేఽపి పరత్రనరకజనకదోషహేతుత్వవత్పతితేనసహైకకులత్వసంసర్గస్యాపిహిపాతిత్యాదిదోషహేతుత్వాభావేఽపిపారత్రికదోషహేతుత్వాత్ । అత్రచఘటస్ఫోటవిధేరేవార్థాపత్తివిధయామానత్వాత్ । తథాచపారత్రికదోషపరిహారార్థం ఘటస్ఫోటవిధిరితినతద్విధిబలేనపతితమాత్రస్యకులేబహిష్కారః।సత్రాఖ్యయజ్ఞఃకలౌవర్జ్యః।బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకేషు ప్రాయశ్చిత్తేననరకనివృత్తిర్భవతికింత్విహలోకేవ్యవహార్యతామాత్రంకలౌభవతి।స్వర్ణస్తేయాదిషుతుప్రాయశ్చిత్తేననరకనివృత్తిర్వ్యవహార్యతాచ। కేచిత్తురహస్యకృతేషుమహాపాపేషురహస్యప్రాయశ్చిత్తకలౌనోపదేష్టవ్యమిత్యాహుః । విప్రాదిస్త్రీసంభోగేనభ్రష్టానాం శూద్రాదీనాం ప్రాయశ్చిత్తేఽపిసంసర్గోనిషిద్ధః । యజ్ఞేపశుమారణం సోమవిక్రయశ్చవిప్రాణాంకలౌవర్జ్యః । జ్యేష్ఠాదివర్గభ్రాతౄణాంసమభాగః కలౌస్మృతః । ఆతతాయిద్విజానాంనోధర్మయుద్ధేఽపిహింసనం ॥ ౧ ॥ అధ్వానౌయాతుద్విజస్యప్రాయశ్చిత్తేఽపిసంసర్గోన । గవార్థేబ్రాహ్మణార్థేచప్రాణత్యాగః కలౌనహి । ద్విజానాంగోపశూద్రాదౌ భోజ్యాన్నత్వంకలౌనహి ॥ ౧ ॥ శిష్యస్యగురుపత్నీషునచిరంవాసశీలతా । ఆపదిక్షత్రవైశ్యాదివృత్తిం విప్రః కలౌత్యజేత్ ॥ ౨ ॥ కలౌద్విజోనహిభవేదశ్వస్తనికజీవికః । ద్వాదశాబ్దంగురౌవాసంముఖాగ్నిధమనక్రియాం ॥ ౩ ॥ యతేర్భిక్షాంసర్వవర్ణేషుకలౌత్రీణివివర్జయేత్ । నవోఢాకనిషేధంచదక్షిణాంగురువాంఛితాం ॥౪॥

వృద్ధరుగ్ణాదిమరణంజలాగ్నిపతనాదిభిః। గోత్రేప్తిమాత్రేభూమిషేకయు
స్యాచమనక్రియాం ॥౫॥ పితృవాదేసాక్షీదండాకలాపంచవివర్జయేత్ ।
ఘృతదుగ్ధాదిభిఃపక్వమన్నంశూద్రాత్కలౌత్యజేత్ ॥౬॥ భిక్షామటన్య
తిరాత్రౌనవసేద్గృహిణాంగృహే। విధూమసన్నముసలేకాలేభిక్షాంకలౌ
త్యజేత్ ॥౭॥ చత్వార్యబ్దసహస్రాణిచత్వార్యబ్దశతానిచ। కలేర్యదా
గమిష్యంతితదాత్రేతాపరిగ్రహః ॥౮॥ సంన్యాసశ్చనకర్తవ్యోబ్రా
హ్మణేనవిజానతా। త్రేతాపరిగ్రహః సర్వాధానం। అర్ధాధానంస్మా
ర్తంశ్రౌతస్మార్తాగ్న్యోస్తుపృథక్కృతిః। సర్వాధానంతయోరైక్యకృతిః
పూర్వయుగక్రియా ॥౯॥ అస్యాపవాదః। యావద్వర్ణవిభాగోఽస్తి
యావద్వేదఃప్రవర్తతే। సంన్యాసంచాగ్నిహోత్రంచతావత్కుర్యాత్క
లౌయుగే ॥౧౦॥ ఇతి శపథాఃశకునాఃస్వప్నాఃసాముద్రికముపశ్రుతిః।
దేవపూజోపహారాదేః సంకల్పః కార్యసిద్ధయే ॥౧॥ ప్రశ్నోత్తరంకాల
విదాంసంభవంతికలౌక్వచిత్ । ఇతి కలౌ కార్యాకార్యనిర్ణయః ॥

॥౧౫౦॥ అథ స్వప్నవిచారః.

స్వప్నోద్వివిధః। ఇష్టఫలోఽనిష్టఫలశ్చేతి ॥

ఇష్టఫలఃస్వప్నః.

తత్రసామాన్యత ఇష్టఫలోయథా। నదీసముద్రతరణమాకాశగమనం
తథా। గృహనక్షత్రమార్తాండచంద్రమండలదర్శనం ॥౧॥ హర్మ్య
స్యారోహణంచైవప్రాసాదశిఖరేపివా।స్వప్నేచమదిరాపానంవసామాం
సస్యభక్షణం ॥౨॥ కృమివిష్ఠానులేపశ్చరుధిరేణాభిషేచనం। భోజనం
దధిభక్తేశ్చశ్వేతవస్త్రానులేపనం ॥౩॥ రత్నాద్యాభరణాదీనిస్వప్నేదృ
ష్ట్వాప్రసిద్ధ్యతి। దేవతావిప్రపృథ్వీశాన్ వీరస్త్రాభరణాంగనాః ॥౪॥
వృషభపర్వతక్షీరిఫలివృక్షాధిరోహణం। దర్పణామిషమాల్యాప్తిం
శుక్లపుష్పాంబరాశ్రితాన్ । దృష్ట్వాస్వప్నేఽర్థలాభః స్యాద్వ్యాధి
మోక్షశ్చజాయతే ॥౫॥ అథానిష్టఫలః ॥

అనిష్టఫలః.

దుష్టంకింశుకవల్మీకపారిభద్రాధిరోహణం । తైలకార్పాసపిణ్యాక
లోహాప్తిర్విపత్తయే ॥౧॥ వివాహకరణంస్వప్నేరక్తస్రగ్వస్త్ర
ధారణం। శోణితసాహరణంనేష్టంపక్వమాంసస్యభోజనం ॥౨॥ ఆదిత్య
స్యాథచంద్రస్యనిష్ప్రభస్యావలోకనం। నక్షత్రాదేశ్చపాతశ్చస్వప్నేమ
రణశోకకృత్ ॥౩॥ అశోకకరవీరపలాశానాంపుష్పితానాంస్వప్నేదర్శ
నేశోకః। నౌకారోహణేప్రవాసః। రక్తవస్త్రగంధధారిణ్యాస్త్రియాలిం
గనేమృత్యుః। ఘృతతైలాదినాభ్యంగేవ్యాధిః। కేశదంతపాతేధననాశః
పుత్రశోకోవాఖరోష్ట్రమహిషోర్వ్యానేత ద్యుక్తరథారోహణేవా మృ
త్యుః కర్ణనాసాకరాదిచ్ఛేదేపంకమజ్జనే తైలాభ్యంగేవిషభక్షణేప్రే
తాలింగనే నలదమాలినోదిగంబరస్యయానే కృష్ణపురుషదర్శనేచ
మృత్యుః ॥

॥౧౫౧॥ అథ జాగ్రతావనిష్టాని.

అరుంధతీంధ్రువంచైవనభోమందాకినీంతథా। స్వనాసాగ్రంచచం
ద్రాంకమాయుర్హీనోనపశ్యతి ॥౧॥ పాంసుపంకాదిషున్యస్తచరణం
ఖండితంయది। స్నానాంబులిప్తగాత్రస్యయస్యాస్యంప్రాక్ప్రశుష్యతి॥
౨॥ గాత్రేష్వాద్రేషునశ్యేషుసూర్యాదిద్వయదర్శనం। స్వర్ణప్రతీ
తివర్ణేషుస్వపదానామదర్శనం ॥౩॥ పిహితేకర్ణయుగులేయస్య
ఘోషానుప్రశ్రుతిః। అదర్శనంస్వశిరసఃప్రతిబింబేజలాదిషు ॥౪॥
ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాంసచిరంనైవజీవతి ॥

॥౧౫౨॥ అథ విశేషత ఇష్టఫలాఃస్వప్నాః.

యస్తుపశ్యతివైస్వప్నే రాజానంకుంజరంహయం। సువర్ణంవృష
భంగాంవాకుటుంబంతస్యవర్ధతే ॥౧॥ వృషంవృక్షంవారుహ్యాతత్రస్థ
స్యజాగరేధనాప్తిః। శ్వేతసర్పేణదక్షిణభుజదంశేదశదినేసహస్రధనలా
భః।జలస్థస్యవృశ్చికోరగగ్రాసేజయపుత్రధనాని। ప్రాసాదశైలారోహణే
సముద్రతరణేరాజ్యం। తటాకమధ్యేపద్మపత్రేషు ఘృతపాయసభోజనే

రాజ్యం బలాకాకుక్కుటీక్రౌంచీదర్శనే భార్యాప్రాప్తిః । నిగళైర్బంధే బహుపాశబంధే వా పుత్రధనాది । ఆసనే శయనే యానే శరీరే వాహనే గృహే । జ్వలమానే విబుద్ధ్యేత తస్య శ్రీః సర్వతోముఖీ ॥ ౧ ॥ సూర్యచంద్రమండలదర్శనే రోగిణో రోగనాశోఽన్యస్య ధనం । సురారుధిరయోః పానే విప్రస్య విద్యా శూద్రాదేర్ధనం । శుక్లాంబరగంధధారిణ్యా సుభగస్త్రియాలింగనే సంపత్తిః । ఛత్రపాదుకోపానత్ ఖడ్గలాభే ధనం । వృషభయుక్తరథారోహణే ధనం । దధిలాభే వేదాప్తిః దధిపయః పానే ఘృతలాభే చ యశః । ఘృతభక్షణే క్లేశః । అంత్రైర్వేష్టనే రాజ్యం । మనుష్యస్య చరణమాంసభక్షణే శతంలాభః । బాహుభక్షణే సహస్రం । శీర్షమాంసభక్షణే రాజ్యం వా సహస్రధనం వా । సఫేనక్షీరపానే సోమపానం । గోధూమదర్శనే ధనలాభః । యవదర్శనే యజ్ఞః । గౌరసర్షపదర్శనే లాభః । నాగపత్రం లభేత్స్వప్నే కర్పూరాగమనం తథా । చందనం పాండురం పుష్పం తస్య శ్రీః సర్వతోముఖీ ॥ ౧ ॥ సర్వాణి శుక్లాన్యతిశోభనాని కార్పాసభస్మౌదనతక్రవర్జ్యం । సర్వాణి కృష్ణాన్యతినిందితాని గోహస్తిదేవద్విజవాజివర్జ్యం ॥ ౨ ॥ స్వప్నస్తు ప్రథమే యామే వత్సరాంతే ఫలప్రదః । ద్వితీయేఽష్టమాసైః । తృతీయే త్రిమాసాంతే । చతుర్థే మాసాంతే । అరుణోదయే దశాహాంతే । సూర్యోదయే సద్యః ఫలం ॥

॥ ౧౫౩ ॥ అథ దుఃస్వప్నదర్శనే కృత్యం.

యో మే రాజన్నిత్యృచా సూర్యోపస్థానే దుఃస్వప్ననాశః । అథః స్వప్నస్యేతి జపాద్వా । క్వచిద్దర్శవచ్ఛ్రాద్ధేన దుఃస్వప్ననాశః । చండీసప్తశతీపాఠేన వా । యద్వా శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రజపః కార్యః । అథవా శ్రీభారతస్థస్య శ్రీమద్భాగవతస్థస్య వా గజేంద్రమోక్షస్య శ్రవణం పాఠో వా । ఇతి దుఃస్వప్ననాశకవిధిః ॥

॥ ౧౫౪ ॥ ఇత్థం గర్భాధానాద్యుద్వాహాంతాః సమస్తసంస్కారాః.

సపరికరా నిర్ణీతా అస్మింస్తార్తీయపూర్వార్ధే ॥ ౧ ॥ తత ఆహ్నిక

ఆచారస్తత ఆధానాదికాః ప్రకీర్ణార్థాః । శాంతికపౌష్టికముఖ్యా నిత్యా నైమిత్తికాశ్చోక్తాః ॥ ౨ ॥ పూర్వపరిచ్ఛేదకయోః కాలః సామాన్యతో విశేషాచ్చ నిర్ణీతః । సహకృత్యైస్తిథిమాసాద్యేషు విధ్యుక్తైః ॥ ౩ ॥ నానాప్రాయశ్చిత్తం వ్యవహారవిస్తరశ్చాపి । ఉపదానమహాదానాది విధిశ్చోక్తో మయూఖాద్యా ॥ ౪ ॥ శ్రాద్ధవిధిః సాంగోఽప్యాశౌచే నిర్ణీతి రంత్యసంస్కారః । తార్తీయీకస్యోత్తరఖండేగ్రే సంప్రవక్ష్యంతే ॥ ౫ ॥ మూలభూతాని పద్యాని వికృతాని క్వచిత్క్వచిత్ । నిర్వికారాణ్యపి నవాన్యప్యుక్తాన్యత్ర కానిచిత్ ॥ ౬ ॥ మీమాంసాధర్మశాస్త్రజ్ఞాః సుధియో నలసా బుధాః । కృతకార్యాః ప్రాఙ్నిబంధైస్తదర్థం నాయముద్యమః ॥ ౭ ॥ యే పునర్మందమతయోఽలసా అజ్ఞాశ్చ నిర్ణయం । ధర్మే వేదితుమిచ్ఛంతి రచితస్తదపేక్షయా ॥ ౮ ॥ నిబంధోఽయం ధర్మసింధు సారనామా సుబోధనః । అమునా ప్రీయతాం శ్రీమద్విఠ్ఠలో భక్తవత్సలః ॥ ౯ ॥ ప్రేమ్ణా సద్భిర్గ్రంథః సేవ్యః శబ్దార్థతః సదోషోఽపి । సంశోధ్య వాపి హరిణా సుదామమునితుషపృథుకముష్టిరివ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీకాశ్యుపాధ్యాయవరో మహాత్మా బభూవ విద్వద్ద్విజసార్వభౌమః । తస్మాదుపాధ్యాయ కులావతంసౌ యజ్ఞేశ్వరోఽనంత ఇమావభూతాం ॥ ౧౧ ॥ యజ్ఞేశ్వరో యజ్ఞవిధానదక్షో దైవజ్ఞవేదాంగసుశాస్త్రశిక్షః । భక్తోత్తమోఽనంతగుణైకధామా సంతావ్యయోఽనంతకలావతారః ॥ ౧౨ ॥ ఏషోఽత్యజజ్జన్మభువం స్వకీయాం తాంకోంకణాఖ్యాం సువిరక్తశాలీ । శ్రీపాండురంగే వసతిం విధాయ భీమాతటే ముక్తిమగాత్సుభక్త్యా ॥ ౧౩ ॥ తస్యానంతాభిధానస్యోపాధ్యాయస్య సుతః కృతీ । కాశీనాథాభిధో ధర్మసింధుసారం సమాతనోత్ ॥ ౧౪ ॥

ఇతి శ్రీమత్కాశ్యుపాధ్యాయసూరిసూను యజ్ఞేశ్వరోపాధ్యాయానుజానంతోపాధ్యాయసూరిసుత కాశీనాథోపాధ్యాయ విరచితే ధర్మసింధుసారే తృతీయపరిచ్ఛేదః పూర్వార్ధస్సమాప్తః.

శ్రీ గణేశాయనమః.

శ్రీ పాండురంగాయనమః.

॥ ౧ ॥ అథ తృతీయపరిచ్ఛేదోత్తరార్ధః ప్రారభ్యతే.

శ్రీరుక్మిణీంపాండురంగం ప్రణమ్యపితరాగురూన్ । తృతీయచ్ఛేదోత్తరార్ధం తనోమిశ్రీశతుష్టయే ॥ ౧ ॥ శ్రీనాథఃకరుణాసింధు రిందిరాశంకరఃసతీ । విఘ్నేశో భాస్కరేంద్రాద్యా విఘ్నాంఘ్నంతు సదైవమే ॥ ౨ ॥

జీవత్పితృకాధికారనిర్ణయః.

తత్ర తావచ్ఛ్రాద్ధాదినిర్ణయం వక్తుమధికారనిర్ణయాయ జీవత్పితృకాధికారో వివిచ్యతే । పాదుకేచోత్తరీయంచ తర్జన్యాంరూప్యధారణం । నజీవత్పితృకఃకుర్యా జ్జ్యేష్ఠేభ్రాతరిజీవతి ॥ ౧ ॥ అత్ర పాదుకే కాష్ఠమయ్యౌ । ఉత్తరీయం సగ్రంథిపరిమండలం వస్త్రమేకద్వ్యంగులాదివిస్తృతం సూత్రకృతం పరిమండలరూపంవా ఉత్తరీయస్థానాపన్నం స్మృత్యుక్తం తృతీయయజ్ఞోపవీతంవా జీవత్పితృకేణ జీవజ్జ్యేష్ఠభ్రాతృకేణచ నధార్యమితితాత్పర్యం। ప్రావరణరూపం ద్వితీయవస్త్రంతు జీవత్పితృకాదిభిః సర్వైర్ధార్యం । ఏకవస్త్రోనభుంజీత నకుర్యాద్దేవతార్చనం । ఇత్యాదినా సర్వకర్మస్వేకవస్త్రత్వ నిషేధాత్ । పితరిపితామహే జ్యేష్ఠభ్రాతరిచాకృతాధానే జీవతి పుత్ర పౌత్ర కనిష్ఠభ్రాతృభిరాధానం నకార్యం । జ్యేష్ఠభ్రాతర్యకృతవివాహే కనిష్ఠేనవివాహో నకార్యః । అత్ర విశేషః పూర్వార్ధే ఉక్తః । ఏవం పిత్రాదిష్వకృత సోమయాగేషు జీవత్సుపుత్రాదేః సోమేనాధికారః । ఏవం పూర్ణమాసేష్టౌదర్శేష్టౌ వగ్నిహోత్రహోమేచ పిత్రాద్యైర

కృతేపుత్రాదేర్నాధికారః । । ఏవంసంన్యాసేపి । కనిష్ఠస్యసోదరస్యైవదోషోన భిన్నోదరస్యభ్రాతుః । పిత్రాదేరాజ్ఞాయాం పుత్రాదేర్నదోషఇతికేచిత్। అధికారిణిపితరిసత్యాజ్ఞాయామపిదోషః । పాతిత్యజాత్యంధత్వాదిదోషై రనధికారిణ్యాజ్ఞయానదోషః । పాతిత్యాదావాజ్ఞాంవినాపి నదోషఇత్యపరే। తథాజీవత్పితృకస్య పితృకృత్యేషు దర్శాదిశ్రాద్ధతర్పణ పైతృకదానేషునాధికారః । అత్రవిశేషః । స్వాపత్యసంస్కారస్య ద్వితీయవివాహాదినిమిత్తక నాందీశ్రాద్ధే చాతుర్మాస్యాంతపితృయజ్ఞే సోమాంగతృతీయసవనస్థ పితృయజ్ఞే జీవత్పితురధికారః । పిండపితృయజ్ఞేహోమాంతః పిండపితృయజ్ఞోనారంభోవా పిండపితృయజ్ఞస్యేతి పక్షద్వయం । పితుఃపిత్రాద్యుద్దేశేన పిండదానమితి తృతీయఃపక్షః క్వచిత్ । ఏవమష్టకాదివికృతిష్వపి పక్షత్రయం । గయాం ప్రసంగతోగత్వా మాతుఃశ్రాద్ధం సుతశ్చరేత్ । జీవత్పితామాతుః శ్రాద్ధ ముద్దిశ్యగయాం నగచ్ఛేత్ । మహానదీషు సర్వాసు తీర్థేచప్రాప్తే జీవత్పితృకః పితుః పితృమాత్రాద్యుద్దేశేన శ్రాద్ధంకుర్యాత్ । నవమ్యమన్వష్టకాశ్రాద్ధం క్షయాహేమాతుః ప్రత్యబ్దశ్రాద్ధంచ సపిండకమేవ జీవత్పితృకఃకుర్యాత్ । తథాసంన్యస్తేతాతే పతితేచతాతే జీవత్యపిసతి దర్శశ్రాద్ధ మహాలయ సంక్రాంతి గ్రహణాది శ్రాద్ధాని సర్వాణిపితుః పిత్రాద్యుద్దేశేన జీవత్పితృకేణకార్యాణి । ఏతానిచసాంకల్పికవిధినా పిండరహితానికార్యాణి । అన్వష్టక్యాదావివపిండదానే విశేషవచనాభావాత్। ఆశ్వినశుక్ల ప్రతిపది దౌహిత్రోజీవత్పితృకఃసపిండకంమాతామహశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । తథా భ్రాతృపుత్రోఽపుత్రస్య పితృవ్యస్య ప్రత్యబ్దశ్రాద్ధం సపిండంకుర్యాత్ । ఏవం కనిష్ఠభ్రాతాప్యపుత్ర జ్యేష్ఠభ్రాతుఃప్రత్యబ్దం । తథాసపత్నీపుత్రః సాపత్నమాతుః శ్రాద్ధం । ఏవందౌహిత్రోపుత్రస్య మాతామహస్యప్రత్యబ్దం। ఇత్థంచ పితృవ్యాది శ్రాద్ధచతుష్టయే జీవత్పితృకస్యాప్యధికారః । పితృవ్యభ్రాత్రాదీనా మపుత్రాణాం పత్నీసత్వేప్యస్యైవాధికారిణీవతు భ్రాతృపుత్రాదేఃశ్రాద్ధాధికారః। ఏవంపతిరేవపుత్రాభావే భార్యాశ్రాద్ధంకుర్యాత్।

సపత్నీపుత్రసత్త్వేతు ఏవకుర్యాన్నభర్తా । దౌహిత్రభ్రాతృపుత్రయోః
సత్త్వేమృతస్య విభక్తత్వే దౌహిత్రఏవ అవిభక్తత్వే భ్రాతృపుత్రః ।
కేచిత్ భ్రాతృతత్పుత్రయోః సత్త్వే భ్రాత్రైవశ్రాద్ధంకార్యమిత్యాహుః।
తథా జీవత్పితృకస్యపితృపితామహాది మనుష్యపితృతర్పణనిషేధేప్యగ్ని
ష్వాత్తాది దేవపితృతర్పణనిషేధాభావాత్స్నానాంగపితృతర్పణేబ్రహ్మ
యజ్ఞాంగభూతదేవరూపపితృతర్పణేచాధికారోస్త్యేవ । ఏవం యదీయ
శ్రాద్ధేధికార స్తదీయ శ్రాద్ధాంగతర్పణేప్యధికారః । జీవత్పితాపికుర్వీత
తర్పణంయమభీష్మయోః। శ్రాద్ధాంగతర్పణభిన్నతర్పణం జీవత్పితృకేణ
తిలైర్నకార్యం । శ్రాద్ధప్రయోగమధ్యే వామజానున్యగ్భావోనీవీబం
ధశ్చనకార్యః। సద్యాదాస్నాత్వా తర్పణాంతేసమంత్రకం వస్త్రనిష్పీ
డనంవిహితంతన్నకార్యం। తథాఖడ్గమౌక్తికహస్తేనకర్తవ్యం పితృతర్పణ
మితివిహితం ఖడ్గధారణంనకార్యం । అపసవ్యంద్విజాగ్ర్యాణాంపిత్ర్యే
కర్మణికీర్తితం। ఆప్రకోష్ఠాత్తుకర్తవ్యమేతత్పితరిజీవతి॥౧॥ జీవతిసంన్యస్తా
దిరూపేపితరిమృత మాతృమాతామహాకోపిపుత్రః పితుఃపితృపితామహ
ప్రపితామహానాం పితుర్మాతృపితామహీప్రపితామహీనాం పితుర్మా
తామహమాతృప్రపితామహానామితి పార్వణత్రయమేకోద్దిష్ట గణంచ
స్వమాతరంపితుః పత్న్య ఇతిస్వపితృవ్యం పితుర్భ్రాతురితిస్వమాతా
మహంచపితుః శ్వశురస్యేత్యేవమాదినా పితృసంబంధపురస్కారేణైవో
ద్దిశ్య మహాలయశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । ఏవందర్శాదిష్వూహ్యం । పితుః
సంన్యాసాభావేపితీర్థశ్రాద్ధం జీవత్పితురేవమేవ । ఏవంవృద్ధిశ్రాద్ధే
ప్యూహ్యం । బ్రహ్మయజ్ఞాంతేనిత్యం పితృతర్పణమపి సంన్యస్తాదిరూప
జీవత్పితృకేణైవమేవకార్యమిత్యాహుః । యదాతుమాతుర్వార్షికమ
పుత్రమాతామహవార్షికమపుత్రపితృవ్యవార్షికం వాక్రియతేతదా
క్రమేణ మాతృపితృపితామహీప్రపితామహీనాం మాతామహ మాతృ
పితామహ మాతృప్రపితామహానాం పితృవ్యపితామహ ప్రపితా

మహానామిత్యేవోద్దేశః । యదాచపిత్రాదిభిఃస్వాశక్త్యాదినానియోజితః
పిత్రాదికరణీయంశ్రాద్ధంస్వయంపిత్రాదేః ప్రతినిధిభూయకరోతి తదా
పితురముకశర్మణోయజమానస్య పితృపితామహప్రపితామహానామి
త్యేవం యథా శ్రాద్ధముద్దేశః । సర్వత్రపితృకృత్యేభ్రాతృష్వవిభక్తేషు
జ్యేష్ఠస్యైవాధికారః । విభక్తేషుపృథక్పృథక్ । సాపత్నభ్రాతరిజ్యేష్ఠే
సత్యపికనిష్ఠ ఏవస్వమాతృవార్షికాన్వష్టక్యాది కుర్యాత్ । జీవత్పితృ
పితామహకస్యసంన్యస్తపితృపితామహకస్యచ పితామహస్యపిత్రాద్యు
ద్దేశేనవృద్ధిశ్రాద్ధం తీర్థశ్రాద్ధం దర్శాదిశ్రాద్ధంవాభవతి । పిత్రాదిషు
త్రిషుజీవత్సుసత్సుసంన్యస్తేషుచనకిమపిశ్రాద్ధంకార్యం । కేచిత్తుపిత్రా
దిత్రయాత్పరేభ్యఃశ్రాద్ధందేయమాహుః । మృతేపితరిపితామహజీవనే
పిత్రేపితామహాత్పరాభ్యాంచ శ్రాద్ధందేయం । ఏవం పితృపితామహ
మరణే ప్రపితామహజీవనేప్యూహ్యం । యస్తుగృహ్యాగ్నిమాన్ జీవ
న్మాతృపితృకఃపితుః పిత్రాదిభ్యః పిండదానమితితృతీయపక్షాశ్రయేణా
రబ్ధపిండపితృయజ్ఞాష్టకాన్వష్టకాశ్రాద్ధోన్వష్టకాయాంచపితుః పిత్రాది
మాత్రాదిమాతామహాదిభ్యః పిండాదికం దదానఆసీదనంతరంచ మా
తామృతాసాన్వష్టకాయాం స్వమాత్రాదిభ్యః పితుః పిత్రాదిభ్యశ్చ
దద్యాత్ । యదాచపిండపితృయజ్ఞాన్వష్టకాద్యనారభ్యపక్షే జీవత్పితృ
కస్యతదాపిసంన్యస్తాది పితృకస్యదర్శాదిశ్రాద్ధంపితుః పిత్రాద్యుద్దేశేన
వ్యతిషంగభిన్నప్రయోగేణ సాంకల్పికేన భవత్యేవ । పితురవిభక్తైః
పుత్రైః పృథగ్వైశ్వదేవోనకార్యః । పితృపాకోపజీవీస్యాద్భ్రాతృపా
కోపజీవకః । ఇత్యుక్తేః । అతఏవగృహ్యాగ్నౌపాకవైశ్వదేవకరణపక్షేపి
సాగ్నికే పితరిసాగ్నికైరప్యవిభక్తైః పుత్రైః పృథగ్వైశ్వదేవోనకార్యః।
యేషాంపాకాభావేఽగ్నౌలౌకికత్వం మతంతైః పాకమాత్రమగ్ని
సంస్కారార్థం కార్యమితిభాతి । విభక్తైస్తు పృథగ్వైశ్వ దేవః
కార్యః । తత్ర వైశ్వదేవస్య దేవయజ్ఞ భూతయజ్ఞ పితృయజ్ఞాత్మక
త్వాజ్జీవత్పితృకైరపి పంచమహాయజ్ఞాంతర్గతః పితృయజ్ఞః కార్యః ।

వైశ్వదేవాద్భిన్నః పంచమహాయజ్ఞాంతర్గతక్రియాణాం తైరపివిధత్వాత్ జీవత్పితృకైః పితృయజ్ఞః కార్యః । తస్య దేవరూపపితృదేవతాకత్వేన పితృపితామహాదిమనుష్యరూపపితృదేవతాకత్వాభావాత్ । ముండనం పిండదానంచ ప్రేతకర్మ చ సర్వశః । నజీవత్పితృకః కుర్యాద్గుర్విణీపతిరేవచ ॥ ౧ ॥ అత్రముండనంతు క్షురేణశిరసోవపనం । తేనకర్తనం సిధ్యతి । సర్వం ప్రేతకర్మ ప్రేతదహనసపిండీకరణాంతౌర్ధ్వదేహికాదికమిత్యర్థః । ముండనం రాగప్రాప్తమేవనిషిధ్యతే । తేనచౌలోపనయనాదిషు ఆధానదర్శపౌర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషు ప్రాప్తం తీర్థప్రాయశ్చిత్తమాతృమరణాదౌ నైమిత్తికప్రాప్తంచ భవత్యేవ । కేచిత్కామ్యనాగబల్యాదిషు కామ్యమపి భవతీత్యాహుః । గంగాయాం భాస్కరక్షేత్రే మాతాపిత్రోర్గురోర్మృతౌ । ఆధానే సోమపానే చ వపనం సప్తసు స్మృతం ॥ ౨ ॥ గురోరితిదత్తకస్య పూర్వాపరపిత్రోరిత్యర్థః । వాక్యాంతరే తీర్థమాత్రే క్షౌరోక్తేర్గంగాభాస్కరక్షేత్రగ్రహణం జీవత్పితృకస్య తత్రవిశేషతః క్షౌరవిధానార్థం । జీవత్పితృకస్య పిండదాననిషేధః నాందీశ్రాద్ధతీర్థశ్రాద్ధయోః సంన్యస్తాదిపితృకస్య దర్శమహాలయాదిశ్రాద్ధేషుచ పిండరహితసాంకల్పికశ్రాద్ధబోధనార్థః । మహాపితృయజ్ఞే సోమయాగే మాతృమాతామహాదేర్వార్షికశ్రాద్ధేషు గయాయామష్టక్యాదౌచ పిండదానంభవత్యేవేత్యుక్తం । పిండదానం ప్రకుర్వీత మాతాపిత్రోః క్షయేఽహని । ఇతిశ్రాద్ధవిధినాపిండదానే సిద్ధేపునః పిండవిధిః పిత్రోర్వార్షికే గర్భిణీపతిత్వాదినిషిద్ధకాలాదిప్రయుక్తనిషేధబాధనార్థం । తేన । వివాహవ్రతచూడాసు వర్షమర్ధం తదర్ధకం । పిండదానం మృదాస్నానం నకుర్యాత్తిలతర్పణం ॥ ౧ ॥ ఇతినిషేధస్యాపి బాధః । క్షయాహగ్రహణం సపిండీకరణమాసికేష్వపి పిండదానోపలక్షణపరం । అథ ప్రేతకర్మప్రతిప్రసవః ॥

ప్రేతకర్మప్రతిప్రసవః.

జీవత్పితృకః । స్వమాతురపుత్రసాపత్నమాతుః స్వపుత్రసపత్నీపుత్ర

రహితభార్యాయా అపుత్రపితృవ్యస్య పుత్రమాతామహమాతామహ్యోశ్చ దాహాదిప్రేతకర్మాణికుర్యాత్ । అత్రాపుత్రపదేనముఖ్యగౌణపుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాభావో వివక్షితః । మాతురౌర్ధ్వదైహికమనుపనీతోపిజీవత్పితృకః కుర్యాత్ । తత్రవిశేషః । ఊనత్రివర్షశ్చూడారహితశ్చేద్దాహమాత్రం సమంత్రకం కృత్వాన్యదన్యేనకారయేత్ । యదాతుకృతచూడః పూర్ణత్రివర్షో వా తదా సర్వంసమంత్రకంప్రేతకర్మకుర్యాత్ । బ్రహ్మచారీతుపిత్రోర్మాతామహస్యచాంత్యకర్మ కుర్యాన్నాన్యస్య । భర్తృదౌహిత్రయోః సత్త్వే భర్త్రైవ పత్న్యా దాహాదికుర్యాత్ । ముండనంతుభర్తుర్న । ఏవమపుత్రస్యపత్నీదౌహిత్రయోః సత్త్వే పత్న్యేవపత్యుః కుర్యాత్ । తత్రదాహమాత్రం సమంత్రకంకృత్వాన్యత్సంకల్పమాత్రం స్వయంవిధాయబ్రాహ్మణద్వారాకారయేత్ । భర్తృసపత్నీపుత్రయోః సత్త్వే సాపత్నపుత్ర ఏవ కుర్యాన్నభర్తా । సపత్నీపుత్రదౌహిత్రయోః సత్త్వేసపత్నీపుత్రఏవ । అపుత్రయోర్విధవావిధురయోర్భ్రాతృపుత్రదౌహిత్రయోః సత్త్వే దౌహిత్రఏవాధికారీతిబహవః । విధవాయాభర్తుర్భ్రాతృపుత్రఏవ విధురస్యస్వభ్రాతృపుత్రఏవేతిజీవత్పితృకనిర్ణయేభట్టాః । అపుత్రస్య పత్నీభ్రాతృపుత్రయోఃసత్త్వేపత్న్యేవ । ఏవంపుత్రాసన్నిధౌపౌత్రాదేః పితామహపితామహ్యోరౌర్ధ్వదేహికాద్యధికారః । ఇత్థంపిత్రాదికర్మ ముండనప్రేతకర్మాద్యధికారో జీవత్పితృకస్యప్రపంచితో । అత్రవిషయభేదాద్బాలబోధార్థత్వాచ్చపునరుక్తిర్నాతిదోషాయ । సపిండానాం సగోత్రసపిండమరణేసకృత్సకృత్తిలాంజలిదానం విహితం తజ్జీవత్పితృకేణాపికార్యం । ఏవంమాతామహాచార్యాదిభ్యోపి ఇతి జీవత్పితృకనిర్ణయః । శ్రీమత్పాండురంగాయనమః ॥

॥ ౨ ॥ అథ శ్రాద్ధాద్యధికారినిర్ణయః.

తత్రసాంవత్సరికాదిశ్రాద్ధేషుదాహాద్యౌర్ధ్వదేహికక్రియాయాం చౌరసఃముఖ్యోఽధికారీ । ఔరసపుత్రాణాంబహుత్వే జ్యేష్ఠఏవాధికారీ ।

జ్యేష్ఠస్యాభావేఽసన్నిధానే వా పాతిత్యాదినాఽధికారాభావే వా జ్యేష్ఠానుజః । యత్తు జ్యేష్ఠాసన్నిధౌ సర్వతః కనిష్ఠోఽధికారీ న తు మధ్యమా ఇతి తన్నిర్మూలం । తత్రాపి పుత్రాణాం విభక్తత్వే కనిష్ఠేభ్యో ధనం గృహీత్వా జ్యేష్ఠేనైవ సపిండీకరణాంతాః క్రియాః కార్యాః । సాంవత్సరికాదికం తు పృథక్ పృథక్ । అవిభక్తత్వే తు సాంవత్సరికాదికమప్యేకేనైవ కార్యం । ఏకేన కృతేఽపి సర్వేషాం ఫలభాగిత్వాత్సర్వైః పుత్రైర్బ్రహ్మచర్యపరాన్నవర్జనాదయో నియమాః కార్యాః । పుత్రాణామేకదేశస్థిత్యభావే దేశాంతరే గృహాంతరే వా స్థితైస్తైరవిభక్తైరపి పృథగేవ వార్షికాదికం కార్యం । తత్ర యదా జ్యేష్ఠాసన్నిధౌ కనిష్ఠో దాహాదికం కరోతి తదా షోడశశ్రాద్ధాంతమేవ కుర్యాన్న సపిండీకరణం । వర్షపర్యంతం జ్యేష్ఠప్రతీక్షాం కుర్యాత్ । తన్మధ్యే జ్ఞాతే జ్యేష్ఠేనైవ కార్యం నో చేద్వర్షాంతే కనిష్ఠేనాపి కార్యం । వర్షాత్ప్రాక్ పుత్రభిన్నేన కృతమపి మాసికానుమాసిక సపిండీకరణం పుత్రేణ పునః కార్యం । ఏవం కనిష్ఠేన కృతమపి జ్యేష్ఠపుత్రేణ పునః కార్యం । విశేషస్త్వగ్రే వక్ష్యతే । కనిష్ఠస్య సాగ్నికత్వే సపిండీకరణమపి ద్వాదశేహ్ని కనిష్ఠేన కార్యం । ఔరసపుత్రాభావే పుత్రికాసుతక్షేత్రజాదయో ద్వాదశవిధాః పుత్రా ఉక్తాస్తథాపి కలౌ తేషాం పుత్రాణాం నిషేధాదౌరసపుత్రాభావే దత్తక ఏవాధికారీ । మాతాపితృభ్యామన్యతరేణ వా విధిపూర్వం దత్తః ప్రతిగ్రహీతృసవర్ణో దత్తకః । భార్యానుమత్యా పత్యుః పుత్రదాతృత్వం తదప్యాపది । అత్యన్తాపది తు భార్యానుమత్యభావేఽపి । పత్న్యాః పత్యనుమత్యైవ । అత్ర విశేషవిచారః ప్రాగుక్తః । దత్తకాభావే పౌత్రః । పౌత్రాభావే ప్రపౌత్రః । అన్యే త్వౌరసాభావే పౌత్రః । తదభావే ప్రపౌత్రః । ప్రపౌత్రాభావే దత్తక ఇత్యాహుః । ఉపనీతపౌత్రసత్త్వేఽప్యనుపనీతస్యాప్యౌరసపుత్రస్యైవాధికారః । స చ కృతచూడస్త్ర్యబ్దాధికవయస్కః । పూర్ణత్రివర్షస్యాకృతచూడస్యాపి । అనుపనీతేనాపి మంత్రపాఠపూర్వకమేవ పిత్రోరౌర్ధ్వదేహికం సాంవత్సరికాదికం

శ్రాద్ధం చ కార్యం । అశక్తౌ త్వగ్నిదానమాత్రం సమంత్రకమనుపనీతేన కార్యం అన్యత్త్వన్యద్వారా । ఏవం శ్రాద్ధేఽపి దర్శమహాలయాదౌ సంకల్పమాత్రం కార్యం । అన్యదితరేణ । కేచిత్తు న త్రివర్షేణ చూడారహితేనాపి దాహనమాత్రం సమంత్రకం కార్యం శేషమన్యేనేత్యాహుః । దత్తకస్తూపనీత ఏవాధికారీ । దత్తకాభావే ప్రపౌత్రాభావే చ భర్తుః పత్నీ పత్న్యా భర్తా చ దాహాద్యౌర్ధ్వదేహికం సాంవత్సరికశ్రాద్ధాదికం చ కుర్యాత్ । భర్తురపి సపత్నీపుత్రసత్త్వేఽధికారో న । విధవ్యాదారస్య పుత్రో జనన్యా ఔర్ధ్వదేహికం । తదభావే సపత్నీజ ఇత్యుక్తేః । భార్యయాపి సమంత్రకమేవౌర్ధ్వదైహికాదికం కార్యం । అశక్తౌ త్వగ్నిదానమాత్రం సమంత్రకం కృత్వా శేషమన్యేన కార్యం । శ్రాద్ధే సంకల్పమాత్రం కృత్వా శేషమన్యేన । యద్యప్యవిభక్తస్య సంసృష్టస్య వా భ్రాతురేవ ధనగ్రహాధికారస్తథాపి క్రియాధికారః పత్న్యా ఏవ । విభక్తాసంసృష్టే తు భ్రాతరి ధనాధికారోఽపి పత్న్యా ఏవ । పత్న్యభావే విభక్తాసంసృష్టస్య కన్యా పిండదా ధనహారిణీ చ । తత్రాపి వివాహితైవ పిండదా । ధనహర్త్రీ త్వనూఢాఽపి । దుహితురభావే దౌహిత్రో ధనహారీ పిండదశ్చ । దౌహిత్రాభావే భ్రాతా భ్రాతురభావే భ్రాతుః పుత్రః । అవిభక్తస్య సంసృష్టస్య చ పత్న్యభావే భ్రాతా సంసృష్టో నామ పూర్వం విభక్తో భూత్వా పునః స్వధనం భ్రాతృధనైరేకీకృత్యైకపాకాద్యుపజీవనః । తత్ర సోదరాసోదరసమవాయే సోదర ఏవ । తత్రాపి జ్యేష్ఠకనిష్ఠయోః సత్త్వే కనిష్ఠ ఏవ । కనిష్ఠభ్రాతురభావే జ్యేష్ఠభ్రాతైవ । కనిష్ఠబహుత్వే మృతానంతరస్తదభావే తదనంతరాదయః । ఏవం జ్యేష్ఠబహుత్వే మృతానంతరక్రమేణైవ । సోదరభ్రాతురభావే సాపత్న్యభ్రాతా । అత్రాపి జ్యేష్ఠత్వాదివిచారః పూర్వవదేవ । కేచిత్తు దుహితృదౌహిత్రయోర్ధనహారిత్వేఽపి విభక్తాసంసృష్టస్య దాహాదికం భ్రాత్రైవ కార్యం । సగోత్రసద్భావే భిన్నగోత్రస్య తదనధికారాదిత్యాహుః । భ్రాతురభావే భ్రాతృపుత్రః । తత్రాపి సోదరభ్రాతృపుత్రో ముఖ్యః । తదభావే సా

పత్నీభ్రాతృపుత్రః । తదభావే పితా । పితురభావే మాతా । మాత్రభావే స్నుషా । తదభావే భగినీ । తత్రానుజాగ్రజసోదరాసోదరాణాం సమవాయే భ్రాతృవత్ । భగిన్యభావే భగినీపుత్రః । సమవాయే తద్వదేవ । తదభావే పితృవ్యతత్పుత్రాదయః సపిండాః । తదభావే సోదకాః తదభావే గోత్రజాః । తదభావే మాతామహమాతుల తత్పుత్రాదయో మాతృసపిండా అనుక్రమేణ । మాతృసపిండాభావే స్వపితృష్వసృమాతృష్వసృపుత్రాః । తదభావే పితుః పితృష్వసృమాతృష్వసృమాతులపుత్రరూపాః పితృబాంధవః । ఏవం మాతుః పితృష్వస్రాదిపుత్రరూపా మాతృబాంధవః । పితృబంధూనామభావే ధికారిణః । తదభావే శిష్యః । శిష్యాభావే జామాతా శ్వశురస్య । శ్వశురో జామాతుః । తదభావే సఖా । తదభావే విప్రస్య కశ్చిద్ధనహారీ । క్షత్రియభిన్నస్య రాజ్ఞా ధనం గృహీత్వా తేన ధనేనాన్యద్వారా కారణీయం । అథవా విప్రాద్యైర్మరణోన్ముఖైర్ధర్మపుత్రః కార్యః । అథ స్త్రీణాం దాహాద్యధికారిణః ॥

అథ స్త్రీణాం దాహాద్యధికారిణః.

అనూఢాయాః స్త్రియాః పితా । తదభావే భ్రాత్రాదిః । ఊఢాయాస్తు పుత్రాభావే సపత్నీపుత్రః । తదభావే పౌత్రప్రపౌత్రౌ । తదభావే పతిః । తదభావే దుహితా । తదభావే దౌహిత్రః । తదభావే పత్యుర్భ్రాతా । తదభావే పత్యుర్భ్రాతృపుత్రః । తదభావే స్నుషా । తదభావే పితా । పితురభావే భ్రాతా । తదభావే భ్రాతృపుత్రాదయః పూర్వోక్తాః । అత్ర సర్వత్ర పుత్రభిన్నానాం పుత్రసన్నిధానాత్పుత్రాభావాద్వా కర్తృత్వమితి స్థితం ॥

ఔర్ధ్వదేహికక్రియాకర్తవ్యాకర్తవ్యనిర్ణయః.

తత్ర యది పుత్రాసన్నిధానాత్కర్తృత్వం తదా పుత్రభిన్నైర్దాహమారభ్య సపిండీకరణాత్ప్రాచీనకర్మైవ కార్యం । న తు పుత్రభిన్నైః సపిండీకరణం కార్యం । పుత్రాభావే త్వన్యైః సపిండీకరణమపి కార్యం । తత్రాపి సపిండాదిభిన్నైః పాంత్రైర్దాహమారభ్య దశాహక్రియాః కార్యా

ఏవ తా ఏవ పూర్వా ఇత్యుచ్యంతే । తత ఏకాదశాహమారభ్య సపిండీకరణాంతా మధ్యమసంజ్ఞాస్తాసు సపిండాదీనాం కృతాకృతత్వం । తదూర్ధ్వా అనుమాసికసాంవత్సరం కాద్యాస్తా ఉత్తరాఖ్యాః సపిండాదిభిర్న కార్యా ఏవ । ఇదం చ తదీయవృత్త్యాగిస్థావరధనస్య చరధనస్య వా గ్రహణాభావే । తదన్యతరధనగ్రహణే తు సపిండాదిభిరపి మధ్యమోత్తరాఖ్యా అపి క్రియాః కార్యా ఏవ । రాజ్ఞా తు మృతధనసత్త్వే తద్ధనద్వారా తత్సజాతీయవర్ణహస్తేన సర్వా అపి క్రియాః కారణీయా ఏవ । ధనాభావే తు పూర్వాంతా ఏవావశ్యం కరణీయా నాన్యాః సపిండాదిన్యపాంత భిన్నానాం తు మృతస్య ధనాభావేపి స్వధనేనైవ సపిండీకరణాంత క్రియాకరణమావశ్యకం । మృతస్వధనం గృహీత్వా ప్రేతకార్యాకరణే నృపాంతానాం తద్వర్ణవధప్రాయశ్చిత్తం । పుత్రాద్యైర్భార్తృసంతత్యం త్రైర్దాహిత్రైశ్చ తత్పుత్రైశ్చ త్రివిధా అపి క్రియా ధనగ్రహణసత్త్వే తదసత్త్వే వాపి కార్యా ఏవ । తత్ర స్త్రీణాముత్తరాః క్రియా మృతాహన్యేవ న తు దర్శాదౌ । భర్తృశ్రాద్ధైనైవ నిర్వాహస్మృతేః । పూర్వమధ్యమాఖ్యాస్తు పృథగేవ స్త్రీణాం । కేచిత్పుత్రవత్యోరభావే స్త్రీణాం దౌహిత్రాదిభిః సపిండీకరణరహితా ఏవోత్తరాః క్రియాః కార్యాః । సపిండీకరణం తు తాసాం న కార్యం । సపిండీకరణాభావేపి ఏకోద్దిష్టవిధినా వార్షికాదికం కార్యమిత్యాహుః । బ్రాహ్మణస్త్వన్యవర్ణానాం న కుర్యాత్కర్మ పైతృకం । కామాల్లోభాద్భయాన్మోహాత్కృత్వా తజ్జాతితాం వ్రజేత్ ॥౧॥ శూద్రేణాపి బ్రాహ్మణస్య న కార్యం పైతృకం క్వచిత్ ॥

దత్తకకర్తవ్యనిర్ణయః.

దత్తకస్తు జనకపితుః పుత్రాద్యభావే జనకపితుః శ్రాద్ధం కుర్యాద్ధనం చ గృహ్ణీయాత్ । జనకపాలకయోరుభయోః పిత్రోః సంతత్యభావే దత్తకో జనకపాలకయోరుభయోరపి ధనం హరేత్ । శ్రాద్ధం చ ప్రతివార్షికముభయోః కుర్యాత్ । దర్శమహాలయాదౌ తూభయోః పిత్రాదీనాం శ్రాద్ధం

దేయం । తత్రిద్వయోః పిత్రాద్యోః పృథక్ పిండదానం । పిత్రాదిద్వయ
ద్వయోద్దేశేనైకైకో వా పిండః । ఏవం దత్తకస్య పుత్రోపి దత్తకజనకస్య
పుత్రాద్యభావే స్వపితరం పితామహద్వయం ప్రపితామహద్వయం చో
చ్చార్య దర్శాదికం కుర్యాత్ । తథైవ ధనం హరేత్ । ఏవం దత్తకపౌత్రోపి
తజ్జనకకులే ప్రపితామహస్య పుత్రాద్యభావే పితరం తాతమహం చైక
ముచ్చార్య ప్రపితామహద్వయముచ్చార్య దర్శాదిశ్రాద్ధం కుర్యాత్ప్ర
పితామహస్య ధనం హరేత్ । యద్యేషాం స్వాసు భార్యాస్వపత్యం న స్యా
ద్రిక్థం హరేయుః పిండం చైభ్య స్త్రిపురుషం దద్యురిత్యాదే రేకపిండే
ద్వావనుకీర్తయేద్గృహీతారం చోత్పాదయితారం చా తృతీయాత్పురుషా
దిత్యాదేశ్చ లౌగాక్ష్యాదిస్మృతివచనాత్ । యది జనకపాలకయో రుభ
యోరపి పుత్రాది సంతతిస్తర్హి తదా దత్తక ఉభయోరప్యౌర్ధ్వదైహికం
వార్షికాదికం చ న కుర్యాత్ । పాలకపితురౌరసపుత్రాద్విభక్తేన దత్త
కేన దర్శమహాలయాది శ్రాద్ధమాత్రం పాలకపిత్రాదిపార్వణోద్దేశేన
కార్యం । అవిభక్తస్య తు తదౌరసకృతదర్శాదినైవ దత్తకస్య దర్శాది
సిద్ధిరితి భాతి । బ్రహ్మచారిణో మాసికాబ్దికాదిశ్రాద్ధం మాతాపితృభిః
కార్యం ॥

బ్రహ్మచారివిషయకనిర్ణయః.

బ్రహ్మచారిణా తు మాతృపితృమాతామహోపాధ్యాయాచార్యభి
న్నానాం శవనిర్హరణం దాహాద్యంత్యకర్మ చ న కార్యం । అన్యాధికార్య
భావే మాతృపితృమాతామహాచార్యాణాం దాహాదికం బ్రహ్మచారిణా కా
ర్యం । తత్ర తద్దశాహకర్మకరణే దశాహమాశౌచం । దాహమాత్రకరణే
ఏకాహం । తదాప్యస్య నిత్యకర్మలోపో నాస్తి । అశుచిత్వేప్యాశౌచినా
మన్నం తేన న భోక్తవ్యం । తైః సహ న వస్తవ్యం । తదుభయకరణే ప్రాయ
శ్చిత్తపునరుపనయనే వస్త్యేతే । ఆన్యేషాం దాహాదౌ కృచ్ఛ్రత్రయం
పునరుపనయనం చ । ధర్మార్థం కేనచిత్కస్యచిత్సవర్ణస్య దాహాదికరణే సంప
త్త్యాదిఫలం । అయం సర్వోపి శ్రాద్ధవిధిః శూద్రాణామమంత్రకః కార్యః ॥

స్త్రీశూద్రాదికర్తవ్యనిర్ణయః.

అత్ర కేచిద్వైదికమంత్రపాఠ ఏవ శూద్రాణాం వర్జ్యః । పౌరాణమ
న్త్రాస్తు పఠనీయా ఇత్యాహుః । పౌరాణమంత్రా అపి శూద్రేణ స్వయం
న పఠనీయాః కింతు విప్రద్వారా పఠనీయాః । వేదమంత్రాస్తు న విప్రద్వారా
పీతి సింధుః । ఏవం ద్విజస్త్రియోపి వ్రతోద్యాపనాదావివ సంకల్పమాత్రం
స్వయం కృత్వా వైదికమంత్రాదిప్రయుక్తం సర్వం శ్రాద్ధం విప్రద్వారా
కారయేయురితి పారిజాతకారమతం । శూద్రస్య సదామశ్రాద్ధమేవ । పిత్రే
నమః పితామహాయ నమ ఇత్యేవమాది నానమోంతనామమంత్రేణ నిమం
త్రణ పాద్యాసనగంధపుష్పాదినా విప్రాన్ సంపూజ్యామం నివేద్య సక్తునా
పిండదానాది కృత్వా దక్షిణాదానాదినా శ్రాద్ధం సమాప్య సజాతీయాన్
గృహసిద్ధపక్వాన్నేన భోజయేత్ । యత్తు సింధౌ నామమంత్రేణావాహ
నాగ్నౌకరణకాశ్యపగోత్రోచ్చారపూర్వక పిండదానాదికం తర్పణా
దికం పాకేన పిండదానాదికం చోక్తం తత్సచ్ఛూద్రవిషయం । స త్త
పురుషం త్రిపురుషం వా పరంపరయా స్నానవైశ్వదేవతర్పణాదికం శూద్ర
కమలాకరాదిగ్రంథసంగృహీతం ధర్మం నియమేనాచరన్ సచ్ఛూద్ర
ఉచ్యతే । ఏవం కిరాతయవనాదిహీనజాతీయానాం విప్రేభ్య ఆమదాన
దక్షిణాదానపూర్వకం స్వస్వజాతీయభోజనాత్మకమేవ శ్రాద్ధం । రాజ
కార్యేనియుక్తస్య బంధనిగ్రహవర్తినః । వ్యసనేషు చ సర్వేషు శ్రాద్ధం
విప్రేణ కారయేత్ ॥ ౧ ॥ అత్ర ప్రథమం జీవత్పితృకనిర్ణయ ఉక్తస్తత్ర
ప్రసంగాత్కించిదధికారవిచారోప్యుక్తః । ఇదానీం తు సర్వోప్యధికార
క్రమవిచారః స విస్తర ఉక్త ఇతి తేనాత్ర పునరుక్తిర్బాలబోధనార్థత్వా
న్న దోషాయ । ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూనువిరచితే ధర్మసింధు
సారే శ్రాద్ధాధికారదాహాద్యధికారనిర్ణయః ॥

॥ 3 ॥ అథ శ్రాద్ధశబ్దార్థః.

పిత్రాదీన్మృతానుద్దిశ్య విహితే కాలే దేశే పక్వాన్నామాన్నహిరణ్యా

న్యతమద్రవ్యస్యవిధినాదానంశ్రాద్ధం । తత్రాగ్నౌకరణం పిండదానం బ్రాహ్మణభోజనంచప్రధానం । తదుక్తం । హోమశ్చపిండదానంచ తథా బ్రాహ్మణభోజనం । శ్రాద్ధశబ్దాభిధేయం స్యాదేకస్మిన్నౌపచారికం ॥౧॥ ఇతి క్వచిద్వచనాదశక్త్యావా పిండదానాద్యకరణే బ్రాహ్మణభోజనాది మాత్రమపిశ్రాద్ధతదార్థః సంపద్యత ఇతిచతుర్థపదార్థః । తథాచవచనాంతరం । యజుషాంపిండదానంతు బహ్వృచానాం ద్విజార్చనం । శ్రాద్ధశబ్దాభిధేయం స్యాదుభయంసామవేదినాం ॥౧॥ అశ్రాద్ధయాపితరోనసంతీతిమత్వాశ్రాద్ధమకుర్వాణస్య రక్తంపితరఃపిబంతి ॥

॥ ౪ ॥ అథ శ్రాద్ధభేదాః.

తత్రశ్రాద్ధంచతుర్విధం । పార్వణశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టశ్రాద్ధం నాందీశ్రాద్ధంసపిండీకరణశ్రాద్ధంచేతిభేదాత్ । పిత్రాదిత్రయోద్దేశేనవిహితం పిండత్రయయుతం పార్వణం । తచ్చైకపార్వణకద్విపార్వణకత్రిపార్వణకమితిత్రివిధం ॥

పార్వణవిచారః.

తత్రపిత్రాదేర్మృతతిథౌక్రియమాణం ప్రతిసాంవత్సరికమేకపార్వణకం । అమావాస్యాదిషణ్ణవతిశ్రాద్ధనిత్యశ్రాద్ధాని మహాలయాన్వష్టక్యభిన్నానిద్విపార్వణకాని । ఏతేషు సపత్నీకపిత్రాదిత్రయ సపత్నీకమాతామహాదిత్రయయోరేవోద్దేశాత్ । అన్వష్టకాశ్రాద్ధం త్రిపార్వణకం । పిత్రాదిత్రయ మాత్రాదిత్రయ సపత్నీక మాతామహాదిత్రయాణాముద్దేశాత్ । మహాలయశ్రాద్ధం తీర్థశ్రాద్ధంచ పార్వణైకోద్దిష్టరూపం । పిత్రాదిపార్వణత్రయస్య పత్న్యాద్యేకోద్దిష్టగణస్యచోద్దేశాత్ । కేచిదేతద్ద్వయం మాతామహమాతామహ్యోః పార్వణభేదేనపార్వణచతుష్టయయుతం కుర్వంతి । కేషాంచిత్సూత్రే దర్శే పితృపార్వణకశ్చతుః పార్వణకోవేతిహేమాద్రిః ఏకోద్దేశేన క్రియమాణమేకపిండయుతమేకోద్దిష్టం । తదపిత్రివిధం । నవసంజ్ఞంనవ

మిశ్రసంజ్ఞంపురాణసంజ్ఞంచేతి। మృతస్యప్రథమదినమారభ్యదశాహాంతంవిహితానినవసంజ్ఞాని ॥

ఏకోద్దిష్టాదివిచారః.

ఏకాదశాహాదిన్యూనాబ్దాంతానినవమిశ్రాణి । ఏతానివిశ్వదేవహీనాని । తతఃపరాణికనిష్ఠభ్రాతృవార్షికశస్త్రహతచతుర్దశీశ్రాద్ధాదీని పురాణసంజ్ఞాని । కేచిత్సపిండ్యుత్తరం క్రియమాణానాం పార్వణానామపి పురాణసంజ్ఞామాహుః । పుత్రజన్మవివాహాదౌక్రియమాణంవృద్ధిశ్రాద్ధం నాందీశ్రాద్ధం । ఇదంపూర్వార్ధేవిస్తరేణ ప్రపంచితం । ఏతదేవగర్భాధానపుంసవన సీమంతేషు ఆధానేసోమేచ క్రియమాణం కర్మాంగమిష్టిశ్రాద్ధమితిచోచ్యతే । అత్రక్రతుదక్షౌ విశ్వేదేవాః । అన్యకర్మసువృద్ధిసంజ్ఞం । తత్రసత్యవసు విశ్వేదేవాః । ఇతి నామభేదో దేవభేదశ్చాన్యత్సమానం । ఏతచ్చపార్వణత్రయయుతత్వాత్పార్వణభేదాంతర్గతమపి దర్శాదిలో బహుధర్మభేదాత్పృథగుద్దిష్టం । మృతస్యద్వాదశాహాదికాలే పిండార్ఘ్యసంయోజనాదిరూపం సపిండీకరణం । ఏతదపిపార్వణైకోద్దిష్టవికారరూపం । అత్రవిశేషోవక్ష్యతే । ఏవంచపార్వణమేకోద్దిష్ట మితిద్వివిధమేవశ్రాద్ధం । ఏతత్పునస్త్రివిధం । నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యంచేతి । నియతనిమిత్తేవిహితం నిత్యం । యథా దర్శాది । ప్రత్యహంవిహితమపిశ్రాద్ధం నిత్యసంజ్ఞం పార్వణద్వయయుతం విశ్వదేవహీనముక్తం అనియతనిమిత్తేవిహితం నైమిత్తికం । యథా సూర్యచంద్రగ్రహణాదౌ । ఏతదపిషట్ దైవతం । ఫలకామనోపాధికంకామ్యం । యథా పంచమ్యాదితిథికృత్తికాదినక్షత్రేచ ॥

॥ ౫ ॥ అథ శ్రాద్ధదేశాః.

దక్షిణాప్రవణే గోమయోపలిప్తేకృమికేశాస్థిశ్లేష్మాదివర్జితే కృత్రిమభూమివర్జితే రజస్వలాదర్శనాదివర్జితే శ్రాద్ధం కార్యం । కురుక్షేత్రప్రభాసపుష్కరప్రయాగకాశీగంగాయమునానర్మదాదితీరనైమిషగం

గాద్వారగయాశీప్రాక్షయ్యవటాదిషు శ్రాద్ధంమహాఫలం । శమీపత్రప్రమాణేనపిండందద్యాద్గయాశిరే । ఉద్ధరేత్సప్తగోత్రాణి కులమేకోత్తరంశతం ॥ ౧ ॥ పితామాతాచభార్యాచభగినీదుహితా తథా । పితృమాతృష్వసాచైవ సప్తగోత్రాణివైవిదుః ॥ ౨ ॥ ఏషాంగోత్రాణాం పురుషాః క్రమేణ చతుర్వింశతివింశతి షోడశద్వాదశైకాదశదశాష్టావిత్యేకోత్తర శతసంఖ్యాస్తేషాముద్ధారఇత్యర్థః । తత్రపితృకులే ద్వాదశపూర్వా ద్వాదశపరాఇతిచతుర్వింశతిరేవమగ్రేపితులసీకాననచ్ఛాయాసాలగ్రామస్యసన్నిధిః । చక్రాంకితస్యసాన్నిధ్యమేషుయత్క్రియతేనరైః ॥ ౧ ॥ స్నానందానంతపః శ్రాద్ధంసర్వమక్షయ్యతాంవ్రజేత్ । గోగజాశ్వాదిజుష్టప్రదేశేమ్లేచ్ఛదేశేచశ్రాద్ధం నకార్యం । పరకీయగృహాదౌశ్రాద్ధకరణే తద్భూమిస్వామిపితరోభారంహరంతి । తేనగృహస్వామినే మూల్యందత్వాకార్యం । స్వామ్యనుజ్ఞయావాకార్యం। వనానిగిరయోనద్యస్తీర్థాన్యాయతనానిచ । దేవఖాతాశ్చగర్తాశ్చనస్వామ్యంతేషుకస్యచిత్ ॥౧॥ నైకవాసాసచద్వీపేనాంతరిక్షేకదాచన । శ్రుతిస్మృత్యుదితంకర్మనకుర్యాదశుచిః క్వచిత్ ॥ ౨ ॥

॥ ౬ ॥ అథ శ్రాద్ధకాలాః.

తేచప్రాయేణామాసంక్రాంతియుగాదిమన్వాదిమహాలయాదయః । పూర్వపరచ్ఛేదఉక్తాఏవ । కేచిత్తూచ్యంతే ॥

అమాసంక్రాంత్యాదిశ్రాద్ధకాలాః.

మహాతీర్థప్రాప్తివ్యతీపాతోమృతాహోగ్రహణద్వయం శ్రాద్ధం ప్రతిరుచిః శ్రోత్రియాదిబ్రాహ్మణసంపత్తిరర్ధోదయకపిలాషష్ఠ్యాద్యలభ్యయోగాగ్రహపీడాదుఃస్వప్నదర్శనంనవాన్నప్రాప్తిర్నవోదకప్రాప్తి గృహప్రచ్ఛాదనాదినిమిత్తంచశ్రాద్ధకాలాః।యదావిష్టివ్యతీపాతో భానువారస్తథైవచ।పద్మకోనామయోగోయమయనాదేశ్చతుర్గుణః॥౧॥ సర్వమాసానాంకృష్ణపక్షేషుశ్రాద్ధముక్తం।అత్రప్రత్యహంపంచమ్యాది

వాయదహః సంపత్తిర్వేతిత్రయః పక్షాః । ఏకదినపక్షేదర్శఏవ । నారాయణవృత్తౌతుదర్శశ్రాద్ధేనైవపక్షశ్రాద్ధసిద్ధిరుక్తాసర్వమాసేషుదర్శశ్రాద్ధాశక్తౌ కన్యాకుంభవృషస్థేర్కే సతిదర్శత్రయే ఏకత్రదర్శేవా శ్రాద్ధం । సాగ్నికస్యత్వశక్తస్య పిండపితృయజ్ఞమాత్రేణ దర్శసిద్ధిః । నిరగ్నికస్యబ్రాహ్మణభోజనమాత్రేణ ధాన్యాదిద్రవ్యదానేనవా దర్శసిద్ధిః । కృష్ణపక్షేషు మహాలయాపరపక్షస్యశ్రేష్ఠత్వం । తత్రాపిపంచదశాహాదిపక్షా అన్యోపిబహువిస్తరో ద్వితీయపరిచ్ఛేదేఉక్తః । అత్రవిశేషాంతరం కాలతత్త్వవివేచనే । పంచదశాహవ్యాపి మహాలయప్రయోగారంభోత్తరమాశౌచపాతే కృతమహాలయానాంవైఫల్యం । తేనశుద్ధ్యంతేనస్యాంచిత్తిథౌ సకృన్మహాలయమాత్రమనుష్ఠేయం।ఏవం పంచమ్యాదిపక్షేపి । ప్రతిబంధాంతరే ప్రతినిధిద్వారాశేషమహాలయానుష్ఠానం । పితృవ్యజ్యేష్ఠభ్రాత్రాదీనామపుత్రాణాం మహాలయాపరపక్షేతత్తన్మృతతిథౌతదేకపార్వణకమహాలయశ్రాద్ధం జీవత్పితృకేణాపి కార్యమితి । ద్వాదశపౌర్ణమాస్యోఽసంభవే మాఘీశ్రావణీప్రోష్ఠపద్యోనిత్యాః । కస్మింశ్చిత్కృష్ణపక్షే ప్రతిపదాదిపంచదశతిథిషుకృత్తికాదిభరణ్యంతనక్షత్రేషు విష్కంభాదియోగేషు సూర్యాదివారేషు బవాదికరణేషుచ శ్రాద్ధేఫలవిశేషోక్తేరేతేతిథ్యాదయః కామ్యశ్రాద్ధకాలాజ్ఞేయాః । ఇతిసామాన్యకాలః । అథాపరాహ్ణాదివిశేషనిర్ణయః ॥

అపరాహ్ణాదివిశేషకాలనిర్ణయః.

దినస్యపంచవిభాగాస్త్రిస్త్రిముహూర్తకాస్తత్రాద్యోభాగః ప్రాతఃసంజ్ఞః। ద్వితీయఃసంగవః। తృతీయోమధ్యాహ్నః। చతుర్థోపరాహ్ణః। పంచమోభాగః సాయాహ్నః । దినస్యపంచదశోభాగో ముహూర్తః తత్రసప్తమోగంధర్వోఽష్టమోముహూర్తఃకుతుపః। నవమోరౌహిణః। తత్రదర్శాదిశ్రాద్ధానాంనిర్ణయః పూర్వాపరచ్ఛేదయోః ప్రాయేణోక్తః। విశేషస్తూచ్యతే। సాగ్నికానాం కాత్యాయనాదీనామన్వాధానపిండ

పితృయజ్ఞదర్శశ్రాద్ధానామేక దినకర్తవ్యత్వనియమాత్ । త్రేధా విభక్తదిన తృతీయభాగరూపాపరాహ్ణవ్యాపి న్యామమాయాం దర్శ శ్రాద్ధం కర్తవ్యం । అథ ప్రతిసాంవత్సరిక మాసికాది నిర్ణయ ఉచ్యతే ॥

ప్రతిసాంవత్సరికమాసికాదికాలాః.

తత్రైకోద్దిష్టం మధ్యాహ్నే సప్తమాష్టమనవమ ముహూర్తరూపే కార్యం । తత్రాపి కుతపరౌహిణసంజ్ఞకావష్టమనవమ ముహూర్తౌ ముఖ్యః కాలః । తత్ర పూర్వత్రైవ పరత్రైవ వా దినే మధ్యాహ్నవ్యాప్తౌ సైవ తిథిర్గ్రాహ్యా । దినద్వయే మధ్యాహ్నవ్యాప్తౌ మధ్యాహ్నస్పర్శే వా పూర్వత్రైవ । దినద్వయే సామ్యేనైకదేశవ్యాప్తౌ పూర్వా । ఖర్వదర్పాద్యైర్వ్యవస్థేత్యంతే । వైషమ్యేణైక దేశవ్యాప్తావాధిక్యేన నిర్ణయః । పార్వణే త్వపరాహ్ణవ్యాపినీ గ్రాహ్యా । పూర్వత్రైవ పరత్రైవ వాపరాహ్ణవ్యాప్తౌ సైవ గ్రాహ్యా । దినద్వయే తద్వ్యాప్తౌ తదస్పర్శే వాంశతః సమవ్యాప్తౌ వా పూర్వా విషమవ్యాప్తౌ త్వధికా గ్రాహ్యా । మాధవాచార్యాస్తు దినద్వయే పూర్ణాపరాహ్ణవ్యాప్తావంశతః సమవ్యాప్తౌ చోత్తరతిథేః క్షయే పూర్వా । వృద్ధౌ పరా । ఉత్తరతిథేః క్షయవృద్ధ్యభావేపి పరేత్యాహుః । అయం క్షయాహనిర్ణయః ప్రత్యాబ్దికే మాసికే సకృన్మహాలయే చ జ్ఞేయః । శ్రాద్ధే భరణ్యాదినక్షత్రం వ్యతీపాతాదియోగశ్చాపరాహ్ణవ్యాపీత్యుక్తం ద్వితీయే । కేచిచ్ఛుక్లపక్షే ఉదయవ్యాపి నక్షత్రం కృష్ణపక్షేఽస్తమయవ్యాపి । యోగస్తు కుతపాదివ్యాపీత్యాహుః । ఏతచ్చ పార్వణశ్రాద్ధం కుతపాదిముహూర్తపంచకే కార్యం । న సాయాహ్నే న రాత్రౌ న ప్రాతః సంగవయోః । పిండపితృయజ్ఞదినే సాయాహ్నేపి పార్వణమనుజ్ఞాయతే । యదా విఘ్నవశాద్దినే సాంవత్సరిక శ్రాద్ధం న కృతం తదా రాత్రావపి ప్రథమప్రహరపర్యంతం కార్యం । మృతాహాతిక్రమే చాండాలత్వాదిదోషోక్తేః । గ్రహణాదినే దర్శమాసికప్రతివార్షికాదిశ్రాద్ధప్రాప్తౌ తద్దినే ఏవాన్నేనామేన వా హేమ్నా వా కుర్యాన్నోత్తరదినే । ప్రథమాబ్దికం త్రయోదశేమల

మాసే కార్యమిత్యుక్తం । తేన యత్ర ద్వాదశమాసికం శుద్ధమాసే భవతి తత్ర త్రయోదశేఽధిక ఏవ ప్రథమాబ్దికం కార్యం । యదా త్వధికమధ్యే ద్వాదశం మాసికం తదా ద్వాదశమాసికస్య ద్విరావృత్తిం కృత్వా చతుర్దశే శుద్ధమాసే ప్రథమాబ్దికం । ఏవం ద్వితీయాదిమాసికస్యాపి మలమాసే ప్రాప్తస్య ద్విరావృత్తిర్జ్ఞేయా । ద్వితీయాద్యాబ్దికం తు శుద్ధమాసే ఏవ । ఏవం మహాలయోపి శుద్ధ ఏవ । నాధికే మాసే కించిదపి । మలమాసమృతానాం తు యదా స ఏవ మలమాసో భవతి తదాధిక ఏవ సాంవత్సరికం న శుద్ధే । దర్శదినే వార్షికప్రాప్తౌ పూర్వం వార్షికం కృత్వా తతః పిండపితృయజ్ఞం పాకాంతరేణ దర్శశ్రాద్ధం చ కుర్యాత్ । పరే తు ఆదౌ పిండపితృయజ్ఞస్తతో వార్షికం తతో దర్శ ఇతి క్రమమాహుః । ఏవం మాసికాదిష్వపి జ్ఞేయం । సపిండీకరణాదూర్ధ్వం యావదబ్దత్రయం భవేత్ । తావ దేవ న భోక్తవ్యం తదీయే శ్రాద్ధమాత్రకే ॥ ౧ ॥ ప్రథమాబ్దే స్యాద్విభోజీ ద్వితీయే మాంసభక్షకః । తృతీయే రక్తభోజీ స్యాచ్ఛుద్ధం శ్రాద్ధం చతుర్థకే ॥ ౨ ॥ ఇత్యాస్తాం ప్రాసంగికం ప్రకృతమనుసరామః । పార్వణమపి హేమశ్రాద్ధమామశ్రాద్ధం చ ద్వేధా విభక్తదినపూర్వభాగే ఏవ కార్యం । సర్వం చ శ్రాద్ధం తత్తన్నిర్ణీతకాలే తత్తత్తిథ్యభావేపి కర్తవ్యం సాకల్యవచనాదినా శాస్త్రతస్తత్ర తత్తిథి సత్త్వాదితి కాలతత్త్వవివేచనే । వృద్ధిశ్రాద్ధం ప్రాతః సంగవయోః కార్యం । మధ్యాహ్నే గౌణః । అపరాహ్ణసాయాహ్నరాత్రయో నిషిద్ధాః । రాత్రౌ వివాహే ప్రాప్తే వృద్ధిశ్రాద్ధం న కృతం తదా రాత్రావపి కార్యమితి క్వచిత్ । గ్రహణనిమిత్తకం పార్వణ శ్రాద్ధం పుత్రజన్మనిమిత్తకం జాతకర్మాంగవృద్ధిశ్రాద్ధం చ రాత్రావపి కార్యం । ఇతి కాలనిర్ణయః ॥

॥ ౭ ॥ అన్నాదినా పితృతృప్తివిచారః.

పుత్రాదిభిః పితృమాత్రాద్యుద్దేశేన శ్రాద్ధే క్రియమాణే నామగోత్రమంత్రాశ్చ తత్తదన్నం తాన్ ప్రాపయంతి । తత్ర పిత్రాదీనాం దేవరూపత్వే తదన్నమమృతరూపం భూత్వా తత్ర ప్రతిష్ఠతే । గంధర్వత్వే

భోగ్యరూపేణ పశుత్వే తృణరూపేణ సర్పత్వే వాయురూపేణ యక్షత్వే పానరూపేణ దానవాదిత్వే మాంసత్వేన ప్రేతత్వే రుధిరత్వేన మనుష్యత్వే అన్నాదిరూపేణేతి। గ్రంథాంతరే। తస్య తే పితరః శ్రుత్వా శ్రాద్ధకాలముపస్థితం। అన్యోన్యం మనసా ధ్యాత్వా సంపతంతి మనోజవాః ॥౨॥ తైర్బ్రాహ్మణైః సహాశ్నంతి పితరో వాయురూపిణః। అత ఏవ శ్రీరామేణ శ్రాద్ధే క్రియమాణే సీతా విప్రేషు దశరథాదీన్ దదర్శేతి కథా శ్రూయతే। ప్రావృష్యం తే యమః ప్రేతాన్పితౄంశ్చాథ యమాలయాత్। విసర్జయతి భూలోకం కృత్వా శూన్యం స్వకం పురం ॥౧॥ తే పుత్రాదేః ప్రకాంక్షంతి పాయసం మధుసంయుతం। కన్యాగతే సవితరి పితరో యాంతి వై సుతాన్ ॥౨॥ అమావాస్యాదినే ప్రాప్తే గృహద్వారం సమాశ్రితాః। శ్రాద్ధాభావే స్వభవనం శాపం దత్వా వ్రజంతి తే ॥౩॥ అతో మూలైః ఫలైర్వాపి తథాప్యుదకతర్పణైః। పితృతృప్తిం ప్రకుర్వీత నైవ శ్రాద్ధం వివర్జయేత్ ॥౪॥ కించ శ్రాద్ధేన బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతం సకలభూతతృప్తిః శ్రూయతే। తత్ర పిశాచాదిరూపాణాం వికిరాదిభిస్తృప్తిర్వృక్షాదిరూపాణాం స్నానవస్త్రోదకాదినా కేషాంచిదుచ్ఛిష్టపిండాదినేతి। అతో బ్రహ్మీభూతపితృకేణాపి శ్రాద్ధం కార్యం॥

శ్రాద్ధదేవతావిచారః.

తత్పితృపితామహప్రపితామహాదిరూపమేకైకం పార్వణం వసురుద్రాదిత్యాదిభేదేన ధ్యేయం। ఏకోద్దిష్టం వసురూపేణేతి సర్వత్ర కేచిత్తు పితృపితామహప్రపితామహాః ప్రద్యుమ్నసంకర్షణవాసుదేవాత్మనా ధ్యేయాః కర్తానిరుద్ధాత్మనేత్యాహుః। ఏవం వరుణప్రజాపత్యగ్నిరూపేణ క్వచిత్। క్వచిన్మాసఋతువత్సరరూపేణేతి। తత్ర యథాచారం సముచ్చయే నవికల్పేన వా ధ్యానమితి వ్యవస్థా। పిత్రాదిపార్వణం యత్ర తత్ర మాతామహాదయః। సర్వత్రైవ హి కర్తవ్యా నాబ్దికే మాసికే పునః ॥౧॥ మాసికేషు త్వాబ్దికే చ త్రిదైవత్యం ప్రకీర్తితం। వృద్ధౌ తీర్థేఽన్వష్టకాసు గయా-

యాం చ మహాలయే ॥౨॥ త్రిపార్వణకమత్రేష్టం శేషం షాట్పౌరుషం విదుః। సపత్నీకం పిత్రాదిత్రయం సపత్నీకం మాతామహాదిత్రయమితి షాట్పౌరుషత్వం। క్షయాహం వర్జయిత్వైకం స్త్రీణాం నాస్తి పృథక్క్రియా। అన్వష్టకాసు వృద్ధౌ చ గయాయాం చ క్షయేఽహని ॥౧॥ అత్ర మాతుః పృథక్ శ్రాద్ధమన్యత్ర పతినా సహ। అథ విశ్వేదేవాః। యత్ర విశేషో నోచ్యతే తత్ర సర్వత్ర పార్వణశ్రాద్ధే పురూరవార్ద్రవసంజ్ఞకా విశ్వేదేవాః। కామ్యశ్రాద్ధే మహాలయే చ ధూరిలోచనసంజ్ఞకాః। నైమిత్తికేఽష్టకాఖ్యాష్టమీశ్రాద్ధే చ కామకాలసంజ్ఞకాః। ఏకోద్దిష్టం సపిండీకరణం వా నైమిత్తికసంజ్ఞం। నాందీశ్రాద్ధే సత్యవసుసంజ్ఞకాః। తత్రాపి గర్భాధానపుంసవనసీమంతోన్నయనేతి సంస్కారత్రయాంగమగ్న్యాధానసోమయాగాంగం చ నాందీశ్రాద్ధమిష్టిశ్రాద్ధసంజ్ఞకం కర్మాంగశ్రాద్ధసంజ్ఞకం చ తత్ర క్రతుదక్షసంజ్ఞకా విశ్వేదేవాః। పార్వణద్వయాద్యయోర్జీవనాన్మాతృపార్వణకమేవ క్రియమాణం నాందీశ్రాద్ధం దేవరహితం కార్యం। ఏవం పార్వణత్రయస్యాభిన్నత్వేనానుష్ఠీయమానే నాందీశ్రాద్ధే పి మాతృపార్వణం దేవహీనం। నాందీశ్రాద్ధేహిదినత్రయే క్రమేణ పార్వణత్రయం కార్యం। ఏకస్మిన్దినే పృథక్ పృథక్పార్వణత్రయం సహ తంత్రేణ వా పార్వణత్రయమితి త్రయః పక్షాః। నిత్యశ్రాద్ధం దేవరహితం కార్యం। ఏవం సపిండీకరణాత్ప్రాక్తనాన్యేకోద్దిష్టశ్రాద్ధాన్యపి దేవహీనాని। ఇతి శ్రాద్ధదేవతానిర్ణయః॥

॥౭॥ అథ శ్రాద్ధబ్రాహ్మణాః.

తత్ర। జాతకర్మాదిసంస్కారైః సంస్కృతః సత్యవాక్ శుచిః। వేదాధ్యయనసంపన్నః షట్సుకర్మస్వవస్థితః ॥౧॥ పురుషత్రయవిఖ్యాతః స వై బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే। ఇతి బ్రాహ్మణసామాన్యలక్షణం॥

ఉత్తమా బ్రాహ్మణాః.

తత్రోత్తమమధ్యమాధమభేదేన త్రివిధా బ్రాహ్మణాః। తత్రోత్తమాః। వేదాధ్యయనసంపన్నా వేదాంగాధ్యాయినోపి చ। యే వైయా

కరణాయేచమీమాంసాధ్యయనేరతాః ॥౧॥ పౌరాణికశ్చవేదాంతీధర్మశాస్త్రరతోఽపిచ । ఏతేషామపియేపుత్రాబ్రహ్మవేత్తారఏవచ ॥౨॥ వేదార్థజ్ఞః కర్మనిష్ఠస్తపోనిష్ఠశ్చయోగినః । పితృమాతృపరశ్చైవ స్వధర్మనిరతస్తథా ॥౩॥ శిశురవ్యగ్నిహోత్రీచసోమాదిశ్రౌతకర్మవిత్ । శివభక్తోవిష్ణుభక్తోభార్యాయామృతుకాలగః ॥౪॥ గురుభక్తోజ్ఞాననిష్ఠఃసోమయాజీచసత్యవాక్ । సుశీలస్నాతకయతిబ్రహ్మచారిణఉత్తమాః ॥౫॥ ఏతేసర్వేసపత్నీకాయువత్వాదిగుణాన్వితాః । సాపిండ్యయోనిశిష్యత్వాదిసంబంధైశ్చవర్జితాః ॥౬॥ కుష్ఠాపస్మారాదిదోషైర్హీనాశ్చేదుత్తమాఃస్మృతాః । తత్రదశాహాదిసూతకాదిప్రయోజకసాపిండ్యసగోత్రసోదకత్వరూపసంబంధఃసాపిండ్యపదాభిధేయః । యోనిసంబంధోమాతులత్వశ్వశురత్వశాలకత్వాదిః । ఆదినాగురుత్వసహాధ్యాయిత్వమిత్రత్వాదయః । తథాచసపత్నీకత్వాదిగుణయుక్తాఉక్తసంబంధహీనా అపస్మారాంధత్వాది దోషహీనావేదాధ్యాయిత్వాది సప్తవింశతివిప్రాఉత్తమాఇతిసిద్ధం । తత్రవిశేషః । యద్యేకంభోజయేచ్ఛ్రాద్ధేఛందోగంతత్రపూజయేత్ । ఋచోయజూంషిసామానిత్రితయంతత్రవిద్యతే ॥౧॥ ఋగ్వేదినంచపిత్రర్థేయాజుషంతుపితామహే । ప్రపితామహేసామగంచభోజయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి ॥౨॥ అథర్వవేదినంవైశ్వదేవేపిత్ర్యేచభోజయేత్ । ఏతేనస్వశాఖీయద్విజాభావేద్విజానన్యాన్నిమంత్రయేదితినిరస్తం । కేచిద్యథాకన్యాతథాహవిరితినియమాత్ యైఃసహయోని సంబంధస్తఏవపరశాఖీయాః శ్రాద్ధార్హాఇత్యాహుస్తన్నిర్మూలం । కేచిచ్ఛ్రాద్ధకర్తృసగోత్రసప్రవరావర్జ్యాః । పితృపుత్రౌభ్రాతరాద్వానిరగ్నింగుర్విణీపతిం । సగోత్రప్రవరంచైవవర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి ॥౧॥ ఇతివచనాదిత్యాహుః । వినామాంసేనమధునావినాదక్షిణయాశిషా । పరిపూర్ణంభవేచ్ఛ్రాద్ధంయతిషుశ్రాద్ధభోజిషు ॥౧॥ ఇతి యతిప్రశంసా ॥

మధ్యమాబ్రాహ్మణాః.

అథ మధ్యమావిప్రాః మాతామహోమాతులోభాగినేయోదౌహిత్రోజామాతాగురుః శిష్యోయాజ్యఃశ్వశుర ఋత్విక్ శాలకః పితృష్వసృపుత్రోమాతులపుత్రోఽతిథిః సగోత్రోమిత్రమిత్యేతేమధ్యమాః । దౌహిత్రజామాతృస్వస్రీయాదీనాంవిద్యాదిగుణవతాంశ్రాద్ధేనిమంత్రణాభావేదోషః । గుణహీనత్వేతునదోషః । షడ్భ్యస్తుపూర్వేభ్యోర్వాక్శ్రాద్ధార్హానైవగోత్రిణః । షడ్భ్యస్తుపరతోభోజ్యాఅలాభేగోత్రిజాఅపి ॥౧॥ అత్రవిశేషః । ఋత్విజః సపిండాః సంబంధినఃశిష్యాశ్చవైశ్వదేవస్థానేనియోజ్యానతుపిత్ర్యే । ఏవమన్యేపివిగుణావిప్రాదేవస్థానేయోజ్యాః । పితాపితామహోభ్రాతాపుత్రోవాథ సపిండకాః । నపరస్పరమర్ఘ్యార్హాస్స్యుర్నశ్రాద్ధేఋత్విజస్తథా ॥౧॥ వైశ్వదేవేనియోక్తవ్యాయద్యేతేగుణవత్తరాః । అథ వర్జ్యావిప్రాః ॥

వర్జ్యావిప్రాః.

క్షయశ్వాసమూత్రకృచ్ఛ్రభగందరాది మహారోగీహీనాంగోఽధికాంగోకాణోబధిరోమూకః శత్రుః కితవోభృతకాధ్యాపకో మిత్రద్రోహీ పిశునః కునఖీకృష్ణదంతః క్లీబోమాతాపితృగురుత్యాగీచోరోనాస్తికః పాపకర్మావిహితకర్మత్యాగీనక్షత్రజీవీవైద్యో రాజభృత్యోగాయకోలేఖకః కుసీదజీవీవేదవిక్రయీకవిత్వజీవీ దేవార్చనజీవీనటోగృహదాహీసముద్రగామీశస్త్రకర్తా సోమవిక్రయీ పక్షిపోషకఃపరివేత్తాదిధిషుపతిః కుమారాధ్యాపకః పుత్రాత్ప్రాప్తవిద్యోద్రవ్యప్రాప్త్యర్థం వేదఘోషకారీ గ్రామయాజీ కేశపశువిక్రయీ శిల్పీపిత్రావివాదకారీ శూద్రయాజకోజటీశ్మశ్రుహీనోనిర్దయో రజస్వలాపతిర్గర్భిణీపతిః కుబ్జోవామనోరక్తనేత్రోవాణిజ్యోపజీవీచ్ఛిన్నోష్ఠశ్ఛిన్నలింగోగడుమాన్ జ్వరితోదేవలకోవిధురోనిరగ్నిః శూద్రగురుః శూద్రశిష్యోదాంభికోగోవిక్రయీ రసవిక్రయీ వేదనిందకోవృక్షరోపకః కదర్యః సదాయాచకః కృషిజీవీసాధు నిందితోమేషమహి । షయోః

పోషకః కపిలకేశో విస్మృతవేదో నిష్ఠురవాగిత్యాదయో విప్రా హవ్యకవ్యయోర్వర్జ్యాః । ధర్మార్థముదరార్థం వా పదకారీ విగర్హితః । దేవార్చనపరో నిత్యం విత్తార్థీ వత్సరత్రయం ॥ ౧ ॥ అసౌ దేవలకో నామ దేవస్వగ్రాహకోపి చ । వర్జనీయః స విజ్ఞేయః సర్వకర్మసు సర్వదా ॥ ౨ ॥ ఇదం మనుష్యస్థాపితదేవతావిషయమితి భాతి । దారాగ్నిహోత్రసంయోగం కురుతే యోగ్రజే స్థితే । పరివేత్తా స విజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తు అగ్రజః ॥ ౧ ॥ అగ్రజానుజ్ఞయా న దోష ఇత్యుక్తం । జ్యేష్ఠాయాం యద్యనూఢాయాం కన్యాయాముహ్యతేఽనుజా । సా చాగ్రేదిధిషూర్జ్ఞేయా పూర్వా తు దిధిషూర్మతా ॥ ౧ ॥ ప్రతిమావిక్రయం యో వై కరోతి పతితస్తు సః । జీవనార్థం పరార్థే నినయతే పతితః స చ ॥ ౨ ॥ గానవృత్త్యాదికముదరార్థం నిషిద్ధం న తు భగవదర్థం । అత్ర విప్రాణాం గ్రాహ్యత్వోక్త్యైవ తద్భిన్నానాం వర్జ్యత్వే సిద్ధే పునర్వర్జ్యపరిగణనం వర్జ్యభిన్నానాం నిర్గుణానామపి గ్రాహ్యత్వార్థం । విద్యాశీలాదిగుణవత్త్వే కుష్ఠిత్వకాణత్వాదిశారీరదోషాణాం నదూషకత్వం । గయాయాం తు నిర్గుణా అపి తే ఏవ భోజ్యాః । న విచార్యం కులం శీలం విద్యా చ తప ఏవ చ । పూజితైస్తైస్తు సంతుష్టా దేవాః సపితృగుహ్యకాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః । బ్రాహ్మణాన్న పరీక్షేత తీర్థే క్షేత్రనివాసినః । యత్తు । న బ్రాహ్మణం పరీక్షేత దైవే కర్మణి ధర్మవిత్ । పిత్ర్యే కర్మణి తు ప్రాప్తే పరీక్షేత ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ ఇతి తదసంభవపరం । గాయత్రీసారమాత్రోపి వరం విప్రః సుయంత్రితః । నాయంత్రితశ్చతుర్వేదీ సర్వాశీ సర్వవిక్రయీ ॥ ౧ ॥ ఇతి హేమాద్రౌ వ్యాసః । శ్రాద్ధే కాణాదయో భోజ్యా మిశ్రితా వేదపారగైః । విప్రా నిమంత్రణాత్పూర్వమేవ పరీక్షణీయా న తు నిమంత్రణోత్తరం । ఇతి బ్రాహ్మణవిచారః ॥

॥ ౯ ॥ అథ శ్రాద్ధార్హద్రవ్యాణి.

తత్ర దర్భాః దర్భగ్రహణే కాలో మంత్రో దర్భభేదాశ్చ ద్వితీయపరి

చ్ఛేదే ఉక్తాః । విశేషస్తూచ్యతే । కుశా ముఖ్యాః కుశాభావే కాశదూర్వోశీరతృణాదయః ॥

దర్భాః.

తత్ర కాష్ఠైర్దూర్వాభిర్వా కృతపవిత్రహస్తో నాచామేత్ । ద్వాభ్యామనామికాభ్యాం తు ధార్యే దర్భపవిత్రకే । ఏకానామికయా వాపి ద్వయోర్మధ్యే తు పర్వణోః ॥ ౧ ॥ సాగ్రౌ విగర్భౌ తు కుశౌ కార్యం తాభ్యాం పవిత్రకం । ద్వాభ్యాం తత్స్యాచ్చతుర్భిర్వా గ్రంథియుక్తం న వా భవేత్ ॥ ౨ ॥ స్నానే దానే జపే హోమే స్వాధ్యాయే పితృకర్మణి । సపవిత్రౌ సదర్భౌ వా కరౌ కుర్వీత నాన్యథా ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మగ్రంథిపవిత్రాఢ్యో నాచామేచ్చ బుధః సదా । కేచిద్గ్రథితపవిత్రాభావే సాగ్రదర్భద్వయం దక్షిణకరే వామే తు త్రీన్ ద్వౌ వా బిభృయాదిత్యాహుః । ఆసనే ద్వౌ దర్భౌ । పితృకర్మణి సమూలా ద్విగుణా దర్భాః । దైవే సాగ్రా ఋజవః । పిత్ర్యేపి సపిండీకరణపర్యంతమృజుదర్భాస్తదూర్ధ్వం ద్విగుణా భుగ్నా ఇతి । యే చ పిండాస్తృతా దర్భా యైః కృతం పితృతర్పణం । మలమూత్రోత్సర్గధృతా మలమూత్రాద్యమేధ్యగాః ॥ ౧ ॥ మార్గే చితౌ యజ్ఞభూమౌ స్థితా యే స్తరణాసనే । బ్రహ్మయజ్ఞే చ యే దర్భాస్త్యాజ్యాః సర్వ ఏవ తే ॥ ౨ ॥ అన్యాని చ పవిత్రాణి కుశదూర్వాత్మకాని చ । హేమాత్మకపవిత్రస్య కలాం నార్హంతి షోడశీం ॥ ౩ ॥ పంచగుంజామాషమానేన షోడశమాషం హేమమయం పవిత్రకమిత్యాహుః । అథ హవిః ॥

హవిః.

వ్రీహి యవ తిల మాష గోధూమ శ్యామాక ప్రియంగు ముద్గ సర్షపాః శ్రాద్ధే ప్రశస్తాః । చణకో వికల్పితః । యావనాలోపి వికల్పితః । ఇష్టాపూర్తేఽమృతాహే చ దర్శవృద్ధ్యష్టకాసు చ । పాత్రేభ్యస్త్వేషు కాలేషు దేయం నైవ కుభోజనం ॥ ౧ ॥ అగోధూమం చ యచ్ఛ్రాద్ధం మాషముద్గవివర్జితం । తైలపక్వేన రహితం కృతమప్యకృతం భవేత్ ॥ ౨ ॥

రాజమాషాశ్చనిష్పావా అపిశస్తాఃసతీనకాః । రాజమాషామహారాష్ట్రభాషయా "చవళీ"తి ప్రసిద్ధాః । నిష్పావాః । "పావటే" ఇతి సతీనకా "వాటాణే" ఇతి కదలీఫలమామ్రఫలం నారంగః పనసః త్రివిధంకర్కటీఫలం । కోశాతకీ "దోడకా" ఇతి ప్రసిద్ధా । కుస్తుంబురుర్వైకల్పికం । పటోలంబదరమామలకం ఖర్జూరీఫలం చించార్ద్రకం శుంఠీమూలకం ద్రాక్షాలవంగైలాపత్రకాణి జీరకంహింగుదాడిమఫలమిక్షుః శర్కరా గుడః కర్పూరః సైంధవ సాముద్రే లవణే పూగీఫలం తాంబూలపత్రమితిశ్రాద్ధేప్రోక్తానిహవీంషి । గవ్యేదధిదుగ్ధే । ఘృతం గవ్యం మాహిషంచ । కేచిన్మాహిషంతక్రంసద్యః కృతమనుద్ధృత నవనీతంగ్రాహ్యమాహుః । కేచిన్మహిషీక్షీరం శర్కరాదియుతం గ్రాహ్యమాహుః । మథితంనిర్జలందధిసర్వంనిషిద్ధం । జంబీరఫలంవిహితప్రతిషిద్ధత్వాద్వైకల్పితం । అక్షోటః "అక్రోడ" ఇతిప్రసిద్ధః । శృంగాటకః "శింగాడే" ఇతిప్రసిద్ధః । చిర్భటం "ఖర్బూజ" ఇతిప్రసిద్ధం । శీతకందలీ । "రాతాళీ"తిప్రసిద్ధం । ఏతేశ్రాద్ధేవిహితాః । ఆమ్రాతకః । "ఆంబాడా" ఇతి ప్రసిద్ధస్తండులీయో "మాఠ" ఇతి ప్రసిద్ధః ఏతౌద్వావిహితప్రతిషిద్ధా । కేచిద్రాజమాషం కృష్ణేతరముద్గం కృష్ణనిష్పావంచ నిషిద్ధమాహుః । కథంచిద్యదివిప్రేభ్యో నదత్తంభోజనేమధు । పిండాస్తునైవ దాతవ్యాః కదాచిన్మధునావినా ॥ ౧ ॥ అక్షతాగోపశుశ్చైవ శ్రాద్ధే మాంసంతథామధు । దేవరాచ్చసుతోత్పత్తిః కలౌ పంచవివర్జయేత్ ॥ ౨ ॥ ఇతివచనద్వయోర్మధుని ఐచ్ఛికవికల్పః । కేచిద్యథాచారంప్రదేయంతు మధుమాంసాదికం తథా । ఇతివచనాద్దేశాచారానుసారేణ వ్యవస్థిత వికల్పమాహుః । మాంసం శ్రాద్ధేషునైవ దేయం కలివర్జ్యత్వాత్ । నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధే నచాద్యాద్ధర్మతత్వవిత్ । ఇత్యాది శ్రీభాగవతవచనాచ్చ । అన్యానిముంజాతచవ్యకసేరుకాలేయాది ద్రవ్యాణి బహూనిమహానిబంధేషూక్తాని తాన్యప్రసిద్ధత్వాచ్ఛ్రాద్ధేవశ్యాపేక్షోపయోగాభావాచ్చనోచ్యంతే ॥

॥ ౧౦ ॥ అథవర్జ్యాని.

యద్యపివిహితోక్త్యైవ తద్భిన్నానామగ్రాహ్యత్వం ప్రాప్తం తథాపి విశేషదోషప్రదర్శనాయా ప్రాప్తనిషేధజ్ఞాపనాయచ తానిసంగృహ్యంతే। ఉత్కోచాదినాప్రాప్తం పతితాంత్యజాదేః ప్రాప్తమన్యాయార్జితం కన్యావిక్రయాదిలబ్ధం ధనంనింద్యం। పిత్రర్థంమేదేహీతియాచనార్జితమపినిషిద్ధం । అథకేకులిత్థమసూరకోద్రవరాజసర్షపానిషిద్ధాః । లాంకేతిప్రసిద్ధాః మర్కటకాశ్చవర్జ్యాః । శిగ్రుకూష్మాండోభయవిధాలాబుకరమర్దార్ద్రమరీచ పిండమూలకకుసుంభశణపంశాంకురాః । దశవిధాలశునాదిపలాండుభేదాః కృత్రిమలవణాని రక్తబిల్వం శ్వేతం కృష్ణం వృంతాకంగాజరాపరపర్యాయం గృంజనంభోకరసంజ్ఞః శ్లేష్మాతకోరక్తనిర్యాసాశ్చ వర్జ్యాః । సాముద్రసైంధవేథత్స్యే ప్రత్యక్షం లవణేబుధైః । బిడాలోచ్ఛిష్టమాఘ్రాతం శ్రాద్ధేద్రవ్యంవివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ కరీరఫలపుష్పాణి విడంగమరిచానిచ । బీజపూరం పటోలంచ శ్రాద్ధేదత్త్వాపతత్యధః ॥ ౨ ॥ కృష్ణధాన్యానిసర్వాణి వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి । నవర్జయేత్తిలాంశ్చైవ ముద్గమాషాంస్తథైవచ ॥ ౩ ॥ దాతుర్యద్యప్రియంతత్తద్దేయంనింద్యంనచేద్ధితత్ । అజావిమహిషీక్షీరం తద్వికారాంశ్చవర్జయేత్ ॥ ౪ ॥ వాలుకాకీటపాషాణైః కేశైర్యచ్చాప్యుపద్రుతం । వస్త్రేణవీజితంచాన్నం వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి ॥ ౫ ॥ అమేధ్యైర్జంగమైఃస్పృష్టం శుష్కంపర్యుషితంచయత్ । ద్విఃపక్వంపరిదగ్ధంచ సిద్ధభక్ష్యాంశ్చవర్జయేత్ ॥ ౬ ॥ యత్సకృత్పాకేన భక్షణార్హమపి హింగుజీరకాదిసంస్కారార్థం పునఃపచ్యతే తద్ద్విఃపక్వంవర్జ్యం । యత్తుద్విఃపాకేనైవభక్షణార్హం తన్ననిషిద్ధమితిసింధుః । యదన్నైకదేశః కేనచిత్పూర్వమాస్వాదితస్తదన్నం శ్రాద్ధేవర్జ్యం । మారీషం । "రాజగిరే"తిప్రసిద్ధం శాకంధాన్యంచవర్జ్యం । వటప్లక్షోదుంబరకపిత్థనీపమాతులింగఫలాని నభక్షయేత్ । క్షీరంచలవణైర్మిశ్రం తామ్రే

గవ్యంసురాసమం । అస్యాపవాదః । పయోనుద్ధృతసారంచ పయసా
సంయుతందధి । ఘృతంచైతానిగవ్యాని నైవదుష్టానితామ్రకే ॥ ౧ ॥
పిప్పలీవర్తులమరీచాదేః ప్రత్యక్షస్యనిషేధోనత్వన్యద్రవ్యమిశ్రితస్య ।
నారికేలంవిహితప్రతిషిద్ధం । యచ్చపాతికశాకాదికం జీర్ణతక్రంసంధి
న్యాదిక్షీరమనిర్దశాయాః క్షీరంమృగ్యాదిక్షీరం ఫేనిలతక్రాదికంహస్త
దత్తస్నేహ లవణాదికంచ నిత్యభోజనేనిషిద్ధం తత్సర్వం శ్రాద్ధేపివర్జ
యేత్ । మాధవీయే । మృతైర్మక్షికాకృమిజంతుభిః కేశరోమనఖాది
భిశ్చదూషితంసతి సంభవేవర్జయేత్ । అసంభవేతు కేశాదికముద్ధృత్య
సంప్రోక్ష్య హిరణ్యస్పర్శంకృత్వాభుంజీత । శ్వమార్జారమూషకాదిభి
రాలీఢాదికంత్వా పద్యపివర్జ్య మిత్యుక్తం । యత్తు మండకవటకసక్తు
పాయసాపూపకృసరాదీనాం స్నేహసిద్ధానాంచ పర్యుషితత్వే దోషో
నాస్తీతివచనం తన్నిత్యభోజనపరం నతుశ్రాద్ధపరమితిశిష్టాః । యదగ్ని
పక్వం సదేకరాత్రి ద్విరాత్ర్యాద్యంతరితం తత్పర్యుషితముచ్యతే । కద
ర్యాదీనామన్నం నిత్యభోజనే శ్రాద్ధకర్మణిచనగ్రాహ్యం । తేచకదర్య
శ్చోరోనటోవీణోపజీవీ వార్ధుషికోభిశస్తో గణికాచికిత్సకః క్రుద్ధః పుం
శ్చలీమత్తఃక్రూరఃశత్రుఃపతితోదాంభికః । పతిపుత్రరహితా స్త్రీస్వర్ణ
కారః స్త్రీజితోగ్రామయాజకోఘాతుకఃకర్మారస్తంతువాయఃకృతఘ్నో
వస్త్రక్షాలనోపజీవీదారోపజీవీ సోమవిక్రయీచిత్రకర్మాగాయక ఇత్యాద
యస్త్రైవర్ణికా అపి అగ్రాహ్యాన్నాః । ఆత్మానంధర్మకృత్యంచ పుత్రదా
రాంశ్చపీడయేత్ । లోభాద్యః పితరౌభృత్యాన్సకదర్య ఇతిస్మృతః ॥౧॥
ద్వావేవాశ్రమిణౌభోజ్యౌబ్రహ్మచారీగృహీతథా । వానప్రస్థోయతీలింగీ
సభోజ్యాన్నాఃప్రకీర్తితాః ॥౨॥ షణ్మాసంయోద్విజోభుంక్తే శూద్రస్యా
న్నంవిగర్హితం । సతుజీవన్భవేచ్ఛూద్రో మృతఃశ్వాచాభిజాయతే
॥౩॥ అన్యానిచద్రవ్యాణినిబంధేషుబహూనినిషిద్ధానితానివిహితోక్త్యర్థ
సిద్ధత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చనోక్తాని । దుర్గంధఫేనిలం క్షారం పంకిలం పల్వ
లోదకం । నభవేద్యత్రగోతృప్తి ర్నక్తంయచ్చాప్యుపాహృతం ॥ ౧ ॥

నగ్రాహ్యంతజ్జలంశ్రాద్ధేయచ్చాభోజ్యనిపానజం । స్నానమాచమనం
దానందేవతాపితృతర్పణం ॥ ౨ ॥ శూద్రోదకైర్నకుర్వీతతథామేఘా
ద్వినిఃసృతైః । నాహరేదుదకంరాత్రౌతులసీంగోమయంమృదం ॥ ౩ ॥
తులసీబిల్వజాహ్నవీజలభిన్నం పర్యుషితం జలం పుష్పంచ త్యజేత్ ।
దౌహిత్రః కుతుపఃకాలశ్ఛాగః కృష్ణాజినంతథా । రౌప్యందర్భాస్తిలా
గావః ఖడ్గపాత్రంపితృప్రియం ॥ ౧ ॥ ఆరణ్యాఃకృష్ణతిలాముఖ్యాః । తద
భావేగ్రామ్యాగౌరాఃకృష్ణాశ్చ । ఛాగసాన్నిధ్యం శ్రాద్ధేతిప్రశస్తం ।
కుక్కుటవిడ్వరాహ కాకమార్జారశూద్రషండ రజస్వలాసాన్నిధ్య
మతినింద్యం । చాండాలరజస్వలాఖంజశ్విత్రిన్యూనాం గాతిరిక్తాంగాది
భిర్వీక్షితమన్నమభోజ్యం । ఆపదిమృద్భస్మహిరణ్యోదకస్పర్శాద్భోజ్యం ।
పావమానీతరత్సమందీమంత్రైర్గాయత్ర్యాదిభిశ్చ దర్భజలప్రోక్షణే
దుష్టాన్నశుద్ధిః । పాదుకోపానహౌఛత్రంరక్తచిత్రాంబరంతథా । రక్త
పుష్పంచమార్జారం శ్రాద్ధభూమౌవివర్జయేత్ ॥౧॥ ఘంటానాదోశ్వ
ధత్తూరశంఖశుక్తిసాన్నిధ్యంచవర్జ్యం ॥

॥ ౧౧ ॥ అథ శ్రాద్ధదినకృత్యమ్.

గోమయాదిభిర్భూమిభాండశుద్ధిః । దేవతాబ్రహ్మచారియతిశిశూ
నాంపిండదానపర్యంత మన్నంనదేయం । అతిశిశవస్తుగృహాంతరే భోజ
నీయాః । తిలానవకిరేత్తత్రసర్వతోబంధయేదజం । పాకఃశ్రాద్ధకర్త్రా
స్వయమేవకార్యః । తదభావేశుద్ధపత్న్యాతదభావేతుబాంధవైః । సగో
త్రైర్వాసపిండైర్వామిత్రైర్వాసుగుణాన్వితైః ॥౧॥ పుంశ్చలీంచతథా
వంధ్యాంవిధవాంచాన్యగోత్రజాం । వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధపాకార్థమమాతృ
పితృవంశజాం ॥౨॥ సపాకంకారయేత్పుత్రీంగర్భిణీంచాపిదుర్ముఖీం
పాకభాండానిసౌవర్ణరౌప్యతామ్రోద్భవానిచ ॥ ౩ ॥ కాంస్యానిమృన్మ
యం తూక్తంనవ్యమేవమనీషిభిః । పైత్తలంరంగజాతంచ విహితంనోన
నిందితం ॥ ౪ ॥ సకదాచిత్పచేదన్నమయస్థాలీషు పైత్తృకం । ఫలకా

శాదిఛేదనార్థంభిన్నానామాయసానాంశస్త్రాణాం భాండానాంచదర్శ
నమపిపాకాదిస్థానేనిషిద్ధం । పక్వాన్నస్థాపనార్థంతుశస్యం తైదారుజా
న్యపి।గృహ్యాగ్నౌతుపచేదన్నంశ్రాద్ధీయంలౌకికేపివా ॥౧॥ యస్మిన్నగ్నౌ
పచేదన్నంతస్మిన్హోమోవిధీయతే । తత్రగృహ్యాగ్నౌపాకే విశేషః ।
ప్రాతర్హోమంకృత్వా తదేకదేశంమహానసేకృత్వా పాకంకుర్యాత్ ।
పాకాంతేపాకాగ్న్యేకదేశంగృహ్యాగ్నౌ సంయోజ్యగృహ్యేఽగ్నౌకరణ
వైశ్వదేవాదికార్యం । అత్రైవంవ్యవస్థా । కాత్యాయనాదీనాంగృహ్యా
గ్నౌపాకః। ఆశ్వలాయనానాంతునైత్యకేపచనాగ్నౌ।అగ్నౌకరణంత్వా
శ్వలాయనానాంవ్యతిషంగేణ।శ్రాద్ధేగృహ్యాగ్నిపక్వచరుణాగృహ్యేఏవ।
వ్యతిషంగాభావేపాణిహోమః । అన్యశాఖీయ స్వగృహ్యాగ్నావగ్నౌకర
ణం । విధురస్యోచ్ఛిన్నాగ్నికస్యచవృష్టోదివివిధానాదినాగ్నిసంపాదనం।
తచ్చపూర్వార్ధేఉక్తం । భోజనపాత్రాణితుహేమరౌప్యకాంస్యజానివా
పలాశకమలకదలీమధూకపత్రనిర్మితానివా। అథనిమంత్రణాదిశ్రాద్ధా
హేభుక్తాన్నపరిణామపర్యంతంకర్తుర్విప్రాణాంచనియమాః। స్త్రీసంగపు
నర్భోజనానృత భాషణాధ్యాపనద్యూతాయా సభారోద్వహనహింసా
దానప్రతిగ్రహచౌర్యాద్వగమనదివాస్వాపకలహాదివర్జనంకర్తృభోక్త్రో
భయధర్మాః । స్త్రీసంగశ్చశ్రాద్ధదినే తత్పూర్వదినేచ ఋతుకాలేపి
వర్జ్యః।తాంబూలక్షురకర్మాభ్యంగదంతధావనవర్జనంకర్తృధర్మాః ।
భోక్తృవిప్రాణాంతైలాభ్యంగే ఉద్వర్తనేక్షౌరేచవికల్పః । కర్తుర్భో
క్తుశ్చముఖ్యవారుణస్నానేనైవాధికారోనతుగౌణస్నానేన।శ్రాద్ధకృచ్ఛు
క్లవాసాఃస్యాన్మౌనీచవిజితేంద్రియః । ఉపవాసంపరాన్నంచఔషధంచ
వివర్జయేత్ ॥ ౧ ॥ అవస్త్రత్వంమలవద్వస్త్రత్వంకౌపీనవత్త్వంకచ్ఛ
హీనత్వమనుత్తరీయత్వంకాషాయవస్త్రత్వమార్ద్రవస్త్రత్వంద్విగుణవ
స్త్రత్వంరక్తవస్త్రత్వందగ్ధవస్త్రత్వం స్యూతవస్త్రత్వమిత్యేకాదశవిధన
గ్నత్వంకర్తృభోక్తృభ్యాంవర్జ్యం । కర్తుర్లలాటేఊర్ధ్వపుండ్రా

దేర్వికల్పః । భోక్తుస్తుభవత్యేవ । చందనతిలకస్తుపిండదానాత్ప్రాక్
కర్తుర్వర్జ్యః । భోక్తుస్తుభోజనకాలాత్ప్రాగ్వర్జ్యః । సదర్భహస్తేన
తిలకోనకార్యః కరణేఆచమనందర్భత్యాగశ్చకర్త్రానిమంత్రితవిప్ర
త్యాగోనకార్యః । ప్రమాదేనత్యాగేయత్నేనవిప్రః ప్రసాదనీయః ।
బుద్ధిపూర్వకత్యాగేయతిచాంద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తం । ఆమంత్రి
తస్తుయో విప్రోభోక్తుమన్యత్రగచ్ఛతి । నరకాణాంశతంగత్వాచాండా
లేష్వభిజాయతే ॥ ౧ ॥ ఆమంత్రితస్తుయః శ్రాద్ధేవిలంబంకురుతేద్విజః।
దేవద్రోహీపితృద్రోహీపచ్యతేనరకేషుసః ॥ ౨ ॥ స్త్రీసఙ్గః పునర్భోజ
నంచశ్రాద్ధపూర్వరాత్రావపికర్తృభోక్తృభ్యాంవర్జ్యం । దశకృత్వః
పిబేదాపోగాయత్ర్యా శ్రాద్ధభుక్ ద్విజః । సాయంసంధ్యాముపాసీత
జపేచ్చజుహుయాదపి ॥ ౧ ॥ సూతకేచప్రవాసేచఅశక్తౌశ్రాద్ధభోజనే।
ఔపాసనాదికంహోమం నకుర్యాత్కింతుకారయేత్ ॥ ౨ ॥ నిమంత్రి
తస్తునశ్రాద్ధకుర్యాద్భార్యాది తాడనం । అపరాహ్ణాఖ్యముహూర్తేత్ర
యేవనస్పతిచ్ఛేదందధిమంథనంసవైసర్జనం కార్యం । యదాకర్తురశక్త్యా
తత్పుత్రశిష్యాదిః ప్రతినిధిః శ్రాద్ధంకరోతితదా యజమానప్రతినిధిభ్యా
ముభాభ్యాంపూర్వోక్తాః సర్వేకర్తృనియమాః కార్యాః । ముక్తక
చ్ఛాతుయానారీముక్తకేశీతథైవచ । హసతేవదతేఽత్యంతంనిరాశాః
పితరోగతాః ॥ ౧ ॥ నవర్ణంప్రేషయేద్దూతంద్విజానాంతునిమంత్రణే।
అభోజ్యంబ్రాహ్మణస్యాన్నంవృషలేననిమంత్రితం ॥ ౨ ॥ తథైవవృషల
స్యాన్నంబ్రాహ్మణేననిమంత్రితం । వృషలః శూద్రః ॥

॥ ౧౨ ॥ అథ శ్రాద్ధేబ్రాహ్మణసంఖ్యా.

వైశ్వదేవేసమాః । పిత్ర్యేవిషమాః । తేనద్వౌవైశ్వదేవే । త్రయః
పితృపార్వణేఇతిపంచవిప్రాః । అథవాచత్వారోదైవేపార్వణేతుపిత్రాదీ
నామేకైకస్యత్రయస్త్రయఇతిత్రయోదశవిప్రాః।యద్వాపిత్రాదేరేకైక
స్యపంచేత్యేకోనవింశతిః । కింవాఏకైకస్యసప్తేతిపంచవింశతిః । ఏవంద
ర్శాదాపార్వణాధిక్యేవిప్రాధిక్యమూహ్యం । తథాచ వైశ్వదేవద్వా

చతురోవోపవేశ్య పిత్రాదిష్వేకైకస్యస్థానే ఏకంత్రీన్పంచవా ప్యు
పవేశయేదితివిస్తరః । సత్క్రియాం దేశకాలౌచ ద్రవ్యబ్రాహ్మణ
సంపదం । శౌచంచవిస్తరోహంతీతిపక్షే అశక్తావాద్యపక్షః । పితృపా
ర్వణచైక ఇతిద్వావిప్రౌ । తదుక్తం శ్రీభాగవతే । ద్వౌదైవేపితృకార్యే
త్రీనేకైకముభయత్రవా । భోజయేత్సుసమృద్ధోపి శ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరం ।
౧ । దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ । సమ్యగ్భవంతినై
తానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్ ॥ ౨ ॥ ఇతి । ఏతేనద్వావేవపక్షః పిత్ర్యే
ఇతిపితృత్రయపక్షో నిర్మూలో వేదితవ్యః । ద్వౌదైవేథర్వణౌవిప్రౌ
ప్రాఙ్ముఖావుపవేశయేత్ । పిత్ర్యేతూదఙ్ముఖాంస్త్రీంశ్చబహ్వృచయజుఃసామ
వేదినః ॥ ౧ ॥ అత్యశక్తౌపార్వణద్వయేప్యేకోవిప్రః । యద్యేకఏవవిప్రస్త
దావిశ్వేదేవస్థానే శివలింగంసాలగ్రామంవా సంస్థాప్యసర్వం శ్రాద్ధం
సమాచరేత్ । దైవాన్నంతత్ క్షిపేదగ్నౌదద్యాద్వాబ్రహ్మచారిణే ।
స్థానత్రయేప్యేకోవిప్రఇతిపక్షః సపిండీకరణాదన్యత్ర । సపిండీకరణేతు
పార్వణత్రయఏవవిప్రాః । వృద్ధిశ్రాద్ధేతుదైవేద్వౌ ప్రతిపార్వణంద్వౌ
ద్వావేవమష్టౌనికృష్టపక్షే । సంపదిదైవేచత్వారః ప్రతిపార్వణంచత్వార
ఇతిషోడశేత్యేవం దైవేపిత్ర్యేచ సమావిప్రాఇతివిశేషః । సర్వథా బ్రా
హ్మణాలాభేకృత్వాదర్భమయాన్వటూన్ । ప్రైషానుప్రైషసంయుక్తం
సర్వంశ్రాద్ధంప్రకల్పయేత్ ॥ ౧ ॥ అత్రవిప్రానుకూల్యరూపదృష్టప్ర
యోజనాభావేప్యదృష్టార్థం దక్షిణాదేయా । ఏవంయతేః శ్రాద్ధోప
వేశనేపి । సాచదక్షిణాకాలాంతరేప్యస్మైప్రతిపాదనీయా । అథవాభ్య
ర్చితంలింగం శాలగ్రామమథాపివా । సంస్థాప్యదేవపిత్రర్థం పీఠే
శ్రాద్ధంచరేన్నరః ॥ ౧ ॥ పితరస్తస్యతిష్ఠంతి కల్పకోటిశతందివి । నిమం
త్రణంతు విప్రాణాంపూర్వేద్యుః సద్యఏవవా ॥ ౨ ॥ కుర్యాద్విప్రాంశ్చ
నియమాన్ప్రాపయేత్పైతృకాన్బుధః । అక్రోధనైః శౌచపరైః సతతం
బ్రహ్మచారిభిః । భవితవ్యంభవద్భిశ్చమయాచశ్రాద్ధకారిణా ॥ ౧ ॥ ఇతి ॥

॥ ౧౩ ॥ అథ సామాన్యతః శ్రాద్ధపరిభాషా.

నిపాత్యదక్షిణంజానుదేవాన్పరిచరేత్సదా । పిత్ర్యాణాం పరిచర్యాతు
వామజానునిపాతనాత్ ॥ ౧ ॥ ప్రదక్షిణంతుదేవానాంపిత్ర్యాణామప్రదక్షి
ణం । పిత్ర్యాణాంద్విగుణాభుగ్నాదర్భాదైవేఋజుస్త్వగాః ॥ ౨ ॥ దైవేతూ
దఙ్ముఖః కర్తా పిత్ర్యేస్యాద్దక్షిణాముఖః । సంకల్పేక్షణదానేపాద్యేఆసనే
ఆవాహనేర్ఘ్యదానే గంధాద్యాచ్ఛాదనాంత పంచోపచారేన్నదానే
పిండదానేంజనాభ్యంజనయోరక్షయ్యే స్వధావాచనేచసంబంధగోత్రనా
మోచ్చారణమావశ్యకమన్యత్రకృతాకృతం । సంబంధగోత్రనామరూపా
ణీతిసంబంధనామగోత్రరూపాణీతిప్రోచ్చారణక్రమః । తత్రసకారేణతు
వక్తవ్యంగోత్రం సర్వత్రధీమతేతివాక్యాత్కాశ్యపసగోత్రస్యకాశ్యపగో
త్రస్యేతిప్రోచ్చారః । కేచిచ్ఛాఖాభేదాద్వ్యవస్థామాహుః । గోత్రస్య
త్వపరిజ్ఞానేకాశ్యపంగోత్రముచ్యతే । శర్మాంతంవిప్రనామోక్తంవర్మా
న్తంక్షత్రియస్యతు ॥ ౧ ॥ గుప్తాంతంచైవ వైశ్యస్యదాసాంతంశూద్రజన్మ
నః । పిత్రాదినామాజ్ఞానేతు తాతపితామహప్రపితామహేత్యేవంబ్రూ
యాత్ । ననామోచ్చారయేదిత్యాశ్వలాయనః । శాఖాంతరేతుపితు
ర్నామ్నః స్థానే పృథివీషదితిపితామహస్యాంతరిక్షసదితి ప్రపితామహస్య
దివిషదితినామోచ్చార్యం । స్త్రీణాందాంతం నామసావిత్రీదేవ్యేవము
చ్చార్యం । కేచిద్దేవీశబ్దాంతమాహుః । అన్యేదేవీదాపదయోఃసముచ్చ
యమాహుః । విభక్తిభిస్తుయత్కించిద్దీయతేపితృకర్మణి । తత్సర్వం
సఫలంజ్ఞేయంవిపరీతంనిరర్థకం ॥ ౧ ॥ షష్ఠీవిభక్త్యాసంకల్పః క్షణశ్చా
క్షయ్యకర్మచ । షష్ఠ్యావాస్యాచ్చతుర్థ్యావాసనదానంద్విజాతయే ॥ ౨ ॥
ద్వితీయయావాహనంస్యాద్విభక్తిస్తుచతుర్థికా ॥ ౩ ॥ అన్నదానేపిండ
పూజాస్వధాస్వస్తీతివాచనే । పిండదానేతు సంబుద్ధిస్త్వేచత్వేత్యాదితః
పురా ॥ ౪ ॥ తతఃపరంచతుర్థీచేత్యుభయంసర్వసంమతం । శేషాణిసర్వ
కర్మాణిసంబుధ్యంతేయథాయథం ॥ ౫ ॥ ఇదంతేవాఇదంవోవాప్ర

యజ్ఞైవసమాచరేత్ ।సవ్యేనదైవంకర్మస్యాదపసవ్యేనపైతృకం ॥౬॥ విప్రప్రదక్షిణావిప్రస్వాగతంచార్ఘ్యదానకం। సూక్తస్తోత్రజపోన్నస్య పాత్రేషుపరివేషణం ॥౭॥ ఆహ్వానమన్నస్యార్ఘ్యాణాంతథాచస్వస్తివాచనం । తాంబూలదానమారభ్యాసమాప్తేరితిపైతృకం ॥౮॥ ప్రదక్షిణాద్యేతదుక్తంసవ్యేనైవసమాచరేత్ । దేవార్చాదక్షిణాదిస్యాత్పాదజాన్వంసమూర్ధసు ॥౯॥ శిరోంసజానుపాదేషువామాంశాదిషుపైతృకే । అక్షయ్యాసనార్ఘ్యవర్జంస్వధాకారేణపితృభ్యఃసర్వందానం । దేవేభ్యఃస్వాహాపదేన । దైవతీర్థేనదైవంతత్పితృతీర్థేనపైతృకం ॥

॥ ౧౪ ॥ అథాచమనాని.

శ్రాద్ధారంభేద్విరాచమనంవిప్రపాదక్షాలనాంతేస్వపాదక్షాలనపూర్వకంద్విరాచమనందేవార్చనాంతే పిత్రర్చనాంతేచైకైకమాచమనమర్ఘ్యాణాంతే ఏకంవికిరదానాంతేద్విరేకంవాశ్రాద్ధాంతేస్వపాదక్షాలనపూర్వకంద్విరాచమనమితి । అన్యేభస్మమర్యాదాంతేకరశుద్ధ్యంతే ఉచ్ఛిష్టచాలనాంతే చాప్యేకైకమాహుః । అథభోక్తుఃపాదశౌచాంతే ద్విరాచమనంపాణిహోమాంతే ఏకంభోజనాంతే ద్విరితి ॥

॥ ౧౫ ॥ అథ దర్భాః.

ఆచాంతః ప్రాక్కుశాంస్త్యక్త్వాపాణావన్యాంశ్చధారయేత్ । తథాచ । శ్రాద్ధారంభేధృతాన్దర్భాన్పాద్యాంతేచవిసర్జయేత్ । తతో దేవార్చనాంతే పిత్రర్చనాంతేపిండశేషార్ఘ్యాణాంతేవికిరదానాంతే శ్రాద్ధాంతేచపూర్వధృతదర్భాంస్త్యజేత్ । శ్రాద్ధసాగరాదిప్రయోగే తుపిత్రర్చనాంతే దర్భత్యాగోనదృశ్యతే । తేనక్వచిదాచమనేపి దర్భత్యాగోనేతిభాతి ॥

॥ ౧౬ ॥ అథోహవిచారః.

యత్రబహువచనాంతః పితృశబ్దస్తత్రపితృశబ్దస్యసర్వపితృవాచిత్వాదూహోన । యథార్ఘ్యపాత్రేపితౄనిమాన్ప్రీణయేత్యత్రమాత్రాది

శ్రాద్ధేమాతౄనితినవదేత్। తత్రాపిశుంధనమంత్రేషుశుంధంతాంపితరః శుంధంతాంపితామహాఇత్యాదిశుంధంతాంమాతరః ఇత్యాదిచోహఏవ। బహువచనంతునోహ్యతే । పఠితమంత్రఏవపూజ్యత్వార్థకత్వాత్ ఋచంనోహేదితినిషేధాత్ ఋఙ్మంత్రేషునోహః పిండదానేయేచత్వామత్రానుతేభ్యశ్చేత్యత్రమాతృశ్రాద్ధేయాశ్చత్వామత్రానుతాభ్యశ్చేతినవదేత్ । స్త్రీణాంస్త్రియఃపురుషాశ్చానుగాఇతి। పుమాన్స్త్రియేతి పుల్లింగశేషాదితివృత్తికృత్। అన్యేతుయాశ్చేత్యాద్యూహమాహుః । మాత్రాదిద్విత్వేపిండదానే ఏతద్వామస్మన్మాతరౌయజ్ఞరాశీదేయేచ యువామత్రాన్వితేకంపిండందత్త్వాస్మన్మాతృభ్యాం। అయంపిం।ఇత్యాది అభ్యంజనేస్మన్మాతరౌ । అభ్యంజాథాం। అంజనేఅంజాథాం। ఏవంపితామహీప్రపితామహీద్విత్వేప్యూహః। అథబహుత్వే । ఏతద్వోస్మన్మాతరోయజ్ఞదేశీదేరుద్రదే యథా నామగోత్రాయేచ యుష్మాన్ అత్రాను ఇత్యేకపిండదానాది। అభ్యంజనేభ్యఙ్ధ్వం।అంజనేఅఙ్ధ్వమిత్యాది।ఏకనామత్వేఏకమేవనామద్వివచనాంతంబహువచనాంతంవావదేత్। ఏవమర్ఘ్యదానకాలేప్యస్మన్మాతరావిత్యాద్యూహేనసంబోధ్యఇదంవోర్ఘ్యమిత్యూహోబోధ్యః । తథాచాయంతునఃపితరః సో। తిలోసిసోమదేవత్యః । ఉశంతస్త్వాని । పిండానుమంత్రణదశాదానోపస్థానప్రవాహణప్రాశనాదిమంత్రేషుబహువచనాంతపితృపదయుక్తత్వాదిహేతోర్నోహఇతిసిద్ధం । నాప్రోక్షితంస్పృశేద్వస్తునవదేన్మానుషీంగిరం। నచోద్వీక్షేతభుంజానంనచైవాశ్రూణిపాతయేత్ ॥౧॥ దైవేపిత్ర్యేచసర్వత్ర జపహోమాదికర్మసు। మౌనంకుర్యాత్ప్రయత్నేనసకలంఫలమాప్నుయాత్ ॥౨॥ యదిమౌనస్యలోపఃస్యాజ్జపహోమార్చనాదిషు । వ్యాహరేద్వైష్ణవంమంత్రంస్మరేద్వావిష్ణుమవ్యయం ॥౩॥ యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యాతపోయజ్ఞక్రియాదిషు । న్యూనంసంపూర్ణతాం యాతి

సద్యోవందేతమచ్యుతం ॥ ౪ ॥ ఆదిమధ్యావసానేషు శ్రాద్ధస్యేదముదాహరేత్ ॥

॥ ౧౭ ॥ అథ సంక్షేపత ఆశ్వలాయనాదీనాం ప్రయోగక్రమః.

సవ్యేనాపసవ్యేన వా దేశకాలౌ సంకీర్త్యాపసవ్యేన తత్తచ్ఛ్రాద్ధార్హాపితౄణాం షష్ఠీవిభక్త్యైవ తేషామముకశ్రాద్ధం సదైవం సపిణ్డం పార్వణవిధినై

సంకల్పక్షణాదివిచారః.

కోద్దిష్టేన వాన్నేనామేన వా హిరణ్యేన వా శ్వః సద్యో వా కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య యథాసంభవం కార్యః। సర్వత్ర కురుష్వేత్యాదియథోచితం బ్రాహ్మణైః ప్రతివచనం దేయమేవ। తతో దైవధర్మేణ విప్రస్య దక్షిణజానుం స్పృష్ట్వా అముకపితౄణామముకశ్రాద్ధే అముకవిశ్వేదేవార్థం త్వయా క్షణః క్రియతామితి క్షణం దద్యాత్। ఓం తథేతి విప్రో వదేత్। కర్తా ప్రాప్నుతు భవానితి। విప్రః ప్రాప్నవానీతి। ఏవం పైతృధర్మేణ వామజానుస్పర్శేనాముకశ్రాద్ధే అముకస్య స్థానే త్వయా క్షణ ఇత్యాదిపూర్వవత్। త్రయస్థానే ఏకవిప్రత్వే పితృపితామహప్రపితామహానాం స్థానే ఇత్యాది। అక్రోధనైరిత్యాదిప్రార్థనా। అత్ర సర్వత్ర దేవపూర్వత్వం। క్వచిత్పితృపూర్వకత్వం వక్ష్యతే। ఇదం సంకల్పక్షణదానాదిపూర్వేద్యుః సద్యో వా కార్యం। తతః కుతుపే స్నాతః స్నాతాన్ ధౌతపాదాన్ విప్రాన్ సన్నిధాపయేత్। తతః సవ్యే పతిలోదకయవోదకే ఆచారాత్కార్యే। తతః సవ్యేన శుద్ధ్యర్థం ప్రాయశ్చిత్తార్థం సూక్తజపః ప్రదక్షిణా చ। నమస్తసంపదితి నమస్కారః। అపసవ్యేనాచారాదధికారవాచనం। తత ఆచమన ప్రాణాయామాన్ సవ్యేన కృత్వా అపసవ్యేన ద్వితీయః సంకల్పః। కేచిత్సద్యఃకరణపక్షే ద్వితీయసంకల్పం నేచ్ఛంతి। తతస్తిష్ఠన్ సవ్యేనైవ దైవే పిత్ర్యే చ భవతాం స్వాగతమితి ప్రతివిప్రం ప్రశ్నః। పూర్వవద్ద్వితీయం క్షణదానం। అత్ర బహ్వృచానాం గృహ్యాగ్నిమతాం దర్శశ్రాద్ధాన్వష్టకాపూర్వేద్యుః శ్రాద్ధేషు పిండపితృయజ్ఞవ్యతిషంగేణ శ్రాద్ధప్రయోగో నాన్యేషాం నాపి శ్రాద్ధాంతరేషు। స చ ద్వితీ

యక్షణదానాంతం శ్రాద్ధం తం కృత్వా పరిసమూహనాదిధ్మాధానాంత పిండపితృయజ్ఞతంత్రం తే పాదక్షాలనాదిభస్మమర్యాదాంతం। అగ్నావగ్నౌకరణం కృత్వా పరివేషణాదిసంపన్నవచనాంతే పిండదానాదిపాత్రోత్సర్గపర్యంతం కృత్వా వికిరాదిశ్రాద్ధశేషం సమాపనీయమిత్యేవంరూపః। ఏవం హిరణ్యకేశీయాదీనామపి ప్రథమసంకల్పోత్తరమగ్న్యుపసమాధానాన్వాధానాద్యాజ్యసంస్కారాంతే పాద్యాదిపూజాంతే తత్తన్మంత్రోహయుతః సవిస్తరోఽగ్నౌకరణహోమో జ్ఞేయః। అథ పాద్యం ॥

పాద్యం.

అంగణే శ్రాద్ధదేశద్వారే వా చతురస్రం ద్విహస్తం ప్రాదేశమాత్రం వోదక్ప్లవం దేవమండలం కృత్వా తతో దక్షిణే షడంగులం త్యక్త్వా దక్షిణాప్లవం చతుర్హస్తం వితస్తిమాత్రం వా పితృమణ్డలం వర్తులం సవ్యాపసవ్యప్రాదక్షిణ్యాప్రాదక్షిణ్యాదిదైవపైతృధర్మేణ గోమూత్రగోమయాభ్యాం కార్యం యథాయథం దర్భయవతిలగంధపుష్పైస్తదర్చనం। మండలసమీపే పీఠే ఉపవిష్టస్యైవ ప్రాఙ్ముఖస్య విప్రస్య పాదయోరుదఙ్ముఖః ప్రత్యఙ్ముఖో వా కర్తా అముకసంజ్ఞకా విశ్వేదేవా ఇదం వః పాద్యం స్వాహా నమ ఇతి యవగంధపుష్పయుతజలమంజలినా ప్రక్షిప్య శంనోదేవీరితి శుద్ధోదకేన పాదావుపర్యేవ ప్రక్షాలయేత్। నాధోభాగేనాపి సగ్రంథికపవిత్రహస్తేన। పితృమండలే ఉదఙ్ముఖస్యోపవిష్టస్య పాదయోర్దక్షిణాముఖస్తిలగంధాది జలమంజలినా పితృతీర్థేన పితరముకనామరూపగోత్రేదం తే పాద్యం స్వధా నమ ఇతి త్రయస్థానే ఏకవిప్రత్వే పితృపితామహప్రపితామహా ఇదం వః పాద్యమితి బహువచనాంతేన ప్రక్షిప్య శంనోదేవీరిత్యాదిపూర్వవత్। ఏవమగ్రేపి పిత్రాదిత్రయే బ్రాహ్మణత్రయపక్షే ఇదం తే ఇత్యేకవిప్రపక్షే ఇదం వ ఇతి వచనోహో జ్ఞేయః। ఏవం మాతామహాదిపార్వణేపి బోధ్యం। అత్ర పాద్యాత్పూర్వం పాదార్ఘ్యః పాదోత్తరం చ గంధపుష్పాక్షతైః పాదాదిమూర్ధాంతమర్చనపూర్వకం దైవే ఏష వః పాదార్ఘ్య ఇతి దత్త్వా పిత్ర్యే పితిలైరర్ఘ్యాద్య

ర్చనపూర్వకం పాదార్ఘ్యదానముక్తం తత్కాత్యాయనాదీనామేవా చారాత్తేషామేవ। బహ్వృచానాంతు నైష ఆచారః। తతః పాద్యశేషం గంధయవతిలాదిసవ్యాపసవ్యాభ్యాం మండలయోః స్తృత్వా స్వస్వపాదక్షాలనం పవిత్రత్యాగం చ కృత్వాన్యపవిత్రే ధృత్వా దేవమండలోత్తరేణ స్వయం విప్రాశ్చ ద్విరాచమ్య శ్రాద్ధదేశం గచ్ఛేయుః। పాదక్షాలనోదకాచమనోదకయోః సంసర్గో న కార్యః। అపసవ్యేనాముకశ్రాద్ధసిద్ధిరస్త్వితి వదేత్ తైః ప్రత్యుక్తః నిరంగుష్ఠం విప్రదక్షిణహస్తం ధృత్వా సవ్యాపసవ్యాభ్యాం భూర్భువః స్వః సమాధ్వమితి సదర్భేషు పీఠేష్వవిలంబేనోపవేశయేత్। తత్ర దైవే ప్రాఙ్ముఖో విప్రః పిత్ర్యే తూదఙ్ముఖః। అసంభవే దక్షిణాద్యదిఙ్ముఖః। అథ ఆసనాని।

ఆసనాదినిర్ణయః.

హైమం రాజతం తామ్రం వా దుకూలం కంబలం వా దారుజం తృణమయం పర్ణమయం వాసనం ప్రశస్తం। దారుజేషు శ్రీపర్ణీజంబూకదంబామ్రప్లక్షబకులశమీశ్లేష్మాతకశాలవృక్షజాన్యాసనాని శస్తాని। అయఃకంకుమయం పీఠం ప్రదేయం నోపవేశనే। అగ్నిదగ్ధాన్యయసా నిభగ్నాని చ వివర్జయేత్ ॥౧॥ ప్రాక్సంస్థా దక్షిణాసంస్థా భోక్తృపఙ్క్తిస్తు పైతృకే। తత్ర దేవాసనే ప్రాగగ్రౌ ద్వౌ దర్భౌ పిత్ర్యే దక్షిణాగ్రైకైకం దర్భం స్థాపయేత్। ఘృతైస్తిలాదితైలైర్వా స్థాపయేచ్చ ప్రతిద్విజం। దీపం సవ్యాపసవ్యాభ్యాం దీపమేకం తు సర్వతః ॥౧॥ బ్రాహ్మణాశ్చేతః ప్రభృత్యా శ్రాద్ధసమాప్తేర్మౌనినః పవిత్రహస్తా ఉచ్ఛిష్టోచ్ఛిష్టస్పర్శనం వర్జయంతో వర్తేరన్। అత్ర యథాలక్షణ అతిథిరాగతశ్చేత్ సవ్యేన విప్రపఙ్క్తౌ విష్ణూద్దేశేన పూజయేత్। సవ్యేనాపవిత్రః పవిత్రో వేతి మంత్రం పఠిత్వా। వైష్ణవ్యై నమః। కాశ్యప్యై నమః। క్షమాయై। ఇతి భూమిం నత్వా। మేదినీ లోకమాతా త్వమిత్యాదిశ్లోకైస్తుత్వా చ। శ్రాద్ధభూమిం గయాం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా దేవం గదాధరం। ప్రాచీనావీతీ। తద్విష్ణోః పరమం పదం। తద్వి

ప్రాస్యో। గాయత్రీం చ జపిత్వా సవ్యేన ప్రాణాయామతిథ్యాదిసంకీర్తనాంతేఽపసవ్యేనాముక పిత్రాణాముపకాంతమముక శ్రాద్ధం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య త్రిర్దామధ్యం తే చ దేవతాభ్యః పితృభ్యశ్చ। అమూర్తానాం చ॥ చతుర్భిశ్చ। యన్యస్మృత్యేతి చ త్రిః పఠేత్। అథ దక్షిణావామేవా కుక్షౌ తిలైః సహ కుశత్రయం పరిహితవస్త్రాంచలబద్ధం కృత్వా కటిసంలగ్నవస్త్రబహిర్భాగేన సంవేష్ట్య రక్షణాఖ్యో నీవీబంధో "నిహన్మి సర్వం యదమేధ్యవద్భవే" దితి శ్లోకమంత్రేణ కార్యః। సర్వతశ్చాపసవ్యేనాపహతేత్యప్రదక్షిణం తిలాన్ క్షిప్త్వోదీరతేతి సవ్యేన ప్రోక్షణం స్మృతం ॥౧॥ తిలారక్షంతు మంత్రేణ ద్వారే కుశతిలాన్ క్షిపేత్। తరత్సమందీసూక్తైః నపావమానీభిరేవ చ ॥౨॥ అభిమంత్ర్య జలం తేన పాకాది ప్రోక్షయేత్ తు సుధీః। యద్వా తద్విష్ణోర్మంత్రేణ గాయత్ర్యా వాభిమంత్రితం ॥ 3 ॥ యద్దేవా ఇతి మంత్రాణాం త్రయేణైవాన్యశాఖినః। వాచయేత్ప్రోక్షపూర్వం పుష్పాద్యం సర్వముక్షయేత్ ॥౪॥ నాప్రోక్షితం స్పృశేచ్చాపి శ్రాద్ధకాలే త్వేతం జపేత్తతః। పదార్థయోగ్యతాం వాచయిత్వా దేవార్చనం చరేత్ ॥౫॥ తత్ర ప్రత్యుపచారం దైవే పిత్ర్యే చాద్యం తయోరపో దద్యాత్। దేవద్విజసంనిధావుదఙ్ముఖ ఉపవిశ్య తద్దక్షిణకరముత్తానం వామకరేణ ధృత్వా దక్షిణేన సయవం దర్భద్వయమముకేషాం విశ్వేషాం దేవానాం భూర్భువః స్వరిదమాసనం స్వాహేతి హస్తే జలమాసిచ్య దక్షిణభాగే ఆసనే క్షిపేన్న హస్తే దర్భదానం। ఆసనే ప్యాసనం దద్యాన్న తు పాణౌ కదాచన। పితృకర్మణి వామే చ దైవే దద్యాత్తు దక్షిణే ॥౧॥ విప్రో ధర్మోఽసి విశిరాజా ప్రతిష్ఠిత ఇతి మంత్రేణ గృహీత్వా స్వాసనమితి వదేత్। కర్తాసనం స్పృశన్నపో దత్వా స్వర్చితామితి విప్రో ధర్మోసీతి వదేత్। అపో దత్వా దైవే క్షణః క్రియతామితి నిరంగుష్ఠం కరం గృహ్ణీయాదోంతథేత్యాదిప్రాగ్వత్। ఇదం తృతీయనిమంత్రణం। అథార్ఘ్యకల్పనా।

దైవేఽర్ఘ్యకల్పనా.

తత్రపాత్రాణి హైమం రౌప్యం తామ్రమయం వా దారుజం వా పలాశాదిపర్ణమయం వా కాంస్యం వా శంఖశుక్తిజం వా ఖడ్గపాత్రం వాఽర్ఘ్యపాత్రం ప్రశస్తం । అత్ర విప్రైకత్వద్విత్వచతుష్టయత్వే ఽపి దైవేఽర్ఘ్యపాత్రద్వయమేవ । యత్తు దైవే ద్వేఽర్ఘ్యపాత్రే పిత్ర్యే త్రీణ్యుభయత్రైకైకం వేత్యేకపాత్రత్వపక్షాంతరం తదశక్తిపరం । ఏవం పాత్రద్వయం ప్రోక్షితాయాం భువి ప్రాగగ్రకుశేషు న్యుబ్జముత్తానం వా సాదయిత్వా ప్రోక్ష్య న్యుబ్జపక్షే ఉత్తానీకృత్య తయోర్ద్వికుశే ద్వే ద్వే పవిత్రే నిధాయ శంనోదేవీరితి మంత్రావృత్త్యాఽపఆసిచ్య యవోఽసీతి మంత్రేణావృత్త్యా యవానోప్య తూష్ణీంగంధపుష్పాణి క్షిపేత్ । కేచిద్గంధద్వారాం ఓషధీః ప్రతిమోదధ్వమిత్యృగ్భ్యాం గంధపుష్పాణి క్షిపంతి । దేవార్ఘ్యపాత్రే సంపన్నే ఇత్యుక్త్వా సుసంపన్నే ఇతి ప్రత్యుక్తో వామకరం విప్రదక్షిణజానుని న్యస్యాముకవిశ్వాన్ దేవాన్ భవత్స్వావాహయిష్యే ఇతి పృష్ట్వాఽఽవాహయేత్యనుజ్ఞాతో విశ్వేదేవాస ఆగతేత్యృచా ప్రతివిప్రం దక్షిణపాదాదియుగ్మక్రమేణ జాన్వంసమూర్ధాంతం యవాన్వికిరేత్ । విశ్వేదేవాః శృణుతేత్యృచోపస్థాయ భూమావశిష్టాన్యవాన్వికిరేత్ । హిరణ్యకేశీయాదయస్త్వర్ఘ్యదానగంధాదిపూజోత్తరమగ్నౌకరణకాలే యే దేవాస ఇత్యాయాత పితర ఇతి మంత్రాభ్యామగ్నిదక్షిణతో దేవపిత్రావాహనం కుర్వంతి । కాతీయైస్త్వర్ఘ్యపాత్రాసాదనాత్ప్రాగేవ దేవపిత్రావాహనం కార్యం । తథైవ కాత్యాయనసూత్రాత్ । తతోఽర్ఘ్యపాత్రం సంపత్తిం వాచయిత్వా ద్విజోత్తమాన్ । తదగ్రే చాఽర్ఘ్యపాత్రేతు స్వాహాఽర్ఘ్యమితి విన్యసేత్ ॥ ౧ ॥ అపోదత్వా విప్రహస్తే దద్యాదర్ఘ్యపవిత్రకే । యా దివ్యా ఇతిమంత్రేణ హస్తేష్వర్ఘ్యం వినిక్షిపేత్ ॥ ౨ ॥ విశ్వేదేవా ఇదం వోఽర్ఘ్యం స్వాహా నమ ఇతీరయన్ । ప్రతివిప్రం యా దివ్యేత్యావృత్తిః । కేచిత్తు యా దివ్యా ఇత్యనేన దత్తార్ఘ్యానుమంత్రణమాహుః । మయూఖే కాతీయప్రయోగే విప్రహస్తేఽర్ఘ్యపవిత్ర

దానాంతే ఆవాహనవదంగవ్యర్చనం కృత్వాఽర్ఘ్యదానమిత్యుక్తం । ఏకవిప్రత్వే ఏకస్యైవ హస్తే ద్విరర్ఘ్యదానం । విప్రచతుష్టయపక్షే ఏకైకం పాత్రం విభజ్య ద్వయోర్ద్వయోర్దేయం । కూర్చస్తు తత్తత్పాత్రస్థ ఏవ । క్వచిత్క్షీరదధిఘృతతిలతండులసర్షపకుశాగ్రపుష్పేతి ద్రవ్యాష్టకమర్ఘ్యపాత్రే ప్రక్షిప్య మిత్యుక్తం । ఆద్యంతయోరపో యచ్ఛ గంధాద్యైరర్చనం చరేత్ ॥

దైవే గంధాద్యర్చనం.

అముకవిశ్వేదేవా అయం వో గంధః స్వాహా నమ ఇతి కరేణైవ విప్రహస్తేష్వసద్విర్ద్విర్దానం । ఏవం సర్వత్ర దైవే స్వాహా నమ ఇత్యంతముచ్చార్యోపచారదానం । చందనాగరుకర్పూరకుంకుమాని ప్రదాపయేత్ । గంధద్వారేతి వై గంధమాయనే తే చ పుష్పకం ॥ ౧ ॥ ధూరసీత్యమునా ధూపముద్దిష్య స్యేతి దీపకం । యువం వస్త్రాణి మంత్రేణ వస్త్రం దద్యాత్ప్రయత్నతః ॥ ౨ ॥ ఆసనే స్వాసనం బ్రూయాదర్ఘ్యేఽత్ర స్వర్ఘ్యం ద్విజోత్తమః । సుగంధశ్చ సుపుష్పాణి సుమాల్యాని సుధూపకః ॥ 3 ॥ సుజ్యోతిశ్చైవ దీపశ్చ స్వాచ్ఛాదనమితి క్రమః । కర్తా స్వగంధధృతోత్తరీయో విగతపవిత్రకరో విప్రహస్తదత్తగంధైర్విప్రఫాలాద్యంగేషు లింపేత్ । విప్రఫాలే వర్తులపుండ్రం త్రిపుండ్రం వా న కుర్యాత్ । అత్ర విప్రాణాం కస్తూరీ వికల్పితా । ఆయనే తే ఇతి వౌషధీః ప్రతిమోదధ్వమితి వా గంధదానవద్ధస్తేష్వేవ ఇదం వః పుష్పమితి పుష్పదానం కార్యం । తత్ర విహితపుష్పాణి ॥

విహితపుష్పాణి.

అగస్త్యం భృంగరాజం చ తులసీ కమలం తథా । చంపకం తిలపుష్పం చ దూర్వాశ్చ పితృవల్లభాః ॥ ౧ ॥ విహితా ప్రతిషిద్ధా చ తులసీ పిండపూజనే । సుకుమారైః కిసలయైర్యవదూర్వాంకురైరపి ॥ ౨ ॥ జలోద్భవైశ్చ కుసుమైర్మల్లికాజాతిపుష్పకైః । అతిముక్తైశ్చ తగరైః సంపూజ్యాః పితరః

తథా ॥ ౩ ॥ జాతీపుష్పైర్వినా శ్రాద్ధపూజాం కుర్యాత్పిండార్చనంతు న । అథ వర్జ్యపుష్పాణి ॥

వర్జ్యపుష్పాణి.

కరవీరంచ దత్తూరం బిల్వపత్రంచ కేతకీం । బకులం కుందపుష్పంచ కింశుకంచ కురంటికాం ॥ ౧ ॥ సర్వాణి రక్తపుష్పాణి వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి । జలోద్భవాని దేయాని రక్తాన్యపి విశేషతః ॥ ౨ ॥ అథ ధూపః ॥

ధూపదీపాది.

ధూపస్తు గుగ్గులుర్దేయస్తథా చందనసారజః । అగరుశ్చ సకర్పూరో ఘృతమధ్వాదిసంయుతః ॥ ౧ ॥ యేతు ప్రాణ్యంగజా ధూపా హస్తవాతాహతాశ్చ యే । నతే శ్రాద్ధే నియోక్తవ్యా । యేచ కేచోగ్రగంధయః ॥ ౨ ॥ ఘృతంన కేవలం దద్యాద్దుష్టం వా తృణగుగ్గులుం । పాదదేశే ఽయంవో ధూప ఇతి దానం । అథ దీపః । ఘృతేన దీపో దాతవ్యస్తిలతైలేన వా పునః । వసామేదాదిదీపో వర్జ్యః । ఇదం పూజ్యో జ్యోతిరితి వాయం పూ దీప ప్రకాశ ఇతి వా ముఖసమీపే దీపః । కౌశేయం కార్పాసం వా వస్త్రం విహితం । కృష్ణం మలినముపభుక్తం ఛిద్రితం నిర్దశం రజకధౌతంచ నిషిద్ధం । యజ్ఞోపవీతం దాతవ్యం వస్త్రాభావే విజానతా । నిష్క్రయో వా యథాశక్తి వస్త్రాలాభే ప్రదీయతే ॥ ౧ ॥ పితౄనుద్దిశ్య వాసోభిర్దద్యాద్యజ్ఞోపవీతకం । యజ్ఞోపవీతదానేన వినా శ్రాద్ధంతు నిష్ఫలం ॥ ౨ ॥ యజ్ఞోపవీతం యతి స్త్రీశూద్రశ్రాద్ధేష్వపి జ్ఞేయం । అథాన్యాన్యపి దేయాని ॥

అన్యాన్యపి దేయాని.

ధాతుమయాని ధూపదీపపాత్రాణి । కమండలుం తామ్రమయం కాష్ఠజం వాపి మృన్మయం । నారికేలమయం వాపి శ్రాద్ధే దద్యాత్ప్రయత్నతః ॥ ౨ ॥ ఛత్రోపానద్దానశయనదర్పణచామరవ్యజనపాదుకాకేశప్రసాధనీపటవాసాదిసుగంధచూర్ణాంగారధానికాయష్టికం బలాంజనశలాకాశ్చ దేయాః । అలంకారాశ్చ దాతవ్యా యథాశక్తి హిరణ్మయాః । కేయూర

హారకటకముద్రికాకుండలాదయః ॥ ౧ ॥ స్త్రీభ్యో యోషిదలంకారా దేయాః శ్రాద్ధేషు యోషితాం । మంజీరమేఖలాదామకర్ణికాకంకణాదయః ॥ ౨ ॥ సౌవర్ణం రాజతం కాంస్యం దద్యాద్భోజనభాజనం । కర్పూరాదేశ్చ భాండాని తాంబూలాయతనం తథా ॥ ౩ ॥ న్యాయమన్యేన వా బందీకృతానాం కేనాప్యుపాయేన మోచనే పితౄణాం బహ్మపదం । ఇత్థంచోక్తవచనాదాచ్ఛాదనదానాంతే పృథగ్యజ్ఞోపవీతం దత్వా శక్తసత్వే ఛత్రాలంకారాదికం దత్వా తత్కాలే స్పర్శయోగ్యానాం సంకల్పం కృత్వా పూజనం పూర్ణమస్తు సంకల్పసిద్ధిరస్త్విత్యుక్త్వా ప్రత్యుక్తో । మంత్రహీనం క్రియాహీనం సంపద్హీనం ద్విజోత్తమాః । శ్రాద్ధం సంపూర్ణతాం యాతు ప్రసాదాద్భవతాం మమ ॥ ౧ ॥ యస్యస్మృత్యా । దేవతాభ్యాం । ఇతి జపేత్ ॥

కాండానుసమయపదార్థానుసమయవిచారః.

ఏవమాసనాదిసర్వపూజాకాండం దైవం సమాప్య పైతృకమాసనప్రభృతిపూజాకాండమారభేదితి కాండానుసమయక్రమ ఏవ మాధవసంమతః । కాతీయాస్త్వాసనక్షణావాహనార్ఘ్యపర్యంతం పాద్యాంతప్రయోగవత్పదార్థానుసమయక్రమేణైవ దైవే పిత్ర్యే చ కృత్వా గంధాదిపూజామేవ కాండానుసమయేన కుర్వంతి । ఏకం పదార్థం దైవపిత్ర్యాదిషు సర్వత్రానుష్ఠాయ తేనైవ క్రమేణ ద్వితీయాదిపదార్థా అనుష్ఠేయా ఇత్యయం పదార్థానుసమయః । ఏకత్రైవ సర్వపదార్థాన్సమాప్యాన్యత్ర సర్వపదార్థానుష్ఠానమితి కాండానుసమయః ॥

పిత్రాసనాది.

అథాన్యపవిత్రే దృత్వా పిత్రర్చనం సంకల్ప్యాసనాద్యాచ్ఛాదనాంతపూజా వైశ్వదేవ ప్రోక్తరీత్యైవ పితృధర్మేణ కార్యా । విశేషస్తూచ్యతే । ద్విగుణభుగ్నం కుశత్రయం వి ప్రవామే క్షిపేత్ । పార్వణస్థానే విప్రత్రయపక్షే పితురముకనామగోత్రస్యేదమాసనమిత్యాది పృథగుచ్చారః । ఏకవిప్రపక్షే పితృపితామహప్రపితామహానామిదమాసనమిత్యుచ్చారః । ఏవ

మగ్రిమోపచారేష్వప్యూహ్యం । శేషం ప్రాగ్వత్ । తతస్తృతీయని మంత్రణమపి ప్రాగ్వద్ధస్తధారణపూర్వకం కార్యం। అథార్ఘ్యాసాదనం॥

పిత్ర్యర్ఘ్యకల్పనా.

ద్విజాగ్రే దక్షిణాగ్రాన్ త్రీంస్త్రీన్ దర్భాన్ నాస్తీర్య తేష్వాగ్నేయా సంస్థాని ప్రతిపార్వణం పాత్రాణి త్రీణి త్రీణ్యాసాద్య పితృపాత్ర పశ్చిమే మాతామహాదిపార్వణస్య । ప్రతిపార్వణమేకవిప్రత్వే నవవిప్రత్వాది పక్షేపి త్రీణ్యేవ పాత్రాణి । ఏకవిప్రత్వే తద్ధస్త ఏవార్ఘ్యత్రయం । నవ విప్రత్వాదిపక్షే ఏకైకం పాత్రం విభజ్య త్రిషు త్రిషు దేయం । ప్రతిపా త్రోపరి దక్షిణాగ్రా ద్విగుణాః సాగ్రా నిరగ్రా వా త్రయస్త్రయః కుశాః । పితృతీర్థేన పాత్రేషు జలమాపూర్య శంనోదేవీరితి సర్వపాత్రేషు సకృ దనుమంత్రణమాశ్వలాయనానాం । తద్భిన్నైః కాతీయాదిభిః శన్నో దేవీరితిమంత్రేణ ప్రతిపాత్రం మంత్రావృత్త్యా జలమాపూర్య । హిరణ్య కేశీయాస్తు శన్నో దేవీరితిమంత్రం నేచ్ఛంతి । సర్వమతే తిలోసీతిమంత్రా వృత్త్యా ప్రతిపాత్రం తిలావాపః । అత్ర పితృశబ్దస్యానూహ ఇత్యుక్తం । గంధాదిప్రక్షేపః ప్రాగ్వత్ । తతః పిత్ర్యర్ఘ్యపాత్రం సంపన్నమిత్యాది యథాలింగం సంపత్తిం వాచయిత్వాపో దత్త్వా దక్షిణాముఖస్తిష్ఠన్ సవ్యం కరం కుశతిలయుతం విప్రవామజానుని న్యస్య పితృపితామహాదీన్ ద్వితీయాం తానుచ్చార్య భవత్సు ఆవాహయిష్యే ఇతి పఙ్క్తిమూర్ధన్యమేకం విప్రం పృచ్ఛేత్ । సర్వత్ర పఙ్క్తిమూర్ధన్యం ప్రత్యేవ ప్రశ్నః । ఆవాహయే త్యనుజ్ఞాత ఉశంతస్త్వేతి మంత్రావృత్త్యాముకముకనామగోత్రరూప మావాహయామీతి ప్రతివిప్రం మూర్ధాదిపాదాంతమంసాదియు గ్మాంగేషు తిలవికిరణేనావాహ్య సర్వవిప్రావాహనాంతే ఆయంతు నః పితర ఇతి సకృదుపతిష్ఠేత్ । అత్ర కాతీయైర్నమో వః పితర ఇత్యాది ఇహ సంతః స్యామేత్యంతేనార్చనముక్తం । ఆవాహనే సవ్యాపసవ్యయో ర్వికల్పః । హస్తశిష్టతిలాన్ ప్రాగ్భూమావికీర్య పిత్ర్యర్ఘ్యపాత్రం సం పత్తిరస్త్విత్యుక్త్వా ప్రత్యుక్తః సవ్యం కృత్వాఽధఃస్థదర్భైః సహార్ఘ్య

పాత్రమేకైకం పాణిభ్యాముద్ధృత్య విప్రాగ్రే స్వధార్ఘ్యా ఇతిమంత్రా వృత్త్యా స్థాపయేత్ । ఏకవిప్రత్వే ఏకాగ్ర ఏవ పాత్రత్రయం మంత్రా వృత్త్యా । నవవిప్రత్వే పితృవిప్రత్రయముఖ్యాగ్రే పాత్రన్యాసో మంత్రేణ । ఏవం పితామహాదిషు ముఖ్యాగ్ర ఏవ । ఏవం చ త్రిరేవ స్వధార్ఘ్యా ఇతి మంత్రోచ్చారః ప్రతిపార్వణే । అథర్వవేదినాం ప్రపితామహాదిపిత్రంతం ప్రాతిలోమ్యేన సర్వః ప్రయోగః । తతస్సంత్వర్ఘ్యా ఇతి ప్రత్యుక్తేఽపో దత్త్వా పాత్రస్థం పవిత్రం విప్రహస్తేషు దత్త్వా ప్రథమపాత్రోదకం సశేషం ఖడ్గపాత్రే పాత్రాంతరే వా గృహీత్వా పితరిదం తే అర్ఘ్యం పితామహేదం తే అర్ఘ్యమిత్యాది యథాలింగం ప్రత్యేకమర్ఘ్యం దేయం । పిత్రాదిత్రయాణామేకవిప్రత్వే త్రిభిః పాత్రైరేకస్యైవ హస్తేఽర్ఘ్యం । షణ్ణామేకవిప్రత్వే షట్పాత్రాణ్యేకహస్తే । పితుః స్థానే విప్రత్రయాదిపక్షే ఏకార్ఘ్యం విభజ్య తేషు దేయం । అర్ఘ్యాంతే జలదానం పితరిదం తే అర్ఘ్యమిత్యర్ఘ్యమంత్రశ్చ ప్రతివిప్రమావర్తతే । ఏవం పితామహా దివిప్రేష్వపి । ఏవమర్ఘ్యం దత్త్వా విప్రహస్తాత్స్రవంతీరపో యా దివ్యా ఇతి మంత్రేణ ప్రతివిప్రమనుమంత్రయేదితి బహ్వృచః । అన్యశాఖినాంతు యా దివ్యా ఇతి మంత్రేణార్ఘ్యదానం । అర్ఘ్యదానాంతే ప్రతివిప్ర మపోదానం। తథా చైకవిప్రత్వేనుమంత్రణమపోదానం చాంతే సకృదేవ। విప్రభేదే త్వావర్తతే । అర్ఘ్యదానే నామగోత్రోచ్చారో న క్రియ తే । శ్రాద్ధసాగరకారైస్తు కార్య ఇతి యుక్తం భాతీత్యుక్తం । అథ శేష శేషజలయుతప్రథమార్ఘ్యపాత్రే పాత్రద్వయస్థశేషోదకమేకీకృత్య తే న జలేన ముఖాంజనం కార్యం । ఆయుః కామేన నేత్రసేచనం కార్యం ॥

సంస్రావముఖాంజనాదివిచారః.

సంస్రావాంస్తన్మమవసీయమిత్యాద్యాశ్వలాయనసూత్రాత్। కేచిద్విప్ర హస్తగలితాంబు సంస్రావస్తస్యైకీకరణమాహుః। దర్శాదా మాతామహ పాత్రోదకే తత్పాత్రద్వయోదకం సమవనీయ మాతామహపాత్రో

దకంపితృపాత్రస్థసం స్రావేసంనయేత్ । మాతృపార్వణభేదేమాతా మహాపాత్రసమవనీతోదకం మాతృపాత్రస్థ సమవనీతోదకే తదుదకం పితృపాత్రస్థైకీకృతోదకఇతి । తత్సంస్రావపాత్రం దైవికవిప్రాదుత్తరతో రత్నిమాత్రేప్రోక్షితే దర్భేషున్యుబ్జంసకూర్చంపితృభ్యః స్థానమసీత్యా సాదయేత్ । యద్వా ప్రథమపాత్రముత్తానం సంస్రావోదకసహితం మంత్రేణాసాద్య తృతీయపాత్రేణ సకూర్చపవిత్రంతదాచ్ఛాదయేత్ । పక్షద్వయేపి గంధాదినాభ్యర్చ్యసమాప్తేర్నచాలయేన్నచస్పృశేత్ । కాతీయాస్తుశుంధంతామితిభూమింప్రోక్ష్యపితృషదనమసీతికుశానాస్తీర్య పితృభ్యః స్థానమసీతిప్రథమంన్యుబ్జంకృత్వా గంధాదిదీపాంతైరర్చంతి । అథ ప్రాచీనావీతీ ॥

పిత్ర్యాణాంగంధాద్యైః పూజనం.

ఆద్యంతయోరపోయచ్ఛన్ గంధాద్యైః పూజనంచరేత్ । అముక శర్మన్ యథానామగోత్రాయంతేగంధః స్వధానమఇతి । ఏకవిప్రత్వే శర్మాణోయంవోగంధఇత్యాదినాత్రిస్త్రిర్గంధదానం శేషంప్రాగ్వత్ । కేచిదమీతేగంధాఇతిబహుత్వంగంధేప్రాహుః।అర్ఘ్యదానభిన్నేసర్వ త్రస్వధానమఇత్యంతేనదానం । అత్రపిత్ర్య విప్రపూజనే గంధాదేః పదార్థానుసమయః కాండానుసమయోవా । సంపూర్ణవాచనాదిప్రా గ్వత్కృత్వా చతుష్కోణం వర్తులంచ యథాక్రమంవారిణాగోమయ భస్మాదినావా మండలానిసవ్యాపసవ్యాభ్యాం కుర్యాత్ । తత్రనైరు తీమారభ్యైశానీపర్యంతందైవే । ఈశానీతోనైరుతీపర్యంతంపిత్ర్యేచ। ప్రాదక్షిణ్యాప్రాదక్షిణ్యాభ్యాం కార్యాణి।తతఃపూర్వోక్త పాత్రాణ్యా సాదయేత్ ।

పాత్రాసాదనాది.

నాయసాన్యపిపాత్రాణిపైత్తలానినతుక్వచిత్ । నచసీసమయానీహ శస్యంతెత్రపుజాన్యపి ॥ ౧ ॥ కాంస్యపాత్రంవికల్పితం । పర్ణపాత్రేషు పలాశమధూకోదుంబరకుటజప్లక్షజానిశస్తాని । కదలీచూతపనసజంబు

చంపకానిమధ్యమాని । ఏవం పాత్రాణ్యాసాద్యపితృపూర్వకం పరితో భస్మమర్యాదాంపితృపూర్వకవిప్రాణాంకరశుద్ధించసవ్యాపసవ్యాభ్యాం కుర్యాత్ ।తత్రపిశంగఇతిరక్షోణఇతిమంత్రద్వయం కేచిదాహుః।ఆచమ్య కరశుద్ధిజలంపాదక్షాలనమండలేక్షిపేత్ । అథాగ్నౌకరణం ॥

అగ్నౌకరణమ్.

తచ్చాశ్వలాయనానాం గృహ్యాగ్నిమతాం వ్యతిషంగేణ శ్రాద్ధ ప్రయోగేగృహ్యాగ్నిపక్వచరుణాగృహ్యాగ్నావేవకార్యం । వ్యతిషం గాభావేపాణిహోమః । శ్రౌతాగ్నిమతాందర్శేవ్యతిషంగాభావాత్పా ణిహోమఏవ।పూర్వేద్యురన్వష్టక్యయోర్దక్షిణాగ్నౌ శ్రపణంహోమశ్చ। నిరగ్నికానాంతుసర్వత్రపాణిహోమఏవ । ఆపస్తంబాదీనాంశ్రౌతాగ్ని మతాంసర్వాధానినాందక్షిణాగ్నౌ । అర్ధాధానినాంగృహ్యాగ్నిమాత్ర వతాంచగృహ్యాగ్నావేవ।ప్రవాసస్థానాంనిరగ్నికానాంచఅయాశ్చాగ్నే మనోజ్యోతిరుద్బుధ్యవ్యాహృతి హోమేనోత్పాదితే లౌకికాగ్నౌహు త్వాగ్నేరుత్సర్గః । నత్వేషాంక్వాపిపాణిహోమః । పాకస్తుసర్వత్రపచ నాగ్నావేవ । కాతీయానాంగృహ్యాగ్నిమతాంగృహ్యాగ్నివిహితపచనా గ్నౌపాకోగ్నౌకరణంతుగృహ్యాగ్నావేవ।శ్రౌతాగ్నిమతాంసర్వాధాన పక్షేదక్షిణాగ్నావర్ధాధానపక్షేఔపాసనాగ్నావితికాశికాయాముక్తం । కాతీయానామర్ధాధానపక్షఏవయుక్తఇతిభాతి। నిరగ్నీనాంకాతీయానా ముపసవ్యాదినాపిత్ర్యద్విజహస్తఏవాగ్నౌకరణం।తత్రపక్షద్వయం । దేవద్విజకరఏవసవ్యేనహోమః।యద్వాఽపసవ్యేనపిత్ర్యద్విజపంక్తౌప్రథ మద్విజకరఇతి । బహ్వృచానాంతుపిత్ర్యద్విజకరేష్వేవపాత్రివిప్రహో మః। వాజసనేయినాంత్వేకహోమఏవేతిశ్రాద్ధకాశికాయాంకాతీయసూ త్రవృత్తౌ । కేచిత్తుపృష్టోదివివిధానేనాగ్నిముత్పాద్యాగ్నావేవజుహ్వతి । సామగాదీనాంసాగ్నీనామగ్నావగ్నౌరసన్నిధానేదైవకరేపిత్ర్యకరేవా ।

నిరగ్నీనాంతు దేవ ద్విజకర ఏవ । మృతభార్యస్యాపత్నీకస్య ప్రథమం దేవ ద్విజకర ఏవ హోమో నాన్యత్రేతి సర్వసాధారణం । అథ హోమప్రకారః॥

హోమప్రకారః.

బహ్వృచానాం వ్యతిషంగ పక్షేఽగ్నావగ్నౌకరణం కరిష్యే ఇతి పృష్ట్వా క్రియతామితి అనుజ్ఞాతో గృహ్యాపక్వం చరుముద్ధృత్య ద్విధా విభజ్యాపసవ్యేనోత్తరభాగాదవదాన సంపదా మేక్షణేనావదాయ సోమాయ పితృమతే స్వధా నమః సోమాయ పితృమత ఇదం న మమేతి హోమత్యాగౌ కృత్వా దక్షిణభాగాత్పునస్తథైవావదాయాగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వధానమ ఇతి హోమత్యాగౌ కుర్యాత్ । సవ్యేనాపసవ్యేన వా మేక్షణమగ్నావనుప్రహరేత్ । యద్వాపసవ్యేన స్వాహాంతోక్తమంత్రేణాహుతిద్వయం సోమాగ్న్యోర్వ్యత్యాసేనాదాయ జుహుయాదితి । కాతీయానాంతు గృహ్యాశ్రపణమకృత్వైవ పచనాగ్నిపక్వమన్నమాదాయ ఘృతాక్తం కృత్వా పూర్వవత్ప్రశ్నానుజ్ఞానంతరం స్మార్తాద్యగ్నిం పరిస్తీర్య త్రిసమిధ ఆధాయ సవ్యేనాగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వాహా సోమాయ పితృమతే స్వాహేతి మేక్షణేనాహుతిద్వయం జుహుయాదపసవ్యేన వా పాణిహోమేపీత్థమేవ ప్రకార ఊహ్యో విశేషస్తూక్తః । ఆపస్తంబానాంతు ఆజ్యభాగాంతే ఉద్ధ్రియతామగ్నౌ చ క్రియతామితి ప్రశ్నే కామముద్ధ్రియతామితి అనుజ్ఞానం । హిరణ్యకేశీయానాముద్ధరిష్యామ్యగ్నౌ కరిష్యామీతి ప్రశ్నః । యన్మే మాతేత్యాదిమంత్రైః సప్తాన్నాహుతయః షడాజ్యాహుతయ ఇతి త్రయోదశాహుతయః । మంత్రాస్తు విస్తరభయాన్నోక్తాః । హిరణ్యకేశీయానామాజ్యభాగాంతే సోమాయ పితృమతే ఇత్యాదిషోడశమంత్రైః షోడశాజ్యాహుతయః షోడశాన్నాహుతయశ్చ ప్రతిపార్వణం బోధ్యాః। మంత్రేషు పిత్రాదిపదోహ ఆజ్యాన్నపదయోరూహశ్చ తద్గ్రంథేష్వేవ జ్ఞేయో విస్తరభయాన్నోచ్యతే । అథ పాణిహోమప్రకారః ॥

పాణిహోమప్రకారః.

తత్ర విప్రపాణావగ్నౌకరణం కరిష్యే ఇతి ప్రశ్నః । క్రియతామిత్యనుజ్ఞా కరిష్యే ఇతి ప్రశ్నే కురుష్వేత్యనుజ్ఞా భవతీతి సర్వత్రాశ్వలాయనమతం । కాతీయాదీనాం తథైవత్యేవ । ఆశ్వలాయనసూత్రవృత్తౌ తు పాణిహోమే కథమపి ప్రశ్నః ప్రతివచనం చ న కార్యమితి ద్యోతితం । సదర్భం పిత్ర్యవిప్రపాణిం సవ్యోపరి సమూహ్యాపర్యుక్ష్య మేక్షణేనాకరేణ వా పూర్వవదాహుతిద్వయం సోమాయేత్యాదిమంత్రాభ్యాం ప్రాచీనావీత్యేవ జుహుయాత్ । తత్ర కరేణ హోమపక్షే వామహస్తేన దర్భేణ దక్షిణకరే ఉపస్తీర్య దక్షిణేన ద్విరవదాయ వామేనాభిఘార్య చతురవత్తిత్వాది సంపాద్యం । బహ్వృచానాం సర్వపిత్ర్యకరేషు హోమః ఏకోద్దిష్టవిప్రకరే హోమః కృతాకృతః । హోమాంతే సవ్యేన పరిసమూహనోక్షణే । పాణిహోమే మేక్షణానుప్రహరణం న । కేచిత్పాణిహోమే పరిసమూహనాదికం మేక్షణం చ నేచ్ఛంతి । విప్రాశ్చ పాణిహుతాన్నం కర్త్రా దేవపూర్వం సవ్యేనైవా మా సుపక్వమితి మన్త్రాభిఘారితే స్వస్వపాత్రే సంస్థాప్య భోజనస్థానాదన్యత్రాచమ్య యథాస్థానముపవిశేయుః । అగ్నౌకరణశేషం పిండార్థమవస్థాప్య పిత్ర్యపాత్రేష్వేవ సర్వాన్నపరివేషణాంతే పరివేషణీయం। కేచిదగ్నౌకరణశేషపరివేషణోత్తరం సర్వాన్నపరివేషణమాహుః । అగ్నౌకరణశేషం దేవపాత్రేషు న దేయం । కాతీయానాంతు సాగ్నీనామగ్నౌ హోమే దేవపూర్వం సర్వపాత్రేషు శేషదానం । నిరగ్నిర్దేవవిప్రకరే హోమే పిత్ర్యపాత్రేష్వేవ పిత్ర్యకరే హోమే దేవాదిసర్వపాత్రేషు హుతశేషదానమితి కాశికా । అన్నం పాణౌ హుతం యచ్చ యచ్చాన్యత్పరివేషితం ॥

అన్నపరివేషణం.

ఏకీకృత్యైవ భోక్తవ్యం పృథగ్భక్షో న విద్యతే ॥౧॥ బోధాయనానాం తు పాణిహుతే న్నే భక్షితే స్యాన్నపరివేషణముక్తం । అథ పూర్వోక్తవద్దే పూర్వం ఘృతాభిఘారితపాత్రేషు పూర్వోక్తహవిష్యాన్నపరివేషణం

స్వయంపత్నీ వాన్యోవాకుర్యాత్ । నాపవిత్రేణనైకేనహస్తేనచ వినా
కుశం । నాయసేనాపిపాత్రేణ శ్రాద్ధేషు పరివేషయేత్ ॥౧॥ వ్యంజనాది
కంపర్ణాద్యంతర్హితహస్తే దేయం । దర్వ్యా దేయం ఘృతంచాన్నం
సమస్తవ్యంజనానిచ । ఉదకంచైవ పక్వాన్నంనోదర్వ్యాతుకదాచన ॥
౧ ॥ హస్తదత్తంతునాశ్నీయాల్లవణ వ్యంజనాదికం । అపక్వంతైల
పక్వంచ హస్తేనైవప్రదీయతే ॥ ౨ ॥ ఘృతాదిపాత్రాణి భూమావస్థాప
యేన్న భోజనపాత్రే । ఓదనేపరమాన్నేచ పాత్రమాసాద్యతత్రఘృత
పూరణేరుధిరతుల్యతా । పశ్చాద్విషమదాతుశ్చనిష్కృతిర్నైవవిద్యతే ।
సర్వదాచతిలాగ్రాహ్యాః పితృకృత్యేవిశేషతః ॥౧॥ భోజ్యపాత్రేతిలాన్
దృష్ట్వానిరాశాః పితరోగతాః । హింగుశుంఠీపిప్పలీమరీచకానిశాకాది
సంస్కారార్థాన్యేవనతుసాక్షాద్భక్షయేత్ । పరివేషణకాలేఏవతత్స
ర్వప్రకారమన్నం పిండార్థం పిండపాత్రేపరివేషణీయమితిసాగరే ॥

అన్ననివేదనం.

అథోపవీతీదైవేపాత్రేపరితఃకుశయావాన్వికీర్యపిత్ర్యేతుతిలాన్వికీర్యా
న్నంగాయత్ర్యాప్రోక్ష్యతూష్ణీంపరిషిచ్యదక్షిణహస్త ఉపరివామోర్ధ్వో
ర్దైవేపిత్ర్యేతువిపరీతఇత్యేవం స్వస్తికాకారకరాభ్యాంపాత్రమాలభేత్
తత్రమంత్రః। పృథివీతేపాత్రంద్యౌరపిధానంబ్రాహ్మణస్యాముఖేఅమృతం
జుహోమిబ్రాహ్మణానాంత్వావిద్యావతాంప్రాణాపానయోర్జుహోమ్య
క్షితమసిమైషాంక్షేష్ఠాఅముత్రాముష్మిల్లోకఇతి। అయంమంత్రఆపస్తం
బకాత్యాయనాదిభిర్నానావిధః పఠితోయథాసంప్రదాయంవాచ్యః ।
ఇత్యభిమంత్ర్యఅతోదేవేతివా ఇదంవిష్ణురితివాఋచముక్త్వావిష్ణోహవ్యం
రక్షస్వేతిపిత్ర్యేతుకవ్యంరక్షస్వేతిన్యుబ్జేనకరేణన్యుబ్జం ద్విజాంగుష్ఠమనఖ
మన్నే నివేశ్యపాత్రదక్షిణంభ్రామయేత్ । పిత్ర్యేత్వప్రదక్షిణం । అత్రకా
తీయానామపహతాఇతి యవానాందైవే । తిలానాంపిత్ర్యేపాత్రపరి
తోవకిరణముక్తం । తతోవామకరేణపాత్రం స్పృశన్నముకేవిశ్వేదేవా

దేవతాఇదమన్నంహవ్యమయంబ్రాహ్మణఆహవనీయార్థేఇయంభూర్గ
యాఅయంభోక్తాగదాధర ఇదమన్నంబ్రహ్మఇదం సౌవర్ణపాత్రమక్ష
య్యవటచ్ఛాయేయం అముకదేవేభ్యః ఇదమన్నం సోపస్కరమమృత
రూపంపరివిష్టం పరివేక్ష్యమాణంచాతృప్తేః స్వాహాహవ్యంనమోనమ
మ । ఓంతత్సదితిసయవదర్భజలందక్షిణకరేణపాత్రవామభాగేభూమౌ
క్షిపేత్ । ఏవంద్వైవికవిప్రాంతరేపి । తతోయేదేవాసఇత్యుపస్థానం।
తతఃపిత్ర్యధర్మేణపితృపాత్రాణ్యభ్యుక్ష్యజుష్టనివేశనాద్యంతేవామేనపాత్ర
మాలభ్యపితాదేవతాఏకవిప్రపక్షే పిత్రాదయోయథా నామగోత్రా
దేవతాఇదమన్నంకవ్యమిత్యాది । ఇదంరాజతం పాత్రమక్షయ్యవట
చ్ఛాయేయం । అస్మత్పిత్రేఽముకనామగోత్రరూపాయ । త్రయస్థానే
విప్రైక్యేఽస్మత్ పితృపితామహప్రపితామహేభ్యోఽముకగోత్రనామ
రూపేభ్యః । ఇదమన్నం సోపస్కరమమృతరూపం పరివిష్టం పరివేక్ష్య
మాణంచాతృప్తేః స్వధాకవ్యంనమోనమమ । ఓంతత్సదితితిలకుశజలం
పితృతీర్థేనవా మకరాధోనీతేన దక్షిణకరేణపాత్రదక్షిణే భూమౌక్షి
పేత్ । ఏవమన్యత్రాపియథాదైవతమూహః । పితృస్థానేనేకవిప్రపక్షే
త్రిషువిప్రేషుపిత్రేఇత్యాదినైకవచనాంతత్యాగః । ఏవమగ్రేపిత్రిషు
త్రిషూహ్యం । తతోయేచేహేతిసకృదుపస్థానం ॥

అన్నసమర్పణం.

అతిథిశ్చేద్దైవధర్మేణ స్వేష్ట దేవతాయైఇదమన్నమిత్యాదియే దేవాస
ఇత్యాదిఅపసవ్యం । దేవతాభ్యఃపితృభ్య । సప్తవ్యా । అమూర్తానాం ।
బ్రహ్మార్పణం । హరిర్దాతా । చతుర్భిశ్చ । ఓంతత్సద్బ్రహ్మార్పణమస్తు
యేషాముద్దిష్టంతేషామక్షయ్యాప్రీతిరస్తు । ఇతితిలోదకముత్సృజేత్ ।
సవ్యం । ఏకోవిష్ణు । అన్నహీనంక్రియాహీనంమంత్రహీనంచయద్భ
వేత్ । తత్సర్వమచ్ఛిద్రం జాయతామిత్యుక్త్వావిప్రైర్జాయతాం సర్వ
మచ్ఛిద్రమిత్యుక్తే । అనేనపితృయజ్ఞేన పితృరూపీజనార్దనవాసుదేవః

ప్రీయతామితి తిలకుశజలముత్సృజేదిత్యాచారః । కేచిద్బ్రహ్మార్పణమిత్యాదిసంకల్పోత్సర్గే సవ్యమేకో విష్ణురిత్యాదావపసవ్యం కుర్వంతి తత్ర బ్రహ్మార్పణేతిపదో విష్ణురిత్యనయోః సంకల్పయోర్వి భాగే సవ్యాపసవ్యవిభాగే చ ప్రత్యక్షవచనానుపలంభాద్యథాచారం కార్యం । అకృతేసంకల్పేన్నం విప్రానస్పృశేయుః । ఈశానవి । గయాయై । గదాధరాయ । పుండరీకాక్షా । ఇతినత్వా పితృపూర్వం విప్రకరేషు జలేదత్తే విప్రాస్తేనాన్నం ప్రోక్ష్య త్రిగాయత్ర్యాభిమంత్రయేయుః । కర్తా నవ్యేన పితృపూర్వమాపోశనార్థముదకం దత్త్వా సవ్యాహృతికాంగాయత్రీం త్రిః సకృద్వోక్త్వా మధువాతా ఇతి తృచముక్త్వా మధుమధుమధ్వితి త్రిరుక్త్వా । ఓంతత్సద్యథాసుఖం జుషధ్వమితి వదేత్ । విప్రాశ్చ బలిదానవర్జ్యం నిత్యవదాపోశనం కృత్వా కర్తా ॥

బ్రాహ్మణభోజనాది.

శ్రద్ధాయాం ప్రాణేనివిష్టోమృతం జుహోమి శివో మావిశాప్రదాహాయ ప్రాణాయస్వాహేత్యాదిపంచమంత్రైరుచ్యమానేషు పంచప్రాణాహుతీః కృత్వా బ్రహ్మణిమ ఆత్మామృతత్వాయే త్యుచ్యమానే షష్ఠీం కుర్యుః తతో మౌనినో ముఖశబ్దం చాపల్యం నర్జయంతః సశేషం భుంజీరన్ । దధిక్షీరఘృతపాయసానితు నిఃశేషం । ఆపోశనకరే విప్రే సంకల్పాచ్ఛిద్రభాషణాత్ । నిరాశాః పితరో యాంతి । ఆపోశనం దక్షిణభాగే కార్యం నతు వామభాగే । పునరాపూర్యాపోశనం సురాపానసమం । ఆపోశనమకృత్వాన్నం మర్దయేన్నైవకర్హిచిత్ । విప్రైర్బలిదానం న కార్యం । కేచిదాజ్యేన కుర్వంతి । తన్న । పాయసాజ్యమాషాన్నైర్బలిదాననిషేధాత్ విప్రాశ్చ వామకరేణాన్నం నస్పృశేయుర్న పదా భాజనం స్పృశేయుః । సంపాదితమేవ వస్తు కరాదినా యాచేయుర్న సంపాదితం । అన్నగుణదోషాన్నకీర్తయేయుః । కర్తా చానిషిద్ధాన్నం భోక్తుః పితుశ్చాత్మనశ్చ ప్రియం ప్రయచ్ఛేత్ తదన్నమాధుర్యాదిగుణకీర్తనే న ప్రరోచయేదదామీత్య

పదన్యాదితం యచ్ఛేద్ భుంజానానపశ్యేద్ధావిగుణాన్ పృచ్ఛేద్దైన్యాత్ క్రుపాత్రోధాధికమకుర్వన్ జలం పాయయన్ శనైర్భోజయేత్ । ఉచ్ఛిష్టాః పితరో యాంతి పృచ్ఛతో లవణాదికం । అథ నవ్యేనైవ సవ్యాహృతిగాయత్రీం త్రిరుక్త్వా పౌరుషం సూక్తం కృణుష్వపాజోరక్షోహణమిత్యాద్యా రక్షోఘ్నీః పితృలింగకా ఇంద్రేశసోమసూక్తపావమానీసూక్తాని అప్రతిరథసంజ్ఞమాశుః శిశానసూక్తం విష్ణుబ్రహ్మరుద్రాదికస్తోత్రాదికం భోక్తుః విప్రాన్ శ్రావయేత్ । అసంభవే గాయత్రీజపం కురాత్ । వీణావంశధ్వనిం చాపి విప్రేభ్యః సన్నివేదయేత్ । మండలబ్రాహ్మణం పార్యం నాచికేతత్రయం తథా ॥ ౧ ॥ త్రిమధుత్రిసువర్ణం చ పావమాన యజూంషి చ । అప్సృశిశానసూక్తం చ అగ్నయేకవ్యవాహనం ॥ ౨ ॥ ప్రౌఢపాదో బహిః కక్షో బహిర్జానుకరోపివా । అంగుష్ఠేనవినా ఽశ్నాతిముఖశబ్దేనవాపునః ॥ ౩ ॥ పీతావశిష్టతోయాని పునరుద్ధృత్యవాపి బేత్ । ఖాదితార్ధం పునః ఖాదేన్మోదకాదిఫలాదికం ॥ ౪ ॥ ముఖేనవా ధమేదన్నం నిష్ఠీవేద్భాజనేపిచ । ఇత్థమశ్నన్ ద్విజః శ్రాద్ధం హత్వాగచ్ఛత్యధోగతిం ॥ ౫ ॥ శ్రాద్ధపఙ్క్తౌ తు భుంజానో బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణం స్పృశేత్ । తదన్నమత్యజన్ భుక్త్వా గాయత్ర్యష్టశతం జపేత్ ॥ ౬ ॥ పాత్రే తు విప్రాంతరోచ్ఛిష్టసంసర్గే తన్నిరస్యహస్తం ప్రక్షాల్య భుక్త్వాసాష్టోత్తరశతం జపేత్ । ఉచ్ఛిష్టభోజనే సహస్రం జపేత్ । భుంజానేషు తు విప్రేషు ప్రమాదాత్ స్రవతే గుదం । పాదకృచ్ఛ్రం తతః కృత్వా అన్యం విప్రం నియోజయేత్ । అథ విప్రవమనే ॥

అథ విప్రవమనే.

తత్ర పిత్రాదివిప్రవమనే లౌకికాగ్నిస్థాపనచరునిర్వాపాజ్యభాగాంతే నామగోత్రపూర్వకమగ్నౌ పితౄనావాహ్య వైశ్వదేవికవమనే దేవానావాహ్య । సంపూజ్యాన్నత్యాగం కృత్వా ప్రాణాయస్వాహేత్యాదిమంత్రైర్ద్వాత్రింశదాహుతీర్జుహుయాత్పునః శ్రాద్ధం వా కుర్యాదితిపక్షద్వయం । పక్షద్వయేపీంద్రాయసామేతి సూక్తజపో నిత్యః । అనయోః పక్ష

యోర్వ్యవస్థోచ్యతే । వైశ్వదేవికవిప్రవమనే హోమ ఏవ న పునః శ్రాద్ధం
పిత్ర్యవిప్రేష్వపి పిండదానోత్తరం వాంతౌ హోమ ఏవ న పునః శ్రాద్ధం ।
పిండదానాత్ప్రాక్ పిత్ర్యవిప్రవాంతౌ తద్దినే ఉపవాసం కృత్వా పరేద్యుః
పునః శ్రాద్ధం కార్యం । ఇదం సపిండీకరణ మహైకోద్దిష్ట మాసికాబ్దిక
ప్రత్యాబ్దిక శ్రాద్ధేష్వేవ దర్శాదౌతు వమనే తద్దిన ఏవామేన శ్రాద్ధం
కార్యం । ఏవమష్టకాన్వష్టకాపూర్వేద్యుః శ్రాద్ధేష్వపి । తత్రామ
శ్రాద్ధే సాగ్నేర్బహ్వృచస్య వ్యతిషంగాదియథోక్త ప్రయోగాసంభవా
త్సాంకల్పికవిధినా దర్శాన్వష్టకాపూర్వేద్యుః శ్రాద్ధాన్యామేన కార్యా
ణీతి తల్లోపప్రాయశ్చిత్తం వా నిబంధోక్తం కర్తవ్యమితి భాతి । వృద్ధి
శ్రాద్ధే పిండరహితసంక్రాంత్యాదిశ్రాద్ధే నిత్యశ్రాద్ధే చ వమనే ఆవృత్తిరేవ ।
తీర్థశ్రాద్ధే దర్శే వ దామేనైవ మహాలయశ్రాద్ధే పార్వణస్థానీయవిప్రవమ
నే పునరావృత్తిః । ఏకోద్దిష్టస్థానీయ విప్రవమనే హోమ ఏవేతి భాతి ।
వైశ్వదేవికవిప్రవమనే సర్వశ్రాద్ధేషు హోమ ఏవేత్యుక్తమేవ । హోమ
పక్షే ఆవృత్తిపక్షే చ సర్వత్ర సూక్తజపో నిత్య ఇత్యప్యుక్తం । భోజనాంతే
ప్రాచీనావీతీ ॥

భోజనాంతే తృప్తిప్రశ్నాది.

తృప్తాః స్థేతి విప్రాన్ పృష్ట్వా తృప్తాః స్మ ఇతి ప్రత్యుక్తే గాయత్రీం మధువా
తా ఇతి తృచం మధ్వితి చ శ్రావయిత్వా । అథవాఽన్నమీమదంతేత్యేతదంతే
తృప్తిప్రశ్నం కృత్వా శ్రాద్ధం సంపన్నమితి పృష్ట్వా సుసంపన్నమిత్యుక్తః పరి
వేషణకాలేఽనుద్ధరణేఽధునా పిండార్థం సర్వాన్నాదుద్ధృత్య వికిరార్థం
చోద్ధృత్య అన్నశేషైశ్చ కిం కార్యమితి పృచ్ఛేత్తు సద్విజాన్ । తేచేష్టైః
సహ భోక్తవ్యమితి ప్రత్యుక్తిపూర్వకం ॥ ౧ ॥ ప్రదద్యుః సకలం తస్మై స్వీకు
ర్యాద్వాయథారుచి । కాత్యాయనస్తు తృప్తాన్ జ్ఞాత్వా వక్ష్యమాణప్రకారేణ
వికిరం దైవే పిత్ర్యే చ దత్వా విప్రేభ్యః పితృపూర్వకం సకృదపో దత్వా గా
యత్రీం మధుమతీశ్చ శ్రావయిత్వా తృప్తిప్రశ్నః సంపత్తిప్రశ్నశ్చ కార్యః ।
ఏవం శాఖాంతరేష్వప్యుత్తరాపోశనాత్పూర్వమేవ వికిరదానం । బహ్వృచా

నాంతు పిండాంతే ఏవ వికిరః । హిరణ్యకేశీయైరాచాంతేఽుక్తః । తత ఉచ్ఛి
ష్టభాగోభ్యోఽన్నం దేయతామిత్యుక్త్వా విప్రైః ప్రాక్ప్రస్థం భుక్తశేషం దైవికం
దక్షిణే పైతృకం వామే బహిః కృత్వా । పితృపూర్వం దత్తముత్తరాపోశనమ
మృతాపిధానమసీతి కుర్యుః । పిండదానం త్వాచాంతేష్వనాచాంతేషు వా
విప్రేషు కార్యం । విప్రాశ్చ ముఖప్రక్షాలనపూర్వకహస్తప్రక్షాలనాదిక
రావాదాకుర్యుర్న కాంస్య తామ్రపాత్రయోః । శుద్ధోదకేనాచమ్యాక
యాన ఇతి తృచం జపేయుః । అథ పిండదానమ్ ॥

అథ పిండదానాదిః.

తచ్చార్చనోత్తరమగ్నౌకరణోత్తరం భోజనోత్తరం వికిరోత్తరం స్వ
ధావాచనోత్తరం విప్రవిసర్జనోత్తరమితి షట్పక్షాః స్మృత్యుక్తాః । తే
షాం శాఖాభేదేన వ్యవస్థేతి సింధుః । తత్రాశ్వలాయనానాం భుక్తవత్స్వనా
చాంతేష్వాచాంతేషు వా విప్రేషు పిండదానం తతో వికిరః । ఆపస్తంబహి
రణ్యకేశీయాదీనాం విప్రవిసర్జనాంతే పిండదానం । కాత్యాయనానాం వికిరో
త్తరమాచాంతేష్వనాచాంతేషు వా । తత్రాగ్నిహోమేఽగ్నిసమీపే
పాణిహోమే విప్రసమీపే బహ్వృచానాం పిండదానం । అన్యేషాం ప్రా
యో విప్రసమీప ఏవ । తత్ర తద్విజోచ్ఛిష్టాదుత్తరతో వ్యామమాత్రేఽ
రత్నిమాత్రే వా పిండదానం సంకల్ప్య బహ్వృచానామేకకరేణాన్యే
షాం కరాభ్యాం ధృతేన స్ఫ్యేన ఖాదిరకాష్ఠేన దర్భమూలేన వాఽప
హతా అసురా ఇతి మంత్రేణ ప్రతిరేఖాం పరస్తాన్నగ్నేయ్యగ్రాం ప్రత్యగ
పవర్గాం పార్వణసంఖ్యయా రేఖామేకాం ద్విత్ర్యాదికాం వోల్లిఖ్య
ప్రత్యేకమభ్యుక్షేత్ । పిండసంకల్పే రేఖాకరణే చ సవ్యాపసవ్యయో
ర్వికల్పః । అత్ర కాత్యాయనైర్యే రూపాణీతి మంత్రేణాగ్నౌకరణాగ్నే రుల్ము
కం రేఖాదక్షిణతో నిధేయం । రేఖాసు సకృదాచ్ఛిన్నం బర్హిర్దక్షి
ణాగ్రమాస్తీర్య శుంధంతాం పితరః శుంధంతాం పితామహా ఇత్యాది
మంత్రైస్తిలోదకం బర్హిష్యాసించేత్ । అత్ర కాత్యాయనానాం పితర
ముకనామగోత్రావనే నిక్ష్వేత్యాది మంత్రాః । అన్యేషాంమార్జ

యంతాంపితరః సోమ్యాస ఇత్యాదయో మంత్రాః । అగ్నౌకరణశేష
యుత సర్వాన్నే సమధుసర్పిస్తిలమిశ్రేణ పిండాన్వర్తులాకారయిత్వా
రేఖాయాం పరాచీనపాణినా పితృతీర్థేన పిత్రాదిభ్యో దద్యాత్ ।
ఏతత్తేఽస్మత్పితర్యథా నామగోత్రరూప యేచత్వామత్రానుపితేఽము
కనామగోత్రరూపాయాయం పిండః స్వధానమస్తేభ్యశ్చ గయాయాం
శ్రీరుద్రపాదే దత్తమస్త్విత్యాదిమంత్రోహేణ।అత్ర కేషాంచిత్పిండ
పాత్రావనేజనం పాత్రన్యుబ్జీకరణంచ । కేచిత్పిండేషు మాషాన్నం వర్జ
యన్తి । తతో లేపభాక్తృప్తయే హస్తలేపం పిండదర్భమూలేషు
నిమృజ్యాత్రపితరో మాదయధ్వం యథా భాగమావృషాయధ్వమితి
పిండాన్సకృదనుమంత్ర్య సవ్యపార్శ్వేనోదఙ్ఙావృత్య యథాశక్తిప్రాణా
న్నియమ్యాపర్యావృత్యామీమదంత పితర ఇతి తథైవాను మంత్ర్య సవ్యేన
పిండశేషమాఘ్రాయాచమ్యాన్యపవిత్రే ధృత్వాపసవ్యేన శుంధన్తా
మిత్యాది యథాసూత్రం జలనినయనం పూర్వవత్కుర్యాత్ । అత్ర
భుక్తశేషాన్నాభావే ద్రవ్యాంతరేణ పిండదానం కార్యం । కపిత్థబిల్వ
కుక్కుటాండామలకబదరాణాం మధ్యే శక్తితోఽన్యతమప్రమాణాః పిండాః।
కేచిత్పార్వణపిండత్రయే యథోత్తరం ప్రమాణాధిక్యమాహుః । తథా
హస్తలేపాభావేపి దర్భేషు హస్తం నిమృజ్యాదేవేతి మేధాతిథిః । ఏకో
ద్దిష్టశ్రాద్ధేషు దర్భలేపో నేతి సుమంతుః అత్ర నీవీంవిస్రస్యాభ్యంజనాదీతి
కేచిత్ । పిండపూజనాంతే ఉపస్థానాత్ప్రాక్ నీవీవిస్రంస ఇతి సాగరః
అథాస్మత్పితరముక నామగోత్రరూపాభ్యంక్ష్వేతి యథాలింగం మం
త్రావృత్త్యాపిండేషు తైలం ఘృతం వాభ్యంజనం దర్భైర్దత్త్వా తథై
వాంక్ష్వేతి కజ్జలం దద్యాత్ । ఆపస్తంబానామాదావంజనం తతో
భ్యంజనం। ఏతద్వః పితరో వాస ఇతిమంత్రావృత్తిపిండంప్రతివాసోదశాం
వాత్రిగుణసూత్రం వా ప్రతిపిండే దద్యాదితి హేమాద్రిః।సకృన్మంత్రం పఠ
న్సకృదేవ దద్యాదిత్యన్యే । కాశీమైస్తుమంత్రేణ ప్రతిపిండం నామగోత్రా
ద్యుచ్చార్య త్రిగుణం సూత్రం దేయం । తతః కశిపూపబర్హణానిషే

దాస్మత్పితృభ్య ఇతి చతుర్థ్యాక్షతగంధపుష్పధూపదీప సర్వప్రకారక
నైవేద్యతాంబూల దక్షిణాదిభిః పిండపూజాం సవ్యేనాపసవ్యేన వా
కుర్యాత్ । యత్కించిత్పచ్యతే భక్ష్యం భోజ్యమన్నమగర్హితం ।
అనివేద్య న భోక్తవ్యం పిండమూలే కథంచన ॥ ౧ ॥ తతో నమో వః పితర
ఇషే ఇత్యాదిమంత్రైః పిండానుపస్థాయోత్తానహస్తేన పరేతన ఇతి మం
త్రేణ సకృదుక్తేన యుగపత్ప్రవాహయేత్ । తతో దక్షిణాగ్నిహోమ
పక్షేఽగ్నేతమద్యాశ్వమిత్యగ్ని సమీపమాగత్య యదంతరిక్షమితిమం
త్రేణగార్హపత్యోపస్థానం । ఔపాసనే హోమపక్షే గార్హపత్యపద
రహితతన్మంత్రేణోపస్థానం । ఇదం బహ్వృచానామేవ । పాణిహోమే
తు తేషామపి నాస్త్యేవ । వీరం మే దత్తపితర ఇతి మంత్రేణ మధ్యమమేక
పిండం పార్వణద్వయే పిండద్వయమన్వష్టక్యాదౌ మధ్యపిండత్రయమా
దాయ పత్న్యై దద్యాత్ । పత్నీ ఆధత్తపితర ఇతి మంత్రేణ సకృత్పఠితేనైవ
పిండమేకమనేకం వా ప్రాశయేత్ । ఆపస్తంబస్త్వపాం త్వౌషధీనాం రసం
ప్రాశయామి భూతకృతం గర్భం ధత్స్వేతి మధ్యపిడం పత్న్యై ప్రయచ్ఛతి ।
ప్రాశనమంత్రః స ఏవ । యథేహ పురుషో అసదితి పాఠమాత్రం భిద్యతే ।
ఇత్థమేవ శాతీయానాం । ఇదం భార్యాయాః పిండప్రాశనం ప్రజాకామ
త్వ ఏవ । కేచిన్నిత్యమాహుః । భార్యానేకత్వే పిండం విభజ్య ప్రతిపత్ని
మంత్రేణ ప్రాశయేత్ । పార్వణద్వయే పిండద్వయం ద్వాభ్యాం దేయం।
పత్నీబహుత్వే గుణతో వయసా చ యోగ్యాయై పిండో దేయః। బహ్వీనాం
యోగ్యత్వే ఏకస్మిన్దర్శే ఏకస్యై అన్యస్మిన్నపరస్యై ఇతి।పత్నీదుగ్గాన్య
దేశస్థా గుర్విణీ నారీ కాపి వా । తదా తం జీర్ణవృషభశ్ఛాగో వా భోక్తు
మర్హతి ॥ ౧ ॥ ఇతరాజలేక్షిపేత్ । పుత్రాదికామనాభావేక్షిపే
దగ్నౌ జలేపి వా । పిండాంస్తు గోజవిప్రేభ్యో వాయసేభ్యః ప్రదాపయేత్ ॥
౧ ॥ తీర్థశ్రాద్ధే సదా పిండాన్ క్షిపేత్తీర్థే సమాహితః । అథ
పిండోపఘాతే ॥

పిండోపఘాతే.

శ్వసృగాలఖరైః స్పృష్టః పిండో భిన్నః ప్రమాదతః । మార్జారమూషకైః స్పృష్టశ్చాండాలపతితాదిభిః ॥ ౧ ॥ ప్రాజాపత్యంచరేత్స్నాత్వాపునః పిండాన్యథావిధి । పాకాంతరేణ తేనపాకేనవా పిండదానమాత్రంపునఃకార్యంనసర్వశ్రాద్ధావృత్తిరితిసర్వసంమతం । కాకస్పర్శే తునదోషః అథ పిండనిషేధః ॥

పిండనిషేధనిర్ణయః.

వివాహవ్రతచూడాసువర్షమర్ధంతదర్ధకం । సంస్కారేషుతథాన్యేషువృద్ధిమాత్రేచమాసకం ॥ ౧ ॥ పిండదానంమృదాస్నానంనకుర్యాత్తిలతర్పణం । శ్రాద్ధాంగతర్పణం నిత్యతర్పణంచతిలైర్నకార్యమిత్యర్థః । మహాలయేగయాయాంపిత్రోః ప్రత్యబ్దేయస్యకస్యాపిమృతస్య సపిండీషోడశమాసికాంతేషు ప్రేతకృత్యేషు కృతమంగలోపి పిండాన్దద్యాత్ । కేచిత్ భ్రాత్రాదివార్షికేప్యాహుః। పిండయజ్ఞేచ యజ్ఞేచ సపిండ్యాందద్యురేవచ । తథా వికృతావష్టకాదాయత్ర పునః పిండదానవిధిః యత్రవాపూర్వేద్యుః శ్రాద్ధాదౌ పిండపితృయజ్ఞవికృతిత్వం తత్రాపినపిండదాననిషేధఇతిసింధుః । తేనాష్టకాశ్రాద్ధేపిననిషేధఇతిభాతి । అయంచమంగలోత్తరంపిండదానతిలతర్పణనిషేధస్త్రీపురుషసపిండానామితిభాతి । అథపిండోద్వాసనాంతేవికిరోదేయః ॥

వికిరదానమ్.

ఉపవీతీదైవికద్విజసన్నిధౌ సదర్భభువి । అసోమపాశ్చయేదేవాఇతి మంత్రేణసజలయవమన్నంవికిరేత్ । ప్రాచీనావీతీపిత్ర్యద్విజసన్నిధౌ సదర్భభువి । యేఅగ్నిదగ్ధాయే అనగ్నిదగ్ధేతిఋచాసతిలమన్నంవికీర్య । అగ్నిదగ్ధాశ్చయేజీవాయేప్యదగ్ధాఃకులేమమ।భూమౌదత్తేనతృప్యంతుతృప్తాయాంతుపరాంగతిం ॥౧॥ ఇతికాతీయసౌత్రమంత్రేణసతిలజలేనప్లావయేత్ । పిండవద్వికిరోపిసార్వవర్ణికాన్నస్యైవ । కేచిదసోమపాఇతి దైవేవికిరందత్త్వా అసంస్కృతప్రమీతాయేతి పౌరాణమంత్రేణ పిత్ర్యే

దత్త్వాయే అగ్నిదగ్ధాఇత్యృచా పృథగుచ్ఛిష్ట పిండంకుశోపరిదద్యాదిత్యాహుః । హస్తప్రక్షాల్యద్విరాచమ్యాన్యపవిత్రేధృత్వాహరింస్మరేత్ । వికిరంపృథగేవనిష్కాస్యకాకేభ్య ఉత్సృజేదితికాశికా । దేవద్విజహస్తేశివాఆపః సంత్విత్యాదిభిరపో గంధపుష్పయవాన్దత్త్వా భూమౌతేషుత్యక్తేష్వన్యేఽక్షతా ఆశీరర్థందేయాః । ఏవంపిత్ర్యహస్తేష్వపసవ్యేనాపోగంధపుష్పతిలదానాదికృత్వా సవ్యేనాముకగోత్రశర్మాహమభివాదయామి అస్మద్గోత్రంవర్ధతామిత్యాది । కేచిదత్రపిత్ర్యహస్తేగంధతిలాదిదానం సవ్యేనాహుః ॥

ఆశిషః ప్రార్థనాది.

కాతీయాస్తుహస్తేఽక్షతథానాం తేఅక్షయ్యోదకందత్త్వాఅఘోరాః పితరః సంత్విత్యుక్త్వాభివాదనందాతారోనోభివర్ధంతామిత్యాదికమాహుః । ఏవమాశిషోగృహీత్వాక్షతాన్మూర్ధనిధృత్వాస్వయంశివాద్యాదిభిర్వాభోజనపాత్రాణిచాలయిత్వాచామేత్ ।అనుపనీతో నారీచానజాతిశ్చనచాలయేత్ । సవ్యేనదైవేపిత్ర్యేచస్వస్తివాచనం । దేవేభ్యఃస్వస్తిబ్రూత । పితృభ్యోఽముకనామగోత్రాదిభ్యఃస్వస్తీతిబ్రూతేతి। తతః సవ్యాపసవ్యాభ్యాంతత్తదుచ్చారపూర్వకమక్షయ్యోదకదానం। తతోన్యుబ్జపాత్రముత్తానంకృత్వా తతః పరంసర్వముపవీత్యేవ కుర్యాత్ । ద్విజేభ్యఃసకర్పూరతాంబూలాదిదత్త్వా పితృపూర్వకంనామగోత్రాద్యుచ్చార్యదక్షిణాందద్యాత్। అముకశర్మాహమముకనామగోత్రపిత్రాదిస్థానోపవిష్టాయవిప్రాయరజతదక్షిణాంప్రతిపాదయామీత్యాది । దైవేసువర్ణం । అశక్తావుభయత్రయజ్ఞోపవీతందక్షిణా । దక్షిణాః పాంత్విత్యుక్త్వాస్వధాంవాచయిష్యేఇతిపృష్ట్వావాచ్యతామిత్యుక్తేపితృపితామహేత్యాద్యుచ్చార్యస్వధోచ్యతామిత్యుక్త్వాఽస్తుస్వధేతితైరుక్తేపిండసమీపేజలంనిషిచ్యస్వధాసంపద్యంతామితిసంపత్తింవాచయేత్।కాతీయసూత్రేదాతారోభివర్ధంతామిత్యాశిషోర్థం స్వధావాచనం న్యుబ్జ

పాత్రముత్తానీకరణం దక్షిణాదానం చేతి క్రమః । తతో దేవాది ప్రీతిం వాచయిత్వా పిండస్థానేఽక్షతాదికం దత్త్వా సవ్యేనైవ వాజే వాజే ఇతి మంత్రేణోత్తిష్ఠంతు పితరో విశ్వేదేవైః సహేతి యుగపద్దర్భాణ పితృపూర్వం విప్రాన్ ప్రకర్ష విసృజేత్ । ఆమా వాజస్యేతి ప్రదక్షిణీకృత్య తతో దాతారో నోఽభివర్ధంతామిత్యాది వరయాచనం। యేషాం విసర్జనాంతే పిండదానం తేషామాచాంతేషు సౌమనస్యదక్షిణాదికాక్షయ్య స్వధావాచనాంతే దాతారో నోఽభివర్ధంతామిత్యాది । తతః పిండదానాదీతి క్రమః । హిరణ్యకేశీయానాం పిండదానాది ప్రయోగోఽవిస్తృతత్వాన్నోక్తః । విప్రైర్వ్యరేదత్తేస్వాదుమంన । బ్రాహ్మణాసః పితరః ఇతి మంత్రౌ పశేత్ । విప్రాః । ఇహైవ స్తం । ఆయుః ప్రజామితి వదేయుః । ఆశీర్భిర్నందితో విప్రైస్స్వాదాభ్యం గాదినానంతోఽప్యనత్వాఽద్య మేసఫలం జన్మ। మంత్రహీనం। యస్య స్మృత్యేత్యాది విష్ణుస్మరణపూర్వకం కర్మార్పయిత్వా విప్రాన్ క్షమాపయేత్ । అష్టౌపదాన్యనువ్రజ్య దక్షిణీకృత్య చాగతః । దీపం హస్తేన నిర్వాప్య పవిత్రత్యాగపూర్వకం ॥౧॥ పాదశుద్ధిర్ద్వారాచామేదుచ్ఛిష్టోద్వాసనం తతః । బహ్వృచో వైశ్వదేవం తు యథావిధి చరేత్తతః ॥ ౨ ॥ తతస్తు వైశ్వదేవాంతే సభృత్యసుతబాంధవః । భుంజీతాతిథిసంయుక్తః సర్వం పితృనిషేవితం ॥ 3 ॥

శ్రాద్ధశేషభోజనవిచారః.

శ్రాద్ధశేషాన్నం శిష్యాయజ్ఞాతిభ్యశ్చ దేయం । న శూద్రాయ । ద్విజభుక్తావశిష్టం తు శుచిభూమౌ నిఖానయేత్ ।అత్ర పర్వాదౌ నిషిద్ధం మాషాద్యపి భోక్తవ్యం వైధత్వేన నిషేధాప్రవృత్తేరితి కేచిత్ । అనిషిద్ధభోజనేనాపి శ్రాద్ధశేషభోజనవిధిసిద్ధిరిత్యన్యే । శ్రాద్ధశేషభోజనాకరణే దోషః। శ్రాద్ధదినే ఉపవాసనిషేధాచ్ఛ్రాద్ధశేషాభావే పాకాంతరేణ భోజనం । ఏకాదశ్యాదావవఘ్రాణం । యత్రోపవాసో నావశ్యకస్తత్రోక్తం। శ్రాద్ధశేషం దివైవ భోక్తవ్యం న రాత్రౌ । తేన నక్తవ్రతేఽపహ్రిణమేవ ।

శ్రాద్ధావశిష్టభోక్తారస్తే వై నిరయగామినః । సగోత్రాణాం సకుల్యానాం జ్ఞాతీనాం చ న దోషకృత్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మచారియతివిధవానాం నిత్యం నిషిద్ధం । జ్ఞాతిగోత్రసంబంధిభిన్నగృహే శ్రాద్ధశేషభోజనే ప్రాజాపత్యం ప్రాయశ్చిత్తం । యతీనాం వపనం లక్షప్రణవజపశ్చ । గురోర్యోగినో వా శ్రాద్ధశేషం గృహిణో న దోషాయ । న శూద్రం భోజయేత్తస్మిన్ గృహే యత్నేన తద్దినే । శ్రాద్ధశేషం న శూద్రేభ్యః ప్రదద్యాదఖిలేష్వపి ॥ ౧ ॥ ఇతి శ్రీమదనంతోపాధ్యాయసూను కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే పార్వణశ్రాద్ధప్రక్రియా ॥

॥ ౧౭ ॥ అథ శ్రాద్ధదినే వైశ్వదేవనిర్ణయః.

తత్ర తావచ్ఛ్రౌతాగ్నిమతాం బహ్వృచానాం శ్రాద్ధాత్పూర్వం పృథక్ పాకేన వైశ్వదేవః । స్మార్తాగ్నిమతాం నిరగ్నికానాం చ బహ్వృచానాం శ్రాద్ధాంత ఏవ శ్రాద్ధశేషేణ పృథక్ పాకేన వా । కాతీయానాం తు స్మార్తశ్రౌతాగ్నిమతాం శ్రాద్ధీయపాకేన పూర్వమేవ । నిరగ్నికానామంతే శ్రాద్ధశేషేణ పృథక్ పాకేన వా । తైత్తిరీయాణాం తు సాగ్నికానాం సర్వత్రాదౌ వైశ్వదేవః । పంచమహాయజ్ఞాస్త్వంతే । అన్యేషామాదావంతే వేతి వికల్పః । తైత్తిరీయాణామేవ వైశ్వదేవాత్పంచ యజ్ఞా భిన్నాః । సర్వశాఖినాం వృద్ధిశ్రాద్ధే పాకేన క్రియమాణే పూర్వమేవ వైశ్వదేవః । బహ్వృచానామంతే వా పూర్వం వా । ఆమాదినా వృద్ధిశ్రాద్ధే సర్వేషాం పూర్వమంతే వేతి భాతి । నిత్యశ్రాద్ధే పూర్వమేవ । ఏకాదశాహాద్యేకోద్దిష్టేషు సాగ్నిరనగ్నిశ్చ సర్వోఽపి శ్రాద్ధశేషం ద్విజాధీనం కృత్వా పాకాంతరేణైవ వైశ్వదేవాది కుర్యాత్ ॥

॥ ౧౮ ॥ అథ నిత్యశ్రాద్ధమ్.

వార్షికాది శ్రాద్ధదినే శ్రాద్ధాత్పశ్చాత్తేనైవ పాకేన పాకాంతరేణ వా నిత్యశ్రాద్ధం కార్యం । నిత్యశ్రాద్ధీయ సర్వదేవతానాం ప్రథమశ్రాద్ధే ప్రవేశప్రసంగసిద్ధిరేవ । తథా చ దర్శాదిషు మహాలయాష్టకాదిషు నిత్య

శ్రాద్ధలోప ఏవ । ఏతచ్చ దేవహీనం దర్శవత్ షట్ దైవతం ద్వావేకం వా
విప్రం నిమంత్ర్య దేశకాలాన్ననియమహీనం పునర్భోజనబ్రహ్మచర్యాది
కర్తృభోక్తృనియమరహితం యాదృశతాదృశేనైవ నిషిద్ధాన్నేనది
వైవ రాత్రౌ ప్రహరపర్యంతం వా కార్యం। స్వస్యాశక్తౌ పుత్రాదినా సూతకే
దర్శాదివల్లోపః । వృద్ధ్యుత్తరం మండపోత్థానావధి సపిండైర్న కార్యం।
నిత్యవైశ్వదేవాంతర్గతపితృయజ్ఞోత్తరం మనుష్యయజ్ఞాత్ప్రాగేవ భాతి।
తత్ర దర్శవత్ షట్ పితౄన్దేవహీనానుచ్చార్య నిత్యశ్రాద్ధం కరిష్యే ఇతి।
శిష్యాదిశ్చేద్యజమానస్య పితృపితామహేత్యాద్యుచ్చార్య సంకల్ప
యేత్ । పితౄణామిదమాసనమిత్యాసనం । నిత్యశ్రాద్ధే క్షణః క్రియ
తామితి క్షణః । పూర్వోచ్చారితాః పితరః అయం వో గంధ ఇత్యేవం
గంధాదిభిర్విప్రమభ్యర్చ్య వర్తులే చతురస్రే వా మండలే పాత్రేఽన్నం
పరివిష్య పృథ్వీ తే పాత్రమిత్యాది బ్రహ్మార్పణాంతం దర్శవత్ । భోజ
నాంతే దక్షిణాం దత్త్వాశవాదత్త్వా నమస్కారేణ విసర్జయేత్ । విప్ర
స్యాన్నాదేర్వాఽభావే యథాశక్త్యన్నముద్ధృత్య షోఢా విభజ్యాస్మత్పితృ
పితామహేత్యాది చతుర్థ్యంతషట్ దేవతా ఉచ్చార్యేదమన్నం స్వధా
నమ మేతి త్యజేత్ । తదన్నం విప్రాయ గోభ్యో వా దేయం జలాదౌ వా త్యా
జ్యం । అన్నత్యాగస్యాపి లోపే ఆచర్షస్న్రమరుత ఇతి ఋచో దశ వా
రం జపేత్ । ఇతి నిత్యశ్రాద్ధవిధిః ॥

॥ ౨౦ ॥ అథ శ్రాద్ధానుకల్పాః.

అనేకవిప్రాలాభే దైవస్థానే సాలగ్రామాదికం స్థాపయిత్వైకవిప్రే
పిత్రాదిత్రయం మాతామహాదిసహిత దేవతాషట్కం చావాహ్య సర్వం
శ్రాద్ధం కార్యమిత్యుక్తం । సర్వథా విప్రాలాభే దర్భవటుః శ్రాద్ధమిత్యా
ద్యప్యుక్తం ॥

॥ ౨౧ ॥ అథామశ్రాద్ధమ్.

తత్ర కేనచిత్సంకటేన పాకాసంభవే జాతకర్మణి చ గ్రహణనిమిత్తక
శ్రాద్ధే చామశ్రాద్ధం కార్యం । సపిండనశ్రాద్ధం మాసికం ప్రతివార్షికం

మహాలయాష్టకాన్వష్టకాది శ్రాద్ధం చామేన న కార్యం । శూద్రస్య తు ద
శాహపిండాది శ్రాద్ధమాత్రమామేన । న కదాపి పాకేన । తత్ర పితౄ
నుద్దిశ్యాముక శ్రాద్ధం సదైవం సపిండమామేన హవిషా కరిష్య ఇతి సంకల్పః।
అన్యః ప్రయోగః పూర్వోక్త ఏవ । పాకప్రోక్షణస్థానే ఆమప్రోక్షణం ।
ఆవాహనే ఉశంతస్త్వేతిమంత్రే హవిషే అత్తవే ఇత్యత్ర హవిషే స్వీకర్త
వే ఇత్యూహః । భస్మమర్యాదాంతం ప్రాగ్వత్ । విప్రహస్తే ఘృతతండులై
రగ్నౌకరణం । అన్నాచ్చతుర్గుణం ద్విగుణం సమం వా తత్తదామం
పాత్రేషు సంస్థాప్య పాణిహోమశేషం పిండార్థం సంస్థాప్య పాత్రేషు
దత్త్వా పృథ్వీతే పాత్రమిత్యాది । ఇదమామం హవ్యం కవ్యమిత్యాది ।
ఇదమామమమృతరూపం స్వాహేత్యాది యథా ధర్మణమధ్వేత్యం ప్రా
కృతం । యథాసుఖం జుషధ్వమిత్యస్యాపోశనప్రాణాహుతితృప్తి
ప్రశ్నానాం లోపః । సంపన్నవాచనాంతేన్న శేషప్రశ్న లోపః । సర్వ
మతేతండులైః సక్తుభిర్వా పిండదానం। కేచిద్గృహసిద్ధాన్నేన పాయసేన వా
పిండానాహుః । ఏవం విప్రసమీపే పిండదానాంతే నమో వః పితర ఇషే
ఇత్యత్రోపస్థానమంత్రే ఇషేస్థానే ఆమద్రవ్యాయేత్యూహః। పిండోద్వా
సనాంతే పిండజాతీయద్రవ్యేణ వికిరదానం । ఆమశ్రాద్ధే స్వస్తీతి బ్రూ
తేతి వర్జ్యం । వాజే వాజే ఇతి మంత్రే తృప్తాయాతేతి స్థానే తప్స్యర్థ
యాతేత్యూహః । తతః ప్రాగ్వచ్ఛేషం సమాపయేత్ ॥

హిరణ్యశ్రాద్ధం.

ఆమశ్రాద్ధం ద్విజైః పూర్వాహ్ణే కార్యం । శూద్రైరపరాహ్ణ ఏవ ।
ఆమాన్నాభావే హిరణ్యశ్రాద్ధమప్యేవమేవ । సంకల్పాదౌ సర్వత్ర హిర
ణ్యపదమామపదస్థానే యోజ్యం ఆమవద్ధేమప్రోక్షణం । అత్తవ ఇత్యాది
మంత్రత్రయోహః ప్రాగ్వదేవ । తండులాదిభిర్హస్తేఽగ్నౌకరణం ।
హిరణ్యమన్నాదష్టగుణం చతుర్గుణం ద్విగుణం సమం వా దేయం ।
హిరణ్యశ్రాద్ధే దక్షిణాస్త్యేవ । శ్రాద్ధీయమామం హేమ వా ద్విజదత్తం

యథేష్టంవినియోజ్యం । శూద్రదత్తంతుభోజనాదన్యత్రవినియోజ్యం ।
శ్రాద్ధీయామేనపంచయజ్ఞాః శ్రాద్ధంచనకార్యం । హేమశ్రాద్ధేఆమ
శ్రాద్ధేచపిండదానవికల్పాత్సాంకల్పికవిధినాప్యేతద్ద్వయం । సాంకల్పి
కేచనమంత్రకావాహనార్ఘ్యాగ్నౌకరణపిండదానవికిరాక్షయ్యస్వధా
వాచనప్రశ్నత్యే తత్సప్తకంవర్జ్యం । తత్రాముకశ్రాద్ధమామేనహ
విషాహిరణ్యేనవాసాంకల్పవిధినాకరిష్య ఇతిసంకల్పః । శూద్రగృహేఽ
న్యదీయమపిక్షీరాద్యపినభక్ష్యం । కిముతతదీయమామాది తద్గృహే
పక్వాన్నభక్ష్యమితి । తస్మాచ్ఛూద్రాల్లబ్ధం ద్విజగృహేపక్వాభక్ష్యం ।
ఇత్యామశ్రాద్ధహేమశ్రాద్ధవిధిః ॥

॥ ౨౨ ॥ అథ పక్వాన్నద్రవ్యకసాంకల్పికశ్రాద్ధవిధిః.

తత్రయేషుసంక్రాంతి యుగమన్వాదిషువృద్ధ్యుత్తరకాలికదర్శాది
షువాపిండదానంనిషిద్ధంతత్రసర్వత్రసాంకల్పికవిధిః।యశ్చపిండదానాది
బహువిస్తృతం శ్రాద్ధమనుష్ఠాతుమశక్తః సోపిసాంకల్పికంకుర్యాత్ ।
తద్యథా। అముకంశ్రాద్ధంసాంకల్పికవిధినాన్నేనహవిషాకరిష్యేఇతిసంక
ల్ప్యతృతీయక్షణదానాన్తంపూర్వవత్కృత్వార్ఘ్యదానసమంత్రకావా
హనంచవర్జయేత్। దేవానావాహయామీతిపితౄనావాహయామీ
త్యేవావాహ్యగంధాదిపూజనాది భస్మమర్యాదాంతేఽగ్నౌకరణంవర్జ
యిత్వాపరివేషణాది సంపన్నవచనాంతె ఉత్తరాపోశనంవికిరపిండదాన
వర్జమక్షయ్యవచనాంతం కృత్వా స్వధాంవాచయిష్యే స్వధోచ్య
తామితివాక్య రహితంసర్వం పూర్వవత్సమాపయేత్ । ఇతిసాంక
ల్పిక ప్రయోగః ॥

॥ ౨౩ ॥ అథాన్యేప్యనుకల్పాః.

తత్రద్విజాద్యభావె దర్భవటువిధానేన పిండదానమాత్రముక్తం ।
అథవాద్రవ్య విప్రయోరభావె పక్వాన్నస్య పైతృక సూక్తేనహోమః
కార్యః। యద్వా శ్రాద్ధదినేప్రాప్తెభవేన్నరశనఃపుమాన్।కించిద్దద్యాదశ
క్తొవాఉదకుంభాదికంద్విజే ॥౧॥ తృణానివాగవెదద్యాత్పిండాన్వాప్య
థనిర్వపేత్ ।తిలదర్భైఃపితౄన్వాపితర్పయేత్స్నానపూర్వకం ॥౨॥ అథ

వాతృణభారంవహేత్ । ధాన్యంవాతిలాన్వాస్వల్పాందక్షిణాంవాద్విజా
యదద్యాత్ ।అథవాసంకల్పాదిసర్వశ్రాద్ధప్రయోగంపఠేత్ । సర్వా
భావెవనంగత్వోర్ధ్వబాహుః స్వకక్షందర్శయన్నిదంపఠేత్ ।నమేఽ
స్తివిత్తంనధనంనచాన్యచ్ఛ్రాద్ధోపయోగిస్వపితౄన్నతోస్మి । తృప్యంతు
భక్త్యాపితరోమయైతౌభుజౌకృతౌవర్త్మనిమారుతస్య ॥౧॥ ఇతి । ప్రభా
సఖండేఽన్యేపిమంత్రాఉక్తాః । ఇత్యనుకల్పాః ॥

॥ ౨౪ ॥ అథశ్రాద్ధభోజనెప్రాయశ్చిత్తాని.

దర్శశ్రాద్ధెషట్ప్రాణాయామాః । మహాలయాదిశ్రాద్ధేషుత్రివ
ర్షోర్ధ్వంప్రతివార్షికేషుచషట్ప్రాణాయామాః । గాయత్ర్యాదశ
కృత్వోఽభిమంత్రితస్యజలస్యపానంవాఏవమన్యేష్వప్యనుక్తప్రాయశ్చిత్త
శ్రాద్ధేషూక్తజలపానమేవ।వృద్ధిశ్రాద్ధేప్రాణాయామత్రయం।జాతకర్మాది
చూడాంతసంస్కారాంగవృద్ధిశ్రాద్ధేసాంతపనకృచ్ఛ్రం । జాతకర్మాంగ
శ్రాద్ధేచాంద్రాయణంవాఅన్యసంస్కారాంగశ్రాద్ధేఉపవాసః। సీమంత
సంస్కారేతత్సంస్కారాంగశ్రాద్ధేచచాంద్రాయణం । ఆపదిదశాహాం
తర్నవసంజ్ఞకశ్రాద్ధేషుఏకాదశాహేచశ్రాద్ధెభోజనేప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం।
ద్వాదశాహికసపిండీశ్రాద్ధేఊనమాసేచపాదోనకృచ్ఛ్రః । ద్వితీయమా
సికత్రైపక్షికోనషాణ్మాసికోనాబ్దికేష్వర్ధకృచ్ఛ్రః । అన్యమాసికేషు
ప్రథమాబ్దికేవర్షాంతసపిండశ్రాద్ధేచ పాదకృచ్ఛ్రః । ఉపవాసోవా ।
గురవేద్రవ్యందాతుంశ్రాద్ధభోజనెసర్వతోర్ధార్థం । జపశీలేతదర్ధం ।
అనాపద్యూనమాసాన్తేషుచాంద్రాయణంప్రాజాపత్యంచ । ద్విమాసా
ద్యుక్తచతుర్షుపాదోనకృచ్ఛ్రః । త్రిమాసాదిషుపూర్వోక్తేష్వర్ధకృ
చ్ఛ్రః।ప్రథమాబ్దికేపాదోనకృచ్ఛ్రః।ద్వితీయతృతీయాబ్దికేఏకోపవాసః।
క్షత్రియశ్రాద్ధే ఏతద్ద్విగుణం । వైశ్యశ్రాద్ధేత్రిగుణం । శూద్రశ్రాద్ధే
సర్వత్రచతుర్గుణం । చాండాలవిషజలసర్పపశ్వాది హతపతితక్లీబాది
నవశ్రాద్ధేచాంద్రాయణం।ఏకాదశాహాంతంపరాకశ్చాంద్రశ్చ। ద్వాద

శాహోదాపరార్కః । ద్విమాసాదిచతుర్మాసాంతికృచ్ఛ్రః । అన్యమాసికేషు కృచ్ఛ్రాః । ఆబ్దికే పాదః అభ్యాసే సర్వత్ర సర్వం ద్విగుణం । ఆమహేమశ్రాద్ధే సాంకల్పికే చ తత్తదుక్తప్రాయశ్చిత్తార్ధం । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పూర్వోక్తప్రాయశ్చిత్తం కృత్వోపవాసత్రయం ప్రాణాయామశతం ఘృతప్రాశనం చాధికం చరేత్ । అనాపది ద్విగుణం చరేత్ । దర్శాదౌ గృహీవదేవ । బ్రహ్మచారిణశ్చౌలసంస్కారే భోజనే కృచ్ఛ్రః సీమంతే చాంద్రం । అన్యేషూపవాసః । ఏకాదశాహశ్రాద్ధభోజనే చాంద్రం పునః సంస్కారశ్చేతి హేమాద్రిః ॥

॥ ౨౬ ॥ అథ క్షయాహశ్రాద్ధేవిశేషః.

తత్ర యస్య పిత్రాదేర్మరణం యన్మాసే యత్పక్షే యత్తిథౌ తద్దినం తస్య మృతాహః తత్ర పిత్రాదిత్రిదైవత్యం వార్షికశ్రాద్ధం పురూరవార్ద్రవదేవసహితం కార్యం । న చాత్ర సపత్నీకత్వం పిత్రాదీనాం । నాప్యత్ర మాతామహాదిత్రయం । అత్ర తిథిద్వైధనిర్ణయో రాత్రావపి కార్యత్వం గ్రహణాదినే తత్త్వప్రాప్తౌ నిర్ణయో మలమాసాదినిర్ణయో దర్శాదినే తత్ప్రాప్తౌ నిర్ణయః శుద్ధిశ్రాద్ధనిర్ణయశ్చ శ్రాద్ధకాలనిర్ణయప్రసంగేన పూర్వోక్తోఽనుసంధేయః । పారణే మరణే చైవ తిథిస్తాత్కాలికీ మతేతి వచనాత్ । మరణకాలిక తిథేరపరాహ్ణాదివ్యాప్త్యాబ్దిక శ్రాద్ధనిర్ణయో జ్ఞేయః । పిత్రోః ప్రథమాబ్దికశ్రాద్ధం విభక్తైర్భ్రాతృభిః పృథక్కార్యం । అవిభక్తత్వే జ్యేష్ఠేనైవ । మాతృమృతాహే మాత్రాదిత్రిదైవత్యం శ్రాద్ధం । మాతాపిత్రోర్మృతాహైక్యే పూర్వం పితుః శ్రాద్ధం కృత్వా స్నాత్వా మాతుః శ్రాద్ధం కార్యం । ఏవమేకదినే పిత్రోర్మరణేన మాతుర్భర్త్రా సహ దాహకరణేపి జ్ఞేయం । సహగమనే త్వేకమేవ పాకం కృత్వా పితృమాతృపార్వణద్వయయుతం శ్రాద్ధం । షట్పిండా అర్ఘ్యాశ్చ విశ్వేదేవాస్తు న భిన్నాః । సహగమనే సువాసినీమరణే చ విప్రపత్న్యై సువాసినీమధికాం భోజయేత్ । సువాసిన్యై కుంకుమాది స్త్ర్యలంకారాన్ దద్యాత్ । సర్వత్ర స్త్రీ-

ణాం శ్రాద్ధే వస్త్రయజ్ఞోపవీత గంధాదికమేవ విప్రేభ్యో దేయం న కుంకుమాది । ఏవం సాపత్న్యమాతుర్మాతామహ తత్పత్న్యోర్మాతులస్య పితృవ్యతత్పత్న్యోర్భ్రాతుః శ్వశ్రూశ్వశురయోర్గురోః పితృష్వసుర్మాతృష్వసుర్భార్యాయా భర్తుర్భగిన్యాదేశ్చ తేషామపుత్రత్వే పార్వణవిధినైవ ప్రతివార్షికం శ్రాద్ధం కార్యం । కేచిత్పితృమాతృమాతామహమాతామహీవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామేకోద్దిష్టవిధానేనైవేత్యాహుః । అత్ర దేశాచారానుసారేణ వ్యవస్థా । పిత్రాదివార్షికదినే పితృవ్యాదివార్షికప్రాప్తౌ స్వయం పిత్రాదిశ్రాద్ధం కార్యం పితృవ్యాదిశ్రాద్ధం తు పుత్రశిష్యాదిద్వారా కార్యం దినాంతరే వా స్వయం కార్యం । సన్న్యాసినోఽప్యాబ్దికాది పుత్రైః కుర్యాత్పార్వణం । ప్రథమే వర్షే వర్షాంతసపిండనపక్షే మృతాహాత్పూర్వదినే సపిండనమాబ్దపూర్తిశ్రాద్ధం చ కృత్వా పరేద్యుర్వార్షికం కార్యం ॥

॥ ౨౭ ॥ అథ క్షయాహాజ్ఞానే నిర్ణయః.

యస్య మృతస్య దేశాంతరమరణాదినా మాసోఽజ్ఞాయతే తిథిర్జ్ఞాయతే తేన తస్య తన్మాసే దర్శే శుక్లైకాదశ్యాం కృష్ణైకాదశ్యాం వా ప్రతివార్షికశ్రాద్ధం । మృతతిథిర్జ్ఞాతా మాసో న జ్ఞాతస్తదా మార్గశీర్షే మాఘే వా భాద్రే వాఽఽషాఢే వా తత్తిథౌ వార్షికం । తిథిమాసయోరజ్ఞానే యద్దినే దేశాంతరం ప్రస్థితస్తన్మాసదివసౌ గ్రాహ్యౌ । ప్రస్థానదినాదేరజ్ఞానే మృతవార్తాశ్రవణతిథిమాసౌ । ప్రస్థానవార్తాశ్రవణయోర్ద్వయోరజ్ఞానే తిథేరజ్ఞానే తన్మాసే దర్శాద్యా । ప్రస్థానాదిమాసవిస్మరణే తిథిస్మరణే మార్గశీర్షాదిషూక్తచతుర్షు తత్తిథౌ వార్షికం । మరణతచ్ఛ్రవణప్రస్థానానాం దినమాసయోరజ్ఞానే మాఘస్య మార్గస్య వా దర్శే శ్రాద్ధం । ద్వాదశాదివర్షప్రతీక్షోత్తరం ప్రతికృతిదాహే దాహదినే వార్షికాది ॥

॥ ౨౮ ॥ అథ శ్రాద్ధవిఘ్ననిర్ణయః.

నిమంత్రణోత్తరం విప్రస్యసూతకే మృతకేవా ప్రాప్తే ఆశౌచంనని మంత్రణంచద్వితీయక్షణరూపంసమంత్రకంగ్రాహ్యంనలౌకికమితిభాతి । కర్తుస్తుపాకపరిక్రియోత్తరమాశౌచాభావః ॥

ఆశౌచజ్ఞానే.

పాకపరిక్రియాచసమంత్రకం పాకప్రోక్షణ మిత్యాహుః । కర్తుర్గృహే భోజనారంభోత్తరం జననేమరణేవా భోజనశేషంత్యక్త్వాపరకీయజలేనాచామేత్ । మమతుప్రతిభాతిసర్వస్యాప్యాశౌచాపవాదస్యానన్యగతివిషయత్వాత్సంకటాభావే పాకపరిక్రియోత్తరమపికర్తురాశౌచేతదంతేశ్రాద్ధం । భోక్తుస్తు భోజనారంభాత్ప్రాగాశౌచజ్ఞానేఽన్యోనిమంత్రణీయః । భోజనారంభోత్తర మాశౌచేతుకర్త్రా తత్రైవశ్రాద్ధం సమాపనీయం । భోక్తౄణాంతుభోజనాంతే ఆశౌచప్రకరణే వక్ష్యమాణం ప్రాయశ్చిత్తంకార్యం। సంకటేతుపూర్వోక్తమితియుక్తంచేత్ గ్రాహ్యం। అథ సింధౌపాకోత్తరమాశౌచాభావవచనస్య కర్తృమాత్రపరత్వాద్భోక్తుః ప్రాయశ్చిత్తమాశౌచంచోక్తం । తద్యథా । బ్రాహ్మణస్యాశౌచేశ్రాద్ధే సకృత్కామతోఽన్నభోజనే సాంతపనకృచ్ఛ్రం । అభ్యాసేమాసంకృచ్ఛ్రంచరేత్ అజ్ఞానాద్విప్రాదీనాం జ్ఞాతాశౌచానామన్నభక్షణే ఏకాహంత్ర్యహంపంచాహం సప్తాహం క్రమేణాభోజనమంతే పంచగవ్యాశనంచ । అభ్యాసేద్విగుణం । ఆశౌచంతుబ్రాహ్మణాదీనామాశౌచేయః సకృదేవాన్నమశ్నాతితస్యతావదాశౌచంయావత్తేషామాశౌచంతదంతే ప్రాయశ్చిత్తంకుర్యాదితి విష్ణూక్తంజ్ఞేయం । శ్రాద్ధకాలేఽన్యకాలేచైతత్సమమేవేతిజ్ఞేయం । దాతృభోక్తృభ్యాముభాభ్యామాశౌచంనజ్ఞాతంచేన్నదోషఃఆశౌచమధ్యేశ్రాద్ధదినప్రాప్తావాశౌచాంతే ఏకాదశాహేకార్యం । ఏకాదశాహేమలమాసేచేన్మలేపికార్యం ॥

శ్రాద్ధదినాతిక్రమే.

తత్రాతిక్రమేశుద్ధమాసే । ఏతన్మాసికే ప్రతివార్షికేచజ్ఞేయం । దర్శాదీనాంతుపంచమహాయజ్ఞాదివల్లోపఏవనాశౌచాంతేకర్తవ్యత్వం నాపిప్రాయశ్చిత్తం । ఆశౌచంవినాదర్శాదీనాం లోపేప్యుపవాసాదిరూపం ప్రాయశ్చిత్తమేవనకాలాంతరేనుష్ఠానం । ఏకాదశాహేఽసంభవేఽమావాస్యాయాం శుక్లకృష్ణైకాదశ్యోర్వావార్షికం । మాసికంచోదకుంభంచయద్యదంతరితంభవేత్। తత్తదుత్తరసాతంత్ర్యాదనుష్ఠేయం ప్రచక్షతే ॥ ౧ ॥ కేచిదాబ్దికమప్యంతరితందర్శాదికాలాసంభవేఽగ్రిమమాసేతత్తిథౌకార్యమిత్యాహుః । ఆశౌచేతరవ్యాధ్యాదివిఘ్నవిస్మృతౌచైవమేవ । కేచిద్వ్యాధ్యాదివిఘ్నేపుత్రాదినాతద్దినఏవాన్నేనాబ్దికమాహుః । అథ భార్యారజోదోషే ॥

భార్యారజోదోషే.

తత్రదర్శయుగాదిమన్వాద్యష్టకాన్వష్టకాదిశ్రాద్ధానిపాకకర్త్రంతరసత్త్వేఽన్నేనతద్దినే కార్యాణ్యన్యథామాదిద్రవ్యేణ కాలాదర్శేఽదర్శశ్రాద్ధంపంచమేహనీతిపక్షాంతరమాహ । సకృన్మహాలయస్తుదర్శేభార్యారజసిముఖ్యకాలాతిక్రమభియాతత్రైవకార్యః । ఏవమాశ్వినశుక్లపంచమ్యంతకాలేప్యూహ్యం । అష్టమ్యాదౌసకృన్మహాలయో భార్యారజోదోషేనకార్యః। కాలాంతరసత్వాదిత్యాదిమహాలయప్రకరణోక్తమనుసంధేయం । ప్రత్యాబ్దికం మాసికంచరజోదోషేపితద్దినఏవకార్యమిత్యేకః పక్షః పంచమేహనికార్యమిత్యపరః । పక్షద్వయేపిగ్రంథసంమతిః శిష్టాచారసంమతిశ్చ । భార్యాంతరసత్వేతద్దినఏవేతిసర్వసంమతం। తద్దినేకరణపక్షేశ్రాద్ధకాలే రజస్వలాదర్శనాదికం వర్జ్యం । తేనతాదృశగృహేసంభవే యోగ్యపాకకర్తృసంభవేచ పంచమేహనీతిపక్షః శ్రేయాన్ । అపుత్రాస్త్రీరజోదోషేభర్తురాబ్దికం పంచమేహనికుర్యాన్నత్వన్యద్వారాతద్దినే । అథపతిముద్దిశ్యాగ్నిప్రవేశే ।

పతిముద్దిశ్యాగ్నిప్రవేశే.

తత్ర సహగమనమేవ విప్రాణాం । క్షత్రియాదేస్తు సహగమనమనుగమనంచ । ఏకచిత్యారోహణదంపత్యోః సహైవమంత్రవద్దాహః సహగమనం । భర్తుః సమంత్రకదాహోత్తరం పృథక్ చితావగ్నిప్రవేశోనుగమనం । తత్రోభయత్రాపి తిథైక్యే ఏవ తంత్రేణ పాకాదికృత్వా దర్శవత్ షట్ పిండషడర్ఘ్యవిప్రభేదయుతం పితృపార్వణవిశిష్టమాతృపార్వణశ్రాద్ధం కార్యం । విశ్వేదేవాస్తు సభిన్నా భిన్నా వా । తిథిభేదేపి శ్రాద్ధదినైక్యే ఏవమేవ । తిథిభేదాచ్ఛ్రాద్ధదినభేదే తు వార్షికాదిపృథగేవ కార్యం । కేచిత్తు సహగమనే తిథిభేదేపి భర్తుః క్షయాహశ్రాద్ధదినే ఏవ పత్న్యాః శ్రాద్ధం నతు దినాంతర ఇత్యాహుస్తదల్పకాలవ్యవధానే జ్ఞేయం నతు ద్విత్ర్యాదితిథివ్యవధానే ।

॥ ౨౮ ॥ అథ శ్రాద్ధసంపాతే నిర్ణయః.

తత్ర పిత్రోర్మృతాహైక్యే పూర్వం పితుః శ్రాద్ధం తతః పాకభేదేన మాతురిత్యుక్తం । గృహదాహాదినా సపిండానాం యుగపన్మరణే సంబంధసామీప్యక్రమేణ శ్రాద్ధాని పాకభేదేన పృథక్కుర్యాత్ । పృథక్పాకేన భిన్నశ్రాద్ధాశక్తౌ తంత్రేణ పాకం కృత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్పృథక్ పృథక్ । క్రమేణైకదినమరణే మరణక్రమేణ । తత్రైకదిన ఏకత్రయాణాం శ్రాద్ధాని కుర్యాత్ । వార్షికశ్రాద్ధత్రయప్రాప్తౌ శ్రాద్ధద్వయం స్వయం కుర్యాత్ । తృతీయాదిశ్రాద్ధాదినా కారయేద్దినాంతరే వా కుర్యాత్ పిత్రోః సపిండస్య చ సంపాతే తూక్తం । శ్రాద్ధం కృత్వా తు తస్యైవ పునః శ్రాద్ధం తద్దినే । నైమిత్తికం తు కర్తవ్యం నిమిత్తోత్పత్త్యనుక్రమాత్ ॥౧॥ తథా షణ్ణవతిశ్రాద్ధేషు సమానదేవతాకత్వే తంత్రేణ శ్రాద్ధాని । అధికదేవతాకత్వే పృథక్ శ్రాద్ధాని । వార్షికమాసికోదకుంభశ్రాద్ధేషు నిత్యశ్రాద్ధం దర్శశ్రాద్ధం చ దేవతానాం భేదాత్పృథక్కార్యం । మహాలయే తీర్థశ్రాద్ధే దర్శాదిషణ్ణవతిషు చ నిత్యశ్రాద్ధస్య ప్రసంగసిద్ధిః । మాసికేనోదకుంభశ్రాద్ధస్య ప్రసంగసిద్ధిః । తత్ర ప్రసంగసిద్ధిస్థలే దర్శాదికం ప్రసంగిశ్రాద్ధ

మేవసంకల్పపూర్వం సాంగమనుష్ఠేయం । ప్రసంగసిద్ధం తు నిత్యాదికం ససంకల్పాదావుచ్చార్యమితి లోపావరపర్యాయ ఏవ ప్రసంగసిద్ధిపదేనోచ్యతే । తంత్రసిద్ధౌ తు ప్రకారద్వయం భాతి । దర్శవ్యతీపాతశ్రాద్ధయోస్తంత్రానుష్ఠానపక్షే పురుషానుద్దిశ్య దర్శశ్రాద్ధం వ్యతీపాతశ్రాద్ధం చ తంత్రేణ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య దర్శపాతశ్రాద్ధయోః దేవార్థే క్షణః కరణీయ ఇతి ద్వైదైవనిమంత్ర్య దర్శపాతశ్రాద్ధయోః పిత్రాద్యర్థే క్షణః కరణీయ ఇతి వర్గద్వయార్థం విప్రద్వయాదికం నిమంత్ర్యైకమేవ శ్రాద్ధం కార్యమిత్యేకః ప్రకారః అథవా పూర్వవత్సంకల్ప్య ద్వైవతం తంత్రేణైకమేవ విప్రం నిమంత్ర్య షోడశమాసికతంత్రవత్ దర్శశ్రాద్ధే క్షణః కరణీయ ఇతి దర్శవిప్రనిమంత్రణానంతరం వ్యతీపాతశ్రాద్ధే క్షణ ఇతి విప్రాంతరం నిమంత్ర్య విప్రచతుష్టయాదియుతం పాతశ్రాద్ధే పిండాభావాత్ షడర్ఘ్య పిండయుతం శ్రాద్ధమేకస్మిన్నేవ పాకే న కార్యమిత్యపరః ప్రకారః । ఏవం త్రిచతురాదిశ్రాద్ధానాం తంత్రేణోహ్యం అత్ర పక్షద్వయే విచార్యతరపక్షః సద్భిరనుష్ఠేయః । మయా తు సపిండకేన దర్శశ్రాద్ధేనాపిండకస్య వ్యతీపాతాదిశ్రాద్ధస్యైకదేవతాకస్య ప్రసంగసిద్ధిరేవ సతాం ప్రసిద్ధిస్తత్రోదాహరణం తు పాతసంక్రాంత్యాదిరిత్యుక్తం । యత్తు ష్టక్యేన పితృమాతృవార్షికమాసికయోః ప్రసంగసిద్ధిరిత్యుక్తం తన్మహాలయేన వార్షిక సిద్ధ్యాపత్త్యా బహుగ్రంథవిరుద్ధం । యత్ర చ దర్శవార్షికశ్రాద్ధాదౌ దేవతాభేదాచ్ఛ్రాద్ధభేదస్తత్ర । నిమిత్తానియతిశ్చాత్రపూర్వానుష్ఠానకారణమితి వాక్యాత్ । పూర్వం వార్షికం తతో దర్శః । యత్సర్వాప్రస్వైకరూప్యేణైకదానప్రసక్తిరత్వనియతనిమిత్తకం వార్షికం మాసికం వా పూర్వం కార్యమితి వాక్యార్థః । వార్షికమాసికాదీనాం సంపాతే పితృపూర్వకత్వం సంబంధసామీప్యాదికం చానుపదమేవోక్తం । దర్శమహాలయయోః సంపాతే పూర్వం మహాలయస్తతో దర్శః । దర్శే వార్షికమహాలయయోః ప్రాప్తౌ పూర్వం వార్షికం తతో మహాలయస్తతో దర్శ ఇతి త్రయం పాకభేదేన । విస్తరో మహాలయ

ప్రకరణే । తథా కామ్యతంత్రేణ నిత్యస్య తంత్రేణ శ్రాద్ధస్య సిద్ధ్యతి । అథ సంక్రాన్త్యయనద్వయవిషువద్వయయుగాదిమన్వాదిభాద్రకృష్ణత్రయోదశీశ్రోత్రియాగమనప్రయుక్తమఘాభరణీమఘాయుతత్రయోదశీవైధృతివ్యతీపాతోపరాగపుత్రోత్పత్తినిమిత్తకాలభ్యయోగనిమిత్తకశ్రాద్ధాని ప్రోష్ఠపదీభిన్నసర్వపౌర్ణమాసీ శ్రాద్ధానిచైతాని శ్రాద్ధానిపిండరహితాని సాంకల్పవిధినా కార్యాణి । ఏషు దర్శవత్ షట్ పురుషోద్దేశః । తేనైషామేకకాలసంపాతే తంత్రేణసిద్ధిః । నిత్యశ్రాద్ధస్య ప్రసంగసిద్ధిః । ఉపరాగశ్రాద్ధస్య భిన్నకాలత్వే పృథగనుష్ఠానం ఉపరాగశ్రాద్ధేన సంక్రాంతి దర్శాదిశ్రాద్ధానాం ప్రసంగసిద్ధిరితి ప్రథమపరిచ్ఛేదే ముక్తాంతరముక్తం పుత్రోత్పత్తినిమిత్తకశ్రాద్ధస్య సపదేవతాకత్వాత్పృథగనుష్ఠానం । తచ్చ హేమ్నైవకార్యం । నత్వామేననాప్యన్నేనేతి । ఇతి శ్రాద్ధసంపాతే నిర్ణయః ॥

॥ ౨౧ ॥ అథ తిలతర్పణమ్.

తచ్చ యచ్ఛ్రాద్ధీయావంతః పితరస్తర్పితాస్తావత్పితృగణోద్దేశేన తచ్ఛ్రాద్ధాంగత్వేన తిలైస్తర్పణంకార్యం। తత్ర కాలనియమః। పూర్వం తిలోదకందత్వా ప్రత్యబ్దే తు పరేహని । ఇత్యాది । తదయంనిష్కర్షః । దర్శశ్రాద్ధే శ్రాద్ధాత్పూర్వంశ్రాద్ధాంగతిలతర్పణం। తత్ర విప్రనిమంత్రణోత్తరంపాకారంభోత్తరంవా బ్రహ్మయజ్ఞకరణే బ్రహ్మయజ్ఞాంగనిత్యతర్పణేనైవదర్శాంగతిలతర్పణస్యసిద్ధిః। తతః పూర్వం వైశ్వదేవోత్తరం వా బ్రహ్మయజ్ఞకరణే శ్రాద్ధీయషట్ పురుషోద్దేశేనశ్రాద్ధాంగతర్పణం కృత్వా శ్రాద్ధారంభః కార్యః । ప్రత్యాబ్దికంసర్వపితృతర్పణంతు బ్రహ్మయజ్ఞకాలే కార్యం। ఏవంయుగాదిమన్వాదిసంక్రాంతిపౌర్ణమాసీవైధృతివ్యతీపాతశ్రాద్ధేషుదర్శవత్పూర్వమేవ । తీర్థశ్రాద్ధే సర్వపిత్రుద్దేశేన పూర్వం । వార్షికశ్రాద్ధే పరేద్యురేవ శ్రాద్ధీయదేవతాత్రయోద్దేశేన । వార్షికశ్రాద్ధదినే నిత్యతర్పణంతిలైర్నకార్యం । పక్షమహాలయే సర్వపిత్రుద్దేశేన పరేద్యురేవ । అన్యేషు మహాలయపక్షే వ్యష్టకాన్వ

ష్టకాన్వష్టకాపూర్వేద్యుః శ్రాద్ధేషు మాఘ్యావర్షాస్వర్ధోదయగజచ్ఛాయాషష్ఠీభరణీమఘాశ్రాద్ధేషు హిరణ్యశ్రాద్ధేచానుప్రవక్ష్య తర్పణంశ్రాద్ధీయదేవతోద్దేశేన । శ్రాద్ధసంపాతే తు యది తత్ప్రసంగసిద్ధిస్తదా తదీయమేవ తర్పణం । తంత్రత్వే తు పూర్వతర్పణపక్షాం పశ్చాత్తర్పణపక్షాంచ శ్రాద్ధానాంసమసంఖ్యత్వే ఆదావంతేవాతర్పణం । విషమసంఖ్యత్వే బహ్వనురోధేన సంక్రాంతిషు గ్రహణే పిత్రోః శ్రాద్ధే దర్శే వ్యతీపాతే పిత్ర్యాదిశ్రాద్ధే మహాలయేచ నిషిద్ధేపిదినే శ్రాద్ధాంగ తిలతర్పణం కార్యమితి కేచిత్ । అన్యేతు సర్వత్ర శ్రాద్ధాంగతర్పణేఽపి తిథ్యాదినిషేధోనేత్యాహుః । అథ శ్రాద్ధాంగతర్పణనిషేధః । వృద్ధిశ్రాద్ధే సపిండ్యాంచ ప్రేతశ్రాద్ధేనుమాసికే । సంవత్సరవిమోకేచ నకుర్యాత్తిలతర్పణం ॥ ౧ ॥ తత్ర తర్పణకారః ॥

తర్పణప్రకారః.

పరేహని తర్పణే స్నాత్వా తర్పణంకృత్వా నిత్యస్నానం ప్రాతః సంధ్యాంచకుర్యాత్ । యద్వా నిత్యస్నానప్రాతఃసంధ్యోత్తరం శ్రాద్ధాంగతర్పణం సంబంధనామగోత్రరూపాణి ద్వితీయాంతాన్యుచ్చార్య స్వధా నమస్తర్పయామీతి బహ్వృచైర్దక్షిణహస్తేనాన్యై రంజలినా త్రిస్త్రిస్తర్పయేత్ । ప్రత్యంజలి మంత్రావృత్తిః । ఏవంనిత్యతర్పణేపి జ్ఞేయం । అథ బ్రహ్మయజ్ఞాంగే నిత్యతర్పణే తిలయుక్తతర్పణ నిషేధకాలః । రవిభౌమభృగువారేషు ప్రతిపత్షష్ఠ్యేకాదశీసప్తమీత్రయోదశీషు భరణీకృత్తికామఘాసు నిశిసంధ్యాసుగృహే జన్మనక్షత్రే శుభకార్యదినేఽన్యదీయే శోభనయుతగృహే మన్వాదిషుయుగాదిషు గజచ్ఛాయాయామయనద్వయేచ తిలతర్పణం మృదాస్నానం పిండదానంచనకార్యం । కేచిదయనద్వయే యుగాదిమన్వాదిషు తిలతర్పణం సదోషమేవేత్యాహుః । వివాహవ్రతచూడాసు వర్షమర్ధం తదర్ధకం మన్యతే సంస్కారే మాసంమాసార్ధంవా తిలతర్పణాదికం మహాలయగయాక్షయాహశ్రాద్ధంవినా నకార్యమిత్యుక్తం । అత్ర నిషిద్ధదినే

తిలాలాభేవా హేమరౌప్యయుతహస్తేన దర్భయుతహస్తేనవా నిత్యతర్పణంకార్యం । అథ తిథ్యాది నిషేధాపవాదః ।

తిథ్యాది నిషేధాపవాదః.

తీర్థతిథివిశేషేచ గయాయాం ప్రేతపక్షకే । నిషిద్ధేపిదినేకుర్యాత్ తర్పణంతిలమిశ్రితం ॥ ౧ ॥ ఇతి తిథివిశేషోష్టకాదిరితిమయూఖే। అత్ర కాతీయానాం కేషాంచిద్వ్యాష్టకాదౌ పరేహనిభరణ్యాదౌ విసర్జనాంతేచ శ్రాద్ధాంగతర్పణాచారోపదృశ్యతే తత్రమూలంమృగ్యం । క్షయాహశ్రాద్ధదినే నిత్యతర్పణే తిలగ్రహణంతు బహుగ్రంథవిరుద్ధం ॥

॥ ౩౦ ॥ అథ నాందీశ్రాద్ధేయద్వక్తవ్యం తత్పూర్వార్ధే ప్రపంచితం.

ఏతచ్చోపనయనాది మహాకర్మ సుపూర్వేద్యుఃకార్యం । జాతకర్మాద్యల్పకర్మసు తదహరేవ ।

నాందీశ్రాద్ధప్రయోగ విచారః.

తత్రదేశకాలౌసంకీర్త్య సత్యవసుసంజ్ఞకా విశ్వేదేవా నాందీముఖాః మాతృపితామహీప్రపితామహ్యో నాందీముఖ్యః పితృపితామహప్రపితామహా నాందీముఖాః । మాతామహమాతృ । పత్నీసహితా నాందీ । ఏతానుద్దిశ్య పార్వణవిధానేన సపిండం నాందీశ్రాద్ధంకరిష్యే ఇతిసంకల్పః । అర్ఘ్యకాలేనవైవ పాత్రాణ్యాసాద్యతేషు ద్వౌద్వౌ కుశౌనిధాయ యవోసిసోమదైవత్య ఇతిపూర్వోక్తోహేనయవానోప్య శంతస్త్వేతిద్వయోర్ద్వయో రావాహ్యముకవిశ్వేదేవాః ప్రీయంతాం । నాందీముఖా మాతరః ప్రీయంతాం నాందీముఖాః । పితామహ్యఃప్రీయంతామిత్యాదినా యథాలింగపాత్రాణి పురతోన్యసేత్ । నాందీముఖా మాతర ఇదంవోర్ఘ్య మిత్యాదినా యథాలింగం ద్వాభ్యామర్ఘ్యపాత్రం విభజ్యదేయం । ద్విర్ద్విర్గంధదానం । చతుర్థ్యంతానుద్దిశ్యస్వాహాహవ్యం నమమేత్యాదిదేవవదన్నదానం। పిండదానకాలే నాందీముఖాభ్యో మాతృభ్యఃస్వాహా నాందీముఖాభ్యఃపితామహీభ్యః స్వాహేత్యేవం ప్రత్యేకం ద్వౌద్వౌ పిత్ర్యష్టాదశపిండాం దద్యాత్ ।

అతోనుమంత్రణంకృతాకృతం । ఏవంసర్వంపిత్ర్యమపిన । వ్యాదినా దైవధర్మేణైవకార్యమిత్యాది సర్వంపూర్వార్ధతోజ్ఞేయం తత్రానుక్త విశేషఏవాత్రోక్తః ।

॥ ౩౧ ॥ అథ విభక్తావిభక్త నిర్ణయః.

తత్ర జీవత్పితృకనిర్ణయే శ్రాద్ధాధికారినిర్ణయేచ ప్రాయేణోక్తం । విశేషస్తూచ్యతే । విభక్తధనానాం భ్రాత్రాదీనాం సర్వే ధర్మాఃపృథగేవ । సపిండ్యంత ప్రేతకర్మ షోడశమాసికాని చైకస్యైవేత్యాదితు ప్రాగుక్తం। అవిభక్తానాంతుధననిరపేక్షాణి స్నానసంధ్యా బ్రహ్మయజ్ఞమంత్ర జపోపవాస పారాయణాదీని నిత్యనైమిత్తికకామ్యానిపృథగేవ అగ్నిసాధ్యం శ్రౌతస్మార్త నిత్యకర్మాపి పృథగేవ । పితృపాకోపజీవీస్యాద్భ్రాతృపాకోపజీవికః । ఇతివచనాంతరం కాత్యాయనాదిపరం । పంచమహాయజ్ఞమధ్యే దేవభూతపితృమనుష్యయజ్ఞాజ్యేష్ఠస్యైవ। పాకభేదేఆశ్వలాయనానాం వైశ్వదేవభేదోవికల్పేన। జ్యేష్ఠేన కృతేవైశ్వదేవే కనిష్ఠస్యపాకసిద్ధౌ తేనతూష్ణీం కించిదన్నమగ్నౌక్షిప్త్వా విప్రాయదత్వా భోక్తవ్యమితి కేచిత్ । దేవపూజాతుపృథగేకత్రవా । ప్రతివార్షిక దర్శసంక్రాంతిగ్రహణాది శ్రాద్ధానిజ్యేష్ఠస్యైవ । తీర్థశ్రాద్ధాద్యపి యుగపత్సర్వేషామవిభక్తానాం ప్రాప్తావేకస్యైవ। భేదేన ప్రాప్తౌభిన్నం। ఏవంగయాశ్రాద్ధేపియోజ్యం। కామ్యేచావహాహూద్రవ్యసాధ్యే భ్రాత్రాద్యనుమత్యాధికారః । మఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధం పృథగేవేత్యుక్తం ।

॥ ౩౨ ॥ అథ తీర్థశ్రాద్ధమ్.

తత్ర గంగాది తీర్థప్రాప్తౌ అర్ఘ్యావాహన ద్విజాంగుష్ఠనివేశన తృప్తిప్రశ్న వికిరవిసర్జనదిగ్బంధవర్జ్యం సకృన్మహాలయవత్సర్వపితృగణోద్దేశేనధూరిలోచనసంజ్ఞక విశ్వేదేవసహితం తీర్థశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । అగ్నౌకరణంకృతాకృతం । కరణపక్షే తీర్థజలసమీపే శ్రాద్ధంచేత్తదా ప్రాక్కృతమంత్రయుతం తీర్థజలేకార్యం । అన్యథాహస్తాదౌ । పిండా

నాంతీర్థే ప్రక్షేపవవప్రతిపత్తిః । అత్ర తీర్థవాసినఏవ విప్రావిగుణాఅపి ముఖ్యాః । తదభావేఽన్యే । అత్ర శ్రాద్ధీయేఽన్నాదిద్రవ్యే కాకశ్వాదిభిర్దృష్టేఽపి నదోషః । తీర్థశ్రాద్ధాంగతర్పణం దర్పవత్పూర్వంకార్యం। దేశకాలౌసంకీర్త్య సర్వపితృగణముచ్చార్య ఏతేషామముకతీర్థప్రాప్తినిమిత్తకం తీర్థశ్రాద్ధం సపిండం సదైవం సద్యఃకరిష్యే ఇతిసంకల్పః । ధూరిలోచనవిశ్వేదేవాది సర్వంసకృన్మహాలయవత్ । తీర్థయాత్రాయాంసాగ్నేః సపత్నీకస్యైవాధికారః । నిరగ్నికస్యత్వపత్నీకస్యాపి । స్త్రియాః స్నానదానతీర్థయాత్రానామస్మరణాదికం పుత్రాద్యనుమత్యైవ । సధవాయాయాత్రాదికం పత్యాసహైవ ।

॥ ౩౩ ॥ అథ తీర్థయాత్రావిధిః.

తీర్థయాత్రాంచికీర్షుః ప్రాగ్విధాయోపోషణంగృహే । పారణాహే ఘృతశ్రాద్ధం వృద్ధిధర్మయుతంచరేత్ ॥ ౧ ॥ తథాచ షట్దైవతం నవదైవతంవా ద్వాదశదైవతంవా బహుసర్పిర్యుతేనాన్నేన శ్రాద్ధంకుర్యాత్ । నివేదనకాలే ఇదంఘృతంసాన్నందత్తందాస్యమానంచేత్యాదివదేత్ । గణేశం విప్రాన్సాధూంశ్చశక్త్యా సంపూజ్యయాత్రాసంకల్పంకృత్వా శ్రాద్ధశేషేణ పారణంకృత్వావ్రజేదితికేచిత్। అన్యేతుశ్రాద్ధాంతే యాత్రాసంకల్పంకృత్వా శ్రాద్ధశేష ఘృతమాదాయ గ్రామాంతరం క్రోశమాత్రంవాగత్వా తత్ర శ్రాద్ధశేష ఘృతసహితాన్నేనపారణమిత్యాహుః । శ్రీపరమేశ్వరప్రీతికామః పితృముక్తికామోవాఽముక ప్రాయశ్చిత్తార్థం వాఽముకతీర్థయాత్రాం కరిష్యే ఇతి యాత్రాసంకల్పఊహ్యః । ఉపవాసాత్పూర్వం ముండనం కార్యమితికేచిత్ । అన్యేతు ప్రాయశ్చిత్తార్థయాత్రాయామేవ ముండనమిత్యాహుః । ఏవంగయోద్దేశ్యకయాత్రాయామపి ముండనవికల్పః। ఉద్యద్యస్తుగయాంగంతుం శ్రాద్ధంకృత్వాఘృతాధికం । విధాయ కార్పటీవేషం గ్రామంకృత్వాప్రదక్షిణం ॥౧॥ తతఃప్రతిదినంగచ్ఛేత్ప్రతిగ్రహవివర్జితః । యశ్చాన్యంకారయేచ్ఛక్త్యా తీర్థయాత్రాంసఈశ్వరః ॥౨॥ స్వకీయద్రవ్యయానాభ్యాం తస్యపుణ్యంచతుర్గుణం । యాత్రామ

ధ్యాశౌచేరజోదోషేవాశుద్ధిపర్యంతంస్థిత్వాతదంతేగచ్ఛేత్ । విషమమార్గేతునదోషః । సంకల్పితయాత్రామధ్యేతీర్థాంతరప్రాప్తౌశ్రాద్ధాదికంకార్యమేవ । వాణిజ్యాద్యర్థంగతేనాపిముండనోపవాసాదికార్యం । కార్యాంతరప్రసంగేనతీర్థగమనేఽర్ధంఫలం । వాణిజ్యార్థంగమనేపాదఫలం । మార్గేద్విభోజనాదికరణే ఛత్రోపానహసేవనేచపాదోనం । యానమారుహ్యగమనేఽర్ధం । అనుషంగేణ తీర్థప్రాప్తౌతీర్థస్నానాత్స్నానజంఫలంనతీర్థయాత్రాఫలం । మార్గేంతరానదీప్రాప్తౌస్నానాదిపరపారతః । అర్వాగేవసరస్వత్యాఏవమార్గగతోవిధిః ॥౧॥

॥ ౩౪ ॥ తీర్థసామీప్యప్రాప్తౌవిధిః.

యానానితుపరిత్యజ్యభావ్యంపాదచరైర్నరైః । భక్త్యాచవిలుఠేత్తత్రకుర్యాద్వేషంచకార్పటం ॥ ౧ ॥ తీర్థప్రాప్తిపూర్వదినేతీర్థప్రాప్తిదినేవోపవాసఃకార్యఃతీర్థేముసలస్నానంకృత్వోదఙ్ముఖఃప్రాఙ్ముఖోవాకేశశ్మశ్రులోమనఖాన్యుదక్సంస్థానివాపయేత్। తతఃసమంత్రకంస్నానం। తత్రప్రణవేనజలమాలోడ్యతీర్థమవగాహ్య । ఓంనమోదేవదేవాయశితికంఠాయదండినే । రుద్రాయచాపహస్తాయచక్రిణేవేధసే నమః ॥ ౧ ॥ సరస్వతీచసావిత్రీవేదమాతాగరీయసీ । సన్నిధాత్రీభవత్వత్రతీర్థేపాపప్రణాశినీ ॥౨॥ ఇతిమంత్రేణస్నాయాత్ । శేషఃస్నానవిధిర్నిత్యవత్ । తతస్తర్పణాదితీర్థశ్రాద్ధం । శ్రాద్ధోత్తరదినేతతోగమనంవాశ్రాద్ధదినే । ముండనంచోపవాసశ్చసర్వతీర్థేష్వయంవిధిః । వర్జయిత్వాకురుక్షేత్రంవిశాలంవిరజంగయాం ॥౧॥ సర్వతీర్థేష్వితిప్రసిద్ధమహాతీర్థేష్విత్యర్థః । దశమాసోత్తరంపునస్తీర్థప్రాప్తౌముండనాదితీర్థవిధిః । ప్రయాగేతుయోజనత్రయాదాగతస్యదశమాసాదర్వాగపి।ప్రయాగేజీవత్పితృకగుర్విణీపతి కృతచూడబాలానామపి సభర్తృకస్త్రీణామపి ప్రథమయాత్రాయాంవపనం । కేచిత్సభర్తృకస్త్రీణాంసర్వాన్కేశాన్సముద్ధృత్యచ్ఛేదయేదంగులద్వయమిత్యాహుః । తత్రవేణీదానవిధిర్ద్వితీయ

పరిచ్ఛేదేఉక్తః । యతిభిస్తుతీర్థేవృతుసంధిష్వవకాశో పక్షవర్జ్యంవప
నంకార్యం । తీర్థప్రాప్తావవిలంబేనస్నానపితృతర్పణశ్రాద్ధాదికుర్యాత్ ।
నపర్వాదికాలంవిచారయేత్ । ఆకస్మికమహాతీర్థప్రాప్తౌద్వితీయదినాదివా
సానంభవేభుక్తేనాపిరాత్రావపిసూతకినాపిగ్రహణపర్వణీవస్నానంహిర
ణ్యాదినాతీర్థశ్రాద్ధంచకార్యం । ఏవంమలమాసేపియోజ్యం। అథపరా
ర్థస్నానం । మాతరంపితరంజాయాంభ్రాతరంసుహృదంగురుం । తీర్థే
స్నాయాద్యముద్దిశ్యసోష్టమాంశంలభేన్నరః ॥ ౧ ॥ యద్వాప్రతికృతిం
దర్భమయీంస తీర్థవారిషు । మజ్జయేచ్చయముద్దిశ్యసోష్టమాంశంఫలం
లభేత్ ॥౨॥ పక్వాన్నేనతీర్థేశ్రాద్ధేతేనైవపిండాః హిరణ్యాదినాకృతే
పిండద్రవ్యాణి।సక్తుసంయావపాయసపిణ్యాకగుడాన్యతమాసిపిండానాం
తీర్థేప్రక్షేపవ । నాన్యప్రతిపత్తిః । ఏతచ్చాపుత్రయావిధవయా
కార్యం । సపుత్రయానకర్తవ్యంభర్తుఃశ్రాద్ధంకదాచనఇతిస్మృతేః ।
అనుపనీతేనాపికార్యం । యతినాతునకర్తవ్యం । దండంప్రదర్శయే
ద్భిక్షుర్గయాంగత్వానపిండదః । దండస్పర్శాద్విష్ణుపదేపితృభిః సహ
ముచ్యతే ॥ ౧ ॥ ఏవంకూపవటాదిష్వపిండప్రదర్శనమేవ । తీర్థేవృత్తి
దౌర్బల్యేన ప్రతిగ్రహేదశమాంశదానేనశుద్ధిః ॥

॥ ౩౫ ॥ అథాశౌచనిర్ణయః.

శ్రీవిఠ్ఠలంరుక్మిణీంచ పితరౌదీనవత్సలౌ । ధ్యాత్వేష్టసిద్ధయేనత్వా
వక్ష్యేథాశౌచనిర్ణయం ॥౧॥ తత్రాదౌగర్భనాశజననాద్యాశౌచం ॥

గర్భనాశజననాద్యాశౌచమ్.

ఆచతుర్థాద్భవేత్స్రావఃపాతఃపంచమషష్ఠయోః । అతఊర్ధ్వం
ప్రసూతిఃస్యాత్తత్రాశౌచంవివిచ్యతే ॥౧॥ తత్రగర్భస్రావేఆద్యమాసత్ర
యేమాతుస్త్రిరాత్రం చతుర్థమాసేచతూరాత్రమస్పృశ్యత్వరూపమా
శౌచం । పిత్రాదిసపిండానాం స్రావమాత్రేస్నానాచ్ఛుద్ధిః।పంచమషష్ఠ
మాసయోర్గర్భపాతే గర్భిణ్యామాససమసంఖ్యం క్రమేణ పంచ

షట్ దినాన్యస్పృశ్యత్వలక్షణమాశౌచం।పిత్రాదిసపిండానాంతుత్రిదినం
జననాశౌచంమృతాశౌచంతునాస్తి।ఇదంస్రావపాతాశౌచంసర్వవర్ణ
సాధారణం । గర్భిణ్యాఃసప్తమమాసప్రభృతిప్రసవేమాతుః పిత్రాది
సపిండానాంచసంపూర్ణంజననాశౌచం।తచ్చవిప్రేదశాహం। క్షత్రియే
ద్వాదశాహం। వైశ్యేపంచదశాహం। శూద్రేమాసః। సంకరజాతీనాం
శూద్రవత్ । విజ్ఞానేశ్వరస్తునైషమాశౌచం కింతుస్నానమాత్ర
మిత్యాహ। సర్వవర్ణేషుదశాహంవా। జననాశౌచేగర్భిణ్యాదశాహ
మస్పృశ్యత్వం।కర్మానధికారస్తుకన్యోత్పత్తౌమాసంపుత్రోత్పత్తౌవింశతి
రాత్రం। ఇదంస్వస్వాశౌచోత్తరమితివిప్రస్త్రియాఃక్రమేణచత్వారింశ
త్త్రింశద్దినాన్యనధికారః । పితుఃసాపత్నమాతుశ్చకన్యాయాఃపుత్రస్య
చోత్పత్తౌనసచైలస్నానాత్ప్రాగస్పృశ్యత్వం । పిత్రాదిసపిండానాంజన
నాశౌచేకర్మానధికారమాత్రం । కర్మాద్యతిరిక్తకాలేస్పర్శేదోషోన।
జాతకర్మణిదానేచనాలచ్ఛేదనాత్పూర్వంపితురధికారః। ఏవంపంచమ
షష్ఠదశమదినేషుదానే జన్మదాదిపూజనేచాధికారః । తత్రవిప్రాణాం
ప్రతిగ్రహేపిదోషోన ॥

సపిండసమానోదకసగోత్రనిర్ణయః.

కూటస్థమారభ్యసప్తమపురుషపర్యంతాఃసపిండాః। తతఃసప్తసమా
నోదకాః। తతఃసప్తైకవింశతిపర్యంతాఃసగోత్రాః। తతఃసపిండానాందశా
హమిత్యుక్తం । సోదకానాంత్రిరాత్రం । సగోత్రాణామేకరాత్రమితి
నాగోజీభట్టీయే। అన్యేతుసగోత్రాణాంనాశౌచమిత్యాహుః । అయం
సపిండసోదకాద్యాశౌచవిభాగోజననేమరణేచసమానః। మరణేత్వాశౌ
చవిచ్ఛేదేపిస్నానమాత్రంయావదేకకులత్వజ్ఞానంతావద్భవత్యేవేతివిశే
షః । అత్రేదంబోధ్యం । కూటస్థాదారభ్యసంతతిభేదేఏకసంతతౌకశ్చిద
ష్టమోపరసంతతౌచకశ్చిత్సప్తమస్తయోశ్చైకతః సాపిండ్యానువృత్తిః
పరతోనివృత్తిరిత్యుక్తం । తత్రాష్టమేననివృత్తసాపిండ్యకేనసప్తమాత్

నాంపరసంతతిస్థానాం జననేమరణే త్రిదినమాశౌచంకార్యం। సప్తమేనష్టే
నువృత్తసాపిండ్యకేనాష్టమాదీనాంజననేమరణేవాదశాహమేవకార్యం।
ఏవంసోదకత్రిరాత్రాదౌకన్యావిషయకత్రిపురుషసాపిండ్యేచోహ్యం।
తత్రాష్టమస్యమృతపితృకత్వేజీవత్పితృకత్వేపిచత్రిదినమేవ। త్ర్యంబకీయే
భట్టోజీయేనాగోజీయేచాశౌచప్రకరణేఽన్యత్రచపిత్రాదిజీవనాజీవన
కృతవిశేషాదర్శనాదితికేచిత్। అపరేతునిర్ణయసింధౌ సాపిండ్యప్రకర
ణేఆదశమాద్ధర్మవిచ్ఛిత్తిరిత్యాదిసుమంతువాక్యస్యశూలపాణికృతవ్యా
ఖ్యానేఏకపిండదానక్రియాన్వయిత్వరూపసాపిండ్యలక్షణమనుసృత్యజీవ
త్పిత్రాదిత్రికస్యప్రపితామహత్వే తయోఃపిండభాజస్తదూర్ధ్వంత్రయో
నవపురుషపర్యంతాలేపభాజః శ్రాద్ధకర్తాచదశమఇతిదశమాదూర్ధ్వం
సాపిండ్యనివృత్తిః। పితృపితామహజీవనేనవపురుషపర్యంతంపితృజీవనేఽ
ష్టపురుషపర్యంతం సాపిండ్యమితిప్రతిపాదనాదష్టమాదేః పిత్రాదిజీవన
దశాయాందశాహమాశౌచంపిత్రాదిమరణోత్తరమేవత్రిదినమితివదంతి
అత్రమమద్వితీయపక్షఏవయుక్తోభాతి॥

పిత్రాదిగృహేకన్యాప్రసూతౌ.

పితృగృహేకన్యాప్రసూతౌపిత్రోస్తద్గృహవర్తిభ్రాతృణాంచైకా
హః। పితృగృహవర్తిపితృవ్యాదీనాంనత్వేషాంపితృసపిండానామేకాహ
ఇతిస్మృత్యర్థసారే। ఏవంభ్రాత్రాదిగృహేభగిన్యాదిప్రసవేఽపితేషా
మేకాహః।మాధవస్తుపితృగృహేకన్యాయాఃప్రసూతౌపిత్రోస్త్రిరాత్రం।
తద్గృహవర్తిభ్రాతృణామేకాహ ఇత్యాహ । కన్యాయాఃపతిగృహే
ప్రసవేపిత్రాదీనాంనాశౌచం॥

మృతజాతేజననోత్తరంమృతేచాశౌచం.

మృతజాతేశిశౌసపిండానాంసంపూర్ణమేవజననాశౌచం। మృతా
శౌచంనాస్తి।జననోత్తరంనాలచ్ఛేదనాత్పూర్వంశిశుమరణేపిత్రాదిసపి
ండానాంత్రిదినంజననాశౌచం మాతుస్తుదశాహమేవ। మృతాశౌచంతు

నాస్తి। నాలచ్ఛేదనోత్తరం దశాహాభ్యంతరే శిశుమరణే సపిండాది
నాం సంపూర్ణమేవ జననాశౌచం మరణాశౌచంతునాస్తి॥

॥ ౩౬ ॥ అథ మృతాశౌచం.

తత్ర మృతాశౌచవతామస్పృశ్యత్వం కర్మానధికారశ్చ। దశా
హానంతరం నామకరణాత్ప్రాక్ శిశుమరణే సపిండానాంస్నానమాత్రం।
మాతాపిత్రోస్తు పుత్రమృతౌ త్రిరాత్రం కన్యామృతావేకాహః।
సాపత్న్యమాతుః సర్వత్రపితృవత్। నామ్నఃపూర్వంఖననమేవనిత్యం।
నామకరణానంతరం చూడాకరణపర్యంతం తదభావేవర్షత్రయపూర్తి
పర్యంతం దాహఖననయోర్వికల్పః। నామకరణోత్తరం దంతోత్పత్తేః
ప్రాక్ పుత్రమరణేదాహే సపిండానామేకాహః। ఖననేతుస్నానాచ్ఛుద్ధిః।
మాతాపిత్రోరుభయత్రాపి త్రిరాత్రం। కన్యామృతౌతు త్రిపురుష
సపిండానాముభయత్రస్నానాచ్ఛుద్ధిః। మాతాపిత్రోః కన్యామృతౌ
దంతోత్పత్తిపర్యంత ముభయత్రైకాహః। అత్రనామకరణం ద్వాదశ
దినోపలక్షణం। దంతజననం సప్తమమాసోపలక్షణం। తేన ద్వాదశ
దినమారభ్య షణ్మాసపర్యంతమేకాహాదిఫలితం। సప్తమమాసప్రభృతి
చూడాకరణపర్యంతం తదభావే తృతీయవర్షపూర్తిపర్యంతందాహే
ఖననేవా సపిండానామేకాహః। కేచిత్ఖననే ఏకాహోదాహేత్రిరాత్ర
మిత్యాహుః। మాతాపిత్రోరుభయత్రత్రిరాత్రం। ఏతత్పుత్రమృతౌ।
కన్యామృతౌతు వర్షత్రయపర్యంతం సపిండానాం స్నానాచ్ఛుద్ధిః।
మాతాపిత్రోః సప్తమమాసప్రభృతి కన్యామృతౌత్రిరాత్రం। విజ్ఞా
నేశ్వరస్త్వేకాదశదినమారభ్య యావదుపనయనం పుత్రమృతౌ కన్యా
మృతౌతు యావద్వివాహం మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రమేవేత్యాహ।
ప్రథమవర్షాదౌ కృతచూడస్య పుత్రస్యమరణే పిత్రాదీనాంసర్వేషాం
త్రిదినంనియతందాహశ్చనియతః। త్రివర్షోర్ధ్వం కృతచూడస్యాకృత
చూడస్యవామరణే ప్రాగుపనయనాత్పిత్రాది సర్వసపిండానాంత్రిదినం।
దాహోనియతః। సోదకానాంత్వనుపనీతమరణేఽనూఢకన్యామరణేచ

నాశౌచం కింతు స్నానమాత్రం । అనుపనీత భ్రాతృమరణే భగిన్యాశౌ
చం ఊనద్వివర్షస్య ఖననం ముఖ్యం । అనుగమనం వైకల్పికం। పూర్ణ
ద్వివర్షస్య దాహో ముఖ్యః । అనుగమనం నిత్యం । అత్ర దాహోదక
దానాది తూష్ణీమేవ । కృతచూడాయ పూర్ణత్రివర్షాయ చ భూమౌ
పిండదానం । దంతజననపర్యంతం తత్తుల్యవయస్కేభ్యో ద్వితీయదినే
తదుద్దేశేన దుగ్ధదానం । త్రివర్షాంతం చౌలాంతం వా పాయసదానం ।
తదూర్ధ్వ ముపనయనపర్యంతమాశౌచాంతే సవర్ణేభ్యస్తదుద్దేశేన
భోజనాదిదానం । స్త్రీశూద్రయోస్తు కృతచూడయోరప్యుదకదానాది
వైకల్పికం । శూద్రస్య త్రివర్షపర్యంతమేతదేవాశౌచం । అస్యోప
నయనస్థానే వివాహః । తథా చ త్రివర్షోర్ధ్వం వివాహపర్యంతం తద
భావే షోడశవర్షపర్యంతం వా శూద్రస్య మరణే త్రిదినం తదూర్ధ్వం
జాత్యాశౌచం। కన్యాయా వర్షత్రయానంతరం వాగ్దానాత్ప్రాఙ్మరణే
త్రిపురుష సపిండానామేకాహః । మాతాపిత్రోస్త్రిదినం । దాహాది
తూష్ణీం । వాగ్దానోత్తరం వివాహాత్ప్రాక్కన్యామరణే పితృసపిండా
నాం భర్తృసపిండానాం చ త్రిదినం । అత్రోభయత్రాపి సాప్తపురుషం
సాపిండ్యం దాహాది తూష్ణీమేవ । జననేఽనుపనీతమరణే చాతిక్రాంతా
శౌచం నాస్తి । పితురపత్యజననశ్రవణే దేశాంతరే కాలాంతరే స్నానం
భవత్యేవ । అనుపనీతమరణేతిక్రాంతేఽపి స్నానం భవత్యేవేతి స్మృ
త్యర్థసారః। అనుపనీతస్యానూఢకన్యాయాశ్చ మాతాపితృమరణే ఏవ
దశాహాశౌచం అన్యమరణే తు న కిమపి । ఉపనయనోత్తరం మరణే సపిం
డానాం దశాహం । సోదకానాం త్రిరాత్రం సగోత్రాణామేకాహం స్నా
నాచ్ఛుద్ధిరిత్యాదివిశేషః ప్రాగుక్తోఽత్రానుసంధేయః। స్త్రీశూద్రయో
ర్వివాహోత్తరం మరణే దశాహః । శూద్రస్య వివాహాభావే షోడశ
వర్షోత్తరమిత్యుక్తం । వివాహోర్ధ్వం కన్యాయాః పితృగృహే మరణే
మాతాపిత్రోః సాపత్నమాతుః సాపత్నభ్రాతుః సోదరభ్రాతృశ్చ త్రి
రాత్రం। పితృవ్యాదీనాం తద్గృహవర్తినామేకాహః। తద్గృహవర్తినా

మపి సపిండానామేకాహ ఇతి కేచిత్ । గ్రామాంతర మృతౌ పిత్రోః
పక్షిణీతి కేచిత్ । ఊఢాయాః కన్యాయాః పతిగృహే మరణే పిత్రోః
సాపత్న్యమాతుశ్చ త్రిరాత్రం । భ్రాతుః పక్షిణీ । పితృవ్యాదీనామే
కాహ ఇతి కేచిత్ । మాతాపిత్రోర్మరణే సాపత్న్యమాతుర్మృతౌ చోఢ
కన్యాయాస్త్రిరాత్రం దశాహాంతః । దశాహోర్ధ్వం కాలాంతరే
వత్సరాంతరేపి పక్షిణీ । భ్రాతురుపనీతస్యావివాహితభగిన్యాశ్చ పర
స్పరగృహమరణే పరస్పరస్య త్రిరాత్రం । గృహాంతరమృతౌ పరస్ప
రస్య పక్షిణీ । గ్రామాంతరే త్వేకాహః। అత్యంతనిర్గుణత్వే ఏకగ్రామేపి
స్నానం । ఏవం సాపత్నభ్రాతృభగిన్యోరపి । భగినీమృతౌ భగిన్యా
అప్యేవమేవేతి భాతి । ఊఢకన్యాయాః పితామహ పితృవ్యాదిమరణే
స్నానమేవ। మాతులమరణే భగినీపుత్రస్య భగినీకన్యాయాశ్చ పక్షిణీ।
ఉపకారకమాతులమరణే స్వగృహే మాతులమరణే చ త్రిరాత్రం ।
అనుపనీతమాతులమరణే గ్రామాంతరే మాతులమరణే చైకరాత్రం ।
ఏవం సాపత్నమాతులమరణేఽపి । మాతులానీమరణే భర్తృభగిన్యప
త్యస్య స్త్రీపుంసరూపస్య పక్షిణీ । సాపత్నమాతులానీమరణే తు నాశౌ
చం । ఉపనీతభాగినేయమరణే మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ త్రి
రాత్రం। ఏవం సాపత్నభాగినేయమృతేపి । అనుపనీతభాగినేయమరణే
మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ పక్షిణీ । ఏవం సాపత్నభాగినేయమృ
తేపి। అనుపనీతపదేనావశిష్టోపనయనమాత్రః కృతచూడశ్చూడాయా
అభావే త్రివర్షోర్ధ్వవయస్కో వా గ్రాహ్య ఇతి భాతి । ఏవమగ్రే ప్యనుప
నీతపదస్యార్థో బోధ్యః । భాగినేయీమరణే తు స్నానమాత్రమితి భాతి।
మాతామహమరణే దుహిత్రపత్యస్య పుత్రరూపస్య కన్యారూపస్య వా
త్రిరాత్రం। గ్రామాంతరే పక్షిణీ। మాతామహ్యాం మృతాయాం దౌహి
త్రస్య దౌహిత్ర్యాశ్చ పక్షిణీ । అత్ర సర్వత్ర పురుషస్యోపనీతస్యైవ
స్త్రియాశ్చ వివాహితాయా ఏవ మాతాపితృతిరిక్తాశౌచేఽధికార ఇత్యు
క్తం । అత్ర మాతుల మాతులానీ మాతామహాది మృతౌ స్త్ర్యపత్య

స్యాశౌచోక్తిస్త్ర్యంబకీయానుసారేణాన్యత్ర తు నైవం స్పష్టముప
లభ్యతే। ఉపనీతదౌహిత్రమరణే మాతామహస్య మాతామహ్యాశ్చ
త్రిరాత్రం। అనుపనీతే దౌహిత్రే మృతే మాతామహస్య మాతా
మహ్యాశ్చ పక్షిణీ। దౌహిత్రీమరణే తు నాశౌచమితి భాతి శ్వశ్రూశ్వశుర
యోర్మరణే జామాతుః సన్నిధౌ త్రిరాత్రం। అసన్నిధౌ తు పక్షిణీ ఉప
కారకయోర్మరణే త్వసన్నిధావపి త్రిరాత్రమేవ। గ్రామాంతరే ఏక
రాత్రం। భార్యామరణే సనివృత్తసంబంధయోః శ్వశ్రూశ్వశురయో
రనుపకారకయోర్మృతే తు పక్షిణ్యేకాహో వేతి భాతి। జామాతరి
మృతే శ్వశ్రూశ్వశురయోరేకరాత్రం స్నానాచ్ఛుద్ధిర్వా। స్వగృహే
జామాతృమరణే త్రిరాత్రం। ఉపనీతే శ్యాలకే మృతే భగినీభర్తురేకా
హః। అనుపనీతే తు శ్యాలకే స్నానం। గ్రామాంతరే మృతేపి స్నానం।
భార్యామరణే సనివృత్తసంబంధే శ్యాలకే స్నానమితి నాగోజీభట్టీయే।
శ్యాలకసుతమరణే స్నానం। కశ్చిచ్ఛ్యాలికాయాం మృతాయాం శ్యాలక
వదేకాహాదికమాహ। మాతుః స్వసరి మృతాయాం స్వస్రపత్యయోః
కన్యాపుత్రయోః పక్షిణీ। ఏవం సాపత్నమాతుః స్వసృమరణేపి। పితుః
స్వసరి మృతాయాం భ్రాత్రిపత్యయోః కన్యాపుత్రయోః పక్షిణీ। పితుః
సాపత్నస్వసృమరణే తు స్నానమాత్రం। భ్రాత్రపత్యమరణే తు పితృష్వ
సుః స్నానం। స్వగృహే పితృష్వసృ మాతృష్వసృ మరణే త్ర్యహం।
ఉపనీతబంధుత్రయమరణే పక్షిణీ। అనుపనీతస్య గుణహీనస్య వా బంధు
త్రయస్య మరణే ఏకాహః స్వగృహే మరణే తు త్రిరాత్రం। అత్ర బంధు
త్రయపదే నాత్మబంధుత్రయం పితృబంధుత్రయం మాతృబంధుత్రయ
మితి నవబంధవో గ్రాహ్యాః। తే యథా। ఆత్మపితృష్వసుః పుత్రా
ఆత్మమాతృష్వసుః సుతాః। ఆత్మమాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయా ఆత్మ
బాంధవాః ॥ ౧ ॥ పితుః పితృష్వసుః పుత్రాః పితుర్మాతృష్వసుః సుతాః।
పితుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయాః పితృబాంధవాః ॥ ౨ ॥ మాతుః పితృష్వసుః
పుత్రా మాతుర్మాతృష్వసుః సుతాః। మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞే

యా మాతృబాంధవాః ॥ 3 ॥ ఇతి। పితృష్వస్రాదికన్యానాం తు వివాహి
తానాం మరణే తద్బంధువర్గస్త్ర్యేకనేతి వచనబలాదేకాహో ఽనూఢా
నాం తు మరణే స్నానమాత్రమితి నిర్ణయసింధ్వాశయః। నాగోజీభట్టా
స్తు బంధుత్రయవాక్యే పుత్రపదం కన్యోపలక్షకమిత్యాహుః। తన్మతే పితృ
ష్వస్రాదికన్యానామనూఢానాం మరణే పక్షిణీ। అనూఢానామేకాహ
ఇత్యాది। పితృష్వస్రాదికన్యాభిస్తు బంధుత్రయమరణే స్నానమాత్రం
కార్యమితి సింధ్వాశయేన సిధ్యతి। భట్టమతే తు పుత్రపదవత్తద్వాక్య
స్థాత్మపదస్యాపి కన్యాపరత్వాపత్త్యా కన్యాభిరపి బంధుత్రయాశౌచం
కార్యమిత్యాపతతి। తచ్చ బహుశిష్టాచారవిగానమితి సింధ్వాశయో
యుక్తో భాతి। అతోదం తత్త్వం। దేవదత్తీయబంధునవకమధ్యే ఆత్మ
బంధుత్రయే సంబంధసామ్యాత్పరస్పరమాశౌచం। అవశిష్టబంధుషట్
కే తు బంధుషట్కమరణే దేవదత్తస్య ఆశౌచం దేవదత్తస్య మరణే తు బంధు
షట్కస్య నాశౌచం సంబంధాభావాదితి సుధీభిరూహ్యం దత్తకస్య మరణే
పూర్వాపరపిత్రోస్త్రిరాత్రం సపిండానామేకాహమాశౌచం। నీల
కంఠీయే దత్తకనిర్ణయే తూపనీతదత్తకమరణాదౌ పాలకపిత్రాదిసపిండా
నాం దశాహాదికమేవాశౌచమిత్యుక్తం దత్తకేనాపి పూర్వాపరపిత్రో
ర్మృతౌ త్రిరాత్రం పూర్వాపరసపిండానాం మరణే ఏకాహః। పిత్రో
రౌర్ధ్వదేహికకరణే తు కర్మాంగం దశాహమేవ। దత్తకస్య పుత్రపౌత్రా
దేర్జననే మరణే వా పూర్వాపరసపిండానామేకాహః। ఏవం పూర్వాపర
సపిండమరణాదావపి దత్తకపుత్రపౌత్రాదేరేకాహః। ఇదం సపిండ
సమానోదకభిన్నదత్తకకృతే జ్ఞేయం। సగోత్రసపిండే సోదకే చ దత్తకృతే
యథాక్రమం దశాహం త్రిరాత్రం చ యథాప్రాప్తం భవత్యేవ। ఆచా
ర్యే మృతే త్రిరాత్రం। గ్రామాంతరే మృతే పక్షిణీ। ఉపనీయ వేదా
ధ్యాపక ఆచార్యః। స్మార్తకర్మనిర్వాహకోప్యాచార్యః। ఆచార్య
భార్యాసుతయోర్మరణే ఏకాహః। మంత్రోపదేశకగురుమరణే త్రిరాత్రం
గ్రామాంతరే పక్షిణీ। శాస్త్రాధ్యాపకో వ్యాకరణజ్యోతిః శాస్త్రాద్యం

గాధ్యాపకశ్చానూచానసంజ్ఞకస్తన్మరణేఏకాహః । సకలవేదాధ్యాపక
గురుమరణేపక్షిణీ । వైదికదేశాధ్యాపకఉపాధ్యాయస్తన్మరణేఏకాహః।
శిష్యస్యోపనీయాధ్యాపితస్యమృతౌ త్రిరాత్రం । నివృత్యాధ్యయనస్య
మృతౌపక్షిణీ । పరోపనీతస్యబహుకాలమధ్యాపితస్యమరణేఏకాహః ।
సహాధ్యాయిమృతౌ పక్షిణీఋత్విజ్య నివృత్తార్త్విక్కర్మణి మృతే
త్రిరాత్రం । గ్రామాంతరేపక్షిణీ । కర్మనివృత్తౌగ్రామాంతరేఏకాహః
ఏకగ్రామేపక్షిణీ । ఏవం యాజ్యమరణేపి । సాఙ్గవేదాధ్యాయీ
శ్రౌతస్మార్తకర్మనిష్ఠశ్చ శ్రోత్రియస్తస్యమరణే మైత్రీగృహాసం
తర్యాదిసంబంధే త్రిరాత్రం । ఏకతరసంబంధేపక్షిణీ । సంబంధాభావే
ఏకాహః సవర్ణమిత్రమరణేఏకాహః । యతిమరణేసర్వసపిండానాం
స్నానమాత్రం । స్వగృహే ఉదాసీనానపి చమరణేఏకాహః । స్వాధి
ష్ఠితస్వగృహే అసపిండమరణేత్ర్యహం । ఆశౌచప్రయోజకసంబంధిని
స్వగృహేమృతేత్రిరాత్రం।గ్రామాధిపదేశాధిపాదేర్మృతౌసజ్యోతిః ।
దివామరణేరాత్రౌస్నానాచ్ఛుద్ధిః రాత్రిమరణే దివాశుద్ధిరితిసజ్యోతి
పదార్థః । పక్షిణీపదార్థస్తుదివామరణేసదివసః సారాత్రిద్వితీయ
దివసేనసనక్షత్ర దర్శనపర్యంతమితి । ఆగామివర్తమానాహర్ద్వయ
యుతా మధ్యగతారాత్రిః । రాత్రిమరణే సారాత్రిస్తదుత్తరమహో
రాత్రిశ్చేతిపక్షిణీ । కేచిత్తురాత్రిమరణేపిమరణదినాద్ద్వితీయదినస్థ
నక్షత్రపర్యంతమేవపక్షిణీపదార్థఇత్యాహుః ఏవమతిక్రాంతేవిషయే
దివారాత్రివామరణజ్ఞానానుసారేణపక్షిణీవ్యవస్థాయోజ్యా । ఆచా
ర్యమాతులాదీనాం త్రిరాత్రాద్యాశౌచ మన్యస్మిన్నంత్య కర్మకర్త
రిజ్ఞేయం । శిష్యాదీనామంత్యకర్మకర్తృత్వేతుదశాహాద్యేవ । గ్రామ
మధ్యేయావచ్ఛవస్తిష్ఠతితావత్ గ్రామస్యాశౌచం । నగరేతునైవం ।
గ్రామనగరలక్షణాన్యన్యత్ర। గృహేగవాదిపశుమృతౌయావచ్ఛవస్తిష్ఠే
త్తావదాశౌచం । ద్విజగృహేశునోమృతౌగృహస్యదశరాత్రమాశౌచం।
శూద్రమరణేమాసం।పతితమృతౌమాసద్వయం । మ్లేచ్ఛాదిమృతౌమా

సచతుష్టయం । దాసానాంగృహజాతక్రీతఋణమోక్షితలబ్ధత్వాదిప్రకా
రాణాం స్వామిమరణే స్వజాతీయాశౌచం । యుద్ధేశస్త్రఘాతేనసద్యో
మృతే స్నానమాత్రం నాశౌచమంత్యకర్మాపి దశాహాదికంసద్య ఏవ
కర్తవ్యం । యుద్ధక్షతేనకాలాంతరేమరణేఏకాహః। త్ర్యహాదూర్ధ్వం
యుద్ధక్షతేన మరణే పరాఙ్ముఖహతే యుద్ధేకపటేనహతేచత్రిరాత్రం ।
యుద్ధక్షతేన సప్తరాత్రాదూర్ధ్వం మృతౌదశాహమిత్యాహుః । శిష్టా
స్తుయుద్ధేహతస్యసద్యఃశౌచాదికంలోకవిద్విష్టత్వాన్నవదంతి । ప్రయా
గాదౌకామ్యమరణే స్నానమాత్రం । ప్రాయశ్చిత్తార్థమగ్న్యాది
మరణే ఏకాహః । మహారోగపీడాతురాణాం జలాదిప్రవేశేత్రిరాత్రం।
అత్రాపినశిష్టాచారసంమతిః।ఏవంకారాగృహేమృతస్యైకరాత్రేఽపి ॥

॥ ౩౭ ॥ అథాతిక్రాంతాశౌచమ్.

తత్రజననాశౌచేఽతిక్రాంతాశౌచంనాస్తి । పితుః స్నానమాత్రం
తత్రాపిభవతి । మృతాశౌచేత్వనుపనీతమరణాదినిమిత్తేషుత్రిరాత్రైక
రాత్రేషు మాతులాదిపరగోత్రీయ మరణనిమిత్తకేషుపక్షిణీత్రిరాత్రా
దిషుచాతిక్రాంతాశౌచంనాస్తి । తత్రోఢకన్యాయాః పిత్రోర్మరణే
త్రిరాత్రేఽతిక్రాంతేపిదశాహాంతస్త్ర్యహం । తదూర్ధ్వంవత్సరాంత
రేపిపక్షిణీత్యుక్తం । ఏవంసోదకాదివిషయత్రిరాత్రాది ష్వతిక్రాంతా
శౌచంన । స్నానమాత్రం త్వత్రాపికాలాంతరేపిభవత్యేవ । కింతు
దశాహాదిమృతాశౌచ విషయమేవాతి క్రాంతాశౌచం కర్తవ్యం ।
తత్రదశాహాద్యాశౌచానాం త్రిరాత్రాదీనాంచ తత్తదాశౌచమధ్యే
జ్ఞానేఽవశిష్టదినైః శుద్ధిః । పుత్రాదేరపిశేషదినైరేవ శుద్ధిః । అంత్య
కర్మాపిశేషదినైరేవ సమాపనీయం । ఏవమస్థిపర్ణశరసంస్కారోపి
శేషేణైవ । ఏవంసోదకత్రిరాత్రేపిశేషేణశుద్ధిః । త్రిరాత్రాద్యుత్త
రంతు దశాహాన్యూనాశౌచానాం దశాహమధ్యేజ్ఞానేపినాతిక్రాంతా
శౌచం కింతుస్నానమాత్రం । మాతాపిత్రోర్మరణే దూరదేశేపి
వత్సరాంతరేపిశ్రవణే పుత్రస్యశ్రవణప్రభృతి దశాహాదిపూర్ణమేవా

శౌచం । దంపత్యోః పరస్పరందేశాంతరే కాలాంతరేపి పూర్ణందశా
హమేవ । సపత్నీనాంపరస్పరం దేశకాలవిశేషానపేక్షందశాహమేవ ।
సపత్నీనాంపరస్పరందేశకాలవిశేషానపేక్షం దశాహమేవ।సాపత్నమా
తుర్మరణే పుత్రస్యదశాహోర్ధ్వం దేశకాలానపేక్షంత్రిరాత్రం ।
ఔరసపుత్రమృతౌ మాతాపిత్రోర్వత్సరాంతరేపిత్రిరాత్రం । దశాహో
ర్ధ్వమేకదేశే సపిండమరణె జ్ఞాతేమాసత్రయపర్యంతం త్రిరాత్రం ।
షణ్మాసపర్యంతంపక్షిణీ । నవమాసపర్యంత మేకరాత్రం । తతోవర్ష
పర్యంతంసజ్యోతిః స్నానమాత్రంవామాధవమతే పక్షత్రయపర్యంతం
త్రిరాత్రం । షణ్మాసపర్యంతంపక్షిణీ। వర్షపర్యంతమేకరాత్రం।వర్షో
ర్ధ్వంస్నానమాత్రమితి । అత్రాపదనాపద్విషయత్వేనవ్యవస్థా । అథ
దేశాంతరేసపిండమరణే దశాహోర్ధ్వంజ్ఞాతేపక్షత్రయపర్యంతంత్రిరా
త్రం । షణ్మాసపర్యంతంపక్షిణీ।నవమాసపర్యంతమేకాహః।వర్షపర్యం
తంసజ్యోతిరితిమాధవమతం।విజ్ఞానేశ్వరస్తుదేశాంతరే సపిండమరణాదశా
హోర్ధ్వంజ్ఞాతేస్నానమాత్రమిత్యాహ।అత్రమాధవమతమేవయుక్తం।
అతిక్రాంతాశౌచంవయోవస్థానిమిత్తకాశౌచంచసర్వవర్ణసాధారణం।
దేశాంతరంతువిప్రస్యవింశతియోజనాత్పరం। క్షత్రియాదేఃక్రమేణచతు
ర్వింశత్త్రింశత్షష్టియోజనైః । కేచిద్విప్రస్యత్రింశద్యోజనోత్తరందే
శాంతరమాహుః । భాషాభేదసహిత మహాగిరిణాభాషాభేద సహిత
మహానద్యావా వ్యవధానమపి దేశాంతరం । యత్తుకేచిద్భాషాభేద
రహితమపిగిరినదీవ్యవధానం దేశాంతరమాహుః । తద్యోజనగతవింశ
త్యాదిసంఖ్యయా త్రిచతురాదిన్యూనత్వేఽపిదేశాంతరత్వ సంపాదక
తయాయోజ్యమితిభాతి । అన్యథామహానదీ పరపూర్వతీరవాసినామేక
యోజనమధ్యేపిదేశాంతరత్వాపత్తేః । అత్రసగోత్రవిషయాశౌచాన్యే
వభార్యాపతిపుత్రాదిభిః సర్వైరనుష్ఠేయాని । యానితుమాతులత్వ
భగినీత్వాది ప్రయుక్తాని భిన్నగోత్రాశౌచాని తేషు జాయాపతిపు
త్రాదిషుమధ్యేయత్సంబంధియత్తత్తేనైవానుష్ఠేయంనసర్వైః। రాత్రౌ

జననమరణె రాత్రౌ మరణజ్ఞానేవారాత్రిం త్రిభాగాన్కృత్వా ప్రథమ
భాగద్వయే పూర్వదినం తృతీయభాగే ఉత్తరదినమారభ్యాశౌచం ।
యద్వార్ధరాత్రాత్ప్రాక్పూర్వదినంపరతః పరదినం । అత్ర దేశా
చారాదినా వ్యవస్థా ॥

ఆహితాగ్న్యనాహితాగ్ని నిర్ణయః.

ఆహితాగ్నేర్మంత్రవద్దాహదినమారభ్య పుత్రాదిభిరాశౌచం
కార్యం । అత్రాహితాగ్నిపదే సశ్రౌతాగ్నిత్రయవాన్ గ్రాహ్యః
తద్భిన్నోగృహ్యాగ్నిమాన ప్యనాహితాగ్నిపదే గ్రాహ్యః । ఆహి
తాగ్నేర్విదేశమరణే మంత్రవద్దాహాత్పూర్వం పుత్రాదీనామాశౌచం
సంధ్యాది నిత్యకర్మలోపశ్చ నాస్తి । మంత్రవద్దాహమారభ్యైవతు పు
త్రాదిసపిండానాం దుహితృదౌహిత్రాది భిన్నగోత్రాణాంచాశౌచం
భవత్యేవ । సత్యతిక్రాంతనిమిత్తక ఆశౌచాభావస్తస్యప్రాప్తోవా। అత
ఏవాహితాగ్నేః పర్ణశరదాహేఽపి దశాహమేవ దేశాంతరేపిసిద్ధ్యతి।
అనాహితాగ్నేర్మరణదినాదారభ్య పుత్రాదిభిరాశౌచం కార్యం ।
అనాహితాగ్నే ర్దేశాంతరేమరణె అతిక్రాంతాశౌచం మరణశ్రవణా
నంతరమేవ పూర్వోక్తవ్యవస్థయాకార్యం। అనాహితాగ్నే రస్థిదాహ
పర్ణశరదాహయోస్తు పూర్వమగృహీతాశౌచయో ర్భార్యాపుత్ర
యోర్దశాహమేవ। గృహీతాశౌచయోస్తు సంస్కారకర్తృభిన్నయో
ర్దాహకాలే త్రిరాత్రం । సపత్న్యోర్మిథశ్చైవం । పత్నీసంస్కారే
పత్యుశ్చైవం । ఏతద్భిన్నసపిండానాంతు పూర్వమగృహీతాశౌచానా
మనాహితాగ్నిసంస్కారకాలే త్రిరాత్రం । గృహీతాశౌచానాంతు
సపిండానాం దాహకాలే స్నానమాత్రం । ఇదం సపిండానాం త్రిరా
త్రాదికం పుత్రాదేర్దశాహాదికంచ దశాహోర్ధ్వం సంస్కారకరణే
జ్ఞేయం । దశాహమధ్యే సంస్కారకరణేతు శేషదినైరేవశుద్ధిః కర్మ
సమాప్తిశ్చ। ఆహితాగ్నేరేవ దశాహమధ్యేపి శరీరదాహేఽస్థిదాహే
పర్ణశరదాహేవా శేషేణనశుద్ధిః। సమంత్రకదాహదినస్యైవ ప్రథమ

దినత్వాదిత్యుక్తం । దశాహోర్ధ్వం దేశాంతరమృతౌ నాహితాగ్ని
వార్తాశ్రవణదినాత్కృత త్రిరాత్రాశౌచానాం సపిండానాం చతు
ర్థాదిదినేషు సంస్కారారంభే దాహకాలేస్నానం । అగృహీతాశౌ
చానాం త్రిదినమేవ । భార్యాపుత్రాదేః శ్రవణదినాదారభ్య దశా
హం । ద్వితీయాదావహన్యారంభే చతుర్థదినే సపిండశుద్ధిః। భార్యాదే
ర్దశాహమేవ శ్రవణదినాదిత్యూహ్యం । దేశాంతరగతస్య ద్వాదశ
వర్షాదిప్రతీక్షోత్తరం పర్ణశరదాహేప్యేవమేవ పుత్రాదేఃసపిండా
నాంచ దశరాత్రం త్రిరాత్రాదికమూహ్యం । ప్రతీక్షాచయదారభ్య
వార్తాశ్రూయతే తదారభ్యపంచదశవర్షాణి మాతాపిత్రోః । అన్యే
షాంపూర్వేవయసివింశతిః । మధ్యమే । పంచదశ । ఉత్తరేవయసి
ద్వాదశ । ప్రతీక్షాయుక్త్యాదిభిర్మరణనిశ్చయాసంభవేకార్యా ॥

॥ ౩౮ ॥ అథాశౌచసంపాతే నిర్ణయః.

దశాహమృతాశౌచేదశాహస్య తతోన్యూనస్యవా మృతాశౌ
చస్యసంపాతే పూర్వప్రవృత్తాశౌచసమాప్త్యాశుద్ధిః ॥ ౧ ॥ దశాహ
జననాశౌచేదశాహం న్యూనంవాజననాశౌచం పతతిచేత్పూర్వప్రవృత్త
సమాప్త్యాశుద్ధిః ॥ ౨ ॥ దశాహమృతాశౌచే జననాశౌచం దశాహం
త్ర్యహంవాసంపతేత్తదా మృతాశౌచసమాప్త్యాశుద్ధిః ॥ ౩ ॥ త్ర్యహ
మృతాశౌచేత్ర్యహం తతోన్యూనంవామృతాశౌచం త్ర్యహంజననాశౌ
చంవా సంపతేత్తదా పూర్వప్రవృత్తాంతే శుద్ధిః ॥ ౪ ॥ త్రిదిన జన
నాశౌచే త్రిదినజననాశౌచపాతే పూర్వాంతేశుద్ధిః ॥ ౫ ॥ పక్షిణీమృ
తాశౌచే పక్షిణ్యేకాహాన్యతరమృతకపాతే పూర్వాంతేశుద్ధిః। జననా
శౌచేనసమేనాధికేనవా మృతాశౌచంనాపైతి । పక్షిణ్యాదిరూపమృత
కేన త్రిదినందశాహంచ జననాశౌచం త్రిదినమృతాశౌచేన దశాహం
జాతాశౌచంచనాపైతీతిబహవః । కశ్చిత్తున్యూనేనాపి మృతకేనాధిక
స్యాపిజాతాశౌచస్య నివృత్తిరిత్యాహ । త్రిదినమృతాశౌచేనదశాహం
మృతకంననివర్తతే। ఏవంపక్షిణ్యాత్రిదినమేకాహే నపక్షిణీచనాపైతి।
త్రిదినజాతాశౌచేనదశాహంజాతాశౌచంననివర్తతే। అతోత్రేదంబోధ్యం।

సంపాతోనామాశౌచినామేకాశౌచజ్ఞానే పరాశౌచిత్వజ్ఞానం । తేన
పూర్వాశౌచమధ్య ఉత్పన్నమపిపరాశౌచం పూర్వాశౌచాంతేజ్ఞాతంచే
త్పూర్వేణననివర్తతే సంపాతాభావాత్ । పూర్వత్వపరత్వేతూత్పత్తి
కృతేనజ్ఞానకృతే। తేన పూర్వోత్పన్నస్య పరోత్పన్నజ్ఞానోత్తరంజ్ఞానేపి
పూర్వోత్పన్నేనపరోత్పన్నం తన్మధ్యేజ్ఞాతంననివర్తతఏవ । సంపాత
ఏవ జ్ఞానకృతోనతు పూర్వత్వాదికమితిసిద్ధాంతాదితి । దశాహాంత్య
రాత్రౌయది నివృత్తియోగ్య దశాహసంపాతస్తదా దినద్వయమధికం
కార్యం । దశమరాత్రేశ్చతుర్థయామే నివృత్తియోగ్య దశాహాంతర
సంపాతే దినత్రయమధికం । దశాహాంత్యరాత్రౌ చతుర్థయామేవా
నివృత్తియోగ్య త్రిరాత్రాశౌచపాతేతు పూర్వేణశుద్ధిర్నత్ర్యహాది
వృద్ధిః । ఏవంత్ర్యహాద్యాశౌచానాం నివృత్తియోగ్యానాం పరస్పరం
తృతీయరాత్రౌ తృతీయరాత్రిశేషేవా సంపాతేపూర్వేణశుద్ధిర్నద్వ్య
హాదివృద్ధిః। వర్ధితద్విత్రిదినే దశాహాంతరపాతే పూర్వేణ ద్విరాత్రేణ
త్రిరాత్రేణవా ననివృత్తిః । వర్ధితద్విరాత్రేణ పక్షిణ్యానివృత్తిః ।
వర్ధితత్రిరాత్రేణాన్య త్రిరాత్రస్యనివృత్తిః । యదాతు భాగినేయాది
ర్మాతులాదేరంత్యకర్మకరోతి తదాతన్నిమిత్తే దశాహాద్యాశౌచేసతి
యది సపిండమరణనిమిత్తం దశాహాదికంపతతి తదాతస్యపూర్వేణశుద్ధి
ర్నభవతి । కర్మాంగాశౌచ స్యాస్పృశ్యతామాత్రప్రయోజకత్వేన
సంధ్యాదికర్మలోపాభావేన లఘుత్వాత్ । లఘునా గురోర్నివృత్త్య
భావాత్ । ఏవంత్రిరాత్రపాతేపి జననత్రిరాత్రస్య నివృత్తిర్మృతక త్రి
రాత్రస్యనేత్యాదికమూహ్యం । పుత్రస్యసపిండాశౌచేన మాతాపిత్రో
రాశౌచంనాపైతి ఏవంభార్యాయాభర్త్రాశౌచంనాపైతి । కేచిత్పత్యు
ర్భార్యాశౌచమపినాపైతీత్యాహుః।మాత్రాశౌచమధ్యేపిత్రాశౌచపాతే
పూర్వాంతేశుద్ధిః। స్మృత్యర్థసారాదయస్తుపితుఃసంపూర్ణమేవాశౌచం
కార్యమిత్యాహుః । పిత్రాశౌచేమాతుర్మరణే పిత్రాశౌచంసమాప్య
పక్షిణీమధికాం కుర్యాత్ । ఇయం పక్షిణీవృద్ధిర్దశమరాత్రేరర్వాక్

మరణే తద్జ్ఞానేవాభవతి । దశమరాత్రౌ తదా త్రిచతుర్థయామే వా మాతృమరణాదౌ తు ద్విరాత్రత్రిరాత్రావేవ నపక్షిణీ మాతురనాహితాగ్ని భర్తుర్మరణాద్ద్వితీయాది దినేషు సహగమనేపినాధికాపక్షిణీ । భర్త్రాశౌచాంతే శుద్ధిః । నవశ్రాద్ధపిండాదికం యుగపత్సమాపయేత్ । భర్త్రాశౌచోత్తరమన్వారోహణే త్రిరాత్రం। ఏవం త్రిరాత్రం సపిండానామేవ పుత్రస్య తు మాత్రాశౌచం సంపూర్ణమేవేతి భాతి। సహగమనే సపిండానామపి పూర్ణమేవాశౌచం త్రిరాత్రం త్వనుగమనపరమితి గాఢాః । ఇదమేవయుక్తం । ఇయం సంపాతే పూర్వేణ శుద్ధిః సూతికాయా అగ్నిదస్య చ నాస్తి । యదా దేశాంతరమృతపితుర్వార్తాం శ్రుత్వా పుత్రైర్దశాహమాశౌచం కృతం సంస్కారస్త్వస్థ్యలాభాది హేత్వంతరవశాన్న కృతో దశాహోత్తరం చ సంస్కార ఆరబ్ధస్తత్ర సంస్కారకర్తుః పుత్రస్య కర్మాంగం దశాహమాశౌచం । తదాశౌచమధ్యే సపిండమరణే పూర్వాంతే శుద్ధిర్న । మాతుర్మరణేపినాధికాపక్షిణీ । కింతు సపిండాశౌచం మాత్రాశౌచం చ సంపూర్ణమేవకార్యం । అతిక్రాంతకాలాద్వర్తమానస్య బలవత్త్వాత్ । ఏవం ద్వాదశవర్షాది ప్రతీక్షోత్తరం పుత్రాదిభిః క్రియమాణ పిత్రాదిసంస్కారాంగ దశాహాశౌచే ఽన్యసపిండాదిమరణేపి త్రిపూర్వశేషేణ శుద్ధేరపవాదః సింధావుక్తః। జననాశౌచే మృతాశౌచే వా మృతకసంపాతే పిండదానాద్యంతకర్మ ప్రతిబంధో నాస్తి। మృతాశౌచే జాతాశౌచే వా పుత్రజననే జాతకర్మాది ప్రతిబంధో నాస్తీత్యేకే । పూర్వాశౌచాంతే జాతకర్మేత్యన్యే । మాతుర్వ్యాధికా పక్షిణీ తన్మధ్యే పితుర్మహైకోద్దిష్టశ్రాద్ధం వృషోత్సర్గం శయ్యాదానాదికం చ కుర్యాత్ । అన్యసపిండాశౌచే త్వేకాదశాహకృత్యం నకార్యమితి బహవః । కార్యమితి కశ్చిత్ ॥

॥ ౩౯ ॥ అథ శవస్పర్శానుగమనాది సంసర్గాశౌచమ్.

సంసర్గాశౌచే నిత్యకర్మానధికారో నాస్తి । కింత్వస్పృశ్యత్వమాత్రం తదపి తదీయభార్యాపుత్రాదీనాం నాస్తి । కింతు సంసర్గకర్తురేవ ఏవం

తద్గృహవర్తితత్స్వామికాన్నాదిద్రవ్యాణాం నాగ్రాహ్యత్వం । తత్ర సజాతీయశవస్పర్శే సజ్యోతిరాశౌచం । హీనవర్ణస్పర్శే ఽధికం కల్ప్యం । అథానుగమనే ।

అనుగమనే.

సజాతీయస్య విజాతీయస్య శవస్యానుగమనే స్నాత్వాగ్నిసంస్పర్శం ఘృతప్రాశనం చ కృత్వా పునః స్నాత్వా ప్రాణాయామం కుర్యాత్ । విప్రస్య శూద్రానుగమనే త్రిరాత్రం నద్యాం స్నానం ఘృతప్రాశనం ప్రాణాయామశతం చ నాత్ర నిత్యకర్మలోపః । అథ నిర్హరణే ।

నిర్హరణే.

స్నేహేన సజాతీయశవనిర్హరణే తదన్నాశనే తద్గృహవాసే చ దశాహః । తద్గృహవాసమాత్రే ఽన్నాశనమాత్రే వా త్రిరాత్రం । అన్నాశనగృహవాసయోరభావే ఏకాహః । గ్రామాంతరస్థం శవం నిర్హృత్య గ్రామాంతరవాసే సజ్యోతిః । మూల్యగ్రహణేన సజాతీయనిర్హరణే దశాహః । విజాతీయనిర్హారే శవజాతీయం । భృతిగ్రహణేన హీనజాతీయనిర్హరణే శవజాతీయద్విగుణం । సోదకశవనిర్హరణేపి దశాహః । శవాలంకారకరణే పాదకృచ్ఛ్రం । అజ్ఞానాదుపవాసః। అశక్తౌ స్నానం । ధర్మార్థమనాథద్విజశవనిర్హరణే దాహకరణే చాశ్వమేధాదిపుణ్యం స్నానమాత్రాచ్ఛుద్ధిః । అగ్నిస్పర్శే ఘృతాశనం చాత్రాపి । ధర్మార్థమపి శూద్రశవనిర్హరణే ద్విజస్యైకాహః । ధర్మార్థమనాథశవానుగమనాదావదోషః। బ్రహ్మచారిణస్తు పితృమాతృమాతామహాచార్యోపాధ్యాయభిన్నశవ నిర్హరణాదౌ వ్రతలోపః । పూర్వోక్తరీత్యాశౌచం చ । తతస్తేన కృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తం పునరుపనయనం చ కార్యం । పిత్రాదేర్నిర్హరణేపి బ్రహ్మచారిణా ఆశౌచినామన్నం న భక్ష్యం తేషాం స్వప్నోపి న కార్యః। అత్రాపి నిత్యకర్మలోపో న । అథ దాహాదౌ ।

దాహాదౌ.

సమోత్కృష్టవర్ణాపేతస్య స్నేహాదినా దాహోదకదానాదిసకలౌ
ర్ధ్వదేహికకరణే తజ్జాత్యాశౌచం । తదంతే స్నేహలోభాద్యనుసారే
ణ గురులఘుప్రాజాపత్యాదీనాం త్రయం । స్నేహాదినా సవర్ణానాం
దాహమాత్రకరణే తద్గృహవాసే త్రిరాత్రం । తదన్నభక్షణే దశరాత్రం ।
తదుభయాభావే ఏకాహః । హీనవర్ణేనోత్తమవర్ణస్య దాహమాత్ర
కరణే శవజాత్యాశౌచం । భృతగ్రహణేన సవర్ణస్య దాహమాత్ర
కరణేపి దశాహాద్యేవ । మౌల్యేనోత్తమవర్ణదాహే ద్విగుణం । ఉత్త
మేనాధమవర్ణదాహనిర్హరణకరణే తజ్జాత్యాశౌచం తదంతే క్రమేణ
ద్విగుణత్రిగుణచతుర్గుణం ప్రాయశ్చిత్తం । మౌల్యేన హీనవర్ణ
దాహాదౌ తు ప్రాయశ్చిత్తమాశౌచం చోక్తాపేక్షయా ద్విగుణం । ధర్మా
ర్థం సమోత్కృష్టవర్ణప్రేతస్య దాహాదిసకలౌర్ధ్వదేహికకరణేపి
నాశౌచం నిత్యపిండదానాద్యనంతరం స్నానమాత్రాచ్ఛుద్ధిః । ద్విజేన
శూద్రస్య ధర్మేణాపి దాహాది న కార్యం । అథ బ్రహ్మచారిణా పితృమా
తృమాతామహాదీనామన్యాధికార్యభావే దాహాద్యంత్యకర్మ కార్యం ।
తదా కర్మాంగం దశాహమస్పృశ్యత్వలక్షణమాశౌచం చ కార్యం ।
తదాపి తేషామాశౌచినామన్నం బ్రహ్మచారిణా న భోక్తవ్యం । ఆశౌచి
స్పృష్టతయా వాసశ్చ న కార్యః । తదుభయకరణే ప్రాయశ్చిత్తం పునరుప
నయనం చ । బ్రహ్మచారిణా పూర్వోక్తపిత్రాదిభిన్నానాం దాహాద్యంత్య
కర్మకరణే కృచ్ఛ్రత్రయప్రాయశ్చిత్తం పునరుపనయనం చాశౌచాంతే
కార్యం । పిత్రాదేర్దాహమాత్రకరణే ఏకాహమాశౌచం కార్యం ।
అత్ర సర్వత్ర బ్రహ్మచారిణః సంధ్యాగ్నికార్యాదికర్మలోపో న । బ్రహ్మ
చారిభిన్నస్యాపి దాహాదినిమిత్తక సంసర్గాశౌచే బ్రహ్మయజ్ఞాదినిత్య
కర్మలోపో నేత్యుక్తం । తత్ర దేవపూజా వైశ్వదేవాదికమన్యేన కార
ణీయం । స్వయం కర్తుం యోగ్యం తు స్వేనైవ కార్యం । బ్రహ్మచారిణః
పిత్రాద్యంత్యకర్మాకరణే తు పిత్రాదిమరణే ఆశౌచం న । సమావర్త

నోత్తరం పూర్వమృతానాం పిత్రాదిసపిండానాం త్రిరాత్రమాశౌచం
కార్యం । అథ రోదనే ఆశౌచాది ॥

రోదనే.

విప్రాదిభిః సవర్ణమరణవిషయేఽస్థిసంచయనాత్పూర్వం రోదనే
స్నానం । తదుత్తరమాచమనం । విప్రస్య శూద్రవిషయేఽస్థిసంచయనా
త్ప్రాక్ త్రిరాత్రం । తదుత్తరమేకరాత్రం । శూద్రస్య విషయే తద్గృ
హవాసాది సంబంధేఽస్థిసంచయనాత్ప్రాగేకరాత్రం । తదూర్ధ్వం
స్నానం । సపిండానాం త్వనుగమనరోదనాదావదోషః । నాత్రాపి
కర్మలోపః । అత్ర సర్వత్ర యస్య యావానాశౌచకాలస్తం నిర్వాహ్య
స్నాత్వైవ స విశుద్ధ్యతి న తు స్నానం వినా తావత్కాలమాత్రాతిక్రమేణ
శుద్ధిః । అంత్యకర్మకర్తురస్థిసంచయనాత్ప్రాక్ స్త్రీసంగే చాంద్రా
యణం ప్రాయశ్చిత్తం । ఊర్ధ్వం ప్రాజాపత్యత్రయం । అన్యేషాం
మృతాశౌచినాం సంచయనాత్ప్రాక్ సంగమే త్రిరాత్రముపవాసః ।
ఊర్ధ్వమేకరాత్రం । అథాశౌచ్యన్నభక్షణే ॥

ఆశౌచ్యన్నభక్షణే.

అసగోత్రో నాపది బుద్ధిపూర్వం సకృదప్యాశౌచిస్వామికం పక్వమన్నం
యస్మిన్దినే భుంక్తే తదారభ్య తేన యావత్తేషామాశౌచమవశిష్టం తావ
దాశౌచం కార్యం । ఆశౌచాంతే చ విప్రాశౌచే సాంతపనం ప్రాయశ్చిత్తం ।
శూద్రాశౌచే చాంద్రాయణం । క్షత్రియాదేః కలావభావాన్న లిఖ్యతే ।
క్వచిల్లేఖస్తు వ్యుత్పాదనమాత్రార్థో నేదానీముపయుజ్యతే ఇతి ప్రాయ ఉ
పేక్ష్యతే । మత్యాభ్యాసే విప్రశూద్రాశౌచయోః క్రమేణ మాసం పరా
కకృచ్ఛ్రాదివ్రతాచరణం । అమత్యా భోజనే యావదన్నపాకమాశౌ
చం క్రమేణైకరాత్రం సప్తరాత్రం చోపోషణం దశశతం చ ప్రాణాయామాః ।
అమత్యాభ్యాసే ద్విగుణం । ఆపద్యమత్యా భోజనే తదహరాశౌచమేకః ప్రా
ణాయామః । శూద్రాశౌచేఽష్టాధికసహస్రగాయత్రీజపః । జ్ఞానతఆప

ద్విత్రిరఘమర్షణమష్టోత్తరసహస్రగాయత్రీజపః । శూద్రాశౌచే పాదికం వక్ష్యం । శూద్రస్య ద్విజాశౌచే స్నానం పంచగవ్యాశనం చ । సర్వమిదం జననాశౌచే న్యూనం యోజ్యం । ఏవమాహితాగ్న్యశౌచేపి న్యూనమితి స్మృత్యర్థసారే । సర్వమిదమాశౌచిస్వామికాన్నభోజనే । యదా తు తదస్వామికమాశౌచి స్పృష్టమాత్రమన్నం భుక్తే తదామత్యా భోజనే కృచ్ఛ్రం । అమత్యార్ధమితి స్మృత్యర్థసారేఉక్తం । ఆశౌచిస్పృష్టాశౌచిస్వామికాన్నభోజీ తు తత్స్వామికాన్నాశననిమిత్తం తత్స్పృష్టాన్నాశననిమిత్తం చేతి ప్రాయశ్చిత్తద్వయం సముచ్చయేన కుర్యాత్ । ఆశౌచిస్వామికామాన్నప్రతిగ్రహే తూక్తప్రాయశ్చిత్తార్ధం । ఆశౌచం తు నాస్తి । దాతృభోక్తృభ్యాముభాభ్యామజ్ఞాతే జననే మరణే వా న దోషః । అన్యతరేణాజ్ఞాతే దోషః ॥

స్వల్పసంబంధవిషయకాశౌచేపి స్నానం.

తత్ర దాతుర్జ్ఞానే భోక్తురజ్ఞానే భోక్తురల్పం ప్రాయశ్చిత్తం । దాతురజ్ఞానేపి భోక్తుర్జ్ఞానే పూర్ణమేవ । భోజననిమిత్తకాశౌచేపి కర్మలోపో న । అథ తు కథమపి స్వల్పసంబంధయుక్తే స్నానం వా "సోయుతం స్యాదితి త్రింశచ్ఛ్లోకీ । స్మృత్యర్థసారేప్యేవం । అయమస్యార్థః । స్వల్పేనాపి ఏకాహాద్యాశౌచప్రయోజకేన సంబంధేన యుక్తే శాలకజామాత్రాదౌ మృతే సచైలం స్నానం కార్యం । సర్వత్ర గురుణో లఘునో వా మృతాశౌచస్య ప్రాప్తికాలే సమాప్తికాలే చ స్నాతవ్యమితి యావత్ । అథవా స్వల్పైః దశాహభిన్నపక్షిణీత్రిదినాద్యాశౌచప్రయోజకైః సంబంధైర్యుక్తే బంధుత్రయమాతులానుపనీత సపిండాదౌ మృతే దేశాంతరే కాలాంతరేపి స్నానం భవత్యేవ । తథా చ యస్య సన్నిహితకాలే ఆశౌచప్రాప్తిస్తస్యాతిక్రాంతకాలే స్నానం । యస్య తు సన్నిహితకాలేపి స్నానమాత్రం తస్యాతిక్రాంతకాలే స్నానమపి నేత్యర్థః । యద్వా స్వల్పఆశౌచప్రయోజకసంబంధభిన్నః సంబంధః । యథా శాలకసుతత్వం బోధకన్యాయాః పితృవ్యతత్పుత్రి

త్వాది భగిన్యా భ్రాతృపుత్రత్వాది తద్యుక్తే ఆశౌచాభావేపి స్నానమాత్రం భవత్యేవ । యత్కించిత్సంబంధే ఆశౌచాభావేపి స్నానమాత్రం సన్నిధౌ సర్వత్ర కార్యమిత్యర్థః । పక్షత్రయమపి ఇదం శిష్టాచారే దృశ్యతే ఇతి యుక్తం భాతి ॥

॥ ౪౦ ॥ అథాశౌచాపవాదః.

స పంచధా । కర్తృతః ॥ ౧ ॥ కర్మతః ॥ ౨ ॥ ద్రవ్యతః ॥ 3 ॥ మృతదోషతః ॥ ౪ ॥ విధానత ఇతి ॥ ౫ ॥ తత్ర కర్తృతో యథా ॥

కర్తృతః.

యతీనాం బ్రహ్మచారిణాం చ సపిండ జననమరణయోర్నాశౌచం । మాతాపితృమరణే తు యతిబ్రహ్మచారిణోః సచైలం స్నానమాత్రం భవత్యేవ బ్రహ్మచారిణః సమావర్తనోత్తరం బ్రహ్మచర్యదశాయాం మృతానాం పిత్రాదిసపిండానాం త్రిరాత్రమాశౌచముదకదానం చ కార్యం । అనుగమననిర్హరణనిమిత్తకత్వాశౌచం బ్రహ్మచారిణో ఉప్యస్త్యేవ । పిత్రాద్యంత్యకర్మకరణే బ్రహ్మచారిణ ఆశౌచమప్యస్త్యేవ । ఆరబ్ధప్రాయశ్చిత్తానాం ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానసమయే ఆశౌచం న । సమాప్తే తు ప్రాయశ్చిత్తే త్రిరాత్రమతిక్రాంతాశౌచం । కృతకర్మాంగనాందీశ్రాద్ధానాం తత్కర్మసమాప్తిపర్యంతం తత్కర్మోపయోగికార్యే ఆర్త్యాదిసంకటే ఆశౌచం న । జాతాశౌచమృతాశౌచవతో ర్మరణసమయప్రాప్తౌ నాశౌచం । తేన దానాదికం సతి వైరాగ్యే ఆతురస్య సంన్యాసోఽపి భవతీతి సింధ్వాదయః । దేశవిప్లవదుర్భిక్షాది మహాపదిసద్యఃశౌచం । ఆపదపగమే ఆశౌచావశేషే అవశిష్టాశౌచమస్త్యేవ ॥

॥ ౪౧ ॥ అథ కర్మతః.

అన్నసత్రిణామన్నాదిదానేషు నాశౌచం । ప్రతిగ్రహీతుస్తు ఆమాన్నగ్రహణే దోషో న । పక్వాన్నభోజనే తు త్రిరాత్రం క్షీరపానం । గృహీతే ఽనంతవ్రతాదౌ వేకాదశ్యాదౌ చారబ్ధకృచ్ఛ్రాదివ్రతేష

నాశౌచం । తత్ర స్నానాదిశారీరనియమాః స్వయంకార్యాః । అనంత
పూజాదికమన్యేనకారణీయం । బ్రాహ్మణభోజనాదికమాశౌచాంతే ।
రాజాదీనాం ప్రజాపాలనాదావనాశౌచం । ఋత్విజాం మధుపర్కపూ
జోత్తరం తత్కర్మణినాశౌచం। తేనయేష్వాధానపశుబంధాదిషు మధు
పర్కోనోక్తస్తేషుకృతేపి వరణేతాంస్త్యక్త్వాన్యే ఋత్విజః కార్యాః ।
దీక్షితానాం దీక్షణీయోత్తర మవభృథస్నానపర్యంతం యజ్ఞకర్మణినా
శౌచం । దీక్షితర్త్విగ్భ్యాం స్నానమాత్రం కర్మమధ్యేకార్యం । అవ
భృథాత్పూర్వమేవాశౌచాభావః । అవభృథంతు నభవత్యేవేతిసింధుః।
కర్మాంతేతుత్రిరాత్రం పూర్వన్యాయాత్ । రోగభయ రాజభయాది
నాశార్థే శాంతికర్మణినాశౌచం । క్షుత్పీడితకుటుంబస్య ప్రతిగ్రహే
నాశౌచం । విస్మరణశీలస్యాధీత వేదశాస్త్రాధ్యయనేపి నాశౌచం ।
వైద్యస్య నాడీస్పర్శనేనాశౌచం । శ్రాద్ధేతూక్తం । మూర్తిప్రతిష్ఠా
చౌలోపనయన వివాహాద్యుత్సవ తటాకాద్యుత్సర్గ కోటిహోమ తులా
పురుషదానాదికకర్మసు నాందీశ్రాద్ధోత్తరంనాశౌచం । సంకల్పితే
పురశ్చరణజపే ఽవిచ్ఛేదేనసంకల్పిత హరివంశశ్రవణాదౌచ ప్రారం
భోత్తరంనాశౌచం । కాలాదినియమాభావేతుస్తోత్ర హరివంశాదిక
మాశౌచేహేయమేవ । సర్వోప్యయ మాశౌచాపవాదోనన్యగతికత్వే
ఆర్త్తౌచజ్ఞేయ ఇతిసింధౌ నాగోజీయేచోక్తం । తేనానన్యగతికత్వాదిక
మాలోచ్యైవాశౌచాభావోయోజ్యః । అత్రయద్వక్తవ్యం తత్పూ
ర్వార్థే తత్రతత్రోక్తమేవ । కేచిత్తు వ్రతేష్వపిదీక్షితానామృత్విజా
మారబ్ధోత్సవాదీనాంచ స్వరూపత ఆరంభతశ్చావశ్యకత్వే దార్ఢ్య
ద్యభావే ప్యాశౌచాభావఇత్యాహుః। కన్యాయా ఋతుశంకాదిసంకటే
ముహూర్తాంతరాభావే కూశ్మాండహోమాదినా జాతాశౌచే వివా
హారంభోపికార్యఇత్యుక్తం। వివాహాదిషు నాందీశ్రాద్ధోత్తరమాశౌచ
పాతే పూర్వసంకల్పితాన్నమ సగోత్రైర్దాతవ్యంభోక్తవ్యంచ। దాత్రా
రంభోత్తరం సిద్ధాన్నంచసూతకీనస్పృశేత్। వివాహాదౌ తదన్యత్రాపి

భుంజానేషువిప్రేషు దాతురాశౌచపాతే పాత్రస్థమప్యన్నం త్యక్త్వాన్య
గేహోదకాచాంతాః శుధ్యంతీత్యాది పూర్వార్థే ఉక్తం । ఏవం
సహస్రభోజనాదావపి పూర్వసంకల్పితాన్నేష్వజ్ఞేయం । పార్థివ శివ
పూజాయాంనాశౌచం । ఆశౌచే సంధ్యా శ్రౌత స్మార్త హోమాది
విషయే పూర్వార్ధేఉక్తం। అగ్నిసమారోపప్రత్యవరోహా వాశౌచయో
ర్నకార్యౌ । తేన సమారోపోత్తరమాశౌచపాతే పునరాధానమేవ ।
సమారోపప్రత్యవరోహయో రన్యకర్తృకత్వస్యాశౌచాపవాదస్యచా
భావాత్। ఇదంబహ్వృచానాం ద్వాదశాహంహోమలోపే ఽన్యేషాం
త్ర్యహంహోమలోపే ఏవపునరాధానంజ్ఞేయం। గ్రహణనిమిత్తకేస్నాన
శ్రాద్ధదానాదౌనాశౌచం । కశ్చిత్స్నానమాత్రంకార్యం నశ్రాద్ధా
దీత్యాహ । సంక్రాంతిస్నానాదావపినాశౌచం। నిత్యకృత్యేషుస్నానా
చమన భోజననియమాస్పృశ్యాస్పర్శనాదినియమేషు నాశౌచం। అన్య
ద్వైశ్వదేవ బ్రహ్మయజ్ఞ దేవపూజాది నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం
చాశౌచేషునకార్యం । భోజనకాలే ఆశౌచాపాదక జననమరణశ్రవణే
ముఖస్థం గ్రాసంత్యక్త్వాస్నాయాత్। ముఖస్థగ్రాసభక్షణే ఏకోపవాసః।
సర్వాన్నభోజనే త్రిరాత్రోపవాసః । ఇతికర్మత ఆశౌచసదస ద్భావ
విచారః ॥

॥ ౪౨ ॥ అథ ద్రవ్యతః.

పుష్పఫలమూల లవణమధుమాంస శాకతృణకాష్ఠోదకక్షీరదధి
ఘృతౌషధ తిలతద్వికార క్షుతద్వికారాణాం లాజాది భర్జితాన్నస్య
లడ్డుకాదీనాంచాశౌచిస్వామికానా మాశౌచిగృహస్థితానాంచగ్రహణే
దోషోన । ఆశౌచిహస్తాత్తుకిమప్యేతన్నగ్రాహ్యం । పణ్యేతువణిజాదే
రాశౌచేపితద్ధస్తాల్లవణాదే రామాన్నస్యచక్రయేనదోషః। జలదధిలాజా
దికంతుక్రయేణాపితద్ధస్తాన్నగ్రాహ్యం ॥

॥ ౪౩ ॥ అథ మృతదోషతః.

శాస్త్రానుజ్ఞాంవినా శస్త్రాగ్నివిష జలపాషాణ భృగుపాతా నశ

నాదిభిర్బుద్ధిపూర్వకం స్వేచ్ఛయాత్మఘాతకానాంనాశౌచం। తచ్చాత్మ ఘాతనం క్రోధాత్పరోద్దేశేనవాస్తుస్వత ఏవేష్టసాధనతాభ్రమేణవా। తథాచౌర్యాదిదోషే రాజహతానాంపారదార్యే తత్పత్యాదిహతానాం విద్యుద్ధతానాంచ నాశౌచం। అన్యైర్నిషిద్ధోపి గర్వాన్నదీతరణ వృక్షాద్యారోహకూపావరోహాదౌ ప్రవృత్తో మృతస్తస్యాపి నాశౌచం। యోగవాదిహరణార్థం తద్ధననార్థంవా ప్రవృత్తో గోసర్పనఖిశృంగిదంష్ట్రి గజచోరవిప్రాంత్యజాదిభిర్హతస్తస్యనాశౌచం। మహాపాతకినాం తత్సంసర్గిణాంచ మహాపాపితుల్యానాంచపతితానాం నపుంసకానాంచమరణే నాశౌచం। స్త్రీణాంచపత్యాదిహంత్రీణాం హీనజాతిగామినీనాం గర్భఘ్నీనాంకులటానాంచ పూర్వోక్తాత్మఘాతాదిపాపయుక్తానాంచమృతౌ నాశౌచం। తత్రైషాం శవానాం స్పర్శాశ్రుపాతవహన దహనాంత్యకర్మాణినకుర్యాత్। స్పర్శాదికరణే జ్ఞానాజ్ఞానాభ్యాసాదితారతమ్యేన కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రసాంతపన చాంద్రాయణాదిప్రాయశ్చిత్తాని సింధ్వాది గ్రంథాంతరతో జ్ఞేయాని। తేనైషాం మృతదేహస్య జలేప్రక్షేపః। తతః సంవత్సరోత్తరం పుత్రాదిస్తదీయాత్మఘాతాది పాపానుసారేణ ప్రాయశ్చిత్తం తస్యకృత్వా నారాయణబలించకృత్వా పర్ణశరదాహాదిపూర్వకమాశౌచ మౌర్ధ్వదేహికంచ కుర్యాత్। కేచిత్త్వేత శరీరందగ్ధ్వా దాహనిమిత్తం చాంద్రాయణత్రయంకృత్వా అస్థీనిసంస్థాప్యాబ్దాంతే పూర్వోక్తరీత్యౌర్ధ్వదేహికమిత్యాహుః। అథవా లౌకికాగ్నినాతూష్ణీందగ్ధ్వా స్వజీవనసందేహాద్వా భక్త్యావా పుత్రాదయః సంవత్సరాదర్వాగపి తత్తదాత్మఘాతాదిపాపోక్త ద్విగుణప్రాయశ్చిత్త పూర్వకం నారాయణబలింకృత్వా పర్ణశరదాహమస్థిదాహంవాకృత్వాశౌచమౌర్ధ్వదేహికంచకుర్యుః। ఇదంచ ప్రాయశ్చిత్తార్హాణామేవ। ప్రాయశ్చిత్తానర్హాణాం ఘటస్ఫోటేనబహిష్కృతానాంచ దాసీద్వారా పతితోదకవిధ్యనంతరం సపిండీకరణవర్జమౌర్ధ్వదేహికం। తేన సాంవత్సరికమప్యేకోద్దిష్టవిధినైవ। యద్వాత్మఘాతినాం పుత్రాదిర్మృ

తజాతీయవధోక్తబ్రహ్మహత్యాదిప్రాయశ్చిత్తసహితంచాంద్రాయణం తప్తకృచ్ఛ్రద్వయంచకృత్వా నారాయణబలి పూర్వకంతందహేత్। తథాచాత్మఘాతినాం గోగజవ్యాఘ్రాదిహేతుక దుర్మరణవతాంచపతితాదీనాంచ పూర్వోక్తానాం సర్వేషాంనమరణదినాదారభ్యాశౌచం కింతుతత్ప్రాయశ్చిత్త నారాయణబలిపూర్వక సమంత్రకదాహాదినమారభ్యైవాశౌచం। జలాగ్న్యాదిభిః ప్రమాదమృతానాంతుమరణదినాదారభ్యాశౌచాదికమస్త్యేవ। తచ్చత్రిరాత్రమితి కేచిత్ దశాహమితిబహవః। కింతుప్రమాదమరణస్యాపి దుర్మరణత్వాత్తన్నిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకమేవదాహాదికార్యం। తదుక్తంస్మృత్యర్థసారే। చండాలగోబ్రాహ్మణచోరపశుదంష్ట్రిసర్పాగ్న్యుదకాదిభిః ప్రమాదాన్మరణేచాంద్రాయణంతప్తకృచ్ఛ్రద్వయంచప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా పంచదశకృచ్ఛ్రాణివా ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా విధివద్దహనాశౌచోదకదానాదిసర్వంకార్యమేవేతి। ప్రాణాంతిక ప్రాయశ్చిత్తేనమృతస్యదశాహమాశౌచం సర్వాణిప్రేతకార్యాణిచ కర్తవ్యాని। ప్రాయశ్చిత్తేన తస్యశుద్ధత్వాత్। ఏవమారబ్ధప్రాయశ్చిత్తస్య ప్రాయశ్చిత్తమధ్యే మరణేపిశుద్ధత్వాదికంజ్ఞేయం। ఆహితాగ్నేస్తుపతితాదేర్మరణేసర్పాదినాచండాలశృంగిచోరాదిహేతుకేచమరణే విశేషః। శ్రౌతాగ్నీన్ప్రక్షిపేదప్సుఆవసథ్యంచతుష్పథే। పాత్రాణితుదహేదగ్నౌసాగ్నికే పాపకర్మణి ॥ ౧ ॥ తతః ప్రాయశ్చిత్తార్హత్వానర్హత్వాది పూర్వోక్తం వ్యవస్థయానిర్మథ్యాగ్నినాదాహాద్యస్యకర్మేతి। మహాపాతకసంయుక్తః సాగ్నికోయదిజీవతి। పుత్రాదిః పాలయేదగ్నీన్ప్రాయశ్చిత్తక్రియావధి ॥ ౧ ॥ ప్రాయశ్చిత్తం నకుర్యాద్యః కుర్వన్వా మ్రియతేయది। జలేగ్నీన్ప్రక్షిపేదగ్నౌపాత్రాణితుజలేషువా ॥ ౨ ॥ మాధవీయే ఆహితాగ్నేర్దుర్మరణే ప్యాత్మఘాతేచతంలౌకికాగ్నినా తూష్ణీందగ్ధ్వాతదస్థీనిక్షీరేణప్రక్షాల్యతత్ప్రాయశ్చిత్తంకృత్వా శ్రౌతాగ్నిభిః సమంత్రకం। దాహాదికార్యమిత్యుక్తం। ఇదంనిరగ్నేరపి

దుర్మరణే యోజ్యం । అథసర్పహతే విశేషః । ప్రమాదేనవాసర్పాదినావాసర్పతోమృతావాశౌచాదినకార్యం । వక్ష్యమాణంనాగపూజావ్రతంకృత్వా నారాయణబలి సౌవర్ణనాగదాన ప్రత్యక్షగోదానాని కృత్వా దాహాశౌచాదికార్యం । సర్వత్రదుర్మరణేపతితాదిమరణేచతత్తత్ప్రాయశ్చిత్తాదికృత్వా దాహాశౌచాదికార్యమిత్యుక్తం । తత్ప్రాయశ్చిత్తాని ప్రసంగాదుచ్యంతే । బుద్ధిపూర్వకమాత్మఘాతేన మృతానాం త్రింశత్కృచ్ఛ్రాణి ప్రాయశ్చిత్తం ॥

దుర్మరణాదౌ ప్రాయశ్చిత్తాని.

ఏతచ్చజాతివధప్రాయశ్చిత్తేన సముచ్చితంకార్యం । తద్యథా । బ్రాహ్మణేనాత్మఘాతే కృతే ద్వాదశాబ్దం బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తం త్రింశత్కృచ్ఛ్రమాత్మఘాత ప్రాయశ్చిత్తంచ తత్పుత్రాదిఃకుర్యాత్ । బ్రాహ్మణస్త్రియాత్మఘాతేకృతే బ్రాహ్మణస్త్రీవధ ప్రాయశ్చిత్తం త్రింశత్కృచ్ఛ్రాణిచ ఏవంశూద్రాద్యాత్మఘాతేప్యూహ్యం । అశక్తావాత్మఘాతేచాంద్రాయణద్వయంతప్తకృచ్ఛ్రచతుష్కంచ । ప్రమాదేనజలాదిమరణేపంచదశకృచ్ఛ్రాణి । చాంద్రాయణపూర్వకంతప్తకృచ్ఛ్రద్వయంవా । పతితమృతేషోడశకృచ్ఛ్రాణి । బ్రహ్మహత్యాదిపాపినాం ప్రాయశ్చిత్తాత్పూర్వంమరణే తత్తత్పాప ప్రాయశ్చిత్తం పుత్రేణకార్యం । ప్రాయశ్చిత్తానర్హాణాంతు పతితోదకదానవిధిరేవ, నప్రాయశ్చిత్తాదీత్యుక్తం । సింధౌతు ప్రాయశ్చిత్తానర్హాణామపి పుత్రాదిర్నారాయణబలిపూర్వం సర్వమౌర్ధ్వదేహికం సపిండీకరణం దర్శాదిశ్రాద్ధంగయాదిశ్రాద్ధంచ కుర్యాదేవఏవంమ్లేచ్ఛీకృతస్యాపి । పతితోదకవిధిరపుత్రవిషయ ఇత్యుక్తం । ఇదమేవయుక్తం । యస్తు కించిత్కాలంమ్లేచ్ఛీకృతః ప్రాయశ్చిత్తార్హస్తస్య షోడశకృచ్ఛ్రాది ప్రాయశ్చిత్తం పుత్రేణకృత్వా పర్ణశరదాహాదికార్యం ప్రమాదమరణభిన్నేషు చౌర్యపారదార్యాదిహేతుకేషు దుర్మరణేషుచాంద్రాయణద్వయం తప్తకృచ్ఛ్రవింశత్యాకరతో విచార్యయోజ్యం ।

కించవ్యాఘ్రాదిహేతుక దుర్మరణేషు శాతాతపోక్తదానాది విధిరపి కార్యః । తథాహి ॥

దుర్మరణేషుదానాదివిధిః.

వ్యాఘ్రహతేవిప్రకన్యావివాహః । గజహతే చతుర్నిష్కపరిమితహేమనిర్మితగజదానం । రాజహతేసౌవర్ణపురుషదానం । చోరహతేప్రత్యక్షధేనుదానం । వైరిహతేవృషదానం । వృషభేణహతే యథాశక్తిహేమదానం। శయ్యాయాంచమృతేదేయాశయ్యాతూలీసమన్వితా । నిష్కహేమనిర్మితవిష్ణుప్రతిమాధిష్ఠితాచ । శౌచహీనమరణేద్వినిష్కహైమవిష్ణుదానం । సంస్కారహీనమరణే విప్రపుత్రోపనయనం । అశ్వహతే నిష్కత్రయహేమకృతాశ్వదానం శునాహతే క్షేత్రపాలస్థాపనం । సూకరహతే మహిషదానం । కృమిభిర్హతే పంచఖారీమితగోధూమదానం । వృక్షహతే వస్త్రయుతసౌవర్ణవృక్షదానం । శృంగిణాహతే వస్త్రయుతవృషభదానం । శకటహతేసోపస్కరం కించిద్ద్రవ్యదానం । భృగుపాతమృతే ధాన్యపర్వతదానం । అగ్నినామృతేఉదపానోత్సర్గవిధిః కాష్ఠహతేధర్మార్థసభాకరణం। శస్త్రహతే మహిషీదానం । అశ్మహతే సవత్సపయస్విన్యాగోదానం । విషేణహతే హేమనిర్మితపృథ్వీదానం । ఉద్బంధనేనమృతే హేమకపిదానం । జలేమృతే ద్వినిష్కహేమనిర్మిత వరుణదానం । విషూచికామృతే స్వాద్వన్నేనశతవిప్రభోజనం । కంఠస్థితకవలస్యమరణే ఘృతధేనుదానం । కాసరోగమృతేఽష్టకృచ్ఛ్రాణి । అతీసారమృతే లక్షగాయత్రీజపః । శాకిన్యాదిగ్రహైర్మృతే రుద్రైకాదశినీజపః । విద్యుత్పాతమృతే విద్యాదానం । అంతరిక్షమృతే వేదపారాయణం । పతితేమృతే షోడశకృచ్ఛ్రాణి । అస్పృశ్యస్పర్శయుక్తమరణే సచ్ఛాస్త్రపుస్తకదానమిత్యాది । అత్రశయ్యామరణే శౌచహీనసంస్కారహీనమరణే కృమివిషూచికాకంఠకవలకాసాతిసారరోగగ్రహగ్రహాద్యైర్మరణేఽంతరిక్షమృతేఽస్పృశ్యస్పర్శమరణేచదానాదివిధిరేవనప్రాయ

చిత్తం నైవ నారాయణబలిర్నాపి సర్పాదికాలప్రతీక్షా । వ్యాఘ్రాది హేతుకం విషజలశస్త్రాది హేతుకం చ మరణం ప్రమాదేన దర్పాదినా బుద్ధ్యా చేత్యనేకధా సంభవతి । తత్రోక్తవ్యవస్థయా ప్రాయశ్చిత్తం నారాయణబలిర్దానాదివిధిశ్చేతి త్రయాణాం సముచ్చయః । యది పుత్రాదిః పితుర్జలాదిమరణప్రాయశ్చిత్తం బ్రహ్మహత్యాదితత్తత్పాపప్రాయశ్చిత్తం వాత్మఘాతప్రాయశ్చిత్తం వా కర్తుం న శక్నోతి । తదోక్తదానాదివిధిం నారాయణబలిం చ కృత్వాఽత్యశక్తౌ నారాయణబలిమాత్రం కృత్వౌర్ధ్వదైహికం కుర్యాత్ । తావతా పుత్రాది సపిండానాం శుద్ధిసిద్ధేః । పిత్రాదేస్తు పుత్రాదిభిస్తత్తత్ప్రాయశ్చిత్తాకరణే నరకాది భోగః స్యాదేవేతి బోధ్యం । అథ విధివిహితజలాదిమరణే ॥

విధివిహితజలాదిమరణే.

తత్ర ప్రయాగే సర్వవర్ణానాం రోగిణామరోగిణాం చ భాగీరథీప్రవేశాదినా మరణే కామికమహాఫలం । శూద్రస్యారోగిణోఽపి ప్రయాగభిన్నేఽపి జలాదిమరణమనుజ్ఞాతం । వ్యాధితోఽభిషజ్యాత్యక్తో విప్రో వృద్ధోఽథవా యువా । తనుం త్యజేజ్జలాగ్న్యాద్యైస్సయథేష్టం ఫలం లభేత్ ॥౧॥ దుశ్చికిత్స్యైర్మహారోగైః పీడితో జీవనాక్షమః । ప్రవిశేజ్జ్వలనం దీప్తం కరోత్యనశనం తథా ॥౨॥ అగాధతోయరాశిం చ భృగోః పతనమేవ చ । గచ్ఛేన్మహాపథం వాపి తుషారగిరిమాదరాత్ ॥౩॥ ప్రయాగవటశాఖాగ్రాద్దేహత్యాగం కరోతి చ । ఉత్తమాన్ప్రాప్నుయాల్లోకాన్నాత్మఘాతీ భవేత్క్వచిత్ ॥౪॥ నరాణామథ నారీణాం సర్వవర్ణేషు సర్వదా । ఆశౌచం స్యాత్త్ర్యహం తేషాం వజ్రానలహతే తథా ॥౫॥ వారాణస్యాం మ్రియేద్యస్తు ప్రత్యాఖ్యాతభిషక్క్రియః । కాష్ఠపాషాణమధ్యస్థో జాహ్నవీజలమధ్యగః ॥౬॥ అవిముక్తోన్ముఖస్తస్య కర్ణమూలగతో హరః । ప్రణవం తారకం బ్రూతే ఇత్యాదివచనోచ్చయః ॥౭॥ పురాణస్థో మాధవాదినిబంధేషు హ్యుదాహృతః । అత్రానుజ్ఞాతే బుద్ధిపూర్వకాత్మఘాతే గృహస్థాదీనామేవాధి

కారః । యతేస్తు నాధికారః । త్ర్యహోదాద్యాశౌచవిధానాత్ । యతేః కామ్యకర్మణ్యనధికారాచ్చేతి నిర్ణయసింధుః । ఇదానీంతనశిష్టాస్తు రోగాదిపీడాం సోఢుమశక్తాః సంన్యాసాశ్రమం గృహీత్వా తీర్థాదినాత్మఘాతం కుర్వంతి । గృహస్థవిధురాదయశ్చ న కుర్వంతి । కేచిత్త్వపరిహార్యరోగాదిగ్రస్తవృద్ధాదేర్జలాదినా బుద్ధ్యాత్మఘాతః కలౌ ప్రయాగభిన్నదేశే న భవతి । భృగ్వగ్నిపతనైశ్చైవ వృద్ధాదిమరణం తథేతి కలివర్జ్యేషు పరిగణనాదిత్యాహుః । ఏతన్మతే మరణాంతప్రాయశ్చిత్తవిధయః కాశీఖండాదావిహితదేహత్యాగవిధయశ్చ యుగాంతరపరాః । ప్రయాగమరణం స్త్రీణాం సహగమనం చ కలియుగే సర్వసమ్మతం । అత్ర సర్వత్ర సహగమనభిన్నే విధివాక్యానుజ్ఞాతే దేహత్యాగే త్రిరాత్రమాశౌచమితి బహవః । దశాహమితి కేచిత్ । ఏవం ఫలకామనయా విహితే కామ్యప్రయాగమరణేఽపి పక్షద్వయం జ్ఞేయం ॥

పతితాదివిచారః.

అథ యః పతితో ఘటస్ఫోటేన బహిష్కృతో యశ్చ మ్లేచ్ఛీకృతో యశ్చ ప్రాయశ్చిత్తానర్హపాపీ తస్య త్రివిధస్య పితృమాతృభిన్నస్య పతితోదకవిధ్యనంతరం సపిండీకరణవర్జమంత్యకర్మ పితుర్మాతుశ్చ త్రివిధస్యాపి నారాయణబలిపూర్వకం సపిండీకరణసహితం సర్వం భవతీత్యుక్తం । తత్ర పతితోదకదానవిధిర్యథా ॥

పతితోదకదానవిధిః.

సర్వగాం దాసీమాహూయ తస్యై వేతనం దత్త్వా అశుద్ధపూర్ణఘటహస్తాం తాం బ్రూయాత్ । హే దాసి గచ్ఛ మూల్యేన తిలాన్ తోయపూర్ణమిమం ఘటం చ శీఘ్రమానయ । తతో దక్షిణాముఖీ ఉపవిశ్య వామపాదేన తం ఘటం సతిలం క్షిప । ఘటక్షేపణకాలే చాముకసంజ్ఞక పతిత ప్రేత పిబ పిబేతి ముహురుచ్చారయేతి । సా దాసీ తద్వాక్యం శ్రుత్వా మూల్యం గృహీత్వా తథా కుర్యాత్ । ఏవం కృతే పతితస్య తృప్తిర్నాన్యథా ।

ఏతచ్చపతితస్య మృతదినేకార్యం । ఇతి పతితోదకవిధిః । ఇతి మృతదోషత ఆశౌచాపవాదః సప్రసంగః సవిస్తరోనిరూపితః ॥

॥ ౪౪ ॥ అథ విధానతః.

యతేర్మృతావాశౌచం నాస్తి । తస్య ప్రేతక్రియోదకదానాశౌచ సపిండీకరణాదేర్నిషిద్ధత్వాత్ । సపిండీస్థాన ఏకాదశేఽహని పార్వణశ్రాద్ధమాత్రంకార్యం । ప్రతిసాంవత్సరికశ్రాద్ధ దర్శశ్రాద్ధాదికంతు పార్వణవిధినా సపిండకంభవత్యేవ । అత్రవిస్తరో గ్రంథాంతరేవక్ష్యతే । ఏతచ్చ త్రిదండినామేకదండినాంహంస పరమహంసాదీనాం సర్వేషామేవజ్ఞేయం । ఏవం వానప్రస్థమరణేపినాశౌచం । కృతజీవచ్ఛ్రాద్ధేమృతే సపిండైరాశౌచాదికర్తవ్యం నవేతివికల్పః । బ్రహ్మచారిమృతౌత్వాశౌచమస్త్యేవ । యుద్ధమృతేప్యాశౌచంనేతి సర్వగ్రంథేషూపలభ్యతే నత్వేవంబ్రాహ్మణేషుశిష్టాచారః । ఇతి పంచధాశౌచాపవాదో నిరూపితః ॥

॥ ౪౫ ॥ అథ జీవతోప్యాశౌచమ్.

యథాపతితస్య ఘటస్ఫోటకాలే సర్వసపిండానామేకాహమాశౌచం । ఇత్యాశౌచంసాపవాదం యథామతినిరూపితం । సమర్పితం రుక్మిణీశ శ్రీమద్విఠ్ఠలపాదయోః ॥ ౧ ॥ ఇతి సాపవాదాశౌచప్రకరణం॥

॥ ౪౬ ॥ అథోర్ధ్వదేహికారంభోపయోగి నారాయణబల్యాది ప్రకార ఉచ్యతే.

తత్రదుర్మరణేప్యాత్మఘాతే జలాదిభిఃప్రమాదమరణే పతితాదిమరణేచ పూర్వోక్తవ్యవస్థయాఽముకగోత్రస్యాముకశర్మణోఽముకదోషనాశార్థమౌర్ధ్వదేహికే సంప్రదానత్వయోగ్యతాసిద్ధ్యర్థ మముకప్రాయశ్చిత్తమముకదానంవాకరిష్యే ఇత్యాదిసంకల్పపూర్వకం తత్తత్ప్రాయశ్చిత్తందానంచకార్యం । అశక్తౌదానమేవకార్యం । తతోఽముకగోత్రాముకశర్మణోఽముక దుర్మరణదోషనాశార్థ మౌర్ధ్వదేహిక ప్రదానత్వ యోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం నారాయణబలింకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య ।

పూర్వార్ధోక్త సంతతిఫలకకామ్య నారాయణబలివత్సర్వం కుర్యాత్ । ఏతత్తువర్షాంతే కరణపక్షే । సద్యఃకరణపక్షేతు పూర్వోక్త ద్విగుణప్రాయశ్చిత్తంసంకల్ప్య శుక్లైకాదశ్యాదికాల మనపేక్ష్యైవసమనంతరోక్తసంకల్పంకృత్వా విధినాస్థాపితే కలశద్వయే హేమప్రతిమయోర్విష్ణుం వైవస్వతంయమంచావాహ్య పురుషసూక్తేన యమాయ సోమమితిచక్రమేణ షోడశోపచారైఃసంపూజ్య తత్పూర్వభాగే రేఖాయాం దక్షిణాగ్రకుశానాస్తీర్యశుంధంతాం విష్ణురూప్యముకప్రేత ఇతిదశస్థానేష్వపోనినీయ మధుఘృతతిలమిశ్రానోదనపిండాన్ దశాముకగోత్రాముకశర్మన్ ప్రేతవిష్ణుదైవతాయంతే పిండఇతిదక్షిణసంస్థాన్ ప్రాచీనావీతీత్యాది పైతృకధర్మేణ దద్యాత్ । గంధాదిభిరభ్యర్చ్య ప్రవాహణాంతంకృత్వా నద్యాంక్షిపేత్ । శ్వఃసద్యోవాపూర్వస్థాపితం విష్ణుమభ్యర్చ్యైకవిషమవిప్రాన్ లాభేదర్భవటూన్వా పాదక్షాలనాదితృప్తిప్రశ్నాంతం విష్ణురూపప్రేతావాహనపూర్వకం కృత్వా విప్రసమీపే తూష్ణీంరేఖాఃకృత్వా దర్భాస్తరణే ఆపోనినయనంచకృత్వా । దర్భేషు సవ్యేన విష్ణవేబ్రహ్మణేశివాయచ సపరివారాయ యమాయచేతిచతుర్భ్యః పిండచతుష్టయందత్త్వాపసవ్యేన । విష్ణురూపి ప్రేతాముకగోత్రనామాయంతే పిండఇత్యేకం పంచమంపిండందత్త్వా తథైవాభ్యర్చ్య । ప్రవాహణాంతే విప్రాచాంతతాది శ్రాద్ధశేషసమాపనాంతే ప్రేతబుద్ధ్యా విప్రాయవస్త్రాభరణాదిదత్త్వా విప్రేణ ప్రేతాయ తిలాంజలిం దాపయేత్ । అముకగోత్రాయాముకశర్మణే విష్ణురూపిణే ప్రేతాయాయం తిలతోయాంజలిరితిమంత్రేణ । విప్రాలాభే స్వయందద్యాత్ । తతోవిప్రాన్వాచయేత్ । అనేన నారాయణబలికర్మణా భగవాన్విష్ణురిమమముకంప్రేతం శుద్ధమపాపమర్హం కరోత్వితి కామ్యప్రయోగేస్మిన్ ప్రయోగేచసంకల్పే నామగోత్రోచ్చారేచ విశేషః స్పష్టఏవ । పూర్వత్ర కాశ్యపగోత్ర దేవదత్తప్రేతేత్యాద్యుచ్చారః । అత్రతుగోత్రనామజ్ఞానసత్వే దుర్మరణేన మృతస్యయన్నామగోత్రం తదేవోచ్చార

యేదితి సంకల్పవిశేషేపి హేతుః స్పష్ట ఏవేతి । ఇతిదుర్మరణే ఔర్ధ్వ
దేహికాధికారార్థం నారాయణబలేః ప్రయోగః ॥

॥ ౪౭ ॥ అథ సర్పహతే వ్రతమ్.

ప్రతిమాసం శుక్లపంచమ్యాం ఉపవాసం నక్తంవా కృత్వాపిష్ట
మయం నాగంపంచఫణమనంతవాసుకి శంఖపద్మకంబల కర్కోటకాశ్వ
తరధృతరాష్ట్ర శంఖపాలకాలియతక్షకకపిలేతి ద్వాదశనామభి ర్ద్వాదశ
మాసేషుసంపూజ్య పాయసేన విప్రాన్సంభోజ్య వత్సరాంతే హేమ
నాగంప్రత్యక్షాంగాంచదత్వా నారాయణబలిపూర్వకం దాహాశౌచా
దికంకార్యం । అథవా నమోఅస్తుసర్పేభ్యఇతి త్రినఆజ్యాహుతీర్జుహు
యాత్ । పంచమ్యాంపన్నగంహైమం స్వర్ణేనైకేనకారయేత్ । క్షీరా
జ్యపాత్రమధ్యస్థం పూజ్యవిప్రాయ దాపయేత్ ॥ ౧ ॥ ప్రాయశ్చిత్త
మిదంప్రోక్తం నాగదష్టస్యశంభునా । ఇతి । తతోనారాయణబల్యాది॥

॥ ౪౮ ॥ అథ పాలాశ ప్రతికృతి దాహాదివిధిః.

తత్ర దేశాంతరమరణే పరాకద్వయ మష్టౌకృచ్ఛ్రాన్వాకృ
త్వాస్థీనిదహేత్ । అస్థ్నాంచండాలశ్వాదిస్పర్శే పంచగవ్యోదకాదిభిః
ప్రక్షాల్యదహేత్ యస్యాస్థీనిసర్వథానలభ్యంతే తస్యపర్ణశరదాహః।
కుర్యాద్దర్భమయంప్రేతం కుశైస్త్రిశతషష్టిభిః । పాలాశీభిఃసమిద్భిర్వా
సంఖ్యాచైవం ప్రకీర్తితా ॥ ౧ ॥ తత్రభూమౌ కృష్ణాజినమాస్తీర్య
తత్రశరం దక్షిణాయతంనివేశ్య తత్రపలాశవృంతాన్యసేత్ । శిరసి
చత్వారింశత్ ॥ ౪౦ ॥ గ్రీవాయాందశ ॥ ౧౦ ॥ బాహ్వోఃప్రత్యేకం
పంచాశదేవంశతం ॥ ౧౦౦ ॥ కరాంగులీషుదశ ॥ ౧౦ ॥ ఉరసివింశతిః
॥ ౨౦ ॥ జఠరేత్రింశత్ ॥ ౩౦ ॥ శిశ్నేచత్వారి ॥ ౪ ॥ అండయో
స్త్రయంత్రయం ॥ ౬ ॥ ఊర్వోఃప్రత్యేకంపంచాశదేవంశతం ॥౧౦౦॥
జంఘాతఃపాదతలాంతం ప్రత్యేకం పంచదశైవం ॥ ౩౦ ॥ పాదాంగు
లీషుదశ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం షష్ట్యధిక శతత్రయమితైర్దర్భైః పాలాశ
సమిద్భిర్వా శరీరం కృత్వా ఊర్ణావస్త్రేణ బధ్వా । జలమిశ్ర

పిష్టేనలింపేత్ । శక్తౌసత్యాంనారికేళాదీన్యపి । తథాహి । శిరసినారి
కేళఫలంవతుర్ణాలాలాబుంవా । లలాటేకదలీపత్రం । దంతేదాడిమబీ
జాని । కర్ణయోః కంకణంబ్రహ్మపత్రంవా । చక్షుషోఃకపర్దౌ ॥౧॥
నాసికాయాంతిలపుష్పం । నాభావబ్జం । స్తనయోర్జంబీరఫలద్వయం
వాతెమనఃశిలాం । పిత్తేహరితాలం । కఫేసముద్రఫేనం । రుధిరేమధు।
పురీషేగోమయం । మూత్రేగోమూత్రం । రేతసిపారదం । వృషణ
యోర్వృంతాకద్వయం । శిశ్నేగృంజనం । కేశేషువనసూకరసటా
వటప్రరోహావా । లోమసుఊర్ణాం । మాంసేమాషపిష్టలేపః । పంచ
గవ్యైః పంచామృతైశ్చసర్వతఃసించనం । పునర్నోఅసుం । అసునీతే
ఇత్యృగ్భ్యాంప్రాణప్రవేశంభావయేత్ । యద్వా । యత్తేయమమితి
సూక్తేనశుకప్రమసీతిపారదంక్షిప్త్వాఅక్షీభ్యామితిశరీరంస్పృశేత్। శరీరం
స్నాపయిత్వాచందనమనులిప్యవస్త్రోపవీతేపరిధాప్యఅయంసదేవదత్త
ఇత్యభిమృశ్యఇదంచాస్యోపాసనమితిధ్యాత్వా విధివద్దాహాదికార్యం ।
అత్రాహితాగ్నేరస్థిదాహేపర్ణశరదాహేవాదశాహమాశౌచ మనా
హితాగ్నేస్త్ర్యహమిత్యాది ప్రాగుక్తమనుసంధేయం । ద్వాదశాబ్దాది
ప్రతీక్షోత్తరం పర్ణశరదాహాదిక్రియతే చేత్తదాత్రింశత్కృచ్ఛ్రాణి
చాంద్రాయణత్రయంవాకృత్వా కార్యం ॥

॥ ౪౯ ॥ అథాతీతప్రేతసంస్కారకాలః.

ప్రత్యక్షశవసంస్కారేదినంనైవవిశోధయేత్ ।ఆశౌచమధ్యేసంస్కా
రేదినంశోధ్యంతుసంభవే ॥ ౧ ॥ దశాహోత్తరంతుదినంసంశోధ్యైవగ్రా
హ్యం। తత్రవత్సరాదూర్ధ్వం క్రియమాణప్రేతకర్మణ్యుత్తరాయణ
మేవశ్రేష్ఠం । తత్రాపికృష్ణపక్షఏవ । తత్రనందాత్రయోదశీచతుర్దశీ
దినక్షయాన్వర్జయేత్ । శుక్రశనివారౌవర్జ్యౌ । భౌమవారోపివర్జ్య
ఇత్యేకే ।నక్షత్రేషుభరణీకృత్తికార్ద్రాశ్లేషామఘాజ్యేష్ఠామూలంధనిష్ఠో
త్తరార్ధంశతతారకాదిచతుష్టయంచేతి నక్షత్రాణి । త్రిపుష్కరయో

గశ్చేత్యతిదుష్టానిసర్వదాత్యజేత్। కృత్తికాపునర్వసూత్తరాఫల్గునీవిశాఖోత్తరాషాఢాపూర్వాభాద్రపదాచేతి త్రిపాదనక్షత్రాణి। ద్వితీయాసప్తమీద్వాదశీచ తిథిః। కుజశనిరవివారాశ్చేతి త్రయాణాంయోగే త్రిపుష్కరః। కైశ్చిద్ధనిష్ఠానేగురువారఉక్తః। ఏతేష్వేవతిథివారేషుమృగచిత్రాధనిష్ఠాయోగేద్విపుష్కరః। త్రిపుష్కరయోగేవృద్ధాలాభేనష్టేహృతేమృతేచత్రిగుణఫలదః। ద్విపుష్కరోద్విగుణఫలదః। తేనప్రేతకార్యేద్వావపిత్యాజ్యౌ।ద్వయోరభావేద్విపుష్కరఇతికశ్చిత్। గురుశుక్రాస్తపౌషమాసమలమాసావైధృతివ్యతీపాతపరిఘయోగాః విష్టిః కరణంచతుర్థ్యష్టమద్వాదశచంద్రశ్చేత్యపి సర్వదాత్యజేత్। రోహిణీమృగపునర్వసుపూర్వోత్తరాఫల్గునీచిత్రావిశాఖాఽనురాధాపూర్వోత్తరాషాఢాధనిష్ఠేతికించిద్దుష్టానిసంభవేత్యజేత్। భౌమవారోపిత్యాజ్యఇత్యేకే। కర్తుస్త్రిన్నృషుజన్మతారాసుప్రత్యరితారాయాంచపర్ణశరాదిదాహోనేష్టః। తథాచార్కగురుచంద్రవారాఅశ్వినీపుష్యహస్తస్వాతీశ్రవణాభానిచప్రశస్తాని। మధ్యమానిసర్వదాత్యాజ్యాని చోక్తానినందాయాంశుక్రవారే చతుర్దశ్యాంత్రిజన్మతారాప్రత్యరితారాసుచైకోద్దిష్టశ్రాద్ధమతినింద్యం। సాక్షాదేకాదశాహేనకోపినిషేధః। అన్యనిషిద్ధనక్షత్రాదేరపవాదః। యుగమన్వాది సంక్రాంతిదర్శేచ ప్రేతకర్మణి। పునఃసంస్కారాదికేపినక్షత్రాదినశోధయేత్ ॥౧॥ గురుభార్గవయోర్మాఘ్యేపౌషమాసే మలిమ్లుచే। నాతీతః పితృమేధః స్యాద్గయాగోదావరీంవినా ॥౨॥ ఇతిపునః సంస్కారకాలః సాగ్నికస్యపర్ణశరదాహేకృతే పశ్చాద్దేహలాభేపర్ణశరదాహీయార్ధదగ్ధకాష్ఠైస్తందహేత్।

పర్ణశరదాహోత్తరం దేహలాభే.

తాదృశకాష్ఠాలాభేలౌకికాగ్నినాదగ్ధ్వాతదస్థీనిమహాజలేక్షిపేత్।ఏవమన్యేషాంనిరగ్నీనామపిపర్ణశరదాహోత్తరం శరీరలాభేస్థిలాభేవాయో

జ్యం। అమృతంమృతమాకర్ణ్యకృతంయస్యౌర్ధ్వదేహికం। ప్రాయశ్చిత్తమసౌస్మార్తంకృత్వాగ్నీనాదధీతచ ॥౧॥

జీవతోప్యౌర్ధ్వదేహికేకృతే.

అత్రపునఃసంస్కారాదిప్రకారః పూర్వార్ధేఉక్తః। ఆధానాంతే ఆయుష్మతీష్టిః। అనాహితాగ్నేస్తుచరుః। భర్తరిజీవత్యేవమరణవార్తాంశ్రుత్వాయది స్త్రియాసహగమనంకృతంతదాతత్ స్త్రీమరణమవైధమేవ। జ్ఞాతమరణమేవహిసహగమనేనిమిత్తం। నతుమరణజ్ఞానమాత్రం। అతస్తస్యాభార్యాయా ఆత్మఘాతాదిదోషప్రాయశ్చిత్తంతత్పుత్రాదిభిఃకృత్వానారాయణబలిపూర్వకమౌర్ధ్వదేహికంకార్యం। భర్తుస్తుదాహాద్యౌర్ధ్వదేహికకరణనిమిత్తముక్తపునః సంస్కారాది కార్యం। క్వచిజ్జీవతోప్యంత్యకర్మవిహితం। యథాప్రాయశ్చిత్తానిచ్ఛోః పతితస్యఘటస్ఫోటే ॥

ఘటస్ఫోటవిధిః.

తథాహి। మహాపాతకేనోపపాతకేనవాపతితో యదిప్రాయశ్చిత్తం నకరోతితదాతంగురూణాంబాంధవానాంరాజ్ఞశ్చసమక్షమాహూయతత్పాపంప్రకటీకృత్యతంపునః పునరుపాదిశేత్। ప్రాయశ్చిత్తంకురుస్వాచారంలభస్వేతి। సయద్యేవమపినాంగీకరోతితదారిక్తాదినింద్యతిథౌసాయాహ్నేసపిండాబాంధవాశ్చసంభూయ యథాసీహస్తేనానీతమమేధ్యకుత్సితజలాదిపూర్ణంఘటంసర్వతో దాస్యాద్యన్యారంభం కుర్వంతోదాస్యాదాసస్యవావామపాదేనన్యుబ్జంభిన్నాగ్రదర్భేషుకారయిత్వా దాసీసహితావదేయురముమనుదకంకరోమీతినామగ్రహణపూర్వకంప్రాచీనావీతినోముక్తశిఖాశ్చసంతః। తతోధికారికర్తాదాహవర్జ్యంజీవంతమేవోద్దిశ్యపిండోదకదానాదిప్రేతకార్యాణ్యేకాదశాహాంతానినామ్నైవకుర్యాత్ మితాక్షరాయాం ప్రేతకార్యోత్తరంఘటనినయనముక్తం। ఏకాహమాశౌచంసర్వేషాం।యస్యఘటస్ఫోటఃకృతస్తేనసహానంభాషణస్పర్శాదిసంసర్గోనకేనాపికార్యః। కరణేపతితతుల్యతా। ఘటస్ఫోట

ప్రయోజనంతుపూర్వార్ధాంతేఉక్తం । ఘటస్ఫోట నిశ్చయోత్తరం ఘటస్ఫోటదినాత్ప్రాక్ పతితజ్ఞాతీనాం ధర్మకార్యేష్వనధికారఇతి కశ్చిత్ । కృతఘటస్ఫోటస్యపుంసోనుతాపేతత్వాప్రాయశ్చిత్తాంతే సంగ్రహవిధిరుచ్యతే ॥

కృతఘటస్ఫోటస్యసంగ్రహవిధిః.

తత్రాదౌశుద్ధిపరీక్షా । కృతప్రాయశ్చిత్తోజ్ఞాతి సమక్షంగోభ్యస్తృణభారందద్యాత్ । గోభిస్తృణేభక్షితే శుద్ధిః । భక్షణాభావేపునః ప్రాయశ్చిత్తంచరేత్ । ఏవంనిశ్చితసంశుద్ధౌనమానేయుర్నవంఘటం। హైమంవామృన్మయంవాపిపవిత్రజలపూరితం ॥ ౧ ॥ తతఃసపిండాస్తంఘటంసంస్పృశ్యాభిమంత్ర్యతజ్జలైః పావమానీభిరాపోహిష్ఠేత్యాదిభిస్తరత్సమందీభిశ్చపాపినమభిషిచ్యతేన సహసర్వేస్నాత్వాతంజలఘటమస్మైదద్యుః । నచశాంతాద్యాః శాంతాపృథివీశాంతం విశ్వమంతరిక్షంయోరోచనస్తమిహగృహ్ణామీతియజుర్భిస్తంఘటంగృహ్ణీయాత్। తతస్తదుదకంతేనైవసాకంసర్వేపిబేయుః । తతఃసకూశ్మాండమంత్రైరాజ్యహోమంకృత్వా సువర్ణంగాంచదద్యాత్ । తతస్తస్యజాతకర్మాదివ్రతబంధాంతావివాహాంతావాసంస్కారాః కార్యాః । ఏవంకృతేశుద్ధేనతేనసంస్పర్శసంభోజనాదివ్యవహారంకుర్యాత్ । ఏవముపపాతకే మహాపాతకేచకృతఘటస్ఫోటస్యశుద్ధిర్జ్ఞేయా । ఇతిసంక్షేపతః కృతఘటస్ఫోటశుద్ధిః ॥

॥ ౯౦ ॥ అథాంత్యేష్టినిర్ణయః.

వందేశ్రీమదనంతాభిధగురుచరణౌ సతాంమతాచరణౌ । జననీంచధాన్యపూర్ణాంసంపూర్ణాంసద్గుణైర్వంద్యాం ॥ ౧ ॥ శ్రీవిఠ్ఠలంనమస్కృత్యవిఘ్నకక్షహుతాశనం । అంత్యేష్టినిర్ణయంవక్ష్యేసర్వశాఖోపయోగినం ॥ ౨ ॥ తత్రాంత్యక్రియాధికారిణఃశ్రాద్ధారంభేప్రోక్తాః। సర్వాభావేధర్మపుత్రఃకార్యః।తత్రపుత్రాద్యకారిణాపిత్రాదికమాసన్నమరణందృష్ట్వాసర్వాబ్దాదిప్రాయశ్చిత్తం మోక్షధేన్వాదిదానానిచ తేనకార

ణీయాని స్వయంవాతముద్దిశ్య కర్తవ్యాని । తత్ర ప్రాయశ్చిత్తప్రయోగః । ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణే ద్రష్టవ్యః ॥

ప్రాయశ్చిత్తం దశదానానిచ.

శక్తౌసత్యాంప్రాయశ్చిత్తాంతే దశదానానికార్యాణి । తత్ర గవామంగేషుతిష్ఠంతి ఇతిగోదానమంత్రః । సర్వభూతాశ్రయాభూమిర్వరాహేణసముద్ధృతా। అనంతసస్యఫలదా అతఃశాంతింప్రయచ్ఛమే ॥౧॥ ఇతిభూమేః మహర్షేర్గోత్రసంభూతాః కాశ్యపస్యతిలాఃస్మృతాః । తస్మాదేషాంప్రదానేన మమపాపంవ్యపోహతు ॥ ౧ ॥ ఇతితిలానాం । హిరణ్యగర్భ గర్భస్థమితిహిరణ్యస్య । కామధేనుషుసంభూతం సర్వక్రతుషుసంస్థితం । దేవానామాజ్యమాహార మతఃశాంతింప్రయచ్ఛమే ॥ ౧ ॥ ఇత్యాజ్యస్య । శరణంసర్వలోకానాం లజ్జాయారక్షణంపరం । సువేషధారివస్త్రత్వమతః । ఇతివస్త్రందేయం । సర్వదేవమయంధాన్యం సర్వోత్పత్తికరంమహత్ । ప్రాణినాంజీవనోపాయ మతఃశాంతింప్రయచ్ఛమే ॥ ౧ ॥ ఇతిధాన్యం । తథారసానాంప్రవరః సదైవేక్షురసోమతః । మమతస్మాత్పరాంలక్ష్మీం దదస్వగుడసర్వదా ॥ ౧ ॥ ఇతిగుడః । ప్రీతిర్యతఃపితౄణాంచ విష్ణుశంకరయోఃసదా । శివనేత్రోద్భవంరూప్యమతః ॥ ౧ ॥ ఇతిరజతం। యస్మాదన్నరసాఃసర్వే నోత్కృష్టాలవణంవినా । శంభోఃప్రీతికరం నిత్యమతః ॥ ౧ ॥ ఇతిలవణం । భూమ్యాదిప్రమాణానితు జననశాంతిప్రకరణే ఉక్తాని । ప్రాయశ్చిత్తాదికర్మసు విష్ణ్వాదినామకీర్తనాత్సాంగతా ప్రాయశ్చిత్తాద్యసంభవేపి మరణకాలే విష్ణుశివనామకీర్తనమాత్రాత్సర్వపాపక్షయోముక్తిశ్చేతి సర్వపురాణాదిసిద్ధాంతః । తథాచశ్రీభాగవతే । యస్యావతారగుణకర్మవిడంబనాని నామానియేఽసువిగమేవివశాగృణంతి । తేనేకజన్మశమలంసహసైవహిత్వా సంయాంత్యపావృతమృతంతమజంప్రపద్యే॥౧॥ ఇత్యాది । ముమూర్షుంపితరంపుత్రో యదిదానంప్రదాపయేత్ । తద్విశిష్టంగయాశ్రాద్ధా దశ్వమేధశతాదపి ॥ ౧ ॥ తానిచ ॥

తిలపాత్రాదిదానాని.

తిలపాత్రదానం ఋణధేను మోక్షధేను పాపధేను వైతరణీధేనూత్క్రాంతిధేను దానాదీని । వ్యతీపాతోథసంక్రాంతిస్తథైవగ్రహణం రవేః । పుణ్యకాలాస్తథాసర్వే యదామృత్యురుపస్థితః ॥౧॥ ఆసన్నమృత్యునాదేయా గౌఃసవత్సాతుపూర్వవత్ । తదభావేతు గౌరేవ నరకోత్తారణాయవై ॥ ౨ ॥ శుక్లపక్షేదివాభూమౌ గంగాయాంచోత్తరాయణే । ధన్యాస్తాతమరిష్యంతి హృదయస్థేజనార్దనే ॥ ౧ ॥ ఇత్యాది వచనాత్ । ముమూర్షోర్దానాద్యశక్త్యభావేపుత్రాదిర్దద్యాత్ । తత్ర తిలపాత్రదానవిధిః । యథాశక్తి కాంస్యపాత్రే తామ్రపాత్రేవా తిలాన్ క్షిప్త్వా సువర్ణంచ ప్రక్షిప్య మమజన్మప్రభృతిమరణాంతంకృత నానావిధపాపప్రణాశార్థం తిలపాత్రదానం కరిష్యే । విప్రంసంపూజ్య మమజన్మప్రభృతి మరణాంతంకృత నానావిధ పాపనాశార్థమిదం తిలపాత్రం ససువర్ణసదక్షిణం అముకశర్మణేతుభ్యం సంప్రదదే । తిలాః పుణ్యాఃపవిత్రాశ్చ తిలాఃసర్వకరాఃస్మృతాః । శుక్లావాయదివాకృష్ణా ఋషిగోత్రసముద్భవాః ॥ ౧ ॥ యానికానిచపాపాని బ్రహ్మహత్యాసమానిచ । తిలపాత్రప్రదానేన మమపాపంవ్యపోహతు ॥ ౨ ॥ నమమేతివిప్రహస్తేజలంక్షిపేత్ । పుత్రాదిస్త్వస్య జన్మప్రభృత్యాదిసంకల్పమస్యపాపం వ్యపోహత్వితిమంత్రంచవదేత్ । ఐహికాముష్మికం యచ్చసప్తజన్మార్జితంఋణం । తత్సర్వంశుద్ధిమాయాతు గామేకాం దదతోమమ ॥౧॥ ఇతిఋణధేనుదానమంత్రః । అన్యత్సర్వంసామాన్య గోదానవత్ । తద్విధిస్తు ద్వితీయపరిచ్ఛేదేఉక్తః । మోక్షందేహిహృషీకేశ మోక్షందేహిజనార్దన । మోక్షంధేనుప్రదానేన ముకుందఃప్రీయతాంమమ ॥ ౧ ॥ ఇతిమోక్షధేనుమంత్రః । అజన్మోపార్జితంపాపం మనోవాక్కాయకర్మభిః । తత్సర్వంనాశమాయాతు గోప్రదానేన కేశవ ॥ ౧ ॥ ఇతిపాపధేనుదానమంత్రః । అథ వైతరణీవిధిః ॥

వైతరణీవిధిః,

అద్యేత్యాద్యముకస్య మమ యమద్వారస్థిత వైతరణ్యాఖ్యనద్యుత్తారణార్థం గోదానంకరిష్యే । విప్రంపాదప్రక్షాలనవస్త్రగంధమాల్యాదిభిరభ్యర్చ్య తద్ధస్తేశివాఆపఃసంతు । సౌమనస్యమస్తు । అక్షతంచారిష్టంచాస్తు । యచ్ఛ్రేయస్తదస్తు । యత్పాపం తత్ప్రతిహతమస్త్వితికృత్వా । ధేనుకేత్వంప్రతీక్షస్వయ మద్వారేమహాపథే । ఉత్తితీర్షురహందేవి వైతరణ్యైనమోస్తుతే ॥ ౧ ॥ ఇతి ధేనుంప్రార్థ్య । విష్ణురూపద్విజశ్రేష్ఠ భూదేవద్విజపావన । తర్తుంవైతరణీమేతాం కృష్ణాంగాంప్రదదామ్యహం ॥ ౧ ॥ ఇతి విప్రంప్రార్థ్య । వైతరణీసంతారణార్థమిమాంగాం కృష్ణవస్త్రరక్తమాల్యాద్యలంకృతాం యథాశక్తిదక్షిణాయుతాం తుభ్యమహంసంప్రదదే । యమద్వారేపథేఘోరే ఘోరావైతరణీనదీ । తాంతర్తుకామోయచ్ఛామి కృష్ణాంవైతరణీంతుగాం ॥ ౧ ॥ నమమేతివిప్రహస్తేజలంక్షిపేత్ । కృష్ణాయాఅభావే ఽన్యవర్ణాదేయాగోరభావేద్రవ్యందేయం । పుత్రాదిర్దాతాచేత్ప్రథమే మంత్రేఉత్తితీర్షురయమితిపఠేత్ । ద్వితీయేతర్తుం వైతరణీమస్యేతి । తృతీయేతాంతర్తుమస్యేతి । అథోత్క్రాంతిధేనుః ॥

అథోత్క్రాంతిధేనుః.

అద్యేత్యాద్యముకస్యసుఖేన ప్రాణోత్క్రమణప్రతిబంధక సకలపాపక్షయద్వారాసుఖేన ప్రాణోత్క్రమణాయ యథాశక్త్యలంకృతామిమాముత్క్రాంతిధేనుం రుద్రదైవత్యామముకశర్మణేతుభ్యం సంప్రదదే । గవామంగేష్వితిమంత్రాంతే నమమేతివదేత్ । ధేన్వభావే ద్రవ్యందేయం । ఉక్తప్రాయశ్చిత్తాది దానాంతవిధిమకృత్వా పిత్రాది మరణేపుత్రాదినా ప్రాయశ్చిత్తంకృత్వా దాహాదికర్తవ్యం । దానాన్యేకాదశాహేకార్యాణి పితుఃపాపాభావనిశ్చయే ప్రాయశ్చిత్తం నావశ్యకం । కేచిదుత్క్రాంతి వైతరణ్యౌచ దశదానానిచైవహి మృతేపి కృత్వాతంప్రేతం దహేదిత్యాహుః తులసీంసన్నిధౌకుర్యాచ్ఛాల

గ్రామశిలాం తథా। కేచిత్తిలలోహహేమకార్పాసలవణభూమిధేనుసప్తధాన్యేత్యష్టదానాన్యాహుః। క్వచిన్మార్గే ర్మధుపర్కదానముక్తం। పుత్రాదిః కర్తాంత్యకర్మాధికారార్థం కృచ్ఛ్రత్రయాదికం వపనంచ కుర్యాత్ ॥

క్షౌరనిర్ణయః.

తత్ర మాతాపిత్రోః సాపత్న్యమాతుః పితృవ్యస్య జ్యేష్ఠభ్రాత్రాదేశ్చాంత్యకర్మకరణే క్షౌరమావశ్యకం। పుత్రాణాం కర్తృభిన్నానామపి క్షౌరం నిత్యం। ఏవం పత్న్యా అపి ప్రథమే దశమేహ్ని వా క్షౌరం నిత్యం। తథా దత్తకస్య పూర్వాపరయోర్మాత్రోః పిత్రోర్మృతౌ క్షౌరం। రాత్రౌ తు దగ్ధ్వా పిండాంతం కృత్వా వపనవర్జితం। వపనవర్జితం రాత్రౌ శ్వస్తనీవపనక్రియా ॥ ౧ ॥ పత్నీపుత్రకనిష్ఠభ్రాత్రాదేరంత్యకర్మణి క్షౌరం న కార్యం। అన్యత్ర కృతాకృతం ॥

శవస్యాస్పృశ్యస్పర్శాదౌ ప్రాయశ్చిత్తాది.

స్మశానే నీయమాన శవస్య శూద్రస్పర్శే శూద్రేణ వహనే వా। కుంభే సలిలమాదాయ పంచగవ్యం తథైవ చ। సుమంత్రైరభిమంత్ర్యాథ పస్తేన సంస్నాప్య దాహయేత్ ॥ ౧ ॥ కృచ్ఛ్రత్రయంచ కుర్యాత్। సూతికారజస్వలయోః స్పర్శే త్వేవమేవ ప్రాయశ్చిత్తం తు పంచదశ కృచ్ఛ్రాః। శూద్రేణ ద్విజదాహే తు చాంద్రాయణపరాకప్రాజాపత్యాని సముచ్చయే న పుత్రాదిః కృత్వాస్థీని పునర్దహేత్। అస్థ్యభావే పాలాశవిధిః। ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్టాధరోచ్ఛిష్టోభయోచ్ఛిష్టేషు కృచ్ఛ్రత్రయం। అస్పృశ్యస్పర్శనే షట్కృచ్ఛ్రాః। అంతరాలమృతౌ నవ ఖట్వామరణే ద్వాదశ। నిగడమృతౌ పంచదశ। రజకాదిసప్తవిధాంత్యజాదిస్పృష్టమరణే త్వేకత్రింశత్కృచ్ఛ్రాణి। దేశాంతరమరణే పరాకద్వయమష్టౌ కృచ్ఛ్రా వా। కృచ్ఛ్రత్రయం ప్రకుర్వీత ఆశౌచమరణేపి చ। అర్ధదగ్ధే శవే చితే రస్పృశ్యస్పర్శే కృచ్ఛ్రత్రయం। ఏవం పుత్రాదయః పిత్రాదేః పాపినః పాపానుసారేణ ప్రాయశ్చిత్తకాం

డోక్తం ప్రాయశ్చిత్తం దుర్మరణాత్మఘాతాదినిమిత్తే పూర్వోక్తప్రాయశ్చిత్తం నారాయణబల్యాదికంచ కృత్వైవాంత్యకర్మ కుర్యుః। ఏవముక్తప్రాయశ్చిత్తం వినా దాహాదికృతం వ్యర్థం భవేత్ ఉభయోశ్చ నరకః ॥

ఉభయోరేకకాలే దహనే ప్రాప్తే.

పతిపత్న్యోరేకకాలే దహనే ప్రాప్తే భార్యాయాః పత్యా సహ తద్ద్వివచనాంతమంత్రేణ దాహం కృత్వా పిండాదికం పతిపూర్వకం పృథక్కార్యం। ఏవం సపత్నీనామేకకాలే మృతౌ సహైవ దాహః। పిండాదికం తు జ్యేష్ఠక్రమేణ పృథగేవ। ఏవం పితాపుత్రయోర్భ్రాత్రోశ్చ లౌకికాగ్నిదాహ్యయోర్దాహః సహైవ। పిండాదిపితృపూర్వం జ్యేష్ఠపూర్వం చ పృథక్ పుంబాలానాం స్త్రీబాలానాం చ దహనే ఖననే చైవమేవేతి నాగోజీభట్టీయే ॥

ముమూర్షోః పుణ్యసూక్తాదిశ్రవణమ్.

రజస్వలాగర్భిణ్యాదిమరణే సహగమనే చ వక్ష్యతే అథ గోమయోపలిప్తభూమౌ కుశేషూదగ్విష్టో దక్షిణశిరాః శయితో వా గోపీచందనాదిమృదా కృతతిలకః శ్రీవిష్ణుం స్మరన్ పుణ్యసూక్తం గీతాం సహస్రనామాదిస్తోత్రాణి పఠేచ్ఛృణుయాద్వా। అమృతత్వప్రాప్త్యర్థం పుణ్యసూక్తస్తోత్రాదీనాం పాఠం శ్రవణం వా కరిష్యే ఇతి సంకల్పః। శ్రోతుః సంకల్పాశక్తౌ శ్రావయితా స్యాముకశర్మణోమృతత్వప్రాప్తయేఽముకం శ్రావయిష్యే ఇతి సంకల్పయేత్। నానాసమితి సూక్తం పురుషసూక్తం విష్ణుసూక్తముపనిషద్భాగా ఇత్యాదిపుణ్యసూక్తాని। రామకృష్ణాదినామస్మరణే జాతిమాత్రస్యాధికారః ॥

॥ ౧౦ ॥ అథ సాగ్నేర్విశేషః.

గృహ్యాగ్నిమతో గృహ్యాగ్నినా శ్రౌతాగ్నిమతస్త్రేతాగ్నిభిర్దాహః కార్యః తత్ర గృహ్యాగ్నిమతః శ్రౌతాగ్నిమతశ్చ కృష్ణపక్షే మరణే తద్దైవసాయంకాలాహుతిదర్శసాయంకాలపర్యంతాః పక్షహోమవత్సకృత్

గ్రహణాన్నైవహుత్వా పునః సంకల్పపూర్వకం ప్రాతరాహుతీశ్చ ప్రతి
పత్ప్రాతర్హోమాంతాస్తద్వదేవహుత్వా దర్శయాగం కుర్యాత్ ।
యాగాసంభవే ఆజ్యం సంస్కృత్య స్రుచి చతుర్వారం గృహీత్వా పురోను
వాక్యాయాజ్యాభ్యామేకైకాం ప్రధానాహుతిం జుహుయాత్ । స్మార్తే
తు చతుర్గృహీతాజ్యేనాగ్నయే స్వాహేంద్రాగ్నిభ్యాం స్వాహేతి
నామ్నైవ ప్రధానాహుతిద్వయం । శుక్లపక్షే రాత్రౌ మరణే సాయం
హోమస్యాకృతత్వాత్ప్రాతర్హోమమాత్రమాకృష్య తత్రైవ కుర్యాత్ ।
నాత్ర పౌర్ణమాంతానాం దర్శాంతానాం వా హోమానామిష్టి
ప్రధానపూర్ణాహుతీనాం వాకర్షణం । శుక్లపక్షే దివామరణేతువకస్యాపి
హోమస్యాకర్షణం । ఏవం కృష్ణపక్షమరణేపి దైవాత్పూర్ణమాసే
ష్ట్యతిక్రమే హోమావకర్షప్రధానపూర్ణాహుత్యాదికంచ కృతా
కృతమనారబ్ధత్వాదితి భాతి కరణపక్షే ఽతిక్రాంతపూర్ణమాస పూర్ణా
హుతీర్హుత్వా వత్సహోమాన్కృత్వా దర్శపూర్ణాహుతయః
కార్యాః । అగ్న్యావరణోర్యా రాయూథేప్రమీయేత పతిర్యది । ప్రేతం
స్పృష్ట్వా మథిత్వాగ్నిం జప్త్వా చోపావరోహణం ॥౧॥ ఘృతంచ ద్వాదశో
పాత్తం తూష్ణీం హుత్వా శవక్రియా । విచ్ఛిన్నశ్రౌతాగ్నేర్మృతౌ తు
ప్రేతాధానం కార్యం । తద్యథా ప్రేతం స్వాగ్న్యాలయే క్షిప్త్వారణీ సం
నిధాప్య । యస్యాగ్నయో జుహ్వతో మాంసకామాః సంకల్పయాంతే
యజమానమాంసం । జాయంతు తేహవిషే సాదితాయస్వర్గం లోక
మిమం ప్రేతం నయంత్వితి యజుర్మంత్రేణ మథిత్వాగ్నిమాయతనే ప్రణీయ
ద్వాదశగృహీతాజ్యేన తూష్ణీం హుత్వా తేన దాహాది కార్యం । నష్టేష్వ
గ్నిష్వథారణ్యోర్నాశే స్వామిన్మ్రియేత చేత్ । ఆహరేదరణీద్వంద్వం
మనోజ్యోతిర్జుషా తతః ॥౧॥ శేషం ప్రాగ్వత్ । స్మార్తాగ్నిమతః
స్మార్తాగ్నిర్యది విచ్ఛిన్నస్తతో యతో విచ్ఛేదస్తావత్కాలగణనయా
పూర్వాధోక్తరీత్యా ప్రాయశ్చిత్తం తత్రైవ కుర్యాత్సంకల్పయేద్వా ।
ప్రాయశ్చిత్తాంతే హోమద్రవ్యం స్థాలీపాకద్రవ్యంచ తావత్కాలగణ

నయాదేయం । తతోరణిపక్షే పూర్వవదరణీమంథనం । పక్షాంతరే ముక
శర్మణోగ్ని విచ్ఛేదనిమిత్తకం దాహాయాగ్నిసిద్ధ్యర్థం ప్రేతాధానం
కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్యాయతనే సంభారాన్నిక్షిప్య లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠా
ప్యాజ్యం సంస్కృత్యాయాశ్చేతిమంత్రేణ యస్యాగ్నయ ఇతి పూర్వోక్త
మంత్రేణ చ హుత్వా వ్యాహృతిచతుష్టయం జుహుయాత్ । ఏవమాప
సనః సిద్ధో భవతి । పత్నీమరణేప్యేవమేవేతి భట్టాః । ఏవం విధురస్యాపి
శ్రౌతాగ్నిగృహ్యాగ్ని పరిగ్రహసత్వే యథా యథం తత్తదగ్నిభ్యాం
దాహః । విధురస్యాగ్ని పరిగ్రహోత్తరం తద్విచ్ఛేదే పూర్వోక్తరీతిభ్యాం
తత్తదగ్న్యోరాధానం । అగృహీతగృహ్యాగ్నికయోః సభార్యవిధుర
యోర్బ్రహ్మచారి సమావృత్తయోశ్చానుపనీతావివాహిత పుత్రికన్య
యోశ్చ నిరగ్నికభార్యావిధవయోశ్చ కపాలాగ్నినా లౌకికాగ్నినా వా
దాహః । అగ్నివర్ణకపాలే కరీషాదినోత్పాదితో భూర్భువః స్వః స్వాహే
త్యాజ్యాహుత్యా సంస్కృతోగ్నిః కపాలాగ్నిః । లౌకికాగ్నిశ్చాంత్య
జాగ్నిపతితాగ్ని సూతికాగ్ని చితాగ్న్యమేధ్యాగ్ని భిన్నోగ్రాహ్యః ।
యస్యానయతి శూద్రోగ్నిం తృణకాష్ఠహవీంషి వా । ప్రేతత్వం చ సదా
తస్య శూద్రః పాపేన లిప్యతే ॥౧॥ ఆహితాగ్నిదంపత్యోః పూర్వం పతి
మరణే పత్న్యాః సర్వాగ్నిభిర్దాహః । పశ్చాన్మృతభార్యాయాస్తు నిర్మ
థ్యాగ్నినా కపాలాగ్నినా వా । పూర్వం భార్యామరణే తు తస్యా అపి సర్వా
గ్నిభిర్దాహః కార్యః । సర్వపాత్రాణ్యపి తస్యై దేయాని । పశ్చాన్మృ
తస్య తు పత్యుః పునరాధానేన త్రేతాగ్నిసత్వే తేన దాహః । ఆధానాక
రణే నిర్మథ్యేన లౌకికాగ్నినా వేతి కేచిత్ । యాజ్ఞికాచారోపి ప్రాయేణైవ
మేవ । అత్ర నిర్ణయసింధుః । సాగ్నేః పత్నీమృతౌ ద్వౌ పక్షౌ । పునర్వి
వాహేచ్ఛాయాం పూర్వాగ్నిభిర్భార్యాం దగ్ధ్వా పునర్దారక్రియాం
కుర్యాత్పునరాధానమేవ చేత్యేకః పక్షః । దాహయిత్వాగ్నిహోత్రేణ
స్త్రియం వృత్తవతీం పతిః । ఇత్యాదివచనజాతాని పునర్వివాహేచ్ఛుప
రాణ్యేవ । పునర్వివాహాశక్తౌ నిర్మథ్యాగ్నినా తాం దగ్ధ్వా పూర్వాగ్ని

ష్వేవాగ్నిహోత్రహోమేష్ట్యాదిచాతుర్మాస్యాదికార్యం । సోమయాగోనకార్య । పూర్వాగ్నేరేకదేశేనదహేదితియజ్ఞపార్శ్వదేవయాజ్ఞికాదయః । యానితుతస్మాదపత్నీకోఽప్యగ్నిహోత్రమాహరేదితిశ్రుతిస్మృత్యాదివచనాని తానిపూర్వాగ్నిష్వేవాగ్నిహోత్రపరాణినత్వపత్నీకస్యాధానార్థాని।అపత్నీకస్యాధానవిధాయకమూలవచనాభావాత్। దారకర్మణియద్యశక్త ఆత్మార్థమగ్న్యాధేయమిత్యాపస్తంబసూత్రంతు పునర్వివాహాశక్తౌ పూర్వకృతమగ్న్యాధేయమాత్మార్థమేవస్థాప్యంనపత్న్యైదద్యాదిత్యేవం పరం। బ్రాహ్మణభాష్యాపరార్క-రామాండారాది మతమప్యేవమేవ । యేత్వపత్నీకస్యాధానమాహుస్తదాశయంనవిద్మఇతి। ఇదంనిర్ణయసింధుమతమేవయుక్తంభాతి । యాజ్ఞికానామాచారస్త్వంతర్గర్భవివాహేచ్ఛామూలకోనప్రామాణ్యాపాదకః । పునర్వివాహాశయానర్వాగ్నిదానే పశ్చాద్వివాహాసంభవేసింధుమతే ఆధానాభావాన్నిర్మథ్యాగ్నిరేవ శరణం । కేషాంచిన్మతేపునరాధానం । అత్రనిర్మథ్యాదినాపూర్వమృతభార్యాదాహపక్షేపూర్వాగ్నినాముత్సర్గేష్ట్యాత్యాగంకృత్వా పునరాధానం కృత్వాగ్నిహోత్రం కార్యమితికేచిదాహుః । ఏవంస్మార్తాగ్నిమతః పూర్వంభార్యామరణేపి గృహ్యాగ్నేరేకదేశేనతాందహేదవశిష్టాగ్నౌ నిత్యహోమస్థాలీ పాకాగ్రయణానికార్యాణి । అత్రసర్వత్రశ్రౌతస్మార్తేచ కుశపత్నీవిధానేనైవాధానాదికర్మాధికారః । అనేకభార్యస్యజ్యేష్ఠాయాం జీవత్యాం కనిష్ఠభార్యామరణే నిర్మథ్యాదినాతాందహేత్ । నశ్రౌతస్మార్తాగ్నిభిః । కేచిత్తుపూర్వంసర్వాగ్నిభిః కనిష్ఠాం దగ్ధ్వాజ్యేష్ఠయా సహపునరాధానంకార్య మిత్యాహుస్తదగ్నిద్వయసంసర్గపరంమతాంతరపరంవాబోధ్యం । దాహకాలేఽగ్నినాశేతు । యజమానే చితారూఢే పాత్రన్యాసేకృతేసతి । వర్షాద్యభిహతే వహ్నౌచితాదిస్థేకథంచన ॥ ౧ ॥ తదార్థదగ్ధకాష్ఠానితానినిర్మథ్య దహేత్ ॥

॥ ౪౨ ॥ అథ గృహాత్స్మశానే శవనయనాదిప్రకారః.

తత్ర విప్రప్రేతం నగరపశ్చిమద్వారేణ శూద్రందక్షిణద్వారేణ నిఃసార్యసజాతీయాః శవంపరిచ్ఛాదితముఖం ప్రాక్శిరసందాహదేశం నయేయుః । పూర్వోక్తోఽగ్నిః శవాగ్రేన్యేన నేతవ్యః । ప్రేతాగ్న్యోర్మధ్యేన్యేన నగంతవ్యం । సర్వే సపిండాదయోఽధఃకృతోపవీతాముక్తకేశాజ్యేష్ఠపురఃసరాః ప్రేతమనుగచ్ఛేయుః । ప్రేతశ్చనగ్నోనదగ్ధవ్యః। నిఃశేషతశ్చనదాహ్యః। శవవస్త్రంచ స్మశానవాసిభ్యోదేయం। ప్రేతశ్చ కేశనఖాదివాపయిత్వా సంస్నాప్యగంధపుష్పాద్యైరలంకృత్యదగ్ధవ్యః। దినేమృతౌదివైవదాహో రాత్రిమృతస్యరాత్రావేవ । దివావారాత్రౌవాస్థితః శవఃపర్యుషితః । పర్యుషితశవం పంచగవ్యేనస్నాపయిత్వా ప్రాజాపత్యత్రయంకృత్వాదహేత్ । ముఖస్థనవచ్ఛిద్రాణి హిరణ్యశకలైరాచ్ఛాదయేత్ । అత్రపాత్రన్యాసో మంత్రవద్దాహాదివిధిశ్చ స్వస్వసూత్రానుసారి శ్రౌతస్మార్తాంత్యేష్టిప్రయోగేషుజ్ఞేయః । తతోదాహాంతే ఘటస్ఫోటాదికంకార్యం శిలావిపర్యయేపి ఘటస్ఫోటస్యనావృత్తిః । తతశ్చితామప్రదక్షిణం సర్వేపర్యావృత్త్య సచైలంస్నాత్వా చమ్య సగోత్రసపిండ సమానోదకానాం మాతామహీ మాతామహయోరాచార్యాదేశ్చ దుహితృభగిన్యోశ్చావశ్యం తిలాంజలిందద్యుః తద్యథా । వృద్ధపూర్వాదక్షిణాముఖా అముకగోత్రనామా ప్రేతస్తృప్యత్వితిమంత్రేణాంజలినా సకృత్పాషాణేసించేయుః । అత్రస్నానోదకదానే ఽపనఃశోశుచదఘమితి మంత్రేణ । స్నానమేవ తేన మంత్రేణ త్వస్త్రీణాంతు మంత్రోనాస్తి । మాతులపితృష్వస్రు మాతృష్వస్రు స్వస్రీయశ్వశురమిత్ర యాజకాదీనాముదకదానం కృతాకృతం। కరణపక్షేపినాశ్మన్యేవేతినియమః । వ్రాత్యబ్రహ్మచారి పతితవ్రతిక్లీబచోరాశ్చనోదకందద్యుః । తత్రవ్రాత్యా యథాకాలముపనయనహీనాః। వ్రతినః ప్రక్రాంతప్రాయశ్చిత్తాః । చోరాః సువర్ణతత్సమద్రవ్యాపహారిణః । బ్రహ్మచారిభిర్మాతా పితృ పితామహ మాతామహ గుర్వా

చాత్ర్యాదీనా ముదకదానంకార్యం। ప్రక్రాంతప్రాయశ్చిత్తైస్తు తదంతే ఉదకదానం త్రిరాత్రాశౌచంచ కార్యం। వ్రాత్యాదిభిః ప్రేతస్పర్శవహన దాహపిండాదికమపి నకార్యం। అన్యాభావే బ్రహ్మచార్యపి పిత్రాదేర్దాహమాశౌచంకుర్యాత్। కర్మలోపస్తునాస్తీత్యుక్తం। ఇదంచోదకదానమేకవాససాపసవ్యేనైవ। ఉదకదానోత్తరం పునఃస్నాత్వా వస్త్రాణినిష్పీడ్య కులవృద్ధాః పుత్రాదీన్పూర్వేతిహాసైః సమాశ్వాస్య విప్రానుమత్యా కనిష్ఠానుక్రమేణగృహంగత్వా నింబపత్రాణిశనైర్భక్షయిత్వాచమ్యాగ్న్యుదక గోమయాదీన్స్పృష్ట్వా ద్వారేశ్మనిపదం నిధాయ గృహంప్రవిశేయుః। నింబపత్రభక్షణంకృతాకృతం। తతస్తద్దినే ఉపవసేయుః। ఉపవాసాశక్తావయాచితలబ్ధేనాన్యగృహపక్వేన వైకేనైవ హవిష్యాన్నేనవర్తేరన్॥

ఆశౌచే భోజనాదినియమాః.

తత్రాశౌచమధ్యే మాష మాంసాపూప మధుర లవణదుగ్ధాభ్యంగ తాంబూలక్షారాణివర్జ్యాని। క్షారాణితు। తిలముద్గాదృతే శైభ్యం సస్యేగోధూమకోద్రవౌ। ధాన్యాకందేవధాన్యంచ శమీధాన్యంతథైవచ ॥ ౧ ॥ స్విన్నధాన్యంతథాపణ్యం మూలంక్షారగణః స్మృతః। కేచిత్సైంధవంభక్ష్యమిత్యాహుః। ఆదర్శస్త్రీసంగద్యూతాది హాసన రోదనోచ్చాసనాని నిత్యం త్యజేయుః। బాలవృద్ధాతురవర్జం తృణకటాస్తీర్ణభూమౌ పృథక్ శయీరన్। నకంబలాద్యాస్తీర్ణభూమౌ। మార్జనాదిరహితమేవస్నానం। అస్థిసంచయనాదూర్ధ్వం భార్యాపుత్రవ్యతిరిక్తానాం శయ్యాసనాదిభోగోస్త్యేవ। స్త్రీసంగస్తునాస్తి॥

అస్థిసంచయనమ్.

అస్థిసంచయనంతు సమంత్రాగ్నిదాహదినాదారభ్య ప్రథమదినే ద్వితీయే తృతీయే చతుర్థే సప్తమే నవమేవా గోత్రజైఃసహ స్వస్వసూత్రోక్తప్రకారేణకార్యం। తత్ర ద్విపాదత్రిపాదనక్షత్రాణికర్తుర్జన్మనక్షత్రంచవర్జ్యం। సంభవే శుక్రభౌమమందవారావర్జ్యాః। పాలాశ

దాహాస్థిదాహయోః సద్యఃసంచయనం అస్థ్నాంగంగాంభసి తీర్థాంతరేవాప్రక్షేపః। తద్విధిర్వక్ష్యతే। అరణ్యే వృక్షమూలేనిఖననంవా। అస్థీన్యన్యకులస్థస్యనీత్వా చాంద్రాయణంచరేత్। దయయానాథస్యాపి నయనే మహాపుణ్యం। అస్థ్నాంశ్వసూకరశూద్రాదిస్పర్శే పంచగవ్యసాలగ్రామతులస్యుదకైః ప్రోక్షణం। ఆశౌచమధ్యే స్వగోత్రజైఃసహ భోక్తవ్యంతచ్చదివైవ। భోజనంచమృణ్మయేషు పర్ణపుటకేషువా కార్యం। నతుధాతుపాత్రేషు॥

దశాహకృత్యం.

దాహదినాదారభ్య దశపిండాదశదినమధ్యే దర్భాస్తీర్ణభూమావమంత్రకందేయాః। క్షత్రియాదీనాం నవపిండా నవదినాంతం దశమపిండస్త్వాశౌచాంత్యదినే। ప్రథమేఽహనియోదేశో యశ్చకర్తా యచ్చతండులాదిద్రవ్యం యచ్చోత్తరీయ శిలాపాకపాత్రాది తదేవ దశాహాంతం। ఏతదన్యతమవ్యత్యయే యతోవ్యత్యయస్తతః పునరావృత్తిః। శిలావిపర్యయేపి ఘటస్ఫోటాదేర్నావృత్తిరిత్యుక్తైర్లౌకికశిలాగ్రహణం। తేన పిండాదానతిలాంజల్యాదికస్యైవావృత్తిర్నదాహస్య। కేచిదాచార్యవిపర్యయేప్యావృత్తిమాహుః। యత్రపుత్రాదిముఖ్యకర్తురసన్నిధానాదముఖ్యాధికారిణా పిండదానక్రియారబ్ధా తత్రమధ్యే పుత్రాదిసన్నిధానేప్యముఖ్యకర్త్రైవ దశాహాంతాక్రియా సమాపనీయా। ఏకాదశాహాదికంతు పుత్రాదిముఖ్యేనైవ। సమంత్రకదాహమాత్రేఽన్యేనకృతేతు పిండదానాదిదశాహకృత్యం సన్నికృష్టముఖ్యేనైవకార్యమితి మితాక్షరాదయః। అన్యేతుసగోత్రోఽసగోత్రోవాయః సమంత్రకదాహకర్తా సఏవ దశాహకృత్యం కుర్యాదిత్యాహుః। పత్న్యాఃకర్తృత్వే రజోదర్శనేజాతేసాతదంతే కుర్యాత్। కర్తురస్వాస్థ్యేన్యేన సర్వాఃక్రియాఃపునఃకార్యాః। పిండద్రవ్యేషు తండులాముఖ్యాః। తదభావే ఫలమూలశాకతిలమిశ్రసక్తవోపి। ప్రేతశ్రాద్ధేషుపితృశబ్దస్వధాశబ్దౌ పుష్పధూపదీపదానాద్యమంత్రాశ్చ నవాచ్యాః। త్ర్యహాశౌచే పుంశరదాహాద్యా ప్రథమేదినేఏకంపిండః।

ద్వితీయే చత్వారః । తృతీయే పంచేతిక్రమోబోధ్యః । పుత్రేణవర్ణ శరదాహేకృతేతు తస్యదశాహాశౌచాత్త్ర్యహమధ్యే పిండసమాప్తిర్నకార్యా । శిరస్త్వాద్యేనపిండేన ప్రేతస్యక్రియతేసదా । ద్వితీయేనతు కర్ణాక్షినాసికాః । తృతీయే సకంఠస్కంధ భుజవక్షాంసి । చతుర్థేన నాభిలింగగుదాని । పంచమే సజానుజంఘుపాదం । షష్ఠే సమర్మాణి సప్తమే సనాడ్యః । అష్టమే సదంతలోమాని। నవమే సవీర్యం దశమే సతుపూర్ణతాత్వం తృప్తతాక్షుద్విపర్యయః । జలందశాహం మాకాశే స్థాప్యంక్షీరంచమృణ్మయే ॥ ౧ ॥ ప్రేతాత్రస్నాహీత్యుదకం । ఇదం పిబేతిచక్షీరం । ఇదంచకృతాకృతం । తతఃప్రేతోపకృతయే దశరాత్రమఖండితం । కుర్యాత్ప్రదీపంతైలేన వారిపాత్రంచమార్తికం ॥ ౧ ॥ భోజ్యాద్భోజనకాలేతు భక్తముష్టించనిర్వపేత్ । నామగోత్రేణసంబుద్ధ్యా ధరిత్ర్యాం పితృయజ్ఞవత్ ॥ ౨ ॥ భూర్లోకాత్ప్రేతలోకంతు గంతుంశ్రాద్ధంసమాచరేత్ । తత్పాథేయంహిభవతి మృతస్యమనుజస్యచ ॥ ౩ ॥ అథ దశాహమధ్యే దర్శపాతేనిర్ణయః

దశాహమధ్యే దర్శపాతే.

పిండదానాద్యారబ్ధేయదిమధ్యే దర్శప్రాప్తిస్తదా మాతాపితృవ్యతిరిక్తానాం సర్వం దశాహకృత్యమాకృష్య దర్శఏవసమాపనీయం । మాతాపితృవిషయేతు త్ర్యహమధ్యే దర్శపాతేనాపకర్షః । త్రిరాత్రాత్పరందర్శపాతేతు పిత్రోరపిసర్వందర్శే ఏవసమాపనీయమితికేచిత్ । అన్యేతుత్రిరాత్రోర్ధ్వమపి దర్శపాతే ఔరసపుత్రేణ పిత్రోస్తంత్రసమాప్తిర్నకార్యేత్యాహుః । అత్ర దేశాచారాద్వ్యవస్థేతిసింధ్వాదయః । యదిద్వైవాద్దర్శాత్పూర్వం పిండదానాదితంత్రం నారబ్ధంతదాదాహమాత్రేణ సమంత్రకేజాతేపినదర్శే తంత్రసమాప్తినియమఇతిభాతి । దర్శోత్తరమేవ తంత్రారంభసమాప్తి సంభవేన । ద్విరైందవేతు కుర్వాణః పునః శావం సమశ్నుత ఇత్యుక్త దోషాప్రసక్తేః । ఏవం దర్శేపకృష్య తంత్రసమాప్త్యావ ప్యగ్ని పిండ దాతుర్దశాహ మాశౌచమస్త్యేవ । పుత్రాదేః సపిండస్యతు సుతరాం ।

దశాహప్రేతపిండాన్నదాయాస్నాత్వా భుక్త్వావసపిండస్యత్రిరాత్రోపవాసః । సపిండస్యోపవాసఏకః । మత్స్యాద్విగుణం । ప్రేతకృత్యంకుర్వతాసంచయనాదర్వాక్ స్త్రీసంగేకృతేచాంద్రాయణం । ఊర్ధ్వం కృచ్ఛ్రత్రయం । అన్యేషామాశౌచినాంసంచయనాదర్వాక్త్రిరాత్రం తదుత్తరమేకోపవాసః ॥

॥ ౯౩ ॥ అథనవశ్రాద్ధం.

ప్రథమేహ్నితృతీయేచపంచమేసప్తమేతథా । నవమైకాదశేచైవ తన్నవశ్రాద్ధముచ్యతే ॥ ౧ ॥ నవశ్రాద్ధానిపంచాహురాశ్వలాయనశాఖినః । ఆపస్తంబాఃషడిత్యాహుర్విభాషాత్విత రేషుహి ॥ ౨ ॥ పంచపక్షేఏకాదశాహే నవశ్రాద్ధంనకార్యం । ఏతాన్యేవవిషమశ్రాద్ధానీత్యుచ్యంతే । నవశ్రాద్ధానిదశాహాంతర్నవమిశ్రతువత్సరఇత్యన్యత్ర ॥ అకృత్వాతునవశ్రాద్ధం ప్రేతత్వాన్నైవముచ్యతే । నవశ్రాద్ధం త్రిపక్షంచషాణ్మాసంమాసికానిచ । నకరోతిసుతోయస్తుతస్యాథః పితరోగతాః ॥ ౧ ॥ అర్ఘ్యహీనమధూపంచగంధమాల్య వివర్జితం । నవశ్రాద్ధమమంత్రంస్యాదవనే జనవర్జితం ॥ ౨ ॥ ఆశిషోద్విగుణాదర్భాజయాశీః స్వస్తివాచనం । పితృశబ్దః స్వసంబంధః శర్మశబ్దస్తథైవచ ॥ ౩ ॥ పాత్రాలంభోవగాహశ్చ ఉల్ముకోల్లేఖనాదికం । తృప్తిప్రశ్నశ్చ వికిరః శేషప్రశ్నస్తథైవచ ॥ ౪ ॥ ప్రదక్షిణావిసర్గశ్చసీమాంతగమనం తథా । అష్టాదశపదార్థాశ్చ ప్రేతశ్రాద్ధేవివర్జయేత్ ॥ ౫ ॥ తిలోసీతమంత్రేస్వధానమఃపితృశబ్దానవాచ్యాః।కింతుప్రేతశబ్దోహేనతూష్ణీంవా తిలావపనం । తూష్ణీమర్ఘ్యదానం । అముష్మైస్వాహేతి ప్రేతనామ్నాపాణిహోమః । బహ్వృచానాంసర్వైకోద్దిష్టేష్వగ్నౌకరణమస్త్యేవ । అన్యశాఖినాంతుతన్నిషేధః । నామ్నైకఃపిండః । సినయనమంత్రేఊహః అనుమంత్రణాదికం త్యమంత్రకం । అభిరమ్యతామితివిసర్జనం । ఏవంనవశ్రాద్ధవర్జ్యైకోద్దిష్టేషు నవశ్రాద్ధంత్వమంత్రకం సర్వమితినారాయణవృత్తిః । ఉత్తానంస్థాపయే త్పాత్రమేకోద్దిష్టేసదా

బుధః । న్యుబ్జాంతు పార్వణే కుర్యాత్తస్యోపరి కుశాన్న్యసేత్ ॥౧॥ సపిండీ
కరణాంతాని ప్రేతశ్రాద్ధాని లౌకికాగ్నావిత్యాశ్వలాయనమతం । నవ
శ్రాద్ధాని సంభవేఽన్నేన కుర్యాదన్యథామాన్నేన । విఘ్నే తు । నవ
శ్రాద్ధం మాసికం చ యద్యదంతరితం భవేత్ తత్తదుత్తరశ్రాద్ధేన సహ తంత్రే
ణ కార్యం । శావే ఆశౌచాంతరప్రాప్తౌ నవశ్రాద్ధాని కుర్యాదేవ । సహ
గమనే తు । నవశ్రాద్ధాని భిన్నాని సపిండీకరణం పృథక్ । ఏక ఏవ వృషో
త్సర్గో గౌరేకా తత్ర దీయతే ॥ ౧ ॥ శూద్రస్యామంత్రకం సర్వం ద్విజవ
న్నామ్నైవ కార్యమితి స్మృత్యర్థసారః । అతివయోధికమరణే తత్క
నిష్ఠానాం సపిండానాం దశమేఽహని ముండనం కేచిదాహుః ॥

దశమేఽహని ముండనం.

మాతాపిత్రాచార్యేషు మృతేషు నియమేన దశమేఽహని ముండనం ।
ఏవం భర్తరి మృతే స్త్రియా అపి ముండననియమః । పుత్రాణాం సర్వేషాం
దాహకర్తుశ్చ దాహాంగభూతం ప్రథమదినే దశమదినే చ ముండనం ।
అత్ర దేశాచారాద్వ్యవస్థా । అత్ర రాత్రిమృతస్య రాత్రౌ దాహేపి ప్రాత
రేవ ముండనమిత్యుక్తం । తతో దశమేఽహని పూర్వవద్వస్త్రశుద్ధిం గృహ
శుద్ధిం చ కృత్వా గౌరసర్షపతిలకల్కేన సశిరః స్నానం కృత్వా నవవస్త్రే
పరిధాయ పరిహితవస్త్రాణి ప్రేతవస్త్రాణి చాంత్యజేభ్య ఆశ్రితేభ్యశ్చ
దత్త్వా సువర్ణాదీని మంగలవస్తూని స్పృష్ట్వా గృహం ప్రవిశేత్ ॥

॥ ౫౪ ॥ అథాస్థిక్షేపవిధిః.

తత్రాదౌ సంచయనదినేఽస్థిస్థాపనప్రకారః । ప్రేతస్థానే బలిం దత్వా
క్షీరేణాభ్యుక్ష్య వాగ్యతః । ప్రేతస్యాస్థీని గృహ్ణీయాత్ప్రధానాంగోద్భవా
ని చ ॥ ౧ ॥ పంచగవ్యేన సంస్నాప్య క్షౌమవస్త్రేణ వేష్ట్య చ । ప్రక్షిప్య
మృన్మయే భాండే నవే సాచ్ఛాదనే శుభే ॥ ౨ ॥ అరణ్యే వృక్షమూలే వా శుద్ధే
సంస్థాపయేదథ । స్నాత్వా న్యస్యాస్థీని తద్భస్మ నీత్వా తోయే వినిక్షిపేత్ ॥
౩ ॥ తతః సంమార్జనం భూమేః కర్తవ్యం గోమయాంబుభిః । పూజాం చ

పుష్పధూపాద్యైర్బలిభిః పూర్వవచ్చరేత్ ॥ ౪ ॥ తత్స్నానాచ్ఛన్నకై
ర్నీత్వా తీర్థే వా జాహ్నవీజలే । కశ్చిచ్చ ప్రక్షిపేత్పుత్రో దౌహిత్రో
వా సహోదరః ॥ ౫ ॥ మాతుః కులం పితృకులం వర్జయిత్వా నరాధమః ।
అస్థీన్యన్యకులస్థస్య నీత్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ ౬ ॥ గంగాతోయేషు
యస్యాస్థి క్షిప్యతే శుభకర్మణః । న తస్య పునరావృత్తిర్బ్రహ్మలోకాత్స
నాతనాత్ ॥ ౭ ॥ అస్తంగతే గురౌ శుక్రే తథా మాసే మలిమ్లుచే । గం
గాయామస్థినిక్షేపం న కుర్యాదితి గౌతమః ॥ ౮ ॥ దశాహాంతరస్థిప్రక్షే
పే తు నాస్త్యాదిదోషః । దశాహాభ్యంతరే యస్య గంగాతోయేఽస్థి మజ్జతి ।
గంగాయాం మరణం యాదృక్ తాదృక్ ఫలమవాప్నుయాత్ ॥ ౯ ॥

॥ ౫౫ ॥ అథతీర్థేఽస్థిక్షేపం కర్తుం తత్పూర్వాంగవిధిః.

యత్రాస్థీని నిఖాతాని తాం భూమిం సచైలస్నానపూర్వకం పృథగ్గో
మూత్రాదిభిః ప్రోక్షయేత్ । తత్ర గాయత్ర్యా గోమూత్రేణ । గంధద్వా
రామితి గోమయేన । ఆప్యాయస్వేతి క్షీరేణ । దధిక్రావ్ణ ఇతి దధ్నా । ఘృ
తం మిమిక్ష ఇతి ఘృతేన । ఉపసర్పేతి చతసృణాం ఋచాం శంఖః పితరస్త్రి
ష్టుప్ । భూప్రార్థనఖననమృదుద్ధరణాస్థిగ్రహణేషు క్రమేణ వినియోగః ।
తాభిర్ఋగ్భిః క్రమేణాస్థిగ్రహణాంతాని కర్మాణి కృత్వా స్వయం జలాశ
యే గృహ్యోక్తవిధినా స్నాయాత్ । తతోఽస్థిశుద్ధిం కుర్యాత్ । సా యథా ।
అస్థీని స్పృష్ట్వా ఏతోన్వింద్రమితి తృచావృత్త్యా పంచగవ్యైః స్నాత్వా స్పృ
ష్ట్వైవ దశస్నానాని కుర్యాత్ । తత్ర గాయత్ర్యాదిపంచమంత్రైర్గోమూత్ర
గోమయక్షీరదధిసర్పిః స్నానాని కృత్వా దేవస్యత్వేతి కుశోదకేన । మానస్తో
కేతి భస్మనా । అశ్వక్రాంతే రథక్రాంతే ఇతి మృదా । మధువాతా ఇతి మ
ధునా । ఆపోహిష్ఠేతి శుద్ధోదకేన చ స్నాయాత్ । ఏవం దశస్నానాని కృ
త్వాఽస్థ్నాం కుశైర్మార్జనం కుర్యాత్ । తత్ర మంత్రః । అతో దేవా
ఇత్యృక్ । అథ సప్తసూక్తాని । ఏతోన్వింద్రం ॥౩॥ శుచీవో ॥౩॥ నత
మంహో న ॥౮॥ ఇతి వా ఇతి ॥౧౩॥ స్వాదిష్ఠయేతి ॥౧౦॥ మహాగ్న

వచో॥ ౯ ॥ కద్రుద్రాయేతి ॥ ౯ ॥ తతో యదీయాన్యస్థీని తస్య కృత సపిండీకరణస్య పార్వణవిధినా శ్రాద్ధమస్థిప్రక్షేపాంగభూతం హిరణ్యేన కుర్యాత్ । నత్వత్ర పిండదానం । దశాహాంతరస్థిక్షేపకరణే ఏకోద్దిష్ట విధినా శ్రాద్ధం । తతస్తిలతర్పణం కృత్వా పంచగవ్యేనపంచామృతశుద్ధో దకైరస్థీని ప్రక్షాల్య యక్షకర్దమేనాలిప్య పుష్పైః ప్రపూజ్యాఽజినకం బలదర్భభూర్జపత్రశాణపట్టవస్త్రతాడపత్రాణాం క్రమేణ సప్తధా సంవేష్ట్య తామ్రసంపుటే స్థాపయేత్ । తత్ర యక్షకర్దమలక్షణం । ద్వాదశకర్షం చందనం కుంకుమం చ షట్కర్షః కర్పూరశ్చతుఃకర్షా కస్తూరీ చైతేషాం మేలనాద్యక్షకర్దమః । తతోఽస్థిషు హేమరౌప్యఖండాని ముక్తికప్రవాలనీలమణీంశ్చ ప్రక్షిప్య స్వసూత్రోక్తవిధినా స్థండిలాగ్ని ప్రతిష్ఠాదికృత్వాష్టోత్తరశతం తిలాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్ । ఉదీరతాం శంఖః పితరస్త్రిష్టుప్ । అస్థిప్రక్షేపాంగతిలాజ్యహోమేవినియోగః । ఉదీరతామితిసూక్తస్య చతుర్దశభిరృగ్భిః ప్రత్యృచమాహుతిరిత్యేవం సూక్తస్య సప్తావృత్తిభిరవశిష్టదశాహుతీః ప్రథమర్గావృత్త్యైవ మష్టోత్తరశతంతిలాహుతీరష్టోత్తరశతమాజ్యాహుతీశ్చ జుహుయాత్ । సవేష్టనాస్థిసముచ్చయయుతం తామ్రసంపుటమాదాయ తీర్థం గచ్ఛేత్ । తత్రనియమాః । మూత్రపురీషోత్సర్గకాలే ఆచమనకాలే చ నాస్థీని ధారయేత్ । శూద్రయవనాంత్యజాదీకాంశ్చ హీనజాతిమస్థిధారణకాలే నస్పృశేదితి కాశీఖండే । తతస్తీర్థం ప్రాప్య తీర్థప్రాప్తినిమిత్తకం స్నానాదివిధాయాస్థీని స్నాపయిత్వాఽముకగోత్రస్యాముక శర్మణో బ్రహ్మలోకాదిప్రాప్తయేఽముకతీర్థేఽస్థిప్రక్షేపమహం కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య పలాశపర్ణపుటే పంచగవ్యేనాస్థీన్యాసిచ్య హిరణ్య శకలమాల్యఘృతతిలమిశ్రితాస్థీని మృత్పిండేనిధాయ దక్షిణాం దిశమ వేక్షమాణో నమోస్తుధర్మాయేతి వదంస్తీర్థే ప్రవిశ్య నాభిమాత్రజలే స్థిత్వా స మే ప్రీతోస్త్విత్యుక్త్వా తీర్థే క్షిపేత్ । తతః స్నాత్వా జలాద్బహి ర్గత్య సూర్యం దృష్ట్వా హరిం స్మృత్వా విప్రాయ యథాశక్తి రజతం దక్షి

ణాం దద్యాత్ । అముకస్యాస్థిక్షేపః కృతస్తత్సాంగతార్థం రజతమిదం తుభ్యం సంప్రదదే ఇతి । ఇత్యస్థిప్రక్షేపప్రకారః ॥

॥ ౫౬. ॥ అథైకాదశాహకృత్యం.

ఏకాదశాహే ప్రాతరుత్థాయ గృహానులేపనం కృత్వా స్పృష్ట సర్వవస్త్రక్షాలనపూర్వకం సర్వసపిండానాం సచైలస్నానాం తేసంధ్యా పంచమహాయజ్ఞాదికర్మణి శుద్ధిః । ఏకాదశాహే సంగవకాలే స్నానాచ్ఛుద్ధిరితి కేచిత్ । ఏకాదశాహే పుత్రాదేః కర్తురపి పంచమహాయజ్ఞాద్యధికారః । సపిండానాం దర్శవార్షికశ్రాద్ధేష్వప్యధికారః । నాందీ శ్రాద్ధమాత్రం చతుఃపురుషసపిండైః సపిండీకరణాత్ప్రాక్ నకార్యం॥

వృషోత్సర్గః.

తతో దశాహకర్మకారీ అముఖ్యః కర్తా ముఖ్యో వా పుత్రాదిః కర్తా వృషోత్సర్గాద్యైకాదశాహికం సర్వం కర్మ కుర్యాత్ । ఏకాదశాహే ప్రేతస్య యస్య నోత్సృజ్యతే వృషః । ప్రేతత్వం సుస్థిరం తస్య దత్తైః శ్రాద్ధశతైరపి ॥ ౧ ॥ అత్ర స్వయమేవ సర్వం కుర్యాన్నతు కామ్యవృషోత్సర్గవదాచార్యవరణం । అయం గృహేన కార్యః । అయం ద్వాదశాహే ప్యుక్తః । క్వచిన్మృతాహేప్యుక్తః । విషువద్వితయే చైవ మృతాహే బాంధవస్య చేతి । వత్సరాభ్యంతరేపి త్రీన్వృషస్యోత్సర్గకర్మణి । వృద్ధి శ్రాద్ధం న కుర్వీత తదన్యత్ర సమారభేత్ ॥ ౧ ॥ వృషలక్షణం తు । లోహితో యస్తు వర్ణేన ముఖే పుచ్ఛే చ పాండురః । శ్వేతః ఖురవిషాణాభ్యాం స నీలో వృష ఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ అథవా శ్వేతవర్ణస్య ముఖపుచ్ఛాది శ్యామత్వే నీలవృషత్వం । యద్వా సర్వశ్యామస్య ముఖాది శ్వేతత్వే నీల వృషత్వం కేచిత్ వృషాభావే మృద్భిః పిష్టైర్వా వృషం కృత్వా హోమాదివిధినా వృషోత్సర్గ ఇత్యాహుః । యథోక్తాలాభే యథాలాభో ద్వివర్ష ఏకవర్షో వా వృషో వర్షాధికాశ్చతస్ర ఏకా వా వత్సతరీ స్యాత్ । ప్రయోగస్తు స్వస్వసూత్రానుసారీ గ్రాహ్యః । సవ్యేన పాణినా పుచ్ఛం సమాదాయ వృషస్య తు దక్షిణేనాపః ఆదాయ సతిలాః సకుశాస్తత ॥ ౧

ప్రేతగోత్రం సముచ్చార్యాముకస్మై వృష ఏష మయా దత్తస్తం తారయత్వితి వదేత్। స హోమజలం భూమావుత్సృజేత్। విధారయేన్న తం కశ్చిన్న చ కశ్చన వాహయేత్। న దోహయేచ్చ తాం ధేనుం న చ కశ్చన బంధయేత్ ॥ ౧ ॥ పతిపుత్రవత్యాః సువాసిన్యా న వృషోత్సర్గః। తత్స్థానే ఏకా పయస్వినీ గౌర్దేయా। పతిపుత్రయోరన్యతరాభావే తు స్త్రీణామపి వృషోత్సర్గః। సహగమనే తు స్త్రీణాం వృషోత్సర్గస్థానే గౌరేవ। వృషోత్సర్గసాంగతార్థం తిలోదకుంభధేనువస్త్రహిరణ్యేతి పంచదానాని। ఆశౌచాంతరం చేదేకాదశాహే ప్రాప్నోతి తదా వృషోత్సర్గాదికమాద్యమాసికం శయ్యాదిదానాని చ కుర్యాదేవ। ఏవం కృతే వృషోత్సర్గే ఫలం వాజిమఖోదితం। యముద్దిశ్యోత్సృజేన్నీలం స లభేత పరాం గతిం ॥ ౧ ॥ వృషోత్సర్గః పునాత్యేవ దశాతీతాం దశాపరాన్। ఇతి వృషోత్సర్గః। అథైకాదశాహే మహైకోద్దిష్టమ్ ॥

మహైకోద్దిష్టమ్.

ఇదం చ మహైకోద్దిష్టం షోడశశ్రాద్ధేభ్యో భిన్నమేవ। అత ఏవేదం కరిష్యమాణసర్వైకోద్దిష్టప్రకృతిభూతమిత్యుచ్యతే। ఇదం చ పాకేనైవ। అత్ర సతి సంభవే విప్రో భోజయితవ్యః। అసంభవేఽగ్నౌ హోమః। బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యే హోతవ్యమనలేఽథవా। ఇత్యుక్తేః। శ్మశ్రుకర్మ తు కర్తవ్యం నఖచ్ఛేదస్తథైవ చ। స్నపనాభ్యంజనే దద్యాద్విప్రాయ విధిపూర్వకం ॥ ౧ ॥ తతః క్షణపాద్యార్ఘ్యాసనగంధపుష్పాచ్ఛాదనాన్యేవ దద్యాత్। నాత్ర ధూపదీపౌ। ఏకోద్దిష్టం దేవహీనమిత్యుక్తేరేక ఏవ విప్రః। ద్విర్నైవ చ నిమంత్రణం। ఏకమర్ఘ్యపాత్రం। స్వధాశబ్దనమఃశబ్దపితృశబ్దా న సంతి। తేన పవిత్రః ప్రేత ఇమాంల్లోకాన్ ప్రీణయాహిన ఇతి మంత్రో హోమార్ఘ్యపాత్రే నాభిశ్రవణం। సర్వం ప్రాచీనావీతినైవ కార్యం। దేవకార్యాభావాత్। అగ్నౌకరణవికల్పః। తత్ర చ పాణిహోమేపి న తస్య భక్షణం కింత్వగ్నౌ ప్రక్షేపః। ఏక ఏవ పిండః। అనుమంత్రణాది సర్వమమంత్రకం। స్వదితమితి తృప్తిప్రశ్నః కాత్యాయనా

నాం। అక్షయ్యస్థానే ఉపతిష్ఠతామితి వదేత్। అభిరమ్యతామితి విసర్జనం। అభిరతాః స్మేతి విప్రప్రతివచనం। శ్రాద్ధశేషభోజనం నాస్తి। అంతే స్నానం। నవశ్రాద్ధైకోద్దిష్టే తు సర్వమమంత్రకమిత్యుక్తం। విప్రాభావేఽగ్నావేకోద్దిష్టం యథా। అగ్నౌ పాయసం శ్రపయిత్వాజ్యభాగాంతేఽగ్నేరగ్రే శ్రాద్ధప్రయోగం కృత్వాగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య గంధాద్యైః సంపూజ్య పృథ్వీ తే పాత్రమిత్యాదినాన్నం సంకల్ప్యోదీరతామవర ఇత్యష్టాభిశ్చతురావృత్తాభిర్ఋగ్భిర్ద్వాత్రింశదాహుతీర్హుత్వా పిండదానాది శ్రాద్ధం సమాపయేదితి। ఏవమేతదేకోద్దిష్టం స్త్రీణామపి। అథాద్యమాసికం ॥

ఆద్యమాసికాది విచారః.

తస్య మాసాదామాసికం కార్యమితి వచనాన్మృతాహో ముఖ్యః కాలః। న చాశౌచప్రతిబంధాదతిక్రాంత ఇతి। తదంతే ఏకాదశేహ్ని తత్కార్యం। అత ఏవ బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యే హోతవ్యమనలేఽథవా। పునశ్చ భోజయేద్విప్రం ద్విరావృత్తిర్భవేదిహ ॥ ౧ ॥ ఇతి ప్రథమమాసికార్థం ద్వితీయావృత్తిరుక్తా। అత్ర చ ద్విరావృత్తిర్భవేదిహేత్యుక్తిః షోడశమాసికానాం సపిండ్యధికారార్థమపకృష్యకర్తవ్యానాం ద్వాదశాహాదౌ కరణపక్షే యోజ్యా। తేషామేకాదశాహ ఏవ కరణపక్షే తు షోడశమాసికానాం షోడశావృత్త్యా ఏకం మహైకోద్దిష్టమితి సప్తదశావృత్త్యాపత్త్యా ద్విరావృత్తిర్భవేదిహేత్యుక్తేరసంగతేః। తథా చ సపిండ్యధికారార్థాపకృష్యాణాం మాసికానాం ద్వాదశాహే కరణ ఏకాదశాహే మహైకోద్దిష్టోత్తరమతిక్రాంతమాద్యమాసికం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యాద్యమాసికమాత్రమన్నేనామేన వా విప్రే దర్భవటౌ వా ప్రేతమావాహ్య కార్యం। న త్వాద్యమాసికస్యాగ్నౌ హోమః। పునశ్చ భోజయేద్విప్రమితి విశేషవచనాత్। ఇత్థం చ మహైకోద్దిష్టమేకమాద్యమాసికమిత్యేకోద్దిష్టస్య ద్విరావృత్తిః స్పష్టైవ। యే త్వాద్యమాసికాతిరేకేణ మహైకోద్దిష్టస్యైవ ద్విరావృత్తిం వదంతి తే భ్రాంతాః।

అత్ర కేచిదాద్యాబ్దికస్యాపి మృతాహ ఏవ కాల ఇతి తస్యాప్యతిక్రాంతత్వాదేకాదశాహే ఆద్యమాసికమాద్యాబ్దికంచ తంత్రేణ కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య ద్వయమపి తంత్రేణ కార్యమిత్యాహుః । అన్యేతు మాసాద్మాసికం కార్యమాబ్దికం వత్సరే గతే । ఇతి వచనాద్ద్వితీయవర్షారంభే ప్రథమాబ్దికమితి నాబ్దికస్యైకాదశాహే ఽనుష్ఠానమిత్యాహుః । ఏవం త్రిపక్షే సపిండీకరణపక్షే ఏకాదశాహే ఆద్యమాసికమూనమాసే ఊనమాసికం ద్వితీయమాసారంభే ద్వితీయమాసికం పక్షత్రయే త్రైపక్షికం చైకోద్దిష్టవిధినా కృత్వావశిష్ట ద్వాదశమాసికాన్యపకృష్య తథైవ కృత్వా సపిండీకరణం । ఏవం పక్షాంతరేషూహ్యం । ఏకాదశాహే తంత్రేణ షోడశ మాసికాపకర్షపక్షే మహైకోద్దిష్టోత్తరం దేశకాలాసంకీర్త్యాతిక్రాంత మాద్యమాసికం సపిండ్యధికారార్థ మపకృష్యోనమాసికాదీన్యూనాబ్దికాంతాని పంచదశమాసికానిచ తంత్రేణైకోద్దిష్టేనవిధినా కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య తంత్రేణ షోడశాపి కుర్యాత్ । కేచిన్మతేత్వతిక్రాంతే ఆద్యమాసికాద్యాబ్దికే ఊనమాసికాదీని చేత్యాది సంకల్పః । మాసికానితు । ఆద్యమాసికం ॥ ౧ ॥ ఊనమాసికం ॥ ౨ ॥ ద్వితీయమాసికం ॥ ౩ ॥ త్రైపక్షికం ॥ ౪ ॥ తృతీయమాసికం ॥ ౫ ॥ చతుర్థమాసికం ॥ ౬ ॥ పంచమమాసికం ॥ ౭ ॥ షష్ఠం ॥ ౮ ॥ ఊనషాణ్మాసికం ॥ ౯ ॥ సప్తమమాసికం ॥ ౧౦ ॥ అష్టమం ॥ ౧౧ ॥ నవమం ॥ ౧౨ ॥ దశమం ॥ ౧౩ ॥ ఏకాదశం ॥ ౧౪ ॥ ద్వాదశం ॥ ౧౫ ॥ ఊనాబ్దికం ॥ ౧౬ ॥ చేతిక్రమేణ జ్ఞేయాని । అథైకాదశాహే రుద్రగణ శ్రాద్ధమ్ ॥

రుద్రగణశ్రాద్ధం వసుగణశ్రాద్ధంచ.

తచ్చైకాదశరుద్రోద్దేశేన రుద్రరూపప్రేతోద్దేశేనవా రుద్రోద్దేశపక్షే సవ్యేన । రుద్రరూపప్రేతోద్దేశపక్షేఽపసవ్యేన । వీరభద్రః ॥ ౧ ॥ శంభుః ॥ ౨ ॥ గిరీశః ॥ ౩ ॥ అజైకపాత్ ॥ ౪ ॥ అహిర్బుధ్న్యః ॥ ౫ ॥ పినాకీ ॥ ౬ ॥ అపరాజితః ॥ ౭ ॥ భువనాధీశ్వరః ॥ ౮ ॥ కపాలీ ॥ ౯ ॥

స్థాణుః ॥ ౧౦ ॥ భగః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేకాదశరుద్రాః । అత్రశక్తౌ నైకైకరుద్రనామ్నైకో విప్ర ఇత్యేకాదశ విప్రా భోజ్యాః । అశక్తౌతు సర్వోద్దేశేనైక ఏవ విప్రో భోజ్యః । ఆమాన్నాన్యేకాదశైకంవామాన్నం దేయం । అత్రశ్రాద్ధే పిండదానార్ఘ్యాగ్నౌకరణవికిరాణామభావః । ఏవమేవాష్టవసుశ్రాద్ధం । ఏతచ్చకృతాకృతం । వసునామాన్యప్యన్యత్ర । ఏతదేకాదశాహకృత్యం త్ర్యహాశౌచే చతుర్థదినే కర్తవ్యం । ద్వితీయదినే ప్రథమదినే వాస్థిసంచయనం । పంచమదినే సపిండీకరణం ॥

పదదానాది.

అత్రైకాదశాహే ద్వాదశాహేవా పదదానాని కార్యాణి తేన ప్రేతస్య మార్గే సుఖగతిః । ఆసనోపానహచ్ఛత్రం ముద్రికా చ కమండలుః । యజ్ఞోపవీతాజ్యవస్త్రం భోజనంచాన్నభాజనం ॥ ౧ ॥ దశకంపదమేతత్స్యాత్పదాన్యేవం త్రయోదశ । దేయానివా యథాశక్తి తేనాస్య ప్రీణితో భవేత్ ॥ ౨ ॥ అన్నం చైవోదకుంభంచోపానహౌ చ కమండలుః । ఛత్రం వస్త్రం తథా యష్టిం లోహదండంచ దాపయేత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టికాం ప్రదీపంచ తిలాంస్తాంబూలమేవచ । చందనం పుష్పమాలాంచోపదానాని చతుర్దశ ॥ ౪ ॥ వైతరణీధేనూత్క్రాంతిధేనుమోక్షధేన్వాది దానాని గోభూమ్యాదిదశదానాని తిలపాత్రదానాదీని మరణకాలే న కృతాని చేదేకాదశాహాదౌ పుత్రాదిభిః ప్రేతోద్దేశేన కార్యాణి । అశ్వం రథం గజం ధేనుం మహిషీం శిబికాదికం । శాలగ్రామం పుస్తకంచ కస్తూరీకుంకుమాదికం ॥ ౧ ॥ దాసీం రత్నం భూషణాది శయ్యాం ఛత్రంచ చామరం । దద్యాద్విత్తానుసారేణ ప్రేతస్తత్తత్సుఖం లభేత్ ॥ ౨ ॥

॥ ౫౭ ॥ అథ శయ్యాదానమ్.

ఏకాదశాహే శయ్యాయా దానే ఏష విధిః స్మృతః । తేనోపభుక్తం యత్కించిద్వస్త్రవాహనభాజనం ॥ ౧ ॥ యద్యదిష్టంచ తస్యాసీత్తత్సర్వం పరి

కల్పయేత్ । ప్రేతంచపురుషం హైమం తస్యాంసంస్థాపయేత్తదా ॥ ౨॥ పూజయిత్వా ప్రదాతవ్యా మృతశయ్యా యథోదితా । తస్మాచ్ఛయ్యాం సమాసాద్య సారదారుమయీం దృఢాం ॥ ౩ ॥ దంతపత్రాచితాం రమ్యాం హేమపట్టైరలంకృతాం । హంసతూలీప్రతిచ్ఛన్నాం శుభగండోపధానికాం ॥ ౪ ॥ ప్రచ్ఛాదనపటీయుక్తాం గంధధూపాదివాసితాం । ఉచ్ఛీర్షకే ఘృతభృతం కలశం పరికల్పయేత్ ॥ ౫ ॥ తాంబూలకుంకుమక్షోదకర్పూరాగరుచందనం । దీపికోపానహచ్ఛత్రచామరాసనభాజనం ॥ ౬ ॥ పార్శ్వేషు స్థాపయేద్భక్త్యా సప్తధాన్యాని చైవహి । శయనస్థస్య భవతి యదన్యదుపకారకం ॥ ౭ ॥ భృంగారకరకాద్యం తత్పంచవర్ణం వితానకం । సంపూజ్య ద్విజదాంపత్యం నానాభరణభూషితం ॥ ౮ ॥ ఉపవేశ్య తు శయ్యాయాం మధుపర్కం తతో వదేత్ । దానమంత్రస్తు । యథా న కృష్ణశయనం శూన్యం సాగరజాతయా । శయ్యా తస్యాప్యశూన్యాస్తు తథా జన్మని జన్మని ॥ ౧ ॥ యస్మాదశూన్యశయనం కేశవస్య శివస్య చ । శయ్యా తస్యాప్యశూన్యాస్తు తథా జన్మని జన్మని ॥ ౨ ॥ దత్త్వైవం తస్య సకలం ప్రణిపత్య విసర్జయేత్ । పాద్మే తు । అస్థిలాలాటకం గృహ్య సూక్ష్మం కృత్వా సపాయసం । భోజయేద్ద్విజదాంపత్యం విధిరేష సనాతనః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తం । నైతన్మహారాష్ట్రదేశాదిశిష్టైరాద్రియతే యద్దేశే తదాచారస్తత్రాస్తు । స్వర్గే పురందరపురే లోకపాలాలయే తథా । సుఖం వసత్యసౌ జంతుః శయ్యాదానప్రభావతః । ఆభూతసంప్లవం యావత్తిష్ఠత్యాతంకవర్జితః ॥ ౧ ॥ ప్రేతశయ్యాప్రతిగ్రాహీ న భూయః పురుషో భవేత్ । గృహీతా యాంతు తస్యాం వై పునః సంస్కారమర్హతి ॥ ౨ ॥

॥౫౮॥ అథోదకుంభః.

ఏకాదశాహాత్ప్రభృతి ఘటస్తోయాన్నసంయుతః । దినేదినే ప్రదాతవ్యో యావత్సంవత్సరం సుతైః ॥ ౧ ॥ యస్య సంవత్సరాదర్వాక్ సపిండీకరణం భవేత్ । మాసికం చోదకుంభం చ దేయం తస్యాపి వత్సరం ॥ ౨ ॥ అపి

శ్రాద్ధశతైర్దత్తైరుదకుంభం వినా నరాః । దరిద్రా దుఃఖసంతప్తా భ్రమంతి చ భవార్ణవే ॥ ౩ ॥ యావదబ్దం చ యో దద్యాదుదకుంభం విమత్సరః । ప్రేతాయాన్నసమాయుక్తం సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్ ॥ ౪ ॥ ఇదం చోదకుంభశ్రాద్ధం సపిండీకరణాత్ప్రాగేకోద్దిష్టవిధినా । సపిండ్యుత్తరం తు పార్వణవిధినా । ఇదం త్రయోదశదినాదారభ్య కర్తవ్యమితి భట్టాః । అత్ర పిండదానం కృతాకృతం । దేవహీనం చైతత్ । అదైవం పార్వణశ్రాద్ధం సోదకుంభమధర్మకం । కుర్యాత్ప్రత్యాబ్దికాచ్ఛ్రాద్ధాత్సంకల్పవిధినాన్వహం ॥ ౧ ॥ ఇతివచనాత్ । ప్రాయశ్చిత్తాంగవిష్ణుశ్రాద్ధవదత్ర శ్రాద్ధే సర్వే శ్రాద్ధధర్మా న సంతి కింతు వాచనికమాత్రాః । తేన సాంకల్పవిధినా సంకల్పక్షణపాద్యాసనగంధాచ్ఛాదనాంతపూజనాన్నపరివేషణాంతే పృథ్వీ తే పాత్రమిత్యాద్యుక్త్వా ఏష ఉదకుంభ ఇదమన్నం దత్తం చేత్యాదిత్యాగవిధిః । అంతే తాంబూలదక్షిణాది । నాత్ర బ్రహ్మచర్యపునర్భోజనాదినియమాః । వృద్ధినిమిత్తేన మాసికాపకర్షే ఉదకుంభశ్రాద్ధానామప్యపకర్షః । ప్రేతశ్రాద్ధత్వాత్ । ప్రత్యహం సోదకుంభాన్నదానాశక్తేనాప్యేకస్మిన్ దినే తావద్భిరామాన్నైరుదకుంభైశ్చ తావదామాన్నోదకుంభనిష్క్రయేణ వా పకృష్యోదకుంభశ్రాద్ధాని కార్యాణి । అబ్దమధ్యే ప్రత్యహముదకుంభశ్రాద్ధం కుర్వతో మధ్యే ఆశౌచప్రాప్తౌ తావచ్ఛ్రాద్ధానాం లోప ఏవ దర్శాదివత్ ఆశౌచోత్తరం ప్రతిబంధాదకరణే తదుత్తరోదకుంభేన సహ తంత్రతయాతిక్రాంతోదకుంభానాం ప్రయోగః । అతిక్రాంతోదకుంభశ్రాద్ధాన్యద్యతనోదకుంభశ్రాద్ధం చ తంత్రేణ కరిష్యే ఇతి సంకల్పః । తథా ప్రథమాబ్దే దీపదానముక్తం ॥

దీపదానమ్.

ప్రత్యహం దీపకో దేయో మార్గే తు విషమే నరైః । యావత్సంవత్సరం వాపి ప్రేతస్య సుఖలిప్సయా ॥ ౧ ॥ ప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖం దీపం దేవాగారే

ద్విజాలయే । కుర్యాద్యామ్యముఖంపిత్రే అద్భిః సంకల్ప్యసుస్థిరం ॥ ౨॥ ఇతి ॥

॥ ౫౯ ॥ అథ షోడశమాసికాని.

ద్వాదశప్రతిమాస్యానిఊనమాసంత్రిపక్షకం । ఊనషాణ్మాసికంచోనాబ్దికంచాపీతిషోడశ ॥ ౧ ॥ అత్రిమతాంతరాణిసింధౌ । అథైషాం కాలాః ।

అథైషాంకాలాః.

మాసాదౌమాసికంకార్యమాద్యంత్వేకాదశేహని । ఏకద్విత్రిదినైరూనైస్త్రిభాగేనోనఏవవా ॥ ౧ ॥ ఊనమాసికమూనాబ్దమూనషాణ్మాసికంచరేత్ । త్రైపక్షికంత్రిపక్షేచోనమాస్యం ద్వాదశేహ్నివా ॥ ౨ ॥ తత్రోనమాసికోనషాణ్మాసికోనాబ్దికానామేకదినోనపక్షే పంచమ్యాంమృతస్య తృతీయాయాంద్వాభ్యామూనత్వపక్షే ద్వితీయాయాం త్రిభిరూనే ప్రతిపదాయామనుష్ఠానమితి కేచిత్ । మాధవస్తూనషాణ్మాసికమూనాబ్దికంచ మృతాహాత్పూర్వేద్యుః కార్యమిత్యాహ । త్రైపక్షికంత్రిపక్షేతీతే మృతాహేకార్యం । అత్రాహితాగ్నేర్విశేషః । త్రైపక్షికపర్యంతాని సంస్కారతిథౌతతః పరాణిప్రత్యాబ్దికంచ మృతతిథౌ । తేనాద్యం దాహాదేకాదశేహ్ని । త్రిమాసాదూర్ధ్వం సంస్కారేత్వేవం భాతి । త్రిపక్షపర్యంతానిదాహతిథౌ కృత్వా పరాణ్యతిక్రాంతాని మృతతిథౌప్రాప్తమాసికేన సహకార్యాణీతి । ఊనశ్రాద్ధేషు వర్జ్యాని । త్రిపుష్కరేషునందాసుసినీవాల్యాంభృగోర్దినే । చతుర్దశ్యాంచనోనానికృత్తికాసుద్విపుష్కరే ॥౧ త్రిపుష్కరద్విపుష్కరయోగవిశేషాణాంప్రాగుక్తం । ఆద్యమాసికమాద్యాబ్దికంచైకాదశేహ్నిత్యేకంమతం । ఆద్యమాసికమేవైకాదశేహ్నిప్రథమాబ్దికంతు ద్వితీయవర్షారభ్య ఏవేత్యపరమతమిత్యుక్తం । ఏతానిషోడశశ్రాద్ధానివర్షాంతసపిండనపక్షేఉక్తేషుస్వస్వకాలే । ష్వేకోద్దిష్ట విధినాకార్యాణి । ద్వాదశాహాదికాలేషు సపిండనాపకర్షపక్షే

ఏకదిన ఏవాపకృష్య యుగపదేకోద్దిష్టవిధినా కార్యాణి । శ్రాద్ధాని షోడశాదత్త్వాతు కుర్యాత్సపిండనమితి షోడశశ్రాద్ధైర్వినా సపిండనేధికారాభావబోధనాత్ । ఏతాని పక్వాన్నేనామాన్నేనవా కార్యాణి। పాకపక్షే యుగపత్కరణే సర్వేషామేకఏవపాకో విప్రాఅర్ఘ్యాః పిండాశ్చషోడశ । ఏతాని ద్వాదశాహాదౌ సపిండనాత్పూర్వంకృతాన్యపి పునః సపిండ్యోత్తరం స్వస్వకాలే పార్వణవిధినాకార్యాణి । యస్య సంవత్సరాదర్వాక్ విహితాతుసపిండతా । విధివత్తానికుర్వీత పునఃశ్రాద్ధానిషోడశ ॥ ౧ ॥ అర్వాక్ సంవత్సరాద్యస్య సపిండీకరణంకృతం । షోడశానాంద్విరావృత్తిం కుర్యాదిత్యాహగౌతమః ॥ ౨ ॥ ఇత్యాదివచనాత్ । షోడశానాం ద్విరావృత్తిత్వంచైకాదశాహసపిండనపక్షేజ్ఞేయం । తత్రాద్యమాసికస్య కాలసత్వాత్ । ద్వాదశాహే సపిండనపక్షేతు పంచదశానాంద్విరావృత్తిః । త్రిపక్షేసపిండనపక్షే ఆద్యమాసికోనమాసిక ద్వితీయమాసికానాం స్వకాలేకృతత్వాదపకృష్యకృతానామేవ పునరావృత్తివిధానాత్తేషాంకాలాభావాచ్చ త్రయోదశానామేవ పునరావృత్తిః । ఏవమన్యపక్షేష్వపి యథాసంభవమూహ్యం యేతుద్వాదశాహే సపిండనంకృత్వా త్రయోదశాహాదావాద్యమాసికసహితానాం షోడశానాం పునరావృత్తిం కుర్వంతి తే భ్రాంతాః। యదా మరణాదారభ్య ద్వాదశమాసమధ్యే కశ్చిదధికమాసః పతేత్తదాతన్మాసస్థం మాసికశ్రాద్ధమధికే శుద్ధమాసేచేతి ద్వివారం కార్యమితి సప్తదశశ్రాద్ధానిభవంతి । మలమాసేమృతస్యతు ఏకాదశాహే ఆద్యమాసికంకృత్వా ద్వితీయమాసమృతతిథౌ తత్పునఃకృత్వా కించిదూనే ద్వితీయమాసే ఊనమాసికం తృతీయమాసారంభే ద్వితీయమాసికంసార్ధద్విమాసాంతే త్రైపక్షికం । సపిండ్యోత్తరాణ్యవశిష్టమాసికాని స్వస్వకాలేఏవకార్యాణి । చతుఃపురుషమధ్యే సపిండేషు నాందీశ్రాద్ధప్రాప్తౌతు తత్ప్రాప్తిమాసే ఏవైకస్మిన్నేవదినే సర్వాణ్యపకృష్యకార్యాణి । ప్రేతశ్రాద్ధానిసర్వాణి సపిండీకరణంతథా । అపకృష్యాపికుర్వీత కర్తుంనాందీముఖంద్విజః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః । తత్రైక

పాకః షోడశశ్రాద్ధపక్షే షోడశబ్రాహ్మణా అష్టచత్వారింశత్పిండాః
పురూరవార్ద్రవ విశ్వేదేవార్థమేకోవిప్ర ఇతి సర్వేషామనుష్ఠానం। ఏవం
పక్షాంతరేషు శ్రాద్ధసంఖ్యానుసారేణ విప్రాద్యూహ్యం । కేచిత్పాక
భేదమాహుః । ఉదకుంభశ్రాద్ధానామప్యనుమాసికవత్ప్రేతోద్దేశ్యక
శ్రాద్ధత్వాత్తేషామప్యపకర్షణ ఇత్యుక్తం । వృద్ధిం వినానుమాసికాప
కర్షేతు దోషమాహోశనాః । వృద్ధిశ్రాద్ధవిహీనస్తు ప్రేతశ్రాద్ధాని యః
శ్చరేత్ । స శ్రాద్ధీ నరకే ఘోరే పితృభిః సహ మజ్జతి ॥ ౧ ॥ ఇతి । చతుః
పురుషసపిండేష్వాధానాది ప్రాప్తినిమిత్తోప్యపకర్షః కార్యః । అత్ర
విశేషః పూర్వార్ధేఉక్తః । యద్యన్మాసికం సూతకాదినాతిక్రాంతం
భవేత్తత్తదుత్తరమాసికేన సహ తంత్రేణ కార్యమిత్యుక్తం ॥

॥ ౬౦ ॥ అథ సపిండీకరణవిచారః.

తత్ర సపిండనకాలః ॥

సపిండిన కాలః.

నాసపిండ్యాగ్నిమాన్పుత్రః పితృయజ్ఞం సమాచరేదితి వచనాత్ ।
పిత్రాదీనాం మాత్రాదీనాం త్రితయమధ్యేఽన్యతమమరణే సాగ్నికో
ద్వాదశాహే సపిండనం కృత్వాగామిదర్శే పిండపితృయజ్ఞాదికం
కుర్యాత్ । అత్ర స్మార్తాగ్నిమానపి సాగ్నికో గ్రాహ్య ఇతి భాతి। తస్యాపి
పిండపితృయజ్ఞావశ్యకత్వాత్ । సాగ్నేః ప్రేతస్య తు త్రిపక్ష ఏవ । ప్రే
తశ్చేదాహితాగ్నిః స్యాత్కర్తానగ్నిర్యదా భవేత్ । సపిండీకరణం తస్య
కుర్యాత్పక్షే తృతీయకే ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః । అత్ర సాగ్నిః శ్రౌతాగ్ని
మానేవ । ద్వయోః సాగ్నిత్వే ద్వాదశాహ ఏవ । సాగ్నికస్తు యదా కర్తా
ప్రేతో వాప్యగ్నిమాన్భవేత్ । ద్వాదశాహే తదా కుర్యాత్సపిండీకర
ణం పితుః ॥ ౧ ॥ ఇత్యుక్తేః । ద్వయోరప్యనగ్నిత్వే త్వనేకకాలాః ।
సపిండీకరణం కుర్యాద్యజమానస్త్వనగ్నిమాన్ । అనాహితాగ్నేః
ప్రేతస్య పూర్ణే సంవత్సరేఽథవా ॥ ౧ ॥ ఏకాదశే మాసి షష్ఠే త్రిమా
సేవా త్రిపక్షకే । మాసాంతే ద్వాదశేవాహ్ని కుర్యాద్వైకాదశే

హని ॥ ౨ ॥ యదహర్వా వృద్ధిరాపన్నా తదహర్వేతి నిశ్చితం । అత్ర వృద్ధి
నిమిత్తాపకర్షో నిరగ్నేరేవోక్తస్తథాపి సాగ్నేరపి సంభవే యోజ్యః। అత్ర
వృద్ధిపదం చూడోపనయన వివాహమాత్రపరం । సీమంతాదిసంస్కా
రేషు వృద్ధిశ్రాద్ధస్య లోప ఏవ కార్యో న తు తదర్థం సపిండనాపకర్ష
ఇతి కేచిత్ । అన్యే తు గర్భాధానపుంసవనాద్యన్నప్రాశనాంతేషు
సంస్కారేష్వకరణే దోషోక్తేరావశ్యకేషు వృద్ధిశ్రాద్ధస్యాప్యావశ్యక
త్వాత్సపిండనాపకర్షః కార్య ఏవ । తథా చ చతుఃపురుష సపిండేషు
సపిండీకరణాభావే గర్భాధానాదికమపి న కార్యమిత్యాహుః । తేన
పితామహమరణే పౌత్రస్య వృద్ధిప్రాప్తాయామప్యపకర్షః సపిండీకర
ణానుమాసికాదీనాం సిద్ధిః । ఏవమావశ్యకవృద్ధియుతకర్మప్రాప్తౌ కనిష్ఠః
పుత్రో వా భ్రాతా వా భ్రాతృపుత్రో వాన్యః సపిండో వా శిష్యో వా
గౌణకర్తాపి కులప్రాప్తవృద్ధిసిద్ధ్యర్థం సపిండనాద్యపకర్షం కుర్యాత్
తత్ర చకృతే ముఖ్యస్య పుత్రాదేర్న పునః కరణం । వృద్ధినిమిత్తాపకర్షే
పునః కరణాభావాత్ । యే వా భద్రం దూషయంతి స్వధాభిరితి దోష
శ్రుతేః । వృద్ధిం వినా గౌణాధికారిణా సపిండ్యాదికరణే తు ముఖ్యాధి
కారిణా పుత్రాదినా పునరావర్తనీయం । ఏకాదశాహాంతకర్మణస్తు
న పునరావృత్తిరిత్యుక్తం । తత్రావశ్యకపదేనానన్యగతికం వృద్ధికర్మ
గ్రాహ్యం తేన సగతికేష్టాపూర్తాదౌ సగతికోపనయన వివాహాదౌ చ
నాపకర్షః । అగతికే చ వివాహాదావప్యపకర్ష ఇతి వ్యవస్థా యోజ్యా।
అనంత్యాత్కులధర్మాణాం పుంసాం చైవాయుషః క్షయాత్ । అస్థి
రత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహః ప్రశస్యతే ॥ ౧ ॥ అత్ర కులధర్మపదేన
వృద్ధిశ్రాద్ధయుతం కర్మ గ్రాహ్యం । న తు పంచమహాయజ్ఞ దేవపూజా
బలిశ్రాద్ధాది । అస్య వర్ణధర్మత్వేన నిత్యత్వాత్సపిండీకరణనిమిత్తక ప్రతి
బంధాయోగాత్ । సపిండీకరణాత్పూర్వం పంచమహాయజ్ఞాది ధర్మో
న కార్య ఇతి క్వాపి స్మృతివచనేనుపలంభాచ్చ। ఏతేన సపిండీకరణాభావే
ప్రిండేషు దేవపూజా శ్రాద్ధాదిధర్మలోపం వదంతో నిర్మూలత్వాదుపే

ఘ్నాః। అతో ద్వాదశాహపక్షేనాశౌచసమాప్త్యుత్తరదినం గ్రాహ్యం। తేన త్రిదినాశౌచే పంచమదినే సపిండీకరణం। ద్వాదశాహాదికాలేషు ప్రమాదాదననుష్ఠితం। సపిండీకరణం కుర్యాత్కాలేషూత్తరభావిషు ॥ ౧ ॥ ఇదముత్తరకాలవిధానం సాగ్నినిరగ్నిసాధారణం। సపిండీకరణశ్రాద్ధముక్తకాలేకృతం నచేత్। హస్తార్ద్రారోహిణీభేవా నురాధాయాం చతచ్చరేత్ ॥౧॥ ఇదమపిసాధారణం స్మృత్యర్థసారే వర్షాంతసపిండనపక్షే వర్షాంత్యదినే పూర్వ సంవత్సరవిమోక్షశ్రాద్ధంకృత్వా సపిండనంచకృత్వా పరేద్యుర్మృతాహే వార్షికం కార్యమిత్యుక్తం। ఇతి కాలవిచారః ॥

సపిండనాధికారి విచారః.

తచ్చ సపిండనం పుత్రే విదేశస్థేపి సతినాన్యః కుర్యాత్। ఏవం జ్యేష్ఠపుత్రే విదేశస్థేపి నకనిష్ఠః కుర్యాత్। షోడశశ్రాద్ధానితు జ్యేష్ఠాసన్నిధానేకనిష్ఠే నకార్యాణి। పునర్జ్యేష్ఠేన నకార్యాణి। ఆహితాగ్నిః కనిష్ఠోపి సపిండనం కుర్యాదేవ। వృద్ధినిమిత్తేతు కనిష్ఠాదిభిరపి సపిండనం కార్యమిత్యుక్తం। వృద్ధింవినా కనిష్ఠపుత్రేణకృతే సపిండనే జ్యేష్ఠపుత్రేణ పునఃకార్యం। ఆహితాగ్నినా పితృయజ్ఞార్థంకృతే సపిండనేపి జ్యేష్ఠే నపునఃకార్యమితిభాతి। తత్ర పునఃకరణే ప్రేతశబ్దోనవాచ్యః। దేశాంతరస్థపుత్రాణాం శ్రుత్వాతువపనం భవేత్। దశాహంసూతకంచైవ తదంతేచసపిండనం ॥ ౧ ॥ అథ వ్యుత్క్రమమృతౌ ॥

వ్యుత్క్రమమృతౌ.

మృతేపితరియస్యాథ విద్యతేచపితామహః। తేనదేయాస్త్రయః పిండాః ప్రపితామహపూర్వకాః ॥౧॥ తేభ్యశ్చపైతృకః పిండోనియోక్తవ్యస్తుపూర్వవత్। మాతర్యథమృతాయాంతు విద్యతేచపితామహీ ॥౨॥ ప్రపితామహీపూర్వస్తు కార్యస్తత్రాప్యయంవిధిః। ఏవం ప్రపితామహజీవనే తత్పుత్రాదిభిఃకార్యః। యత్తు వ్యుత్క్రమమాతృప్రమీతానాం నైవకార్యాసపిండతేతి తన్మాతాపితృభర్తృభిన్నవిషయం। ప్రపితా

మహాదిభిః పితుః సపిండనేకృతే పశ్చాత్పితామహమరణేపిపునః పితామహేనసహపితుః సపిండనంకార్యం। యదాతుపితుఃసపిండనాత్ప్రాక్ పితామహోమృతస్తదా పితామహసపిండనంకృత్వా పితామహాదిభిః సహపితృసపిండనంకార్యం। యదాచపితుర్మరణోత్తరం పితామహః ప్రపితామహోవా మృతస్తయోశ్చ పుత్రాంతరం సపిండనాధికారీ దేశాంతరేతిష్ఠతితదా దాహాద్యేకాదశాహాంతమాత్రం కర్మకృత్వా సపిండనహీనాభ్యామపిపితామహప్రపితామహాభ్యాం సహపితుః సపిండనంకుర్యాత్। పితామహప్రపితామహయోః। పుత్రాంతరాభావేతు పౌత్రః ప్రపౌత్రోవాతయోః సపిండనంకృత్వైవపితుః సపిండనం కుర్యాత్। పితామహస్యపుత్రాంతరాభావే పౌత్రేణ సపిండనషోడశానుమాసికాంతమేవకర్మకార్యం। పితామహవార్షికాదికంతునావశ్యకం। ఇచ్ఛయాపితామహవార్షికాదికరణేతు ఫలాతిశయః పితృదశాహంకుర్వన్యదిపుత్రోమృతస్తదాతత్పుత్రఃస్వపితురౌర్ధ్వదేహికం కృత్వా పితామహౌర్ధ్వదేహికంపునః సర్వమావర్తయేత్। అతీతే దశాహేతు నపునరావృత్తిః। పుత్రాంతరాభావే పితామహసపిండనోత్తరంపితృసపిండనమిత్యుక్తం। అశక్తివశాత్పుత్రానుజ్ఞాతేనపౌత్రేణ పితామహదశాహకర్మణ్యారబ్ధే పశ్చాత్పితృమృతౌ పిత్రాశౌచం వహన్నేవపౌత్రః పితామహౌర్ధ్వదేహికం కుర్యాత్। ప్రక్రాంతత్వాత్పితృదశాహాదికర్మాపి కుర్యాత్ప్రాప్తత్వాత్। అథస్త్రీషూచ్యతే। పితామహ్యాదిభిః సార్ధంమాతరంతు సపిండయేత్। కేచిత్పితృమరణోత్తరంమాతృమరణేపిత్రైవసహమాతృసపిండనమాహుః। దౌహిత్రః సపిండనకర్తాచేన్మాతామహేన సహసపిండనమిత్యపరే। సహగమనేతు భర్త్రైవసహసపిండనం। యేనకేనాపిసపిండనేకృతేప్యన్వష్టక్యప్రతివార్షికాదిశ్రాద్ధేషు పితామహ్యాదిభిః సహైవమాతుః పార్వణంకార్యం। అత్రకేచిత్స్వపుత్రసపత్నీపుత్రయోః పత్యుశ్చాభావేస్త్రీణాం సపిండనం నాస్తీత్యాహుః। అత్రాన్వారోహణే భర్త్రాసహపత్నీసంయోజన

మితిపక్షే మతద్వయం పితృపిండస్య పితామహాదిషు త్రిషు సంయోజనం ప్రథమం కృత్వా పశ్చాన్మాతృపిండం పితామహాదిషు సంయోజయేదిత్యేకః । ప్రథమం మాతృపిండం పిత్రైవ సంయోజ్య మాతృపిండేనైకీకృతం పితృపిండం పితామహాదిషు సంయోజయేదిత్యపరః పక్షః । అత్ర ద్వితీయపక్ష ఏవ యుక్తః । కేచిత్సహగమనే ఏకదినమరణే వా స్త్రియాః సపిండనం నాస్తి భర్తుః కృతే సపిండనే భార్యాయా అపి కృతం భవతీతి మతాంతరమాహుః । సర్వాభావే స్వయం పత్న్యః స్వభర్తౄణామమంత్రకం । సపిండీకరణం కుర్యుస్తతః పార్వణమేవ చ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మచారిణామనపత్యానాం చ వ్యుత్క్రమమృతానాం చ సపిండనం న కార్యమితి మతాంతరం। అత్ర సర్వత్ర సపిండనాభావపక్షో న శిష్టాచారే దృశ్యతే। యతీనాం సపిండీకరణం నాస్తి కింతు తత్స్థానే ఏకాదశేహ్ని పార్వణం కార్యం । ఇదం సపిండీకరణశ్రాద్ధం పార్వణైకోద్దిష్టరూపం । తేన పితామహాదిత్రయార్థం త్రయో విప్రా అర్ఘ్యాః పిండాశ్చ త్రయః । ప్రేతార్థమేకో విప్రః పిండోఽర్ఘ్యశ్చ । దేవార్థం ద్వౌ । యద్వా పార్వణే ఏకః ప్రేతే ఏకో దేవార్థమేకో విప్రః । అత్ర కామకాలౌ విశ్వేదేవౌ । ప్రేతస్య పిత్రాదేరర్ఘ్యపాత్రం పితామహాద్యర్ఘ్యపాత్రత్రయే సంయోజ్యం । ఏవం ప్రేతపిండోఽపి పితామహాదిపిండత్రయే సంయోజ్యః । పితృవిప్రకరే హోమః సాగ్నేరపి భవేదిహ । సపిండీకరణశ్రాద్ధమన్నేనైవ కార్యం న త్వామాదినా । అనుమాసికాన్యప్యన్నేనైవ కార్యాణి । ప్రేతః సపిండనాదూర్ధ్వం పితృలోకం స గచ్ఛతి । కుర్యాత్తస్య చ పాథేయం ద్వితీయేహ్ని సపిండనాత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి వచనాత్ త్రయోదశేహ్ని పాథేయశ్రాద్ధం కృత్వా పుణ్యాహవాచనాదికం కృత్వా వర్షపర్యంతం ప్రత్యహముదకుంభశ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥

పాథేయశ్రాద్ధాదివిచారః.

అశక్తౌ మాసికశ్రాద్ధేష్వేకోదకుంభో దేయః । సపిండనోత్తరానుమాసికానాం పార్వణవిధినానుష్ఠానం వృద్ధిప్రాప్తౌ తేషామపకర్షః స చ చతుఃపురుషసపిండేష్వేవేత్యుక్తం । ఏవం వర్షపర్యంతం కృత్వా వర్షాం

త్యదినే సంవత్సరవిమోకశ్రాద్ధం పార్వణవిధినా కార్యం । ఇదమేవాబ్దపూర్తిశ్రాద్ధమిత్యుచ్యతే ॥ వృద్ధిశ్రాద్ధే సపిండ్యాం చ ప్రేతశ్రాద్ధేఽనుమాసికే । సంవత్సరవిమోకే చ న కుర్యాత్తిలతర్పణం ॥ ౧ ॥ ఇదమానాబ్దికాంత షోడశశ్రాద్ధేభ్యో భిన్నమేవ । అత ఏవాస్య ప్రేతశ్రాద్ధత్వాభావాద్వృద్ధిప్రాప్తావపి నాపకర్షః । తతో వర్షాంత్యదినే శక్త్యా భూరిబ్రాహ్మణభోజనం చ కార్యమిత్యాంత్యేష్టిపద్ధతౌ భట్టాః। యుక్తం చైతత్ । జీవతో వాక్యకరణాత్ప్రత్యబ్దం భూరిభోజనాత్ । గయాయాం పిండదానాచ్చ త్రిభిః పుత్రస్య పుత్రతా ॥ ౧ ॥ ఇతి వాక్యేన భూరిభోజనపదేన ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధాతిరిక్తస్యైవ బహువిప్రభోజనస్య విహితత్వాత్ । శ్రాద్ధే కుర్యాన్న విస్తరమితి నిషేధాచ్ఛ్రాద్ధస్య భూరిభోజనపదాభిధేయత్వాసంభవాత్ ॥

॥ ౬౧ ॥ అథ ప్రథమాబ్దే నిషిద్ధాని.

మాతాపిత్రోర్మరణే వర్షపర్యంతం పరాన్నం గంధమాల్యాది భోగం మైథునమభ్యంగస్నానం చ వర్జయేత్ । ఋతౌ భార్యాముపేయాదేవ । ఆర్త్విజ్యం లక్షహోమమహాదానాది కామ్యకర్మాణి తీర్థయాత్రావివాహాదివృద్ధిశ్రాద్ధయుతం కర్మమాత్రం శివపూజాం చ వర్జయేత్ । సంధ్యోపాసన దేవపూజాపంచమహాయజ్ఞాతిరిక్తకర్మమాత్రం వర్జ్యం । ప్రమీతౌ పితరౌ యస్య దేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ । న దైవం నాపి వా పిత్ర్యం యావత్పూర్ణో న వత్సరః ॥ ౧ ॥ ఇతి కేచిత్ । మహాతీర్థస్య గమనముపవాసవ్రతాని చ । సపిండీశ్రాద్ధమన్యేషాం వర్జయేద్వత్సరం బుధః ॥ ౧ ॥ అస్యాపవాదః । పత్నీ పుత్రస్తథా పౌత్రో భ్రాతా తత్తనయః స్నుషా । మాతాపితృవ్యశ్చ తేషాం మహాగురునిపాతనే ॥ ౧ । కుర్యాత్సపిండనశ్రాద్ధం నాన్యేషాం తు కదాచన । ఏకాదశాహపర్యంతం ప్రేతశ్రాద్ధం చరేత్సదా ॥ ౨ ॥ పిత్రోర్మృతౌ చ నాన్యేషాం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధం తు పార్వణం । గయాశ్రాద్ధం మృతానాం తు పూర్ణే త్వబ్దే ప్రశస్యతే ॥ ౩ ॥ గారుడే । తీర్థశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధం శ్రాద్ధమన్యచ్చ పైతృకం । అబ్దమధ్యే న కుర్వీత మహాగురు

విపత్తిషు ॥ ౧ ॥ కేచిద్వర్షాంతసపిండనపక్షే ఏవైతేసర్వేనిషేధాస్తు ద్వాదశాహ సపిండనపక్షఇత్యాహుః । అపరేతుద్వాదశాహ సపిండనపక్షేపి సర్వఏతేనిషేధాఇత్యాహుః । అత్రైవంవ్యవస్థా । వృద్ధిప్రాప్తిం వినాఽర్వాక్సపిండనాపకర్షేపి ప్రేతస్య పితృత్వప్రాప్తిర్వర్షాంత ఏవ । కృతేసపిండీకరణేనరః సంవత్సరాత్పరం । ప్రేతదేహంపరిత్యజ్య భోగదేహంప్రపద్యతే ॥౧॥ ఇత్యాదివచనాత్ । తేనసపిండీకరణసత్త్వేపి వృద్ధిదైవపిత్ర్యేష్వనధికారః । వృద్ధినిమిత్తాపకర్షేతు వృద్ధావధికార ఇతి । అతఏవకాలతత్త్వ నిర్ణయేసంకటాదౌ మృతపితృకాపత్యానాం సంస్కారాభ్యుదయికం మృతమాతాపితృకేణపుత్రేణ స్వాపత్యసంస్కారాదికంచ ప్రథమాబ్దేపికార్యమిత్యుక్తం । దర్శమహాలయాదిశ్రాద్ధస్యనిత్యతర్పణస్యచాప్యేవమేవవ్యవస్థాజ్ఞేయా ॥

॥ ౬౨ ॥ అథ విధానాని.

తత్రపంచకమృతౌ ॥

పంచకమృతౌ.

పంచకంనామధనిష్ఠోత్తరార్ధమారభ్య రేవత్యంతం సార్ధనక్షత్రచతుష్టయం । తత్రదాహనిషేధాద్దర్భమయపుత్తలైర్యవపిష్టానులిప్తైః పంచోర్ణాసూత్రవేష్టితైఃసహశవందహేత్ । తత్రతిథ్యాదిసంకీర్త్యాముకస్యధనిష్ఠాపంచకాదిమరణసూచితవంశారిష్టవినాశార్థంపంచకవిధిం కరిష్యఇతి సంకల్ప్యోక్తవిధిః ప్రతిమానక్షత్రమంత్రైరభిమంత్ర్యగంధపుష్పైఃసంపూజ్యదాహసమయేప్రేతోపరిన్యసేత్ । ప్రథమాంశిరసి । ద్వితీయాంనేత్రయోః।తృతీయాంవామకుక్షౌ। చతుర్థీంనాభౌ।పంచమీంపాదయోః। తదుపరినామమంత్రైర్ఘృతాహుతీర్జుహుయాత్ । తత్రనామానిక్రమేణ।ప్రేతవాహః।ప్రేతసఖః।ప్రేతపః।ప్రేతభూమిపః।ప్రేతహర్తాచేతి । తతఉదకందత్త్వా యమాయసోమంత్ర్యంబక మితిమంత్రాభ్యాం ప్రత్యేకంప్రతిమాస్వాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్ । తతఃప్రేతముఖేపంచ

రత్నందత్త్వా పుత్తలైఃసహప్రేతందహేత్ । సూతకాంతే తిల హేమ ఘృతానిదత్త్వా కాంస్యపాత్రేతైలంప్రక్షిప్య తత్రాత్మప్రతిబింబంవీక్ష్య విప్రాయదద్యాత్ । శాంతించకుర్యాత్ । అత్రాయంవిశేషః । నక్షత్రాంతరే మృతస్యపంచకేదాహప్రాప్తౌ పుత్తలవిధిరేవ నశాంతికం । పంచకమృతస్యాశ్విన్యాం దాహప్రాప్తౌ శాంతికమేవ నపుత్తలవిధిః । శాంతిశ్చ లక్షహోమ రుద్రజపాన్యతరరూపా యథావిభవంకార్యా । అథవాకుంభే యమప్రతిమాంసంపూజ్య స్వగృహ్యోక్తవిధినాగ్నిప్రతిష్ఠాపనాన్వాధానాదిచరుశ్రపణాంతంకృత్వాజ్యభాగాంతేనామభిశ్చతుర్దశచర్వాహుతీర్జుహుయాత్ । యమాయస్వాహా ॥౧॥ ధర్మరాజాయ ॥ ౨ ॥ మృత్యవే ॥ ౩ ॥ అంతకాయ ॥ ౪ ॥ వైవస్వతాయ ॥ ౫ ॥ కాలాయ ॥ ౬ ॥ సర్వభూతక్షయాయ ॥ ౭ ॥ ఔదుంబరాయ ॥ ౮ ॥ దధ్నాయ ॥ ౯ ॥ నీలాయ ॥ ౧౦ ॥ పరమేష్ఠినే ॥ ౧౧ ॥ వృకోదరాయ ॥ ౧౨ ॥ చిత్రాయ ॥ ౧౩ ॥ చిత్రగుప్తాయ ॥ ౧౪ ॥ ఏవం హుత్వా హోమశేషంసమాప్య కృష్ణాంగాం కృష్ణవస్త్రంచ హేమనిష్కసమన్వితాం । దద్యాద్విప్రాయ శాంతాయ యమోమేప్రీయతామితి ॥ ౧ ॥ త్రిపాదృక్షేప్యేతదేవశాంతికం ॥

త్రిపాదృక్షే త్రిపుష్కరాదౌచ మృతౌ.

యదిభద్రాతిథీనాంస్యాద్భానుభౌమశనైశ్చరైః । త్రిపాదృక్షైశ్చసంయోగస్తదాయోగస్త్రిపుష్కరః ॥ ౧ ॥ ద్విపుష్కరోద్వయోర్యోగే భవాయంస్యాద్ద్విపాదభైః । త్రిపాదనక్షత్రాణితు । పునర్వసూత్తరాషాఢా కృత్తికోత్తరఫాల్గునీ। పూర్వభాద్రావిశాఖాచ జ్ఞేయమేతత్త్రిపాదభం ॥౧॥ మృగచిత్రాధనిష్ఠాచ జ్ఞేయమేతద్ద్విపాదభం । త్రిపుష్కరయోగే ద్విపుష్కరయోగేచమృతౌ కృచ్ఛ్రత్రయం ప్రాయశ్చిత్తంకృత్వా యవపిష్టమయ పురుషత్రయేణసహ ప్రేతదాహః । పురుషత్రయస్యప్రేతేన్యాస ఆజ్యాహుతయశ్చపూర్వవత్ । కనకహీరకనీలపద్మరాగ మౌక్తికేతిపంచరత్నస్య ముఖేప్రక్షేపోపి । రత్నాభావే

కర్షార్ధం స్వర్ణం । స్వర్ణాభావే ఘృతం । ఏవం పూర్వత్రాపి। దహనే మరణే త్రిద్విపుష్కరే త్రిగుణం ఫలం । ద్విగుణం ఖననే ప్యేవ మేతద్దోషోపశాంతయే ॥౧॥ సువర్ణదక్షిణాం దద్యాత్ కృష్ణవస్త్రమథాపి వా। శాంతిం కుర్యాత్సూతకాంతే పూర్వోక్తాం తేన మంగలం ॥ ౨ ॥ మృతస్య స్మశానే నయనోత్తరం పునర్జీవే సతి యస్య గృహే స ప్రవిశతి తస్య మరణం । తత్ర సక్షీరఘృతాక్తౌదుంబర సమిధాం సావిత్ర్యష్టసహస్రేణ హోమః । అంతే కపిలాదానం తిల పూర్ణకాంస్యపాత్రదానంచ । ఏకాశీతిపలం కాంస్యం తదర్ధం వా తదర్ధకం । నవషట్త్రిపలం వాపి దద్యాద్విప్రాయ శక్తితః ॥ ౧ ॥ అథ బ్రహ్మచారి మృతౌ ॥

బ్రహ్మచారి మృతౌ.

బ్రహ్మచారిమరణే ద్వాదశ షట్త్రీణివాబ్దాని శక్త్యా ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా దేశకాలౌ స్మృత్వాముకగోత్రాముకనామ్నో బ్రహ్మచారిణో మృతస్య వ్రతవిసర్గం కరిష్యే తదంగ నాందీశ్రాద్ధం కరిష్య ఇత్యుక్త్వా హిరణ్యేన నాందీశ్రాద్ధం కృత్వాగ్నిప్రతిష్ఠాపనాద్యాఘారాంతే చతసృభి ర్వ్యాహృతిభి రాజ్యం హుత్వాగ్నయే వ్రతపతయే స్వాహా। అగ్నయే వ్రతానుష్ఠానఫలసంపాదనాయ స్వాహా। విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహేతి తిస్ర ఆజ్యాహుతీర్హుత్వా స్విష్టకృదాదిసమాప్య పునర్దేశకాలౌ స్మృత్వాముక స్యౌర్ధ్వదైహికాధికారార్థ మర్కవివాహం కరిష్యే ఇత్యాదిహిరణ్యేననాందీశ్రాద్ధాంతేర్కసమీపేనీత్వార్కశాఖాంవా గృహీత్వార్కం బ్రహ్మచారిణౌ హరిద్రయానులిప్యపీతసూత్రేణసంవేష్ట్య వస్త్రయుగ్మేనాచ్ఛాద్యాగ్నిప్రతిష్ఠాద్యాఘారాంతే ఆజ్యహోమః। అగ్నయేస్వాహా॥౧॥ బృహస్పతయే॥౨॥ వివాహవిధియోజకాయ॥౩॥ యస్మైత్వా కామకామాయ వయంసమ్రాడ్యజామహే। తమస్మభ్యం కామందత్త్వాథేదంత్వంఘృతంపిబస్వాహా। కామాయేదం ॥౪॥ తతోవ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిహోమః। ఏవమష్టాహుత్యంతే స్విష్టకృదాదికృత్వార్కశాఖాం బ్రహ్మచారి శవంచ తుషాగ్నినా విధివ

ద్దహేత్ । స్నాతకమరణేప్యేవమితి కేచిత్ । ఏతన్నిర్మూలమిత్యన్యే । సూతకాంతే త్రింశద్బ్రహ్మచారిభ్యః కౌపీనకృష్ణాజిన కర్ణభూషణాది పాదుకాఛత్ర గోపీచందనమాల్య మణివిద్రుమమాలా యజ్ఞోపవీతాదియథాసంభవందద్యాత్ । అథ కుష్ఠిమృతౌ ॥

కుష్ఠిమృతౌ.

మృతస్యకుష్ఠినోదేహం తీర్థేవా భువివాక్షిపేత్ । నదాహంనోదకంపిండం నచదానంక్రియాంచరేత్ ॥౧॥ యదిస్నేహాచ్చరేద్దాహం యతి చాంద్రాయణంచరేత్ । తథాచ శక్త్యనుసారేణ షడబ్దాది ప్రాయశ్చిత్తంకృత్వా కుష్ఠాదిమహారోగ మృతస్య దాహాది క్రియాం కుర్యాన్నాన్యథేతి । అథ రజస్వలాదిమరణే ॥

రజస్వలాదిమరణే.

రజస్వలాయాః ప్రేతాయాః సంస్కారాదీనినాచరేత్। ఊర్ధ్వం త్రిరాత్రాత్స్నాతాంతాం శవధర్మేణదాహయేత్ ॥ ౧ ॥ అథవా రజస్వలాంసూతికాంచ మలంప్రక్షాల్యస్నాపయిత్వా కాష్ఠవదమంత్రకం దగ్ధ్వాస్థీనిమంత్రాగ్నినాదహేత్ । ఉభయత్ర చాంద్రాయణత్రయం ప్రాయశ్చిత్తమస్త్యేవ తద్దైవమంత్రవద్దాహకరణేచ్ఛాయాంతు । అద్యేత్యాద్యముకగోత్రాయా రజస్వలావస్థామరణనిమిత్త ప్రత్యవాయపరిహారార్థ మౌర్ధ్వదైహికయోగ్యతార్థంచ చాంద్రాయణత్రయ ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం శూర్పేణాష్టోత్తర శతస్నానానికారయిష్యే ఇతి సంకల్ప్య చాంద్రాయణత్రయం ప్రత్యామ్నాయేనకృత్వా యవపిష్టేనప్రేతమనులిప్య స్వయంస్నాత్వా శూర్పోదకై రష్టోత్తరశతవారం స్నాపయేత్ । తతోభస్మగోమయమృత్తికాకుశోదకైః పంచగవ్యైః శుద్ధోదకైశ్చసంస్నాప్యాయదంతి యచ్చదూరక ఇత్యాది పావమానీభిరాపోహిష్ఠేతితృచేనకయాన ఇత్యాదిభిశ్చసంస్నాప్య పూర్వవస్త్రం పరిత్యజ్యాన్యవస్త్రేణ సంవేష్ట్యదహేత్ । సూతికాయా మప్యేవం । సూతికాయా ఆద్యత్ర్యహమరణేత్ర్యబ్దం ప్రాయశ్చిత్తం । ద్వితీయత్ర్య

హేద్వ్యబ్దం । తృతీయాత్ర్యహేవకాబ్దం । దశమదినేతు కృచ్ఛ్రత్రయమితివిశేషః క్వచిదుక్తః । మాసపర్యంతమపి కృచ్ఛ్రత్రయమిత్యన్యే । మితాక్షరాయాంతు కుంభేజలమాదాయ పంచగవ్యంక్షిప్త్వా పుణ్యమంత్రైరాపోహిష్ఠావామదేవ్య వారుణాదిభిరభిమంత్ర్య పూర్వోక్తమంత్రైః సంస్నాప్యవిధినా సూతికాందహేదితి విశేషఉక్తః । ఇతి రజస్వలాసూతికయోర్విధిః । అథ గర్భిణీమరణే ॥

గర్భిణీమరణే.

గర్భిణ్యాంమృతాయాః శుద్ధ్యర్థం త్రయస్త్రింశత్కృచ్ఛ్రాణికృత్వా గాంభూమింసువర్ణంచదత్త్వా గర్భంపృథక్కృత్యతాందహేత్ । సగర్భదహనే తత్తద్వధప్రాయశ్చిత్తం । సగర్భాయాదాహే కర్తుర్బ్దత్రయం ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

స్త్రీణాం సహగమనమ్.

అథాన్వారోహణంస్త్రీణా మాత్మనోభర్తురేవచ । సర్వపాపక్షయకరం నిరయోత్తారణాయచ ॥ ౧ ॥ అనేకస్వర్గఫలదం ముక్తిదంచ తథైవచ । జన్మాంతరేచసౌభాగ్యం ధనపుత్రాదివృద్ధిదం ॥ ౨ ॥ తిస్రః కోట్యోర్ధకోటీచ యావంత్యంగరుహాణివై । తావంత్యబ్దసహస్రాణి స్వర్గేలోకేమహీయతే ॥ ౩ ॥ మాతృకంపైతృకంచైవ యత్రకన్యాప్రదీయతే । కులత్రయంపునాత్యేషా భర్తారంయానుగచ్ఛతి ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదిమహిమా। విస్తరో మితాక్షరాదౌజ్ఞేయః। అత్రనిష్కామత్వే ముక్తిః సకామత్వేస్వర్గాదిఫలనీతివ్యవస్థా । అథ ప్రయోగః ॥

ప్రయోగః.

దేశకాలౌస్మృత్వా మాతృపితృశ్వశురాదికులపూతత్వ బ్రహ్మహత్యాదిదోషదూషితపతిపూతత్వపత్య వియోగారుంధతీసమాచారత్వ సార్ధకోటిత్రయ సహస్రసంవత్సర స్వర్గమహీయమానత్వాది పురాణోక్తానేకఫలప్రాప్తయే శ్రీలక్ష్మీనారాయణప్రీతిద్వారావిముక్తిప్రాప్త

యేవాపతిచితాన్వారోహణం కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్యహరిద్రా కుంకుమవస్త్రఫలాదియుతానిశూర్పాణి సువాసినీభ్యోదద్యాత్ । తత్రమంత్రః । లక్ష్మీనారాయణోదేవో బలసత్వ గుణాశ్రయః । గాఢంసత్వంచమేదేయాద్వాయనైః పరితోషితః ॥ ౧ ॥ సోపస్కరాణిశూర్పాణివాయనైః సంయుతానిచ । లక్ష్మీనారాయణప్రీత్యై సత్వకామాదదామ్యహం ॥ ౨ ॥ అనేనసోపస్కరశూర్పదానేన లక్ష్మీనారాయణౌ ప్రీయేతాం । తతోంచలేపంచరత్నం నీలాంజనంచబధ్వాముఖే మౌక్తికంన్యస్యాగ్నిసమీపంగత్వాగ్ని ప్రార్థనాంకుర్యాత్ । స్వాహాసంశ్లేషనిర్విణ్ణశర్వగోత్రహుతాశన । సత్వమార్గప్రదానేననయమాంపత్యురంతికం ॥ ౧ ॥ ఇతి । అథాగ్నావాజ్యేన జుహుయాత్ । అగ్నయేతేజోధిపతయే స్వాహా ॥ ౧ ॥ విష్ణవేసత్వాధిపతయేస్వాహా ॥ ౨ ॥ కాలాయధర్మాధిపతయే ॥ ౩ ॥ పృథివ్యైలోకాధిష్ఠాత్ర్యై ॥ ౪ ॥ అద్భ్యోరసాధిష్ఠాత్రీభ్యః ॥ ౫ ॥ వాయవేబలాధిపతయే ॥ ౬ ॥ ఆకాశాయసర్వాధిపతయే॥ ౭ ॥ కాలాయధర్మాధిష్ఠాత్రే ॥ ౮ ॥ అద్భ్యః సర్వసాక్షిణీభ్యః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మణెవేదాధిపతయే ॥ ౧౦ ॥ రుద్రాయశ్మశానాధిపతయేస్వాహా॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేకాదశాహుతీర్హుత్వాగ్నిం ప్రదక్షిణీకృత్యద్రుపదముఖలాంసంపూజ్యపుష్పాంజలింగృహీత్వాగ్నింప్రార్థయేత్ । త్వమగ్నెసర్వభూతానామంతశ్చరసిసాక్షివత్ । త్వమేవదేవజానీషెనవిదుర్యానిమానుషాః ॥ ౧ ॥ అనుగచ్ఛామిభర్తారంవైధవ్యభయపీడితా । సత్వంమార్గప్రదానేన నయమాంభర్తురంతికమ్ ॥ ౨ ॥ మంత్రముచ్చార్యశనైః । ప్రవిశేచ్ఛహుతాశనం । విప్రాశ్చఇమానారీరవిధవాఇత్యృచం। ఇమాః పతివ్రతాః పుణ్యాః స్త్రియోయాయాః సుశోభనాః । సహభర్తృశరీరేణసంవిశంతువిభావసుం ॥ ౧ ॥ ఇతిచపఠేత్ । కాతరాంతుప్రేతోత్తరతః సుప్తాందేవరః శిష్యోవాఉదీర్ష్వేతిమంత్రాభ్యాముత్థాపయేత్ । అనువ్రజతిభర్తారంశ్మశానంయాగృహాన్ముదా । పదేపదేశ్వమేధస్యఫలంప్రాప్నోతిసాధ్రువం ॥ ౧ ॥ యత్తు । యాస్త్రీబ్రాహ్మణ

జాతీయామృతం పతిమనువ్రజేత్ । సాస్వర్గమాత్మఘాతేన నాత్మానం నపతింనయేత్ ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదిబ్రాహ్మణ్యానిషేధ వచనజాతంతత్పృథక్ చితిపరం । భర్తుర్మంత్రాగ్నిదాహోత్తరమనుగమనంపృథక్ చితిః। మంత్రాగ్నిదాహాత్పూర్వమస్థిభిః పర్ణశరేణవా సహగమనమేకచితిరేవ । అస్థ్యాదేః పతిస్థానాపత్త్యాపతిశరీరతుల్యత్వాత్ । ఇయమేకచితిః సర్వవర్ణానాం । పృథక్ చితిస్తుక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదేరేవ । నతుబ్రాహ్మణీనాం । పృథక్ చితివిధిస్తు । దేశాంతరమృతే పత్యౌసాధ్వీ తత్పాదుకాద్వయం । నిధాయోరసిసంశుద్ధాప్రవిశేజ్జాతవేదసం ॥ ౧ ॥ ఇతి । పతితేన ప్రాయశ్చిత్తార్థం మృతేనవాభర్త్రాసహాన్వారోహణంనభవతి । యత్తుబ్రహ్మఘ్నోవా కృతఘ్నోవా మిత్రఘ్నోవా భవేత్పతిః । పునాత్యవిధవానారీ ఇత్యాదివాక్యంతజ్జన్మాంతరీయబ్రహ్మహత్యాది పాపశోధనపరం।దినైకగమ్యదేశస్థాసాధ్వీచేత్కృతనిశ్చయా । నదహేత్స్వామినంతస్యాయావదాగమనంభవేత్ ॥ ౧ ॥ తృతీయేహ్ని ఉదక్యాయా మృతే భర్తరివైద్విజాః । తస్యాఃసహగమార్థంతంస్థాపయేదేకరాత్రకం ॥ ౧ ॥ రజస్వలాయాః ప్రథమద్వితీయదినే పతిమృతౌలౌకికాగ్నిభిరమంత్రకంతందగ్ధ్వా పంచమేహ్నిఅస్థిభిః సహాన్వారోహణం ॥

రజస్వలాది సహగమనవిచారః.

యదిరజస్వలాదేశకాలవశాదినాతద్దైవానుగంతుమిచ్ఛతిసశుద్ధింప్రతీక్ష తేతదాస్యైకద్రోణమితవ్రీహీన్సునసైరవహత్యతదాఘాతైఃసర్వరజోనివృత్తైపంచమృత్తికాభిఃశౌచంకృత్వాదినత్రయేణత్రింశద్వింశతిర్దశవాధేనూర్దత్త్వావిప్రవచనాచ్ఛుద్ధింలబ్ధ్వాసహగమనంకుర్యాత్ । అత్రావహననేనరజోనివృత్తిరతీంద్రియేతీదం యుగాంతరపరంయోజ్యమితిభాతి । జననమృతాశౌచయోస్తు సహగమనంనేతికేచిత్ । కాలతత్త్వవివేచనేతుపూర్వప్రవృత్తాశౌచమధ్యేభర్తృమరణేఆశౌచవతీనామపిభార్యాణాంసహగమనంభవతి సూతికోదక్యయోస్తునేత్యుక్తం । ఉదమేవయు

క్తంభాతి । ఇదంచసహగమనం గర్భిణీబాలాపత్యాసూతికాభిరదృష్టరజోభిః పతితాభిర్వ్యభిచారిణీభిర్భర్తృదుష్టభావాభిశ్చ నకార్యం । కేచిదత్రపతివ్రతానామేవాధికారః । వర్తంతేయాశ్చసతతం భర్తృణాం ప్రతికూలతః । కామాత్క్రోధాద్భయాన్మోహాత్సర్వాః పూతాభవంతితాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదితువాక్యమర్థవాద ఇత్యాహుః । తత్ర పృథక్ చిత్యారోహణేభర్త్రాశౌచమధ్యేతదూర్ధ్వంవాకృతేత్రిరాత్రమాశౌచంపిండాశ్చ । సహగమనేతు ॥

సహగమనేపిండాదివిచారః.

తస్యాఃపిండాదికంశౌచంపతిపిండాదితఃక్రమాత్ । అన్వారోహేతునారీణాంపత్న్యాశ్చైకోదకక్రియా ॥ ౧ ॥ పిండదానక్రియాతద్వచ్ఛ్రాద్ధంప్రత్యాబ్దికంతథా । అన్వారోహేకృతే పత్న్యాః పృథక్పిండాంస్తిలాంజలీన్ ॥ ౨ ॥ పృథక్ శిలేనకుర్వీతదద్యాదేకశిలేతథా । తత్రావయవపిండార్థం పాకైక్యంభిన్నపిండతా ॥ ౩ ॥ నవశ్రాద్ధానిభిన్నాని సపిండీకరణంపృథక్ । ఏకఏవవృషోత్సర్గోగారేకాతత్రదీయతే ॥ ౪ ॥ సపిండీకరణంతునకార్యం అథవాభర్త్రైవసహకార్యం । యద్వాభర్త్రాదిభిస్త్రిభిః సహకార్యమిత్యాదిపక్షాఉక్తాః । మాసికసాంవత్సరికాదాపాకైక్యకాలైక్యాదివ్యవస్థాపిశ్రాద్ధప్రకరణేఉక్తా । ఇతి సహగమననిర్ణయః కాశీనాథఉపాధ్యాయఇత్థమంత్యక్రియావిధిం । నిర్ణీయభగవత్పాదేచార్పయత్తద్విశుద్ధయే ॥ ౧ ॥ ఇత్యంత్యేష్టినిర్ణయః ॥

॥ ౬౩ ॥ అథవిధవాధర్మాః.

పత్యౌమృతేతుభార్యాణాంవిధిద్వయముదీరితం । వైధవ్యంపాలయేత్సమ్యక్ సహాగ్నిగమనంతువా ॥ ౧ ॥ పత్యౌమృతేచయాయోషిద్వైధవ్యంపాలయేత్సదా । సాపునఃప్రాప్యభర్తారంస్వర్గలోకంసమశ్నుతే ॥ ౨ ॥ విధవాపాలయేచ్ఛీలంశీలభంగాత్పతత్యధః।తద్దైవగుణ్యాదపిస్వర్గాత్పతిః పతతిసర్వథా ॥ ౩ ॥ తస్యాఃపితాచమాతాచభ్రాతృవర్గస్తథైవ

వచ । విధవాకబరీబంధో భర్తృబంధాయజాయతే ॥ ౪ ॥ శిరసోవపనం తస్మాత్కార్యం విధవయాసదా । ఏకవారంసదాభుక్తిరుపవాసవ్రతానిచ ॥ ౫ ॥ పర్యంకశయనానారీవిధవా పాతయేత్పతిం । నైవాంగోద్వర్తనంకార్యంగంధద్రవ్యస్యసేవనం ॥ ౬ ॥ నాధిరోహేదనడ్వాహం ప్రాణైఃకంఠగతైరపి । కంచుకం నపరీదధ్యాద్వాసోన వికృతంవసేత్ ॥ ౭ ॥ వైశాఖేకార్తికే మాఘేవిశేషనియమంచరేత్ । తాంబూలాభ్యంజనఞ్చైవకాంస్యపాత్రేచభోజనం ॥ ౮ ॥ యతిశ్చవిధవాచైవవర్జయేచ్చందనాదికం । అపుత్రావిధవాభర్త్రాదిత్రయముద్దిశ్యప్రత్యహంతిలకుశోదకైస్తర్పణంకుర్యాత్ । శ్రాద్ధాదాతుప్రాగుక్తం ॥

॥ ౬౪ ॥ అథసన్యాసః.

తత్ర బ్రహ్మచర్యంకృత్వా సమావర్తనాంతేకృతదారఃపుత్రానుత్పాద్యయజ్ఞైరిష్ట్వావానప్రస్థాశ్రమంచ కృత్వా సన్యసేదిత్యాశ్రమసముచ్చయ పక్షః । బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్ గృహాద్వావనాద్వా అథపునరవ్రతీవావ్రతీవా స్నాతకోవా స్నాతకోవోత్సన్నాగ్నిరనగ్నికోవాయ దహరేవవిరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేదిత్యాశ్రమవికల్పపక్షః । ప్రవ్రజేద్బ్రహ్మచర్యాద్వాప్రవ్రజేచ్చ గృహాదపి । వనాద్వాప్రవ్రజేద్విద్వానాతురోవాథ దుఃఖితః ॥ ౨ ॥ ఇతివాక్యేఆతురోముమూర్షుః । దుఃఖితశ్చోరవ్యాఘ్రాదిభీతఇత్యర్థః। ఆతురాణాంచసన్యాసేన విధిర్నైవచ క్రియా । ప్రైషమాత్రం సముచ్చార్య సన్యాసం తత్రకారయేత్ ॥ ౧ ॥ సన్యాసే దండగ్రహణాదిరూపే వివిదిషాసన్యే విప్రస్యైవాధికారః । విద్వత్సన్యాసేతుక్షత్రియ వైశ్యయోరపి । కలియుగేసన్యాసనిషేధస్త్రిదండిసన్యాసపరఇతిప్రాఞ్చః । సచసన్యాసశ్చతుర్ధా । కుటీచకోబహూదకోహంసః పరమహంసశ్చేతి । అత్రోత్తరోత్తరఃశ్రేష్ఠః । బహిఃకుట్యాంగృహేవావసన్ కాషాయవాసాస్త్రిదండీశిఖాయజ్ఞోపవీతవాన్ బంధుషుగృహేవా భుఞ్జానఆత్మనిష్ఠోభవేత్సకుటీచకః । పుత్రాదీన్హిత్వా సప్తాగారాణిభైక్షంచరన్పూర్వోక్త

కాషాయవస్త్రాదివేషవాన్బహూదకః హంసస్తుపూర్వోక్తవేషోప్యేకదండః। పరమహంసస్తుశిఖాయజ్ఞోపవీతహీన ఏకదండీస్యాత్। కాషాయవస్త్రం చతుర్ణామపి । హంసపరమహంసయోః శిఖాయజ్ఞోపవీతసత్వాసత్వాభ్యాంభేదః । ఏకదండస్తుద్వయోరపి। పరమహంసస్య దండధారణం వివిదిషాదశాయాంనిత్యం । విద్వత్తాదశాయాంతు కృతాకృతం । నదండంనశిఖాం నాచ్ఛాదనంచలతి పరమహంసఇతిశ్రవణాత్। వైరాగ్యంవినా జీవనాద్యర్థం సన్యాసేతునరకః । ఏకదండంసమాశ్రిత్య జీవంతిబహవోనరాః। నరకేరౌరవే ఘోరే కర్మత్యాగాత్పతంతితే ॥౧॥ కాష్ఠదండోధృతోయేన సర్వాశీజ్ఞానవర్జితః। సయాతినరకాన్ఘోరానిత్యాదిస్మరణాత్ ॥

॥ ౬౫ ॥ అథ సన్యాసగ్రహణవిధిః.

తత్రోత్తరాయణంప్రశస్తం । ఆతురస్యతు దక్షిణాయనమపి । తత్రాదౌ గృహ్యాగ్నిమతం తాదృశవిధురంప్రతిచప్రయోగః । తత్ర శాంత్యాదిలక్షణం గురుంసంశోధ్య తన్నికటేత్రిమాసం యతిధర్మాన్ సంవీక్ష్య గాయత్రీజప రుద్రజప కూష్మాండహోమాదిభిః శుద్ధింలబ్ధ్వా రిక్తాతిథౌ దేశకాలౌస్మృత్వాముకస్య మమకరిష్యమాణ సంన్యాసేధికారార్థం చతుఃకృచ్ఛ్రాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తం ప్రతికృచ్ఛ్రం తత్ప్రత్యామ్నాయైకైక గోనిష్క్రయద్వారాహమాచరిష్యే । కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయ గోనిష్క్రయద్రవ్యం విప్రేభ్యోదాతుమహముత్సృజే ఇతిసంకల్పపూర్వకం రజతనిష్కతదర్ధ తదర్ధాన్యతమం ప్రతిధేనుం దద్యాత్ । ఏకాదశ్యాం ద్వాదశ్యాంవా యథాబ్రహ్మ రాత్రిఃస్యాత్తథాశ్రాద్ధాన్యారభేత్ । అత్రానాశ్రమిణ శ్చతుఃకృచ్ఛ్రమన్యస్యత ప్తకృచ్ఛ్రమితి సింధుః । స్వస్యనవశ్రాద్ధషోడశశ్రాద్ధ సపిండీకరణాని సాగ్నిః పార్వణవిధినా నిరగ్ని రేకోద్దిష్టవిధినా కుర్యాదితి కేచిత్ । నేత్యన్యే । అథాష్టశ్రాద్ధాని ॥

అష్టశ్రాద్ధాని.

తత్రాపస్తంబహిరణ్యకేశీయాదీనామగ్నౌకరణపిండాదిరహితః సాంకల్పికః ప్రయోగః । ఆశ్వలాయనాదీనాం సపిండకః పార్వణప్రయోగః । తత్రాదౌ సవ్యేన సయవజలేన శ్రాద్ధాంగతర్పణం । బ్రహ్మాణం తర్పయామి । విష్ణుంత । మహేశ్వరంత । దేవర్షీన్ । బ్రహ్మర్షీన్ । క్షత్రర్షీన్ । వసూన్ । రుద్రాన్ । ఆదిత్యాన్ । సనకం । సనందనం । సనాతనం । పంచమహాభూతాని । చక్షురాదికరణాని । భూతగ్రామం । పితరం । పితామహం । ప్రపితామహం । మాతరం । పితామహీం । ప్రపితామహీం । ఆత్మానం । పితరం । పితామహం । ఇతి సద్యాదాకృత్వా గృహమాగత్య దేశకాలౌస్మృత్వా కరిష్యమాణసంన్యాసాంగత్వేనాష్టశ్రాద్ధాని పార్వణవిధినాన్నేనామేన వా కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య క్షణందద్యాత్ । అత్ర సర్వం నాందీశ్రాద్ధవత్ । తేన నాపసవ్యం । తిలస్థానే యవాః । యుగ్మావిప్రాః । తథా చ దేవస్థానే విప్రౌ ద్వౌ శ్రాద్ధాష్టకే షోడశేత్యష్టాదశవిప్రాః తత్ర సత్యవసుసంజ్ఞకా విశ్వేదేవా నాందీముఖాః స్థానే క్షణః కర్తవ్యః ఇత్యేకం దృత్వా ద్వితీయం వృణుయాత్ । ఏవమగ్రేపి । ప్రథమే దేవశ్రాద్ధే బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా నాందీముఖాః స్థానే క్షణః ॥ ౧ ॥ ద్వితీయే ఋషిశ్రాద్ధే దేవర్షిబ్రహ్మర్షిక్షత్రర్షయః నాందీ ॥ ౨ ॥ దివ్యశ్రాద్ధే వసురుద్రాదిత్యా నాందీ ॥ 3 ॥ మనుష్యశ్రాద్ధే సనకసనందనసనాతనా నాందీ ॥ ౪ ॥ పంచమే భూతశ్రాద్ధే పృథివ్యాది పంచమహాభూతాన్యేకాదశచక్షురాదికరణాని చతుర్విధభూతగ్రామా నాందీ ॥ ౫ ॥ షష్ఠే పితృశ్రాద్ధే పితృపితామహప్రపితామహా నాందీ ॥ ౬ ॥ మాతృశ్రాద్ధే మాతృపితామహీప్రపితామహ్యో నాందీ ॥ ౭ ॥ అష్టమే ఆత్మశ్రాద్ధే ఆత్మపితృపితామహా నాందీ ॥ ౮ ॥ ఆత్మాంతరాత్మాపరమాత్మేతి కేచిత్ । ఇతి ద్వౌ ద్వౌ విప్రౌ వృణుయాత్ । సర్వత్ర నాందీముఖత్వం విశేషణం । యుగ్మావిప్రాః । సత్యవసూ దక్షక్రతూ నా దేవౌ । తతః సర్వేషాం పాద్యం

దత్త్వా ప్రాఙ్ముఖానుదక్సంస్థానుపవేశ్య ప్రార్థయేత్ । సంన్యాసార్థమహం శ్రాద్ధం కుర్వే బ్రూత ద్విజోత్తమాః । అనుజ్ఞాం ప్రాప్య యుష్మాకం సిద్ధిం ప్రాప్స్యామి శాశ్వతీం ॥ ౧ ॥ కురు ఇతి ప్రత్యుక్తః సయవకుశదూర్వాదియుగ్మేనాఽఽసనపూర్వకం సంబుధ్యంతే ఇదమాసనమిత్యష్టాదశస్వాసనం దద్యాత్ । తత ఆశ్వలాయనానామర్ఘ్యపాత్రాసాదనం । ఆపస్తంబాదీనాం సాంకల్పికత్వాన్నార్ఘ్యం । దేవార్థమేకం పార్వణాష్టకార్థమష్టావిత్యేవం నవ పాత్రాణి । సర్వత్ర పవిత్రద్వయం తద్ధితేషు శన్నో దేవీరిత్యప ఆసిచ్య విశ్వేదేవపాత్రే యవోఽసీతి యవాః । అష్టపాత్రేషు తిలోఽసీతిమంత్రస్యోహేన యవానోప్య గంధాదిపూజనం । ఊహస్తు యవోసి సోమదేవత్యో గోసవే దేవనిర్మితః ప్రత్నవద్భిః ప్రత్తః పుష్ట్యా నాందీముఖాన్ దేవాన్ ప్రీణయాహి నః స్వాహా నమః ఇతి ప్రథమపాత్రే । ద్వితీయే నాందీముఖానృషీన్ । తృతీయే నాందీముఖాన్ దివ్యాన్ ప్రీ । చతుర్థే నాందీముఖాన్మనుష్యాన్ ప్రీణ । పంచమే నాందీముఖాని భూతాని ప్రీ । షష్ఠసప్తమాష్టమేషు నాందీ । పితౄన్ ప్రీణయేత్యాది । ఏకైకం పాత్రం ద్విధా విభజ్య సర్వత్ర యాదివ్యా ఇతి మంత్రాంతే విశ్వేదేవా నాందీముఖా ఇదం వోఽర్ఘ్యమితి దత్త్వా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా నాందీముఖా ఇదం వోఽర్ఘ్యం స్వాహా నమ ఇత్యాదినా యథాయథం షోడశవిప్రహస్తేషు దద్యాత్ । యాదివ్యా ఇతి ప్రతిపదమనుమంత్రణం । పాత్రం న్యుబ్జీకృత్య గంధాద్యాచ్ఛాదనాంతపూజా । తత్ర సర్వత్ర సంబుధ్యంతో నాందీముఖవిశేషణయుక్త ఉచ్చారః । భోజనపాత్రాణ్యాసాద్య బ్రహ్మాదిషోడశవిప్రకరేష్వగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వాహా సోమాయ పితృమతే స్వాహేతి మంత్రాభ్యామాహుతిద్వయం దద్యాత్ । నేదమాపస్తంబాదీనాం । ఉపస్తీర్యాన్నం పరివిష్యాన్నాభావే ఆమం తన్నిష్క్రయం వా ప్రోక్ష్య పృథ్వీ తే పాత్రమిత్యాదినా యథాదైవతమన్నస్యామాదేర్వా త్యాగః । యే దేవాస । ప్రజాపతేన । బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మ । అనేనాష్టశ్రాద్ధేన నాందీముఖా దేవాదయః ప్రీయంతాం । ఆపోశనదానాంతే బలిదాన

వర్జ్యం భుంజీయుః । తృప్తేషూపాస్మై । అతున్నమీ । సంపన్నమితి పృష్టే రుచిరమితి సర్వేబ్రూయుః । నేదమామాన్నే । ఆచాంతేషు యవలాజదధిబదరీయుతాన్నే నాష్టచత్వారింశ త్పిండాఃకృత్వా ప్రాగాయతాఉదక్ సంస్థా అష్టౌరేఖాఃకృత్వాభ్యుక్ష్య కుశాన్దూర్వావాస్తీర్య్యపిండస్థానేషు చతుర్వింశతౌజలంసించేత్ । తద్యథా। శుంధంతాం బ్రహ్మణో నాందీముఖాః । శుంధంతాంవిష్ణవో నాందీ । శుంధంతాం మహేశ్వరా నాం । ఇతి ప్రథమరేఖాయాం । తదుత్తరరేఖాసుశుంధంతాం దేవర్షయో నాం । శుంధంతాం బ్రహ్మర్షయో నాం। ఇత్యాద్యూహోజ్ఞేయః । తతోబ్రహ్మణె నాందీముఖాయస్వాహే త్యేకంపిండందత్త్వాద్వితీయ ఏవమేవదేయస్తూష్ణీంవేతి ప్రతిదైవతంపిండద్వయం। ఏవమగ్రేపి విష్ణవే నాందీముఖాయస్వాహేత్యాదయః స్వాహాంతాః పిండదానమంత్రాఊహ్యాః । అత్ర పితరోమాదయధ్వమిత్యాది పునః శుంధనాంతం తంత్రమంజనంచకృతాకృతం । పిండాన్ గంధాదినాసంపూజ్య నతోవ్వపసంపన్నమితివిసృజ్య విప్రేభ్యోదక్షిణాదితంత్రం। నేదం పిండదానాద్యాపస్తంబాదీనాం। కాత్యాయనానామాశ్వలాయనవత్। అష్టశ్రాద్ధోత్తరం తద్దినె ద్వితీయేవా షట్ శిఖా కేశాన్స్థాపయిత్వా । కక్షోపస్థవర్జ్యం కేశశ్మశ్రునఖాది వాపయిత్వా స్నాత్వా కౌపీనాచ్ఛాదనాది హోమద్రవ్యంచవినా స్వధనాదివిప్రాదిభ్యః పుత్రాది భ్యశ్చత్యజేత్ । కౌపీనాదికం గైరికరంజితంకృత్వా వైణవందండం సత్వచం శిరోభ్రూలలాటాన్యతమప్రమాణం సమూలమంగులిస్థూలం విప్రాసితమేకాదశ నవచతుః సప్తాన్యతమపర్వకం పర్వగ్రంథియుతం ముద్రాయుతంసంపాద్య శంఖోదకేన ప్రణవపురుషసూక్త కేశవాదినామభిరభిషిచ్య స్థాపయేత్ । తతః కమండలు కౌపీనాచ్ఛాదన కంథా పాదుకాఃస్థాపయేత్ । శిక్యపాత్రాదికమపి కేచిత్ । దేశకాలౌసంకీర్త్యాశేష దుఃఖనివృత్తి నిరతిశయానందప్రాప్తి పరమపురుషార్థప్రాప్తయే పరమహంసాఖ్య సంన్యాసగ్రహణంకరిష్యే ॥

సన్యాసగ్రహణ ప్రయోగః.

తదంగతయాగణపతిపూజనపుణ్యాహవాచన మాతృకాపూజన నాందీశ్రాద్ధానికరిష్యే । తానికృత్వాజపేత్ । బ్రహ్మణేనమః । విష్ణవే । రుద్రాయ । సూర్యాయ । సోమాయ । ఆత్మనే । అంతరాత్మనె । పరమాత్మనె । అగ్నిమీళేఋక్ । ఇషేత్వోర్జేత్వా । అగ్నఆయాహిఋక్ । శన్నోదేవీఋక్ । జపిత్వానక్తంపిష్టంముష్టిత్రయం ప్రణవేనత్రిఃప్రాశ్యనాభిమాలభేత్ । ఆత్మనెస్వాహా । అంతరాత్మనె । పరమాత్మనెస్వాహా। ప్రజాపతయేస్వాహేతిమంత్రైః। తతఃపయోదధిమిశ్రమాజ్యంజలమేవవాత్రివృదసీతి ప్రథమంప్రాశ్యప్రవృదసీతి ద్వితీయంవివృదసీతి తృతీయంప్రాశ్యావః పునంత్వితిజలంప్రాశ్యాచమ్యోపవాసంకరిష్యేఇతిసంకల్పయేత్ । అథ సావిత్రీప్రవేశః ॥

సావిత్రీప్రవేశాది.

ఓంభూఃసావిత్రీంప్రవిశామి । ఓంతత్సవితుర్వరేణ్యం । ఓంభువః సావిత్రీంప్ర । ఓంభర్గోదేవస్య । ఓంస్వఃసావిత్రీం । ఓంధియోయోనః। ఓంభూర్భువఃస్వఃసావిత్రీంప్ర । ఓంతత్సవితుర్వరేణ్యం । ఋక్ । తతోస్తాత్సాయం గృహ్యాగ్నిం సమిధ్యవిచ్ఛిన్న శ్చేత్పునః సంధానవిధినా నిరగ్నిర్వావిధురాదిర్వా పృష్టోదివివిధానె నాగ్నిం సంపాదయేత్ । పృష్టోదివివిధానంచ కాత్యాయనవైశ్వదేవప్రసంగేపూర్వార్ధేఉక్తం । అథాస్తాత్పూర్వం బ్రహ్మన్వాధానం । సంన్యాసంకర్తుం బ్రహ్మన్వాధానం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్యాగ్నిధ్యానాద్యాజ్యం సంస్కృత్య స్రుక్స్రువౌ సంమృజ్యస్రుచిచతురాజ్యం గృహీత్వా । ఓంస్వాహేతిహుత్వా పరమాత్మనఇదం । పరిషేచనాదిఇతి బ్రహ్మన్వాధానం । తతః సాయం సంధ్యాహోమవైశ్వదేవాన్ కృత్వాగ్ని సమీపేజాగరం కుర్యాత్ । ప్రాతర్నిత్యహోమాంతె వైశ్వదేవాదికంకృత్వాగ్నేయం వైశ్వానరంవాస్థాలీపాకం కుర్యాత్ । తత్రకరిష్యమాణసంన్యాసపూర్వాంగభూతమాగ్నేయ స్థాలీపాకం కరిష్యఇతిసంకల్పః । ధ్యాత్వా

చక్షుషీఆజ్యేనేత్యంతే(త్రప)రిధానమగ్నించరుణాశేషేణేత్యాది । అగ్న యేత్వాజుష్టం నిర్వపామీత్యాది నామ్నానిర్వాపాదినాస్మిన్ప్రధాన హోమః । ఏవంవైశ్వానరపక్షేప్యూహ్యం । తత స్తరత్సమందీతిజపిత్వా కుశహేమరూప్యజలైః స్నాత్వాదేశాదిస్మృత్వా సంన్యాసాంగభూతం ప్రాణాదిహోమం పురుషసూక్తహోమం విరజాహోమంచ తంత్రేణ కరిష్యఇతిసంకల్ప్యాన్వాధానే ఆజ్యేనేత్యంతే ప్రాణాదిపంచదేవతాః సమిచ్చర్వాజ్యైః పురుషం పురుషసూక్తేన ప్రత్యృచంషోడశవారం సమిచ్చర్వాజ్యైః ప్రాణాద్యేకోనవింశతి దేవతావిరజామంత్రైః ప్రతి ద్రవ్యమేకైక సంఖ్యసమిచ్చర్వాజ్యాహుతిభిః ప్రజాపతింసకృదాజ్యేన శేషేణేత్యాది । షష్ఠ్యుత్తరశతవారం తూష్ణీంనిరూప్యతథైవ ప్రోక్ష్య శ్రపయిత్వాజ్యభాగాంతే ప్రాణాయస్వాహేత్యాది పంచమంత్రై ర్ద్రవ్యత్రయం సకృత్సకృద్ధుత్వాయథాదైవంత్యక్త్వా సహస్రశీర్షేతి షోడశర్చేన ప్రత్యృచంపృథక్ పృథక్ ద్రివ్యత్రియంహుత్వా పురుషా యేదం నమమేతిసర్వత్రత్యజేత్ ॥

॥ ౬౬ ॥ అథ విరజాహోమః.

ప్రాణాపానవ్యానోదన సమానామేశుద్ధ్యంతాం జ్యోతిరహం విరజావిపాప్మాభూయాసగ్ స్వాహా । ప్రాణాదిభ్యఇదం । వాఙ్మన శ్చక్షుః శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణరేతోబుద్ధ్యాకూతిఃసంకల్పామేశుద్ధ్యంతాం జ్యోతి...।వాగాదిభ్యఇదం। త్వక్ చర్మమాంగ్ సరుధిర మేదోమజ్జాస్నా యవోస్థీనిమేశుద్ధ్యంతాం...।త్వగాదిభ్యఇదం । శిరఃపాణిపాదపార్శ్వ పృష్ఠోరూదరజంఘ శిశ్నోపస్థపాయవోమేశుద్ధ్యం...। శిరఆదిభ్య । ఉత్తిష్ఠపురుషహారితపింగల లోహితాక్ష దేహిదేహి దదాపయితామేశు ధ్యం...। పురుషాదిభ్య పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశామేశుధ్యం...। పృథివ్యాదిభ్య । శబ్దస్పర్శరూపరసగంధామేశుధ్యం...। శబ్దాదిభ్య । మనోవాక్కాయకర్మాణిమేశుధ్యంతాం...। మనఆదికర్మభ్య।అవ్యక్త భావైరహంకారైర్జ్యోతిరహం...।అవ్యక్తాదిభ్య।ఆత్మామేశుధ్యంతాం జ్యో...। ఆత్మనఇదం।అంతరాత్మామే...। అంతరాత్మమే...। పరమా

త్మామే...। పరమాత్మనఇదం ॥ క్షుధేస్వాహా।క్షుధఇదం।క్షుత్పిపాసాయ స్వాహా । క్షుత్పిపాసాయేదం । వివిట్యైస్వాహా। వివిట్యా । ఋగ్విధా నాయస్వాహా।కషోత్కాయస్వాహా।క్షుత్పిపాసామలాంజ్యేష్ఠామలక్ష్మీం నాశయామ్యహం । అభూతిమసమృద్ధించసర్వాంనిర్ణుదమేపాప్మానగ్ స్వాహా అగ్నయఇదం । అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయ మానందమయమాత్మామేశుధ్యంతాం...।అన్నమయాదిభ్యఇదంఏవం సమిచ్చర్వాజ్యైఃప్రతిద్రివ్యంచత్వారింశదాహుతీర్హుత్వా। యదిష్టం యచ్చపూర్తం యచ్చాపద్యనాపది । ప్రజాపతౌతన్మనసిజుహోమి విముక్తోహం దేవకిల్బిషాత్స్వాహేత్యాజ్యంహుత్వా ప్రజాపతయ ఇద మితిత్యజేత్ । తతఃపురుషసూక్తం । అగ్నిమీళేఇత్యాదిచతుర్వేదా దీంశ్చజపిత్వా స్విష్టకృదాదిహోమశేషంసమాప్య బ్రహ్మచార్యాది భ్యోగోహిరణ్యవస్త్రాదిదత్వా సమాసించంతుమరుత ఇతిమంత్రేణ గృహ్యాగ్ని ముపస్థాయ తత్రదారుపాత్రాణి దహేత్తైజసానిగురవే దద్యాత్ । తతఆత్మన్యగ్ని సమారోపణం అయంతేయోనిరిత్యృచా యాతే అగ్నేయజ్ఞియాతనూస్తయే హ్యారోహాత్మాత్మాన మిత్యాది యజుషాచత్రిరుక్తేనాగ్నే ర్జ్వాలాంప్రాశ్నీకుర్యాత్ । కృష్ణాజిన మాదాయగృహాన్నిష్క్రమ్య । సర్వేభవంతువేదాఢ్యాఃసర్వేభవంతు సోమపాః । సర్వేపుత్రముఖందృష్ట్వాసర్వేభవంతుభిక్షుకాః ॥ ౧ ॥ ఇతి పుత్రాదిభ్యఆశిషందత్వానమేకశ్చినాహం కస్యచిత్ పుత్రాదీనుక్త్వా విసృజేత్ । జలాశయంగత్వాం జలినాజలమాదాయాపః శివాఇతి సూక్తేనాభిమంత్ర్యసర్వాభ్యోదేవతాభ్యఃస్వాహేతిత్యజేత్ । తిథ్యాది స్మృత్వా ఉపరోక్ష బ్రహ్మవాప్తయే సంన్యాసంకరోమీతి సంకల్ప్య జలాంజలింగృహీత్వా ॥

సర్వత్యాగవిధిః.

ఓంఏషహవాఅగ్నిః సూర్యః ప్రాణంగచ్ఛస్వాహా । ఓంస్వాం యోనింగచ్ఛస్వాహా । ఓంఆపోవైగచ్ఛస్వాహేతి మంత్రత్రయేణ

జలేష్వంజలిత్రయందద్యాత్ । పుత్రైషణావిత్తైషణాలోకైషణాసర్వైష ణామయాపరిత్యక్తా అభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తః స్వాహా ఇత్యంజలిం జలేక్షిపేత్ । పునరేవమభయందత్వావదేత్ । యత్కించిద్బంధనం కర్మకృతమజ్ఞానతోమయా । ప్రమాదాలస్యదోషాత్తంతత్సర్వంసంత్య జామ్యహం ॥ ౧ ॥ త్యక్తసర్వోవిశుద్ధాత్మాగతస్నేహశుభాశుభః । ఏష త్యజామ్యహంసర్వం కామభోగసుఖాదికం ॥ ౨ ॥ రోషంతోషంవివా దంచ గంధమాల్యానులేపనం । భూషణంనర్తనంగేయం దానమా దానమేవచ ॥ ౩ ॥ నమస్కారం జపంహోమం యాశ్చనిత్యాః క్రియా మమ । నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యం వర్ణధర్మాశ్రమాశ్చయే । సర్వ మేవ పరిత్యజ్యదదామ్యభయదక్షిణాం ॥ ౪ ॥ పద్భ్యాంకరాభ్యాం విహరన్నాహం వాక్కాయమానసైః । కరిష్యే ప్రాణినాంపీడాం ప్రాణినః సంతునిర్భయాః ॥ ౫ ॥ సూర్యాదిదేవాన్విప్రాంసాక్షిత్వేన ధ్యాత్వానాభిమాత్రే జలేప్రాఙ్ముఖః సావిత్రీప్రవేశంపూర్వవత్కృ త్వాతరత్సమందీతి సూక్తంపఠిత్వా పుత్రైషణాయావిత్తైషణాయాలోకై షణాయాశ్చ వ్యుత్థితోహం భిక్షాచర్యంచరామీతి జలేజలం జుహు యాత్ ।

॥ ౭౨ ॥ అథ ప్రైషోచ్చారః.

ఓంభూఃసంన్యస్తంమయా । ఓంభువఃసంన్యస్తం । ఓంస్వఃసంన్య స్తం । ఓంభూర్భువఃస్వఃసంన్యస్తంమయేతి త్రిర్మందమధ్యోచ్చస్వరే ణోక్త్వాఽభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తఃస్వాహేతిజలంజలేక్షిపేత్ । శిఖా ముత్పాట్య యజ్ఞోపవీతముద్ధృత్యకరేగృహీత్వా ఆపోవైసర్వాదేవతాః సర్వాభ్యోదేవతాభ్యో జుహోమిస్వాహా । ఓంభూఃస్వాహేతి జలే జలైఃసహహుత్వాప్రార్థయేత్ । త్రాహిమాంసర్వలోకేశవాసుదేవ సనాతన।సంన్యస్తంమేజగద్యోనేపుండరీకాక్షమోక్షద ॥౧॥ యుష్మచ్ఛ రణమాపన్నంత్రాహిమాంపురుషోత్తమ। తతోదిగంబరఃపంచపదాన్యు దఙ్ముఖోగచ్ఛేత్ వివిదిషుశ్చేత్తస్మైఆచార్యోనత్వా కాషాయకౌపీనా చ్ఛాదనేదత్వా దండందద్యాత్ । సచకౌపీనం వాసశ్చపరిధాయఓం

ఇంద్రస్యవజ్రోసిసఖే మాంగోపాయేతిదండంగృహ్ణీయాత్ । వార్త్ర ఘ్నః శర్మమేభవ యత్పాపం తన్నివారయప్రణవేన గాయత్ర్యావా కమండలుం । ఇదంవిష్ణు రిత్యాసనం । తతః నమిత్వాగురుంనత్వా గరుడాసనోపవిష్టోగురుంవదేత్ । త్రాయస్వభోజగన్నాథ గురోసం సారవహ్నినా । దగ్ధంమాంకాలదష్టంచ త్వామహంశరణాగతః ॥ ౧ ॥ యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వంయోవై వేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై తంహదేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే ఇతి గురుముపస్థాయ దక్షిణంజాన్వాచ్యసాదా వుపసంగృహ్యఅధీహిభగవో బ్రహ్మేతివదేత్ । గురురాత్మానం బ్రహ్మరూపంధ్యాత్వా జలపూర్ణం శంఖం ద్వాదశప్రణవైరభిమంత్ర్య తేనశిష్యమభిషిచ్య శన్నోమిత్రఇతి శాంతింపఠిత్వా తచ్ఛిరసిహస్తందత్వా పురుషసూక్తంజపిత్వా శిష్య హృదయేహస్తంకృత్వా మమవ్రతేహృదయంతే దధామీత్యాది మం త్రంజప్త్వా దక్షిణకర్ణే ప్రణవముపదిశ్య తదర్థంచ పంచీకరణాద్యవ బోధ్య । ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మ । అయమాత్మాబ్రహ్మ । తత్త్వమసి। అహం బ్రహ్మాస్మీతి । ఋగ్వేదాదిమహావాక్యేష్వన్యతమం శిష్యశాఖానుసారే ణోపదిశ్య తదర్థంబోధయేత్ । తతస్తీర్థాశ్రమాది సంప్రదాయాను సారేణ నామదద్యాత్ । తతః పర్యంకశౌచం కారయిత్వాయోగ పట్టందద్యాత్ ॥

॥ ౩౮ ॥ అథ పర్యంకశౌచప్రయోగః.

కస్మింశ్చిత్పుణ్యాదినే కశ్చిద్గృహస్థః స్వాగ్రేపీఠాదౌ యతిముప వేశ్య గుర్వనుజ్ఞాతోయతయే పర్యంకశౌచంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్యవామ భాగే ప్రాక్సంస్థాన్పంచమృద్భాగాం దక్షిభాగేపి తథైవ పంచసంస్థా ప్యోభయతఃశుద్ధోదకంచసంస్థాప్య వామప్రథమమృద్భాగేన పంచ వారం మృజ్జలాభ్యాంయతి జానుద్వయం కరాభ్యాం యుగపత్క్షాల యేత్ । చరమక్షాలనే మృద్భాగసమాప్తిః । ఏవమగ్రేపి । తతో దక్షిణభాగస్థ ప్రథమభాగార్ధేన స్వవామకరంమృజ్జలాభ్యాం దశవారం

పశ్చిమార్ధేనోత్తరార్ధేన తేనైవ జలేనోభౌ కరౌ సప్తవారం క్షాలయేత్ । ఏవమగ్రేఽపి యోజ్యం । సంఖ్యాయాం విశేషస్తూచ్యతే । వామద్వితీయమృద్భాగేన చతుర్వారం యతిజంఘాద్వయం యుగపత్ప్రక్షాల్య దక్షిణద్వితీయభాగార్ధేనసప్తవారం వామకరమర్ధాంతరేణ చతుర్వారముభౌ చ కరౌ క్షాలయేత్ । వామతృతీయేనయతిగుల్ఫౌ త్రివారం దక్షిణభాగార్ధేన వామకరం షడ్వారముభౌ కరౌ చతుర్వారం । వామచతుర్థేనయతిపాదపృష్ఠౌ ద్వివారం దక్షిణార్ధేనస్వవామకరం చతుర్వారముభౌ ద్వివారమవశిష్టార్ధేన । వామపంచమేనయతిపాదతలే సకృద్దక్షిణపంచమార్ధేనవామస్య ద్వివారముభయోశ్చాపరార్ధేన సకృత్క్షాలనమితి । అథ యోగపట్టః ॥

యోగపట్టః.

కారితపర్యంకశౌచోయతిః కటిశౌచంకృత్వా కటిసూత్రకౌపీనేధృత్వా వస్త్రేణావగుణ్ఠ్య గుర్వనుజ్ఞయోచ్చాసనే ఉపవిశ్యసభ్యైః సహ వేదాంతేకించిదుపన్యసేత్ । గురుర్యతిః శిష్యంయతిం శిరసిశంఖేన పురుషసూక్తేనాభిషిచ్య వస్త్రగంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యైఃసంపూజ్య వస్త్రముపరిధృత్వా యతిభిఃసహ విశ్వరూపాధ్యాయం పశ్యామిదేవానిత్యారభ్య భుజ్ క్ష్వరాజ్యం సమృద్ధమిత్యంతంపఠిత్వా పూర్వకల్పితం నామదద్యాత్ । తతఃశిష్యంవదేత్ । ఇతఃపరంత్వయా సంన్యాసాధికారిణె సంన్యాసోదేయోదీక్షా యోగపట్టాదికంచకార్యం । జ్యేష్ఠయతయోనమస్కార్యాః । తతోగురుఃకటిసూత్రం పంచముద్రాలంకృతం పూర్వదండంచశిష్యాయదత్వా శిష్యంయథాసంప్రదాయం నమస్కుర్యాత్ । అన్యేయతయోగృహిణశ్చనమస్కుర్యుః । శిష్యోనారాయణేత్యుక్త్వోచ్చాసనాదుత్థాయ తత్ర గురుముపవేశ్య యథావిధినత్వాన్యయతీన్నమేత్ । ఇతి గృహ్యాగ్నిమతో విధురాదేశ్చ వివిదిషా సంన్యాసప్రయోగః ॥

॥ ౬౯ ॥ అథాగ్నిహోత్రిణో విశేషః.

తత్రశ్రౌతాగ్నయో విచ్ఛిన్నాశ్చేత్పునరాధానం పావమా

నేష్ట్యంతం పూర్ణాహుత్యంతంవాకృత్వా ప్రాయశ్చిత్తాది సావిత్రీప్రవేశాంతం పూర్వవత్కుర్యాత్ । అథ బ్రహ్మన్వాధానం అగ్నిత్రయం సమిధ్య సంస్కృతమాజ్యం స్రుచిచతుర్వారం గృహీత్వాహవనీయే పూర్ణాహుతిం ఓంస్వాహా పరమాత్మనఇదమితికుర్యాత్ । సాయంసంధ్యాగ్నిహోత్రహోమాంతె ఉత్తరేణగార్హపత్యంద్వంద్వశః పాత్రాణ్యాసాద్యాహవనీయదక్షిణతః కౌపీనదండాద్యాసాదయేత్ । రాత్రిజాగరాంతె ప్రాతర్హోమాదికృత్వా పౌర్ణమాస్యాం బ్రహ్మన్వాధానంచేత్పౌర్ణమాసేష్టింకృత్వా దర్శేష్టిమపి పక్షహోమాపకర్షపూర్వకమపకృష్య తదైవకుర్యాత్ । దర్శేచేద్దర్శేష్టిరేవ । అథ పౌర్ణమాస్యాందర్శేవా దేశకాలౌస్మృత్వా సంన్యాసపూర్వాంగభూతయా ప్రాజాపత్యేష్ట్యా వైశ్వానర్యేష్ట్యాచ సమానతంత్రయాయక్ష్యే । ఇతి సంకల్ప్య సముచ్చయేనేష్టిద్వయం । అత్ర వైశ్వానరో ద్వాదశకపాలః పురోడాశః। ప్రాజాపత్యశ్చరుర్వైష్ణవో నవకపాలఃపురోడాశః। అథవా కేవలప్రాజాపత్యేష్టిః। అత్రప్రయోగః స్వస్వసూత్రానుసారేణోహ్యః। బౌధాయనసూత్రానుసారేణ కించిదుచ్యతె । పవనపావనపుణ్యాహవాచనాది పూర్వాంగాంతె కేవలవైశ్వానరేష్ట్యాః కేవలప్రాజాపత్యాయావాసంకల్పః వ్రీహిమయః పురోడాశోద్రవ్యం పంచప్రజాయాః । అగ్నిర్వైశ్వానరః ప్రజాపతిర్వాదేవతా । పంచదశసామిధేన్యః । వ్రతగ్రహణాంతేధ్వర్యురాజ్యం సంస్కృత్యస్రుచి చతుర్గృహీతంగృహీత్వా పృథివీహోతేత్యాది చతుర్హోతృహోమం కూశ్మాండహోమ సారస్వతహోమాంచకృత్వా నిర్వాపాది । వైశ్వానరో ద్వాదశకపాలః పురోడాశః। ప్రాజాపత్యశ్చరుః । వైశ్వానరాయ ప్రతివేదయామఇతిపురోనువాక్యా । వైశ్వానరఃపవమానః । పవిత్రైరితియాజ్యా । ప్రాజాపత్యాయాం ప్రధానముపాంశుధర్మకం । సుభూః స్వయంభూరిత్యాద్యనువాక్యా । ప్రజాపతేనత్వదేతానీతి యాజ్యా । అథ స్విష్టకృదుపహోమా వుభయత్ర । వైశ్వానరోనఊతయ ఆప్రయాతు పరావతః।

అగ్నిరుక్థేనవాహసా స్వాహా ॥ ౧ ॥ వైశ్వానరాయేద మితి త్యాగః సర్వత్ర । ఋతావానం వైశ్వానరమృతస్య జ్యోతిషస్పతిం । అజస్రం ఘర్మమీమహే స్వాహా ॥ ౨ ॥ వైశ్వానరస్యేదం ॥ ౩ ॥ పృష్టోదివిపృష్టో అగ్నిః ॥ ౪ ॥ జాతో యదగ్నే ॥ ౫ ॥ త్వమగ్నే శోచిషా ॥ ౬ ॥ అస్మాక మగ్నే ॥ ౭ ॥ వైశ్వానరస్యసుమతౌ ॥ ౮ ॥ అథైనముపతిష్ఠేత సహస్ర శీర్షాయితిసూక్తేన । తతః స్విష్టకృదాది శేషం సమాపయేత్ । సర్వోవైరుద్రః ॥ విశ్వంభూతమితిద్వాభ్యామగ్న్యుత్సర్గః । ఆయుర్దా అగ్న ఇతిమంత్రేణ దర్భస్తంబస్థ యజమానభాగాత్కించిదాదాయ సహస్రశీర్షేత్యను వాకేనప్రాశ్య । ఓమితిబ్రహ్మ । ఓమితీదం సర్వమిత్యనువాకేన హుత శేషమాహవనీయే ప్రక్షిపేత్ । ఏవం వైశ్వానర్యాద్యన్యతరామిష్టిం కృత్వౌపాసనాగ్నౌ సర్వాధానేదక్షిణాగ్నౌ ప్రాణాదిహోమాదివిరజా హోమాంతం కార్యమన్యత్రాప్యగ్వత్ । ఆహవనీయే అరణీముసలోలూ ఖలాతిరిక్త దారుపాత్రాణాం దాహః । తత ఆత్మన్యాహవనీయాగ్ని సమారోపఃపూర్వవత్ । అరణీద్వయం గార్హపత్యే ప్రక్షిప్య తత్సమా రోపంకృత్వా దక్షిణాగ్నౌ ముసలోలూఖలే హుత్వా దక్షిణాగ్నేరపి సమారోపః । తతః ఔపాసనాగ్నేఃసమారోపః । ఇతిక్రమః । అత్ర విశేషోన్యతోజ్ఞాతవ్యః । ఇతిసాగ్నికప్రయోగః । స్నాతకం ప్రతిబ్రహ్మ న్యాధాన విరజాహోమాదిరహితో వా ప్రయోగోగ్న్యభావాత్ ॥

॥ ౭౦ ॥ ఆతురసన్న్యాసప్రయోగః.

ఆతురసంన్యాసేసంకల్ప ప్రైషోచ్చారాభయదానేతిత్రయం ప్ర ధానమవశ్యంకార్యం । అష్టశ్రాద్ధాది దండగ్రహణాంత మంగభూతం యథాసంభవంకార్యం । తత్ప్రయోగః ॥

మంత్రస్నానంకృత్వా శుద్ధవస్త్రంధృత్వా జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా మోక్షసిద్ధ్యర్థ మాతురవిధినా సంన్యాసమహంకరిష్యే । పంచశిఖా కేశానవశేష్యవపనంకృత్వా స్నాత్వా సంధ్యాద్యౌపాసనహోమాం

తం యథాసంభవం సంపాద్యాత్మని సమారోపంకుర్యాత్ । అగ్ని హోత్రీతు ప్రాజాపత్యాదిస్థానే పూర్ణాహుతింకృత్వా శ్రౌతాగ్నిమా త్మనిసమారోపయేత్ । ఉచ్ఛిన్నాగ్నీనాం పునరాధానసంభవే సమా రోపోన్యథాతునసమారోపః । విధురాదీనామగ్న్యభావాదేవసమారో పోనావశ్యకః । తతస్తోయమాదాయాప్సుజుహోతి । ఏషహవా అగ్నే ర్యోనిర్యఃప్రాణః ప్రాణంగచ్ఛస్వాహా ॥ ౧ ॥ ఆపోవైసర్వాదేవతాః సర్వాభ్యోదేవతాభ్యోజుహోమి । స్వాహా ॥ ౨ ॥ భూఃస్వాహేతిజలే జలైర్హుత్వాహుతశేషంజలమాశుఃశిశానఇత్యనువాకేనాభిమంత్ర్య । పుత్రైషణావిత్తైషణాలోకైషణామయాత్యక్తాః స్వాహేతికించిత్పిబేత్ । అభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తః స్వాహేతిద్వితీయంపిబేత్ । సన్న్యస్తం మయేతినిశ్శేషంతృతీయం । తతః పూర్వవత్సావిత్రీప్రవేశః । తతః । ప్రాఙ్ముఖఊర్ధ్వబాహుః ప్రైషోచ్చారణం పూర్వవత్కుర్యాత్ । అథ యంసర్వభూతేభ్యోమత్తః స్వాహేతిప్రాచ్యాంజలంక్షిపేత్ । శిఖాము త్పాట్యయజ్ఞోపవీతంఛిత్త్వా భూఃస్వాహేత్యప్సుహుత్వాపుత్రగృహే నతిష్ఠేత్ । అత్యంతమాతురశ్చేత్ప్రైషమాత్రంవాపఠేత్ । జీవతిచే త్స్వస్థః సన్మహావాక్యోపదేశదండగ్రహణాదిసర్వంకుర్యాత్ । ఏవమా తురవిధినాసన్న్యాసేమృతస్యయతివత్సంస్కారః ॥

॥ ౭౧ ॥ అథమృతయతిసంస్కారః.

పుత్రఃశిష్యోవాస్నాత్వావపనంకృచ్ఛ్రత్రయంచాధికారార్థం కుర్యాత్ పుత్రాతిరిక్తస్య వపనంకృతాకృతం । దేశకాలౌస్మృత్వా బ్రహ్మీభూతస్యయతేః శౌనకోక్తవిధినాసంస్కారంకరిష్యే । నవం కలశంతీర్థేనాపూర్య । గంగేచయమునే । నారాయణఃపరంబ్రహ్మ । యచ్చకించిజ్జగత్సర్వం । ఇతిమంత్రైరభిమంత్ర్యరుద్రసూక్తవిష్ణుసూక్తా పోహిష్ఠాదిభిర్యతేః స్నానంవిధాయచందనాదిభిః కలేవరం సంపూజ్య మాల్యాదిభిరలంకృత్యవాద్యఘోషాదిభిః శుద్ధదేశంనయేత్ । జలే స్థలేవా సమాహితంకుర్యాత్ । స్థలపక్షేగర్తంవ్యాహృతి ప్రోక్షిత

భువిదండప్రమాణంకృత్వా మధ్యేసూక్ష్మగర్తంసార్ధహస్తంకృత్వా సప్తవ్యాహృతిభిః పంచగవ్యేనత్రిః ప్రోక్ష్యజలపక్షేనద్యాంపంచగవ్యం ప్రక్షిప్యకుశానాస్తీర్య సావిత్ర్యాదేహం ప్రోక్ష్యశంఖోదకేన పురుషసూక్తేనాష్టోత్తరశతావృత్తప్రణవైశ్చ సంస్నాప్యాష్టాక్షరేణ షోడశోపచారైః సంపూజ్యతులసీమాలాద్యైరలంకృత్య విష్ణ్వాహ్వయం రక్షస్వేతి దేహంగర్తేనద్యాంవా క్షిపేత్ । ఇదంవిష్ణురితిదండంత్రేధాభగ్నం దక్షిణహస్తేస్థాపయేత్ । హంసఃశుచిషదితిపరేణనాకంనిహితం గుహాయాం విభ్రాజదేతద్యతయోవిశంతి । వేదాంతవిజ్ఞానసునిశ్చితార్థాః సన్యాసయోగాద్యతయః శుద్ధసత్త్వాః ॥ ౧ ॥ ఇతిహృదయే జపేత్ । పురుషసూక్తంభ్రూమధ్యేజపేత్ । బ్రహ్మజజ్ఞానమితిమూర్ధని । మూర్ధానంభూర్భువః స్వశ్చేత్యుక్త్వాశంఖేనభేదయేత్ । అథవాభూమిర్భూమి మగాన్మాతామాతరమప్యగాత్ । భూయాస్మపుత్రైః పశుభిర్యోనోద్వేష్టిసభిద్యతామితిమంత్రేణ పరశ్వాదినాభేదయేత్ శిరోభేత్తుమశక్తః శిరస్థాపితం గుడపిండాదికంభిద్యాత్ । గర్తంపురుషసూక్తేన లవణేనప్రపూరయేత్ । సృగాలశ్వాదిరక్షార్థంసికతాదిభిః ప్రపూరయేత్ । నద్యాదౌచేచ్ఛిరోభేదనోత్తరం దర్భైరాచ్ఛాద్యవ్యాహృతిభిరభిమంత్ర్యపాషాణంబధ్వా । ఓంస్వాహేతిహృదేన్యసేత్ । తతోఽగ్నినాగ్నిఃస । త్వంహ్యగ్నే అగ్నినా । తమర్జయంత సుక్రతుం । యజ్ఞేనయజ్ఞం । ఇత్యృక్చతుష్టయేనచిత్తిః స్రుగిత్యాదిభిర్దశహోత్రాదిసంజ్ఞక యజుర్మంత్రైశ్చాభి మంత్రయేత్ । అతోదేవా ఇతి జపిత్వాపాపైర్ముక్తా అశ్వమేధాదిఫలభాగినోవయమితిభావయంతోవ భృథబుద్ధ్యాసర్వేనుగామినః స్నాత్వాగంధాదిధృత్వాసోత్సవాగృహం గచ్ఛేయుః । అత్రపరమహంసస్యస్థలేసమాధిర్ముఖ్యః । జలేమధ్యమః । కుటీచకంతు ప్రదహేత్పూరయేచ్చ బహూదకం । హంసోజలేతు నిక్షేప్యః పరమహంసం ప్రపూరయేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతివచనాత్ । అత్ర పరమహంసం ప్రకిరయేదితిక్వచిత్పాఠః । ఏకోద్దిష్టం జలంపిండ

మాశౌచం ప్రేతసత్క్రియాం । నకుర్యాద్వార్షికాదన్యద్బ్రహ్మభూతాయభిక్షవే ॥ ౧ ॥ కుటీచకాతిరేకేణనదహేద్యతినం క్వచిత్ । తతఃకర్తాస్నాత్వాచమ్యసిద్ధింగతస్య బ్రహ్మభూతభిక్షోస్తృప్త్యర్థం తర్పణం కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్యాసవ్యేన దేవతీర్థేనైవాత్మాన మంతరాత్మానంపరమాత్మాన మితిచతుశ్చతుస్తర్పయిత్వా శుక్లపక్షేమృతస్య కేశవాదిద్వాదశనామభిః కృష్ణపక్షేమృతస్య సంకర్షణాది ద్వాదశనామభిః కేశవంతర్పయామీత్యేవం ద్వితీయాంతైఃకుర్యాత్ । ఇదం క్షీరేణేతి కేచిత్ । తతఃసిద్ధింగతస్య భిక్షోస్తృప్త్యర్థం నారాయణపూజనం బలిదానంఘృతదీపదానంచ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । దేవయజనోపరితీరేవా మృన్మయలింగంకృత్వా పురుషసూక్తేనాష్టాక్షరేణచ షోడశోపచారపూజాంకృత్వా ఘృతమిశ్రపాయస బలిందత్త్వా ఘృతదీపంచసమర్ప్యపాయసబలిం జలేక్షిపేత్ । తతః । ఓంబ్రహ్మణే నమఇతిశంఖేనాష్టార్ఘ్యాణిదత్త్వా గృహంవ్రజేదితిప్రథమదినకృత్యం । ఏవందశదినాంతంప్రత్యహం తర్పణంలింగపూజనం పాయసబలిదీపదానానికుర్యాత్ ॥

॥ ౭౨ ॥ అథైకాదశేహనిపార్వణశ్రాద్ధమ్.

తత్రమధ్యాహ్నే నద్యాదౌశ్రాద్ధాంగతిలతర్పణంకృత్వా దేశకాలౌస్మృత్వా ప్రాచీనావీతీ అముకగోత్రస్యాముక శర్మణోబ్రహ్మీభూతస్యాస్మత్పితుః కరిష్యమాణదశాది సర్వశ్రాద్ధాధికారార్థ మద్యపార్వణశ్రాద్ధంకరిష్యే ఇతిపుత్రాదిః సంకల్పయేత్ । శిష్యస్తు బ్రహ్మీభూతగురోః ప్రత్యబ్దాదిశ్రాద్ధాధికారార్థం తత్పితృసంబంధి నామగోత్రోద్దేశ్యతాసిద్ధ్యర్థంచ పార్వణశ్రాద్ధ మితిసంకల్పయేత్ । అన్యత్సమానం । పురూరవార్ద్రవ సంజ్ఞకావిశ్వేదేవాః । పితృపితామహప్రపితామహానాం నామగోత్రాది సహితానాముచ్చారః । సర్వత్ర పితుర్బ్రహ్మీభూతఇతి విశేషణమాత్రమధికం । శేషంప్రత్యబ్దశ్రాద్ధవత్ । కేచిచ్ఛిష్యాః కర్తాచేదాత్మాంతరాత్మ పరమాత్మన ఉద్దిశ్య సాధురురుసంజ్ఞక దేవయుతం సవ్యేన దేవధర్మకంనాందీశ్రాద్ధవదేకా

దశాహే పార్వణశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యాహుః । అత్రసర్వత్ర విస్తరతో సన్యాసపద్ధతౌ ద్రష్టవ్యః ॥

॥ ౭౩ ॥ అథద్వాదశాహేనారాయణబలిః.

దేశాదిస్మృత్వాసిద్ధిం గతస్యభిక్షోః సంభావిత సర్వపాపక్షయ పూర్వకం విష్ణులోకావాప్తిద్వారా శ్రీనారాయణప్రీత్యర్థం నారాయణబలింకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్యత్రయోదశయతీన్వావిప్రాన్వా నిమంత్ర్య శుక్లపక్షే కేశవరూపిగుర్వర్థం త్వయాక్షణఃకర్తవ్య ఇత్యేవం । దామోదరాంతకేశవాదిద్వాదశనామభిః క్షణో దేయః। కృష్ణేతుసంకర్షణాది ద్వాదశనామభిః త్రయోదశంవిప్రంవిష్ణ్వర్థం త్వయాక్షణః కర్తవ్య ఇతినిమంత్ర్య। పాదాన్ప్రక్షాల్యప్రాఙ్ముఖానుపవేశయేత్ । విప్రాగ్రే స్థండిలేగ్నిప్రతిష్ఠాపనాది । అన్వాధానేచక్షుషీఆజ్యేనేత్యంతేఽగ్నిం వాయుంసూర్యంప్రజాపతించవ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిరేకైక పాయసాహుత్యావిష్ణుమతోదేవాఇతిషడ్భిః ప్రత్యృచమేకైకపాయసాహుత్యా నారాయణంపురుషసూక్తేన ప్రత్యృచమేకైకపాయసాహుత్యా శుక్లే కేశవాదిద్వాదశదేవతాః । కృష్ణేసంకర్షణాదిద్వాదశదేవతాః ఏకైక పాయసాహుత్యా శేషేణేత్యాది। ద్విపంచాశదధికశతముష్టీన్నిరూప్య బలిపర్యాప్తతండులానోప్యాష్టత్రింశదాహుతిపర్యాప్తం పురుషాహారమితవిష్ణునైవేద్యపర్యాప్తంచ క్షీరే శ్రపయిత్వాజ్యభాగాంతేగ్నిపూర్వతః శాలగ్రామేవిష్ణుం పురుషసూక్తేనాష్టాక్షరేణచ షోడశోపచారైః సంపూజ్యస్రుచాహస్తేనవా న్వాధానానుసారేణ హోమత్యాగౌ విదధ్యాత్ । ఏవంశుక్లకృష్ణభేదేన కేశవాదిద్వాదశాంతాః సంకర్షణాద్యంతావాఽష్టత్రింశదాహుతీర్హుత్వా స్విష్టకృదాది శేషంసమాప్య పునః శాలగ్రామంసంపూజ్య విష్ణుగాయత్ర్యావిష్ణవేఽర్ఘ్యం దత్త్వా హుతశేషపాయసేన విష్ణవేబలిందత్త్వా నిమంత్రితత్రయోదశవిప్రాన్ కేశవాదిక్రమేణ కేశవరూపిగురవేనమ ఇదమాసనమిత్యాదినాసన గంధపుష్పధూప దీపాచ్ఛాదనానిదత్త్వా త్రయోదశే విప్రే

పురుషసూక్తేనప్రత్యృచాంతే విష్ణవేనమ ఇత్యేవమాదినా విష్ణుందీపాంతోపచారైఃపూజయేత్ । చతురస్రమండలేషు త్రయోదశభోజనపాత్రాణ్యాసాద్యోపస్తీర్యాన్నంపరిషిచ్య పృథివీతేపాత్రమిత్యాదినా కేశవాది ద్వాదశోద్దేశేన విష్ణూద్దేశేనచాన్నంత్యక్త్వా అతోదేవా । ఓం తద్బ్రహ్మ । ఓంతద్వాయుర్బ్రహ్మార్పణమిత్యాద్యాపోశనాదిప్రాణాహుత్యంతే నారాయణాద్యుపనిషద్భాగాన్పఠేత్ । తృప్తిప్రశ్నాంతే ఆచాంతేషు ప్రాగగ్రాన్ దర్భాన్స్తీర్యాష్టాక్షరేణాక్షతోదకందత్త్వా కేశవరూపిణే గురవేఽయంపిండః స్వాహానమ ఇత్యేవం ద్వాదశపిండాన్ దద్యాత్ । కృష్ణేతుసంకర్షణాదినామభి రితిసర్వత్ర । పిండేషువిష్ణుం సంపూజ్య పురుషసూక్తేనస్తుత్వా । విసర్జయేత్ । విప్రేభ్యస్తాంబూల దక్షిణాదిదత్త్వా త్రయోదశాయవిప్రాయనాభ్యా ఆసీదిత్యాద్యృక్త్రయేణ ఫలతాంబూలదక్షిణాందత్త్వా నమస్కృత్యతాం సాలగ్రామమూర్తిమాచార్యాయదద్యాత్ । ఇతి నారాయణబలివిధిః ॥

॥౭౪॥ అథ ద్వాదశాహేత్రయోదశాహేవా యథాచారమారాధనం.

తత్రప్రయోగః । దేశకాలౌస్మృత్వా శ్రీనారాయణప్రీత్యర్థమారాధనంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య । గుర్వర్థేక్షణఃకర్తవ్యః । ఏవం పరమగుర్వర్థే పరమేష్ఠిగుర్వర్థే పరాత్పరగుర్వర్థే । ఏవం విప్రచతుష్టయంనిమంత్ర్య । శుక్లే కేశవాదినామభిః కృష్ణే సంకర్షణాదినామభిః ద్వాదశవిప్రాన్నిమంత్రయేత్ । ఏవం షోడశవిప్రాః యతయోవా । అశక్తౌ యథాశక్తివిప్రాన్నిమంత్ర్య యథాయథం షోడశక్షణాదేయాః। షోడశానాం పాదక్షాలనంకృత్వాచమ్య పాదక్షాలనోదకం పాత్రాంతరేగృహీత్వా గంధపుష్పాదిభిఃపూజయేత్ । విప్రాన్ప్రాఙ్ముఖానుదఙ్ముఖాన్వ్యుపవేశ్యషోడశోపచారైర్గంధాదిపంచోపచారైర్వా సంపూజ్య సపరికరమన్నంపరివిష్య గాయత్ర్యాప్రోక్ష్యగురవే ఇదమన్నం పరివిష్టం పరివేక్ష్యమాణంచాతృప్తేః స్వాహాహవ్యంనమమ । ఏవం పరమగుర్వాదిభ్యః పంచదశభోజ్యాన్నత్యాగంకృత్వా బ్రహ్మార్పణమిత్యాది ।

భుక్తవత్సు తేషు తాంబూలదక్షిణావస్త్రాదిభిః పూజయేత్ । అత్ర కేచిత్పూర్వస్థాపిత పాదోదక తీర్థపూజాం కుర్వంతి । తద్యథా । తీర్థపాత్రం తండులాదికృతమండలే సంస్థాప్య పురుషసూక్తేన తీర్థరాజాయనమ ఇతి షోడశోపచారైః సంపూజ్య తత్పాత్రం శిరసి ధృత్వా బంధుభిః సహ విప్రాన్ ప్రదక్షిణీకృత్య గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణురితి నత్వా ప్రథమం విప్రహస్తాత్తీర్థంపిబేత్ । తత్ర మంత్రః । అవిద్యామూలశమనం సర్వపాపప్రణాశనం । పిబామిగురుపత్తీర్థం పుత్రపౌత్రప్రవర్ధనం ॥ ౧ ॥ ఇతి । కర్మేశ్వరార్పణంకృత్వా సుహృద్యుతో భుంజీత । వర్ష పర్యంతం ప్రతిమాసం మృతతిథావేవమేవారాధనంకార్యం నతు ప్రతిమాసిక శ్రాద్ధం । ప్రత్యబ్దంతు పార్వణశ్రాద్ధంకృత్వారాధనమపి కార్యం । తతో దర్శమహాలయాది శ్రాద్ధాన్యపి సర్వసాధారణ్యేన కార్యాణి । నతత్ర విశేషః । ఇత్యారాధనవిధిః ॥

నారాయణబలి పార్వణశ్రాద్ధాది దినవిచారః.

అత్ర నారాయణబలి పార్వణశ్రాద్ధయోరేకదినానుష్ఠానపక్షే ఏకాదశే ద్వాదశేవాదినేపూర్వం నారాయణబలింకృత్వా తతః పార్వణశ్రాద్ధంకార్యం । దినద్వయే కరణపక్షే త్వేకాదశేపార్వణం ద్వాదశే నారాయణబలిః ద్వాదశే త్రయోదశేపార్వణం ద్వాదశే నారాయణబలిః । ద్వాదశే త్రయోదశేవాదినే ఆరాధనం । ఊనమాసికాది కాలేష్వప్యారాధనమితి కేచిత్ । ప్రతిమాస మారాధన మిత్యన్యే పార్వణశ్రాద్ధం త్వేకాదశాహప్రత్యబ్దయోరేవ । తచ్చపుత్రాదీనామేవ నియతం । శిష్యాదీనాంతునావశ్యకం । అపుత్రయతేస్తుశిష్యేణాపి ప్రత్యబ్దం పార్వణశ్రాద్ధం కార్యం । తదర్థంచ నామగోత్రోల్లేఖాధికారార్థమేకాదశేపిశిష్యేణ పార్వణశ్రాద్ధంకార్యం । నారాయణబల్యాదేర్ద్వాదశాహోదావసంభవే శుక్లపక్షస్థ ద్వాదశీ శ్రవణపంచమ్యః పూర్ణిమామావాస్యాచేతి గౌణకాలాః । అత్రపూర్వ పూర్వ్వ శ్రేయాన్ ।

యతిసంస్కారాధికారాది విచారః.

భార్యాకన్యాస్నుషాదేః స్త్రియాః యతిసంస్కారకర్తృత్వేతు విధవాయాః వపనపూర్వకం కృచ్ఛ్రత్రయాచరణం । సధవాయాస్తు కృచ్ఛ్రాచరణమేవ । దేశాంతరస్థపుత్రః పితుర్యతేః సిద్ధివార్తాంశ్రుత్వా వపనపూర్వకంస్నాత్వా క్షీరతర్పణపూజనాది దశాహాంతంకృత్వైకాదశాహాదౌ పార్వణ నారాయణబల్యాది సర్వమవికృతం కుర్యాత్ । సన్నిహితేన జ్యేష్ఠేనకృతంచేత్కనిష్ఠోనకుర్యాత్ । శుక్లకృష్ణాదిభేదేన కేశవాదినామాని మృతతిథ్యనురోధేనైవగ్రాహ్యాణి । నతువార్తాశ్రవణ తిథ్యనురోధేన । మృతతిథ్యజ్ఞానేతు వార్తాశ్రవణానురోధేనైవ । యతి సంస్కారకరణేశ్వమేధ సహస్రాదిఫలం । అసంస్కృతంవిశీర్యేత యతేర్యత్రకలేవరం । ధర్మలోపో భవేత్తత్ర దుర్భిక్షంమరణంతథా ॥ ౧ ॥ దివంగతేగురౌశిష్య ఉపవాసంతదాచరేత్ । నస్నానమాచరేద్భిక్షుః పుత్రాదినిధనేశ్రుతే ॥ ౨ ॥ పితృమాతృక్షయంశ్రుత్వా స్నానాచ్ఛుద్ధ్యతిసాంబరాత్ ॥

॥ ౭౯ ॥ అథ ప్రసంగాద్యతిధర్మాః.

ప్రాతరుత్థాయబ్రహ్మణస్పత ఇతిజపిత్వా దండాదీని మృదంచాదాయ మూత్రపురీషయోర్గృహస్థ చతుర్గుణంశౌచంకృత్వాచమ్యపర్వ ద్వాదశీ వర్జ్యంప్రణవేన దంతధావనంకృత్వా మృదా బహిఃకటింప్రక్షాల్య జలతర్పణవర్జ్యంస్నాత్వా పునర్జంఘేప్రక్షాల్య వస్త్రాదీనిగృహీత్వా ప్రణవేన ప్రాణాయామమమార్జనాదికృత్వా కేశవాదినమోంత నామభిస్తర్పయిత్వా భూస్తర్పయామీత్యాదివ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిర్మహర్జనస్తర్పయామీతితర్పయేత్ । అత్రవిశేషో మాధవాద్యా విశ్వేశ్వర్యాంచజ్ఞేయః । సూర్యోపస్థానాదికం త్రికాలవిష్ణుపూజాదికంచ సింధౌజ్ఞేయం । విధూమేసన్నముసలే వ్యంగారేభుక్తవజ్జనే । కాలేపరాహ్ణేభూయిష్ఠే నిత్యంభిక్షాంయతిశ్చరేత్ ॥ ౧ ॥ అత్రభిక్షాభేదాః గ్రంథాంతరేజ్ఞేయాః । అత్రవివిదిషోర్దండినః మాధుకరీముఖ్యా । దండ

వస్త్రాదిపరిగ్రహణరహితస్య తు కరపాత్రం ముఖ్యం। అన్యే పక్షాః అశక్తివిషయాః। తత్ర మాధుకరీపక్షే దండాది గృహీత్వా పంచభ్యః సప్తభ్యో వా గృహేభ్యో భిక్షాం యాచిత్వాన్నం ప్రోక్ష్య భూః స్వధా నమ ఇత్యాది వ్యస్తసమస్తవ్యాహృతిభిః సూర్యాదిదేవేభ్యో భూతేభ్యశ్చ భూమౌ క్షిప్త్వా శేషమన్నం విష్ణునివేదితం భుంజీత। చండీవినాయకాదినైవేద్యం న భుంజీత। భుక్త్వాచమ్య షోడశ ప్రాణాయామాన్ కుర్యాదితి సంక్షేపః। యతిహస్తే జలం దద్యాద్భిక్షాం దద్యాత్పునర్జలం। భైక్ష్యం పర్వతమాత్రం స్యాత్తజ్జలం సాగరోపమమ్ ॥౧॥ ఏకరాత్రం వసేద్గ్రామే నగరే పంచరాత్రకం। వర్షాభ్యోऽన్యత్ర వర్షాసు మాసాంశ్చ చతురో వసేత్ ॥ ౨ ॥ అష్టౌ మాసాన్విహారః స్యాద్యతీనాం సంయతాత్మనాం। మహాక్షేత్రప్రవిష్టానాం విహారస్తు న విద్యతే ॥ ౩ ॥ భిక్షాటనం జపః స్నానం ధ్యానం శౌచం సురార్చనం। కర్తవ్యాని షడేతాని సర్వథా నృపదండవత్ ॥ ౪ ॥ మంచకం శుక్లవస్త్రం చ స్త్రీకథాలౌల్యమేవ చ। దివాస్వాపశ్చ యానం చ యతీనాం పతనాని షట్ ॥ ౫ ॥ వృథాజల్పం పాత్రలోభం సంచయం శిష్యసంగ్రహం। హవ్యం కవ్యం తథాన్నం చ వర్జయేచ్చ సదా యతిః ॥ ౬ ॥ యతిపాత్రాణి మృద్వేణు దార్వలాబుమయాని చ। న తీర్థవాసీ నిత్యం స్యాన్నోపవాసపరో యతిః ॥ ౭ ॥ న చాధ్యయనశీలః స్యాన్న వ్యాఖ్యానపరో భవేత్। ఏతద్వేదార్థభిన్నపరం। ఏతే సంక్షేపతో యతిధర్మాః। అన్యేపి మాధవీయమితాక్షరాదౌ జ్ఞేయాః ॥

॥ ౭౬ ॥ గ్రంథోపసంహారః.

ప్రథమే౽త్ర పరిచ్ఛేదే కాలసామాన్యనిర్ణయః। ద్వితీయేథ పరిచ్ఛేదే విశేషాత్కాలనిర్ణయః ॥ ౧ ॥ తృతీయస్య చ పూర్వార్ధే గర్భాధానాదిసంస్క్రియాః। ఆహ్నికం చ ప్రకీర్ణార్థా ఆధానాద్యాః సవిస్తరాః ॥ ౨ ॥ దేవప్రతిష్ఠాశాంత్యాది నిత్యం నైమిత్తికం తథా। తార్తీయకోత్తరార్ధేస్మిన్ జీవత్పితృకనిర్ణయః ॥ ౩ ॥ శ్రాద్ధాధికారకాలాదేర్నిర్ణయః శ్రాద్ధపద్ధతిః। సూతకాదేర్నిర్ణయశ్చ నిర్ణయో

దుర్మృతావపి ॥ ౪ ॥ అంత్యేష్టిసంస్కారవిధిః సన్న్యాసస్సహవిస్తరః। ప్రాయశ్చిత్తం వ్యవహృతిం సర్వదానవిధిం వినా ॥ ౫ ॥ కృతోఽస్మిన్నపి ధర్మశాస్త్రార్థస్సంక్షేపేణాత్ర నిర్మితః। విబుధానాం చ బాలానాం తుష్టయే కష్టహానయే ॥ ౬ ॥ మూలభూతాని పద్యాని వికృతాని క్వచిత్క్వచిత్। నిర్వికారాణ్యపి నవా న్యవ్యుక్తాన్యత్రికాని చిత్ ॥ ౭ ॥ మీమాంసాధర్మశాస్త్రజ్ఞాః సుధియో౽నలసా బుధాః। కృతకార్యాః ప్రాక్నిబంధైస్తదర్థం నాయముద్యమః ॥ ౮ ॥ యే పునర్మందమతయో౽లసా అజ్ఞాశ్చ నిర్ణయమ్। ధర్మే వేదితుమిచ్ఛంతి రచితస్తదపేక్షయా ॥ ౯ ॥ నిబంధోయం ధర్మసింధుసారనామా సుబోధనః। అమునా ప్రీయతాం శ్రీమద్విఠ్ఠలో భక్తవత్సలః ॥ ౧౦ ॥ ప్రేమ్ణా సద్భిర్గ్రంథ ఏష వ్యః శబ్దార్థతః సదోషోపి సంశోధ్య వాపి హారిణా సుదామమునిసతుషపృథుకముష్టిరివ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీకాశ్యుపాధ్యాయవరో మహాత్మా బభూవ విద్వద్ద్విజరాజరాజః। తస్మాదుపాధ్యాయకులావతంసో యజ్ఞేశ్వరో౽నంత ఇమావభూతామ్ ॥ ౧౨ ॥ యజ్ఞేశ్వరో యజ్ఞవిధానదక్షో దైవజ్ఞవేదాంగసుశాస్త్రశిక్షః। భక్తోత్తమో౽నంతగుణైకధామానంతాహ్వయో౽నంతకలావతారః ॥ ౧౩ ॥ ఏషోత్యజజ్జన్మభువం స్వకీయాం తాం కౌంకణాఖ్యాం సువిరక్తిశాలీ। శ్రీపాండురంగే వసతిం విధాయ భీమాతటే ముక్తిమగాత్సుభక్త్యాం ॥౧౪॥ తస్యానంతాభిధానస్యోపాధ్యాయస్య సుతః కృతీ। కాశీనాథాభిధో ధర్మసింధుసారం సమాతనోత్ ॥౧౫॥ ఇతి శ్రీమత్కాశ్యుపాధ్యాయసూరిసూనుయజ్ఞేశ్వరోపాధ్యాయానుజానంతోపాధ్యాయసూరిసుతః కాశీనాథోపాధ్యాయవిరచితే ధర్మసింధుసారే తృతీయపరిచ్ఛేదోత్తరార్ధం సమాప్తమ్ ॥

శ్రీభగవతార్పణమస్తు.

గ్రంథశ్చాయం సమాప్తః

అథాశౌచప్రకరణమ్.

శ్లో॥ భవానీశంకరౌ ధ్యాత్వా జగజ్జన్మాదికారిణౌ । సర్వేషాం సుఖబోధాయ హ్యాశౌచక్రమ ఉచ్యతే॥

అథ గర్భనాశజననాద్యాశౌచమ్.

గర్భస్రావే — ఆద్యమాసత్రయే । మాతుస్త్రిరాత్రం । చతుర్థమాసే చతూరాత్రమస్పృశ్యత్వరూపమాశౌచం । పిత్రాది సపిండానాం స్నానాచ్ఛుద్ధిః । ఇదం సర్వవర్ణసాధారణమ్ ॥

గర్భపాతే — పంచమషష్ఠమాసయోర్మాతుః మాససమసంఖ్యాక్రమేణ పంచషట్ దినాన్యస్పృశ్యత్వరూపమాశౌచం । పిత్రాదిసపిండానాం తు త్రిదినం జననాశౌచం మృతాశౌచం తు నాస్తి। ఇదం సర్వవర్ణసాధారణమ్ ॥

సప్తమమాసప్రభృతి ప్రసవే — మాతుః పిత్రాది సపిండానాం చ సంపూర్ణం జననాశౌచమ్ । తచ్చ విప్రే దశాహం । క్షత్రియే ద్వాదశాహం । వైశ్యే పంచదశాహం । శూద్రే మాసః । సంకరజాతీనాం శూద్రవత్ । విజ్ఞానేశ్వరస్తు నైషామాశౌచం కింతు స్నానమాత్రమిత్యాహ । సర్వవర్ణేషు దశాహం వా । జననాశౌచే గర్భిణ్యా దశాహమస్పృశ్యత్వం । కర్మానధికారస్తు కన్యోత్పత్తౌ చత్వారింశద్దినాని । పుత్రోత్పత్తౌ త్రింశద్దినాని । పితుః సాపత్నమాతుశ్చ కన్యాయాః పుత్రస్య చోత్పత్తౌ సచేలస్నానాత్ప్రాగస్పృశ్యత్వం । పిత్రాదిసపిండానాం జననాశౌచే కర్మానధికారమాత్రం । కర్మవ్యతిరిక్తకాలే స్పర్శే దోషో న। జాతకర్మణి దానే చ నాలచ్ఛేదనాత్పూర్వం పితురధికారః । ఏవం పంచమషష్ఠదశమదినేషు దానే జన్మదాదిపూజనే చాధికారః । తత్ర విప్రాణాం ప్రతిగ్రహేపి దోషో న ॥

మృతజాతే శిశౌ — సపిండానాం సంపూర్ణమేవ జననాశౌచం। మృతాశౌచం నాస్తి । జననోత్తరం । నాలచ్ఛేదనాత్పూర్వం శిశుమరణే పిత్రాది సపిండానాం త్రిదినం జననాశౌచం । మాతుస్తు దశాహమేవ । మృతాశౌచం తు నాస్తి । నాలచ్ఛేదనోత్తరం దశాహాభ్యంతరే శిశుమరణే సపిండాదీనాం సంపూర్ణమేవ జననాశౌచం । మరణాశౌచం తు నాస్తి । జననే అతిక్రాంతాశౌచం నాస్తి । పితురపత్యజననశ్రవణే దేశాంతరే కాలాంతరే స్నానం భవత్యేవ ॥

పితృగృహే కన్యాప్రసూతౌ — పిత్రోస్తద్గృహవర్తి భ్రాతౄణాం చైకాహః । పితృగృహవర్తి పితృవ్యాదీనాం సర్వేషాం పితృసపిండానామేకాహ ఇతి స్మృత్యర్థసారే । ఏవం భ్రాత్రాదిగృహే భగిన్యాదిప్రసవేపి తేషామేకాహః । మాధవీయే॥ పితృగృహే కన్యాయాః ప్రసూతౌ పిత్రోస్త్రిరాత్రం । తద్గృహవర్తి భ్రాతౄణామేకాహ ఇత్యాహ । కన్యాయాః పతిగృహే ప్రసవే పిత్రాదీనాం నాశౌచం ॥

అథ మృతాశౌచమ్.

తత్ర మృతాశౌచవతామస్పృశ్యత్వం కర్మానధికారశ్చ.

పుత్రస్య — దశాహానంతరం నామకరణాత్ప్రాక్ మరణే సపిండానాం స్నానమాత్రమ్ । మాతాపిత్రోః సాపత్నమాతుశ్చ త్రిరాత్రం । నామ్నః పూర్వం ఖననమేవ నిత్యం । నామకరణానంతరం చూడాకరణపర్యంతం తదభావే వర్షత్రయపూర్తిపర్యంతం దాహఖననయోర్వికల్పః । నామకరణోత్తరం దంతోత్పత్తేః ప్రాక్ పుత్రమరణే దాహే సపిండానామేకాహః । ఖననే తు స్నానాచ్ఛుద్ధిః । మాతాపిత్రోః సాపత్నమాతుశ్చోభయత్రాపి త్రిరాత్రం । అత్ర నామకరణం ద్వాదశదినోపలక్షణం । దంతజననం సప్తమమాసోపలక్షణం । తేన ద్వాదశదినమారభ్య షణ్మాసపర్యంతమేకాహః । సప్తమమాసప్రభృతి చూడాకరణపర్యంతం తదభావే తృతీయవర్షపూర్తిపర్యంతం దాహే ఖననే వా సపిండానామేకాహః । కేచిత్ఖననే ఏకాహః దాహే త్రిరాత్ర

మిత్యాహుః । మాతాపిత్రోః సాపత్నమాతుశ్చోభయత్ర త్రిరాత్రం ।
ప్రథమవర్షాదాకృతచూడస్య పుత్రస్య మరణే పిత్రాదీనాం సర్వేషాం
త్రిదినం నియతం దాహశ్చానియతః । త్రివర్షోర్ధ్వం కృతచూడస్యాఽ
కృతచూడస్య వా మరణే ప్రాగుపనయనాత్పిత్రాది సర్వసపిండానాం
త్రిదినం । దాహో నియతః । సోదకానాంత్వనుపనీతమరణే నాశౌచం
కింతు స్నానమాత్రం । శూద్రస్య త్రివర్షపర్యంతమేతదేవాశౌచం ।
అస్యోపనయనస్థానే వివాహః । తథా చ త్రివర్షోర్ధ్వం వివాహపర్యం
తం తదభావే షోడశవర్షపర్యంతం వా శూద్రస్య మరణే త్రిదినం తదూ
ర్ధ్వం జాత్యాశౌచం । అనుపనీతమరణే అతిక్రాంతాశౌచం నాస్తి ।
అనుపనీతమరణే । అతిక్రాంతేపి స్నానం భవత్యేవేతి స్మృత్యర్థసారః ।
ఔరసపుత్రమృతౌ మాతాపిత్రోర్వత్సరాంతరేపి । త్రిరాత్రమ్ ॥

కన్యాయాః — దశాహానంతరం వర్షత్రయపర్యంతం మరణే
త్రిపురుషసపిండానాం స్నానాచ్ఛుద్ధిః । మాతాపిత్రోః సాపత్నమా
తుశ్చ షణ్మాసపర్యంతమేకాహః । సప్తమమాస ప్రభృతి త్రిరాత్రం ।
విజ్ఞానేశ్వరస్తు ఏకాదశదినమారభ్య వివాహపర్యంతం మాతాపిత్రో
స్త్రిరాత్రమేవేత్యాహ ॥ సోదకానామనూఢకన్యామరణే స్నానమాత్రం ।
కన్యాయాః వర్షత్రయానంతరం వాగ్దానాత్ప్రాఙ్మరణే త్రిపురుష
సపిండానామేకాహః । వాగ్దానోత్తరం వివాహాత్ప్రాక్కన్యా మరణే
పితృ సపిండానాం భర్తృసపిండానాంచ త్రిదినం । అత్రోభయ
కులేపి సాప్తపురుషం సాపిండ్యం । దాహాది తూష్ణీమేవ । వివా
హోత్తరం మరణే భర్తృసపిండానాం దశాహం । వివాహోర్ధ్వం
కన్యాయాః పితృగృహే మరణే మాతాపిత్రోః సాపత్నమాతుః సాపత్న
భ్రాతుః సోదరభ్రాతుశ్చ త్రిరాత్రం । పితృవ్యాదీనాం తద్గృహవర్తి
నామేకాహః । తద్గృహవర్తినామపి సపిండానామేకాహ ఇతి కేచిత్
గ్రామాంతరమృతౌ పిత్రోః పక్షిణీతి కేచిత్ । ఊఢకన్యాయాః పతిగృహే

మరణే । పిత్రోః సాపత్నమాతుశ్చ త్రిరాత్రం । భ్రాతుః పక్షిణీ । పితృ
వ్యాదీనామేకాహ ఇతి కేచిత్ ॥

వివాహితభగిన్యాః— భ్రాతృగృహే మరణే ఉపనీతభ్రాతు
స్త్రిరాత్రం । గృహాంతరమృతౌ పక్షిణీ । గ్రామాంతరే త్వేకాహః ।
అత్యంతనిర్గుణత్వే ఏకగ్రామేపి స్నానం । ఏవం సాపత్నభ్రాతురపి ।
భగిన్యా అప్యేవమేవేతి భాతి ॥

మాతాపిత్రోః— మృతౌ అనుపనీతస్యాపి పుత్రస్య అనూఢ
కన్యాయాశ్చ దశాహాశౌచం । అన్యమరణే తు అనుపనీతస్యానూఢ
కన్యాయాశ్చ న కిమపి । ఊఢకన్యాయాః త్రిరాత్రం దశాహాంతః ।
దశాహోర్ధ్వం కాలాంతరే వత్సరాంతరేపి పక్షిణీ । ఔరసపుత్రస్య
దేశాంతరే కాలాంతరేపి దశాహమాశౌచం । పూర్వాపర పిత్రో
ర్మృతౌ దత్తకేన త్రిరాత్రం । సగోత్రసపిండేన దత్తకేన దశరాత్ర
మేవ । పిత్రోరౌర్ధ్వదైహికకరణే తు కర్మాంగం దశాహమేవ ।
బ్రహ్మచారిణా పిత్రాదీనామన్యాధికార్యభావే దాహాద్యంత్యకర్మ
కార్యం । తదా కర్మాంగం దశాహమస్పృశ్యత్వలక్షణమాశౌచం చ
కార్యం । తదాపి తేషామాశౌచినామన్నం బ్రహ్మచారిణా న భోక్తవ్యం ।
ఆశౌచిసంస్పృష్టతయా వాసశ్చ న కార్యః । పిత్రాదేర్దాహమాత్రకరణే
ఏకాహమాశౌచం కార్యం । అత్ర సర్వత్ర బ్రహ్మచారిణః సంధ్యాగ్ని
కార్యాది కర్మలోపో న బ్రహ్మచారిణః పిత్రాద్యంత్యకర్మాకరణే తు
పిత్రాదిమరణే ఆశౌచం న । సమావర్తనోత్తరం పూర్వమృతానాం
పిత్రాదిసపిండానాం త్రిరాత్రమాశౌచం కార్యం ॥

సాపత్నమాతుః— మృతౌ । ఊఢకన్యాయాః త్రిరాత్రం
దశాహాంతః । దశాహోర్ధ్వం కాలాంతరే వత్సరాంతరేపి పక్షిణీ ।
పుత్రస్య దశాహోర్ధ్వం దేశకాలానపేక్షం త్రిరాత్రం ।

పితామహపితృవ్యాదేః— మరణే ఊఢకన్యాయాః స్నానమేవ ॥

వివాహితభ్రాతుః— భగినీగృహే మరణే భగిన్యాః త్రిరాత్రం। గృహాంతరమృతౌ పక్షిణీ। గ్రామాంతరే త్వేకాహః। అత్యంతనిర్గుణత్వే ఏకగ్రామేపి స్నానం। ఏవం సాపత్నభగిన్యా అపి। అనుపనీతభ్రాతృమరణే భగిన్యా నాశౌచమ్॥

మాతులస్య— మరణే। భగినీపుత్రస్య భగినీకన్యాయాశ్చ పక్షిణీ। ఉపకారకమాతులమరణే స్వగృహే మాతులమరణే చ త్రిరాత్రం। అనుపనీతమాతులమరణే గ్రామాంతరేమాతులమరణే చైకరాత్రం। ఏవం సాపత్నమాతులమరణేపి॥

మాతులాన్యాః— మరణే। భర్తృభగిన్యపత్యస్య స్త్రీపుంసరూపస్య పక్షిణీ। సాపత్నమాతులానీమరణేతు నాశౌచం॥

భాగినేయస్య— ఉపనీతస్యమరణే మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ త్రిరాత్రం। ఏవం సాపత్నభాగినేయేమృతేపి। అనుపనీతభాగినేయమరణే మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ పక్షిణీ। ఏవం సాపత్నభాగినేయేపి। అనుపనీతపదేనావశిష్టోపనయనమాత్రః కృతచూడశ్చాడాయా అభావే త్రివర్షోర్ధ్వవయస్కో వా గ్రాహ్య ఇతిభాతి। ఏవమగ్రేప్యనుపనీతపదస్యార్థో బోధ్యః॥

భాగినేయ్యాః— మరణే స్నానమాత్రమితిభాతి॥

మాతామహస్య— మరణే దుహిత్రపత్యస్య పుత్రరూపస్య కన్యారూపస్యవా త్రిరాత్రం। గ్రామాంతరే పక్షిణీ॥

మాతామహ్యాః—మృతౌ దౌహిత్రస్య దౌహిత్ర్యాశ్చపక్షిణీ॥

దౌహిత్రస్య— ఉపనీతస్యమరణే। మాతామహస్య మాతామహ్యాశ్చ త్రిరాత్రం। అనుపనీతస్యమృతౌ మాతామహస్య మాతామహ్యాశ్చ పక్షిణీ। దౌహిత్రీమరణేతు నాశౌచమితిభాతి॥

శ్వశ్రూశ్వశురయోః— మరణే। జామాతుఃసన్నిధౌ త్రిరాత్రం। అసన్నిధౌతు పక్షిణీ। ఉపకారకయోః స్మరణేత్వసన్నిధావపి

త్రిరాత్రమేవ। గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం। భార్యామరణేననివృత్తసంబంధయోః శ్వశ్రూశ్వశురయోరనుపకారకయోర్మృతేతు పక్షిణ్యేకాహో వేతిభాతి॥

జామాతుః— మరణే। శ్వశ్రూశ్వశురయోరేకరాత్రంస్నానాచ్ఛుద్ధిర్వా। స్వగృహే జామాతృమరణే త్రిరాత్రం॥

శాలకస్య— ఉపనీతస్యమృతౌ। భగినీభర్తురేకాహః। అనుపనీతస్యమరణే స్నానం। గ్రామాంతరేమృతేపి స్నానం భార్యామరణేననివృత్తసంబంధస్య మృతౌ స్నానమితి నాగోజీభట్టీయే॥

శాలకసుతస్య— మృతౌ భగినీభర్తుః స్నానం॥

శాలికాయాః— మృతౌ। శాలకవదేకాహాదికమాహకశ్చిత్॥

మాతృష్వసుః— మృతౌ। స్వస్రపత్యయోః కన్యాపుత్రయోః పక్షిణీ। ఏవంసాపత్నమాతుః స్వసృమరణేపి। స్వగృహేమరణే త్ర్యహం॥

పితృష్వసుః— మృతౌ। భ్రాత్రపత్యయోః కన్యాపుత్రయోః పక్షిణీ। పితుఃసాపత్నస్వసృమరణేతు స్నానమాత్రం। స్వగృహేపితృష్వసృమరణే త్ర్యహం॥

భ్రాత్రపత్యస్య— మృతౌ। పితృష్వసుః స్నానం॥

ఆత్మబంధుత్రయస్య— ఉపనీతస్య మరణే పక్షిణీ। అనుపనీతస్య గుణహీనస్యవా ఆత్మబంధుత్రయస్యమరణే ఏకాహః। స్వగృహేమరణేతు త్రిరాత్రం। స్వమరణే ఆత్మబంధుత్రయస్యైవమేవాశౌచం సంబంధసామ్యాత్। పితృష్వస్రాదికన్యాభిస్తు ఆత్మబంధుత్రయమరణే స్నానమాత్రమితి సింధ్వాశయః। భట్టమతేతు తాభిరపి బంధుత్రయాశౌచం కార్యమిత్యాపతతి తత్రచ బహుశిష్టాచారవిగానమితి సింధ్వాశయో యుక్తోభాతి॥

పితృబంధుత్రయస్య— ఉపనీతస్యమరణే పక్షిణీ। అనుపనీతస్య గుణహీనస్యవామరణే ఏకాహః। స్వగృహేమరణేతుత్రిరాత్రం। స్వమరణే పితృబంధుత్రయస్య నాశౌచం। సంబంధాభావాత్॥

మాతృబంధుత్రయస్య— ఉపనీతస్య మరణే పక్షిణీ । అనుపనీతస్య గుణహీనస్యవా మరణే ఏకాహః । స్వగృహేమరణేతు త్రిరాత్రం। స్వమరణే మాతృబంధుత్రయస్యనాశౌచం। సంబంధాభావాత్॥

దత్తకస్య— మరణే । పూర్వాపరపిత్రోస్త్రిరాత్రం । సపిండానామేకాహమాశౌచం । నీలకంఠీయే దత్తకనిర్ణయేతు । ఉపనీతదత్తకమరణాదౌ పాలకపిత్రాదిసపిండానాం దశాహాదికమేవాశౌచమిత్యుక్తం । ఇదం సపిండసమానోదకభిన్నే దత్తీకృతేజ్ఞేయం। సగోత్రసపిండేసోదకేచ దత్తీకృతే యథాప్రాప్తంభవత్యేవ । దత్తకస్య పుత్రపౌత్రాదేః జననమరణయోః పూర్వాపరసపిండానామేకాహః। సగోత్రసపిండేసోదకేచ దత్తీకృతే దశాహం త్రిరాత్రంచ యథాప్రాప్తం భవత్యేవ ॥

పితృష్వస్రాదికన్యానాం— వివాహితానాంమరణే ఏకాహః। అవివాహితానాంమరణే స్నానమాత్రమితి సింధ్వాశయః । నాగోజీభట్టమతే ఊఢానాంమరణే పక్షిణీ । అనూఢానామేకాహఇత్యాది ॥

ఆచార్యస్య— మృతౌ త్రిరాత్రం । గ్రామాంతరేమృతౌ పక్షిణీ ॥

ఆచార్యభార్యాసుతయోః— మరణే ఏకాహః ॥

గురోః— మంత్రోపదేశకస్యమరణే త్రిరాత్రం । గ్రామాంతరే పక్షిణీ । సకలవేదాధ్యాపకగురుమరణే పక్షిణీ ॥

అనూచానస్య— మరణే ఏకాహః ॥

ఉపాధ్యాయస్య— మరణే ఏకాహః ॥

సహాధ్యాయినః— మృతౌ పక్షిణీ ॥

శిష్యస్య— ఉపనీయాధ్యాపితస్యమృతౌ త్రిరాత్రం। నివృత్తాధ్యయనస్యమృతౌ పక్షిణీ। పరోపవీతస్య బహుకాలమధ్యాపితస్యమరణే ఏకాహః ॥

ఋత్విజః— అనివృత్తర్త్విక్కర్మణోః మృతౌ త్రిరాత్రం । గ్రామాంతరేపక్షిణీ । కర్మనివృత్తౌ ఏకగ్రామేపక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకాహః ॥

యాజ్యస్య— మృతౌ ఋత్విగ్వత్ ॥

శ్రోత్రియస్య— మరణే । మైత్రీగృహానంతర్యాది సంబంధే త్రిరాత్రం । ఏకతరసంబంధే పక్షిణీ । సంబంధాభావే ఏకాహః ॥

సవర్ణమిత్రస్య— మరణే ఏకాహః ॥

యతేః— మరణే । సర్వసపిండానాం స్నానమాత్రం ॥

అసపిండస్య— ఉదాసీనస్య స్వగృహేమరణే ఏకాహః। స్వాశ్రితస్వగృహే అసపిండమరణే త్ర్యహం ॥

ఆశౌచప్రయోజకస్య— సంబంధినః। స్వగృహేమృతౌ త్రిరాత్రం॥

గ్రామదేశాధిపయోః— మృతౌ సజ్యోతిః ॥

గ్రామమధ్యే— యావచ్ఛవస్తిష్ఠతి తావద్గ్రామస్యాశౌచం॥

గవాదిపశుమృతౌ— గృహే యావచ్ఛవస్తిష్ఠేత్తావదాశౌచం॥

ద్విజగృహేశునోమృతౌ— గృహస్య దశరాత్రమాశౌచం ॥

ద్విజగృహే శూద్రస్య— మరణే మాసం ॥

ద్విజగృహే పతితస్య— మరణే మాసద్వయం ॥

ద్విజగృహే మ్లేచ్ఛాదేః— మరణే మాసచతుష్టయం ॥

స్వామినః— మరణే । దాసానాం గృహజాతక్రీత ఋణమోక్షితలబ్ధత్వాదిప్రకారాణాం స్వజాతీయాశౌచం ॥

యుద్ధే— శస్త్రహతేనసద్యోమృతే స్నానమాత్రం। నాశౌచమంత్యకర్మాపిదశాహాదికం సద్యఏవకర్తవ్యం । యుద్ధక్షతేన కాలాంతరేమరణే ఏకాహః । త్ర్యహాదూర్ధ్వం యుద్ధక్షతేనమరణే పరాఙ్ముఖహతే యుద్ధేకపటేనహతేచ త్రిరాత్రం । యుద్ధక్షతేన సప్తరాత్రాదూర్ధ్వం మృతౌ దశాహఇత్యాహుః । శిష్టాస్తుయుద్ధహతస్య సద్యఃశౌచాదికం లోకవిద్విష్టత్వాన్నవదంతి ॥

ప్రయాగాదౌ— కామ్యమరణే స్నానమాత్రం । ప్రాయశ్చిత్తార్థమగ్న్యాదిమరణే ఏకాహః । మహారోగపీడాక్షమాణాం జలాదిప్రవేశే త్రిరాత్రం । అత్రాపి నశిష్టాచారసమ్మతిః ॥

కారాగృహే— మృతస్య। ఏకరాత్రేపి నశిష్టాచారసమ్మతిః ॥

సపిండస్య— ఉపనీతస్యమరణే సర్వసపిండానాం దశాహాశౌచం । దత్తకేనతు పూర్వాపరసపిండమరణే ఏకాహమాశౌచంకార్యం। బ్రహ్మచారిణా సమావర్తనోత్తరం పూర్వమృతానాం సపిండానాం త్రిరాత్రమాశౌచంకార్యం ॥

ఏకదేశే సపిండమరణే— దశాహోర్ధ్వంజ్ఞాతే మాసత్రయపర్యంతం త్రిరాత్రం । షణ్మాసపర్యంతం పక్షిణీ । నవమాసపర్యంతమేకరాత్రం । తతో వర్షపర్యంతం సజ్యోతిః స్నానమాత్రంవా । మాధవమతే ॥ పక్షత్రియ పర్యంతం త్రిరాత్రం । షణ్మాసపర్యంతం పక్షిణి । వర్షపర్యంతమేకరాత్రం । వర్షోర్ధ్వం స్నానమాత్రమితి । అత్రాపద నాపద్విషయత్వేన వ్యవస్థా ॥

దేశాంతరే సపిండమరణే— దశాహోర్ధ్వంజ్ఞాతే పక్షత్రయపర్యంతం త్రిరాత్రం । షణ్మాసపర్యంతం పక్షిణి । నవమాసపర్యంతమేకాహః । వర్షపర్యంతం సజ్యోతిరితిమాధవమతం । విజ్ఞానేశ్వరస్తు దేశాంతరేసపిండమరణే దశాహోర్ధ్వంజ్ఞాతే స్నానమాత్రమిత్యాహ। అత్ర మాధవమతమేవయుక్తమ్ ॥

ఇత్యాశౌచ ప్రకరణం సమాప్తమ్.